

როგორ მივმართოთ
ადამიანის უფლებათა
ევროპულ სასამართლოს

ფილიპ ლიჩი

როგორ მივმართოთ ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს

მესამე გამოცემა

ფილიპ ლიჩი

პროფესორი ადამიანის უფლებათა სამართალში,
ლონდონის მეტროპოლიტენ უნივერსიტეტი, ადვოკატი
ადამიანის უფლებათა ადვოკატირების ევროპული ცენტრის (EHRAC) დირექტორი

Philip Leach

*Professor of Human Rights, London Metropolitan University, Solicitor
Director, European Human Rights Advocacy Center (EHRAC)*

თბილისი

2013

წინამდებარე წიგნი გამოცემულია საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის მიერ ევროკავშირის პროექტის „სისხლის სამართლის სისტემის რეფორმის მხარდაჭერა საქართველოში“ და NORLAG-ის (ნორვეგიის კანონის უზენაესობის მრჩეველთა მისია საქართველოში) ფინანსური მხარდაჭერით. მის შინაარსზე პასუხისმგებელი არიან პუბლიკაციის ავტორები და გამოთქმული მოსაზრებები არ გამოხატავს საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის, ევროკავშირისა და NORLAG-ის ოფიციალურ პოზიციას..

პროექტს აფინანსებს
ევროკავშირი

პროექტს ახორციელებს
Hulla & Co. Human Dynamics KG

მთარგმნელები:

**ეკა ლომთათიძე, ლალი ჩხეტია,
ქეთი აბაშიძე, ნოდარ თოფურიძე**

კორექტორი:

ნინო საითიძე

საქართველოს ადვოკატთა ასოციაცია

Published in the United States
by Oxford University Press Inc., New York
© Philip Leach, 2011

წინასიტყვაობა

დიდი ხანი არ არის, რაც საზეიმოდ აღინიშნა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ხელმოწერის 60 წლისთავი. მას შემდგომ ამ ისტორიული მნიშვნელობის საერთაშორისო დოკუმენტის შინაარსი არა მარტო შეივსო და დაზუსტდა მე-14 ოქმისა და სტრასბურგის იურისპრუდენციის მეოხებით, არამედ დაიგეგმა აგრეთვე ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს შემდგომი განვითარება. ეს მოხდა ისეთ ავტორიტეტულ საერთაშორისო ფორუმზე, როგორიც გახლავთ ინტერლაკენის მინისტრიალი 2010 წლის თებერვალში. მითითებულ იქნა ერთობლივი დეკლარაცია, რომელიც ითვალისწინებს ვალდებულებებს სასამართლოს მხარდასაჭერად და განვითარების შესაბამის ღონისძიებებს 2019 წლამდე.

აღნიშნულმა გარემოებამ საჭირო გახადა ლიტერატურის განახლება ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის თემაზე. არაერთი საინტერესო და სასარგებლო ნაშრომი შეიქმნა ან ხელმეორედ გამოიცა, ზოგიერთი მათგანი შევსებული და განახლებული სახით. მათ შორის არის ფილიპ ლიჩის წინამდებარე წიგნის მესამე გამოცემა, რომელიც არა მარტო ასახავს და აშუქებს ძირითად სიახლეებს, არამედ წინა ორ გამოცემასთან შედარებით, ბევრად არის გაუმჯობესებული მრავალმხრივ. რაც მთავარია, მისი წყალობით მკითხველს საშუალება ეძლევა, ნათლად დაინახოს უახლესი ტენდენციები ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლებრივი დაცვის სფეროში.

ფილიპ ლიჩის ეს წიგნი მას შემდეგ ხდება ხელმისაწვდომი ქართულენოვან მკითხველისათვის, რაც მან უკვე შეძლო დიდი წარმატებით დაემკვიდრებინა კუთვნილი ადგილი ინგლისურენოვან და რუსულენოვან იურისტთა სამყაროში. მისი წარმატება რამდენიმე ფაქტორმა განაპირობა.

უწინარესად უნდა აღინიშნოს ავტორისეული მიდგომა თემისადმი. საქმე ის არის, რომ იმდენია ნათქვამი და დაწერილი ამ თემაზე, რომ წარმოიშვა მისი ერთგვარი „გახუნების“, გაუფასურების საშიშროება. საბედნიეროდ, ეს არ მოხდა. წიგნმა ადვილად გაიკაფა გზა მკითხველისაკენ. როგორ? ავტორმა ისეთი რაკურსით განიხილა საკითხები, რომ კიდევ უფრო პრაქტიკული გახადა მისი ფუნქცია. კაცმა რომ თქვას, ამით ახალი სული შთაბერა მას.

არანაკლებ საგულისხმოა საკუთრივ ავტორის პიროვნება და ინტერესი მისი მოღვაწეობის მიმართ. ფილიპ ლიჩი ცნობილი ადვოკატი და უფლებადამცველიც გახლავთ და, იმავდროულად, სამართლის პროფესორი, ერთმანეთზე უფრო წარმატებული თითოეულ ამ ასპარეზზე. თავის პროფესიულ ცოდნასა და გამოცდილებას ის უშურველად უზიარებს ყველას, მათი ეროვნული, პოლიტიკური თუ სხვა კუთვნილების მიუხედავად. განსაკუთრებული ღვაწლი მან ქართველ ადვოკატებსა და უფლებადამცველებს დასდო, რომლებსაც ის დაუღალავად მოძღვრავდა და დღესაც ძველებური შემართებით აკვლიან მათთვის შედარებით ნაკლებად „გაშინაურებულ“ არეში. ამიტომ არის, რომ ფილიპ ლიჩი ნიადავ მადლიერებით მოიხსენიება ქართველთა შორის; ამითვე უნდა აიხსნას ის ხალხის, რომლითაც ქართველი იურისტები დაეწაფნენ მის ქართულ ენაზე თარგმნას და სასოებით ელიან მის გამოქვეყნებას. ამ მხრივ განსაკუთრებული ღვაწლი საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციამ, კერძოდ კი, ასოციაციის სისხლის სამართლის კომიტეტის თავმჯდომარემ იოსებ ბარათაშვილმა გაიღო. დიდი მადლობა მას!

აქვე უნდა აღინიშნოს შემდეგი: მართალია, ფილიპ ლიჩის წიგნი საკმაოდ მოკრძალებულად არის დასათაურებული და უპირატესად პრაქტიკული მეგზურის სახელი უფრო დაიმკვიდრა ადვოკატებისათვის სტრასბურგის სასამართლოში საქმეთა წარსადგენად და წარსამართავად, მაგრამ არანაკლებ სასარგებლო ნაშრომია ის, როგორც სახელმძღვანელო, შესაბამის დარგში საფუძვლიანი იურიდიული ცოდნის მისაღებად. ამის პრეტენზია მას შეუძლია გაბედულად იქონიოს ყოველ შემთხვევაში ჩვენში, სადაც საერთოდ არ არსებობს არც ორიგინალური და არც თარგმნილი ოპუსი, რომელიც ასეთი „დაწურული“ ფორმით მოგვაწვდიდა ლამის ყოვლისმომცველ ინფორმაციას. ამ მხრივ, საქმე გვაქვს მცირე ზომის, მაგრამ უაღრესად საიმედო და სასარგებლო კომპენდიუმთან. ეს გარემოება განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს იმის გათვალისწინებით, რაც ინტერლაკენის კონფერენციაზე აღინიშნა. სახელდობრ: კონვენციის ხელმოწერა ქვეყნებში „არ არის მიღწეული საკმარისი ცოდნა და გაგება ადამიანის უფლებების დაცვის სფეროში“.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულის ფონზე, გასაკვირი არ არის, რომ ფილიპ ლიჩის წიგნს არა მარტო წარუძღვარა წინასიტყვაობა ადამიანის უფლებათა სწორუპოვარმა მცოდნემ, ლამის ცოცხალ კლასიკოსად შერაცხულმა ყოფილმა თავმჯდომარემ სტრასბურგის სასამართლოსა სერ ნიკოლას ბრატცამ, არამედ სათანადოდ შეაფასა კიდევაც, როგორც უაღრესად „საჭირო თხზულება“.

ფილიპ ლიჩის წიგნი სადა და მკითხველისათვის ადვილად ხელმისაწვდომი სტილით არის დაწერილი. იყო საშიშროება, რომ გართულდებოდა ქართულ თარგმანში მისი შენარჩუნება; მით უფრო, რომ ინგლისური იურიდიული ტერმინოლოგია საერთოდ არ ექვემდებარება სხვა ენებზე სრული სიზუსტით თარგმნას. ამ მხრივ იგი ერთგვარ „იურიდიულ ჟარგონს“ მოგვაგონებს.

მთარგმნელთა სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ ეს დაბრკოლება წარმატებით არის დაძლეული. რაც მთავარია, დაცულია ძირითადი მოთხოვნა, რომელიც „მკითხველის პატივისცემის პრინციპით“ არის ცნობილი. მიუხედავად ამისა, თარგმანი ვერც სულ უნაკლოდ ჩაითვლება; თუმცა, თუ გავითვალისწინებთ, რამდენი უზუსტობაა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ქართულ ოფიციალურ ტექსტში (ივლისხმება რატიფიცირებული ვერსია), ისიც გასაკვირია, როგორ შეძლეს მთარგმნელებმა, გადაერჩინათ ქართული ტერმინოლოგიის თუნდაც ნაწილობრივი „უმანკობა“.

ამის გათვალისწინებით, მაღლიერებით გვმართებს მოვიხსენიოთ: მთარგმნელთა შემოქმედებითი ჯგუფი ეკა ლომთაძის, ლალი ჩხეტიას, ქეთი აბაშიძის და ნოდარ თოფურიძის შემადგენლობით; კორექტურისათვის – ნინო საითიძე; კოორდინაციისათვის – თამარ ღონღაძე და ნინო გოგობერიძე.

მაღლობას ვუხდით დონორ ორგანიზაციებსაც, რომლებიც ძალღონეს არ იშურებენ კეთილ საქმეთათვის საქართველოში. ესენია: ევროკავშირის პროექტი „სისხლის სამართლის სისტემის რეფორმის მხარდაჭერა საქართველოში“; ნორვეგიის სამართლის უზენაესობის მრჩეველთა მისია საქართველოში (NORLAG).

ამ უანგარო ღვაწლის და თავმიძღვნილი შემართების შედეგია ეს რჩეული წიგნი.

დალოცვილი ყოფილიყოს მისი გზა მკითხველთა გულებისა და გონებისაკენ.

მინდია უგრეხელიძე

სამართალმცოდნეობის დოქტორი, პროფესორი.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარე (1990-1999);

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მოსამართლე (1999-2009).

ინგლისური გამოცემის წინასიტყვაობა

ფილიპ ლიჩის წიგნის გამოცემიდან უკვე 10 წელი გავიდა. გასული წლები საკმაოდ მშფოთვარე და აქტიური იყო როგორც კონვენციის სისტემისათვის, ისე სტრასბურგის სასამართლოსთვის, რომელიც არა მარტო გაიზარდა, არამედ დიდ შრომას წევდა იმ უამრავი საქმის განხილვისათვის, რომელთა რიცხვს ვერ იწინასწარმეტყველებდა ყველაზე ცნობილი ნათელმხილველიც კი. მიუხედავად შთამბეჭდავი წლიური შედეგისა გადაწყვეტილებების მიღების მხრივ – დაახლოებით 40 000, რომელთა რიცხვში შედის 2 000 გადაწყვეტილება ადამიანის უფლებების მნიშვნელოვანი დარღვევის ფაქტზე – სასამართლოს მდგომარეობა კვლავაც რთული რჩება. განხილვის პროცესში მყოფი საქმეების რიცხვი (ამჟამად დაახლოებით 150 000) კვლავაც ყოველდღიურად იზრდება და ალემბტება სასამართლოს შესაძლებლობას, მართოს და გასწვდეს ამ რაოდენობის საქმეებს.

ამ ათი წლის განმავლობაში გადაიდგა მეტად მნიშვნელოვანი ნაბიჯები, როგორც სასამართლოს შიგნით, ისე მის გარეთ სასამართლო პრაქტიკისა და პროცედურების დახვეწის მიზნით, რაც სასამართლოს მისცემს საშუალებას, უფრო ეფექტურად მართოს შემოსული განაცხადების ნაკადი და განიხილოს საქმეები. 2010 წელი რეფორმირების მიღწევების წელი იყო. იგი აღინიშნა დაგვიანებული, მაგრამ საჭირო ოქმით # 14, რომელიც გვთავაზობს მისაღებობის დამატებით კრიტერიუმსა და დახვეწილ პროცედურებს დაუშვებელი და კარგად დასაბუთებული განაცხადების უკეთ სამართავად. იგივე მნიშვნელობის სხვა მოვლენაც მოხდა 2010 წელს – გაიმართა მაღალი დონის კონფერენცია ინტერლაკენში; მოცემული კონფერენცია განიხილავდა სასამართლოს მომავლის საკითხებს, სადაც წევრმა-ქვეყნებმა აღიარეს საკუთარი პასუხისმგებლობა ეროვნულ დონეზე კონვენციით გაწერილი უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის თვალსაზრისით; ამდენად, მოხდება სტრასბურგის დატვირთვის შემცირება.

ფაქტია, რომ სტრასბურგის სასამართლოში შეტანილი განაცხადების უმრავლესობა განპირობებულია არა იმით, რომ რესპონდენტი სახელმწიფო ვერ იხილავს საქმეებს, არამედ იმით, რომ განმცხადებლები და მათი იურიდიული მრჩეველები არ იცნობენ განაცხადის შეტანის პროცედურულ ან არსებითი პრეცედენტული სამართლის მოთხოვნებს. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, შეტანილი განაცხადების 80% დაუშვებლად მიიჩნევა და არ შეუძლია, გადალახოს დასაშვებობის ზღურბლი. აღნიშნულიც იქნა აღიარებული ინტერლაკენის კონფერენციაზე, რომელმაც მოუწოდა სახელმწიფოებსა და თვით სასამართლოს, უზრუნველყონ პოტენციური განმცხადებლებისათვის ობიექტური ინფორმაციის მიწოდება კონვენციის პრეცედენტულ სამართალზე და, კერძოდ, განაცხადების შეტანის პროცედურებსა და დასაშვებობის კრიტერიუმებზე.

მე მივესალმები მოცემული წიგნის წინა გამოშვებებს, ვინაიდან ისინი აკმაყოფილებს არსებულ საჭიროებას. მივესალმები მესამე გამოცემასაც, რომელიც ყველა არსებით თვისებასთან ერთად, ახალ თვისებებსაც შეიცავს. მათი დაცვის შემთხვევაში, წიგნის მეაფიო, პრაქტიკული და ყოვლისმომცველი ინსტრუქციები სასამართლოს პროცედურებისა და კონვენციის დასაშვებობის კრიტერიუმების შესახებ, მისცემს განმცხადებ-

ლებსა და მათ სამართლებრივ წარმომადგენლებს საშუალებას, თავიდან აიცილონ მრავალი დაბრკოლება. სასამართლოს არსებითი პრეცედენტული სამართლის კარგად სტრუქტურირებული და ვრცელი ანალიზი არანაკლებ შთამბეჭდავია. იგი შეიცავს ზუსტ და გამჭვირვალე ანგარიშს სასამართლოს იურისპრუდენციაზე კონვენციის თითოეული მუხლის მიხედვით, სადაც გამოყენებულია სასამართლოს შიგნით უმცირესობათა მოსაზრებანიც, რომელიც ავტორის მიერ აღქმულია – როგორც ადამიანის უფლებების დაცვის უფრო ეფექტიანი საშუალება. წიგნს კიდევ ერთი თვისებაც აქვს, რომელიც არ არის გაზიარებული ყველა მისი მოწინააღმდეგის მიერ – იგი სასიამოვნო წასაკითხია.

კონვენციის სისტემის პრაქტიკული სახელმძღვანელოს კვალობაზე, ფილიპ ლიჩის წიგნი ნამდვილად შეუცვლელია. წიგნის ახალმა გამოცემამ დაუყოვნებლივ უნდა იპოვოს ადგილი ნებისმიერი იმ პრაქტიკოსის წიგნის თაროზე, რომელიც აპირებს სასამართლოში განაცხადის შეტანას.

სერ ნიკოლას ბრატცა

ევროპის ადამიანის უფლებების სასამართლო

სტრასბურგი

შესავალი

წიგნის მესამე გამოცემა წარმოადგენს სახელმძღვანელოს, რომელიც გვაძლევს ინფორმაციას ევროპის ადამიანის უფლებების სასამართლოს სამართალზე, პრაქტიკასა და პროცედურებზე. ის შექმნილია პრაქტიკოსებისათვის, მეცნიერებისათვისა და სტუდენტებისათვის, რომელთაც აინტერესებთ სტრასბურგის სისტემა. წიგნი აღწერს ევროპის სასამართლოს საქმეთა განხილვის პროცედურების თითოეულ ეტაპს და მოიცავს პირველადი განაცხადის შეტანის, იურიდიული დახმარებისა და ღირებულების, შუალედური ზომების (ლონისძიებების), საქმის მოგვარების (მეგობრული დარეგულირების), მესამე მხარის ინტერვენციებისა და დიდი პალატის რეფერალების ასპექტებს. იგი მოიცავს პრაქტიკულ რჩევებს შუამდგომლობების შედგენისა და ზეპირი მოსმენების ჩატარების შესახებ. აქვე მოყვანილია ევროპული კონვენციის არსებითი სამართლის კომენტარები თითოეულ მუხლზე, რომელიც განახლებულია 2011 წლის იანვრამდე. წიგნი მთლიანად გადასინჯულია და ითვალისწინებს იმ ცვლილებებს, რომელიც შეტანილია 2010 წელს ევროპული კონვენციის # 14 ოქმში. იგი აღწერს უახლეს პროცედურულ ცვლილებებს, განახლებული დასაშვებობის წესების, საქმის პრიორიტეტიზაციისა და პილოტური გადაწყვეტილების პროცედურის ჩათვლით. აქცენტი გაკეთებულია ანაზღაურების და გადაწყვეტილებების აღსრულების საკითხებზე, ისევე როგორც საუბარია მინისტრთა კომიტეტის უახლეს პრაქტიკაზე; მინისტრთა კომიტეტი ზედამხედველობას უწევს ევროპის სასამართლოს გადაწყვეტილებების აღსრულებას.

2010 წელს აღინიშნა ევროპის ადამიანის უფლებების კონვენციის ხელმოწერის 60 წლისთავი – მას ხელი მოეწერა რომში 1950 წელს. 2010 წელს შეთანხმებულია მნიშვნელოვანი ცვლილებები არა მარტო კონვენციის მოქმედების მექანიზმებში (# 14 ოქმის ბოლო სახელმწიფოს – რუსეთის – მიერ რატიფიცირების გზით), თუმცა ევროპის ადამიანის უფლებების სასამართლოს სამომავლო გეგმები შემუშავებულია ინტერლაკენის კონფერენციაზე, რომელიც ჩატარდა 2010 წლის თებერვალში, სადაც მიღებულია ერთობლივი დეკლარაცია (იხ. ინტერლაკენის დეკლარაცია დანართში 19); დეკლარაცია გამოხატავს პოლიტიკურ მზაობას და უზრუნველყოფს მისი 2019 წლამდე განვითარების საფუძველსა და სტრუქტურას.

წიგნის ბოლო გამოცემიდან (2005), წევრი-სახელმწიფოების რიცხვი 47-მდე გაიზარდა, ხოლო მონაკომ და მონტენეგრომ მოახდინეს კონვენციის რატიფიცირება, შესაბამისად, 2005 და 2006 წლებში. შუალედურ პერიოდში სასამართლომ განაგრძო მისი იურისპრუდენციის გაფართოება და გაღრმავება, იმ პრეცედენტული სამართლის შემუშავების ჩათვლით, რომელიც შეეხება დადებით ვალდებულებებს, განსაკუთრებით კი ისეთ სფეროებში, როგორიცაა მსხვერპლთა/დაზარალებულთა უფლებები, ოჯახური მომსახურება, ოჯახური ძალადობა, ადამიანებით ვაჭრობა (ტრეფიკინგი) და გარემოს დაბინძურება. აგრეთვე, სასამართლომ დაიწყო კონვენციის # 12 ოქმის გამოყენება, რომელიც გულისხმობს დისკრიმინაციის აკრძალვას და აგრძელებს არადისკრიმინაციის პრინციპის გაძლიერებასა და მის გამოყენებას. მაგალითად, 2000 წლების შუა პერიოდიდან,

სასამართლოში შეტანილია საკმაო რაოდენობის განაცხადი, რომელიც მიუთითებს მასზედ, რომ კონტინენტზე, სხვადასხვა ქვეყანაში მნიშვნელოვნად იზარებიან ბოშები (რომა). სასამართლომ შეიმუშავა ღონისძიებები (ზომები) და ახდენს მზაობის დემონსტრირებას, იყოს უფრო დირექტიული სახელმწიფოების მიმართ ანაზღაურების სფეროში; სასამართლო უფრო ფოკუსირებულია ადამიანის უფლებების ისეთ სისტემურ დარღვევებზე, რომელიც ათასობით ადამიანს აზარალებს. მინისტრთა კაბინეტი ახორციელებდა რეფორმებს სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულებაზე ზედამხედველობის სფეროში (რაც გულისხმობდა აგრეთვე სისტემის ხელმისაწვდომობის გაზრდას) და 2010 წელს დაწესდა ახალი ინსტრუმენტი - ახლა შესაძლებელია განაცხადის შემოტანა იმ სახელმწიფოს წინააღმდეგ, რომელიც არ ასრულებს სასამართლოს გადაწყვეტილებას.

სასამართლოს საქმეთა ტვირთი იზრდება და 2011 წლის აპრილისთვის მიაღწია შთამბეჭდავ რიცხვს - 152 000; დრო გვიჩვენებს რამდენად ეფექტანია სასამართლოს სისტემაში შეტანილი უახლესი ცვლილებები და შეამცირებს თუ არა იგი სასამართლოს დატვირთვას. საქმეების დიდი წილი მოდის განმეორებით ჩადენილ დარღვევებზე - რაც ხშირ შემთხვევაში განპირობებულია ენდემური პრობლემებით, რომელიც დღემდე გადაუჭრელია; ესენია ეროვნული სასამართლო გადაწყვეტილებების აღუსრულებლობა და დროში გატეხილი სასამართლო პროცედურები. უდავოა, რომ მეტად მნიშვნელოვანია დამატებითი პრინციპები და, როგორც აღინიშნა ინტერლაკენში, ეროვნულ დონეზე ხელისუფლებამ (მთავრობებმა, სასამართლოებმა და პარლამენტებმა) უნდა შეასრულოს ფუნდამენტური როლი ადამიანის უფლებების დაცვისა და გარანტირების თვალსაზრისით.

შინაარსი

ნაწილი 1 შეიცავს კონვენციის სისტემისა და ძირითადი ინსტიტუტების მიმოხილვას. სასამართლოს პრაქტიკა და პროცედურები განმარტებულია ნაწილებში 2 და 3 - პირველადი განაცხადის შეტანით დაწყებული და გადაწყვეტილების აღსრულებით დამთავრებული. მოცემულ ნაწილებში შესულია სტრასბურგის სამართლებრივი სისტემის აღწერა და სასწრაფო წესით - განსაკუთრებულ შემთხვევაში - გამოსატანი გადაწყვეტილებების მიღების წესები (შუალედური ზომები/ღონისძიებები). დანართებში იხილავთ სასამართლოს წესებსა და პრაქტიკის მიმართულებებს, განაცხადის ფორმას, და იურიდიულ დახმარებასთან დაკავშირებულ დოკუმენტაციას, სასამართლოს პრიორიტეტულ პოლიტიკასა და პილოტური გადაწყვეტილებების მიღების პროცედურას. ნაწილი 4 აღწერს სასამართლოს დასაშვებობის წესებს, რაც კონვენციის სისტემის უმნიშვნელოვანესი ელემენტია, 2010 წელს დამატებული ახალი კრიტერიუმის - მნიშვნელოვანი ნაკლოვანება/არასასურველი პირობები (significant disadvantage) - ჩათვლით. ნაწილი 5 საუბრობს კონვენციის ძირითად პრინციპებზე, ხოლო ნაწილი 6 მიმოიხილავს კონვენციის პრეცედენტულ სამართალს, კონვენციის 1-14 მუხლების ჩათვლით, 1,4, 6, 7, 12 და 13 ოქმებთან ერთად. ნაწილი 7 საუბრობს კონვენციის დეროგაციასა და დათქმებზე. ნაწილში 8 განმარტებულია სასამართლოს მიერ მიღებული „სამართლიანი დაკმაყოფილების“ პრინციპები (კომპენსაციისა და ხარჯების ჩათვლით). კონვენციის პრეცედენტული სამართლის წყაროები, ვებგვერდების, სამართლებრივი ანგარიშების, ჟურნალებისა და ტექსტების ჩათვლით, მოყვანილია ნაწილში 9. წიგნი მოიცავს სასამართლოს სამართალსა და პრაქტიკას 2011 წლის იანვრის მდგომარეობით.

შესავალი – ევროპის საბჭო და ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია

ევროპის საბჭო: წარმოშობა და მთავარი ორგანოები	1.01	ტერიტორიული მოქმედება	1.27
ევროპის საბჭოს გენერალური მდივანი	1.09	დავების მორიგების სხვა საშუალებებზე უარის თქმა	1.28
ადამიანის უფლებების კომისარი	1.10	კონვენციის დენონსირება	1.29
სამართლებრივი და ადამიანის უფლებების შესაძლებლობების გაძლიერების სამსახური	1.12	გენერალური მდივნის შეკითხვები	1.30
ევროპული კომისია დემოკრატიისთვის (სამართლის მეშვეობით („ვენეციის კომისია“))	1.13	ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო	1.32
ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია	1.15	საკონსულტაციო დასკვნები	1.35
მე-11 ოქმი	1.19	ინდივიდუალური განაცხადები	1.36
მე-14 ოქმი	1.22	სახელმწიფოთაშორისი საქმეები	1.37
		ინტერლაკენის დეკლარაცია	1.42

ევროპის საბჭო: წარმოშობა და მთავარი ორგანოები

- 1.01 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია¹ არის ევროპის საბჭოს ქმნილება. ევროპის საბჭო შეიქმნა მეორე მსოფლიო ომის დამთავრებისთანავე 1949 წლის ევროპის საბჭოს წესდების საფუძველზე და მიზნად ისახავდა ევროპის კულტურული, სოციალური და პოლიტიკური ცხოვრების გაძლიერებას და ადამიანის უფლებების, დემოკრატიისა და სამართლის უზენაესობის ხელშეწყობას. (სტრასბურგში მოქმედი) ევროპის საბჭოს შექმნა და საქმიანობა ადრეულ ეტაპზე ნაწილობრივ წარმოადგენდა ადამიანის უფლებათა მძიმე დარღვევებზე პასუხს, რასაც ადგილი ჰქონდა მეორე მსოფლიო ომის დროს. თავდაპირველად ევროპის საბჭოს 10 წევრი სახელმწიფო ჰყავდა და ამჟამად 47 წევრი ჰყავს.
- 1.02 ევროპის საბჭოს ძირითადი გადაწყვეტილების მიმღები ორგანოებია მინისტრთა კომიტეტი და საპარლამენტო ასამბლეა.

მინისტრთა კომიტეტი შედგება თითოეული წევრი სახელმწიფოს საგარეო საქმეთა მინისტრებისგან, რომლებიც იკრიბებიან წელიწადში ორჯერ, მინისტრების მოადგილეები

1 ადამიანის უფლებათა და ფუნდამენტურ თავისუფლებათა დაცვის კონვენცია, რომი, 4.11.50, ევროპული ხელშეკრულებების სერიები No. 5 (წიგნში მოიხსენიება, როგორც „ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია“).

ან მუდმივი წარმომადგენლები კი ასრულებენ ყოველდღიურ სამუშაოს. ის არის ევროპის საბჭოს აღმასრულებელი ორგანო, რომელიც გამოსცემს თავის გადაწყვეტილებებს ხელშეკრულებების, დეკლარაციების, რეზოლუციების და რეკომენდაციების სახით. მინისტრთა კომიტეტს დახმარებას უწევს ადამიანის უფლებათა სამეურვეო კომიტეტი, რომელიც იღებს ანგარიშებს ექსპერტთა კომიტეტებიდან. მინისტრთა კომიტეტს აქვს უფლებამოსილება, შესთავაზოს ევროპის სახელმწიფოებს გახდნენ ევროპის საბჭოს წევრები და მას აგრეთვე აქვს წევრობის შეჩერების და შეწყვეტის უფლებამოსილება. მინისტრთა კომიტეტი ზედამხედველობს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების აღსრულებას ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის 46-ე მუხლის თანახმად (იხილეთ დამატებით, გადაწყვეტილებების აღსრულება, 3.17 ქვემოთ). ეს ფუნქცია ძირითადად სრულდება წლის განმავლობაში 4 რეგულარული შეხვედრის მეშვეობით.

1.03. საპარლამენტო ასამბლეა შედგება წევრი სახელმწიფოების ეროვნული პარლამენტის წარმომადგენელთა ჯგუფებისგან (ამჟამად 636 წევრი). ეროვნული დელეგაციის ზომა განსხვავდება წევრი სახელმწიფოების მოსახლეობის მიხედვით. არაწევრ სახელმწიფოებს შეიძლება მიენიჭოთ სპეციალური სტუმრის სტატუსი, რათა ხელი შეუწყონ ევროპის საბჭოში მიღების პროცესს (ბელარუსის პარლამენტის სტატუსი შეჩერებულია 1997 წლიდან) ან დამკვირვებლის სტატუსი (ამჟამად ასეთია კანადის, ისრაელისა და მექსიკის პარლამენტები). სპეციალისტების რამდენიმე კომიტეტი იქმნება ასამბლეის მიერ, რათა მათ იმუშაონ კონკრეტულ საკითხებზე. ერთ-ერთი ამგვარი კომიტეტია სამართლებრივ საკითხთა და ადამიანის უფლებათა კომიტეტი, რომელიც ამოწმებს ევროპის სასამართლოში მოსამართლეობის კანდიდატებს საპარლამენტო ასამბლეის მიერ მათ არჩევამდე. საპარლამენტო ასამბლეა ირჩევს ევროპული სასამართლოს მოსამართლეებს თითოეული წევრი სახელმწიფოს მიერ წარდგენილი სამი კანდიდატიდან და ის ასევე ირჩევს ადამიანის უფლებების კომისარს². სამართლებრივ საკითხთა და ადამიანის უფლებების კომიტეტი აგრეთვე ასრულებს როლს ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილების აღსრულების ზედამხედველობაში, თუმცა მას მეორადი ხასიათის როლი აქვს მინისტრთა კომიტეტთან შედარებით³.

1.04. მესამე ორგანო, ევროპის საბჭოს ადგილობრივი და რეგიონული ხელისუფლების ორგანოების კონგრესი შეიქმნა 1994 წელს, როგორც საკონსულტაციო ორგანო ადგილობრივ თვითმმართველობასთან დაკავშირებით. ის შედგება წევრი სახელმწიფოების ადგილობრივი ან რეგიონული ხელისუფლების ორგანოებისგან (ამჟამად 636 წევრი). ამ კონგრესმა შექმნა, მაგალითად, ადგილობრივი თვითმმართველობის ევროპული ქარტია (1985).

ევროპის საბჭოს ეგიდით მიღებული იქნა 200-ზე მეტი კონვენცია და შეთანხმება. ადამიანის უფლებების სფეროსთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია (1950), ევროპული სოციალური ქარტია (1961) წამების და არაადამიანური და ღირსების შემლახველი მოპყრობის ან დასჯის წინააღმდეგ ევროპული კონვენცია (1987), ევროპული კომისია რასიზმისა და შეუწყნარებლობის წინააღმდეგ (1993), ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის ჩარჩოკონვენცია (1994) და კონვენცია ადამიანებით ვაჭრობის (ტრეფიკინგის) წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ (2005).

1.05. ევროპული სოციალური ქარტია⁴ ძალაში შევიდა 1965 წელს და რეალურად წარმოადგენს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მეწყვილეს სოციალური და ეკონომიკური

2 იხილეთ: სამართლებრივ საკითხთა და ადამიანის უფლებების კომიტეტი, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მოსამართლის არჩევა, სამდივნოს მიერ მომზადებული საინფორმაციო დოკუმენტები, AS/Jur/Inf (2011) 02, 14 იანვარი, 2011.

3 საპარლამენტო ასამბლეის რეზოლუცია 1226 (2000), ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების აღსრულება, 28.9.00.

4 ევროპის საბჭოს ხელშეკრულებების სერიები, No. 35, 18.10.61. იხილეთ: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/social-charter/default_en.asp

უფლებების სფეროში. ქართისთან შესაბამისობას უზრუნველყოფს სოციალური უფლებების ევროპული კომიტეტი, რომელიც შედგება 15 დამოუკიდებელი და მოუკერძოებელი ექსპერტისგან, სამთავრობო კომიტეტი, რომელიც შედგება სახელმწიფოების წარმომადგენლებისგან და მინისტრთა კომიტეტი. სოციალურ უფლებათა ევროპული კომიტეტი ამოწმებს ყოველწლიურ ეროვნულ ანგარიშებს და იღებს კოლექტიურ საჩივრებს⁵, მათ შორის, პროფესიული კავშირებისგან, დასაქმებულთა ორგანიზაციებისგან და საერთაშორისო არასამთავრობო ორგანიზაციებისგან, რომლებსაც ევროპის საბჭოში გააჩნიათ საკონსულტაციო სტატუსი. ქართის 1988, 1991 და 1995 წლებში დაემატა ოქმები და 1996 წელს რედაქტირებული სოციალური ქარტია გახდა ღია ხელმოსაწერად. ის ძალაში შევიდა 1999 წელს და თანდათანობით ცვლის პირველ ქართისა.

- 1.06 წამების ან არაადამიანური და ღირსების შემლახველი მოპყრობის ან დასჯის წინააღმდეგ ევროპული კონვენცია⁶ ძალაში შევიდა 1989 წელს და რატიფიცირებული იქნა ევროპის საბჭოს 47 წევრი სახელმწიფოს მიერ. მან დააფუძნა პროაქტიული, არასასამართლო, მესრულების მონიტორინგის სისტემა – წამების და არაადამიანური ან ღირსების შემლახველი მოპყრობის ან დასჯის საწინააღმდეგო ევროპული კომიტეტი. წამების საწინააღმდეგო კომიტეტი შედგება სხვადასხვა გამოცდილებების მქონე ექსპერტებისგან (მაგალითად, იურისტების, ექიმების, ციხის ექსპერტებისგან) და გააჩნია როგორც ფაქტების დადგენის, ასევე ანგარიშების მომზადების ფუნქცია. ის პერიოდულად ad hoc სტუმრობს თავისუფლების აღკვეთის ადგილებს (მათ შორის, ციხეებს, პოლიციის განყოფილებებს, ფსიქიატრიულ საავადმყოფოებს, ყაზარმებს). წამების საწინააღმდეგო კომიტეტმა შეიძლება ცალკე დაკითხოს დაკავებულები და აქვს უფლება დაუკავშირდეს ნებისმიერ პირს, ვისაც შეიძლება გააჩნდეს რელევანტური ინფორმაცია. მისი ანგარიშები კონფიდენციალურია და მათი გამოქვეყნება შეიძლება მხოლოდ ხელშეშეკრული სახელმწიფოების თანხმობით. თუმცა, როდესაც ამგვარი შეთანხმება არ არსებობს, წამების საწინააღმდეგო კომიტეტს შეუძლია გააკეთოს საჯარო განცხადება. წამების საწინააღმდეგო კონვენციის პირველი ოქმი, რომელიც ძალაში შევიდა 2002 წელს, ანიჭებს მინისტრთა კომიტეტს უფლებამოსილებას, რომ ევროპის საბჭოს ნებისმიერ არაწევრ სახელმწიფოს შესთავაზოს კონვენციასთან მიერთება. 2010 წლის დეკემბრისთვის წამების საწინააღმდეგო კომიტეტს განხორციელებული ჰქონდა 297 ვიზიტი და გამოქვეყნებული ჰქონდა 247 ანგარიში⁷.
- 1.07 რასიზმისა და შეუწყნარებლობის წინააღმდეგ ევროპული კომისია თვალყურს ადევნებს სახელმწიფოს კანონმდებლობას და პოლიტიკას რასიზმთან, რასობრივ დისკრიმინაციასთან, ქსენოფობიასთან, ანტისემიტობასთან ან შეუწყნარებლობასთან მიმართებით⁸. რასიზმისა და შეუწყნარებლობის წინააღმდეგ ევროპული კომისია ატარებს სიღრმისეულ გამოკვლევებს თითოეულ სახელმწიფოში, სანამ მიიღებს კონკრეტულ წინადადებებს. სახელმწიფოებში მოკავშირე საჯარო მოსამსახურეებთან კონფიდენციალური დიალოგის წარმოების შემდეგ, კომისიის ანგარიშები ქვეყნდება.
- 1.08 ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის ჩარჩოკონვენცია⁹ ძალაში შევიდა 1998 წელს. ის მოიცავს პერიოდული ანგარიშების პროცესს (კონვენციის ძალაში შესვლიდან ერთი წლის განმავლობაში და ამის შემდეგ ყოველ 5 წელიწადში) და მის შემოწმებას

5 იხილეთ კოლექტიური საჩივრების სია ვებგვერდზე: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/Complaints_en.asp

6 ევროპის საბჭოს ხელშეკრულებების სერია, No. 126, 26.11.87. იხილეთ: <http://www.cpt.coe.int/en/>

7 იხილეთ, კერძოდ, წამების საწინააღმდეგო კომიტეტის სტანდარტები, CPT/Inf/E (2002) 1, Rev. 2009, ვებგვერდზე: <http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-standards.pdf>

8 იხილეთ მინისტრთა კომიტეტის რეზოლუცია Res(2002)8. რასიზმისა და შეუწყნარებლობის წინააღმდეგ ევროპული კომიტეტის ვებგვერდი: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/default_en.asp.

9 ევროპის საბჭოს ხელშეკრულებების სერია, No. 157, 1.2.95. იხილეთ: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/default_en.asp

ახორციელებს მინისტრთა კომიტეტი, რომელსაც ეხმარება ეროვნული უმცირესობების სფეროში 18 დამოუკიდებელი ექსპერტისგან შემდგარი საკონსულტაციო კომიტეტი. საკონსულტაციო კომიტეტი ამოწმებს სახელმწიფოს ანგარიშებს და ამზადებს მოსაზრებას სახელმწიფოს მიერ გატარებულ ღონისძიებებზე. მან შეიძლება მოითხოვოს დამატებითი ინფორმაცია ან მიიღოს ინფორმაცია სხვა წყაროებისგან, მაგალითად, არასამთავრობო ორგანიზაციებისგან.

ევროპის საბჭოს კონვენცია ადამიანებით ვაჭრობის (ტრეფიკინგის) წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ ძალაში შევიდა 2008 წელს და პირველ რიგში მიმართულია ტრეფიკინგის მსხვერპლთა და მათი უფლებების დაცვისკენ. კონვენცია ითვალისწინებს შემოწმების დამოუკიდებელი მექანიზმის დამკვიდრებას – ადამიანებით ვაჭრობის (ტრეფიკინგის) წინააღმდეგ ბრძოლის ექსპერტთა ჯგუფს და კონვენციის წევრების კომიტეტს, რომელსაც შეუძლია რეკომენდაცია გამოსცეს ექსპერტთა ჯგუფის ანგარიშზე დაყრდნობით.

ევროპის საბჭოს გენერალური მდივანი

- 1.09 ევროპის საბჭოს გენერალური მდივანი ინიშნება საპარლამენტო ასამბლეის მიერ მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციის საფუძველზე 5 წლის ვადით. გენერალურ მდივანს რამდენიმე ფუნქცია აქვს ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასთან დაკავშირებით, მათ შორის, წევრი სახელმწიფოების ეროვნულ სამართალთან დაკავშირებით შეკითხვით მიმართვა 52-ე მუხლის თანახმად (იხილეთ, 1.30 ქვემოთ). თითოეულ წევრ სახელმწიფოს მოეთხოვება, გენერალურ მდივანს გადასცეს კონვენციის რატიფიკაციის დამადასტურებელი დოკუმენტები¹⁰ და თუ წევრი სახელმწიფო მოახდენს კონვენციის დენონსირებას, მათ უნდა აცნობონ გენერალურ მდივანს ამის შესახებ¹¹. სახელმწიფოებმა აგრეთვე უნდა აცნობონ გენერალურ მდივანს დამოკიდებულ ტერიტორიებზე¹² კონვენციის მოქმედების შესახებ. გენერალური მდივანი ინფორმირებული უნდა იქნეს იმ ნაბიჯებთან დაკავშირებით, რომელიც მიღებულია კონვენციის შესაბამისად, ისევე როგორც შეზღუდვის მიზეზების შესახებ¹³.

ადამიანის უფლებების კომისარი

- 1.10 ადამიანის უფლებების კომისარის თანამდებობა შეიქმნა 1999 წელს¹⁴, როგორც არასა-სამართლო და პრევენციული ხასიათის ორგანო. კომისარის ფუნქციებში შედის წევრი სახელმწიფოების მიერ ადამიანის უფლებების სტანდარტების ეფექტიანი განხორციელების ხელშეწყობა, სახელმწიფოსთვის, ადამიანის უფლებათა შიდასახელმწიფოებრივი ინსტიტუტებისთვის, მინისტრთა კომიტეტისთვის და საპარლამენტო ასამბლეისთვის დახმარების და რჩევების მიცემა. პირველი კომისარი, ალვარო ჯილ რობლესი არჩეული იქნა საპარლამენტო ასამბლეის მიერ 1999 წლის სექტემბერში 6 წლის ვადით, ხელმოწერა არჩევის უფლების გარეშე. მოქმედი კომისარი თომას ჰამერბერგი ამ თანამდებობაზე საქმიანობას შეუდგა 2006 წლის აპრილიდან. კომისარის პუბლიკაციები მოიცავს მოსაზრებებს, რეკომენდაციებს, საკითხის მიმოხილვებს და ყოველწლიურ ანგარიშებს.
- 1.11 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის სისტემის ცვლილებები, რაც განხორციელდა ევროპული კონვენციის მე-14 ოქმის თანახმად (იხილეთ ქვემოთ 1.22), აშკარად ანიჭებს ადამიანის უფლებათა კომისარს უფლებამოსილებას, ჩაერთოს ადამიანის

10 ევროპის საბჭოს ხელშეკრულებების სერია, No. 157, 16.5.05. იხილეთ: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/default_en.asp

11 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მუხლი 59.

12 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მუხლი 58 (იხილეთ 1.29 ქვემოთ).

13 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მუხლი 56.

14 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მუხლი 15(3). იხილეთ უფრო ვრცლად, 7.01 ქვემოთ.

15 მინისტრთა კომიტეტის რეზოლუცია ევროპის საბჭოს ადამიანის უფლებათა კომისარის შესახებ. იხილეთ: http://www.coe.int/t/commissioner/default_en.asp

უფლებათა ევროპული სასამართლოს პალატის ან დიდი პალატის წინაშე საქმეების განხილვაში, როგორც მესამე მხარე*.

სამართლებრივი და ადამიანის უფლებების შესაძლებლობის გაძლიერების სამსახური

- 1.12 ევროპის საბჭოს ადამიანის უფლებების და სამართლებრივ საკითხთა გენერალურ დირექტორატში სამართლებრივი და ადამიანის უფლებების შესაძლებლობის გაძლიერების სამსახური ახორციელებს წევრ სახელმწიფოებ-თან თანამშრომლობის პროგრამებში ადამიანის უფლებათა კომპონენტს¹⁶. ეს მოიცავს ეროვნული სამართლის შესაბამისობის შესწავლას, ტრენინგებსა და ინსტიტუციონალური შესაძლებლობების გაძლიერებას და დოკუმენტურ უზრუნველყოფას (მათ შორის, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის თარგმნას).

ევროპული კომისია დემოკრატიისთვის სამართლის მეშვეობით (ვენეციის კომისია)

- 1.13 ევროპული კომისია დემოკრატიისთვის სამართლის მეშვეობით (რომელსაც ჩვეულებრივ მოიხსენიებენ, როგორც „ვენეციის კომისიას“) დაარსდა 1990 წელს, როგორც ევროპის საბჭოს საკონსულტაციო ორგანო კონსტიტუციონალურ საკითხებზე*. მას ჰყავს 57 წევრი სახელმწიფო (მათ შორის, ევროპის საბჭოს ყველა წევრი სახელმწიფო და ყირგიზეთი, ჩილე, კორეის რესპუბლიკა, მაროკო, ალჟირი, ისრაელი, ტუნისი, პერუ, ბრაზილია და მექსიკა). ვენეციის კომისია შედგება უფროსი სამართლებრივი მეცნიერებისგან, უზენაესი ან საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლეებისგან და ეროვნული პარლამენტების წევრებისგან, რომლებიც მოქმედებენ, როგორც დამოუკიდებელი ექსპერტები. მისი პირველადი ამოცანაა გააწიოს სამართლებრივი კონსულტაციასახელმწიფოებს (ჩვეულებრივ, მათი თხოვნის საფუძველზე) იმკანონებთან დაკავშირებით, რომლებიც მნიშვნელოვანია დემოკრატიის ფუნქციონირებისთვის. მისი პუბლიკაციები მოიცავს დასკვნებს (ჩვეულებრივ, კანონმდებლობაზე ან კანონპროექტებზე ევროპის საბჭოს სტანდარტებთან მათი შესაბამისობის შესახებ) და თემატურ კვლევებს.

- 1.14 საქმეში *ბიჯელიჩი მონტენეგროს და სერბეთის წინააღმდეგ* (Bijelic v. Montenegro and Serbia)¹⁷ ვენეციის კომისია ჩაერთო ევროპული სასამართლოს სამართალწარმოებაში, როგორც მესამე მხარე. ეს საქმე თავიდან შეტანილი იქნა მონტენეგროსა და სერბეთის სახელმწიფოთა კავშირის მთავრობის წინააღმდეგ, რის შემდეგაც მონტენეგრომ გამოაცხადა დამოუკიდებლობა 2006 წელს. თავის დასკვნაში კომისია ამტკიცებდა, რომ სასამართლოს უნდა დაეკისრებინა პასუხისმგებლობა მონტენეგროსთვის განმცხადებლის კონვენციით დადგენილი უფლებების დარღვევებისთვის (გასახლების საბოლოო ბრძანების აღუსრულებლობა), რაც გამოწვეული იყო მისი ხელისუფლების ორგანოების მოქმედებით 2004 წლის მარტიდან 2006 წლის ივნისამდე.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია

- 1.15 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია მიღებული იქნა 1950 წლის 4 ნოემბერს და ძალაში შევიდა 1953 წლის 3 სექტემბერს. ის პირველ რიგში გამიზნული იყო სამოქალაქო და პოლიტიკური და არა ეკონომიკური, სოციალური ან კულტურული უფლებების დასაცავად¹⁸. ის წარმოადგენდა მნიშვნელოვან ნაბიჯს გაეროს 1948 წლის ადამიანის

16 ევროპული კონვენციის მუხლი 36(3) და მუხლი 36(2). იხილეთ მაგ. მ.ს.ს. ბელგიისა და საბერძნეთის წინააღმდეგ (M.S.S. v. Belgium and Greece), No. 30696/09, 21.1.11 და მამასახლისი საქართველოს და რუსეთის წინააღმდეგ (Mamasakhlishi v. Georgia and Russia), No. 29999/04 (იხილეთ CommDH(2007)18, აგვისტო, 2007).

17 იხილეთ: http://www.coe.int/t/e/human_rights/awareness/

18 იხილეთ: <http://www.venice.coe.int/>

19 No. 11890/05, 28.4.09.

20 თუმცა სასამართლომ აღიარა, რომ სოციალური და ეკონომიკური უფლებების სფერო მკვეთრად არ არის

უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის კონკრეტული ასპექტების აღსრულებისთვის.

- 1.16 კონვენციამ შექმნა ინდივიდუალური მიმართვის უფლება – ინდივიდების და ორგანიზაციების უფლება, ეჩივლათ მათი მთავრობის წინააღმდეგ სტრას-ბურგში გამართულ პროცესზე, მათი საქმის ადამიანის უფლებათა ევროპულ კომისიაში (დაარსდა 1954 წელს) და შემდეგ ევროპულ სასამართლო-ში (დაარსდა 1959 წელს) აღძვრით. სასამართლოს გადაწყვეტილებები სავალდებულოა კონვენციის წევრი სახელმწიფოებისთვის, კონვენციაში მოცემული მატერიალური უფლებები შეივსო კონვენციის დამატებითი ოქმების მიღების გზით: პირველი ოქმი²¹, მეოთხე ოქმი²², მეექვსე ოქმი²³, მეშვიდე ოქმი²⁴, მეთორმეტე ოქმი²⁵ და მეცამეტე ოქმი²⁶. კონვენციის სისტემის დაფუძნების დროს ამგვარი ინდივიდუალური მიმართვის დაშვება თავისთავად რევოლუციური ნაბიჯი იყო იმის გათვალისწინებით, თუ რამდენად მძლავრი იყო მაშინ დამოუკიდებელი სახელმწიფოს სუვერენიტეტის გაგება. თუმცა, სხვა მხრივ, პროცესის პოლიტიკურ ფუნდამენტური მნიშვნელობა ჰქონდა: სისტემის ზედამხედველობა უნდა განეხორციელებინა პოლიტიკურ ორგანოს – მინისტრთა კომიტეტს; ევროპულ კომისიაში თავდაპირველად უმრავლესობას წარმოადგენდნენ მოქმედი ან ყოფილი მინისტრები, საკარო მოხელეები ან პარლამენტის წევრები და არა სამართალმცოდნეები და კომისიაში მიმდინარე პროცესი იყო კონფიდენციალური. სისტემა მოგვიანებით, წლების განმავლობაში, გარდაიქმნა ძირითადად სამართლებრივ პროცესად, თუმცა ზოგიერთი ცვლილება ბოლო დროსაც კი (მათ შორის, მე-11 ოქმის ცვლილებებიც, იხილეთ ქვემოთ) პოლიტიკური მოსაზრებების მნიშვნელოვან გავლენას განიცდიდა²⁷.
- 1.17 კონვენცია ასახავს ადამიანის უფლებათა მინიმალურ სტანდარტებს, რაზეც ევროპულმა სახელმწიფოებმა შეძლეს შეთანხმება 50 წლის წინ. ამ 50 წლის განმავლობაში ადამიანის უფლებების გაგება უაღრესად განვითარდა, რის შედეგადაც კონვენცია გარკვეულწილად არაადეკვატურია 21-ე საუკუნეში ადამიანის უფლებების დასაცავად. დამატებითი ოქმების და „კონვენციის, როგორც ცოცხალი დოკუმენტის“ დამკვიდრებული გაგების მიუხედავად, კონვენციაში მნიშვნელოვანი უფლებებია გამორჩენილი. აგრეთვე, ბევრი ამტკიცებს, რომ კონვენციის უფლებების შემზღუდვები ძალიან ფართოდ არის ჩამოყალიბებული. ამისად მიუხედავად, კონვენციამ არაჩვეულებრივი გავლენა იქონია კანონმდებლობის და პოლიტიკის განვითარებაზე ადამიანის უფლებების სფეროში მთელ ევროპაში. ევროპული კონვენცია ითვლება ადამიანის უფლებათა ყველაზე წარმატებულ სისტემად მსოფლიოში, განსაკუთრებით მისი აღსრულების მექანიზმის და წევრების გამო: ევროპული სასამართლოს ყოფილი პრეზიდენტი, როლ რისდალი, მას აღწერდა, როგორც „ევროპის ძირითად კანონს“. თუმცა სასამართლო წლების განმავლობაში ცდილობდა საქმეების მასობრივ დაგროვებასთან გამკლავებას, რომელთა დიდი ნაწილი განმეორებადი დარღვევების („კლონი“) საქმეები იყო და განაცხადების ძალიან დიდი რაოდენობა ცხადდებოდა დაუშვებლად. ამჟამად, სასამართლოს დატვირთვა

გამოყოფილი იმ უფლებების სფეროსგან, რომელსაც იცავს კონვენცია – იხილეთ სიდაბრასი და ძიუნტასი ლიტვის წინააღმდეგ (Sidabras and Džiautas v. Lithuania), Nos. 55480/00 და 59330/00, 27.7.04, პარ. 47.

21 მიღების თარიღი 20.3.52 და ძალაში შესვლის თარიღი 18.5.54 (ევროპული ხელშეკრულებების სერიები No. 9).

22 მიღების თარიღი 16.9.63 და ძალაში შესვლის თარიღი 2.5.68 (ევროპული ხელშეკრულებების სერიები No. 46).

23 მიღების თარიღი 28.4.83 და ძალაში შესვლის თარიღი 1.3.85 (ევროპული ხელშეკრულებების სერიები No. 114).

24 მიღების თარიღი 22.11.84 და ძალაში შესვლის თარიღი 1.11.88 (ევროპული ხელშეკრულებების სერიები, No. 117).

25 მიღების თარიღი 4.11.00 და ძალაში შესვლის თარიღი 1.4.05 (ევროპული ხელშეკრულებების სერიები No. 177).

26 მიღების თარიღი 3.5.02 და ძალაში შესვლის თარიღი 1.7.03 (ევროპული ხელშეკრულებების სერიები, No. 187).

27 მაგალითად, ევროპული სასამართლოს მოსამართლეების დანიშვნის წესი გაკრიტიკებული იქნა იმის გამო, რომ „ad hoc და ხშირად პოლიტიზებული პროცესებია“; იხილეთ, Judicial Independence: Law and Practice of Appointments to the European Court of Human Rights [სასამართლო დამოუკიდებლობა: ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში დანიშვნის სამართალი და პრაქტიკა], Interights, მაისი, 2003. ინტერლაკენის კონფერენციის ერთ-ერთი შედეგი (იხილეთ ქვემოთ) იყო ექსპერტთა კოლეგიის შექმნა სასამართლოს მოსამართლეთა დანიშვნასთან დაკავშირებით. იხილეთ: რეზოლუცია CM/Res(2010)26 ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მოსამართლედ არჩევის კანდიდატებთან დაკავშირებით ექსპერტთა საკონსულტაციო კოლეგიის შექმნის შესახებ, 10 ნოემბერი, 2010.

(152000 საქმეა განხილვის მოლოდინში) არ შეედრება წინა წლებს. მე-20 საუკუნის 60-იან წლებში სასამართლომ მიიღო მხოლოდ 10 გადაწყვეტილება, 70-იან წლებში – 26 და 80-იან წლებში – 169. ეს რაოდენობა გაიზარდა 90-იანი წლების დასაწყისიდან, როდესაც მიიღებოდა 50-ზე მეტი გადაწყვეტილება წელიწადში. ეს ციფრი მას შემდეგ რადიკალურად გაიზარდა. 2003 წელს სასამართლომ მიიღო სულ 703 გადაწყვეტილება, 2010 წელს კი გამოაქვეყნა 2607 გადაწყვეტილება (და, მასთან ერთად, 38500 დასაშვებობის ან საქმეთა ნუსხიდან ამორიცხვის გადაწყვეტილება). კიდევ ერთი საშუალება პროდუქტის მნიშვნელოვანი ზრდის საჩვენებლად არის კომისიის და სასამართლოს მიერ 1998 წლამდე 44 წლის განმავლობაში მიღებული გადაწყვეტილებების რაოდენობის (38389) შედარება სასამართლოს მიერ 1998 წლის შემდეგ 5 წლის განმავლობაში მიღებული გადაწყვეტილებების რაოდენობასთან (61633)²⁸.

- 1.18 კონვენციის სისტემის სწრაფ გაფართოებას ჰქონდა ადგილი მე-20 საუკუნის 90-იან წლებში, როდესაც რამდენიმე ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის სახელმწიფო შეუერთდა ევროპის საბჭოს და მოახდინა კონვენციის რატიფიცირება: ბულგარეთი, ჩეხეთის რესპუბლიკა და სლოვაკეთი (1992), პოლონეთი (1993), რუმინეთი და სლოვენია (1994), ლიტვა (1995), ალბანეთი, ანდორა და ესტონეთი (1996), უკრაინა, ხორვატია, მოლდოვა, იუგოსლავიის ყოფილი რესპუბლიკა მაკედონია და ლატვია (1997), რუსეთი (1998), საქართველო (1999). 2002 წელს კონვენციის რატიფიცირება მოახდინეს სომხეთმა, აზერბაიჯანმა, ბოსნიამ და ჰერცეგოვინამ. ყველაზე გვიან რატიფიცირება მოახდინეს სერბეთმა (2004), მონაკომ (2005) და მონტენეგრომ (2006). ამჟამად ევროპის საბჭოში 47 წევრი სახელმწიფოა და თითოეულ მათგანს რატიფიცირებული აქვს კონვენცია.

მე-11 ოქმი

- 1.19 ევროპის საბჭოს წევრთა რაოდენობის ზრდამ მე-20 საუკუნის 90-იან წლებში კიდევ უფრო გადატვირთა სისტემა, რაც ნიშნავდა ხანგრძლივ შეყოვნებას საქმეების განხილვაში, რასაც სჭირდებოდა სულ მცირე 4-5 წელი (გარდა იმ დროისა, რაც იხარჯებოდა შიდა სამართალწარმოებაზე). თავდაპირველად საქმეებს ამუშავებდა ადამიანის უფლებათა ევროპული კომისია, დასაშვებობის ეტაპზე, ხოლო შემდეგ – არსებითი განხილვის ეტაპზე. მხოლოდ ამის შემდეგ გადაეცემოდა საქმე ევროპულ სასამართლოს ან მინისტრთა კომიტეტს საბოლოო გადაწყვეტილების მისაღებად. 80-იან წლებში სხვადასხვა წინადადება განიხილებოდა²⁹ სისტემის გასამართლებლად და დასაჩქარებლად, რაც დავგირავინდა მე-11 ოქმის მიღებით.
- 1.20 1998 წლის პირველი ნოემბრიდან კონვენციის მე-11 ოქმი³⁰ შევიდა ძალაში, რითაც გაუქმდა კომისიის და სასამართლოს ორგანოებიანი სისტემა და შეიქმნა ერთი სრულფასოვანი, მუდმივმოქმედი სასამართლო. მე-11 ოქმს არ შეუცვლია კონვენციის მატერიალური დებულებები ან დასაშვებობის კრიტერიუმები, მაგრამ კომისიის გაუქმებასთან ერთად ადგილი ჰქონდა რამდენიმე მნიშვნელოვან პროცედურულ ცვლილებას, როგორცაა დიდი პალატის მიერ საქმის ხელახალი განხილვის პროცედურის შექმნა და მინისტრთა კომიტეტის კვაზისასამართლო ფუნქციის გაუქმება (თუმცა ის აგრძელებს გადაწყვეტილებების აღსრულების ზედამხედველობას).
- 1.21 თუმცა აღმოჩნდა, რომ მე-11 ოქმი არ იყო საკმარისი სასამართლოში საქმეების მუდმივად მზარდ რაოდენობასთან გასამკლავებლად. მაგალითად, 2003 წელს თუმცა სასამართლომ შეძლო გადაეწყვიტა თვეში 1500 საქმე, ეს მაინც მნიშვნელოვნად მცირე რაოდენობა იყო, რადგან ყოველთვე სასამართლო იღებდა 2300 ახალ საქმეს³¹. შესაბამისად, ევროპის სასამართლო სისტემის ახალი ცვლილებების შესახებ

28 მე-14 ოქმის განმარტებითი ანგარიში, პარ. 5.

29 იხილეთ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის კონტროლის სისტემის რეფორმა (1993) 15 EHRR 321.

30 ადამიანის უფლებათა და ფუნდამენტურ თავისუფლებათა დაცვის კონვენციის მე-11 ოქმი, მაკონტროლებელი მექანიზმის რესტრუქტურიაზაცია, ევროპის საბჭო, Doc. H (94) 5; (1994) 17 EHRR 501.

31 მე-14 ოქმის განმარტებითი ანგარიში, პარ. 5.

წინადადებები მუშავდებოდა და განიხილებოდა 2001-2004 წლებში, რამაც განაპირობა კონვენციის მე-14 ოქმის მიღება მინისტრთა კომიტეტის მიერ 2004 წლის მაისში (უფრო ვრცლად განხილულია ქვემოთ 1.22 ნაწილში).

მე-14 ოქმი

- 1.22 მე-11 ოქმით განხორციელებული ცვლილებების შემდეგაც სასამართლოს მუდმივად მზარდი დატვირთვა აშკარად იყო გამოკვეთილი³² და ასახავდა, სულ მცირე, ნაწილობრივ მაინც, ევროპის საბჭოს წევრების ზრდას მე-20 საუკუნის 90-იანი წლების ბოლოდან. 2001 წლის თებერვალში მინისტრთა კომიტეტში მინისტრების მოადგილეებმა დააფუძნეს შემფასებელთა ჯგუფი³³, რომლის ამოცანასაც წარმოადგენდა წინადადებების შემუშავება „ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს სამომავლო ეფექტიანობის უზრუნველყოფის გზების შესახებ“. შემფასებელთა ჯგუფის ანგარიში გამოქვეყნდა 2001 წელს და მასში მოცემული იყო მთელი რიგი წინადადებებისა, რომელთა ნაწილი მოითხოვდა კონვენციაში ცვლილებების შეტანას, ნაწილი კი – არა³⁴. 2001-2004 წლებში ევროპის საბჭოს სამთავრობო ექსპერტთა კომიტეტი და ადამიანის უფლებათა სამეურვეო კომიტეტი განიხილავდნენ სხვადასხვა წინადადებებს, რაც დასრულდა ევროპის კონვენციის დამატებითი ოქმის პროექტის მომზადებით 2004 წელს.
- 1.23 ამ პროცესის შედეგად, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-14 ოქმი მიღებული იქნა ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის მიერ 2004 წლის მაისში³⁵. თუმცა ის ძალაში არ შესულა 2010 წლის 1 ივნისამდე რუსეთის წინააღმდეგობის გამო³⁶. მე-14

32 იხილეთ, მაგალითად: ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრესრელიზი, მაგ.: 21.6.99; 24.1.00; 28.9.00; 22.1.01; 21.1.02 (<http://www.echr.coe.int/Eng/Press>); P. Mahoney, „Speculating on the Future of a Reformed European Court of Human Rights“ (1999) (პ. მაჰონი, ფიქრი ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მომავლის შესახებ) 20 HRLJ 2; ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების აღსრულება, საპარლამენტო ასამბლეა, Doc. 8808, 12 July 2000 (ერიკ იურგენსი) (<http://stars.coe.fr/doc/doc00/edoc8808.htm>); საპარლამენტო ასამბლეის რეზოლუცია 1226 (2000), ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების აღსრულება (<http://stars.coe.fr/ta/ta00/eres1226.htm>); საპარლამენტო ასამბლეის რეზოლუცია 1477 (2000), ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს შესახებ შემფასებელთა ჯგუფის ანგარიში მინისტრთა კომიტეტისთვის, 27 სექტემბერი, 2001, EG (სასამართლო) 2001, სტრასბურგი; ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების აღსრულება (<http://stars.coe.fr/ta/ta00/errec1477.htm>); საპარლამენტო ასამბლეის რეზოლუცია 1546 (2002), ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების განხორციელება (<http://stars.coe.fr/ta/ta00/errec1546.htm>); J. Wadham and T. Said, „What Price the Right of Individual Petition: Report of the Evaluation Group to the Committee of Ministers on the European Court of Human Rights“ [ჯ. ვადჰამი და ტ. საიდი, ინდივიდუალური მიმართვის უფლების ფასი: ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს შესახებ შემფასებელთა ჯგუფის ანგარიში მინისტრთა კომიტეტს] [2002] EHRLR 169; Marie-Benedicte Dembour, „Finishing Off Cases: The Radical Solution to the Problem of the Expanding ECHR Caseload“ [მარი-ბენედიქტ დემბური, საქმეების დასრულება: რადიკალური გადაწყვეტა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მზარდი დატვირთვის პრობლემისთვის] [2002] EHRLR 46; L. Wildhaber, „Solemn Hearing of the European Court of Human Rights on the Occasion of the Opening of the Judicial Year“, [ლ. ვილდჰაბერი, „საზეიმო მოსმენა ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში სასამართლო წლის გახსნასთან დაკავშირებით“] სტრასბურგი, 23 იანვარი, 2003; „ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ძალაში შესვლიდან 50 წელი გაიდა – ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეზიდენტის განცხადება“ პრესრელიზი, 3 სექტემბერი, 2003; ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მოსაზრება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის რეფორმის წინადადებისა და ადამიანის უფლებათა სამეურვეო კომიტეტის ანგარიშში მოცემული სხვა ზომების შესახებ, 2003 წლის 4 აპრილი (CDDH(2003)006 საბოლოო), ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, CD-DH-GDR(2003)024, 26 სექტემბერი, 2003.

33 ჯგუფში შედიოდა სასამართლოს პრეზიდენტი, ლუიკუს ვილდჰაბერი, ევროპის საბჭოს გენერალური მდივნის მოადგილე, ჰანს-ქრისტიან კრუგერი და ევროპის საბჭოში ირლანდიის მუდმივი წარმომადგენელი, ჯასტინ ჰარმანი.

34 ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს შესახებ შემფასებელთა ჯგუფის ანგარიში მინისტრთა კომიტეტს, 27 სექტემბერი, 2001, EG (სასამართლო) 2001, სტრასბურგი – ხელმისაწვდომია: [https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM\(2006\)203&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM(2006)203&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75)

35 ადამიანის უფლებათა და ფუნდამენტურ თავისუფლებათა დაცვის კონვენციის მე-14 ოქმი, რომელმაც ცვლილებები შეიტანა კონვენციის კონტროლის სისტემაში, ევროპის საბჭოს ხელშეკრულებების სერიები, No. 194, 13 მაისი, 2004.

36 მე-14 ოქმის საბოლოო რატიფიკაციის მოლოდინში, სასამართლოში შემოსული საქმეების გადაჭარბებულ რაოდენობასთან გასამკლავებლად, ახალი 14bis ოქმი იქნა მიღებული 2009 წელს მადრიდში. ოქმი იმეორებდა ორ პროცედურულ ღონისძიებას მე-14 ოქმიდან: ერთი მოსამართლის პრეცედურას და სამი მოსამართლისგან

ოქმის მიზანი არის ევროპული სასამართლოს სისტემაში სხვადასხვა ცვლილებების შეტანა, კერძოდ, ინდივიდუალური განაცხადების დამუშავების გამარტივება და დაჩქარება.

- 1.24 ყველაზე მნიშვნელოვანი და ყველაზე წინააღმდეგობრივი ცვლილება სისტემაში იყო კონვენციის 35-ე მუხლში დასაშვებობის ახალი კრიტერიუმის დამატება. ახალი კრიტერიუმი მოიცავს სამნაწილიან ტესტს. საქმე დაუშვებლად გამოცხადდება სასამართლოს მიერ, თუ ის მიიჩნევა, რომ:
- (i) განმცხადებელს არ განუცდია მნიშვნელოვანი დანაკლისი,
 - (ii) თუ ადამიანის უფლებების პატივისცემა არ მოითხოვს განაცხადის არსებითად განხილვას, და
 - (iii) იმ პირობით, რომ ამ საფუძვლით არ იქნება უარყოფილი არცერთი საქმე, რომელიც ჯერონად არ იყო განხილული ეროვნული სასამართლოს მიერ³⁷.
- 1.25 წინადადება დასაშვებობის კრიტერიუმების შეცვლასთან დაკავშირებით, კრიტიკის სუბიექტი გახდა სხვადასხვა მხრიდან, მათ შორის, ევროპული სასამართლოს მოსამართლეების³⁸, ეროვნული სასამართლოს მოსამართლეების³⁹, მთავრობის წარმომადგენლებისა⁴⁰ და ადამიანის უფლებების ორგანიზაციების მხრიდან⁴¹, როგორც არასაჭირო, პრინციპულად არასწორი, ცუდი ორიენტაციის მქონე და ერთიანად ბუნდოვანი. სასამართლოს პირველი გადაწყვეტილებები, რომელშიც მან გამოიყენა ახალი კრიტერიუმი და შეეცადა მნიშვნელოვანი დანაკლისის და ადამიანის უფლებათა პატივისცემის გაგებებს, განხილულია ქვემოთ მე-4 თავში. მე-14 ოქმის ძალაში შესვლიდან ორი წლის განმავლობაში, ახალი დასაშვებობის კრიტერიუმის გამოყენება შეუძლიათ მხოლოდ პალატას და დიდ პალატას (და არა სამი მოსამართლისგან შემდგარ კომიტეტს ან ერთ მოსამართლეს). ის არ მოქმედებს იმ განაცხადების მიმართ, რომლებიც მე-14 ოქმის ძალაში შესვლამდე ანუ 2010 წლის ივნისამდე გამოცხადდა დასაშვებად⁴².
- 1.26 მე-14 ოქმში მოცემული ევროპული სასამართლო სისტემის ყველაზე მნიშვნელოვანი ცვლილებებია:

შემდგარი კომიტეტების ახალ უფლებამოსილებას, განეხილათ „კარგად დასაბუთებული საქმე“. ის ძალაში შევიდა 2009 წლის ოქტომბერში და ეს პროცედურები შემდგომში გამოყენებული იქნა იმ სახელმწიფოებთან მიმართებით, ვინც 14bis ოქმის რატიფიცირება მოახდინა. 14bis ოქმმა შეწყვიტა მოქმედება, როდესაც 2010 წლის 1 ივნისს ძალაში შევიდა მე-14 ოქმი. ევროპის საბჭოს და მისი წევრი სახელმწიფოების მხრიდან ბევრი დაყოლების შედეგად, რუსეთი საბოლოო დათანხმდა მე-14 ოქმის რატიფიცირებას 2010 წლის თებერვალში.

37 კონვენციის 35(3) მუხლი.

38 იხ. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მოსაზრება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის რეფორმის წინადადებისა და ადამიანის უფლებათა სამეურვეო კომიტეტის ანგარიშში მოცემული სხვა ზომების შესახებ, 2003 წლის 4 აპრილი (CDDH(2003)006 საბოლოო), ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, CD-DH-GDR (2003)024, 26 სექტემბერი 2003; N. Bratza, „The Future of the European Court of Human Rights – Storm Clouds and Silver Linings“ [6. ბრატცა, „ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მომავალი – ქარიშხლის მომასწავებელი ღრუბლები და იმედის ნაპერწკალი“], თომას მორის ლექცია, ოქტომბერი 2002; E. Palm and W. Thomassen, Proposals for Changes in the European Convention on Human Rights and Measures to be Taken within the Present Framework to Guarantee the Continued Effectiveness of the Court [ე. პალმი, გ. ტომასენი, ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციაში ცვლილებების წინადადებები და ამჟამად მოქმედ სისტემაში გასატარებელი ზომები სასამართლოს განკერძოებულ ეფექტიანობის შესანარჩუნებლად] 2002.

39 S. Sedley, „Commentary on the Paper of Professor Florence Benoit-Rohmer“ [ს. სედლი, „პროფესორ ფლორენს ბენუა-რომერის ნაშრომზე კომენტარი“], სემინარი: ადამიანის უფლებათა დაცვის პარტნიორები, სტრასბურგი, 9-10 სექტემბერი, 2002.

40 იხილეთ მაგ. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გრძელვადიანი ეფექტიანობის უზრუნველყოფა – საბოლოო ანგარიში ადამიანის უფლებათა სამეურვეო კომიტეტის წინადადებებით, ადამიანის უფლებათა სამეურვეო კომიტეტი, CM(2003)55, 8 აპრილი, 2003; ავსტრიის, ბელგიის, ფინეთის, უნგრეთისა და ლატვიის საერთო პოზიცია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის 35-ე მუხლთან დაკავშირებით, 1 აპრილი, 2004.

41 იხილეთ არასამთავრობო ორგანიზაციების პასუხი შემფასებელთა ჯგუფის ანგარიშზე. (http://www.cm.coe.int/T/E/NGO/public/Groupings/Human_rights/Documents/2002/20020626agen.asp). იხილეთ აგრეთვე მომდევნო დოკუმენტი, არასამთავრობო ორგანიზაციების პასუხი ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს სამომავლო ეფექტიანობის უზრუნველყოფის წინადადებებზე, 28 მაისი, 2003 (<http://www.fidh.org/communiq/2003/ue1305a.pdf>).

42 მე-14 ოქმის მუხლი 20(2).

- ზოგიერთ საქმეში მხოლოდ ერთმა მოსამართლემ შეიძლება მიიღოს გადაწყვეტილება დაუშვებელ განაცხადზე, თუმცა არა იმ სახელმწიფოებთან მიმართებით, რომელთაც თვითონ წარმოადგენს⁴³;
- გამართივებული შემოქმედებითი პროცედურა იქნა შემოტანილი, რაც სამი მოსამართლისგან შემდგარ კომიტეტს უფლებას აძლევს, მიიღოს გადაწყვეტილება განაცხადის დასაშვებობაზე და არსებით მხარეზე, როდესაც საქმის სადავო საკითხი, რაც დაკავშირებულია კონვენციის განმარტებასთან ან მოქმედებასთან, უკვე წარმოადგენს სასამართლოს კარგად დამკვიდრებული პრაქტიკის საგანს⁴⁴. ეს პროცედურა, შესაბამისად, გამიზნულია განმეორებადი საქმეების ან „კლონი“ საქმეების დაჩქარებული განხილვისთვის;
- ახალი პროცედურა საშუალებას აძლევს მინისტრთა კომიტეტს, დაიწყონ დარღვევასთან დაკავშირებული წარმოება სასამართლოში, როდესაც სახელმწიფო უარს ამბობს გადაწყვეტილების შესრულებაზე⁴⁵;
- ევროპული სასამართლოს მოსამართლეები შეიძლება არჩეულნი იქნენ ერთხელ, 9 წლის ვადით⁴⁶;
- ევროპის საბჭოს ადამიანის უფლებების კომისარს აქვს უფლება, ჩაერთოს საქმეებში მესამე მხარედ⁴⁷; და
- ევროპის კავშირი შეიძლება შეუერთდეს ევროპულ კონვენციას⁴⁸.

ტერიტორიული მოქმედება

- 1.27 წევრ სახელმწიფოებს შეუძლიათ გაავრცელონ კონვენციის მოქმედება და ინდივიდუალური მიმართვის უფლება ნებისმიერ ტერიტორიაზე, რომლის საერთაშორისო ურთიერთობებზეც ისინი არიან პასუხისმგებელი (მუხლი 56). ამისთვის საჭიროა ევროპის საბჭოს გენერალური მდივნის ინფორმირება ან კონვენციის რატიფიცირების მომენტი ან რაიმე სხვა დროს. კონვენცია გამოყენებული იქნება ამგვარ ტერიტორიებზე „ადგილობრივი მოთხოვნების... ჯეროვანი გათვალისწინებით“ (მუხლი 56.3)⁴⁹.

დავის მოგვარების სხვა საშუალებებზე უარის თქმა

- 1.28 კონვენციის რატიფიცირებისას წევრი სახელმწიფოები თანხმდებიან, რომ ისინი არ ისარგებლებენ დავების მოგვარების სხვა საშუალებით (ხელშეკრულებები, კონვენციები ან დეკლარაციები), რათა ამ კონვენციის გამოყენებასთან ან განმარტებასთან დაკავშირებული დავა გადაწყვიტონ (მუხლი 55)⁵⁰.

კონვენციის დენონსირება

- 1.29 ხელშეკრულ სახელმწიფოს შეუძლია გავიდეს ევროპის საბჭოდან და კონვენციის სისტემიდან დენონსირების პროცესის მეშვეობით (მუხლი 58). ამის გაკეთება შეიძლება მხოლოდ 5 წლის შემდეგ იმ მომენტიდან, როდესაც სახელმწიფო კონვენციის მხარე გახდა და 6 თვით ადრე უნდა გაეგზავნოს შეტყობინება ევროპის საბჭოს გენერალურ მდივანს. დენონსირება შევა ძალაში 6-თვიანი პერიოდის დასრულებისთანავე, მაგრამ სახელმწიფო ამის შემდეგაც პასუხისმგებელი იქნება კონვენციის დარღვევებზე, რომლებსაც ამ თარიღამდე ჰქონდათ ადგილი.

43 კონვენციის მუხლი 26 და მუხლი 27.

44 კონვენციის მუხლი 28(1)(ბ).

45 კონვენციის მუხლი 46(4).

46 კონვენციის მუხლი 23(1).

47 კონვენციის მუხლი 36(3) (36(2)-ე მუხლთან ერთად).

48 კონვენციის მუხლი 59(2).

49 იხილეთ მაგ. პი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Py v. France), No. 66289/01, 11.1.05 (ახალი კალედონიის კონგრესის არჩევნებში მონაწილეობის უფლება – პირველი ოქმის მე-3 მუხლი არ დარღვეულა).

50 თუმცა მუხლი 55 აძლევდა უფლებას სახელმწიფოს, „სპეციალური შეთანხმების“ საფუძველზე გაეკეთებინათ ეს.

გენერალური მდივნის შეკითხვები

- 1.30 ევროპის საბჭოს გენერალურმა მდივანმა შეიძლება შეკითხვით მიმართოს სახელმწიფოებს 52-ე მუხლის⁵¹ საფუძველზე კონვენციის სტანდარტების შიდასახელმწიფოებრივი იმპლემენტაციის შესახებ. წევრ სახელმწიფოებს ევალებათ წარუდგინონ გენერალურ მდივანს განმარტება იმასთან დაკავშირებით, თუ როგორ ხორციელდება კონვენცია შიდა სამართალში, როდესაც მათგან ამას მოითხოვენ.
- 1.31 ეს უფლებამოსილება მხოლოდ იშვიათად გამოიყენება. პირველი 5 შეკითხვა ეხებოდა კონვენციის ყველა წევრ სახელმწიფოს. მაგალითად, 1988 წელს გენერალურმა მდივანმა შეკითხვით მიმართა წევრ სახელმწიფოებს მიეწოდებინათ ინფორმაცია სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლების განხორციელებასთან დაკავშირებით 6.1 მუხლის საფუძველზე (სხვადასხვა დისციპლინარულ და რეგულაციურ საკითხებთან დაკავშირებით) და მუხლი 6.3-ის საფუძველზე (სისხლის სამართლის და რეგულაციურ დარღვევებთან დაკავშირებით). მთავრობის პასუხები გამოქვეყნდა 1993 წელს⁵². ამ მოთხოვნების შედეგად, სასარგებლო შედარებითი მასალა იქმნება კონვენციის პრინციპების განხორციელებასთან დაკავშირებით, მაგრამ გამოითქვა კრიტიკაც, რომ კითხვების ბუნდოვანების გამო გაცემული იქნა პასუხები, რომლებიც ერთმანეთთან შედარებადი არ არის⁵³. ამასთან, მთავრობების პასუხები ევროპის საბჭოს მხრიდან კრიტიკულ შემოწმებას არ ექვემდებარება. 1999 წლის დეკემბერში გენერალურმა მდივანმა მოიშველია 52-ე მუხლი ჩიჩნეთთან დაკავშირებით⁵⁴ და 2002 წელს შეკითხვით მიმართეს მოლდოვას ევროპული კონვენციის შესრულებასთან დაკავშირებით, მას შემდეგ რაც პრობლემები გაჩნდა მოლდოვაში პოლიტიკურ პარტიებზე დაკისრებული შეზღუდვების გამო⁵⁵. 2006 წელს 52-ე მუხლის საფუძველზე შეკითხვა დააყენა გენერალურმა მდივანმა საიდუმლო დაკავებებთან და სხვა სახელმწიფოებისთვის ეჭვითაწილების გადაცემასთან დაკავშირებით ევროპაში⁵⁶.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო

- 1.32 1998 წელს მე-11 ოქმის საფუძველზე შეცვლილი კონვენციით დაფუძნდა ახალი, მუდმივმოქმედი სასამართლო⁵⁷. განმცხადებლებს მიეცათ სამართლებრივი უფლება ეჩივლათ სახელმწიფოსთვის უშუალოდ სასამართლოს წინაშე.
- 1.33 ევროპული სასამართლო სისტემის მთავარი მახასიათებლები 2010 წელს მე-11 ოქმით გატარებული ცვლილებების შემდეგ მოკლედ აღწერილია ქვემოთ:
- საპარლამენტო ასამბლეა ირჩევს ერთ მოსამართლეს თითოეული წევრი სახელ-

51 ყოფილი მუხლი 57.

52 H/SG (93) 1.

53 H/SG (93) 1, გვ. 208.

54 იხილეთ რუსეთის ფედერაცია: გენერალური მდივნის მიერ მოწოდებული ინფორმაცია ჩიჩნეთის რესპუბლიკაში დემოკრატიის, ადამიანის უფლებებისა და სამართლის უზენაესობის მდგომარეობის შესახებ, SG/Inf(2001)22/26 ივნისი, 2001.

55 გენერალური მდივნის ანგარიში ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის 52-ე მუხლის საფუძველზე მინიჭებული უფლებამოსილების გამოყენების შესახებ მოლდოვის მიმართ, SG/Inf(2002)20, 6 მაისი, 2002. იხილეთ მაგ. ქრისტიან-დემოკრატიული სახალხო პარტია მოლდოვის წინააღმდეგ (Christian Democratic People's Party v. Moldova), No. 28793/02, 14.2.06.

56 იხილეთ SG/Inf(2006)5, 28 თებერვალი, 2006, ხელმისაწვდომია: <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=976731&Site=COE>

57 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მუხლი 19.

მწიფოსთვის⁵⁸ 9 წლის ვადით და ხელახალი არჩევის უფლების გარეშე⁵⁹.

თითოეული მოსამართლე უნდა გადადგეს 70 წლის ასაკში⁶⁰. მოსამართლის თანამდებობიდან გასათავისუფლებლად საჭიროა მოსამართლეების 2/3-ის უმრავლესობით გადაწყდეს, რომ მოსამართლე აღარ აკმაყოფილებს დადგენილ პირობებს⁶¹.

სასამართლო დაყოფილია 5 სექციად. სექციების შემადგენლობა იმგვარად განისაზღვრება, რომ გეოგრაფიული და გენდერული წარმომადგენლობის თვალსაზრისით დაბალანსებული იყოს და გათვალისწინებულ იქნეს სხვადასხვა შიდასამართლებრივი სისტემები⁶². სექციების შემადგენლობა განისაზღვრება სამი წლით. მოსამართლეების სია (სექციების და დიდი პალატის მიხედვით) მოცემულია მე-14 დანართში.

სასამართლოს პლენარული სხდომა ირჩევს პრეზიდენტს, ვიცეპრეზიდენტებს, პალატების პრეზიდენტებს, მდივანს და მდივნის მოადგილეს და იღებს სასამართლო რეგლამენტს⁶³. მას არ გააჩნია სამოსამართლო ფუნქცია.

სასამართლოს სახელით საქმეებს განიხილავს ერთი მოსამართლე, სამი მოსამართლისგან შემდგარი კომიტეტი, შვიდი მოსამართლისგან შემდგარი პალატა და 17 მოსამართლისგან შემდგარი დიდი პალატა⁶⁴. მოსამართლე, რომელიც არჩეულია მოპასუხე სახელმწიფოდან, მონაწილეობს ამ სახელმწიფოს წინააღმდეგ აღძრულ ყველა საქმეში, რომელსაც წვეტებს პალატა ან დიდი პალატა (როგორც პალატის ex officio წევრი, თუ ის არ არის შესაბამისი სექციის წევრი)⁶⁵, მაგრამ არ არის აუცილებელი ეროვნული მოსამართლე დაესწროს კომიტეტის განხილვას. როდესაც ერთი მოსამართლე იღებს გადაწყვეტილებებს, ეს მოსამართლე ვერ განიხილავს განაცხადს იმ სახელმწიფოს წინააღმდეგ, საიდანაც ის იქნა მოსამართლეც არჩეული⁶⁶. კომიტეტმა შეიძლება საქმე ცნოს დაუშვებლად ან ცნოს დასაშვებად და იმავდროულად მიიღოს არსებითი გადაწყვეტილება, თუ სადავო საკითხი საქმეში კონვენციის ინტერპრეტაციისთან ან მოქმედებასთან დაკავშირებით, სასამართლოს კარგად დამკვიდრებული პრაქტიკის საგანია⁶⁷.

ევროპის საბჭოს ადამიანის უფლებების კომისარმა შეიძლება წარუდგინოს სასამართლოს წერილობითი კომენტარები და მონაწილეობა მიიღოს განხილვებში⁶⁸.

58 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მუხლი 22. თითოეული სახელმწიფო წარმოადგენს სულ მცირე სამი კანდიდატის სიას, რომელსაც ამოწმებს ადამიანის უფლებების გენერალური დირექტორატი და მინისტრთა კომიტეტი. საპარლამენტო ასამბლეაში, კანდიდატებს აფასებს სამართლის საკითხთა და ადამიანის უფლებების კომიტეტის ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მოსამართლეების არჩევის ქვეკომიტეტი. დანიშვნის პროცედურის კრიტიკული ანალიზისთვის, მათ შორის, სახელმწიფოების მიერ პროცესის პოლიტიზების ხარისხისა და ევროპის საბჭოს მარცხის შესახებ დაადგინოს ადეკვატური სახელმძღვანელო მითითებები პროცედურასთან დაკავშირებით, იხილეთ Judicial Independence: Law and Practice of Appointments to the European Court of Human Rights [სასამართლო დამოუკიდებლობა: ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში დანიშვნის სამართალი და პრაქტიკა], Interights, მაისი, 2003. იხილეთ, აგრეთვე: A. Coomber, „Judicial Independence: Law and Practice of Appointments to the European Court of Human Rights“ [სასამართლო დამოუკიდებლობა: ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოში დანიშვნის სამართალი და პრაქტიკა] [2002] EHRLR 486. იხილეთ, აგრეთვე, სქოლიო 27 ზემოთ.

59 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მუხლი 23(1).

60 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მუხლი 23(2).

61 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მუხლი 23(4).

62 იხილეთ A. Drzemczewski, The Internal Organisation of the European Court of Human Rights: The Composition of Chambers and the Grand Chamber [ა. დრემცევსკი, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს შიდა ორგანიზაცია: პალატებისა და დიდი პალატის შემადგენლობა] [2000] EHRLR 233.

63 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მუხლი 25.

64 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მუხლი 26(1).

65 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მუხლი 26(4).

66 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მუხლი 26(3).

67 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მუხლი 28(1).

68 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მუხლი 36(3).

ყველაზე მნიშვნელოვანი საქმეები პალატამ შეიძლება დაუთმოს დიდ პალატას 17 მოსამართლის შემადგენლობით, იმ პირობით, რომ საქმის ორივე მხარე თანახმაა ამგვარ დათმობაზე⁶⁹.

დიდი პალატა დაფუძნებულია 3 წლის ვადით და მისი შემადგენლობა განისაზღვრება ორი ჯგუფის როტაციის მეთოდით, რომლებიც ცვლიან ერთმანეთს 9 თვეში ერთხელ. ჯგუფები გეოგრაფიულად დაბალანსებულია და ასახავენ წევრი სახელმწიფოების განსხვავებულ შიდასამართლებრივ სისტემებს.

პალატის მიერ არსებითად გადაწყვეტილი საქმე შეიძლება გადაეცეს დიდ პალატას, თუ საქმე წამოჭრის კონვენციის ინტერპრეტაციის ან გამოყენებისთვის სერიოზულ საკითხს, ან საყოველთაო მნიშვნელობის სერიოზულ საკითხს⁷⁰. ხელახალი განხილვის შესახებ თხოვნა ექვემდებარება შემოწმებას 5 მოსამართლისგან შემდგარი კოლეგიის მიერ. თუ კოლეგია თხოვნას დააკმაყოფილებს, ეროვნული მოსამართლე ხელახლა დაესწრება საქმის განხილვას⁷¹.

სასამართლოს გადაწყვეტილებები მხოტავია შესაბამისი სახელმწიფოსთვის⁷².

გადაწყვეტილებების აღსრულების ზედამხედველობა ხორციელდება მინისტრთა კომიტეტის მიერ⁷³.

თუ მინისტრთა კომიტეტი მიიჩნევს, რომ სახელმწიფო უარს აცხადებს სასამართლო გადაწყვეტილების შესრულებაზე, მას შეუძლია მიმართოს კითხვით სასამართლოს, თუ გამოიჩინა სახელმწიფომ უმოქმედება 46(1)-ე მუხლის საფუძველზე მისი მოვალეობების შესრულების თვალსაზრისით⁷⁴.

- 1.34 სასამართლოს ხარჯებს ფარავს ევროპის საბჭო, რომლის ბიუჯეტიც ფინანსდება სახელმწიფოს შენატანებიდან მოსახლეობასა და მთლიან შიდა პროდუქტზე დაფუძნებული გათვლების მიხედვით. სასამართლოს ბიუჯეტი 2010 წელს იყო 58000000-ზე მეტი (რითაც იფარება მოსამართლეების და თანამშრომლების ხელფასები, ინფორმაციული უზრუნველყოფა, თარგმნისა და თარჯიმნების ღირებულება, პუბლიკაციები, წარმომადგენლობის ხარჯები, სამართლებრივი დახმარება და ფაქტების დამდგენი მისიები).

სასამართლოს პროცედურები უფრო ვრცლად განხილულია მე-2 და მე-3 თავში.

საკონსულტაციო დასკვნები

- 1.35 მინისტრთა კომიტეტის თხოვნით სასამართლომ შეიძლება გამოსცეს საკონსულტაციო დასკვნები კონვენციის ინტერპრეტაციასთან დაკავშირებით (მუხლი 47). საკონსულტაციო დასკვნის გაცემისას სასამართლო ვალდებულია ჩამოაყალიბოს დასაბუთება და მოსამართლეებმა შეიძლება მიიღონ ცალკე მოსაზრებები, როდესაც ადგილი აქვს უთანხმოებას (მუხლი 49). თუმცა, ეს დებულება ძალიან შეზღუდულია, რადგან სასამართლო საკონსულტაციო დასკვნები არ შეიძლება ეხებოდეს კონვენციის მატერიალური უფლების შინაარსს ან ფარგლებს (მუხლი 47(2)). სინამდვილეში, სასამართლოს პირველი გადაწყვეტილება 47-ე მუხლის თანახმად, გამოტანილი იქნა დიდი პალატის მიერ 2004 წელს⁷⁵. მასში გაკეთდა დასკვნა, რომ საკონსულტაციო დასკვნისთვის სასამართლოში შეტანილი თხოვნა არ ხვდება სასამართლოს საკონსულტაციო კომპეტენციის ფარგლებში. მინისტრთა კომიტეტის თხოვნა ეხებოდა

69 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მუხლი 30.

70 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მუხლი 43.

71 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მუხლი 43 და მუხლი 26(5).

72 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მუხლი 46(1).

73 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მუხლი 46(2).

74 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მუხლი 46(4).

75 გადაწყვეტილება სასამართლოს კომპეტენციასთან დაკავშირებით მიიღო საკონსულტაციო მოსაზრებები, 2.6.04.

დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ადამიანის უფლებათა კონვენციას. სასამართლოს მიმართეს თხოვნით, გადაეწყვიტა, დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ადამიანის უფლებების კომისია თუ შეიძლება ჩათვალილიყო საერთაშორისო გამოძიების ან მოგვარების კიდევ ერთ ინსტანციად კონვენციის 35(2) (ბ)-ე მუხლის გავებით. დიდმა პალატამ დაასკვნა, რომ კონვენციის 47(2)-ე მუხლი გამორიცხავდა სასამართლოს კომპეტენციას, რადგან საქმე ეხებოდა იმგვარ საკითხს, რაც მომავალში შეიძლება გამხდარიყო კონვენციის სამართალწარმოების საგანი. მინისტრთა კომიტეტის თხოვნის საფუძველზე 2008 წელს გამოცემულ საკონსულტაციო დასკვნაში დიდ პალატას უნდა შეეფასებინა ევროპული სასამართლოს მოსამართლეობის კანდიდატთა სიების შემადგენლობის საკითხი⁷⁶. სასამართლოში მდებარეობითი მოსამართლეების მცირე წარმომადგენლობის გამო, საპარლამენტო ასამბლეამ უარყო მალტის მიერ 2006 წელს შემოთავაზებული სია, რომელიც მხოლოდ კაცებისგან შედგებოდა. სასამართლომ დაადგინა, რომ საპარლამენტო ასამბლეის პრაქტიკა კანდიდატთა სიების უარყოფის შესახებ მხოლოდ გენდერთან დაკავშირებული პრობლემის გამო შეუთავსებელი იყო კონვენციასთან, როდესაც დაინტერესებული სახელმწიფო იღებდა ყველა აუცილებელ და სათანადო ზომას იმის უზრუნველსაყოფად, რომ სიაში მოხვედრილიყვნენ ნაკლებად წარმოდგენილი სქესის კანდიდატებიც. მეორე საკონსულტაციო დასკვნა გაცემული იქნა 2010 წელს სახელმწიფოს უფლებასთან დაკავშირებით, უკან გაეთხოვათ სასამართლოს მოსამართლეობის თანამდებობაზე წარდგენილ კანდიდატთა სია⁷⁷.

ინდივიდუალური განაცხადები

- 1.36 კონვენციის 34-ე მუხლი განსაზღვრავს, რომ ინდივიდუალური განაცხადის სამართალწარმოება ან, უფრო ზუსტად, განაცხადი უნდა იქნეს აღძრული „ნებისმიერი პირის, არასამთავრობო ორგანიზაციის ან ინდივიდთა ჯგუფის მიერ“, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ კონვენციის უფლებათა დარღვევების მსხვერპლნი არიან. სახელმწიფო ორგანოები, შესაბამისად, ვერ აღძრავენ განაცხადს 34-ე მუხლის საფუძველზე (იხილეთ აგრეთვე 4.22 ქვემოთ). თუმცა სახელმწიფოები, რომელთაც მოახდინეს კონვენციის რატიფიცირება, უფლებამოსილნი არიან აღძრან საქმე ევროპულ სასამართლოში, რათა გაასაჩივრონ კონვენციის დარღვევები, რომლებიც სავარაუდოდ ჩაიდინა სხვა ხელშემკვრელმა სახელმწიფომ (ეს განხილულია ქვემოთ 1.37 ნაწილში).

სახელმწიფოთაშორისი საქმეები

- 1.37 სახელმწიფოთაშორისი პროცესი, რაც განსაზღვრულია კონვენციის 33-ე მუხლით (ყოფილი 24 მუხლი), აშკარად იშვიათად გამოიყენება. ეს პროცესი ევროპის საბჭოს წევრ სახელმწიფოებს აძლევს ერთმანეთის ზედამხედველობის საშუალებას – თითოეულ ხელშემკვრელ სახელმწიფოს შეუძლია მოსთხოვოს სხვა ხელშემკვრელ სახელმწიფოს, პასუხი აგოს თავის ქმედებებზე ან უმოქმედობებზე ევროპული სასამართლოს საერთაშორისო სამართლებრივი მექანიზმის მეშვეობით. თუმცა სახელმწიფოების სურვილის ნაკლებობა ამ მექანიზმის გამოყენებასთან დაკავშირებით არ წარმოადგენს ევროპული სისტემის განსაკუთრებულ ნიშანს. ის აგრეთვე ახასიათებს სხვა რეგიონულ ადამიანის უფლებათა მექანიზმებს, მათ შორის, ინტერამერიკულ და აფრიკულ სისტემებს და ასახავს სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობების უფრო ფართო რეალობას. მაშინ როდესაც სამოქალაქო საზოგადოება ადამიანის უფლებათა არასამთავრობო ორგანიზაციების სახით ცდილობდა სახელმწიფოების ცდუნებას, რათა გამოეყენებინათ 33-ე მუხლი (მაგალითად, ბოლო წლებში თურქეთიდან ქურთების განდევნის ხაზგასასმელად ან რუსეთში ჩეჩნების მდგომარეობასთან დაკავშირებით), მათ აშკარად არ გააჩნიათ ასე მოქცევის სურვილი.

⁷⁶ საკონსულტაციო მოსაზრება – ევროპული სასამართლოს მოსამართლეობის კანდიდატთა სიების შემადგენლობა, 12.2.08.

⁷⁷ საკონსულტაციო მოსაზრება (No. 2) გარკვეულ სამართლებრივ საკითხებზე კანდიდატთა სიებთან დაკავშირებით, რომლებიც წარდგენილია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მოსამართლის ასარჩევად, 22.1.2010.

1.38 თუმცა, როდესაც მთავრობა გადაწყვეტს სახელმწიფოთაშორისი პროცესის გამოყენებას, საქმე თითქმის გარდაუვლად გარკვეული პოლიტიკური მნიშვნელობისაა. შეგვიძლია განვასხვაოთ სახელმწიფოთაშორისი საქმეების სამი კატეგორია. პირველ კატეგორიასთან საქმე გვაქვს მაშინ, როდესაც განმცხადებელი სახელმწიფო წარმოადგენს ან მჭიდროდ არის დაკავშირებული ინდივიდუალურ მსხვერპლებთან კონკრეტული პოლიტიკური დავის ან სხვა პოლიტიკური შეუთანხმებლობის კონტექსტში სახელმწიფოებს შორის. ამგვარად, მთელი რიგი საქმეებისა იქნა აღძრული ევროპულ კომისიაში და სასამართლოში კვიპროსის მთავრობის მიერ 1974 წელს ჩრდილოეთ კვიპროსში თურქეთის სამხედრო ოპერაციის, მის მიერ ამ ტერიტორიის განკარგობადი ოკუპაციის და 1983 წელს „ჩრდილოეთ კვიპროსის თურქული რესპუბლიკის“ გამოცხადების პასუხად. ეს უკანასკნელი არ იქნა აღიარებული სახელმწიფოდ საერთაშორისო სამოგადოებრიობის მიერ. ამ საქმეების შედეგად დადგინდა, რომ თურქეთმა ჩაიდინა კონვენციის მრავლობითი დარღვევა⁷⁸. ყველაზე ბოლოს აღძრულ ამგვარ საქმეში კვიპროსის მთავრობა ჩიოდა გაუჩინარებული პირების და მათი ნათესავების უფლებების, იძულებით გადაადგილებულ პირთა და ჩრდილოეთ კვიპროსის ანკლავზე დარჩენილი ბერძენი კვიპროსელების უფლებების გამო, ისევე როგორც თურქი კვიპროსელებისა და ჩრდილოეთ კვიპროსის ბოშათა თემების უფლებების გამო. განაცხადის შედეგად სასამართლომ დაადგინა კონვენციის 14 სხვადასხვა დარღვევა⁷⁹. ძალიან დაძაბული პოლიტიკური დავის კონტექსტში წარმოშობილი ამგვარი საქმეების დამახასიათებელი ნიშანია ის, რომ სახელმწიფომ შეიძლება შეწყვიტოს თანამშრომლობა სასამართლოსთან. მაგალითად, თურქეთის მთავრობამ არ წარმოადგინა საბოლოო წერილობითი მოსაზრებები სასამართლოზე და არ გამოცხადდა დიდი პალატის წინაშე მოსმენაზე 2000 წლის სექტემბერში⁸⁰. საქმეები, როგორცაა ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Ireland v. UK*)⁸¹, აგრეთვე ხვდება პირველ კატეგორიაში. საქმე ეხებოდა დაკითხვის ხუთ მეთოდს, რომელსაც იყენებდა ბრიტანეთის უშიშროების სამსახურები „ირლანდიის რესპუბლიკური არმიის“ ეჭვმიტანილების მიმართ (იხილეთ ქვემოთ 6.92). 2007 წელს საქართველომ დაიწყო სახელმწიფოთაშორისი პროცესი რუსეთის წინააღმდეგ მას შემდეგ, რაც რუსეთში განხორციელდა ქართველების დაკავებები, დაპატიმრებები, და დეპორტაციები (რაც მოჰყვა თბილისში რუსეთის სახელმწიფოს რამდენიმე წარმომადგენლის დაკავებას ჯაშუშობის ბრალდებით)⁸². განმცხადებელი ამტკიცებდა, რომ ადგილი ჰქონდა რუსეთის მიერ ქართველი ემიგრანტი მოსახლეობის დაშინებას და ჩიოდა ფართოდ გავრცელებული დაჭერებისა და დაკავებების და იმ პირობების გამო, სადაც 2000-ზე მეტი ქართველი იმყოფებოდა პატიმრობაში.

1.39 სახელმწიფოთაშორისი განაცხადების მეორე კატეგორია შეგვიძლია განვიხილოთ საქმის დანია თურქეთის წინააღმდეგ (*Denmark v. Turkey*) მაგალითზე⁸³, სადაც განმცხადებელი სახელმწიფო ცდილობდა მიეღწია იმისთვის, რომ მისი ერთ-ერთი მოქალაქისთვის უზრუნველყოთ სამართლებრივი დაცვის საშუალება, მოპასუხე სახელმწიფოს მიერ დარღვეული უფლების აღსადგენად. საქმეში ამტკიცებდნენ, რომ დანიის მოქალაქე აწამეს თურქეთის პოლიციაში. საქმე მოგვარებული იქნა *ex gratia* თანხის გადახდის, სინანულის გამოთქმის (თუმცა მხოლოდ „შემთხვევით და ცალკეული

78 იხილეთ მაგ. კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (*Cyprus v. Turkey*), ნო 6780/74 და 6950/75, Comm. Rep. 10.7.76 (მე-2, მე-3, მე-5, მე-8, მე-13, მე-14 მუხლების და პირველი ოქმის პირველი მუხლის დარღვევები); კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (*Cyprus v. Turkey*), No. 8007/77, Comm. Rep. 4.10.83 (მე-5 და მე-8 მუხლების და პირველი ოქმის პირველი მუხლის დარღვევები).

79 კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (*Cyprus v. Turkey*), No. 25781/94, 10.5.01.

80 იქვე, პარ. 12.

81 სერია ა, No. 25, 18.1.78.

82 საქართველო რუსეთის წინააღმდეგ (*Georgia v. Russia*), No. 13255/07, განჩინება 30.6.09.

83 No. 34382/97, 5.4.00.

წამების ფაქტების“ გამო) და სხვადასხვა ვალდებულებების სანაცვლოდ. სხვათა შორის, აღებული იქნა ვალდებულება, რომ თურქეთის პოლიცია მიიღებდა მონაწილეობას ევროპის საბჭოს ტრენინგებში, ისევე როგორც ორმხრივ პოლიციის წვრთნის პროექტში, რასაც აფინანსებდა დანიის მთავრობა. მიღწეული იქნა აგრეთვე შეთანხმება წამების საწინააღმდეგო კომიტეტთან თანამშრომლობის შესახებ. მორიგება ასევე მოიცავდა ცვლილებებს თურქეთის სისხლის სამართლის კოდექსში, რომლებიც მიმართული იყო წამებისა და არასათანადო მოპყრობის ახლებური განსაზღვრისკენ.

- 1.40 მესამე კატეგორია ასახავს სახელმწიფოების შესაძლებლობას, შეასრულონ უფრო ზოგადი პოლიციური ფუნქცია, რასაც ჰქონდა ადგილი ბერძნულ საქმეში⁸⁴. აღნიშნულ საქმეში დანიის, ნორვეგიის, შვედეთისა და ნიდერლანდების მთავრობებმა აღძრეს ორი განაცხადი 1967 წელს, სადაც ამტკიცებდნენ, რომ საბერძნეთის მთავრობამ დაარღვია კონვენციის მე-5, მე-6, მე-8, მე-9, მე-10, მე-11, მე-13 და მე-14 მუხლები მთელი რიგი ადმინისტრაციული და საკანონმდებლო ღონიძიებების გატარების შედეგად, რაც მოჰყვა სამხედრო გადატრიალებას 1967 წლის აპრილში. გადატრიალების შედეგად ხორციელდებოდა მასობრივი დაკავებები, წამება, საგანგებო სამხედრო სასამართლოების წინაშე გასამართლება და მედიის ცენზურა. ამან განაპირობა ის, რომ საბერძნეთის მთავრობამ კონვენციის დენონსირება მოახდინა 1969 წლის 12 დეკემბერს, ცოტა ხნით ადრე იქამდე, სანამ მინისტრთა კომიტეტი დაადგენდა, რომ ადგილი ჰქონდა კონვენციის ათი მუხლის დარღვევას⁸⁵.

- 1.41 ინდივიდუალური განაცხადებისგან განსხვავებით, სახელმწიფოთაშორის საქმეებში სახელმწიფომ აბსტრაქტულადაც შეიძლება გაასაჩივროს კანონი. ეს განპირობებულია იმით, რომ მუხლი 33 (და ყოფილი მუხლი 24) ნებას რთავს ხელშემკვრელ სახელმწიფოს, გაასაჩივროს სხვა ხელშემკვრელი სახელმწიფოს მიერ ჩადენილი ნებისმიერი შესაძლო დარღვევა, რაც მოიცავს მხოლოდ კანონის არსებობიდან გამომდინარე დარღვევასაც, თუ ის შეუთავსებელია კონვენციასთან⁸⁶. მაგალითად, საქმეში კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (*Cyprus v. Turkey*)⁸⁷ სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-6 მუხლი დაირღვა ჩრდილოეთ კვიპროსის თურქულ რესპუბლიკაში იმგვარი კანონების არსებობის გამო, რომლებიც უშვებდნენ სამოქალაქო პირების გასამართლებას სამხედრო სასამართლოებში⁸⁸.

ინტერლაკენის დეკლარაცია

- 1.42 2010 წლის თებერვალში მინისტრიალის კონფერენცია ჩატარდა ინტერლაკენში, შვეიცარიაში ევროპული სასამართლოს სამომავლო რეფორმის განხილვისთვის. კონფერენცია დასრულდა ინტერლაკენის დეკლარაციის მიღებით, რომელიც მოიცავდა 2019 წლამდე განსახორციელებელი რეფორმების სამოქმედო გეგმას (იხილეთ დანართი 19)⁸⁹. ის ითვალისწინებს, რომ 2012–2015 წლებში მინისტრთა კომიტეტი შეაფასებს, მე-14 ოქმის და ინტერლაკენის სამოქმედო გეგმის განხორციელება რამდენად გააუმჯობესებს სასამართლოს სიტუაციას და ამ შეფასების საფუძველზე მინისტრთა კომიტეტი გადაწყვეტს, საჭიროა თუ არა დამატებითი მოქმედებების განხორციელება.

84 დანია, ნორვეგია, შვედეთი და ნიდერლანდები საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Denmark, Norway, Sweden and the Netherlands v. Greece*), ნო 3321/67, 3322/67, 3323/67 და 3344/67, 5.11.69, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის წლიური გამოცემა, ტ. 12, 1969.

85 მინისტრთა კომიტეტის რეზოლუცია DH(70)1, 15.4.70.

86 ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Ireland v. UK*), სერია ა, No. 25, 18.1.78, პარ. 240.

87 No. 25781/94, 10.5.01, პარ. 358.

88 ამ საკითხზე იხილეთ, აგრეთვე, ინჯალი თურქეთის წინააღმდეგ (*Incil v. Turkey*), No. 22678/93, 9.6.98.

89 ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მომავლის შესახებ მაღალი დონის კონფერენცია, ინტერლაკენის დეკლარაცია, 19 თებერვალი, 2010. ხელმისაწვდომია: http://www.eda.admin.ch/etc/medialib/downloads/edazen/topics/europa/eurroc.Par.0133.File.tmp/final_en.pdf.

ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა
და პროცედურა – გადაწყვეტილების
გამოთანის წინარე ეტაპი

განაცხადის შეტანა სასამართლოში	2.01	მომხსენებელი მოსამართლე	2.76
სასამართლოს რეგლამენტი და პრაქტიკული დირექტივები	2.11	დასაშვებობის გადაწყვეტა ერთი მოსამართლის მიერ	2.78
ენები	2.12	დასაშვებობის გადაწყვეტა კომიტეტის მიერ	2.80
წარმომადგენლობა	2.13	კომიტეტის მიერ საქმის არსებითი გადაწყვეტა „აშკარად კარგად დასაბუთებულ“ საქმეებში	2.82
ხარჯები, სამართლებრივი დახმარება და ბაჟი	2.15	დასაშვებობის გადაწყვეტა პალატის მიერ	2.83
მოპასუხე სახელმწიფოს ხარჯები	2.16	დაუშვებელი საქმეების ხელახალი განხილვა	2.87
განმცხადებლის ხარჯები	2.17	მოპასუხე მთავრობისთვის საქმის შეტყობინება	2.90
სასამართლო ბაჟი	2.19	განმცხადებლის საპასუხო მოსაზრებები	2.95
სამართლებრივი დახმარება	2.20	პრაქტიკული დირექტივა: წერილობითი პოზიციები	2.101
დახმარების მოძიება	2.22	სამართლებრივი დახმარება	2.103
საქმის გახსნა და საწყისი ეტაპები	2.30	დასაშვებობის მოსმენები	2.110
ხანდამშულობის ვადები	2.31	პალატის განჩინებები დასაშვებობის შესახებ	2.112
რწმუნება	2.32	დასაშვებობისა და არსებითი მხარის ერთდროული განხილვა	2.115
სასამართლოს სამდივნო	2.33	იურისდიქციის დათმობა დიდი პალატისადმი	2.116
განაცხადის ფორმის შევსება	2.34	მესამე მხარის ჩართვა	2.118
სტრატეგია	2.41	ბოლო დროს მესამე მხარედ ჩართვის მაგალითები	2.125
დამადასტურებელი დოკუმენტები	2.43	ფაქტების დადგენა	2.138
კონფიდენციალურობა	2.44	ფაქტების დადგენის მოსმენა და გამოძიება ადგილზე	2.146
სამართლებრივი დახმარება	2.46	ფაქტების დადგენის მოსმენა: პროცედურა	2.159
საქმის გახსნა	2.47	მეგობრული მორიგება	2.165
გადაუდებელი საქმეები: შუალედური ღონისძიებები	2.48	განაცხადის ამორიცხვა საქმეთა ნუსხიდან	2.190
საქმეების დაჩქარება: სასამართლოს პოლიტიკა პრიორიტეტის მინიჭების შესახებ	2.64	განაცხადის გაგრძელებაზე უარი (მუხლი 37(1)(ა))	2.193
საქმეების გაერთიანება	2.70	საკითხის გადაწყვეტა (მუხლი 37(ბ))	2.194
დოკუმენტების საჯაროობა	2.71	განაცხადის განხილვის გაგრძელება აღარ არის გამართლებული (მუხლი 37(1)(გ))	2.196
განმცხადებლების და მათი წარმომადგენლების იმუნიტეტი	2.73	მოსაზრებები დასაშვებობის ეტაპის შემდეგ	2.201
მოსამართლეების აცილება	2.75	ზეპირი მოსმენა	2.204
პროცედურა ერთი მოსამართლის, კომიტეტის ან პალატის შემადგენლობით	2.76		

განაცხადის შეტანა სასამართლოში

- 2.01 ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს გააჩნია თავისი საგანაცხადო ფორმა, რომლის გამოყენებითაც განმცხადებელს შეუძლია აღძვრას საქმე სასამართლოში. ამ ფორმის ასლი მოცემულია მე-5 დანართში.
- 2.02 სასამართლო მოითხოვს განმცხადებლისგან, შეავსოს განაცხადის ეს ფორმა (იხილეთ განაცხადის ფორმის შევსება 2.34 ნაწილში, ქვემოთ), მაგრამ სინამდვილეში ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში თავდაპირველად საქმის აღძვრა შეიძლება მარტივად, წერილით. თუ საქმე აღიძვრება წერილით, სასამართლო განმცხადებელს ჩვეულებრივ მოსთხოვს, რომ რვა კვირის ვადაში იქნეს წარდგენილი შევსებული განაცხადი სასამართლოს მიერ განაცხადის მიღების დამადასტურებელი წერილის თარიღიდან (იხილეთ დანართი 7). პრაქტიკოსები უნდა გაეცნონ სასამართლოს პრაქტიკულ დირექტივას სამართალწარმოების დაწყების შესახებ და სასამართლო რეგლამენტის 45-ე და 47-ე მუხლებს (იხილეთ დანართი 2).

- 2.03 სასამართლოს საკონტაქტო ინფორმაცია შემდეგია:

სამდივნო
ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო
ევროპის საბჭო
F-67075 სტრასბურგი სედექსი
საფრანგეთი
ტელეფონი: (00) 333 88 412018
ფაქსი: (00) 333 88 412730
ვებგვერდი: www.echr.coe.int

- 2.04 პრაქტიკოსები, რომლებიც საჩივარს აღძრავენ წერილის მეშვეობით, მასში უნდა განსაზღვრავდნენ განმცხადებლის ვინაობას, ფაქტების მოკლე აღწერას, რომლებიც რელევანტურია სასამართლოს წინაშე დაყენებული საკითხისათვის, უნდა მიუთითებდნენ შიდა სამართალწარმოებაზე, რასაც ეწეოდა განმცხადებელი (ან რაც სხვა მიზეზით მნიშვნელოვანი იყო განმცხადებლის კონკრეტული საქმისთვის) და უნდა გამოყოფდნენ კონვენციის მუხლებს, რომელთა დარღვევის გამოც ჩივის განმცხადებელი; დამატებით უნდა იქნეს მითითებული სასამართლო განაცხადის საგანი. თუ ამ ეტაპზე საკმარისი ინფორმაცია არ იქნება შეტანილი წერილში, ამან მოგვიანებით შეიძლება გამოიწვიოს საქმის დაუშვებლად გამოცხადება ექვსთვიანი ხანდაზმულობის ვადის დარღვევის გამო¹.

- 2.05 იმ დროს, როდესაც გაცნობითი წერილი გაიგზავნება სასამართლოში, წარმომადგენელს შეიძლება ძალიან შეზღუდული ინფორმაცია ჰქონდეს. კონვენციასთან დაკავშირებულ ბევრ საჩივარს გააჩნია მთელი რიგი სხვადასხვა ასპექტისა. მაგალითად, ავიღოთ მე-13 და მე-14 მუხლები. მე-13 მუხლი მოითხოვს, რომ არსებობდეს ეფექტიანი სამართლებრივი დაცვის საშუალება კონვენციის სხვა უფლებებისთვის. მე-14 მუხლი კრძალავს დისკრიმინაციას კონვენციის სხვა უფლებებთან მიმართებით. თუ არსებობს რაიმე ეჭვი განმცხადებლის საქმის მოცულობასთან დაკავშირებით, რა თქმა უნდა, რეკომენდებულია, რომ წერილი, რამდენადაც შესაძლებელი იქნება, ფართოდ ჩამოყალიბდეს; სხვაგვარად, თუ განმცხადებლის საჩივრის რომელიმე ელემენტი არ იქნება ხსენებული, საქმის ეს ასპექტი შეიძლება დაუშვებლად გამოცხადდეს ექვსთვიანი ხანდაზმულობის ვადასთან შეუთავსებლობის მოტივით². ქვემოთ მოცემულია გაცნობითი

1 პრაქტიკული დირექტივა: სამართალწარმოების დაწყება, პარ. 4.

2 გამოცემის თარიღია 1.11.03 და ცვლილებები შევიდა 2008 და 2009 წლებში

3 ლატიფი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Latif and others v. UK), No. 72819/01, განჩინება 29.1.0

4 იხილეთ მაგ. ბოზინოვსკი ყოფილი იუგოსლავიის რესპუბლიკა მაკედონიის წინააღმდეგ (Bozinovski v. Former Yugoslav Republic of Macedonia), No. 68368/01, განჩინება 1.2.05; კოზაკი პოლონეთის წინააღმდეგ (Kozak v. Poland), No. 13102/02, 2.3.10.

წერილის შესაძლო ფორმა.

2.06

ფოსტით ან ფაქსით

სამდივნო

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო

ევროპის საბჭო

F-67075 სტრასბურგი სედექსი

საფრანგეთი

{თარიღი}

ბატონო/ქალბატონო

საგანი: [განმცხადებელი] [მოპასუხე სახელმწიფოს] წინააღმდეგ

მე წარმოვადგენ [განმცხადებელს], რომელიც ცხოვრობს [მისამართი] და მე გწერთ სასამართლოში მისი სახელით განაცხადის შემოსატანად ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის 34-ე მუხლის საფუძველზე.

[თარიღი] განმცხადებელი მონაწილეობას იღებდა მშვიდობიან, ომის საწინააღმდეგო დემონსტრაციაში [ქალაქის] ცენტრში. საზოგადოების რამდენიმე ათას წევრთან ერთად, მან გაიარა [ა წერტილიდან] [ბ წერტილამდე], სადაც ისინი მივიდნენ დაახლოებით დღის 3 საათზე. დაახლოებით დღის 3.15 წუთზე, როდესაც ის წამოვიდა მთავარი დემონსტრაციის ადგილიდან, განმცხადებელი ამტკიცებს, რომ მას თავს დაესხა ორი პოლიციის თანამშრომელი, რომლებმაც რამდენჯერმე დაარტყეს ხელკეტი და სიტყვიერი შეურაცხყოფა მიაყენეს, რადგან ეძახდნენ „წყველ ბოშას“. ამ თავდასხმის შედეგად მან განიცადა მძიმე ზიანი.

მომდევნო დღეს განმცხადებლის სახელით საჩივარი დაიწერა [ქალაქის] საჯარო პროკურორის მიმართ, რომელმაც დაიწყო სისხლის სამართლებრივი გამოძიება.

თუმცა განმცხადებელს ეცნობა [თარიღი], რომ სისხლის სამართლებრივი გამოძიება დაიხურა [თარიღი] მტკიცებულებების ნაკლებობის გამო.

განმცხადებელმა დაიწყო სამოქალაქო სამართალწარმოება [ქალაქის] პოლიციის წინააღმდეგ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით. მისი საჩივარი არ იქნა მიღებული [პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ] [თარიღი]. განმცხადებლის საჩივარი უარყოფილი იქნა [სააპელაციო სასამართლოს მიერ] [თარიღი]. განმცხადებელს ხელი არ მიუწვდება უფლების აღდგენის რაიმე სხვა ინსტანციაზე.

განმცხადებელი ამტკიცებს, რომ მის საქმეში ადგილი ჰქონდა მე-3 მუხლის დარღვევას (წამების და არაადამიანური ან ღირსების შემლახველი მოპყრობის ან დასჯის აკრძალვა), რაც გამოწვეული იყო მასზე პოლიციის თავდასხმით და პასუხისმგებელი ორგანოების შემდგომი უმოქმედობით, ადეკვატური გამოძიება ჩატარებინათ მის საჩივართან დაკავშირებით. ის აგრეთვე ჩივის თავდასხმასთან დაკავშირებით ეფექტიანი სამართლებრივი დაცვის საშუალების არარსებობაზე, რაც წარმოადგენს კონვენციის მე-13 მუხლის დარღვევას. ბოლოს განმცხადებელი ამტკიცებს, რომ ის არის დისკრიმინაციის მსხვერპლი, მისი, როგორც ეთნიკური უმცირესობის წევრის სტატუსის საფუძველზე, რადგან ის არის ბოშების თემის წევრი. დისკრიმინაციის საჩივარი ეხება როგორც მასზე თავდასხმას, ასევე შემდგომ გამოძიებას ხელისუფლების ორგანოების მიერ (მე-14 მუხლის დარღვევა მე-3 და მე-13 მუხლებთან მიმართებით).

განმცხადებელი სასამართლოსგან მოითხოვს კონვენციის მე-3, მე-13 და მე-14 მუხლების დარღვევის ცნობას და სამართლიან დაკმაყოფილებას 41-ე მუხლის საფუძველზე (მატერიალური და არამატერიალური ზიანი, რასაც ემატება სამართლებრივი ხარჯები).

ეს წერილი იგზავნება ნ თვის ვადაში შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების ამოწურვიდან ევროპული კონვენციის 35(1) მუხლის შესაბამისად.

აქვე გიგზავნით უფლებამოსილების დამადასტურებელ ცნობას, რომელიც სათანადოდ არის ხელმოწერილი განმცხადებლის მიერ და ადასტურებს ჩემს უფლებამოსილებას, რომ ვიმოქმედო მისი სახელით.

დასრულებული განაცხადის ფორმა შესაბამისი დოკუმენტების ასლების ნაკრებთან ერთად წარმოდგენილი იქნება მოკლე ვადაში.

გთხოვთ, დამიდასტუროთ მიღება.

პატივისცემით,

2.07 მიზეზი, რატომაც იქცა მიღებულ პრაქტიკად სასამართლოში საქმის წერილით აღძვრა, დაკავშირებულია კონვენციის 35-ე მუხლში მოცემულ დასაშვებობის მოთხოვნებთან, კერძოდ, ექვსთვიან ხანდაზმულობის ვადასთან, რომლის განმავლობაშიც საქმე უნდა აღიძვრას სასამართლოში. დასაშვებობის წესები კონვენციის სისტემის კრიტიკულად მნიშვნელოვანი ნაწილია. ზოგადად, დასაშვებობის წესები მკაცრად გამოიყენება სასამართლოს მიერ და საქმეების ძალიან დიდი ნაწილი დასაშვებობის ტესტს ვერ აკმაყოფილებს. მაგალითად, 2010 წელს სასამართლომ 38576 საქმე გამოაცხადა დაუშვებლად ან ამორიცხა საქმეთა ნუსხიდან⁵. შესაბამისად, პრაქტიკოსებისთვის, რომლებიც აპირებენ ევროპულ სასამართლოში აღძვრას საქმე, არსებითი მნიშვნელობა აქვს, სრულად გაეცნონ დასაშვებობის მოთხოვნებს და მათ დიდი ყურადღება მიაქციონ. დასაშვებობის კრიტერიუმები უფრო დეტალურად ახსნილია მე-4 თავში. რეალურად, ორი მნიშვნელოვანი დასაშვებობის წესი მჭიდროდ არის გადაჯაჭვული ერთმანეთზე. ისინი ჩამოყალიბებულია კონვენციის 35(1)-ე მუხლში და მოითხოვენ, რომ სასამართლომ მხოლოდ მას შემდეგ მოკიდოს ხელი საქმის განხილვას, როდესაც ამოწურული იქნება შიდასამართლებრივი დაცვის ყველა საშუალება (საყოველთაოდ აღიარებული საერთაშორისო სამართლის წესების შესაბამისად) და ექვსი თვის ვადაში იმ დროიდან, როდესაც საბოლოო გადაწყვეტილება იქნება მიღებული. ამჟამად, ევროპული სასამართლოს სისტემაში მიღებულია, რომ ზემოაღწერილი ფორმის წერილი იწვევს ვადის დინების შეჩერებას ექვსთვიანი ხანდაზმულობის ვადის გამომწვევების მიზნებისთვის⁶ (იხილეთ სასამართლო რეგლამენტის 47(5) მუხლი და პრაქტიკული დირექტივა: სამართალწარმოების დაწყება, პარაგრაფი 3 – იხილეთ დანართი 2). თუ ექვსთვიანი ვადა იწურება, ბევრად უფრო მარტივია სასამართლოსთვის წერილის გაგზავნა, ვიდრე სრული განაცხადის შედგენა და შეტანა სასამართლოში და შესაბამისი დამადასტურებელი დოკუმენტების შეგროვება. წინასწარი განაცხადის წარდგენა წერილის მეშვეობით, სასამართლოსთვის ნიშნავს, რომ განმცხადებელს კიდევ რამდენიმე კვირა ექნება განაცხადის ფორმის გასაგზავნად.

2.08 ევროპული სასამართლოს ზოგიერთი მომავალი განმცხადებლისთვის სრულიად არ არის ნათელი, უფლების აღდგენის კონკრეტული ფორმა თუ ჩაითვლება შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებად 35-ე მუხლის მიზნებისთვის. ეს უფრო დეტალურად განხილულია მე-4 თავში დასაშვებობის წესებთან დაკავშირებით. თუმცა, თუ არსებობს ეჭვები კონკრეტული დაცვის საშუალების ეფექტიანობასთან დაკავშირებით, პრაქტიკოსებმა უნდა იფიქრონ გაცნობითი წერილის სასამართლოში წარდგენის შესახებ, რათა დაიცვან თავიანთი კლიენტის პოზიცია. თუ ამგვარი წერილი არ გაიგზავნება, არსებობს საფრთხე, რომ მთავრობა შეეცდება დაამტკიცოს, რომ განმცხადებლის მიერ გამოყენებული სამართლებრივი დაცვის საშუალება არ იყო ეფექტიანი 35-ე მუხლის მიზნებისთვის და რომ განაცხადი უნდა გამოცხადდეს დაუშვებლად იმის გამო, რომ აღძრული იქნა ექვსთვიანი ხანდაზმულობის ვადის ამოწურვის შემდეგ. მაგალითად,

5 სტატისტიკის ანალიზი 2010, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, 2011 წლის იანვარი, გვ. 4.

6 იხილეთ მაგ. მაგი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Magee v. UK), No. 28135/95, განჩინება 14.9.99.

გაერთიანებული სამეფოს მთავრობამ წარმატებულად შეძლო ამის დამტკიცება საქმეში რაფაიე გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Raphaie v. UK*)⁷, იმის გამო, რომ განმცხადებელმა გამოიყენა ციხის შიდაგასაჩივრების მექანიზმი, რაც არ იყო ეფექტიანი. შესაბამისად, თუ პრაქტიკოსებს აქვთ რაიმე ეჭვი სამართლებრივი დაცვის საშუალების ეფექტიანობის შესახებ, მათ უბრალოდ უნდა გაგზავნონ გაცნობითი წერილი სასამართლოში და, იმავდროულად, დაიწყონ წარმოება სადავო სამართლებრივი დაცვის საშუალების გამოსაყენებლად. სასამართლო ჩვეულებრივ არ მოითხოვს ამ ეტაპზე სრული განაცხადის აღძვრას, მაგრამ ის უნდა იქნეს ინფორმირებული შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალების გამოყენებისას განვითარებული მოვლენების შესახებ. სრული განაცხადი შეიძლება წარდგენილი იქნეს სასამართლოში, როდესაც შიდასამართლებრივი პროცესი დასრულდება.

- 2.09 გაცნობითი წერილი ან განაცხადის ფორმა სასამართლოს შეიძლება გაეგზავნოს ფაქსით ან ფოსტით (მაგრამ არა ელექტრონული ფოსტით)⁸. როდესაც განაცხადი იგზავნება ფაქსით, ხელმოწერილი დედანი აგრეთვე უნდა გაიგზავნოს ფოსტითაც სასამართლოს სამდივნოს მიერ წერილის მიღების დადასტურებიდან 8 კვირაში⁹. ნებისმიერ შემთხვევაში საქმის აღძვრის თარიღად ითვლება წერილის ან ფაქსის თარიღი და არა ის თარიღი, როდესაც მათ მიიღეს სასამართლო. რა თქმა უნდა, უმეტეს შემთხვევაში სასამართლოს მიერ წერილების მიღების თარიღი იქნება რამდენიმე დღით და შესაძლოა რამდენიმე კვირითაც დაშორებული მათი გაგზავნის თარიღს. ამისდა მიუხედავად, სრულიად ნათელია, რომ თავად წერილის თარიღი იწვევს ექვსთვიანი ვადის დენის შეჩერებას. გამონაკლისის სახით, როდესაც წერილს იღებს სასამართლო მასზე აღნიშნული თარიღიდან ხანგრძლივი დროის გასვლის შემდეგ, სასამართლო დაკვირვებით შეამოწმებს დროსთან დაკავშირებულ საკითხს, რათა აღკვეთოს წერილების უფრო ძველი დროით დათარიღების პრაქტიკა¹⁰.

- 2.10 თუმცა საკმაოდ გავრცელებულია პირველადი განაცხადის წერილით აღძვრის პრაქტიკა, შეიძლება ადგილი ჰქონდეს იმგვარ სიტუაციებს, როდესაც განმცხადებელს ექნება სურვილი თავიდანვე სრული განაცხადი წარადგინოს სასამართლოში (იხილეთ განაცხადის ფორმის შევსება, 2.34 ნაწილი ქვემოთ). ასე ხდება მაშინ, როდესაც განმცხადებელს სურს სტრასბურგის სამართალწარმოების დაჩქარება.

სასამართლოს რეგლამენტი და პრაქტიკული დირექტივები

- 2.11 სასამართლოს რეგლამენტის ამჟამად მოქმედი რედაქცია თარიღდება 2010 წლის პირველი ივნისით და მოცემულია მეორე დანართში. რეგლამენტი პირველად ძალაში შევიდა 1998 წლის 1 ნოემბერს, თუმცა მას შემდეგ მასში რამდენიმე ცვლილება განხორციელდა. ბოლო ცვლილებები შევიდა მე-14 ოქმის ძალაში შესვლასთან დაკავშირებით 2010 წლის ივნისში (იხილეთ თავი 1). რეგლამენტის დამატებითი მუხლი „პილოტური გადაწყვეტილების პროცედურასთან“ დაკავშირებით (მუხლი 61 – ძალაში შევიდა 2011 წლის 1 აპრილს) მოცემულია მე-4 დანართში. რეგლამენტი მოიცავს ექვს პრაქტიკულ დირექტივას, რომლებიც მიღებული იქნა რეგლამენტის 32-ე მუხლის თანახმად: თხოვნა შუალედური ღონისძიებების შესახებ, სამართალწარმოების დაწყება, მხარეთა წერილობითი პოზიციები, სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნები, დაცული ელექტრონული დოკუმენტაციის სისტემა და თხოვნა ანონიმურობის შესახებ (იხილეთ, აგრეთვე, დანართი 2). რეგლამენტის შესაბამისი მუხლები და პრაქტიკული დირექტივები მოხსენიებულია მთელ თავში.

7 No. 20035/92, განჩინება 2.12.93.

8 პრაქტიკული დირექტივა: წერილობითი პოზიციები, პარ. 4.

9 პრაქტიკული დირექტივა: სამართალწარმოების დაწყება, პარ. 1-5.

10 იხილეთ მაგ. არსლანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Arslan v. Turkey*), No. 36747/02, განჩინება 21.11.02; კადიკის ლატვიის წინააღმდეგ (*Kadikis v. Latvia*) (No. 2), No. 62393/00, განჩინება 25.9.03.

ენები

- 2.12 თუმცაღა, სასამართლოს ოფიციალური ენებია ინგლისური და ფრანგული¹¹, შესავალი წერილი შეიძლება იქნეს წარდგენილი კონვენციის ხელშემკვრელი სახელმწიფოების ნებისმიერ ოფიციალურ ენაზე. სინამდვილეში, სასამართლოსთან ნებისმიერი მიმოწერა, მათ შორის, არგუმენტაცია განმცხადებლის სახელით, მოპასუხე მთავრობისთვის საქმის შესახებ შეტყობინებამდე, შეიძლება გაკეთდეს ნებისმიერი ხელშემკვრელი სახელმწიფოს ნებისმიერ ოფიციალურ ენაზე (სასამართლო რეგლამენტის მუხლი 34(2)). მას შემდეგ, რაც მოპასუხე სახელმწიფოს შეატყობინებენ საქმის შესახებ, მხარეებმა უნდა მიიღონ პალატის პრეზიდენტისგან ნებართვა, რათა მათ გააგრძელონ რომელიმე წევრი სახელმწიფოს ოფიციალური ენის გამოყენება. სხვაგვარად, მათ მოეთხოვებათ გამოიყენონ ინგლისური ან ფრანგული (მუხლი 34(3)). წევრ სახელმწიფოებს და მე-3 მხარეებს მოეთხოვებათ გამოიყენონ ინგლისური ან ფრანგული, თუ პალატის პრეზიდენტი არ გადაწყვეტს სხვაგვარად (მუხლი 34(4)). თუ სახელმწიფო მიიღებს ნებართვას გამოიყენოს თავისი ერთ-ერთი ოფიციალური ენა, მას აგრეთვე მოითხოვება წარმოადგინოს თავისი მოსამბრებების თარგმანი ინგლისურ ან ფრანგულ ენაზე. მოწვევებს, ექსპერტებსა და სხვა პირებს, რომლებიც გამოდიან სასამართლოს წინაშე, შეუძლიათ ისაუბრონ საკუთარ ენაზე, თუ არ აქვთ ინგლისური ან ფრანგული ენის საკმარისი ცოდნა (რეგლამენტის მუხლი 34(6)).

წარმომადგენლობა

- 2.13 არ არის აუცილებელი, რომ ევროპულ სასამართლოში განაცხადი შეიტანოს ადვოკატმა (რეგლამენტის მუხლი 36(1)). მართლაც, ბევრი განაცხადი სტრასბურგის სასამართლოში იგზავნება უშუალოდ განმცხადებლების მიერ. თავდაპირველად, ასევე შეიძლება განაცხადი შეტანილი იქნეს „წარმომადგენლის მეშვეობით“ (რეგლამენტის მუხლი 36(1)) – არ არის აუცილებელი, წარმომადგენელი იურისტი იყოს.
- 2.14 სასამართლოს მოთხოვნაა, რომ მოპასუხე მთავრობისთვის საქმის შეტყობინების შემდეგ განმცხადებელი უნდა წარმოადგინოს ადვოკატმა (თუ გამონაკლისურ შემთხვევებში პალატის პრეზიდენტი არ დაუშვებს, რომ განმცხადებელმა თავად წარმოადგინოს თავისი საქმე – რეგლამენტის მუხლი 36(3)). განმცხადებლის უარი, აიყვანოს ადვოკატი სასამართლოს მითითების მიუხედავად, მას შემდეგ რაც საქმის შესახებ შეატყობინებენ სახელმწიფოს, შეიძლება საფუძველი გახდეს იმისა, რომ განაცხადი ამოირიცხოს საქმეთა ნუსხიდან¹². დანიშნულ იურისტს უნდა ჰქონდეს უფლება, ეწეოდეს პრაქტიკას ერთ-ერთი, ევროპული კონვენციის სახელმწიფოში და უნდა იყოს კონვენციის ერთ-ერთი სახელმწიფოს მცხოვრები. სხვა შემთხვევაში, წარმომადგენელმა უნდა მიიღოს შესაბამისი პალატის პრეზიდენტისგან ნებართვა (რეგლამენტის მუხლი 36(4)(ა))¹³. შესაბამისად, ადვოკატებს, რომლებსაც აქვთ უფლება სამართლებრივ პრაქტიკას ეწეოდნენ კონვენციის სახელმწიფოში, არ სჭირდებათ სასამართლოსგან ნებართვა განმცხადებლის წარმოსადგენად, მაგრამ, მაგალითად, აკადემიურ იურისტს, რომელსაც არა აქვს პრაქტიკის უფლებამოსილება, დასჭირდება სასამართლოსგან ნებართვა. წარმომადგენლებს მოეთხოვებათ, სასამართლოს წარუდგინონ რწმუნებულება ან განმცხადებლისგან მინიჭებული უფლებამოსილების შესახებ წერილობითი დოკუმენტი (რეგლამენტის მუხლი 45(3)). ფორმის ასლი, რომელიც დადგენილია სასამართლოს მიერ, მოცემულია მე-6 დანართში.

11 რეგლამენტის მუხლი 34(1).

12 გრიმალიოვი უკრაინის წინააღმდეგ (Grimalyov v. Ukraine), No. 69364/01, განჩინება 7.2.06.

13 როგორც ეს მოხდა საქმეში აბდოლხანი და ქარიმნია თურქეთის წინააღმდეგ (Abdolkhani and Karimnia v. Turkey), No. 30471/08, 22.9.09.

გამონაკლისურ გარემოებებში, როდესაც ამას განაპირობებს წარმომადგენლის მდგომარეობა ან ქცევა, სასამართლო უფლებამოსილია დაადგინოს, რომ დანიშნული ადვოკატი ველარ წარმომადგენს ან გაუწევს მომსახურებას განმცხადებელს და რომ განმცხადებელმა უნდა იპოვოს სხვა წარმომადგენელი (რეგლამენტის მუხლი 36(4)(ბ)).

როგორც ქვემოთ იქნება განხილული (2.82 ნაწილი), კომიტეტს უფლება აქვს, ცნოს საქმე დასაშვებად და, იმავდროულად, მიიღოს საქმის არსებით მხარესთან დაკავშირებით გადაწყვეტილება, თუ საქმის ძირეული საკითხი კონვენციის განმარტებასთან ან მოქმედებასთან დაკავშირებით კარგად დამკვიდრებული სასამართლო პრაქტიკის საგანია (მუხლი 28). ამ სიტუაციაში სასამართლო, ჩვეულებრივ, არ უზრუნველყოფს მხარეს სამართლებრივი დახმარებით და არ მოითხოვს, რომ განმცხადებელი წარმოადგინოს ადვოკატმა.

ხარჯები, სამართლებრივი დახმარება და ბაჟი

- 2.15 ევროპული სასამართლოს საქმეები, როგორც წესი, გრძელდება რამდენიმე წლის განმავლობაში, რათა გაიაროს მთელი სისტემა (თუ გადალახავენ დასაშვებობის ეტაპს) და ზოგიერთ საქმეს სჭირდება კიდევ უფრო მეტი დრო. თუმცა ეს გატანურება უკიდურესად იმედის გამაცრუებელი შეიძლება იყოს განმცხადებლისთვის, სხვა გავებით, კონვენციის სისტემა არის უფრო ხელმისაწვდომი და კეთილგანწყობილი მოსარჩელის მიმართ, ვიდრე შიდასამართლო პროცესები.

მოპასუხე სახელმწიფოს ხარჯები

- 2.16 მნიშვნელოვანია, რომ კონვენციაში არ არის დებულება, რომელიც მოპასუხე მთავრობის ხარჯების გადახდას დააკისრებდა განმცხადებელს გარკვეული გარემოებების არსებობისას¹⁴. შესაბამისად, თუნდაც განმცხადებელმა უკან გაიტანოს ან მორიგებით დაასრულოს თავისი საჩივარი გადაწყვეტილების გამოტანამდე ან თუნდაც განმცხადებელი საბოლოოდ წარუმატებელი აღმოჩნდეს სასამართლოში გამართული მოსმენის შემდეგ, მას ვერავინ მოსთხოვს მთავრობის ხარჯების ანაზღაურებას. ეს არის უზარმაზარი მნიშვნელობის ფაქტორი იმის გადაწყვეტისას, საერთოდ თუ უნდა დაიწყოს მხარემ ევროპულ სასამართლოში სამართალწარმოება, პირველ რიგში. თუმცა, ბევრ მოსარჩელეს შიდა სამართალწარმოებაში ემუქრება შემაშინებელი პერსპექტივა, რომ მას დააკისრებენ მოწინააღმდეგე მხარის ხარჯების გადახდას, თუ ის წარუმატებელი აღმოჩნდება (ჩვეულებრივი წესის მიხედვით, ხარჯების დადგენა მოვლენის შემდეგ ხდება), ამგვარი რისკი არ არსებობს სტრასბურგში. როგორც ამბობენ, ეს არის ძალიან მნიშვნელოვანი ელემენტი კონვენციის სისტემის შედარებითი ხელმისაწვდომობისა ყველაზე ღარიბი განმცხადებლებისთვისაც კი.

განმცხადებლის ხარჯები

- 2.17 განმცხადებლის მიერ გაწეული გონივრული ხარჯები შეიძლება ანაზღაურებული იქნეს მოპასუხე მთავრობის მიერ, როგორც მორიგების ელემენტი ან იმ შემთხვევაში, თუ წარმატებული განმცხადებლის ხარჯების ანაზღაურება დადგინდება სასამართლოს მიერ. კონვენციის 41-ე მუხლის თანახმად, თუ სასამართლო დაადგენს, რომ ადგილი ჰქონდა კონვენციის დარღვევას, მან შეიძლება განმცხადებელს მისცეს სამართლიანი დაკმაყოფილება. მატერიალურ და არამატერიალურ ზიანთან ერთად, სასამართლომ შეიძლება დაადგინოს, რომ განმცხადებელს აუნაზღაურდეს სამართლებრივი და სხვა ხარჯები 41-ე მუხლის თანახმად. სასამართლო მხოლოდ იმ ხარჯების ანაზღაურებას მოითხოვს, რომელთა მიმართებითაც დარწმუნდება, რომ ისინი ნამდვილად იქნა გაწეული, აუცილებელი იყო და თანხა გონივრულია. შესაბამისად, აბსოლუტურად

14 რეგლამენტის მუხლი 43(4) მოითხოვს, რომ როდესაც განაცხადი ამოირიცხება ნუსხიდან (იხილეთ 2.190 ქვემოთ), ხარჯების საკითხი სასამართლოს დისკრეციის შესაბამისად გადაწყდეს. პრაქტიკაში სასამართლო არ მოითხოვს განმცხადებლისგან მთავრობის ხარჯების ანაზღაურებას.

მნიშვნელოვანია, რომ პრაქტიკოსებმა ზუსტად აღრიცხონ ყველა ხარჯი, რაც გაწეული იქნება საქმის დაწყებიდან. როდესაც ხარჯების საკითხის განხილვა დაიწყება, მათ უნდა შეძლონ, სასამართლოს წარუდგინონ დეტალური ხარჯთაღრიცხვა. შესაბამისად, პრაქტიკოსებმა საქმის დაწყებისას კლიენტთან კომუნიკაციაში ხაზი უნდა გაუსვან კლიენტის პასუხისმგებლობას მათი მომსახურების ანაზღაურებაზე, რომლებიც მოგვიანებით შეიძლება წარედგინოს სასამართლოს, თუ ეს საჭირო იქნება იმის დემონსტრირებისთვის, რომ განმცხადებელმა ნამდვილად გასწია შესაბამისი ხარჯი. განმცხადებლის ხარჯების ანაზღაურება უფრო დეტალურად განხილულია ქვემოთ მე-8 თავში.

- 2.18 ევროპის საბჭოს ზოგიერთ სახელმწიფოში განმცხადებლებს შეუძლიათ თავიანთ იურისტებთან დადონ შეთანხმება, რომ მომსახურების ანაზღაურება დამოკიდებული იქნება საქმის შედეგზე – როდესაც კლიენტი თანახმაა გადაუხადოს იურისტს ანაზღაურების სახით სასამართლოს მიერ განმცხადებლისთვის მიკუთვნებული ზიანის ანაზღაურების თანხის კონკრეტული პროცენტი, თუმცაღა ამგვარი შეთანხმებები არ არის მხოტავი სასამართლოსთვის¹⁵.

სასამართლო ბაჟი

- 2.19 ევროპულ სასამართლოში განმცხადებელს არ მოეთხოვება რაიმე ბაჟის გადახდა რაიმე ეტაპზე. ევროპული სასამართლოს განმცხადებლებს, შესაბამისად, შეუძლიათ აიყვანონ იურისტები პირობითი ანაზღაურებით და იმის გათვალისწინებით, რომ სასამართლო ბაჟი არ არსებობს და გამორიცხულია, რომ მათ დაეკისროთ მთავრობის ხარჯების ანაზღაურება. საქმის წარმოება სტრასბურგში არ წარმოადგენს იმგვარ სტრესულ ფინანსურ თამაშს, რასაც ადგილი აქვს შიდასამართლებრივ წარმოებაში.

სამართლებრივი დახმარება

- 2.20 ევროპულ სასამართლოში სამართლებრივი დახმარება ძალიან იშვიათად არის ხელმი-საწვდომი შიდასახელმწიფოებრივი წყაროებიდან¹⁶. თუმცაღა, სამართლებრივი დახმარების შეზღუდული ფორმა სტრასბურგის სამართალ-წარმოებაში ხელმისაწვდომია თავად ევროპული სასამართლოს მხრიდან. მცირე ოდენობის ანაზღაურებას იხდის ევროპული სასამართლო თითოეულ ეტაპზე, რასაც საქმე გადის სასამართლოს წინაშე სამართალწარმოების ფარგლებში. სამართლებრივი დახმარების ანაზღაურების სქემა (ევროში) მოცემულია მე-10 დანართში. ოდენობა შეზღუდულია და ჩვეულებრივ მიიჩნევა, რომ წარმოადგენს განმცხადებლის ხარჯების ნაწილს. თუმცაღა, თუ სამართლებრივი დახმარება გაიცემა, ის აგრეთვე აანაზღაურებს გონივრულ სამგზავრო ხარჯებს განმცხადებლისთვის და მისი იურისტებისთვის სტრასბურგში ჩანიშნულ მოსმენებზე დასასწრებად.
- 2.21 სამართლებრივი დახმარება ვერ იქნება გამოყენებული ევროპული სასამართლოს სამართალწარმოების დაწყებამდე ან თუნდაც საქმის გახსნისას. სამართლებრივი დახმარებისთვის მიმართვა შეიძლება მხოლოდ მაშინ, როდესაც საქმის შესახებ შეატყობინებენ მთავრობას მათგან პასუხის მისაღებად. თუ სამართლებრივი დახმარება იქნება გაცემული ამ ეტაპზე, განმცხადებელი მიიღებს შესაბამის ანაზღაურებას პირველადი განაცხადის აღძვრისთვის. სამართლებრივი დახმარების საკითხი უფრო დეტალურად განხილულია ქვემოთ 2.103 ნაწილში.

დახმარების მოძიება

- 2.22 არსებობს მთელი რიგი ადამიანის უფლებების არსამთავრობო ორგანიზაციებისა, რომლებსაც მნიშვნელოვანი გამოცდილება და ექსპერტიზა გააჩნიათ ევროპულ სასა-

¹⁵ იატრიდისი საბერძნეთის წინააღმდეგ (Iatridis v. Greece), No. 31107/96, 19.10.00, პარ. 55.

¹⁶ მაგალითად, დანიის სამართლებრივი დახმარების აქტი ითვალისწინებს უფასო სამართლებრივი დახმარების გაწევას მოსარჩელებისთვის საერთაშორისო ადამიანის უფლებათა სამართალწარმოებაში: იხილეთ ვასილევა დანიის წინააღმდეგ (Vasileva v. Denmark), No. 52792/99, 25.9.03, პარ. 50.

მართლოში განაცხადების აღძვრის და მათთან დაკავშირებით კონსულტაციის გაწევის თვალსაზრისით. პრაქტიკოსებმა უნდა იფიქრონ ამ არასამთავრობო ორგანიზაციებთან დაკავშირებაზე მათგან რჩევის და დახმარების მისაღებად.

2.23 ევროპული კონვენციის სამართლის მატერიალურ და პროცესუალურ საკითხებზე ლონდონში მოქმედი სამი არასამთავრობო ორგანიზაცია „Liberty“, „AIRE Center“ და „Interights“ განსაკუთრებული გამოცდილებით სარგებლობს ევროპულ სასამართლოში განმცხადებლების წარმომადგენლობის თვალსაზრისით. „Liberty“-ს გააჩნია განმცხადებლების წარმომადგენლობის ფართო გამოცდილება გაერთიანული სამეფოს საქმეების ძალიან ფართო სპექტრში. „AIRE Center“ უწევს კონსულტაციას და აძლევს ინფორმაციას სამართლის პრაქტიკოსებს, მოქალაქეთა ბიუროების კონსულტანტებს და სხვა არასამთავრობო ორგანიზაციებს ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის და ინდივიდებზე ზეგავლენის ნაწილში ევროკავშირის სამართლის სფეროში. ცენტრი აგრეთვე უწევს კონსულტაციას ინდივიდებს საოჯახო სამართლის საკითხებზე მისი საოჯახო სამართლის პროექტის ფარგლებში. „Interights“ უწევს დახმარებას მხარეებს საქმეებში, რომლებიც დაკავშირებულია ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპასთან და იმგვარ თემატთან, როგორებიცაა: 1. უსაფრთხოება და კანონის შეზენაქობა, მათ შორის, თვითნებური დაკავება და წამება; 2. თანასწორობა და დისკრიმინაციის აკრძალვა, განსაკუთრებით ქალების, ლგბტ და შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირების მიმართ; 3. განათლების და ჯანმრთელობის უფლება. გარდა ამისა, მან შეიძლება გაუწიოს სამართლებრივი კონსულტაცია ადამიანის უფლებების სხვა საკითხებზე მთელ ევროპაში, მათ შორის, გამოხატვის და გაერთიანების თავისუფლებასთან დაკავშირებით და პირადი და ოჯახური ცხოვრების თავისუფლებასთან დაკავშირებით.

2.24 „ბოშათა უფლებების ევროპული ცენტრი“ არის საერთაშორისო, საჯარო ინტერესებზე ორიენტირებული სამართლებრივი ორგანიზაცია, რომელიც ჩართულია სხვადასხვა საქმიანობაში ბოშათა წინააღმდეგ მიმართული რასიზმისა და ბოშების უფლებების დარღვევის წინააღმდეგ ბრძოლისთვის. მისი პირველადი მიზანია სტრატეგიული სამართალწარმოების მექანიზმის გამოყენება, რათა მიაღწიოს სოციალურ გარდაქმნას და გააუმჯობესოს ბოშების მდგომარეობა ევროპაში. მართო თუ ადგილობრივ პარტნიორებთან მუშაობისას, ცენტრი აღძრავს საქმეებს ევროპის ადამიანის უფლებათა სასამართლოში და გაეროს სხვადასხვა კომიტეტებში, რომლებიც განიხილავენ ინდივიდუალურ საჩივრებს.

2.25 „ევროპული ადამიანის უფლებათა დაცვის ცენტრი“ კონსულტაციას უწევს ევროპული კონვენციის განმცხადებლებს რუსეთის ფედერაციიდან (მათ შორის, ჩეჩნეთთან დაკავშირებით), საქართველოდან, აზერბაიჯანიდან და სომხეთიდან. „მემორიალი“ წარმოადგენს განმცხადებლებს რუსეთის ფედერაციის წინააღმდეგ მიმართულ საქმეებში (და მუშაობს „ევროპულ ადამიანის უფლებათა დაცვის ცენტრთან“); „რუსული სამართლიანობის ინიციატივა“ აგრეთვე წარმოადგენს განმცხადებლებს რუსეთის ჩრდილოეთ კავკასიის რეგიონიდან. ქურთების ადამიანის უფლებათა პროექტი წარმოადგენს განმცხადებლებს ევროპულ სასამართლოში თურქეთიდან, სომხეთიდან და აზერბაიჯანიდან.

2.26 რიგი არასამთავრობო ორგანიზაციებისა ხშირად ერთვებიან მესამე მხარედ ევროპული სასამართლოს წინაშე განსახილველ საქმეებში, მათ შორის, „AIRE Center“, „მე-19 მუხლი“ (გამოხატვის თავისუფლების საქმეები), „Amnesty International“, „მართლმსაჯულების კომიტეტი“ (ჩრდილოეთ ირლანდიის საკითხებზე), ევროპული ბოშათა უფლებების ცენტრი (ბოშების საქმეებზე), „Interights“ და „JUSTICE“. „JUSTICE“ არის იურისტთა საერთაშორისო კომისიის ბრიტანული განყოფილება და აქვს ადამიანის უფლებებში კვლევისა და პოლიტიკის განსაზღვრის ფართო ექსპერტიზა, თუმცა ის არ უწევს წარმომადგენლობას ან კონსულტაციას განმცხადებლებს. „JUSTICE“ ერთვება ხოლმე მესამე მხარედ ევროპული სასამართლოს საქმეებში.

2.27 გაერთიანებულ სამეფოში „ჩრდილოეთ ირლანდიის ადამიანის უფლებათა კომისია“ ერთვება ხოლმე მესამე მხარედ ევროპულ სასამართლოში¹⁸, ისევე როგორც „თანასწორობის და ადამიანის უფლებათა კომისია“¹⁹.

2.28 თუ საქმეს გააჩნია მნიშვნელოვანი პოლიტიკური ასპექტი, რომელიც გავლენას ახდენს უფრო მეტ ხალხზე, ვიდრე მხოლოდ კლიენტია, პრაქტიკოსებმა შეიძლება იფიქრონ დაუკავშირდნენ ერთ-ერთ ამ არასამთავრობო ორგანიზაციას და განიხილონ მათთან ერთად საქმეში მესამე მხარედ ჩართვის შესაძლებლობა. ჩართვის პროცესი განხილულია ქვემოთ 2.118 ნაწილში.

„AIRE Centre”

„Red Lion Square“ 17

ლონდონი WC1R 4QH

ტელ: ++44 (0)2078314276

ფაქსი: ++44 (0)20 7404 7760

ელ-ფოსტა: info@airecentre.org

ვებგვერდი: www.airecentre.org

„Amnesty International“

„New Inn Yard“ 17-25, ლონდონი EC2A 3EA

ტელ: ++44 (0) 20 7033 1500

ფაქსი: ++44 (0) 20 7033 1503

ელ-ფოსტა: sct@amnesty.org.uk

ვებგვერდი: www.amnesty.org.uk

„Article 19“

„Free Word Centre“

„Farringdon Road“ 60

ლონდონი EC1R 3GA

ტელ: +44 20 7324 2500

ფაქსი: ++44 (0)20 7713 1356

ელ-ფოსტა: info@article19.org

ვებგვერდი: www.article19.org

„European Human Rights Advocacy Centre“ (EHRAC)

ლონდონის მეტროპოლიტანის უნივერსიტეტი

LH222 „Ladbroke House“ 62-66

„Highbury Grove“ ლონდონი N5 2AD

ტელ: ++44 (0)20 7133 5090

ფაქსი: ++44 (0)20 7133 5173

ელ-ფოსტა: ehrac@londonmet.ac.uk

ვებგვერდი: www.londonmet.ac.uk/ehrac

„ბოშათა უფლებების ევროპული ცენტრი“

„Naphegy tér“ 8 H-1016 ბუდაპეშტი, უნგრეთი

ტელ: 00 36 1 41 32200

ფაქსი: 00 36 1 41 32201

ელ-ფოსტა: office@errc.org

ვებგვერდი: www.errc.org

18 იხილეთ შენეგანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Shanaghan v. UK*), No. 37715/97, 4.4.00; კელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Kelly v. UK*), No. 30054/96, 4.4.00; ჯორდანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Jordan v. UK*), No. 24746/94, 4.4.00; და მაკკერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McKerr v. UK*), No. 28883/95, 4.4.00.

19 იხილეთ მაგ. გრინსი და მ.ტ. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Greens and M.T. v. UK*), Nos. 60041/08 და 60054/08, 23.11.10.

„Interights“

33 „Islington High Street“ ლონდონი N1 9LH

ტელ: ++44 (0)20 7278 3230

ფაქსი: ++44 (0)20 7278 4334

ელ-ფოსტა: ir@interights.org

ვებგვერდი: www.interights.org

„JUSTICE“

59 „Carter Lane“

ლონდონი EC4V 5AQ

ტელ: ++44 (0)20 7329 5100

ფაქსი: ++44 (0)20 7329 5055

ელ-ფოსტა: admin@justice.org.uk

ვებგვერდი: www.justice.org.uk

„ქურთების ადამიანის უფლებათა პროექტი“

11 „Guilford Street“

ლონდონი WC1N 1DH

ტელ: ++44 (0)20 7405 3835

ფაქსი: ++44 (0)20 7404 9088

ელ-ფოსტა: legal@Khrp.org

ვებგვერდი: www.khrp.org

„Liberty“

21 „Tabard Street“

ლონდონი SE1 4LA

ტელ: ++44 (0)20 7403 3888

ფაქსი: ++44 (0)20 7407 5354

ელ-ფოსტა: info@liberty-human-rights.org.uk

ვებგვერდი: www.liberty-human-rights.org.uk

„მემორიალის ადამიანის უფლებათა ცენტრი“

103051მალი კარეტის შესახვევი 12

მოსკოვი, რუსეთი

ტელ: 007 095 200 6506

ფაქსი: 007 095 209-5779

ელ-ფოსტა: memhrc@memo.ru

ვებგვერდი: www.memo.ru

„რუსული სამართლიანობის ინიციატივა“

საფოსტო ყუთი 7

109004 მოსკოვი, რუსეთი

ტელ: 007 495 915 0869

ფაქსი: 007 495 915 0829

ელ-ფოსტა: srji.org@gmail.com

ვებგვერდი: <http://www.srji.org/en/>

- 2.29 ჩრდილოეთ ირლანდიასთან დაკავშირებულ საქმეებში განმცხადებლებს შეუძლიათ კონსულტაციის მიღება „ჩრდილოეთ ირლანდიის ადამიანის უფლებათა კომისიიდან“:

20 დოკუმენტი, რომლის დადასტურებული გამოგზავნის თარიღი ემთხვევა ხანდაზმულობის ვადის ამოწურვის თარიღს ან უფრო ძველია, მიიჩნევა, რომ შესაბამისობაშია ხანდაზმულობის ვადასთან. მაგრამ თუ ასეთი დადასტურებული გამოგზავნის თარიღი არ არსებობს, მაშინ ათვლის წერტილად იყენებენ სასამართლოს სამდივნოს მიერ რეალურად მიღების თარიღს (რეგლამენტის მუხლი 38(2)).

„Northern Ireland Human Rights Commission Temple Court“
39 „North Street“ ბელფასტი BT1 1NA ჩრდილოეთ ირლანდია
ტელ: ++44 (0)28 9024 3987
ფაქსი: ++44 (0)28 9024 7844
ელ-ფოსტა: info@nihrc.org
ვებგვერდი: <http://www.nihrc.org>

არასამთავრობო ორგანიზაცია „მართლმსაჯულების კომიტეტი“ აგრეთვე უწევს კონსულტაციას ევროპული კონვენციის საქმეებზე ჩრდილოეთ ირლანდიასთან დაკავშირებით.

„მართლმსაჯულების კომიტეტი“
მე-2 სართული, შენობა „Sturgen“
9–15 „Queen Street“ ბელფასტი BT1 6EA
ტელ: ++44 (0)28 9031 6000
ფაქსი: ++44 (0)28 9031 4583
ელ-ფოსტა: info@caj.org.uk
ვებგვერდი: <<http://www.caj.org.uk/>>

საქმის გახსნა და საწყისი ეტაპები

- 2.30 გაცნობითი წერილის მიღების შემდეგ სასამართლო გახსნის საქმეს და განაცხადს მია-ნიჭებს საქმის ნომერს. სასამართლოს სამდივნოს იურისტი გაუგზავნის განმცხადებლის წარმომადგენელს (ან თავად განმცხადებელს, თუ მას წარმომადგენელი არ ჰყავს) განაცხადის ფორმას და რწმუნებულების ფორმას (სასამართლოს მიერ წერილის მიღების დადასტურების მაგალითები იხილეთ მეშვიდე დანართში).

ინფორმაცია სასამართლოსთვის მიმართვის შესახებ, მათ შორის, სახელმძღვანელო შენიშვნები და განაცხადის ფორმა, ხელმისაწვდომია სასამართლოს ვებგვერდზე²¹.

ხანდაზმულობის ვადები

- 2.31 განაცხადის ფორმა და რწმუნებულება უნდა შეივსოს და დაუბრუნდეს სასამართლოს სასამართლოს მიერ დადგენილ ვადაში, რაც ჩვეულებრივ რვა კვირას წარმოადგენს²². პირველადი განაცხადის აღძვრისთვის დადგენილი ექვსთვიანი ხანდაზმულობის ვადისგან განსხვავებით, შესაძლებელია სხვა ხანდაზმულობის ვადების გახანგრძლივება, რასაც განსაზღვრავს სასამართლო მოსაზრებების წარსადგენად ან სხვა ზომების მისაღებად. თხოვნა უნდა მოხდეს წერილობით და უნდა აღწერდეს მიზეზებს, თუ რისთვის არის საჭირო დამატებითი დრო. მიზეზებს შეიძლება წარმოადგენდეს ინფორმაციის მოპოვების სირთულეები, დამატებითი კვლევის ან დამატებითი დოკუმენტების მოპოვების საჭიროება.

თუმცა, ნებისმიერი წერილობითი მოსაზრება, რაც წარდგენილი იქნება დადგენილი ვადის ამოწურვის შემდეგ, არ იქნება შეტანილი საქმის მასალებში, თუ პალატის პრეზიდენტი არ გადაწყვეტს სხვაგვარად (რეგლამენტის მუხლი 38)²³. შესაბამისად, ხანდაზმულობის ვადები უნდა იქნეს დაცული და ვადის გახანგრძლივების ფორმა დროულად უნდა შეივსოს²⁴.

21 იხილეთ პრაქტიკული დირექტივა: წერილობითი პოზიციები, პარ. 19-21 (დანართი 2).

22 იხილეთ მაგ. იუქსელ ერდოღანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (Yüksel Erdoğan and Others v. Turkey), No. 57049/00, 15.2.07.

23 პოსტი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Post v. Netherlands), No. 21727/08, განჩინება 20.1.09.

24 პრაქტიკული დირექტივა: სამართალწარმოების დაწყება, პარ. 10 (განაცხადი 2).

რწმუნება

- 2.32 სასამართლოს მიერ დადგენილი რწმუნების ფორმას (უფლებამოსილების დამადასტურებელი ფორმა, მოცემულია მე-6 დანართში) უნდა მოაწეროს ხელი და დაათარილოს კლიენტმა იმის დასადასტურებლად, რომ კონკრეტულ იურისტს უფლება აქვს იმოქმედოს კლიენტის სახელით (რეგლამენტის მუხლი 45(3)). მას აგრეთვე ხელი უნდა მოაწეროს ადვოკატმა, რომ დაადასტუროს დაქირავება განმცხადებლის წარმოსადგენად. რწმუნების არქონამ შეიძლება გამოიწვიოს საქმის ამორიცხვა ნუსხიდან²⁵ ან დაუშვებლად გამოცხადება²⁶. თუ სამართალწარმოების განმავლობაში რაიმე ეტაპზე შეიცვლება წარმომადგენელი, სასამართლო მოითხოვს, რომ ახალმა წარმომადგენელმა წარმოადგინოს შესაბამისი რწმუნება.

სასამართლოს სამდივნო

- 2.33 სასამართლოს სამდივნოში შედიან სასამართლოს მდივანი, მდივნის მოადგილეები, სექციების მდივნები, სექციების მდივნების მოადგილეები და არამოსამართლე მომხსენებლები (იხილეთ მუხლი 24 და რეგლამენტის 15-18.ა მუხლები). სამდივნოში შედიან იურისტთა ჯგუფები, რომლებიც წარმართავენ საქმეებს, აწარმოებენ მიმოწერას საქმესთან დაკავშირებით და ამზადებენ სასამართლო განჩინების პროექტებს მომხსენებელი მოსამართლის ან ერთი მოსამართლის შემადგენლობისთვის.

განაცხადის ფორმის შეგება

- 2.34 სასამართლოს მიერ დადგენილი განაცხადის ფორმის ასლი მოცემულია მე-5 დანართში. განმცხადებლებს მოეთხოვებათ ამ ფორმის გამოყენება (რეგლამენტის მუხლი 47(1)), თუ შესაბამისი სექციის პრეზიდენტი არ გადაწყვეტს სხვაგვარად. უმჯობესია, თუ ის იქნება ნაბეჭდი, თუმცა სასამართლო მიიღებს ხელნაწერ განაცხადებსაც, თუ ნაწერის გარჩევა შესაძლებელი იქნება²⁷. თითოეული განაცხადი უნდა შეიცავდეს შემდეგ ინფორმაციას (რეგლამენტის 47(1)-ე მუხლის თანახმად):

- ა. სახელი, დაბადების თარიღი, მოქალაქეობა, სქესი, საქმიანობა და განმცხადებლის მისამართი;
 - ბ. წარმომადგენლის სახელი, საქმიანობა და მისამართი, თუ ასეთი არსებობს;
 - გ. მოპასუხე მთავრობის სახელი, რომლის წინააღმდეგაც კეთდება განაცხადი;
 - დ. ფაქტების მოკლე აღწერა;
 - ე. კონვენციის შესაძლო დარღვევების მოკლე აღწერა და შესაბამისი არგუმენტები.
 - ვ. განმცხადებლის მიერ კონვენციის 35(1)-ე მუხლში მოცემული დასაშვებობის კრიტერიუმების (შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების ამოწურვა და ექვსი თვის ტესტი) შესრულების მოკლე აღწერა; და
- ზ. განაცხადის საგანი.

- 2.35 სასამართლო მოითხოვს, რომ როდესაც განაცხადი აღემატება 10 გვერდს, მას უნდა ახლდეს მოკლე შეჯამება²⁸. განმცხადებლებმა განაცხადში აგრეთვე უნდა მიუთითონ, ხომ არ წარუდგენიათ მათ თავიანთი საჩივრები საერთაშორისო მოკვლევის ან მოგვარების სხვა რომელიმე ინსტანციაში (რეგლამენტის მუხლი 47.2.ბ). ეს შეიძლება მოიცავდეს საჩივრებს, მაგალითად, გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტში სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტით გათვალისწინებულ

25 პრაქტიკული დირექტივა: სამართალწარმოების დაწყება, პარ. 10 (განაცხადი 2).

26 გამოწვევის სახით, შესაძლოა, განმცხადებელმა მოითხოვოს სხვა დაცვის საშუალებები 41-ე მუხლის საფუძველზე (მაგალითად, საკუთრების რესტიტუცია). ეს გრძელად განხილულია ქვემოთ 3.41-3.52 და 8.29-8.33 ნაწილებში.

27 პრაქტიკული დირექტივა: სამართალწარმოების დაწყება, პარ. 13 (განაცხადი 2).

28 პრაქტიკული დირექტივა: სამართალწარმოების დაწყება, პარ. 12 (განაცხადი 2).

ვალდებულებებთან დაკავშირებით. ამ პირობების ვრცელი განხილვისთვის იხილეთ მე-4 თავი.

- 2.36 ძალიან მნიშვნელოვანია, რომ განმცხადებლებმა წარუდგინონ სასამართლოს შესაბამისი დოკუმენტების, განსაკუთრებით, განაცხადის საგანთან დაკავშირებული (სასამართლო ან სხვა) გადაწყვეტილებების ასლები და დოკუმენტები, რომლებიც ადასტურებენ დასაშვებობის კრიტერიუმების შესრულებას (რეგლამენტის მუხლები 47(1)(ი) და 2(ა)). გასაჩივრების საფუძვლების მითითებაც მნიშვნელოვანია, რათა დამტკიცდეს, რომ სასამართლოს წინაშე დაყენებული საკითხები, რამდენადაც ეს შესაძლებელი იყო, დავის საგანს წარმოადგენდა ეროვნულ სასამართლოებშიც.
- 2.37 განაცხადის ფორმას გააჩნია ნაწილები, რომლებიც შეესაბამება ა-დან ზ-მდე ჩამოთვლილ საკითხებს. პრაქტიკოსებს, სავარაუდოდ, დაჭირდებათ მეტი სივრცე, ვიდრე ფორმაშია მოცემული, რა შემთხვევაშიც სასამართლო მიიღებს განაცხადის დანართს. პრაქტიკაში ა-დან გ-მდე ჩამოთვლილი საკითხები ივსება ფორმის პირველ გვერდზე, დანარჩენი არსებითი ნაწილები მოცემულია დანართში, ხოლო ფორმაში კეთდება მითითება დანართზე.
- 2.38 აუცილებელი არ არის თავდაპირველ განაცხადში კომპენსაციასთან დაკავშირებით დეტალური მოთხოვნის ჩამოყალიბება 41-ე მუხლის საფუძველზე. ეს არ იქნება საჭირო საქმის მთავრობისთვის შეტყობინებამდე. ჩვეულებრივ²⁹, თავდაპირველ განაცხადში უნდა იყოს მოცემული სამი ასპექტი 41-ე მუხლის შესაბამისად:
- (i) მოთხოვნა, რომ დადგინდეს კონვენციის შესაბამისი მუხლის დარღვევა;
 - (ii) კომპენსაციის მოთხოვნა (მატერიალური და არამატერიალური ზიანის გამო);
 - (iii) სამართლებრივი და სხვა ხარჯების მოთხოვნა (მათ შორის, თუ ეს რელევანტურია, შიდასამართალწარმოების ხარჯების ანაზღაურების მოთხოვნა).
- 2.39 მართალია, საწყის განაცხადში არ არის აუცილებელი მოთხოვნების დეტალურად ჩამოყალიბება, ამისდა მიუხედავად, გონივრული იქნება, რომ საქმის დასაწყისშივე მოპოვებული იქნეს მთელი ინფორმაცია და ყველა საჭირო მტკიცებულება, რადგან ევროპულ სასამართლოში საქმეებს სჭირდებათ რამდენიმე წელი, რომ გაიარონ მთელი სისტემა და ამ დროის განმავლობაში შეიძლება გართულდეს იმ მტკიცებულებების მოპოვება, რომლებიც ადასტურებენ 41-ე მუხლის მოთხოვნებს (იხილეთ მე-8 თავი).
- 2.40 განმცხადებლებს მოეთხოვებათ, აცნობონ სასამართლოს მისამართის ან ნებისმიერი იმ გარემოების ცვლილების შესახებ, რომელიც მნიშვნელოვანია განაცხადისთვის (მუხლი 47(6)). სასამართლომ მიიღო პრაქტიკული ღირებულება წერილობით პოზიციებთან დაკავშირებით (იხილეთ 2.101 ქვემოთ და დანართი 2). განმცხადებელს, რომელსაც უკვე შეტანილი აქვს სასამართლოში განაცხადი, მოეთხოვება, აცნობოს ამის შესახებ სასამართლოს სამდივნოს და მიაწოდოს განაცხადის ნომერი³⁰.

სტრატეგია

- 2.41 ძალიან გონივრული იქნება, რომ პრაქტიკოსებმა თავიდანვე წარადგინონ მაქსიმალურად დასაბუთებული განაცხადი კონვენციის საქმეზე იმის ნაცვლად, რომ სცადონ განმცხადებლის საქმის არგუმენტების შევსება თითოეულ ეტაპზე მთავრობის არგუმენტების საპასუხოდ. რა თქმა უნდა, შესაძლებელია განმცხადებლის საქმის განვითარება მთავრობის მოსაზრებების პასუხად საქმის მსვლელობასთან ერთად, მაგრამ უკიდურესად მნიშვნელოვანია გვახსოვდეს, რომ საქმე შეიძლება გამოცხადდეს დაუშვებლად საქმის მთავრობისთვის შეტყობინების გარეშე. სასამართლოს დასაშვებობის პირობების მიხედვით, საქმეები შეიძლება გამოცხადდეს დაუშვებლად, როგორც „აშკარად დაუსაბუთებელი“. ეს პირობა უტოლდება რეალურად საქმის არსებითი მხარის წინასწარ შემოწმებას (იხილეთ დასაშვებობის წესებთან დაკავში-

29 პრაქტიკული ღირებულება: სამართალწარმოების დაწყება, პარ. 12 (განაცხადი 2).

30 პრაქტიკული ღირებულება: სამართალწარმოების დაწყება, პარ. 13 (განაცხადი 2).

რებით მე-4 თავი). კონვენციის განაცხადები ხშირად ცხადდება დაუშვებლად, როგორც აშკარად დაუსაბუთებელი. შესაბამისად, რაც უფრო ავტორიტეტული და დამაჯერებელია პირველადი განაცხადი, მით უფრო ნაკლებია ალბათობა, რომ საქმე ვერ გადალახავს ადრეული ეტაპის ამ პრობლემურ ბარიერს.

- 2.42 სიფრთხილე აგრეთვე საჭირო განმცხადებლის საქმის ფარგლებთან დაკავშირებით. არსებობს რიგი კონვენციასთან დაკავშირებული არგუმენტებისა, რომლებიც შეიძლება გამოყენებული იქნეს ნებისმიერ საქმეში. მაგალითად, სისხლის სამართლის საქმეში პრაქტიკოსებმა შეიძლება იფიქრონ მე-5 მუხლის თითოეულ ასპექტზე (პირის თავისუფლება და უსაფრთხოება) და მე-6 მუხლის თითოეულ ასპექტზე (სამართლიანი სასამართლო განხილვა), მაგრამ ისინი აგრეთვე უნდა დაფიქრდნენ მე-7 მუხლზე (არავითარი სასჯელი კანონის გარეშე), მე-13 მუხლზე (ეფექტიანი სამართლებრივი დაცვის საშუალება), მე-14 მუხლზე/მე-12 ოქმზე (დისკრიმინაციის აკრძალვა) და იმაზეც, თუ სისხლის სამართალწარმოებამ რამდენად გამოიწვია ჩარევა 8-11 მუხლებით გათვალისწინებულ უფლებებში. აგრეთვე, გათვალისწინებული უნდა იქნეს მე-7 ოქმის სხვადასხვა დებულებები: მუხლი 2 (გასაჩივრების უფლება); მუხლი 3 (კომპენსაცია არასწორი მსჯავრდების გამო) და მუხლი 4 (უფლება ორჯერ გასამართლების ან დასჯის წინააღმდეგ). თუ სხვადასხვა არგუმენტების დაყენებაა შესაძლებელი, პრაქტიკოსებმა უნდა გადაწყვიტონ, რამდენად კონცენტრირდებიან მთავარ არგუმენტებზე და რამდენად დაეყრდნობიან დამხმარე მოსაზრებებს. რა თქმა უნდა, თუ კონვენციის მუხლის შესაძლო დარღვევა საერთოდ არ არის ნახსენები პირველად განაცხადში, ის შეიძლება გამოცხადდეს დაუშვებლად ექვსი თვის წესის შეუსრულებლობის გამო. აქ საჭიროა დინჯი და გააზრებული მიდგომა ისე, რომ ყველა არგუმენტი, რაზეც დავა შეიძლება, შევიდეს განაცხადში, მაგრამ სუსტი არგუმენტები, რომლებმაც შეიძლება დაზნევა გამოიწვიოს სასამართლოში – არა. სასამართლოში ამჟამად უფრო მკაცრი მიდგომის ტენდენციაა იმ მხრივ, რომ სუსტ არგუმენტებს საერთოდ არ ატყობინებენ მთავრობას. აგრეთვე, საკმაოდ შესაძლებელია, რომ საქმის მსვლელობასთან ერთად და მთავრობის საპასუხო მოსაზრებების გათვალისწინებით, დამხმარე არგუმენტები გახდეს უფრო სუსტი ან უფრო ძლიერი. როდესაც მთავრობის პოზიცია ნათელი ხდება, შესაძლოა განმცხადებლის წარმომადგენელმა მაშინ გადაწყვიტოს, თუ რომელ დარჩენილ სუსტ არგუმენტებზე იტყვის უარს, რათა განმცხადებლისთვის ცუდი შედეგები არ დადგეს.

დამადასტურებელი დოკუმენტები

- 2.43 ყველა რელევანტური დოკუმენტის ასლები (და არა დედნები)³¹ უნდა გაიგზავნოს სა-სამართლოში განაცხადის ფორმასთან ერთად. კარგი იქნება, თუ ეს მოხდება დანომ-რილი დოკუმენტაციის სახით. აგრეთვე საჭიროა გაკეთდეს მათი სია ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით³². თუმცა, დამადასტურებელი დოკუმენტების გვერდების დანომვრა არ არის აუცილებელი. მასში შეიძლება მოცემული იყოს შიდა სასამართლოების სასარჩელო ფორმები, მოწმეთა განცხადებები და გადაწყვეტილებები, შესაბამისი მიმოწერა, ანგარიშები და სხვა არასასამართლო გადაწყვეტილებები, მათ შორის, ნებისმიერი დოკუმენტი, რაც საჭიროა იმის საჩვენებლად, რომ დასაშვებობის კრიტერიუმები (განსაკუთრებით, შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების ამოწურვა და ექვსთვიანი ხანდაზმულობის ვადა) შესრულებული იქნა³³. რეკომენდებულია შიდასახელმწიფოებრივი გადაწყვეტილებების ასლების გაგზავნაც, რომელსაც განმცხადებელი ეყრდნობა, მაგრამ აუცილებელი არ არის ევროპული კონვენციის პრეცედენტების ასლების დართვა განაცხადზე.

თუ შესაბამისი დოკუმენტები იქნება გამორჩენილი, სასამართლო მოითხოვს, რომ ამ კონკრეტული დოკუმენტების ასლები იქნეს წარდგენილი.

31 პრაქტიკული დირექტივა: სამართალწარმოების დაწყება, პარ. 10 (განაცხადი 2).

32 იქვე.

33 რეგლამენტის მუხლი (2)(ა).

კონფიდენციალურობა

- 2.44 სასამართლო მუშაობა ეყრდნობა იმ ზოგად პრინციპს, რომ სასამართლოში სამართალწარმოების შესახებ ინფორმაცია უნდა იყოს საჯაროდ ხელმისაწვდომი. საჯაროდ ხელმისაწვდომია არა მხოლოდ ფაქტების აღწერა, დასაშვებობის განჩინებები და სასამართლო გადაწყვეტილებები (სასამართლოს სისტემაში „HUDOC“), არამედ ყველა დოკუმენტი, რომლებიც შედის სამდივნოში (იხილეთ 2.71 ქვემოთ). სასამართლო აგრეთვე აქვეყნებს ყოველთვიურ ბიულეტენს მის დატვირთვასთან დაკავშირებით, სადაც მოცემულია იმ საქმეების შესახებ მოკლე ინფორმაცია, რომლებმაც მიაღწიეს მოპასუხე სახელმწიფოსთვის შეტყობინების ეტაპს. შესაბამისად, განმცხადებლის ვინაობა საჯაროდ ხელმისაწვდომი ხდება საქმის შეტყობინებისთანავე ან უფრო ადრეც, თუ სასამართლო გამოსცემს პრესრელიზს.
- 2.45 თუმცა, შესაბამისი პალატის პრეზიდენტს შეუძლია მისცეს განმცხადებელს ანონიმურობის უფლება (რეგლამენტის მუხლი 47.3). როგორც განმარტებულია სასამართლოს სახელმძღვანელო შენიშვნებში, განმცხადებლებმა, რომლებსაც არ სურთ სამართალწარმოების პროცესში თავიანთი ვინაობის გამჟღავნება, უნდა მისწერონ ამის შესახებ სასამართლოს, მოიყვანონ ყველა მიზეზი ანონიმურობის მოთხოვნისთვის და განმარტონ, რა გავლენა ექნება მათზე გასაჯაროებას (იხილეთ პრაქტიკული დირექტივა: ანონიმურობის თხოვნა). თხოვნა უნდა გაკეთდეს განაცხადის ფორმის შევსებისას ან ამის შემდეგ მაქსიმალურად სწრაფად. თუ კონფიდენციალურობის მოთხოვნა წარმატებული აღმოჩნდება, განმცხადებელს მიმართავენ მისი ინიციალებით ან ანონიმური ინიციალებით, როგორიც არის X ან Y*. უკუძალის მქონე ანონიმურობის თხოვნა იმ საქმეებთან დაკავშირებით, რომლებიც 2010 წლის პირველ იანვრამდე იქნა გამოქვეყნებული ვებგვერდზე „HUDOC“, აგრეთვე მიიღება სასამართლოს მიერ. სასამართლოს გავრცელებული პრაქტიკაა დაიცვას სხვა „*dramatis personae*“ ვინაობა, როგორიცაა ოჯახის წევრები, პოლიციის თანამშრომლები და სხვა საჯარო მოსამსახურეები, რომლებსაც აგრეთვე ინიციალებით მოიხსენებენ.

სამართლებრივი დახმარება

- 2.46 სამართლებრივი დახმარება არ არის ხელმისაწვდომი ამ ეტაპზე, მაგრამ თუ სამართლებრივი დახმარება მოგვიანებით იქნა გაცემული, განსაზღვრული ოდენობის მომსახურების ანაზღაურების მიღება შეიძლება განაცხადის მომზადებისთვის (იხილეთ სამართლებრივი დახმარების შესახებ ნაწილი 2.103, ქვემოთ).

საქმის გახსნა

- 2.47 გაცნობითი წერილის ან შევსებული განაცხადის ფორმის მიღებისას, სასამართლო წერილობით უპასუხებს იმის დასადასტურებლად, რომ საქმე გაიხსნა და იმისთვის, რომ აცნობონ განმცხადებელს საქმის ნომერი და საჩივრის შეტანის თარიღი. წერილის ან თავად განაცხადის თარიღი (და არა მათი მიღების თარიღი) ჩვეულებრივ იქნება თარიღი, როდესაც ექვსთვიანი წესის მიზნებისთვის ხანდაზმულობის ვადის დენა შეჩერებულად ჩაითვლება. სასამართლოს შეუძლია გადახედოს საქმის აღძვრის თარიღს, თუ გამოვლინდება ახალი გარემოებები (იხილეთ რეგლამენტის მუხლი 47(5)), მაგრამ ეს პრაქტიკაში იშვიათად ხდება. საქმის ნომერი უნდა იქნეს ნახსენები სასამართლოსთან ყველა შემდგომ მიმოწერაში.

სასამართლოს პრაქტიკა ითვალისწინებს დაშტრიხული ეტიკეტების მიკვრას სასამართლოსთვის გაგზავნილი ყველა შემდგომი მიმოწერის პირველ გვერდზე.

გადაუდებელი საქმეები: შუალედური ღონისძიებები

- 2.48 ევროპული კონვენციის სისტემაში არ არსებობს მოთხოვნების უზრუნველყოფის რაიმე პროცედურა, როგორც ასეთი. თუმცა, გადაუდებელ შემთხვევებში, როდესაც

34 პრაქტიკული დირექტივა: სამართალწარმოების დაწყება, პარ. 14 (განაცხადი 2).

განმცხადებლის სიცოცხლე საფრთხეშია ან როდესაც არსებობს მძიმე არასათანადო მოპყრობის მნიშვნელოვანი რისკი, სასამართლომ შეიძლება გამოიყენოს შუალედური ღონისძიებები რეგლამენტის 39-ე მუხლის საფუძველზე (ყოფილი მუხლი 36)³⁵. სასამართლოს პალატის პრეზიდენტი ან მოქმედი პრეზიდენტი (ან თავად პალატა) შეიძლება მიუთითებდეს რომელიმე მხარეს იმ შუალედური ღონისძიებების შესახებ, რაც მათი აზრით უნდა გატარდეს მხარის ან სამართალწარმოების ჯეროვნად განხორციელების ინტერესების დასაცავად. სასამართლომ აგრეთვე შესაძლებელია მოითხოვოს მხარეებისგან ინფორმაცია შუალედური ღონისძიებების იმპლემენტაციასთან დაკავშირებით, რაზეც თავად მიუთითა (მუხლი 39(3)). შუალედური ღონისძიების მოთხოვნა შეიძლება დააყენოს მხარემ (განმცხადებელმა ინდივიდმა ან განმცხადებელმა სახელმწიფომ) ან ნებისმიერმა დაინტერესებულმა პირმა, როგორცაა პატიმრობაში მყოფი პირის ნათესავი, ან, გამონაკლის შემთხვევაში, ევროპის საბჭოს გენერალური მდივანი³⁶ (იხილეთ 1.09 ქვემოთ). სასამართლომ აგრეთვე შეიძლება მოითხოვოს შუალედური ღონისძიებების გატარება საკუთარი ინიციატივითაც³⁷ (მუხლი 39(1)), თუმცა შუალედური ღონისძიებები ჩვეულებრივ მიმართულია მოპასუხე სახელმწიფოს წინააღმდეგ, სასამართლომ შეიძლება მოიყვანოს 39-ე მუხლი განმცხადებელთან მიმართებითაც, რაც მან გააკეთა საქმეში *ილაშკუ და სხვები რუსეთის და მოლდოვის წინააღმდეგ (Ilasçu and others v. Russia and Moldova)*³⁸, რათა მოეწოდებინა ერთ-ერთი განმცხადებლისთვის, ბატონი ივანტოკისთვის, შეეწყვიტა შიმშილობა.

2.49 შუალედური ღონისძიებების გამოყენების თხოვნაზე მსჯელობისას სასამართლო იყენებს სამსაფეხურიან ტექსტს:

- უნდა არსებობდეს ძალიან სერიოზული ხასიათის შეუქცევადი ზიანის მიყენების საფრთხე;
- მოსალოდნელი საფრთხე უნდა იყოს მყისიერი და არა გამოსწორებადი; და
- საქმე უნდა იყოს ერთი შეხედვით სადავო.

შესაბამისად, შუალედური ღონისძიებები გამოიყენება, როდესაც განმცხადებელს ემუქრება იმ ქვეყანაში გაძევება, სადაც არსებობს მისი წამების ან სიკვდილის საფრთხე – საქმეების დიდი უმრავლესობა უკავშირდება დეპორტაციის ან ექსტრადიციის სამართალწარმოებას³⁹. მაგალითად, შუალედური ღონისძიებები მოითხოვა განმცხადებელმა საქმეში *სოერინგი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Soering v. UK)*⁴⁰ და დ. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*D v. UK*)⁴¹. ორივე საქმეში შუალედური ღონისძიებების თხოვნა დაკმაყოფილდა, რათა ალექვეთათ განმცხადებლის მოხვედრა ისეთ გარემოებებში მიმღებ სახელმწიფოში, სადაც მათი სიცოცხლე რისკის ქვეშ

35 იხილეთ ზოგადად: H. Garry, „When Procedure Involves Matters of Life and Death: Interim Measures and the European Convention on Human Rights“ [ჰ. გარი, „როდესაც პროცედურა სიკვდილ-სიცოცხლის საკითხს ეხება: შუალედური ღონისძიებები და ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია“] [2001] EPL 417; G. Letsas, „International Human Rights and the Binding Force of Interim Measures“ (გ. ლეტსასი, „საერთაშორისო ადამიანის უფლებები და შუალედური ღონისძიებების მბოჭავი ძალა“) [2003] EHRLR 527; Y. Haec and C. Burbano Herrera, „Interim Measures in the Case Law of the European Court of Human Rights“ [ი. ჰეკი და კ. ბურბანო ჰერერა, „შუალედური ზომები ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკაში“] (2003) 21/4 Netherlands Quarterly of Human Rights, 625-675.

36 იხილეთ მაგ. დანია, ნორვეგია, შვედეთი და ნიდერლანდები საბერძნეთის წინააღმდეგ (Denmark, Norway, Sweden and the Netherlands v. Greece), Nos. 3321/67, 3322/67, 3323/67 და 3344/67, 5.11.69, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ყოველწლიური გამოცემა, ტ. 13, 1969.

37 იხილეთ მაგ. დანია, ნორვეგია, შვედეთი და ნიდერლანდები საბერძნეთის წინააღმდეგ (Denmark, Norway, Sweden and the Netherlands v. Greece), No. 4448/67, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ყოველწლიური გამოცემა, განიხილა 26.5.70, ტ. 13, 1970.

38 No. 48787/99, 8.7.04, პარ. 11.

39 მამატკულოვი და ასკაროვი თურქეთის წინააღმდეგ (Mamatkulov and Askarov v. Turkey), Nos. 46827/99 და 46951/99, 4.2.05, პარ. 104.

40 No. 14038/88, სერია ა, No. 161, 7.7.89.

41 No. 30240/96, 2.5.97. იხილეთ, აგრეთვე, ბენსაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Bensaid v. UK), No. 44599/98, 6.2.01, პარ. 4.

აღმოჩნდებოდა, თუმცა განსხვავებული მიზეზების გამო. განმცხადებელს სოფრინგის საქმეში ემუქრებოდა ექსტრადიცია ამერიკის შეერთებულ შტატებში და სიკვდილით დასჯა მკვლელობის ბრალდების გამო. მეორე საქმეში განმცხადებელს ჰქონდა შიშის დაავადების გვიანი სტადია და ემუქრებოდა გადაცემა სენტ კიტსში, რომელიც მისი დაბადების ქვეყანა იყო. მისი მტკიცებით, სენტ კიტსში სამედიცინო მომსახურება მის მდგომარეობაში მყოფი პირისთვის სრულიად არაადეკვატური იქნებოდა. რეგლამენტის 39-ე მუხლი სასამართლომ გამოიყენა, მაგალითად, საქმეში ჰილალი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Hilal v. UK*)⁴², რათა აღეკვეთა განმცხადებლის გაძევება ტანზანიაში, საქმეებში კალანტარი გერმანიის წინააღმდეგ (*Kalantari v. Germany*)⁴³ და ამროლაჰი დანიის წინააღმდეგ (*Amrollahi v. Denmark*)⁴⁴ – ორივე შემთხვევაში, განმცხადებლების ირანში გაძევების აღსაკვეთად, საქმეში ნ. ფინეთის წინააღმდეგ (*N v. Finland*)⁴⁵ განმცხადებლის კონგოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში გაძევების აღსაკვეთად და საქმეში შამაივი და სხვები რუსეთის და საქართველოს წინააღმდეგ (*Shamayev and others v. Georgia and Russia*)⁴⁶, რათა აღეკვეთათ 11 ჩეჩნის ექსტრადიცია საქართველოდან რუსეთში. საქმეში ჩაჰალი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Chahal v. UK*)⁴⁷, რომელიც ეხებოდა, სავარაუდოდ, სიქხი მებრძოლის დაგეგმილ დეპორტაციას ეროვნული უსაფრთხოების მოსაზრებების გამო, ევროპულმა კომისიამ მოიშველია შუალედური ღონისძიებების პროცედურა, რათა ეთხოვა მთავრობისთვის არ მოეხდინათ განმცხადებლის დეპორტაცია. როდესაც საქმე შევიდა სასამართლოში, მთავრობამ აიღო ვალდებულება, რომ სასამართლოსთვის სულ მცირე ორი კვირით ადრე ეცნობებინა დეპორტაციის განზრახვის შესახებ. შუალედური ღონისძიებების თხოვნები, როდესაც განმცხადებლების გაძევება ხდება ევროპული კონვენციის წევრ სხვა სახელმწიფოში, ჩვეულებრივ არ კმაყოფილდება, რადგან იგულისხმება, რომ ეს სახელმწიფო შეასრულებს კონვენციით ნაკისრ ვალდებულებებს, თუ არ არსებობს ნათელი მტკიცებულებები საპირისპირო ვარაუდის დასადასტურებლად⁴⁸. საქმეში მ.ს.ს ბელგიისა და საბერძნეთის წინააღმდეგ (*M.S.S. v. Belgium and Greece*)⁴⁹ შუალედური ღონისძიებების მოთხოვნა უარყოფილი იქნა განმცხადებლის ბელგიიდან საბერძნეთში გადაცემასთან დაკავშირებით, მაგრამ სასამართლომ მოგვიანებით გამოიყენა 39-ე მუხლი, რათა საბერძნეთის მთავრობისთვის მიეთითებინა, რომ სტრასბურგის სამართალწარმოების შედეგის განსაზღვრამდე არ მოეხდინათ განმცხადებლის დეპორტაცია ავღანეთში.

- 2.50 რამდენადაც პალატის გადაწყვეტილება დაუყოვნებლივ არ შედის ძალაში (იხილეთ მუხლი 44(2)), სასამართლომ შეიძლება დაადგინოს, რომ რეგლამენტის 39-ე მუხლით განსაზღვრული მოთხოვნები გააგრძელებენ მოქმედებას, სანამ გადაწყვეტილება არ შევა ძალაში (ან არ გადაეცემა დიდ პალატას 43-ე მუხლის თანახმად)⁵⁰.

42 No. 45276/99, 6.3.01, პარ. 5.

43 No. 51342/99, 11.10.01.

44 No. 56811/00, 11.7.02, პარ. 5.

45 No. 38885/02, 26.7.05.

46 No. 36378/02, 12.4.05 (და იხილეთ ევროპული სასამართლოს პრესრელიზი 10.10.02). მას შემდეგ, რაც საქართველოს ხელისუფლებას აცნობეს ტელეფონით რეგლამენტის 39-ე მუხლით განსაზღვრული შუალედური ღონისძიების შესახებ, თუმცა წერილობითი შეტყობინების მიღებამდე (იხ. პარ. 5-12), ხუთი განმცხადებელი მაინც გადაეცა რუსეთის ხელისუფლებას. შუალედური ღონისძიებები მოგვიანებით გაუქმდა, როდესაც რუსეთის ხელისუფლებამ აიღო ვალდებულება, უზრუნველყო განმცხადებლები სათანადო სამედიცინო მომსახურებით დაუბრკოლებლად და იმ გარანტიის გამო, რომ განმცხადებლებს არ დასჯიდნენ სიკვდილით და დაიცავდნენ მათ სიცოცხლესა და ჯანმრთელობას (ევროპული სასამართლოს პრესრელიზი: 26.11.02)

47 No. 22414/93, 15.11.96.

48 იხილეთ მაგ. ა.გ. შვედეთის წინააღმდეგ (*A.G. v. Sweden*), No. 27776/95, განჩინება 26.10.95 (ქურთების დაგეგმილი გაძევება თურქეთში). თუმცა არსებობს გამონაკლისები: იხილეთ, მაგ. შამაივი და სხვები საქართველოსა და რუსეთის წინააღმდეგ (*Shamayev and others v. Georgia and Russia*), No. 36378/02, 12.4.05 (რეგლამენტის 39-ე მუხლი გამოყენებული იქნა, რათა აღეკვეთა ჩეჩენთა ჯგუფის ექსტრადიცია საქართველოდან რუსეთში).

49 No. 30696/09, 21.1.11.

50 იხილეთ მაგ. კლეინი რუსეთის წინააღმდეგ (*Klein v. Russia*), No. 24268/08, 1.4.10, პარ. 76-7.

2.51 მართალია, შუალედური ღონისძიებების განჩინებების უმრავლესობა უკავშირდება გაძევების საქმეებს, რეგლამენტის 39-ე მუხლი გამოიყენება სულ უფრო განსხვავებულ სიტუაციებში. მაგალითად, საქმე ოჯალანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Öcalan v. Turkey*)⁵¹ ეხებოდა ქურთების მუშათა პარტიის ლიდერის ბრალდებას, სასამართლომ მოითხოვა, რომ მთავრობას უზრუნველყო მე-6 მუხლის მოთხოვნების დაცვა განმცხადებლის წინააღმდეგ სისხლის სამართალწარმოების დროს სახელმწიფო უშიშროების სასამართლოში და აგრეთვე იმის უზრუნველყოფა, რომ განმცხადებელს შეძლებოდა ეფექტიანად განეხორციელებინა ევროპული სასამართლოსთვის მიმართვის უფლება მის მიერ არჩეული იურისტების მეშვეობით. მოგვიანებით, თურქულ მთავრობას სასამართლომ სთხოვა, რეგლამენტის 39-ე მუხლის საფუძველზე დაედასტურებინა კონკრეტული საკითხები განმცხადებლის სასამართლო პროცესთან დაკავშირებით (რამაც სასამართლომ არ უპასუხა, იმ საბაბით, რომ ეს კითხვები სცდებოდა მუხლის მოქმედების ფარგლებს). სასამართლომ დამატებით სთხოვა თურქეთის მთავრობას, გაეტარებინათ ყველა აუცილებელი ზომა იმის უზრუნველსაყოფად, რომ სიკვდილით დასჯა (რომელიც შეუფარდა თურქეთის სახელმწიფო უშიშროების სასამართლომ განმცხადებელს) არ იქნებოდა აღსრულებული⁵². საქმეში შამაიევი და სხვების საქართველოს და რუსეთის წინააღმდეგ (*Shamayev and others v. Georgia and Russia*) სასამართლომ გამოიყენა 39-ე მუხლი, რათა სხვათა შორის უზრუნველყო განმცხადებელი ჩეჩნების (რომლებიც რუსეთში ექსტრადირებულნი იქნენ) უფლება, შეხვედროდნენ თავიანთ ადვოკატებს⁵³. სასამართლომ აგრეთვე შეიძლება გამოიყენოს შუალედური ღონისძიებები გამონაკლისურ გარემოებებში მოწყვლადი, თავისუფლება აღკვეთილი პირების ჯანმრთელობის დასაცავად⁵⁴. საქმეში ალექსანიანი რუსეთის წინააღმდეგ (*Aleksanyan v. Russia*)⁵⁵ სასამართლომ მოიხმო რეგლამენტის 39-ე მუხლი იმისთვის, რომ ებრძანებინა ხელისუფლების ორგანოებისთვის, განმცხადებელი თავისუფლება აღკვეთილი პირისთვის დაუყოვნებლივ გაეწიათ მკურნალობა აივ-ინფექციისთვის სპეციალიზებულ საავადმყოფოში (და მიეცათ მისთვის მისი სამედიცინო ისტორიის ასლი) და რომ შემდგომში ის გაესინჯა შერეულ სამედიცინო კომისიას, რომელშიც მისი საკუთარი ექიმებიც შევიდოდნენ. საქმეში პოპოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Popov v. Russia*)⁵⁶ სასამართლომ გამოიყენა რეგლამენტის 39-ე მუხლი, რათა მთავრობისთვის მიეთითებინა, რომ განმცხადებლისთვის არ უნდა მოეთხოვათ ფიზიკური შრომის ან ფიზიკური ვარჯიშის შესრულება ციხეში და რომ განმცხადებელს უნდა ჩატარებოდა დამოუკიდებელი სამედიცინო შემოწმება სპეციალიზებულ უროლოგიურ-ონკოლოგიურ ინსტიტუტში. საქმეში თეჰრანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Tehrani and others v. Turkey*)⁵⁷ სასამართლომ უბრძანა მოპასუხე მთავრობას, ნება დაერთო განმცხადებლისთვის ჩატარებინა ფსიქიატრიული შემოწმება სათანადოდ აღჭურვილ სახელმწიფო საავადმყოფოში, რათა მომხდარიყო მისი ფსიქიატრიული მდგომარეობის დიაგნოსტიკა. რეგლამენტის 39-ე მუხლის გამოყენების შედეგად, განმცხადებელი საქმეში გრორი ალბანეთის წინააღმდეგ (*Grori v. Albania*)⁵⁸, რომელსაც მრავლობითი

51 No. 46221/99, 12.5.05.

52 პრესრელიზი, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, 30.11.99; ოჯალანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Öcalan v. Turkey*), No. 46221/99, 12.5.05.

53 No. 36378/02, 12.4.05, პარ. 24. მაგრამ რეგლამენტის 39-ე მუხლის მითითება არ შეასრულა რუსეთის ხელისუფლებამ – იხილეთ პარ. 228–9 და 310. იხილეთ აგრეთვე შტუკატუროვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Shtukaturov v. Russia*), No. 44009/05, 27.3.08 (მთავრობას სთხოვეს, უფლება მიეცა განმცხადებლისთვის, თავის იურისტს შეხვედროდა ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში იძულებითი ყოფნის პერიოდში); დ.ბ. თურქეთის წინააღმდეგ (*D.B. v. Turkey*), No. 33526/08, 13.7.10 (რეგლამენტის 39-ე მუხლი მოშველიებული იქნა, რათა იურისტი შეხვედროდა განმცხადებელს – თავშესაფრის მაძიებელს პატიმრობაში).

54 იხილეთ მაგ. პატანე იტალიის წინააღმდეგ (*Patane v. Italy*), No. 11488/85, განჩინება 3.12.86; ილიჟკოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Ilijkov v. Bulgaria*), No. 33977/96, განჩინება 20.10.97.

55 No. 46468/06, 22.12.08.

56 No. 26853/04, 13.7.06.

57 Nos. 32940/08, 41626/08, 43616/08, 13.4.10.

58 No. 25336/04, 7.7.09.

სკლეროზი აღენიშნებოდა, გადაყვანილი იქნა ციხიდან სამოქალაქო საავადმყოფოში. შუალედური ღონისძიებები მოიშველია აგრეთვე სასამართლომ საქმეში პალადი მოლდოვის წინააღმდეგ (*Paladi v. Moldova*)⁵⁹, რათა განმცხადებელი, რომელიც მძიმედ იყო ავად, არ გადაეყვანათ ნევროლოგიური ცენტრიდან ციხის საავადმყოფოში.

2.52 საქმეში ევანსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Evans v. UK*)⁶⁰ განმცხადებელი ჩიოდა, რომ ეროვნული სამართალი უფლებას აძლევდა მის პარტნიორს, უარი ეთქვა მათ მიერ ერთობლივად შექმნილი ემბრიონების შენახვასა და გამოყენებაზე. სასამართლომ რეგლამენტის 39-ე მუხლის გამოყენებით მოსთხოვა სახელმწიფოს, უზრუნველყო ემბრიონების შენახვა საქმის გადაწყვეტამდე.

2.53 ისტორიულად, მხარეები შუალედურ ღონისძიებებს იშვიათად ითხოვდნენ და იშვიათად ენიჭებოდათ. 1989 წლამდე გაკეთებული იყო 182 თხოვნა შუალედურ ღონისძიებასთან დაკავშირებით, რაც დაკმაყოფილდა მხოლოდ 31 საქმეში⁶¹. 1974-დან 2002 წლამდე სულ შევიდა 2219 მოთხოვნა შუალედური ღონისძიებებისთვის, საიდანაც დაკმაყოფილდა მხოლოდ 321 (14.5 პროცენტი). თუმცა, სტატისტიკა გვიჩვენებს, რომ ამგვარი განცხადებების რიცხვი იზრდება და მათი დაკმაყოფილების დონეც მატულობს. 2008 წელს 747 შუალედური ღონისძიების თხოვნა დაკმაყოფილდა (სულ შესული 3178 განაცხადიდან) (23%)⁶². 2009 წელს გაკეთდა 2399 განცხადება შუალედური ღონისძიებებისთვის, საიდანაც 654 დაკმაყოფილდა (27%)⁶³. 2011 წლის თებერვალში სასამართლოს პრეზიდენტი აღნიშნავდა შუალედური ღონისძიებების თხოვნების შემამოთხლებელ ზრდას, რაც შედეგი იყო 2006-დან 2010 წლამდე განცხადებების 4000%-იანი მატებისა (4786 განცხადება – 2010 წელს). პრეზიდენტმა აგრეთვე გააკეთა კომენტარი იმ ფაქტზე, რომ ამგვარი თხოვნების დიდი ნაწილი არასრულად არის წარმოდგენილი და არ შეიცავს საკმარის ინფორმაციას, რაც საშუალებას მისცემდა სასამართლოს, ჯეროვნად შეეფასებინა განმცხადებლის მიმართ არსებული საფრთხეები⁶⁴.

პროცედურა

2.54 სასამართლომ გამოსცა პრაქტიკული დირექტივა შუალედური ღონისძიებების თხოვნების შესახებ⁶⁵. განმცხადებელმა, რომელიც ითხოვს შუალედურ ღონისძიებას, გადაუდებელ სიტუაციებში უნდა გაგზავნოს თავისი ფორმა ფაქსით ან ფოსტით⁶⁶. პრაქტიკული დირექტივა აცხადებს, რომ თხოვნა არ უნდა გაიგზავნოს სტანდარტული ფოსტით (მასთან დაკავშირებული გაჭიანურების გამო). თხოვნა უნდა იქნეს ნათლად დასათაურებული „რეგლამენტის 39-ე მუხლი – სასწრაფო“ და თხოვნის გარეკანზე უნდა იყოს მოცემული იმ პირის ვინაობა და საკონტაქტო ინფორმაცია, რომელსაც უნდა დაუკავშირდნენ; ხოლო ექსტრადიციის და დეპორტაციის საქმეებში, აგრეთვე უნდა იქნეს მითითებული ქვეყნიდან გასვლის თარიღი, დრო და დანიშნულების ადგილი, განმცხადებლის ან მისი წარმომადგენლის ტელეფონის ნომერი. ექსტრადიციის ან დეპორტაციის საქმეებში განმცხადებლის მისამართი ან თავისუფლების აღკვეთის ადგილი

59 No. 39806/05, 10.3.09.

60 No. 6339/05, 10.4.07.

61 კრუზ ვარასი შვედეთის წინააღმდეგ (*Cruz Varas v. Sweden*), No. 15576/89, 20.3.91, პარ. 55.

62 ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს წლიური ანგარიში 2008, ევროპის საბჭო.

63 ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს წლიური ანგარიში 2009, ევროპის საბჭო. უფრო გრცელი სტატისტიკური ანალიზისთვის, იხილეთ ჰეკი და ბურბანო ჰერერა, იხილეთ სქოლიო 35 ზემოთ.

64 მთავრობებს, განმცხადებლებს და მათ იურისტებს მოუწოდებენ სრული თანამშრომლობისკენ ევროპულ სასამართლოსთან, დეპორტაციების შეჩერებასთან დაკავშირებული თხოვნების საგანგაშო ზრდის გამო, პრესერვაციის, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, 11.2.11.

65 გამოცემულია 2003 წლის 5 მარტს და ცვლილებები შევიდა 2009 წელს (იხილეთ დანართი 2). იხილეთ აგრეთვე პრეზიდენტის განცხადება, რაც გაკეთდა 2011 წლის თებერვალში, სადაც საუბარი იყო შუალედური ღონისძიებების ბევრი თხოვნის არასათანადო შინაარსზე (სქოლიო 64, ზემოთ).

66 პრაქტიკული დირექტივა: შუალედური ღონისძიების თხოვნები, სექცია II (იხილეთ დანართი 2).

უნდა იქნეს მითითებული, ისევე როგორც მისი საქმის ოფიციალური ნომერი.

- 2.55 თხოვნა, როცა ეს შესაძლებელი იქნება, უნდა იყოს დაწერილი კონვენციის ხელშეკრეული სახელმწიფოების რომელიმე ოფიციალურ ენაზე (თუმცა ეს არ არის აუცილებელი). ამასთან დაკავშირებით ფორმატი არ არის დადგენილი, მაგრამ არსებითი მნიშვნელობისაა ადეკვატური დასაბუთების გათვალისწინება. პრაქტიკული დირექტივა აცხადებს: „განმცხადებელმა განსაკუთრებით დეტალურად უნდა აღწეროს ის საფუძვლები, რასაც ეფუძნება მისი კონკრეტული შიშები და შესაძლო რისკების ბუნება“.

პრაქტიკული დირექტივა გვიჩვენებს, რომ თხოვნა გაკეთდეს დროულად, საბოლოო შიდასამართლებრივი გადაწყვეტილების მიღებიდან უმოკლეს ვადაში. ეს უკიდურესად მნიშვნელოვანია – პრაქტიკაში სასამართლო უბრალოდ ვერ შეძლებს განცხადებების განხილვას, რომლებიც სადავო მოვლენამდე ძალიან ცოტა ხნით ადრე კეთდება. ექსტრადიციის ან დეპორტაციის საქმეებში, სადაც საბოლოო გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ მყისიერად ტარდება ზომები, პრაქტიკული დირექტივა აღიარებს, რომ გონივრული იქნება სასამართლოსთან დაკავშირება საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე⁶⁷.

- 2.56 ამავდროულად, როდესაც ხდება სასამართლოსთვის შუალედური ღონისძიების თხოვნის წარდგენა, რეკომენდებულია, რომ განმცხადებლის წარმომადგენელმა აცნობოს მთავრობის წარმომადგენელს უშუალოდ ამგვარი თხოვნის გაკეთების შესახებ⁶⁸. ეს შეიძლება კარგი იყოს იმის უზრუნველსაყოფად, რომ მოპასუხე სახელმწიფოს შეეძლოს სწრაფად მოქმედება, თუ სასამართლო დაკმაყოფილებს შუალედური ღონისძიების მოთხოვნას.

- 2.57 კრიტიკული მნიშვნელობისაა, რომ განმცხადებლის წარმომადგენელმა გაგზავნოს ყველა შესაბამისი დამადასტურებელი დოკუმენტი, მათ შორის, შიდა სასამართლოების დოკუმენტები და აგრეთვე ნებისმიერი დოკუმენტი, რაც გამოდგება არასათანადოდ მოპყრობის რისკის ან იმ რისკის ფარგლების განსასაზღვრად, რაც ემუქრება განმცხადებლის სიცოცხლეს. ეს შეიძლება მოიცავდეს დოკუმენტებს, რომლებიც ასახავს ზოგად მდგომარეობას ქვეყანაში, როგორიცაა გაეროს მომხსენებლების, „Amnesty International“-ის, „Human Rights Watch“-ის და სხვა არასამთავრობო ორგანიზაციების ანგარიშები. თუმცა უფრო მნიშვნელოვანი იქნება საკმარისი მტკიცებულებების წარდგენა იმ კონკრეტულ რისკებთან დაკავშირებით, რაც არსებობს კონკრეტულად განმცხადებლის მდგომარეობაში. თუ თხოვნა დაკმაყოფილდება, მთავრობას ამის შესახებ დაუყოვნებლივ აცნობებს სასამართლო. შუალედური ღონისძიებების შესახებ შეტყობინება ეგზავნება აგრეთვე მინისტრთა კომიტეტს (რეგლამენტის მუხლი 39(2)). რეკომენდებულია, რომ განმცხადებლის წარმომადგენელმა მიიღოს ზომები, რათა შესაბამის, ეროვნულ ხელისუფლების ორგანოს უშუალოდ აცნობოს სასამართლოს განჩინების შესახებ შუალედური ზომების გამოყენებასთან დაკავშირებით⁶⁹.

აღსრულება და შესრულება

- 2.58 როდესაც სასამართლო მიუთითებს შუალედურ ღონისძიებებს, რომლებიც მისი აზრით უნდა გაატაროს მთავრობამ, თხოვნა თითქმის ყოველთვის იქნება შესრულებული.

67 პრაქტიკული დირექტივა: შუალედური ღონისძიების თხოვნები, სექცია III (იხილეთ დანართი 2).

68 ჰეკი და ბურბანო ჰერერა, იხილეთ სქოლიო 35, ზემოთ. საქმეში ალ-მოაიადი გერმანიის წინააღმდეგ (Al-Moayad v. Germany), No. 35865/03, განჩინება 20.2.07, განმცხადებლის ექსტრადიციის მოხდა აშშ-ში, მას შემდეგ რაც განმცხადებელმა რეგლამენტის 39-ე მუხლის საფუძველზე წარადგინა თხოვნა სასამართლოში, თუმცა იქამდე, სანამ სასამართლო უბასუხებდა ამ თხოვნას. შესაბამისად, არ დადგინდა, რომ მთავრობამ დაარღვია მითითებული შუალედური ღონისძიების შესრულების ვალდებულება. მხარეები დავობდნენ იმის შესახებ, იცოდა თუ არა მთავრობამ რეგლამენტის 39-ე მუხლის საფუძველზე გაკეთებული თხოვნის შესახებ განმცხადებლის იურისტის მხრიდან.

69 მამატკულოვი და ასკაროვი თურქეთის წინააღმდეგ (Mamatkulov and Askarov v. Turkey), Nos. 46827/99 და 46951/99, 4.2.05, პარ. 105. მაგრამ იხილეთ შამაივი და სხვები საქართველოს და რუსეთის წინააღმდეგ (Shamayev and others v. Georgia and Russia), No. 36378/02, 12.4.05, პარ. 6-12, 228-9 და 310.

საქმეში კრუზ ვარასი შვედეთის წინააღმდეგ (*Cruz Varas v Sweden*)⁷⁰ სასამართლომ გააკეთა კომენტარი, რომ მის მიერ შუალედური ღონისძიებების თხოვნა თითქმის უგამონაკლისოდ სრულდება.

- 2.59 შუალედური ღონისძიებების თხოვნების აღსრულებადობა სასამართლოს მიერ განხილულ იქნა საქმეში, სადაც მოპასუხე მთავრობამ არ შეასრულა ევროპული კომისიის თხოვნა, არ გაეძევებინათ განმცხადებელი მის მშობლიურ ჩილეში: საქმეში კრუზ ვარასი შვედეთის წინააღმდეგ (*Cruz Varas v Sweden*)⁷¹ განმცხადებლები, დაქორწინებული წყვილი და მათი არასრულწლოვანი შვილი, ცდილობდნენ პოლიტიკური თავშესაფრის და ლტოლვილის სტატუსის მიღებას შვედეთში, პირველი განმცხადებლის პოლიტიკური აქტივობის გამო პინჩიტის რეჟიმის წინააღმდეგ ჩილეში. ის ამტკიცებდა, რომ წინათ აწამეს. მისი თხოვნა არ დააკმაყოფილეს შვედეთის ხელისუფლების ორგანოებმა. განაცხადი აღიძრა ევროპულ კომისიაში 1989 წლის 5 ოქტომბერს. დილის 9 საათსა და 10 წუთზე შვედეთის მთავრობას ტელეფონით აცნობეს, რომ კომისიამ მოითხოვა არ მომხდარიყო განმცხადებლის დეპორტაცია. ამისდა მიუხედავად, კრუზ ვარასის დეპორტაცია მოხდა იმავე დღეს, მოგვიანებით, 4 საათსა და 40 წუთზე. ევროპულ სასამართლოს მოგვიანებით უნდა შეეფასებინა, მთავრობის მიერ კომისიის თხოვნის შეუსრულებლობა არღვევდა თუ არა მოვალეობას, არ დაებრკოლებინათ ინდივიდუალური მიმართვის უფლების ეფექტიანი განხორციელება (იმდროს 25-ე მუხლი, ამჟამად კონვენციის 34-ე მუხლი). სასამართლომ დაადგინა, რომ რეგლამენტის წესები არ ქმნიდა მხოტავ მოვალეობებს კონვენციის სახელმწიფოების მიმართ⁷². მხოლოდ 10 ხმით 9-ის წინააღმდეგ, სასამართლომ დაადგინა, რომ შუალედური ღონისძიების თხოვნის შეუსრულებლობა არ არღვევდა შვედეთის მთავრობის მოვალეობას, არ დაებრკოლებინა ევროპული კონვენციის განაცხადები. თუმცა ეს გადაწყვეტილება პრაქტიკულად შეიცვალა 2005 წლის დიდი პალატის გადაწყვეტილებით საქმეზე მამატკულოვი და ასკაროვი თურქეთის წინააღმდეგ (*Mamatkulov and Askarov v Turkey*)⁷³. ამ საქმეში სასამართლომ დაადგინა 34-ე მუხლის დარღვევა, რაც გამომდინარეობდა თურქეთის მთავრობის უმოქმედობიდან, შეესრულებინა შუალედური ღონისძიებების მითითება და არ მოეხდინა განმცხადებელი უზბეკი მოქალაქეების ექსტრადირება უზბეკეთში, სადაც ისინი იძებნებოდნენ პრეზიდენტზე ტერორისტული თავდასხმის გამო და სადაც მათ შეიძლებოდა შეფარდებოდათ სიკვდილით დასჯა. სასამართლომ თავისი მოთხოვნა გამოსცა 1999 წლის 18 მარტს, თუმცა თურქეთის კაბინეტმა მომდევნო დღეს გამოსცა ექსტრადირების შესახებ დეკრეტი და 1999 წლის 27 მარტს განმცხადებლები გადასცეს უზბეკეთის ხელისუფლების ორგანოებს. თურქეთის მთავრობა ამას იმით ამართლებდა, რომ მან გარანტიები მიიღო უზბეკეთის მთავრობისგან, რომ განმცხადებლები არ დაექვემდებარებოდნენ წამებას ან სიკვდილით დასჯას. განმცხადებლებს მოგვიანებით დასდეს მსჯავრი და შეუფარდეს თავისუფლების აღკვეთა, თუმცა განმცხადებლების წარმომადგენლები ვერ ახერხებდნენ მათთან დაკავშირებას და, ამის გათვალისწინებით, სასამართლომ დაადგინა სასამართლოსთვის მიმართვის ინდივიდუალური განაცხადის უფლების დარღვევა 34-ე მუხლის თანახმად⁷⁴. დიდმა პალატამ 34-ე მუხლის განმარტებისას ხაზგასმით აღნიშნა:

სასამართლომ უნდა გაითვალისწინოს კონვენციის განსაკუთრებული ხასიათი. ეს არის ხელშეკრულება ადამიანის უფლებებისა და ფუნდამენტური თავისუფლებების კოლექტიური აღსრულებისათვის. კლასიკური საერთაშორისო ხელშეკრულებებისგან განსხვავებით, კონვენცია ითვალისწინებს უფრო მეტს, ვიდრე მხოლოდ ორმხრივი ურთიერთობებია ხელშეკრულ სახელმწიფოებს შორის. ის ქმნის უფრო მეტს: ორმხრივი და ურთიერთსანაცვლო

70 No. 15576/89, 20.3.91.

71 იქვე.

72 კრუზ ვარასი შვედეთის წინააღმდეგ (*Cruz Varas v. Sweden*), No. 15576/89, 20.3.91 პარ. 94-103.

73 Nos. 46827/99 და 46951/99, 4.2.05.

74 იხილეთ, აგრეთვე, კამალიევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Kamaliyev v. Russia*), No. 52812/07, 3.6.10.

ვალდებულებების და მიზნების ქსელს, რომელიც, პრეამბულის სიტყვებით, „კოლექტიური აღსრულებით“ სამართლობს.⁷⁵

- 2.60 სხვა რეგიონულ და საერთაშორისო ადამიანის უფლებათა მექანიზმებში⁷⁶ მომხდარი განვითარებების გათვალისწინებით შუალედური ღონისძიებების მექანიზმის გაანალიზებისას სასამართლომ დაასკვნა, რომ 34-ე მუხლის შედეგად:

ხელშემკვრელი სახელმწიფოები იღებენ ვალდებულებას, თავის შეიკავონ ქმედებისგან ან უმოქმედობისგან, რომელსაც შეუძლია დააბრკოლოს ინდივიდუალური განმცხადებლის განაცხადის უფლების ეფექტიანი განხორციელება. ხელშემკვრელი სახელმწიფოს მიერ შუალედური ღონისძიების შეუსრულებლობა უნდა იქნეს გაგებული, როგორც სასამართლოსთვის ხელის შეშლა განმცხადებლის საჩივრის ეფექტიან განხილვაში და როგორც მისი უფლების ეფექტიანი განხორციელების დაბრკოლება და, შესაბამისად, როგორც მუხლი 34-ის დარღვევა⁷⁷.

- 2.61 ამგვარად, დიდი პალატის გადაწყვეტილებაში მამატკულოვის და ასკაროვის საქმეზე დადგინდა, რომ სახელმწიფოებს აქვთ ვალდებულება, შეასრულონ სასამართლოს მიერ მითითებული შუალედური ღონისძიება. ეს შეიძლება გავიგოთ ისე, რომ რეგლამენტის 39-ე მუხლის შესაბამისად მითითებული ღონისძიებების შეუსრულებლობა აუცილებლად გამოიწვევს 34-ე მუხლით გარანტირებული ეფექტიანი განაცხადის უფლების დარღვევას, ან 34-ე მუხლი მხოლოდ იმ შემთხვევაში დაირღვევა, თუ ხელშემკვრელი სახელმწიფოს ხელისუფლების ორგანოები არ დგამენ იმ ნაბიჯებს, რაც გონივრულად უნდა გადადგმულიყო სასამართლოს მიერ მითითებული შუალედური ღონისძიებების შესასრულებლად⁷⁸. შუალედური ღონისძიებები აგრეთვე უნდა შესრულდეს, როგორც გადაუდებელი საკითხები⁷⁹.

- 2.62 შუალედური ღონისძიების ვალდებულებების მხოტავ ხასიათთან დაკავშირებით სასამართლოს ნათლად ჩამოყალიბებული დამოკიდებულების მიუხედავად, სახელმწიფოს მიერ მათი შეუსრულებლობის დონის შემაშვოთებელ ზრდას აქვს ადგილი ბოლო წლებში⁸⁰. დადგინდა, რომ ქართული ხელისუფლების ორგანოების უმოქმედობა, შეესრულებინათ რეგლამენტის 39-ე მუხლის შესაბამისად მითითებული ზომა და არ მოეხდინათ განმცხადებლების ექსტრადირება რუსეთში, საქმეში შამაიევი და სხვები საქართველოს და რუსეთის წინააღმდეგ (*Shamayev and others v Georgia and Russia*)⁸¹ არღვევდა 34-ე მუხლს. აგრეთვე აღინიშნა, რომ 4 განმცხადებელი, რომელთა ექსტრადირებაც მოხდა, იმყოფებოდნენ იზოლაციაში და მათ უარს ეუბნებოდნენ

75 მამატკულოვი და ასკაროვი თურქეთის წინააღმდეგ (*Mamatkulov and Askarov v. Turkey*), Nos. 46827/99 და 46951/99, 4.2.05, პარ. 100.

76 აღსანიშნავია სამართლიანობის საერთაშორისო სასამართლოს გადაწყვეტილება ლაგრანდის საქმეზე (გერმანია აშშ-ის წინააღმდეგ) (*LaGrand (Germany v. United States of America)*), 2001 წლის ივნისი.

77 მამატკულოვი და ასკაროვი თურქეთის წინააღმდეგ (*Mamatkulov and Askarov v. Turkey*), Nos. 46827/99 და 46951/99, 4.2.05, პარ. 128.

78 თუმცა, დასკვნა, რომ 34-ე მუხლი ავტომატურად ირღვევა, სადავო იყო მოსამართლე კაბრალ ბარეტოსთვის, რომელსაც ეკუთვნის თანხვედრი მოსაზრება, და მოსამართლეების – კაფლიშის, თურმენის და კოვლირისთვის, რომლებმაც მიიღეს გაერთიანებული, ნაწილობრივ განსხვავებული მოსაზრება. იხილეთ აგრეთვე უფრო ადრეული გადაწყვეტილება საქმეზე კონკა და სხვები ბელგიის წინააღმდეგ (*Conka and Others v. Belgium*), No. 51564/99, განიხილა 13.3.01, სადაც სასამართლომ ვერ დაადგინა 34-ე მუხლის დარღვევა სლოვაკეთში განმცხადებლის დეპორტაციის შემდეგ. გადაწყვეტილება საქმეზე შტუკატუროვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Shtukaturov v. Russia*), No. 44009/05, 27.3.08 ხელახლა აღნიშნავს რეგლამენტის 39-ე მუხლის საფუძველზე მითითებული ზომების მხოტავ ხასიათს (პარ. 144). იხილეთ, აგრეთვე, პალადი მოლდოვის წინააღმდეგ (*Paladi v. Moldova*), No. 39806/05, 10.3.09, პარ. 88 (მაგრამ იხილეთ განსხვავებული მოსაზრებები ამ საქმეში).

79 პალადი მოლდოვის წინააღმდეგ (*Paladi v. Moldova*), No. 39806/05, 10.3.09, პარ. 98; გრორი ალბანეთის წინააღმდეგ (*Grori v. Albania*), No. 25336/04, 7.7.09, პარ. 190.

80 იხილეთ მაგ. პრობლემები სისტემატურ გაძევებებთან დაკავშირებით იტალიაში – თორბიორნ ჯაგლანდის, ევროპის საბჭოს გენერალური მდივნის განცხადება, პრესრელიზი – 403(2010), 19.5.10. იხილეთ, აგრეთვე, ლაბსი სლოვაკეთის წინააღმდეგ (*Labsi v. Slovakia*), No. 33809/08, მთავრობას შეატყობინეს 10.6.10; რაპო ალბანეთის წინააღმდეგ (*Rapo v. Albania*), No. 58555/10, მთავრობას შეატყობინეს 10.1.11.

81 No. 36378/02, 12.4.05.

ადვოკატებთან ურთიერთობაზე. ამის მსგავსად, საქმეში ულმი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Aoulmi v. France*)⁸² ხელისუფლების ორგანოების უმოქმედობა, შეესრულებინათ რეგლამენტის 39-ე მუხლის საფუძველზე გაკეთებული მითითება და არ მოეხდინათ ალჟირელი განმცხადებლის დეპორტირება, არღვევდა 34-ე მუხლს; იგივე დასკვნა გაკეთდა საქმეში ბენ ხემალის იტალიის წინააღმდეგ (*Ben Khemais v. Italy*)⁸³ ხელისუფლების ორგანოების უმოქმედობის გამო, შეესრულებინათ მითითებული შუალედური ღონისძიება და არ მოეხდინათ განმცხადებლის დეპორტირება ტუნისში. საქმეში ალექსანიაინი რუსეთის წინააღმდეგ (*Aleksanyan v. Russia*)⁸⁴ დადგინდა, რომ ხელისუფლების ორგანოებმა დააღვიეს 34-ე მუხლი მათ მიერ ორი შუალედური ღონისძიების დარღვევის გამო: განმცხადებელი თავისუფლება აღკვეთილი პირი უნდა წაეყვანათ აივ-ინფექციის სამკურნალო სპეციალიზებულ საავადმყოფოში და ის უნდა გაესინჯა შერეულ სამედიცინო კომისიას, სადაც მის მიერ არჩეული ექიმებიც იქნებოდნენ. შუალედური ღონისძიებები მოიშველია სასამართლომ საქმეში პალადი მოლდოვის წინააღმდეგ (*Paladi v. Moldova*)⁸⁵, რათა განმცხადებელი, რომელიც მძიმედ იყო ავად, არ გადაეყვანათ ნევროლოგიური ცენტრიდან უკან, ციხეში. გაჭიანურებისა და შეუსრულებლობის გამო დიდმა პალატამ ჩათვალა, რომ ადგილი ჰქონდა 34-ე მუხლის დარღვევას 9 ხმით 8-ის წინააღმდეგ⁸⁶.

- 2.63 საქმეში ალ-საადუნი და მუფდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Al-Saadoon and Mufdhi v. UK*)⁸⁷, რომელიც ეხებოდა განმცხადებლების დაკავებას ბრიტანეთის შეიარაღებული ძალების მიერ სამხრეთ ერაყში 2003 წელს ორი ბრიტანელი ჯარისკაცის მკვლელობის ეჭვის საფუძველზე, სასამართლომ აგრეთვე დაადგინა 34-ე მუხლის დარღვევა. 2008 წლის 30 დეკემბერს, რეგლამენტის 39-ე მუხლის თანახმად, გაერთიანებული სამეფოს მთავრობას აცნობეს, რომ განმცხადებლები არ უნდა გაეთავისუფლებინათ ან გადაეცათ სხვა სუბიექტისთვის, თუმცა მომდევნო დღეს ისინი მაინც გადასცეს ერაყის ხელისუფლებას: „მთავრობამ ჩათვალა, რომ გამოწვევების სახით, ის ვერ შეასრულებდა სასამართლოს მიერ მითითებულ ზომას“. ამან განაპირობა მე-3 მუხლის დარღვევის დადგენა იმ რისკის გამო, რომ განმცხადებლებს ემუქრებოდათ სიკვდილით დასჯა. სასამართლომ გაიმეორა, რომ სახელმწიფოს არ შეეძლო იმგვარი ხელშეკრულების დადება სხვა სახელმწიფოსთან, რაც დაარღვევდა მის კონვენციით გათვალისწინებულ ვალდებულებებს. სასამართლომ დაასკვნა, რომ „ობიექტური ბარიერი“, რასაც ეყრდნობოდა გაერთიანებული სამეფოს მთავრობა – ერაყის სუვერენიტეტის პატივისცემასთან შესაბამისი სხვა ალტერნატივის არარსებობა, განმცხადებლების გადაცემის გარდა – თავად „მოპასუხე სახელმწიფოს შექმნილი იყო“. სასამართლოს აგრეთვე არ აკმაყოფილებდა ის, რომ გაერთიანებულ სამეფოს არ მიუღია რაიმე ზომები რეგლამენტის 39-ე მუხლის საფუძველზე დადგენილი ღონისძიებების გასატარებლად – მაგალითად, არ მიუღია მხოვაი გარანტიები ერაყის ხელისუფლებისგან, რომ ისინი არ გამოიყენებდნენ სიკვდილით დასჯას. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა 34-ე მუხლის დარღვევა. 46-ე მუხლზე დაყრდნობით (იხილეთ თავი 3) სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-3 მუხლით გათვალისწინებული ვალდებულებების შესასრულებლად, მთავრობას უნდა გაეტარებინა ყველა ზომა ერაყის ხელისუფლებისგან გარანტიის მისაღებად, რომ განმცხადებლებს სიკვდილით არ დასჯიდნენ. საქმეში დ.ბ. თურქეთის წინააღმდეგ (*D.B. v. Turkey*)⁸⁸ მთავრობის უმოქმედობა, შეესრულებინა მითითებული შუალედური ღონისძიება, რათა თავშესაფრის მაძიებელი

82 No. 50278/99, 17.1.06.

83 No. 246/07, 24.2.09.

84 No. 46468/06, 22.12.08.

85 No. 39806/05, 10.3.09.

86 იხილეთ, აგრეთვე, გრორი ალბანეთის წინააღმდეგ (*Groni v. Albania*), No. 25336/04, 7.7.09 (17-დღიანი შეფერხება განმცხადებლის ციხიდან საავადმყოფოში გადასაცხანად – 34-ე მუხლის დარღვევა).

87 No. 61498/08, განჩინება 30.6.09.

88 No. 33526/08, 13.7.10.

განმცხადებელი შეხვედროდა თავის იურისტს პატიმრობაში ყოფნისას, ჩაითვალა, რომ არღვევდა 34-ე მუხლს.

სასამართლომ შესაძლოა აგრეთვე მოპასუხე სახელმწიფოს წინააღმდეგ მიმართული დასკვნები გააკეთოს სახელმწიფოს მიერ შუალედური ღონისძიებების განხორციელებაზე უარის თქმის საფუძველზე⁸⁹.

საქმეების დაჩქარება: სასამართლოს პოლიტიკა პრიორიტეტის მინიჭების შესახებ

- 2.64 წინათ სასამართლოს სტანდარტული პროცედურა მდგომარეობდა იმაში, რომ საქმეები განეხილათ მათი სასამართლოში აღძვრის თანმიმდევრობის მიხედვით. რა თქმა უნდა, რეგისტრაციის შემდეგ დრო, რომლის განმავლობაშიც საქმე გაივლის მთელ სასამართლო სისტემას, ძალიან განსხვავდება და დამოკიდებულია საქმის კონკრეტულ გარემოებებზე და სასამართლოში მისი მსვლელობის „ტრაექტორიაზე“. სასამართლოს შეუძლია გააფრთხილოს მოპასუხე სახელმწიფო სასწრაფო საქმეების შემოსვლის შესახებ ყველა ხელმისაწვდომი საშუალებით (რეგლამენტის მუხლი 40)⁹⁰. სასამართლოს შეუძლია აგრეთვე პრიორიტეტი მიანიჭოს კონკრეტულ საქმეებს 41-ე მუხლის თანახმად. რეგლამენტის 41-ე მუხლი შეიცვალა 2009 წელს, რათა დაეკონკრეტებინა, რომ სასამართლო განიხილავს საქმეში წამოჭრილი საკითხების მნიშვნელობასა და გადაუდებლობას, რათა გადაწყვიტოს რა რიგითობით მოხდება მათი განხილვა. 2010 წლის ნოემბერში სასამართლომ პირველად გამოაქვეყნა კრიტერიუმები (სასამართლოს პრიორიტეტის მინიჭების პოლიტიკისთვის იხილეთ დანართი 3)⁹¹, რომლებიც მოიცავს 7 კატეგორიას.

კატეგორია I – გადაუდებელი განაცხადები (განსაკუთრებული რისკი განმცხადებლის სიცოცხლის ან ჯანმრთელობისთვის; სხვა გარემოებები, რაც დაკავშირებულია განმცხადებლის პიროვნულ ან ოჯახურ მდგომარეობასთან, განსაკუთრებით, როდესაც ბავშვის კეთილდღეობა დგას კითხვის ნიშნის ქვეშ; სასამართლოს რეგლამენტის 39-ე მუხლის გამოყენება).

კატეგორია II – განაცხადები, რომლებიც წამოჭრიან საკითხებს, რომელთაც შეუძლიათ გავლენის მოხდენა კონვენციის სისტემის ეფექტიანობაზე (განსაკუთრებით, სტრუქტურული ან ენდემური სიტუაცია, რომელიც სასამართლოს ჯერ კიდევ არ შეუფასებია; პილოტური გადაწყვეტილების პროცედურა) ან განაცხადები, რომლებიც წამოჭრიან საყოველთაო მნიშვნელობის საკითხს (განსაკუთრებით, სერიოზული კითხვები, რომელსაც შეუძლია ფართო ცვლილებების გამოწვევა შიდასამართლებრივ სისტემებში ან ევროპულ სისტემაში), სახელმწიფოთაშორისი საქმეები.

კატეგორია III – განაცხადები, რომლებშიც, ერთი შეხედვით, ძირითადი საჩივრები ეხება კონვენციის მე-2, მე-3, მე-4 ან მე-5(1) მუხლებს („ბირთვული უფლებები“) მიუხედავად იმისა, აქვთ თუ არა მათ სისტემატური ხასიათი და რომლებიც უშუალო საფრთხეს უქმნიან პიროვნულ ხელშეუხებლობას ან ადამიანის ღირსებას.

კატეგორია IV – სავარაუდოდ, კარგად დასაბუთებული განაცხადები სხვა მუხლების საფუძველზე.

კატეგორია V – განაცხადები, რომლებიც წამოჭრიან საკითხებს, რომლებიც უკვე განხილულია პილოტურ/სახელმძღვანელო გადაწყვეტილებებში („განმეორებადი საქმეები“).

კატეგორია VI – განაცხადები, რომლებიც წამოჭრიან დასაშვებობის პრობლემებს.

კატეგორია VII – განაცხადები, რომლებიც აშკარად დაუშვებელია.

89 ალექსანიანი რუსეთის წინააღმდეგ (Aleksanyan v. Russia), No. 46468/06, 22.12.08, პარ. 155.

90 იხილეთ მაგ. შამაივი და სხვები საქართველოს და რუსეთის წინააღმდეგ (Shamayev and others v. Georgia and Russia), No. 36378/02, 12.4.05, პარ. 6.

91 ხელმისაწვდომია: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/AA56DA0F-DEE5-4FB6-BDD3-A5B34123FAAE/0/2010_Priority_policy_Public_communication.pdf

- 2.65 სასამართლოს პოლიტიკა მიუთითებს, რომ პრინციპის დონეზე საქმე ზედა კატეგორიაში იქნება განხილული უფრო ადრე, ვიდრე საქმე ქვედა კატეგორიაში, მაგრამ პალატას ან პრეზიდენტს შეუძლია კონკრეტული საქმის ბედი სხვაგვარად გადაწყვიტოს. თუ მხარე ცდილობს სამართალწარმოების დაჩქარებას, სასამართლოს უნდა მიეწოდოს ამასთან დაკავშირებით სრული დასაბუთება მაქსიმალურად ადრეულ ეტაპზე სასამართლოს პრიორიტეტების მინიჭების პოლიტიკის შესაბამის კატეგორიებზე მითითებით.
- 2.66 ქვემოთ განხილულია საქმეები, რომლებსაც სასამართლომ პრიორიტეტი მანამ მიანიჭა, სანამ გამოქვეყნდებოდა პრიორიტეტის მინიჭების ახალი კრიტერიუმები 2010 წელს. მაგალითად, საქმე პაპონი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Papon v. France*) დაჩქარებული იქნა სასამართლოს მიერ ციხეში მყოფი განმცხადებლის ხნოვანების და ცუდი ჯანმრთელობის გამო. საქმე აღიძრა 2001 წლის 12 იანვარს. 23 იანვარს სასამართლომ კითხვით მიმართა მოპასუხე მთავრობას, წარმოედგინათ ინფორმაცია და კომენტარები განმცხადებლის ციხის პირობებისა და რეჟიმის შესახებ⁹². საქმეს სიდიქ ასლანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Siddik Aslan v. Turkey*), აღძვრიდან ერთ თვეში მიენიჭა პრიორიტეტი, რადგან ეხებოდა განმცხადებლის ნათესავების სავარაუდო მკვლელობას უშიშროების ძალების მიერ. კერძოდ, გამოყენებული იქნა რეგლამენტის 41-ე მუხლი იმ შესაძლებლობის გამო, რომ გადამწყვეტი მნიშვნელობის მტკიცებულებები განადგურდებოდა სხეულების გახრწნის შედეგად⁹³.
- 2.67 საქმე, რომელსაც პრიორიტეტი მიანიჭა წინა სასამართლომ, იყო სოერინგი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Soering v. UK*)⁹⁴, რომელიც სასამართლომ განიხილა 12 თვეში განაცხადის აღძვრიდან სასამართლო გადაწყვეტილების გამოტანამდე. სოერინგი ეხებოდა განმცხადებლის მოსალოდნელ ექსტრადირებას გაერთიანებული სამეფოდან ამერიკის შეერთებულ შტატებში, სადაც მას ემუქრებოდა სიკვდილით დასჯა, რაც აშკარად მოითხოვდა ევროპული სასამართლოსგან საქმის დაჩქარებულ განხილვას.
- 2.68 კიდევ ერთი საქმე, რომელსაც კონვენციის სისტემამ მიანიჭა პრიორიტეტი, იყო დ. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ⁹⁵, რომელიც ეხებოდა შიდსის ბოლო სტადიაში მყოფი განმცხადებლის გაძევებას გაერთიანებული სამეფოდან სენტ კიტსში. ეს საქმე ყოფილმა კომისიამ და სასამართლომ განიხილეს 15 თვეში.
- 2.69 რეგლამენტის 41-ე მუხლი პრიორიტეტის მისანიჭებლად გამოყენებული იქნა საქმეში მუიზელი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Mouisel v. France*), რომელიც ეხებოდა კიბო-თი დაავადებული პატიმრის განგრძობად პატიმრობას. საქმე აღიძრა 2000 წლის ოქტომბერში და გადაწყვეტილება მიღებულ იქნა პრიორიტეტის მინიჭების შესახებ 2001 წლის აპრილში. საქმე გამოცხადდა დასაშვებად 2002 წლის მარტში და გადაწყვეტილება გამოტანილი იქნა 2002 წლის ნოემბერში⁹⁶. თუმცა ყველაზე სწრაფად განხილული საქმე ევროპულ სასამართლოში იყო ფრითი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Pretty v. UK*)⁹⁷, სადაც სასიკვდილოდ დაავადებულმა განმცხადებელმა წარუმატებლად სცადა მოეპოვებინა თვითმკვლელობაში დახმარების უფლება. ევროპულმა სასამართლომ დაამთავრა საქმის განხილვა ოთხ თვეზე ნაკლებ დროში: საქმე აღიძრა 2001 წლის დეკემბერში და გადაწყვეტილება გამოტანილი იქნა 2002 წლის 29 აპრილს.

საქმეების გაერთიანება

- 2.70 სასამართლომ შეიძლება გადაწყვიტოს საქმეების გაერთიანება (რეგლამენტის მუხლი 42 – ყოფილი მუხლი 43), რასაც ადგილი აქვს იმ შემთხვევაში, როდესაც საქმეები წამოჭრიან

92 იხილეთ ევროპული სასამართლოს პრესრელიზი, 23.1.01.

93 No. 75307/01, 18.10.05, პარ. 81.

94 No. 14038/88, 7.7.89, სერია ა, No. 161.

95 No. 30240/96, 2.5.97.

96 მუიზელი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Mouisel v. France*), No. 67263/01, 14.11.02.

97 No. 2346/02, 29.4.02.

იდენტურ ან ძალიან მსგავს საკითხებს. განმცხადებლები უნდა დაფიქრდნენ, ხომ არ ღირს საქმეების გაერთიანების თხოვნა, თუ ეს საქმეები წამოჭრიან მსგავს საკითხებს და თუ მიიჩნევა, რომ საქმეების გაერთიანება გააძლიერებს მათ პოზიციას. მაგალითად, მსგავსი საქმეების გაერთიანებამ შეიძლება ხაზი გაუსვას იმას, რომ წამოჭრილი საკითხი არ არის ერთგვარადი პრობლემა, არამედ სავარაუდოდ ავლენს კონვენციის სისტემატურ დარღვევებს. სასამართლომ შეიძლება გადაწყვიტოს საქმეების გაერთიანება მხარეთა თხოვნის საფუძველზე ან საკუთარი ინიციატივით. სასამართლომ შეიძლება აგრეთვე გადაწყვიტოს, რომ საქმეების განხილვა წარიმართოს თანადროულად იმისდა მიუხედავად, მოხდება თუ არა მათი გაერთიანება (რეგლამენტის მუხლი 42.2).

დოკუმენტების საჯაროობა

2.71 ყველა დოკუმენტი, რაც შეტანილია სასამართლოში განაცხადთან დაკავშირებით (გარდა იმ დოკუმენტებისა, რაც უკავშირდება მეგობრული მორიგების მოლაპარაკებებს), ხელმისაწვდომია საზოგადოებისთვის, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც პალატის პრეზიდენტი გადაწყვეტს სხვაგვარად⁹⁸. პრეზიდენტმა შეიძლება გადაწყვიტოს საჯაროობის შეზღუდვა საკუთარი ინიციატივით ან ერთ-ერთი მხარის მოთხოვნით ან ნებისმიერი დაინტერესებული პირის მოთხოვნით (რეგლამენტის მუხლი 33.1). პრეზიდენტმა შეიძლება შეზღუდოს დოკუმენტების საჯაროობა მორალის, საჯარო წესრიგის ან ეროვნული უშიშროების ინტერესების გათვალისწინებით დემოკრატიულ საზოგადოებაში, როდესაც ამას მოითხოვს არასრულწლოვნის ან მხარეთა პირადი ცხოვრების დაცვის ინტერესი, ან როდესაც, პრეზიდენტის აზრით, ეს იქნება კატეგორიულად აუცილებელი განსაკუთრებული გარემოებებში, სადაც საჯაროობას შეუძლია შელახოს სამართლიანობის ინტერესები (რეგლამენტის მუხლი 33.2). თუ მხარე მოითხოვს კონკრეტული დოკუმენტის კონფიდენციალურობას, მან უნდა დაასაბუთოს თავისი მოთხოვნა და უნდა დააკონკრეტოს, მთელი დოკუმენტის თუ მხოლოდ მისი ნაწილის საჯაროობისგან დაცვას მოითხოვს (რეგლამენტის მუხლი 33.3)⁹⁹.

2.72 ასეთი ფართო საჯაროობა სიახლეს წარმოადგენს კონვენციის სისტემისთვის და 1998 წლის ნოემბერში მე-11 ოქმით გატარებული ცვლილებების შედეგია. ძველი სისტემის თანახმად, ევროპული კომისია იყენებდა მკაცრ წესებს სამართალწარმოების კონფიდენციალურობისთვის. ახალი საჯაროობის წესები საშუალებას აძლევს განმცხადებლებს და მათ წარმომადგენლებს, მოითხოვონ კონკრეტული დოკუმენტების, მათ შორის, მთავრობის მოსაზრებების ასლები სასამართლოს წინაშე განხილულ ნებისმიერ საქმეში (ამ დოკუმენტების ნახვა შეიძლება სასამართლოში წინასწარი შეთანხმების საფუძველზე). ეს შეიძლება ძალიან სასარგებლო იყოს, როდესაც არსებობს მომავალი განაცხადის მსგავსი საქმეები, რომლებიც უკვე შეტანილია სასამართლოში. სასამართლო აქვეყნებს რჩეული საქმეების შეჯამებულ ვერსიებს ყოველთვიურ საინფორმაციო ბარათებში, სადაც აღწერილია იმ საქმეებიც, რომელთა შესახებაც შეატყობინეს მოპასუხე მთავრობას.

განმცხადებლების და მათი წარმომადგენლების იმუნიტეტი

2.73 1996 წლის ევროპული შეთანხმება ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში სამართალწარმოებაში მონაწილე პირების შესახებ¹⁰⁰ (იხილეთ დანართი 18) ითვალისწინებს სხვადასხვა სახის იმუნიტეტებს, რაც ხელმისაწვდომია ევროპული სასამართლოს სამართალწარმოებაში ჩაბმული პირებისთვის. შეთანხმება გამოიყენება ყველას მიმართ, ვინც მონაწილეობს სამართალწარმოებაში; ეს ეხებათ მხარეებს, მათ წარმომადგენლებს, მრჩეველებს, მოწმეებსა და ექსპერტებს (მუხლი 1). შეთანხმება

98 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მუხლი 40(2).

99 მაგალითად, რუსეთის მთავრობის მოთხოვნის საფუძველზე, სასამართლომ კონფიდენციალურად დააკლასიფიცირა ყველა დოკუმენტი საქმეში შამაევი და სხვები რუსეთის და საქართველოს წინააღმდეგ (Shamayev and others v. Georgia and Russia) (No. 36378/02, 12.4.05, პარ. 21). განაცხადი გატანილი იქნა სახელმწიფოების წინააღმდეგობის გამო. საქმის გატანისთვის რაიმე დასაბუთება არ ყოფილა წარმოდგენილი.

100 ევროპული ხელშეკრულებების სერიები, No. 161. მისი მიღების თარიღია 5.3.96 და ძალაში შესვლისა – 1.1.99.

ადგენს იმუნიტეტს სასამართლოს წინაშე წარდგენილი ზეპირი ან წერილობითი განცხადებებისა და დოკუმენტებისთვის, მაგრამ ის არ ვრცელდება სასამართლოს გარეთ გაკეთებულ განცხადებებზე (მუხლი 2).

- 2.74 მთავრობები ვალდებული არიან პატივი სცენ განმცხადებლების და მათი წარმომადგენლების უფლებას, თავისუფალი მიმოწერა ჰქონდეთ სასამართლოსთან და, ამ თვალსაზრისით, სპეციალური მუხლი იცავს პატიმრობაში მყოფი პირების უფლებებს (შეთანხმების მუხლი 3). ეს დებულებები დიდწილად გადაფარავს იმ ვალდებულებებს, რაც სასამართლომ ამოიკითხა კონვენციის მე-8 მუხლში (კორესპონდენციის პატივისცემის უფლება) და 34-ე მუხლში (ვალდებულება, არ დააბრკოლონ ინდივიდუალური მიმართვის უფლება). მხარეები და მათი წარმომადგენლები უნდა სარგებლობდნენ თავისუფალი გადაადგილების უფლებით, რათა დაეწრონ სასამართლო პროცესს (შეთანხმების მუხლი 4). თუმცა სასამართლო მოვალეა მოხსნას იმუნიტეტი, თუ სხვაგვარად დაბრკოლება შეექმნება მართლმსაჯულების აღსრულებას (შეთანხმების მუხლი 5). საქმეში ალბერტსონი შვედეთის წინააღმდეგ (*Albertsson v. Sweden*)¹⁰¹ სასამართლომ არ დააკაყოფილა განმცხადებლის იმუნიტეტზე ნებაყოფლობით უარის თქმის მოთხოვნა (ცილისწამებასთან დაკავშირებული შიდა სამართალწარმოების ფარგლებში) სასამართლოში წარდგენილ წერილობით მოსაზრებებთან დაკავშირებით, სადაც ამტკიცებდნენ, რომ განმცხადებელი იყო ნასამართლევი თაღლითობასთან დაკავშირებული დანაშაულებისთვის. სასამართლომ ხაზი გაუსვა თავის „სამართალწარმოებაში თავისუფალი და ღია კომუნიკაციის გარანტიების და სასამართლო პროცესისგან ან დევნიდან იმ პირების დაცვის საჭიროებას, ვინც მის წინაშე გააკეთა განცხადებები“. სასამართლო მოხსნის იმუნიტეტს მხოლოდ გამონაკლისურ გარემოებებში, მაგალითად, სადაც გაკეთებული განცხადებები აშკარად გადაჭარბებულია ან უბრალოდ არარელევანტურია.

მოსამართლეების აცილება

- 2.75 სასამართლოს რეგლამენტის 28.2 მუხლი უშვებს მოსამართლეების აცილებას შემდეგ გარემოებებში:

- როდესაც მოსამართლეს აქვს საქმის მიმართ პერსონალური დაინტერესება, ან
- როდესაც მოსამართლე წინათ გამოდიოდა, როგორც იმ მხარის ან პირის ადვოკატი, მრჩეველი ან წარმომადგენელი, რომელსაც დაინტერესება აქვს საქმის მიმართ, ან
- როდესაც მოსამართლე წინათ საქმიანობდა სხვა ეროვნული ან საერთაშორისო სასამართლოს ან საგამოძიებო კომისიის წევრის ან რაიმე მსგავსი კომპეტენციის ფარგლებში, ან
- როდესაც *ad hoc* (ან ყოფილი არჩეული მოსამართლე), რომელიც აგრძელებს საქმეების განხილვაში მონაწილეობას, ჩართულია პოლიტიკურ ან ადმინისტრაციულ საქმიანობაში ან პროფესიულ საქმიანობაში, რომელიც შეუთავსებელია მის დამოუკიდებლობასთან ან მიუკერძოებლობასთან, ან
- როდესაც მოსამართლემ საჯაროდ გამოხატა მოსაზრება, რასაც ობიექტურად შეუძლია უარყოფითად იმოქმედოს მის მიუკერძოებლობაზე, ან
- როდესაც რაიმე სხვა მიზეზის გამო მოსამართლის დამოუკიდებლობა ან მიუკერძოებლობა ლეგიტიმურად შეიძლება დადგეს ეჭვქვეშ.

საქმეში *კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ* (*Cyprus v. Turkey*)¹⁰², მაგალითად, სამი მოსამართლე – ორი თურქი და ერთი კვიპროსელი, იქნა აცილებული სახელმწიფო მხარეების შუამდგომლობების შედეგად. მათი შუამდგომლობები არ ყოფილა დასაბუთებული.

101 No. 41102/07, განჩინება 6.7.10.

102 No. 25781/94, 10.5.01.

პროცედურა ერთი მოსამართლის, კომიტეტის ან პალატის შემადგენლობით

მომხსენებელი მოსამართლე

- 2.76 34-ე მუხლის თანახმად გაკეთებული განაცხადები (გარდა იმისა, რასაც განიხილავს ერთი მოსამართლე – იხილეთ 2.78 ქვემოთ) კონკრეტული სექციის პრეზიდენტის მიერ დაეწერება სასამართლოს ერთ-ერთ მოსამართლეს, რომელსაც ეწოდება მომხსენებელი მოსამართლე. მის ფუნქციას წარმოადგენს საქმეების შემოწმება. მომხსენებელი მოსამართლის ვინაობა არ მჟღავნდება.
- 2.77 მომხსენებელ მოსამართლეს შეუძლია მოსთხოვოს თითოეულ მხარეს დამატებითი ინფორმაციის, დოკუმენტების ან სხვა რელევანტური მასალის მიწოდება კონკრეტულ დროში. მომხსენებელი მოსამართლე გადაწყვეტს, განაცხადი განიხილული იქნება ერთი მოსამართლის შემადგენლობით, კომიტეტის თუ პალატის მიერ. კონვენციის საქმეები, რომლებიც ერთი შეხედვით არ აკმაყოფილებენ დასაშვებობის მოთხოვნებს, გადაეცემა მომხსენებელი მოსამართლის მიერ ერთ მოსამართლეს ან კომიტეტს, რომლებიც კონვენციის სისტემაში ასრულებს ყველაზე სუსტი საქმეებისგან განთავისუფლების როლს. განმცხადებლები ძალიან უკმაყოფილონი არიან, როდესაც მათი საქმე დაუშვებლად ცხადდება ერთი მოსამართლის ან კომიტეტის მიერ, განსაკუთრებით, კონკრეტული მიზეზების ნაკლებობის გამო. თუმცა, განმცხადებლები ვერ მიიღებენ დამატებით დასაბუთებას მიღებულ განჩინებებთან დაკავშირებით.

დასაშვებობის გადაწყვეტა ერთი მოსამართლის მიერ

- 2.78 იმ ცვლილებების თანახმად, რაც იქნა შემოტანილი მე-14 ოქმის შედეგად (იხილეთ თავი 1), ერთ მოსამართლეს შეუძლია განაცხადი დაუშვებლად გამოაცხადოს ან ამორიცხოს ის სასამართლოს საქმეთა ნუსხიდან (მუხლი 27, რეგლამენტის მუხლი 27ა და 52ა). განმცხადებელი ინფორმირებულია წერილით განჩინების მიღების შესახებ, რომელიც საბოლოოა. წერილში მოცემულია მოსამართლის სახელი, რომელმაც მიიღო განჩინება და ძალიან მოკლედ დასაბუთება (ამგვარი განჩინების მაგალითი იხილეთ დანართ 15-ში). გარდა საქმის დაუშვებლად გამოცხადების შესაძლებლობისა, საქმე შეიძლება ამორიცხული იქნეს განაცხადთა ნუსხიდან. მაგალითად, თუ საკითხი უკვე გადაწყვეტილია ან თუ განმცხადებელი გაიტანს თავის განაცხადს (იხილეთ ქვემოთ ნაწილი 2.190 საქმეთა ნუსხიდან ამოღების შესახებ). ერთი მოსამართლის მიერ მიღებული ამგვარი განჩინებები გამოიცხადებს დამატებით შემოწმებას – სხვა სიტყვებით, მათ შესახებ არ ატყობინებენ მოპასუხე მთავრობას.
- 2.79 როდესაც საქმეს ამოწმებს ერთი მოსამართლე, მას ეხმარება არასასამართლო მომხსენებელი (რეგლამენტის მუხლი 27ა.3). მოსამართლეს არ შეუძლია განიხილოს განაცხადი იმ სახელმწიფოს წინააღმდეგ, საიდანაც მოსამართლე იქნა არჩეული (მუხლი 26.3 და რეგლამენტის მუხლი 52ა). თუ ერთი მოსამართლე არ მიიღებს ამგვარ გადაწყვეტილებას, განაცხადი გადაეცემა კომიტეტს ან პალატას.

დასაშვებობის გადაწყვეტა კომიტეტის მიერ

- 2.80 სამი მოსამართლისგან შემდგარ კომიტეტს შეუძლია საქმის დაუშვებლად გამოცხადება (ან საქმეთა ნუსხიდან ამორიცხვა), თუ კომიტეტი ერთხმად მიიღებს გადაწყვეტილებას (მუხლი 28, რეგლამენტის მუხლი 53). ამგვარი გადაწყვეტილება შეიძლება მიღებული იქნეს მოპასუხე მთავრობისთვის საქმის შესახებ შეტყობინების გარეშე ან შეტყობინების შემდეგ. მოპასუხე სახელმწიფოდან არჩეული მოსამართლე შეიძლება მოიწვიონ კომიტეტის თათბირში მონაწილეობის მისაღებად.
- 2.81 თუ დაუშვებლობის გადაწყვეტილება მიიღო კომიტეტმა მთავრობისთვის შეტყობინების გარეშე, განმცხადებლებს ეცნობებათ კომიტეტის გადაწყვეტილების შესახებ სტანდარტული ფორმის წერილით (რეგლამენტის მუხლი 53.5), რომელშიც არ არის მოცემული დასაბუთება კონკრეტულ საქმესთან დაკავშირებით და მხოლოდ ფორმალური პასუხია

მოემული 35-ე მუხლის დასაშვებობის კრიტერიუმებზე მითითებით (მაგალითისთვის იხილეთ დანართი 16). თუმცა, განმცხადებლები მიიღებენ დასაბუთებულ განჩინებას, თუ საქმე დაუშვებლად გამოცხადდება მთავრობისთვის შეტყობინების შემდეგ. კომიტეტის გადაწყვეტილება საბოლოოა¹⁰³.

თუ კომიტეტი განაცხადის დაუშვებლობასთან დაკავშირებით ვერ მიიღებს ერთხმად გადაწყვეტილებას, მაშინ ის განსახილველად პალატას გადაეცემა.

კომიტეტის მიერ საქმის არსებითი გადაწყვეტა „აშკარად კარგად დასაბუთებულ“ საქმეებში

- 2.82 კონვენციის მე-14 ოქმით შემოტანილი ცვლილებების თანახმად (იხილეთ 1.22 ზემოთ), კომიტეტმა შეიძლება გამოაცხადოს საქმე დასაშვებად და, იმავდროულად, მიიღოს არსებითი გადაწყვეტილება საქმეზე, თუ ამ საქმის ძირეული საკითხი, რაც ეხება კონვენციის განმარტებას ან მოქმედებას, უკვე კარგად დამკვიდრებული პრეცედენტული სამართლის საგანია (კონვენციის 28-ე მუხლი). ეს დებულება წარმოადგენს გამარტივებულ და დაჩქარებულ პროცედურას აშკარად კარგად დასაბუთებულ საქმეებთან გასამკლავებლად (რომელსაც ზოგჯერ უწოდებენ „კლონ“ ან „განმეორებადი დარღვევის“ საქმეებს).

დასაშვებობის გადაწყვეტა პალატის მიერ

- 2.83 თუ განჩინება არ მიიღო ერთმა მოსამართლემ 27-ე მუხლის თანახმად, ან კომიტეტმა 28-ე მუხლის თანახმად, განაცხადის დასაშვებობის საკითხს და არსებით მხარეს გადაწყვეტს პალატა 7 მოსამართლის შემადგენლობით (მუხლი 29, რეგლამენტის მუხლი 54).
- 2.84 პალატას შეუძლია გადაწყვიტოს, რომ საქმე გამოაცხადოს დაუშვებლად ან ამორიცხოს ის საქმეთა ნუსხიდან. ამ შემთხვევაში პალატა მიიღებს დასაბუთებულ განჩინებას, სადაც განმარტებულია ამგვარი გადაწყვეტილების მიზეზები. ისევე როგორც სხვა დაუშვებლობის გადაწყვეტილებების შემთხვევაში, პალატის განჩინება დაუშვებლობის შესახებ არ შეიძლება გასაჩივრდეს.
- 2.85 ალტერნატიულად, პალატის პრეზიდენტს შეუძლია დამატებით მოითხოვოს ინფორმაცია ან დოკუმენტები ორივე მხარისგან ან შესთავაზოს მათ დამატებითი წერილობითი მოსაზრებების წარდგენა, ან შეუძლია გააფრთხილოს მოპასუხე მთავრობა განაცხადის შესახებ (რასაც დამკვიდრებული ტერმინის თანახმად ეწოდება საქმის შეტყობინება).
- 2.86 დასაშვებობის შესახებ განჩინების მიღებამდე პალატამ შეიძლება გადაწყვიტოს ზეპირი მოსმენის ჩატარება (იხილეთ 2.110 ქვემოთ). თუმცა ეს სულ უფრო იშვიათად ხდება პრაქტიკაში. თუ ამგვარი მოსმენა ჩატარდება, ის აგრეთვე მოიცავს საქმის არსებითი მხარის განხილვასაც (რეგლამენტის მუხლი 53.3).

დაუშვებელი საქმეების ხელახალი განხილვა

- 2.87 დაუშვებლობის განჩინების წინააღმდეგ გასაჩივრების უფლება არ არსებობს, მიუხედავად იმისა, ის მიღებულია ერთი მოსამართლის, კომიტეტის თუ პალატის მიერ. ამისდა მიუხედავად, სასამართლომ დაადგინა, რომ გამონაკლის შემთხვევებში მან შეიძლება თავიდან განიხილოს საქმე, რომელიც წინათ დაუშვებლად გამოცხადდა. ეს უფლებამოსილება გამოიყენება სამართლიანობის ინტერესების დასაცავად. ამ შემთხვევაში სასამართლოს მიერ გამოიყენება ტესტი, რომელიც არკვევს, ხომ არ ჰქონდა ადგილი „აშკარა, ფაქტობრივ შეცდომას ან შესაბამისი დასაშვებობის მოთხოვნების მცდარ შეფასებას“. სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალში ეს განიხილება როგორც სასამართლოს თავისთავადი კომპეტენცია – ამასთან დაკავშირებით კონვენციაში ან

103 მუხლი 28; რეგლამენტის მუხლი 53(4).

სასამართლოს რეგლამენტში რაიმე დებულება არ არსებობს¹⁰⁴.

- 2.88 საქმეში *აპიეტო საფრანგეთის წინააღმდეგ (Appietto v. France)*¹⁰⁵ განმცხადებელი ჩიოდა ადმინისტრაციული სამართალწარმოების უსამართლობის გამო კონვენციის მე-6.1, მე-13 და მე-14 მუხლებზე დაყრდნობით. საქმე თავდაპირველად დაუშვებლად გამოცხადდა კომიტეტის მიერ იმის გამო, რომ განმცხადებელმა არ ამოწურა შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებები და საჩივარი სამართალწარმოების არა-გონივრულ ხანგრძლივობასთან დაკავშირებით შეტანილი იქნა სასამართლოში ექსტენიანი ხანდაზმულობის ვადის დარღვევით. განმცხადებელმა ამის შემდეგ მისწერა სასამართლოს, სადაც დაუინებით ამტკიცებდა, რომ სამართალწარმოების ხანგრძლივობასთან დაკავშირებული საჩივარი სასამართლოში შეტანილი იქნა დადგენილი ვადის ფარგლებში. ხელახალი შემოწმების შემდეგ სასამართლო დარწმუნდა, რომ განმცხადებელი მართალი იყო და მიიღო გადაწყვეტილება საქმის ხელახლა განხილვის შესახებ¹⁰⁶. იგივე გადაწყვეტილება იქნა მიღებული საქმეში გრჟეგოჟ ჰულევიცი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Grzegorz Hulewicz v. Poland*) (No. 2)¹⁰⁷.

- 2.89 საქმე შტორკი გერმანიის წინააღმდეგ (*Storck v. Germany*) აგრეთვე ხელახლა იქნა განხილული, თუმცა განჩინების მიხედვით ძნელია განსაზღვრა, რა იყო ამის მიზეზი. ის პირველად დაუშვებლად გამოაცხადა კომიტეტმა 2002 წლის ოქტომბერში. განმცხადებელის რამდენიმე წერილის მიღების შემდეგ, საქმის განხილვა ხელახლა დაიწყო 2003 წლის იანვარში და საქმე დასაშვებად გამოაცხადა მესამე სექციაში 2004 წლის ოქტომბერში, მიუხედავად მოპასუხე მთავრობის წინააღმდეგობისა საქმის ხელახლა განხილვასთან დაკავშირებით¹⁰⁸. თუმცა კომიტეტის გადაწყვეტილებაში არ არის მოცემული რაიმე დასაბუთება და სექციის გადაწყვეტილება არ მიუთებს, თუ რა ეწერა განმცხადებლის წერილებში.

უდავოა, რომ ეს უფლებამოსილება სასამართლოს მიერ გამოყენებული იქნება მხოლოდ ყველაზე გამონაკლისურ საქმეებში.

მოპასუხე მთავრობისთვის საქმის შეტყობინება

- 2.90 თუ არ არსებობს ცხადი მიზეზები საქმის დაუშვებლად გამოსაცხადებლად, პალატის პრეზიდენტი შეატყობინებს საქმის შესახებ მოპასუხე მთავრობას და სთხოვს წარმოადგინოს წერილობითი მოსაზრებები ჩვეულებრივ 16 კვირის განმავლობაში (და ამის შემდეგ შესთავაზებს განმცხადებელს, წარმოადგინოს საპასუხო მოსაზრებები ჩვეულებრივ 6 კვირის განმავლობაში) (რეგლამენტის მუხლი 54(2)(ბ)). თუ განაცხადი შეეხება კარგად დამკვიდრებულ სასამართლო პრაქტიკას (იხილეთ 2.82 ზემოთ), სასამართლოს აქვს პრაქტიკა, რომ ჩვეულებრივ არ სთხოვს მოსაზრებების წარდგენას მთავრობას. პრაქტიკა მიზნად ისახავს, არ წაახალისოს შეჯიბრებითი მიდგომა იმგვარ საქმეებში, სადაც კონვენციის აშკარა დარღვევას აქვს ადგილი საქმეების გადაწყვეტის ან მორიგების მიზნით.

104 შტორკი გერმანიის წინააღმდეგ (*Storck v. Germany*), No. 61603/00, განჩინება 26.10.04. იხილეთ, აგრეთვე, ადამიანის უფლებათა ევროპული კომისიის განჩინება საქმეზე ვ.ს. და ტ.ჰ. ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*V.S. and T.H. v. Czech Republic*), No. 26347/95, განჩინება 10.9.96.

105 No. 56927/00, განჩინება 26.2.02

106 იხილეთ განსხვავებისთვის დეს ფორს ვალდეროდე ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Des Fours Walderode v. Czech Republic*), No. 40057/98 (სასამართლომ განიხილა განმცხადებლის პროტესტი სასამართლოს დასაშვებობის განჩინების მიმართ, რომელიც მიღებული იქნა 4.3.02, მაგრამ უარყო იგი და დაადასტურა წინა განჩინება). მსგავსი გადაწყვეტილება იქნა მიღებული საქმეში ჰარაჩი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Harrach v. Czech Republic*), No. 77532/01, განჩინება 18.5.04.

107 No. 6544/05, 19.1.10, პარ. 47.

108 No. 61603/00, განჩინება 26.10.04

- 2.91 როდესაც საქმეს აცნობებენ მოპასუხე მთავრობას, მთავრობა მიიღებს სასამართლოსგან ფაქტების აღწერას და მას მოეთხოვება უპასუხოს კონკრეტულ კითხვებს დადგენილ ვადაში. ფაქტების აღწერა მოიცავს რელევანტური ფაქტების შეჯამებას, განმცხადებლის ნაბიჯებს შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების ამოსაწურად და კონვენციის საფუძველზე განმცხადებლის საჩივრების მოკლე აღწერას. მთავრობამ შეიძლება გაიხანგრძლივოს დრო, რათა თავისი მოსაზრებები წარადგინოს იმავე პირობებში, რაც ჰქონდა განმცხადებელს. იმავდროულად, ფაქტების აღწერის ასლი და კითხვების სია ეგზავნება განმცხადებელს, რომელიც შეიტყობს, რომ მისი საქმის შესახებ აცნობეს მთავრობას და გაიგებს, რა ვადა აქვს მიცემული მთავრობას პასუხის გასაცემად.
- 2.92 სასამართლოს მიერ ფაქტების შეჯამება და კითხვების სია არის პირველი მინიმუნება განმცხადებლისთვის, რომ სასამართლომ საქმის პირველადი განხილვა ჩაატარა. თუ მთავრობისადმი სასამართლოს კითხვების სიაში გამოტოვებულია განმცხადებლის საქმის რაიმე ასპექტები, მაშინ სავარაუდოა, რომ საქმის ეს ელემენტები სუსტად მიიჩნევა (და, შესაბამისად, სასამართლოს აზრით, არ იმსახურებს მთავრობის მხრიდან პასუხის გაცემას). მეორე მხრივ, სასამართლომ შეიძლება დაუსვას მთავრობას კონკრეტული კითხვები კონვენციის კონკრეტულ მუხლებთან მიმართებით, რაც საკმაოდ კარგად მიუთითებს იმაზე, თუ რას ფიქრობს სასამართლო საქმის პრობლემური საკითხების შესახებ.
- 2.93 საქმის შეტყობინების შემდეგ სასამართლომ შეიძლება მოსთხოვოს ნებისმიერ განმცხადებელს, რომელსაც არ ჰყავს წარმომადგენელი, რომ აირჩიოს წარმომადგენელი ადვოკატი, რომელიც უფლებამოსილია სამართლებრივი პრაქტიკა ჰქონდეს კონვენციის რომელიმე წევრ სახელმწიფოში ან რომელსაც მოიწონებს პრეზიდენტი (მუხლი 36(2)).
- 2.94 როდესაც წყვეტენ მოპასუხე მთავრობისთვის საქმის შეტყობინების საკითხს, სასამართლოს სტანდარტული პრაქტიკაა, ერთდროულად შეამოწმონ განაცხადის დასაშვებობა და არსებითი მხარე (მუხლი 54ა.1). შესაბამისად, მხარეებს ამ ეტაპზე შესთავაზებენ, წარმოადგინონ თავიანთი მოსაზრებები სამართლიანი დაკმაყოფილებისა და მეგობრული მორიგების შესახებ (იხილეთ უფრო ვრცლად 2.98). გამონაკლისის სახით, სასამართლომ შეიძლება გადაწყვიტოს, რომ თავდაპირველად მხოლოდ განაცხადის დასაშვებობა შეამოწმოს.

განმცხადებლის საპასუხო მოსაზრებები

- 2.95 რამდენადაც საპასუხო მოსაზრებები ჩვეულებრივ წარმოადგენს განმცხადებლის სასამართლოში წარდგენილ საბოლოო მოსაზრებებს, ისინი სრულად უნდა მოიცავდნენ განმცხადებლის საქმეს და ზოგადად უნდა იმეორებდნენ თავდაპირველი განაცხადის წყობას: ფაქტები; რასაც მოჰყვება შესაბამისი სამართალი; რასაც მოჰყვება არგუმენტები იმასთან დაკავშირებით, თუ რატომ დაირღვა კონვენცია. ისევე როგორც მხარეთა პოზიციების წარმოდგენის სხვა შემთხვევებში, მოსაზრებების ფორმატი უნდა შეესაბამებოდეს წესებს, რომლებიც მოცემულია პრაქტიკულ დირექტივაში წერილობითი პოზიციის შესახებ (იხილეთ 2.101 და დანართი 2). კონკრეტულად, საქმის შეტყობინების შემდეგ მხარეთა პოზიციებთან დაკავშირებით პრაქტიკული დირექტივა¹⁰⁹ ადგენს, რომ ისინი უნდა შეიცავდნენ:
- კომენტარებს საქმის ფაქტების შესახებ, და
 - სამართლებრივ არგუმენტებს საქმის დასაშვებობასთან და არსებით მხარესთან დაკავშირებით.
- 2.96 თუმცა პრაქტიკულ დირექტივაში მოცემულია დამატებითი დებულებები, როგორც ფაქტების, ისე სამართლებრივი არგუმენტების შესახებ წარდგენასთან დაკავშირებით. თუ მხარე არ ხდის სადავოდ ფაქტებს, როგორც ისინი მოცემულია სამდივნოს მიერ

¹⁰⁹ პრაქტიკული დირექტივა: წერილობითი პოზიციები, პარ. 14.

მომზადებულ ფაქტების აღწერაში, მას შეუძლია შეზღუდოს თავისი მოსაზრებები ამ საკითხზე მოკლე განცხადებით აღნიშნულთან დაკავშირებით. თუ მხარე სადავოდ ხდის ფაქტების მხოლოდ ნაწილს, როგორც ის არის აღწერილი სამდივნოს მიერ ან თუ სურს მათი ნაწილის შეცვლა, მან უნდა შემოფარგლოს თავისი მოსაზრებები ამ კონკრეტული საკითხებით. ამასთან, რაც შეეხება სამართლებრივ არგუმენტებს, თუ ფაქტობრივ ან სამართლებრივ საკითხებზე კონკრეტული კითხვები დაისმება მხარის წინაშე, მან უნდა შემოფარგლოს თავისი არგუმენტები ამ კითხვებით (თუმცა ეს გავლენას არ მოახდენს რეგლამენტის 55-ე მუხლით გათვალისწინებულ დაუშვებლობის მტკიცებაზე). თუ მოსაზრებაში მოცემულია მეორე მხარის საპასუხო არგუმენტები, ამ უკანასკნელის საპასუხო მოსაზრებაში ყურადღება უნდა გამახვილდეს ამ კონკრეტულ არგუმენტებზე პრაქტიკულ დირექტივად დადგენილი თანმიმდევრობის შესაბამისად.

2.97 ყოველთვის უნდა გვახსოვდეს, რომ ევროპული კონვენციის სისტემა ძირითადად წერილობითი პროცედურაა და არა ზეპირი. ზოგიერთი ადვოკატი მიჩვეულია შიდა სამართალწარმოებაში, რომ წერილობით მოსაზრებებს და სქემატურ არგუმენტებს შემდგომში ავსებს გრძელი, ზეპირი არგუმენტებით, მაგრამ ევროპული სასამართლო ამგვარი ფუფუნების საშუალებას არ იძლევა. ევროპული საქმეების უდიდესი უმრავლესობა არ გულისხმობს ზეპირი მოსმენის ჩატარებას. თუ სასამართლო მოსმენა საერთოდ ჩატარდება, ის არ გრძელდება ნახევარ დღეზე მეტი ხნის განმავლობაში თავიდან ბოლომდე (იხილეთ ქვემოთ 2.204). შესაბამისად, განმცხადებლის საპასუხო მოსაზრებები ამის გათვალისწინებით უნდა დაიწეროს.

2.98 სასამართლო ჩვეულებრივ მოითხოვს, რომ სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნები (კომპენსაციის ან ხარჯების შესახებ დეტალური ინფორმაცია 41-ე მუხლის თანახმად) შეტანილი უნდა იქნეს განმცხადებლის საპასუხო მოსაზრებებში (იხილეთ აგრეთვე რეგლამენტის მუხლის 60.2). ამგვარი მოთხოვნის წარუდგენლობა სავარაუდოდ ნიშნავს, რომ თანხა არ გაიცემა (მუხლი 60.3)¹¹⁰. კომპენსაციის მოთხოვნები მოიცავს როგორც მატერიალურ, ისე არამატერიალურ ზიანს. ორივე შემთხვევაში განმცხადებელმა უნდა წარმოადგინოს საკმარისი დოკუმენტური მტკიცებულებები განცდილი ზარალის შესახებ. ბევრ საქმეში სასამართლომ უარი განაცხადა კომპენსაციის დაკისრებაზე მხოლოდ იმის გამო, რომ განმცხადებელმა ვერ მოახერხა თავისი მოთხოვნების ადეკვატურად დასაბუთება ან საერთოდ არ დაასაბუთა ისინი. ფულადი ზიანი შეიძლება მოიცავდეს, მაგალითად, ხელფასის ან სხვა შემოსავლის დაკარგვის დოკუმენტურ დადასტურებას. არამატერიალური ზიანი შეიძლება მოიცავდეს მოთხოვნებს იმ ტანჯვისა და სტრესის გამო, რაც გამოიწვია სადავო კონვენციის დარღვევამ, რაც, თუ ეს რელევანტურია, უნდა მტკიცდებოდეს სამედიცინო დასკვნით. როგორც მატერიალურ, ისე არამატერიალურ მოთხოვნებთან დაკავშირებით რეკომენდებულია, რომ განმცხადებელმა წარადგინოს დეტალური განაცხადი განცდილი ზიანის მოცულობის შესახებ. მოსაზრებები კომპენსაციასთან დაკავშირებით, განცხადების თუ სხვა ფორმით, უნდა ცდილობდეს აშკარა კავშირის გამოვლენას დარღვევასა და მის შედეგად დამდგარ ზიანს შორის. მაგალითად, შეიძლება აუცილებელი იყოს იმის დადგენა, რომ კონვენციის სადავო დარღვევის არარსებობის შემთხვევაში განმცხადებელს ექნებოდა გარკვეული ოდენობის ხელფასი. ამ შემთხვევაში განმცხადებელმა უნდა წარუდგინოს სასამართლოს ინფორმაცია იმ ხელფასის შესახებ, რასაც იღებენ თანამდებობებზე, რომელიც განმცხადებელს უნდა დაიკავებინა

2.99 ხარჯების აღრიცხვა უნდა იყოს მაქსიმალურად დეტალური და უნდა შეიცავდეს დამადასტურებელ დოკუმენტაციას. ამის გაკეთების გარეშე განმცხადებელი რისკავს, რომ არ აუნაზღაურებენ ხარჯების ნაწილს ან საერთოდ არ აუნაზღაურებენ ხარჯებს. სასამართლო მხოლოდ იმ ხარჯებს ანაზღაურებს, რომლებთან დაკავშირებითაც წარმოდგენილია მტკიცებულება, რომ ეს ხარჯები რეალურად იქნა გაწეული, იყო აუცილებელი და გონივრული ოდენობისაა. ამდენად, პრაქტიკოსებისთვის

110 იხილეთ მაგ. ამბრუზი იტალიის წინააღმდეგ (Ambruosi v. Italy), No. 31227/96.

რეკომენდებულია, წარუდგინონ სასამართლოს დეტალური ანგარიშები, რომლებშიც ჩანს გაწეული სამუშაოს თითოეული ასპექტი, შესაბამისი თარიღები, დახარჯული დრო და საათობრივი ანაზღაურება, რომლის გადახდაც ეკისრება განმცხადებელს. განმცხადებელს უნდა შეეძლოს სასამართლოს დარწმუნება, რომ მან ნამდვილად გაიღო სადავო ხარჯები, მაგალითად, წერილის წარმოდგენის გზით, რომელიც მიუთითებს კლიენტის პასუხისმგებლობაზე ანაზღაურის ადვოკატის მომსახურება. საქმეში ოზთურქი გერმანიის წინააღმდეგ (*Öztürk v. Germany*)¹¹¹ განმცხადებლის მოთხოვნა ხარჯებთან დაკავშირებით, სასამართლომ არ დააკმაყოფილა. სხვათა შორის, მიზეზი იყო ისიც, რომ არაფერი ადასტურებდა მის მიერ მოთხოვნილი თანხის გადახდას ან გადახდის ვალდებულების ქონას¹¹². ნებისმიერი გონივრულად გაწეული დანახარჯის მოთხოვნა აგრეთვე შეიძლება 41-ე მუხლის საფუძველზე. ეს შეიძლება მოიცავდეს მგზავრობის (სტრასბურგში მოსმენაზე დასწრების ხარჯების ჩათვლით), ტელეფონის, მასალების ასლების გაკეთების, ფოსტისა და კურიერის, თარგმანისა და სხვა ხარჯებს.

- 2.100 სამართლებრივი და სხვა დანახარჯების მოთხოვნა შეიძლება მოიცავდეს თანხებს, რომელიც გაწეული იქნა კონვენციის დარღვევის გამოსასწორებლად შიდასამართლებრივი სისტემის მეშვეობით. როგორც ეს ხდება ევროპული სასამართლოს პროცესის ფარგლებში გაწეულ ხარჯებთან დაკავშირებით, შიდა სასამართლოში გაწეული ხარჯების მოთხოვნის შემთხვევაშიც, ხარჯები სათითაოდ უნდა იქნეს აღწერილი.

განმცხადებლის მიერ 41-ე მუხლის საფუძველზე გაკეთებული ნებისმიერი მოთხოვნა გაეგზავნება სასამართლოს მიერ მოპასუხე მთავრობას მისი საპასუხო მოსაზრებებისთვის (სასამართლო რეგლამენტის მუხლი 60(4)). 41-ე მუხლის საფუძველზე სამართლიანი დაკმაყოფილება უფრო დეტალურად განხილულია მე-8 თავში.

პრაქტიკული დირექტივა: წერილობითი პოზიციები

- 2.101 პრაქტიკულ დირექტივაში მოყვანილია შემდეგ მთავარი მოთხოვნები:

- მხარეთა პოზიციების წარდგენის ვადები უნდა იქნეს დაცული – ვადის გახანგრძლივების მოთხოვნისას (თუ ეს კეთდება დროულად და დადგენილი ვადის ამოწურვამდე) დასაბუთება უნდა იქნეს მოცემული.
- პოზიცია წარდგენილი უნდა იქნეს სასამართლოში ფოსტით ან ფაქსით, მაგრამ არა ელექტრონული ფოსტით.
- ყველა პოზიციის სამი ასლი (და თანდართული დოკუმენტებისაც) უნდა იქნეს წარდგენილი სასამართლოში ან ერთი ასლი გაიგზავნოს ფაქსით, რასაც მიჰყვება ფოსტით გაგზავნილის სამი ასლი.
- საიდუმლო დოკუმენტები უნდა გაიგზავნოს დაზღვეული ფოსტით.
- ნებისმიერი პოზიცია, რაც 30 გვერდზე მეტია, უნდა შეიცავდეს მოკლე შეჯამებასაც.
- ნებისმიერი დოკუმენტი, რომელიც ერთვის პოზიციას, უნდა იქნეს ჩამოთვლილი ცალკე თანდართულ დოკუმენტში.

პრაქტიკული დირექტივა შემდგომ სახელმძღვანელო მითითებებს შეიცავს პოზიციის ფორმატთან დაკავშირებით:

- ის უნდა შეიცავდეს საქმის სახელს და განაცხადის ნომერს და სათაურს (როგორიცაა, მაგალითად, დასაშვებობასთან დაკავშირებით მთავრობის მოსაზრებებზე პასუხი);
- უნდა იყოს A4 ფორმატის ფურცელზე (სულ მცირე, 3,5 სანტიმეტრის მინდვრებით);

111 No. 8544/79, სერია ა, No. 73, 21.2.84.

112 იქვე, პარ. 9. იხილეთ, აგრეთვე, დადგენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Dudgeon v. UK*), No. 7525/76, 22.10.81, პარ. 21-2.

- უმჯობესია, თუ იქნება ნაბეჭდი;
- ყველა რიცხვი უნდა იქნეს აღწერილი ციფრებით;
- უნდა იყოს დაყოფილი დანომრილ აბზაცებად;
- ფურცლები უნდა იყოს თანმიმდევრობით დანომრილი;
- ყველა დოკუმენტზე ან მტკიცებულებაზე, რაც იქნება ნახსენები, უნდა გაკეთდეს შესაბამისი მითითება;
- პოზიცია უნდა დაიყოს შემდეგი სათაურების მქონე ნაწილებად: ფაქტები, შიდა სამართალი [და პრაქტიკა], საჩივრები, სამართალი და უნდა შეიცავდეს სასამართლოს ან მეორე მხარის ნებისმიერ კითხვაზე პასუხს ცალკე ქვეთავად.

2.102 პრაქტიკული დირექტივა აგრეთვე შეიცავს დებულებებს, რომლებიც არეგულირებენ მთავრობის მიერ (მაგრამ არა განმცხადებლების მიერ) პოზიციების ელექტრონულად წარმოდგენას დაცული სერვერის მეშვეობით, რომელთან დაკავშირებითაც არსებობს ცალკე პრაქტიკული დირექტივა „დაცული ელექტრონული დოკუმენტების წარმოდგენა“, რაც გამოცემულია 2008 წელს.

სამართლებრივი დახმარება

2.103 უფასო სამართლებრივი დახმარება ხელმისაწვდომია ევროპული სასამართლოს მეშვეობით, რომელიც ფარავს წარმომადგენლის მომსახურების და მოგზაურობის, ცხოვრების და სხვა ხარჯებს, რაც აუცილებელია და რასაც გასწევს განმცხადებელი (გამონაკლისის სახით, განმცხადებელი იურიდიული პირებიც) ან მათი წარმომადგენლები (რეგლამენტის მუხლები 100, 105). სამართლებრივი დახმარება შეიძლება გაიცეს მას შემდეგ, რაც მოპასუხე სახელმწიფო წარმომადგენს თავის მოსაზრებებს განაცხადის დასაშვებობასთან დაკავშირებით (ან მას შემდეგ, რაც ამის გაკეთებისთვის დადგენილი ვადა ამოიწურება) (რეგლამენტის მუხლი 100(1)). განმცხადებელს, მისი თხოვნის საფუძველზე, ეგზავნება სასამართლოს ფორმა განმცხადებლის სახსრების დეკლარაციის შესახებ (იხილეთ დანართი 9), რომელიც უნდა შეივსოს (და დაუბრუნდეს სასამართლოს 4 კვირის ვადაში იმისთვის, რომ სასამართლოს ჰქონდეს ინფორმაცია განმცხადებლის შემოსავლებისა და კაპიტალური აქტივების, სარჩენი პირების მიმართ ფინანსური ვალდებულების ან სხვა ფინანსური ვალდებულებების შესახებ. ფინანსური სახსრების შეფასებას ამის შემდეგ ახორციელებს სათანადო შიდასახელმწიფოებრივი ორგანო (რეგლამენტის მუხლი 102(1)). კონვენციის მთელ რიგ სახელმწიფოებში შიდასახელმწიფოებრივი ორგანოების სია მათი საკონტაქტო ინფორმაციით მოცემულია მე-11 დანართში. როდესაც მოხდება შესაბამისი შიდასახელმწიფოებრივი ორგანოს მიერ დამოწმება (თუ ეს მოითხოვება – იხილეთ დანართი 11), ფორმა გაიგზავნება ევროპულ სასამართლოში. მოპასუხე სახელმწიფოს შეიძლება სთხოვონ მასზე კომენტარის გაკეთება წერილობით (რეგლამენტის მუხლი 102(2)) (იხილეთ, აგრეთვე, სასამართლოს დოკუმენტი „სამართლებრივი დახმარება: პრაქტიკული სახელმძღვანელო“, დანართი 8).

2.104 სასამართლო იყენებს ორნაწილიან ტესტს (რეგლამენტის 101-ე მუხლის თანახმად) სამართლებრივი დახმარების თხოვნის შეფასებისას:

- (1) თუ ეს აუცილებელია საქმის სათანადოდ წარმართვისთვის, და
- (2) თუ განმცხადებელს არ გააჩნია საკმარისი სახსრები, რათა დაფაროს შესაბამისი ხარჯები სრულად ან ნაწილობრივ.

2.105 პრაქტიკაში, თუ შიდასახელმწიფოებრივი ორგანო დაამოწმებს კლიენტის ფინანსური მდგომარეობის შესაბამისობას დადგენილ პირობებთან, მაშინ, მაღალი ალბათობით, სასამართლო გასცემს სამართლებრივ დახმარებას, თუ არ არსებობს რაიმე კონკრეტული მიზეზები იმისთვის, რომ სასამართლო განსხვავებულად მოიქცეს. თუმცა, მნიშვნე-

ნელოვანია გვახსოვდეს, რომ თუნდაც განმცხადებელი მისი ფინანსური პირობების გამო ვერ აკმაყოფილებდეს შიდა სამართალწარმოებაში უფასო იურიდიული დახმარების მისაღებად დადგენილ პირობებს, ამისდა მიუხედავად, მან მაინც შეიძლება მიიღოს სამართლებრივი დახმარება ევროპული სასამართლოსგან. შესაბამისად, სასამართლოსადმი მიმართვა ღირს, თუ რეალისტური შეფასებების საფუძველზე ჩაითვლება, რომ განმცხადებელი ვერ გადაიხდის გაწეულ ხარჯებს ნაწილობრივ ან სრულად. განმცხადებლის ოჯახის წევრების შემოსავალი რამდენად იქნება გათვალისწინებული, სასამართლოს დისკრეციის საგანს წარმოადგენს. უფასო იურიდიული დახმარების მინიჭება შეიძლება გაუქმდეს ან შეიცვალოს სასამართლოს მიერ ნებისმიერ დროს, თუ ის ჩათვლის, რომ განმცხადებელი აღარ აკმაყოფილებს შესაბამის პირობებს (რეგლამენტის მუხლი 105).

- 2.106 სამართლებრივი დახმარების მინიჭება არის რეტროსპექტული და არსებობს ფიქსირებული ანაზღაურების შკალა სამართალწარმოების თითოეული ეტაპისთვის (იხილეთ დანართი 10). ევროპულ სასამართლოში განმცხადებლებს არ მოეთხოვებათ, ანაზღაურების მიღებამდე თანხის ნაწილი თავად გადაიხადონ, რასაც შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ეროვნულ სამართალწარმოებაში.
- 2.107 შეთავაზება სამართლებრივი დახმარების ანაზღაურებასთან დაკავშირებით ეგზავნებათ იურისტებს სამართალწარმოების თითოეულ ეტაპზე და იურისტებმა უნდა მოაწერონ მათ ხელი და გაგზავნონ უკან. თანხის გადახდა ხდება საბანკო გადარიცხვის გზით. სამართლებრივი დახმარების ანაზღაურების შკალა მოკრძალებულია (იხილეთ გადასახადების შკალისთვის დანართი 10) და, ამდენად, სამართლებრივი დახმარება უნდა ჩაითვალოს განმცხადებლის სამართლებრივი და სხვა ხარჯების ნაწილის ანაზღაურებად და არა გაწეული სამუშაოს სრულ ანაზღაურებად, როგორი გონივრულიც არ უნდა იყოს შესაბამისი თანხა. ამისდა მიუხედავად, სამართლებრივი დახმარების მოთხოვნა ყოველთვის უნდა გაიგზავნოს, როდესაც ეს შესაძლებელია, განსაკუთრებით იმის გამო, რომ ის აანაზღაურებს გონივრულ დანახარჯებს, რაც გაწეული იქნა სასამართლო მოსმენებზე დასასწრებად და რაც, შეიძლება, საკმაოდ დიდი იყოს. თუ სასამართლო გადაწყვეტს ჩაატაროს მოსმენა განაცხადის დასაშვებობის ან არსებითი მხარის შესახებ (სასამართლო მოსმენებთან დაკავშირებით იხილეთ ქვემოთ 2.110 და 2.204), სტრასბურგის სამართლებრივი დახმარება ანაზღაურებს განმცხადებლის და მისი ადვოკატის მოგზაურობის და ცხოვრების გონივრულ ხარჯებს (რეგლამენტის მუხლი 103.2). ეს მოიცავს, მაგალითად, ფრენის ღირებულებას სტრასბურგამდე და ერთი დღით სასტუმროს ღირებულებას სტრასბურგში.
- 2.108 სამართლებრივი დახმარება შეიძლება ფარავდეს ერთზე მეტი ადამიანის ხარჯებს (რეგლამენტის მუხლი 103.1). თუმცა, სასამართლოს მიღებული პრაქტიკის მიხედვით, სამართლებრივი დახმარების გადახდა ხდება მხოლოდ ერთი ადვოკატისთვის, თუ სახეზე არ არის გამონაკლისური გარემოებები.
- 2.109 იმ განმცხადებლებისთვის, რომლებიც უფლებამოსილნი არიან წარმოადგინონ თავიანთი თავი და რომლებსაც გამონაკლისის სახით მიეცემათ სამართლებრივი დახმარება, სასამართლოს პრაქტიკის მიხედვით აუნაზღაურდებათ გონივრული სამგზავრო ხარჯები, მაგრამ არ იქნება გადახდილი ეკვივალენტური სამართლებრივი მომსახურებისთვის დადგენილი ანაზღაურება გაწეული სამუშაოსთვის.

დასაშვებობის მოსმენები

- 2.110 პალატას შეუძლია ჩაატაროს მოსმენა განაცხადის დასაშვებობაზე გადაწყვეტილების მისაღებად (რეგლამენტის მუხლი 54(3)). წინათ დასაშვებობის მოსმენები ძალიან ხშირი იყო, მაგრამ ამჟამად სასამართლოს პრაქტიკა შეიცვალა და ის ძალიან იშვიათად ტარდება განხილვის მოლოდინში მყოფი საქმეების უზარმაზარი რაოდენობის დაგროვების გამო სასამართლოში. გადაწყვეტილება მოსმენის ჩატარების შესახებ შეიძლება მიიღოს პალატამ საკუთარი ინიციატივით ან მხარის მოთხოვნით. თუ განმცხადებელს აქვს კონ-

კრეული მიზეზი რწმენისთვის, რომ დასაშვებობის მოსმენის შემთხვევაში მას აქვს წარმატების მეტი შანსი, ვიდრე იმ შემთხვევაში, როდესაც დასაშვებობა გადაწყდება წერილობითი დოკუმენტების საფუძველზე, სასამართლოს უნდა წარედგინოს წერილობითი დასაბუთება მოსმენის საჭიროებასთან დაკავშირებით. დასაშვებობის მოსმენამდე სასამართლომ მხარეებს შეიძლება დაუსვას კონკრეტული კითხვები, რათა დაეხმაროს მათ არგუმენტების უფრო კონკრეტულად ჩამოყალიბებაში. დასაშვებობასთან დაკავშირებით მოსმენები ჩვეულებრივ მხოლოდ მაშინ გაიმართება, თუ საქმე წარმოშობს რთულ ან ახალ საკითხებს.

- 2.111 თუ დასაშვებობასთან დაკავშირებით ჩატარდება მოსმენა, მხარეებს ჩვეულებრივ მოუწევთ პასუხი გასცენ საქმის არსებით მხარესთან დაკავშირებულ კითხვებსაც (რეგლამენტის მუხლი 54(3)). სასამართლოს პროცედურა ზეპირი მოსმენებისთვის განხილულია ქვემოთ. დასაშვებობის მოსმენაზე ზეპირი პოზიციების წარმოდგენის ჩვეულებრივი თანმიმდევრობა იმგვარია, რომ პირველად გამოდის მთავრობა და შემდეგ მას პასუხობს განმცხადებელი (არსებითი განხილვის დროს პირველად გამოდის განმცხადებელი – იხილეთ 2.204 ქვემოთ).

პალატის განჩინებები დასაშვებობის შესახებ

- 2.112 მას შემდეგ, რაც განაცხადის შესახებ შეატყობინებენ მოპასუხე მთავრობას და განიხილავენ მხარეების წერილობით (და თუ ეს რელევანტურია, ზეპირ) მოსაზრებებს, პალატა გამოაქვეყნებს თავის დასაშვებობის განჩინებას. ამჟამად გავრცელებული პრაქტიკაა, რომ გადაწყვეტილება დასაშვებობაზე და არსებით მხარეზე ერთდროულად მიიღება (იხილეთ 2.115); თუმცაღა დასაშვებობის განჩინება შეიძლება მიღებული იქნეს ცალკე (მუხლი 29.1).
- 2.113 როდესაც ცალკე დასაშვებობის განჩინება მიიღება, ის შეიცავს შემდეგ ნაწილებს:
- ფაქტები: საქმის კონკრეტული გარემოებები და შესაბამისი შიდა სამართალი და პრაქტიკა;
 - საჩივრები: კონვენციის საფუძველზე განმცხადებლის საჩივრების შეჯამება; და
 - სამართალი: მხარეების მოსაზრებების შეჯამება და სასამართლოს მიგნებები.

დასაშვებობის განჩინება ასევე შეიცავს იმ 7 მოსამართლის სახელებს, ვინც შედის პალატაში სექციის მდივანთან ერთად. დასაშვებობის განჩინებები შეიძლება მიღებული იქნეს ერთხმად ან უმრავლესობით (რეგლამენტის მუხლი 56(1)). განჩინებების უმრავლესობაში არ გამოქვეყნებულია განსხვავებული მოსაზრებები (სასამართლო გადაწყვეტილებებში განსხვავებული მდგომარეობა) და განსხვავებული მოსაზრებების მქონე მოსამართლეების ვინაობა არ მჟღავნდება. თუ საქმე გამოცხადდება დაუშვებლად, არ არსებობს გასაჩივრების უფლება.

- 2.114 განაცხადი შეიძლება გამოცხადდეს ნაწილობრივ დასაშვებად ან დაუშვებლად. ამ შემთხვევაში განაცხადის განხილვა გრძელდება მხოლოდ მიღებული ასპექტების ნაწილში.

დასაშვებობისა და არსებითი მხარის ერთდროული განხილვა

- 2.115 მეტი ეფექტიანობისთვის სასამართლოს სტანდარტული პროცედურის მიხედვით განაცხადის დასაშვებობის საკითხი და არსებითი მხარე ერთდროულად წყდება (29(1)-ე მუხლის თანახმად)¹¹³. რეგლამენტის 54ა(1)-ე მუხლის თანახმად, სასამართლო ჩვეულებრივ იღებს გადაწყვეტილებას, რომ ერთდროულად განიხილოს დასაშვებობა და საქმის არსებითი მხარე, როდესაც ატყობინებს საქმის შესახებ მოპასუხე მთავრობას.

¹¹³ იხილეთ მაგ. ფერაზინი იტალიის წინააღმდეგ (Ferrazzini v. Italy), No. 44759/98, 12.7.01; კლეინი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Kleyn and others v. Netherlands), Nos. 39343/98, 39651/98, 43147/98 და 46664/99, 6.5.03, პარ. 10.

შესაბამისად, მხარეებს ამ ეტაპზე შესთავაზებენ წარმოადგინონ თავიანთი მოსაზრებები სამართლიანი დაკმაყოფილების და მეგობრული მორიგების საკითხებზე, როგორც აღვნიშნეთ 2.82 ნაწილში. მე-14 ოქმით განხორციელებული ცვლილებები საშუალებას აძლევს კომიტეტებს, ერთდროულად გადაწყვიტონ აშკარად კარგად დასაბუთებული საქმეების დასაშვებობა და არსებითი მხარე.

იურისდიქციის დათმობა დიდი პალატისთვის

- 2.116 როდესაც მიიჩნევა, რომ საქმეები მნიშვნელოვან საკითხებს წამოჭრიან, პალატამ შეიძლება დაუთმოს თავისი იურისდიქცია 17 მოსამართლისგან შემდგარ დიდ პალატას (მუხლი 30, სასამართლო რეგლამენტის მუხლი 72). საქმე შეიძლება გადაეცეს დიდ პალატას ნებისმიერ დროს მანამ, სანამ პალატა მიიღებს გადაწყვეტილებას. ეს შეიძლება მოხდეს შემდეგი ორი სიტუაციიდან ერთ-ერთში:
- (1) როდესაც საქმე წამოჭრის სერიოზულ საკითხს კონვენციის ან მისი ოქმების ინტერპრეტაციასთან დაკავშირებით; ან
 - (2) როდესაც გადაწყვეტილება შეიძლება შეუთავსებელი იყოს წინათ მიღებულ პრაქტიკასთან.
- 2.117 ამდენად, ამგვარი საქმეები განხილული იქნება მოსამართლეების ყველაზე ფართო შემადგენლობის მიერ, თუმცა საქმის მხარეს შეუძლია წინააღმდეგობა გამოთქვას საქმის დათმობასთან დაკავშირებით. მხარეებს ეძლევათ ერთი თვე იურისდიქციის დათმობის შესახებ პალატის განმზახვის შეტყობინების მომენტიდან, რათა წარმოადგინონ სათანადოდ დასაბუთებული საწინააღმდეგო მოსაზრება რეგლამენტის 72(2)-ე მუხლის შესაბამისად, თუმცა გაურკვეველია, მხარის წინააღმდეგობა უტოლდება თუ არა ავტომატურ ვეტოს, რომელიც გამოიწვევს საქმის დათმობას დიდი პალატისთვის. სასამართლოს თანამედროვე პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ეს მუხლი მართლაც ადგენს ვეტოს. საქმეში ოჯალანი თურქეთის წინააღმდეგ¹¹⁴, მაგალითად, პალატის გადაწყვეტილებაში სასამართლომ უბრალოდ განაცხადა, რომ მთავრობამ გააპროტესტა საქმის დათმობა და აღნიშნულის შედეგად საქმე დარჩა პალატაში ისე, რომ მთავრობის საწინააღმდეგო მოსაზრების ხასიათზე არაფერი თქმულა¹¹⁵. თუმცა ვარაუდობენ, რომ სასამართლოს მიერ სათანადოდ დასაბუთებული პროტესტის მოთხოვნა გულისხმობს დასაბუთების შეფასებას და შემდეგ იმის გადაწყვეტას, უნდა დაეთმოს თუ არა საქმე დიდ პალატას. თანამედროვე პრაქტიკა აძლევს უფლებას მხარეებს, წინააღმდეგობა გაუწიონ საქმის დათმობას, მაგრამ შემდგომში ითხოვონ საქმის გადაგზავნა დიდ პალატაში 43(3)-ე მუხლის თანახმად, თუ ისინი ეწინააღმდეგებიან პალატის არსებით გადაწყვეტილებას.

მესამე მხარედ ჩართვა

- 2.118 ევროპულ სასამართლოში მუშაობს საქმეებში მესამე მხარედ ჩართვის კარგად დამკვიდრებული და მნიშვნელოვანი სისტემა. კონვენციის 36-ე მუხლის თანახმად, სასამართლომ შეიძლება მისცეს კონვენციის სახელმწიფოებს ჩართვის უფლება. 36(1)-ე მუხლის თანახმად, სახელმწიფოები უფლებამოსილი არიან ჩაებან საქმეში წერილობითი კომენტარების წარმოდგენის გზით ან მოსმენებში მონაწილეობით, როდესაც მათი ერთ-ერთი მოქალაქე განმცხადებელია¹¹⁶. მეტიც, 36-ე მუხლი უფლებას აძლევს ნებისმიერ დაინტერესებულ პირს (აქ გვხვდება ნებისმიერი სახელმწიფო,

114 No. 46221/99, 12.3.03 (პალატის გადაწყვეტილება), პარ. 6.

115 მას შემდეგ, რაც პალატამ გამოიტანა გადაწყვეტილება, მთავრობამ წარმატებით ითხოვა საქმის გადაცემა დიდი პალატისთვის 43-ე მუხლის თანახმად.

116 რეგლამენტის მუხლი 44(1). იხილეთ მაგ. სკოპარი და ჯუნტა იტალიის წინააღმდეგ (Scozzari & Giunta v. Italy), Nos. 39221/98 და 41963/98, 13.7.00, პარ. 8.

ინდივიდი ან ორგანიზაცია), რომ ჩაერთონ საქმეში „მართლმსაჯულების სათანადოდ განხორციელების მიზნით“. ნებისმიერ დროს მას შემდეგ, რაც სასამართლო შეატყობინებს მოპასუხე სახელმწიფოს განაცხადის შესახებ, მესამე მხარემ შეიძლება მიიღოს ნებართვა სასამართლოსგან, რომ წარმოადგინოს თავისი წერილობითი კომენტარები, ან გამოናკლისურ შემთხვევებში მონაწილეობა მიიღოს საქმის მოსმენებში” (მუხლი 36(2), რეგლამენტის მუხლი 44(3)).

- 2.119 ნებისმიერი მესამე მხარე, რომელსაც სურს საქმეში ჩართვა, მისწერს პალატის პრეზიდენტს ნებართვის მისაღებად 12 კვირის განმავლობაში¹¹⁷ იმ მომენტიდან, როდესაც განაცხადის შესახებ შეატყობინებენ მოპასუხე სახელმწიფოს (მუხლი 44(3)(ბ)). ნებართვის თხოვნა უნდა იყოს სათანადოდ დასაბუთებული. თუ თხოვნა დაკმაყოფილება, სასამართლო თითქმის გამონაკლისის გარეშე დაადგენს პირობებს საქმეში ჩართვისთვის. ეს პირობები სავარაუდოდ განსაზღვრავენ წერილობითი მოსაზრებების მაქსიმალურ მოცულობას (ჩვეულებრივ, 10-15 გვერდამდე), განსაზღვრულ ვადას მოსაზრებების წარსადგენად (ჩვეულებრივ, 3-დან 6 კვირამდე) და, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია, პირობებს იმ საკითხებთან დაკავშირებით, რასაც უნდა შეეხოს მესამე მხარე. ჩვეულებრივ, სასამართლო მიუთითებს ხოლმე, რომ მესამე მხარის ფარგლებში არ უნდა გაკეთდეს კომენტარი კონკრეტულ ფაქტებზე ან არსებით მხარეზე (რადგან ეს საკითხები მხარეების საქმეა).
- 2.120 ჩვეულებრივ, ივარაუდება, რომ წერილი, რომელიც ითხოვს ნებართვას ჩართვისთვის, უნდა შეიცავდეს დეტალურ ინფორმაციას შესაბამისი პირის შესახებ (მისი შესაბამისი ცოდნისა და გამოცდილების ჩათვლით) და უნდა გამოყოფდეს საკითხებს, რომელზეც თავისი მოსაზრების წარმოდგენას აპირებს მესამე მხარე. წერილობითი მოსაზრებები ეგზავნებათ საქმის მხარეებს, რომლებსაც აქვთ შესაძლებლობა საპასუხო მოსაზრებები წარმოადგინონ ან, როდესაც ეს შესაძლებელია, უპასუხონ მათ ზეპირ მოსმენებზე. საპასუხო მოსაზრებები გაეგზავნება საქმეში ჩართულ მესამე მხარეს, მაგრამ ჩვეულებრივ მესამე მხარეს არ ეძლევა შესაძლებლობა წარმოადგინოს რაიმე დამატებითი კომენტარი.
- 2.121 სასამართლოსთვის მესამე მხარის ჩართვის პროცესი გამოსადეგია კონტექსტის განმარტების თვალსაზრისით, სადაც კონვენციის სახელმწიფო იღებს კონკრეტულ პოლიტიკას ან პრაქტიკას. ხშირად სასამართლოს ეხმარება ის, რომ ამ პროცესის მეშვეობით მას გააჩნია სასარგებლო საერთაშორისო შედარებით-სამართლებრივი მასალები, რომლებიც წარმოდგენილია ამ სფეროში კონკრეტული გამოცდილებისა და ექსპერტიზის მქონე ადამიანის უფლებათა ორგანიზაციების მიერ. განმცხადებლებისთვის მნიშვნელოვან დახმარებას წარმოადგენს პატივსაცემი ადამიანის უფლებათა ორგანიზაციის მიერ წარმოდგენილი მოსაზრებები, რომლებიც რეალურად განამტკიცებს მათ პოზიციას (თუმცა მოსაზრება ყოველთვის მათ სასარგებლო პოზიციას არ დაუჭერს მხარს, რა თქმა უნდა).
- 2.122 მესამე მხარედ ჩართვის ნებართვისთვის ჩვეულებრივ მიმართავენ სამართალწარმოების არსებითი განხილვის ეტაპზე. შესაძლებელია ნებართვა გაიცეს მესამე მხარის

117 იხილეთ მაგ. ოპუზი თურქეთის წინააღმდეგ (Opuz v. Turkey), No. 33401/02, 9.6.09 („Interights“-მა მიიღო ნებართვა წარედგინა თავისი მოსაზრებები ზეპირ მოსმენაზე); შალკი და კოპფი ავსტრიის წინააღმდეგ (Schalk and Kopf v. Austria), No. 30141/04, 24.6.10 (ზეპირ მოსმენაზე გამოცხადების ნებართვა ერთდროულად გაიცა შემდეგ ორგანიზაციებზე „FIDH“, „ICJ“, „the AIRE Centre“ and „ILGA-Europe“); მ.ს.ს. ბელგიისა და საბერძნეთის წინააღმდეგ (M.S.S. v. Belgium and Greece), No. 30696/09, 21.1.11 (ნებართვა გაიცა ნიდერლანდების და გაერთიანებული სამეფოს მთავრობებზე, ადამიანის უფლებათა კომისიარსა და გაეროს ადამიანის უფლებათა უმაღლეს კომისარზე).

118 რეგლამენტის 44(3)(ბ)-ე მუხლის თანახმად, სხვა ხანდაზმულობის ვადა შეიძლება დაიწყდეს პალატის პრეზიდენტის მიერ „გამონაკლისური მიზეზების არსებობისას“. ხანდაზმულობის ვადა შესაძლოა აგრეთვე გახანგრძლივებული იქნეს, „თუ საკმარისი მიზეზი იქნა ნაჩვენები“ (რეგლამენტის მუხლის 44(4)(ბ)). დიდი პალატის საქმეებში, 12-კვირიანი ხანდაზმულობის ვადის დენა დაიწყება, როდესაც მხარეებს აცნობებენ პალატის გადაწყვეტილების შესახებ დაუთმოს თავისი იურისდიქცია დიდ პალატას ან შესაბამის პირობებში, იმ თარიღიდან, როდესაც მხარეებს აცნობებენ კოლეგიის გადაწყვეტილებას, დააკმაყოფილოს თხოვნა დიდი პალატისთვის საქმის გადაცემის შესახებ (რეგლამენტის მუხლი 44(4)(ა)).

ჩართვისთვის დასაშვებობის გადაწყვეტის მიზნითაც. მაგალითად, საქმე თი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*TI v. UK*)¹¹⁹ ეხებოდა გერმანიიდან შრი-ლანკის თავშესაფრის მაძიებელი მოქალაქის გაძევებას, რომელმაც თავშესაფრის თხოვნით მიმართა გერმანიას და შემდეგ გაერთიანებულ სამეფოს და რომელიც წინათ ნაწამები იყო შრი-ლანკაში. სასამართლომ მიიღო წერილობითი მოსაზრებები, რომლებიც წარმოადგინა გერმანიის მთავრობამ და გაეროს უმაღლესმა კომისარმა ლტოლვილთა საკითხებზე.

2.123 კონვენციის მე-14 ოქმით განხორციელებული ცვლილებების თანახმად (იხილეთ 1.22 ზემოთ), ევროპის საბჭოს ადამიანის უფლებათა კომისარმა შეიძლება წარმოადგინოს წერილობითი კომენტარები სასამართლოში და მონაწილეობა მიიღოს ნებისმიერი საქმის მოსმენაში პალატის ან დიდი პალატის წინაშე (მუხლი 36(3), რეგლამენტის მუხლი 44(2)). ადამიანის უფლებათა კომისარი წინათ უფლებამოსილი იყო ეცადა ჩართვა, როგორც დაინტერესებულ მხარეს, მაგრამ ამ ცვლილებამ პირდაპირ მიანიჭა კომისარს ამის გაკეთების უფლება ისე, რომ მას აღარ სჭირდება სასამართლოს პრეზიდენტის ნებართვა.

2.124 ბოლო წლებში ადამიანის უფლებათა ორგანიზაციების დამკვიდრებული პრაქტიკაა სასამართლოსგან ნებართვის მიღება წერილობითი კომენტარების წარდგენისთვის იმ საქმეებში, რომლებიც ეხება სამართლის, პრაქტიკის ან პოლიტიკის მნიშვნელოვან ასპექტებს. მესამე მხარედ ჩაბმული პირები ხშირად შედარებითად განიხილავენ მდგომარეობას სხვა საერთაშორისო ადამიანის უფლებების დებულებების მიხედვით (როგორცაა სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტი), ევროპული კონვენციის ხელშემკვრელ სხვა სახელმწიფოებში, როგორც კონვენციის წევრი, ისე არაწევრი სახელმწიფოების ეროვნული კონსტიტუციების მიხედვით. საკმაოდ გავრცელებულია ამჟამად სახელმწიფოების მესამე მხარეებად ჩართვა¹²⁰.

ბოლო დროს მესამე მხარედ ჩართვის მაგალითები

არასამთავრობო ორგანიზაციები და მესამე მხარედ ჩართული სხვა პირები

2.125 *გრინსი და მ.ტ. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Greens and M.T. v. UK)*¹²¹

მესამე მხარედ ჩართული პირი: თანასწორობის და ადამიანის უფლებების კომისია.

საქმე ეხებოდა საკანონმდებლო აკრძალვას, რომლის თანახმადაც მსჯავრდებულ პატიმრებს არ ჰქონდათ საპარლამენტო არჩევნებში მონაწილეობის უფლება.

თანასწორობის და ადამიანის უფლებების კომისიამ მოკლედ აღწერა შიდა სასამართლოების ბოლო გადაწყვეტილებები და ამტკიცებდა, რომ პატიმრებს არ ჰქონდათ შიდა სასამართლოებში ახალი განაცხადების შეტანის შესაძლებლობა ხმის მიცემის უფლების მოსაპოვებლად.

სასამართლომ დაადგინა 1-ლი ოქმის მე-3 მუხლის დარღვევა და აგრეთვე გადაწყვიტა, მიეღო პილოტური გადაწყვეტილება, სადაც მთავრობას მოსთხოვა შეემუშავებინა პროექტი კანონმდებლობის შესაცვლელად ნ თვის განმავლობაში მას შემდეგ, რაც გადაწყვეტილება საბოლოო გახდებოდა.

2.126 *ა. და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (A. and others v. UK)*¹²²

მესამე მხარედ ჩართული პირები: „Liberty“, „Justice“

119 No. 43844/98, განჩინება 7.3.00.

120 იხილეთ მაგ. ლაუსი და სხვები იტალიის წინააღმდეგ (*Lautsi and others v. Italy*), No. 30814/06, 18.3.11 (რომელშიც ჩაერთო ათი ქვეყნის მთავრობა და სხვადასხვა სამოქალაქო საზოგადოებრივი ორგანიზაციები).

121 Nos. 60041/08 და 60054/08, 23.11.10.

122 No. 3455/05, 19.2.09.

განმცხადებლები ჩიოდნენ, რომ მათ უკანონოდ ალექვეთათ თავისუფლება, როგორც ტერორიზმში ექვმიტანილ პირებს.

„Liberty“ ამტკიცებდა, რომ განმცხადებელთა დაკავება არ ხდებოდა მე-5(1)(ე) მუხლის მოქმედების სფეროში, რადგან არ იყო დაწყებული პროცესი ამ პირთა დეპორტაციის მიზნით. აღნიშნული რეალურად იწვევდა მათი განუსაზღვრელი ვადით დაკავებას. ამასთან, ხელმისაწვდომი იყო ნაკლებად მზლუდავი საშუალებები. მთავრობას მხოლოდ იმ შემთხვევაში უნდა გამოეყენებინა მე-5 მუხლი, როცა ეს მკაცრად აუცილებელი იქნებოდა ან უნდა დაეწყო განმცხადებლების მიმართ ტერორიზმის დანაშაულის გამო დევნა. „Justice“ მხარს უჭერდა განმცხადებელთა არგუმენტებს სპეციალური საიმპირაციო საჩივრების კომისიაში ფარული მტკიცებულებების გამოყენების წინააღმდეგ და მიუთითებდა ამ კომისიების სისტემურ პრობლემებზე. დიდმა პალატამ გაიზიარა „Liberty“-ს არგუმენტი განმცხადებელთა უმრავლესობასთან მიმართებით და დაადგინა, რომ მათი დაკავება არ ხდებოდა 5(1)(ე) მუხლით დადგენილი გამონაკლისის ფარგლებში, რაც ნიშნავდა 5.1 მუხლის დარღვევას.

დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ არსებობდა საჯარო საგანგებო მდგომარეობა, რომელიც საფრთხეს უქმნიდა მთელი ერის არსებობას, მაგრამ დაადგინა, რომ შეზღუდვა იყო არაპროპორციული და სცდებოდა იმას, რისი გაკეთებაც აუცილებელი იყო.

დიდმა პალატამ აგრეთვე დაადგინა, რომ არსებობდა საკმარისი ხელმისაწვდომი მტკიცებულებები განმცხადებლების უმრავლესობის მიმართ, ოთხი მათგანის გარდა და, ამდენად, მათ ჰქონდათ თავიანთი დაკავების გასაჩივრების შესაძლებლობა.

2.127

ბიჯელიჩი მონტენეგროსა და სერბეთის წინააღმდეგ (*Bijelic v. Montenegro and Serbia*)¹²³

მესამე მხარედ ჩართული პირები: ვენეციის კომისია და „Human Rights Action“

საქმე ეხებოდა საბოლოო გასახლების ბრძანების აღუსრულებლობას და განმცხადებლის მიერ საკუთარ სახლში ცხოვრების შესაძლებლობის არქონას. 2005 და 2006 წლებში განაცხადების შესახებ შეატყობინეს სერბეთისა და მონტენეგროს სახელმწიფოთა კავშირის მთავრობას და 2006 წლის 3 ივნისს მონტენეგრომ გამოაცხადა დამოუკიდებლობა. განმცხადებლები მიუთითებდნენ, რომ მათ სურდათ საქმის წარმოების გაგრძელება, როგორც მონტენეგროს, ისე სერბეთის, როგორც ორი დამოუკიდებელი სახელმწიფოს წინააღმდეგ და, შესაბამისად, სასამართლომ ხელახლა შეატყობინა განაცხადის შესახებ ორივე მთავრობას.

ვენეციის კომისია ამტკიცებდა, რომ სასამართლოს პასუხისმგებლობა უნდა დაეკისრებინა მონტენეგროსთვის მისი ხელისუფლების ორგანოების მიერ 2004 წლის მარტიდან 2006 წლის ივნისამდე გამოწვეული კონვენციის უფლებების დარღვევების გამო, რითაც დაზარალდა განმცხადებელი. „Human Rights Action“ აგრეთვე ამტკიცებდა, რომ მონტენეგროს უნდა დაკისრებოდა პასუხისმგებლობა კონვენციის დარღვევებისთვის პრაქტიკულ მოსაზრებებზე დაყრდნობით და იმ ეროვნული და საერთაშორისო კონტექსტის გათვალისწინებით, რაც დაკავშირებული იყო მონტენეგროს მიერ დამოუკიდებლობის გამოცხადებასთან.

სასამართლომ დაადგინა, რომ მონტენეგროსთვის კონვენცია განგრძობითად მოქმედებდა 2004 წლის მარტიდან, იმ მომენტიდან, როდესაც ის ძალაში შევიდა სერბეთისა და მონტენეგროს სახელმწიფოთა კავშირის წინააღმდეგ. მან დაადგინა, რომ ადგილი ჰქონდა მონტენეგროს მიერ პირველი ოქმის პირველი მუხლის დარღვევას.

მესამე მხარედ ჩართული პირი: „Minority Rights International“

განმცხადებლები, რომლებიც იყვნენ ქურთების რეგიონული პარტიების წარმომადგენლები, დავობდნენ იმის გამო, რომ 10%-იანი საარჩევნო ბარიერი არ აღემატებოდა მათ საშუალებას, თურქეთის პარლამენტში მოეპოვებინათ ადგილები და არღვევდა მათი თავისუფალი არჩევნების უფლებას. „Minority Rights International“ გამოთქვამდა მოსაზრებას, რომ 10%-იანი საარჩევნო ბარიერი წარმოადგენდა ყველაზე მაღალ ბარიერს ევროპაში და მოქმედებდა ბოროტად გამოყენებისგან რაიმე დამცავი მექანიზმების გარეშე. ეს ნიშნავდა, რომ რეგიონული პარტიისთვის შეუძლებელი ხდებოდა პარლამენტში წარმომადგენლობის მოპოვება. კანონი წარმოადგენდა ქურთების გარიყვის შეგნებული პოლიტიკის ნაწილს. ბარიერი არღვევდა 1-ლი ოქმის მე-3 მუხლს და მოსახლეობის მთელ ნაწილს ართმევდა წარმომადგენლების ყოლის უფლებას. ეს სცდებოდა მთავრობის ფართო შეფასების თავისუფლებას.

სასამართლომ დაადგინა, რომ საარჩევნო ბარიერი გადაჭარბებული იყო, თუმცა უმრავლესობა ცამეტი ხმით ოთხის წინააღმდეგ დაეთანხმა მთავრობას, რომ ბარიერს გააჩნდა პარლამენტის ფრაგმენტაციის აღკვეთის და მთავრობის სტაბილურობის გაზრდის ლეგიტიმური მიზანი და შეიცავდა საკმარის დამცავ მექანიზმებს თვითნებური გამოყენების წინააღმდეგ. შესაბამისად 1-ლი ოქმის მე-3 მუხლის დარღვევა არ დადგინდა.

უმცირესობა ამტკიცებდა, რომ ბარიერი არ იყო პროპორციული და არ ემსახურებოდა ლეგიტიმურ მიზანს. ისინი ამტკიცებდნენ, რომ ბარიერი გადაჭარბებულად ზღუდავდა განმცხადებლების უფლებას, მონაწილეობა მიეღოთ თავისუფალ არჩევნებში, რითაც არღვევდა 1-ლი ოქმის მე-3 მუხლს.

მესამე მხარედ ჩართული პირები: ევროპული ბოშათა უფლებების ცენტრი, „Interights“ და ლია სამოგადოების მართლმსაჯულების ინიციატივა

განმცხადებლები, რომლებიც იყვნენ ბოშები, ჩიოდნენ, რომ სამხედრო პოლიციამ მათ ნათესავებს გაუხსნა ცეცხლი და მოკლა.

მესამე მხარეებმა წარმოადგინეს მოსაზრებები იმასთან დაკავშირებით, განმცხადებლების მკვლელობა იყო თუ არა რასობრივად მოტივირებული, რითაც ირღვეოდა მე-14 მუხლი მე-2 მუხლთან მიმართებით. ევროპული ბოშათა უფლებების ცენტრი მიუთითებდა ბულგარეთის თანამდებობის პირების და კერძო პირების მიერ ბოშების არასათანადო მოპყრობის და მკვლელობის მრავალ შემთხვევაზე. ბულგარეთმა ვერ შეძლო შეექმნა ეფექტიანი საჩივრების სისტემა ან ეფექტიანი სისხლისსამართლებრივი დაცვის საშუალება რასობრივად მოტივირებული თავდასხმების წინააღმდეგ.

„Interights“-ი აკრიტიკებდა სასამართლოს მიერ გამოყენებულ მტკიცების სტანდარტს, რომელიც მოითხოვს დარღვევის გონივრულ ეჭვს მიღმა დამტკიცებას და ამტკიცებდა, რომ ეს ქმნის გადაულახავ წინააღმდეგობას დისკრიმინაციის დასადგენად. ის მხარს უჭერდა საერთო სამართლის სისტემებში გამოყენებულ სტანდარტს ალბათობათა ბალანსის შესახებ, რომელიც უკეთეს დაცვას ითვალისწინებდა. ის ამტკიცებდა, რომ მხარის მიერ ერთი შეხედვით დარღვევის ყველა ელემენტის წარმოდგენის შემდეგ, საერთაშორისო პრაქტიკა მხარს უჭერდა მტკიცების ტვირთის დაკისრებას სახელმწიფოსთვის.

124 No. 10226/03, 8.7.08.

125 Nos. 43577/98 და 43579/98, 6.7.05.

ღია საზოგადოების მართლმსაჯულების ინიციატივა კომენტარს აკეთებდა სახელმწიფოს ვალდებულებებზე, გამოეძიებინა რასობრივი დისკრიმინაცია, რომელიც მნიშვნელოვან პროცედურულ მოვალეობას წარმოადგენს.

დიდმა პალატამ ერთხმად დაადგინა, რომ განმცხადებლების ნათესავების მკვლელობამ დაარღვია მეორე მუხლი. რასობრივი დისკრიმინაციის საკითხზე უმრავლესობამ დაადგინა, რომ მტკიცებულებები არ იყო საკმარისი სახელმწიფო მოსამსახურეების მხრიდან მატერიალური დისკრიმინაციის დასადგენად, მაგრამ ბულგარეთმა ჩაიდინა პროცედურული დარღვევა, როდესაც არ ჩაატარა რასობრივი მოტივაციის ბრალდებებთან დაკავშირებით გამოძიება (როგორც ამას ამტკიცებდა ღია საზოგადოების მართლმსაჯულების ინიციატივა).

უმცირესობა არ დაეთანხმა ამ მიდგომას, რომელიც მე-14 მუხლს აკავშირებდა მე-2 მუხლის მატერიალურ და პროცედურულ მოთხოვნებთან. მათ მხარი დაუჭირეს „Interights“-ის მოსაზრებას, რომ დისკრიმინაციის ბრალდებების შემთხვევაში მტკიცების ტვირთი უნდა დაეკისროს სახელმწიფოს. მათ დაამტკიცეს, რომ არსებობდა რასისტული მოტივების აშკარა მტკიცებულება, რაც საფუძლად უნდა დადებოდა დისკრიმინაციის პრეზუმფციას (რომელიც ამ საქმეში არ გაუქარწყლებიათ).

2.130

მამატკულოვი და ასკაროვი თურქეთის წინააღმდეგ (*Mamatkulov and Askarov v. Turkey*)⁸⁸

მესამე მხარედ ჩართული პირები: იურისტების საერთაშორისო კომისია, „Human Rights Watch“, „AIRE Centre“

განმცხადებლები ამტკიცებდნენ, რომ უზბეკეთში ექსტრადირების შემთხვევაში მათ ემუქრებოდათ სიკვდილი, არასათანადო მოპყრობა და არასამართლიანი სასამართლო პროცესი და რომ, თურქეთმა დაარღვია თავისი კონვენციით გათვალისწინებული ვალდებულებები, როდესაც უგულვებელყო სასამართლოს რეგლამენტის 39-ე მუხლის შესაბამისად დადგენილი შუალედური ღონისძიება, რომლის მიხედვითაც, არ უნდა მოეხდინათ განმცხადებლების ექსტრადირება.

„Human Rights Watch“, და „AIRE Centre“ უთითებდნენ უზბეკეთში რეპრესიების შემთხვევებს და ყურადღებას ამახვილებდნენ იმ ფაქტზე, რომ განმცხადებლების ნათესავები დაიღუპნენ უზბეკეთის ციხეებში წამების შედეგად. ისინი მიიჩნევდნენ, რომ ეფექტიანი სასამართლო ზედამხედველობის არარსებობა ნიშნავდა იმას, რომ უზბეკეთის მთავრობის მიერ მოცემული გარანტიები არ იყო საკმარისი განმცხადებლების დასაცავად.

იურისტების საერთაშორისო კომისია მიუთითებდა, რომ საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპების გათვალისწინებით, სასამართლოს მიერ მითითებული შუალედური ღონისძიებები მხოლოდ ხასიათის იყო შესაბამისი სახელმწიფოებისთვის.

დიდი პალატის უმრავლესობამ დაადგინა, რომ განმცხადებლების ექსტრადირების მომენტში არასაკმარისი მტკიცებულება არსებობდა იმის დასადგენად, რომ თავად ისინი დაექვემდებარებოდნენ წამებას უზბეკეთში, შესაბამისად, არ დადგინდა მე-3 მუხლის დარღვევა. უმცირესობის აზრით, არსებობდა კონკრეტული მტკიცებულება, რომ განმცხადებლები თვითონ დაექვემდებარებოდნენ წამებას და რომ, შესაბამისად, თურქეთმა დაარღვია მე-3 მუხლი.

დიდი პალატის უმრავლესობამ განსხვავებული შემადგენლობით დაადგინა, რომ თურქეთმა დაარღვია სასამართლოს მიერ მითითებული შუალედური ღონისძიებები და, შესაბამისად, ვერ შეასრულა 34-ე მუხლის თანახმად თავისი მოვალეობები. სხვა მოსამართლეებისგან შემდგარი უმცირესობა ამტკიცებდა, რომ 39-ე

მუხლის საფუძველზე დადგენილი შუალედური ღონისძიებები არ იყო მბოჭავი საერთაშორისო სამართლის მიხედვით და არც 34-ე მუხლის მიხედვით.

მესამე მხარედ ჩართული სახელმწიფოები

- 2.131 *კალისი და ანდროულა პანაი თურქეთის წინააღმდეგ (Kallis and Androulla Panayi v. Turkey)*¹²⁷

მესამე მხარედ ჩართული პირი: კვიპროსი

განმცხადებლები ჩიოდნენ, რომ მათი შვილი მოკლეს თურქულმა ძალებმა კვიპროსში. კვიპროსის მთავრობა ჩაერთო მესამე მხარედ, რათა მხარი დაეჭირა განმცხადებლისთვის და დამოწმებოდა მოვლენათა განმცხადებლების ვერსიას. ის ამტკიცებდა, რომ თურქი ჯარისკაცების მიერ ძალის გამოყენება იყო არაპროპორციული და ლეგიტიმურ მიზანს მოკლებული და რომ თურქეთმა დაარღვია დამოუკიდებელი გამოძიების ჩატარების ვალდებულება.

სასამართლო დაეთანხმა და დაადგინა მე-2 მუხლის მატერიალური და პროცედურული ასპექტების დარღვევები.

- 2.132 *მიკალეფი მალტის წინააღმდეგ (Micallef v. Malta)*¹²⁸

მესამე მხარედ ჩართული პირი: ჩეხეთის რესპუბლიკა

განმცხადებელი ჩიოდა, რომ მისმა დამ, რომელიც უკვე გარდაცვლილი იყო, ვერ მიიღო სამართლიანი სასამართლო განხილვა მის წინააღმდეგ გამოყენებული უზრუნველყოფის ღონისძიების გასაჩივრებისას. ჩეხეთის მთავრობა ჩაერთო საქმეში დასაშვებობის ეტაპთან დაკავშირებული ორი არგუმენტით: რომ განმცხადებლისთვის არ უნდა მიეცათ მსხვერპლის სტატუსი და რომ მე-6 მუხლი არ მოქმედებდა ამ საქმეში *ratione materiae*. მისი მოსაზრებები არსებითად განამტკიცებდა მალტის მთავრობის მოსაზრებებს.

დიდმა პალატამ არცერთი არგუმენტი არ გაიზიარა. მან მიანიჭა განმცხადებელს მსხვერპლის სტატუსი და დაადგინა, რომ მე-6 მუხლი უნდა გამოეყენებინათ ამ საქმეში.

- 2.133 *მიკოლენკო ესტონეთის წინააღმდეგ (Mikolenko v. Estonia)*¹²⁹

მესამე მხარედ ჩართული პირი: რუსეთის ფედერაცია

განმცხადებელი, ყოფილი რუსი ჯარისკაცი, ჩიოდა მისი პატიმრობის ხანგრძლივობასთან დაკავშირებით და ამტკიცებდა, რომ ესტონეთში საცხოვრებლად დარჩენის ნებართვაზე უარი იყო უკანონო.

რუსეთის მთავრობა დაეთანხმა განმცხადებლის არგუმენტებს. ის მიიჩნევდა, რომ განმცხადებლის პატიმრობა იყო გადაჭარბებულად ხანგრძლივი და რომ მის ნაცვლად შეიძლებოდა გამოეყენებოდა ყოფილიყო სხვა ნაკლებად მზლუდავი ღონისძიება. ამასთან, ის არ ხვდებოდა მე-5(1)(ე) მუხლის ფარგლებში, რასაც ამტკიცებდა ესტონეთის მთავრობა. სასამართლო დაეთანხმა და დაადგინა მე-5 მუხლის დარღვევა.

- 2.134 *„Tv Vest As & Rogaland Pensjonistparti“ ნორვეგიის წინააღმდეგ (Tv Vest As & Rogaland Pensjonistparti v. Norway)*¹³⁰

მესამე მხარედ ჩართული პირები: ირლანდია, გაერთიანებული სამეფო

127 No. 45388/99, 27.10.09.

128 No. 17056/06, 15.10.09.

129 No. 10664/05, 8.10.09.

130 No. 21132/05, 11.12.08.

განმცხადებლები ჩიოდნენ, რომ პოლიტიკური რეკლამის შესახებ კანონის დარღვევის საფუძველზე მედიის მარეგულირებელი ხელისუფლების ორგანოს მიერ დაკისრებული ჯარიმა ეწინააღმდეგებოდა მათ გამოხატვის თავისუფლებას.

ირლანდიისა და გაერთიანებული სამეფოს მთავრობები მიუთითებდნენ მათ შიდა კანონებზე, რომელიც აგრეთვე კრძალავდა პოლიტიკურ რეკლამას. ისინი ამტკიცებდნენ, რომ სასამართლოს უნდა მიეცა სახელმწიფოებისთვის ფართო შეფასების თავისუფლება მე-10(2) მუხლის გამოყენებისას და უნდა დაეშვა ინდივიდუალური შემთხვევების შეფასების ნაცვლად, ტელევიზიაში პოლიტიკური რეკლამის ერთიანი აკრძალვის შესაძლებლობა. თუმცა, სასამართლო არ დაეთანხმა და დაადგინა, რომ ერთიანი აკრძალვა და დაკისრებული ჯარიმა არაპროპორციულ საშუალებებს წარმოადგენდა პოლიტიკური რეკლამის აკრძალვის ლეგიტიმური მიზნის მისაღწევად.

2.135 **საადი იტალიის წინააღმდეგ (*Saadi v. Italy*)¹³¹**

მესამე მხარედ ჩართული პირი: გაერთიანებული სამეფო

განმცხადებელი მიიჩნევდა, რომ ტერორიზმში მონაწილეობის ბრალდებით მისი დეპორტაცია ტუნისში დააყენებდა მას წამებისა და არასათანადო მოპყრობის საფრთხის წინაშე.

გაერთიანებული სამეფოს მთავრობის მტკიცებით, სასამართლოს აბსოლუტური მოთხოვნა, რომ თუ ინდივიდებს ემუქრებოდათ საზღვარგარეთ წამების საფრთხე, მათი გაძევება არ უნდა მომხდარიყო, ხელს უშლიდა ეჭვმიტანილი ტერორისტების გაძევებას, რომლებიც საფრთხეს უქმნიდნენ მათი მოქალაქეების სიცოცხლეს. ის ამტკიცებდა, რომ ზღვარი უნდა გავლენილიყო მოპასუხე სახელმწიფოს მიერ მიყენებულ არასათანადო მოპყრობასა და სხვა სახელმწიფოს მიერ მიყენებულ არასათანადო მოპყრობას შორის. ამ ბოლო შემთხვევაში განმცხადებლის უფლებები უნდა შეეფასებინათ, მთელი საზოგადოების უფლებების საპირწონედ. ის ამტკიცებდა, რომ საჭირო იყო სასამართლოს მიდგომის ცვლილება ტერორიზმის საქმეებში, რათა სასამართლოს უფრო მაღალი მტკიცების სტანდარტი გამოეყენებინა არასათანადო მოპყრობის რისკის დასადგენად. ეს არგუმენტები განმტკიცებული იქნა იტალიის მთავრობის მიერ.

დიდი პალატა არ დაეთანხმა ამ მოსაზრებებს. მან მიიჩნია, რომ მოპასუხე სახელმწიფოს მხრიდან არასათანადო მოპყრობა არ განსხვავდებოდა სხვა სახელმწიფოს მხრიდან არასათანადო მოპყრობისგან. მან აგრეთვე არ გაიზიარა არგუმენტი, რომ ინდივიდის მე-3 მუხლით გათვალისწინებული უფლებები უნდა აეწონ-დაეწონათ საზოგადოების ინტერესებთან მიმართებით. მან დაადგინა, რომ მტკიცების უფრო მაღალი სტანდარტის შესახებ არგუმენტი შეუთავსებელი იყო მე-3 მუხლის აბსოლუტურ ხასიათთან. სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებლის დეპორტირების შესახებ გადაწყვეტილების აღსრულება დაარღვევდა მე-3 მუხლს.

2.136 **ჩოჩიარელა იტალიის წინააღმდეგ (*Cocchiarella v. Italy*)¹³²**

მესამე მხარედ ჩართული პირები: ჩეხეთის რესპუბლიკა, პოლონეთი და სლოვაკეთი

განცხადებლები ჩიოდნენ სამოქალაქო სამართალწარმოების გაჭიანურების და მიღებული კომპენსაციის მცირე ოდენობის გამო.

131 No. 37201/06, 28.2.2008.

132 No. 64886/01, 29.3.06. იხილეთ, აგრეთვე, (იმავე დღეს): რიკარდი პიზატი იტალიის წინააღმდეგ (*Riccardi Pizzati v. Italy*), No. 62361/00; მოსტაკიუოლო იტალიის წინააღმდეგ (*Mostacciolo v. Italy*) (No. 1 და 2), Nos. 64705/01 და 65102/01; მუსკი იტალიის წინააღმდეგ (*Musci v. Italy*), No. 64699/01; აპიჩელა იტალიის წინააღმდეგ (*Apicella v. Italy*), No. 64890/01; ერნესტინა ზულო იტალიის წინააღმდეგ (*Ernestina Zullo v. Italy*), No. 64897/01; ჯუმეპინა და ორესტინა პროკაჩინი იტალიის წინააღმდეგ (*Giuseppina and Orestina Procaccini v. Italy*), No. 65075/01.

ჩეხეთის რესპუბლიკის, პოლონეთისა და სლოვაკეთის მთავრობები ჩაერთვნენ მესამე მხარედ იმ საკითხთან დაკავშირებით, უნდა ჩათვლილიყო თუ არა განმცხადებელი მსხვერპლად კომპენსაციის მიღების შემდეგ. მათი აზრით, სასამართლომ უნდა მისცეს სახელმწიფოებს შეფასების ფართო თავისუფლება კომპენსაციის განსაზღვრისას და უნდა ჩაერიოს მხოლოდ აშკარა შეცდომის ან თვითნებობის შემთხვევაში. თუმცა სასამართლომ უარყო ეს მოსაზრებები და დაადგინა, რომ განმცხადებლები მაინც წარმოადგენდნენ მსხვერპლებს. სამართალწარმოების ხანგრძლივობა და კომპენსაციის მცირე ოდენობა სამართლებრივი დაცვის საშუალებას არაეფექტურს ხდიდა.

მთავრობები, რომლებიც ჩაერთვნენ საქმეში, ასევე მოითხოვნენ სასამართლოსგან უფრო დეტალური კრიტერიუმების დადგენას სამართლიანი დაკმაყოფილების თანხების განსაზღვრისათვის. თუმცა სლოვაკეთის მთავრობა უშეგბდა, რომ სასამართლო ვერ შეძლებდა ზუსტი ფორმულის ჩამოყალიბებას. სასამართლომ მიუთითა, რომ ზიანის ანაზღაურების ოდენობა მსგავსია მსგავს საქმეებში და რომ უკვე არსებული სასამართლო პრაქტიკა უნდა გაეთვალისწინებინათ, როგორც პრეცედენტები.

დაინტერესებული მხარის ჩართვა

2.137 *თაშქინი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (Taşkin and others v Turkey)*¹³³

მესამე მხარედ ჩართული პირი: კომპანია „Normandy Madencilik A.S.“

განმცხადებლები ჩიოდნენ, რომ ოქროს საბადოების დამუშავების ლიცენზიების გაცემა საფრთხეს უქმნიდა მათ ჯანმრთელობას და გარემოს.

„Normandy Madencilik A.S.“ კომპანიაზე პირდაპირ გავლენას ახდენდა სასამართლოს გადაწყვეტილება, რადგან მას ჰქონდა ოქროს საბადოები, რომელიც დაიხურა სასამართლო ბრძანების შედეგად. მას მოჰყავდა ფაქტები თავისი პოზიციის გასამყარებლად და გარემოს დაცვასთან დაკავშირებული დასკვნები. სასამართლომ დაადგინა განმცხადებლების პირადი და ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლების და სამართლიანი სასამართლოს უფლების დარღვევები.

ფაქტების დადგენა

2.138 კონვენციის 38-ე მუხლის თანახმად, განაცხადის განხილვისთვის სასამართლომ შეიძლება გამოიძახოს მოწმეები და ჩაატაროს ადგილზე გამოძიებები (იხილეთ ქვემოთ)¹³⁴, თუმცა ეს იშვიათობას წარმოადგენს პრაქტიკაში. უმეტეს შემთხვევებში, სასამართლო ახერხებს ფაქტების დადგენას მის წინაშე წარდგენილი დოკუმენტური მტკიცებულებების საფუძველზე. კონვენციის მოთხოვნის გათვალისწინებით, რომ ევროპულ სასამართლოში განაცხადის შეტანამდე აუცილებელია შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების ამოწურვა, ბევრ საქმეში მნიშვნელოვანი ფაქტები აღარ არის სადავო ეროვნული სასამართლოების გადაწყვეტილებების შედეგად.

2.139 სასამართლო თანმიმდევრულად უსვამს ხაზს იმას, რომ მას არ სურს ეროვნული სასამართლოს მიერ დადგენილი ფაქტების ეჭვქვეშ დაყენება (თუ არ არსებობს

133 No. 46117/99, 10.11.04.

134 იხილეთ მაგ. „ბერძნული საქმე“ (Greek Case) (1969) 12 YB 1 (დანია, ნორვეგია, შვედეთი და ნიდერლანდები საბერძნეთის წინააღმდეგ (Denmark, Norway, Sweden and the Netherlands v. Greece), Nos. 3321/67, 3322/67, 3323/67 და 3344/67, 5.11.69, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის წლიური გამოცემა, ტ. 13, 1969); საქმეები კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (the Cyprus v. Turkey), Nos. 6780/74 და 6950/75, 10.7.76 (1975); ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Ireland v. UK), 18.1.78, სერია ა, No. 25; საფრანგეთი, ნორვეგია, დანია, შვედეთი და ნიდერლანდები თურქეთის წინააღმდეგ (France, Norway, Denmark, Sweden and the Netherlands v. Turkey), No. 9940–9944/82, 7.12.85.

ამისთვის ძალიან კარგი მიზეზი): „როდესაც ეროვნული სამართალწარმოება ჩატარებულია, სასამართლოს საქმე არ არის, ფაქტების მისეული შეფასებით ჩაანაცვლოს ეროვნული სასამართლოს მიერ გაკეთებული შეფასება“¹³⁵. ამასთან, თუმცა სასამართლო არ იზღუდება ეროვნული სასამართლოს მიგნებებით, ის მოითხოვს „დამაჯერებელი ელემენტების არსებობას, რაც მის მიერ შიდა სასამართლოების ფაქტობრივ მიგნებებზე უარის თქმის საფუძველი შეიძლება გახდეს“¹³⁶. სასამართლომ აგრეთვე განაცხადა, რომ მას „ახსოვს თავისი როლის სუბსიდიარული ხასიათი და სიფრთხილით ეკიდება ფაქტების დამდგენი პირველი ინსტანციის სასამართლოს როლის შესრულებას, თუ ამის გაკეთება გარდაუვალი არ არის კონკრეტული საქმის გარემოებებში“¹³⁷. თუმცა, როდესაც ბრალდებები კეთდება კონვენციის მე-2 და მე-3 მუხლების დარღვევებთან დაკავშირებით, სასამართლო მიიჩნევს, რომ მან უნდა განახორციელოს განსაკუთრებულად ზედმიწევნითი შემოწმება, თუნდაც გარკვეული შიდასამართლებრივი წარმოება და გამოძიებები იყოს ჩატარებული¹³⁸. კონვენცია მოითხოვს, რომ მოპასუხე სახელმწიფოებმა უზრუნველყონ ყველა აუცილებელი პირობა გამოძიებისთვის (რა ფორმაც არ უნდა ჰქონდეს მას), რასაც ატარებს სასამართლო ფაქტების დასადგენად (მუხლი 38, ყოფილი მუხლი 38(1)(ა)) (იხილეთ უფრო ვრცლად 5.63 ქვემოთ). სახელმწიფო განსაკუთრებულად გაკრიტიკდება სასამართლოს მიერ ამ მუხლის საფუძველზე, თუ ის არ შეასრულებს ხსენებულ ვალდებულებას¹³⁹.

2.140 ინფორმაციის ან დოკუმენტური მტკიცებულებების მიუწოდებლობა (ან პროცესის გაჭიანურება)¹⁴⁰ შეიძლება მიზეზი გახდეს სასამართლოს მიერ დასკვნების გაკეთებისათვის, რომ სახელმწიფოს მიერ დარღვევის ბრალდებები დასაბუთებულია (განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, როდესაც მხოლოდ სახელმწიფოს მიუწვდება ხელი ინფორმაციაზე, რომელსაც შეუძლია განმცხადებლის მტკიცებების დამოწმება ან გაქარწყლება)¹⁴¹. მაგალითად, სასამართლომ ამგვარი დასკვნები გააკეთა საქმეში აქთაში თურქეთის წინააღმდეგ (*Aktaş v. Turkey*)¹⁴², რომელიც ეხებოდა განმცხადებლის ძმის სიკვდილს პატიმრობაში. დასკვნები ეფუძნებოდა სამ მიზეზს: მთავრობამ არ დაადგინა, რომელმა ექიმმა გამოაცხადა განმცხადებელი გარდაცვლილად; მთავრობა ეწინააღმდეგებოდა 11 მოწმის დაკითხვას განმცხადებლის, მისი ოჯახის და მისი წარმომადგენლების თანდასწრებით და განმცხადებლის ძმის გვამის სავარაუდო ფოტო სასამართლოს მიუწოდა მხოლოდ მოწმეების დაკითხვისას. შესაბამისად, დადგინდა, რომ აქთაშის საქმეში თურქეთის მთავრობამ ვერ შეასრულა 38(1)(ა) მუხლით გათვალისწინებული ვალდებულებები. იგივე მიგნებები გააკეთა სასამართლომ საქმეში ტრუბნიკოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Trubnikov v. Russia*)¹⁴³, რადგან მთავრობა უარს ამბობდა ხელმისაწვდომი გაეხადა განმცხადებლის შვილის სამედიცინო საქმე, რომელმაც ჩაიდინა თვითმკვლელობა ციხეში.

2.141 სასამართლოს რეგლამენტის დანართი (რეგლამენტის მუხლები ა1-დან ა8-მდე) (იხილეთ დანართი 2) განსაზღვრავს პრაქტიკას და პროცედურას ფაქტების დასადგენად. ფაქტების გამოსარკვევად სასამართლომ შეიძლება მიიღოს საგამოძიებო ზომები, მათ შორის, დოკუმენტური მტკიცებულებების გამოთხოვა და მოწმის ან ექსპერტის

135 იხილეთ მაგ. კლაასი გერმანიის წინააღმდეგ (*Klaas v. Germany*), 22.11.93, პარ. 29.

136 იქვე, პარ. 30.

137 იხილეთ მაგ. თანლი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tanli v. Turkey*), No. 26129/95, 10.4.01, პარ. 110; ბიტიევა და X რუსეთის წინააღმდეგ (*Bitiyeva and X v. Russia*), Nos. 57953/00 & 37392/03, 21.6.07, პარ. 130.

138 რიბიჩი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Ribitsch v. Austria*), No. 18896/91, სერია ა, No. 336, 4.12.95, პარ. 32; ავშარი თურქეთის წინააღმდეგ (*Avşar v. Turkey*), No. 25657/94, 10.7.01, პარ. 283; აქთაში თურქეთის წინააღმდეგ (*Aktaş v. Turkey*), No. 24351/94, 24.4.03, პარ. 271.

139 იხილეთ მაგ. თანრიკული თურქეთის წინააღმდეგ (*Tanrikulu v. Turkey*), No. 26763/94, 8.7.99, პარ. 71 და 98.

140 ორჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orhan v. Turkey*), No. 25656/94, 18.6.02.

141 იხილეთ მაგ. თიმურთაში თურქეთის წინააღმდეგ (*Timurtaş v. Turkey*), No. 23531/94, 13.6.00, პარ. 66-7.

142 No. 24351/94, 24.4.03.

143 No. 49790/99, 5.7.05.

სტატუსით (ან რაიმე სხვა სტატუსით) ნებისმიერი პირის მოსმენა (რეგლამენტის მუხლი ა1(1)). პალატამ შეიძლება დაავალოს რამდენიმე მოსამართლეს მოკვლევის ჩატარება, ადგილზე გამოძიება ან მტკიცებულებების შეგროვება სხვა საშუალებით. ეს ჩვეულებრივ ხდება მას შემდეგ, როდესაც საქმე დასაშვებად გამოცხადდება (თუმცა, რეგლამენტის მუხლების მიხედვით, გამონაკლისურ საქმეებში ეს შეიძლება მოხდეს დასაშვებობის დადგენამდე – რეგლამენტის მუხლი ა1(3)). სასამართლომ შეიძლება დანიშნოს აგრეთვე გარეშე ექსპერტი, რომელიც დაეხმარება სასამართლოს დელეგაციას (რეგლამენტის მუხლი ა1(3)). მესამე მხარეებს შეიძლება აგრეთვე მიეცეთ საშუალება, მონაწილეობა მიიღონ საგამოძიებო ღონისძიებებში (რეგლამენტის მუხლი ა1(6)). როგორც მოპასუხე მთავრობა, ისე განმცხადებელიც უნდა დაეხმაროს სასამართლოს მტკიცებულებების შეგროვების ღონისძიებებში (რეგლამენტის მუხლი ა2(1)). თუ ზომები მიღებულია, მაგალითად, ექსპერტის დასკვნის მისაღებად, სახელმწიფო მხარის თხოვნით, სასამართლოს რეგლამენტი ითვალისწინებს, რომ ხარჯებს აანაზღაურებს შესაბამისი მხარე, თუ სასამართლო არ გადაწყვეტს სხვაგვარად (რეგლამენტის მუხლი ან(6)). სხვა შემთხვევებში სასამართლო გადაწყვეტს, ხარჯები უნდა გადაიხადოს ევროპის საბჭომ, განმცხადებელმა თუ მესამე მხარემ, რომლის თხოვნით ან რომლის სახელითაც პირი მონაწილეობს სამართალწარმოებაში. ფასებს ადგენს პალატის პრეზიდენტი. თუმცა პრაქტიკაში ასეთი რამე საერთოდ თუ მომხდარა, ძალიან იშვიათია, რომ განმცხადებელს გადაახდევინონ ექსპერტების ან მოწმეების ხარჯები.

2.142 არ არსებობს მკაცრი წესები იმასთან დაკავშირებით, თუ რა ტიპის მტკიცებულებები შეიძლება წარედგინოს სასამართლოს (იხილეთ უფრო ვრცლად 5.50 ქვემოთ). შესაბამისად, განმცხადებლები და მათი მრჩეველები სულ მზად უნდა იყვნენ სასამართლოს წინაშე დამატებითი მტკიცებულებების წარსადგენად, როგორცაა ფოტოგრაფიული და ვიდეო და აუდიო მტკიცებულებები. მაგალითად, საქმეში სკოძარი და ჯუნტა იტალიის წინააღმდეგ *Scozzari and Giunta v. Italy* სასამართლომ განიხილა ბავშვებთან შეხვედრის ვიდეო და აუდიო ჩანაწერები¹⁴⁴. საქმეში ჯულიანი და გაგიო იტალიის წინააღმდეგ (*Giuliani and Gaggio v. Italy*)¹⁴⁵ სასამართლოში აჩვენეს 2001 წელს გენუაში დიდი რვიანის სამიტთან დაკავშირებული დემონსტრაციის ჩანაწერი, რასაც მოჰყვა კარაბინიერების მიერ დემონსტრანტების მიმართ სასიკვდილო ცეცხლის გახსნა.

2.143 სასამართლო ხშირად მიმართავს და ეყრდნობა მთავრობათაშორის ინსტიტუტების და ადამიანის უფლებების არასამთავრობო ორგანიზაციების მიერ მოწოდებულ ანგარიშებს. მაგალითად, საქმეებში, რომლებიც ეხება ცუდ პირობებს ციხეებში, სასამართლო სავარაუდოდ გაითვალისწინებს უახლეს ანგარიშებს, წამების და არაადამიანური ან ღირსების შემლახველი მოპყრობის ან დასჯის საწინააღმდეგო ევროპული კომიტეტის მხრიდან (ევროპის საბჭოს კიდევ ერთი ინსტიტუტი – იხილეთ 1.06 ზემოთ). მაგალითად, საქმეში დუგოზი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Dougaz v. Greece*)¹⁴⁶ სასამართლომ გაითვალისწინა წამების საწინააღმდეგო კომიტეტის ანგარიშები პოლიციის სათავე ოფისში და დაკავების ცენტრებში არსებული პირობების შესახებ, როდესაც დაადგინა მე-3 მუხლის დარღვევა. საქმეში პირსი საბერძნეთის წინააღმდეგ სასამართლომ გაითვალისწინა წამების საწინააღმდეგო კომიტეტის ანგარიში კორიდალოსის ციხის შესახებ¹⁴⁷.

2.144 სასამართლო შემზღუდველ დამოკიდებულებას არ იჩენს ახალი მტკიცებულებების წარდგენის მიმართ:

სასამართლო პრინციპში არ არის შეზღუდული გაითვალისწინოს დამატებითი ინფორმაცია

144 Nos. 39221/98 და 41966/98, 13.7.00, პარ. 10, 94 და 176.

145 No. 23458/02, 24.3.11.

146 No. 40907/98, 6.3.01.

147 No. 28524/95, 19.4.01, პარ. 61.

და ახალი არგუმენტები საჩივრის არსებითი მხარის განხილვისას, თუ მათ რელევანტურად ჩათვლის. ახალი ინფორმაცია, მაგალითად, შეიძლება ღირებული იყოს ხელშეშეშვრელი სა-
ხელშეშეშვრელი მიერ გაკეთებული შეფასების დასადასტურებლად ან გასაქარწყლებლად. ამგ-
ვარი ახალი მასალები შეიძლება გამოდგეს დამატებითი დაკონკრეტებისთვის დასაშვებად
გამოცხადებული საჩივრების არსებით ფაქტებთან დაკავშირებით ან სამართლებრივ არგუ-
მენტებად – ამ ფაქტებთან დაკავშირებით¹⁴⁸.

- 2.145 საქმეში კა ფინეთის წინააღმდეგ (*KA v. Finland*)¹⁴⁹, რომელიც ეხებოდა განმცხადებლის
შვილების გადაცემას საჯარო მზრუნველობის ქვეშ 1992 წელს, მთავრობამ წარუდგინა
ევროპულ სასამართლოს დამატებითი მტკიცებულებები (მათ შორის, საჯარო მოსამსა-
ხურეების მიერ წარმოებული ჩანაწერები, რაც გაკეთდა 1992–დან 1996 წლამდე), რათა
გაემართლებინათ მათ მიერ გატარებული ზომები. თუმცა სასამართლომ ჩათვალა,
რომ ეს ინფორმაცია არ იყო ხელმისაწვდომი შიდა დონეზე გადაწყვეტილების მიმღები
ორგანოებისა და მხარეებისთვის და, ამდენად, ინფორმაცია არ იყო რელევანტური
მის მიერ კონვენციის მე-8 მუხლის დარღვევასთან დაკავშირებით გადაწყვეტილების
მიღებისას.

ფაქტების დადგენის მოსმენა და გამოძიება ადგილზე¹⁵⁰

- 2.146 ფაქტების დადგენის მიმართ სასამართლოს ფრთხილი დამოკიდებულების მიუხედავად
(რაც ზევით იქნა აღწერილი), როდესაც არსებობს ფუნდამენტური ფაქტობრივი დავა
მხარეებს შორის, რომელიც ვერ გადაწყდება მის წინაშე წარმოდგენილი დოკუმენტების
განხილვით, სასამართლოს შეუძლია ჩაატაროს მოსმენა ფაქტების დასადგენად, სადაც
მოუსმენს მოწმეების მიერ წარმოდგენილ მტკიცებულებებს და შეუძლია დაიწყოს
ადგილზე გამოძიებები. ამ ფუნქციას წინააღმდეგობა ადამიანის უფლებების
ევროპული კომისია.
- 2.147 მაგალითად, საქმეში ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Ireland v. UK*)¹⁵¹,
რაც ეხებოდა „ირლანდიის რესპუბლიკური არმიის“ წევრობაში ეჭვმიტანილი პირების
დაკავებას და დაპატიმრებას ბრიტანეთის უშიშროების სამსახურების მიერ, ევროპულმა
კომისიამ მოუსმინა 119 მოწმეს. სანამ სასამართლო გადაწყვეტილებას მიიღებდა საქმეზე
კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (*Cyprus v. Turkey*)¹⁵² ევროპულმა კომისიამ მოისმინა
მტკიცებულებები სტრასბურგში, ნიქოზიასა და ლონდონში და კომისიის დელეგაცია
აგრეთვე ესტუმრა სასაზღვრო-გამშვებ პუნქტს, სასამართლოს შენობას და ბერძენი
კვიპროსელების სოფლებს ჩრდილოეთ კვიპროსში. საქმეში პოლტარაკი უკრაინის
წინააღმდეგ (*Poltoratskiy v. Ukraine*)¹⁵³ კომისიამ განიხილა მტკიცებულებები კიევში და
ესტუმრა ივანო-ფრანკოვსკის ციხეს, რათა შეეფასებინა სიკვდილმსჯილთა საკანში
მყოფი პატიმრების მიმართ მოპყრობა. საქმეში ბალიემეზი თურქეთის წინააღმდეგ
(*Balyemez v. Turkey*)¹⁵⁴ და სხვა საქმეებში, რაც ეხებოდა ხანგრძლივად მოშიშმთილებს,
სასამართლომ უზრუნველყო სამედიცინო ექსპერტების გაგზავნა განმცხადებლების
გასასინჯად ციხეში.

148 კა ფინეთის წინააღმდეგ (*KA v. Finland*), No. 22751/95, 14.1.03, პარ. 89.

149 No. 22751/95, 14.1.03.

150 სასამართლოს ფაქტების დადგენის მოსმენების და ადგილზე გამოძიებების ვრცელი ანალიზისთვის, იხილეთ:
P. Leach, C. Paraskeva and G. Uzelac, International Human Rights and Fact-Finding- An analysis of the fact-finding
missions conducted by the European Commission and Court of Human Rights [ფ. ლიჩი, ს. პარასკევა და გ.
უზელაჩი, საერთაშორისო ადამიანის უფლებები და ფაქტების დადგენა - ადამიანის უფლებათა ევროპული
კომისიისა და ევროპული სასამართლოს მიერ განხორციელებული ფაქტების დადგენის მისიების ანალიზი]
ადამიანის უფლებები და სოციალური სამართალიანობის კვლევის ინსტიტუტი, ლონდონის მეტროპოლიტანური
უნივერსიტეტი, 2009 წლის თებერვალი.

151 სერია ა, No. 25, 18.1.78.

152 No. 25781/94, 10.5.01.

153 No. 38812/97, 29.4.03.

154 No. 32495/03, 21.12.05. იხილეთ ევროპული სასამართლოს პრესრელიზი, 6.9.04.

2.148 თითოეული მოპასუხე სახელმწიფოს ვალდებულება, ყველა საჭირო პირობა შეუქმნან სასამართლოს მიერ ჩატარებულ გამოძიებებს ფაქტების დასადგენად (მუხლი 38), როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, თანაბრად ვრცელდება სასამართლოს ფაქტების დამდგენ მოსმენებზე და ადგილზე ჩატარებულ გამოძიებებზე. ამასთან, რეგლამენტის მუხლი ა2 მოითხოვს, რომ სახელმწიფომ უზრუნველყოს სასამართლოს დელეგაცია ხელშეწყობითა და თანამშრომლობით, რაც აუცილებელია სამართალწარმოების სათანადოდ განხორციელებისთვის. სასამართლო ასევე ვალდებულია, უზრუნველყოს გადაადგილების თავისუფლება და ადეკვატური უსაფრთხოება სასამართლოს დელეგაციისთვის და ყველა განმცხადებლისთვის, მოწმეებისთვის და ექსპერტებისთვის და მიიღოს ზომები იმის უზრუნველსაყოფად, რომ რაიმე უარყოფითი შედეგები არ დადგება იმ პირების ან ორგანიზაციებისთვის, ვინც მტკიცებულებები წარუდგინა ან დახმარება გაუწია დელეგაციას (მუხლი ა2.2) (იხილეთ აგრეთვე 2.73 ზემოთ). შესაბამისად, სასამართლო ვალდებულია სრულად ითანამშრომლოს სასამართლოსთან გამოძიების ჩატარების პროცესში. თუმცა, უჩვეულო არ არის პრობლემების წარმოშობა. საქმეში შამაევი და სხვები რუსეთის და საქართველოს წინააღმდეგ (*Shamayev and others v. Georgia and Russia*)¹⁵⁵ სასამართლოს დელეგაციას უარი უთხრეს 5 ექსტრადირებული განმცხადებლის ნახვაზე, რომლებიც იმყოფებოდნენ სტავროპოლის რეგიონული სასამართლოს იურისდიქციის ფარგლებში, რამაც განაპირობა სასამართლოს მიერ მთავრობისთვის მისი ვალდებულებების შეხსენება, როგორც კონვენციის ყოფილი 38(1) მუხლის, ისე 34-ე მუხლის საფუძველზე. სასამართლომ გაიმეორა, რომ:

განმცხადებლებთან შეხვედრის საკითხი საერთაშორისო სამართლითაა რეგულირებული – კერძოდ, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით, რომელიც რუსული კანონმდებლობის თანახმად, ეროვნულ კანონმდებლობაზე მაღლა დგას და, შესაბამისად, მხოლოდ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადასაწყვეტია¹⁵⁶.

ამასთან, თუ არ იქნება უზრუნველყოფილი მოწმეების დასწრება სასამართლო განხილვაზე, ეს შეიძლება გახდეს საფუძველი, რომ სასამართლომ დასკვნები გააკეთოს მოპასუხე მთავრობის წინააღმდეგ გაკეთებული ბრალდებების დასაბუთებულობასთან დაკავშირებით¹⁵⁷. საქმეში კაჯა საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Kaja v. Greece*)¹⁵⁸ სასამართლომ ჩაატარა ადგილზე გამოძიება, რათა დაედგინა ლარისაში პოლიციის დაკავების ცენტრში არსებული პირობები. მან შენიშნა, რომ დაკავების ცენტრი საგულდაგულოდ იყო დასუფთავებული და მისიის ჩასვლამდე ცოტა ხნით ადრე შეეღებათ.

2.149 თურქეთის წინააღმდეგ მე-20 საუკუნის 90-იანი წლების შუაში ინდივიდების მიერ შეტანილ მთელ რიგ საქმეებში ყოფილი კომისია და ახლადრეფორმირებული სასამართლო ატარებდნენ ფაქტების დამდგენ მოსმენებს სტრასბურგსა და თურქეთში, რათა გამოეკვლიათ მხარეების მიერ ფუნდამენტურად განსხვავებულად წარმოდგენილი ფაქტობრივი გარემოებები. თურქეთის წინააღმდეგ აღძრული ეს საქმეები ეხებოდა უხეშ დარღვევებს, მათ შორის, სოფლების განადგურებას, გასამართლების გარეშე სიკვდილით დასჯას და წამებას, რასაც ადგილი ჰქონდა სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთში, სადაც გამოცხადებული იყო საგანგებო მდგომარეობა რეგიონის ფარგლებში. ბევრ ამგვარ საქმეში ადგილი ჰქონდა ეროვნული ხელისუფლების ორგანოების უმოქმედობას, ჩაეტარებინათ რაიმე ფორმის ეფექტიანი გამოძიება უფლებების დარღვევის ბრალდებებთან დაკავშირებით და, შესაბამისად, არ ხდებოდა ფაქტების დადგენა ეროვნული სასამართლოების მიერ.

155 No. 36378/02, 12.4.05.

156 ევროპული სასამართლოს პრესრელიზი, 24.10.03. რუსეთის მთავრობას აგრეთვე მოეთხოვა, გადაეხადა სასამართლოს მიერ რუსეთში ფაქტების დამდგენი ვიზიტისთვის გაწეული ხარჯები. ვიზიტი გაუქმებული იქნა.

157 იხილეთ მაგ. აქტაში თურქეთის წინააღმდეგ (*Aktas v. Turkey*), No. 24351/94, 24.4.03; ტანგიევა რუსეთის წინააღმდეგ (*Tangiyeva v. Russia*), No. 57935/00, 29.11.07.

158 No. 32927/03, 27.7.06, პარ. 47.

- 2.150 სტრასბურგის ორგანოებს გაცნობიერებული აქვთ თავიანთი შეზღუდული შესაძლებლობები ამ გზით ფაქტების დადგენისთვის¹⁵⁹. მას არ შეუძლია მოწმეების იძულება, დაესწრონ განხილვას და მოპასუხე მთავრობას ვერ უბრძანებენ, წარმოადგინოს კონკრეტული დოკუმენტები. შეიძლება აგრეთვე პრობლემები წარმოიშვას თარჯიმნების მეშვეობით ზეპირად მიღებული მტკიცებულებების შეფასებისას და კომისიას და სასამართლოს, რა თქმა უნდა, არ გააჩნიათ შესაბამის რეგიონში არსებული კონკრეტული პირობების უშუალო ცოდნა.
- 2.151 ზოგიერთ მოსამართლეს და სასამართლოს სამდივნოში შემავალ პირს არ სურთ ფაქტების დამდგენი მოსმენების ჩატარება ხარჯისა და დროის გახანგრძლივების გათვალისწინებით. ბევრი ამგვარი მოსმენა გრძელდება ერთ კვირამდე და მასში მონაწილეობს, სულ მცირე, სასამართლოს 5 ან 6 თანამშრომელი (ჩვეულებრივ, 3 მოსამართლე¹⁶⁰, მდივანი და იურისტები), რასაც ემატებიან თარჯიმნები. ამ პრობლემების მოუხდავად, სასამართლომ ჩაატარა ფაქტების დამდგენი რამდენიმე მოსმენა და/ან ადგილზე გამოძიება იმ საქმეებში, სადაც განმცხადებელმა, ერთი შეხედვით, დაამტკიცა საკმარისად ძლიერი ბრალდებების არსებობა. საქმეებში, განსაკუთრებით ისეთში, რომელიც ეხება კონვენციის უხეშ დარღვევებს, სადაც ადგილი არ ჰქონდა შიდა დონეზე ფაქტების დადგენას, მიიჩნევენ, რომ სასამართლოს ფაქტების დადგენის როლი წარმოადგენს ევროპული კონვენციის პროცესის აბსოლუტურად მნიშვნელოვან ელემენტს, რომლის გარეშეც უფლებების მძიმე დარღვევის მსხვერპლებს უკიდურესად გაუჭირდებოდათ უფლების აღდგენა სტრასბურგში¹⁶¹.
- 2.152 თურქული საქმეების გარდა¹⁶², სასამართლომ ჩაატარა ფაქტების დამდგენი მოსმენები ან გაგზავნა მისიები მთელ რიგ სხვა ხელშემკვრელ სახელმწიფოებშიც, მაგალითად, ვალასიინას (*Valašinas*) საქმეში სასამართლოს დელეგატებმა მტკიცებულებები შეაგროვეს ლიტვაში და ესტუმრნენ ციხეს¹⁶³. 2003 წლის მარტში 4 მოსამართლისგან შემდგარმა დელეგაციამ 43 მოწმეს მოუსმინა კიშინიოვსა და ტირასპოლში, მოლდოვაში, საქმეში ილაშკუ და სხვები მოლდოვის და რუსეთის წინააღმდეგ (*Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia*)¹⁶⁴, სადაც განმცხადებელი მოლდოველები ჩიოდნენ კონვენციის სხვადასხვა დარღვევის გამო რუსეთის მიერ უკუპირებულ დნესტრისპირეთის ტერიტორიაზე. მოსმენები ჩატარდა სხვადასხვა ადგილას, ეუთოს მისიაში მოლდოვაში, ციხეში და „მოლდოვის რესპუბლიკის დნესტრისპირეთის რეგიონში რუსეთის ძალების ოპერატიული ჯგუფის შტაბბინაში“ ტირასპოლში. განმცხადებლების მოსმენის გარდა, მოსამართლეებმა მოიპოვეს მტკიცებულებები მოლდოველი პოლიტიკოსებისგან და თანამდებობის პირებისგან, ტირასპოლში ციხის ადმინისტრაციის წარმომადგენლებისგან

159 იხილეთ მაგ. (Mehmet Emin Akdeniz and others v. Turkey), No. 23594/94, Comm. Rep. 10.9.99, პარ. 384.

160 ხანდახან ოთხი მოსამართლე: იხილეთ მაგ. ადალი თურქეთის წინააღმდეგ (Adalı v. Turkey), No. 38187/97, ევროპული სასამართლოს პრესრელიზი, 23.6.03; ზოგჯერ ორი მოსამართლე: იხილეთ 6 ფინეთის წინააღმდეგ (N v. Finland), No. 38885/02, ევროპული სასამართლოს პრესრელიზი, 19.3.04; ზოგჯერ ხუთი მოსამართლე: იხილეთ საქართველო რუსეთის წინააღმდეგ (Georgia v. Russia) (No. 1), No. 13255/07; ევროპული სასამართლოს პრესრელიზი, 4.2.11.

161 ეს საკითხები უფრო სრულად განხილულია P. Leach, C. Paraskeva and G. Uzelac, International Human Rights and Fact-Finding – An analysis of the fact-finding missions conducted by the European Commission and Court of Human Rights, Human Rights and Social Justice Research Institute, London Metropolitan University, February 2009 [დ. ლიჩი, ს. პარასკევა და გ. უზელაკი, საერთაშორისო ადამიანის უფლებები და ფაქტების დადგენა – ევროპული კომისიისა და ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ განხორციელებული ფაქტების დამდგენი მისიების ანალიზი, ადამიანის უფლებებისა და სოციალური სამართლიანობის კვლევის ინსტიტუტი, ლონდონის მეტროპოლიტანის უნივერსიტეტი, თებერვალი, 2009].

162 იხილეთ, აგრეთვე, მაგ. იოილერი თურქეთის წინააღმდეგ (Yöyler v. Turkey), No. 26973/95, 24.7.03; იპეტი თურქეთის წინააღმდეგ (İpek v. Turkey), No. 25760/94, 17.2.04; თანიში და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (Tanış and others v. Turkey), No. 65899/01, ევროპული სასამართლოს პრესრელიზი, 30.4.03.

163 ვალასიინასი ლიტვის წინააღმდეგ (Valašinas v. Lithuania), No. 44558/98, 24.7.01.

164 ილაშკუ, ლესკო, ივანტოკი და პეტროვ-პოპა მოლდოვისა და რუსეთის წინააღმდეგ (Ilaşcu, Lesco, Ivantoc and Petrov-Popa v. Moldova and Russia), No. 48787/99, განჩინება 8.7.04.

და რუსული არმიის ოფიცერებისგან¹⁶⁵. სასამართლომ აგრეთვე განახორციელა საგამოძიებო მისია დაკავების პირობებთან დაკავშირებით საბერძნეთში¹⁶⁶, თურქეთში¹⁶⁷ (მათ შორის, დასაშვებობის წინარე ეტაპზეც), ხორვატიასა¹⁶⁸ და უკრაინაში¹⁶⁹. საქმეში *N v. Finland*¹⁷⁰, სადაც განმცხადებელი ამტკიცებდა, რომ კონგოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში დეპორტაციის შემთხვევაში მას ემუქრებოდა არაადამიანური მოპყრობის საფრთხე, ორი მოსამართლისგან შემდგარმა დელეგაციამ მოისმინა მტკიცებულებები ჰელსინკიში. 2011 წელს სასამართლოს 5-მა მოსამართლემ სტრასბურგში მოისმინა მოწმეების ჩვენებები სახელმწიფოთაშორის საქმეში საქართველო რუსეთის წინააღმდეგ (*Georgia v. Russia*) (No 1), რაც ეხებოდა 2006 წელს რუსეთიდან საქართველოს მოქალაქეების კოლექტიურ გამოძევებას, დაპატიმრებას და დაკავებას¹⁷¹.

- 2.153 თუმცადა საქმეში ჰიუ ჯორდანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Hugh Jordan v. UK*)¹⁷², სასამართლომ უარი განაცხადა ფაქტების დამდგენი მოსმენის ჩატარებაზე, რადგან სხვადასხვა შიდასამართლებრივი წარმოება (სამოქალაქო პროცესი და მოკვლევა) ჯერ კიდევ მიმდინარეობდა. სასამართლომ განაცხადა ეს საქმე თურქული საქმეებისგან, სადაც ის ეწეოდა ფაქტების დადგენას იმის მიუხედავად, რომ შიდასამართლებრივი წარმოება ჯერ კიდევ მიმდინარეობდა¹⁷³. ამის მიზეზი ის გახლდათ, რომ თურქეთში სადავო სამართალწარმოებას ჰქონდა სისხლისსამართლებრივი ხასიათი და ისინი დასარულელი იყო, სულ მცირე, პირველ ინსტანციაში; ამასთან, ამგვარ საქმეებში განმცხადებლების არგუმენტების არსებით ნაწილს წარმოადგენდა იმის მტკიცება, რომ გამოძიებისას დაშვებული ხარვეზები მთელ სისხლის სამართლის წარმოებას არაეფექტიანს ხდიდა¹⁷⁴.
- 2.154 უდავოა, რომ როგორც ფაქტების დამდგენი მოსმენები, ასევე ადგილზე გამოძიებები შეიძლება უკიდურესად მნიშვნელოვანი იყოს სასამართლოს მიერ იქამდე არსებული მტკიცებულებების შეფასებაზე გავლენის მოსახდენად, ისევე როგორც დამატებითი დამაჯერებელი მტკიცებულებების მოსაპოვებლად. საქმეში პირსი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Peers v. Greece*)¹⁷⁵, კომისიის დელეგატებმა განმცხადებლის და სამი მოწმისგან მიიღეს ჩვენება კორინთოსის ციხეში (მათგან ერთი პატიმარი იყო და ორი – ციხის ადმინისტრაციის წევრი). მათ დაათვალიერეს ციხის სამართლო საკანი და დაადგინეს, რომ ზოგადი ატმოსფერო იყო საძაგელი – მათ განმცხადებლის საკანი შუა საუკუნეების დილეგს შეადარეს¹⁷⁶.
- 2.155 სასამართლომ გამოთქვა წუხილი დროის გარდაუვალი გასვლის გამო სადავო მოვლენებსა და სასამართლოს მიერ ფაქტების დადგენის პროცესს შორის. მაგალითად, საქმეში *Ipek v. Turkey*¹⁷⁷ სასამართლომ განაცხადა, რომ

165 პრესრელიზი, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, 18.3.03.

166 კაჯა საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Kaja v Greece*), No. 32927/03, 27.7.06.

167 თექინ ილდიზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tekin Yildiz v. Turkey*), No. 22913/04, 10.11.05. ეს საქმე იყო ერთ-ერთი 53 მსგავსი საქმიდან, სადაც განმცხადებლები დააპატიმრეს ტერორისტულ ორგანიზაციაში მათი წევრობის გამო. ჯანმრთელობასთან დაკავშირებული მიზეზების გამო მათ სასჯელის მოხდა დაეკისრათ პირობითი, რადგან განუვითარდათ ვერნიკე-კორსაკოვის სინდრომი ციხეში ხანგრძლივი შიმშილობის შედეგად.

168 კენაუერი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Cenbauer v. Croatia*), No. 73786/01, 9.3.06.

169 დრუზენკო და სხვები უკრაინის წინააღმდეგ (*Druzenko and others v. Ukraine*), No. 17674/02 & 39081/02, 15.1.07.

170 No. 38885/02, 26.7.05.

171 No. 13255/07; პრესრელიზი, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, 4.2.11.

172 No. 24746/94, 4.5.01.

173 იხილეთ მაგ. სალმანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Salman v. Turkey*), No. 21986/93, 27.6.00.

174 No. 24746/94, 4.5.01, პარ. 111.

175 No. 28524/95, 19.4.01.

176 იქვე, პარ. 53.

177 No. 25760/94, 17.2.04, პარ. 116.

დროის გასვლა თავის დაღს ასვამს მოწმის უნარს, დეტალურად და ზუსტად გაიხსენოს მოვლენები... მოწმეები, რომლებიც ჩვენებას აძლევენ დელეგატებს, ცდილობდნენ გაეხსენებინათ შემთხვევები, რაც მოხდა იქამდე ბევრი წლით ადრე.

2.156 სასამართლომ აგრეთვე განაცხადა, რომ მის გადაწყვეტილებაზე, ჩაატაროს ფაქტების დადგენის მოსმენა, გავლენას ახდენს დრო, რომელიც გავიდა სადავო შემთხვევის მომენტიდან. მაგალითად, საქმეში თანლი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tanli v. Turkey*) სასამართლომ განაცხადა, რომ დიდი დრო გავიდა განმცხადებლის ვაჟის სიკვდილის შემდეგ (1994 წელს) და ეს წარმოადგენდა ფაქტორს იმის გადაწყვეტისას, რომ ფაქტების დამდგენი გამოძიება ვერ დაეხმარებოდა საქმის გადაწყვეტას¹⁷⁶. ამგვარი დასაბუთება, რა თქმა უნდა, შეიცავს საფრთხეს, რომ განმცხადებლებს ადგებათ ზიანი და ისინი ისვებიან საქმის ნელი მსვლელობის გამო, რაზეც მათ არავითარი კონტროლი არ გააჩნიათ; ნელი პროგრესი საქმის განხილვაში სრულად არის წარმოუდგენლად დიდი ოდენობის განუხილველი საქმეების დაგროვების შედეგი თავად სასამართლოს სისტემაში. კონკრეტულად, ტანლის საქმესთან დაკავშირებით, რაც ეხებოდა განმცხადებლის ვაჟის სიკვდილს უშიშროების სამსახურების პატიმრობაში, ფაქტების დამდგენი მოსმენის ჩატარებაზე უარის თქმამ, სავარაუდოდ, არ დააზარალა განმცხადებლის პოზიცია არსებითად, რადგან სასამართლომ შეძლო დაედგინა, რომ სახელმწიფო იყო პასუხისმგებელი სიკვდილისთვის მე-2 მუხლის თანახმად. ამის მიზეზი ის გახდა, რომ მთავრობას არავითარი გონივრული ახსნა არ წარმოუდგენია. თუმცა, სხვა საქმეებში, სადაც არ იქნება პატიმრობაში მსხვერპლების შესაძლო არასათანადო მოპყრობასთან დაკავშირებით მტკიცების ტვირთის გადანაცვლების საშუალება, გადაწყვეტილება, რომ არ ჩატარდეს ფაქტების დამდგენი მოსმენა დიდი დროის გასვლის გამო, შეიძლება უკიდურესად საზიანო აღმოჩნდეს განმცხადებლის მცდელობისთვის, თავისი საქმე დაამტკიცოს გონივრულ ეჭვს მიღმა, როგორც ამას მოითხოვს სასამართლო¹⁷⁷.

2.157 ფაქტების დადგენის პროცესის ნიშანი, რაც უდავოდ ამცირებს მის ეფექტიანობას, არის მოწმის იძულების უფლებამოსილების არარსებობა, რომ გამოცხადდეს სასამართლოს წინაშე და წარმოადგინოს მტკიცებულებები. ამ პრობლემაზე არაპირდაპირ მიუთითა სასამართლომ საქმეში დენისი და სხვები კვიპროსის წინააღმდეგ (*Denizci and others v. Cyprus*), სადაც 28 მოწმე იქნა გამოძახებული ჩვენების მისაცემად და აქედან 5 არ გამოცხადდა¹⁷⁸. საქმე იპეკი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ipek v. Turkey*)¹⁷⁹ ეხებოდა განმცხადებლის ორი ვაჟის გაუჩინარებას. სასამართლო კრიტიკულად მოეკიდა იმ ფაქტს, რომ მთავრობის მიერ გამოძახებული ორი მოწმე არ გამოცხადდა. იმ დღეს, როცა მას ჩვენება უნდა მიეცა, სასამართლოს დელეგატებს აცნობეს, რომ სოფლის რწმუნებულმა უარი თქვა მტკიცებულებების წარდგენაზე. სასამართლომ ამის შემდეგ სთხოვა მთავრობას, წერილობითი დამოწმებული განცხადება წარმოედგინათ, რომელიც დაადასტურებდა, რომ მან საკუთარი ნებით განაცხადა უარი ჩვენების მიცემაზე. რწმუნებულის განცხადებაში ნათქვამი იყო, რომ მან არაფერი იცოდა სადავო ინციდენტის შესახებ, რაც, სასამართლოს აზრით, არ ამართლებდა მის უარს ჩვენების მიცემაზე. მთავარი საჯარო პროკურორის უარი, ჩვენება მიეცა კომისიის დელეგატებისთვის, სასამართლოს მკაცრი კრიტიკის საფუძველი გახდა საქმეში ნურაი შენი თურქეთის წინააღმდეგ (*Nuray Şen v. Turkey*) (No 2)¹⁸⁰.

2.158 მიუხედავად ამისა, მთავარი მოწმის გამოუცხადებლობა დელეგაციისთვის ჩვენების მისაცემად, შეიძლება წარმოადგენდეს ფაქტორს სასამართლოს მიერ კონკრეტული

178 No. 26129/95, 10.4.01, პარ. 7.

179 იხილეთ მაგ. U. Erdal, „Burden and Standard of Proof in Proceedings under the European Convention“ [უ. ერდალი, მტკიცების ტვირთი და სტანდარტი ევროპული კონვენციის სამართალწარმოებაში] (2001) 26 EL Rev. Human Rights Survey 68.

180 Nos. 25316-25321/94 და 27207/95, 23.5.01, პარ. 315. იხილეთ მაგ. აქთაში თურქეთის წინააღმდეგ (*Aktaş v. Turkey*), No. 24351/94, 24.4.03.

181 No. 25760/94, 17.2.04, პარ. 116.

182 No. 25354/94, 30.3.04, პარ. 156.

ფაქტობრივი დასკვნის გასაკეთებლად შესაბამისი ჩვენების არარსებობის პირობებში. მაგალითად, საქმეში ელჩი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Elçi and others v. Turkey*)¹⁸³, რომელიც ეხებოდა განმცხადებლის ადვოკატების დაკავებას და არასათანადო მოპყრობას, რამდენიმე პროკურორის ჩვენების მიხედვით, მთავარ საჯარო პროკურორს ეკისრებოდა საბოლოო პასუხისმგებლობა განმცხადებლების დაპატიმრებისთვის. თუმცა სასამართლომ აღნიშნა, რომ მთავარმა საჯარო პროკურორმა არ მისცა ჩვენება და ის არც კი დაუსახელებია მთავრობას მოწმედ¹⁸⁴. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა, რომ არ არსებობდა ნათელი სურათი დაკავების წინასწარი ნებართვის გაცემასთან დაკავშირებით, რაც იქცა ერთ-ერთ ფაქტორად სასამართლოსთვის კონვენციის მე-5(1) მუხლის დარღვევის დასადგენად. მთავარი მოწმეების გამოუცხადებლობა შეიძლება აგრეთვე საფუძველი გახდეს მიგნებისთვის, რომ მთავრობამ ვერ შეასრულა თავისი მოვალეობები კონვენციის 38-ე მუხლის (ყოფილი 38(1)(ა) მუხლი) თანახმად, რაც გულისხმობს სასამართლოსთვის ყველა საჭირო ხელშეწყობის გაწევას, ფაქტების დადგენის ამოცანის და კონკრეტული დასკვნების გაკეთების პროცესში (იხილეთ ვრცლად 5.63 ქვემოთ).

ფაქტების დადგენის მოსმენა: პროცედურა

- 2.159 გამონაკლისურ საქმეებში, სადაც განმცხადებელს აუცილებლად მიაჩნია სასამართლოს მიერ ფაქტების დასადგენად მოსმენის ჩატარება, განმცხადებლის წარმომადგენელმა უნდა მისწეროს სასამართლოს და დაასაბუთოს, თუ რატომ მიაჩნია განმცხადებელს, რომ სასამართლომ უნდა მოუსმინოს მოწმეებს. შეიძლება განმოსადგეი იყოს სასამართლოსთვის შეთავაზებული მოწმეების სიის გაგზავნა. სია უნდა შეიცავდეს არა მხოლოდ იმ მოწმეებს, რომლებიც დაადასტურებენ მოვლენების განმცხადებლის მიერ წარმოდგენილ ვერსიას, არამედ სახელმწიფო მოწმეებსაც, როგორც, საქმის გარემოებების მიხედვით, შეიძლება იყოს საჯარო პროკურორი, პოლიციის თანამშრომლები და ციხის ადმინისტრაციის თანამშრომლები. უჩვეულო არ არის მოპასუხე მთავრობისთვის სავარაუდო მოწმეების მაქსიმალურად მოკლე სიის წარმოდგენა, რომელშიც შეიძლება გამოტოვებული იყოს მთავარი სახელმწიფო მოწმეები, თუ მთავრობა არჩევს, რომ ისინი არ დაკითხონ. შესაბამისად, არსებითი მნიშვნელობა აქვს, რომ განმცხადებლის წარმომადგენელს ჰქონდეს სახელმწიფო მოწმეების სრული სია. თუ კონკრეტული თანამდებობის პირის ვინაობა არ არის ცნობილი, მაშინ, რა თქმა უნდა, მათი ვინაობა შეიძლება დაადგინოს სასამართლომ მათი თანამდებობის ან წოდების მიხედვით (მაგალითად, კონკრეტული ქალაქის საჯარო პროკურორი). თითოეული მოწმისთვის გათვალისწინებული უნდა იქნეს მოკლე აღწერა იმისა, თუ რა მტკიცებულებების მიღებაა მოსალოდნელი მოწმისგან (როდესაც უკვე ნანახი აქვს პირს მოწმის ჩვენება) ან, სულ მცირე, იმ სფეროების მითითება, რომელსაც სავარაუდოდ შეეხება მოწმე (თუ მოწმის ჩვენება არ არის უკვე ხელმისაწვდომი). ამ სიის წარდგენით განმცხადებლის წარმომადგენელი ეცდება დაამტკიცოს, რომ ამგვარი მოსმენა ხელსაყრელი იქნება სასამართლოსთვის საქმეზე გადაწყვეტილების გამოტანისას. განმცხადებლის წარმომადგენელმა უნდა აჩვენოს, რომ მთავარი მოწმეების დაბარება მტკიცებულებების მისაცემად შესაძლებელია და რომ მათგან მიღებული მტკიცებულებები მნიშვნელოვანია კონვენციის დარღვევის დასადგენად. საქმეებში, რომლებიც ეხება უბედურ შემთხვევებს, თუ განმცხადებლები საჯარო მოხელეებზე მიუთითებენ, სასამართლომ შეიძლება გადაწყვიტოს ფაქტების დამდგენი განხილვის ჩატარება თუ ჩათვლის, რომ ამ პროცესის მეშვეობით გონივრული შანსი არსებობს მე-2 მუხლის თანახმად მსხვერპლის სიკვდილისთვის სახელმწიფოს პასუხისმგებლობის საკითხის გადასაწყვეტად. თუმცაღა, თუ ერთადერთი სავარაუდო შედეგი იმის დადგენა იქნება, რომ სახელმწიფომ უმოქმედობა გამოიჩინა სასიკვდილო ინციდენტის არაადეკვატური გამოძიების თვალსაზრისით, მაშინ ნაკლებსავარაუდოა, რომ ფაქტების დამდგენი მოსმენა გაიმართება.

183 Nos. 23145/93 და 25091/94, 13.11.03.

184 იქვე, პარ. 680.

- 2.160 სასამართლო შემდეგში შეატყობინებს მხარეებს თავის გადაწყვეტილებას მტკიცებულებების შეგროვებასთან დაკავშირებით (და შეიძლება მიაწოდოს სავარაუდო თარიღებიც). თუ ასეთი რამ უკვე არ აქვს, სასამართლო მოითხოვს მოკლე აღწერას ან განცხადებას იმ მტკიცებულებების შესახებ, რაც მოსალოდნელია, რომ მიღებული იქნება თითოეული მოწმისგან. სასამართლო მოწმეების სავარაუდო სიას შეადგენს მას შემდეგ, რაც განიხილავს მხარეთა წინადადებებს გამოსაძახებელ მოწმეებთან დაკავშირებით. სასამართლოს პრაქტიკის მიხედვით, მხარეების წარმომადგენლებს სთხოვენ დაესწონ წინასწარ მოსმენას სტრასბურგში, სადაც საბოლოოდ განისაზღვრება მოწმეთა სია (იხილეთ რეგლამენტის მუხლი 4(2)). ეს მოსმენა ჩვეულებრივ ხდება იმ მოსამართლეების დელეგაციის წინაშე, რომელიც შემდგომში ჩაატარებს სრულ მოსმენას (სექციის მდივანთან და დამსწრე იურისტებთან ერთად). წინასწარი მოსმენის დროს მხარეებს სთხოვენ დაადასტურონ, რომ დასაკითხ მოწმეებს კიდევ აქვთ სურვილი და შესაძლებლობა დაესწონ ფაქტების დამდგენ მოსმენას. მხარეებს აგრეთვე შეიძლება ჰკითხოთ იმ მტკიცებულებების შესახებ, რისი მიღებაც მოსალოდნელია მოწმეებისგან.
- 2.161 სასამართლო, შემდგომში მოსმენის სავარაუდო განრიგს და მოწმეების სიას, ისევე როგორც მოწმეების გამოძახების დოკუმენტებს, გადასცემს მხარეებს. მოწმეების გამოძახება ხდება მხარეების მეშვეობით. სასამართლოს ჰყავს თარჯიმნები, რომლებიც თარგმნიან სახელმწიფო ენიდან ინგლისურად ან ფრანგულად და პირიქით. თუ მოსალოდნელია, რომ მოწმეები მისცემენ ჩვენებას სხვა ენაზე, სასამართლო ამის შესახებ წინასწარ უნდა იქნეს გაფრთხილებული (ამგვარ შემთხვევას ჰქონდა ადგილი, მაგალითად, თურქეთში ფაქტების დადგენის მოსმენებზე, როდესაც ზოგიერთი მოწმე ჩვენებას ქურთულ ენაზე იძლეოდა). სასამართლოს სურს დაადგინოს მიზეზები, როდესაც გამოძახებული მოწმე არ გამოცხადდება. მოსმენები ჩვეულებრივ ტარდება 3 მოსამართლის დელეგაციის მიერ, სექციის მდივნისა და სასამართლოს სამდივნოს იურისტის თანდასწრებით. მოსამართლეთა დელეგაციის პრეზიდენტი გასწევს თავმჯდომარეობას მოსმენაზე, პრეზიდენტი უძღვება მოწმეების დაკითხვას ან სთხოვს სხვა მოსამართლეებს ამის გაკეთებას. როდესაც იკითხებიან განმცხადებლის მოწმეები, პირველად განმცხადებლის წარმომადგენელს მისცემენ კითხვების დასმის შესაძლებლობას, რასაც მოჰყვება მთავრობის კითხვები (სახელმწიფოს მოწმის შემთხვევაში, მთავრობის დაკითხვა წინ უსწრებს განმცხადებლისას), თუმცა სასამართლოს დელეგაციები მართლაც განსხვავებულ პროცედურებს იყენებენ. ზოგიერთი ვრცელ კითხვებს უსვამს მოწმეებს, სხვები კი ასე არ იქცევიან. შესაბამისად, რეკომენდებულია, რომ წარმომადგენლები სრულად იყვნენ მომზადებულნი და თუ საჭირო გახდება, თითოეული მოწმე სრულად დაკითხონ. ჩვეულებრივ, სასამართლო არ ამზადებს და არც მხარეებისგან მოითხოვს დოკუმენტების ძირითადი კრებულის მომზადებას. ამან შეიძლება გამოიწვიოს პრობლემა, როდესაც მოწმეებს სთხოვენ კონკრეტული დოკუმენტების გაცნობას. ვარაუდობენ, რომ სასამართლომ ეს პრაქტიკა უნდა გადასინჯოს. შეიძლება მხარეებისთვის სასარგებლო აღმოჩნდეს ის, რომ მოსმენამდე სცადონ სასამართლოსთან დოკუმენტების სიის მომზადება.
- 2.162 მხარეების წარმომადგენლები კარგად უნდა დაფიქრდნენ იმაზე, თუ როგორ წარმოადგენენ კონკრეტული ტიპის მტკიცებულებებს, როგორიცაა რუკები, ფოტოები და ვიდეოფილმები. სასამართლოს სჭირდება წინასწარი გაფრთხილება, როდესაც სპეციალური მომზადება საჭირო, მაგალითად, როცა საჭიროა მოწყობილობა ფილმების საჩვენებლად. მაგალითად, საქმეში იოილერი თურქეთის წინააღმდეგ (*Yüler v. Turkey*)¹⁸⁵, რომელიც ეხებოდა სოფელზე უშიშროების ძალების თავდასხმას, განმცხადებელმა წინასწარ მოითხოვა მაღლა დაყენებული პროექტორული აპარატი, რათა ეჩვენებინა განმცხადებლის მიერ ხელით შედგენილი მისი სოფლის რუკა, რომელსაც შემდეგ მოწმეები იყენებდნენ დამწვარი სახლების საჩვენებლად.
- 2.163 განმცხადებლის წარმომადგენლები მზად უნდა იყვნენ მოპასუხე მთავრობის მიერ

დამატებითი დოკუმენტების წარმოდგენისთვის მოსმენამდე, მოსმენის პროცესში და მის შემდეგაც. ეს საკმაოდ გავრცელებული პრაქტიკაა მიუხედავად იმისა, რომ წესით დოკუმენტები სრულად უნდა იქნეს წარმოდგენილი მოსმენის დაწყებამდე. მხარეთა წარმომადგენლები ფიზიკურად უნდა იყვნენ, რათა მოითხოვონ ახალი დამატებითი დოკუმენტების წარმოდგენა, რაზეც მიუთითებდნენ მოწმეები მოსმენის პროცესში.

- 2.164 ფაქტების დამდგენი მოსმენის შემდეგ, სასამართლო მოსმენის ჩანაწერებს მიაწვდის მხარეებს, რათა მათ შეამოწმონ იგი და შესთავაზონ მას შეცდომების გამოსწორება. სასამართლომ შეიძლება ითხოვოს დამატებითი დოკუმენტური მტკიცებულება მხარეებისგან, რისი საჭიროებაც ვლინდება ზეპირი მტკიცებულებებიდან.

მეგობრული მორიგება

- 2.165 მეგობრული მორიგების პროცედურა (მუხლი 37 და 39, რეგლამენტის მუხლი 62) მოპასუხე მთავრობას და განმცხადებელს აძლევს შესაძლებლობას მოავგარონ დავა. სასამართლო მხარეებს მისწერს და ჰკითხავს, ხომ არ აქვთ მათ წინადადებები მორიგებასთან დაკავშირებით. თუ მორიგება მიღწეული იქნება, საქმე ამორიცხდება საქმეთა ნუსხიდან (მუხლი 39(3)). ეს შეიძლება მოხდეს სამართალწარმოების ნებისმიერ ეტაპზე (მუხლი 37(1) და 39(1)). განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ამჟამად მეგობრული მორიგებების პროცედურას, როგორც განმეორებადი განაცხადების (ან „კლონი“ საქმეების) გადაწყვეტის საშუალებას.
- 2.166 მოპასუხე მთავრობისთვის საქმის შესახებ შეტყობინების პარალელურად, სასამართლო მისწერს მხარეებს, რომ სასამართლო მათ განკარგულებაშია თუ ისინი მეგობრული მორიგების მიღწევას ეცდებიან და სთავაზობს ორივე მხარეს წინადადებების წარმოდგენას (მუხლი 39(1) და რეგლამენტის მუხლი 62) ამასთან დაკავშირებით. სასამართლო ჩვეულებრივ ადგენს ვადას წინადადებების წარმოსადგენად, თუმცა ვადა შეიძლება გახანგრძლივდეს (სასამართლო მონდომებულია, რომ საქმეები მოგვარდეს და, სავარაუდოდ, მისცემს მხარეებს მეტ დროს, თუ ჩათვლის, რომ მორიგება რეალურად შესაძლებელია).
- 2.167 მე-11 ოქმის ძალაში შესვლამდე ევროპული კომისიის პრაქტიკა იყო მეგობრული მორიგებების პროცესის წახალისება კონფიდენციალურად კომისიის წინასწარ მოსაზრებებზე მითითებით, ჰქონდა თუ არა ადგილი კონვენციის დარღვევას. ახლმა სასამართლომ ეს პრაქტიკა აღარ გააგრძელა, მაგრამ თუ მხარეები გამოთქვამენ დაინტერესებას მორიგების მიღწევით, მან შეიძლება მზაობა გამოავლინოს მორიგებისთვის წინადადებების შესათავაზებლად.
- 2.168 აქამდე, სასამართლოს როლი მეგობრული მორიგების პროცესში, ხშირად, საფოსტო ყუთის როლზე ცოტა მეტი იყო. თუ წინადადება კეთდება რომელიმე მხარის მიერ, ისინი გაიგზავნება მეორე მხარის კომენტარებისთვის; მაგრამ, თუ ამგვარი წინადადებები არ კეთდება, სასამართლო ჩვეულებრივ დამატებით არაფერს იღონებს მორიგების წასახალისებლად. თუმცაღა, ახლა სასამართლო უფრო ხშირად ერთვება აქტიურად მორიგების ხელშეწყობაში და უფრო პროაქტიულია. სასამართლომ შეიძლება იფიქროს განაცხადის საქმეთა ნუსხიდან ამორიცხვამდე, თუ ჩაითვლება, რომ განმცხადებელი არაგონივრულად უარყოფს მეგობრული მორიგების წინადადებებს (იხილეთ საქმეთა ნუსხიდან ამოღება, ქვემოთ 2.190). მაგალითად, როდესაც ფინანსური მოლაპარაკებები ჩიხში შედის, სასამართლო შეიძლება მზად იყოს ურჩიოს მხარეებს, თუ რა ჩაითვლება გონივრულ თანხად საქმის მოგვარებისთვის. რეგლამენტის 62-ე მუხლი საშუალებას აძლევს სასამართლოს მიიღოს ნებისმიერი ზომები, რაც აუცილებელია მორიგების ხელშესაწყობად. ეს შეიძლება მოიცავდეს მხარეებს შორის შეხვედრის ორგანიზებასაც. მაგალითად, საქმეში ქოქსალი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Köksal v. Netherlands*)⁸⁶,

რომელიც ეხებოდა განმცხადებლის შვილის და მამის წამებას და სიკვდილს პოლიციის განყოფილებაში, სასამართლოს სამდივნომ მოიწვია ორივე მხარე ჰააგაში შეხვედრაზე. საქმე მორიგებით დასრულდა 140.000 ჰოლანდიური გულდენის გადახდის სანაცვლოდ და ჰოლანდიის მთავრობამ ულრმესი მწუხარება გამოთქვა მამაკაცების გარდაცვალების გამო. თუმცაღა განმცხადებელმა ნათქვამი იყო, რომ „ეს არ წარმოადგენდა მთავრობის მიერ იმის აღიარებას, რომ ნიდერლანდებმა ევროპული კონვენცია დააღწია“¹⁸⁷. ამჟამად სასამართლოს პრაქტიკა კარგად დამკვიდრებულ პრეცედენტულ სამართალთან დაკავშირებული განაცხადების მიმართ ბევრად უფრო პროაქტიულია: იმისთვის რომ წაახალისოს ამგვარი საქმეების გადაწყვეტა, სასამართლომ შეიძლება საკუთარი ინიციატივით გაუგზავნოს მხარეებს მორიგების შესახებ წინადადებები.

- 2.169 მეგობრული მორიგებების შესახებ მოლაპარაკებები კონფიდენციალურია და შეჯიბრებითი სამართალწარმოების დაწყების შემთხვევაში არ გამოიყენება მხარეების არგუმენტების წინააღმდეგ (რეგლამენტის მუხლი 62(2)). მოლაპარაკებების დეტალები არ შეიძლება იქნეს მითითებული ან გამოყენებული მთავარი სამართალწარმოების პროცესში ან ნებისმიერ სხვა შეჯიბრებით პროცესში. კონფიდენციალურობის ვალდებულების დარღვევამ შეიძლება გამოიწვიოს განაცხადის დაუშვებლად გამოცხადება იმ საფუძველით, რომ ადგილი ჰქონდა მიმართვის უფლების ბოროტად გამოყენებას (იხილეთ 4.146 ნაწილი ქვემოთ)¹⁸⁸. მოპასუხე მთავრობის გადმოსახედიდან მეგობრული მორიგების პროცედურა არის იმგვარი საქმეების დასრულების შესაძლებლობა, რომლებიც, მისი აზრით, წარმატებული იქნება სასამართლოში, თუ საქმის წარმოება გაგრძელდება. მთავრობა შეიძლება მონდომებული იყოს მორიგებით დაასრულოს საქმე, როდესაც კონკრეტული პრობლემა დადგინდა (ან ამ საქმის აღძვრის შედეგად ან განაცხადის გაკეთებამდე) და გადაწყდა ან გადაწყვეტის პროცესშია. თუ მთავრობის წინადადება გულისხმობს კონკრეტული პროცედურის გადასინჯვას ან ახალი კანონმდებლობის შემოტანას კონვენციის განაცხადით წამოჭრილი საკითხის გადასაწყვეტად, მაშინ შესაძლებელია, რომ ის მზად იყოს საქმის მორიგებისთვის და, შესაბამისად, აირიდოს სასამართლოს გადაწყვეტილება კონვენციის დარღვევის შესახებ. ის შეიძლება აგრეთვე მზად იყოს, განმცხადებელს საქმის მოსარიგებლად თანხა და ხარჯების ანაზღაურება შესთავაზოს, გარდა იმისა, რომ არსებითი ცვლილებები განახორციელოს. უფრო პრობლემატურია ის შემთხვევა, როდესაც მთავრობები ცდილობენ აირიდონ კონვენციის აშკარა დარღვევების გამოვლენა ინდივიდუალური განმცხადებლების მოსყიდვის გზით. რა თქმა უნდა, თუ განმცხადებელი მზადაა, კონკრეტული თანხის გადახდის სანაცვლოდ, მორიგებით დაასრულოს საქმე, შესაძლებელია საქმეზე მორიგდნენ ისე, რომ მთავრობა არც ეცდებოდა არსებითად სადავო საკითხის გადაწყვეტას.

- 2.170 განმცხადებელი მეგობრული მორიგების პროცედურაში შეიძლება ხედავდეს შე-
საძლებლობას, მეტი მიიღოს, ვიდრე სასამართლო გადაწყვეტილების შემთხვევაში მიიღებდა (დარღვევის დადგენის გარდა). მაშინ როცა სასამართლოს გადაწყვეტილება განმცხადებელს ანიჭებს დარღვევის აღიარებას და სამართლიანი დაკმაყოფილების გადახდას (იხილეთ თავი 8), მნიშვნელოვანია გვახსოვდეს, რომ მორიგების პროცედურის ფარგლებში განმცხადებელს, რა თქმა უნდა, შეუძლია სცადოს დარღვევის გამოსწორების მიღება ნებისმიერი ფორმით, მათ შორის, კომპენსაციითა და ხარჯების ანაზღაურებით, მაგრამ აგრეთვე მთავრობის დაპირების მიღებით, რომ ის გადასინჯავს პოლიტიკას ან პრაქტიკას, ან შემოიტანს ახალ კანონმდებლობას. ნებისმიერი მორიგება შეიძლება აგრეთვე შეიცავდეს მოთხოვნას, რომ მთავრობის მიერ მიღებული იქნეს ზომები კონკრეტულ ვადაში, რა შემთხვევაშიც განმცხადებელი მიიღებს სამართლებრივი დაცვის საშუალებას კარგა ხნით უფრო ადრე, ვიდრე ამას მიიღებდა, სასამართლო

187 იქვე, პარ. 14.

188 იხილეთ მაგ. ჰადრაბოვა და სხვები ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (Hadrabová and Others v. Czech Republic), Nos. 42165/02 და 466/03, განჩინება 25.9.07; პოპოვი მოლდოვის წინააღმდეგ (Popov v. Moldova), No. 74153/01, 18.1.05; მიროლუბოვი ლატვიის წინააღმდეგ (Miroļubovs v. Latvia), No. 798/05, 15.9.09.

გადაწყვეტილების საფუძველზე საქმისწარმოება რომ გაგრძელებულიყო. მთავრობას შეიძლება სურდეს გადაიხადოს უფრო დიდი ოდენობით კომპენსაცია და ხარჯები მორიგების ფარგლებში სასამართლოს მიერ გაცემულ ოდენობასთან შედარებით. თუმცა, ზოგიერთი განმცხადებლისთვის წარმატებული სასამართლო გადაწყვეტილების მოპოვება შესაძლოა თავისთავად ძალიან მნიშვნელოვანი იყოს და მნიშვნელოვნად უკარგავდეს მოტივაციას მორიგებისთვის.

2.171 სასამართლოს შეიძლება სურდეს საქმეების მორიგებით დასრულების ხელშეწყობა, რადგან ეს გამოიწვევს სასამართლოში დაგროვილი განუხილავი საქმეების რაოდენობის მნიშვნელოვნად შემცირებას. თუ მოხდება შეთანხმება პირობებზე, ორივე მხარემ უნდა მისწეროს სასამართლოს, რომ დაადასტუროს შეთანხმება მორიგების პირობებზე და უნდა სთხოვონ სასამართლოს განაცხადის ამორიცხვა საქმეთა ნუსხიდან. სასამართლო გამოაქვეყნებს განჩინებას ან გადაწყვეტილებას, თუ ეს ხდება დასაშვებობის ეტაპის შემდეგ. მასში აღწერილი იქნება საქმის ფაქტები და მხარეების შეთანხმების პირობები და ფორმალურად უთითებენ, რომ საქმეს ამორიცხავენ განაცხადთა სიიდან (მუხლი 37 და მუხლი 39). შესაბამისად, მორიგებები ახლა უფრო ხშირად გვხვდება, ვიდრე ეს იყო მე-11 ოქმის განხორციელებამდე. ეს თავისთავად გასათვალისწინებელი ფაქტორია მორიგების მოლაპარაკებებთან დაკავშირებით სამართლებრივი კონსულტაციის გაწევისას.

2.172 თუმცა სასამართლოს როლი შეთანხმებულ მეგობრულ მორიგებებში არ არის მხოლოდ ფორმალურად გადაწყვეტილების მიღება. კონვენციის 37(1)-ე მუხლის თანახმად განაცხადის საქმეთა ნუსხიდან ამორიცხვის პროცესში, სასამართლომ შეიძლება გააგრძელოს საქმის განხილვა, „თუ ამას კონვენციითა და მისი ოქმებით გათვალისწინებული ადამიანის უფლებების პატივისცემა მოითხოვს“. ფაქტორები, რაც გავლენას ახდენს ამ გადაწყვეტილებაზე, მოიცავს საქმეში წამოჭრილი საკითხის მნიშვნელობას, მხარეების მიერ შემოთავაზებული მორიგების პირობებს და იმას, ამ საკითხზე წინათ თუ იმსჯელა სასამართლომ. აღნიშნულის გათვალისწინებით, განმცხადებელი კომპანიის გამოხატვის თავისუფლებაში შესაძლო ჩარევის სიმძიმის გამო, მეგობრული მორიგება, რაზეც შეთანხმდნენ მხარეები საქმეში უკრაინული მედიაჯგუფი უკრაინის წინააღმდეგ (*Ukrainian Media Group v. Ukraine*)¹⁸⁹ უარყოფილი იქნა სასამართლოს მიერ. განმცხადებელმა თავის ყოველდღიურ გაზეთში გამოაქვეყნა სტატიები, სადაც აკრიტიკებდნენ ორ პოლიტიკოსს, რომელთაგან ორივე პრეზიდენტობის კანდიდატი იყო. პოლიტიკოსებმა აღძრეს სამოქალაქო საქმე, რის შედეგადაც განმცხადებელს დაეკისრა კომპენსაციის გადახდა და ბოდიშის მოხდა. მიიჩნევა, რომ საქმის უფრო ფართო კონტექსტი – უკრაინაში მედიის თავისუფლების შეზღუდვების გამო საერთაშორისო უწყველობა – აგრეთვე წარმოადგენდა მნიშვნელოვან ფაქტორს სასამართლოს გადაწყვეტილებისთვის, არ მიეღოთ მორიგება. სასამართლომ დაადგინა მე-10 მუხლის დარღვევა. სასამართლომ შეიძლება ასევე უარი თქვას მეგობრული მორიგების დამოწმებაზე, თუ, მაგალითად, ის ვერ დარწმუნდება, რომ განმცხადებელი ერთმნიშვნელოვნად დაეთანხმა მორიგების პირობებს¹⁹⁰.

2.173 37(2)-ე მუხლი უფლებას აძლევს სასამართლოს დააბრუნოს საქმე თავის ნუსხაში, თუ მეგობრული მორიგების პირობები დროთა განმავლობაში არ შესრულდება. საქმეში კატიჩი სერბეთის წინააღმდეგ (*Katić v. Serbia*)¹⁹¹ განმცხადებელი ჩიოდა სამოქალაქო სამართალწარმოების ხანგრძლივობის გამო და მორიგებით დაამთავრა საქმე სახელმწიფოს მხრიდან 6000 ევროს გადახდის სანაცვლოდ. რამდენადაც განმცხადებელი შეზღუდული გონებრივი შესაძლებლობების მქონე იყო და არ გააჩნდა სამართლებრივი ქმედუნარიანობა, გადაწყდა, რომ ფულს გადარიცხავდნენ განმცხადებლის სახელზე გახსნილ ანგარიშზე, რომელსაც განაცხადმა შუალედური

189 No. 72713/01, 29.3.05.

190 იხილეთ მაგ. პალადი მოლდოვის წინააღმდეგ (*Paladi v. Moldova*), No. 39806/05, 10.7.07, პარ. 51-3 (საქმე მოგვიანებით გადაეცა დიდ პალატას).

191 No. 13920/04, განჩინება 7.7.09.

მეურვე. თანხა ჩარიცხეს ანგარიშზე, მაგრამ მხოლოდ 400 ევრო დაიხარჯა შემდგომში განმცხადებლის სასარგებლოდ. ამიტომ სასამართლომ აღადგინა საქმე თავის ნუსხაში, მიანიჭა მას პრიორიტეტული სტატუსი და ხელახლა დაიწყო მეგობრული მორიგების მოლაპარაკებები.

- 2.174 როგორც ზემოთ აღინიშნა, საქმეები შეიძლება მოგვარდეს განმცხადებლისთვის ხელსაყრელი პირობებით არა მხოლოდ კომპენსაციის გადახდასთან დაკავშირებით, არამედ ასევე შესაბამისი სამართლის ან პრაქტიკის არსებითი შეცვლის თვალსაზრისითაც. ქვემოთ განხილულია ბოლო ხანებში მიღწეული მორიგებების მაგალითები:

დანია თურქეთის წინააღმდეგ (Denmark v. Turkey)¹⁹²

- 2.175 განმცხადებელი სახელმწიფო ცდილობდა, რომ სამართლებრივი დაცვის საშუალება მიეცათ დანიის მოქალაქისთვის, რომელიც სავარაუდოდ ნაწამები იქნა პოლიციის მიერ. საქმე მორიგებით დასრულდა თურქეთის მთავრობის მიერ კეთილი ნების გამოვლენის შედეგად, თანხის გადახდით, სინანულის შესახებ განცხადების გაკეთებით (თუმცა მხოლოდ წამების „ცალკეული და შემთხვევითი ინციდენტების“ მიმართ) და ბევრი სხვა ვალდებულების აღებით, მათ შორის, თურქეთის პოლიციის მონაწილეობის შესახებ ევროპის საბჭოს ტრენინგში, ისევე როგორც ორმხრივი ტრენინგის პროექტში, რომელსაც დანიის მთავრობა დააფინანსებდა. მიღწეული იქნა აგრეთვე შეთანხმება წამების საწინააღმდეგო კომიტეტთან თანამშრომლობის შესახებ. მორიგება გულისხმობდა ცვლილებებსაც თურქეთის სისხლის სამართლის კოდექსში, რომელიც მიმართული იქნებოდა წამებისა და არასათანადო მოპყრობის ახალგაზრდა განსაზღვრისა და ფარგლების დადგენისკენ. ეს პირობები განმეორებული იქნა მრავალ მომდევნო საქმეში, რომელიც მორიგებით დასრულდა¹⁹³.

სტეფანოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (Stefanov v. Bulgaria)¹⁹⁴

- 2.176 ეს საქმე ეხებოდა განმცხადებლის (იეჰოვას მოწმეების წევრის) მსჯავრდებასა და სასჯელის დაკისრებას მისი უარის გამო, ემსახურა ბულგარეთის არმიაში, რაც, მისი აზრით, ღვევდა მისი რელიგიის და სინდისის თავისუფლებას მე-9 მუხლის საფუძველზე). საქმეზე მიღწეული მორიგება ეფუძნებოდა შემდეგ პირობებს:

- ა. ინდივიდუალური კეთილსინდისიერი წინააღმდეგობის საფუძველზე სამხედრო სამსახურზე უარის თქმის გამო 1991 წლიდან ბულგარეთში დაწყებული ყველა სისხლის სამართალწარმოება და სასამართლოს მიერ დაკისრებული სასჯელი ბულგარეთის მოქალაქეების (მათ შორის, თუმცა არა მხოლოდ ბატონი ი.ს-ს და სხვა საქმეების 3 განმცხადებლის) მიმართ, რომლებიც იმავდროულად მზად იყვნენ შესრულებინათ ალტერნატიული სამოქალაქო სამსახური, უნდა შემწყდარიყო და მათგან გამომდინარე ყველა სასჯელი და შეზღუდვა უნდა გაუქმებულიყო, თითქმის არასდროს ჰქონდა ადგილი კანონის დარღვევის გამო მსჯავრდებას. ამდენად, ბულგარეთის მინისტრთა საბჭოს ეკისრებოდა კანონპროექტის მომზადების პასუხისმგებლობა ეროვნულ ასამბლეაში შესატანად და ამ საქმეებზე სრული ამნისტიის გამოსაცხადებლად;
- ბ. ალტერნატიული სამოქალაქო სამსახურის ფუნქციონირება ბულგარეთში უნდა მომხდარიყო წმინდა სამოქალაქო ადმინისტრირების პირობებში და სამხედრო ხელისუფლება არ უნდა ყოფილიყო ჩართული სამოქალაქო სამსახურში. ამასთან, ამ სამსახურის ხანგრძლივობა მსგავსი უნდა ყოფილიყო იმ დროს მოქმედი სამხედრო სამსახურის შესახებ კანონით გათვალისწინებული სამხედრო სამსახურის ვადისა;

192 No. 34382/97, 5.4.00.

193 იხილეთ მაგ. ულქუ დოღანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (Ulku Doğan and others v. Turkey), No. 32270/96, 19.6.03.

194 No. 32438/96, 3.5.01.

- გ. კეთილსინდისიერ მოწინააღმდეგეებს უნდა ჰქონდეთ ბულგარეთის ყველა მოქალაქის თანასწორი უფლებები, გამოავლინონ მათი რწმენა, ცალკე ან სხვებთან ერთად, გემოხსენებული სამოქალაქო სამსახურიდან თავისუფალ დროს და დღეებში და ამან არ უნდა გამოიწვიოს მათთვის რაიმე ზიანი, სანქცია ან სხვა შეზღუდვა ან დაბრკოლება¹⁹⁵.

კროკი ირლანდიის წინააღმდეგ (Croke v. Ireland)¹⁹⁶

- 2.177 ეს საქმე უკავშირდებოდა ფსიქიატრიულ ინსტიტუტში იძულებითი დაკავების კანონიერების დამოუკიდებელი და ავტომატური შემოწმების არარსებობას. საქმე მორიგებით დასრულდა დაუდგენელი თანხის სანაცვლოდ და ირლანდიის მთავრობამ გააუღერა განზრახვა მიეღოთ ფსიქიატრიული ჯანმრთელობის შესახებ 1999 წელს მომზადებული კანონპროექტი.

ფრანგი მღვდლების ინსტიტუტი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (Institute of French Priests and others v. Turkey)¹⁹⁷

- 2.178 ამ საქმეში განმცხადებელი ინსტიტუტი ჩიოდა ეროვნული სასამართლოების გადაწყვეტილების გამო, რომ ინსტიტუტის კუთვნილი მიწის ნაკვეთი დაერეგისტრირებინა ხელისუფლების სხვადასხვა ორგანოების სახელზე. საქმე მორიგებით დასრულდა იმ პირობით, რომ სახელმწიფო აღიარებდა ინსტიტუტის წარმომადგენელი მღვდლების სამუდამო ქირავნობის უფლებას მიწაზე იმ პირობით, რომ მიწის ქირის სახით მიღებული თანხიდან განმცხადებლები გადაიხდიდნენ გონივრულ მოსაკრებელს.

საჰლი ბელგიის წინააღმდეგ (Sahli v. Belgium)¹⁹⁸

- 2.179 განმცხადებელი ამ საქმეში იყო ალჟირის მოქალაქე მენტალური დაავადებით, როელსაც ემუქრებოდა დეპორტაცია ბელგიიდან, სადაც მან მთელი ცხოვრება გაატარა. საქმე მორიგებით დამთავრდა გაძევების ბრძანების გაუქმების და განმცხადებლისთვის უცხოელი მოქალაქის პირადობის მოწმობის მიცემის შედეგად. მოწმობას თავიდან ჰქონდა 5-წლიანი მოქმედების ვადა განახლების შესაძლებლობით.

ალი ეროლი თურქეთის წინააღმდეგ (Ali Erol v. Turkey)¹⁹⁹

- 2.180 განმცხადებელი ჟურნალის რედაქტორი ბრალდებული იქნა იმ კანონის საფუძველზე, რომელიც ახდენდა რასის ან რელიგიის ნიადაგზე სიძულვილის ან მტრობის გავლავების კრიმინალიზებას. ამ საქმის და მსგავსი საქმეების მორიგებისას²⁰⁰ მთავრობამ აღიარა ეროვნული სამართლის ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლთან შესაბამისობაში მოყვანის საჭიროება და აიღო ვალდებულება, 2001 წლის 24 მარტს მიღებული ეროვნული პროგრამის შესაბამისად შეესწორებინა კანონი. ამასთან, ზიანის ანაზღაურების გარდა, მთავრობა დათანხმდა გამოეყენებინა იგივე ინდივიდუალური ზომები, რაც გაწერილი იყო მინისტრთა კომიტეტის შუალედურ რეზოლუციაში²⁰¹.

კკს ნიდერლანდების წინააღმდეგ (KKC v. Netherlands)²⁰²

- 2.181 საქმის მოსარიგებლად განმცხადებელს, ჩეხური წარმოშობის რუსეთის მოქალაქეს, რომელსაც ემუქრებოდა რუსეთში გაძევება, მისცეს შეუზღუდავი ვადის ბინადრობის ნებართვა.

195 No. 32438/96, 3.5.01., პარ. 14.

196 No. 33267/96, 21.12.00.

197 No. 26308/95, 14.12.00.

198 No. 38707/97, 9.1.01.

199 No. 35076/97, 20.6.02.

200 იხილეთ მაგ. (Altan v. Turkey), No. 32985/96, 14.5.02.

201 ResDH(2001)106, 23.7.01.

202 No. 58964/00, 21.12.01.

ფილდინგი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Fielding v. UK)²⁰³

- 2.182 ეს საქმე ეხებოდა დისკრიმინაციულ დებულებას, რომლებიც მეუღლის დაღუპვის შემთხვევაში ცოლს ანიჭებდა სოციალური დაზღვევის დახმარებას, რაც არ იყო ხელმისაწვდომი ცოცხლად დარჩენილი ქმრებისთვის. საქმე მორიგებით დასრულდა 1999 წლის კეთილდღეობის რეფორმისა და პენსიების აქტის მიღების შემდეგ, რომლის თანახმადაც გარდაცვალებასთან დაკავშირებული შეღავათები ხელმისაწვდომი გახდა როგორც ქალებისთვის, ისე კაცებისთვის. განმცხადებელს აგრეთვე გადაუხადეს 14500 ფუნტი სტერლინგი, რაც უტოლდებოდა თანხას, რომელსაც ის მიიღებდა დახმარების სახით, ქალი რომ ყოფილიყო.

სულიმანოვიჩი და სხვები და სეჟდოვიჩი და სულიმანოვიჩი იტალიის წინააღმდეგ (Sulejmanovic and others and Sejdic and Sulejmanovic v. Italy)²⁰⁴

- 2.183 განმცხადებლები ამ საქმეში იყვნენ ბოშები და 2000 წელს მოხდა მათი დეპორტაცია ბოსნიაში, როგორც ისინი ამტკიცებდნენ, იარაღის მუქარის ქვეშ, შუალამეს. განმცხადებლებმა წამოჭრეს კონვენციის საფუძელზე სხვადასხვა არგუმენტები, მაგრამ საქმე მორიგებით დასრულდა მას შემდეგ, რაც მთავრობამ აიღო ვალდებულება გაეუმჯობესებინა დეპორტაციის ბრძანებები, უფლება მიეცა განმცხადებლებისთვის დაბრუნებულიყვნენ იტალიაში ოჯახებით და მიეცა მათთვის ჰუმანიტარულ საფუძველებზე დარჩენის ნებართვა. მთავრობამ ასევე აიღო ვალდებულება, რომ მისცემდა მათ დროებით სამყოფელს, სანამ მოხერხდებოდა მუდმივი გადაწყვეტის პოვნა, სასკოლო ასაკის ბავშვებს მისცემდნენ სკოლაში სიარულის უფლებას და ერთი ბავშვი (რომელსაც ჰქონდა დაუნის სინდრომი) მიიღებდა აუცილებელ სამედიცინო მზრუნველობას. თითოეულ განმცხადებელს აგრეთვე მიეცა კომპენსაცია 7746.90 ევროს ოდენობით, ხოლო ბავშვმა, რომელსაც სჭირდებოდა სამედიცინო მზრუნველობა, მიიღო 45900.10 ევრო.

ბენზანი ხორვატიის წინააღმდეგ (Benzan v. Croatia)²⁰⁵

- 2.184 განმცხადებელი ჩიოდა მე-3 მუხლის საფუძველზე ლეპოვლავას სახელმწიფო ციხეში არსებულ პირობებზე, სადაც ის იმყოფებოდა. საქმე მორიგებით დამთავრდა სახელმწიფოს ვალდებულების სანაცვლოდ, რომ ის გაარემონტებდა ციხის იმ ნაწილს, რომელშიც განმცხადებელი იმყოფებოდა, დადგენილ ვადაში და გადაუხდიდა მას კომპენსაციის სახით 12000 ევროს.

ნოტარი რუმინეთის წინააღმდეგ (Notar v. Romania)²⁰⁶

- 2.185 ეს საქმე ეხებოდა 17 წლის განმცხადებლის სავარაუდო არასათანადო მოპყრობას პოლიციის მიერ მისი დაკავების შემდეგ. მორიგების შედეგად გადაწყდა, რომ განმცხადებელს გადაუხდიდნენ 40875 ევროს მატერიალური ზიანის ასანაზღაურებლად და დამატებით 8712.66 ევროს სამართლებრივი და სხვა დანახარჯებისთვის. რუმინეთის მთავრობამ ასევე იკისრა სხვა ვალდებულებები, მათ შორის, ვალდებულება, რომ:

გაეგრძელებინა ძალისხმევა გაჭირვებაში მყოფი ბავშვების დასაცავად კანონმდებლობასა და ეროვნულ დონეზე მიღებულ სტრატეგიებში გათვალისწინებული ვალდებულებების თანახმად (მთავრობის ბრძანებულება No.26/1997 გაჭირვებაში მყოფი ბავშვების დაცვის შესახებ, რაც დამტკიცებული იქნა No.108/1998 კანონით და 2001 წლის 7 ივნისის მთავრობის გადაწყვეტილება No.539 გაჭირვებაში მყოფი ბავშვების დაცვის სტრატეგიის შესახებ), რომელმაც სრულად შეცვალა იმ დროს ძალაში მყოფი კანონმდებლობა.

203 No. 36940/97, 29.1.02. იხილეთ, აგრეთვე, უილისი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Willis v. UK), No. 36042/97, 11.6.02.

204 Nos. 57574/00 და 57575/00, 8.11.02.

205 No. 62912/00, 8.11.02.

206 No. 42860/98, 20.4.04.

დანელი და სხვები შვედეთის წინააღმდეგ (Danell and others v. Sweden)²⁰⁷

- 2.186 განმცხადებლებს ჰქონდათ თევზაობის უფლება ფინეთის სამღვართან ახლოს და არ შეეძლოთ თევზაობის კონკრეტულ შემზღუდვებთან დაკავშირებით საჩივრები წარედგინათ ეროვნულ სასამართლოში. საქმე მორიგებით დასრულდა განმცხადებლისთვის 750000 შვედური კრონის გადახდის სანაცვლოდ და იმ პირობით, რომ შვედეთისა და ფინეთის პარლამენტები მალე დაასრულებდნენ 1971 წლის შეთანხმების გადასინჯვას.

მ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ²⁰⁸ (M v. UK)

- 2.187 განაცხადი ეხებოდა ფსიქიატრიული ჯანმრთელობის შესახებ კანონის თანახმად უახლოესი ნათესავის განსაზღვრებას და კერძოდ იმას, რომ განმცხადებელს არ შეეძლო შეეცვალა ის, ვისაც ჩათვლიდნენ მის უახლოეს ნათესავად. საქმე მორიგებით დასრულდა მთავრობის მიერ ვალდებულების აღების შედეგად, რომ დროულად მიიღებდნენ შეცვლილ ფსიქიატრიული ჯანმრთელობის კანონმდებლობას პრობლემების მოსაგვარებლად (და გადახდილი იქნა 5000 ევრო ხარჯების ასანაზღაურებლად).

ბრონიოვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (Broniowski v. Poland)²⁰⁹ და ჰუტენ-ზაფსკა პოლონეთის წინააღმდეგ (Hutten-Czapska v. Poland)²¹⁰

- 2.188 მეგობრული მორიგებები შედგა ორივე ამ პილოტურ გადაწყვეტილებაზე (იხილეთ თავი 3), რომელიც ეხებოდა კონვენციის სისტემურ დარღვევებს პოლონეთში. ბრონიოვსკიმ ხაზი გაუსვა პოლონეთის ხელისუფლების ორგანოების მარცხს, კომპენსაცია მიეცათ იმ ინდივიდებისთვის, რომლებმაც დაკარგეს მიწა მეორე მსოფლიო ომის შედეგად. ჰუტენ-ზაფსკა ეხებოდა ეროვნული კანონმდებლობის ხარვეზიან რეგულირებას იმ ქირასთან დაკავშირებით, რომლის მოთხოვნაც შეეძლოთ შესაკუთრებეს და იმ ხარჯებთან დაკავშირებით, რაც ჯდებოდა საკუთრების შენახვა. ორივე საქმეში შემოტანილი იქნა საკანონმდებლო ცვლილებები გამოვლენილი სისტემური ხარვეზების გადასაწყვეტად და განმცხადებლებს გადაუხადეს მთელი თანხა.

როსივალი და სხვები სლოვაკეთის წინააღმდეგ (Rosival and others v. Slovakia)²¹¹

- 2.189 საქმე ეხებოდა ტყით დაფარული მიწის კონფისკაციას სახელმწიფოს მიერ მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ. საქმე მორიგებით დამთავრდა, როდესაც მთავრობამ იკისრა მიწის საკუთრების აღდგენა ან, თუ რესტიტუცია არ მოხერხდებოდა, კომპენსაციის გადახდა ექსპერტის შეფასებაში მითითებული ოდენობის შესაბამისად.

განაცხადის ამორიცხვა საქმეთა ნუსხიდან

- 2.190 მეგობრული მორიგების პროცედურის მეშვეობით საქმეების გადაწყვეტის გარდა, სასამართლომ შეიძლება ამორიცხოს საქმე განაცხადთა ნუსხიდან სამართალწარმოების ნებისმიერ ეტაპზე, როდესაც ის გადაწყვეტს, რომ ქვემოთ ჩამოთვლილი სამი შემთხვევიდან ერთ-ერთია სახეზე (მუხლი 37(1), რეგლამენტის მუხლი 43):

- (1) განმცხადებელს აღარ აქვს განზრახული, ბოლომდე მისდოს თავის განაცხადს; ან
- (2) დავა გადაწყდება; ან
- (3) სასამართლოს მიერ დადგენილი ნებისმიერი მიზეზით, განაცხადის განხილვის გაგრძელება აღარ არის გამართლებული.

207 No. 54695/00, 17.1.06.

208 No. 30357/03, განჩინება 13.2.07.

209 No. 31443/96, 28.9.05.

210 No. 35014/97, 28.4.08.

211 No. 17684/02, 23.9.08.

2.191 ამ სიტუაციებიდან თითოეულში სასამართლომ შეიძლება გადაწყვიტოს, რომ არ ამორიცხოს საქმე ნუსხიდან, თუ ადამიანის უფლებების პატივისცემა მოითხოვს, რომ საქმისწარმოება გავრცელდეს. მაგალითად, საქმეში ტაირერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Tyrer v. UK*)²², რომელიც ეხებოდა ბავშვების ფიზიკურად დასჯას, სასამართლომ უარი განაცხადა საქმის განაცხადთა ნუსხიდან ამორიცხვამზე მიუხედავად იმისა, რომ განმცხადებელს სურდა განაცხადის გატანა. მიზეზი გახლდათ ის, რომ, სასამართლოს აზრით, საქმე წამოჭრიდა ზოგადი ხასიათის საკითხებს, რომელიც გავლენას ახდენდა კონვენციის დაცვაზე და, შესაბამისად, მოითხოვდა დამატებით განხილვას. საქმე გაგიო რუმინეთის წინააღმდეგ (*Gagiu v. Romania*)²³ ეხებოდა განმცხადებლის სამედიცინო მკურნალობას ციხეში. მისი გარდაცვალების შემდეგ მთავრობამ მოითხოვა, რომ საქმე ამორიცხათ ნუსხიდან 37(1)-ე მუხლის საფუძველზე, მაგრამ სასამართლომ უარი განაცხადა ასე მოქცეულიყო იმის გამო, რომ მას არ ჰყავდა ოჯახი და მის მიერ სიკვდილამდე წარდგენილი საჩივრების ხასიათის გამო²⁴. ერთ-ერთმა განმცხადებელმა საქმეში თეჰრანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Tehrani and others v. Turkey*)²⁵ აცნობა სასამართლოს, რომ მას სურდა თავისი საქმის გატანა და შემდეგ ითხოვა, რომ მომხდარიყო მისი დეპორტირება ირანში, სადაც, მისი თქმით, მის სიცოცხლეს საფრთხე ემუქრებოდა. იმის გამო, რომ გაჩნდა ეჭვები განმცხადებლის ფსიქიკური ჯანმრთელობის მდგომარეობასთან დაკავშირებით, მისი თხოვნა არ დაკმაყოფილდა.

2.192 საქმეთა ნუსხიდან ამორიცხული განაცხადი სასამართლომ შეიძლება დააბრუნოს ნუსხაში, თუ არსებობს ამისთვის გამონაკლისური გარემოებები (მუხლი 37(2) და რეგლამენტის მუხლი 43(5)) – იხილეთ, მაგალითად, საქმე აჯარი თურქეთის წინააღმდეგ (*Acar v. Turkey*)²⁶, რაც ქვემოთ არის ნახსენები. როდესაც საქმე ამორიცხულია განაცხადთა ნუსხიდან, ხარჯების საკითხის გადაწყვეტა სასამართლოს დისკრეციის საგანს წარმოადგენს. სასამართლოს, შესაბამისად, შეუძლია დაფაროს განმცხადებლის ხარჯები (რეგლამენტის 43(4) მუხლის თანახმად), როგორც ეს დიდმა პალატამ გააკეთა, მაგალითად, საქმეში პიზანო იტალიის წინააღმდეგ (*Pisano v. Italy*)²⁷. პრაქტიკაში სასამართლო არ დააკისრებს ხარჯების გადახდას განმცხადებელს.

ნებისმიერ საქმეზე, რომელიც განაცხადთა ნუსხიდან ამორიცხება დასაშვებობის განჩინების მიღების შემდეგ, მიიღება გადაწყვეტილება (რეგლამენტის მუხლი 43(3)), რაც ამის შემდეგ ეგზავნება მინისტრთა კომიტეტს შესაბამისი ვალდებულებების აღსრულებაზე ზედამხედველობისთვის (46(2)-ე მუხლის თანახმად).

განაცხადის გაგრძელებაზე უარი (მუხლი 37(1)(ა))

2.193 37(1)-ე მუხლის პირველი კატეგორია ნათელია და სასამართლო მისცემს განმცხადებელს მთელრიცხვით შესაძლებლობებს, უპასუხოს სასამართლოს წერილებს გარკვეული პერიოდის განმავლობაში, სანამ საქმე ამორიცხება ნუსხიდან. მაგალითად, საქმეში პელტონენი ფინეთის წინააღმდეგ (*Peltonen v. Finland*)²⁸ საქმე ამორიცხული იქნა ნუსხიდან 2000

212 No. 5856/72, 25.4.78.

213 No. 63258/00, 24.2.09.

214 ამისგან განსხვავებით, იხილეთ ლეჟე საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Léger v. France*), No. 19324/02, 30.3.09 (და მოსამართლე შილმანის განხილვებული მოსაზრება, რასაც შეუერთდნენ მოსამართლეები ბრატცა, გიულუმიანი და ჯებენსი. ისინი ამტკიცებდნენ, რომ განმცხადებლის სიკვდილის მიუხედავად, საქმე არ უნდა ფოფილიყო ამორიცხული ნუსხიდან იმის გამო, რომ სასამართლოს უნდა გამოეყენებინა შესაძლებლობა, ემსჯელა საქმეში წამოჭრილ მნიშვნელოვან საკითხებზე მე-5 მუხლის საფუძველზე).

215 Nos. 32940/08, 41626/08, 43616/08, 13.4.10.

216 No. 26307/95, 6.5.03. იხილეთ, აგრეთვე, ალექსენცევა და 28 სხვა რუსეთის წინააღმდეგ (*Aleksentseva and 28 others v. Russia*), No. 75025/01, განჩინება 23.3.06.

217 No. 3673/97, 24.10.02. იხილეთ, აგრეთვე, სისოევა და სხვები ლატვიის წინააღმდეგ (*Sisojeva and others v. Latvia*), No. 60654/00, 8.1.07, პარ. 130-4; პილატო და სხვები იტალიის წინააღმდეგ (*Pilato v. Italy*), No. 18995/06, განჩინება 2.9.08.

218 No. 27323/95, 28.9.00.

წლის სექტემბერში, მას შემდეგ რაც განმცხადებლის მხრიდან ვერ იქნა მიღებული რაიმე პასუხი 2000 წლის მარტის შემდეგ. საქმეში იაქანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Yakan v. Turkey*)²¹⁹ განმცხადებელი სისტემატურად არ პასუხობდა სასამართლოს წერილებს (მათ შორის, დაზღვეული ფოსტით გაგზავნილ წერილებსაც 1999 წლის მარტიდან). ამ საფუძვლით სასამართლომ ამორიცხა განაცხადთა ნუსხიდან მთელი რიგი საქმეები საქართველოს წინააღმდეგ, რაც უკავშირდებოდა შეიარაღებულ კონფლიქტს სამხრეთ ოსეთში 2008 წელს²²⁰.

საკითხის გადაწყვეტა (მუხლი 37(ბ))

- 2.194 მეორე კატეგორია მოიცავს საქმეებს, რომლებიც გადაწყვეტილად ითვლება. ეს მოითხოვს იმის შეფასებას, განმცხადებლის მიერ სადავოდ გახდილი გარემოებები კიდევ თუ არის სახეზე და აგრეთვე იმას, ამ გარემოებების მიზეზით კონვენციის შესაძლო დარღვევის შედეგები თუ იქნა გამოსწორებული²²¹. მაგალითად, მუხლი 37(1) (ბ) გამოყენებული იქნა საქმეში ქსიაოლინი უნგრეთის წინააღმდეგ (*Xialin v. Hungary*)²²²მას შემდეგ, რაც უნგრეთის მთავრობამ არ დააკმაყოფილა ჩინეთის მთავრობის მოთხოვნა განმცხადებლის ექსტრადირების შესახებ. იმავენაირად, საქმე აბდუნი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Abdouni v. France*)²²³ ამორიცხული იქნა განაცხადთა სიიდან მას შემდეგ, რაც აკრძალვის ბრძანება, რომელიც გამოიცა განმცხადებელი ალჟირის მოქალაქის წინააღმდეგ შემდგომში გაუქმდა. საქმეში პიზანო იტალიის წინააღმდეგ (*Pisano v. Italy*)²²⁴ განმცხადებელი ჩიოდა მე-ნ მუხლის საფუძველზე მის წინააღმდეგ მიმართული სისხლის სამართალწარმოების უსამართლობასთან დაკავშირებით, მაგრამ საქმე ამორიცხული იქნა განაცხადთა სიიდან დიდი პალატის მიერ, როგორც გადაწყვეტილი ხელახალი გასამართლების დროს განმცხადებლის გამართლების შედეგად. შემდგომ სამართალწარმოებაში მთავარი მოწმე დაკითხეს (განმცხადებლის მთავარი საჩივარი იყო ის, რომ მოწმეს არ მოუსმინეს) და განმცხადებლის მჯავრდება გაუქმდა. საქმეში ბალიჩი თურქეთის წინააღმდეგ (*Balikçi v. Turkey*)²²⁵ განმცხადებელი საჯარო მოსამსახურის მიმართ გამოყენებულ იქნა დისციპლინური ღონისძიება მისი მონაწილეობის გამო ინდუსტრიულ სასამართლო პროცესში, რომელიც სადავოდ ხდიდა საჯარო მოსამსახურეების მიერ პროფესიული კავშირების უფლების არქონას. თუმცა, მოგვიანებით, თურქეთის კონსტიტუცია შეიცვალა და აღიარა ამგვარი უფლებები. აგრეთვე გატარდა დამატებითი ცვლილებები საჯარო მოსამსახურეების პროფესიული კავშირების უფლებებთან დაკავშირებულ შიდა კანონმდებლობაში ევროპულ კონვენციასთან მათი შესაბამისობის უზრუნველსაყოფად. განმცხადებელს აგრეთვე შეეხო ამნისტიის კანონი, რის შედეგადაც საყვედური ამოღებული იქნა მისი საქმიდან. ამასთან, განმცხადებელი აგრძელებდა მუშაობას თავისი დამსაქმებლისთვის და არ განუცდია რაიმე ზიანი. ამ პირობებში სასამართლომ ჩათვალა, რომ საქმე გადაწყვეტილი იყო და ამორიცხა განაცხადი საქმეთა ნუსხიდან 37(1)(ბ) მუხლის თანახმად. დიდმა პალატამ მოიშველია ეს დებულება, რათა ნუსხიდან ამორიცხა საქმე სისოევა და სხვები ლატვიის წინააღმდეგ (*Sisojeva and others v. Latvia*)²²⁶. განმცხადებლები ცხოვრობდნენ

219 No. 43362/98, 19.9.00.

220 1,549 საქმე, რომელიც შეტანილი იქნა საქართველოს წინააღმდეგ 2008 წლის აგვისტოში საქართველო-რუსეთის კონფლიქტთან დაკავშირებით, ამორიცხული იქნა ნუსხიდან ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრესრელიზი, 10.1.11.

221 იხილეთ მაგ. ელ მაჯაუი და სტიჩტინგ ტუბა მოსკე ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*El Majjaoui & Stichting Touba Moskee v. Netherlands*), No. 25525/03, 20.12.07, პარ. 30 (საქმე ამორიცხული იქნა სიიდან დიდი პალატის უმრავლესობის მიერ, რომელმაც ჩათვალეს, რომ საქმე უკვე გადაწყვეტილი იყო. ამ მოსამართლეს ჰქონდა განსხვავებული მოსაზრება).

222 No. 58073/00, 8.3.01.

223 No. 37838/97, 27.2.01.

224 No. 3673/97, 24.10.02.

225 No. 26481/95, 6.1.04.

226 No. 60654/00, 8.1.07. იხილეთ, აგრეთვე, ჩევანოვა ლატვიის წინააღმდეგ (*Chevanova v. Latvia*), No. 58822/00, 7.12.07 და კაფტაილოვა ლატვიის წინააღმდეგ (*Kaftailova v. Latvia*), No. 59643/00, 7.12.07.

ლატვიაში, როგორც საბჭოთა კავშირის მოქალაქეები, მაგრამ მოქალაქეობის არმქონე პირებად იქცნენ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ. მათ დაიწყეს შიდა სამართალწარმოება მათი ბინადრობის სტატუსის გაუქმების გამო და აღძრეს სარჩელი სტრასბურგში მე-8 მუხლზე დაყრდნობით. სასამართლომ საქმე ნუსხიდან ამორიცხა იმის გამო, რომ განმცხადებლებს არ ემუქრებოდათ დეპორტაციის მყისიერი საფრთხე და წლების განმავლობაში არ პასუხობდნენ სამიგრაციო ხელისუფლების ორგანოების მიმართვას, რომელიც უხსნიდა მათ, თუ რა პროცედურა უნდა გაეგელოთ ლატვიაში თავიანთი ბინადრობისთვის კანონიერი სახის მისაღებად.

- 2.195 ამისგან განსხვავებით, 37(1)(ბ) მუხლის გაგებით საქმე არ ჩაითვლება გადაწყვეტილად, როდესაც სისხლის სამართლის ნორმა, რომლის საფუძველზეც განმცხადებლის ბრალდება და მსჯავრდება მოხდა, გაუქმდება, მაგრამ განმცხადებლის მსჯავრდება ძალაში დარჩება²²⁷. საქმეში კონსტანტინ მარკინი რუსეთის წინააღმდეგ (*Konstantin Markin v. Russia*)²²⁸ სასამართლომ უარყო მთავრობის თხოვნა, საქმე ნუსხიდან ამოერიცხათ, როგორც გადაწყვეტილი. საქმე ეხებოდა შიდა სამართალში მამრობითი სამხედრო მოსამსახურეების დისკრიმინაციას ბავშვის მოვლის შვებულების უფლებასთან დაკავშირებით. განმცხადებელს სინამდვილეში გამონაკლისის სახით მისცეს გარკვეული ხნით ბავშვის მოვლის შვებულება, მაგრამ სადავო კანონმდებლობა ძალაში რჩებოდა და სასამართლომ მიიჩნია, რომ საქმე წამოჭრიდა მნიშვნელოვან საკითხს, რომელიც ზოგადი ინტერესის საგანი იყო და მანამდე არ გადაწყვეტილა.

განაცხადის განხილვის გაგრძელება აღარ არის გამართლებული (მუხლი 37(1)(გ))

- 2.196 მესამე კატეგორიის განსაზღვრა რეალური სიზუსტით ბევრად უფრო რთულია. ის სასამართლოს ანიჭებს ვრცელ დისკრეციას, ამორიცხოს საქმეები, რომელთა განხილვის გაგრძელებაც რაიმე სხვა მიზეზით არ არის გამართლებული. მაგალითად, საქმეში ლეჟე საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Léger v. France*)²²⁹ დიდმა პალატამ მოიშველია მუხლი 37(1)(გ), რათა საქმეთა ნუსხიდან ამოერიცხა განაცხადი იმ მიზეზით, რომ განმცხადებელი გარდაიცვალა და განაცხადის გაგრძელების თხოვნა მოდიოდა იმ პირისგან, რომელიც არ იყო არც მეძვიდრე და არც ახლო ნათესავი და არც რაიმე ლეგიტიმური ინტერესი გააჩნდა საქმის მიმართ.
- 2.197 2001 წელს ეს დებულება მოიშველია სასამართლომ, რათა გაემართლებინა ნუსხიდან თურქეთის წინააღმდეგ მიმართული მთელი რიგი საქმეების ამორიცხვა, რომლებიც ამტკიცებდნენ ადამიანის უფლებების მძიმე დარღვევებს: აქმანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Akman v. Turkey*)²³⁰ (სასიკვდილო ცეცხლის გახსნა უშიშროების ძალების მიერ), ჰარანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Haran v. Turkey*)²³¹, თოგჩუ თურქეთის წინააღმდეგ (*Taggu v. Turkey*)²³² და თა თურქეთის წინააღმდეგ (*TA v. Turkey*)²³³ (თითოეული მათგანი გაუჩინარების საქმეს წარმოადგენდა). თითოეულ საქმეში მხარეები განიხილავდნენ მორიგების პირობებს, მაგრამ შეთანხმება ვერ მოახერხეს. ამის შემდეგ მთავრობამ წარუდგინა სასამართლოს ცალმხრივი განცხადება პირობების შესახებ, რომლის საფუძველზეც ის ითხოვდა საქმეების ნუსხიდან ამორიცხვას 37-ე მუხლის საფუძველზე. განმცხადებლები ყველა საქმეში ეწინააღმდეგებოდნენ განაცხადის ნუსხიდან ამორიცხვას და ამტკიცებდნენ, რომ მთავრობის მიერ წარმოდგენილი პირობები არ უტოლდებოდა საქმის გადაწყვეტას და არც სხვაგვარად ამართლებდა მის შეწყვეტას. ამისდა მიუხედავად, მთელი რიგი პალატის გადაწყვეტილებების თანახმად, საქმეები

227 ლ და ვ ავსტრიის წინააღმდეგ (L and V v. Austria), Nos. 39392/98 და 39829/98, 9.1.03.

228 No. 30078/06, 7.10.10 (საქმე გადაეცა დიდ პალატას 2011 წლის თებერვალში).

229 No. 19324/02, 30.03.09.

230 No. 37453/97, 26.6.01.

231 No. 25754/94, 26.3.02.

232 No. 27601/95, 9.4.02.

233 No. 26307/95, 9.4.02.

ამორიცხული იქნა განაცხადთა სიდიდან. გავრცელებული აზრის მიხედვით²³⁴, დასაბუთებული სასამართლოს მიერ ამ ბუნდოვან მუხლზე დაყრდნობით იმ საქმეების ამორიცხვა, რომლებიც კონვენციის ესოდენ სერიოზულ სავარაუდო დარღვევებს ეხებოდა. ამასთან, ამ დარღვევებს ადეკვატურად არ აგვარებდა მთავრობის მიერ შეთავაზებული პირობები, როგორც ამას მხარეები ამტკიცებდნენ²³⁵. მართლაც, სასამართლოს დიდმა პალატამ მოგვიანებით გამოხატა თავისი შეშფოთება ამ მოვლენასთან დაკავშირებით. გაუჩინარების საქმე, სადაც განმცხადებელი იყო თა, გადაეცა დიდ პალატას, რომელმაც თავისი გადაწყვეტილებით საქმეზე აჯარი თურქეთის წინააღმდეგ (*Acar v. Turkey*)²³⁶, 2003 წელს რეალურად შეცვალა პალატის გადაწყვეტილება განაცხადის ნუსხიდან ამორიცხვის შესახებ და დააბრუნა ის ნუსხაში 37(2)-ე მუხლის თანახმად²³⁷. სასამართლომ დაადგინა, რომ საქმის გარემოებების მიხედვით შეიძლება მართებული იყოს საქმის ამორიცხვა 37(1)(გ) პუნქტის საფუძველზე მოპასუხე სახელმწიფოს ცალმხრივი დეკლარაციის საფუძველზე, თუნდაც მას ეწინააღმდეგებოდნენ განმცხადებლები²³⁸. შემდეგი ფაქტორები გამოყვეს, როგორც სავარაუდოდ რელევანტური აღნიშნულ საკითხზე²³⁹:

- გაკეთებული საჩივრის ხასიათი;
- წამოტრიალი საკითხები თუ ჰგავს სასამართლოს მიერ წინა საქმეებში უკვე გადაწყვეტილ საკითხებს;
- იმ ზომების ხასიათი და ფარგლები, რაც მოპასუხე სახელმწიფოს მიერ გატარებული იქნა წინა საქმეებში სასამართლოს მიერ გამოტანილი გადაწყვეტილებების აღსასრულებლად;
- იმ ზომების გავლენა განსახილველ საქმეზე;
- ფაქტები სადავოა თუ არა მხარეებისთვის, რამდენად სადავოა და რა წინასწარი მტკიცებულებითი ღირებულება ენიჭება მხარეების მიერ ფაქტებთან დაკავშირებით წარდგენილ ინფორმაციას;
- თავად სასამართლომ უკვე თუ შეაგროვა მტკიცებულებები საქმეში სადავო ფაქტების დასადგენად;
- თავის ცალმხრივ განცხადებაში მოპასუხე სახელმწიფო თუ აღიარებს კონვენციის შესაძლო დარღვევებს და დადებითი პასუხის შემთხვევაში, რამდენად ვრცელია ეს აღიარება და როგორ აპირებს სახელმწიფო განმცხადებლებისთვის მიყენებული დარღვევის გამოსწორებას.

2.198 დიდმა პალატამ გადაწყვიტა აჯარის საქმეში, რომ არ ამორიცხა საქმე ნუსხიდან, რადგან ფაქტები დიდწილად სადავო იყო მხარეებისთვის. მთავრობამ უარი განაცხადა რაიმე პასუხისმგებლობის აღიარებაზე²⁴⁰ და მთავრობის ცალმხრივი დეკლარაცია ადეკვატურად არ პასუხობდა განმცხადებლების პრობლემებს კონვენციასთან დაკავშირებით. შესაძლოა ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო იმ ვალდებულებაზე უარის თქმა, რომ ჩაეტარებინათ კონვენციის საჩივარში მოთხოვნილი გაუჩინარების

234 ავტორი იყო განმცხადებლის ერთ-ერთი წარმომადგენელი საქმეში აქმანი, თოგჩუ და აჯარი თურქეთის წინააღმდეგ, რამაც ქვემოთ იქნება ნახსენები.

235 ამ გადაწყვეტილებების დამატებითი კრიტიკისთვის, იხ. P. Sardaro, „Jus Non Dicere for Allegations of Serious Violations of Human Rights: Questionable Trends in the Recent Case Law of the Strasbourg Court“ [პ. სარდარო, Jus Non Dicere ადამიანის უფლებათა მძიმე დარღვევების ბრალდებებისთვის: საჭეო ტენდენციები სტრასბურგის სასამართლოს ბოლო ხნის პრაქტიკაში] [2003] EHRLR 601.

236 No. 26307/95, 6.5.03.

237 შემდგომ მიღებულ, არსებით გადაწყვეტილებაში (8.4.04) სასამართლომ დაადგინა მე-2 მუხლის დარღვევა, რაც შედეგი იყო არაადეკვატური გამოძიებისა გაუჩინარების საქმეში.

238 იხილეთ მაგ. ვან ჰოუტენი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Van Houten v. Netherlands*), No. 25149/03, 29.9.05.

239 აჯარი თურქეთის წინააღმდეგ (*Acar v. Turkey*), No. 26307/95, 6.5.03, პარ. 75-7.

240 იმავნარად, საქმეში პრენცეპე მონაკოს წინააღმდეგ (*Prencipe v. Monaco*), No. 43376/06, 16.7.09 სასამართლომ უარყო მთავრობის ცალმხრივი დეკლარაციით მიმართვა, რომ საქმე ნუსხიდან ამორიცხათ, რამდენადაც მთავრობამ არ აღიარა კონვენციის დარღვევა.

გამოძიება. შესაბამისად, ადამიანის უფლებების პატივისცემის ტესტი, რომელიც მოცემულია 37(1)-ე მუხლში, მოითხოვდა საქმის არსებით განხილვას. თავიანთ საერთო, თანხვედრ მოსაზრებაში, მოსამართლეებმა ბრატცამ, ტულკენსმა და ვაჯინმა გამოთქვეს მოსაზრება, რომ ნუსხიდან ამორიცხვის პროცედურა უნდა იყოს გამონაკლისური და ვერცერთ შემთხვევაში ვერ იქნება გამოყენებული მეგობრული მორიგების მიმართ განმცხადებლის წინააღმდეგობის თავიდან ასაცილებლად. საქმეში რანცევი კვიპროსის და რუსეთის წინააღმდეგ (*Rantsev v. Cyprus and Russia*)²⁴¹, რომელიც ეხებოდა განმცხადებლის ქალიშვილის სიკვდილს კვიპროსში, სასამართლომ უარყო კვიპროსის მთავრობის თხოვნა საქმის ნუსხიდან ამორიცხვის შესახებ ცალმხრივი დეკლარაციის საფუძველზე, რომელიც აღიარებდა მე-2, მე-3, მე-4 და მე-5(1) მუხლების დარღვევას და კომპენსაციის სახით განმცხადებელს სთავაზობდა 37300 ევროს გადახდას. ამის გაკეთებისას სასამართლომ გაითვალისწინა, რომ საქმეში იდგა ადამიანების ტრეფიკინგის ძალიან მძიმე ხასიათის ბრალდება და მე-4 მუხლის საფუძველზე ტრეფიკინგთან დაკავშირებული საქმეების სიმწირე. შესაბამისად, ადამიანის უფლებების პატივისცემა მოითხოვდა საქმის განხილვის გაგრძელებას. განმცხადებელი საქმეში ჰაკიმი ბელგიის წინააღმდეგ (*Hakimi v. Belgium*)²⁴² ცდილობდა მიეღწია მის წინააღმდეგ სისხლის სამართალწარმოების განახლებისთვის. როდესაც მთავრობამ წარმოადგინა ცალმხრივი დეკლარაცია სტრასბურგის სამართალწარმოების ფარგლებში, ის უარყო სასამართლომ, რადგან ბუნდოვანი იყო, ბელგიის სამართალი იძლეოდა თუ არა საქმის წარმოების განახლების შესაძლებლობას ცალმხრივი დეკლარაციის საფუძველზე, მაშინ როდესაც, სასამართლო გადაწყვეტილების საფუძველზე საქმის წარმოების განახლება ნამდვილად შეიძლებოდა. მან დაადგინა მე-6(1) მუხლის საფუძველზე სასამართლოს ხელმისაწვდომობის უფლების დარღვევა და დარღვევის გამოსწორების ყველაზე მართებულ ფორმად სამართალწარმოების განახლება მიიჩნია.

- 2.199 აჯარის გადაწყვეტილების შემდეგ ცალმხრივი დეკლარაციების გამოყენება სტრას-ბურგის სისტემაში ფართოდ გავრცელდა. მაგალითად, საქმეები კალანოსი და სხვები რუმინეთის წინააღმდეგ (*Kalanyos and Others v. Romania*)²⁴³ და გერგელი და სხვები რუმინეთის წინააღმდეგ (*Gergely v. Romania*)²⁴⁴ ეხებოდა ბოშების სახლების დაწვას ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ, მათ ცუდ საცხოვრებელ პირობებს და ხელისუფლების ორგანოების უმოქმედობას, აღეკვეთათ თავდასხმა და ჩაეტარებინათ ადეკვატური გამოძიება. საქმეები ამორიცხული იქნა ცალმხრივი დეკლარაციების საფუძველზე, სადაც სახელმწიფომ აღიარა, რომ ადგილი ჰქონდა მე-3, მე-6, მე-8, მე-13 და მე-14 მუხლების დარღვევას და იკისრა ვალდებულება, რომ თითოეული განმცხადებლისთვის ზიანის ანაზღაურების სახით გადაეხადა 30000-365000 ევრომდე თანხა სამართლებრივ და სხვა დანახარჯებთან ერთად. მთავრობამ აგრეთვე იკისრა მთელი რიგი ზოგადი ღონისძიებების გატარება სასამართლო სისტემასთან, საგანმანათლებლო, სოციალურ და დაბინავების პროგრამებთან დაკავშირებით, რომლებიც მიმართული იქნებოდა სადავო სფეროში ბოშების დისკრიმინაციის წინააღმდეგ და ხელს შეუწყობდა მათ მონაწილეობას ადგილობრივი თემების ეკონომიკურ, საგანმანათლებლო, სოციალურ, კულტურულ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში. სასამართლომ უარყო განმცხადებლების წინააღმდეგობა საქმეთა ნუსხიდან ამორიცხვასთან დაკავშირებით, განსაკუთრებით, ამ საკითხზე მიღებული წინა გადაწყვეტილების გათვალისწინებით საქმეზე მოლდოვანი რუმინეთის წინააღმდეგ (*Moldovan v. Romania*) (No 2)²⁴⁵.

241 No. 25965/04, 7.1.10.

242 No. 665/08, 29.6.10.

243 No. 57884/00, 26.4.07.

244 No. 57885/00, 26.4.07.

245 Nos. 41138/98 და 64320/01, 12.7.05.

2.200 37(1)(გ) მუხლის საფუძველზე ამორიცხული სხვა საქმეები გვაფიქრებინებს, რომ ეს მუხლი მნიშვნელოვნად გადაფარავს 37(1)(ბ) მუხლს. საქმეში კალანტარი გერმანიის წინააღმდეგ (*Kalantari v. Germany*)²⁴⁶ განმცხადებლის ირანში გაქცევის შესახებ მიღებული გადაწყვეტილება გაუქმებული იქნა და, შესაბამისად, საქმე ამორიცხა 37(1)(გ) მუხლის საფუძველზე, რადგან ჩაითვა, რომ მისი განხილვა აღარ იყო საჭირო. ამ გადაწყვეტილების მიღებისას სასამართლომ გამიჯნა ეს საქმე სხვა საქმისგან – აჰმედი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Ahmed v. Austria*)²⁴⁷, სადაც სასამართლომ არ დააკმაყოფილა ხელისუფლების ორგანოების თხოვნა საქმის ნუსხიდან ამორიცხვის შესახებ, რადგან განმცხადებლის სომალის რესპუბლიკაში დეპორტაციის ბრძანება შეჩერებული იქნა, თუმცა სხვაგვარად დარჩა ძალაში.

საქმეში ვიქტორიო ემანუელე სავოელი იტალიის წინააღმდეგ (*Victor Emmanuel of Savoy v. Italy*)²⁴⁸ განმცხადებელი იყო იტალიის ბოლო მეფის ვაჟი, რომელიც ჩიოდა იმის შესახებ, რომ კანონი არ აძლევდა იტალიაში შესვლის და ცხოვრების უფლებას. საქმე ამოღებული იქნა ნუსხიდან მას შემდეგ, რაც შიდა სამართალი შეიცვალა და განმცხადებელს დართეს იტალიაში დაბრუნების უფლება. საქმეში ჯმ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*JM v. UK*)²⁴⁹ განმცხადებელი გაუპატიურების მსხვერპლი იყო და შიდა სამართალი თავდამსხმელს აძლევდა სასამართლოში მისი ჯვარედინი დაკითხვის ფართო უფლებას. განაცხადი ამორიცხა ნუსხიდან 37(1)(გ)-ე მუხლის საფუძველზე მას შემდეგ, რაც მიღწეული იქნა შეთანხმება მთავრობასთან, რომელიც ზიანის ასანაზღაურებლად გადაიხდიდა 6000 ფუნტს და აგრეთვე აანაზღაურებდა სამართლებრივ ხარჯებს. ამასთან, 1999 წელს შემოტანილი იქნა კანონმდებლობა²⁵⁰, რომელმაც შეზღუდა ბრალდებულის შესაძლებლობა პირადად ჯვარედინად დაეკითხა სავარაუდო დანაშაულის მსხვერპლი.

მოსაზრებები დასაშვებობის ეტაპის შემდეგ

2.201 სასამართლო ჩვეულებრივ აღარ იღებს ცალკე განჩინებას საქმის დასაშვებობის შესახებ საქმის არსებითი მხარის განხილვამდე. თუ დასაშვებობის შესახებ ცალკე განჩინება იქნა მიღებული, მხარეებს სასამართლო შესთავაზებს, ამის შემდეგ წარმოადგინონ საბოლოო წერილობითი მოსაზრებები.

2.202 ფორმასთან და სტრატეგიასთან დაკავშირებით იხილეთ ზემოთ 2.95 ნაწილი განმცხადებლის საპასუხო მოსაზრებების შესახებ. ისევე როგორც მხარეთა სხვა ტიპის პოზიციების შემთხვევაში, მოსაზრებების ფორმატი უნდა შეესაბამებოდეს იმ წესებს, რომელიც მოცემულია პრაქტიკულ დირექტივაში მხარეთა წერილობითი პოზიციების შესახებ (იხილეთ ზემოთ 2.101 და დანართი 2). კონკრეტულად, დასაშვებობის ეტაპის შემდგომ წარმოდგენილ მხარეების პოზიციებთან დაკავშირებით პრაქტიკული დირექტივა აცხადებს²⁵¹, რომ ისინი უნდა შეიცავდეს:

- მოკლე განცხადებას, რომელიც ადასტურებს მხარის პოზიციას საქმის ფაქტებთან დაკავშირებით, რომლებიც მოყვანილია დასაშვებობის განჩინებაში;
- სამართლებრივ არგუმენტებს საქმის არსებით მხარესთან დაკავშირებით; და
- პასუხს სასამართლოს მიერ დასმულ კონკრეტულ კითხვაზე ფაქტობრივ ან სამართლებრივ საკითხზე.

246 No. 51342/99, 11.10.01.

247 No. 25964/94, 17.12.96.

248 No. 53360/99, 24.4.03.

249 No. 41518/98, განჩინება 28.9.00.

250 ახალგაზრდების მართლმსაჯულებისა და სისხლის სამართლის მტკიცებულებების აქტი 1999.

251 პრაქტიკული დირექტივა: წერილობითი პოზიციები, პარ. 15.

ეს მოსაზრებები შეიძლება განსხვავდებოდეს თავდაპირველი განაცხადისგან რამდენიმე ასპექტით. ნებისმიერი საკითხი, რაც უკვე დაუშვებლად არის ცნობილი, აღარ უნდა იყოს მსჯელობის საგანი. განმცხადებლის მოსაზრებები, რა თქმა უნდა, გაითვალისწინებს მთავრობის პასუხებს განმცხადებლის არგუმენტებზე. განმცხადებელმა შეიძლება გადაწყვიტოს უარის თქმა კონკრეტულ არგუმენტზე (თუნდაც ისინი დასაშვებად იქნეს ცნობილი) მთავრობის საპასუხო მოსაზრებების გათვალისწინებით ან განმცხადებელმა შეიძლება სცადოს, განსაკუთრებულად გაუსვას ხაზი მთავარ არგუმენტებს დამხმარე არგუმენტებთან შედარებით. როგორც ზემოთ განვიხილეთ, ყოველთვის უნდა გვახსოვდეს, რომ ევროპული კონვენციის სისტემა ძირითადად წერილობითი და არა ზეპირი პროცედურაა.

სასამართლოს ამ ეტაპზე არ ეკრძალება გაითვალისწინოს ახალი ინფორმაცია, მტკიცებულებები ან არგუმენტები²⁵², თუმცა საქმის ფარგლები, რა თქმა უნდა, განსაზღვრულია დასაშვებობის განჩინებით.

- 2.203 მოსაზრებებში უნდა იქნეს შეტანილი ინფორმაცია იმ კომპენსაციის ან ხარჯების შესახებ, რასაც მოითხოვენ 41-ე მუხლის საფუძველზე, თუ პალატის პრეზიდენტი არ გადაწყვეტს სხვაგვარად (რეგლამენტის მუხლი 60)²⁵³. თუ მოთხოვნა არ არის წარდგენილი, სავარაუდოდ, ეს ნიშნავს, რომ ანაზღაურება ვერ გაიცემა (რეგლამენტის მუხლი 60(3))²⁵⁴. იხილეთ აგრეთვე კომენტარი სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნებთან დაკავშირებით ზემოთ, განმცხადებლის საპასუხო მოსაზრებების შესახებ 2.95 ნაწილში. მოთხოვნა სამართლებრივი და სხვა დანახარჯების შესახებ შეიძლება მოიცავდეს თანხებს, რაც დახარჯული იქნა კონვენციის დარღვევის გამოსწორების მცდელობისას ეროვნული სამართლებრივი სისტემის მეშვეობით. განმცხადებლის ნებისმიერი მოთხოვნა 41-ე მუხლის საფუძველზე სასამართლოს მიერ გაეგზავნება მოპასუხე მთავრობას მისი საპასუხო მოსაზრებებისთვის (რეგლამენტის მუხლი 60(4)). 41-ე მუხლის საფუძველზე სამართლიანი დაკმაყოფილების გაცემა უფრო დეტალურად განხილულია მე-8 თავში.

ზეპირი მოსმენა

- 2.204 სასამართლოს მიერ საქმის დასაშვებობასთან ან არსებით მხარესთან დაკავშირებით მოსმენის ჩატარება აშუაშადა უფრო გამონაკლისის წარმოადგენს, ვიდრე წესს (მუხლი 59(3)). თუმცა სასამართლოს პრაქტიკის მიხედვით, მხარეებს ეკითხებიან სურთ თუ არა მათ, რომ სასამართლომ ჩატაროს ზეპირი მოსმენა. ამისდა მიუხედავად, საქმეების უდიდესი უმრავლესობა მოსმენის გარეშე წყდება. სასამართლოს მიერ მოსმენის ჩატარების უფრო მაღალი ალბათობა არსებობს მაშინ, როდესაც საჭიროა დამატებითი მოეფინოს შუქი საქმის ფაქტებს, შესაბამის შიდა სამართალს ან პრაქტიკას. მიიჩნევა, რომ საქმის სამართლებრივი ან პოლიტიკური მნიშვნელობა აგრეთვე რელევანტური ფაქტორია მოსმენის საჭიროების შესაფასებლად. სამდევნო, როგორც წესი, გამოსცემს პრესრელიზს საქმის შესახებ მოსმენის გამართვამდე. მეორე პრესრელიზი ჩვეულებრივ გამოიცემა მოსმენის დღეს. ჩანინშული მოსმენების განრიგი მოცემულია სასამართლოს ვებგვერდზე. 2007 წლიდან სასამართლო აგრეთვე ეწევა მოსმენების ვებტრანსლაციას თავის ვებ გვერდზე (2.30 საათიდან, მოსმენის დღეს).
- 2.205 როდესაც სასამართლო გადაწყვეტს ზეპირი მოსმენის ჩატარებას საქმის არსებით მხარეზე და შეატყობინებს მხარეებს ამ გადაწყვეტილების შესახებ, მან შეიძლება გაუგზავნოს მხარეებს სხვადასხვა კითხვების სია, რომელსაც პასუხი უნდა გაეცეს მოსმენის დროს. სასამართლომ შეიძლება აგრეთვე განსაზღვროს თარიღი მოსმენამდე

252 იხილეთ მაგ. კ და თ ფინეთის წინააღმდეგ (K and T v. Finland), No. 25702/94, 12.7.01.

253 პრაქტიკული დირექტივა: წერილობითი პოზიციები, პარ. 15(ბ) აგრეთვე მოითხოვს განმცხადებლისგან პრაქტიკული დირექტივის შესრულებას სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნების წარდგენის დროსაც.

254 იხილეთ მაგ. ამბრუზი იტალიის წინააღმდეგ (Ambruosi v. Italy), No. 31227/96, 19.10.00.

დამატებითი დოკუმენტების წარმოსადგენად. მოსმენამდე მხარეების წარმომადგენლებს სთხოვენ წარმოადგინონ ზეპირი მოსაზრებების ასლი სასამართლოს თარჯიმნებისთვის. ამის გაკეთება არ არის სავალდებულო, მაგრამ შესაძლებლობის შემთხვევაში რეკომენდებულია, რადგან ის ხელს შეუწყობს ზეპირი გამოსვლის სინქრონულ თარგმანს. თუ, სავარაუდოდ, წარმოსადგენი მოსაზრებების ტექსტი ვერ გაიგზავნება წინასწარ, მაშინ, სულ მცირე, მთავარი არგუმენტების შეჯამება მაინც უნდა გაიგზავნოს. რა თქმა უნდა, ადვოკატები არ არიან შეზღუდულნი წინასწარ გაგზავნილი ტექსტით და მათ შეუძლიათ შეცვალონ თავიანთი მოსაზრებები, როგორც საჭიროდ ჩათვლიან.

- 2.206 სასამართლო ასევე სთხოვს მხარეებს, მოსმენამდე წარმოადგინონ ყველა იმ პირის, მათ შორის, სამართლებრივი წარმომადგენლების, მრჩეველების და განმცხადებლების სახელი და გვარი, ვინც დაესწრება მოსმენას. სასამართლოს რეგლამენტი მოითხოვს, რომ განმცხადებელი მოსმენაზე წარმოადგინოს ადვოკატმა, რომელსაც კონვენციის წევრ ერთ-ერთ სახელმწიფოში აქვს სამართლის პრაქტიკის უფლება ან სხვა წარმომადგენელმა, ვისაც ნებას დართავს სასამართლო (რეგლამენტის მუხლი 36(3)). პრეზიდენტმა შეიძლება ნება დართოს განმცხადებელს, თავად წარმოადგინოს თავისი საქმე²⁵⁵; მაგრამ ამგვარი პრაქტიკა უკიდურესად იშვიათია. როდესაც განმცხადებელს წარმოადგენს ადვოკატი, მოსმენაზე სასამართლომ შეიძლება განმცხადებელსაც დართოს ნება, სასამართლოს სიტყვით თავად მიმართოს²⁵⁶. სასამართლომ შეიძლება დაუშვას რამდენიმე წარმომადგენლის ყოლა, რომლებიც გამოვლენ მხარის სახელით (თუმცა ყველანი ერთად უნდა ჩაეტიონ მხარისთვის გამოყოფილ, საერთო დროში).
- 2.207 მოსმენები ჩვეულებრივ იმართება სასამართლოს ერთ-ერთ ოფიციალურ ენაზე (ინგლისურად ან ფრანგულად), მაგრამ პრეზიდენტმა შეიძლება დაუშვას კონვენციის წევრი რომელიმე სახელმწიფოს ოფიციალური ენის გამოყენება. თუ მხარეს სურს სასამართლოს მიმართოს სხვა ენაზე და არა ინგლისურად ან ფრანგულად, ამის შესახებ წინასწარ უნდა გააფრთხილოს სასამართლო.
- 2.208 განხილვის ჩატარებას ხელმძღვანელობს შესაბამისი პალატის პრეზიდენტი (რეგლამენტის მუხლი 64), თუმცა მოსმენა ჩვეულებრივ არ გრძელდება 2 საათზე მეტი ხნის განმავლობაში და იმართება დილის 9-დან 11 საათამდე ან 2.30-დან 4.30 საათამდე. მხოლოდ გამონაკლისის სახით მიეცემათ მხარეებს დამატებითი დრო. განმცხადებლებს ჩვეულებრივ ეძლევათ 30 წუთი თავიანთი ძირითადი არგუმენტის წარმოსადგენად²⁵⁷. ამის შემდეგ მოპასუხე მთავრობას ეძლევა 30 წუთი საპასუხოდ (დასაშვებობის მოსმენებზე ჩვეულებრივ იწყებს მთავრობა და პასუხობს განმცხადებელი). დრო მკაცრად უნდა იქნეს დაცული და მნიშვნელოვანია, რომ ადვოკატები ჩაეტიონ მათთვის გამოყოფილ 30 წუთში. სხვაგვარად, ისინი შეიძლება გააჩეროს პრეზიდენტმა (მიუხედავად იმისა, მოასწრებენ თუ არა მოსაზრების დასრულებას) ან შემცირდება მათი დრო, რაც გამოყოფილია მეორე მხარის საპასუხოდ. პრეზიდენტი ჩვეულებრივ გამართავს მოკლე არაფორმალურ შეხვედრას მოსმენამდე, რათა მხარეებს შეახსენოს გამოყოფილი დროის დაცვის საჭიროება და განიხილოს მათთან კონკრეტული ორგანიზაციული საკითხები მოსმენისთვის. მაგალითად, შეიძლება ადგილი ჰქონდეს სასამართლოს წინაშე იმ დოკუმენტების დაშვებას, რომლებიც მხარეებმა დაგვიანებით წარმოადგინეს.
- 2.209 ნათელია, რომ ევროპული კონვენციის განაცხადის კონტექსტში ზეპირი მოსაზრებების წარმოდგენა მრავალი თვალსაზრისით განსხვავდება შიდა სასამართლოებში გამოსვლისგან. პროცედურა ძირითადად წერილობითია და მხოლოდ ზოგიერთ საქმეში სრულდება ძალიან მოკლე მოსმენით. 30 წუთში წარმომადგენლებს მოეთხოვებათ შეავსონ

255 იხილეთ მაგ. ვლოხი პოლონეთის წინააღმდეგ (Wloch v. Poland), No. 27785/95, 19.10.00.

256 იხილეთ მაგ. ჰარტმანი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (Hartman v. Czech Republic), No. 53341/99, 10.7.03; გორზელიკი და სხვები პოლონეთის წინააღმდეგ (Gorzeliak and others v. Poland), No. 44158/98, 17.2.04.

257 გამონაკლისის სახით, ეს დრო გაზარდეს 45 წუთამდე (როდესაც საქმეს ოჯახიანი თურქეთის წინააღმდეგ (Ocalan v. Turkey), No. 46221/99, 12.3.03 განიხილადა პალატა).

უკვე წარმოდგენილი წერილობითი მოსაზრებები საბოლოო ზეპირი არგუმენტებით მხარეთა სახელით. მოსაზრებები სინქრონულად ითარგმნება და მოსამართლეების ნაწილი მოუსმენს თარჯიმნებს და არა ადვოკატებს, შესაბამისად, ადვოკატებისთვის რეკომენდებულია ისაუბრონ ნათლად და არ ისაუბრონ ძალიან სწრაფად. მხარეებს შეიძლება ჰქონდეთ მოლოდინი, რომ მომხსენებელ მოსამართლეს ღრმად ეცოდინება საქმე, თუმცა იგივე შესაძლოა არ ვრცელდებოდეს ყველა მოსამართლეზე. ძალიან შეზღუდული დროის გათვალისწინებით, აუცილებელი არ არის საქმის ფაქტების ვრცლად მიმოხილვა (თუ ადგილი არ აქვს კონკრეტულ ფაქტობრივ დავას). რა თქმა უნდა, აუცილებელი არ არის, გამომსვლელი შეეხოს ყველა წამოჭრილ საკითხს, მთავარია, რომ ყველა საკითხი განხილული იყოს წერილობით მოსაზრებაში, რომელიც უკვე შეტანილია სასამართლოში. ზეპირ გამოსვლას ახასიათებს აქცენტის გაკეთება მხარეთა შორის დავის ძირითად საკითხებზე. თუ სასამართლომ მხარეებს მიაწოდა კონკრეტული კითხვები მოსმენის გამართვამდე, მაშინ ამ საკითხებზე, რა თქმა უნდა, უნდა გამახვილდეს ყურადღება ზეპირი გამოსვლის დროს (თუმცაღა აუცილებელი არ არის, რომ გამოსვლა შემოიფარგლოს სასამართლოს კონკრეტულ კითხვებზე პასუხით). მკაცრად შეზღუდული დროის გათვალისწინებით, ადვოკატები ხშირად ამზადებენ წერილობით სიტყვას, რომელთა ხანგრძლივობაც დროში განსაზღვრულია, რათა უზრუნველყონ, რომ არ გადააჭარბებენ 30 წუთს. როდესაც ორივე მხარე წარმოადგენს თავის 30-წუთიან სიტყვას, სასამართლომ შეიძლება დაუსვას კითხვები წარმომადგენლებს. ხშირად კითხვები მიმართულია კონკრეტულად ერთი მხარისკენ. თუმცა ეს ყოველთვის ასე არ არის. კითხვები შეიძლება დასვას ნებისმიერმა მოსამართლემ (რეგლამენტის მუხლი 64(2)) და კითხვებს დაუსვამენ მხარეებს სწრაფი მონაცვლეობით. მხარეებს სასამართლოში აძლევენ ფურცლებს, სადაც მითითებულია მოსამართლეების სახელები სხდომის დარბაზში მათი განლაგების თანმიმდევრობის მიხედვით. აღნიშნული მხარეებს ეხმარება იმის განსაზღვრაში, თუ რომელი მოსამართლე სვამს კითხვას. თუ სასამართლოს აქვს კითხვები, შეიძლება სხდომის შეწყვეტა 10-15 წუთით, რათა მხარეებმა მოამზადონ თავიანთი პასუხები (თუმცა ყოველთვის არ იქნება ამის საშუალება). შესვენების დროს მხარეები შეიძლება დარჩნენ სასამართლო პალატაში ან შეიძლება გაეშურონ შეხვედრების ოთახებისკენ ქვედა სართულზე. ეს არის დაძაბული პერიოდი, როცა მხარეებმა უნდა გადაწყვიტონ თუ რას იტყვიან სასამართლოს კითხვების პასუხად და რას უპასუხებენ მეორე მხარის მოსაზრებებს. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია, რომ სამართლებრივი წარმომადგენლები, მრჩეველები და განმცხადებელი ძალიან გულდასმით მუშაობდნენ ერთად შესვენების განმავლობაში.

შესვენების შემდეგ თითოეულ მხარეს ექნება დაახლოებით 10 წუთი, რათა უპასუხოს სასამართლოს კითხვებს და მეორე მხარეს. პასუხის გაცემას იწყებს განმცხადებელი და აგრძელებს მთავრობა.

- 2.210 სასამართლოს მოსმენა საჯაროა, თუ არ არსებობს გამონაკლისური გარემოებები მოსმენის დახურვისთვის (მუხლი 40 და რეგლამენტის მუხლი 63). მაგალითად, საქმეში სკოძარი და ჯუნტა იტალიის წინააღმდეგ (*Scozzari and Giunta v. Italy*)²⁵⁸ დახურული მოსმენა გაიმართა ბავშვების ნახვის უფლებებთან დაკავშირებით. ნებისმიერმა მხარემ ან ნებისმიერმა დაინტერესებულმა პირმა შეიძლება ითხოვოს დახურული მოსმენის გამართვა. საჭიროა ამგვარი ითხოვნის დასაბუთება და უნდა დაკონკრეტდეს, მხარე მთელი მოსმენის დახურვას ითხოვს, თუ მხოლოდ მისი ნაწილის (რეგლამენტის მუხლი 63(3)). სასამართლომ შეიძლება არ დაუშვას პრესა და საზოგადოება მთელ მოსმენაზე ან მის ნაწილზე ერთ-ერთი ქვემოთ ჩამოთვლილი მიზეზით (რეგლამენტის მუხლი 63(2))²⁵⁹:

- (1) მორალის დასაცავად; ან
- (2) საჯარო წესრიგის დასაცავად; ან

258 Nos. 39221/98 და 41963/98, 13.7.00, პარ. 9. იხილეთ მაგ. 8 ფინეთის წინააღმდეგ (*Z v. Finland*), No. 22009/93, 25.2.97.

259 იხილეთ მაგ. დაუდი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Daoudi v. France*), No. 19576/08, 3.12.09.

- (3) დემოკრატიულ სამოგადოებაში ეროვნული უშიშროების დასაცავად; ან
- (4) როდესაც ამას მოითხოვს არასრულწლოვნის ინტერესები; ან
- (5) როდესაც ამას მოითხოვს მხარეთა პირადი ცხოვრების დაცვა; ან
- (6) იმდენად, რამდენადაც ამას მკაცრად აუცილებლად ჩათვლის პალატა განსაკუთრებულ გარემოებებში, სადაც საჭაროობა შელახავს მართლმსაჯულების ინტერესებს.

2.211 თუ მხარე არ გამოცხადდება მოსმენაზე სათანადო განმარტების გარეშე, სასამართლო ამისდა მიუხედავად ჩაატარებს მოსმენას მხარის დაუსწრებლად, თუ სასამართლო დარწმუნდება, რომ ამის გაკეთება შეესაბამება მართლმსაჯულების სათანადოდ განხორციელებას (რეგლამენტის მუხლი 65)²⁶⁰.

2.212 სასამართლომ შეიძლება გააკეთოს მოსმენის სიტყვასიტყვითი ჩანაწერი (რეგლამენტის მუხლი 70). სამართალწარმოება იწერება ფირზე, მაგრამ სიტყვასიტყვითი ჩანაწერი არ მომზადდება, თუ სასამართლო არ გადაწყვეტს ასე. სიტყვასიტყვითი ჩანაწერი მოიცავს:

სასამართლოს შემადგენლობას;

სასამართლო მოსმენაზე გამოცხადებული პირების (მათ შორის, წარმომადგენლების, ადვოკატების, მრჩეველების და მესამე მხარეების) სიას;

წარმოდგენილი სიტყვების ტექსტს, დასმულ კითხვებს და მათზე გაცემულ პასუხებს;

მოსმენის განმავლობაში მიღებული რაიმე გადაწყვეტილების ტექსტს.

თუ ასეთი მომზადდება, სიტყვასიტყვითი ჩანაწერი ეგზავნება მხარეებს, რომლებსაც შეუძლიათ მათში ცვლილებების შეტანა ამისთვის დადგენილ ვადაში; თუმცა ისინი ვერ შეცვლიან იმის შინაარსს, რაც ითქვა. სასამართლოს თათბირი ხდება განცალკევებით და თათბირის შინაარსი საიდუმლოა (რეგლამენტის მუხლი 22). სასამართლოს მიერ მიღებული ნებისმიერი გადაწყვეტილება მიიღება მოსამართლეთა ხმების უმრავლესობით. თუ ხმები თანაბრად იყოფა, კენჭისყრა ხელახლა ჩატარდება და თუ მეორედაც თანაბრად გაიყოფა ხმები, პრეზიდენტს ექნება გადაწყვეტილება ხმა (რეგლამენტის მუხლი 23(1)). კენჭისყრა ხდება ხელის აწევით. პალატის პრეზიდენტმა შეიძლება კენჭისყრა ჩაატაროს სიის ამოკითხვით მათი მოსამართლე მუშაობის ხანგრძლივობის საპირისპირო თანმიმდევრობით (რეგლამენტის მუხლი 23(3)).

260 იხილეთ მაგ. კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (Cyprus v. Turkey), No. 25781/94, 10.5.01, პარ. 12.

3

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა და პროცესი — გადანწყვეტილება და აღსრულება

გადაწყვეტილების გამოტანა	3.01	სისხლისსამართლებრივი გამოძიება	3. 46
დიდი პალატისთვის საქმის გადაცემა	3.08	შიდა სამართალწარმოების განახლება	
გადაწყვეტილების ინტერპრეტაცია	3.12	კონვენციის დარღვევის აღმოჩენის გამო	3.49
გადაწყვეტილების	3.13	სასამართლოს მიერ დადგენილი დარღვევის	
გადაწყვეტილებების აღსრულება	3.17	გამოსასწორებლად მოპასუხე სახელმწიფოს	
სამართლებრივი დაცვის საშუალებები	3.17	მიერ მიღებული ზომების შემოწმება	3.53
კონვენციის სისტემური დარღვევები და		გადაწყვეტილებების აღსრულების	
„პილოტური გადაწყვეტილების პროცედურა“	3.21	ზედამხედველობა: მინისტრთა კომიტეტის როლი	3.55
პილოტური გადაწყვეტილებები	3.27	ინტერპრეტაციის პროცედურა	3.76
46-ე მუხლის („კვაზიპილოტური“) გადაწყვეტილებები	3.33	დარღვევის პროცედურა	3.77
რესტიტუცია საკუთრების საქმეებში	3.41	გადაწყვეტილებების აღსრულების	
უკანონოდ დაკავებული პირის გათავისუფლება	3.42	უზრუნველყოფის სხვა საშუალებები	3.78

გადაწყვეტილების გამოტანა

- 3.01** სასამართლოს დასაბუთებული გადაწყვეტილება ჩვეულებრივ ქვეყნდება საბოლოო წერილობითი მოსაზრებების წარდგენიდან (ან ზეპირი განხილვის ჩატარებიდან) რამდენიმე თვის შემდეგ. ამის შესახებ ინფორმაცია წინასწარ ქვეყნდება სასამართლოს ვებგვერდზე. სასამართლოს მიერ გაცემული სამართლებრივი ხარჯების ანაზღაურება არ უზრუნველყოფს განმცხადებლის ან მისი წარმომადგენლის დასწრებას გადაწყვეტილების გამოტანისას, რაც არ არის სავალდებულო და არც სასამართლო მოელის ამას მხარისგან. ამიტომ, ჩვეულებრივ, განცხადებელი არ არის წარმოდგენილი გადაწყვეტილების გამოცხადებისას.
- 3.02.** დიდი პალატის გადაწყვეტილებები (შემოკლებით) ხმადაღმა იკითხება საჯარო სხდომაზე დიდი პალატის პრეზიდენტის მიერ, ან პრეზიდენტისგან უფლებამოსილი მოსამართლის მიერ. საჯარო სხდომა იშვიათად ტარდება პალატის გადაწყვეტილებებისთვის, რომლებიც უშუალოდ მხარეებს ეგზავნება. კომიტეტების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები იგზავნება მხარეებთან (სხდომის ჩატარების გარეშე). გადაწყვეტილების გამოცხადების შემდეგ სასამართლო გამოსცემს პრესრელიზს, რომელშიც აღწერილია გადაწყვეტილების მოკლე შინაარსი. პრესრელიზი დაუყოვნებლივ განთავსდება სასამართლოს ვებგვერდზე გადაწყვეტილების გამოცხადების დღეს (თუმცა, ჩვეულებრივ, დღის მეორე ნახევარში). გადაწყვეტილებას მხარეებს უგზავნის ფოსტით სასამართლოს მდივანი, რომელიც გადაწყვეტილების ასლებს ასევე გადასცემს მინისტრთა კომიტეტს, ევროპის საბჭოს გენერალურ მდივანს და ნებისმიერ დაინტერესებულ მესამე პირს (სასამართლოს რეგლამენტის 77-ე მუხლი).
- 3.03.** გადაწყვეტილებები იწერება სასამართლოს ორი ოფიციალური ენიდან ერთ-ერთზე (ინგლისურად ან ფრანგულად). თუმცა, ყველაზე მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებები ორივე ენაზეა ხელმისაწვდომი (სასამართლოს რეგლამენტის მუხლი 77). ის, თუ რომელი ენა იქნება გამოყენებული, როგორც ჩანს, დამოკიდებულია სამდივნოს კონკრეტული იურისტის არჩევანზე, რომელიც ამ საქმეზე მუშაობს. გადაწყვეტილებები

იწერება სტანდარტული ფორმით რეგლამენტის 74(1)-ე მუხლის თანახმად. ყველა გადაწყვეტილება მოიცავს:

- (1) პრეზიდენტის და სხვა მოსამართლეების სახელებს, რომლებიც შედიან პალატაში ან შესაბამის კომიტეტში და მდივნის ან მდივნის მოადგილის სახელს;
- (2) თარიღს, როდესაც გადაწყვეტილება იქნა მიღებული და გამოტანილი;
- (3) მხარეების აღწერას;
- (4) მხარეების წარმომადგენლების, ადვოკატების და მრჩეველების სახელებს;
- (5) განხორციელებული პროცედურის აღწერას;
- (6) საქმის ფაქტებს;
- (7) მხარეების არგუმენტების მოკლე აღწერას;
- (8) არგუმენტებს სამართლებრივ საკითხებზე;
- (9) სარეზოლუციო დებულებებს;
- (10) გადაწყვეტილებას, თუ ასეთი არსებობს, ხარჯებთან დაკავშირებით;
- (11) მოსამართლეთა რაოდენობას, რომლებიც ქმნიან უმრავლესობას.
- (12) როდესაც ეს საჭიროა, განცხადებას იმის შესახებ, თუ რომელი ტექსტია ავთენტური.

მოსამართლეებს შეუძლიათ დაურთონ პალატის და დიდი პალატის გადაწყვეტილებებს თავიანთი მოსაზრება, რომელიც უმრავლესობის გადაწყვეტილებას ეთანხმება ან განსხვავდება მისგან (მუხლი 45(2) და სასამართლოს რეგლამენტის მუხლი 74(2)) ან მათ შეიძლება მხოლოდ განცხადება გააკეთონ განსხვავებული აზრის შესახებ. გადაწყვეტილებები განმეორებადი დარღვევების (კლონ) საქმეებზე, როგორც წესი, ბევრად უფრო მოკლეა, ვიდრე სხვა გადაწყვეტილებები (ფაქტების, მხარეთა მოსაზრებების შეჯამების და ა.შ. ნაწილში).

- 3.04 სასამართლოს პირველადი სამართლებრივი დაცვის საშუალებაა იმის გამოცხადება, რომ ადგილი ჰქონდა კონვენციის ერთი ან მეტი უფლების დარღვევას. როდესაც სასამართლო დაადგენს კონვენციის დარღვევის არსებობას, გადაწყვეტილებაში შეიძლება მოცემული იქნეს „სამართლიანი დაკმაყოფილება“ 41-ე მუხლის თანახმად (1998 წლის ნოემბრამდე ყოფილი მუხლი 50), თუ კომპენსაციის საკითხი მომწიფებულია გადაწყვეტილების მისაღებად. ეს შეიძლება მოიცავდეს კომპენსაციას, როგორც მატერიალური, ისე არამატერიალური ზიანისთვის და სამართლებრივი ხარჯებისათვის. სასამართლოს შეუძლია, რომ განსაზღვროს საურავი და ჩვეულებრივ ასეც იქცევა. საურავი გადასახდეელი იქნება განსაზღვრულ ვადაში (ჩვეულებრივ, სამ თვეში) დაკისრებული თანხის გადაუხდელობის შემთხვევაში. კონვენციაში არ არის მუხლი, რომლის საფუძველზეც შესაძლებელი იქნებოდა გაწეული ხარჯების განმცხადებლისთვის დაკისრება.
- 3.05 თუ მოთხოვნა 41-ე მუხლის საფუძველზე არ არის მომწიფებული გადასაწყვეტად, სამართლიანი დაკმაყოფილების საკითხი შეიძლება გადაიდოს სხვა დროისთვის სასამართლოს მიერ დამატებითი მოსაზრებების მიღებამდე (სასამართლოს რეგლამენტის მუხლი 75). ამგვარ პირობებში სასამართლო მოგვიანებით განსაზღვრავს სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნაზე მსჯელობის პროცედურას. 41-ე მუხლის მოთხოვნებზე მსჯელობისას სასამართლო, როგორც წესი, შედგება იმავე მოსამართლეებისგან, თუმცა შესაძლოა ეს ყოველთვის ასე არ მოხდეს (სასამართლო რეგლამენტის მუხლი 75(2)). თუ მხარეები მოგვიანებით შეთანხმდებიან 41-ე მუხლის საფუძველზე დაყენებულ მოთხოვნასთან დაკავშირებით, სასამართლო საქმეს ამორიცხავს განსახილველი საქმეების ნუსხიდან, თუ ჩათვლის, რომ შეთანხმება სამართლიანია (სასამართლო რეგლამენტის მუხლი 75(4)). 41-ე მუხლის საფუძველზე გაცემული დაკმაყოფილების დონეები დამატებით განხილულია მე-8 თავში.
- 3.06 რადგანაც არსებობს დებულება, რომელიც ითვალისწინებს პალატის გადაწყვეტილების დიდი პალატისთვის გადაცემას (იხილეთ ქვემოთ 3.08), პალატის გადაწყვეტილება იმთა-

კითხვებზე საბოლოო არ არის. პალატის გადაწყვეტილება საბოლოო გახდება მხოლოდ მას შემდეგ, როდესაც სახეზეა შემდეგი სამი პირობიდან ერთ-ერთი (მუხლი 44(2)):

- (1) როდესაც მხარეები აცხადებენ, რომ ისინი არ მოითხოვენ საქმის დიდი პალატისთვის გადაცემას; ან
- (2) გადაწყვეტილების გამოცხადებიდან სამი თვის შემდეგ, თუ ამ ხნის განმავლობაში არ იქნა მიღებული თხოვნა დიდი პალატისთვის საქმის გადაცემის შესახებ; ან
- (3) როდესაც დიდი პალატის კოლეგია არ დააკმაყოფილებს საქმის გადაცემის შესახებ თხოვნას.

დიდი პალატის გადაწყვეტილება არის საბოლოო (მუხლი 44(1)). როგორც კი საბოლოო გახდება, გადაწყვეტილება იქნის სავალდებულო ძალას (მუხლი 46(1)).

- 3.07 სასამართლო გადაწყვეტილებებში მექანიკური შეცდომები, შეცდომები დაანგარიშებაში ან აშკარა შეცდომები შეიძლება გამოსწორდეს, მაგრამ მხარეებმა უნდა აცნობონ სასამართლოს ამგვარი შეცდომების შესახებ გადაწყვეტილების გამოტანიდან ერთი თვის ვადაში (სასამართლო რეგლამენტის მუხლი 81). სასამართლოს შეუძლია საკუთარი ინიციატივითაც გამოასწოროს მექანიკური შეცდომები.

დიდი პალატისთვის საქმის გადაცემა

- 3.08 კონვენციის სისტემის ერთ-ერთი ასპექტი, რაც შემოტანილი იქნა მე-11 ოქმის საფუძველზე, არის დიდი პალატის უფლებამოსილება, ხელახლა მოისმინოს საქმე (მუხლი 43 და სასამართლო რეგლამენტის მუხლი 73). პალატის მიერ გადაწყვეტილების მიღებიდან სამი თვის განმავლობაში, განსაკუთრებულ შემთხვევებში, ნებისმიერ მხარეს შეუძლია ითხოვოს საქმის გადაცემა დიდი პალატისთვის საბოლოო გადაწყვეტილების მისაღებად. მხარემ, რომელიც ითხოვს საქმის გადაცემას, უნდა წარმოადგინოს თავისი დასაბუთება. თხოვნას განიხილავს დიდი პალატის ხუთი მოსამართლისგან შემდგარი კოლეგია (სასამართლო რეგლამენტის მუხლი 73(2)). ამ კოლეგიას ევალება გაარკვიოს, საქმეში არის თუ არა რომელიმე ქვემოთ ჩამოთვლილთაგანი:

- (1) სერიოზული კითხვა, რაც უკავშირდება კონვენციის განმარტებას; ან
- (2) სერიოზული კითხვა, რაც უკავშირდება მის მოქმედებას (მაგალითად, თუ მოითხოვს კონვენცია ეროვნული სამართლის ან პრაქტიკის არსებით ცვლილებას); ან
- (3) ზოგადი მნიშვნელობის სერიოზული საკითხი (მაგალითად, არსებითი პოლიტიკური საკითხი ან პოლიტიკის მნიშვნელოვანი საკითხი)(მუხლი 43(2)).

კოლეგია არ ასაბუთებს თავის უარს თხოვნის დაკმაყოფილებაზე, მაგრამ თუ თხოვნა მიღებული იქნება, დიდი პალატა გადაწყვეტს გადაცემულ საქმეს გადაწყვეტილების გამოტანის გზით (მუხლი 43(3)).

- 3.09 მე-11 პროტოკოლის საფუძველზე ხელახალი განხილვის პროცესის შემოტანა წარმოადგენდა პოლიტიკურ კომპრომისს კონვენციის წევრ სახელმწიფოებს შორის. ჩვეულებრივ, საერთაშორისო სასამართლოებს არ ახასიათებთ საქმის სრულად ხელახლა განხილვის შესაძლებლობა იმავე (თუმცა სხვაგვარად დაკომპლექტებული) სასამართლოს წინაშე. მოსამართლეთა მხრიდან კრიტიკის საფუძველი გახდა ფაქტი, რომ მოპასუხე სახელმწიფოდან მოვლენილი მოსამართლე, რომელიც პალატის გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებულ კენჭისყრაში მიიღებს მონაწილეობას, პრაქტიკაში აგრეთვე შეიძლება დაესწროს დიდი პალატისთვის საქმის გადაცემის პროცედურას და მონაწილეობა

1 თუმცა რაც შეეხება რამდენიმე განმცხადებლის შემთხვევას ერთ საქმეზე, იხ. კოვაჩიჩი და სხვები სლოვენიის წინააღმდეგ (Kovačič and others v Slovenia), No. 44574/98 et seq., 3.10.08, პარ. 197-200.

მიიღოს კენჭისყრაშიც². თუმცა, სასამართლოს დამკვიდრებული პრაქტიკის მიხედვით, იმ პალატის პრეზიდენტი, რომელმაც მიიღო პირველი გადაწყვეტილება, არ მიიღებს მონაწილეობას დიდი პალატის საქმიანობაში.

3.10 43-ე მუხლის ტექსტიდან ნათელია, რომ ეს პროცედურა გამოყენებული უნდა იქნეს მხოლოდ „გამონაკლისურ საქმეებში“ და, შესაბამისად, ხუთი მოსამართლისგან შემდგარი კოლეგია იშვითად უშვებს ამ გზით საქმის გადაცემას. მართლაც, 2010 წელს კოლეგიაში შევიდა 264 თხოვნა, მაგრამ მან მიიღო მხოლოდ 12 მათგანი³.

3.11 როდესაც კოლეგია მიიღებს საქმეს ხელახალი განხილვისთვის ამ პროცედურის შესაბამისად, სასამართლოს არ აქვს კოლეგიის გადაწყვეტილების გადასინჯვის რაიმე მექანიზმი – საქმე ამის შემდეგ უნდა განიხილოს დიდმა პალატამ, რომელიც მიიღებს მასთან დაკავშირებით გადაწყვეტილებას. საქმის გადაცემის შემდეგ დიდ პალატას შეუძლია სრული მასშტაბით გამოიყენოს სამოსამართლო უფლებამოსილებები, რაც მოიცავს მეგობრული მორიგების მიღწევასაც (მუხლი 39) ან განაცხადის საქმეთა ნუსხიდან ამორიცხვას (მუხლი 37)⁴. საქმეში კ და თ ფინეთის წინააღმდეგ (K and T v. Finland)⁵ სასამართლოს მოუხდა დავის ფარგლების განსაზღვრა მას შემდეგ, რაც ის გადაეცა დიდ პალატას. ეს მოხდა ფინეთის მთავრობის მიერ წარდგენილი მოსაზრებების პასუხად, რომელიც მოითხოვდა სასამართლოსგან მხოლოდ იმ ნაწილის ხელახალ განხილვას, სადაც დადგენილი იქნა მე-8 მუხლის დარღვევა. თუმცა დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ 43-ე მუხლის თანახმად საქმის მისთვის გადაცემის შემდეგ, ხელახლა იქნება განხილული მთელი საქმე (რაც იქნა დასაშვებად მიჩნეული)⁶. საქმეში რეფაჰ პარტისი (კეთილდღეობის პარტია) და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (Refah Partisi (the Welfare Party) and others v. Turkey)⁷ დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ განმცხადებლებს ჰქონდათ უფლება ემტკიცებინათ მის წინაშე, რომ შესაბამისი ჩარევა (პოლიტიკური პარტიის დაშლა) არ მომხდარა ეროვნული სამართლის შესაბამისად მიუხედავად იმისა, რომ მათ უარი თქვეს ამ არგუმენტზე პალატის წინაშე. ამის მიზეზი ის იყო, რომ განმცხადებლებს მოყვანილი ჰქონდათ ეს არგუმენტი თავდაპირველ განაცხადში. თუმცა სასამართლომ განაცხადა, რომ არ იყო გამორიცხული მხარისთვის არ მიეცათ თავისი პოზიციის წარმოდგენის შესაძლებლობა, „როდესაც ერთ-ერთი მხარე იქცევა არაკეთილსინდისიერად და რადიკალურად ცვლის პოზიციას“⁸. საქმეში ოჯალანი თურქეთის წინააღმდეგ (Öcalan v. Turkey)⁹ მე-3 მუხლის საფუძველზე განმცხადებლის საჩივრების განხილვისას მისი დაკავების პირობებთან დაკავშირებით, დიდმა პალატამ იმსჯელა იმ მოვლენებზეც, რასაც ადგილი ჰქონდა პალატის გადაწყვეტილების მიღების

2 იხილეთ მოსამართლე კოსტასის ნაწილობრივ განსხვავებული მოსაზრება საქმეში კიპრიანუ კვიპროსის წინააღმდეგ (Kyprianou v Cyprus), No. 7379/01, 15.12.05 და სერ ნიკოლას ბრატცას თანმხვევი მოსაზრება საქმეში დიქსონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Dickson v UK), No. 44362/04, 4.12.07. იხილეთ, აგრეთვე, მოსამართლე მაიერის თანმხვევი მოსაზრება საქმეში Sanoma Uitgevers B.V. ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Sanoma Uitgevers B.V. v Netherlands), No. 38224/03, 14/9.10.

3 ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2010 წლის ყოველწლიური ანგარიში, ევროპის საბჭო, გვ. 121. 2009 წლის მონაცემებით, 359 თხოვნიდან 11 შემთხვევაში მოხდა საქმის გადაცემა.

4 პიზანო იტალიის წინააღმდეგ (Pisano v. Italy), No. 36732/97, 24.10.02, პარ. 26-9.

5 No. 25702/94, 12.7.01.

6 იქვე, პარ. 140. იხ. აგრეთვე გოჩი თურქეთის წინააღმდეგ (Göç v. Turkey), No. 36590/97, 19.10.00; პერნა იტალიის წინააღმდეგ (Perna v. Italy), No. 48898/99, 6.5.03; პიზანო იტალიის წინააღმდეგ (Pisano v. Italy), No. 36732/97, 24.10.02; ნაჩოვა და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (Nachova and others v. Bulgaria), No. 43577/98 და 43579/98, 6.7.05; დ.ჰ. და სხვები ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (D.H. and Others v. Czech Republic), No. 57325/00, 13.11.07; „Sanoma Uitgevers B.V.“ ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Sanoma Uitgevers B.V. v Netherlands), No. 38224/03, 14.9.10. წინარე გადაწყვეტილებაში საქმეზე აკარი თურქეთის წინააღმდეგ (Acar v. Turkey), No. 26307/95, 6.5.03, დიდი პალატა შემოიფარგლა 37(2)-ე მუხლის საფუძველზე განაცხადის საქმეთა ნუსხიდან ამორიცხვის შესახებ პალატის განჩინების განხილვით. მთავრობის მოთხოვნა განაცხადის საქმეთა ნუსხიდან ამორიცხვის შესახებ უარყოფილი იქნა და ამის შემდეგ საქმის არსებით მხარესთან დაკავშირებით მიღებულ გადაწყვეტილებაში (8.4.04) დადგინდა მე-2 მუხლის დარღვევა.

7 Nos. 41340/98, 41342/98, 41343/98 და 41344/98, 13.2.03.

8 იქვე, პარ. 56.

9 No. 46221/99, 12.5.05, პარ. 190.

შემდეგ, რადგან ისინი პირდაპირ უკავშირდებოდა იმ საჩივრებს, რომლებიც დასაშვებად იქნა ცნობილი.

გადაწყვეტილების განმარტება

- 3.12 გადაწყვეტილების მიღებიდან ერთი წლის განმავლობაში, თითოეულ მხარეს შეუძლია მოითხოვოს გადაწყვეტილების სარეზოლუციო დებულებების განმარტება (სასამართლო რეგლამენტის მუხლი 79). ამგვარ თხოვნებზე გადაწყვეტილებას იღებს პალატა, რომელმაც თავდაპირველად განიხილა საქმე, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც თავდაპირველი პალატის შემადგენლობის შეკრება ვერ ხერხდება. პალატა არ დააკმაყოფილებს თხოვნას, თუ არ არსებობს მიზეზი მისი განხილვისა. სხვაგვარად, მეორე მხარეს სთხოვენ დადგენილ ვადაში გააკეთოს კომენტარი აღნიშნულ თხოვნაზე. თუ თხოვნა დაკმაყოფილდება, საკითხი გადაწყდება გადაწყვეტილების მიღების გზით. განმარტების თანაარსი იურისდიქციის განხორციელებისას, სასამართლო არ გასცდება წინა გადაწყვეტილებაში ნაგულისხმევი მნიშვნელობის და ფარგლების განსაზღვრას¹⁰. ინტერპრეტაციის თხოვნა სამართლიანი დაკმაყოფილების სახით სასამართლოს მიერ დაკისრებული თანხის დაყადაღებისთვის არ იქნა დაკმაყოფილებული სასამართლოს მიერ, რადგან ეს ცდებოდა ინტერპრეტაციის ფარგლებს¹¹.

გადაწყვეტილების გადასინჯვა

- 3.13 მხარეებმა შეიძლება მოითხოვონ გადაწყვეტილების გადასინჯვა, თუ გამოვლინდება ახალი გადაწყვეტი ფაქტი (სასამართლო რეგლამენტის მუხლი 80). გადაწყვეტილებების გადასინჯვა ითვლება გამონაკლისურ პროცედურად¹², გარკვეულწილად იმის გამო, რომ ის ეჭვქვეშ აყენებს გადაწყვეტილებების საბოლოობას. გადასინჯვის მოთხოვნისთვის უნდა არსებობდეს შემდეგი პირობები:

- (1) გამოვლინდა ფაქტი, რომელსაც მისი ხასიათის გათვალისწინებით შეეძლო გადამწყვეტი გავლენის მოხდენა; და
- (2) როდესაც გადაწყვეტილება იქნა მიღებული, ფაქტი არ იყო ცნობილი სასამართლოსთვის; და
- (3) როდესაც გადაწყვეტილება იქნა გამოტანილი, მხარეს, რომელიც მოითხოვს გადასინჯვას, გონივრულად არ შეეძლო სცოდნოდა ფაქტის შესახებ.

თხოვნა უნდა გაკეთდეს არა უგვიანეს ნ თვისა მას შემდეგ, რაც ფაქტი ცნობილი გახდება მხარისთვის. თხოვნაში მითითებული უნდა იყოს შესაბამისი გადაწყვეტილება, ნაჩვენები უნდა იყოს, რომ ყველა საჭირო პირობა სახეზეა და წარმოდგენილი უნდა იყოს ყველა დამადასტურებელი დოკუმენტი (რეგლამენტის მუხლი 80.2). თუ შესაძლებელი იქნება თავდაპირველი გადაწყვეტილების მიმღები პალატის შემადგენლობის აღდგენა, ამგვარ თხოვნებს ჩვეულებრივ გადაწყვეტს თავდაპირველი პალატა. პალატამ შეიძლება არ დააკმაყოფილოს თხოვნა, თუ არ არსებობს მისი განხილვის მიზეზი. სხვა შემთხვევაში, მეორე მხარეს მიმართავენ თხოვნით, რომ კომენტარი გააკეთოს თხოვნასთან დაკავშირებით დადგენილ ვადაში. თუ თხოვნა დაკმაყოფილდება, მასთან დაკავშირებით მიღებული იქნება გადაწყვეტილება.

10 იხილეთ მაგ. რაინგაიზენი ავსტრიის წინააღმდეგ (Reingeisen v. Austria) (No. 3), სერია ა, No. 16, 23.6.73, პარ. 13; ალენე დე რიბმონი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Allenet de Ribemont v. France), სერია ა, No. 308, 26.6.96, პარ. 17.

11 იხილეთ მაგ. ალენე დე რიბმონი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Allenet de Ribemont v. France), სერია ა, No. 308, 26.6.96.

12 პარდო საფრანგეთის წინააღმდეგ (Pardo v. France), No. 13416/87, 10.7.96.

- 3.14 გადასინჯვის პროცესის მაგალითია საქმე *პარდო საფრანგეთის წინააღმდეგ* (Pardo v. France)¹³, რომელიც ეხებოდა სასამართლოს 1993 წლის გადაწყვეტილებას. განმცხადებელი ჩიოდა სხვადასხვა დარღვევების შესახებ, მათ შორის, ნ(1) მუხლის საფუძველზე სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლებასთან დაკავშირებით; კერძოდ, მისი მტკიცებით, მას არ ჰქონდა ზეპირი მოსმენის შესაძლებლობა მიუხედავად იმისა, რომ სააპელაციო სასამართლოს თავმჯდომარის განცხადების მიხედვით, ამგვარი მოსმენა მოგვიანებით უნდა ჩატარებულიყო. სასამართლომ 1993 წლის გადაწყვეტილებაში არ დაადგინა ნ(1) მუხლის დარღვევა, რადგან განმცხადებელმა ვერ შეეძლო წარმოედგინა საკმარისი მტკიცებულებები მოვლენების მისეული ვერსიის დასამტკიცებლად. როდესაც განმცხადებელმა მოიპოვა რამდენიმე გადამწყვეტი დოკუმენტი, რომლებიც შენახული იყო ეროვნული სასამართლოს საქმეში, მან მიმართა პირველი გადაწყვეტილების გადასინჯვისთვის 1995 წელს. თავისი პოზიციის გადასინჯვისას, 1996 წელს სასამართლომ დაადგინა, რომ დოკუმენტები ადასტურებდნენ მოვლენების განმცხადებლისეული ვერსიის ნამდვილობას და არ გამოირიცხავდნენ, რომ დოკუმენტებს მათი ხასიათის გათვალისწინებით გადამწყვეტი გავლენის მოხდენა შეეძლოთ სამართალწარმოებაზე. შესაბამისად, ხუთი ხმით ოთხის წინააღმდეგ, თხოვნა გადასინჯვის შესახებ დასაშვებად ჩაითვა და გადაეცა თავდაპირველი გადაწყვეტილების მიმღებ პალატას. თუმცა მომდევნო გადაწყვეტილებაში პარდოს საქმეზე¹⁴ სასამართლომ არ დააკმაყოფილა გადასინჯვის მოთხოვნა და განაცხადა, რომ ახალი დოკუმენტები ეჭვქვეშ არ აყენებდა 1993 წლის სასამართლოს თავდაპირველ გადაწყვეტილებას.
- 3.15 საქმეში პუპილო იტალიის წინააღმდეგ (Pupillo v. Italy)¹⁵ გამოყენებული იქნა რეგლამენტის მე-80 მუხლი, რათა ზიანი ანაზღაურებოდა განმცხადებლის მემკვიდრეს, მას შემდეგ რაც მთავარი გადაწყვეტილების მიღებიდან ცოტა ხანში სასამართლოს აცნობეს, რომ განმცხადებელი გარდაიცვალა გადაწყვეტილების გამოქვეყნებამდე¹⁶.
- 3.16 ამისგან განსხვავებით, საქმეში ეპი იტალიის წინააღმდეგ (EP v. Italy)¹⁷ სასამართლომ დააკმაყოფილა მთავრობის მოთხოვნა 41-ე მუხლის საფუძველზე დაკისრებულ სამართლიან დაკმაყოფილებასთან დაკავშირებით გადაწყვეტილების გადასინჯვის შესახებ. პალატის თავდაპირველ გადაწყვეტილებაში¹⁸ სასამართლომ დაადგინა ნ(1) მუხლის დარღვევა (სამართალწარმოების ხანგრძლივობა) და მე-8 მუხლის დარღვევა (დედასა და შვილს შორის კავშირის გაწყვეტა). თუმცა განმცხადებელი გარდაიცვალა გადაწყვეტილების გამოცხადებამდე ზუსტად ორი თვით ადრე. თავდაპირველი გადაწყვეტილება შეიცვალა და გამოცხადდა, რომ არაქონებრივი ზიანისთვის არავითარი კომპენსაცია აღარ გაიცემოდა, რადგან სასამართლოს არ ჰქონდა ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ ლეგიტიმურად ვისთვის უნდა მიეკუთვნებინა ფული. ამასთან, აღარ გაიცა ხარჯების დასაფარი თანხა, რადგან განმცხადებლის იურისტმა არ წარმოადგინა ის ინფორმაცია, რაც სასამართლომ მოსთხოვა. საქმეში სტოიჩესკუ რუმინეთის წინააღმდეგ (Stoicescu v. Romania)¹⁹ სასამართლომ მიიღო ხელისუფლების თხოვნა წინა გადაწყვეტილების გადასინჯვასთან დაკავშირებით და საქმე დაუშვებლად გამოაცხადა. განმცხადებელმა წარმატებით გაასაჩივრა იმ საკუთრების ნაციონალიზაცია, რომელიც მის დეიდას ეკუთვნოდა, მაგრამ მოგვიანებით გაირკვა, რომ მან დაკარგა მემკვიდრის სტატუსი შიდა სამართალწარმოების შედეგად.

13 No. 13416/87, 10.7.96. იხილეთ მაგ. მაკინლი და ეგანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (McGinley and Egan v. UK), Nos. 21825/93 და 25414/94, 28.1.00.

14 No. 13416/87, 29.4.97.

15 No. 41893/98, 18.12.01.

16 იხილეთ, აგრეთვე, გერერა და ფუსკო იტალიის წინააღმდეგ (Guerrera and Fusco v. Italy), No. 40601/98, 31.7.03; ლუტზი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Lutz v. France), No. 49531/99, 25.11.03; ბაურამი ალბანეთის წინააღმდეგ (Bajrami v. Albania), No. 35853/04, 18.12.07.

17 No. 31127/96, 3.5.01.

18 No. 31127/96, 16.11.99.

19 No. 31551/96, 21.9.04.

გადაწყვეტილებების აღსრულება

სამართლებრივი დაცვის საშუალებები

- 3.17 უკიდურესად მნიშვნელოვანია, რომ პროცესის დასაწყისშივე განმცხადებლებს ნათლად აუხსნან, თუ რისი გაკეთება შეუძლია და არ შეუძლია ევროპის სასამართლოს კონვენციის დარღვევებთან დაკავშირებით სამართლებრივი დაცვის საშუალებების გამოყენების თვალსაზრისით. როდესაც სასამართლო დაადგენს კონვენციის დარღვევას, შესაბამისი გადაწყვეტილების შედეგია ის, რომ მოპასუხე სახელმწიფოს ეკისრება ვალდებულება, წერილი დაუსვას დარღვევას და მიიღოს ზომები მისი შედეგების გამოსასწორებლად, რათა, რამდენადაც ეს შესაძლებელი იქნება, აღდგეს სიტუაცია, რომელიც დარღვევამდე არსებობდა (*restitutio in integrum*). შესაბამისად, თუ *restitutio in integrum* შესაძლებელია, მაშინ სახელმწიფოს ევალება მისი შესრულება, რადგან სასამართლოს არ შესწევს ძალა პირვანდელი მდგომარეობა აღადგინოს²⁰. თუ *restitutio in integrum* პრაქტიკულად შეუძლებელია, მოპასუხე სახელმწიფოს შეეძლება გადაწყვეტილების შესასრულებლად საშუალების არჩევა²¹, იმ პირობით, რომ მის მიერ არჩეული საშუალებები შეესაბამება სასამართლო გადაწყვეტილებაში მოცემულ დასკვნებს²².
- 3.18 სასამართლომ სინათლე მოჰფინა თავის პოზიციას, როდესაც ახსნა, რომ²³:
- გადაწყვეტილება, სადაც სასამართლო დაადგენს დარღვევის არსებობას, მოპასუხე სახელმწიფოს აკისრებს სამართლებრივ ვალდებულებას, არა მხოლოდ გადაუხადოს მხარეებს მათთვის სამართლიანი დაკმაყოფილების სახით მინიჭებული თანხა, არამედ აგრეთვე მინისტრთა კომიტეტის ზედამხედველობის ქვეშ აირჩიოს ზოგადი და/ან, თუ საჭირო იქნება, ინდივიდუალური ზომები, რომელსაც ის გაატარებს ეროვნულ მართლწესრიგში, რათა წერილი დაუსვას სასამართლოს მიერ დადგენილ დარღვევას და რამდენადაც შესაძლებელი იქნება, გამოსწოროს მისი შედეგები.
- 3.19 სასამართლომ აგრეთვე განაცხადა სამართლიან დაკმაყოფილებასთან დაკავშირებით, რომ²⁴:
- კონვენციის 41-ე მუხლის თანახმად, სამართლიანი დაკმაყოფილების სახით თანხის დაკისრების მიზანია უზრუნველყოს ანაზღაურება მხოლოდ იმ მიანისთვის, რაც განიცადეს დაინტერესებულმა პირებმა, იმდენად რამდენადაც ეს მოვლენა წარმოადგენს დარღვევის შედეგს, რომელიც სხვაგვარად ვერ გამოსწორდება.
- 3.20 ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები შესაბამისად „არსებითად დეკლარაციული ხასიათისა“²⁵. საქმეებში, სადაც განმცხადებლებმა წარმატებით შეძლეს დამტკიცება, რომ კონვენცია დაირღვა, სასამართლო გამოსცემს დეკლარაციას, რომ კონვენცია დაირღვა და მას შეუძლია აგრეთვე დააკისროს კომპენსაციის გადახდა და ხარჯების ანაზღაურება მოპასუხე სახელმწიფოს. თუმცა, ის ვერ გააუქმებს შიდასახელმწიფოებრივი ორგანოების ან სასამართლოების გადაწყვეტილებებს (მსჯავრდების ჩათვლით)²⁶, ძალადაკარგულად ვერ გამოაცხადებს შიდა კანონმდებლობას, ვერ მოსთხოვს მოპასუხე

20 იხილეთ მაგ. *იატრიდის საბერძნეთის წინააღმდეგ* (*Iatridis v. Greece*), No. 31107/96, 19.10.00.

21 იხილეთ მაგ. *სელჩუკი და ასკერი თურქეთის წინააღმდეგ* (*Selçuk and Asker v. Turkey*), Nos. 23184/94 და 23185/94, 24.4.98, პარ. 125.

22 იხილეთ მაგ. *სკოძარი და ჯუნტა იტალიის წინააღმდეგ* (*Scozzari and Giunta v. Italy*), Nos. 39221/98 და 41963/98, 13.7.00.

23 *სკოძარი და ჯუნტა იტალიის წინააღმდეგ* (*Scozzari and Giunta v. Italy*), Nos. 39221/98 და 41963/98, 13.7.00, პარ. 249.

24 იქვე, პარ. 250.

25 იხილეთ მაგ. *Assanidze v. Georgia*, No. 71503/01, 8.4.04, პარ. 202.

26 იხილეთ მაგ. *Schmautzer v. Austria*, No. 15523/89, სერია ა, No. 328-ა, 23.10.95, პარ. 42-4; *Lyons and others v UK*, No. 15227/03, განჩინება 8.7.03.

სახელმწიფოს შეცვალოს თავისი კანონმდებლობა²⁷ ან სხვაგვარად მიიღოს კონკრეტული ზომები ეროვნული სამართლებრივი სისტემის შიგნით (როგორცაა ბრძანება, რომ პატიმრები გადასცეს კონვენციის წევრი სხვა სახელმწიფოს იურისდიქციაში²⁸ ან ბრძანება გადახდილი ჯარიმების უკან დაბრუნებასთან დაკავშირებით). ამისდა მიუხედავად, სასამართლო ცალკეულ შემთხვევებში შეიძლება უფრო შორს წავიდეს, ვიდრე დეკლარაციის გამოცემა და კომპენსაციის დაკისრებაა, რასაც განვიხილავთ მომდევნო ნაწილებში.

კონვენციის სისტემური დარღვევები და „პილოტური გადაწყვეტილების პროცედურა“

- 3.21 გარდა სასამართლოს ტრადიციული დამოკიდებულებისა დარღვევების გამოსწორებასთან დაკავშირებით, რაც აღწერილი იყო 3.17 ნაწილში, სასამართლო მზარდად მიდრეკილია იქითკენ, რომ თავის გადაწყვეტილებებში უფრო ზოგადად მიუთითოს იმ მოვალეობებზე, რაც, მისი აზრით, გამომდინარეობს კონვენციიდან და მისი პრაქტიკიდან. მაგალითად, საქმეში სკოძარი და ჯუნტა იტალიის წინააღმდეგ (*Scozzari and Giunta v. Italy*)²⁹, რომლებიც ეხებოდა მშობლის მიერ შვილების მონახულებას, სასამართლომ განაცხადა, რომ³⁰ „შესაბამისი ორგანოები, ამ შემთხვევაში ახალგაზრდული სასამართლო, ვალდებული არიან მუდმივი სიფხიზლე გამოიჩინონ, განსაკუთრებით, სოციალური სამსახურების საქმიანობის მიმართ იმის უზრუნველსაყოფად, რომ ამ უკანასკნელის ქმედებები აზრს არ უკარგავდეს ამ ორგანოების გადაწყვეტილებებს“. საქმეში გორგულუ გერმანიის წინააღმდეგ (*Görgülü v. Germany*)³¹ სასამართლომ აღნიშნა, რომ შვილის ნახვისა და მეურვეობის უფლებებზე უარის თქმიდან გამომდინარე, დაირღვა განმცხადებლის მე-8 მუხლით გათვალისწინებული უფლება, რაც სახელმწიფოს აკისრებდა ვალდებულებას, 46-ე მუხლის თანახმად შეესრულებინა გადაწყვეტილება „და შესაძლებელი გაეხადა, რომ განმცხადებელს, სულ მცირე, თავისი შვილის ნახვა შეძლებოდა“.

საქმე თანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tan v. Turkey*)³² ეხებოდა ეროვნული სამართლის არაადეკვატურობას პატიმრების კორესპონდენციის შემოწმებასთან დაკავშირებით. 41-ე მუხლზე დაყრდნობით სასამართლომ განაცხადა, რომ ეროვნული სამართლის მე-8 მუხლთან შესაბამისობაში მოყვანა იქნებოდა სათანადო გზა ამ ტიპის დარღვევისთვის წერტილის დასასმელად.

- 3.22 ამასთან, როდესაც კონვენციის წევრი სახელმწიფო არ იღებს ადეკვატურ ზომებს იმ კანონმდებლობის შესაცვლელად, რომელიც დადგინდა, რომ არღვევს კონვენციას, სასამართლო სულ უფრო მონდომებულია მიუთითოს ამ ფაქტზე იმავე საკითხთან დაკავშირებულ შემდგომ გადაწყვეტილებებში. მაგალითად, საქმეში მესინა იტალიის წინააღმდეგ (*Messina v. Italy*) (No. 2) რომელიც ეხებოდა პატიმრების კორესპონდენციის შემოწმებასთან დაკავშირებულ კანონმდებლობას (ამ საკითხთან დაკავშირებით, უკვე დადგენილი იყო მე-8 მუხლის დარღვევა), სასამართლომ განაცხადა შემდეგი:

სასამართლომ უკვე დაადგინა, რომ მე-18 მუხლი, რომელიც არ ადგენს წესებს თუ რამდენი ხნის განმავლობაში რჩება ძალაში პატიმრების კორესპონდენციის შემოწმების ზომები, ან რა მიზეზები უნდა დაედოს საფუძვლად მათ გამოყენებას, ამდენად, არ განსაზღვრავს საკმარისად ცხადად ამ სფეროში საჯარო ორგანოებისთვის მინიჭებული დისკრეციის

27 იხილეთ მაგ. *Lundevall v. Sweden*, No. 38629/97, 12.11.02, პარ. 44.

28 Nos. 39221/98 და 41963/98, 13.7.00.

29 Nos. 39221/98 და 41963/98, 13.7.00.

30 იქვე, პარ. 181.

31 No. 74969/01, 26.2.04, პარ. 64.

32 No. 9469/03, 3.7.07.

ფარგლებს და განხორციელების წესს...

...სასამართლო ხაზს უსვამს, რომ ამ დრომდე არ იქნა მიღებული არც ხელისუფლების მიერ ხსენებული ციხეების ადმინისტრირების აქტის 35-ე მუხლის ცვლილება... და არც პროექტი, რომელიც წარდგენილი იქნა სენატში იუსტიციის სამინისტროს მიერ 1999 წლის 23 ივლისს და რომელიც მიზნად ისახავდა, შეეცვალა შესაბამისი კანონი და შესაბამისობაში მოეყვანა ის კალოგერო დიანას და დომენიჩინის საქმეზე გამოტანილ სასამართლოს გადაწყვეტილებასთან. მეტიც, რამდენიმე სხვა განაცხადიც, რომელიც აგრეთვე შეეხება პატიმრების კორესპონდენციის შემოწმების პრობლემებს, სასამართლო განხილვის მოლოდინშია³³.

- 3.23 სასამართლომ აგრეთვე მიიღო ზომები, რომ ხაზი გაესვა იტალიიდან შემოსულ საქმეებში სამართალწარმოების ხანგრძლივობასთან დაკავშირებული პრობლემისთვის. სასამართლომ დაადგინა, რომ იტალიურ საქმეებში გონივრული დროის მოთხოვნის დარღვევების დაგროვება შედეგად იწვევდა პრაქტიკას, რომელიც შეუთავსებელი იყო კონვენციასთან და რომ ეს დაგროვება წარმოადგენდა დამამძიმებელ გარემოებას კონვენციის ნ(1) მუხლის დარღვევის აღმოჩენისას³⁴.

- 3.24 ამგვარი განვითარებები მიუთითებს სასამართლოს მზარდ გადატვირთულობაზე, რაც გამოწვეულია ე.წ. კლონი საქმეებით (სადაც ადგილი აქვს მსგავსი დარღვევების გამეორებას) და სასამართლოს მოუთმენლობას იმ სახელმწიფოების მიმართ, რომლებიც არ ცვლიან კანონებს, მას შემდეგ რაც დადგინდება, რომ ეს კანონები არღვევენ კონვენციას. 2004 წელს მიღებულ რეზოლუციაში მინისტრთა კომიტეტი მოუწოდებდა სასამართლოს მიეღო დამატებითი ზომები, რათა დახმარებოდა სახელმწიფოებს ძირეული პრობლემების იდენტიფიცირებაში. რეზოლუცია მოუწოდებდა სასამართლოს³⁵:

რამდენადაც შესაძლებელი იქნება, თავის გადაწყვეტილებაში, რომელიც ადგენს კონვენციის დარღვევას, განსაზღვროს, თუ რას მიიჩნევს ძირეულ სისტემურ პრობლემად და ამ პრობლემის წყაროდ, განსაკუთრებით, როდესაც მაღალი ალბათობით, მის საფუძველზე მრავალი განაცხადი იქნება აღძრული და, ამდენად, დაეხმაროს სახელმწიფოებს შესაბამისი გადაწყვეტის პოვნაში და მინისტრთა კომიტეტს – გადაწყვეტილებების აღსრულების ზედამხედველობაში...

- 3.25 მინისტრთა კომიტეტი ასევე მიმართავდა სახელმწიფოებს ამ კონტექსტში, რათა მათ ხელახლა შეეფასებინათ შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების ეფექტიანობა და, კერძოდ: „სასამართლო გადაწყვეტილებების კვალდაკვალ, რომლებიც მიუთითებენ ეროვნულ სამართალში ან პრაქტიკაში სტრუქტურული ან ზოგადი ნაკლოვანების არსებობაზე, გადახედონ არსებული შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების ეფექტიანობას და სადაც საჭირო იქნება, შექმნან ეფექტიანი საშუალებები, რათა თავიდან აიცილონ განმეორებადი საქმეების შეტანა სასამართლოში“³⁶.

- 3.26 მინისტრთა კომიტეტი ამასთან ეცადა გაეუმჯობესებინა მის მიერ გადაწყვეტილებების

33 No. 25498/94, 28.8.00, პარ. 81-2.

34 ბოტაჯი იტალიის წინააღმდეგ (Bottazzi v. Italy), No. 34884/97, 28.7.99, პარ. 22 (დიდი პალატა დაეყრდნო ევროპული კომისიის 1400-ზე მეტ ანგარიშს, რაც საფუძვლად დაედო მინისტრთა კომიტეტის რეზოლუციას, რომლითაც დადგინდა იტალიის მიერ ნ(1) მუხლის დარღვევა იმავე მიზეზით). იხილეთ, აგრეთვე, მენიტო იტალიის წინააღმდეგ (Mennitto v. Italy), No. 33804/96, 5.10.00.

35 მინისტრთა კომიტეტის რეზოლუცია Res(2004)3 იმ გადაწყვეტილებების შესახებ, რომლებიც მიუთითებენ ძირეული სისტემური პრობლემის არსებობაზე, 12 მაისი, 2004.

36 მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია Rec(2004)6 წევრი სახელმწიფოების მიმართ შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების გაუმჯობესებასთან დაკავშირებით, 12 მაისი, 2004. იხილეთ, აგრეთვე, მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია Rec(2004)5 წევრი სახელმწიფოების მიმართ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით დადგენილ სტანდარტებთან კანონპროექტების, არსებული კანონების და ადმინისტრაციული პრაქტიკის შესაბამისობის გადამოწმების შესახებ, 12 მაისი, 2004.

აღსრულების ზედამხედველობის პროცესი, მოუწოდა რა მინისტრების მოადგილეებს: „მიიღონ კონკრეტული და ეფექტიანი ღონისძიებები, რათა გააუმჯობესონ და დააჩქარონ სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულება, განსაკუთრებით იმგვარი გადაწყვეტილებებისა, რომლებიც ცხადყოფენ ძირეული სისტემური პრობლემის არსებობას“³⁷.

პილოტური გადაწყვეტილებები³⁸

- 3.27 ამ სხვადასხვა სტიმულების პასუხად, 2004 წლიდან სასამართლომ განავითარა უფრო მძლავრი მიდგომა, რათა მოეგვარებინა კონვენციის სისტემური დარღვევები და შეემცირებინა განმეორებადი საქმეებით გამოწვეული დატვირთვა პილოტური გადაწყვეტილების პროცედურის გამოყენების გზით და კონვენციის 46-ე მუხლის მოშველიების საფუძველზე. პირველი გადაწყვეტილება, სადაც სასამართლომ უპასუხა მინისტრთა კომიტეტის ამ რეზოლუციებსა და რეკომენდაციებს, იყო პილოტური გადაწყვეტილება საქმეში ბრონიოვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Broniowski v. Poland*)³⁹, სადაც დიდმა პალატამ დაადგინა პირველი ოქმის პირველი მუხლის დარღვევა. დარღვევა გამომდინარეობდა განმცხადებლისთვის კომპენსაციის გადაუხდელობიდან იმ ქონებისთვის (რომელიც ამჟამად იყო ლვოვში, უკრაინაში) რომელიც მან და მისმა ოჯახმა დაკარგა მას შემდეგ, რაც მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მათი რეპატრიაცია მოხდა პოლონეთში (მსგავსი საქმეების ჯგუფს კოლექტიურად ეწოდებათ „მდინარე ბუგის საქმეები“). სასამართლომ განაცხადა, რომ „სასამართლოს გადაწყვეტილების მიგნებებიდან თავისთავად გამომდინარეობდა, რომ სასამართლოს მიერ პირველი ოქმის პირველი მუხლით გარანტირებული განმცხადებლის უფლების დარღვევა გამოწვეული იყო პოლონეთის კანონმდებლობის და ადმინისტრაციული პრაქტიკის ხარვეზიანი ფუნქციონირების ზოგადი პრობლემით, რამაც გავლენა მოახდინა და სამომავლოდაც მოახდენდა გავლენას ადამიანების დიდ რაოდენობაზე“⁴⁰. სასამართლო გააცნობიერა, რომ სისტემური პრობლემა ეხებოდა 80.000 ადამიანს⁴¹ და რომ მასთან დაკავშირებული 167 განაცხადი სასამართლო განხილვის მოლოდინში იმყოფებოდა: „ეს არა მხოლოდ სახელმწიფოს პასუხისმგებლობის დამამძიმებელი გარემოებაა არსებული ან ძველი მდგომარეობისთვის კონვენციის საფუძველზე, არამედ ის აგრეთვე საფრთხეს უქმნის კონვენციის მექანიზმის სამომავლო ეფექტიანობას“⁴². ამგვარად, სასამართლომ განაცხადა, რომ საჭირო იყო ეროვნულ დონეზე ზოგადი ღონისძიებების გატარება, რათა აღმოეფხვრათ სისტემური ხარვეზი და უზრუნველყოთ პრობლემის ინდივიდუალური მოგვარება. სასამართლომ ამის შემდეგ გადაწყვიტა გადაედო ამავე საკითხზე ყველა შემოსული და მომავალი განაცხადის განხილვა, სანამ ბრონიოვსკის გადაწყვეტილების შესასრულებლად ეროვნულ დონეზე არ მიიღებდნენ ზომებს⁴³. პილოტური გადაწყვეტილების პროცედურა მდინარე ბუგის საქმეებთან დაკავშირებით დასრულდა 2008 წლის სექტემბერში, ეროვნულ დონეზე ახალი კანონმდებლობის მიღების შემდეგ⁴⁴.

37 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის იმპლემენტაციის ეფექტურობის უზრუნველყოფა ეროვნულ და ევროპის დონეზე, მინისტრთა კომიტეტის დეკლარაცია, 12 მაისი, 2004.

38 იხ. აგრეთვე P. Leach, H. Hardman, S. Stephenson and B. Blitz, Responding to Systemic Human Rights Violations – An Analysis of pilot judgements of the European Court of Human Rights and their impact at national level [ფ. ლიჩი, ჰ. ჰარდმანი, ს. სტივენსონი და ბ. ბლიტი, ადამიანის უფლებათა სისტემურ დარღვევებზე რეაგირება – ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პილოტური გადაწყვეტილებების და ეროვნულ დონეზე მათი გავლენის ანალიზი], Intersentia, 2010.

39 No. 31443/96, 22.6.04.

40 იქვე, პარ. 189.

41 დაკავშირებული იყო „მდინარე ბუგის მიღმა არსებული ტერიტორიების“ სახელით ცნობილ სივრცესთან, მას შემდეგ რაც პოლონეთის აღმოსავლეთი საზღვარი გავლებული იქნა მდინარე ბუგზე მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ.

42 No. 31443/96, 22.6.04, პარ. 193.

43 იხ. „მდინარე ბუგის საქმეები გადაიდო“, ევროპული სასამართლოს პრესრელიზი, 31.8.04.

44 E.G. v. Poland (და კიდევ 175 სხვა მდინარე ბუგის განაცხადი), No. 50425/99, განჩინება 23.9.08. იხილეთ, აგრეთვე, ვოლკენბერგი და სხვები პოლონეთის წინააღმდეგ (*Wolkenberg and others v. Poland*), No. 50003/99, განჩინება 4.12.07 და ვიტკოვსკა-ტობოლა პოლონეთის წინააღმდეგ (*Witkowska-Toboła v. Poland*), No. 11208/02, განჩინება 4.12.07.

- 3.28 2009 წლის ბოლოს სასამართლოს მიღებული ჰქონდა ექვსი პილოტური გადაწყვეტილება: აქედან ორი ეხებოდა პოლონეთს (ბრონოვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Broniowski v. Poland*)⁴⁶ და ჰუტენ-მაჰსკა პოლონეთის წინააღმდეგ (*Hutten-Czapska v. Poland*)⁴⁶), სამი უკავშირდებოდა ყოფილი საბჭოთა კავშირის საქმეებს ((ბურდოვის წინააღმდეგ (No.2) რუსეთის წინააღმდეგ (*Burdov (No. 2) v. Russia*)⁴⁷, ოლარუ და სხვები მოლდოვის წინააღმდეგ (*Olaru and others v. Moldova*)⁴⁸ და იური ნიკოლაევიჩი ივანოვი უკრაინის წინააღმდეგ (*Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine*)⁴⁹) და ბოლო საქმე იყო სულჯაგინი ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის წინააღმდეგ (*Suljagic v. Bosnia and Herzegovina*)⁵⁰. ყველა საქმეში დადგინდა საკუთრების უფლების დარღვევა (პირველი ოქმის 1-ლი მუხლი). სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლება (მუხლი 6.1) დაირღვა სამ საქმეში და შიდასამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი საშუალების უფლება (მუხლი 13) – ორ საქმეში. თითოეულ პილოტურ გადაწყვეტილებაში რუსეთის, მოლდოვის და უკრაინის წინააღმდეგ სასამართლომ დაადგინა მე-6 მუხლის დარღვევა ეროვნული სასამართლო გადაწყვეტილებების სისტემური აღუსრულებლობის გამო. ჰუტენ-მაჰსკას საქმეში დადგინდა, რომ პოლონეთი სახლების მესაკუთრეთა უფლებებს არ იცავდა ეფექტიანად⁵¹. საქმეში სულჯაგინი ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის წინააღმდეგ (*Suljagic v. Bosnia and Herzegovina*) სასამართლომ დაადგინა კონვენციის 1-ლი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა, რაც გამომდინარეობდა ხელისუფლების უმოქმედობიდან, ადეკვატურად აენაზღაურებინა განმცხადებლისთვის ყოფილი იუგოსლავიის ეროვნულ ბანკებში 1991 წლამდე უცხოურ ვალუტაში გახსნილი დანაზოგები. სასამართლომ შესაბამისად დაადგინა გადაწყვეტილების სარეზოლუციო დებულებებში, რომ ხელისუფლებას უნდა გამოეცა ფასიანი ქაღალდები ვალის უზრუნველსაყოფად და ვალის გადაუხდელო ნაწილი უნდა დაფარულიყო მომდევნო 6 თვეში.
- 3.29 ამ ექვს საქმეს აერთიანებს შემდეგი ნიშნები, რაც ივარაუდება, რომ წარმოადგენს „სრული“ პილოტური გადაწყვეტილების განმსაზღვრელ კრიტერიუმებს⁵²:
- (1) სასამართლოს მიერ პილოტური გადაწყვეტილების პროცედურის აშკარად გამოყენება; და
 - (2) სასამართლოს მიერ კონვენციის სისტემური დარღვევის აღმოჩენა; და
 - (3) გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილში ზოგადი ღონისძიებების მითითება იმისთვის, რომ მოპასუხე სახელმწიფომ გადაწყვიტოს სისტემური საკითხი (რისთვისაც შეიძლება დადგენილი იყოს კონკრეტული ვადა).
- 3.30 პილოტური გადაწყვეტილება შესაძლოა აგრეთვე ახდენდეს იმავე სისტემური საკითხიდან გამომდინარე ყველა სხვა საქმის გადადებას ან კონკრეტული ვადით, ან ზოგადად სახელმწიფოს მიერ საკითხის გადაწყვეტამდე (რაც რეალურად მოხდა

45 No. 31443/96, 22.6.04.

46 No. 35014/97, 19.6.06.

47 No. 33509/97, 15.1.09. რაც შეეხება ახლადშემოტანილ შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებას ბურდოვის (No. 2) საქმის შემდეგ, იხილეთ ნაგოვიტინი და ნალგიევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Nagovitsyn and Nalgiyev v. Russia*) Nos. 27451/09 და 60650/09, განჩინება 23.9.10; ფახრედინოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Fakhretdinov v. Russia*), Nos. 26716/09, 67576/09 და 7698/10, განჩინება 23.9.10.

48 Nos. 476/07, 22539/05, 17911/08 და 13136/07, 28.7.09.

49 No. 40450/04, 15.10.09.

50 No. 27912/02, 3.11.09.

51 ამ საკითხზე პილოტური გადაწყვეტილების პროცედურა დასრულდა 2011 წლის მარტში. იხილეთ: უძრავი ქონების მესაკუთრეთა გაერთიანება ლოძში პოლონეთის წინააღმდეგ (*Association of Real Property Owners in Łódź v. Poland*), No. 3485/02, განჩინება 8.3.11.

52 აქ იკვეთება განსხვავება „კვაზიპილოტურ გადაწყვეტილებებთან“ (ან 46-ე მუხლის გადაწყვეტილებებთან, რომლებიც ქვემოთ იწინებოდა განხილული). კვაზიპილოტურ გადაწყვეტილებებში ძალიან იშვიათად მიუთითებს სასამართლო სარეზოლუციო დებულებებში ზოგადი ღონისძიებების გატარების შესახებ (აღნიშნულის ორი მაგალითია ლუკენდა სლოვენიის წინააღმდეგ (*Lukenda v. Slovenia*), No. 23032/02, 6.10.05 და ქსენიდეს-არესტისი თურქეთის წინააღმდეგ (*Xenides-Arestis v. Turkey*), No. 46347/99, 22.12.05).

ყველა საქმეში ამ ექვსი გადაწყვეტილებიდან). თუმცა საქმეების გადადება არ მოხდება იქ, სადაც საქმის გარემოებები ეფექტიანად გამოირიცხავს დამატებით შეყოვნებებს (როგორცაა წინასწარი პატიმრობის საქმეები).

3.31 სასამართლომ მოგვიანებით გამოსცა საინფორმაციო ბარათი პილოტური გადაწყვეტილებების პროცედურასთან დაკავშირებით (იხ. დანართი 4)⁵³ და მან მიიღო რეგლამენტის ახალი წესი პილოტური გადაწყვეტილების პროცედურასთან დაკავშირებით – სასამართლო რეგლამენტის 61-ე მუხლი, რომელიც ძალაში შევიდა 2011 წლის 1-ლ აპრილს (იხ. დანართი 4). რეგლამენტის 61-ე მუხლი ადგენს, რომ პილოტური გადაწყვეტილების პროცედურის დაწყებამდე სასამართლო კონსულტაციებს გადის მხარეებთან იმასთან დაკავშირებით, საქმე არის თუ არა გამოწვეული სტრუქტურული ან სისტემური პრობლემით ან სხვა მსგავსი ხარვეზიანი ფუნქციონირებით და იმასთან დაკავშირებით, თუ რამდენად გამოსადეგი იქნება ეს პროცედურა. რეგლამენტის 61-ე მუხლი, სხვათა შორის, ადგენს:

- პილოტური საქმეების განხილვას პრიორიტეტი მიენიჭება (რეგლამენტის 41-ე მუხლის შესაბამისად);
- სასამართლო დაადგენს როგორც სტრუქტურული ან სისტემური პრობლემის ბუნებას, ასევე იმ რეაგირების ზომების ტიპს, რომლის გამოყენებაც მოპასუხე სახელმწიფოს მოეთხოვება;
- სასამართლომ შეიძლება დაადგინოს ვადა, რომლის განმავლობაშიც პრობლემის აღმოფხვრის რეაგირების ზომები უნდა იქნეს მიღებული; და
- სასამართლომ შეიძლება გადადოს ყველა მსგავსი განაცხადის განხილვა (მაგრამ, სასამართლომ შეიძლება ნებისმიერ დროს განიხილოს გადავადებული აპლიკაცია, როდესაც „მართლმსაჯულების ჯეროვნად განხორციელების ინტერესი მოითხოვს ამას“).

3.32 დღემდე პილოტური გადაწყვეტილებები აგრეთვე იქნა მიღებული გერმანიის, საბერძნეთის, რუმინეთის, გაერთიანებული სამეფოს და ბულგარეთის მიმართ. საქმეში რუმპფი გერმანიის წინააღმდეგ (*Rumpf v. Germany*)⁵⁴ სასამართლომ მიიღო პილოტური გადაწყვეტილება სამოქალაქო პროცესის გადაჭარბებულ ხანგრძლივობასთან დაკავშირებით, რომელიც ევროპული სასამართლოს უკვე არაერთი გადაწყვეტილების საგანი იყო. ის მოითხოვდა ხელისუფლებისგან, შემოეღო ეფექტიანი შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალება საქმეების ხანგრძლივობის წინააღმდეგ, რათა ისინი განხილული ყოფილიყვნენ დაყოვნების გარეშე და არა უგვიანეს ერთი წლის ვადაში. იმავე პრობლემას საბერძნეთში ადმინისტრაციული სამართალწარმოების ხანგრძლივობასთან დაკავშირებით ხაზი გაესვა პილოტურ გადაწყვეტილებაში საქმეზე ვასილიოს ათანასიუ და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Vassilios Athanasiou and others v. Greece*)⁵⁵. სისტემური პრობლემა რუმინეთში, რომელიც პილოტური გადაწყვეტილების საგანი გახდა საქმეში ათანასიუ და სხვები რუმინეთის წინააღმდეგ (*Atanasiu and others v. Romania*)⁵⁶ უკავშირდებოდა განმცხადებლის უუნარობას დაებრუნებინა ნაციონალიზებული საკუთრება ან მიეღო კომპენსაცია მის გამო. რამდენადაც გაერთიანებული სამეფოს რამდენიმე მთავრობამ არ შეცვალა ეროვნული კანონმდებლობა ჰირსტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Hirst v. UK*) (No.

53 ხელმისაწვდომია: <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Basic+Texts/The+Convention+and+additional+protocols/The+European+Convention+on+Human+Rights/>

54 No. 46344/06, 2.9.10. იხილეთ, აგრეთვე, *Sürmeli v. Germany*, No. 75529/01, 8.6.06.

55 No. 50973/08, 21.12.10. სასამართლომ აგრეთვე მიიღო პილოტური გადაწყვეტილება ბულგარეთში სასამართლო პროცესის გადაჭარბებულ ხანგრძლივობასთან დაკავშირებით: *Dimitrov and Hamanov v. Bulgaria*, Nos. 48059/06 და 2708/09, 10.5.11 და *Finger v. Bulgaria*, No. 37346/05, 10.5.11.

56 Nos. 30767/05 და 33800/06, 12.10.10. იხილეთ, აგრეთვე, *Viașu v. Romania*, No. 75951/01, 9.12.08; *Faimblat v. Romania*, No. 23066/02, 13.1.09; *Katz v. Romania*, No. 29739/03, 201.09.

2)⁵⁷ საქმეზე მიღებული გადაწყვეტილების შესაბამისად, რაც ეხებოდა პატიმარი მსჯავრდებულებისთვის ციხეში ყოფნის პერიოდში არჩევენაში მონაწილეობის სრულ აკრძალვას, სასამართლომ გამოსცა პილოტური გადაწყვეტილება ამ საკითხზე. 2010 წელს საქმეზე გრინსი და მტ. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Greens and M.T. v. UK*)⁵⁸ გამოტყვევებული გადაწყვეტილებაში აღინიშნა, რომ სასამართლოში მსგავსი 2500 საქმე ელოდა განხილვას და, შესაბამისად, მოეთხოვა მთავრობას, რომ გადაწყვეტილების ძალაში შესვლიდან 6 თვის განმავლობაში შეემუშავებინა პროექტი კანონმდებლობის შესაცვლელად.

46-ე მუხლის („კვაზიპილოტური“) გადაწყვეტილებები

- 3.33 პილოტური გადაწყვეტილებების გარდა, სასამართლო მზარდად ხშირად იშველიებს 46-ე მუხლს, რომ ხაზი გაუსვას სისტემურ ან სტრუქტურულ პრობლემებს, რომლებიც კონვენციის განმეორებადი დარღვევების წყარო ხდება. თუმცა ამ გადაწყვეტილებების სარეზოლუციო დებულებებში მხოტავი ვალდებულების შეტანისგან სასამართლო თავს იკავებს და ამ მხრივ შეიძლება განვასხვაოთ ისინი „სრული“ პილოტური გადაწყვეტილებებისგან⁵⁹. ამ გადაწყვეტილებებში სასამართლო მითითებას აკეთებს სამართლებრივ ვალდებულებაზე 46-ე მუხლის თანახმად, რომ დარღვევების დასასრულებლად და გამოსასწორებლად გატარებული იქნეს ზოგადი ან ინდივიდუალური ღონისძიებები ეროვნულ სამართლებრივ სისტემაში.
- 3.34 რიც საქმეებში სასამართლომ დაადგინა, რომ არსებობდა სტრუქტურული პრობლემა, რაც ქმნიდა კონვენციასთან შეუთავსებელ პრაქტიკას, როგორიცაა, მაგალითად, გადატვირთულობის პრობლემა პოლონეთის ციხეებსა და დაკავების ცენტრებში⁶⁰ და გადაჭარბებულად ხანგრძლივი წინასწარი პატიმრობა პოლონეთში⁶¹.
- 3.35 სასამართლომ აგრეთვე აღმოაჩინა ფართოდ გავრცელებული და სისტემური პრობლემა წინასწარ პატიმრობასთან დაკავშირებით თურქეთში. ეს საქმეები ეხებოდა წინასწარი პატიმრობის ხანგრძლივობას მე-5(3) მუხლის ფარგლებში (ეროვნული სასამართლოების თითქმის ყველა გადაწყვეტილებაში საქმის არსებით განხილვამდე სასამართლოში ინიშნებოდა წინასწარი პატიმრობა იდენტური, სტერეოტიპული ტერმინების გამოყენებით) და თურქეთის სამართალში რაიმე დაცვის საშუალების არარსებობას, რომელიც შესაძლებელს გახდიდა მე-5(4) მუხლის შესაბამისად წინასწარი პატიმრობის კანონიერების გასაჩივრებას. რამდენადაც დადგინდა, რომ ეს პრობლემები გამომდინარეობდა თურქეთის სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემის ხარვეზიანი ფუნქციონირებისგან და თურქეთის კანონმდებლობის მდგომარეობიდან, სასამართლომ მოითხოვა ზოგადი ღონისძიებების გატარება, რაც საჭირო იყო

57 No. 74025/01, 6.10.05.

58 Nos. 60041/08 და 60054/08, 23.11.10.

59 „კვაზიპილოტური“ გადაწყვეტილებების სარეზოლუციო ნაწილში სასამართლო ძალიან იშვიათად ადგენს, რა ზოგადი ღონისძიებები უნდა გატარდეს (მაგალითია ლუკენდა სლოვენის წინააღმდეგ (*Lukenda v. Slovenia*), No. 23032/02, 6.10.05 და ქსენიდეს-არესტის თურქეთის წინააღმდეგ (*Xenides-Arestis v. Turkey*), No. 46347/99, 22.12.05). თუმცა არცერთ ამ გადაწყვეტილებაში არ მოითითებდა სასამართლო პირდაპირ, რომ ის იყენებდა პილოტური გადაწყვეტილების პროცედურას. სასამართლო პრაქტიკა ყოველთვის ნათელი და თანმიმდევრული არ ყოფილა. მაგალითად, გადაწყვეტილება საქმეში დოღანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Doğan v. Turkey*), Nos. 8803-8811/02, 8813/02 და 8815 – 8819/02, 29.6.04 (ეხებოდა განმცხადებლების იძულებით გასახლებაზე მათი სახლებიდან), სასამართლოს მხრიდან არ იქნა მიჩნეული პილოტურ გადაწყვეტილებად, მაგრამ მოგვიანებით დასაშვებობის განჩინებაში საქმეზე იჩიერი თურქეთის წინააღმდეგ (*Icyer v. Turkey*), No. 18888/02, განჩინება 12.1.06, სასამართლომ მოისმენია დოღანის (*Doğan*) გადაწყვეტილება, როგორც „პილოტური გადაწყვეტილება“ (პარ. 73 და 94).

60 ორჩოვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Orchowski v. Poland*), No. 17885/04, 22.10.09 და ნორბერტ სიკორსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Norbert Sikorski v. Poland*), No. 17599/05, 22.10.09. მოგვიანებით, დასაშვებობის განჩინებაში საქმეებზე ლატაკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Łatak v. Poland*), No. 52070/08, განჩინება 12.10.10 და ლომინსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Łomiński v. Poland*), No. 33502/09, განჩინება 12.10.10, ორჩოვსკის (*Orchowski*) და ნორბერტ სიკორსკის (*Norbert Sikorski*) გადაწყვეტილებები მოისმენიება როგორც „პილოტური გადაწყვეტილებები“. თუმცა არცერთი საქმის სარეზოლუციო დებულებები არ შეიცავს რაიმე პირდაპირ მოვალეობას შიდასამართლებრივ სისტემაში კონკრეტული ღონისძიებების გატარების შესახებ.

61 კაუზორი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Kauczor v. Poland*), No. 45219/06, 3.2.09.

სისტემის რეფორმისათვის⁶². სასამართლომ აგრეთვე მოიშველია 46-ე მუხლი სამართალწარმოების პროცესის ხანგრძლივობასთან დაკავშირებით სლოვენიაში და მიუთითა სლოვენიის სასამართლოებში არსებულ მდგრად ჩამორჩენაზე საქმეების განხილვის თვალსაზრისით⁶³.

3.36 სასამართლო ხშირად იშველიებს 46-ე მუხლს შიდა სამართალში ხარვეზის აღმოჩენისას, რათა გასცენ მისი ცვლილების რეკომენდაცია, რისი შესრულებაც მინისტრთა კომიტეტის ზედამხედველობით ხდება. ასეთი საქმეები, მაგალითად, ეხებოდა შემდეგ საკითხებს:

- მშობლის შვებულების უფლება სამხედრო სამსახურში მყოფი მამაკაცისთვის⁶⁴;
- პატიმრის მიმართ დისციპლინური ღონისძიების გამოყენებისას მისი უფლება მოსმენის ჩატარებაზე⁶⁵;
- დაუსწრებლად გასამართლების პრაქტიკა⁶⁶;
- ჩამორთმეული საკუთრებისთვის გაცემული კომპენსაციის არაადეკვატურობა⁶⁷;
- მიწის ნაკვეთის გადაცემისთვის მისაღები კომპენსაციის შეზღუდვები და მიწის იჯარით გაცემა იმ ფასად, რაც გონივრულად არის დაკავშირებული მის ღირებულებასთან⁶⁸;
- ცვლილებები კანონში იმის უზრუნველსაყოფად, რომ რელიგიური სამოგადოებების მართვასთან დაკავშირებული კონფლიქტები გადაწყდეს შესაბამისი საზოგადოებების მიერ და ამ კონფლიქტების სამოქალაქო შედეგებთან დაკავშირებული დავები გადაწყდეს სასამართლოების მიერ⁶⁹.

3.37 სასამართლო საკმაოდ ხშირად აცხადებს, რომ „რელევანტური ეროვნული სამართლის კონვენციასთან შესაბამისობაში მოყვანა იქნება სათანადო საშუალება მოცემული დარღვევისთვის წერტილის დასასმელად“. მაგალითად, სასამართლო ასე მოიქცა თურქეთის კანონთან დაკავშირებით, რომელიც კრძალავდა ტერორისტული ორგანიზაციების განცხადებების გამოქვეყნებას⁷⁰, მოლდოვის კანონთან დაკავშირებით მაუწყებლობის შესახებ (რათა აღეკვეთა მთავრობის ჩარევა)⁷¹, და იმის უზრუნველსაყოფად, რომ თურქეთის განათლების სისტემა პატივისცემით მოკიდებოდა მშობლების შეხედულებებს⁷².

62 ჯაით დემირელი თურქეთის წინააღმდეგ (Cahit Demirel v. Turkey), No. 18623/03, 7.7.09.

63 ლუკენდა სლოვენიის წინააღმდეგ (Lukenda v. Slovenia), No. 23032/02, 6.10.05 (გადაწყვეტილების მიღების მომენტში ევროპულ სასამართლოში განხილვის ელოდებოდა 500 განაცხადი სლოვენიის წინააღმდეგ სამართალწარმოების ხანგრძლივობასთან დაკავშირებით).

64 კონსტანტინ მარკინ რუსეთის წინააღმდეგ (Konstantin Markin v. Russia), No. 30078/06, 7.10.10 (ეს საქმე გადაეცა დიდ პალატას 2011 წლის თებერვალში).

65 გულმეზი თურქეთის წინააღმდეგ (Gülmez v. Turkey), No. 16330/02, 20.5.08.

66 სეჟდოვიჩი იტალიის წინააღმდეგ (Sejdovic v. Italy), No. 56581/00, 10.11.04 და 1.3.06 (და იხილეთ უფრო ძველი, კოლოჯა იტალიის წინააღმდეგ (Colozza v. Italy), No. 9024/80, 12.2.85); რ.რ. იტალიის წინააღმდეგ (R.R. v. Italy), No. 42191/02, 9.6.05.

67 სკორდინო იტალიის წინააღმდეგ (Scordino v. Italy) (No. 1), No. 36813/97, 29.7.04 და 29.3.06; სკორდინო იტალიის წინააღმდეგ (Scordino v. Italy) (No. 3), No. 43662/98, 17.05 და 6.3.07; გისო-გალისაი იტალიის წინააღმდეგ (Guiso-Gallisy v. Italy), No. 58858/00, 21.10.08; დრიზა ალბანეთის წინააღმდეგ (Driza v. Albania), No. 33771/02, 13.11.07; რამადი და 5 სხვა პირი ალბანეთის წინააღმდეგ (Ramadhi and 5 others v. Albania), No. 38222/02, 13.11.07.

68 ურბარსკა ობეც ტრენჩიანსკ ბისკუპიეც სლოვაკიის წინააღმდეგ (Urbárska obec Trenčianske Biskupice v. Slovakia), No. 74258/01, 27.11.07.

69 ბულგარეთის მართლმადიდებლური ეკლესიის წმინდა სინოდი (მეტროპოლიტი ინოკენტი) და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (Holy Synod of the Bulgarian Orthodox Church (Metropolitan Inokenty) and Others v. Bulgaria), Nos. 41203 და 35677/04, 22.1.09.

70 გოზელი და ოზერი თურქეთის წინააღმდეგ (Gözel and Özer v. Turkey), Nos. 43453.04 და 31098/05, 6.7.10.

71 მანოლი და სხვები მოლდოვის წინააღმდეგ (Manole and others v. Moldova), No. 13936/02, 17.9.09.

72 ჰასან და ეილემ ზენგინი თურქეთის წინააღმდეგ (Hasan and Eylem Zengin v. Turkey), No. 1448/04, 9.10.07. იხილეთ, აგრეთვე, სინან ისიკი თურქეთის წინააღმდეგ (Sinan Isik v. Turkey), No. 21924/05, 2.2.10 (უარი პირადობის მოწმობაში აღნიშნული რელიგიის „ისლამი“-ს შეცვლაზე „ალევი“-თ – მე-9 მუხლის დარღვევა).

3.38 სასამართლო უფრო მომთხოვნია იმ ზოგადი და ინდივიდუალური ღონისძიებების ტიპის მითითებისას, რისი გატარებაც შეიძლება მოცემული სიტუაციისთვის წერტილის დასასმელად. სასამართლომ მოახდინა რიგის სისტემური პრობლემების იდენტიფიცირება, რაც დაკავშირებული იყო თურქეთში მიწის ჩამორთმევის პროცედურასთან. საქმეში სარიჯა და დილავერი თურქეთის წინააღმდეგ (*Sarica and Dilaver v. Turkey*)⁷³ სასამართლო დაეყრდნო 46-ე მუხლს, როდესაც განაცხადა, რომ ხელისუფლების ორგანოებს უნდა გაეტარებინათ ღონისძიებები, რათა აღეკვეთათ უძრავი საკუთრების თვითნებური დაკავება და უნდა მიეღოთ დებულებები იმ პირთა პასუხისგებაში მისაცემად, რომელთა ბრალითაც მოხდა საკუთრების უკანონო ჩამორთმევა. ამასთან, საქმეში იეთიში და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Yetiş and others v. Turkey*)⁷⁴ სასამართლომ გასცა რეკომენდაცია თურქეთის სამართლებრივ სისტემაში იმგვარი მექანიზმის შეტანასთან დაკავშირებით, რომელიც საკუთრების ჩამორთმევისას კომპენსაციის ღირებულების გაუფასურების გათვალისწინების საშუალებას შეეძნოდა, რაც გამომდინარეობს პროცესის ხანგრძლივობიდან ან ინფლაციიდან. საქმეში გიგო მალტის წინააღმდეგ (*Ghigo v. Malta*)⁷⁵ დადგინდა მალტის საბინაო კანონმდებლობაში არსებული სტრუქტურული პრობლემა მესაკუთრეებისთვის გადასახდელი ქირის შეზღუდვებთან დაკავშირებით. სასამართლო მხარს უჭერდა შიდა სამართალში იმგვარი მექანიზმის შემოტანის იდეას, რომელიც უზრუნველყოფდა სამართლიან ბალანსს ბინის მესაკუთრეების ინტერესებს შორის, მათი საკუთრებიდან მოგების მიღების უფლების ჩათვლით, და საზოგადოების უფრო ფართო ინტერესებს შორის, რომელიც მოიცავდა საკმარისი საცხოვრებლის ხელსმისაწვდომობას უფრო ხელმოკლე მოქალაქეებისათვის. საქმე კურიჩი და სხვები სლოვენიის წინააღმდეგ (*Kurić and others v. Slovenia*)⁷⁶ ეხებოდა „ამოშლილი“ მოქალაქეების მდგომარეობას ანუ ყოფილი იუგოსლავიის მოქალაქეებს, რომელთა სახელებიც ამოღებული იქნა მუდმივი მობინადრეების რეესტრიდან და რომლებიც, შესაბამისად, სლოვენიის დამოუკიდებლობის შემდეგ *de facto* მოქალაქეობის არმქონე პირები იქცნენ. სასამართლო აცხადებდა, რომ ხელისუფლების ორგანოების მიერ ამ საკითხზე სლოვენიის საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების აღუსრულებლობა ნათლად მიუთითებდა იმ ზოგად და ინდივიდუალურ ღონისძიებებზე, რომელთა გატარებაც საჭირო იყო: სათანადო კანონმდებლობის მიღება და ინდივიდუალური განმცხადებლების სიტუაციის მოწესრიგება უკუძალის მქონე, მუდმივი ბინადრობის ნებართვების გაცემით. საქმეში ალ-საადუნი და მუფდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Al-Saadoon and Mufdhi v. UK*)⁷⁷, რაც ეხებოდა განმცხადებლის დაკავებას ბრიტანეთის შეიარაღებული ძალების მიერ 2003 წელს სამხრეთ ერაყში და შემდგომში მათ გადაცემას ერაყის ხელისუფლებისთვის, სასამართლომ დაადგინა, რომ მოპასუხე სახელმწიფოს მიერ მე-3 მუხლის შესრულება მოითხოვდა ყველა შესაძლო ზომის გატარებას ერაყის ხელისუფლებისგან გარანტიის მისაღებად, რომ განმცხადებლებს არ დასჯიდნენ სიკვდილით. საქმეში კლაუს და იური კილაძეები საქართველოს წინააღმდეგ (*Klaus and Iuri Kiladze v. Georgia*)⁷⁸ ხაზგასმულია საკანონმდებლო ხარვეზი, რომელიც საშუალებას არ აძლევდა საბჭოთა ხანის პოლიტიკური რეპრესიების მსხვერპლთ, მიეღოთ კომპენსაცია. სასამართლომ მოიშველია 46-ე მუხლი იმის დადგენისას, რომ ხელისუფლებას სწრაფად უნდა ემოქმედა, რათა მიეღო საკანონმდებლო ადმინისტრაციული და საბიუჯეტო ღონისძიებები არსებული ხარვეზის შესავსებად. საქმეში პოლოსიანი საქართველოს წინააღმდეგ (*Poghosyan v. Georgia*)⁷⁹ სასამართლომ აღმოაჩინა სისტემური პრობლემა, რაც მდგომარეობდა საქართველოში ვირუსული C ჰეპატიტის და სხვა დაავადებებით დაინფიცირებული

73 No. 11765/05, 27.5.10.

74 No. 40349/056, 6.7.10.

75 No. 31122/05, 17.7.08.

76 No. 26828/06, 13.7.10.

77 No. 61498/08, 2.3.10.

78 No. 7975/06, 2.2.10.

79 No. 9870/07, 24.2.09.

პატიმრებისთვის ადეკვატური სამედიცინო დახმარების გაუწევლობაში. 46-ე მუხლზე დაყრდნობით სასამართლო სთავაზობდა ხელისუფლების ორგანოებს, გაეტარებინათ საკანონმდებლო და ადმინისტრაციული ღონისძიებები, რათა აღეკვეთათ ვირუსული C ჰეპატიტის გავრცელება ციხეებში, შემოეღოთ სამედიცინო შემოწმების ღონისძიებები და უზრუნველყოთ დროული და ეფექტიანი მკურნალობა. პოლონეთის საპატიმრო დაწესებულებებში გადატვირთულობის და არაადეკვატური საცხოვრებელი და სანიტარული პირობების მძიმე სტრუქტურულ პრობლემაზე მიუთითა სასამართლომ საქმეში სლავომირ მუზიალი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Slawomir Mustat v. Poland*)⁸⁰. მან დაადგინა, რომ ხელისუფლებამ უნდა უზრუნველყოთ უმოკლეს შესაძლებელ ვადაში ადეკვატური პირობები განმცხადებლის დაკავების ადგილზე, საჭირო ფსიქიატრიული მკურნალობისა და მუდმივი სამედიცინო ზედამხედველობის ჩათვლით.

- 3.39 სასამართლომ მოიწველია 46-ე მუხლი საქმეში დიბეკუ ალბანეთის წინააღმდეგ (*Dy-beku v. Albania*)⁸¹, სადაც მოუწოდა ალბანეთის ხელისუფლების ორგანოებს, ძალიან სწრაფად მიეღოთ საჭირო ღონისძიებები, რათა უზრუნველყოთ სათანადო დაკავების პირობები და ადეკვატური სამედიცინო დახმარება იმ პატიმრებისთვის, რომელთაც სპეციალური მოვლა სჭირდებოდათ მათი სუსტი ჯანმრთელობის გამო.

საქმეში სინან იშიქი თურქეთის წინააღმდეგ (*Sinan Işık v. Turkey*)⁸² სასამართლომ დაადგინა, რომ პირადობის მოწმობაში პირის რელიგიის აღნიშვნის მოთხოვნა არღვევდა კონვენციის მე-9 მუხლს და მიუთითა, რომ პირადობის მოწმობებში რელიგიის გრაფის გაუქმება დარღვევის გამოსწორების სათანადო ფორმა იქნებოდა დარღვევისთვის წერტილის დასასმელად.

- 3.40 გამონაკლისურ საქმეებში სასამართლო უფრო შორის მიდის, ვიდრე მხოლოდ დეკლარაციული დახმარება და კომპენსაცია. ორ სფეროში, რაზეც ქვემოთ იქნება საუბარი (რესტიტუცია საკუთრების საქმეებში და უკანონოდ დაკავებული პირის განთავისუფლება), სასამართლო მზად იყო მოეთხოვა სახელმწიფოსთვის, მსხვერპლისთვის კომპენსაციის გადახდის გარდა, სხვა ზომების გატარება. კიდევ ორ სხვა ქვემოთ განხილულ სფეროში (სისხლისსამართლებრივი გამოძიება და ხელახალი განხილვის ჩატარება სისხლის სამართლის პროცესში) სასამართლომ გამოიჩინა ნება რეკომენდაციები მიეცა სახელმწიფოსთვის გასატარებელ ქმედებებთან დაკავშირებით, თუმცა მას არ მოუთხოვია სახელმწიფოსთვის კონკრეტული ზომების მიღება.

რესტიტუცია საკუთრების საქმეებში

- 3.41 საკუთრების საქმეებში რესტიტუციასთან დაკავშირებით სასამართლომ გამოავლინა სურვილი, გასცდნოდა მხოლოდ დეკლარაციული დახმარების ფარგლებს. მთელ რიგ საკუთრების საქმეებში, განსაკუთრებით, საკუთრების ნაციონალიზაციის საქმეებში, სადაც განმცხადებლები წარმატებულად დავობდნენ კონვენციის პირველი ოქმის პირველი მუხლის დარღვევაზე, სასამართლომ მოსთხოვა სახელმწიფოს დაებრუნებინა საკუთრება, რისი შეუსრულებლობის შემთხვევაშიც სახელმწიფო ვალდებული იქნებოდა კომპენსაცია გადაეხადა განმცხადებლისთვის⁸³. ეს უფრო დეტალურად განხილულია ქვემოთ, მე-8 თავში.

უკანონოდ დაკავებული პირის განთავისუფლება

- 3.42 განმცხადებელი საქმეში ასანიძე საქართველოს წინააღმდეგ (*Assanidze v. Georgia*)⁸⁴ რჩებოდა თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში აჭარის ავტონომიურ რეგიონში,

80 No. 28300/06, 20.1.09.

81 No. 41153/06, 18.12.07.

82 No. 21924/05, 2.2.10.

83 იხილეთ მაგ. Papamichalopoulos and others v. Greece, No. 14556/89, სერია ა, No. 330-ბ, 31.10.95; Brumarescu v. Romania, No. 28342/95, 23.10.01; Bozcaada Kimisis Teodoku Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi v. Turkey (No. 2), Nos. 37639/03, 37655/03, 26736/04 და 42670/04, 3.3.09.

84 No. 71403/01, 8.4.04.

საქართველოში სამი წლის შემდეგაც იმ მომენტიდან, როდესაც საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ გაამართლა და მისი გათავისუფლება მოითხოვა. საქართველოს მთავრობამ მიმართა როგორც სამართლებრივ, ისე პოლიტიკურ ზომებს, რათა მიეღწია მისი გათავისუფლებისთვის, მაგრამ წარუმატებლად. დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ განმცხადებლის განგრძობადი დაკავება თვითნებობას წარმოადგენდა და არღვევდა როგორც მე-5 მუხლის პირველ პუნქტს, ასევე მე-6 მუხლის პირველ პუნქტს. ამ გამონაკლისურ საქმეში არსებული გადაუდებელი საჭიროების გათვალისწინებით, სასამართლომ უბრძანა მოპასუხე სახელმწიფოს, უმოკლეს შესაძლო ვადაში უზრუნველყო განმცხადებლის გათავისუფლება. სასამართლოს საკმაოდ შეზღუდული არგუმენტაცია ჰქონდა ამგვარი უპრეცედენტო ნაბიჯის გადადგმისას: რომ „მისი ბუნებიდან გამომდინარე, მოცემულ საქმეში დადგენილი დარღვევა არ ტოვებდა რეალურ არჩევანს იმ ზომებთან დაკავშირებით, რაც საჭირო იყო მის გამოსასწორებლად“. იგივე გადაწყვეტილება იქნა მიღებული დიდი პალატის მიერ საქმეში ილაშკუ და სხვები რუსეთის და მოლდოვის წინააღმდეგ (*Ilaşcu and others v. Russia and Moldova*)⁸⁵, სადაც სასამართლომ დაადგინა, სხვათა შორის, რომ სამი განმცხადებელი უკანონოდ იქნა დაკავებული და მათი უკანონო პატიმრობა გრძელდებოდა დნესტრისპირეთის მოლდოვურ რესპუბლიკაში, მოლდოვის რეგიონში, რომელმაც დამოუკიდებლობა გამოაცხადა 1991 წელს, მაგრამ მისი დამოუკიდებლობა არ ცნო საერთაშორისო საზოგადოებრიობამ. მათი მსჯავრდება მოხდა „დნესტრისპირეთის მოლდოვური რესპუბლიკის უზენაესი სასამართლოს“ მიერ, თუმცა ეს უკანასკნელი დაფუძნებული იყო წარმონაქმნის მიერ, რომელსაც საერთაშორისო სამართალი არ აკანონიერად მიიჩნევდა. სასამართლოს არგუმენტები შემდეგში მდგომარეობდა:

სასამართლო... მიიჩნევს, რომ სამი განმცხადებლის უკანონო და თვითნებური პატიმრობის გაგრძელება აუცილებლად გამოიწვევს სასამართლოს მიერ დადგენილი მე-5 მუხლის დარღვევის სერიოზულ გახანგრძლივებას და დაარღვევს მოპასუხე სახელმწიფოების ვალდებულებას, კონვენციის 46(1)-ე მუხლის მიხედვით დაემორჩილონ სასამართლოს გადაწყვეტილებას.

იმის გათვალისწინებით, თუ რა საფუძვლით ჩათვალა სასამართლომ, რომ ადგილი ჰქონდა კონვენციის დარღვევას... მოპასუხე სახელმწიფოებმა უნდა მიიღონ ყველა ზომა, რათა წერტილი დაუსვან ჯერ კიდევ პატიმრობაში მყოფი განმცხადებლების თვითნებურ პატიმრობას და უზრუნველყონ მათი გათავისუფლება დაუყოვნებლივ.

3.43 ზემოხსენებული საქმის ორმა განმცხადებელმა 2005 წელს სასამართლოს მიმართა ახალი განაცხადით, რადგან ისინი სასამართლო გადაწყვეტილების მიუხედავად, დნესტრისპირეთში პატიმრობაში რჩებოდნენ. განაცხადის შესახებ სასამართლომ აცნობა მოპასუხე მთავრობებს 2006 წელს⁸⁶ და ისინი მოგვიანებით გაანთავისუფლეს 2007 წლის ივნისში⁸⁷.

3.44 საქმე თეჰრანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Tehrani and others v. Turkey*)⁸⁸ ეხებოდა ოთხი ირანელი განმცხადებლის დაკავებას თურქეთში იმ მიზეზით, რომ ისინი ჩართულები იყვნენ ირანის სახალხო მოჯაჰედური ორგანიზაციის საქმიანობაში. სასამართლომ დაადგინა მე-5(1) მუხლის დარღვევა და, მასთან ერთად, მე-3, მე-5(4) და მე-13 მუხლების დარღვევები და იმის გათვალისწინებით, რომ არსებობდა გადაუდებელი აუცილებლობა ამ დარღვევების შეწყვეტისა, მან აგრეთვე უბრძანა მოპასუხე მთავრობას უზრუნველყო ორი განმცხადებლის განთავისუფლება, რომლებიც ჯერ კიდევ შესაბამის

85 No. 48787/99, 8.7.04.

86 იხილეთ: საინფორმაციო ბარათი No. 84 სასამართლოს პრაქტიკასთან დაკავშირებით, მარტი, 2006, გვ. 32.

87 შუალედური რეზოლუცია CM/ResDH(2007)106 ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს (დიდი პალატის) 2004 წლის 8 ივლისის გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებით საქმეში ილაშკუ და სხვები მოლდოვის და რუსეთის ფედერაციის წინააღმდეგ (*Ilaşcu and others v. Moldova and the Russian Federation*), 12 ივლისი, 2007.

88 Nos. 32940/08, 41626/08, 43616/08, 13.4.10.

დაწესებულებაში იმყოფებოდნენ და მოითხოვა, რომ მთავრობას ხელახლა არ დაეკავებინა დანარჩენი ორი განმცხადებელი, რომლებიც მანამდე გაათავისუფლეს. საქმეში იაქიშანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Yakışan v. Turkey*)⁸⁹ სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებლის წინასწარი პატიმრობა, რაც გაგრძელდა 11 წელზე მეტი ხნის განმავლობაში, არღვევდა მე-5(3) მუხლს და რომ, სისხლის სამართალწარმოების ხანგრძლივობა მის წინააღმდეგ (რომელიც უკვე 13 წელი მიმდინარეობდა და კიდევ გრძელდებოდა) არღვევდა მე-6(1) მუხლს. 41-ე მუხლის თანახმად სასამართლომ განაცხადა, რომ დარღვევის დასრულების სათანადო გზა იქნებოდა, გაესამართლებინათ განმცხადებელი უმოკლეს ხანაში ან გასამართლებამდე გაენთავისუფლებინათ იგი წინასწარი პატიმრობიდან.

საქმე ფატულაევი აზერბაიჯანის წინააღმდეგ (*Fatullayev v. Azerbaijan*)⁹⁰ ეხებოდა სისხლის სამართალწარმოებას ჟურნალის რედაქტორის წინააღმდეგ მისი სტატიების გამო მთიანი ყარაბაღის ომისა და აშშ-ირანის ურთიერთობებში აზერბაიჯანის პოზიციის შესახებ. აღნიშნულის შედეგად მას მიესაჯა თავისუფლების აღკვეთა ორწელიწად-ნახევრით და რვაწელიწად-ნახევრით (იხილეთ საქმის განხილვა ქვემოთ, ნაწილი 6.490). სასამართლომ არა მხოლოდ დაადგინა, რომ განმცხადებლის თავისუფლებაში ჩარევა არ იყო გამართლებული მე-10(2) მუხლის ფარგლებში, არამედ აგრეთვე განაცხადა, რომ მისთვის სასჯელის დაკისრებას თავისუფლების აღკვეთის სახით არ ჰქონდა გამართლება. 46-ე მუხლზე დაყრდნობით სასამართლომ უბრძანა მოპასუხე მთავრობას, დაუყოვნებლივ გაენთავისუფლებინა განმცხადებელი. ეს წარმოადგენდა სასამართლო პრაქტიკის მნიშვნელოვან განვრცობას, რადგან ბრძანება გაიცა იმ საქმის კონტექსტში, რომელიც ეხებოდა მედიის თავისუფლებას კონვენციის მე-10 მუხლის საფუძველზე. ასანიძის და ილაშკუს საქმეებისგან განსხვავებით, აქ ადგილი არ ჰქონია მე-5 მუხლის დარღვევას.

- 3.45 საქმეში ალექსანიანი რუსეთის წინააღმდეგ (*Aleksanyan v. Russia*)⁹¹ სასამართლომ დაადგინა კონვენციის რამდენიმე დარღვევა განმცხადებლის დაკავებასთან დაკავშირებით, განსაკუთრებით იმის გამო, რომ მისი მძიმე დაავადების (ის იყო აივ-ინფიცირებული) ადეკვატურად მკურნალობა შეუძლებელი იყო წინასწარი პატიმრობის დაწესებულებაში და, ამასთან, მისი დაკავება ამრსმოკლებული იყო და არ ემსახურებოდა რაიმე მიზანს მე-5 მუხლის ფარგლებში. სასამართლომ დაასკვნა, რომ მისი განგრძობადი დაკავება მიუღებელი იყო და, შესაბამისად, უბრძანა მთავრობას გამოეყენებინა სხვა გონივრული, ნაკლებად მკაცრი შეზღუდვის ღონისძიება რუსული კანონმდებლობის შესაბამისად.

სისხლის სამართლის გამოძიებები

- 3.46 მთელ რიგ საქმეებში, სადაც დავობენ, რომ ხელისუფლების ორგანოებმა დაარღვიეს ევროპული კონვენციიდან გამომდინარე მათი მოვალეობები, რადგან არ ჩაატარეს სისხლის სამართლის დანაშაულების ადეკვატური და ეფექტიანი გამოძიება, განმცხადებლები მოითხოვდნენ სასამართლოსგან იმის დადგენას, რომ მოპასუხე სახელმწიფოს უნდა ჩაეტარებინა ამგვარი გამოძიება. მიიჩნევა, რომ ამგვარი თხოვნა აშკარად გონივრულია, თუმცა სასამართლო ჯერჯერობით თავს იკავებს რომელიმე სახელმწიფოსთვის ამგვარი ვალდებულების დაკისრებისგან და არჩევს, რომ მინისტრთა კომიტეტს დაუთოვოს იმის გადაწყვეტა, თუ პრაქტიკულად რისი გაცეთება იქნება საჭირო თითოეული გადაწყვეტილების შესასრულებლად. საქმეში ფინუკანი

89 No. 11339/03, 6.3.07, პარ. 49 (მავრამ სასამართლოს არ მოუყვანია 46-ე მუხლი და არ შეუტანია ამგვარი დებულება გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილში).

90 No. 40984/07, 22.4.10.

91 No. 46468/06, 22.12.08.

გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Finucane v. UK*)⁹² სასამართლომ დაადგინა მე-2 მუხლის დარღვევა ჩრდილოეთირლანდიელი იურისტის, პატრიკ ფინუკანის მკვლელობის გამოძიებაში გამოვლენილი მთელი რიგი არაადეკვატურობების გამო. სასამართლომ უარი განაცხადა მოეთხოვა გაერთიანებული სამეფოს მთავრობისთვის ამ მკვლელობის ხელახალი გამოძიების დაწყება იმ საფუძველით, რომ ამის გაკეთება არ იქნებოდა „მართებული წინამდებარე საქმეში“. ამ ფორმულამ დატოვა სივრცე ამ შესაძლებლობის გამოყენებისა უფრო მართებული საქმის შემთხვევაში. არგუმენტაციის თანახმად⁹³:

ამგვარ საქმეებში ვერ ვივარაუდებთ, რომ მომავალი გამოძიება რაიმე სასარგებლოს მოიტანს ან რაიმეს გამოასწორებს, ან მსხვერპლის ოჯახისთვის ან ფართო საზოგადოებისთვის ანგარიშვალდებულებისა და გამჭვირვალობის უზრუნველყოფის თვალსაზრისით. დროის გასვლა, მისი გავლენა მტკიცებულებებზე და მოწმეების ხელმისაწვდომობა შეიძლება აქცევდეს გამოძიებას არადამაკმაყოფილებელ საქმიანობად, რომელიც არ იძლევა დასკვნების გაკეთების საშუალებას, რადგან ვერ ახერხებს მთავარი ფაქტების დადგენას და ეჭვებისა და ბუნდოვანებების გაქარწყლებას.

- 3.47 სასამართლომ იმავენაირად უარყო ამგვარი მოთხოვნები სხვა სიცოცხლის უფლების საქმეებში⁹⁴. თუმცა ეს მიდგომა ეწინააღმდეგება სასამართლოს პოზიციას საქმეზე აჯარი თურქეთის წინააღმდეგ (*Acar v. Turkey*)⁹⁵, სადაც დიდმა პალატამ რეალურად შეცვალა პალატის გადაწყვეტილება თურქეთის მთავრობის ცალმხრივი დეკლარაციის საფუძველზე საქმეთა ნუსხიდან განაცხადის ამორიცხვის შესახებ. დიდი პალატის არგუმენტების⁹⁶ თანახმად:

... საქმეებში, რომლებიც ეხება დაუდგენელი პირების მიერ მოკლულ ან გაუჩინარებულ ადამიანებს და სადაც არსებობს *prima facie* მტკიცებულებები, რაც ადასტურებს განცხადებას, რომ შიდასახელმწიფოებრივ დონეზე გამოძიება არ შეესაბამებოდა იმას, რაც სავალდებულოა კონვენციის მიხედვით, ცალმხრივი დეკლარაცია სულ მცირე უნდა შეიცავდეს ამის აღიარებას, რასაც თან უნდა ერთვოდეს მოპასუხე სახელმწიფოს მიერ ვალდებულების აღება, რომ მინისტრთა კომიტეტის ზედამხედველობით, კონვენციის 46.2 მუხლით გათვალისწინებული ვალდებულებების კონტექსტში ჩაატარებს გამოძიებას, რომელიც სრულად იქნება კონვენციის მოთხოვნების შესაბამისი, რაც განისაზღვრა სასამართლოს მიერ წინა მსგავს საქმეებში.

- 3.48 2010 წლის გადაწყვეტილება საქმეში აბუევა და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Abuyeva and others v. Russia*)⁹⁷ ეხებოდა უბედური შემთხვევების რიგს, რაც 2000 წელს რუსეთის შეიარაღებული ძალების მიერ ჩეჩნეთში კატარ-იურტის სოფლის დაბომბვის შედეგი იყო. გადაწყვეტილებას დროში წინ უსწრებდა ისაივას (*Isayeva*) საქმე, რომელიც 2005 წელს გადაწყდა და რომელიც იმავე ინციდენტს უკავშირდებოდა⁹⁸. სასამართლომ დიდი შემფოთებით აღნიშნა აბუევას საქმეში, რომ ამ იერიშთან დაკავშირებით ეფექტიანი გამოძიება კიდევ არ იყო ჩატარებული. სასამართლომ მიუთითა, რომ მთავრობამ „ამკარად უგულებელყო სავალდებულო გადაწყვეტილების კონკრეტული დასკვნები გამოძიების არაეფექტიანობასთან დაკავშირებით“ და, ამასთან, ნათელი იყო, რომ ამ

92 No. 29178/95, 1.7.03.

93 No. 29178/95, 1.7.03. პარ. 89.

94 ორანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orhan v. Turkey*), No. 25656/94, 18.6.02; ვარნავა და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Varnava and others v. Turkey*), No. 16064/90, 18.9.09 (მაგრამ იხილეთ მოსამართლე შპილმანის თანმთხვევი მოსაზრება, რასაც შეუერთდნენ მოსამართლეები ზიმალი და კალიაიძევა); კუკაიევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Kukayev v. Russia*), No. 29361/02, 15.11.07; მედოვა რუსეთის წინააღმდეგ (*Medova v. Russia*), No. 25385/04, 15.1.09 (მაგრამ იხილეთ მოსამართლე შპილმანის ნაწილობრივ განსხვავებული მოსაზრება).

95 No. 26307/95, 6.5.03.

96 იქვე, პარ. 84.

97 No. 27065/05, 2.12.10.

98 ისაივა რუსეთის წინააღმდეგ (*Isayeva v. Russia*), No. 57950/00, 24.2.05.

საქმეზე ეფექტიანი გამოძიების ჩატარება ჯერ კიდევ შესაძლებელი იყო. შესაბამისად, მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფოს მიერ გადაწყვეტილების შესრულების საკითხი მინისტრთა კომიტეტის შესაფასებელი იყო, სასამართლომ განაცხადა შემდეგი: „გარდაუვალია ახალი დამოუკიდებელი გამოძიების ჩატარება“⁹⁹.

შიდა სამართალწარმოების განახლება კონვენციის დარღვევის აღმოჩენის გამო

3.49 თუმცასასამართლო ძალიან იშვიათად სთხოვს სახელმწიფოს შიდა სამართალწარმოების განახლებას მას შემდეგ, რაც კონვენციის დარღვევას აღმოაჩენს ამ პროცესში¹⁰⁰, სახელმწიფოებზე წნეხი ამასთან დაკავშირებით სულ უფრო იზრდება. მინისტრთა კომიტეტმა მიიჩნია, რომ ზოგიერთ საქმეში ხელისუფლების ეროვნული ორგანოების მიერ ხელახალი განხილვა ან სამართალწარმოების განახლება იქნებოდა ყველაზე ეფექტიანი საშუალება *restitutio in integrum*-ის მისაღწევად. მინისტრთა კომიტეტის 2000 წლის რეკომენდაცია¹⁰¹ მოუწოდებდა კონვენციის წევრ სახელმწიფოებს, უზრუნველყოთ საქმის ხელახალი განხილვის ან სამართალწარმოების განახლების შესაძლებლობა, როდესაც დადგინდებოდა კონვენციის დარღვევა ევროპის სასამართლოს მიერ. ამის შედეგად, კონვენციის წევრმა ბევრმა სახელმწიფომ უკვე შექმნა საშუალება, რომლითაც შეიძლება შიდა სამართალწარმოების განახლება ევროპული სასამართლოს მიერ კონვენციის დარღვევის აღმოჩენის პასუხად¹⁰². როდესაც შიდასამართლებრივი სისტემა ამ პირობებში არ იძლევა სამართალწარმოების ხელახლა დაწყების საშუალებას, სასამართლო მოუწოდებს სახელმწიფოებს მიიღონ ზომები იმის უზრუნველსაყოფად, რომ განმცხადებლებს უფლების აღდგენის ადეკვატური შესაძლებლობა მიეცეთ¹⁰³.

3.50 თავად სასამართლოს მიღებულ პრაქტიკად იქცა ამ საკითხის ხამგასმა ეროვნულ დონეზე სისხლის სამართალწარმოებასთან დაკავშირებულ გადაწყვეტილებებში. თურქეთის წინააღმდეგ მიმართულ რიგ საქმეებში 2003 წელს, როდესაც დადგინდა, რომ განმცხადებლებს მსჯავრი დასდო ეროვნულმა სასამართლომ, რომელიც არ იყო დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი მე-6(1) მუხლის გაგებით, ევროპულმა სასამართლომ სცადა ხაზი გაესვა, რომ ამ პირობებში უფლების აღდგენის ყველაზე მართებული ფორმა პრინციპში იქნებოდა, რომ ისინი ხელახლა გაესამართლებინა დამოუკიდებელ და მიუკერძოებელ სასამართლოს უმოკლეს ვადაში¹⁰⁴. იგივე

99 აბუევა და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (Abuyeva and others v. Russia), No. 27065, 2.12.10, პარ. 243.

100 სასამართლომ განაცხადა, რომ მას არ გააჩნდა იურისდიქცია სამართალწარმოების განახლების ბრძანების გასაცემად – იხილეთ მაგ. Verein Gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) შევიცარიის წინააღმდეგ (Verein Gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland) (No. 2), No. 32772/02, 30.6.09, პარ. 89. თუმცა საქმეში ლუნგოცი რუმინეთის წინააღმდეგ (Lungoci v. Romania), No. 62710/00, 26.1.06, სასამართლომ სარეზოლუციო დებულებებში მოუთხოვა სახელმწიფოს, რომ თუ განმცხადებელი ამას მოისურვებდა, სახელმწიფოს უნდა უზრუნველყო (საკუთრების მფლობელობის აღსადგენად სამოქალაქო) სამართალწარმოების განახლება ნ თვის ვადაში იმ მომენტიდან, როდესაც გადაწყვეტილება საბოლოო გახდებოდა. საქმეში ვლადიმირ რომანოვი რუსეთის წინააღმდეგ (Vladimir Romanov v. Russia), No. 41461/02, 24.7.08, მოსამართლეები შპილმანი და მალინგერნი ამტკიცებდნენ, რომ გადაწყვეტილებაში ამგვარი მითითება უნდა გაკეთებულიყო (სადავო სისხლის სამართალწარმოებასთან დაკავშირებით) და გადაწყვეტილების ის ნაწილი, სადაც საუბარი იყო სამართალწარმოების განახლებაზე, უნდა შეეტანათ გადაწყვეტილების სარეზოლუციო დებულებებში. იხილეთ, აგრეთვე: ფიშერი ავსტრიის წინააღმდეგ (Fischer v. Austria), No. 27569/02, განჩინება 6.5.03 (მე-7 ოქმის მე-4 მუხლის დარღვევის დადგენასთან დაკავშირებით); ლიონსი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Lyons and others v. UK), No. 15227/03, განჩინება 8.7.03 (მე-6 მუხლის დარღვევასთან დაკავშირებით).

101 No. R(2002)2, 19.1.00. იხილეთ, მაგალითად, მოსამართლე რესის თანმხვევი მოსაზრება საქმეზე სიგურდსონი ისლანდიის წინააღმდეგ (Sigurðsson v. Iceland), No. 39731/98, 10.4.03, სადაც ის მხარი უჭერდა უზენაეს სასამართლოში შიდა სამართალწარმოების განახლებას მას შემდეგ, რაც ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა 6(1) მუხლის დარღვევა შესაბამის სამართალწარმოებაში ობიექტური მიუკერძოებლობის ნაკლებობასთან დაკავშირებული დასაბუთებული საჩივრის შესაბამისად.

102 იხ. მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია, No. R(2000)2, 19.1.00, განმარტებითი მეორადნომი, პარ. 3.

103 იხილეთ მაგ. კარანოვიჩი ბოსნიის და ჰერცეგოვინის წინააღმდეგ (Karanović v. Bosnia and Herzegovina), No. 39462/03, 20.11.07; ლასკა და ლიკა ალბანიის წინააღმდეგ (Laska and Lika v. Albania), Nos. 12315/04 და 17605, 20.4.10.

104 აქაში თურქეთის წინააღმდეგ (Akkaş v. Turkey), No. 52665/99; ჩაქარი თურქეთის წინააღმდეგ (Çakar v. Turkey), No. 42741/98; ჩავუში და ბულუთი თურქეთის წინააღმდეგ (Çavuş and Bulut v. Turkey), Nos. 41580/98 და 42439/98; დალიგი თურქეთის წინააღმდეგ (Dalgiç v. Turkey), No. 51416/99; ერენი თურქეთის წინააღმდეგ (Eren v. Turkey), No.

რეკომენდაცია, რომ სისხლის სამართალწარმოება განახლებულიყო ან განმცხადებელი ხელახლა გაესამართლებინათ, გაკეთდა საქმეში სომოვი იტალიის წინააღმდეგ (*Šo-mogyi v. Italy*)¹⁰⁵, მას შემდეგ რაც დადგინდა, რომ ადგილი ჰქონდა განმცხადებლის უფლების სავარაუდო დარღვევას მონაწილეობა მიეღო თავისივე სასამართლო პროცესში. მიიჩნევენ, რომ არ არსებობს მიზეზი იმისთვის, რომ ასეთივე რეკომენდაცია არ გასცენ ყველა საქმეში, სადაც ადგილი ჰქონდა მე-6 მუხლის დარღვევას სისხლის სამართალწარმოების კონტექსტში, რაც დასრულდა საეჭვო მსჯავრდებით. ცოტა ხნის წინ სასამართლომ აირჩია უფრო აქტიური ჩარევის მიდგომა და თავისი გადაწყვეტილებების სარეზოლუციო დებულებებში ჩამოთვლის იმ ზომებს, რომლებიც უნდა გაატაროს სახელმწიფომ¹⁰⁶. საქმეში სკოპოლა იტალიის წინააღმდეგ (*Scoppola v. Italy*) (No. 2)¹⁰⁷ დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ სამუდამო პატიმრობის დაკისრებასთან დაკავშირებით მე-6 და მე-7 მუხლების დარღვევის გამო სახელმწიფოს უნდა უზრუნველყო განმცხადებლის სასჯელის შეცვლა სასჯელით, რომელიც შესაბამისი იქნებოდა გადაწყვეტილებაში ჩამოყალიბებული პრინციპებისა. სასამართლომ სამი ხმით ოთხის წინააღმდეგ დაადგინა, რომ საქმეში მაქსიმოვი აზერბაიჯანის წინააღმდეგ (*Maksimov v. Azerbaijan*)¹⁰⁸ სისხლის სამართალწარმოება სააპელაციო ინსტანციაში არასამართლიანი იყო და გადაწყვიტა, რომ სახელმწიფოს უნდა გაეტარებინა ყველა ღონისძიება სამართალწარმოების ხელახლა დასაწყებად.

- 3.51 ნაკლებად სავარაუდოა, რომ სასამართლომ მხარი დაუჭიროს ხელახალი განხილვის ჩატარებას სამოქალაქო საქმეებში იმ სირთულეების გათვალისწინებით, რაც ამან შეიძლება შეუქმნას სამართალწარმოების სხვა (არასახელმწიფო) მხარეებს. თუმცა განხილვის ხელახალი ჩატარების შედეგი დადგა იმ საქმეებში, რომლებიც უკავშირდებოდა სასამართლოს ხელმისაწვდომობაზე უარის თქმას სამოქალაქო სამართალწარმოებასთან დაკავშირებით¹⁰⁹. მაგალითად, საქმეში იურისტი პარტნიორები ა.ს. სლოვაკეთის წინააღმდეგ (*Lawyer Partners A.S. v. Slovakia*)¹¹⁰ ჩაითვალა, რომ განმცხადებელი კომპანიისთვის შიდა სასამართლოს უარი

46106/99; ერგული და ენგინი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ergül and Engin v. Turkey*), No. 52744/99; გენჩელი თურქეთის წინააღმდეგ (*Gençel v. Turkey*), No. 53431/99; ჰაირეთინ ბარბაროს ილმაზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Hayrettin Barbaros Yılmaz v. Turkey*), No. 50743/99; მესუთ ერდოღანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Mesut Erdoğan v. Turkey*), No. 53895/00; ოზიოლი თურქეთის წინააღმდეგ (*Özyol v. Turkey*), No. 48617/99; პექერი თურქეთის წინააღმდეგ (*Peker v. Turkey*), No. 53014/99; შიმშეკი თურქეთის წინააღმდეგ (*Şimşek v. Turkey*), No. 50118/99; სუვარიოღულიარი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Süvariogullari and others v. Turkey*), No. 50119/99 და თუთმაზი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Tutmaz and others v. Turkey*), No. 51053/99, ყველა გამოტანილია 23.10.03. იხ. აგრეთვე, ოჯალანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ocalan v. Turkey*), No. 46221/99, 12.5.05, პარ. 210. ოჯალანის (*Ocalan*) საქმის შემდეგ, განმცხადებლის საქმე თავიდან შეაფასა ასიშების სასამართლომ სტამბოლში, რომელმაც არ დააკმაყოფილა მისი თხოვნა ხელახალი გასამართლების შესახებ, რადგან დაასკვნა, რომ ევროპული სასამართლოს მიერ დადგენილი დარღვევების არარსებობის პირობებშიც, განაჩენი არ იქნებოდა განსხვავებული. მინისტრთა კომიტეტმა ამის შემდეგ დაადგინა, რომ თურქეთმა შეასრულა 46-ე მუხლის საფუძველზე თავისი მოვალეობა და დაასრულა გადაწყვეტილების აღსრულების შემოწმება. მომდევნო განაცხადი სასამართლოში, სადაც ჩიოდნენ გადაწყვეტილების აღსრულებლობაზე, სასამართლომ არ მიიღო იმ საფუძველით, რომ სასამართლო ვერ ჩაერეოდა მინისტრთა კომიტეტის უფლებამოსილებებში (ოჯალანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ocalan v. Turkey*), No. 5980/07, განჩინება 6.7.10).

105 No. 67972/01, 18.5.04. იხ. აგრეთვე, მაგ. სტოიჩკოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Stoichkov v. Bulgaria*), No. 9808/02, 24.3.05; კლაესი და სხვები ბელგიის წინააღმდეგ (*Claes and others v. Belgium*), Nos. 46825/99, 47132/99, 47502/99, 49010/99, 49104/99, 49195/99, 49716/99, 2.6.05; აბასოვი აზერბაიჯანის წინააღმდეგ (*Abbasov v. Azerbaijan*), No. 24271/05, 17.1.08; პიშჩალნიკოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Pishchalnikov v. Russia*), No. 7025/04, 24.9.09; ალექსანდრ ზაიჩენკო რუსეთის წინააღმდეგ (*Aleksandr Zaichenko v. Russia*), No. 39660/02, 18.2.10.

106 იხ. აგრეთვე, მოსამართლეების შვილმანისა და მალინგერნის გაერთიანებული თანმთხვევი მოსაზრება საქმეში ვლადიმირ რომანოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Vladimir Romanov v. Russia*), No. 41461/02, 24.7.08.

107 No. 10249/03, 17.9.09 (სარეზოლუციო დებულება 6(ა))

108 No. 38228/05, 8.10.09 (სარეზოლუციო დებულება 3)

109 იხილეთ მაგ. კუდაკი ლიტვის წინააღმდეგ (*Cudak v. Lithuania*), No. 15869/02, 23.3.10. თავიანთ თანმთხვევ მოსაზრებაში ამ საქმეზე, მოსამართლეები მალინგერნი, კასადევალი, კაბრალ ბარეტო, მაგრებელსკი და პოპოვიჩი ატყობებდნენ, რომ ეს დებულება უნდა ყოფილიყო შეტანილი გადაწყვეტილების სარეზოლუციო დებულებებში.

110 No. 54252/07, 16.6.09. იხ. აგრეთვე, ლუნგოვი რუმინეთის წინააღმდეგ (*Lungoci v. Romania*), No. 62710/00, 26.1.06 და იანაკიევი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Yanakiev v. Bulgaria*), No. 40476/98, 10.8.06; მოსკოვის იეჰოვას მოწმეები რუსეთის წინააღმდეგ (*Jehovah's Witnesses of Moscow v. Russia*), No. 302/02, 10.6.10.

სასამართლოში დიდი ოდენობით სამოქალაქო სარჩელების ელექტრონულად შეტანაზე (რასაც ითვალისწინებდა შიდა კანონმდებლობა), არღვევდა სასამართლოს ხელმისაწვდომობის უფლებას მე-6 მუხლის მიზნებისთვის. სასამართლომ განაცხადა, რომ ამ პირობებში უფლების აღდგენის ყველაზე მართებული ფორმა იქნებოდა ეროვნული სასამართლოების მიერ სარჩელების რეგისტრირება იმ თარიღით, როდესაც განმცხადებელმა პირველად სცადა სარჩელების აღძვრა და შემდგომ მათი განხილვა „სამართლიანი სასამართლო პროცესის ყველა მოთხოვნის შესაბამისად“.

- 3.52 საქმეში ჰენრიკ ურბანი და რიზარდ ურბანი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Henryk Urban and Ryszard Urban v. Poland*)¹¹¹ სასამართლომ დაადგინა, რომ რაიონული სასამართლოს მიერ შემფასებლის გამოყენება ეწინააღმდეგებოდა სასამართლოს დამოუკიდებლობის მოთხოვნას, რადგან შემფასებლის განთავისუფლება ნებისმიერ მომენტში შეეძლო იუსტიციის მინისტრს. თუმცა, სასამართლომ დაადგინა, რომ ეს გადაწყვეტილება არ წარმოშობდა ვალდებულებას ხელახლა დაეწყოთ ყველა სამართალწარმოება, რაშიც შემფასებელი მონაწილეობდა პირველი ინსტანციის სასამართლოებში. აღნიშნულთან დაკავშირებით, სასამართლომ მიუთითა, რომ პოლონეთის საკონსტიტუციო სასამართლომ უკვე მოახდინა სტრუქტურული პრობლემის იდენტიფიცირება, რომელიც ამის შემდეგ გამოსწორა პარლამენტმა. ევროპულმა სასამართლომ აგრეთვე მოიშველია საკონსტიტუციო სასამართლოს დასკვნა, რომ არაპროპორციული და სამართლებრივი განსაზღვრულობის პრინციპთან შეუსაბამო იქნებოდა შემფასებლის მიერ მიღებული საბოლოო გადაწყვეტილებების გასაჩივრების დაშვება. საკონსტიტუციო სასამართლომ აგრეთვე მიიჩნია, რომ არ არსებობდა ავტომატური კორელაცია სტრუქტურულ ხარვეზსა და ინდივიდუალურ საქმეებში შემფასებლის მიერ მიღებული თითოეული გადაწყვეტილების სავალდებულო ძალას შორის.

სასამართლოს მიერ დადგენილი დარღვევის გამოსასწორებლად მოპასუხე სახელმწიფოს მიერ მიღებული ზომების შემოწმება

- 3.53 46(2)-ე მუხლის საფუძველზე, ჩვეულებრივ, მინისტრთა კომიტეტის კომპეტენციას წარმოადგენს ადეკვატურობის შეფასება სახელმწიფოს მიერ მიღებული ზომებისა იმ გადაწყვეტილების პასუხად, რომელიც ადგენს კონვენციის დარღვევას. ეს განხილულია ქვემოთ 3.55 ნაწილში.
- 3.54 თუმცა სასამართლოში შეიძლება შევიდეს ახალი განაცხადი, რომელიც წამოჭრის ახალ საკითხს, რაც წინათ არ იქნა გადაწყვეტილი სასამართლოს მიერ¹¹². ამდენად, სასამართლო იმსჯელებს იმაზე, უკავშირდება თუ არა მეორე განაცხადი იმავე პირს, იმავე ფაქტებს და იმავე საჩივრებს. მაგალითად, საქმეში „Verein Gegen Tierfabriken Schweiz (VGT)“¹¹³ შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Verein Gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (No.2)*)¹¹⁴ განმცხადებელი ცხოველთა უფლებების დამცავი ასოციაცია ჩიოდა იმის შესახებ, რომ მაუწყებლობაში მისი რეკლამის გადაცემა კვლავაც აკრძალული იყო, მიუხედავად ევროპული სასამართლოს წინა გადაწყვეტილებისა, რომლითაც დადგინდა გამოხატვის თავისუფლების დარღვევა¹¹⁵. შვეიცარიის მთავრობა ცდილობდა ემტკიცებინა, რომ განაცხადი დაუშვებლად უნდა გამოცხადებულიყო *ratione materiae* იმის გამო, რომ სასამართლოს გადაწყვეტილების აღსრულება მხოლოდ მინისტრთა კომიტეტის იურისდიქციას განეკუთვნებოდა. თუმცა მეორე განაცხადის

111 No. 23614/08, 30.11.10.

112 იხილეთ მაგ. ჰააზე და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ (*Haase and others v. Germany*), No. 34499/04, განჩინება 12.2.08.

113 იხილეთ მაგ. ვასერმანი რუსეთის წინააღმდეგ (*Vasserman v. Russia*)(No. 2), No. 21071/05. 10.4.08.

114 No. 32772/02, 30.6.09. იხილეთ განსხვავებისთვის სტეკ-რიში და სხვები ლიხტენშტაინის წინააღმდეგ (*Steck-Risch and others v. Liechtenstein*), No. 29061/08, განჩინება 11.5.10 (მე-6 მუხლის დარღვევის დადგენის შემდეგ სამოქალაქო სამართალწარმოების განახლებაზე უარი – დაუშვებლად იქნა ცნობილი).

115 უფრო ადრეული გადაწყვეტილება იყო *Vgt Verein Gegen Tierfabriken Schweiz* შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Vgt Verein Gegen Tierfabriken Schweiz v. Switzerland*), No. 24699/94, 28.6.01.

შემოტანამდე განმცხადებელმა მიმართა ფედერალურ სასამართლოს და სთხოვა მას სტრასბურგის სასამართლოს გადაწყვეტილების გათვალისწინებით თავისი წინა გადაწყვეტილების გადასინჯვა. ფედერალურმა სასამართლომ კი არ დააკმაყოფილა განაცხადი დამატებითი საფუძვლების მოშველიების გზით. ევროპის სასამართლოს მოსამართლეთა უმრავლესობამ ეს უარი შესაბამისად ჩათვალა ახალ რელევანტურ ინფორმაციად, რომელიც ქმნიდა მე-10 მუხლის ახალ დარღვევას და, მართლაც, დიდმა პალატამ 11 ხმით 6-ის წინააღმდეგ დაადგინა მე-10 მუხლის დარღვევა.

**გადაწყვეტილების აღსრულების ზედამხედველობა:
მინისტრთა კომიტეტის როლი**

- 3.55 გადაწყვეტილებები გადაეცემა მინისტრთა კომიტეტს, რომელიც ახორციელებს ზედამხედველობას მათ აღსრულებაზე (მუხლი 46.2). პრაქტიკულად, მოპასუხე მთავრობას სთხოვენ მოახსენოს მინისტრთა კომიტეტს ყველა იმ ღონისძიების შესახებ, რაც გატარებული იქნა სასამართლო გადაწყვეტილების პასუხად. პირველ რიგში, მინისტრთა კომიტეტი დაინტერესებულია იმის უზრუნველყოფით, რომ სამართლიანი დაკმაყოფილება, რაც სასამართლომ მხარის სასარგებლოდ დააკისრა სახელმწიფოს, იქნეს გადახდილი, ყველა იმ კონკრეტულ ღონისძიებასთან ერთად, რაც უნდა გატარდეს განმცხადებლის სასარგებლოდ („ინდივიდუალური ღონისძიებები“); მათ შორისაა, მაგალითად, განგრძობადი უკანონო სიტუაციის დასრულება. მეორე, მინისტრთა კომიტეტი დაინტერესებულია უფრო ფართო ზომებით, რომლებიც მიზნად ისახავენ აღიკვეთოს სამომავლოდ მსგავსი დარღვევები („ზოგადი ღონისძიებები“). ეს გულისხმობს, მაგალითად, საკანონმდებლო, ადმინისტრაციულ ან პოლიტიკის ცვლილებებს¹¹⁶. მინისტრთა კომიტეტი აგრეთვე პასუხისმგებელია მეგობრული მორიგების გადაწყვეტილებებისა და განჩინებების აღსრულების ზედამხედველობაზე.
- 3.56 კომიტეტში შესული საქმეების აღსრულების მდგომარეობასთან დაკავშირებით ინფორმაციის პოვნა შეიძლება კომიტეტის მნიშვნელოვნად გაუმჯობესებულ ვებგვერდზე¹¹⁷, სადაც მოცემულია კომიტეტში შესული საქმეების მონაცემთა ბაზა, რომელიც გვთავაზობს საქმეების მოძიების მარტივ საშუალებას¹¹⁸. გამოსადეგი ინფორმაციის პოვნა შეიძლება აგრეთვე მინისტრთა კომიტეტის ყოველწლიურ ანგარიშში, რომელიც ქვეყნდება 2007 წლიდან.
- 3.57 მაგალითისთვის, ინდივიდუალური ღონისძიებები მოიცავს შემდეგ ზომებს:
- შიდა სამართალწარმოების განახლება¹¹⁹;
 - აკრძალვის მოხსნა¹²⁰;
 - ბრალდებისგან განთავისუფლება¹²¹;
 - ნასამართლობის მოხსნა¹²²;

116 იხილეთ ზოგადად E. Lambert-Abdelgavad, „The Execution of Judgements of the European Court of Human Rights“ [ქ. ლამბერტ-აბდელგავადი, „აღმინის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების აღსრულება“], 2008.

117 იხილეთ: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/default_en.asp?

118 იხილეთ: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Reports/pendingCases_en.asp.

119 იხილეთ მაგ. უნტერპერტინგერი ავსტრიის წინააღმდეგ (Unterperntinger v. Austria): მინისტრთა კომიტეტის რეზოლუცია DH(89) 002, 18.1.89; ჯერსილდი დანიის წინააღმდეგ (Jersild v. Denmark): მინისტრთა კომიტეტის რეზოლუცია DH(95)212, 11.9.95; სადაქი, ზანა, დიკლე და დოდანი თურქეთის წინააღმდეგ (Sadak, Zana, Dicler and Dogan v. Turkey): მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია Res DH(2002)59, 30.4.02.

120 იხილეთ მაგ. ორგანიზაცია Open Door and Dublin Well Woman ირლანდიის წინააღმდეგ (Open Door and Dublin Well Woman v. Ireland): მინისტრთა კომიტეტის რეზოლუცია DH(96)368, 25.6.96.

121 იხილეთ მაგ. ბარბერა, მესენგუე და ჯაბარდო ესპანეთის წინააღმდეგ (Barberá, Messengué and Jabardo v. Spain): მინისტრთა კომიტეტის რეზოლუცია DH(94)84, 16.11.94.

122 იხილეთ მაგ. მარიენსენი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Marijnissen v. Netherlands): მინისტრთა კომიტეტის რეზოლუცია DH(85)004, 25.2.85.

- პატიმრობიდან განთავისუფლება¹²³;
- გაუჩინარების ან სიკვდილის ეფექტიანი გამოძიების ჩატარების მოთხოვნა¹²⁴;
- ქვეყნიდან გაძევების გადაწყვეტილების გაუქმება¹²⁵;
- ეკლესიის აღიარება¹²⁶.

3.58 ზოგადი ღონისძიებები მოიცავს შემდეგ ზომებს¹²⁷:

- ახალი კანონმდებლობის შემოტანა¹²⁸;
- შესაბამისი ცვლილებების განხორციელება ეროვნული სასამართლოების პრაქტიკაში¹²⁹;
- იმ ქვეყნებში, სადაც არსებობს აშკარა მტკიცებულებები, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას და ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებს აქვთ უშუალო მოქმედების ძალა (შესაბამისი სასამართლო ორგანოების კონსტიტუციური უფლებამოსილებების ფარგლებში), გადაწყვეტილების გამოქვეყნება და გავრცელება საკმარისი იქნება მინისტრთა კომიტეტის დასარწმუნებლად, რომ სასამართლო პრაქტიკის საჭირო ცვლილებები განხორციელდება¹³⁰;
- ეროვნული ორგანოების მიერ გაცემული ბრძანებები¹³¹;
- საჯარო მოხელეების განათლება ან/და ტრენინგები¹³².

3.59 სამართლიანი დაკმაყოფილების გადახდასთან დაკავშირებით არსებობს პრაქტიკა, რომ სახელმწიფოს აძლევენ სამ თვეს, რომლის განმავლობაშიც მან უნდა დაადასტუროს, რომ განმცხადებელს ფული გადაუხადა. ამის შემდეგ, განმცხადებელს ეძლევა ორი თვე, რომლის განმავლობაშიც მას შეუძლია გაასაჩივროს ხელისუფლების მოქმედებები და თუ ასე არ მოიქცევა, ამ ასპექტში საქმე დაიხურება. ნებისმიერ შემთხვევაში, სამართლიანი დაკმაყოფილების გადახდასთან და ინდივიდუალური ზომების გატარებასთან დაკავშირებით განმცხადებელს აქვს უფლება, მისწეროს მინისტრთა კომიტეტის

123 იხილეთ მაგ. ვან მეხელენი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Van Mechelen and others v. Netherlands): მინისტრთა კომიტეტის რეზოლუცია DH(99)124, 19.2.99; სადაძი, ზანა, დიკლე და დოლანი თურქეთის წინააღმდეგ (Sadak, Zana, Dicle and Döğan v. Turkey): მინისტრთა კომიტეტის რეზოლუცია, ResDH(2004)31, 24.4.04.

124 იხილეთ მაგ. შუალედური რეზოლუცია CM/ResDH(2008)35 ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილების აღსრულებაზე საქმეში ღონაძე უკრაინის წინააღმდეგ (Gongadze against Ukraine), 5 ივნისი, 2008.

125 იხილეთ მაგ. D v UK: მინისტრთა კომიტეტის რეზოლუცია DH(98)10, 18.2.98.

126 იხ. მაგ. ბესარაბიის საეპარქიო საყდარი და სხვები მოლდოვის წინააღმდეგ (Metropolitan Church of Bessarabia and others v. Moldova); საბოლოო რეზოლუცია ResDH(2010)008).

127 იხილეთ აგრეთვე: ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ახალი დარღვევების აღსაკვეთად მისაღები ზოგადი ღონისძიებები – მინისტრთა კომიტეტისთვის მოხსენებული ღონისძიებების ერთიანი შეფასება კონვენციის საფუძველზე გამოტანილი გადაწყვეტილებებისა და განჩინებების აღსრულების კონტროლის ფარგლებში, H/Exec(2006)1, ხელმისაწვდომია: [https://www.coe.int/t/DGHL/Monitoring/Execution/Source/Documents/Docs_a_propos/H-Exec\(2006\)1_GM_960_en.doc](https://www.coe.int/t/DGHL/Monitoring/Execution/Source/Documents/Docs_a_propos/H-Exec(2006)1_GM_960_en.doc).

128 იხ. მაგ. პაუელის ბელგიის წინააღმდეგ (Pauwels v. Belgium): მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია DH(96)676, 15.11.96 (კანონპროექტი სამხედრო ტრიბუნალების რეფორმის შესახებ).

129 იხილეთ მაგ. ბომარტენი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Beaumartin v. France): მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია DH(95)254, 20.11.95.

130 იხილეთ მაგ. ნორვეგიის უენგესი სასამართლოს პრესრელიზი ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილების პასუხად საქმეზე ბერგენს ტიდენდე ნორვეგიის წინააღმდეგ (Bergens Tidende v. Norway): მინისტრთა კომიტეტის რეზოლუცია ResDH(2002)69, 11.7.02.

131 იხილეთ, აგრეთვე, ასენოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (Assenov v. Bulgaria): მინისტრთა კომიტეტის რეზოლუცია ResDH(2000)109, 2.10.00; საუნდერსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Saunders v. UK): მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია DH(2002)27, 14.2.00.

132 იხილეთ მაგ. იაგიზი თურქეთის წინააღმდეგ (Yagiz v. Turkey): მინისტრთა კომიტეტის რეზოლუცია DH(99)20, 18.1.99; შუალედური რეზოლუცია CM/ResDH(2007)107 ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებთან დაკავშირებით ველიკოვას (Velikova) და 7 სხვა საქმეში ბულგარეთის წინააღმდეგ, რაც ეხებოდა პოლიციის ძალების მიერ გამოყენებულ არასათანადო მოპყრობას, მათ შორის, სამი ადამიანის სიკვდილს და ეფექტიანი გამოძიების ნაკლებობას, 17 ოქტომბერი, 2007.

სამდივნოს და გაუგზავნოს საჩივრები დაგეგმილი ან გატარებული ღონისძიებების აღდევანობასთან დაკავშირებით (მათ შორის, იმასთან დაკავშირებითაც, გადახდილი იქნა თუ არა ზიანის ანაზღაურება და /ან ხარჯები) (მინისტრთა კომიტეტის რეგლამენტის მე-9 მუხლი 46(2)-ე მუხლთან დაკავშირებით) – იხ. დანართი 17¹³³.

- 3.60 კომუნიკაცია სამართლიან დაკმაყოფილებასთან დაკავშირებით ფოსტით უნდა გაიგზავნოს შემდეგ მისამართზე:

ევროპის საბჭო
ადამიანის უფლებებისა და სამართლის უზენაესობის დირექტორატი,
სამართლიანი დაკმაყოფილების მონიტორინგის სექცია
ევროპის ადამიანის უფლებათა სასამართლოს გადაწყვეტილებების აღსრულების დეპარტამენტი
ECHR F-67075, სტრასბურგი სედექსი
ან ფაქსით: + 33(0)388412793
ან ელექტრონული ფოსტით: dghl_execution_just_satisfaction@coe.int/

- 3.61 მინისტრთა კომიტეტმა გამოაქვეყნა მემორანდუმი, რომელშიც აღწერილია მისი პრაქტიკა დაკისრებული სამართლიანი დაკმაყოფილების თანხების მონიტორინგთან დაკავშირებით და მოცემულია იმ პრაქტიკული პრობლემების გადაწყვეტები, რამაც შეიძლება ხელი შეუშალოს გადახდის შესრულებას¹³⁴.

- 3.62 მინისტრთა კომიტეტი ატარებს წლის განმავლობაში ოთხ რეგულარულ შეხვედრას იმისთვის, რომ იმსჯელოს კონკრეტულად ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების ზედამხედველობასთან დაკავშირებულ საკითხებზე. ამასთან, გადაუდებელი საქმეები შეიძლება განხილული იქნეს სხვა „მიმდინარე“ შეხვედრებზე, თუ საჭირო იქნება. ბოლო წლებში ადგილი ჰქონდა მინისტრთა კომიტეტში შესული საქმეების უწყვეტ ზრდას, რაც თავის მხრივ ასახავდა სასამართლოს დატვირთვის განუხრელ ზრდას; 2009 წლის ბოლოს მინისტრთა კომიტეტში განხილვას მოელოდა 8661 საქმე¹³⁵. გაცნობიერებული იქნა გადაწყვეტილებების აღსრულების ნელი ტემპი და დაუდევრობა ამ პროცესის მიმართ¹³⁶. ამ პრობლემებმა განაპირობეს მინისტრთა კომიტეტის სამუშაო პრაქტიკის მთელი რიგი ცვლილებები. 2011 წლის დასაწყისში შემოტანილი იქნა გადაწყვეტილების აღსრულების ზედამხედველობის ახალი ორხაზოვანი სისტემა¹³⁷. ამ სისტემის მიხედვით საქმეების უმეტესობა განიხილება სტანდარტული პროცედურის ფარგლებში. საქმეები, რომლებიც ექვემდებარება გაძლიერებულ პროცედურას, განეკუთვნება შემდეგ კატეგორიებს:

- გადაწყვეტილებები, რომლებიც მოითხოვს გადაუდებელ ინდივიდუალურ ღონისძიებებს;

133 ხელმისაწვდომია: <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=999329&Site=CM>

134 სამართლიანი დაკმაყოფილების სახით გაცემული თანხების გადახდის მონიტორინგი: მინისტრთა კომიტეტის აშუაინდელი პრაქტიკის მიმოხილვა – ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების აღსრულების დეპარტამენტის მიერ მომზადებული მემორანდუმი (DG-HL), CM/Inf/DH(2008)7 საბოლოო, 15 იანვარი, 2009.

135 ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების ზედამხედველობა – ყოველწლიური ანგარიში, 2009, ევროპის საბჭო, პარილი, 2010, გვ. 33. იხილეთ, აგრეთვე: მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია CM/Rec(2008)2 წევრი სახელმწიფოების მიმართ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების სწრაფი აღსრულების ეფექტიანი შიდასახელმწიფოებრივი შესაძლებლობის შესახებ, 6 თებერვალი, 2008.

136 ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების ზედამხედველობა – ყოველწლიური ანგარიში, 2009, ევროპის საბჭო, პარილი, 2010, გვ. 25.

137 იხილეთ: ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებისა და განჩინებების აღსრულების ზედამხედველობა: ინტერლაკენის სამოქმედო გეგმის განხორციელება, CM/Inf/DH(2010)45 საბოლოო, 7 დეკემბერი, 2010 და ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებისა და განჩინებების აღსრულების ზედამხედველობა: ინტერლაკენის სამოქმედო გეგმის განხორციელება – ორხაზოვანი ზედამხედველობის სისტემის მოდულობები, CM/Inf/DH(2010)37E, 6 სექტემბერი, 2010. ახალი პროცედურა ვრცელდება ყველა საქმეზე, რომლის გადაწყვეტილებაც საბოლოო გახდა 2011 წლის 1-ლი იანვრის შემდეგ. გარდამავალი დებულებები ვრცელდება იმ საქმეებზე, რომელიც ამ თარიღამდე განხილვის მოლოდინში იყო მინისტრთა კომიტეტში.

- პილოტური გადაწყვეტილებები;
- გადაწყვეტილებები, რომლებიც ავლენს დიდ სტრუქტურულ ანდა კომპლექსურ პრობლემებს, რაზეც მიუთითებს სასამართლო და/ან მინისტრთა კომიტეტი;
- სახელმწიფოთაშორისი საქმეები.

მინისტრთა კომიტეტმა შეიძლება აგრეთვე გადაწყვიტოს რაიმე საქმის განხილვა გაძლიერებული პროცედურის ფარგლებში წევრი სახელმწიფოების ან სამდივნოს მოთხოვნის საფუძველზე.

- 3.63 როგორც სტანდარტული, ასევე გაძლიერებული ზედამხედველობის პროცედურები სახელმწიფოსგან მოითხოვს სამოქმედო გეგმის ან მოქმედების ანგარიშის¹³⁸ წარდგენას საქმესთან დაკავშირებით: „უმოკლეს ვადაში და ნებისმიერ საქმეზე არა უგვიანეს ნ თვისა იმ თარიღიდან, როდესაც სასამართლო გადაწყვეტილება გახდა საბოლოო“. სამოქმედო გეგმა გადმოსცემს იმ ღონისძიებებს, რომელთა გატარებასაც სახელმწიფო გეგმავს სასამართლოს გადაწყვეტილების აღსასრულებლად¹³⁹. მოქმედების ანგარიში აღწერს იმ ღონისძიებებს, რომლებიც გატარებული იქნა სახელმწიფოს მიერ გადაწყვეტილების აღსასრულებლად და ასევე განმარტავს, რატომ არ არის საჭირო სხვა ღონისძიებები ან სხვა დამატებითი ღონისძიებები. კომიტეტის ჩართულობა სტანდარტულ პროცედურაში შემოიფარგლება იმის დადგენით, ნამდვილად წარადგინეს თუ არა სახელმწიფოებმა სამოქმედო გეგმები ან მოქმედების ანგარიშები.
- 3.64 როდესაც სახელმწიფო და სამდივნო შეთანხმდებიან მოქმედების ანგარიშის შინაარსზე, საქმე გადაეცემა მინისტრთა კომიტეტს ადამიანის უფლებათა შემდეგ შეხვედრაზე, რათა იგი დაიხუროს (ან, ნებისმიერ შემთხვევაში, მოქმედების ანგარიშის წარდგენიდან ნ თვის ვადაში). სამოქმედო გეგმები გადიან წინასწარ შეფასებას სამდივნოს მიერ, როგორც მათში გათვალისწინებულ ღონისძიებებთან, ისე ვადებთან დაკავშირებით და „თუ დამატებითი ინფორმაცია და განმარტებები იქნება საჭირო“, დაუკავშირდებიან ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოებს“.
- 3.65 როდესაც სახელმწიფო ამცნობს სამდივნოს, რომ, მისი აზრით, ყველა ღონისძიება იქნა გატარებული და მან შეასრულა თავისი მოვალეობები კონვენციის 46-ე მუხლის თანახმად, სამოქმედო გეგმა გადაიქცევა მოქმედების ანგარიშად. მაშინ სამდივნო მოახდენს მის დასკვნით შეფასებას ნ თვის განმავლობაში. თუ სახელმწიფო და სამდივნო შეთანხმდებიან მიღებულ ან გატარებულ ღონისძიებებზე, სამდივნო წარმოადგენს წინადადებას, რომ მინისტრთა კომიტეტმა მიიღოს საბოლოო რეზოლუცია საქმის შემოწმების დახურვასთან დაკავშირებით.
- 3.66 თუ საქმე ექვემდებარება გაძლიერებულ პროცედურას, მოსალოდნელია, რომ სამდივნო ჩაერთვება სახელმწიფოსთან „უფრო ინტენსიურ და პროაქტიულ თანამშრომლობაში“. ეს შეიძლება გულისხმობდეს:
- დახმარებას სამოქმედო გეგმის მომზადებაში და /ან განხორციელებაში; ან
 - ექსპერტების დახმარებას გასატარებელი ღონისძიებების ტიპთან დაკავშირებით; ან
 - ორმხრივი ან მრავალმხრივი თანამშრომლობის პროგრამებს (როგორიცაა, სემინარები და მრგვალი მაგიდის შეხვედრები).

138 იხილეთ, აგრეთვე: სამოქმედო გეგმები – სამოქმედო ანგარიშები, განმარტებები და მიზნები – ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების აღსრულების დეპარტამენტის მიერ მომზადებული მემორანდუმი, CM/Inf/DH(2009)29rev, 3 ივნისი, 2009.

139 შევამებული სამოქმედო გეგმის ახალი მაგალითისთვის და კომიტეტის მხრიდან მისი შეფასებისთვის, იხილეთ: საქმეზე ორსუსი და სხვების ხორვატიის წინააღმდეგ (Oršuš and others against Croatia) მიღებული გადაწყვეტილების აღსრულების ზედამხედველობა (DG-HL), CM/Inf/DH(2010)46, 23 ნოემბერი, 2010, ხელმისაწვდომია: [https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref+CM/Inf/DH\(2010\)46&Language=lanEnglish&Site=CM&BackColorInternet+C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged+F5D383](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref+CM/Inf/DH(2010)46&Language=lanEnglish&Site=CM&BackColorInternet+C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged+F5D383)

გაძლიერებული პროცედურის საქმეებზე შეიძლება აგრეთვე გაიმართოს დებატი ნებისმიერი სახელმწიფოს ან სამდივნოს მოთხოვნით, ან ისინი შეიძლება გახდეს თხრობითი გადაწყვეტილების საგანი დებატის გამართვის გარეშე.

საქმეები შეიძლება გადავიდნენ ერთი პროცედურიდან მეორეში, მაგალითად, საქმე შეიძლება გადავიდეს სტანდარტულიდან გაძლიერებულ პროცედურაში, თუ სამოქმედო გეგმის განხორციელება ხდება სერიოზული შეცოვნებით.

3.67 საქმე რჩება მინისტრთა კომიტეტის დღის წესრიგში, სანამ მოპასუხე სახელმწიფო არ წარმოადგენს ანგარიშს, რომ საჭირო მოქმედებები გატარებული იქნა და მინისტრთა კომიტეტი მიიჩნევს, რომ ეს ღონისძიებები საკმარისია. ამ კონტექსტში სახელმწიფოს მიერ მინისტრთა კომიტეტისთვის მიწოდებული ნებისმიერი ინფორმაცია და დოკუმენტები ხელმისაწვდომი იქნება საზოგადოებისთვის (თუ კომიტეტი სხვაგვარად არ გადაწყვეტს)¹⁴⁰. თითოეულ შეხვედრამდე ხელმისაწვდომი ინფორმაციის მოკლე აღწერა და მინისტრთა კომიტეტის მიერ მისი შეფასება, როგორც წესი, შედის შეხვედრის ანოტირებულ დღის წესრიგში. გადაწყვეტილება, რომელიც მიიღება მინისტრთა კომიტეტის მიერ ამ ინფორმაციის საფუძველზე და შეხვედრაზე წარდგენილი ნებისმიერი ახალი ინფორმაცია აგრეთვე გამოქვეყნდება. დოკუმენტები ხელმისაწვდომია მინისტრთა კომიტეტის ვებგვერდზე შეხვედრის დასრულების შემდეგ.

3.68 მინისტრთა კომიტეტმა შეიძლება მიიღოს სხვადასხვა ზომები, რათა ხელი შეუწყოს გადაწყვეტილებების აღსრულებას, როგორიცაა მისი თავმჯდომარის განცხადებები, პრესრელიზების მომზადება, მაღალი დონის შეხვედრების ჩატარება, დებატის შედეგად მიღებული გადაწყვეტილებების გამოცემა და შუალედური რეზოლუციების გამოცემა¹⁴¹. როდესაც მინისტრთა კომიტეტი მიიჩნევს, რომ მოპასუხე სახელმწიფოს მიერ წარმოდგენილი ინფორმაცია აღსრულებასთან დაკავშირებული, გატარებული ღონისძიებების შესახებ ადასტურებს მათ შესაბამისობას გადაწყვეტილებასთან, ის მიიღებს რეზოლუციას, სადაც ნათქვამი იქნება, რომ სახელმწიფომ შეასრულა კონვენციის 46(2)-ე მუხლით დაკისრებული ფუნქცია¹⁴². შუალედური და საბოლოო რეზოლუციები ასევე ქვეყნდება მინისტრთა კომიტეტის ვებგვერდზე და მათი მოძიება შეიძლება აგრეთვე სასამართლოს ვებგვერდზე „hudoc“ (იხ. 9.03 ქვემოთ). ამასთან, რჩეული რეზოლუციები ქვეყნდება ევროპის საბჭოს ადამიანის უფლებათა საინფორმაციო ბიულეტენში. თუ გადაწყვეტილების აღსრულების შეფერხება გამართლებულია, მინისტრთა კომიტეტი მიიღებს შუალედურ რეზოლუციას, რომელშიც აღნიშნული იქნება, რა შუალედური ღონისძიებები უნდა იქნეს სწრაფად მიღებული, რათა მაქსიმალურად შეიზღუდოს ახალი დარღვევების რაოდენობა; მასში აგრეთვე მითითებული იქნება დროში გაწერილი გეგმა სამომავლო რეფორმებისთვის, რაც საჭიროა მოცემული პრობლემის გადასაწყვეტად.

3.69 თუმცა, თუ არსებობს პრობლემები (ან გაურკვევლობა) გადაწყვეტილების აღსრულებასთან დაკავშირებით, მინისტრთა კომიტეტი მიიღებს დამატებით ფარო მკაცრ რეზოლუციას, რათა მოუწოდოს მოპასუხე სახელმწიფოს აუცილებელი ზომების გატარებისკენ მოცემული გადაწყვეტილების შესასრულებლად¹⁴³. როდესაც არსებობს განგრძობადი სისტემური პრობლემა, მინისტრთა კომიტეტმა შეიძლება მიიღოს მთელი რიგი რეზოლუციებისა, რომელიც მოუწოდებს ხელისუფლების ორგანოებს დამატებითი ქმედებების გატარებისკენ, რასაც ჰქონდა ადგილი, მაგალითად, იმ განაცხადებთან დაკავშირებით, რომელიც ეხებოდა სამართალწარმოების გადაჭარბებულ ხანგრძლივობას იტალიის

140 მინისტრთა კომიტეტის რეგლამენტის მე-8 მუხლის 46(2) მუხლიდან დაკავშირებით (იხილეთ დანართი 17).

141 ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების აღსრულების ზედამხედველობა – ყოველწლიური ანგარიში, 2009, ევროპის საბჭო, აპრილი 2010, გვ. 21.

142 იხილეთ მაგ. ასენოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (Assenov v. Bulgaria): მინისტრთა კომიტეტის რეზოლუცია ResDH(2000)109, 2.10.00.

143 იხილეთ მაგ. მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია ResDH(2001)79, 26.6.01 (საქმეზე მეთიუსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Matthews v. UK)); მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია ResDH(2004) 39, 2.6.04 (საქმეზე ა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (A v. UK)).

ადმინისტრაციულ და სამოქალაქო სასამართლოებში¹⁴⁴. პირველად ამ საკითხის განხილვა დაიხურა 1995 წელს იმ სხვადასხვა რეფორმების საფუძველზე, რომლებიც ნახსენები იყო იტალიის მთავრობის ანგარიშში. მინისტრთა კომიტეტმა ხელახლა დაიწყო ამ საკითხზე მსჯელობა 1997 წელს, რადგან სასამართლოში შემოსული საქმეების რაოდენობა ამ საკითხზე მხოლოდ იზრდებოდა. 1999 წელს მინისტრთა კომიტეტმა მიიღო შუალედური რეზოლუცია, რომელიც მიუთითებდა, რომ მეოცე საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოდან განსაკუთრებით დიდი რაოდენობის ამგვარი საქმეები შემოვიდა და რომ იტალიის ხელისუფლების მიერ მიღებული სხვადასხვა ზომების მიუხედავად, სისტემური პრობლემიდან გამომდინარე მე-6(1) მუხლის დარღვევების რაოდენობა არ შემცირდა. შესაბამისად, შუალედური რეზოლუცია ეხებოდა ჯერ კიდევ არსებულ დიდ პრობლემებს და მოუწოდებდა იტალიის ხელისუფლებას, მიეღო დამატებითი ზომები. მინისტრთა კომიტეტმა გადაწყვიტა შეემოწმებინა მდგომარეობა კიდევ ერთხელ ერთი წლის განმავლობაში¹⁴⁵. იმის უზრუნველსაყოფად, რომ იტალიას ადეკვატურად ეზრუნა თავისი სასამართლო სისტემის ეფექტიანობისთვის, მინისტრთა კომიტეტი მოუწოდებდა სახელმწიფოს, მაღალი პრიორიტეტი მიენიჭებინა რეფორმის გატარებისთვის და 2000 წელს შექმნა ყოველწლიური ანგარიშების სისტემა, რომელიც უნდა წარედგინა იტალიას მიღწეულ პროგრესთან დაკავშირებით¹⁴⁶. ეს პრობლემა ჯერ კიდევ სახეზეა¹⁴⁷.

- 3.70 მეოცე საუკუნის 90-იანი წლებიდან ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა კონვენციის (განსაკუთრებით, მისი მე-2 და მე-3 მუხლების) ძირითადი დარღვევები, რომლებიც ჩადენილი იყო სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთში უშიშროების სამსახურების მიერ¹⁴⁸. ამ გადაწყვეტილებებს მოჰყვა მინისტრთა კომიტეტის უპრეცედენტო რეზოლუციები 1999 წლიდან. პირველი რეზოლუცია¹⁴⁹ ეხებოდა 13 გადაწყვეტილებას, სადაც სასამართლომ დაადგინა მე-2, მე-3, მე-6, მე-8, მე-13 მუხლების და 1-ლი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევები და აღნიშნავდა, რომ: „დაღვევების წარმომშობი ძირითადი პრობლემა ძალაში რჩება, განსაკუთრებით, საგანგებო მდგომარეობის ქვეშ მყოფ ტერიტორიაზე. კერძოდ, გამოძიებები ამ დარღვევებთან დაკავშირებით, იმ შემთხვევებში, როდესაც ისინი ჩაატარეს, ჯერ კიდევ არ გვაძლევს კონკრეტულ და დამაკმაყოფილებელ შედეგებს“. რეზოლუცია მოუწოდებდა თურქეთის ხელისუფლებას, მოეხდინა უშიშროების ძალების რეორგანიზება და გაეუმჯობესებინა მათი მომზადება, სწრაფად დაესრულებინა დაგეგმილი რეფორმები უშიშროების სამსახურის წევრების წინააღმდეგ სისხლის სამართალწარმოების სისტემასთან დაკავშირებით და მოეხდინა პროკურატურის რეფორმა „იმის უზრუნველსაყოფად, რომ პროკურორებს მომავალში ჰქონდეთ დამოუკიდებლობა და აუცილებელი საშუალებები, რათა მიაღწიონ უშიშროების სამსახურების წარმომადგენლების იდენტიფიცირებას და დასჯას, რომლებმაც ბოროტად გამოიყენეს თავიანთი უფლებამოსილებები და დაარღვიეს ადამიანის უფლებები“. მეორე, 2002 წლის რეზოლუცია¹⁵⁰ ეხებოდა 42 გადაწყვეტილებას და განჩინებას, რომლებიც ადგენდნენ, რომ თურქეთი პასუხისმგებელი იყო კონვენციის მრავალრიცხოვან დარღვევებზე, მათ შორის, მკვლელობაზე, წამებაზე, საკუთრების განადგურებაზე და სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი საშუალების არარსებობაზე. რეზოლუცია მხედველობაში იღებდა სხვადასხვა ნაბიჯებს, რაც გადადგა თურქეთის ხელისუფლებამ,

144 მინისტრთა კომიტეტის რეზოლუცია DH(97)336, 11.7.97; მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია DH(99)436, 15.7.99; მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია DH(99)437, 15.7.99; მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია ResDH(2000)135, 25.10.00.

145 მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია DH(99)437, 15.7.99.

146 იხილეთ მაგ. მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია ResDH(2000)135, 25.10.00.

147 იხილეთ მაგ. მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია CM/ResDH(2010)224.

148 თურქეთის მიერ მე-10 მუხლის სისტემატური დარღვევის დადგენასთან დაკავშირებით, იხილეთ მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია ResDH(2001)106 და მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია ResDH(2004)38, 2.6.04.

149 მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია DH(99)434, 9.6.99.

150 მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია ResDH(2002)98, 10.7.02.

მათ შორის, კონსტიტუციურ და საკანონმდებლო ცვლილებებს, მითითებების გამოცემას და საგანგებო მდგომარეობის თანდათანობით გაუქმებას. თუმცა რეზოლუცია ასევე გამოხატავდა შეშფოთებას სავარაუდო წამების და არაჯეროვანი მოპყრობის ახალ საჩივრებთან დაკავშირებით და მოუწოდებდა (პოლიციის, ჟანდარმერიის, პროკურორებისა და მოსამართლეების) დამატებითი წვრთნისკენ და რეფორმის ღონისძიებების გატარებისკენ¹⁵¹. მსგავსი პროცესი წარიმართა კონვენციის უმძიმეს დარღვევებთან დაკავშირებით, რაც ჩადენილი იქნა რუსეთის უშიშროების სამსახურების მიერ 1999-2001 წლებში; მათ შორის იყო გაუჩინარება, სიცოცხლის უკანონო მოსპობა, ფარული დაკავება, წამება და არასათანადო მოპყრობა და საკუთრების განადგურება¹⁵².

- 3.71 მინისტრთა კომიტეტმა შეიძლება აგრეთვე მიიღოს მკაცრად ჩამოყალიბებული აღწერილობითი გადაწყვეტილება, სადაც აღსრულების პრობლემებს აქვს ადგილი ინდივიდუალურ საქმეებში. მაგალითად, სოციალისტური პარტია და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Socialist Party and others v. Turkey*) საქმეზე მიღებული გადაწყვეტილების შემდეგ, მინისტრთა კომიტეტმა გამოსცა რეზოლუცია, სადაც დაიწინაურდა, რომ ხელისუფლებას დაუყოვნებლივ განეხორციელებინა მოქმედება ყველა იმ შედეგის აღმოსაფხვრელად, რაც მოჰყვა პარტიის თავმჯდომარის სისხლისსამართლებრივ მსჯავრდებას (რაც დადასტურდა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილების შემდეგ)¹⁵³. გადაწყვეტილებაში საქმეზე სკოძარი და ჯუნტა იტალიის წინააღმდეგ (*Scorzari and Giunta v. Italy*) სასამართლომ სხვათა შორის დაადგინა მე-8 მუხლის დარღვევა, რადგან განმცხადებლის შვილები ჩააბარეს კონკრეტულ სამოგადოებას მას შემდეგ, რაც ისინი გადაიყვანეს სახელმწიფო მზრუნველობის ქვეშ. ამის შემდგომ მინისტრთა კომიტეტმა გამოსცა შუალედური რეზოლუცია¹⁵⁴, სადაც აღნიშნული იყო, რომ ბავშვები რჩებოდნენ სადავო სამოგადოებაში და მოუწოდებდა, რომ მათი განთავსების საკითხი გადაწყვეტილიყო იმ პოზიციის გათვალისწინებით, რაც გამოავლინა ბელგიის ხელისუფლებამ იტალიის ხელისუფლების მიმართ და რაც ქმნიდა შესაძლებლობას ბავშვების ბელგიაში განთავსებისათვის (იმის გათვალისწინებით, რომ პირველი განმცხადებელი ბელგიაში ცხოვრობდა). ახალი შეფერხებების გამო მეორე შუალედური რეზოლუცია¹⁵⁵, სხვათა შორის, მოუწოდებდა იტალიის ხელისუფლებას „სწრაფად მიეღოთ კონკრეტული და ეფექტიანი ღონისძიებები იმის აღსაკვეთად, რომ ბავშვები შეუქცევადად არ დაშორებოდნენ თავიანთ დედას“. საქმე აღ-საადუნი და მუფდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Al-Saadoon and Mufdhi v. UK*)¹⁵⁶ ეხებოდა განმცხადებლების დაკავებას ბრიტანეთის შეიარაღებული ძალების მიერ სამხრეთ ერაყში 2003 წელს, სადაც გაერთიანებული სამეფო ოკუპაციურ ძალას წარმოადგენდა. ისინი ბრიტანულ თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში იმყოფებოდნენ 2008 წლამდე, როდესაც ისინი გადასცეს ერაყის ხელისუფლებას. 2010 წელს კომიტეტმა გამოთქვა ღრმა შეშფოთება იმის გამო, რომ განმცხადებლებს ემუქრებოდათ სიკვდილით დასჯა და ერაყის ხელისუფლებას გაერთიანებული სამეფოსთვის არ მიუცია რაიმე გარანტია იმისა, რომ სიკვდილით დასჯა არ იქნებოდა გამოყენებული; რეზოლუცია მოუწოდებდა გაერთიანებულ სამეფოს, მიეღო ყველა შემდგომი შესაძლო

151 იხილეთ, აგრეთვე, 2008 წლის რეზოლუცია: შუალედური რეზოლუცია CM/ResDH(2008)69 ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების აღსრულების შესახებ თურქეთში უშიშროების ძალების მიერ განხორციელებული ქმედებების საქმეებზე — მიღწეული პროგრესი და გადაუჭრელი საკითხები, 18 სექტემბერი, 2008.

152 იხილეთ: რუსეთის ფედერაციის ჩენჩეთის რესპუბლიკაში უშიშროების ძალების ქმედებები: ზოგადი ღონისძიებები, რაც უნდა გატარდეს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების შესასრულებლად, CM/InfDH(2008)33, 11 სექტემბერი, 2008 და CM/Inf/DH(2010)26, 27 მაისი, 2010.

153 მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია DH(99)245, 4.3.99; მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია DH(99)529, 28.7.99.

154 მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია ResDH(2001)65, 29.5.01.

155 მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია ResDH(2001)151, 3.10.01.

156 No. 61498/08, 2.3.10.

ზომა ამგვარი გარანტიის მოსაპოვებლად¹⁵⁷. დიდი პალატის გადაწყვეტილებით საქმეზე სეფდინი და ფინკი ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის წინააღმდეგ (*Sejdić and Fin- ci v. Bosnia and Herzegovina*)¹⁵⁸ დადგინდა, რომ ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის ხალხების პალატის არჩევნებში მონაწილეობის უფლებასთან დაკავშირებული წესები იყო დისკრიმინაციული (იხ. ქვემოთ 6.769). 2010 წელს მიღებული გადაწყვეტილების თანახმად, კომიტეტი ღრმა მწუხარებას გამოთქვამდა იმასთან დაკავშირებით, რომ 2010 წელს ჩატარებული არჩევნები არ შეესაბამებოდა გადაწყვეტილებას, გმობდა იმ ფაქტს, რომ არავითარი პოლიტიკური კონსენსუსი არ იქნა მიღწეული და მძლავრად მოუწოდებდა ხელისუფლების ორგანოებს და პოლიტიკურ ლიდერებს, რომ კონსტიტუცია და საარჩევნო კოდექსი გადაწყვეტილებასთან შესაბამისობაში მოეყვანათ¹⁵⁹. მინისტრთა კომიტეტი აგრეთვე გმობდა იტალიიდან ტუნისში ინდივიდების გაძევებას, რაც არღვევდა სასამართლოს მიერ მიღებულ შუალედურ ღონისძიებებს¹⁶⁰.

3.72 სახელმწიფოს მიერ გადაწყვეტილების შეუსრულებლობით გამოწვეული პრობლემები შეიძლება გახდეს ძალიან მკაცრი შუალედური რეზოლუციის საფუძველი, რომელიც იმეორებს სასამართლოს გადაწყვეტილებების შესრულების უპირობო ხასიათს, ხაზს უსვამს, რომ შესრულება არის ევროპის საბჭოს წევრობის პირობა და სხვა წევრ სახელმწიფოებს შესაძლოა მოუწოდებდეს, გაატარონ ყველა ზომა, რასაც საჭიროდ ჩათვლიან, რათა დაეხმარონ მას აღსრულების უზრუნველყოფაში. სასამართლოს მიერ გაცემული სამართლიანი დაკმაყოფილების გადაუხდელობა იქცა მინისტრთა კომიტეტის რეზოლუციის საფუძველად 1996 წელს, რაც უკავშირდებოდა 1994 წლის გადაწყვეტილებას საქმეზე სტრანის ბერძნული ზეთის გამომხდელი ქარხნები და სტრატის ანდრეადის საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece*)¹⁶¹. შემდგომი რეზოლუცია ადასტურებდა იმას, რომ საბერძნეთის მთავრობამ გადაუხადა განმცხადებელს მისი კუთვნილი თანხა (30 მილიონზე მეტი) 1997 წლის იანვარში¹⁶². იმავენაირად, თურქეთის მთავრობის მიერ გაცემული ზიანის ანაზღაურების გადაუხდელობა 1998 წლის გადაწყვეტილების თანახმად საქმეზე ლოიზიდუ თურქეთის წინააღმდეგ (*Loizidou v. Turkey*) საფუძველი გახდა მინისტრთა კომიტეტის რამდენიმე რეზოლუციისა, რომლებიც სულ უფრო მკაცრად იყო ჩამოყალიბებული და სხვათა შორის „ძალიან მკაცრად გმობდა“ თურქეთის მიერ გადაწყვეტილების შეუსრულებლობას¹⁶³. სასამართლოს მიერ დაკისრებული თანხა ლოიზიდუს საქმეში (მასზე დარიცხულ პროცენტთან ერთად) თანდათან იქნა გადახდილი თურქეთის ხელისუფლების მიერ 2003 წლის დეკემბერში¹⁶⁴.

3.73 მინისტრთა კომიტეტის რეგლამენტი განმცხადებელს პირდაპირ არ აძლევს უფლებას გაუგზავნოს მას შეტყობინება, რომელიც ეხება ზოგად ღონისძიებებს (რაც განსხვავდება სამართლიანი დაკმაყოფილებისგან ან ინდივიდუალური ღონისძიებებისგან), მაგრამ ეს პირდაპირ არც აკრძალული არის რეგლამენტში. შესაბამისად, უნდა ვივარაუდოთ, რომ განმცხადებლის წარმომადგენელმა შეიძლება მისწეროს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების აღსრულების დეპარტამენტს, თუ არსებობს რაიმე ზოგადი ღონისძიებები, რაც, მათი აზრით, სახელმწიფომ უნდა გაატაროს

157 CM/Del/Dec(2010)1100, 6 დეკემბერი, 2010. ამის შემდეგ, მინისტრთა კომიტეტის 108-ე შეხვედრაზე, 2011 წლის 10 მარტს, აღინიშნა, რომ **ერაყის საჯარო პროკურატურის პრემიერმა წერილობით განაცხადა**, რომ განმცხადებლებისთვის წაყენებული ბრალი გულისხმობდა მაქსიმუმ 15 წლით თავისუფლების აღკვეთას.

158 No. 27996/06, 22.12.09.

159 CM/Del/Dec(2010)1100, 6 დეკემბერი, 2010.

160 **შუალედური რეზოლუცია** CM/ResDH(2010)83, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილების აღსრულება, ბენ ხემაისი იტალიის წინააღმდეგ (*Ben Khemais against Italy*), **3 ივნისი, 2010**.

161 **მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია** DH(96)251, 15.5.96.

162 **მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია** DH(97)184, 20.3.97.

163 **მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია** DH(99)680, 6.10.99; მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია DH(2000)105, 24.7.00; მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია DH(2001)80, 26.6.01; მინისტრთა კომიტეტის შუალედური რეზოლუცია ResDH(2003)174, 12.11.03.

164 **მინისტრთა კომიტეტის რეზოლუცია** ResDH(2003)190, 2.12.03.

სასამართლო გადაწყვეტილების პასუხად. თუმცა განმცხადებელს შეიძლება არ ჰქონდეს მიმართვისთვის საკმარისი ინტერესი პირდაპირი გავებით, იმისთვის რომ მინისტრთა კომიტეტს დაუკავშირდეს ზოგადი ღონისძიებების გამო, მაგრამ მნიშვნელოვანია, რომ სამდივნო ინფორმირებული იყოს განმცხადებლის და/ან მისი წარმომადგენლების შეხედულებების შესახებ. შეიძლება, აგრეთვე, განმცხადებლის წარმომადგენლისთვის ეფექტიანი აღმოჩნდეს უშუალოდ ევროპის საბჭოს სხვა წევრი სახელმწიფოების წარმომადგენლებისთვის მიწერა, რათა სთხოვოს მათ კონკრეტული პოზიცია დაიკავონ ზოგად ღონისძიებებთან დაკავშირებით (მინისტრთა კომიტეტის საზედამხებდევლო როლის კონტექსტში).

- 3.74 მინისტრთა კომიტეტის რეგლამენტი შეიცვალა 2006 წელს იმის დასამატებლად, რომ მინისტრთა კომიტეტს შეეძლოს არასამთავრობო ორგანიზაციების ან ეროვნული ადამიანის უფლებათა ინსტიტუტების შეტყობინებები მიიღოს გადაწყვეტილებების აღსრულებასთან დაკავშირებით (რეგლამენტის მუხლი 9.2). ეს დებულება შესაბამისად უფლებას აძლევს სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებს, მინისტრთა კომიტეტის წინაშე დააყენონ ნებისმიერი საკითხი აღსრულებასთან დაკავშირებით. ეს მნიშვნელოვანი ცვლილება იყო, რადგან ის ზრდის სამოქალაქო საზოგადოების ჩართულობას იმის გადაწყვეტის პროცესში, თუ როგორ უნდა უპასუხონ სახელმწიფოებმა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებს. გარდა იმისა, რომ ის მნიშვნელოვან პრაქტიკული მნიშვნელობისაა მინისტრთა კომიტეტის სამდივნოსთვის, რადგან იღებს ინფორმაციას სამოქალაქო საზოგადოებისგან, რაც ეხმარება მას სახელმწიფოს მიერ წარდგენილი ინფორმაციის განხილვასა და შეფასებაში.

- 3.75 მხოლოდ განსაკუთრებულ გამონაკლისურ საქმეებში, როგორიც იყო ლოიზიდუ თურქეთის წინააღმდეგ (*Loizidou v. Turkey*) ჰქონდა ადგილი ძალიან მნიშვნელოვან პრობლემებს ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების აღსრულებასთან დაკავშირებით. საქმეზე ილაშქუ და სხვები რუსეთისა და მოლდოვის წინააღმდეგ (*Ilaşcu and others v. Russia and Moldova*)¹⁶⁵ სასამართლო გადაწყვეტილების გამოტანის შემდგომ, 2004 წლის ივლისში, რუსეთის საგარეო საქმეთა სამინისტრომ განაცხადა შემდეგი: „მოსკოვი განცვიფრებას გამოთქვამს სტრასბურგში ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს წინააღმდეგობრიობასა და აშკარა პოლიტიკურ მიკერძოებაზე“¹⁶⁶. ამგვარ საქმეებში გამოვლენილი სირთულეების გათვალისწინებით და მომავალი გამოწვევების მისაღებად, მისი შესაძლებლობების გასაუმჯობესებლად ორი დამატებითი პროცედურა დავმატება მინისტრთა კომიტეტის არსენალს მე-14 ოქმის თანახმად (იხ. თავი 1): ინტერპრეტაციის სამართალწარმოება და დარღვევის სამართალწარმოება.

ინტერპრეტაციის სამართალწარმოება

- 3.76 გადაწყვეტილებების ინტერპრეტაციასთან დაკავშირებით შეიძლება წარმოიშვას აზრთა სხვადასხვაობა. შესაბამისად, ახალი პროცედურის თანახმად, მინისტრთა კომიტეტი 2/3-ის უმრავლესობით დაადგენს, რომ საბოლოო გადაწყვეტილების აღსრულების ზედამხედველობა ფერხდება გადაწყვეტილების ინტერპრეტაციის პრობლემის გამო, რა შემთხვევაშიც მას შეუძლია საქმე გადასცეს სასამართლოს ინტერპრეტაციის საკითხზე განჩინების მისაღებად (მუხლი 46.3). საქმის ამგვარად გადასაცემად რაიმე დროის შეზღუდვა არ მოქმედებს.

დარღვევის სამართალწარმოება

- 3.77 თუ მინისტრთა კომიტეტი ხმათა 2/3-ის უმრავლესობით დაადგენს, რომ სახელმწიფო უარს აცხადებს დაემორჩილოს სასამართლოს გადაწყვეტილებას, მას შეუძლია მიმართოს კითხვით სასამართლოს იმასთან დაკავშირებით, სახელმწიფომ დაარღვია

165 No. 48787/99, 8.7.04.

166 მოსკოვის დროება, 9.7.04.

თუ არა ევროპის კონვენციის 46(1)-ე მუხლით გათვალისწინებული ვალდებულება (მუხლი 46(4)). პრაქტიკაში, სავარაუდოდ, ეს პროცედურა გამოყენებული იქნება მხოლოდ გამონაკლისურ საქმეებში¹⁶⁷. სასამართლოს დიდი პალატა განიხილავს ყველა ამგვარად გაგზავნილ საქმეს (მუხლი 31(ბ)). თუ სასამართლო დაადგენს 46(1)-ე მუხლის დარღვევას, საქმე გადაეცემა მინისტრთა კომიტეტს გასატარებელი ღონისძიებების განხილვისთვის. სამწუხაროდ, არ არსებობს აშკარა სანქცია იმ შემთხვევებისთვის, თუ ევროპის სასამართლო დაადგენს, რომ სახელმწიფომ მართლაც დაარღვია თავისი მოვალეობები 46.1 მუხლის შესაბამისად და პოლიტიკურად წინააღმდეგობრივ საქმეებში მოსალოდნელია, რომ სახელმწიფოები გამოიყენებენ ამ შესაძლებლობას, როგორც მეორე საჯარო ფორუმს იმისთვის, რომ ხელახლა სცადონ თავიანთი პოზიციის დამტკიცება. ეს ახალი პროცესი მინისტრთა კომიტეტს ანიჭებს კიდევ ერთ სანქციას შეუსრულებლობასთან გასამკლავებლად ევროპის საბჭოს წესდების მე-8 მუხლზე დაყრდნობის გარეშე, რომელიც ითვალისწინებს მინისტრთა კომიტეტში კენჭისყრაში მონაწილეობის უფლების შეჩერებას ან ევროპის საბჭოდან გარიცხვას.

გადაწყვეტილების აღსრულების უზრუნველყოფის სხვა საშუალებები

3.78 ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეა აგრეთვე ასრულებს როლს ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების აღსრულების ზედამხედველობაში¹⁶⁸. პრაქტიკულად ამას ახორციელებს სამართლებრივ საკითხთა და ადამიანის უფლებების კომიტეტი იმ პროცესის ფარგლებში, რომელიც ავსებს მინისტრთა კომიტეტის საქმიანობას. სამართლებრივ საკითხთა და ადამიანის უფლებების კომიტეტი აქცენტს აკეთებს იმ საქმეებზე, რომლებიც წამოჭრიან იმპლემენტაციის განსაკუთრებით მნიშვნელოვან საკითხებს და გადაწყვეტილებებზე, რომლებიც ეხება განსაკუთრებით სერიოზული ხასიათის დარღვევებს. რამდენადაც ის საპარლამენტო ასამბლეის კომიტეტია, ის განსაკუთრებით ცდილობს გამოიყენოს ეროვნულ კანონმდებლებთან დიალოგის შესაძლებლობა. ის აგრეთვე ახორციელებს ვიზიტებს სახელმწიფოებში (2009-2010 წლებში ბულგარეთში, უკრაინაში, იტალიაში, მოლდოვაში, რუმინეთში, რუსეთსა და თურქეთში). კომიტეტი ეცდება ეროვნული წარმომადგენლებისგან მიიღოს ახსნა-განმარტება სახელმწიფოს მიერ გადაწყვეტილების შეუსრულებლობასთან დაკავშირებით და ის გაუწევს რეკომენდაციებს მინისტრთა კომიტეტს. ამან, თავის მხრივ, შეიძლება განაპირობოს ფორმალური პასუხი მინისტრთა კომიტეტის მხრიდან¹⁶⁹. მას გამოქვეყნებული აქვს შვიდი ანგარიში გადაწყვეტილებების აღსრულებასთან დაკავშირებით 2000 წლიდან¹⁷⁰. შესაბამისად, განმცხადებლებს და მათ წარმომადგენლებს შეუძლიათ ჩაერთონ ამ პროცესში სამართლებრივ საკითხთა და ადამიანის უფლებების კომიტეტთან და/ან ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეაში ქვეყნის დელეგატებთან კომუნიკაციის გზით. პარლამენტარებს აგრეთვე შეუძლიათ წინეი განახორციელონ მინისტრთა კომიტეტზე და მოპასუხე სახელმწიფოზე კონკრეტულ საქმეებში ზეპირი და წერილობითი კითხვებისა და სხვა ინიციატივების მეშვეობით.

3.79 ევროპის საბჭოს ადამიანის უფლებათა კომისარი შეიძლება შეხვდეს სახელმწიფო მოხელეებს, რათა განიხილოს სისტემური პრობლემები, რომლებზეც მითითებულია ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებში ან იმისთვის, რომ განიხილოს საპასუხო ნაბიჯები პოლიტიკურად უფრო წინააღმდეგობრივ საკითხებში (თუმცა კომისარს არ აქვს უფლებამოსილება, ჩაერიოს ინდივიდუალური საქმეების აღსრულებაში). ამასთან,

167 განმარტებითი ანგარიში მე-14 ოქმთან დაკავშირებით, პარ. 100.

168 იხილეთ საპარლამენტო ასამბლეის რეზოლუცია 1226(2000), ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების აღსრულება, 28.9.00.

169 იხილეთ მაგ. ბატონი იურგენსის წერილობითი კითხვა No.428 მინისტრთა კომიტეტის თავმჯდომარეს: „ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების აღსრულება თურქეთის მიერ“, CM/AS(2003)Quest428, საბოლოო, 5.9.03.

170 იხილეთ: სამართლებრივ საკითხთა და ადამიანის უფლებების კომიტეტი, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების განხორციელება, მე-7 ანგარიში (მომსენებელი: ქრისტოს პურგურიდისი), AS/Jur(2010)36, 9 ნოემბერი, 2010.

ევროპის საბჭოს გენერალურ მდივანს შეუძლია ჩაერთოს აღსრულების საკითხებში, თუმცა, სავარაუდოდ, ის ასე მოიქცევა მხოლოდ გამონაკლისურ საქმეებში (როგორიცაა ლოიზიდუ თურქეთის წინააღმდეგ (*Loizidou v. Turkey*))¹⁷¹.

3.80 ამასთან, შესაძლო ბერკეტს იმ სახელმწიფოებთან დაკავშირებით, რომლებიც ესწრაფვიან ევროპის კავშირში გაწევრიანებას, შეიძლება წარმოადგენდეს ის, რომ გაწევრიანების ხელშეკრულებაში შეტანილი იქნეს სპეციალური ვალდებულება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის შესრულებასთან დაკავშირებით¹⁷². იმავენაირად ბერკეტი შეიძლება გამოყენებული იქნეს ევროკავშირის არსებული, წევრი სახელმწიფოების მიმართაც, რადგან ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის პატივისცემა წარმოადგენს ერთ-ერთ ძირითად პრინციპს და ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების შეუსრულებლობა შეიძლება გახდეს სადავო, როგორც ევროკავშირის ვალდებულებების საკითხი.

3.81 განმცხადებლისთვის კარგი იქნება, თუ დააყენებს საკითხს ხელისუფლების წინაშე და ეცდება მოიპოვოს სათანადო არასამთავრობო ორგანიზაციების და მედიის დახმარება სისტემურ პრობლემაზე საზოგადოების ყურადღების გასამახვილებლად. ეროვნულ პარლამენტებს შეიძლება მნიშვნელოვანი როლი ჰქონდეთ ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების აღსრულებაში, რის მაგალითსაც წარმოადგენს გაერთიანებული სამეფოს პარლამენტის ადამიანის უფლებათა გაერთიანებული კომიტეტი¹⁷³. იქნება თუ არა განმცხადებელი წარმატებული პრაქტიკის ან პოლიტიკის ცვლილების მცდელობისას, დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად შეძლებს ის აჩვენოს, რომ მის საქმეში აღმოჩენილი კონვენციის დარღვევა ავლენს ზოგად პრობლემას შესაბამის სისტემაში ან პრაქტიკაში და არ არის ერთჯერადი ინციდენტი.

3.82 თუ აღსრულების ღონისძიებები, რასაც გეგმავს მოპასუხე სახელმწიფო, არ შეესაბამება იმას, რასაც მოითხოვს განმცხადებელი და თუ აქედან გამომდინარეობს გარკვეულწილად რთული პრობლემები (მაგალითად, სასამართლო გადაწყვეტილების სწორ ინტერპრეტაციასთან დაკავშირებით), განმცხადებელმა უნდა განიხილოს სასამართლოში ახალი საჩივრის წარდგენის შესაძლებლობა (იხ. აგრეთვე 3.53–3.54 სექციები ზემოთ). მართალია, მინისტრთა კომიტეტი კარგად აღჭურვილია მნიშვნელოვანი წნეხის განსახორციელებლად დაუმორჩილებელ სახელმწიფოებზე ნათელ გადაწყვეტილებებში, მისი შემადგენლობა და პროცედურები პრობლემატურია, როდესაც საქმე ეხება რთული სამართლებრივი საკითხების გადაწყვეტას, განსაკუთრებით, როდესაც მოპასუხე სახელმწიფო ეწინააღმდეგება მოთხოვნილ ღონისძიებებს. შესაბამისად, განმცხადებელმა უნდა იფიქროს დამატებით საქმეების წამოწყებაზე სასამართლოს წინაშე, როდესაც აღსრულება იწვევს ინტერპრეტაციის რთულ პრობლემებს. თუ პრობლემა ადრეულ ეტაპზევე ნათელია, განმცხადებელი შეიძლება დაფიქრდეს იმ შესაძლებლობაზეც, რომ გადაწყვეტილების ინტერპრეტაციის თხოვნით მიმართოს სასამართლოს (3.12). თუ განმცხადებლის მიმართვას მიიღებს სასამართლო, მინისტრთა კომიტეტი ჩვეულებრივ გადადებს შესაბამისი აღსრულების საკითხის განხილვას სასამართლოს მიერ გადაწყვეტილების მიღებამდე. ამ კონტექსტში გასათვალისწინებელია, რომ სასამართლო განხილვის პირველადი საკითხი ჩვეულებრივ იქნება იმის დადგენა, ახალი სიტუაცია არღვევს თუ არა კონვენციის რომელიმე მატერიალურ მუხლს, მაშინ როდესაც მინისტრთა კომიტეტის განხილვა ეხება იმ საკითხს, მიაღწია თუ არა სახელმწიფომ *restitutio in integrum*-ს. ეს არის ორი განსხვავებული პერსპექტივა, რომელიც უნდა გაითვალისწინოს განმცხადებელმა, როდესაც ის დავობს აღსრულებასთან დაკავშირებულ საკითხზე. საქმეში მეჰემი საფრანგეთის წინააღმდეგ

171 No. 15318/89, 18.12.96.

172 იხილეთ მაგ. საბჭოს 2001 წლის 8 მარტის გადაწყვეტილება თურქეთის რესპუბლიკის მიღებისთვის პარტნიორობის პრინციპების, პრიორიტეტების და შუალედური მიზნების შესახებ (2001/235/EC).

173 იხილეთ მაგ. ადამიანის უფლებათა გადაწყვეტილებებთან მიმართებით პარლამენტის როლის გაზრდა, ადამიანის უფლებათა გაერთიანებული კომიტეტი — მე-15 ანგარიში, სესია 2009–2010, 9 მარტი, 2010.

(*Mehemi v. France*)(No. 2)¹⁷⁴ განმცხადებელი, ალჟირის მოქალაქე, სამუდამოდ იქნა გაძევებული საფრანგეთიდან ნარკოტიკებით ვაჭრობისთვის მისი მსჯავრდების შემდეგ. 1997 წლის 6 სექტემბრის გადაწყვეტილებაში ევროპის სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებლის სამუდამო გაძევება იმ ქვეყანაში, რომელთანაც მას არანაირი კავშირი არ ჰქონდა, არღვევდა მე-8 მუხლს. განმცხადებელმა აღძრა ახალი საქმე მას შემდეგ, რაც ეროვნულმა სასამართლოებმა, ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილების შესაბამისად, მისი გაძევების ბრძანების ვადა შეამცირეს 10 წლამდე. ის მე-8 მუხლის საფუძველზე ამტკიცებდა, რომ გაძევებას ხანგრძლივი ეფექტები ექნებოდა და საფრანგეთში დაბრუნების შემდეგ, ასაჩივრებდა მისთვის განსაზღვრულ ბინადრობის პირობებს. სასამართლოს პალატამ თავის გადაწყვეტილებაში განაცხადა, რომ მას არ გააჩნდა თავისი გადაწყვეტილების აღსრულებაზე ზედამხედველობის იურისდიქცია¹⁷⁵, თუმცა არაფერი კრძალავდა ახალი საჩივრის განხილვას, რომელიც წამოჭრიდა ახალ საკითხებს, რაც არ გადაწყდა პირველ შემთხვევაში (თუმცა ფაქტების მიხედვით მე-8 მუხლის ან მე-4 ოქმის მე-2 მუხლის დარღვევას ადგილი არ ჰქონდა). იხილეთ, აგრეთვე, ზემოთ 3.53 ნაწილი „სასამართლოს მიერ დადგენილი დარღვევის გამოსასწორებლად მოპასუხე სახელმწიფოს მიერ მიღებული ზომების შემოწმება“.

174 No. 53470/99, 10.4.03.

175 იხილეთ, აგრეთვე, მაგ. კომანიცკი სლოვაკიის წინააღმდეგ (*Komanický v. Slovakia*), No. 13677/03, განჩინება 1.3.05.

დასაშვებობის კრიტერიუმები

შესავალი	4.01	შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებები პროცესის გადაჭარბებული ხანგრძლივობის წინააღმდეგ	4.80
უფლებასუნარიანობა და პროცესუნარიანობა – ვის შეუძლია მიმართოს სასამართლოს?	4.05	შიდასამართლებრივი საშუალებები დე ფაქტო / ოკუპაციურ რეჟიმებში და შეიარაღებული	
ეროვნება და საცხოვრებელი ადგილი	4.08	კონფლიქტის მდგომარეობებში	4.83
სამართლებრივი უფლებასუნარიანობა	4.09	განსაკუთრებული გარემოებები	4.85
სხვისი წარმომადგენლობის პროცესუნარიანობა	4.10	ექვსთვიანი ხანდაზმულობის ვადა	4.90
ბავშვები	4.11	ზოგადი პრინციპები	4.90
მსხვერპლის ან განმცხადებლის გარდაცვალება	4.15	საეჭვო სამართლებრივი დაცვის საშუალებები	4.101
საჯარო კორპორაციები	4.22	კონვენციის განგრძობადი დარღვევები	4.106
ვინ შეიძლება ამტკიცოს, რომ მსხვერპლია	4.24	მნიშვნელოვანი დანაკლისის არარსებობა	4.111
პოტენციური მსხვერპლი	4.32	ანონიმური განაცხადები	4.116
არაუშუალო მსხვერპლი	4.40	არსებითად იგივე განაცხადები, რაც უკვე იქნა განხილული სასამართლოს მიერ	4.118
„ზიანის“ მოთხოვნის არარსებობა	4.42	განაცხადები, რომლებიც უკვე წარდგენილია საერთაშორისო მოკვლევის ან მოგვარების სხვა ინსტანციაში	4.119
მსხვერპლის სტატუსის დაკარგვა	4.45	შეუთავსებლობა კონვენციის დებულებებთან	4.121
როდის შეიძლება დასაშვებობასთან დაკავშირებული არგუმენტების დაყენება და გადაწყვეტა	4.51	იურისდიქცია: <i>ratione loci</i>	4.122
შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების ამოწურვა	4.53	<i>ratione materiae</i>	4.126
შესავალი	4.53	<i>ratione temporis</i>	4.128
მტკიცების ტვირთი	4.55	<i>ratione personae</i>	4.135
შიდასამართლებრივი პროცესუალური წესების დაცვა	4.60	აშკარად დაუსაბუთებელი	4.144
წესის მოქნილობა	4.61	სასამართლოსთვის მიმართვის უფლების ბოროტად გამოყენება	4.146
შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების ხელმისაწვდომობა, ეფექტიანობა და საკმარისობა	4.62		

შესავალი

4.01 ევროპული სასამართლოს წინაშე „პროცესუნარიანობა“ და დასაშვებობის კრიტერიუმები განსაზღვრულია კონვენციის 34-ე და 35-ე მუხლებში, სადაც ნათქვამია შემდეგი:

4.02 მუხლი 34:

სასამართლოს შეუძლია მიიღოს განაცხადები ნებისმიერი პირისაგან, არასამთავრობო ორგანიზაციისაგან ან ცალკეულ პირთა ჯგუფისაგან, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ ისინი არიან ერთ-ერთი მაღალი ხელშემკვრელი მხარის მიერ კონვენციით ან მისი ოქმებით გათვალისწინებული უფლებების დარღვევის მსხვერპლნი. მაღალი ხელშემკვრელი მხარეები კისრულობენ ვალდებულებას, არაფრით შეუშალონ ხელი ამ უფლების ეფექტიან განხორციელებას.

მუხლი 35:

1. სასამართლოს შეუძლია საქმე მიიღოს განსახილველად მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ამოიწურება სამართლებრივი დაცვის ყველა შიდასახელმწიფოებრივი საშუალება საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული ნორმების თანახმად,

და თუ გასული არ არის ექვსი თვე, საქმეზე შიდასახელმწიფოებრივი საბოლოო გადაწყვეტილების გამოტანის თარიღიდან.

2. სასამართლო არ განიხილავს 34-ე მუხლის შესაბამისად წარდგენილ არცერთ განაცხადს, რომელიც:

ა) ანონიმურია; ან

ბ) არსებითად იგივეა და სასამართლოს მიერ უკვე განხილულია, ან გადაეცა საერთაშორისო გამოძიების ან მოგვარების სხვა ინსტანციას და არ შეიცავს რელევანტურ ახალ ინფორმაციას.

3. სასამართლო დაუშვებლად აცხადებს 34-ე მუხლის შესაბამისად წარდგენილ ინდივიდუალურ განაცხადს, რომელსაც მიიჩნევს შეუთავსებლად კონვენციასა და მისი ოქმების დებულებებთან, აშკარად დაუსაბუთებლად, ან სასამართლოსათვის მიმართვის უფლების ბოროტად გამოყენებად.

4. სასამართლო უკუაგდება ნებისმიერ განაცხადს, რომელსაც იგი მიიჩნევს დაუშვებლად ამ მუხლის საფუძველზე. ამის უფლება მას აქვს სამართალწარმოების ნებისმიერ სტადიაზე.

4.03 დასაშვებობის წესები ევროპის კონვენციის სისტემის კრიტიკულად მნიშვნელოვანი ასპექტია, რაც გარკვეულწილად იმით არის განპირობებული, რომ საქმეების ძალიან დიდი ნაწილი ცხადდება დაუშვებლად. მაგალითად, 2010 წელს 38.500 საქმეზე მეთი მიჩნეული იქნა დაუშვებლად (ან ამორიცხული იქნა საქმეთა ნუსხიდან), მაშინ როდესაც გამოქვეყნდა 2607 გადაწყვეტილება¹. 34-ე მუხლი (ყოფილი მუხლი 25) აცალიბებს პროცესუნარიანობასთან დაკავშირებულ მოთხოვნებს. 35-ე მუხლი (ყოფილი მუხლი 26) ადგენს დასაშვებობის კრიტერიუმებს, რომელთა შორის პრაქტიკაში ყველაზე მნიშვნელოვანია ეფექტიანი შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების ამოწურვა და სასამართლოსადმი განაცხადის წარდგენა შიდა სამართალწარმოების ბოლო გადაწყვეტილების მიღებიდან 6 თვის ვადაში.

4.04 ამ თავში განხილულია 34-ე და 35-ე მუხლების შემდეგი ასპექტები:

- უფლებაუნარიანობა და პროცესუნარიანობა – ვის შეუძლია მიმართოს სასამართლოს?
- ვის შეუძლია ამტკიცოს, რომ წარმოადგენს მსხვერპლს?
- შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების ამოწურვა
- 6-თვიანი ხანდაზმულობის ვადა
- უმნიშვნელო დანაკლისი
- ანონიმური განაცხადები
- არსებითად იგივე განაცხადები, რაც უკვე განხილული იქნა სასამართლოს მიერ
- განაცხადის წარდგენა საერთაშორისო გამოძიების ან მოგვარების სხვა ინსტანციაში
- შეუთავსებლობა კონვენციის დებულებებთან
- აშკარად დაუსაბუთებელი
- სასამართლოსთვის მიმართვის უფლების ბოროტად გამოყენება.

მთავრობის მოვალეობა, ხელი არ შეუშალოს განაცხადის უფლებას (34-ე მუხლის თანახმად), განხილულია ქვემოთ 5.53 ნაწილში.

1 ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს ყოველწლიური ანგარიში 2010 წლისთვის, ევროპის საბჭო.

უფლებათა უარყოფითი და პროცესუარითი — ვის შეუძლია მიმართოს სასამართლოს?

- 4.05 ევროპული სასამართლოს წესები, რაც უკავშირდება უფლებათა უარყოფას და პროცესუარითი უარყოფას, არ არის შემზღუდავი ხასიათის, თუმცა ისინი განუყოფლად არის დაკავშირებული მოთხოვნასთან, რომ განმცხადებელი, მისი მტკიცებით, უნდა იყოს კონვენციის ერთი ან მეტი უფლების დარღვევის მსხვერპლი, რაც განხილულია ქვემოთ 4.24 ნაწილში. სასამართლო არ იზღუდავს თავს პროცესუარითი უარყოფასთან დაკავშირებული შიდასამართლებრივი კრიტერიუმებით იმ საფუძველზე, რომ ეს წესები შეიძლება ემსახურებოდეს კონვენციის 34-ე მუხლისგან განსხვავებულ მიზანს.
- 4.06 34-ე მუხლი აცხადებს, რომ სასამართლოს შეუძლია მიიღოს განაცხადები „ნებისმიერი პირისგან, არასამთავრობო ორგანიზაციისგან ან პირთა ჯგუფისგან...“ „შესაბამისად, ინდივიდები, ინდივიდების ჯგუფები, არასამთავრობო ორგანიზაციები, კომპანიები (თუნდაც დაშლილი)“, მეწილეები, მინდობილი მესაკუთრეები, პროფესიული გაერთიანებები, პროფესიული კავშირები, პოლიტიკური პარტიები და რელიგიური ორგანიზაციები — ყველა უფლებამოსილია განაცხადი შეიტანოს სასამართლოში. კონვენციის დარღვევის ბუნების მიხედვით განაცხადი კონვენციის საფუძველზე შეიძლება შეიტანოს თავად კომპანიამ ან მისმა თავმჯდომარემ ან მმართველმა დირექტორმა ან, გამონაკლის შემთხვევებში, ცალკეულმა მეწილეებმა.
- 4.07 თუმცა, ცალკეულ უფლებებზე, მათი არსიდან გამომდინარე, შეუძლიათ დავა მხოლოდ ფიზიკურ პირებს და ისინი ვერ გავრცელდება ორგანიზაციებზე; ასეთია აზრის, სინდისის და რელიგიის თავისუფლება, განათლების უფლება და უფლება, არ დაექვემდებარო ღირსების შემლახველ მოპყრობას ან დასჯას.

მოქალაქობა და საცხოვრებელი ადგილი

- 4.08 მოქალაქობა და საცხოვრებელი ადგილი არ არის მნიშვნელოვანი კონვენციის დარღვევასთან დაკავშირებით სასამართლოსთვის მიმართვის უფლებისთვის პირველ მუხლში მოცემული ვალდებულების გათვალისწინებით, რომელიც აკისრებს მხარეებს დაიცვან მათი იურისდიქციის ფარგლებში მყოფი ყველა პირის კონვენციით გათვალისწინებული უფლებები (იხ. ქვემოთ, 6.01). ამ შემთხვევაში გამოიყენება ტესტი, რომელიც არკვევს, განმცხადებელს შეუძლია თუ არა ამტკიცოს, რომ მისი, კონვენციით გათვალისწინებული უფლებების დარღვევის მსხვერპლია.

სამართლებრივი უფლებათა უარყოფა

- 4.09 სამართლებრივი უფლებათა უარყოფის ნაკლებობა ზოგადად არ ახდენს გავლენას სასამართლოსადმი მიმართვის უფლებაზე. სასამართლომ შეიძლება დართოს ნება

- 2 სკოძარი და ჯუნტა იტალიის წინააღმდეგ (*Scozzari and Giunta v. Italy*), Nos. 39221/98 და 41963/98, 13.7.00, პარ. 139.
- 3 არასამთავრობო ორგანიზაციის არ შეუძლია თავად იყოს განმცხადებელი, თუ მას არ შეუძლია ამტკიცოს, რომ კონვენციის დარღვევის მსხვერპლია. იხილეთ მაგ. კონკა და სხვები ბელგიის წინააღმდეგ (*Conka and others v. Belgium*), No. 51564/99, განჩინება. 13.3.01 (ორგანიზაციის *Ligue des Droits de l'homme* არ შეეძლო ემტკიცებინა, რომ ის იმ დარღვევის მსხვერპლი იყო, რომელიც განმცხადებელი ოჯახის მიმართ იქნა ჩადენილი).
- 4 *Pine Valley Developments Ltd* ირლანდიის წინააღმდეგ (*Pine Valley Developments Ltd v. Ireland*), No. 12742/87, სერია ა, No. 222, 29.11.91
- 5 კაპლანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Kaplan v. UK*), No. 7598/76, განჩინება. 17.7.80.
- 6 აგროტექსიმი და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Agrotexim and others v. Greece*), No. 14807/89, სერია ა, No. 330, 24.10.95; გ.ჯ. ლუქსემბურგის წინააღმდეგ (*G.J. v. Luxembourg*), No. 21156/93, 26.10.00; საკრედიტო და ინდუსტრიული ბანკი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Credit and Industrial Bank v. Czech Republic*), No. 29010/95, 21.10.03.
- 7 იქსი და სიენტოლოგიის ეკლესია შვედეთის წინააღმდეგ (*X and Church of Scientology v. Sweden*) 1979) 16 DR 68.
- 8 ინგრიდ ჯორბედოს ფონდი და ქრისტიანული სკოლა და ინგრიდ ჯორბედო შვედეთის წინააღმდეგ (*Ingrid Jordebo Foundation & Christian Schools and Ingrid Jordebo v Sweden*), No. 11533/85, (1987) 51 DR 125.
- 9 *Kontakt-Information-Therapie* და ჰენგენი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Kontakt-Information-Therapie and Hengen v. Austria*), No. 11921/86, (1988) 57 DR 81.

ეროვნული სამართლის ფარგლებში სამართლებრივი უფლებასწარიანობის არმქონე პირს, თვითონ დაიწყონ სამართალწარმოება კონვენციის საფუძველზე¹⁰. მაგალითად, საქმეში ვინტერვერპი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Winterwerp v. Netherlands*)¹¹ განაცხადი აღძრა პირმა, რომელმაც უბედური შემთხვევის დროს მიიღო ტვინის მძიმე დაზიანება და ჰოლანდიის ფსიქიატრიული ჯანმრთელობის კანონმდებლობის შესაბამისად, არანებაყოფლობით იქნა მოთავსებული სამკურნალო დაწესებულებაში. იმავენაირად, განმცხადებელი საქმეში ვან დერ ლეერი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Van der Leer v. Netherlands*)¹² ასაჩივრებდა თავის იძულებით ყოფნას ფსიქიატრიულ დაწესებულებაში. საქმეში ცეჰენტნერი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Zehentner v. Austria*)¹³ განმცხადებელს არ გააჩნდა სამართლებრივი უფლებასწარიანობა ეროვნული სამართლის მიხედვით, რადგან ჰქონდა პარანოიდული ფსიქოზი. მან თავად აღძრა განაცხადი სასამართლოში. აღნიშნულის შემდეგ, მისმა მეურვემ სასამართლოს აუწყა, რომ მას არ მიუცია განმცხადებლისთვის განაცხადის გაგზავნის ნებართვა და არ სურდა სამართალწარმოების გაგრძელება. თავად განმცხადებელი კი ამტკიცებდა, რომ მას სურდა სამართალწარმოების გაგრძელება და არ უნდოდა, რომ ის წარმოედგინა მის მეურვეს. სასამართლომ განმცხადებელს ნება დართო თვითონ წარემართა თავისი საქმე. თუმცა, როდესაც განმცხადებლებს სასამართლოს წინაშე წარმოადგენს ნათესავი ან სხვა პირი, სასამართლო მოითხოვს მტკიცებულებას მათი წარმომადგენლობის უფლებამოსილების დასადასტურებლად.

სხვის წარმომადგენლობის პროცესსწარიანობა

- 4.10 სასამართლო მიიჩნევს, რომ ახლო ნათესავს შეუძლია განაცხადის შეტანა კონვენციის სავარაუდო დარღვევასთან დაკავშირებით მსხვერპლის სახელით, განსაკუთრებით, როდესაც მსხვერპლი მოწყვლადია¹⁴ ან ჯანმრთელობის მძიმე მდგომარეობა¹⁵ აქვს.

ამასთან, სასამართლომ შეიძლება პირს ნება დართოს, დაიწყოს სამართალწარმოება სხვა პირის (მაგალითად, ბავშვის) სახელით, თუნდაც მათ არ ჰქონდეთ ამის უფლება შიდა სამართლის მიხედვით¹⁶. (იხ. აგრეთვე 4.11 ბავშვები და 4.15 მსხვერპლის ან განმცხადებლის გარდაცვალება, ქვემოთ).

ამგვარ პირობებში განმცხადებელმა უნდა წარუდგინოს სასამართლოს მსხვერპლის წერილი, რომელიც ადასტურებს განმცხადებლის ნათესავის უფლებამოსილებას, აღძრას საქმე¹⁷.

ბავშვები

- 4.11 ბავშვები შეიძლება იყვნენ განმცხადებლები ევროპული სასამართლოს წინაშე, როგორც სრულწლოვან მსხვერპლთან ერთად, რომელსაც იგივე საჩივრები აქვს, ისე დამოუკიდებლად. მაგალითად, საქმეში მარქსი ბელგიის წინააღმდეგ (*Marckx v. Belgium*)¹⁸ დაუქორწინებელმა დედამ და მისმა არასრულწლოვანმა ქალიშვილმა გაასაჩივრეს კანონი ქორწინების გარეშე გაჩენილ შვილებთან დაკავშირებით, მათ შორის, საკუთრების მემკვიდრეობით დატოვებისა და მიღების საკითხთან დაკავშირებით.

¹⁰ ცეჰენტნერი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Zehentner v. Austria*), No. 20082/02, 16.7.09, პარ. 39.

¹¹ სერია ა, No. 33, 24.10.79.

¹² No. 11509/85, სერია ა, No. 170, 21.2.90.

¹³ No. 20082/02, 16.7.09.

¹⁴ იხილეთ მაგ. ი. ფ. თურქეთის წინააღმდეგ (*Y.F. v. Turkey*), No. 24209/94, 22.7.03, პარ. 3.

¹⁵ ილჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ilhan v. Turkey*), No. 22277/93, 27.6.00, პარ. 53-5.

¹⁶ იხილეთ მაგ. ნილსენი დანიის წინააღმდეგ (*Nielsen v. Denmark*), No. 10929/84, 28.11.88, პარ. 56-7; სკოძარი და ჯუნტა იტალიის წინააღმდეგ (*Scozzari and Giunta v. Italy*), No. 39221/98 და 41963/98, 13.7.00, პარ. 138.

¹⁷ ილჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ilhan v. Turkey*), No. 22277/93, 27.6.00, პარ. 53.

¹⁸ სერია ა, No. 31, 13.6.79.

საქმე ა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*A v. UK*)¹⁹ ეხებოდა განმცხადებელი ბავშვის მძიმე არასათანადო მოპყრობას მამინაცვლის მხრიდან და სახელმწიფოს უმოქმედობას ბავშვის არასათანადო მოპყრობისგან დასაცავად. საქმეები ტ და ვ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*T and V v. UK*)²⁰ ეხებოდა სისხლის სამართალწარმოებას, რომელიც დაიწყო 11 წლის განმცხადებლების მიმართ, მათ მიერ ათი წლის ასაკში 2 წლის ბავშვის გატაცებისა და მოკვლის გამო.

- 4.12 ბავშვები შეიძლება წარმოადგინონ მათმა მშობლებმა (როგორც ეს მოხდა საქმეში კემპბელი და კოსანსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Campbell and Cosans v. UK*)²¹, სადაც განმცხადებლები მათი შვილების სახელით დავობდნენ სკოლებში ფიზიკურად დასჯის რისკებთან დაკავშირებით). ეს საკითხი უფრო პრობლემატურია, როდესაც არსებობს შესაძლო ინტერესთა კონფლიქტი²² ან რაიმე მიზეზით მშობელს არ გააჩნია პროცესუნარიანობა ამის გასაკეთებლად ეროვნული სამართლის მიხედვით.
- 4.13 საქმეში ჰოკანენი ფინეთის წინააღმდეგ (*Hokkanen v. Finland*)²³ განაცხადი შეიტანა მამამ, რომელიც ბავშვის მეურვეობასთან დაკავშირებით ედავებოდა დედის მხრიდან ბავშვის ბებიას და ბაბუას. განცხადებელმა აგრეთვე შეიტანა განაცხადი მისი ქალიშვილის სახელითაც, მაგრამ საქმის ეს ნაწილი დაუშვებლად გამოცხადდა, რადგან ის უკვე აღარ წარმოადგენდა ბავშვის მეურვეს მოცემულ მომენტში. თუმცა საქმეში სკოლარი და ჯუნტა იტალიის წინააღმდეგ (*Scozzari and Giunta v. Italy*)²⁴ დიდმა პალატამ მიიჩნია, რომ როდესაც არსებობს კონფლიქტი მცირეწლოვნის ინტერესებთან დაკავშირებით ბიოლოგიურ მშობელსა და ხელისუფლების მიერ დანიშნულ მეურვეს შორის, იქმნება რისკი, რომ ცალკეული საკითხები ვერ გასაჩივრდება სასამართლოში. შესაბამისად, ამ საქმეში დადგინდა, რომ განმცხადებელს, როგორც ბიოლოგიურ დედას, ჰქონდა ბავშვების წარმომადგენლობის პროცესუნარიანობა მიუხედავად იმისა, რომ მას ჩამორთმეული ჰქონდა მშობლის უფლება.²⁵ ამისდა მიუხედავად, სასამართლომ აგრეთვე დაადგინა, რომ საქმეებში, რომელიც უკავშირდება ბავშვების ნახვის უფლებასთან დაკავშირებულ დავებს, ის მშობელია უფლებამოსილი დაიცვას ბავშვის ინტერესები, რომელსაც აქვს მეურვეობა. შესაბამისად, ამგვარ სიტუაციებში მხოლოდ ის ფაქტი, რომ პირი ბიოლოგიური მშობელია, არ არის საკმარისი იმისთვის, რომ მან აღძრას განაცხადი ბავშვის სახელით²⁶.
- 4.14 ბავშვები სასამართლოში შეიძლება წარმოდგენილი იქნენ სხვების, მაგალითად, ადვოკატების მიერ, იმ პირობით, რომ წარმომადგენელს აქვს უფლებამოსილების დამადასტურებელი დოკუმენტი. მაგალითად, საქმეში სდ, დპ და ტ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*SD, DP and T v. UK*)²⁷, რაც ეხებოდა გაჭიანურებას მეურვეობის სამართალწარმოებაში, განცხადება შეიტანა ადვოკატმა სამი ბავშვის სახელით, სასამართლოს მიერ შიდა სამართალწარმოებაში ბავშვების ინტერესების დასაცავად

19 Nos. 24724/94 და 24888/94, 16.12.99.

20 No. 25599/94, 23.9.98. იხილეთ, აგრეთვე, სქ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*SC v. UK*), No. 60958/00, 15.6.04.

21 Nos. 7511/76 და 7743/76, 16.5.80.

22 განსხვავებული მიდგომისთვის იხ. პ., ქ. და ს. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*P., C. and S. V. UK*), No. 56547/00, განჩინება 11.12.01.

23 No. 19823/92, სერია ა, No. 299-A, 23.9.94.

24 Nos. 39221/98 და 41963/98, 13.7.00. იხილეთ, აგრეთვე, ზიბერტი გერმანიის წინააღმდეგ (*Siebert v. Germany*), No. 59008/00, განჩინება. 9.6.05.

25 იქვე, პარ. 138.

26 შაჰინი გერმანიის წინააღმდეგ (*Sahin v. Germany*), No. 30943/96, განჩინება 12.12.00; პეტერსენი გერმანიის წინააღმდეგ (*Petersen v. Germany*), No. 31178/96, განჩინება 6.12.01; ვილდგრუბერი გერმანიის წინააღმდეგ (*Wildgruber v. Germany*), No. 32817/02, განჩინება 16.10.06; ებერჰარდი და მ. სლოვენის წინააღმდეგ (*Eberhard and M. v. Slovenia*), Nos. 8673/05 და 9733/05, 1.12.09.

27 No. 23715/94, 5.96. იხილეთ, აგრეთვე, გუსტო და ბორნაჩინი იტალიის წინააღმდეგ (*Giusto and Bornacin v. Italy*), No. 38972/06, განჩინება 15.5.07. იხილეთ განსხვავებული მიდგომისთვის, მორეტი და ბენედეტი იტალიის წინააღმდეგ (*Moretti and Benedetti v. Italy*), No. 16318/07, 27.4.10.

დანიშნული *ad litem* მეურვის მიერ გაცემული უფლებამოსილების დამადასტურებელი წერილის საფუძველზე. აღნიშნული გაასაჩივრა მთავრობამ, რომელიც ამტკიცებდა, რომ არც იურისტს და არც *ad litem* მეურვეს ჰქონდათ ევროპული კონვენციის საფუძველზე გამართულ სამართალწარმოებაში ბავშვების ინტერესების დასაცავად მოქმედების უფლებამოსილება. თუმცა კომისიამ არ გაიზიარა მთავრობის კონტრარგუმენტები და ხაზი გაუსვა იმას, რომ ამგვარი საკითხების მიმართ შემზღუდულ ან ტექნიკურ დამოკიდებულებას არ გამოიჩენდნენ, რადგან ბავშვები ზოგადად ეყრდნობოდნენ სხვებს მათი ინტერესების წარმოდგენისთვის და სჭირდებოდათ ინტერესების განსაკუთრებული დაცვა, რომელიც უნდა ყოფილიყო პრაქტიკული და ეფექტიანი. საქმეში ვერ დადგინდა ინტერესთა კონფლიქტის არსებობა და ფაქტები არ აჩვენებდნენ, რომ წარმომადგენლობის ალტერნატიული საშუალება იყო ხელმისაწვდომი.

მსხვერპლის ან განმცხადებლის გარდაცვალება

გარდაცვლილი პირების სახელით შეტანილი განაცხადები

- 4.15 სასამართლო არ მიიღებს გარდაცვლილი პირის განაცხადს, თუმცა დამკვიდრებულია პრაქტიკა, რომ გარდაცვლილი პირის სახელით განაცხადის შეტანა შეუძლია ახლო ნათესავს ან მემკვიდრეს²⁸, როდესაც მიიჩნევა, რომ მათ გააჩნიათ საკმარისი ან ლეგიტიმური ინტერესი, ან როდესაც არსებობს უფრო ფართო საყოველთაო ინტერესი, რაც ამართლებს საქმის გაგრძელებას²⁹.
- 4.16 ეს პრინციპი ხშირად გამოიყენება მაშინ, როდესაც განაცხადი უკავშირდება სიკვდილის გარემოებებს. მაგალითად, საქმეში მაკკანი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McCann and others v. UK*)³⁰ ადგილი ჰქონდა „ირლანდიის რესპუბლიკური არმიის“ (IRA) სამი წევრის სასიკვდილოდ დაცხრილვას გიბლარტარში ბრიტანელი ჯარისკაცების მიერ. განაცხადი შეტანილი იქნა მსხვერპლთა ოჯახების მიერ, რომლებიც წარმომადგენდნენ გარდაცვლილთა ინტერესებს. საქმეში კინანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Keenan v. UK*)³¹ განმცხადებლის ვაჟმა ჩაიდინა თვითმკვლელობა ციხეში და განცხადებელი ჩიოდა ციხის ადმინისტრაციის უმოქმედობის გამო, მისი შვილის სიცოცხლის დასაცავად მიეღოთ ადეკვატური ზომები. ამგვარ საქმეებში, განმცხადებელს არ მოეთხოვება დაამტკიცოს გარდაცვლილის მიმართ ფინანსური დამოკიდებულება ან მატერიალური ზიანი. კინანის საქმეში განმცხადებლის ვაჟი 18 წელს გადაცილებული იყო, როცა გარდაიცვალა და არ ჰყავდა სარჩენი პირები, რაც რეალურად გამორიცხავდა შიდა სამართალწარმოებას (1976 წლის ფატალური უბედური შემთხვევების აქტის საფუძველზე) ან დაკრძალვის ხარჯების ანაზღაურებას. ფულადი ზიანის არარსებობა არ უშლიდა ხელს ქალბატონ კინანს, რომ განაცხადი შეეტანა ევროპულ კომისიაში. მართლაც, თავად ის ფაქტი, რომ მას არ შეეძლო შიდა სამართალწარმოების დაწყება მისი შვილის სიკვდილთან დაკავშირებით, საფუძვლად დაედო კომისიის მიერ იმის დადგენას, რომ ადგილი ჰქონდა ეფექტიანი შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალების უფლების დარღვევას მე-13 მუხლის მიზნებისთვის. როდესაც სადავო ხდება განმცხადებლის პროცესუნარიანობა გარდაცვლილი ნათესავის გამო კონვენციის სამართალწარმოების დაწყებასთან დაკავშირებით, სტრასბურგის ინსტიტუტები ხაზს უსვამენ, რომ კონვენციის მიზანი და ობიექტია პრაქტიკული და ეფექტიანი გარანტიების უზრუნველყოფა. შესაბამისად, საქმეში იაშა თურქეთის წინააღმდეგ (*Yaşa v. Turkey*)³² სასამართლომ დაადგინა,

28 მაგრამ იხილეთ თევენონი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Thevenon v. France*), No. 2476/02, განჩინება. 28.2.06.

29 იხილეთ მაგ. მიკალეფი მალტის წინააღმდეგ (*Micallef v. Malta*), No. 17056/06, 15.10.09. ეს პრინციპი მაშინაც შეიძლება იქნეს გამოყენებული, თუ შიდა სამართალწარმოება მემკვიდრეობასთან დაკავშირებით ვერ კიდევ მიმდინარეობს: მალჰაუსი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Malhous v. Czech Republic*), No. 33071/96, განჩინება. 13.12.00.

30 No. 18984/91, სერია ა, No. 324, 27.9.95.

31 No. 27229/95, 6.9.99.

32 No. 22495/93, 2.9.98.

რომ განმცხადებელი, როგორც გარდაცვლილი პირის ძმისშვილი, ლეგიტიმურად უფლებამოსილი იყო ემტკიცებინა, რომ ის წარმოადგენდა მისი ბიძის მკვლელობის ტრაგიკული ფაქტის მსხვერპლს. სხვა უფრო ახლო ნათესავების არსებობა, რომლებსაც შეეძლოთ ედავათ გარდაცვლილის სახელით, არ იყო მნიშვნელოვანი. შეიძლება ისე მოხდეს, რომ გარდაცვლილი პირის ნათესავის კონვენციით გათვალისწინებული უფლებებიც დაირღვეს და, შესაბამისად, განაცხადი კეთდება როგორც თავად განმცხადებლის მიერ დამოუკიდებლად, ასევე გარდაცვლილი პირის სახელითაც. მაგალითად, კურტი თურქეთის წინააღმდეგ (*Kurt v. Turkey*)³³ განმცხადებელი დავობდა სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთში მისი შვილის გაუჩინარების გამო და იშველიებდა მე-2, მე-3, მე-5, მე-13, მე-14 და მე-18 მუხლებს მის შვილთან დაკავშირებით და მე-3 მუხლს თავისი სახელით. მისი შვილის განგრძობადი გაუჩინარებით გამოწვეული ტკივილი და სტრესი, მისი აზრით, უტოლდებოდა არაადამიანურ მოპყრობას. საქმის ფაქტების მიხედვით სასამართლომ დაადგინა მე-5 და მე-13 მუხლების დარღვევა განმცხადებლის შვილთან დაკავშირებით და მე-3 მუხლის დარღვევა განმცხადებელთან დაკავშირებით. საქმე გრადინარი მოლდოვის წინააღმდეგ (*Gradinar v. Moldova*)³⁴ ეხებოდა სამართლიანობას სისხლის სამართლის პროცესში, სადაც განმცხადებლის ქმარს ასამართლებდნენ მკვლელობის ბრალდების გამო. თავიდან ის გაამართლეს, მაგრამ სააპელაციო ინსტანციაში გადაწყდა მისი ხელახალი გასამართლება. ამასობაში განმცხადებლის ქმარი მოკლეს, მაგრამ ეროვნული სამართალი აძლევდა განმცხადებელს უფლებას, მოეთხოვა საქმის განხილვა სასამართლოების მიერ და განეხორციელებინა თავისი სამოქალაქო უფლებები, როგორც მსხვერპლის ქვრივის (კომპენსაციისა და ბოდიშის მოხდის მოთხოვნით). შესაბამისად, გადაწყდა, რომ განმცხადებელს ჰქონდა უფლება საქმე აღედგრა სტრასბურგის სასამართლოშიც.

- 4.17 თუმცა საქმეში, სანლეს სანლესი ესპანეთის წინააღმდეგ (*Sanles Sanles v. Spain*)³⁵, განმცხადებელმა აღძრა საქმე სასამართლოში მისი სიძის სახელით, რომელმაც ჩაიდინა თვითმკვლელობა. მისი სიძე იყო სრულიად პარალიზებული უბედური შემთხვევის შედეგად და ეროვნულ სამართალწარმოებაში დავობდა უმტკივნეულოდ სიკვდილის უფლებისთვის ისე, რომ სიკვდილში დამხმარე პირებს არ დაკისრებოდათ პასუხისმგებლობა. ნათესავის სიკვდილის შემდეგ, რაშიც დაუდგენელმა პირებმა გაუწიეს დახმარება, განმცხადებელი წარუმატებლად ცდილობდა გაეგრძელებინა შიდა სამართალწარმოება მისი სახელით. ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ კონვენციის საგარეუდო დარღვევას განმცხადებელზე პირდაპირი გავლენა არ მოუხდენია და, შესაბამისად, ის ვერ იდავებდა, როგორც მსხვერპლი. საქმეში ფეარფილდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Fairfield v. UK*)³⁶ განაცხადი შეტანილი იქნა ევანგელიკური ქრისტიანის ჰარი ჰამონდის ქალიშვილის და მისი ანდერძის აღმასრულებლის მიერ, რომლებიც ასაჩივრებდნენ მის მსჯავრდებას კონვენციის მე-9 და მე-10 მუხლებთან მიმართებით. მისტერ ჰამონდი გარდაიცვალა შიდა სამართალწარმოების დროს. რაიონულმა სასამართლომ მის უფლებამონაცვლეს დართო ნება გაეგრძელებინა სააპელაციო პროცესი, თუმცა ევროპულმა სასამართლომ საქმე დაუშვებლად გამოაცხადა და დაადგინა, რომ განმცხადებლებს არ ჰქონდათ საჭირო პროცესუნარიანობა 34-ე მუხლის მიზნებისთვის.

განმცხადებლის გარდაცვალება ევროპის სასამართლოში საქმის განხილვის პროცესში

- 4.18 თუ განმცხადებელი გარდაიცვლება, როდესაც საქმე სასამართლოს მიერ განხილვის მოლოდინშია, ის შეიძლება გაგრძელდეს განმცხადებლის ახლო ნათესავების ან

33 No. 24276/94, 25.5.98.

34 No. 7170/02, 8.4.08. იხილეთ, აგრეთვე, ნოლკენბოკჰოფი გერმანიის წინააღმდეგ (*Nölkenbockhoff v. Germany*), No. 10300/83, 25.8.87.

35 No. 48335/99, განჩინება. 9.11.00.

36 No. 24790/04, განჩინება. 8.3.05.

მემკვიდრეების მიერ, თუ ამ პირს გააჩნია ლეგიტიმური ინტერესი³⁷ ან თუ სასამართლო მიიჩნევს, რომ საჩივარი საყოველთაო მნიშვნელობისაა. მაგალითად, ჰემოფილით დაავადებულ განმცხადებელს, რომელიც აივ-ინფექციის შეყრის გამო კომპენსაციის მისაღებად დავობდა შიდა სასამართლოებში, განაცხადი ჰქონდა შეტანილი ევროპის სასამართლოში შიდა სამართალწარმოების ხანგრძლივობის გამო და მისი გარდაცვალების შემდეგ მის მშობლებს მისცეს უფლება გაეგრძელებინათ დავა ევროპის სასამართლოში³⁸. საქმე ლასკი, ჯაგარდი და ბრაუნი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Laskey, Jaggard and Brown v. UK*)³⁹ ეხებოდა სისხლის სამართალწარმოებას ფიზიკური ზიანისთვის, რომელიც მოჰყვა სადომაზოხისტურ ქმედებებს და პირველი განმცხადებლის მამას არავითარი დაბრკოლება არ შექმნია პირველი განმცხადებლის სიკვდილის შემდეგ სამართალწარმოების გაგრძელებისას.

- 4.19 საქმე ლუკანოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Lukanov v. Bulgaria*)⁴⁰ ეხებოდა ბულგარეთის ყოფილი პრემიერმინისტრის დაპატიმრებას და ბრალდებას. როდესაც ის სახლთან მოკლეს, სადავო არ გამხდარა, რომ განმცხადებლის ქვრივსა და ორ შვილს ჰქონდათ უფლება გაეგრძელებინათ მისი განაცხადთან დაკავშირებული სამართალწარმოება. თუმცა განმცხადებლის ქვრივისა და შვილების უფლება გაეგრძელებინათ სამართალწარმოება, სადავო გახდა საქმეში აშშ-მეტ სადიკი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Ahmet Sadik v. Greece*)⁴¹. განმცხადებელი იყო გაზეთის რედაქტორი და კანდიდატი საპარლამენტო არჩევნებში. მას ბრალი ედებოდა ყალბი და ცილისმწამებლური ინფორმაციის გამოქვეყნებაში სხვა საარჩევნო კანდიდატების მიმართ და მუსლიმი მოსახლეობის წაქეზებაში არეულობის გამოწვევისკენ. ის გარდაიცვალა მას შემდეგ, რაც კომისიამ გამოაქვეყნა თავისი მოხსენება არსებით მხარესთან დაკავშირებით და მისმა ქვრივმა და ორმა შვილმა გადაწყვიტეს გაეგრძელებინათ საქმე. მთავრობა ამტკიცებდა, რომ მე-10 მუხლის დარღვევასთან დაკავშირებული სამართალწარმოების გაგრძელების უფლება ვერ გადაეცემოდა განმცხადებლის მემკვიდრეებს. თუმცა, სასამართლომ მიიჩნია, რომ მის მემკვიდრეებს ჰქონდათ ლეგიტიმური მორალური ინტერესი გადაწყვეტილების მიღების მიმართ, რათა დადგენილიყო, რომ განმცხადებლის ბრალდება ეწინააღმდეგებოდა მე-10 მუხლს. განმცხადებლის მემკვიდრეებს ჰქონდათ აგრეთვე ფულადი ინტერესი საქმის მიმართ.

- 4.20 თუმცა, ანდერძის აღმასრულებელს შეიძლება არ ჰქონდეს პროცესუნარიანობა განაცხადის აღძვრისთვის. მაგალითად, საქმეში შერერი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Scherer v. Switzerland*)⁴² განაცხადი ამოღებული იქნა სიიდან, როდესაც ახლო ნათესავის ნაცვლად, ანდერძის აღმასრულებელმა სცადა გაეგრძელებინა სამართალწარმოება (მხოლოდ ფულადი მიზნებისთვის) და სასამართლომ მიიჩნია, რომ საჯარო პოლიტიკის თვალსაზრისით არ არსებობდა საქმის გაგრძელების რაიმე მიზეზი. განაცხადის საქმის ნუსხიდან ამორიცხვისას, რელევანტური იყო ის გარემოება, რომ ამ საკითხზე შიდა სამართალი მნიშვნელოვნად შეიცვალა სადავო მოვლენების შემდეგ. საქმეში ს.გ. საფრანგეთის წინააღმდეგ (*S. G. V. France*)⁴³, რომელიც ეხებოდა არასამართლიან სამოქალაქო სამართალწარმოებას, განმცხადებელი გარდაიცვალა სამართალწარმოების პროცესში და მისი სამკვიდრო ანდერძის არარსებობის გამო გადაეცა რეზიდუალურ ლეგატს „La

37 იხილეთ მაგ. ჯესიუსი ლიტვის წინააღმდეგ (*Jecius v. Lithuania*), No. 34578/97, 31.7.00, პარ. 41. გარდაცვლილი განმცხადებლის ბიძაშვილს არ მისცეს უფლება, გაეგრძელებინა განაცხადთან დაკავშირებული წარმოება საქმეში კურიჩი და სხვები სლოვენის წინააღმდეგ (*Kurić and others v. Slovenia*), No. 26828/06, 13.7.10. განმცხადებლის ადვოკატს არ ეწეოდა საკმარისი ინტერესი, რათა გააგრძელოს განაცხადთან დაკავშირებული წარმოება: იხილეთ მაგ. სევი ერდოღანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Sevgi Erdoğan v. Turkey*), No. 28492/95, 29.4.03.

38 იქსი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*X v. France*), 31.3.92, No. 9993/82.

39 No. 21627/93, 19.2.97.

40 No. 21915/93, 20.3.97.

41 აშმეტ სადიკი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Ahmet Sadik v. Greece*), No. 18877/91, 15.11.96.

42 No. 17116/90, 25.3.94.

43 No. 40669/98, 18.9.01. იხილეთ, აგრეთვე, თევენონი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Thevenon v. France*), No. 2476/02, განიხილეთ 28.2.06 (სრული ლეგატის განაცხადი ამორიცხული იქნა საქმეთა ნუსხიდან).

Fondation de France“. დადგინდა, რომ ამ უკანასკნელს არ გააჩნდა სამართალწარმოების გაგრძელების ლეგიტიმური ინტერესი და საქმე, შესაბამისად, ნუსხიდან იქნა ამორიცხული. 41-ე მუხლის საფუძველზე კომპენსაციის მიღების ინტერესი არ ჩაითვალა საკმარისად. საქმე ლეჟე საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Léger v. France*)⁴⁴ დიდმა პალატამ საქმეთა ნუსხიდან ამორიცხა, როდესაც განმცხადებელი გარდაიცვალა და სამართალწარმოების გაგრძელების თხოვნა გაკეთდა იმ პირის მიერ, რომელიც არც მემკვიდრე იყო და არც ახლო ნათესავი და არც რაიმე ლეგიტიმური ინტერესი წარმოუდგენია.

- 4.21 გამონაკლის შემთხვევებში სასამართლომ შეიძლება დაუშვას იმგვარი საქმის გაგრძელება, სადაც განმცხადებელი გარდაიცვალა და არ არსებობს სხვა ნათესავები ან მემკვიდრეები, რომელთაც განაცხადის გაგრძელება სურთ. განმცხადებელი საქმეში კარნერი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Karner v. Austria*)⁴⁵ გარდაიცვალა კონვენციის საფუძველზე სამართალწარმოების პროცესში. მიუხედავად იმისა, რომ არ არსებობდა მემკვიდრე, ვინც საქმეს გააგრძელებდა, სასამართლომ არ დააკამყოფილა მთავრობის თხოვნა, რომ საქმე ნუსხიდან ამორიცხათ 37-ე მუხლის საფუძველზე კონვენციის წევრი ყველა სახელმწიფოსთვის საქმეში წამოჭრილი საკითხის საყოველთაო მნიშვნელობის გამო (ჰომოსექსუალი პირის უფლება, ისარგებლოს პარტნიორის ბინის ქირავნობის სახელმწიფოებო უფლებებით). სასამართლომ განაცხადა, რომ⁴⁶:

როგორც წესი, და განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, როდესაც საქმე ძირითადად ეხება ფულად და ამ შემთხვევაში გადაცემად მოთხოვნებს, სხვა ადამიანების არსებობა, ვისაც შეიძლება მოთხოვნა გადაეცეს, მნიშვნელოვანი კრიტერიუმია, მაგრამ არა ერთადერთი... ადამიანის უფლებების საქმეებს სასამართლოში გააჩნიათ ზოგადი მორალური განზომილება, რომლებიც გათვალისწინებული უნდა იქნეს, როდესაც ვწყვეტთ, განმცხადებლის გარდაცვალების შემდეგ უნდა გაგრძელდეს თუ არა საქმის განხილვა. მით უფრო, რომ საქმეში წამოჭრილი მთავარი საკითხის მნიშვნელობა სცდება ერთ პიროვნებას და განმცხადებლის ინტერესებს...

ამასთან⁴⁷:

მართალია, კონვენციის სისტემის პირველადი მიზანი არის ინდივიდების დაცვა, მისი მისი აგრეთვე მოიცავს საკითხების განსაზღვრას საჯარო პოლიტიკის მიზეზების გამო, საზოგადო ინტერესის გათვალისწინებით, რითაც მაღლდება ადამიანის უფლებათა დაცვის ზოგადი სტანდარტები და ადამიანის უფლებათა პრაქტიკა ფართოვდება კონვენციის წევრ სახელმწიფოებში ერთიანად.

საჯარო კორპორაციები

- 4.22 საჯარო ორგანოები, როგორცაა ადგილობრივი ხელისუფლება, ვერ წარადგენს განაცხადს ევროპის სასამართლოში, რადგან 34-ე მუხლი სასამართლოსთვის მიმართვის უფლებას აძლევს მხოლოდ პირს, არასამთავრობო ორგანიზაციას და ინდივიდების ჯგუფს. ეს წესი გამორიცხავს ყველა „დეცენტრალიზებული ხელისუფლების ორგანოს, რომელიც ახორციელებს საჯარო ფუნქციებს“⁴⁸. სხვადასხვა სახელმწიფო ორგანოებს, როგორცაა ესპანური ქალაქის საბჭო და შვეიცარიის ადგილობრივი ხელისუფლების მუნიციპალიტეტი, ჩამორთმეული აქვთ სტრასბურგის სასამართლოსთვის მიმართვის უფლება ამავე მიზეზით⁴⁹.

44 No. 19324/02, 30.3.09.

45 No. 40016/98, 24.7.03.

46 იქვე, პარ. 25.

47 იქვე, პარ. 26.

48 დანდერიდსის კომუნა შვედეთის წინააღმდეგ (*Danderyds Kommun v. Sweden*), No. 52559/99, განჩინება 7.6.01.

49 იხ. მ-ის მერია ესპანეთის წინააღმდეგ (*Ayuntamiento de M v. Spain*), No. 15090/89, განჩინება 7.1.91, 68 DR 209; როტენტურმის კომუნა შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Rothenthurm Commune v. Switzerland*), No. 13252/87, განჩინება 14.12.88, 59 DR 251. იხილეთ, აგრეთვე, 16 ავსტრიული კომუნა და მათი მრეწველები ავსტრიის წინააღმდეგ (*16 Austrian Communes and some of their councillors v. Austria*), No. 5765/77, განჩინება 31.5.74; ბარის, სორენტინოს და მესენის ნემაგნის პროვინციები იტალიის წინააღმდეგ (*The Province of Bari, Sorrentino and Messeni Nemagna v. Italy*),

- 4.23 ადგილობრივი სამაუწყებლო კომპანია „Radio France“ სასამართლოს მიერ არ ჩაითვალა სახელმწიფო ორგანიზაციად და არ აეკრძალა განაცხადის აღძვრა კონვენციის საფუძველზე, იმის გათვალისწინებით, რომ მისი მართვის ორგანოები დამოუკიდებლად მუშაობდნენ და ის წარმოადგენდა მაუწყებელს და, შესაბამისად, იმყოფებოდა კერძო რადიოსადგურების მსგავს მდგომარეობაში⁵⁰.

ვინ შეიძლება ამტკიცოს, რომ მსხვერპლია?

- 4.24 34-ე მუხლის თანახმად, განმცხადებელმა უნდა ამტკიცოს, რომ წარმოადგენს კონვენციის ერთი ან რამდენიმე უფლების დარღვევის მსხვერპლს⁵¹. სასამართლო განიხილავს თითოეული საქმის მხოლოდ კონკრეტულ გარემოებებს და არ დაუშვებს აბსტრაქტულ საჩივრებს (*actio popularis*)⁵². სასამართლო არ განიხილავს აგრეთვე ჰიპოთეტურ დარღვევებს. ამან შეიძლება განაპირობოს კონვენციის საფუძველზე შეტანილი განაცხადის დაუშვებლად ცნობა მთლიანად ან ნაწილობრივ. მაგალითად, საქმეში ბაკლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Buckley v. UK*)⁵³ განმცხადებელი იყო ბოშა და დავობდა, რომ მას არ აძლევდნენ უფლებას, ეცხოვრა მოძრავ სახლში თავის მიწაზე თავის ოჯახთან ერთად და ჰქონოდა მოგზაურის ცხოვრება. განმცხადებელი ასევე ჩიოდა სასამართლოს წინაშე მოძრავი სახლების სადგომების შესახებ 1968 წლის აქტის და სისხლის მართლმსაჯულების და საჯარო წესრიგის 1994 წლის აქტის სხვადასხვა დებულებებთან დაკავშირებით, რომლებიც ბოშური მოძრავი სახლების გამოყენებას გარკვეულ პირობებში დანაშაულად აცხადებდნენ. თუმცა სასამართლომ დაადგინა, რომ ღონისძიებები, რომლებიც განმცხადებლის წინააღმდეგ გამოიყენეს ამ კანონებიდან არ გამომდინარეობდა და ეს კონკრეტული საჩივრები არ იქნა განხილული.
- 4.25 სასამართლოს მიერ გამოყენებული ტესტი გულისხმობს, რომ განმცხადებელმა უნდა აჩვენოს, რომ კონვენციის შესაძლო დარღვევამ პერსონალური ან უშუალო გავლენა მოახდინა მასზე. განმცხადებლის მიერ იმის დასამტკიცებლად, რომ კონვენციის

No. 41877/98, განჩინება 15.9.98; ანტილის მუნიციპალური დანაყოფი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*The Municipal Section of Antilly v. France*), No. 45129/98, ECHR 1999-VIII, მულას მერია ესპანეთის წინააღმდეგ (*Ayuntamiento de Mula v. Spain*), No. 55346/00, განჩინება 1.2.01; დოშმეალტის მუნიციპალიტეტი თურქეთის წინააღმდეგ (*Döşemealtı, Belediyesi v. Turkey*), No. 50108/06, განჩინება 23.3.10; დემირბაში და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Demirbaş and others v. Turkey*), No. 1093/08 და სხვა, განჩინება 9.11.10.

- 50 საფრანგეთის რადიო და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Radio France and others v. France*), No. 53984/00, განჩინება 23.9.03. საქმეში ავსტრიის მაუწყებლობა ავსტრიის წინააღმდეგ (*Österreichischer Rundfunk v. Austria*), No. 35841/02, 7.12.06, განმცხადებელი საჯარო მაუწყებელი ჩაითვადა „არასამთავრობო ორგანიზაციად“ მისი რედაქციული დამოუკიდებლობისა და ინსტიტუციონალური ავტონომიის გამო. იხილეთ, აგრეთვე, ირანის ისლამური რესპუბლიკის გადაზიდვის ხაზები თურქეთის წინააღმდეგ (*Islamic Republic of Iran Shipping Lines v. Turkey*), No. 40998/98, 13.12.07; უნედიჩი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Unédic v. France*), No. 20153/04, 18.12.08; მაკაი და შოტლანდიის ბი-ბი-სი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Mackay and BBC Scotland v. UK*), No. 10734/05, 7.12.10.

- 51 იხილეთ მაგ. *Senator Lines GmbH* ევროპის კავშირის 15 წევრი სახელმწიფოს წინააღმდეგ (*Senator Lines GmbH v. 15 Member States of the European Union*), No. 56672/00, განჩინება 10.3.04, No. 56672/00, განჩინება 10.3.04.

- 52 იხილეთ მაგ. ბარდენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Burden v. UK*), No. 13378/05, 29.4.08, პარ. 33. იხილეთ, აგრეთვე, მაგ. ლინდსი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Lindsay and others v. UK*), No. 31699/96, განჩინება 17.1.97 (განაცხადის თანახმად, ის ერთ მილიონზე მეტ განმცხადებელს წარმოადგენდა ჩრდილოეთ ირლანდიიდან; დაუშვებლად გამოცხადდა, როგორც *ratione personae* კონვენციის დებულებებთან შესაბამისი); სკენდერი ყოფილი იუგოსლავიის რესპუბლიკა მაკედონიის წინააღმდეგ (*Skender v. Former Yugoslav Republic of Macedonia*), No. 62059/00, განჩინება 10.3.05 (დაწყებითი განათლების უზრუნველყოფა თურქეთში: განმცხადებლის ქალიშვილს არ შეეძლო ეჩივლა, რომ მსხვერპლს წარმოადგენდა, რადგან სინამდვილეში ის იღებდა განათლებას თურქულ ენაზე); ადა როსი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Ada Rossi and others v. Italy*), No. 55185/08, განჩინება 16.12.08 (რამდენიმე შესაძლებლობის მიმე შვეიცარიის მქონე პირისა და მათი წარმომადგენელი ასოციაციების საჩივარი შიდა სასამართლოს გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებით, რომლითაც ნებადართული იქნა კომის მდგომარეობაში მყოფი პაციენტის ხელოვნური კვებისა და დატენიანების შეწყვეტა); იუბერ კარონი და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Hubert Caron and others v. France*), No. 48629/08, განჩინება 29.6.10 (მსჯავრდება გენეტიკურად მოდიფიცირებული ნათესების განადგურებისთვის).

- 53 No. 20348/92, 25.9.96.

დარღვევის მსხვერპლია, სასამართლო მოითხოვს საკმარისი პირდაპირი კავშირის არსებობას განმცხადებელსა და იმ ზიანს შორის, რაც, მათი აზრით, მათ მიადგათ შესაძლო დარღვევის შედეგად. ამ მოთხოვნას ეხებოდა საქმე ბრუნდნიკა და სხვები პოლონეთის წინააღმდეგ (*Brudnicka and others v. Poland*)⁵⁴. განმცხადებლები იყვნენ იმ მებღავარების ნათესავები, რომლებიც დაიღუპნენ ბორანის ჩაძირვის შედეგად. უბედური შემთხვევის მიზეზები გამოძიებული იქნა საზღვაო დავების რამდენიმე განყოფილების მიერ და დადგენილი იქნა, რომ ეკიპაჟი დაუდევრად მოიქცა. მთავრობა დავობდა, რომ განმცხადებლებს არ უნდა ჰქონოდათ მსხვერპლის სტატუსი, რადგან საზღვაო პალატებს არასდროს დაუსახელებიათ ეკიპაჟის წევრები ინდივიდუალურად, სახელებით. თუმცა, სასამართლომ უარყო ეს პოზიცია და დაადგინა, რომ მსხვერპლის სტატუსი არ იყო დამოკიდებული მხოლოდ იმის გარკვევაზე, განმცხადებლის რეპუტაცია შეილახა თუ არა და რომ კონვენციის მოქმედება არ იყო დამოკიდებული იმაზე, ეკიპაჟის ცალკეულ წევრებს მიუძღოდათ თუ არა ბრალი.

- 4.26 არსებობს მრავალი მაგალითი კონვენციის განაცხადებისა, სადაც დადგინდა, რომ განმცხადებლებმა ვერ გაიარეს ეს ტესტი⁵⁵. ასეთ შემთხვევაში განაცხადი დაუშვებლად იქნება ცნობილი *ratione personae*. მაგალითად, საქმეში „Federation Chretienne des Temoins de Jehova de France“ საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Fédération Chrétienne des Témoins de Jéhovah de France v. France*)⁵⁶ განმცხადებელი ეროვნული ასოციაცია, რომელიც წარმოადგენდა იეჰოვას მოწმეებს, ცდილობდა ედავა სექტების შესახებ საპარლამენტო ანგარიშთან დაკავშირებით, რადგან, ასოციაციის მტკიცებით, ანგარიში ახდენდა რეპრესიის პოლიტიკის და კანონის პროვოცირებას, რომელიც აკრძალავდა და შეზღუდავდა სექტებს. საქმე დაუშვებლად გამოცხადდა იმ საფუძვლით, რომ განმცხადებელს არ შეეძლო ემტკიცებინა სადავო ზომების გავლენა უშუალოდ მასზე. საქმეში მაგი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Magee v. UK*)⁵⁷ განმცხადებელი იურისტი ჩიოდა იმ მოთხოვნასთან დაკავშირებით, რომ დედოფლის იურისტობის მსურველებს უნდა დაედოთ ქვეშევრდომობის ფიცი, რაც, მისი მტკიცებით, წარმოადგენდა კონვენციის მე-9, მე-10, მე-13 და მე-14 მუხლების დარღვევას. თუმცა საქმე დაუშვებლად გამოცხადდა იმ საფუძვლით, რომ დედოფლის იურისტის წოდებისთვის მის განაცხადს ეთქვა უარი და, შესაბამისად, ის ვერ იღავებდა, რომ დარღვევის მსხვერპლი იყო 34-ე მუხლის მიზნებისთვის. საქმეში, რაც უკავშირდებოდა პრეცედენტული სამართლის განვითარებას, რომელიც ზღუდავდა მხარეების მიერ სასამართლოში წარმოდგენილი და განხილული მტკიცებულებების გამოყენებას⁵⁸, განმცხადებლები იყვნენ ჟურნალისტები და გაზეთის კომპანია. ისინი ამტკიცებდნენ, რომ მათ ინფორმაციის წყაროებზე აღნიშნული სამართლებრივი შეზღუდვა უარყოფით გავლენას ახდენდა, რადგან პირები, რომლებსაც ამგვარი ინფორმაცია ჰქონდათ, აღარ იქნებოდნენ დაინტერესებული ჟურნალისტებისთვის გაგზიარებინათ ეს ინფორმაცია და სასამართლოს უპატივცემულობის გამო პასუხისმგებლობის საფრთხე მსუსხავ ეფექტს ახდენდა მათ გამოხატვის თავისუფლებაზე. თუმცა, ამ საქმეში ჩაითვალა, რომ თავად განმცხადებლები არ წარმოადგენდნენ მსხვერპლს, რადგან უშუალოდ ისინი არ შეუზღუდავთ ან დაუბრკოლებიათ. მსხვერპლის ტესტის დასაკმაყოფილებლად, ზიანი, რომელზეც დავობენ, უნდა იყოს უფრო უშუალო ხასიათის და ნაკლებად დაცილებული განმცხადებლებისგან.

- 4.27 საქმეში აგროტექსიმი და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Agrotexim and others v.*

54 No. 54723/00, 3.3.05.

55 იხილეთ მაგ. SEGI გერმანიისა და სხვების წინააღმდეგ (*SEGI v. Germany and others*), Nos. 6422/02 და 9916/02, განჩინება 23.5.02.

56 No. 53430/99, განჩინება 6.11.01. იხილეთ, აგრეთვე, მაგ. ვატანი რუსეთის წინააღმდეგ (*Vatan v. Russia*), No. 47978/99, 7.10.04.

57 No. 24892/95, განჩინება 6.4.95.

58 ლეი, „Guardian Newspapers Ltd“ და „Observer Ltd“ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Leigh, Guardian Newspapers Ltd and Observer Ltd v. UK*), No. 10039/82, განჩინება 11.5.84.

Greece)⁵⁹ ადგილი ჰქონდა მუნიციპალური ხელისუფლების შესაძლო უკანონო ჩარევას ლუდის მწარმოებელი კომპანიის სხვადასხვა უფლებებში, რომლის მეწილეებიც იყვნენ განმცხადებლები. სასამართლომ დაადგინა, რომ განაცხადი *ratione personae* არ შეესაბამებოდა კონვენციის, რადგან განმცხადებელი მეწილე კომპანიები არ წარმოადგენდნენ მსხვერპლს. განაცხადი უნდა შემოეტანა თავად ლუდსახარშ კომპანიას (მიუხედავად იმისა, რომ ლიკვიდაციის პროცესში იყო): კორპორაციის სამართალსუბიექტობის ჩანაცვლება სხვა პირების სამართალსუბიექტობით („კორპორაციული საბურველის გარღვევა“) მხოლოდ იმგვარ გამონაკლისურ სიტუაციაში იქნებოდა გამართლებული, როდესაც დადგინდებოდა, რომ თავად კომპანიას არ ჰქონდა შესაძლებლობა განაცხადი გაეკეთებინა კონვენციის საფუძველზე. საქმეში „*Capital Bank AD*“ ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Capital Bank AD v. Bulgaria*)⁶⁰, სასამართლომ დაუშვა, რომ განაცხადი შემოეტანათ იმ ბანკის თავმჯდომარეს, თავმჯდომარის მოადგილეს და მეწილეებს, რომელიც ლიკვიდაციის პროცესში იმყოფებოდა (და, შესაბამისად, ნორმალურ შემთხვევაში, განაცხადი უნდა გაეკეთებინათ ლიკვიდატორებს). სასამართლომ აგრეთვე უარი განაცხადა ხელისუფლების თხოვნაზე საქმე ნუსხიდან ამოერიცხათ იმ საფუძვლით, რომ ბანკის ლიკვიდირება მოხდა. მან ხაზი გაუსვა იმას, რომ სასამართლოში წარდგენილ საქმეებს ზოგადად გააჩნიათ „მორალური განზომილება“, რომელიც უნდა იქნეს გათვალისწინებული, როდესაც მსჯელობა ეხება საქმის გაგრძელებას მას შემდეგაც კი, როდესაც განმცხადებელი აღარ არსებობს⁶¹. ამგვარი დამოკიდებულება განსაკუთრებით იმ შემთხვევაშია მართებული, როდესაც საქმეში წამოჭრილი საკითხის მნიშვნელობა სცდება ერთი პირის ან განმცხადებლის ინტერესებს.

4.28 როდესაც სამართალწარმოებაში რამდენიმე განმცხადებელი მონაწილეობს, ტესტის გამოყენების შედეგად შეიძლება მსხვერპლად არ ჩაითვალოს ზოგი განმცხადებელი, ზოგმა კი – დააკმაყოფილოს ტესტი⁶². საქმეში აჰმედი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Ahmed and others v. UK*)⁶³ დაუშვებლად გამოცხადდა კავშირი „უნისონის“ საჩივარი ადგილობრივი ხელისუფლების თანამდებობის პირების პოლიტიკური საქმიანობის შეზღუდვების წინააღმდეგ. კომისიამ დაადგინა, რომ სადავო მარეგულირებელი კანონმდებლობა⁶⁴ არ ეხებოდა უშუალოდ კავშირის უფლებებს (მე-10 და მე-11 მუხლის ფარგლებში) და, შესაბამისად, „უნისონი“ ვერ იჩივლებდა, რომ კონვენციის დარღვევის მსხვერპლს წარმოადგენდა. თუმცა დასაშვებად გამოცხადდა განაცხადები, რაც ადგილობრივი ხელისუფლების თანამდებობის პირებმა შეიტანეს, რომლებზეც ვარგულდებოდა მარეგულირებელი კანონმდებლობის ზეგავლენა. ამდენად, თუ საეტყვო განმცხადებელი ორგანიზაციის მსხვერპლის სტატუსი, გონივრული იქნება, რომ ერთი მსხვერპლი ფიზიკური პირი მაინც ჩაიწეროს განმცხადებლად.

4.29 როდესაც პოტენციური განმცხადებლები მორიგებით დაასრულებენ შიდა სამართალ-წარმოებას ევროპის სასამართლოში საქმის აღძვრამდე, შესაძლოა ეს გახდეს საფუძველი იმისა, რომ ისინი აღარ ჩაითვლებიან კონვენციის დარღვევის მსხვერპლად. ეს პოზიცია აირჩია დიდმა პალატამ საქმეში კალვესი და სილიო იტალიის წინააღმდეგ (*Calvelli and Ciglio v. Italy*)⁶⁵. ამ საქმეში, განმცხადებლების შვილი დაიღუპა გაჩენიდან ორი დღის

59 No. 14807/89, სერია ა, No. 330, 24.10.95. იხილეთ, აგრეთვე, მაგ. პოკისი ლატვიის წინააღმდეგ (*Pokis v. Latvia*), No. 528/02, განჩინება 5.10.06.

60 No. 49429/99, 24.11.05.

61 იხილეთ, აგრეთვე, სს ნავთობის კომპანია „YUKOS“ რუსეთის წინააღმდეგ (*OAO Neftyanaya kompaniya YUKOS v. Russia*), No. 14902/04, განჩინება 29.1.09.

62 იხილეთ მაგ. ბოუმანი და დაუბადებელი ბავშვების დაცვის საზოგადოება გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Bowman and the Society for the Protection of the Unborn Child v. UK*), No. 24839/94, 4.12.95.

63 No. 22954/93, 12.9.95. იხილეთ, აგრეთვე, მაგ. პარსელი და სხვები ირლანდიის წინააღმდეგ (*Purcell and others v. Ireland*), No. 15404/89, 16.4.91.

64 მარეგულირებელი კანონმდებლობა ადგილობრივი ხელისუფლების თანამშრომლებისთვის (პოლიტიკური შეზღუდვების შესახებ) 1990, SI 1990 No. 851.

65 No. 32967/96, 17.1.02.

მერე. აღნიშნულის შედეგად მათ აღძრეს სამოქალაქო საქმე კომპენსაციისთვის, მაგრამ შემდეგ მორიგებით დაასრულეს საქმე (95 მილიონი ლირის სანაცვლოდ) მანამ, სანამ განაცხადს შეიტანდნენ ევროპის საბჭოში. იხ. აგრეთვე „მსხვერპლის სტატუსის დაკარგვა“, 4.45 ქვემოთ.

- 4.30 გარკვეულ პირობებში სტრასბურგის ინსტიტუტები გარკვეული ხარისხის მოქნილობას იჩენენ იმის განსაზღვრისას, თუ რა იგულისხმება „მსხვერპლში“. მაგალითად, საქმეში გორაიზ ლიზარაგა და სხვები ესპანეთის წინააღმდეგ (*Gorraiz Lizarraga and others v. Spain*)⁶⁶ განმცხადებლები აწარმოებდნენ კამპანიას მათი სოფლების დატბორვის წინააღმდეგ კაშხლის აშენებამდე. ეროვნულ დონეზე სამართალწარმოება დაიწყო ადგილობრივმა ასოციაციამ. ეს ასოციაცია იმისთვის შეიქმნა, რომ ლობირება გაეწია კაშხლის აშენების წინააღმდეგ. ასოციაციის თავმჯდომარემ და წევრმა შეიტანეს განაცხადი ევროპული სასამართლოს წინაშე. მიუხედავად იმისა, რომ განმცხადებლები თავად არ იყვნენ შიდა სამართალწარმოების მხარეები, სასამართლომ დაადგინა, რომ მათ მაინც შეეძლოთ ემტკიცებინათ, რომ მე-6 მუხლის დარღვევის მსხვერპლები იყვნენ. ამის მიზეზი იყო ის, რომ ასოციაცია შეიქმნა სასამართლოებში მისი წევრების ინტერესების დაცვის კონკრეტული მიზნით და რომ, ამ წევრებზე უშუალო გავლენას ახდენდა კაშხლის პროექტი. საქმეში აქსუ თურქეთის წინააღმდეგ (*Aksu v. Turkey*)⁶⁷ განმცხადებელი (რომელიც იყო ბოშური წარმოშობის) დავობდა, რომ ბოშების შესახებ წიგნი და ლექსიკონი შეურაცხყოფელი იყო ბოშათა თემისთვის. მიუხედავად იმისა, რომ პუბლიკაცია პერსონალურად მის წინააღმდეგ არ იყო მიმართული, ჩაითვა, რომ მას ჰქონდა მსხვერპლის სტატუსი, რადგან მან შეძლო ამ საკითხთან დაკავშირებით დაეწყო ეროვნული სამართალწარმოება და მიაღწია მის განხილვას ორ ინსტანციაში.

- 4.31 როდესაც არსებობს რაიმე ეჭვი ინდივიდის მსხვერპლის სტატუსთან დაკავშირებით, პრაქტიკოსებმა ფრთხილად უნდა შეამოწმონ, მათი კლიენტები თუ ხვდებიან ქვემოთ, 4.32 ნაწილით (პოტენციური მსხვერპლები) ან 4.40 ნაწილით (არაპირდაპირი მსხვერპლები) გათვალისწინებულ რომელიმე კატეგორიაში.

პოტენციური მსხვერპლი

- 4.32 34-ე მუხლი საშუალებას აძლევს განმცხადებელს ამტკიცოს, რომ თავად კანონი არღვევს მათ კონვენციით გათვალისწინებულ უფლებას, თუნდაც მის წინააღმდეგ რაიმე კონკრეტული ღონისძიება არ იყოს გატარებული. თუმცა კონვენციის დარღვევის პოტენციურმა მსხვერპლებმა უნდა დააარწმუნონ სასამართლო, რომ არსებობს ნამდვილი, პერსონალური საფრთხე, რომ დარღვევა უშუალოდ მათზე მოახდენს გავლენას⁶⁸.
- 4.33 რისკის ქვეშ მყოფი პირები სხვადასხვა კატეგორიაში ხვდებიან; მათ შორის არის სისხლისსამართლებრივი დევნის რისკიც. საქმეები დადგენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Dudgeon v. UK*)⁶⁹, ნორისი ირლანდიის წინააღმდეგ (*Norris v. Ireland*)⁷⁰ და მოდინოსი კვიპროსის წინააღმდეგ (*Modinos v. Cyprus*)⁷¹ – ყველა ეხებოდა შიდა კანონმდებლობას ჰომოსექსუალური ქმედების კრიმინალიზაციის შესახებ. დაჯენის საქმეში განმცხადებელი ჩიოდა, რომ მისი ჰომოსექსუალური ქცევა წარმოადგენდა პასუხისმგებლობის საფუძველს და მის მიმართ შეიძლებოდა განხორციელებულიყო დევნა. ის ამტკიცებდა, რომ თავისთავად სადავო კანონის არსებობა იწვევდა

66 No. 32967/96, 17.1.02.

67 Nos. 4149/04 და 41029/04, 20.7.10.

68 იხილეთ მაგ. „Open Door and Dublin Well Woman“ ირლანდიის წინააღმდეგ (Open Door and Dublin Well Woman v. Ireland), Nos. 14234/88 და 14253/88, სერია ა, No. 246, 29.10.92, პარ. 44 და ჯონსტონი და სხვები ირლანდიის წინააღმდეგ (Johnston and others v. Ireland), No. 9697/82, სერია ა, No. 112, 18.12.86, პარ. 42; ბარდენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Burden v. UK), No. 13378/05, 29.4.08, პარ. 34.

69 No. 7525/76, სერია ა, No. 45, 23.9.81.

70 No. 10581/83, სერია ა, No. 142, 26.10.88.

71 No. 15070/89, სერია ა, No. 259, 22.4.93.

შიშს, ტანჯვას და ფსიქოლოგიურ სტრესს. ის დაკითხული იქნა პოლიციის მიერ მის ჰომოსექსუალურ ქცევასთან დაკავშირებით და მისი სახლი გაჩხრიკეს, თუმცა სისხლისსამართლებრივი დევნა მის წინააღმდეგ არ დაუწყიათ. ამისდა მიუხედავად, სასამართლომ მიიღო ის არგუმენტი, რომ თავისთავად კანონმდებლობის არსებობა განგრძობად და უშუალო გავლენას ახდენდა მის პირად ცხოვრებაზე. ისიც რელევანტური იყო, რომ დავა არ ეხებოდა „მკვდარ“ კანონს. მსგავსი გადაწყვეტილება მიიღო კომისიამ განმცხადებლის, როგორც მსხვერპლის სტატუსთან დაკავშირებით საქმეში სამერლანდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Sutherland v. UK*)⁷². საქმე ეხებოდა მინიმალური ასაკის განსაზღვრას კანონიერი ჰომოსექსუალური ქცევისთვის და ამგვარი ასაკი იყო 18 და არა 16 წელი. სანამ 18 წლის ასაკს მიაღწევდა, კანონმდებლობა პირდაპირ გავლენას ახდენდა განმცხადებლის პირად ცხოვრებაზე, მიუხედავად იმისა, რომ მის მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნის მუქარასაც არ ჰქონდა ადგილი. საქმეში ადრე გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*ADT v. UK*)⁷³ განმცხადებელს ბრალი დასდეს და გაასამართლეს მძიმე უხამსობის გამო. ჩაითვა, რომ ეს არღვევდა მე-8 მუხლს, მაგრამ დარღვევას წარმოადგენდა აგრეთვე იმ კანონმდებლობის ძალაში დატოვება, რომელიც კერძო სფეროში მამაკაცებს შორის ჰომოსექსუალური ქცევის კრიმინალიზებას ახდენდა.

- 4.34 ის პირები, რომლებიც მიეკუთვნებიან საზოგადოების კონკრეტულ ჯგუფს, რომლებზეც შეიძლება გავლენა მოახდინოს კონკრეტულმა ღონისძიებამ ან უმოქმედობამ, აგრეთვე შეიძლება ჩაითვალოს პოტენციურ მსხვერპლებად. საქმეში ბალმერ-შაფროთი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Balmer-Schafroth v. Switzerland*)⁷⁴, ხელისუფლება ამტკიცებდა, რომ განმცხადებლები, რომლებიც ცხოვრობდნენ ბირთვული ენერგიის სადგურთან ახლოს, არ უნდა ჩათვლილიყვნენ იმ გადაწყვეტილების მსხვერპლებად, რომლითაც ენერგოსადგურის საქმიანობის ლიცენზია ფართოვდებოდა, რადგან დარღვევის შედეგები, რომელსაც ისინი ასაჩივრებდნენ, ძალიან შორეულ შესაძლებლობას წარმოადგენდა იმისთვის, რომ მათზე უშუალო და პერსონალური გავლენა მოეხდინა. თუმცა სასამართლომ უარყო ეს არგუმენტები იმის გამო, რომ განმცხადებლების კონტრარგუმენტები მისაღებად ჩათვალია შვეიცარიის ფედერალურმა საბჭომ და იმის გამო, რომ კონვენციის დარღვევას შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ზიანის არარსებობის პირობებშიც (რაც რელევანტურია მხოლოდ 41-ე მუხლის მიზნებისთვის). საქმეში ჯონ შელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*John Shelley v. UK*)⁷⁵ განმცხადებელი ჩიოდა, რომ ხელისუფლების ორგანოები არაფერს აკეთებდნენ ციხეში ვირუსების გავრცელების ამკარა რისკების აღსაკვეთად. თუმცა, ის არ ამტკიცებდა, რომ ამან მასზე უშუალოდ მოახდინა გავლენა. სასამართლომ ჩათვალია, რომ განმცხადებელს გააჩნდა მსხვერპლის სტატუსი, რადგან ის იმყოფებოდა ციხეში, სადაც არსებითად მაღალი იყო აივ და C ჰეპატიტით ინფიცირების რისკი და, შესაბამისად, შეეძლო ეჩივლა, რომ ჯანმრთელობის პოლიტიკა მასზე გავლენას ახდენდა.

- 4.35 საქმე „*Open Door and Dublin Well Woman*“ ირლანდიის წინააღმდეგ (*Open Door and Dublin Well Woman v. Ireland*)⁷⁶ ეხებოდა ირლანდიის სასამართლოების მიერ დაწესებულ, ფეხმძიმე ქალებისთვის ინფორმაციის მიწოდების აკრძალვას იმ დაწესებულებების შესახებ, სადაც აბორტის გაკეთება შეიძლებოდა ქვეყნის გარეთ. მთავრობამ ეჭვქვეშ დააყენა ორი განმცხადებლის მსხვერპლის სტატუსი, რომლებიც წარმოადგენდნენ შვილოსნობის ასაკის მქონე ქალებს, მაგრამ არ იყვნენ ფეხმძიმედ. სასამართლომ მიიჩნია, რომ ორი განმცხადებელი ეკუთვნოდა შვილოსნობის ასაკის მქონე ქალთა კლასს, რომელზეც უარყოფითი გავლენა შეიძლებოდა მოეხდინა აკრძალვიდან

72 No. 25186/94, 1.7.97.

73 No. 35765/97, 31.7.00.

74 No. 22110/93, 26.8.97.

75 No. 23800/06, განჩინება. 4.1.08.

76 Nos. 14234/88 და 14253/88, სერია ა, No. 246, 29.10.92.

გამომდინარე შეზღუდვებს. შესაბამისად, ისინი იყვნენ რისკის ქვეშ, რომ სადავო ღონისძიება უშუალოდ მათ დაზიანებდა. საქმეში ბარდენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Burden v. UK*)⁷⁷ განმცხადებელი დები, რომლებიც ერთად ცხოვრობდნენ, ჩიოდნენ მე-14 მუხლის საფუძველზე პირველი ოქმის პირველ მუხლთან მიმართებით, რომ რომელიმე მათგანის სიკვდილის შემდეგ ცოცხლად დარჩენილ დას მოუწევდა საოჯახო სახლის გარდაცვლილი დის წილის გამო მემკვიდრეობის გადასახადის გადახდა (განსხვავებით იმ შემთხვევისგან, როდესაც გარდაიცვლებოდა დაქორწინებული წყვილის ან 2004 წლის სამოქალაქო პარტნიორობის აქტის თანახმად რეგისტრირებული, ჰომოსექსუალურ ურთიერთობაში მყოფი წყვილის ერთ-ერთი წევრი). დიდმა პალატამ მიიჩნია, რომ განმცხადებლებმა, მათი ასაკის, მათი ანდერძის ხასიათის და მათი ქონების ღირებულების გათვალისწინებით, შეძლეს დაემტკიცებინათ რეალური რისკის არსებობა, რომ ერთ-ერთ მათგანს მოუწევდა მნიშვნელოვანი ოდენობის მემკვიდრეობის გადასახადის გადახდა მისი დისგან მემკვიდრეობით მიღებული საკუთრების გამო. შესაბამისად, ჩაითვა, რომ მათ შეეძლოთ ემტკიცებინათ, რომ შესაძლო დისკრიმინაციული მოპყრობის მსხვერპლები იყვნენ.

4.36 საქმეში *კემპბელი და კომანსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Campbell and Cosans v. UK)*⁷⁸ მთავრობა ამტკიცებდა, რომ მშობლების მიერ იმ ბავშვების სახელით შემოტანილი განაცხადი, რომლებიც თუ წესიერად არ მოიქცეოდნენ, დაექვემდებარებოდნენ ფიზიკურ სასჯელს, არ აკმაყოფილებდა მსხვერპლთან დაკავშირებულ ტესტს. თუმცა კომისიამ დაადგინა, რომ ფიზიკური სასჯელის შესაძლო გამოყენების საფრთხე, როგორც ბავშვების დისციპლინირების საშუალებისა, ნიშნავდა, რომ ბავშვებს ჰქონდათ საკმარისი პირდაპირი და მყისიერი პერსონალური ინტერესი.

4.37 კონვენციის პოტენციურ დარღვევებს ადგილი აქვს იმ კონკრეტულ ღონისძიებებზე დავის შემთხვევაში, რომლებიც თუ განხორციელდება, დაარღვევს კონვენციას. ამგვარი შემთხვევა ხშირად გვხვდება იმიგრაციის და ექსტრადიციის საქმეებში. საქმე *სოერინგი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Soering v. UK)*⁷⁹ ეხებოდა განმცხადებლის აშშ-ში ექსტრადირების გადაწყვეტილებას, სადაც მას ემუქრებოდა ვირჯინიაში ჩადენილი მკვლელობის გამო ბრალდება და შესაძლო სასიკვდილო განაჩენი. შესაბამისად, თუ მიუხედავად სიკვდილით დასჯას, მას შეეხებოდა „სიკვდილმისჯილთა საკნის ფენომენი“, რაც მისი მტკიცებით არღვევდა მე-3 მუხლს. ამ გარემოებებში სასამართლომ დაადგინა, რომ სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა დადგებოდა, თუ სახეზე იყო მნიშვნელოვანი საფუძვლები რწმენისთვის, რომ განმცხადებელს ექსტრადირების შემთხვევაში ემუქრებოდა წამების, არაადამიანური ან ღირსების შემლახველი მოპყრობის ან სასჯელის რეალური საფრთხე. ამგვარი გადაწყვეტილება საჭირო იყო მე-3 მუხლის გარანტიების ეფექტიანობის უზრუნველსაყოფად იმ მიმე და შეუქცევადი ხასიათის ტანჯვის გათვალისწინებით, რაც განმცხადებელს ემუქრებოდა. ბევრი მაგალითი არსებობს იმისა, რომ განმცხადებლები ჩიოდნენ სამომავლო დარღვევებზე დეპორტაციის საქმეებში⁸⁰. საქმეში ჩაპალი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Chahal v. UK*)⁸¹ განმცხადებელი ჩიოდა, რომ მისი დეპორტაცია ინდოეთში დაარღვევდა მე-3 მუხლით გათვალისწინებულ მის უფლებებს, რადგან მას, როგორც სიქხ პოლიტიკურ აქტივისტს, ემუქრებოდა წამება. სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა დგება მაშინ, როცა მნიშვნელოვანი საფუძვლები არსებობს რწმენისთვის, რომ თუ განმცხადებელს გააძევენ ქვეყნიდან, მას დაემუქრება არაადამიანური ან ღირსების შემლახველი მოპყრობის რეალური საფრთხე, რაც აკრძალულია მე-3 მუხლით. საქმეში

77 No. 13378/05, 29.4.08.

78 Nos. 7511/76 და 7743/76, 16.5.80.

79 No. 14038/88, სერია ა, No. 161, 7.7.89.

80 იხილეთ მაგ. ნ ფინეთის წინააღმდეგ (N v. Finland), No. 38885/02, 26.7.05; ნიანზი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Nyanzi v. UK), No. 21878/06, 8.4.08.

81 No. 22414/93, 15.11.96. ეს პრინციპი, რაც დამკვიდრდა ჩაპალის საქმეში, დიდმა პალატამ გაიმეორა საქმეში საადი იტალიის წინააღმდეგ (Saadi v. Italy), No. 37201/06, 28.2.08.

დ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*D v. UK*)⁸² განმცხადებელს ჰქონდა შიდა სასამართლო საჩივრების ბოლო სტადია და ის დავობდა მე-3 მუხლის დარღვევის გამო, რადგან აპირებდნენ მის დეპორტირებას სენტ კიტსში, სადაც ის დაიბადა. მისი მტკიცებით, კუნძულზე ადეკვატური მკურნალობის არარსებობა გაუტოლდებოდა მის მიმართ არაადამიანურ და ღირსების შემლახველ მოპყრობას.

4.38 ამისდა მიუხედავად, განმცხადებელს მოეთხოვება დაელოდოს შიდა სასამართლო წარმოების საბოლოო გადაწყვეტილებას და ამოწუროს ყველა ხელმისაწვდომი და ეფექტიანი გასაჩივრების საშუალება, სანამ განაცხადს მიიღებს სასამართლო. განმცხადებლები საქმეში ვიჯაიანათანი და პუსპარაჯა საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Vijayanathan and Pusparrajah v. France*)⁸³ არ იქნენ მიჩნეულნი კონვენციის დარღვევის მსხვერპლებად, როდესაც მათ მოსთხოვეს საფრანგეთის ტერიტორიის დატოვება. როგორც თამილი შრი-ლანკის მოქალაქეები, ისინი ამტკიცებდნენ, რომ შრი-ლანკაში დაბრუნების შემთხვევაში მათ ემუქრებოდათ წამება. განაცხადის დაუშვებლად ცნობისთვის გადაწყვეტი იყო ის, რომ თავად მითითება ქვეყნის დატოვების შესახებ არ ექვემდებარებოდა იძულებით აღსრულებას. მათ მიმართ არ მიუღიათ გაძევების ბრძანება და ასეთი ბრძანების მიღების შემთხვევაში განმცხადებლებს ექნებოდათ აპელაციის უფლება.

4.39 კანონმდებლობის ან საჯარო ხელისუფლების მიერ გატარებული ზომების საიდუმლოების ხარისხი გავლენას ახდენს იმაზე, თუ როგორ განისაზღვრება მსხვერპლის სტატუსი. საქმეში კლასი და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ (*Klass and others v. Germany*)⁸⁴ განმცხადებელი იურისტები ჩიოდნენ გერმანიის ფარული მიყურადების კანონთან დაკავშირებით, მიუხედავად იმისა, რომ მათ არ გააჩნდათ მტკიცებულებები, რომ თავად იმყოფებოდნენ ამგვარი მეთვალყურეობის ქვეშ. სასამართლომ მიიჩნია, რომ განმცხადებლებს უნდა მისცემოდათ შესაძლებლობა ემტკიცებინათ, რომ დარღვევის მსხვერპლებს წარმოადგენდნენ, როდესაც სადავო ღონისძიების საიდუმლო ხასიათის გამო შეუძლებელი იყო იმის დამტკიცება, კონკრეტულად განმცხადებლების წინააღმდეგ იყენებდნენ თუ არა ამ ღონისძიებებს. არასამთავრობო ორგანიზაციები „Liberty“, „British Irish Rights Watch“ და „Irish Council for Civil Liberties“ წარმატებით დავობდნენ სასამართლოს წინაშე ბრიტანეთის თავდაცვის სამინისტროს მიერ მათი კომუნიკაციების სავარაუდო კონტროლთან დაკავშირებით 90-იან წლებში. სასამართლომ ჩათვალა, რომ კომუნიკაციების კონტროლის შესახებ 1985 წლის აქტში ამგვარი უფლებამოსილებების არსებობა, კერძოდ, უფლებამოსილებებისა, რომლებიც უშვებდნენ კომუნიკაციის ქსელიდან მოხსნილი ინფორმაციის განხილვას, გამოყენებას და შენახვას, წარმოადგენდა განმცხადებელი არასამთავრობო ორგანიზაციების მე-8 მუხლით გათვალისწინებულ უფლებებში ჩარევას, რადგან ისინი მიეკუთვნებოდნენ პირებს, რომელთა მიმართაც უფლებამოსილებები შეიძლება გამოიყენებოდნენ. შესაბამისად, გარკვეულ პირობებში, განმცხადებელს შეუძლია ლეგიტიმურად იდავოს სასამართლოში, რომ წარმოადგენს დარღვევის მსხვერპლს, საიდუმლო ღონისძიებების მხოლოდ არსებობის ფაქტის საფუძველზე⁸⁵. რელიგანტური ფაქტორები, რასაც სასამართლო გაითვალისწინებს, მოიცავს კონვენციის უფლებას, რომელსაც ეხება საქმე, სადავო ღონისძიებების საიდუმლო ხასიათს და განმცხადებელსა და ამ ზომებს შორის კავშირს. ეს არის მსხვერპლის ტესტის მნიშვნელოვანი ასპექტი იმის გათვალისწინებით, რომ კომუნიკაციების კონტროლთან დაკავშირებულ საქმეებში ხშირად მთავრობები საერთოდ არ უმხილენ სასამართლოს, თუ ხორციელდებოდა

82 No. 30240/96, 2.5.97.

83 No. 17550/90 და 17825/91, სერია ა, No. 241-B, 27.8.92.

84 სერია ა, No. 28, 6.9.78. იხილეთ, აგრეთვე, მაგ. საქმე ევროპული ინტეგრაციისა და ადამიანის უფლებების ასოციაცია და ეკიმძიევი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiiev v. Bulgaria*), No. 62540/00, 28.6.07.

85 ლიბერტი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Liberty and Others v. UK*), No. 58243/00, 1.7.08.

86 იხილეთ, აგრეთვე, მაგ. ვირჯინია მეთიუსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Virginia Matthews v. UK*), No. 28576/95, 16.10.96: განმცხადებელი, რომელიც სამშვიდობო კამპანიაში იყო ჩართული, ამტკიცებდა, რომ მისი ტელეფონი იმპინებოდა.

და რა მოცულობით ხორციელდებოდა განმცხადებლის მიმართ მეთვალყურეობა. მაგალითად, საქმეში მელოუნი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Malone v. UK*)⁸⁷ გაერთიანებული სამეფოს ხელისუფლებამ უბრალოდ აღიარა, რომ როგორც მოპარული სიკეთეების მიძღები პირი, განმცხადებელი მიეკუთვნებოდა იმ პირთა კლასს, რომლის კომუნიკაციების კონტროლიც შეიძლებოდა განხორციელებულიყო.

არაუშუალო მსხვერპლი

- 4.40 ინდივიდმა, რომელზეც უშუალო გავლენა არ მოუხდენია კონკრეტულ ღონისძიებას ან უმოქმედობას, მაინც შეიძლება განიცადოს არაპირდაპირი გავლენა სხვა ადამიანის კონვენციის უფლების დარღვევის შედეგად. ამგვარ შემთხვევას შეიძლება ჰქონდეს ადგილი მჭიდრო ოჯახური კავშირების არსებობისას, მაგრამ ის შეიძლება აგრეთვე მოიცავდეს სხვა მესამე პირებს. მაგალითად, იმპირის ოჯახის წევრები, რომლის მიმართაც მიღებულია დეპორტაციის გადაწყვეტილება, შეიძლება ამტკიცებდნენ, რომ კონვენციის დარღვევის მსხვერპლებს წარმოადგენენ. საქმე ჩაჰალი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Chahal v. UK*)⁸⁸ ეხებოდა ბატონი ჩაჰალის მოსალოდნელ დეპორტაციას. ის იყო სიქი სეპარატისტი ლიდერი და მისი დეპორტაცია ხდებოდა იმ საფუძველზე, რომ ეროვნული უშიშროებისთვის საფრთხეს წარმოადგენდა. კონვენციის საფუძველზე სამართალწარმოება დაიწყო არა მარტო ბატონმა ჩაჰალმა, არამედ აგრეთვე მისმა ცოლმა და შვილებმა, რომლებიც ამტკიცებდნენ, რომ მისი დეპორტაცია დაარღვევდა მათი ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლებას მე-8 მუხლის საფუძველზე. საქმეში კურტი თურქეთის წინააღმდეგ (*Kurt v. Turkey*)⁸⁹ განმცხადებელი ჩიოდა მისი შვილის გაუჩინარების გამო, რომელიც ბოლოს უშიშროების ძალების მიერ დაპატიმრებული ნახეს. ის წარმატებით დაეყრდნო მე-5 და მე-13 მუხლებს თავის შვილთან დაკავშირებით, მაგრამ აგრეთვე მიაღწია მე-3 მუხლის დარღვევის დადგენას იმ მწუხარებისა და სტრესის გამო, რაც ის განიცდიდა ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში.

- 4.41 საქმე აბდულაზიზი, კაბალესი და ბალკანდალი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. UK*)⁹⁰ ეხებოდა 1971 წლის იმიგრაციის აქტსა და წესებს, რაც ხელს უშლიდა განმცხადებლების ქმრებს, რომ დარჩენილიყვნენ ან ჩასულიყვნენ მათთან გაერთიანებულ სამეფოში. საქმე აღძრეს ცოლებმა, რომლებიც კანონიერად და მუდმივად ცხოვრობდნენ გაერთიანებულ სამეფოში და სასამართლომ დაადგინა მე-8 მუხლის დარღვევა მე-14 მუხლთან ერთად (ისინი ჩათვალდნენ სექსობრივი დისკრიმინაციის მსხვერპლებად) და მე-13 მუხლის დარღვევა.

„ზიანის“ მოთხოვნის არარსებობა

- 4.42 აუცილებელი არ არის, რომ მსხვერპლს მიადგეს ზიანი ან დანაკლისი; ეს რელევანტურია მხოლოდ კონვენციის 41-ე მუხლის მიზნებისთვის (ყოფილი მუხლი 50) სამართლიანი დაკმაყოფილების გასაცემად⁹¹. 41-ე მუხლის საფუძველზე მიღებული გადაწყვეტილებები განხილულია მე-8 თავში. მაგალითად, საქმეში დე ჟონგი, ბალჯე და ვან დენ ბრინკი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*De Jong, Baljet and Van Den Brink v. Netherlands*)⁹² მთავრობა ეწინააღმდეგებოდა ვან დენ ბრინკისთვის მსხვერპლის სტატუსის მინიჭებას მის მიმართ ზიანის არარსებობის გამო. ის იყო სამხედრო წვეული, რომელმაც კეთილსინდისიერი წინააღმდეგობის საფუძველზე უარი განაცხადა დამორჩილებოდა ბრძანებას. ამის გამო განმცხადებელი დააკავეს და იმყოფებოდა პატიმრობაში. მთავრობა ამტკიცებდა, რომ ის ვერ იჩივლებდა როგორც მსხვერპლი, რადგან მის მიერ პატიმრობაში გატარებული

87 No. 8691/79, სერია ა, No. 82, 2.8.84.

88 No. 22414/93, 15.11.96.

89 No. 24276/94, 25.5.98.

90 No. 9214/80, 9473/81 და 9474/81, 28.5.85.

91 იხილეთ მაგ. ბალმერ-შაფროთი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Balmer-Schafroth v. Switzerland*), No. 22110/93, 26.8.97, პარ. 26 და ამური საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Amuur v. France*), No. 19776/92, 25.6.96, პარ. 36.

92 Nos. 8805/79, 8806/79 და 9242/81, სერია ა, No. 77, 22.5.84.

დრო გამოქვეყნებული იქნა მასზე დაკისრებული სასჯელიდან. თუმცა, სასამართლომ დაადგინა, რომ სადავო გადაწყვეტილებამ მასზე უშუალო გავლენა მოახდინა და რომ სასჯელიდან ვადის გამოკლება არ ართმევდა განმცხადებელს მსხვერპლის სტატუსს. მსგავსი გადაწყვეტილება იქნა მიღებული საქმეში სს გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*CC v. UK*)⁹³, სადაც განმცხადებელი დავობდა ავტომატური წინასასამართლო პატიმრობის შესახებ. კომისიამ დაადგინა, რომ წინასასამართლო პატიმრობის ვადის გამოქვეყნება სასჯელის ვადიდან არ ართმევდა მას მსხვერპლის სტატუსს, რადგან ეს არ წარმოადგენდა იმის აღიარებას, რომ კონვენცია დაირღვა.

4.43 საქმეში *ეკლე გერმანიის წინააღმდეგ (Eckle v. Germany)*⁹⁴, რომელიც ეხებოდა თაღლითობის გამო განმცხადებლის წინააღმდეგ სისხლის სამართალწარმოების ხანგრძლივობას, სასამართლომ დაადგინა, რომ სასჯელის შემსუბუქება და მათი გადაჭარბებული ხანგრძლივობის გამო სამართალწარმოების შეწყვეტა პრინციპულად არ ართმევდა განმცხადებელს მსხვერპლის სტატუსს. ისინი წარმოადგენდნენ გასათვალისწინებელ ფაქტორებს იმის შეფასებისას, თუ რა ზიანი განიცადა განმცხადებელმა.

4.44 თუმცა, სიტუაცია შეიძლება შეიცვალოს, როდესაც ეროვნული ხელისუფლების ორგანოები პირდაპირ ან შინაარსობრივად აღიარებენ, რომ აღდილი ჰქონდა კონვენციის დარღვევას და როდესაც მსხვერპლს გაუწევენ დახმარებას მდგომარეობის გამოსასწორებლად⁹⁵. ეს ვრცელად არის განხილული ქვემოთ 4.45 ნაწილში.

მსხვერპლის სტატუსის დაკარგვა

4.45 განმცხადებლებმა შეიძლება დაკარგონ მსხვერპლის სტატუსი 34-ე მუხლის მიზნებისთვის⁹⁶. მაგალითად, განმცხადებლის სტატუსზე გავლენა შეიძლება მოახდინოს მორიგებამ შიდა სამართალწარმოებაში, გამართლებამ სისხლის სამართალწარმოების შედეგად⁹⁷, წარმატებულმა აპელაციამ, ან შიდა სამართალწარმოების შეწყვეტამ. საქმეში *კარაჰერ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Caraher v. UK)*⁹⁸ განმცხადებელი დავობდა მე-2 და მე-13 მუხლების დარღვევის შესახებ, რაც შედეგი იყო ჩრდილოეთ ირლანდიაში ბრიტანელი ჯარისკაცების მიერ მისი ქმრისთვის სასიკვდილო ცეცხლის გახსნისა. ცეცხლის გახსნისთვის ბრალდებული იქნა ორი ჯარისკაცი, მაგრამ ისინი გაამართლეს. განაცხადი აღძრული იქნა 1994 წელს. 1998 წელს განმცხადებელმა უმაღლეს სასამართლოში თავდაცვის სამინისტროს წინააღმდეგ მისი ქმრის სიკვდილის გამო მძიმე ზიანის ანაზღაურებისთვის დაწყებული პროცესი დაასრულა 50.000 ფუნტი სტერლინგის მიღების სანაცვლოდ სრული და საბოლოო მორიგებით ყველა მოთხოვნასთან დაკავშირებით. ევროპის სასამართლოში შესული განაცხადი მოგვიანებით სასამართლომ გამოაცხადა დაუშვებლად იმ საფუძველზე, რომ განმცხადებელი ველარ დაამტკიცებდა, რომ კონვენციის დარღვევის მსხვერპლი იყო, მას შემდეგ რაც მორიგებით დაასრულა სამოქალაქო სამართალწარმოება⁹⁹. თუმცა, კანონმდებლობით გათვალისწინებული საკომპენსაციო სქემის მიხედვით ზიანის ანაზღაურება შეიძლება არ გახდეს განმცხადებლისთვის მსხვერპლის სტატუსის ჩამორთმევის საფუძველი. საქმეში

93 No. 32819/96, განჩინება 1.2.97.

94 No. 8130/78, სერია ა, No. 51, 15.7.82.

95 იქვე, პარ. 66.

96 შესაბამისი პრინციპების შეგამებისთვის, იხილეთ: სკორდინო იტალიის წინააღმდეგ (*Scordino v. Italy*) (No. 1), No. 36813/97, 29.3.06.

97 თუმცა ბრალდებულის გამართლება ყოველთვის არ ართმევს ამ პირს უფლებას, ამტკიცოს, რომ კონვენციის მე-6 მუხლის პროცესუალური გარანტიების დარღვევის მსხვერპლია. იხილეთ, მაგ. ჰინი და მაკკინესი ირლანდიის წინააღმდეგ (*Heaney and McGuinness v. Ireland*), No. 34720/97, 21.12.00, პარ. 43-6; ქვინი ირლანდიის წინააღმდეგ (*Quinn v. Ireland*), No. 36887/97, 21.12.00, პარ. 43-6.

98 No. 24520/94, განჩინება 11.1.00. განსხვავებული მიდგომისთვის, შეადარეთ ეს განჩინება გადაწყვეტილებას საქმეზე ნიკოლოვა და ველიჩკოვა ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Nikolova and Velichkova v. Bulgaria*), No. 7888/03, 20.12.07.

99 იხილეთ, აგრეთვე, ჰეი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Hay v. UK*), No. 41894/98, განჩინება 17.10.00; მურილიო სალდიასი და სხვები ესპანეთის წინააღმდეგ (*Murillo Saldias and others v. Spain*), No. 76973/01, განჩინება 28.11.06.

ზგ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*ZW v. UK*)¹⁰⁰ განმცხადებელი ჩიოდა კონვენციის მე-3 მუხლის საფუძველზე. ის ამტკიცებდა, რომ განიცადა არაადამიანური და ღირსების შელახველი მოპყრობა ადგილობრივი ხელისუფლების უმოქმედობის შედეგად, თვალყური ედევნებინათ მისი მშვილეებლებისთვის და დაეცვათ ის მშვილეებლების მხრიდან ფიზიკური და სექსუალური ძალადობისგან. კარაჭერის საქმის შემთხვევისგან განსხვავებით, განმცხადებლის მიმართ თანხა არ გადაუხდია იმ ორგანოს, რომელმაც სავარაუდოდ გამოიწვია კონვენციის დარღვევა, არამედ გაიცა დანაშაულის შედეგად მიყენებული ზიანის კომპენსაცია კანონით გათვალისწინებული სქემის საფუძველზე. ის სრულიად არ იყო დაკავშირებული ადგილობრივი ხელისუფლების სადავო უმოქმედობასთან. იხილეთ, აგრეთვე, „ვის შეუძლია ამტკიცოს, რომ წარმოადგენს მსხვერპლს“ 4.24 ნაწილი, ზემოთ.

4.46 საქმეში ეკლე გერმანიის წინააღმდეგ (*Eckle v. Germany*)¹⁰¹ სასამართლომ ჩამოაყალიბა შემდეგი ტესტი იმის განსასაზღვრად, თუ როდის უნდა ჩაითვალოს, რომ განმცხადებელმა დაკარგა მსხვერპლის სტატუსი:

- (1) როდესაც ეროვნული ხელისუფლების ორგანოებმა აშკარად ან შინაარსობრივად აღიარეს, რომ ადგილი ჰქონდა კონვენციის დარღვევას; და
- (2) როდესაც განმცხადებელს გაუწიეს დახმარება დარღვევის გამოსასწორებლად.

4.47 ამ ტესტის გამოყენებით საქმეში ლუდი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Lüdi v. Switzerland*)¹⁰² სასამართლომ უარყო მთავრობის არგუმენტები, რომ განმცხადებელი აღარ წარმოადგენდა კონვენციის დარღვევის მსხვერპლს, რადგან მისი სასჯელი შეამცირა სააპელაციო სასამართლომ. სასამართლოს აზრით, იმის აღიარების ნაცვლად, რომ განმცხადებლის წინააღმდეგ სისხლის სამართალწარმოებაში შენიღბული აგენტის გამოყენება წარმოადგენდა კონვენციის დარღვევას, ხელისუფლების ორგანოები აშკარად მიიჩნევდნენ, რომ ეს შეესაბამებოდა კონვენციით გათვალისწინებულ მოვალეობებს.

4.48 საქმეში *მუსტაკიმი ბელგიის წინააღმდეგ* (*Moustaquim v. Belgium*)¹⁰³ განმცხადებლის წინააღმდეგ მიმართული დეპორტაციის ბრძანება შეჩერებული იქნა ორი წლით სასამართლო პროცესის განმავლობაში, როდესაც მას ჰქონდა ბელგიაში დარჩენის შესაძლებლობა, თუმცა ხელისუფლების ორგანოებს არ უცდიათ ხუთ წელზე მეტი ხნის განმავლობაში დეპორტაციის საფრთხის ქვეშ ცხოვრების შედეგების კომპენსირება. შესაბამისად, სასამართლომ უარყო მთავრობის არგუმენტი, რომ საქმე გახდა „მიზანს მოკლებული“. განმცხადებელმა საქმეში ბურდოვის რუსეთის წინააღმდეგ (*Burdov v. Russia*)¹⁰⁴ წარმატებით დაიწყო სამართალწარმოება კომპენსაციისთვის იმის გამო, რომ კატასტროფის შემდეგ გამოძახებული იქნა ჩერნობილში სამუშაოდ და მიიღო რადიაცია. თუმცა გადამწყვეტი მნიშვნელობის იყო ის, რომ სამართალწარმოების შედეგები რეალურად არ აღსრულებულა 2001 წლამდე, როდესაც ხელისუფლების ორგანოებმა გადაუხადეს განმცხადებელს ასანაზღაურებელი თანხა. ამ პირობებში განმცხადებელს მაინც შეეძლო ემტკიცებინა, რომ კონვენციის დარღვევის მსხვერპლს წარმოადგენდა, რადგან არ მომხდარა სავარაუდო დარღვევის აღიარება და დარღვევის გამოსასწორებლად მიღებული თანხა არ იყო ადეკვატური. საქმეში პიზანი იტალიის

100 No. 34962/97, განჩინება 27.11.01. იხილეთ, აგრეთვე, განსხვავებული მიდგომისთვის სანდრუ და სხვები რუმინეთის წინააღმდეგ (*Sandru and others v. Romania*), No. 22465/03, 8.12.09 (კომპენსაციის მიგება, რაც არ არის მხარეებს შორის მეგობრული მორიგების შედეგი და სადაც ხელისუფლების ორგანოებს არ უღიათ გამომიბემათ არსებული ხარვეზები, არ იწვევს მსხვერპლის სტატუსის დაკარგვას).

101 No. 8130/78, სერია ა, No. 51, 15.7.82, პარ. 66. იხილეთ, აგრეთვე, მაგ. ქრისტიანულ- დემოკრატიული სახალხო პარტია მოლდოვის წინააღმდეგ (*Christian Democratic People's Party v. Moldova*), No. 28793/02, განჩინება 22.3.05.

102 No. 12433/86, სერია ა, No. 238, 15.6.92.

103 No. 12313/86, სერია ა, No. 193, 18.2.91.

104 No. 59498/00, 7.5.02. იხილეთ, აგრეთვე, პროდანი მოლდოვის წინააღმდეგ (*Prodan v. Moldova*), No. 49806/99, 18.5.09.

წინააღმდეგ (*Pisano v. Italy*)¹⁰⁵ განმცხადებელი ჩიოდა მე-ნ მუხლის საფუძველზე მის წინააღმდეგ მიმართული სისხლის სამართლის პროცესის უსამართლობის გამო. კერძოდ, პრობლემას წარმოადგენდა ის, რომ სასამართლოში არ გამოიძახეს კონკრეტული მოწმეები. დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ თუმცა ის გაამართლეს ხელახალი გასამართლების დროს, განმცხადებელს მაინც შეეძლო ემტკიცებინა, რომ კონვენციის დარღვევის მსხვერპლს წარმოადგენდა, რადგან შიდა ხელისუფლების ორგანოებმა არ დაადგინეს კონვენციის დარღვევა პირველი სასამართლო პროცესის დროს მოწმის არგამოძახებასთან დაკავშირებით (თუმცა საქმე ნუსხიდან ამორიცხეს, როგორც უკვე გადაწყვეტილი 37.1 ბ მუხლის საფუძველზე). საქმეში პოსოხოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Posokhov v. Russia*)¹⁰⁶, თუმცა განმცხადებლის სისხლის სამართლებრივი მსჯავრდება მოგვიანებით გაუქმდა, ხელისუფლების ორგანოებმა არ აღიარეს აშკარად კონვენციის დარღვევა, რაც გამოწვეული იყო განმცხადებლის საქმეში არაპროფესიონალი მოსამართლეების მონაწილეობით. იმავენაირად, საქმეში ოსმანი და სხვები იუგოსლავიის ყოფილი რესპუბლიკა მაკედონიის წინააღმდეგ (*Osmani and others v. Former Yugoslav Republic of Macedonia*)¹⁰⁷, ის ფაქტი, რომ განმცხადებელს არ მოეთხოვებოდა მოეხადა მთელი სასჯელი ამნისტიის წყალობით, რაც მოხდა მისი სისხლის სამართლებრივი მსჯავრდების შემდეგ, არ წარმოადგენდა კონვენციის დარღვევის აღიარებას. როდესაც დარღვევის გამოსწორება ხდება განმცხადებლისთვის კომპენსაციის მინიჭების ფორმით, ეროვნული ხელისუფლების ორგანოების მიერ გადახდილი თანხა „უნდა იყოს გონივრულ მიმართებაში იმ თანხასთან, რასაც ევროპული სასამართლო გასცემს მსგავს საქმეებში“¹⁰⁸. საქმეში სახნოვსკი რუსეთის წინააღმდეგ (*Sakhnovskiy v. Russia*)¹⁰⁹ დიდმა პალატამ სცადა აღმოეფხვრა წინააღმდეგობები რუსულ, სისხლის სამართალწარმოების საქმეებში „მსხვერპლის სტატუსის დაკარგვის“ ტესტის გამოყენებასთან დაკავშირებულ სასამართლო პრაქტიკაში. საქმეების ერთ ხაზში სასამართლომ უბრალოდ გაიზიარა აზრი, რომ სისხლის სამართალწარმოების განახლება თავისთავად დარღვევის გამოსწორების ფორმას წარმოადგენდა ამ სამართალწარმოების შემდგომი განვითარების გათვალისწინების გარეშე. თუმცა სასამართლოს აწუხებდა მთელი რიგი საქმეების არსებობა, სადაც ხელისუფლების ორგანოებმა ხელახლა დაიწყეს სამართალწარმოება მას შემდეგ, რაც შეიტყვეს საქმის სტრასბურგში გაგზავნის შესახებ. შესაბამისად, სასამართლომ ჩათვალა, რომ ამგვარი მიდგომა იძლეოდა ბოროტად გამოყენების შესაძლებლობას. ამდენად, სახნოვსკის საქმეში დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ იმის გადასაწყვეტად, შეინარჩუნა თუ არა განმცხადებელმა მსხვერპლის სტატუსი, სასამართლო გაითვალისწინებს მთელ სამართალწარმოებას, მათ შორის, სამართალწარმოებას საქმის ხელახალი განხილვის დაწყების შემდეგ.

- 4.49 კონვენციის მე-2 და მე-3 მუხლებთან დაკავშირებულ საქმეებში გამოძიების ეფექტიანობას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს. საქმე ნიკოლოვა და ველიჩკოვა ბურგარეთის წინააღმდეგ (*Nikolova and Velichkova v. Bulgaria*)¹¹⁰ ეხებოდა პირველი განმცხადებლის ქმარს (მეორე განმცხადებლის მამას), რომელიც ტვინში სისხლის ჩაქცევის შედეგად გარდაიცვალა პოლიციის მიერ მისი დაკავების შემდეგ. პოლიციის ორი ოფიცერი იქნა მსჯავრდებული ბატონი ნიკოლოვის სიკვდილის გამო, რაც გამოწვეული იყო ჯანმრთელობის განზრახ მიძიმე დაზიანების მიყენებით და ორივე

105 No. 36732/97, 24.10.02.

106 No. 63486/00, 4.3.03.

107 No. 50841/99, განჩინება 11.10.01.

108 სკორდინო და სხვები იტალიის წინააღმდეგ (*Scordino and others v. Italy*), No. 36813/97, განჩინება 27.3.03 (სამართალწარმოების გადაჭარბებული ხანგრძლივობისთვის სააპელაციო სასამართლოს მიერ გაცემული კომპენსაცია წარმოადგენდა დაახლოებით ერთ მეათედს იმ თანხისა, რასაც ევროპული სასამართლო გასცემს მსგავს საქმეებში); კუდიჩი ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის წინააღმდეგ (*Kudić v. Bosnia and Herzegovina*), No. 28971/05, 9.12.08 (საბოლოო გადაწყვეტილების აღუსრულებლობისთვის მატერიალური ზიანის არასაკმარისი ანაზღაურება).

109 No. 21272/03, 2.11.10.

110 No. 7888/03, 20.12.07.

მათგანს მიესაჯა სამ-სამი წლით თავისუფლების აღკვეთის პირობითი მსჯავრი. განმცხადებლებისთვის პოლიციის ოფიცრებს უნდა გადაეხადათ კომპენსაცია. ამისდა მიუხედავად, სასამართლომ უარყო მთავრობის არგუმენტი, რომ აღნიშნულის შემდეგ განმცხადებლებმა დაკარგეს მსხვერპლის სტატუსი, რადგან სისხლის სამართალწარმოება პოლიციის ოფიცრების მიმართ გრძელდებოდა შვიდი წლის განმავლობაში და მათ შეეფარდათ მინიმალური (ამასთან, პირობითი) სასჯელი და, რეალურად, არანაირი დისციპლინური პასუხისმგებლობა არ დაკისრებიათ. აღნიშნულის შედეგად სასამართლომ მიიჩნია, რომ ხელისუფლების ორგანოები ახალისებდნენ ოფიცრების დაუსჯელობის განცდას და ვერ შეძლეს სათანადოდ გამოეწერებინათ დარღვევა განმცხადებლების მიმართ (და სასამართლომ დაადგინა მე-2 მუხლის, როგორც მატერიალური, ისე პროცედურული დარღვევა). საქმეში გეფგენი გერმანიის წინააღმდეგ (*Gäfgen v. Germany*)¹¹¹ განმცხადებელი ჩიოდა მე-3 მუხლის დარღვევის გამო, რადგან პოლიციის მიერ დაპატიმრების შემდეგ მას უმუქრობდნენ გაუსაძლისი ტკივილის მიყენებით, თუ არ გაამხელდა მის მიერ გატაცებული და მოკლული ბიჭის ადგილსამყოფელს. მიუხედავად ეროვნული სასამართლოების აშკარა აღიარებისა, რომ მისი დაკითხვისას დაირღვა მე-3 მუხლი და პოლიციის თანამშრომლების მსჯავრდებაში იძულებისა და იძულების წაქეზებისთვის, სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებელმა არ დაკარგა მსხვერპლის სტატუსი, რადგან ორ ოფიცრს დააკისრეს მხოლოდ მოკრძალებული და პირობითი ჯარიმა (ყოველდღიურად სამოცი და ასოცი ევროს გადახდა, შესაბამისად, 60 და 90 დღის განმავლობაში). სასამართლომ კრიტიკულად შეაფასა ის ფაქტი, რომ ამის შემდეგ ერთ-ერთი ოფიცერი პოლიციის ორგანოს ხელმძღვანელად დანიშნეს და რომ განმცხადებლის მიერ კომპენსაციისთვის დაწყებული სამართალწარმოება სამი წლის განმავლობაში არ დასრულდა¹¹². საქმეში ჩამდერელი თურქეთის წინააღმდეგ (*Çamdereli v. Turkey*)¹¹³ განმცხადებელმა მიიღო მოკრძალებული ოდენობის კომპენსაცია მას შემდეგ, რაც ის გალახა ჟანდარმმა, თუმცა სისხლის სამართალწარმოება ჟანდარმის წინააღმდეგ შეწყდა და ბრალდება მოეხსნა. შესაბამისად, დადგინდა, რომ ხელისუფლების ორგანოებმა ვერ გამოასწორეს ადეკვატურად დარღვევა და განმცხადებელმა შეინარჩუნა მსხვერპლის სტატუსი. საქმე გოქთეპე თურქეთის წინააღმდეგ (*Göktepe v. Turkey*)¹¹⁴ ეხებოდა ჟურნალისტის სიკვდილს მას შემდეგ, რაც პოლიცია ჩაერია დემონსტრაციაში, რაც მოჰყვა დაკრძალვას. ნიკოლოვას და ველიჩკოვას საქმისგან განსხვავებით, სწრაფად დაიწყო შიდა გამოძიება, რომლითაც დადგინდა, რომ სიკვდილი გამოწვეული იყო პოლიციისგან მიყენებული დარტყმების შედეგად. პოლიციის რამდენიმე ოფიცერი იქნა ბრალდებული გაუფრთხილებლობით სიკვდილის მოსპობის გამო და ხუთ ოფიცრს დასდეს მსჯავრი (ინციდენტიდან ორი წლისა და ორი თვის შემდეგ). მათ შეეფარდათ შვიდ-ნახევარი წლით თავისუფლების აღკვეთა. ამასთან, განმცხადებლებმა მიიღეს მატერიალური და არამატერიალური ზიანის ანაზღაურება ნათესავის გარდაცვალების გამო. შესაბამისად, ისინი აღარ უნდა ჩათვლილიყვნენ კონვენციის დარღვევის მსხვერპლად. საქმეში ბეკი ნორვეგიის წინააღმდეგ (*Beck v. Norway*)¹¹⁵ განმცხადებლის

111 No. 22978/05, 1.6.10.

112 სასამართლომ ლიად დატოვა საკითხი, საჭირო იყო თუ არა აგრეთვე რესტრუქციის ღონისძიებების გატარება სასამართლო პროცესზე გამოძიების აკრძალული მეთოდით ჩატარების განგრძობადი გავლენის გამო (კერძოდ, საქმე ეხებოდა მე-3 მუხლის დარღვევით მოპოვებული მტკიცებულებების დაუშვებლობას). აღნიშნულ საკითხზე იხილეთ, აგრეთვე, მოსამართლეების ტულკენსის, ზიმელესა და ბიანკუს გაერთიანებული, ნაწილობრივ თანხვედრი მოსაზრება.

113 No. 28433/02, 17.7.08. იხილეთ, აგრეთვე, მაგ. ვლადიმირ რომანოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Vladimir Romanov v. Russia*), No. 41461/02, 24.7.08; ციორაპი მოლდოვის წინააღმდეგ (*Ciorap v. Moldova*) (No. 2), No. 7481/06, 20.7.10.

114 No. 64731/01, განჩინება 26.4.05. იხილეთ, აგრეთვე, ფლოარეა პოპი რუმინეთის წინააღმდეგ (*Floarea Pop v. Romania*), No. 631/01, 6.4.10.

115 No. 26390/95, 26.6.01. იხილეთ, აგრეთვე, მორბი ლუქსემბურგის წინააღმდეგ (*Morby v. Luxembourg*), No. 27156/02, განჩინება 13.11.03. მაგრამ შეადარეთ ეს განჩინებები გადაწყვეტილებას საქმეზე ჯენსენი დანიის წინააღმდეგ (*Jensen v. Denmark*), No. 48470/99, განჩინება 20.9.01 (სადაც შიდა სასამართლომ აშკარად უარყო განმცხადებლის მოთხოვნა, რომ სამართალწარმოებამ გადააჭარბა კონვენციის მე-6(1) მუხლით დადგენილ გონივრული ვადის ფარგლებს – შესაბამისად, განმცხადებელს ზიან შეეძლო ემტკიცებინა, რომ მსხვერპლი იყო).

წინააღმდეგ მიმართულებით სისხლის სამართალწარმოებამ დაარღვია მე-6(1) მუხლით გათვალისწინებული გონივრული დროის მოთხოვნა. თუმცა ქალაქის სასამართლომ პირდაპირ დააკამყოფილა განმცხადებლის საჩივარი მე-6(1) მუხლის დარღვევასთან დაკავშირებით და ჩაითვალა, რომ განმცხადებელმა მიიღო ადეკვატური ანაზღაურება, რადგან სასჯელად შეფარდებული თავისუფლების აღკვეთა მნიშვნელოვნად შემცირდა. ამ პირობებში, განმცხადებელი ველარ იდავებდა იმაზე, რომ მსხვერპლი იყო. მსგავსი გადაწყვეტილება მიიღეს საქმეში ბაკო სლოვაკეთის წინააღმდეგ (*Bako v. Slovakia*)¹¹⁶, სადაც საქმე ეხებოდა სამოქალაქო სამართალწარმოების ხანგრძლივობას. საკონსტიტუციო სასამართლომ აღიარა დარღვევა და განმცხადებელს მისცა კომპენსაცია, რაც ვერ ჩაითვლებოდა არაგონივრულ თანხად. საქმე არიგო და ველა მალტის წინააღმდეგ (*Arrigo and Vella v. Malta*)¹¹⁷ ეხებოდა უდანაშაულობის პრეზუმეციას განმცხადებელი მოსამართლის წინააღმდეგ. სისხლის სამართალწარმოების პროცესში პრემიერმინისტრმა გააკეთა მის მიმართ მიკერძოებული კომენტარი. საქმე დაუშვებლად გამოცხადდა, რადგან განმცხადებელი ველარ იდავებდა კონვენციის დარღვევაზე. ეს განპირობებული იყო საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ განმცხადებლების მე-6(2) მუხლით გათვალისწინებული უფლებების დარღვევის აღიარებით. ამასთან, საკონსტიტუციო სასამართლომ მოითხოვა, რომ დარღვევის გამოსწორების სახით მისი გადაწყვეტილება გაეცნოთ განმცხადებლების წინააღმდეგ სისხლისსამართლებრივი ბრალდების განმხილველი სასამართლოსთვის. საქმეში აქირი თურქეთის წინააღმდეგ (*Akkoç v. Turkey*)¹¹⁸ განმცხადებელ მასწავლებელს დაეკისრა დისციპლინური სანქცია ერთი წლით დაწინაურების აკრძალვის სახით, პრესაში გაკეთებული განცხადებების გამო. ეს გადაწყვეტილება მოგვიანებით ძალადაკარგულად გამოაცხადა ადმინისტრაციულმა სასამართლომ უკუძალის ეფექტით. მიუხედავად იმისა, რომ პროცესი გაგრძელდა ხუთ-ნახევარზე მეტი წლის განმავლობაში და განმცხადებელს არ მიეცა რაიმე კომპენსაცია, ჩაითვალა, რომ ის აღარ წარმოადგენდა მე-10 მუხლით გათვალისწინებული უფლების დარღვევის მსხვერპლს. საქმე მ.ა. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*M.A. v. UK*)¹¹⁹ ეხებოდა განმცხადებლის, როგორც არარეზიდენტი მამის, რამდენიმე მცდელობას ურთიერთობა ჰქონოდა თავის ქალიშვილთან. უმაღლესმა სასამართლომ აღიარა ეროვნული სისტემის ხარვეზიანი მუშაობა და გასცა რეკომენდაციები იმ სამომავლო ცვლილებებთან დაკავშირებით, რაც უნდა გატარებულიყო. განმცხადებელს არ უცდია მიეღო კომპენსაცია შიდა სამართალწარმოებაში, თუმცა მან მიიღო საჯარო ბოდიში უმაღლესი სასამართლოსგან სისტემური ხარვეზების გამო. შესაბამისად, განმცხადებლის კონვენციით გათვალისწინებული უფლებების დარღვევა აღიარებული იქნა შინაარსობრივად და საკმარისად იქნა გამოსწორებული.

- 4.50 როდესაც უფლებაში ჩარევა გამოწვეულია შემთხვევითი შეცდომებით და არ არის მიზანმიმართული და სისტემატური, ფორმალური ბოდიში შეიძლება გახდეს განმცხადებლის მიერ მსხვერპლის სტატუსის დაკარგვის საფუძველი. მაგალითად, პატიმრის კორესპონდენციაში ჩარევის გამო ბოდიში და გარანტიის მიღება, რომ ზომები იქნებოდა გატარებული სამომავლოდ მსგავსი ქმედების აღსაკვეთად, ჩაითვალა, რომ ართმევდა პირს მსხვერპლის სტატუსს¹²⁰.

116 No. 60227/00, განჩინება 15.3.05. იხილეთ, აგრეთვე, კალაძიცი ხორვატიის წინააღმდეგ (Kalajzić v. Croatia), No. 15382/04, განჩინება 8.9.06. მაგრამ განსხვავებისთვის შეადარეთ ეს განჩინებები საქმეს ტომასინი ხორვატიის წინააღმდეგ (Tomašić v. Croatia), No. 21753/02, 19.10.06 (საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ გადახდილი კომპენსაცია დაახლოებით 15 პროცენტს წარმოადგენდა იმ თანხისა, რასაც თანაბარ პირობებში გასცემდა ევროპული სასამართლო – მსხვერპლის სტატუსის დაკარგვას ადგილი არ ჰქონდა); გრესერი გერმანიის წინააღმდეგ (Gräßer v. Germany), No. 66491/01, 5.10.06 (ფედერალურმა საკონსტიტუციო სასამართლომ დაადგინა მე-6(1) მუხლის დარღვევა, მაგრამ არ იყო უფლებამოსილი, დაეჩქარებინა სამართალწარმოება ან გავცა კომპენსაცია).

117 No. 6569/04, განჩინება 10.5.05.

118 No. 22947/93 და 22948/93, 10.10.00.

119 No. 35242/04, განჩინება 26.4.05.

120 იხილეთ ფოლკნერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Faulkner v. UK), No. 37471/97, განჩინება 18.9.01; არმსტრონგი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Armstrong v. UK), No. 48521/99, განჩინება 25.9.01.

საქმე *გრანტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Grant v. UK)*¹²¹ ეხებოდა ტრანსსექსუალების უფლებებს, ისევე როგორც წინამორბედი გადაწყვეტილება საქმეზე კრისტინ გუდვინი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Christine Goodwin v. UK*)¹²². სასამართლოს მოეთხოვებოდა შეეფასებინა, სად დაიწყო და სად დამთავრდა განმცხადებლის მსხვერპლის სტატუსი. მან დაადგინა, რომ გუდვინის გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ არ არსებობდა რაიმე გამართლება იმისთვის, რომ არ ელიარებინათ პოსტოპერაციული ტრანსსექსუალის შეცვლილი სქესი. განმცხადებლის მსხვერპლის სტატუსი შეწყდა მაშინ, როდესაც სქესის აღიარების 2004 წლის აქტი შევიდა ძალაში (რომელმაც განმცხადებელს მისცა საშუალება, წინათ უარყოფილი სამართლებრივი აღიარება მოეპოვებინა).

როდის შეიძლება დასაშვებობის არგუმენტების დაყენება და გადაწყვეტა

- 4.51 სასამართლომ შეიძლება დაუშვებლად გამოაცხადოს განაცხადი სამართალწარმოების ნებისმიერ სტადიაზე (მუხლი 35.4)¹²³. მან შეიძლება არსებითი განხილვის ეტაპზე დააკმაყოფილოს მოპასუხე სახელმწიფოს არგუმენტები იმასთან დაკავშირებით, რომ განმცხადებელს არ ამოუწურავს სათანადო შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებები, თუნდაც მანამდე საქმე დასაშვებად იყოს ცნობილი¹²⁴. ამგვარ შემთხვევას ჰქონდა ადგილი საქმეში მაკინლი და ეგანი (*McGinley and Egan*)¹²⁵, რომელიც ეხებოდა 1958 წელს შობის კუნძულზე განმცხადებლების ბირთვულ ცდებში მონაწილეობასთან დაკავშირებული ჩანაწერების ხელმისაწვდომობას. თავის გადაწყვეტილებაში ამ საქმეზე სასამართლომ გაიზიარა ხელისუფლების არგუმენტი, რომ განმცხადებლებმა არ გამოიყენეს საპენსიო სააპელაციო ტრიბუნალის წინაშე არსებული პროცედურა, რომელიც ითვალისწინებდა შესაბამისი დოკუმენტების გამჟღავნებას. ეს კი ნიშნავდა, რომ შეუძლებელი იყო იმის თქმა, რომ სახელმწიფომ შეუშალა ხელი განმცხადებლებს მოეპოვებინათ შესაბამისი დოკუმენტები, ან რომ სახელმწიფო იტყუებოდა, როცა უარყოფდა შესაბამისი დოკუმენტების არსებობას. თუმცა, კომისიამ დაადგინა, რომ განმცხადებლებს მაინც არ ენებოდათ ჩანაწერების მოპოვების რეალური შესაძლებლობა, რადგან მინისტრს ჰქონდა უფლება, საპენსიო სააპელაციო ტრიბუნალის წინაშე პროცედურის ფარგლებში უარი ეთქვა დოკუმენტების გაცემაზე ეროვნული უშიშროების დაცვის საფუძველით.
- 4.52 ამასთან, მოპასუხე სახელმწიფოს არ მიეცემა შესაძლებლობა არსებითი განხილვის ეტაპზე დააყენოს ახალი დაუშვებლობის არგუმენტები, თუ ეს არგუმენტები მას უკვე არ ჰქონდა წარმოდგენილი დასაშვებობის ეტაპზე (რასაც მოითხოვს რეგლამენტის 55-ე მუხლი)¹²⁶, თუ დასაშვებობის გადაწყვეტილების შემდეგ ადგილი არ ჰქონდა იმგვარ განვითარებას, რომელიც რელევანტურია დასაშვებობის საკითხისთვის და უტოლდება განსაკუთრებულ გარემოებებს, რომლებიც ქმნიან ხელახალი გადასინჯვის საფუძველს¹²⁷, ან თუ არ გამოვლინდება ახალი ინფორმაცია¹²⁸, როგორიცაა ეროვნულ დონეზე სასამართლო პრაქტიკის შეცვლა ან განმცხადებლის მიერ ახალი საჩივრის შემოტანა. საქმეში მაკონელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McGonnell v. UK*)¹²⁹ მთავრობა

121 No. 32570/03, 23.5.06.

122 No. 28957/95, 11.7.02.

123 იხილეთ მაგ. სამუტი და Visa Investments Limited მალტის წინააღმდეგ (*Sammut and Visa Investments Limited v. Malta*), No. 27023/03, განჩინება 16.10.07, პარ. 56.

124 იხილეთ მაგ. აითეკინი თურქეთის წინააღმდეგ (*Aytekin v. Turkey*), No. 22880/93, 23.9.98; აზინასი კვიპროსის წინააღმდეგ (*Azinias v. Cyprus*), No. 56679/00, 28.4.04.

125 Nos. 21825/93 და 23414/94, 9.6.98.

126 არტიკო იტალიის წინააღმდეგ (*Artico v. Italy*), სერია ა, No. 37, 13.5.80, პარ. 27-8; Pine Valley Developments Ltd ირლანდიის წინააღმდეგ (*Pine Valley Developments Ltd v. Ireland*), No. 12742/87, სერია ა, No. 222, 29.11.91, პარ. 45; აქოჩი თურქეთის წინააღმდეგ (*Akkoç v. Turkey*), No. 22947/93 და 22948/93, 10.10.00.

127 სტანკოვი და გაერთიანებული მაკედონიური ორგანიზაცია „ილინდენი“ ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria*), Nos. 29221/95 და 29225/95, 2.10.01, პარ. 54.

128 იხილეთ მაგ. ჰარალამბიდის და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Haralambidis and others v. Greece*), No. 36706/97, 29.3.01.

129 No. 28488/95, 8.2.02.

დავობდა სასამართლოს წინაშე, რომ განმცხადებელს არ ჰქონდა ამოწურული შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებები მის იმ საჩივართან დაკავშირებით, რომ შიდასამართლებრივი წარმოება არ იყო დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი, რადგან მან არ მიმართა სააპელაციო სასამართლოს. სასამართლომ დაადგინა, რომ მთავრობას ეკრძალებოდა დაყრდნობოდა იმ არგუმენტებს, რომლებიც მას არ დაუყენებია კომისიის წინაშე. საქმეში ნ.ს. იტალიის წინააღმდეგ (*N.C. v. Italy*)¹³⁰ მთავრობამ დასაშვებობის ეტაპის შემდეგ წარმოადგინა კონტრარგუმენტები იმასთან დაკავშირებით, რომ განმცხადებელს არ ამოუწურავს შიდასამართლებრივი საშუალებები. საქმე დასაშვებად გამოცხადდა 1998 წლის დეკემბერში და მთავრობის არგუმენტი ეფუძნებოდა იმას, რომ განმცხადებელმა არ მიმართა შიდა სასამართლოს კომპენსაციისთვის მას შემდეგ, რაც ის გამართლებული იქნა. გამართლების გადაწყვეტილება საბოლოო გახდა 1999 წლის ოქტომბერში. შესაბამისად, სასამართლომ არ მიიჩნია, რომ ეს არგუმენტი შეიძლებოდა გამოყენებულიყო დასაშვებობის ეტაპზე. თუმცა სასამართლომ აღნიშნა, რომ მთავრობამ გამოთქვა პროტესტი 2002 წლის იანვარში, ორი წლისა და ორი თვის დავიანებით. დიდმა პალატამ მიიჩნია, რომ მთავრობას არ უნდა მისცემოდა ამ არგუმენტის გამოყენების უფლება არაგონივრული გაჭიანურების გამო. რაც შეეხება არგუმენტების გამოყენების აკრძალვას, სასამართლო განასხვავებს დასაშვებობის საკითხებს და იურისდიქციის საკითხებს. შესაბამისად, მთავრობას ვერ აუკრძალავენ ახალი საკითხების წამოჭრას არსებითი განხილვის ეტაპზე, როდესაც საქმე ეხება სასამართლოს იურისდიქციას დროში¹³¹.

შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების ამოწურვა

4.53 შესავალი

პრაქტიკაში ყველაზე მნიშვნელოვანი დასაშვებობის წესი არის შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების ამოწურვის მოთხოვნა და ევროპის სასამართლოში განაცხადის აღძვრა ნ თვის განმავლობაში იმ დროიდან, როდესაც საბოლოო გადაწყვეტილება იქნა მიღებული. ეს წესები მჭიდროდ არის დაკავშირებული იმასთან, თუ რა შიდასამართლებრივი საშუალებებია ხელმისაწვდომი. ამაზე იქნება დამოკიდებული განაცხადის აღძვრის ვადაც. მოპასუხე მთავრობები ხშირად, როდესაც ეს შესაძლებელია, ამტკიცებენ, რომ შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებები არ ამოწურულა. შესაბამისად, ამ სივრცეში პრაქტიკოსებს მოეთხოვებათ, რომ ძალიან ნათლად წარმოაჩინონ თავიანთი კლიენტის პოზიცია.

4.54 შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების წესის ახსნას წარმოადგენს ის პრინციპი, რომ შიდა ხელისუფლების ორგანოებს ყოველთვის უნდა მიეცეთ შესაძლებლობა გამოასწორონ კონვენციის დარღვევა, სანამ საკითხს განიხილავს ევროპის სასამართლო. წესი ეფუძნება მე-13 მუხლში ასახულ ვარაუდს, რომ შიდასამართლებრივ სისტემაში სავარაუდო დარღვევასთან დაკავშირებით არსებობს ეფექტიანი სამართლებრივი დაცვის საშუალება, იმისდა მიუხედავად, კონვენცია არის თუ არა ეროვნული სამართლის სისტემის ნაწილი¹³².

მტკიცების ტვირთი

4.55 განმცხადებლებს მოეთხოვებათ თავიანთ განაცხადებში აღწერონ ზომები, რაც მიიღეს შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების ამოსაწურად. ამის შემდეგ მოპასუხე მთავრობას ეკისრება მტკიცების ტვირთი იმის დასამტკიცებლად, რომ

130 No. 24952/94, 18.12.02.

131 ბლეჩინი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Blečić v. Croatia*), No. 59532/00, 8.3.06, პარ. 63-9.

132 იხილეთ მაგ. აქდივარი თურქეთის წინააღმდეგ (*Akdivar v. Turkey*), No. 21893/93, 16.9.96, პარ. 65. იხილეთ, აგრეთვე, მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია Rec(2004)6 წვერი სახელმწიფოების მიმართ შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების გაუმჯობესების შესახებ.

შიდასამართლებრივი საშუალებები არ ამოწურულა¹³³ იმ შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალების დასახელებით, რომელიც კონკრეტული საქმის კონტექსტში უნდა ყოფილიყო გამოყენებული, მაგრამ არ გამოუყენებიათ. მთავრობამ უნდა დაამტკიცოს სასამართლოში, რომ საქმე ეხებოდა ეფექტიან, როგორც თეორიულად, ისე პრაქტიკულად ხელმისაწვდომ საშუალებას შესაბამის მომენტში¹³⁴. ეს ნიშნავს, რომ საშუალება უნდა იყოს ხელმისაწვდომი, უნდა შეეძლოს დარღვევის გამოსწორება, რასაც განმცხადებელი ასაჩივრებს და უნდა შეიცავდეს წარმატების გონივრულ პერსპექტივას.

4.56 სასამართლო ხშირად სთხოვს მოპასუხე სახელმწიფოს, მოიყვანონ მაგალითები იმის დასადასტურებლად, რომ დასახელებული სამართლებრივი დაცვის საშუალება წარმატებით გამოიყენეს სხვა მოსარჩელებმა, რომლებიც განმცხადებლის მსგავს მდგომარეობაში იმყოფებოდნენ¹³⁵. მაგალითად, საქმეში აპოსტოლი საქართველოს წინააღმდეგ (*Apostol v. Georgia*)¹³⁶ მოპასუხე მთავრობამ ვერ დაამტკიცა სასამართლოში, რომ პირის მიერ კონსტიტუციური სარჩელის აღძვრა საქართველოში წარმოადგენდა ეფექტიან მექანიზმს შიდა სასამართლოს გადაწყვეტილების აღუსრულებლობის გამოსასწორებლად. საქმეში როდიჩი და სამი სხვა პირი ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის წინააღმდეგ (*Rodić and 3 others v. Bosnia and Herzegovina*)¹³⁷ სახელმწიფომ ვერ დაარწმუნა სასამართლო, რომ ციხის ინსპექტორისადმი მიმართვა წარმატების გონივრულ შესაძლებლობას იძლეოდა ფიზიკური ხელყოფის საჩივართან დაკავშირებით. საქმეში ჰაიდაუოვა სლოვაკეთის წინააღმდეგ (*Hajduová v. Slovakia*)¹³⁸ საქმე ეხებოდა ოჯახურ ძალადობას, სადაც სასამართლომ მიიჩნია, რომ მთავრობამ ვერ დაამტკიცა „აშკარად დამკვიდრებულ, თანმიმდევრულ სასამართლო პრაქტიკაზე დაყრდნობით, რომ განმცხადებლის მსგავს მდგომარეობაში მყოფი პირების საქმეებში პირადი ხელშეუხებლობის დასაცავად სასამართლოსადმი მიმართვა იქნებოდა ეფექტიანი დაცვის საშუალება“. ამ გადაწყვეტილების მიღებისას სასამართლომ გაითვალისწინა ოჯახური ძალადობის მსხვერპლთა განსაკუთრებულად მოწყვლადი მდგომარეობა.

3,57 თუ მთავრობა წამოჭრის ხელმისაწვდომ დაცვის საშუალებასთან დაკავშირებულ კონტრარგუმენტს, რომელიც მისი აზრით განმცხადებელს უნდა გამოეყენებინა, განმცხადებელმა უნდა დაამტკიცოს, რომ დაცვის საშუალება რეალურად გამოყენებული იქნა, ან რომ საშუალება არ იყო ადეკვატური ან ეფექტიანი, ან არსებობდა სხვა განსაკუთრებული მიზეზები, რაც ათავისუფლებდა განმცხადებელს საშუალების გამოყენებისგან. (იხ. ქვემოთ 4.85).

4.58 სასამართლო სწრაფად უგულებელყოფს მოპასუხე მთავრობას, რომელიც შიდა-სამართლებრივი დაცვის საშუალებებთან დაკავშირებით წარმოადგენს პოზიციას, რაც ეწინააღმდეგება მისივე არგუმენტებს შიდა სამართალწარმოებაში. მაგალითად, საქმეში კოლომპარი ბელგიის წინააღმდეგ (*Kolompar v. Belgium*)¹³⁹ მთავრობას არ მიეცა საშუალება ემტკიცებინა, რომ განმცხადებელს არ ამოუწურავს შიდასამართლებრივი საშუალებები, მაშინ როდესაც შიდა სამართალწარმოებაში სახელმწიფო ამტკიცებდა, როგორც მოპასუხე, რომ ეროვნულ სასამართლოს არ გააჩნდა იურისდიქცია.

133 დე ვილდე, ოომი და ვერსიპი ბელგიის წინააღმდეგ (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*), სერია ა, No. 12, 18.6.71, პარ. 60; დევეერი ბელგიის წინააღმდეგ (*Deweere v. Belgium*), სერია ა, No. 35, 27.2.80, პარ. 26.

134 იხილეთ მაგ. *Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret AS* ირლანდიის წინააღმდეგ (*Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret AS v. Ireland*), No. 45036/98, განჩინება 13.9.01; სელიმი კვიპროსის წინააღმდეგ (*Selim v. Cyprus*), No. 47293/99, განჩინება 18.9.01; ბენზანი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Benzan v. Croatia*), No. 62912/00, განჩინება 16.5.02; აპოსტოლი საქართველოს წინააღმდეგ (*Apostol v. Georgia*), No. 40765/02, 28.11.06.

135 იხილეთ მაგ. კანგასლუომა ფინეთის წინააღმდეგ (*Kangasluoma v. Finland*), No. 48339/99, 20.1.04.

136 No. 40765/02, 28.11.06.

137 No. 22893/05, 27.5.08, პარ. 58.

138 No. 2660/03, 30.11.10.

139 No. 11613/85, სერია ა, No. 235-C, 24.9.92, პარ. 31. იხილეთ, აგრეთვე, *Pine Valley Developments Ltd* ირლანდიის წინააღმდეგ (*Pine Valley Developments Ltd v. Ireland*), No. 12742/87, სერია ა, No. 222, 29.11.91, პარ. 47.

4.59 განმცხადებელმა შიდა სამართალწარმოებაში უნდა იდავოს შინაარსობრივად იმავე საჩივრის გამო, რაც შეაქვს ევროპულ სასამართლოში¹⁴⁰ იმ მიზეზით, რომ ეროვნულ სასამართლოს მიეცეს შესაძლებლობა გადაწყვიტოს საჩივრი, სანამ მას განიხილავს ევროპის სასამართლო. საქმეში გუზარდი იტალიის წინააღმდეგ (*Guzzardi v. Italy*)¹⁴¹ განმცხადებელი, რომელიც მაფიის წევრობაში იყო ეჭვმიტანილი, დავობდა მის სამწლიან პატიმრობასთან დაკავშირებით კუნძულ ასინარაზე. ის ამტკიცებდა, რომ ადგილი ჰქონდა სხვადასხვა მუხლების დარღვევას, თუმცა ის არ ეყრდნობოდა მე-5.1 მუხლს, რომელიც კომისიამ თავად წამოსწია და განიხილა და ეს იყო ერთადერთი მუხლი, რომელთან მიმართებითაც კომისიამ და სასამართლომ დაადგინეს დარღვევა. შესაბამისად, მკაცრად აუცილებელი არ არის იმ მუხლების, ან თუნდაც უფლებების დაკონკრეტება, რომელიც წარმოადგენს განმცხადებლის საჩივრის საფუძველს იმ პირობით, რომ სადავო საკითხები შინაარსობრივად წამოჭრა განმცხადებელმა¹⁴². რა თქმა უნდა, უძოვბესი იქნება კონვენციაზე პირდაპირ გაკეთდეს მითითება შიდა სამართალწარმოებაში, თუმცა ეს არ არის აბსოლუტურად აუცილებელი. საქმეში აჰმეტ სადიკი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Ahmet Sadik v. Greece*)¹⁴³ დადგინდა, რომ განმცხადებელს არ ამოუწურავს შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებები, რადგან მას არცერთ ეტაპზე არ მოუშველიებია მე-10 მუხლი ან მისი ეკვივალენტური არგუმენტები შიდა სასამართლოებში, მიუხედავად იმისა, რომ მე-10 მუხლი უშუალოდ მოქმედებდა ბერძნულ სამართალში. საქმეში აზინასი კვიპროსის წინააღმდეგ (*Azinas v. Cyprus*)¹⁴⁴ დიდმა პალატამ დაადგინა (არსებითი განხილვის ეტაპზე), რომ განმცხადებელს არ ჰქონდა ამოწურული შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებები, რადგან მან არ მოიშველია პირველი ოქმის პირველი მუხლი უზენაეს სასამართლოში, მიუხედავად იმისა, რომ მას უშუალოდ მოქმედი სამართლის ძალა ჰქონდა კვიპროსის სამართლებრივ სისტემაში.

შიდასამართლებრივი პროცესუალური წესების დაცვა

4.60 განმცხადებელს მოეთხოვება შიდა სამართალწარმოებაში გამოხატულად ან შინაარსობრივად საკითხის დაყენებისას დაემორჩილოს ფორმალურ და პროცესუალურ წესებს, მათ შორის, ხანდაზმულობის ვადებს, რასაც ითვალისწინებს ეროვნული სამართალი და მას მოეთხოვება გამოიყენოს ის პროცესუალური საშუალებები, რასაც შეეძლო კონვენციის დარღვევის აღკვეთა¹⁴⁵. შიდასამართლებრივი საშუალებები არ ჩაითვლება ამოწურულად, თუ განმცხადებელმა იმით ვერ გამოიყენა საშუალება, რომ დაარღვია ხანდაზმულობის ვადები ან სხვა პროცესუალური წესები. საქმეში ბარბერა, მესეგუე და ჯაბარდო ესპანეთის წინააღმდეგ (*Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain*)¹⁴⁶ განმცხადებლებმა არ დააყენეს საკითხი შიდა სასამართლო პროცესზე ზოგიერთი დასაცავი პირისა და მოწმის მიმართ მოსამართლის მტრულ დამოკიდებულებასთან დაკავშირებით, რაც განხილული იქნა, როგორც განმცხადებლის მიერ შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების ამოწურავობა.

წესის მოქნილობა

4.61 სასამართლომ განაცხადა, რომ 35-ე მუხლის ნორმა გამოყენებული უნდა იქნეს „გარ-

140 იხილეთ მაგ. გლასენაპი გერმანიის წინააღმდეგ (*Glasenapp v. Germany*), No. 9228/80, სერია ა, No. 104, 28.8.86, პარ. 42-6. თუმცა, განმცხადებელს შეიძლება მკაცრად არ მოეთხოვოს, რომ სამართალწარმოების მხარეს წარმოადგენდეს, იმ პირობით, რომ მისი მოთხოვნები არსებითად იქნა დაყენებული სასამართლოებში. (იხილეთ მაგ. პ., ქ. და ს. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*P., C. & S v. UK*), No. 56547/00, 11.12.01).

141 სერია ა, No. 39, 6.1.80.

142 იხილეთ მაგ. ლ. ლ. საფრანგეთის წინააღმდეგ (*L.L. v. France*), No. 7508/02, 10.10.06.

143 No. 18877/91, 15.11.96.

144 No. 56679/00, 28.4.04.

145 კარდო საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Cardot v. France*), No. 11069/84, 19.3.91, პარ. 34.

146 Nos. 10588/83, 10589/83 და 10590/83, 6.12.88, სერია ა, No. 146.

კვეული მოქნილობით და გადაჭარბებული ფორმალიზმის გარეშე¹⁴⁷. ეს მოქნილობა უკავშირდება იმ ფაქტს, რომ წესი გამოიყენება ადამიანის უფლებების დასაცავად გამოიწველი სისტემის კონტექსტში¹⁴⁸. შესაბამისად, შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების ამოწურვის წესი არ არის აბსოლუტური და მას არც ავტომატურად იყენებენ (იხ. აგრეთვე „განსაკუთრებული პირობები“, ქვემოთ 4.85 ნაწილი). ყოველთვის განიხილავენ თითოეული საქმის გარემოებებს, მათ შორის, ზოგად კონტექსტს, რომელშიც ფორმალური დაცვის საშუალებები მოქმედებს და განმცხადებლის პიროვნულ გარემოებებს. სასამართლო ამის შემდეგ შეამოწმებს საქმის ყველა გარემოებას იმის გასარკვევად, განმცხადებელმა გააკეთა თუ არა ყველაფერი, რისი გაკეთებაც მოეთხოვებოდა იმისთვის, რომ ამოეწურა შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებები¹⁴⁹.

შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების ხელმისაწვდომობა, ეფექტიანობა და საკმარისობა

- 4.62 თუმცა 35(1)-ე მუხლი აცხადებს, რომ სასამართლო მხოლოდ მას შემდეგ მოკიდებს ხელს საქმის განხილვას, რაც ამოწურული იქნება ყველა შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალება, განმცხადებელს მოეთხოვება იმ საშუალებების გამოყენება, რომლებიც არის ხელმისაწვდომი, ეფექტიანი და საკმარისი.

შიდასამართლებრივი საშუალებების ხელმისაწვდომობა

- 4.63 იმისთვის, რომ შიდასამართლებრივი საშუალება ხელმისაწვდომად ჩაითვალოს, განმცხადებელს უნდა შეეძლოს უშუალოდ აღძრას სამართალწარმოება (და ის არ უნდა იყოს დამოკიდებული საჯარო ორგანოზე ან თანამდებობის პირზე)¹⁵⁰. როდესაც ინდივიდებს არ შეუძლიათ უშუალოდ მიმართონ საკონსტიტუციო სასამართლოს კანონის კონსტიტუციურობის გასასაჩივრებლად (საქმე წარდგინებით უნდა გაგზავნონ სხვა სასამართლოებმა), როგორც, მაგალითად, ეს ხდება იტალიაში, ის არ წარმოადგენს საშუალებას რომელიც უნდა იქნეს ამოწურული¹⁵¹. უფასო სამართლებრივი დახმარების ნაკლებობა შეიძლება გავლენას ახდენდეს საშუალების ხელმისაწვდომობაზეც განმცხადებლის ფინანსური სახსრების, სამართლებრივი დაცვის საშუალების კომპლექსურობისა და იმის მიხედვით, სავალდებულოა თუ არა სამართლებრივი წარმომადგენლის ყოლა შიდა სამართალწარმოებაში¹⁵². სასამართლომ დაადგინა, რომ როდესაც შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალება ხელმისაწვდომი ხდება სასამართლოების პროგრესული ინტერპრეტაციის შედეგად, უნდა გავიდეს გონივრული დრო (რაც სხვადასხვა გარემოებებში სხვადასხვა იქნება), რომლის განმავლობაშიც საზოგადოებას საშუალება ექნება ეფექტიანად გათვითცნობიერდეს აღნიშნული გადაწყვეტილების შესახებ¹⁵³.

- 4.64 ევროპული სასამართლო არ გაიზიარებს მოპასუხე მთავრობის მითითებას იმგვარ შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებაზე, რომელიც მხოლოდ თეორიულად

147 იხილეთ მაგ. გუზარდი იტალიის წინააღმდეგ (Guzzardi v. Italy) სერია ა, No. 39, 6.1.80, პარ. 72; კარდო საფრანგეთის წინააღმდეგ (Cardot v. France), No. 11069/84, 19.3.91, პარ. 34; დემოპულოსი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (Demopoulos and others v. Turkey), No. 46113/99 და სხვა, განჩინება 1.3.10, პარ. 70.

148 აქდივარი თურქეთის წინააღმდეგ (Akdivar v. Turkey), No. 21893/93, 16.9.96, პარ. 69.

149 იხილეთ მაგ. იაშა თურქეთის წინააღმდეგ (Yaşa v. Turkey), No. 22495/93, 2.9.98, პარ. 77.

150 იხილეთ მაგ. ლეპოჯიცი სერბეთის წინააღმდეგ (Lepojić v. Serbia), No. 13909/05, 6.11.07 (კანონიერების დაცვის თხოვნასთან დაკავშირებით, რისი დაყენებაც მხოლოდ საჯარო პროკურორის შეძლო). იხილეთ, აგრეთვე, ქვემოთ მოცემილი განხილვა ხორვატიაში სამართლებრივი დაცვის საშუალების ხელმისაწვდომობასთან დაკავშირებით საკონსტიტუციო სასამართლოში სამართალწარმოების ხანგრძლივობის საქმეებზე.

151 იხილეთ მაგ. Immobiliare Saffi იტალიის წინააღმდეგ (Immobiliare Saffi v. Italy), No. 22774/93, 28.7.99, პარ. 42. იხილეთ, აგრეთვე, იორდაჩი და სხვები მოლდოვის წინააღმდეგ (Iordachi and others v. Moldova), No. 25198/02, განჩინება 5.4.05; ტანასე მოლდოვის წინააღმდეგ (Tănase v. Moldova), No. 7/08, 27.4.10.

152 იხილეთ აირი ირლანდიის წინააღმდეგ (Airey v. Ireland), სერია ა, No. 32, 9.10.79; ფოლკნერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Faulkner v. UK), No. 30308/96, Comm. Rep. 1.12.98.

153 დეპაუ ბელგიის წინააღმდეგ (Depauw v. Belgium), No. 2115/04, განჩინება 15.5.07; Provide S.R.L. იტალიის წინააღმდეგ (Provide S.R.L. v. Italy), No. 62155/00, განჩინება 5.7.07; ვინჩიჩი და სხვები სერბეთის წინააღმდეგ (Vinčić and others v. Serbia), No. 44698/06 და მომდევნო განაცხადები, განჩინება 1.12.09.

არის ხელმისაწვდომი. ამ მხრივ სასამართლომ შეიძლება მოსთხოვოს მთავრობას მაგალითის მოყვანა, როდესაც დასახელებული საშუალება წარმატებით იქნა გამოყენებული. მაგალითად, საქმეში დე ჟონგი, ბალჟე და ვან დენ ბრინკი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*De Jong, Baljet and van den Brink v. Netherlands*)¹⁵⁴ განმცხადებელი სამხედრო მოსამსახურეები, რომლებიც კეთილსინდისიერი მოწინააღმდეგეები იყვნენ, ჩიოდნენ მათი დაპატიმრების გამო სამხედრო ბრძანებისადმი დაუმორჩილებლობის საფუძველზე. მოპასუხე მთავრობა ამტკიცებდა, რომ განმცხადებლებს არ ამოუწურავთ შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებები, რადგან მათ შეეძლოთ დავის დაწყება სამოქალაქო სასამართლოებში. თუმცა ეს არგუმენტი უარყო სასამართლომ, რადგან არ არსებობდა ერთი მაგალითიც კი დაპატიმრებული სამხედრო მოსამსახურის მიერ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნისა. შესაბამისად, სასამართლო ვერ დარწმუნდა, რომ რეალურად ამგვარი საშუალება ხელმისაწვდომი იყო¹⁵⁵. იმავენაირად, საქმეში ვან ოოსტერვიკი ბელგიის წინააღმდეგ (*Van Oosterwijk v. Belgium*)¹⁵⁶ დარღვევის გამოსწორების ერთ საშუალებასთან დაკავშირებით, რომელზეც მთავრობა მიუთითებდა, დადგინდა, რომ იმ პირობებში, როდესაც არ არსებობდა შიდა დონეზე გადაწყვეტილი საქმის მაგალითი, განმცხადებელი არ უნდა დაედანაშაულებინათ იმაში, რომ არ აღძრა შესაბამისი საქმე.

4.65 საქმეში კრომბახი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Krombach v. France*)¹⁵⁷ განმცხადებლის შესაძლებლობა, რომ დაუსწრებლად გასამართლების შემდეგ მოეთხოვა ხელახალი გასამართლება, არ ჩაითვალა ხელმისაწვდომ საშუალებად, რადგან მისი ხელმისაწვდომობა დამოკიდებული იყო განმცხადებლის დაპატიმრებაზე, რაც არ წარმოადგენდა ნებაყოფლობით პირობას. საქმეში კონკა ბელგიის წინააღმდეგ (*Conka v. Belgium*)¹⁵⁸, რომელიც ეხებოდა სლოვაკი ბოშების თავშესაფრის მაძიებელი ჯგუფის ქვეყნიდან გაძევებას, სასამართლომ გამოყო რამდენიმე ფაქტორი, რაც საფუძველი გახდა დასკვნისთვის, რომ რეალურად, განმცხადებლებს არ მიუწვდებოდათ ხელი შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებებზე:

- განმცხადებლებმა მიიღეს ინფორმაცია შესაძლო სამართლებრივი დაცვის საშუალების შესახებ პოლიციის განყოფილებაში, მაგრამ ინფორმაცია ეწერა ძალიან წვრილი შრიფტით იმ ენაზე, რომელიც განმცხადებლებს არ ესმოდათ;
- მხოლოდ ერთი თარჯიმანი იყო ხელმისაწვდომი რამდენიმე ბოშური ოჯახისთვის და, შესაბამისად, არსებობდა პოლიციის განყოფილებიდან იურისტთან დაკავშირების მცირე პერსპექტივა;
- ხელისუფლებამ არ შესთავაზა განმცხადებლებს პოლიციის განყოფილებაში ან თავისუფლების აღკვეთის ცენტრში რაიმე უფასო სამართლებრივი დახმარება; და
- გადამწყვეტი მნიშვნელობის იყო ის, რომ იურისტს აცნობეს განმცხადებელთა მდგომარეობის შესახებ პარასკევს, საღამოს 10:30 საათზე და განმცხადებლები გააძევეს მომდევნო სამშაბათს; შესაბამისად, საჩივარი (დაწესებულებაში იძულებით მოთავსების წინააღმდეგ საჩივრების განყოფილებაში) ვერ იქნებოდა დროულად განხილული.

4.66 საქმეში კუჩერუკი უკრაინის წინააღმდეგ (*Kucheruk v. Ukraine*) სასამართლომ გაითვალისწინა პატიმარი განმცხადებლის ფსიქიკური მდგომარეობა, ის, რომ

154 Nos. 8805/79, 8806/79, 9242/81, სერია ა, No. 77, 22.5.84.

155 იხილეთ, აგრეთვე, დულაში თურქეთის წინააღმდეგ (*Dulaş v. Turkey*), No. 25801/94, 30.1.01, პარ. 46 (უშიშროების ძალების მიერ საკუთრების მიზანმიმართულად განადგურებასთან დაკავშირებული საჩივრების შედეგად, კომპენსაციის გაცემის არცერთი მაგალითი არ არსებობდა).

156 No. 7654/76, 6.11.80.

157 No. 29731/96, 13.2.01, პარ. 67.

158 No. 51564/99, 5.2.02, პარ. 43-6.

„არსებითად იყო დაზიანებული გარე სამყაროსთან მისი კომუნიკაციის უნარი“¹⁵⁹, როდესაც აფასებდა, თუ რამდენად შეეძლო განმცხადებელს, ედავა ციხის ადმინისტრაციის წინაშე სამედიცინო დახმარებასთან დაკავშირებით.

შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების ეფექტიანობა და საკმარისობა

- 4.67 სამართლებრივი დაცვის საშუალება ჩაითვლება ეფექტიანად და საკმარისად, თუ მას შეუძლია გამოასწოროს განმცხადებლისთვის კონვენციის სავარაუდო დარღვევა¹⁶⁰. ეს მოიცავს არა მხოლოდ სასამართლოში სამართლებრივი დაცვის საშუალებებს, არამედ აგრეთვე ადმინისტრაციულ შიდასამართლებრივ საშუალებებს, რომლებსაც შეუძლიათ კონკრეტული საქმის გარემოებების გათვალისწინებით სიტუაციის გამოსწორება¹⁶¹.
- 4.68 ხელისუფლებისადმი თავისი გადაწყვეტილების გადასინჯვის თხოვნით მიმართვის შესაძლებლობა, როდესაც გადაწყვეტილება უკვე მიღებულია, ზოგადად არ წარმოადგენს საკმარის საშუალებას¹⁶². განმცხადებლებს აგრეთვე არ მოეთხოვებათ იმგვარი საშუალებების გამოყენება, რაც წმინდა დისკრეციული ხასიათისაა. საქმეში ბაკლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Buckley v. UK*)¹⁶³ კომისიამ უარყო მთავრობის არგუმენტი, რომ განმცხადებელს არ ჰქონდა ამოწურული შიდასამართლებრივი საშუალებები, რადგან მან არ მიმართა სახელმწიფო მდივანს, რომელსაც მოძრავი სახლების სადგომების 1968 წლის აქტის შესაბამისად, ჰქონდა უფლებამოსილება მითითება მიეცა ადგილობრივი ხელისუფლებისთვის მოძრავი სახლების სადგომების გამოყოფასთან დაკავშირებით. კომისიამ გამოარკვია, რომ სახელმწიფო მდივანს გააჩნდა ძალზე ფართო დისკრეცია და 1968 წლის აქტის შესაბამისი დებულებებით გათვალისწინებული უფლებამოსილება მხოლოდ ხუთჯერ გამოიყენა. იმავენიარად, საქმეში ტემპლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Temple v. UK*)¹⁶⁴ განმცხადებელს არ მოსთხოვეს მიემართა დასაქმების 1982 წლის აქტის საფუძველზე სახელმწიფო მდივნისთვის რკინიგზის მეისრის თანამდებობიდან მისი გათავისუფლების გამო კომპენსაციასთან დაკავშირებით, რადგან ეს პროცედურა არსებითად დისკრეციული ხასიათის იყო და უტოლდებოდა კეთილი ნების საფუძველზე თანხის გაცემისთვის მიმართვას. კომპენსაციის მიღების სამართლებრივი უფლება არ არსებობდა, თუნდაც კანონმდებლობით დადგენილი სუბიექტობის კრიტერიუმები დაკმაყოფილებულიყო. საქმეში დევლინი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Devlin v. UK*)¹⁶⁵ განმცხადებელი ამტკიცებდა, რომ ის არ დანიშნეს ჩრდილოეთ ირლანდიის საჯარო სამსახურში რელიგიური დისკრიმინაციის გამო. განმცხადებელს არ მოეთხოვებოდა საჩივრით მიემართა საპარლამენტო ომბუდსმენისთვის, რადგან ომბუდსმენს არ გააჩნდა მდგომარეობის გამოსასწორებლად სავალდებულო გადაწყვეტილების მიღების უფლებამოსილება. ამასთან, მას არ შეეძლო გავლენის მოხდენა ხელისუფლების მიერ შიდა სამართალ-წარმოებაში მიღებული აქტის აღსრულებაზე, სადაც ნათქვამი იყო, რომ განმცხადებელი არ მიიღეს სამსახურში ეროვნული უშიშროების და საზოგადოებრივი უსაფრთხოების დასაცავად.

როდესაც შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების, მათ შორის, გასაჩივრების პროცესის (იხილეთ ქვემოთ) ეფექტიანობა საეჭვოა, საშუალება მაინც უნდა იქნეს

159 No. 2570/04, 6.9.07.

160 მაგალითად, რუსეთში კონსტიტუციური სარჩელი არ ითვლება ეფექტურ, სამართლებრივი დაცვის საშუალებად, როდესაც შესაძლო დარღვევის წყაროა საკანონმდებლო ნორმის მცდარი გამოყენება ან ინტერპრეტაცია, როდესაც თავად ნორმა არ არის არაკონსტიტუციური. იხილეთ სერგეი სმირნოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Sergey Smirnov v. Russia*), No. 14085/04, განჩინება 6.7.06.

161 იხილეთ მაგ. როდიჩი და 3 სხვა პირი ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის წინააღმდეგ (*Rodić and 3 others v. Bosnia and Herzegovina*), No. 22893/05, 27.5.08, პარ. 57-8 (ციხის ინსპექტორისადმი მიმართვა კონსტიტუციურ სარჩელთან ერთად).

162 ბ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*B v. UK*), No. 18711/91.

163 No. 20348/92, განჩინება 3.3.94.

164 No. 10530/83, განჩინება 16.5.85.

165 No. 29545/95, განჩინება 11.4.02.

გამოყენებული ევროპის სასამართლოს შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების ამოწურვის ტესტის დაკმაყოფილების მიზნებისთვის. მაგალითად, განაცხადი საქმეში მოგოსი და კრიფკა გერმანიის წინააღმდეგ (*Mogos and Krifka v. Germany*)¹⁶⁶ ეხებოდა ბოშური წარმოშობის, მოქალაქეობის არმქონე პირების გაძევებას. საქმე გამოცხადდა დაუშვებლად იმის გამო, რომ საქმე არ იქნა შეტანილი ფედერაციულ საკონსტიტუციო სასამართლოში. საკმარისი არ აღმოჩნდა განმცხადებლის სამართლებრივი წარმომადგენლების რწმენა, რომ ამგვარ სარჩელს არ ექნებოდა წარმატების პერსპექტივა. ეს განსაკუთრებით ეხება საერთო სამართლის სისტემებს, სადაც სასამართლოები განავრცობენ და ავითარებენ პრინციპებს სასამართლო პრაქტიკის მეშვეობით: „ზოგადად, პრობლემის მქონე ინდივიდს ეკისრება ტვირთი, რომ ეროვნულ სასამართლოს მისცეს შესაძლებლობა განავითარონ არსებული უფლებები ინტერპრეტაციის გზით“¹⁶⁷. საქმეში გრაფი და გრაფინია სპენსერები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Earl and Countess Spencer v. UK*)¹⁶⁸, რაც ეხებოდა უელსის პრინცესას შესახებ ტაბლიოდურ ჟურნალებში ინფორმაციის გამოქვეყნებას, რომლებიც, მათი თქმით, მოპოვებული იყო მისი ახლო მეგობრისგან, განმცხადებლებმა არ აღძრეს საქმე კონფიდენციალურობის მოვალეობის დარღვევასთან დაკავშირებით ეროვნულ სასამართლოში. სასამართლომ აღნიშნულის გამო შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებები არ ჩათვალა ამოწურულად.

- 4.69 საქმეში დ ირლანდიის წინააღმდეგ (*D v. Ireland*)¹⁶⁹, რომელიც ეხებოდა ჩანასახის სასიკვდილო ანომალიის შემთხვევაში აბორტის გაკეთების შეუძლებლობასთან დაკავშირებულ საჩივარს, ჩაითვალა, რომ განმცხადებელს არ ჰქონდა ამოწურული ხელმისაწვდომი შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებები, რადგან მან არ აღძრა კონსტიტუციური სარჩელი, მიუხედავად იმისა, რომ სარჩელის წარმატების ალბათობა გაურკვეველი იყო. ამისგან განსხვავებით, საქმეში კოზაკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Kozak v. Poland*)¹⁷⁰ მოპასუხე მთავრობა წარუმატებელი აღმოჩნდა იმის მტკიცებისას, რომ განმცხადებელმა ვერ ამოწურა შიდასამართლებრივი საშუალებები იმის გამო, რომ არ აღძრა კონსტიტუციური სარჩელი. საქმე ეხებოდა ჰომოსექსუალი განმცხადებლის უუნარობას შეენარჩუნებინა ბინის ქირავნობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე უფლებები მისი პარტნიორის გარდაცვალების შემდეგ. მთავრობის არგუმენტის უარყოფისას სასამართლომ მიუთითა, რომ ფრაზა „პირი, რომელიც იმყოფება მოქირავნესთან ფაქტობრივ საქორწინო თანაცხოვრებაში“, პოლონეთის ეროვნული სასამართლოების „განგრძობადი და დამკვიდრებული ინტერპრეტაციის“ მიხედვით ისე განიმარტებოდა, რომ მოიცავდა მხოლოდ ჰეტეროსექსუალურ ურთიერთობებს. სასამართლომ აგრეთვე გაითვალისწინა „პოლონეთში ერთი და იმავე სქესის წარმომადგენლებს შორის ურთიერთობებთან დაკავშირებული ზოგადი სამართლებრივი და პოლიტიკური კონტექსტი“. საქმე მაკფარლანი ირლანდიის წინააღმდეგ (*McFarlane v. Ireland*)¹⁷¹ მიუთითებს განმარტების სირთულეებზე, რაც შეიძლება წარმოიშვას სამართლებრივი დაცვის საშუალებების ეფექტიანობის საკითხთან დაკავშირებით. აღნიშნულ საქმეში დიდი პალატის წევრთა უმრავლესობამ დაადგინა მე-13 მუხლის დარღვევა, რადგანაც არ არსებობდა ეფექტიანი სამართლებრივი დაცვის საშუალება სისხლის სამართალწარმოების გაჭიანურების გამო ზიანის ანაზღაურების მოსათხოვად. მოსამართლეთა უმრავლესობამ გადაწყვიტა, რომ სრულიად გაურკვეველი იყო, გონივრულად სწრაფი მართლმსაჯულების კონსტიტუციური უფლების დარღვევის გამო

166 No. 78084/01, განჩინება 27.3.03.

167 გრაფი და გრაფინია სპენსერები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Earl and Countess Spencer v. UK*), No. 28851/95 და 18852/95, განჩინება 16.1.98. იხილეთ, აგრეთვე, დ ირლანდიის წინააღმდეგ (*D v. Ireland*), No. 26499/02, განჩინება 27.6.06.

168 Nos. 28851/95 და 18852/95, განჩინება 16.1.98.

169 No. 26499/02, განჩინება 27.6.06. იხილეთ, განსხვავებული მიდგომისთვის, ა, ბ, და ს ირლანდიის წინააღმდეგ (*A, B & C v. Ireland*), No. 25579/05, 16.12.10.

170 No. 13102/02, 2.3.10.

171 No. 31333/06, 10.9.10.

ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა გამოდგებოდა თუ არა ეფექტიანი დაცვის საშუალება, როგორც ამას ამტკიცებდა მთავრობა. თუმცა განხვავებული მოსაზრების მქონე ხუთი მოსამართლე¹⁷¹ მიიჩნევდა, რომ საქმე უნდა გამოცხადებულიყო დაუშვებლად, რადგან განმცხადებელმა არ შეამოწმა ზიანის ანაზღაურებისთვის გათვალისწინებული პროცესის ეფექტიანობა.

4.70 ზოგადად, განმცხადებლებს მოეთხოვებათ გამოიყენონ გასაჩივრების მექანიზმები შიდასამართლებრივი საშუალებების ამოწურვის პროცესში, თუ კონვენციის შესაძლო დარღვევასთან დაკავშირებით გასაჩივრების პროცესი შეიძლება წარმოადგენდეს ან წარმოადგენს დაცვის საშუალებას¹⁷². მაგალითად, განაცხადი საქმეში ეპოზდემირი თურქეთის წინააღმდეგ (*Epözdemir v. Turkey*)¹⁷³ გამოცხადდა დაუშვებლად იმის გამო, რომ განმცხადებელმა არ გაასაჩივრა საჯარო პროკურორის გადაწყვეტილება, არ დაეწყო დევნა სოფლის დარაჯების მიმართ, რომლებიც სავარაუდოდ პასუხისმგებლები იყვნენ განმცხადებლის ქმრის სიკვდილის გამო: ვერ დადგინდა, რომ ასიზების სასამართლოსთვის მიმართვა მოკლებული იყო წარმატების შესაძლებლობას.

4.71 თუმცა არ არის აუცილებელი, რომ განმცხადებლებმა გამოიყენონ პოტენციური, დარღვევის გამოსწორების ან გასაჩივრების პროცესის ისეთი ფორმები, რომელიც რეალურად არ წარმოადგენს სამართლებრივი დაცვის საშუალებას¹⁷⁴, მაგალითად, როდესაც სამართლებრივი აზრი ნათლად არის ჩამოყალიბებული იმაზე, რომ არ არსებობს წარმატების პერსპექტივა¹⁷⁵. ამგვარ სიტუაციაში განმცხადებელს მოუწევს სასამართლოს დარწმუნება იმაში, რომ არ არსებობდა წარმატების პერსპექტივა და პრაქტიკოსებმა შეიძლება იფიქრონ სასამართლოში ექსპერტის სამართლებრივი მოსაზრების წარდგენაზე ამ მიზნით. საქმეში მაკფილი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McFeeley v. UK*)¹⁷⁶, რომელიც ეხებოდა ჩრდილოეთ ირლანდიაში მამეს ციხეში არსებულ პატიმრობის პირობებს, კომისიამ დაადგინა, რომ საქმის განსახილველად მიღების შესახებ ბრძანება (სერჩერარის ბრძანება) არ წარმოადგენდა ეფექტიანი დაცვის საშუალებას, ვინაიდან ჩამოყალიბებული სამართლებრივი აზრის გათვალისწინებით სერიოზული ეჭვები არსებობდა იმასთან დაკავშირებით, რომ ამგვარ ბრძანებას გასცემდნენ განმცხადებლების საქმისთვის; ამასთან, თუმცა ის შეიძლება იყოს საკმარისი ყოფილიყო განმცხადებლის მე-3 მუხლთან დაკავშირებული საჩივრების გამოსასწორებლად, ის არ წარმოადგენდა დაცვის საშუალებას მე-3 მუხლის საჩივრებისთვის. როდესაც განმცხადებელი ჩივის, რომ მათი მოსალოდნელი გაძევება სახელმწიფოდან გამოიწვევს მე-3 მუხლთან შეუთავსებელი მოპყრობის საფრთხეს, სასამართლო მიიჩნევს, რომ გასაჩივრების მექანიზმები, რომელთაც არ შეუძლიათ გადაწყვეტილების მოქმედების შეჩერება, არ არის ეფექტიანი 35.1 მუხლის მიზნებისთვის¹⁷⁷.

როდესაც განმცხადებელი თავად არსებულ კანონს ასაჩივრებს, ნაკლებსავარაუდოა, რომ არსებობდეს ეფექტიანი და ხელმისაწვდომი შიდასამართლებრივი საშუალებები. მაგალითად, საქმეში იორდაჩი და სხვები მოლდოვის წინააღმდეგ (*Iordachi and*

172 მოსამართლეები გიულუმინი, ზიმელე, ბიანკუ და პაუერი და ცალკე მოსამართლე ლოპეზ-გუერა.

173 იხილეთ მაგ. სივე საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Civet v. France*), No. 29340/95, 28.9.99.

174 No. 57039/00, განჩინება 31.1.02.

175 იხილეთ მაგ. ჰილტონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Hilton v. UK*), No. 5613/72, განჩინება 5.3.76, (1976) 4 DR 177; ჩიკოსი უნგრეთის წინააღმდეგ (*Csikós v. Hungary*), No. 37251/04, 5.12.06.

176 იხილეთ მაგ. დე ვილდე, დომსი და ვერსიპი ბელგიის წინააღმდეგ (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*), სერია ა, No. 12, 18.6.71, პარ. 62; სალა შეეხი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Salah Sheekh v. Netherlands*), No. 1948/04, 11.1.07, პარ. 123.

177 No. 8317/78, განჩინება 15.5.80.

178 იხილეთ მაგ. ექსი გერმანიის წინააღმდეგ (*X v. Germany*), No. 7216/75, განჩინება 20.5.76; DR 5, გვ.137; მსაფრანგეთის წინააღმდეგ (*M v. France*), No. 10078/82, განჩინება 13.12.84, DR 41, გვ. 103; სულთანი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Sultani v. France*), No. 45223/05, 20.9.07, პარ. 50. იხილეთ, აგრეთვე, თავი 6 (ნაწილი 6.562) შემჩნეული ეფექტის მქონე სამართლებრივი დაცვის საშუალებებთან და მე-13 მუხლთან დაკავშირებით.

others v. Moldova)¹⁷⁹ განმცხადებლები იყვნენ არასამთავრობო ორგანიზაციის „იურისტები ადამიანის უფლებებისთვის“ წევრები და ჩიოდნენ, რომ მათ მიმართ შეიძლებოდა განხორციელებულიყო მეთვალყურეობა სახელმწიფოს მხრიდან (თუმცა მათ არ დაუსახელებიათ რაიმე კონკრეტული შემთხვევა). იმის აღნიშვნისას, რომ განმცხადებლები დავობდნენ კანონთან დაკავშირებით, რომელიც არ შეიცავდა საკმარის გარანტიებს ხელისუფლების ორგანოების მხრიდან უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენების აღსაკვეთად, სასამართლომ ჩათვალა, რომ ეფექტიანი დაცვის საშუალებები არ არსებობდა: მხოლოდ მოლდოვის პარლამენტს შეეძლო კანონის შეცვლა და მხოლოდ საკონსტიტუციო სასამართლოს შეეძლო კანონების არაკონსტიტუციურად გამოცხადება (მაგრამ საკონსტიტუციო სასამართლოსთვის უშუალოდ მიმართვის უფლება არ ჰქონდათ ინდივიდებს და ორგანიზაციებს).

4.72 შიდასამართლებრივი პროცესის ხანგრძლივობა წარმოადგენს გასათვალისწინებელ ფაქტორს მისი ეფექტიანობის შეფასებისთვის. მაგალითად, საქმე თანლი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tanli v. Turkey*)¹⁸⁰ ეხებოდა განმცხადებლის ვაჟის მკვლელობას პოლიციის პატიმრობაში. სისხლის სამართლის პროცესი დაიწყო, მაგრამ განცხადებლის ვაჟის სიკვდილიდან ერთი წლისა და რვა თვის შემდეგ კიდევ გრძელდებოდა. ჩადენილი დანაშაულის მიმედ ხასიათის გათვალისწინებით, კომისიამ დაადგინა, რომ სისხლის სამართლის პროცესი არაეფექტიანი საშუალება იყო. დაცვის საშუალების ხელმისაწვდომობის დაყენება შეიძლება ნიშნავდეს, რომ განმცხადებელს არ ევალება მისი გამოყენება. საქმეში რიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Reed v. UK*)¹⁸¹ განმცხადებელი ჩიოდა, რომ მას თავს ესხმოდნენ ციხეში და თავის საჩივარს აფუძნებდა მე-3 მუხლზე. მთავრობა ამტკიცებდა, რომ მას არ ამოუწურავს შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებები, რადგან არ აღუძრავს სამოქალაქო საქმე ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით. თუმცა განმცხადებელს ჯერ მოსთხოვეს, რომ ციხის ადმინისტრაციას გამოეძიებინა მისი საჩივრები და არ მისცეს ადვოკატთან შეხვედრის უფლება ორ წელზე მეტი ხნის განმავლობაში. ამ პირობებში, განმცხადებელი არ უნდა დაებრკოლებინა შიდასამართლებრივი საშუალებების ამოუწურავობას მაშინაც კი, როდესაც სამართლებრივი დაცვის საშუალება მოგვიანებით, ორწლიანი პერიოდის შემდეგ, ხელმისაწვდომი გახდა, რადგან პრინციპის დონეზე საშუალება უნდა იყოს დაუყოვნებლივ ხელმისაწვდომი ყველა დაზარალებული პირისთვის, განსაკუთრებით, შესაძლო არასათანადო მოპყრობის საქმეებში.

4.73 თუ არსებობს შესაძლო შიდასამართლებრივი საშუალებების გარკვეული რაოდენობა, განმცხადებელს არ მოეთხოვება ყველა მათგანის ამოწურვა ან თუნდაც ერთზე მეტის ამოწურვა, თუ ის ამით ვერაფერს მიაღწევს¹⁸². სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებელი არ უნდა გაკრიტიკებულიყო იმის გამო, რომ არ გამოიყენა სამართლებრივი საშუალებები, რომელიც არსებითად იმავე შედეგით დასრულდებოდა და არ სთავაზობდა მას წარმატების მეტ შესაძლებლობას.¹⁸³

4.74 შიდასამართლებრივი საშუალებების ამოწურვა შეიძლება მოხდეს მას შემდეგაც, როდესაც განაცხადი გაიგზავნება ევროპის სასამართლოში, მაგრამ ამგვარი საშუალებები ამოწურული უნდა იქნეს დასაშვებობის გადაწყვეტილების მიღებამდე¹⁸⁴.

179 No. 25198/02, განჩინება 5.4.05.

180 No. 26129/94, განჩინება 5.3.96.

181 No. 7630/76, განჩინება 6.12.79.

182 იხილეთ, მაგ. *Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret AS* ირლანდიის წინააღმდეგ (*Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret AS v. Ireland*), No. 45036/98, განჩინება 13.9.01; *Moreira Barbosa v. Portugal*, No. 65681/01, განჩინება 29.4.04; ჯელიჩიცი ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის წინააღმდეგ (*Jelićić v. Bosnia and Herzegovina*), No. 41183/02, განჩინება 15.11.05; *Boicenco v. Moldova*, No. 41088/05, 11.7.06.

183 ა საფრანგეთის წინააღმდეგ (*A v. France*), No. 14838/89, სერია ა, No. 277-B, 23.11.93.

184 *ლუბერტი იტალიის წინააღმდეგ* (*Luberti v. Italy*), No. 9019/80, განჩინება 7.7.81, 27 DR 181.

- 4.75 დაუდგენელი პირების მიერ განმცხადებლის ნათესავის მკვლელობის გამო სამოქალაქო პროცესი ზიანის ასანაზღაურებლად არ ჩაითვალა ეფექტიან საშუალებად, რადგან განმცხადებელს ამგვარ პროცესში მოეთხოვებოდა იმ პირის იდენტიფიცირება, ვინც ჩაიდინა სამოქალაქო სამართალდარღვევა¹⁸⁵. იმავე გარემოებებში ჩაითვალა, რომ ადმინისტრაციული სარჩელი, რომელიც საშუალებას იძლეოდა სახელმწიფოს დაკისრებოდა ზიანის ანაზღაურება ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობის საფუძველზე, არ იყო საკმარისი საშუალება. სასამართლომ დაადგინა, რომ სასიკვდილო თავდასხმის შემთხვევაში ზიანის ანაზღაურება არ იყო საკმარისი კონვენციის მე-2 და მე-13 მუხლებიდან გამომდინარე ვალდებულებების დასაკმაყოფილებლად, რადგან ისინი მოითხოვენ იმგვარი გამოძიების ჩატარებას, რომელსაც შეუძლია პასუხისმგებელი პირების იდენტიფიცირება და დასჯა¹⁸⁶.
- 4.76 სასამართლომ აგრეთვე დაადასტურა, რომ თავისუფლების აღკვეთის კანონიერებასთან დაკავშირებულ საქმეებში განმცხადებელს არ მოეთხოვება საქმის აღძვრა ზიანის ანაზღაურების მისაღებად იმისთვის, რომ ამოწუროს შიდასამართლებრივი საშუალებები. აქედან ჩანს, რომ სასამართლოს მიერ თავისუფლების აღკვეთის კანონიერების შემოწმება განსხვავდება მე-5 მუხლიდან შეუთვსებელი თავისუფლების აღკვეთის გამო კომპენსაციის მიღების უფლებისგან¹⁸⁷. საქმეში ეგმეზი კვიპროსის წინააღმდეგ (*Egmez v. Cyprus*)¹⁸⁸ ჩაითვალა, რომ საკმარისი იყო პოლიციის მიერ არაჯეროვან მოპყრობასთან დაკავშირებით განმცხადებლის მიერ საჩივრის წარდგენა ომბუდსმენის წინაშე. სასამართლოს თქმით, ამის შემდეგ უნდა დაწყებულიყო სამართალწარმოება ამ ინციდენტში ჩართული პოლიციის ოფიცრების წინააღმდეგ¹⁸⁹.
- 4.77 თუ განმცხადებელს შეუძლია აჩვენოს, რომ გარკვეული პერიოდის განმავლობაში დამკვიდრებული იყო „ქვევის მოდელი, რომელიც იწვევდა დარღვევას“, ეს გავლენას მოახდენს სასამართლოს მიერ პოტენციური დაცვის საშუალებების ეფექტიანობის შეფასებაზე. საქმეში ოზთურქი თურქეთის წინააღმდეგ (*Özturek v. Turkey*)¹⁹⁰ განმცხადებელი გამოემგმლის წინააღმდეგ 19 ბრალდების საქმეზე გაიმართა შესაბამისი ოდენობის სისხლის სამართლის პროცესები, რაც უკავშირდებოდა ქურთების მდგომარეობასთან დაკავშირებულ სტატიებსა და გამოცემებს. სასამართლომ დაადგინა, რომ განაცხადი ძირითადად არ ეხებოდა ინდივიდუალურ მოვლენებს ან ქმედებებს, არამედ ქვევის ჩამოყალიბებულ მოდელს, რომელიც მოქმედებდა შედარებით ხანგრძლივი დროის განმავლობაში და მიმართული იყო განმცხადებლის კომპანიის მიერ ინფორმაციის გამოქვეყნების აღკვეთისკენ. დადგინდა, რომ არ არსებობდა სამართლებრივი დაცვის საშუალება, რომელიც ეფექტიანი იქნებოდა ზოგადი სიტუაციის შესაცვლელად, რაზეც განმცხადებელი ჩიოდა და, შესაბამისად, არ იყო მნიშვნელოვანი ის ფაქტი, რომ ერთ შემთხვევაში განმცხადებელმა არ გაასაჩივრა თავისი მსჯავრდება.
- 4.78 ნათელია, რომ ხელისუფლების ორგანოების უმოქმედობა მძიმე დარღვევების გამოძიებასთან დაკავშირებით, ათავისუფლებს მსხვერპლს იმის საჭიროებისგან, რომ დამატებითი შესაძლო ფორუმები გამოიყენოს გამოსასწორებლად. საქმეში ელჩი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Elçi and others v. Turkey*)¹⁹¹ განმცხადებელი იურისტები აყენებდნენ მთელ რიგ საჩივრებს პატიმრობისას მათ მიმართ არასათანადო მოპყრობასთან დაკავშირებით, როგორც საჯარო პროკურორის, ისე მოსამართლის და

185 იაშა თურქეთის წინააღმდეგ (*Yaşa v. Turkey*), No. 22495/93, 2.9.98, პარ. 73.

186 იქვე, პარ. 74. იხილეთ, აგრეთვე, მაგ. ხაშიევი და აკაევა რუსეთის წინააღმდეგ (*Khashiyev and Akayeva v. Russia*), No. 57942/00 და 57945/00, 24.2.05, პარ. 121; ბრანკო ტომასიჩი და სხვები ხორვატიის წინააღმდეგ (*Branko Tomašić and others v. Croatia*), No. 46598/06, 15.1.09, პარ. 42.

187 იხილეთ მაგ. ვლოხი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Wloch v. Poland*), No. 27785/95, 19.10.00, პარ. 90.

188 No. 30873/96, 21.12.00.

189 იქვე, პარ. 72.

190 No. 29365/95, განჩინება 27.5.03.

191 No. 23145/93 და 25091/94, 13.11.03, პარ. 606-8.

სახელმწიფო უშიშროების სასამართლოს წინაშე. რადგანაც ხელისუფლების არცერთმა ორგანომ არ გამოიძია მათი საჩივრები, სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებლებს არ მოეთხოვებოდათ გამოეყენებინათ სხვა თეორიულად ხელმისაწვდომი ადმინისტრაციული ან სამოქალაქო სამართლებრივი საშუალებები.

- 4.79 ევროპის სასამართლომ დაადასტურა გაერთიანებულ სამეფოსთან მიმართებით, რომ ადამიანის უფლებათა 1998 წლის აქტის საფუძველზე შეუთავსებლობის დეკლარაცია არ წარმოადგენს განმცხადებლისთვის ეფექტიან საშუალებას¹⁹². ეს გამოწვეულია იმით, რომ დეკლარაციას არ გააჩნია სავალდებულო ძალა სამართალწარმოების მხარეებისთვის, სადაც მას მიიღებენ და ის შესაბამის მინისტრს ანიჭებს უფლებამოსილებას და არა მოვალეობას, შეცვალოს დარღვევის გამომწვევი საკანონმდებლო აქტი, რათა ის კონვენციასთან შესაბამისობაში მოიყვანოს¹⁹³.

შიდასამართლებრივი საშუალებები სამართალწარმოების გადაჭარბებული ხანგრძლივობის წინააღმდეგ¹⁹⁴

- 4.80 საქმეებში, რომელიც ეხება სამართალწარმოების გადაჭარბებულ ხანგრძლივობას, სამართალდებრივი დაცვის საშუალება ეფექტიანად ჩაითვლება, თუ მას შეუძლია სამართალწარმოების დაჩქარება ან თუ ის ადეკვატურად გამოსწორებს გაჭიანურებას, რასაც უკვე ჰქონდა ადგილი¹⁹⁵. თუმცა, ბევრ სახელმწიფოში ამ პრობლემის სიტყვით გათვალისწინებით სასამართლო ხაზს უსვამს, რომ პრევენცია სამართალწარმოების დაჩქარების გზით, რა თქმა უნდა, საუკეთესო ვარიანტია¹⁹⁶. ამისდა მიუხედავად, როდესაც სამართალწარმოების ხანგრძლივობასთან დაკავშირებით დარღვევა უკვე მოხდა, სამართლებრივი დაცვის საშუალება, რომელიც მიმართულია სამართალწარმოების დაჩქარებისკენ, თავისთავად არ ჩაითვლება ამ სიტუაციის ადეკვატურ გამოსწორებად¹⁹⁷.
- 4.81 როდესაც სახელმწიფოები დროთა განმავლობაში შექმნიან უკუძალის მქონე, ახალ სამართლებრივი დაცვის საშუალებებს ამ საკითხის მოსაგვარებლად, ეს საშუალებები უნდა იქნეს გამოყენებული განმცხადებლის მიერ, თუ დადგინდება, რომ ისინი ეფექტიანია¹⁹⁸. ეს მოვალეობა შეიძლება მოქმედებდეს იმ საქმეებშიც,

192 ჰობსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Hobbs v. UK*), No. 63684/00, განჩინება 18.6.02. იხილეთ, აგრეთვე, ვოკერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Walker v. UK*), No. 37212/02, განჩინება 16.3.04; პირსონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Pearson v. UK*), No. 8374/03, განჩინება 27.4.04; ბ და ლ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*B and L v. UK*), No. 36536/02, განჩინება 29.6.04; ბარდენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Burden v. UK*), No. 13378/05, 29.4.08.

193 საქმეში ბარდენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Burden v. UK*), No. 13378/05, 29.4.08, დიდმა პალატამ გაიზიარა გაერთიანებული სამეფოს მთავრობის არგუმენტი, რომ ყველა საქმეში, სადაც შეუთავსებლობის დეკლარაცია გახდა საბოლოო, გადაიდგა ნაბიჯები სადავო საკანონმდებლო დებულების შესაცვლელად. შესაბამისად, დიდმა პალატამ დაასკვნა, „ვერ გამოვრიცხავთ, რომ რაღაც დროს, მომავალში კანონმდებლობის შეცვლის გზით, ეროვნული სასამართლოების მიერ მიღებული შეუთავსებლობის დეკლარაციების შესრულების პრაქტიკა იმდენად განსაზღვრული იყოს, რომ შესაძლებელი გახდეს ადამიანის უფლებათა აქტის მე-4 მუხლის იმგვარი განმარტება, რომ ის წარმოშობს მხოტავ ვალდებულებებს“. შესაბამისად, ამგვარ სიტუაციებში, განმცხადებლებს მოეთხოვებათ, პირველ რიგში, ამ სამართლებრივი დაცვის საშუალებების ამოწურვა ევროპული სასამართლოსთვის მიმართვამდე (გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც საჭირო იქნება იმგვარი ეფექტური სამართლებრივი დაცვის საშუალება, რომელიც აანაზღაურებს კონვენციის სავარაუდო დარღვევით უკვე გამოწვეულ ზარალს ან ზიანს).

194 იხილეთ, აგრეთვე: მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია CM/Rec(2010)3 წევრი სახელმწიფოების მიმართ სამართალწარმოების ხანგრძლივობის წინააღმდეგ ეფექტური სამართლებრივი დაცვის საშუალებების შესახებ, 2010 წლის 24 თებერვალი.

195 სურმელი გერმანიის წინააღმდეგ (*Sürmeli v. Germany*), No. 75529/01, 8.6.06, პარ. 99.

196 სკორდინო იტალიის წინააღმდეგ (*Scordino v. Italy*) (No. 1), No. 36813/97, 29.3.06, პარ. 183; სურმელი გერმანიის წინააღმდეგ (*Sürmeli v. Germany*), No. 75529/01, 8.6.06, პარ. 100.

197 სკორდინო იტალიის წინააღმდეგ (*Scordino v. Italy*) (No. 1), No. 36813/97, 29.3.06, პარ. 185

198 იხილეთ მაგ. ჰოლინგერი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Holzinger v. Austria*), No. 23459/94, 30.1.01 (სადაც სამართალწარმოება გრძელდებოდა 1988 წლიდან 1993 წლამდე და ახალი სამართლებრივი დაცვის საშუალება შეიქმნა 1990 წელს – სასამართლოების აქტი, მუხლი 91); ბაზიკი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Basic v. Austria*), No. 29800/96, 30.1.01 (ფედერალური კონსტიტუციის მუხლი 132); კრასუსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Krasuski v. Poland*), No. 61444/00, 14.6.05 (2004 წლის „კუდლას კანონი“).

რომელიც აღიძრა ევროპის სასამართლოში მანამ, სანამ შიდასამართლებრივი საშუალება გახდებოდა ეფექტიანი¹⁹⁹. იტალიაში „პინტოს აქტი“ მიიღეს 2001 წელს, რათა სააპელაციო სასამართლოში ყოფილიყო სამართლებრივი დაცვის საშუალება არაჯეროვნად ხანგრძლივი სამართლებრივი პროცესების წინააღმდეგ, მათ შორის, იმ საქმეებთან დაკავშირებითაც, რომელიც უკვე აღძრული იყო სტრასბურგში. შესაბამისად, განმცხადებლებს მოეთხოვებათ, გამოიყენონ ეს პროცედურა იმისთვის, რომ ამოწურონ შიდასამართლებრივი საშუალებები (თუმცა განმცხადებლებს მაინც შეუძლიათ მიმართონ სტრასბურგის სასამართლოს, თუ თავისთავად „პინტოს სამართალწარმოება“ ზედმეტად გაჭიანურდა ან არ შეუძლია სიტუაციის ადეკვატური გამოსწორება)²⁰⁰. სასამართლომ აგრეთვე მიიჩნია, რომ სასამართლო პრაქტიკის განვითარებაში საფრანგეთში შექმნა სამართლებრივი დაცვის საშუალება შიდა სამართალში²⁰¹ საქმის გონივრულ ვადაში განხილვის უფლების შესაძლო დარღვევის წინააღმდეგ (იმისდა მიუხედავად, შიდა სამართალწარმოება დასრულებული იყო თუ არა). ამდენად, სასამართლომ დაადგინა, რომ 1999 წლის 20 სექტემბრისთვის ამ საშუალებას მოპოვებული ჰქონდა სამართლებრივი განსაზღვრულობის საჭირო ხარისხი, რათა მისი გამოყენება სავალდებულო გამხდარიყო განმცხადებლებისთვის შიდასამართლებრივი საშუალებების ამოწურვის წესის შესასრულებლად²⁰². სასამართლომ დაადგინა, რომ პორტუგალიაშიც არსებობდა გადაჭარბებულად ხანგრძლივ სასამართლო პროცესთან დაკავშირებით ეფექტიანი საშუალება, სულ მცირე, 1999 წლის ოქტომბრიდან²⁰³. ხორვატიაში სამართალწარმოების ხანგრძლივობასთან დაკავშირებულ საქმეებში სასამართლო თავიდან უარყოფდა არგუმენტს, რომ შიდასამართლებრივი საშუალებების ამოსაწურად განმცხადებლები ვალდებული იყვნენ საკონსტიტუციო სასამართლოსთვის მიემართათ²⁰⁴, რადგან არ არსებობდა ამგვარი მექანიზმის ხელმისაწვდომობის უფლება, არამედ მიმართვა დამოკიდებული იყო თავად სასამართლოს დისკრეციამზე. ამასთან, არსებობდა ეჭვები

199 იხილეთ მაგ. გრძინჩიჩი სლოვენიის წინააღმდეგ (*Grzinčič v. Slovenia*), No. 26867/02, 3.5.07; ნაგოვიცინი და ნაღიევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Nagovitsyn and Nalgiyev v. Russia*), Nos. 27451/09 და 60650/09, განჩინება 23.9.10; ფახრედინოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Fakhretidinov v. Russia*), Nos. 26716/09, 67576/09 და 7698/10, განჩინება 23.9.10; ალსკოვი ფინეთის წინააღმდეგ (*Ahlskog v. Finland*), No. 5238/07, განჩინება 9.11.10. რაც შეეხება შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებებს სლოვენიაში, იხილეთ, აგრეთვე, კორენიაკი სლოვენიის წინააღმდეგ (*Korenjak v. Slovenia*), No. 463/03, განჩინება 15.5.07; ბრანკო ზუნჩიჩი სლოვენიის წინააღმდეგ (*Branko Zunič v. Slovenia*), No. 24342/04, განჩინება 18.10.07 და რობერტ ლესაკი სლოვენიის წინააღმდეგ (*Robert Lesjak v. Slovenia*), No. 33946/03, 21.7.09 (უზენაეს სასამართლოში სამართალწარმოების ხანგრძლივობასთან დაკავშირებით ეფექტური სამართლებრივი საშუალების არარსებობა).

200 იხილეთ მაგ. ბრუსკო იტალიის წინააღმდეგ (*Brusco v. Italy*), No. 69789/01, განჩინება 6.9.01; დადი იტალიის წინააღმდეგ (*Daddi v. Italy*), No. 15476/09, განჩინება 2.6.09. მაგრამ იხილეთ მასკოლო იტალიის წინააღმდეგ (*Mascolo v. Italy*), No. 68792/01, განჩინება 16.10.03; სკორდინო და სხვები იტალიის წინააღმდეგ (*Scordino and others v. Italy*), No. 36813/97, განჩინება 27.3.03 (სააპელაციო სასამართლოს მიერ სამართალწარმოების გადაჭარბებული ხანგრძლივობის გამო არაადეკვატური კომპენსაციის გაცემა ნიშნავდა, რომ განმცხადებელს მაინც შეეძლო ემტკიცებინა, რომ კონვენციის დარღვევის მსხვერპლი იყო); დი სანტე იტალიის წინააღმდეგ (*Di Sante v. Italy*), No. 56079/00, განჩინება 24.6.04; საგატონი იტალიის წინააღმდეგ (*Sgattoni v. Italy*), No. 77132/01, 6.10.05; კოჩიარელა იტალიის წინააღმდეგ (*Cocchiarella v. Italy*), No. 64886/01, 29.3.06; დელა კავე და კორადო იტალიის წინააღმდეგ (*Della Cave and Corrado v. Italy*), No. 14626/03, 5.6.07 (დადგინდა, რომ პინტოს სამართალწარმოება არაეფექტური იყო შეყვანებებისა და არაადეკვატური კომპენსაციის გამო). იხილეთ უფრო ვრცლად, სიმალდონე იტალიის წინააღმდეგ (*Simaldone v. Italy*), No. 22644/03, 31.3.09 (საქმე, სადაც სასამართლომ პირდაპირ გააკეთა კომპენსაციის პინტოს კომპენსაციების გაცემისას არსებული გაჭიანურებების პრობლემაზე). საქმე გალიონე და სხვები იტალიის წინააღმდეგ (*Gaglione and others v. Italy*), No. 45867/07, 21.12.10 ეხებოდა 475 პინტოს საქმეში კომპენსაციის გადახდის გაჭიანურებას, რასაც სასამართლომ უწოდა „გავრცელებული პრობლემა“ მსგავსი 3900 საქმის გათვალისწინებით, რომლებიც სასამართლო განხილვის მოლოდინში იმყოფებოდნენ.

201 სამართლებრივი ორგანიზაციების კოდექსი, მუხლი L 781-1.

202 იხილეთ, გუიმარა და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Giummarra and others v. France*), No. 61166/00, განჩინება 12.6.01; მიფსუდი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Mifsud v. France*), No. 57220/00, განჩინება 11.9.02 (დიდი პალატა).

203 პაულინო ტომასი პორტუგალიის წინააღმდეგ (*Paulino Tomas v. Portugal*), No. 58698/00 და გუვეია და სილვა ტორადო პორტუგალიის წინააღმდეგ (*Gouveia Da Silva Torrado v. Portugal*), No. 65305/01, განჩინება 22.5.03. მაგრამ იხილეთ, აგრეთვე, მარტინს კასტრო და ალვეს კორეია დე კასტრო პორტუგალიის წინააღმდეგ (*Martins Castro and Alves Correia de Castro v. Portugal*), No. 33729/06, 10.6.08 (არამატერიალური ზიანისთვის კომპენსაციის მიღების შეუძლებლობა).

204 საკონსტიტუციო სასამართლოს აქტის მუხლი 59 (4).

მის ეფექტიანობასთან დაკავშირებით, რადგან მთავრობამ ვერ მოიყვანა ვერცერთი მაგალითი, როდესაც განმცხადებლებმა წარმატებით გამოიყენეს ეს პროცედურა²⁰⁵. თუმცა, 2002 წელს შიდა სამართლის ცვლილების შემდეგ, როცა განმცხადებლებისთვის²⁰⁶ შეიქმნა ხელმისაწვდომი მექანიზმი სამართალწარმოების ხანგრძლივობის საქმეებში, ევროპულმა სასამართლომ გამოაცხადა საქმეები დაუშვებლად, თუ ისინი არ იყენებდნენ ახალ საშუალებას²⁰⁷. ამისდა მიუხედავად, საქმეში სოკი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Šoć v. Croatia*)²⁰⁸ თუმცა განმცხადებელს არ გამოუყენებია ახალი მექანიზმი, საქმე არ გამოცხადდა დაუშვებლად, რადგან სადავო შიდასამართლებრივი პროცესი უკვე დასრულებული იყო და, პრაქტიკის მიხედვით, საკონსტიტუციო სასამართლო ჯერ კიდევ მიმდინარე საქმეებს განიხილავდა. იმავენაირად, სლოვაკეთში განმცხადებლებს მოეთხოვებათ გამოიყენონ საკონსტიტუციო სასამართლოში სარჩელის შეტანის პროცედურა გადაჭარბებულად ხანგრძლივ შიდა სამართალწარმოებასთან დაკავშირებით, სანამ განაცხადს წარადგენენ ევროპულ სასამართლოში²⁰⁹. კუდლას საქმეზე მიღებული გადაწყვეტილების შემდეგ²¹⁰, პოლონეთში მიღებული იქნა ახალი კანონმდებლობა 2004 წლის სექტემბერში, რათა შექმნილიყო სამართალწარმოების ხანგრძლივობასთან დაკავშირებული საქმეებისთვის შიდასამართლებრივი საშუალება. ახალი კანონმდებლობის თანახმად, სააპელაციო სასამართლოებს შეუძლიათ დაადგინონ მე-6 მუხლის დარღვევა და მიუთითონ ქვემდგომ სასამართლოებს, რომ დააჩქარონ სამართალწარმოება; სააპელაციო სასამართლოები გასცემენ აგრეთვე ზიანის ანაზღაურებას დაახლოებით 2250 ევრომდე²¹¹. შესაბამისად, იმ განმცხადებლების საჩივრები, რომლებსაც არ გამოუყენებიათ ახალი საშუალება, გამოცხადდება დაუშვებლად²¹².

- 4.82 საქმეში ფარიზოვი ყოფილი იუგოსლავიური რესპუბლიკა მაკედონიის წინააღმდეგ (*Parizov v. former Yugoslav Republic of Macedonia*)²¹³ საკითხი ეხებოდა 2006 წლის კანონს, რომელმაც შემოიტანა კომპენსაციის უფლება გადაჭარბებული ხანგრძლივობის სამართალწარმოებასთან დაკავშირებით. თუმცა, განმცხადებლებს არ მოეთხოვებოდათ ამ კანონის გამოყენება მისი რამდენიმე დებულების ბუნდოვანების გამო. კანონის მიღებიდან 12 თვის შემდეგაც არ არსებობდა შიდა სასამართლოების გადაწყვეტილებები, რომელიც კანონის მნიშვნელობას დააბუსტებდა. 2003 წელს საქმეში ჰარტმანი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Hartman v. Czech Republic*)²¹⁴ სასამართლომ დაადგინა, რომ ჩეხეთის რესპუბლიკაში სამართალწარმოების ხანგრძლივობასთან დაკავშირებულ საქმეებში ეფექტიანი დაცვის საშუალება არ იყო ხელმისაწვდომი. პირველ რიგში,

205 ჰორვატი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Horvat v. Croatia*), No. 51585/99, 26.7.01.

206 საკონსტიტუციო სასამართლოს აქტის მუხლი 63.

207 სლავიჩეკი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Slaviček v. Croatia*), No. 20862/02, განჩინება 4.7.02; ნოგოლიცა ხორვატიის წინააღმდეგ (*Nogolica v. Croatia*), No. 77784/01, 5.9.02. იხილეთ, აგრეთვე, სუკობლიევი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Sukobljivic v. Croatia*), No. 5129/03, 2.11.06.

208 No. 47863/99, 9.5.03. მაგრამ საქმეში ვიდასი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Vidas v. Croatia*), No. 40383/04, 3.7.08 სასამართლომ დაადგინა მე-13 მუხლის დარღვევა, რადგან განმცხადებლის სარჩელის განხილვას საკონსტიტუციო სასამართლოში დასჭირდა სამ წელზე მეტი დრო. იხილეთ, აგრეთვე, კაიჩი და სხვები ხორვატიის წინააღმდეგ (*Kaić and others v. Croatia*), No. 22014/04, 17.7.08 (არასაკმარისი კომპენსაცია და გაჭიანურება გახდა საფუძველი კონვენციის მე-13 მუხლის დარღვევის დადგენისა).

209 ანდრაშიკი და სხვები სლოვაკიის წინააღმდეგ (*Andrášik and others v. Slovakia*), Nos. 59784/00, 60237/00, 60242/00, 60679/00, 60680/00, 69563/01 და 60226/00, განჩინება 22.10.02 (კონსტიტუციის 127-ე მუხლის საფუძველზე შეტანილი სარჩელი, რაც ამოქმედდა 2002 წლის 1-ლი იანვრიდან).

210 No. 30210/96, 26.10.00.

211 იხილეთ ევროპული სასამართლოს პრესრელიზი, 30.9.04.

212 ჩარზინსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Charzyński v. Poland*), No. 15212/03, განჩინება 1.3.05. იხილეთ, აგრეთვე: კრასუსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Krasuski v. Poland*), No. 61444/00, 14.6.05. თუმცა საქმეში რატაჯიკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Ratajczyk v. Poland*), No. 11215/02, განჩინება 31.5.05, შიდა სამართალწარმოება დასრულდა სამი წლით ადრე ახალი პროცედურის ამოქმედებამდე და, შესაბამისად, ის არ იყო ხელმისაწვდომი განმცხადებლისთვის: განაცხადი დასაშვებად გამოცხადდა.

213 No. 14258/03, 7.2.08.

214 No. 53341/99, 10.7.03, პარ. 66-9.

ზემდგომ ხელისუფლების ორგანოში გასაჩივრება არ იყო „ხელმისაწვდომი“, რადგან ის არ აძლევდა განმცხადებლებს უფლებას მოეთხოვათ სახელმწიფოსთვის საზედამხედველო უფლებამოსილებების განხორციელება. მეორე, თუმცა საკონსტიტუციო სასამართლოს შეიძლოა მოეთხოვა სამართალწარმოების დაუყოვნებლივ გაგრძელება, ის ვერ დააკისრებდა რაიმე სანქციას შეუსრულებლობისთვის²¹⁵ და ვერც კომპენსაციას გასცემდა შეყოვნებისთვის. თუმცა დაცვის საშუალება, რომელიც ითვალისწინებდა კომპენსაციას, ჩეხეთის ეროვნულ სამართალში შეტანილი იქნა 2006 წელს. მისი გამოყენება სავალდებულოა იმისთვის, რომ საჩივარმა დააკმაყოფილოს სტრასბურგის დასაშვებობის ტესტი²¹⁶. საქმეში სურმელი გერმანიის წინააღმდეგ (*Sürmeli v. Germany*)²¹⁷ სასამართლომ დაადგინა, რომ სარჩელი გერმანიის საკონსტიტუციო სასამართლოსადმი სამართალწარმოების ხანგრძლივობასთან დაკავშირებით არაეფექტიანი იყო.

შიდასამართლებრივი საშუალებები დე ფაქტო/ოკუპაციურ რეჟიმებში და შეიარაღებული კონფლიქტის მდგომარეობაში

- 4.83 რთული კითხვები წამოიჭრება იმასთან დაკავშირებით, თუ რამდენად არსებობს შიდასამართლებრივი საშუალებების ამოწურვის საჩივროება სიტუაციებში, სადაც სახელმწიფო დე ფაქტო (მაგრამ არა დე იურე) აკონტროლებს ტერიტორიას, რომელზეც პრეტენზიას აცხადებს სხვა სახელმწიფო. საქმეში კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (*Cyprus v. Turkey*)²¹⁸ განმცხადებელი სახელმწიფო ამტკიცებდა, რომ რადგანაც ჩრდილოეთ თურქეთის კვიპროსის რესპუბლიკა არ იყო აღიარებული საერთაშორისო თანამეგობრობის მიერ, კონვენციის დარღვევის მსხვერპლებს არ მოეთხოვებოდათ ამოეწურათ ჩრდილოეთ კვიპროსის თურქული რესპუბლიკის ხელისუფლების მიერ შექმნილი სამართლებრივი დაცვის საშუალებები და რომ მის ნაცვლად მხედველობაში უნდა მიეღოთ კვიპროსის რესპუბლიკის სამართალი. თუმცა ეს არგუმენტი უარყოფილი იქნა სასამართლოს უმრავლესობის მიერ ათი ხმით შვიდის წინააღმდეგ, რომელმაც დაადგინა, რომ პრინციპში ჩრდილოეთ კვიპროსის თურქული რესპუბლიკის საშუალებები მაინც უნდა ამოწურულიყო, თუ მათი არარსებობა ან არაეფექტიანობა ვერ დამტკიცდებოდა²¹⁹. უმრავლესობა ამტკიცებდა, რომ ტერიტორიის მოსახლეობის ინტერესში შედიოდა ეცადათ დაცვის მიღება ამგვარი ორგანოებისგან და, სასამართლოს აზრით, მათი გადაწყვეტილებები ვერ გამოიწვევდა ჩრდილოეთ კვიპროსის თურქული რესპუბლიკის რეჟიმის ლეგიტიმაციას. თავის განსხვავებულ მოსაზრებაში (რასაც შეუერთდა 5 მოსამართლე) მოსამართლე პალმა ამტკიცებდა, რომ უმრავლესობის გადაწყვეტილების შედეგად სასამართლოს შეიძლებოდა ეცნო როგორც ჩრდილოეთ კვიპროსის თურქული რესპუბლიკის სასამართლოების გადაწყვეტილებების, ისე (ნაგულისხმევად) იმ კონსტიტუციური დებულებების სავალდებულო ძალა, რომელთა საფუძველზეც სასამართლოები შეიქმნა. აღნიშნულ სიტუაციაში არსებობდა რისკი, რომ მომხდარიყო საერთაშორისო თანამეგობრობის პოზიციის დაკნინება. მომდევნო საქმეში დემოპულოსი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Demopoulos and others v. Turkey*)²²⁰ დიდ პალატას მოუხდა შეეფასებინა უძრავი ქონების კომისიის ეფექტიანობა (ეს ორგანო შექმნილი იყო ჩრდილოეთ კვიპროსის თურქული რესპუბლიკის მიერ), იმისთვის რომ გადაეწყვიტა, წარმოადგენდა თუ არა ეს კომისია შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებას, რომელიც საკუთრებასთან დაკავშირებული მოთხოვნების მქონე კვიპროსის ბერძენ მოქალაქეებს უნდა ამოეწურათ. აღნიშნული მოთხოვნები

215 სასამართლომ განსხვავებული მიდგომა აირჩია, როგორც შვეიცარიის ფედერალური სასამართლოსგან (იხილეთ *Boxer Asbestos S.A. შვეიცარიის წინააღმდეგ* (*Boxer Asbestos S.A. v. Switzerland*), No. 20874/92, განჩინება 9.3.00), ისე ესპანეთის საკონსტიტუციო სასამართლოსგან (იხილეთ *გონზალეს მარინის წინააღმდეგ* (*Gonzalez Marin v. Spain*), No. 39521/98, განჩინება 5.10.99).

216 ვოკურკა ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Vokurka v. Czech Republic*), No. 40552/02, განჩინება 16.10.07.

217 No. 75529/01, 8.6.06.

218 No. 25781/94, 10.5.01.

219 იქვე, პარ. 98. იხილეთ, ჯავით ანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Djavit An v. Turkey*), No. 20652/92, 20.2.03.

220 No. 46113/99 და სხვები, განჩინება 1.3.10.

გამომდინარეობდა 1974 წლიდან მოყოლებული თურქეთის მიერ ჩრდილოეთ კვიპროსის ოკუპაციიდან²²¹. სასამართლოს მიერ აღმოჩენილი სირთულეები ნათლად ჩანს ამ აბზაცში²²²:

... სასამართლოს უხდება იმგვარი საქმეების განხილვა, რომელიც გადატვირთულია პოლიტიკური, ისტორიული და ფაქტობრივი სირთულეებით იმ პრობლემის გამო, რაც უნდა გადაწყვეტილიყო ყველა მხარის მიერ, რომლებიც სრულ პასუხისმგებლობას აიღებდნენ პოლიტიკურ დონეზე გადაწყვეტის საპოვნად. ეს რეალობა, ისევე როგორც დროის გასვლა და უფრო ფართო პოლიტიკური დავის განგრძობადი განვითარება, უნდა წარმოადგენდეს სასამართლოს ინტერპრეტაციისა და კონვენციის შეფარდების წყაროს, რომელიც, იმისთვის რომ თანმიმდევრული და აზრიანი იყოს, ვერ იქნება ვერც სტატიკური და ვერც ბრმა კონკრეტული ფაქტობრივი გარემოებებისადმი.

სასამართლომ გაითვალისწინა, რომ 433 საქმე შევიდა უძრავი საკუთრების კომისიაში, რომელმაც გასცა ბრძანება კომპენსაციაზე, რესტიტუციასა და საკუთრების გადაცვლაზე. ამის გათვალისწინებით, სასამართლომ უარყო მთელი რიგი არგუმენტები მის ეფექტიანობასთან, დამოუკიდებლობასთან, მიუკერძოებლობასთან და ხელმისაწვდომობასთან დაკავშირებით და დაუშვებლად გამოაცხადა მთელი რიგი საქმეები, სადაც შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებები არ იყო ამოწურული.

- 4.84 საკმაოდ განსხვავებული შედეგი დადგა საქმეში ილაშკუ, ლესკო, ივანტოჩი და პეტროვ-პოპა მოლდოვისა და რუსეთის წინააღმდეგ (*Ilascu, Lesco, Ivantoc and Petrov-Popa v. Moldova and Russia*)²²³, სადაც მოლდოველი განმცხადებლები ჩიოდნენ კონვენციის სხვადასხვა დარღვევასთან დაკავშირებით რუსეთის მიერ ოკუპირებული დნესტრისპირეთის ტერიტორიაზე, მოლდოვის რეგიონში, რომელმაც 1991 წელს გამოაცხადა დამოუკიდებლობა. რუსეთი დავობდა, რომ განმცხადებლებს შეეძლოთ მიემართათ რუსეთის უზენაესი სასამართლოსთვის, მაგრამ ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ რადგან რუსეთის ხელისუფლებამ უარყო ყველა ბრალდება იმასთან დაკავშირებით, რომ მისი შეიარაღებული ძალები ან სხვა თანამდებობის პირები მონაწილეობდნენ განმცხადებლების დაკავებაში, დაპატიმრებაში ან მსჯავრდებაში, წინააღმდეგობრივი იყო განმცხადებლებისთვის იმის მოთხოვნა, რომ მათ მიემართათ რუსეთის ხელისუფლების ორგანოებისთვის.

ჩენეთში შეიარაღებული კონფლიქტის კონტექსტში, სასამართლო მზად იყო მიეღო არგუმენტი, რომ 2000 წლის იანვრიდან ნოემბრამდე ჩენეთის სასამართლო სისტემის დაშლის გამო, ხელმისაწვდომი შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებები არ არსებობდა²²⁴.

განსაკუთრებული გარემოებებისთვის იხილეთ აგრეთვე 4.85, ქვემოთ.

განსაკუთრებული გარემოებები

- 4.85 გამოჩინების შემთხვევებში შეიძლება სახეზე იყოს განსაკუთრებული გარემოებები, რომელიც ათავისუფლებს განმცხადებელს შიდასამართლებრივი საშუალებების ამოწურვისგან, მაგრამ განსაკუთრებული გარემოებები არ ნიშნავს კონვენციის სამართლებრივი ცოდნის არქონას, დაუდევარ რჩევას ადვოკატისგან ან განმცხადებლის დეპრესიას.

221 უძრავი საკუთრების კომისიას ეხებოდა 2005 წლის კანონი, რომელიც მიღებული იქნა სასამართლოს გადაწყვეტილების შემდეგ, საქმეზე ქსენიდეს-არესტისი თურქეთის წინააღმდეგ (*Xenides-Arestis v. Turkey*), No. 64347/99, 22.12.05.

222 დემოპულოსი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Demopoulos and others v. Turkey*), No. 46113/99 და სხვები, განჩინება 1.3.10, პარ. 85.

223 No. 48787/99, განჩინება 4.7.01.

224 ჩიტაიევი და ჩიტაიევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Chitayev and Chitayev v. Russia*), No. 59334/00, 18.1.07, პარ. 143.

- 4.86 საქმეში აქდივარი თურქეთის წინააღმდეგ (*Akdivar v. Turkey*)²²⁵ სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთში უშიშროების სამსახურების მიერ სახლის დაწვასთან დაკავშირებით სასამართლომ დაადგინა, რომ ეროვნული ხელისუფლების უმოქმედობა გამოძიების ჩატარების ან დახმარების გაწევის თვალსაზრისით იმ პირობებში, როდესაც ადგილი ჰქონდა სახელმწიფოს წარმომადგენლების მიერ ზიანის მიყენების ან სამართალდარღვევების ჩადენის სერიოზულ ბრალდებებს, ქმნიდა განსაკუთრებულ გარემოებებს. მტკიცების ტვირთი ამ დროს გადადის ხელისუფლებაზე და მათ უნდა აჩვენონ, თუ რა გააკეთეს სადავო საკითხის მასშტაბისა და სერიოზულობის გათვალისწინებით. აქდივარის საქმემ აგრეთვე აჩვენა, რომ ამოწურვის წესი არ მოქმედებს, თუ დამტკიცდება ე.წ. ადმინისტრაციული პრაქტიკის არსებობა (ანუ კონვენციასთან შეუთავსებელი ქმედებების განმეორება, რის მიმართაც სახელმწიფო ორგანოები ოფიციალურად იჩენენ შემწყნარებლობას); ამგვარი პრაქტიკის არსებობის პირობებში, ამოა ან არაეფექტიანი იქნება სამართალწარმოების დაწყების მცდელობა²²⁶. განსაკუთრებული გარემოებების არსებობა დადგინდა საქმეშიც აიდერი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Ayder and others v. Turkey*)²²⁷, რომელიც აგრეთვე ეხებოდა სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთში საკუთრების ფართომასშტაბიან განადგურებას. განსაკუთრებული გარემოებები ათავისუფლებდა განმცხადებლებს ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი საშუალებების გამოყენებისგან: ზემდგომმა თანამდებობის პირმა იკისრა ზოგადი ვალდებულება, რომ ზიანის შეფასების ანგარიში მომზადდებოდა და ყველა შესაკუთრეს მისცემდნენ კომპენსაციას მიყენებული ზიანისთვის. შემდეგი რელევანტური ფაქტორი არის ის დაუცველობა და მოწყვლადობა, რაც განმცხადებლებს ელოდათ ამგვარ პირობებში²²⁸.
- 4.87 საქმეში ოპუზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Opuz v. Turkey*)²²⁹ სასამართლომ დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა მე-2 და მე-3 მუხლების დაღვევასთან ერთად. დარღვევა გამოწვეული იყო ხელისუფლების ორგანოების უმოქმედობით, ადეკატური რეაგირება მოეხდინათ ოჯახურ ძალადობაზე. საქმე ეხებოდა განმცხადებელსა და მის დედაზე განმცხადებლის ქმრის სულ უფრო მწვავე ძალადობრივი თავდასხმების რიგს, რაც დასრულდა განმცხადებლის დედის მიმართ სასიკვდილო გასროლით. ამ საქმეში არსებობდა განსაკუთრებული გარემოებები, რაც ათავისუფლებდა განმცხადებელს შიდასამართლებრივი საშუალებების ამოწურვისგან, შიდა სამართლის არაეფექტიანობის გამო განმცხადებლისა და მისი დედის სამართლის თანასწორი დაცვით უზრუნველსაყოფად.
- 4.88 განსაკუთრებული გარემოებების არსებობა დადგინდა აგრეთვე საქმეში, რომელიც ეხებოდა ციხის პირობებს ნიდერლანდების ანტილის კუნძულებზე: აბ ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*AB v. Netherlands*)²³⁰. მთავრობას მოჰყავდა სხვადასხვა სასამართლოს გადაწყვეტილებები იმის საჩვენებლად, რომ არსებობდა სამოქალაქო სასამართლოებში სამართლებრივი დაცვის საშუალება, რომელიც განმცხადებელს არ გამოუყენებია და ეს არგუმენტი სასამართლომ მიიღო. სასამართლომ აღნიშნა, რომ ციხეში არსებული სიტუაცია ალესილი იყო მნიშვნელოვანი და სერიოზული სტრუქტურული პრობლემებით და ასეთადვე რჩებოდა. 35-ე მუხლის გამოყენებასთან დაკავშირებით სასამართლომ განაცხადა, რომ მას მოეთხოვებოდა არა მარტო პოტენციური სამართლებრივი დაცვის

225 No. 21893/93, 16.9.96.

226 იქვე, პარ. 66-7. იხილეთ, აგრეთვე, თიერმანი და სხვები ნორვეგიის წინააღმდეგ (*Thiermann and others v. Norway*), No. 18712/03, განჩინება 8.3.07 (არავითარი განსაკუთრებული გარემოებები არ არსებობდა იმისთვის, რომ განმცხადებელი განთავისუფლებულიყო შიდასამართლებრივი საშუალებების ამოწურვისგან ნაციონალური სქემის „Lebensborn“-ის ფარგლებში ჩაენილი „ომის ბავშვების“ მოპყრობასთან დაკავშირებული დაცვისას).

227 No. 23656/94, 8.1.04.

228 იხილეთ მაგ. დულაში თურქეთის წინააღმდეგ (*Dulaş v. Turkey*), No. 25801/94, 30.1.01, პარ. 47-8; სელჩუკი და ასკერი თურქეთის წინააღმდეგ (*Selçuk and Asker v. Turkey*), Nos. 23184/94 და 23185/94, 24.4.98, პარ. 70-1.

229 No. 33401/02, 9.6.09/

230 No. 3738/97, 29.1.02.

საშუალების არსებობის გათვალისწინება შიდასამართლებრივ სისტემაში, არამედ აგრეთვე „ზოგადი სამართლებრივი და პოლიტიკური კონტექსტის გათვალისწინება, რომელშიც ის მუშაობს და განმცხადებლის ინდივიდუალური გარემოებებისა“. ევროპის წამების საწინააღმდეგო კომიტეტის შესაბამისი დასკვნების და იმ ფაქტის გათვალისწინებით, რომ ერთ წელზე მეტი ხნის განმავლობაში ხელისუფლების ორგანოებმა არაფერი გააკეთეს, რომ შეესრულებინათ მნიშვნელოვანი სტრუქტურული ხარვეზების გამოსწორების შესახებ მითითება ელემენტარულ, ჰიგიენურ და ჰუმანიტარულ საკითხებთან დაკავშირებით, სასამართლომ განაცხადა შემდეგი²³¹:

როდესაც სახელმწიფოს მხრიდან არ არსებობდა დამაჯერებელი განმარტება იმასთან დაკავშირებით, თუ რატომ არ იქნა გატარებული საჭირო ზომები გონივრულ ვადაში სტრუქტურული პრობლემების გამოსასწორებლად და ზემოხსენებული სასამართლო ბრძანებების შესასრულებლად, შესაბამის მომენტში არსებობდა განსაკუთრებული გარემოებები, რომელიც ათავისუფლებდა განმცხადებელს სამართლებრივი საშუალების ამოწურვის ვალდებულებისგან, რაც დასახელებული იქნა მთავრობის მიერ.

- 4.89 განსაკუთრებული გარემოებები არსებობდა საქმეში ოჯალანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Öcalan v. Turkey*)²³², რაც ათავისუფლებდა განმცხადებელს პოტენციური შიდა-სამართლებრივი საშუალებების გამოყენებისგან, პოლიციის პატიმრობაში მისი ყოფნის კანონიერებასთან დაკავშირებით. ის პრაქტიკულად ვერ შეძლებდა ეცადა დარღვევის გამოსწორება, რადგან იმყოფებოდა სრულ იზოლაციაში, არ გააჩნდა სამართლებრივი განათლება და არ ჰქონდა იურისტთან კონსულტაციის შესაძლებლობა. სასამართლომ აგრეთვე უარყო არგუმენტი, რომ განმცხადებლის ადვოკატს უნდა ეცადა სიტუაციის გამოსწორება მასთან კონსულტაციის გარეშე. განსაკუთრებული გარემოებების არსებობა დადგინდა აგრეთვე საქმეში გუვეჩი თურქეთის წინააღმდეგ (*Güveç v. Turkey*)²³³, რაც ათავისუფლებდა განმცხადებელს მისი დაკავების გასაჩივრების ვალდებულებისგან იმის გათვალისწინებით, რომ ის იყო მხოლოდ 15 წლის, ჰქონდა ჯანმრთელობის მძიმე პრობლემები და მისთვის არ გაუწევიათ ადეკვატური სამართლებრივი წარმომადგენლობა.

ექვსთვიანი ხანდაზმულობის ვადა

ზოგადი პრინციპები

- 4.90 35.1 მუხლის თანახმად, სასამართლოს შეუძლია მსჯელობა მხოლოდ ისეთ საქმეზე, რომელიც წარდგენილი იქნა მის წინაშე შიდა სამართალწარმოებაში საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებიდან ექვსი თვის ვადაში.

ხანდაზმულობის ვადამიზნად ისახავს, ხელი შეუწყოს სამართლებრივ განსაზღვრულობას, ხელისუფლების ორგანოები გარკვეულწილად დაიცვას გაურკვევლობისგან და უზრუნველყოს, რომ წარსულში მიღებული გადაწყვეტილებების გასაჩივრება გამუდმებით არ შეიძლებოდეს²³⁴. აგრეთვე, ის მიზნად ისახავს იმის უზრუნველყოფას, რომ საქმეები გონივრულ ვადაში წარედგინოს. ეს ზრდის ალბათობას, რომ ხელმისაწვდომი იქნება მტკიცებულებები, რომელიც სხვაგვარად განადგურდებოდა. რადგან ექვსი თვის წესს, თავად, აქვს სამართლებრივი განსაზღვრულობის ხელშეწყობის ღირებულება, მოპასუხე მთავრობებს არ შეუძლიათ, რომ ნებაყოფლობით უარი თქვან ამ შემზღუდვის გამოყენებაზე²³⁵.

231 იქვე, პარ. 73.

232 No. 46221/99, 12.3.03, პარ. 71-2 და განმტკიცებული იქნა დიდი პალატის მიერ, 12.5.05, პარ. 70.

233 No. 70337/01, 20.1.09.

234 იხილეთ, მაგ. კოზაკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Kozak v. Poland*), No. 13102/02, 2.3.10, პარ. 63.

235 იხილეთ მაგ. ვოკერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Walker v. UK*), No. 24979/97, განჩინება 25.1.00.

- 4.91 სასამართლო მიიჩნევს, რომ ექვსი თვის წესი მომავალ განმცხადებელს აძლევს დროს იმისთვის, რომ გადაწყვიტოს, თუ აღძრავს სარჩელს და, აგრეთვე, რა კონკრეტულ საჩივრებს და არგუმენტებს დააყენებს სასამართლოში.
- 4.92 ვადის დენა იწყება შიდა სამართალწარმოებაში საბოლოო გადაწყვეტილების მიღების მომდევნო დღეს. საუბარია იმ შიდა სამართალწარმოებაზე, რომლის ამოწურვაც ევალეზა განმცხადებელს²³⁶. ეს ჩვეულებრივ ნიშნავს თარიღს, როდესაც გადაწყვეტილება იქნა გამოტანილი, მაგრამ თუ გადაწყვეტილება საჯაროდ არ გამოცხადდა, ვადის ათვლა დაიწყება იმ თარიღიდან, როდესაც განმცხადებელი ან მისი წარმომადგენელი ინფორმირებული იქნენ გადაწყვეტილების შესახებ²³⁷. ეს ნიშნავს, რომ ვადის დენა დაიწყება, როდესაც განმცხადებლის წარმომადგენელი მიიღებს შეტყობინებას გადაწყვეტილების შესახებ, თუნდაც განმცხადებლის ინფორმირება მოგვიანებით მოხდეს²³⁸. როდესაც გადაწყვეტილება არ გადაეცემათ მხარეებს, არამედ სასამართლოს სამდივნო უბრალოდ ჩადებს მას საქმეში, შეიძლება ჩაითვალოს, რომ განმცხადებელს ეცნობა ამის შესახებ და ექვსთვიანი ვადის ათვლა დაიწყება ამ მომენტიდან²³⁹. ექვსთვიანი ვადის წესი განუხრელად გამოიყენება – თუნდაც ეს ვადა იწურებოდეს უქმე დღეებში ან დღესასწაულებზე, ის მაინც უნდა შესრულდეს²⁴⁰.
- 4.93 თუ გადაწყვეტილების დასაბუთება ხელმისაწვდომი გახდა მოგვიანებით, გადაწყვეტილების საჯაროდ გამოცხადების ან განმცხადებლისთვის შეტყობინების შემდეგ, ვადის დენა დაიწყება დასაბუთების შეტყობის უფრო გვიანი თარიღიდან, თუ გადაწყვეტილების დასაბუთება რელევანტური კონვენციის განაცხადისთვის²⁴¹.
- 4.94 საქმეში ვორმი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Worm v. Austria*)²⁴² განმცხადებელი ჟურნალისტის მიმართ ხორციელდებოდა სისხლისსამართლებრივი დევნა სტატიის გამოქვეყნების-თვის, რომელსაც, როგორც გადაწყდა, ყოფილი მინისტრის წინააღმდეგ სასამართლო პროცესის შედეგზე გავლენის მოხდენა შეეძლო. მთავრობამ გაასაჩივრა განაცხადის დასაშვებობა, რადგან განაცხადი არ იქნა აღძრული ექვსი თვის ვადაში იმ თარიღიდან, როდესაც სარეზოლუციო დებულებები და შესაბამისი დასაბუთება გამოაცხადა საპელაციო სასამართლომ, თუმცა განმცხადებელს გადაწყვეტილების წერილობითი ასლი გადაეცა 5 თვეზე მეტი ხნის შემდეგ. სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ ვადის დენა უნდა დაწყებულიყო მხოლოდ წერილობითი გადაწყვეტილების ჩაბარებიდან, რომელიც შეიცავდა 9 გვერდზე მეტი მოცულობის სამართლებრივ დასაბუთებას.
- 4.95 თუ არ არსებობს მოქმედი შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებები, განაცხადი უნდა აღიძრას სასამართლოში სადავო შემთხვევის ან გადაწყვეტილების მიღებიდან ექვსი თვის ვადაში, ან 6 თვის ვადაში იმ დროიდან, როდესაც განმცხადებელმა გაიგო შემთხვევის ან გადაწყვეტილების შესახებ²⁴³. ამგვარი იქნება სასამართლოს დამოკიდებულება, თუ თავიდანვე ნათელია, რომ განმცხადებლისთვის არანაირი ეფექტიანი შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალება არ იყო ხელმისაწვდომი.

236 იხილეთ მაგ. ოტო გერმანიის წინააღმდეგ (*Otto v. Germany*), No. 21425/06, განჩინება 10.11.09.

237 იხილეთ მაგ. კსმ ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*KCM v. The Netherlands*), No. 21034/92, განჩინება 9.1.95, 80 DR 87; ქარათაში თურქეთის წინააღმდეგ (*Karataş v. Turkey*), No. 33179/96, 9.7.02.

238 იხილეთ მაგ. ანდორკა და ვავრა უნგრეთის წინააღმდეგ (*Andorka and Vavra v. Hungary*), No. 25694/03 და 28338/03, განჩინება 12.9.06.

239 იხილეთ მაგ. იავუზი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Yavuz and others v. Turkey*), No. 48064/99, განჩინება 1.2.05.

240 იხილეთ მაგ. კადიკისი ლატვიის წინააღმდეგ (*Kadikis v. Latvia*), No. 62393/00, განჩინება 25.9.03; ოტო გერმანიის წინააღმდეგ (*Otto v. Germany*), No. 21425/06, განჩინება 10.11.09; ბუიუქდერე და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Buyükdere and others v. Turkey*), Nos. 6162/04, 6297/04, 6304/04, 6305/04, 6149/04, 9724/04 და 9733/04, 8.6.10.

241 ვორმი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Worm v. Austria*), No. 22714/93, 29.8.97.

242 No. 22714/93, 29.8.97.

243 იხილეთ მაგ. იქსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*X v. UK*), No. 7379/76, განჩინება 10.12.76, 8 DR 211; Scotts of Greenock Ltd გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Scotts of Greenock Ltd v. UK*), No. 9599/81, განჩინება 11.3.85, 42 DR 33; ჰაზარი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Hazar and Others v. Turkey*), No. 62566/00 და დანარჩენები, განჩინება 10.1.02; უნალ თექელი თურქეთის წინააღმდეგ (*Unal Tekeli v. Turkey*), No. 29865/96, 16.11.04.

- 4.96 იმავენაირად, როდესაც საჩივარი ეხება სავარაუდოდ კონვენციის დამრღვევი, კონკრეტული აქტის წინააღმდეგ ადეკვატური სამართლებრივი საშუალების არარსებობას, ექვსთვიანი ვადის დენა დაიწყება იმ თარიღიდან, როდესაც ქმედება ჩადენილი იქნა²⁴⁴.
- 4.97 როდესაც განმცხადებელი აპირებს გაასაჩივროს ევროპის სასამართლოში მოვლენათა მთელი რიგი, ყველაზე უსაფრთხო გზა იქნება, რომ განაცხადი აღიძრას პირველი შემთხვევიდან 6 თვის ვადაში. თუმცა, თუ მოვლენები ურთიერთგადაჯახულია, შესაძლებელი იქნება განაცხადის აღძვრა საბოლოო მოვლენიდან 6 თვის ვადაში. მაგალითად, საქმეში სოლმაზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Solmaz v. Turkey*)²⁴⁵ სასამართლომ დაადგინა, რომ ინდივიდის თავისუფლების აღკვეთის პერიოდები, რომლებიც ერთმანეთს მოსდევდა, განხილული უნდა ყოფილიყო ერთიანად და, შესაბამისად, ექვსთვიანი ვადის დენა უნდა დაწყებულიყო წინასასამართლო პატიმრობის ბოლო პერიოდის დასრულებიდან. იმავენაირად, საქმეში ოპუზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Opuz v. Turkey*)²⁴⁶ სასამართლომ განმცხადებლის ქმრის მხრიდან განმეორებადი ძალადობის აქტები განმცხადებლის და დედამისის მიმართ, განიხილა როგორც დაკავშირებული მოვლენების ჯაჭვი და არა როგორც განცალკევებული ეპიზოდები (იხილეთ, აგრეთვე, განგრძობადი დარღვევები და 4.106 *ratione temporis* 4.128 ქვემოთ).
- 4.98 როდესაც ევროპის კავშირის წევრი სახელმწიფოების ეროვნული სასამართლოები მიმართავენ ევროპის მართლმსაჯულების სასამართლოს კითხვით ევროპული კავშირის სამართლის საკითხებზე²⁴⁷, ექვსთვიანი ხანდაზმულობის ვადა აითვლება ეროვნული სასამართლოს მიერ ევროპული მართლმსაჯულების სასამართლოს გადაწყვეტილების გამოყენებიდან და არა თავად ევროპის მართლმსაჯულების სასამართლოს გადაწყვეტილების მიღებიდან²⁴⁸.
- 4.99 ექვსთვიანი ხანდაზმულობის ვადა შეიძლება შეჩერდეს ევროპულ სასამართლოში წერილის გაგზავნით, რომელიც აღწერს განმცხადებლის საჩივრის გარემოებებს²⁴⁹. გაცნობითი წერილის მოთხოვნები და მიმართვის პროცესი აღწერილია მე-2 თავში. თუმცა, თუ არსებობს მნიშვნელოვანი შეფერხება თავდაპირველ წერილსა და დასრულებული საგანაცხადო ფორმის წარდგენას შორის, განმცხადებელმა შეიძლება დაარღვიოს ექვსი თვის წესი²⁵⁰.
- 4.100 მხოლოდ გამონაკლისურ საქმეებში შეიძლება მოხდეს ექვსთვიანი ხანდაზმულობის ვადის შეჩერება. მაგალითად, განმცხადებელმა, რომელმაც აღძრა განაცხადი მისი ქმრის და ქალიშვილის მკვლელობასთან დაკავშირებით, წარმოადგინა სამედიცინო მტკიცებულება თავისი სამედიცინო და ფსიქიატრიული მკურნალობის შესახებ. კომისიამ გაითვალისწინა, რომ ქალიშვილის სიკვდილის შემდეგ გარკვეული დროის განმავლობაში განმცხადებელს არ შეეძლო განაცხადის აღძვრა მისი ჯანმრთელობის

244 იხილეთ მაგ. პაპონი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Papon v. France*), No. 64666/01, 7.6.01; სლივენკო და სხვები ლატვიის წინააღმდეგ (*Slivenko and others v. Latvia*), No. 48321/99, 23.1.02.

245 No. 27561/02, 16.1.07, პარ. 36.

246 No. 33401/02, 9.6.09, პარ. 111.

247 ამჟამად ევროპის კავშირის ფუნქციონირების შესახებ ხელშეკრულების 27-ე მუხლი.

248 *Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret AS* ირლანდიის წინააღმდეგ (*Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret AS v. Ireland*), No. 45036/98, განჩინება 13.9.01.

249 იხილეთ მაგ. ალანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Allan v. UK*), No. 48539/99, განჩინება 28.8.01; სერგეი კუზნეცოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Sergey Kuznetsov v. Russia*), No. 10877/04, 23.10.08, პარ. 27; კოზაკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Kozak v. Poland*), No. 13102/02, 2.3.10, პარ. 64.

250 იხილეთ მაგ. ჯ-პპ საფრანგეთის წინააღმდეგ (*J-PP v. France*), No. 22123/93, განჩინება 31.8.94, 79 DR 72; ნეე ირლანდიის წინააღმდეგ (*Nee v. Ireland*), No. 52787/99, განჩინება 30.1.03. საქმეში კემეუაკო ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Kemebuako v. Netherlands*), No. 65938/09, განჩინება 1.6.10, განმცხადებელმა საქმე აღძრა ფაქტით და სამდივნომ მას აცნობა, რომ ის ვალდებული იყო სრული განაცხადი წარმოედგინა 8 კვირის განმავლობაში – 2010 წლის 4 მარტამდე. ამ დღეს მან გაგზავნა განაცხადი ფაქტით, მაგრამ ფოსტით არ გაუგზავნია განაცხადი 10 მარტამდე და სასამართლომ ის მიიღო 12 მარტს. შესაბამისად, განაცხადი გამოცხადდა დაუშვებლად, როგორც დაგვიანებული.

მდგომარეობის გამო. ამისდა მიუხედავად, განაცხადი მაინც დაუშვებლად გამოცხადდა, რადგან ორი წლით, გადაჭარბებულად დაგვიანებული იყო²⁵¹.

საეჭვო სამართლებრივი დაცვის საშუალებები

- 4.101 თუ განმცხადებელი იყენებს სამართლებრივი დაცვის საშუალებას, რაც არაეფექტიანი აღმოჩნდება, ექვსთვიანი ვადა შეიძლება აითვალოს გამოყენებული ეფექტიანი სამართლებრივი დაცვის საშუალების ფარგლებში მიღებული საბოლოო გადაწყვეტილებიდან (ან თავად შემთხვევის თარიღიდან, თუ ეფექტიანი სამართლებრივი დაცვის საშუალება არ არსებობდა). ევროპული სასამართლოს ზოგიერთი მომავალი განმცხადებლისთვის შეიძლება საერთოდ არ იყოს ნათელი, კონკრეტული გამოსწორების ფორმა ითვლება თუ არა შიდასამართლებრივ საშუალებად 35-ე მუხლის მიზნებისთვის. თუმცა, თუ არსებობს ეჭვები კონკრეტული საშუალების ეფექტიანობასთან დაკავშირებით, უმჯობესი იქნება პრაქტიკოსებმა გაცნობითი წერილი გაგზავნონ სასამართლოში მათი კლიენტის პოზიციის დასაცავად. ეს მარტივად შეიძლება გაკეთდეს წერილით სასამართლოსადმი. პროცედურა აღწერილია მე-2 თავში. სასამართლო ჩვეულებრივ არ მოითხოვს ამგვარ სიტუაციაში სრული განაცხადის აღძვრას, თუმცა განმცხადებელს შეიძლება ეთხოვოს სასამართლოს ინფორმირება შიდა სამართალწარმოებაში მომხდარ სიახლეებთან დაკავშირებით. ამის შემდეგ, სრული განაცხადი უნდა აღიძვრას შიდასამართლებრივი საშუალების ამოწურვისთანავე. თუ ამგვარი წერილი არ გაიგზავნება სასამართლოში, არსებობს მთავრობის მიერ იმის მტკიცების საფრთხე, რომ განმცხადებელი იყენებდა სამართლებრივი დაცვის საშუალებას, რომელიც არ იყო ეფექტიანი 35-ე მუხლის მიზნებისთვის და რომ განაცხადი უნდა იქნეს ცნობილი დაუშვებლად, რადგან შეტანილი იქნა ექვსთვიანი ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ²⁵². მაგალითად, საქმეში ბერძენიშვილი რუსეთის წინააღმდეგ (*Berdzenishvili v. Russia*)²⁵³ განმცხადებლის სისხლისსამართლებრივი მსჯავრდება ძალაში დატოვა უზენაესმა სასამართლომ თავისი გადაწყვეტილებით. ამის შემდეგ მან მოითხოვა გადაწყვეტილების სამედამხედველო გადასინჯვა და ევროპის სასამართლოში განაცხადი შეიტანა მხოლოდ მას შემდეგ, რაც მისი სარჩელი სამედამხედველო გადასინჯვასთან დაკავშირებით უარყოფილი იქნა. ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ სამედამხედველო გადასინჯვის პროცედურა არ წარმოადგენდა ეფექტურ საშუალებას და რომ მისი განაცხადი ევროპულ სასამართლოში უნდა აღძვრულიყო უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებიდან ნ თვის ვადაში²⁵⁴.

- 4.102 გაერთიანებული სამეფოს მთავრობამ წარმატებულად გამოიყენა იგივე მიდგომა საქმეში რაფაეი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Raphaie v. UK*)²⁵⁵ იმ საფუძველით, რომ განმცხადებელმა გამოიყენა ციხის შიდა გასაჩივრების მექანიზმი, რომელიც არ იყო ეფექტიანი. როდესაც არსებობს რეალური ეჭვი შიდასამართლებრივი საშუალებების ხელმისაწვდომობასთან ან ეფექტიანობასთან დაკავშირებით, სასამართლო შეიძლება

251 ჰ გაერთიანებული სამეფოს და ირლანდიის წინააღმდეგ (H v. UK and Ireland), No. 9833/82, განჩინება 7.3.85, 42 DR 53.

252 იხილეთ მაგ. პრისტავსკა უკრაინის წინააღმდეგ (Prystavska v. Ukraine), No. 21287/02, განჩინება 17.12.02; ტუკა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Tucka v. UK), No. 34586/10, განჩინება 18.1.11.

253 No. 31697/03, განჩინება 29.1.04.

254 იხილეთ, აგრეთვე, მარტინეტი რუსეთის წინააღმდეგ (Martynets v. Russia), No. 29612/09, განჩინება 5.11.09 (სამედამხედველო კონტროლი სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის საფუძველზე, რომელშიც 2007 წელს შევიდა ცვლილებები). თუმცა, სასამართლო უშვებს შეზღუდულ გამოწაკლის, როდესაც მიმართვა სამართალწარმოების განახლების შესახებ წარმატებული აღმოჩნდება. როდესაც სამართალწარმოება განახლდება ან საბოლოო გადაწყვეტილება გადაიხედება, ექვსთვიანი ვადის დენა შეჩერდება, მაგრამ მხოლოდ კონვენციის იმ საკითხებთან დაკავშირებით, რომელთან მიმართებითაც განახლდა სამართალწარმოება ან ჩატარდა ხელახალი განხილვა და რომლებიც გადასინჯა განსაკუთრებული გასაჩივრების მექანიზმის ფარგლებში. იხილეთ, მაგ. საპეიანი სომხეთის წინააღმდეგ (Sapeyan v. Armenia), No. 35738/03, 13.1.09. 2003 წელს რუსეთში გატარებული რეფორმების შემდეგ, უზენაეს საგაერო სასამართლოში სამედამხედველო კონტროლის პროცესი ჩაითვლება ეფექტურ საშუალებად – იხილეთ კოვალევა და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (Kovaleva and others v. Russia), No. 6025/09, განჩინება 25.6.09.

255 No. 2000/92, განჩინება 2.12.93.

უფრო მოქნილად მიუდგეს ექვსთვიანი ხანდაზმულობის ვადის წესს. სასამართლო, ზოგადად, არ მოსთხოვს განმცხადებელს აღძრას სარჩელი, სანამ სადავო საკითხთან დაკავშირებით პოზიცია არ გაირკვევა შიდასამართლებრივ დონეზე²⁵⁶. თუ განმცხადებელი გამოიყენებს აშკარად არსებულ დაცვის საშუალებას და მხოლოდ შემდგომში გათვითცნობიერდება იმ გარემოებების შესახებ, რაც ამ საშუალებას არაეფექტიანად აქცევს, ექვსთვიანი ვადის ათვლა დაიწყება იმ თარიღიდან, როდესაც განმცხადებელმა პირველად შეიტყო ან უნდა შეეტყო იმ გარემოებების შესახებ, რაც საშუალებას არაეფექტიანად აქცევდა²⁵⁷.

- 4.103 საქმეში კინანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Keenan v. UK*)²⁵⁸ განმცხადებლის ვაჟმა თავი მოიკლა ციხეში და საქმე ეხებოდა ციხის ადმინისტრაციის უმოქმედობას, დაეცვა მისი სიცოცხლე იმის გათვალისწინებით, რომ წარსულში ის იმუქრებოდა პატიმრობაში თვითმკვლელობის ჩადენით. მთავრობა ამტკიცებდა, რომ განმცხადებელმა ვერ დაიცვა ექვსთვიანი ხანდაზმულობის ვადა, რადგან არ არსებობდა ეფექტიანი შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალება და, შესაბამისად, განაცხადი აღძრული უნდა ყოფილიყო განმცხადებლის ვაჟის გარდაცვალებიდან ნ თვის განმავლობაში. განმცხადებელს ჰქონდა სავარაუდო სამართლებრივი დაცვის საშუალება სამართლის რეფორმის 1934 წლის აქტის (სხვადასხვა დებულებების) საფუძველზე. მან მიმართა და მიიღო უფასო სამართლებრივი დახმარება. მან აგრეთვე მოისმინა კონსულტანტი ფსიქიატრის და მოგვიანებით – ადვოკატის მოსაზრებაც. ადვოკატმა მას ურჩია, რომ არ არსებობდა მისთვის ხელმისაწვდომი, ეფექტიანი შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალება. განაცხადი აღამიანის უფლებათა ევროპული კომისიის წინაშე აღიძრა ამ რჩევის მიღებიდან ნ თვის ვადაში. კომისიამ დაადგინა, რომ სანამ ის მიიღებდა ადვოკატისგან კონსულტაციას, გონივრულად არ იყო მოსალოდნელი, რომ მას ეცოდინებოდა შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალების არარსებობის შესახებ და, შესაბამისად, ექვსთვიანი ვადის დენა დაიწყო მხოლოდ კონსულტაციის მიღების თარიღიდან²⁵⁹. თუმცა მიდგომა განსხვავებული შეიძლება იყოს, როდესაც განმცხადებლის ან მისი ადვოკატის მხრიდან ბოროტად გამოყენების ან გაჭიანურების მტკიცებულებები არსებობს. შესაძლოა, ამ გადაწყვეტილების მიღებისას კომისიამ გაველენა მოახდინა საქმის სიმძიმემ. საქმე ედვარდსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Edwards v. UK*)²⁶⁰ ეხებოდა განმცხადებლების ვაჟის სიკვდილს, რომელიც ძირს დაადო და სასიკვდილოდ სცემა მისმა თანამესაკნემ, სანამ ის იმყოფებოდა წინასწარ პატიმრობაში ჩელმსვორტის ციხეში 1994 წელს. მის მშობლებს ურჩიეს 1996 წელს, რომ სამოქალაქო სამართალწარმოება იქნებოდა ძალიან ძვირი და მათ აღძრეს სტრასბურგში განაცხადი მხოლოდ 1998 წელს, მას შემდეგ, რაც არასაკანონმდებლო მოკვლევის დასკვნები გამოქვეყნდა. ამისდა მიუხედავად, სასამართლომ უარყო მთავრობის არგუმენტები, რომ საქმე ხანდაზმულობის ვადის დარღვევით იქნა შეტანილი. მან გაითვალისწინა განმცხადებლების მიერ ციხეში მათი ვაჟის სიკვდილის შესახებ ინფორმაციის მოპოვების სირთულეები და ჩათვალა, რომ მათი მხრიდან გონივრული იყო, რომ ისინი

256 იხილეთ მაგ. ბრეკნელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Brecknell v. UK*), No. 32457/04, განჩინება 6.3.07; *Scotts of Greenock Ltd* გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Scotts of Greenock Ltd v. UK*), No. 9599/81, განჩინება 11.3.85, 42 DR 33.

257 იხილეთ მაგ. ლაჩინი თურქეთის წინააღმდეგ (*Laçin v. Turkey*), No. 23654/94, განჩინება 15.5.95, 81 DR 76; პოლ და ოდრი ედვარდსები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Paul and Audrey Edwards v. UK*), No. 46477/99, 7.6.01; იუქსელ ერდოღანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Yüksel Erdoğan and others v. Turkey*), No. 57049/00, 15.2.07.

258 No. 27229/95, განჩინება 22.5.98.

259 იხილეთ, აგრეთვე, იანგერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Younger v. UK*), No. 57420/00, განჩინება 7.1.03.

260 No. 46477/99, განჩინება 7.6.01. იხილეთ, აგრეთვე, ფინუკანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Finucane v. UK*), No. 29178/95, განჩინება 2.7.02 (საჩივარი დასაშვები იყო, რადგან ის აღიძრა ნ თვის განმავლობაში იმ გადაწყვეტილების გამოცხადებიდან, რომ გარდაცვლილი ქმრის მკვლელობისთვის არავის მიმართ არ დაიწყებოდა დევნა). მაგრამ შედარებისთვის იხილეთ ლიზეტ დენისი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Lizette Dennis and others v. UK*), No. 76573/01, განჩინება 2.7.02 – საქმე აღძრული იქნა 1989 წელს მერშენეს-ბოუბელის შეჯახების მსხვერპლთა ნათესავების მიერ. განმცხადებლებს არ მიეცათ უფლება, დალოდებოდნენ სასამართლო გამოკვლევის ანგარიშის მომზადებას სტრასბურგში მიმართავად.

დაელოდნენ მოკვლევის შედეგებს.

- 4.104 განმცხადებლები საქმეში ფერნანდეს-მოლინა გონსალესი და 370 სხვა განაცხადი ესპანეთის წინააღმდეგ (*Fernandez-Molina Gonzalez and 370 other applications v. Spain*)²⁶¹ იყვნენ საკვებით ძალიან მძიმე მოწამვლის მსხვერპლები, რამაც გამოიწვია ტოქსიკური სინდრომის სახელით ცნობილი მდგომარეობა მას შემდეგ, რაც მათ მიიღეს რაფსის ზეთი. აღნიშნულის შედეგად სისხლის სამართალწარმოება დაიწყო „Audencia National“-ში პასუხისმგებელი ინდივიდებისა და კომპანიების წინააღმდეგ, რის შედეგადაც 1989 წელს მიღებული იქნა გადაწყვეტილება, რომელიც სხვათა შორის ითვალისწინებდა მსხვერპლთათვის კომპენსაციის გადახდას. აღსრულების პრობლემების გამო განმცხადებლების შემდგომი საჩივრები საკონსტიტუციო სასამართლოში ამპაროს მექანიზმის გამოყენებით არ იქნა მიღებული 2000-2001 წლის გადაწყვეტილებების თანახმად. ევროპულ სასამართლოში მთავრობა ამტკიცებდა, რომ განმცხადებლებს განაცხადი უნდა წარედგინათ „Audencia National“-ის გადაწყვეტილებიდან 6 თვის ვადაში, რადგანაც საკუთრებით სარგებლობის უფლებას ამპაროს მექანიზმი არ იცავდა. თუმცა სასამართლომ უარყო ეს მიდგომა, რადგან მიიჩნია, რომ ის მეტად ფორმალისტურ დამოკიდებულებას იჩენდა ექსტეზიან ხანდაზმულობის ვადასთან დაკავშირებით და დაადგინა, რომ კონვენციის მიზნებთან და სულისკვეთებასთან უფრო მეტად შესაბამისი იქნებოდა განმცხადებლების მიერ დაყენებული საჩივრების შესახებ ერთიანი ხედვის ჩამოყალიბება სათანადო ხანდაზმულობის ვადის განსასაზღვრად. საქმეში აჰტინენი ფინეთის წინააღმდეგ (*Ahtinen v. Finland*)²⁶² განმცხადებელი მღვდელი აპროტესტებდა მის გადაყვანას სხვა სამრევლოში, რომელიც მდებარეობდა 100 კმ-ის დაშორებით. არ არსებობდა ჩვეულებრივი საჩივრის მექანიზმი კათედრალის შემადგენელი ერთეულის გადაწყვეტილების წინააღმდეგ, თუმცა განმცხადებელმა გამოიყენა განსაკუთრებული საჩივრის მექანიზმი უზენაეს ადმინისტრაციულ სასამართლოში. მთავრობა ამტკიცებდა, რომ მისი განაცხადი ევროპულ სასამართლოში უნდა აღძრულიყო კათედრალის შემადგენელი ერთეულის გადაწყვეტილებიდან ექვსი თვის ვადაში. მიუხედავად სასამართლოს მხრიდან იმის აღნიშვნისა, რომ 35-ე მუხლი არ მოითხოვდა განსაკუთრებული დაცვის საშუალებების გამოყენებას, მან მაინც უარყო მთავრობის არგუმენტი, რადგან განსაკუთრებული საჩივარი წარმოადგენდა ერთადერთ სასამართლო დაცვის საშუალებას, რამეც განმცხადებელს ხელი მიუწვდებოდა და რაც მან სწრაფად გამოიყენა. განმცხადებელმა უზენაესი ადმინისტრაციული სასამართლოს გადაწყვეტილებიდან ორი თვის ვადაში აღძრა განაცხადი სტრასბურგში. შესაბამისად, მისი განაცხადი არ არღვევდა ხანდაზმულობის ვადას. საქმეში როზეირო ბენტო პორტუგალიის წინააღმდეგ (*Roseiro Bento v. Portugal*)²⁶³ განმცხადებელი იშველიებდა მე-10 მუხლს მას შემდეგ, რაც მას ბრალი დასდეს მერის თანამდებობაზე ყოფნის პერიოდში შეურაცმყოფელი განცხადებების გაკეთებისთვის. რაც შეეხება დასაშვებობას, სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებელს უფლება ჰქონდა აღედრა საქმე სტრასბურგში მას შემდეგ, რაც გამოიყენა საკონსტიტუციო სასამართლოსადმი მიმართვის საექტო სამართლებრივი დაცვის საშუალება:

სასამართლო მიიჩნევს, რომ განმცხადებელი არ უნდა იქნეს გაკრიტიკებული იმის გამო, რომ ეცადა დახმარება მიეღო უმაღლესი სასამართლოებისგან, როდესაც ის ცდილობდა დაემტკიცებინა სააპელაციო სასამართლოში, რომ ახალი საკანონმდებლო ნორმა, რომელზეც საკონსტიტუციო სასამართლოს ჯერ კიდევ არ მიეღო გადაწყვეტილება, იყო არაკონსტიტუციური. მისი გადაწყვეტილება, მიემართა საკონსტიტუციო სასამართლოსთვის, აგრეთვე გასაგები იყო, რადგან დროის იმ მომენტში საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა აღნიშნულ საკითხზე შედგებოდა ერთი გადაწყვეტილებისგან და არ იყო სრულად ჩამოყალიბებული პორტუგალიურ სამართალში. სასამართლო აღნიშნავს, რომ ამ კავშირის

261 No. 64359/01 და 370 სხვა განაცხადი, განჩინება 8.10.02.

262 No. 48907/99, განჩინება 31.5.05.

263 No. 29288/02, განჩინება 30.11.04.

გათვალისწინებით, თუ საკონსტიტუციო სასამართლო შესაბამის კანონმდებლობას არაკონსტიტუციურად ცნობდა, სააპელაციო სასამართლოს მოუხდებოდა განეხილა განმცხადებლის საჩივარის სხვა საფუძვლები, მათ შორის, მისი გამოხატვის თავისუფლების სავარაუდო დარღვევა.

საქმეში უნალ თექელი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ünal Tekeli v. Turkey*) განმცხადებელი ჩიოდა, რომ მას, როგორც დაქორწინებულ ქალს, არ ჰქონდა საშუალება თავისი ქალიშვილობის გვარი გამოეყენებინა ოფიციალურ დოკუმენტებში. მთავრობა ამტკიცებდა, რომ რადგან მას პრობლემას უქმნიდა თავად შიდასამართლებრივი კანონი, მას უნდა აღედგრა საქმე ევროპულ სასამართლოში დაქორწინებიდან ნ თვის ვადაში. ევროპის სასამართლომ მართლაც აღიარა, რომ სამოქალაქო კოდექსი იყო განმცხადებლის პრობლემის წყარო, მაგრამ მან უარყო მთავრობის პოზიცია იმის გამო, რომ განმცხადებელს შეიძლებოდა მიეღწია მდგომარეობის გამოსწორებისთვის რაიმე ფორმით²⁶⁴:

...სასამართლო აღნიშნავს, რომ ეროვნული სასამართლოების წინაშე სამართალწარმოების პროცესში განმცხადებელს შეეძლო პირდაპირ გამოეყენებინა კონვენციის დებულებები, რომელიც კონსტიტუციის 90-ე მუხლის თანახმად წარმოადგენს შიდა სამართლის განუყოფელ ნაწილს ან მას შეეძლო დაეყენებინა მოთხოვნა, რომ სამოქალაქო კოდექსის 153-ე მუხლი არაკონსტიტუციურად ეცნოთ ... და, საბოლოოდ, მათ შეეძლოთ დაეკამათებინათ განმცხადებლის მოთხოვნა.

შესაბამისად, თუნდაც გავიზიაროთ ის არგუმენტი, რომ შემოთავაზებულ საშუალებას წარმატების მხოლოდ შორეული პერსპექტივა ჰქონდა, რასაც აქ ამტკიცებენ, ის არ ყოფილა ამრსმოკლებული ნაბიჯი. შესაბამისად, მას ჰქონდა სულ მცირე ექვსთვიანი ვადის დაწყების გადაწყვეის ეფექტი...

- 4.105 სიფრთხილეა საჭირო იმის უზრუნველსაყოფად, რომ როდესაც განმცხადებელი იყენებს შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებებს ან გასაჩივრებას, ამ საშუალებებს უნდა შეეძლოს ყველა იმ პრობლემის გამოსწორება, რის გასაჩივრებასაც განმცხადებელი ევროპის სასამართლოში აპირებს²⁶⁵. ეს საკითხი წამოიჭრება, მაგალითად, სისხლის სამართლის საქმეში, როდესაც განმცხადებელს სურს იჩივლოს მისი დაკავების სხვადასხვა ასპექტზე, ისევე როგორც სამართალწარმოების სამართლიანობაზე. თუმცა, თუ განმცხადებლის საჩივარი მსჯავრდების წინააღმდეგ არანაირად არ ეხება წინასასამართლო დაკავების კანონიერებას, მაშინ დაკავების საკითხი ფრთხილად უნდა გადაისინჯოს და კონვენციის საფუძველზე განაცხადი უნდა აღიძრას, ყველაზე გვიან, დაკავების დასრულებიდან ნ თვის ვადაში (ან დაკავებასთან დაკავშირებული, რომელიმე შიდასამართლებრივი საშუალების საბოლოო გადაწყვეტილებიდან ნ თვის ვადაში). მაგალითად, საქმეში სურიე ალი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Surriye Ali v. UK*)²⁶⁶ განმცხადებელი ჩიოდა მე-ნ მუხლის საფუძველზე მის წინააღმდეგ ჩატარებული სისხლის სამართალწარმოების სამართლიანობასთან დაკავშირებით და, აგრეთვე, მე-5 მუხლის საფუძველზე მისი თავდაპირველი დაკავების კანონიერებასთან დაკავშირებით. განაცხადი საქმის ორივე ასპექტთან დაკავშირებით არ იქნა აღძრული სააპელაციო სასამართლოს მიერ გადაწყვეტილების მიღებამდე, მაგრამ ჩაითვალა, რომ მე-5 მუხლზე დაფუძნებული საჩივრები ხანდაზმულობის ვადის დარღვევით იყო შეტანილი, რადგან სააპელაციო სამართალწარმოება ვერ მოახდენდა გავლენას მის მდგომარეობაზე დაკავებასთან დაკავშირებით.

კონვენციის განგრძობადი დარღვევები

- 4.106 როდესაც პრობლემა, რომლის გამოც განმცხადებელი ჩივის, გრძელდება (როგორიც

264 No. 29865/96, 16.11.04.

265 იხილეთ მაგ. ლაინსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Lines v. UK*), 24519/94, განჩინება 17.1.97.

266 No. 25605/94, განჩინება 28.2.96.

არის ხანგრძლივი დაკავება), ხანდაზმულობის ვადის დენა არ დაიწყება, სანამ დარღვევას აქვს განგრძობადი ხასიათი²⁶⁷. რა თქმა უნდა, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს იმის გარკვევას დარღვევა განგრძობადია თუ ერთჯერად გადაწყვეტილებას წარმოადგენს. განგრძობადი დარღვევები არსებობს, მაგალითად, მაშინ, როდესაც განმცხადებელი ჩივის კონკრეტული კანონების განგრძობადი სამართლებრივი ძალის გამო, რასაც ჰქონდა ადგილი საქმეში დადგენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Dudgeon v. UK*)²⁶⁸. საქმე ეხებოდა ჩრდილოეთ ირლანდიაში იმგვარი კანონების არსებობას, რომელიც ნებაყოფლობით მოქმედ მაშაყცებს შორის ჰომოსექსუალურ აქტებს სისხლისსამართლებრივ დანაშაულად აცხადებდა. საქმეში აღმეცა გარეტი და სხვები პორტუგალიის წინააღმდეგ (*Almeida Garrett and others v. Portugal*)²⁶⁹ სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებლის მიწის ექსპროპრიაცია და ნაციონალიზაცია მე-20 საუკუნის 70-იანი წლების შუაში (პორტუგალიაში კონვენციის ძალაში შესვლის თარიღამდე), წარმოადგენდა ერთჯერად ქმედებას, მაგრამ საჩივარი კომპენსაციის გადაუხდელობასთან დაკავშირებით იყო განგრძობადი ხასიათის (რის შედეგადაც დადგინდა 1-ლი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა). საქმეში როშე გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Roche v. UK*)²⁷⁰ სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებლის საჩივარი კონვენციის მე-8 და მე-10 მუხლების საფუძველზე, რაც უკავშირდებოდა სახელმწიფოს უარს ინფორმაციაზე იმ ქიმიური იარაღის ცდების შესახებ, რაც ტარდებოდა, მისი, როგორც წვეული ჯარისკაცის მიმართ, ნი-იან წლებში წარმოადგენდა განგრძობად სიტუაციას.

4.107 მე-8 მუხლის საფუძველზე განმცხადებლის უფლების დარღვევას ჰქონდა ადგილი საქმეში ჰოკანენი ფინეთის წინააღმდეგ (*Hokkanen v. Finland*)²⁷¹ იმის გამო, რომ არ აღასრულებდნენ განმცხადებლის უფლებას, ენახა თავისი ქალიშვილი. საქმე შეტანილი იქნა 1992 წელს და სასამართლომ დაადგინა, რომ შვილის ნახვის უფლების აღუსრულებლობიდან წარმოშობილი დარღვევა გრძელდებოდა 1993 წლის სექტემბრამდე, როდესაც სააპელაციო სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ განმცხადებლის მიერ მისი ქალიშვილის ნახვის უფლება ვერ აღსრულდებოდა, თუ ეს ეწინააღმდეგებოდა თავად ქალიშვილის ნებას. როდესაც ადგილი აქვს განგრძობად დარღვევას, განმცხადებელმა შეიძლება აღძრას საქმე ევროპულ სასამართლოში მრავალი წლის შემდეგაც იმ მომენტიდან, როდესაც დარღვევა პირველად დაიწყო²⁷².

4.108 თუმცა საქმეში პოსტი და რაკო ფინეთის წინააღმდეგ (*Posti and Rahko v. Finland*)²⁷³ სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებლის თევზაობის უფლებაზე დაწესებული

267 იხილეთ მაგ. ჯეიუსი ლიტვის წინააღმდეგ (*Jecius v. Lithuania*), No. 34578/97, 31.7.00, პარ. 44; რინერი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Rienier v. Bulgaria*), No. 46343/99, 23.5.06, პარ. 101; დაროჟი უნგრეთის წინააღმდეგ (*Daroczy v. Hungary*), No. 44375/05, 1.7.08, პარ. 18; კურიჩი და სხვები სლოვენის წინააღმდეგ (*Kuric and others v. Slovenia*), No. 26828/06, 13.7.10, პარ. 306.

268 No. 7525/76, სერია ა, No. 45, 23.9.81.

269 No. 29813/96 და 30229/96, 11.1.00. ამისგან განსხვავებით, იხილეთ მაგ. ფონ მალცანი და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ (*Von Maltzan and others v. Germany*), Nos. 71916/01, 71917/01 და 10260/02, განჩინება 2.3.05 (კონვენციის დარღვევასთან დაკავშირებით საკითხი არ იყო დაყენებული იმ საკუთრებასთან მიმართებით, რომელიც საბჭოთა ოკუპაციის პერიოდში იქნა ჩამორთმეული 1945 წლიდან 1949 წლამდე) და *Preussische Treuhand GmbH & CO. Kg A. A. პოლონეთის წინააღმდეგ* (*Preussische Treuhand GmbH & CO. Kg A. A. V. Poland*), No. 47550/06, განჩინება 7.10.08 (კონვენციის განგრძობად დარღვევას არ ჰქონია ადგილი ეთნიკური გერმანელების კერძო საკუთრების ჩამორთმევასთან დაკავშირებით, რაც მდებარეობდა პოლონეთისთვის მიკუთვნებულ ტერიტორიაზე მეროე მსოფლიო ომის შემდგომ).

270 No. 32555/96, განჩინება 23.5.02.

271 No. 19823/92, სერია ა, No. 299-A, 23.9.94.

272 იხილეთ მაგ. დე ბეკერი ბელგიის წინააღმდეგ (*De Becker v. Belgium*), No. 214/56, სერია ბ, No. 4, 27.3.62 (იმ საკანონმდებლო ნორმასთან დაკავშირებით, რომელიც განგრძობითად ზღუდავდა განმცხადებელი ჟურნალისტის გამოხატვის თავისუფლებას, რადგან არ აძლევდა მას გამოქვეყნების საშუალებას). მაგრამ განგრძობად დარღვევას არ ჰქონდა ადგილი საქმეში პრინცი ჰანს-ადამ II ლიხტენშტაინი გერმანიის წინააღმდეგ (*Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany*), No. 42527/98, 12.7.01 (1946 წელს ყოფილი ჩეხოსლოვაკიის ხელისუფლების ორგანოების მიერ ნახატის ჩამორთმევასთან დაკავშირებით).

273 No. 27824/95, 24.9.02.

შეზღუდვა, რაც გრძელდებოდა წლებში განმავლობაში, არ წარმოადგენდა განგრძობად სიტუაციას, რადგან აკრძალვა გამომდინარეობდა კონკრეტულ დროს მომხდარი კონკრეტული მოვლენებიდან, კერძოდ, ბრძანების გამოცემიდან. განმცხადებლები საქმეში ჰინგიტაკ 53 დანიის წინააღმდეგ (*Hingitaq 53 v. Denmark*)²⁷⁴ ჩიოდნენ ინუიტების სანადირო და სათევზაო სივრცის შეზღუდვაზე ტულის საჰაერო ბაზის დაარსების შედეგად 1951 წელს და მოსახლეობის მათი საცხოვრებელი ადგილიდან გადასახლების გამო 1953 წელს. სასამართლომ უარყო მათი არგუმენტები, რომ სავარაუდოდ დარღვევები იყო განგრძობადი ხასიათის და დაადგინა, რომ ისინი წარმოადგენდნენ ერთჯერად აქტებს. საქმის ეს ნაწილი გამოცხადდა *ratione temporis* შეუთავსებლად კონვენციასთან. საქმეში ვეებერი ესტონეთის წინააღმდეგ (*Veeber v. Estonia*) (ნო.1)²⁷⁵ სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებლის კომპანიის ტერიტორიაზე პოლიციის მიერ ჩატარებული ჩხრეკა და განმცხადებლის დოკუმენტების ამოღება არ წარმოშობდა მე-8 მუხლის დარღვევის რაიმე შესაძლო, განგრძობად სიტუაციას. საქმის ეს ასპექტი, რასაც ადგილი ჰქონდა ესტონეთის მიმართ კონვენციის ძალაში შესვლამდე, დაუშვებლად გამოცხადდა *ratione temporis*.

- 4.109 განსაკუთრებული ყურადღება მიიქცია იძულებითი გაუჩინარების ფენომენმა. საქმეში ვარნავა და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Varnava and others v. Turkey*)²⁷⁶ ადგილი ჰქონდა კვიპროსის ბერძენი მოქალაქეების გაუჩინარებას ჩრდილოეთ კვიპროსში მას შემდეგ, რაც 1974 წელს თურქეთი კვიპროსში შეიჭრა. აღნიშნა რა, რომ ყველა განგრძობადი სიტუაცია იდენტური არ არის, დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ განმცხადებლებმა არაუეროვნად არ უნდა დააყოვნონ სასამართლოში სარჩელის აღძვრა გაუჩინარების შემთხვევაში გამოძიების არაეფექტიანობასთან დაკავშირებით:

... გაუჩინარების საქმეებში განაცხადები შეიძლება არ იქნეს მიღებული ხანდამშულობის ვადის გაშვების გამო, როდესაც გადაჭარბებულ ან აუხსნელ გაჭიანურებას ჰქონდა ადგილი განმცხადებლების მხრიდან მას შემდეგ, რაც მათ გაიგეს ან უნდა გაეგოთ, რომ არანაირი გამოძიება არ დაწყებულა ან გამოძიება სრულ უმოქმედობაში გადაეშვა ან არაეფექტიანი გახდა და თითოეული ამ შემთხვევიდან არცერთში არ არსებობდა რაიმე არსებული, რეალისტური პერსპექტივა, რომ მომავალში ეფექტიანი გამოძიება ჩატარდებოდა²⁷⁷.

- 4.110 ვარნავას საქმეში განაცხადები შეიტანეს 1990 წელს, განმცხადებლების ნათესავების გაუჩინარებიდან 15 წლის შემდეგ და სამი წლის შემდეგ იმ მომენტიდან, როდესაც თურქეთმა აღიარა მის წინააღმდეგ ინდივიდუალური განაცხადის უფლება სასამართლოში, თუმცა ამგვარი შეყოვნება ჩაითვალა გონივრულად საერთაშორისო კონფლიქტის გამონაკლისური მდგომარეობის გათვალისწინებით და იმის გამო, რომ ხელმისაწვდომი ნორმალური საგამოძიებო პროცედურა არ არსებობდა და იმის გამო, რომ განმცხადებლებს ჰქონდათ უფლება დალოდებოდნენ იმ ინიციატივის შედეგებს, რაც განახორციელებს მთავრობამ და გაერომ (რომელმაც შექმნა დაკარგული პირების კომიტეტი).

მნიშვნელოვანი დანაკლისის არარსებობა

- 4.111 კონვენციის მე-14 ოქმის საფუძველზე (იხილეთ 1.22 ზემოთ) კონვენციის 35-ე მუხლის დამატა კიდევ ერთი დასაშვებობის კრიტერიუმი, რომელიც ძალაში შევიდა 2010 წლიდან. ეს ახალი კრიტერიუმი შეიცავს სამწევრიან ტესტს. საქმე შეიძლება დაუშვებლად გამოცხადდეს სასამართლოს მიერ, თუ ის მიიჩნევს, რომ:

274 No. 18584/04, განჩინება 12.1.06.

275 No. 37571/97, 7.11.02.

276 No. 16064/90, 18.9.09.

277 იქვე, პარ. 165.

- (1) განმცხადებელს არ განუცდია მნიშვნელოვანი დანაკლისი;
 - (2) თუ კონვენციითა და მისი პროტოკოლებით განსაზღვრული ადამიანის უფლებების პატივისცემა არ მოითხოვს განაცხადის არსებითად განხილვას;
 - (3) იმ პირობით, რომ ამ საფუძველზე არ მოხდება არცერთი იმგვარი საქმის უარყოფა, რომელიც სათანადოდ არ ყოფილა განხილული ეროვნული სასამართლოს მიერ.
- 4.112 არსებითად ეს კრიტერიუმი ასახავს იმ პრინციპს, რომ „უფლების დარღვევა, როგორც რეალურიც არ უნდა იყოს წმინდა სამართლებრივი თვალთახედვით, უნდა ხასიათდებოდეს მინიმალური ხარისხის სიმძიმით საერთაშორისო სასამართლოს მიერ მისი განხილვისთვის“²⁷⁸. ამ ახალი დასაშვებობის დებულების შემოტანას კონვენციაში ახლდა უთანხმოება იმასთან დაკავშირებით, თუ რამდენად შემოიტანა მან რაიმე ახალი, იმ რისკის გამო, რასაც ის შეიძლება უქმნიდეს ინდივიდუალური მიმართვის უფლებას და ბუნდოვანების გამო²⁷⁹.
- 4.113 იმისთვის, რომ შეაფასოს დარღვევის სიმძიმე, სასამართლო გაითვალისწინებს როგორც განმცხადებლის სუბიექტურ აღქმას, ისე იმას, თუ ობიექტურად რას ეხება საქმე კონკრეტულ შემთხვევაში. „მნიშვნელოვანი დანაკლისი“ შეიძლება ეფუძნებოდეს, მაგალითად, სადავო საკითხის ფინანსურ გავლენას ან საქმის მნიშვნელობას განმცხადებლისთვის. სასამართლომ მოიშველია ეს დებულება, რომ დაუშვებლად გამოეცხადებინა განაცხადი საქმეზე იონესკუ რუმინეთის წინააღმდეგ (*Ionescu v. Romania*)²⁸⁰, რომელიც ეხებოდა 90 ევროს ღირებულების სახელმეკრულებო მოთხოვნას; საქმეზე კოროლევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Korolev v. Russia*)²⁸¹, სადაც განმცხადებელი ჩიოდა სახელმწიფოს მიერ მისთვის ვალის გადაუხდელობაზე, რომლის ღირებულებაც იყო 22.5 რუსული რუბლი (1 ევროზე ნაკლები) და საქმეზე რინკი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Rinck v. France*)²⁸², რომელიც ეხებოდა 150 ევროს ოდენობის ჯარიმას საგზაო წესების დარღვევისთვის, ხარჯებს 22 ევროს ოდენობით და განმცხადებლის მართვის მოწმობიდან ერთი ქულის გამოქვითვას. თუმცა კოროლევის საქმეში სასამართლომ აღიარა, რომ პრინციპის დონეზე, მოკრძალებული ფულადი ზიანი შეიძლება ჩაითვალოს მნიშვნელოვნად ინდივიდუალურ გარემოებებში (ან რეგიონის ან ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის გათვალისწინებით) და, ასევე, რომ კონვენციის დაღვევამ შეიძლება გამოიწვიოს მნიშვნელოვანი დანაკლისი ქონებრივ ინტერესებთან კავშირის გარეშე.
- 4.114 რაც შეეხება იმას, ადამიანის უფლებების პატივისცემა მოითხოვს თუ არა განაცხადის არსებით განხილვას, სასამართლო, მაგალითად, გაითვალისწინებს, შეიცვალა თუ არა შესაბამისი კანონი (რის შემდეგაც გადაწყვეტილების გამოტანას მხოლოდ ისტორიული ღირებულება ექნებოდა საინტერესო), მსგავსი საქმეები თუ იყო გადაწყვეტილი

278 კოროლევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Korolev v. Russia*), No. 25551/05, განჩინება 1.7.10.

279 იხილეთ მაგ. P. Leach, „Access to the European Court of Human Rights – From a Legal Entitlement to a Lottery?“ [ფ. ლიჩი, „ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს ხელმისაწვდომობა სამართლებრივი უფლებიდან ლატარიამდე?“] (2006) 27 HRLJ 11. საქმის „ტრივიალობა“ წარმოადგენდა საქმეების უარყოფის საფუძველს მე-14 ოქმის გამოჩენამდე. მაგალითად, საქმეში ბოკი გერმანიის წინააღმდეგ (*Bock v. Germany*), No. 22051/07, განჩინება 19.1.10, სასამართლომ, მიმართვის უფლების ბოროტად გამოყენების გამო, დაუშვებლად გამოაცხადა განაცხადი, რომელიც ეხებოდა სამართალწარმოებას მხოლოდ 8 ევროს ანაზღაურების მოთხოვნით და მოუთხოვდა ფაქტების ტრივიალობასა და სადავო თანხის სიმძიმეზე. თავიანთ განსხვავებულ მოსაზრებაში საქმეზე მიკალეფი მალტის წინააღმდეგ (*Micallef v. Malta*), No. 17056/06, 15.10.09, მოსამართლეები კოსტასი, ჯუნგვირტი, კოვლევი და ფურა ამტკიცებდნენ, მე-14 ოქმის ძალაში შესვლამდე, რომ განმცხადებელს არ განუცდია მნიშვნელოვანი დანაკლისი სამართალწარმოებაში, რომელიც ეხებოდა „მეზობლებს შორის ტრივიალურ დავას“.

280 No. 36659/04, განჩინება 1.6.10. განსხვავებული მიდგომისთვის იხილეთ სანჩო კრუზი და 14 სხვა პირი პორტუგალიის წინააღმდეგ (*Sancho Cruz and 14 others v. Portugal*), No. 8851/07 და დანარჩენები, 18.1.11 (ქონების ჩამორთმევა) და გალიონე და სხვები იტალიის წინააღმდეგ (*Gaglione and others v. Italy*), No. 45867/07 და სხვები, 21.12.10 (სამართალწარმოების ხანგრძლივობა).

281 No. 25551/05, განჩინება 1.7.10. იხილეთ, აგრეთვე, ვასილჩენკო რუსეთის წინააღმდეგ (*Vasilchenko v. Russia*), No. 34784/02, 23.9.10.

282 No. 18774/09, განჩინება 19.10.10. იხილეთ, აგრეთვე, გაფტონიუკი რუმინეთის წინააღმდეგ (*Gaftoniuc v. Romania*), No. 30934/05, განჩინება 22.2.11 (სასამართლო ხარჯების აუნაზღაურებლობა, რომელთა რაოდენობა 25 ევროს აღწევდა – უმნიშვნელო დანაკლისი).

სასამართლოს მიერ ან სისტემური საკითხი, რაც არსებობს კონკრეტულ სახელმწიფოში, უკვე იყო თუ არა განხილული სასამართლოს ან მინისტრთა კომიტეტის მიერ²⁸³.

- 4.115 მე-2 დამცავი დებულების მიზანია (სათანადო განხილვა ეროვნული სასამართლოს მიერ) უზრუნველყოს, რომ თითოეულ საქმეზე მოხდება სასამართლო განხილვა ეროვნულ დონეზე ან ევროპულ დონეზე, „რათა თავიდან იქნეს აცილებული უარი მართლმსაჯულების განხორციელებაზე“²⁸⁴. საქმე დუდეკი გერმანიის წინააღმდეგ (*Dudek v. Germany*)²⁸⁵ ეხებოდა სამართალწარმოების ხანგრძლივობას იმ მოთხოვნებთან დაკავშირებით, რომელთა ღირებულებაც მერყეობდა 71–312 ევრომდე. თუმცა, სასამართლოს არ მიეცა შესაძლებლობა, გამოეყენებინა მნიშვნელოვანი დანაკლისის კრიტერიუმი, რადგან გერმანიაში სამართალწარმოების ხანგრძლივობასთან დაკავშირებულ საქმეებში არ არსებობდა შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალება და, შესაბამისად, საქმე არ იყო სათანადოდ განხილული ეროვნული სასამართლოს მიერ. თუმცა სასამართლომ მაინც დაუშვებლად გამოაცხადა განაცხადი იმ საფუძველით, რომ მისი სიმცირის გამო, ის წარმოადგენდა განაცხადის უფლების ბოროტად გამოყენებას (ბოკი გერმანიის წინააღმდეგ (*Bock v. Germany*) პრეცედენტზე დაყრდნობით)²⁸⁶.

ანონიმური განაცხადები

- 4.116 ევროპის სასამართლოში თითოეული განაცხადი უნდა ახდენდეს განმცხადებლის იდენტიფიცირებას (მუხლი 35.2.ა). ნებისმიერი განაცხადი, რომელიც არ აკმაყოფილებს ამ პირობას, მხოლოდ ამ საფუძველით შეიძლება გამოცხადდეს დაუშვებლად²⁸⁷.
- 4.117 ზოგიერთ საქმეში განმცხადებლებს აქვთ კარგი დასაბუთება იმისთვის, რომ არ სურდეთ თავიანთი ვინაობის გამჟღავნება. ამგვარ საქმეებში განმცხადებლის შესახებ მონაცემები (მთ შორის, სახელი, მისამართი, დაბადების თარიღი, ეროვნება და პროფესია) უნდა ჩაიწეროს განაცხადის ფორმაში, მაგრამ განმცხადებელს შეუძლია მოითხოვოს კონფიდენციალურობა. მე-2 თავში მოცემულია ნაწილი კონფიდენციალურობის შესახებ (2.44). თუ განმცხადებლის თხოვნა კონფიდენციალურობის შესახებ მიღებული იქნება სასამართლოს მიერ, განმცხადებლის ვინაობა საქმის აღწერის დროს აღინიშნება ინიციალებით ან უბრალოდ რაიმე ასოთი.

განაცხადები, რომლებიც არსებითად იდენტურია იმ საკითხისა, რაც უკვე იქნა განხილული სასამართლოს მიერ

- 4.118 განაცხადები, რომლებიც არსებითად იდენტურია იმ საკითხისა, რაც უკვე იქნა განხილული სასამართლოს მიერ და რომელიც არ შეიცავს რაიმე ახალ, რელევანტურ ინფორმაციას, გამოცხადებული იქნება სასამართლოს მიერ დაუშვებლად (მუხლი 35.2.ბ). მაგალითად, ერთი და იგივე განმცხადებლის განმეორებადი განაცხადები ერთსა

283 იონესკუ რუმინეთის წინააღმდეგ (*Ionescu v. Romania*), No. 36659/04, განჩინება 1.6.10 და კოროლევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Korolev v. Russia*), No. 25551/05, განჩინება 1.7.10. იხილეთ, აგრეთვე, ჰოლუბი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Holub v. Czech Republic*), No. 24880/05, განჩინება 14.12.10 და *Bratři Zátkové, a.s.* ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Bratři Zátkové, a.s. v. Czech Republic*), No. 20862/06, განჩინება 8.2.11. ეს ფრაზა აგრეთვე გვხვდება 37-ე მუხლში და განხილულია ზემოთ 2.165 ნაწილში (მეგობრული მორიგება) და 2.190 ნაწილში (საქმეთა ნუსხიდან ამორიგება).

284 კოროლევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Korolev v. Russia*), No. 25551/05, განჩინება 1.7.10. იხილეთ, აგრეთვე, ჰოლუბი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Holub v. Czech Republic*), No. 24880/05, განჩინება 14.12.10 და *Bratři Zátkové, a.s.* ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Bratři Zátkové, a.s. v. Czech Republic*), No. 20862/06, განჩინება 8.2.11.

285 No. 12977/09, განჩინება 23.11.10.

286 No. 22051/07, განჩინება 19.1.10 – იხილეთ სქოლიო 279 ზემოთ.

287 იხილეთ მაგ. „Blondje“ ნიდერლანდების წინააღმდეგ („Blondje“ v. Netherlands), No. 7245/09, განჩინება 15.9.09.

და იმავე საკითხთან დაკავშირებით გამოცხადდება დაუშვებლად ამ საფუძვლით, თუ არ გამოვლინდება ახალი რელევანტური ინფორმაცია. თუმცა „ახალი, რელევანტური ინფორმაციის“ გამოწვევების ყურადღებები. მაგალითად, განმცხადებელს, რომლის განაცხადიც წინათ დაუშვებლად გამოცხადდა შიდასამართლებრივი საშუალებების ამოუწურავობის გამო, უფლება აქვს, რომ თავიდან შეიტანოს ევროპულ სასამართლოში საქმე მას შემდეგ, რაც ამოწურავს ეფექტიან შიდასამართლებრივ საშუალებებს. შეიძლება არსებობდეს აგრეთვე ახალი ფაქტობრივი ინფორმაცია ან ახალი განვითარებები ეროვნულ სამართალწარმოებაში, რაც ამართლებს მორიგ განაცხადს, როგორცაა, მაგალითად, შიდა სამართალწარმოების ხანგრძლივობის გაზრდა²⁸⁸. თუმცა, დამატებითი სამართლებრივი არგუმენტები არ წარმოადგენს „ახალ, რელევანტურ ინფორმაციას“²⁸⁹.

განაცხადები, რომლებიც უკვე შეტანილია მოკვლევის ან მოგვარების სხვა საერთაშორისო ინსტანციაში

- 4.119 სასამართლოს შეუძლია არ განიხილოს განაცხადი, რომელიც უკვე წარდგენილია მოკვლევის ან მორიგების სხვა საერთაშორისო ინსტანციაში და რომელიც არ შეიცავს ახალ რელევანტურ ინფორმაციას (მუხლი 35.2.ბ). მაგალითად, სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო პაქტის საფუძველზე ადამიანის უფლებების კომიტეტისთვის მიმართვა წაართმევს განმცხადებელს შესაძლებლობას, ამის შემდეგ აგრეთვე იჩივლოს ევროპულ სასამართლოში, თუნდაც ადამიანის უფლებათა ევროპული კომიტეტის მიმართ განაცხადში გაკეთდეს თხოვნა, რომ გადაწყვეტილების მიღება გადაიდოს ევროპული კომისიის მიერ დასაშვებობის საკითხის გადაწყვეტამდე²⁹⁰. მაგრამ იმისთვის, რომ დაუშვებლად გამოცხადდეს ამ საფუძვლით, განაცხადის შინაარსი უნდა იყოს არსებითად იგივე და შეტანილი უნდა იყოს იმავე განმცხადებლის მიერ²⁹¹. საქმეში პაუგერი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Pauger*)²⁹² განმცხადებელი ჩიოდა მე-6 მუხლის დარღვევის გამო მარჩენალის დაკარგვის პენსიის დისკრიმინაციულ ნორმასთან დაკავშირებულ სამართალწარმოებაში საჯარო განხილვის არარსებობის საფუძველზე. გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტში იმავე განმცხადებლის მიმართ და იმავე ფაქტებთან დაკავშირებით მიღებულ გადაწყვეტილებას არ გამოურიცხავს განაცხადის შეტანა სტრასბურგში, რადგან ადამიანის უფლებათა კომიტეტისთვის მიმართვა ეხებოდა დისკრიმინაციას, მაშინ როდესაც ევროპული კონვენციის საფუძველზე წარდგენილი განაცხადი ეხებოდა სამართალწარმოების სამართლიანობას²⁹³. საქმეში პერალდი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Peraldi v. France*)²⁹⁴ სასამართლომ დაადგინა, რომ იქამდე შეტანილი საჩივარი თვითნებურ დაკავებებთან დაკავშირებით გაეროს სამუშაო ჯგუფის წინაშე გამორიცხავდა განაცხადის შეტანას ევროპულ სასამართლოში. გადამწყვეტი ალმონიდა ის, რომ სამუშაო ჯგუფს შეეძლო ინდივიდუალური განაცხადების მიღება,

288 იხილეთ მაგ. იქსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*X v. UK*), No. 8233/78, განჩინება 3.10.79, 17 DR 122; ვალანი იტალიის წინააღმდეგ (*Vallan v. Italy*), No. 9621/81, განჩინება 13.10.83, 33 DR 217.

289 იქსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*X v. UK*), No. 8206/78, განჩინება 10.7.81, 25 DR 147.

290 კაკერადა ფორნიელსი და კაბეზა მატო ესპანეთის წინააღმდეგ (*Cacerrada Fornieles and Cabeza Mato v. Spain*), No. 17512/90, განჩინება 6.7.92, 73 DR 214; იხილეთ, აგრეთვე, მოსამართლეების ზუპანჩიჩის და ბორგო ბორველის განცალკევებული მოსაზრება საქმეში ფოლგერო და სხვები ნორვეგიის წინააღმდეგ (*Folgerø and others v. Norway*), No. 15472/02, 29.6.07.

291 იხილეთ მაგ. No. 11603/85, (1987) 50 DR 228, სადაც კომისიამ გადაწყვიტა, რომ განაცხადები, რაც აღძრეს ინდივიდებმა, არ იყო იგივეობრივი იმ საჩივრისა, რაც პროფესიული კავშირების კონგრესმა შეიტანა საერთაშორისო შრომის ორგანიზაციაში.

292 No. 16717/90, 28.5.97.

293 იხილეთ, აგრეთვე, სმირნოვა რუსეთის წინააღმდეგ (*Smirnova v. Russia*), Nos. 46133/99 და 48183/99, განჩინება 3.10.02 (განაცხადი გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტში არ გამოირიცხავდა მოგვიანებით განაცხადის შეტანას ევროპულ სასამართლოში, რადგან მასში წარმოდგენილი იყო უფრო ფართო ფაქტობრივი საფუძველი).

294 No. 2096/05, განჩინება 7.4.09.

მისი სამართალწარმოება იყო შეჯიბრებითი ხასიათის და მისი გადაწყვეტილებები იყო დასაბუთებული, რაც ეცნობებოდა მხარეებს და ქვეყნებოდა მის ანგარიშებში. მეტიც, მისი რეკომენდაციები განმსაზღვრელი იყო სახელმწიფოს პასუხისმგებლობისა და შეიძლო წერტილი დაესვა სადავო დარღვევისთვის და მათთან დაკავშირებით ხორციელდებოდა საზედამხედველო პროცედურა. ამ მიზეზების გამო სასამართლომ დაასკვნა, რომ ბევრი მსგავსება არსებობდა გაეროს ადამიანის უფლებების კომიტეტთან. თუმცა საქმე მალსაგოვა და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Malsagova and others v. Russia*)²⁹⁵ ეხებოდა განმცხადებლების ნათესავების იძულებით გაუჩინარებას ჩეჩნეთში და სასამართლომ უარყო მთავრობის არგუმენტი, რომ განაცხადი დაუშვებლად უნდა გამოცხადებულიყო, რადგან იქამდე საჩივარი გაეგზავნა იძულებითი ან არანებაყოფლობითი გაუჩინარებების შესახებ გაეროს სამუშაო ჯგუფს. პირველ რიგში, საჩივარი სამუშაო ჯგუფს გაუგზავნა არასამთავრობო ორგანიზაციამ „Human Rights Watch“ და არა განმცხადებელმა და მეორე, სასამართლომ დაადგინა, რომ სამუშაო ჯგუფი არ წარმოადგენდა საერთაშორისო მოკვლევის ან მოგვარების პროცედურას, რადგან ის არ ატარებდა გაუჩინარებების გამოძიებას ან არ სთავაზობდა ნათესავებს მდგომარეობის გამოსწორების სამართლებრივ საშუალებას. მას არც ის შეეძლო, რომ დაკარგული პირების სიკვდილის გამო პასუხისმგებლობა განესაზღვრა ან მიგნებები გაეკეთებინა მის მიზეზებთან დაკავშირებით.

- 4.120 ის ფაქტი, რომ საქმე განიხილა ევროპის წამების საწინააღმდეგო კომიტეტმა, არ შეუშლის ხელს განაცხადის შეტანას ევროპულ სასამართლოში²⁹⁶. იგივე შეიძლება ითქვას საჩივარზე ევროპულ კომისიაში²⁹⁷ ან საჩივარზე გაეროს 1503 ინსტანციის წინაშე²⁹⁸. საკონსულტაციო მოსაზრებისთვის მინისტრთა კომიტეტის მიმართვის პასუხად 2004 წლის 2 ივნისს გამოქვეყნებულ განჩინებაში სასამართლომ უარი განაცხადა გადაეწყვიტა, დამოუკიდებელი სახელმწიფოების თანამეგობრობის ადამიანის უფლებათა კონვენციის საფუძველზე შექმნილი ადამიანის უფლებათა კომისია თუ წარმოადგენდა საერთაშორისო მოკვლევის ან მოგვარების სხვა ინსტანციას 35.2.ბ-ე მუხლის გაგებით (საკონსულტაციო მოსაზრებებთან დაკავშირებით იხილეთ 1.35 ნომოთ).

საქმეში *ჯელიჩიცი ბოსნია-ჰერცეგოვინის წინააღმდეგ* (*Jeličić v. Bosnia and Herzegovina*)²⁹⁹ სასამართლოს მოუხდა განეხილა, ბოსნიის ადამიანის უფლებათა პალატა თუ წარმოადგენდა საერთაშორისო ორგანოს 35.2.ბ-ე მუხლის გაგებით. მან შეაფასა პალატის შემადგენლობა, მისი კომპეტენციები, მისი ადგილი არსებულ სამართლებრივ სისტემაში და მისი დაფინანსება და დაასკვნა, რომ თუმცა პალატა დაფუძნებული იყო საერთაშორისო ხელშეკრულების საფუძველზე (1995 წლის დეიტონის შეთანხმება), ის უნდა ჩათვლილიყო შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებად 35.1-ე მუხლის მიზნებისთვის, რადგან წარმოადგენდა შიდასამართლებრივი სისტემის ნაწილს (მისი მანდატი არ მოიცავდა სახელმწიფოებს შორის მოქმედ ვალდებულებებს).

35.2.ბ-ე მუხლი არ უშლის ხელს ინდივიდუალური განაცხადების შეტანას იმ საკითხზე, რაც მანამდე განხილული იქნა სახელმწიფოთაშორისი განაცხადის ფარგლებში (რადგან არ გამოდის, რომ განაცხადები შეტანილია ერთი და იმავე პირების მიერ)³⁰⁰.

295 No. 27244/03, განჩინება 6.3.08.

296 განმარტებითი ანგარიში წამებისა და არაადამიანური ან ღირსების შელახვის მოპყრობის ან დასჯის საწინააღმდეგო კონვენციასთან დაკავშირებით, CPT/Inf/C(89)1[EN], პარ. 92.

297 კარუსიოტის პორტუგალიის წინააღმდეგ (*Karoussiotis v. Portugal*), No. 23205/08, 1.2.11.

298 ცელნიკუ საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Celniku v. Greece*), No. 21449/04, 5.7.07, პარ. 40.

299 No. 41183/02, განჩინება 15.11.05.

300 ვარნავა და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Varnava and others v. Turkey*), No. 16064/90, 18.9.09, პარ. 118. ეს საკითხი გადაწყვეტის გარეშე დარჩა საქმეში დონელი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Donnelly and others v. UK*), Nos. 5577/72–5583/72, განჩინება 5.4.73, ყოველწლიური გამოცემა 16, გვ. 212 (ყოფილი 27(1)(ბ)-ე მუხლის გამოყენებით).

კონვენციის დებულებებთან შეუთავსებლობა

- 4.121 35(3)(ა)-ე მუხლი მოითხოვს სასამართლოსგან, დაუშვებლად გამოაცხადოს ნებისმიერი განაცხადი, რომელსაც ის მიიჩნევს კონვენციის ან მისი ოქმების დებულებებთან შეუთავსებლად. კონვენციასთან შეუთავსებლობის ცნებას აქვს 4 ასპექტი:
- განაცხადის შეუთავსებლობა სახელმწიფოს იურისდიქციის ფარგლების გამო (რომელსაც ეწოდება „ratione loci“);
 - განაცხადის შეუთავსებლობა კონვენციის უფლებების მოქმედების სფეროს ფარგლების გამო (რომელსაც ეწოდება „ratione materiae“);
 - განაცხადის შეუთავსებლობა კონვენციის საფუძველზე სახელმწიფოს ვალდებულების დროში შეზღუდვის გამო (რომელსაც ეწოდება „ratione temporis“);
 - განაცხადის შეუთავსებლობა იმის გამო, თუ ვის შეუძლია კონვენციის საფუძველზე განაცხადის შეტანა და ვის შეუძლია იყოს მოპასუხე (რომელსაც ეწოდება „ratione personae“).

ეს ოთხი კატეგორია დეტალურად არის განმარტებული ქვემოთ.

იურისდიქცია: *ratione loci*

- 4.122 კონვენციის სავარაუდო დარღვევას უნდა ჰქონდეს ადგილი მოპასუხე სახელმწიფოს იურისდიქციის ფარგლებში. ეს პირველ რიგში ტერიტორიული საკითხია, თუმცა მხოლოდ ამით არ შემოიფარგლება. სასამართლო განსაკუთრებულ შემთხვევებში აღიარებს სახელმწიფოს იურისდიქციული კომპეტენციის სხვა საფუძვლებსაც. როდესაც სახელმწიფო ახორციელებს ეფექტიან კონტროლს სადავო ტერიტორიაზე, ან სადაც „თანხმობის, შეთავაზების ან შესაბამისი ტერიტორიის მთავრობის დუმილის გამო, სახელმწიფო ახორციელებს საჯარო უფლებამოსილებებს სრულად ან მათ ნაწილს, რაც ნორმალურ მდგომარეობაში ხორციელდება მთავრობის მიერ“³⁰¹. სახელმწიფოს იურისდიქცია მოიცავს დამოკიდებულ ტერიტორიებს, თუ 56-ე მუხლის საფუძველზე სახელმწიფომ გააკეთა დეკლარაცია, რომ კონვენცია გავრცელდება ამ ტერიტორიაზეც³⁰².
- 4.123 მაგალითად, კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (*Cyprus v. Turkey*) საქმეებში თურქეთს დაეკისრა პასუხისმგებლობა მისი შეიარაღებული ძალების გამო კვიპროსში. ჩაითვალა, რომ კვიპროსში თურქეთის შეიარაღებული ძალები ნებისმიერ პირს ან ქონებას აქცევდნენ თურქეთის იურისდიქციის ქვეშ „იმდენად, რამდენადაც ისინი ახორციელებდნენ კონტროლს ამ პირებზე ან საკუთრებაზე“³⁰³.
- 4.124 ზოგადად, არ არის შესაძლებელი საერთაშორისო ორგანიზაციის გადაწყვეტილების გასაჩივრება, თუმცა სახელმწიფოს უფლებამოსილების გადაცემა საერთაშორისო ორგანიზაციისთვის, აუცილებელი არ არის გამორიცხავდეს სახელმწიფოს პასუხისმგებლობას, რადგან სხვაგვარად მარტივად იქნებოდა შესაძლებელი კონვენციის გარანტიების გაუქმება ან შეზღუდვა. საქმეებში, რომელიც ეხებოდა განმცხადებლების გადაყვანას სხვა თანამდებობაზე ევროპულ კოსმოსურ სააგენტოში³⁰⁴, სასამართლომ საზოგადოება

301 ბანკოვიჩი ბელგიის და სხვების წინააღმდეგ (*Bankovic v. Belgium and Others*), No. 52207/99, განჩინება 12.12.01; 11 BHRC 435; იხილეთ, აგრეთვე, ისა და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Issa and others v. Turkey*), No. 31821/96, 16.11.04; მანსურ პადი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Mansur Pad and others v. Turkey*), No. 60167/00, განჩინება 28.6.07.

302 იხილეთ მაგ. *Quark Fishing Limited* გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Quark Fishing Limited v. UK*), No. 15305/06, განჩინება 19.9.06 (56-ე მუხლის საფუძველზე არ იყო გაკეთებული დეკლარაცია სამხრეთ ჯორჯიისა და სამხრეთ სენდუიჩის კუნძულების მიმართ – დაუშვებლად გამოცხადდა).

303 იხილეთ მაგ. კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (*Cyprus v. Turkey*), Nos. 6780/74 და 6950/75, 10.7.76, პარ. 83; კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (*Cyprus v. Turkey*), No. 25781/94, 10.5.01. იხილეთ, აგრეთვე, მუხლი 1 ქვემოთ 6.01 ნაწილში.

304 ბეერი და რეგანი გერმანიის წინააღმდეგ (*Beer and Regan v. Germany*), No. 28934/95, 18.2.99; ვეიტი და კენედი გერმანიის წინააღმდეგ (*Waite and Kennedy v. Germany*), No. 26083/94, 18.2.99.

პრინციპს, რომ როდესაც სახელმწიფოები აარსებენ საერთაშორისო ორგანიზაციას და გადასცემენ მათ უფლებამოსილებებსა და იმუნიტეტებს, ამას შეიძლება ჰქონდეს გავლენა ადამიანის უფლებებზე და კონვენციის მიზნებთან და ობიექტთან შეუთავსებელი იყოს, თუ ხელშემკვერელი სახელმწიფოები ამგვარად გათავისუფლდებიან კონვენციის წინაშე ნაკისრი პასუხისმგებლობისგან.

- 4.125 საქმე „Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret AS“ ირლანდიის წინააღმდეგ (*Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret AS v. Ireland*)³⁰⁵ ეხებოდა განმცხადებლის მიერ ნაქირავები თვითმფრინავის დაყადაღებას ირლანდიაში ევროპული კომისიის უშუალოდ მოქმედი რეგულაციის საფუძველზე, რომელიც ახდენდა იუგოსლავიის ფედერალური რესპუბლიკის წინააღმდეგ გაეროს სანქციების აღსრულებას³⁰⁶. რადგან ზომები გატარებული იქნა მოქმედი ხელისუფლების მიერ, ტრანსპორტის მინისტრის გადაწყვეტილებით, სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებელი კომპანია ხვდებოდა მოპასუხე სახელმწიფოს იურისდიქციის ფარგლებში და, შესაბამისად, მისი სარჩელი კონვენციასთან შეთავსებადი იყო *ratione loci, personae* და *materiae* (იხილეთ ქვემოთ 6.636).

Ratione materiae

- 4.126 საჩივრები იმ უფლებების შესახებ, რომლებიც არ არის კონვენციით დაცული, დაუშვებლად გამოცხადდება ამ საფუძველით; მათ შორის ხვდება უფლებები, რომელიც ამჟამად საერთოდ არ არის კონვენციით მოცული და უფლებები, რომლებიც დგინდება, რომ არ ხვდება კონვენციის მუხლების მოქმედების სფეროში, მაგალითად, თუ საქმიანობა არ მიიჩნევა შენი „პირადი ცხოვრების“ ნაწილად მე-8 მუხლის საფუძველზე. საქმეში ბოტა იტალიის წინააღმდეგ (*Botta v. Italy*)³⁰⁷ განმცხადებელი ჩიოდა მთავრობის უმოქმედობის გამო, მიეღო ზომები კერძო საცურაო ორგანიზაციების მიმართ, რომელთა უმოქმედობის შედეგადაც შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირებს არ ჰქონდათ პლაჟზე ან ზღვაზე გასვლის შესაძლებლობა. სასამართლომ დაადგინა, რომ ეს არ ხვდებოდა მე-8 მუხლის ფარგლებში, განსაკუთრებით იმის გამო, რომ საქმე ეხებოდა მისასვლელს პლაჟზე, რომელიც დაშორებული იყო განმცხადებლის ჩვეულებრივი საცხოვრებელი ადგილიდან დღესასწაულების განმავლობაში.
- 4.127 თუმცა არ უნდა დაგვავიწყდეს პრინციპი, რომ კონვენცია უნდა განიმარტოს როგორც „ცოცხალი დოკუმენტი“³⁰⁸. შესაბამისად, სასამართლოს ევალება განმარტოს კონვენცია თანამედროვე პირობების შესაბამისად და იმის შეფასების გარეშე, რას ისახავდნენ მიზნად კონვენციის შემქმნელები კონკრეტული დებულების ფარგლებში. პრაქტიკოსები უნდა იყვნენ ინფორმირებულები კონკრეტული დებულებების განვითარების შესაძლებლობის შესახებ, რათა ისინი შესაბამისობაში მოვიდნენ არსებულ სიტუაციასთან. მაგალითად, სადავო და საეჭვოა, რომ კონვენციის შემქმნელები ითვალისწინებდნენ, რომ მე-8 მუხლი დაიცავდა განმცხადებლის სახლს იქვე მდებარე კერძო ნავის გადამამუშავებელი ქარხნის ეფექტებისგან. თუმცა საქმეში ლოპეს ოსტრა ესპანეთის წინააღმდეგ (*Lopez Ostra v. Spain*)³⁰⁹ სასამართლომ დაადგინა, რომ ამგვარ პირობებში ირლევოდა მე-8 მუხლი. იმავნაირად, საქმეში გუერა და სხვები იტალიის წინააღმდეგ (*Guerra and others v. Italy*)³¹⁰, მე-8 მუხლი დაიღვა იმის გამო, რომ ადგილობრივ მოსახლეობას არ მიაწოდეს ინფორმაცია იქვე მდებარე ქიმიური ქარხნის უსაფრთხოების რისკებთან დაკავშირებით.

305 No. 45036/98, 30.6.05.

306 ევროპის კომისიის რეგულაცია 990/93, რომლითაც ხორციელდება გაეროს უშიშროების საბჭოს რეზოლუცია 820(1993).

307 No. 21439/93, 24.2.98.

308 იხილეთ მაგ. სელმუნი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Selmouni v. France*) No. 25803/94, 28.7.99, პარ. 101.

309 No. 16798/90, სერია ა, No. 303-C, 9.12.94.

310 No. 14967/89, 19.2.98.

Ratione temporis

- 4.128 თუ შესაბამისი მომენტში სახელმწიფოს არ ჰქონდა რატიფიცირებული კონვენცია ან აღიარებული ინდივიდუალური განაცხადის უფლება, სახელმწიფოს წინააღმდეგ მიმართული საჩივრები გამოცხადდება დაუშვებლად ამ საფუძველით. ცხრილი, რომელშიც ასახულია თითოეული ხელშეკრეული სახელმწიფოსთვის კონვენციის ძალაში შესვლის თარიღი, მოცემულია მე-13 დანართში.
- 4.129 თუ გასაჩივრებული მოვლენები დაიწყო კონვენციის ძალაში შესვლამდე და გავრძელდა ამის შემდეგაც, მხოლოდ მეორე ნაწილი შეიძლება იქნეს გასაჩივრებული, თუმცა სასამართლომ შეიძლება გაითვალისწინოს ფაქტები, რასაც ადგილი ჰქონდა კონვენციის ძალაში შესვლამდე³¹¹. საქმე ზანა თურქეთის წინააღმდეგ (*Zana v. Turkey*)³¹² ეხებოდა სისხლის სამართალწარმოების ხანგრძლივობას, რომელიც დაიწყო იქამდე, სანამ თურქეთი აღიარებდა ინდივიდუალური განაცხადის უფლებას. სამართალწარმოების ხანგრძლივობის გონივრულობის შეფასებისას, სასამართლომ გაითვალისწინა, რომ ინდივიდუალური განაცხადის უფლების აღიარების მომენტში სამართალწარმოება უკვე გრძელდებოდა 2 წლისა და 5 თვის განმავლობაში.
- 4.130 საქმეში ჰოკანენი ფინეთის წინააღმდეგ (*Hokkanen v. Finland*)³¹³, რაც ეხებოდა განმცხადებლის ქალიშვილის ნახვისა და მეურვეობის უფლებებს, შიდა სამართალწარმოება დაიწყო 1986 წელს, თუმცა კონვენცია ფინეთის მიმართ ძალაში არ შესულა 1990 წლამდე. შესაბამისად, სასამართლოს შეეძლო ემსჯელა, ჰქონდა თუ არა ადგილი კონვენციის დარღვევას 1990 წლის შემდეგ, როდესაც კონვენცია შევიდა ძალაში. თუმცა სასამართლომ გაითვალისწინა აგრეთვე ის წინამორბედი მოვლენები, რასაც ადგილი ჰქონდა 1990 წლამდე, განსაკუთრებით, განმცხადებლის მიერ მრავალი სარჩელის აღძვრა სასამართლოში, ის ფაქტი, რომ მის სასარგებლოდ მიღებულ ყველა გადაწყვეტილებას ეფექტიანად ეწინააღმდეგებოდნენ ბებია და ბაბუა და რომ მწვავე ურთიერთობა განმცხადებელსა და მისი შვილის ბებიასა და ბაბუას შორის არ იძლეოდა დავის გადასაწყვეტად თანამშრომლობაზე დაფუძნებული მიდგომის გამოყენების შესაძლებლობას.
- 4.131 რთული კითხვები წარმოიშობა, როდესაც სადავო მოვლენები დაახლოებით იმავე დროს ხდება, როდესაც კონვენცია ძალაში შევიდა. საქმეში „Sovtransavto Holding“ უკრაინის წინააღმდეგ (*Sovtransavto Holding v. Ukraine*)³¹⁴ რუსული სატრანსპორტო კომპანია ასაჩივრებდა იმ ზომებს, რაც მიღებული იქნა მისი წილის შესამცირებლად უკრაინის საჯარო კომპანიაში, რის შედეგადაც მან დაკარგა კომპანიის მართვის შესაძლებლობა. მთავრობა დავობდა, რომ სადავო მოვლენებს ადგილი ჰქონდა მანამ, სანამ უკრაინა მოახდენდა კონვენციის რატიფიცირებას 1997 წლის 11 სექტემბერს. თუმცა სასამართლომ გაიზიარა პოზიცია, რომ სადავო ზომები გატარებული იქნა სამეტაპიანი პროცესის სახით, რომლის საბოლოო ეტაპს ადგილი ჰქონდა მას შემდეგ, რაც უკრაინამ მოახდინა კონვენციის რატიფიცირება. ჩაითვა, რომ მოვლენათა ეს თანმიმდებრობა ქმნიდა განგრძობად სიტუაციას და, შესაბამისად, განაცხადი არ იყო დაუშვებელი *ratione temporis* საფუძველზე. სასამართლომ განიხილა საჩივარი მესამე ეტაპთან მიმართებით, თუმცა მან გაითვალისწინა წინა მოვლენები.

311 იხილეთ მაგ. კეროჯარვი ფინეთის წინააღმდეგ (*Kerojärvi v. Finland*), No. 17506/90, სერია ა, No. 328, 19.7.95; ტრჟასკა პოლონეთის წინააღმდეგ (*Trzaska v. Poland*), No. 25792/94, 11.7.00; ჰარუთიანი სომხეთის წინააღმდეგ (*Haroutyunian v. Armenia*), No. 36549/03, 28.6.07; თერენ აქსაკალი თურქეთის წინააღმდეგ (*Teren Aksakal v. Turkey*), No. 51967/99, 11.9.07; კურიჩი და სხვები სლოვენის წინააღმდეგ (*Kuric and others v. Slovenia*), No. 26828/06, 13.7.10.

312 No. 18954/91, 25.11.97.

313 No. 19823/92, სერია ა, No. 299-A, 23.9.94, იხილეთ განსაკუთრებით პარ. 53. იხილეთ, აგრეთვე, მაგ. ლუკანოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Lukanov v. Bulgaria*), No. 21915/93, 20.3.97, პარ. 40.

314 No. 48553/99, 25.7.02.

4.132 საქმეში ასიმოვიჩი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Acimović v. Croatia*)³¹⁵ განმცხადებელი ჩიოდა ხორვატიის არმიის მიერ მისი კოტეჯის დანგრევის გამო, რასაც ადგილი ჰქონდა კონვენციის ძალაში შესვლის თარიღამდე (1997 წლის 5 ნოემბერი). სასამართლომ გაიმეორა, რომ ქონების განადგურება წარმოადგენს ერთჯერად ქმედებას და არ ქმნის განგრძობად სიტუაციას. განმცხადებელი აგრეთვე ჩიოდა კანონმდებლობის ცვლილებებზე 1999 წელს, რამაც შეაჩერა ყველა სამართალწარმოება, რაც დაკავშირებული იყო ხორვატიის არმიის ქმედებებთან ხორვატიის დამოუკიდებლობისთვის ომის დროს. ამისდა მიუხედავად, სასამართლომ ცნო საქმე დაუშვებლად *ratione temporis*, რადგან დაადგინა, რომ „თუმცა საკანონმდებლო ჩარევა განხორციელდა ხორვატიის მიმართ კონვენციის ძალაში შესვლის შემდეგ, ის იმდენად მჭიდროდ იყო დაკავშირებული მოვლენებთან, რომლებსაც უფუძნებოდა განმცხადებლის მოთხოვნა, რომ ამ ორის განცალკევება გაუთვალისწინებდა კონვენციისთვის უკუძალის მინიჭებას, რაც წინააღმდეგობაში მოვიდოდა საერთაშორისო სამართლის ზოგად პრინციპებთან“. დიდმა პალატამ გაიზიარა ეს არგუმენტაცია თავის გადაწყვეტილებაში საქმეზე ბლეჩიჩი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Blečić v. Croatia*)³¹⁶:

... იმ საქმეებში, სადაც ჩარევა წინ უსწრებს რატიფიცირებას, ხოლო უარი მის გამოსწორებაზე რატიფიცირების შემდეგ ხდება, ამ უკანასკნელი ქმედების თარიღზე დაყრდნობა დროში სასამართლოს იურისდიქციის განსაზღვრისთვის, გამოიწვევს იმას, რომ კონვენცია მოოჭავი იქნება სახელმწიფოსთვის იმ ფაქტთან მიმართებით, რომელსაც ადგილი ჰქონდა მანამ, სანამ კონვენცია ძალაში შევიდოდა ამ სახელმწიფოს მიმართ.

4.133 ბლეჩიჩის საქმე ეხებოდა განმცხადებლის სპეციალურად დაცული ბინის ქირავნობის უფლების შეწყვეტას, რაც ხორვატიის სამართლის შესაბამისად მოხდა, როდესაც ამის დამდგენი სასამართლო გადაწყვეტილება გახდა *res judicata*. გადაწყვეტილება ქირავნობის შეწყვეტასთან დაკავშირებით მიიღო 1994 წელს მუნიციპალურმა სასამართლომ. ის მოგვიანებით შეცვალა რაიონის სასამართლომ, მაგრამ რაიონის სასამართლოს გადაწყვეტილება შეცვალა უზენაესმა სასამართლომ 1996 წელს. სწორედ ამ მომენტში, განმცხადებელს შეუწყდა ქირავნობის უფლება, რადგან ხორვატიის მიერ კონვენციის რატიფიცირების თარიღი იყო 1997 წლის 5 ნოემბერი და ჩაითვადა, რომ ჩარევა ვერ ხვდებოდა სასამართლოს იურისდიქციაში დროის თავისუფლების მიხედვით. ამ ფაქტს ვერ ცვლიდა მოგვიანებით, 1999 წელს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება (რომელმაც არ მიიღო განმცხადებლის კონსტიტუციური სარჩელი). შესაბამისად, დადგინდა (11 ხმით 6-ის წინააღმდეგ)³¹⁷, რომ განაცხადი შეუთავსებელი იყო კონვენციასთან *ratione temporis*.

4.134 დიდმა პალატამ ბლეჩიჩის საქმეში დაადგინა, რომ დროში სასამართლოს იურისდიქციის განსაზღვრისთვის არსებითი მნიშვნელობა აქვს თითოეულ საქმეში სავარაუდო ჩარევის ზუსტი დროის განსაზღვრას და რომ, ამის გასაკეთებლად, სასამართლომ უნდა გაითვალისწინოს, როგორც საქმის ფაქტები, ასევე კონვენციის იმ უფლების მოქმედების სფერო, რომლის დარღვევასაც ამტკიცებენ. ეს პრინციპი გამოიყენა დიდმა პალატამ საქმეში სილიჩი სლოვენიის წინააღმდეგ (*Šilih v. Slovenia*)³¹⁸, რომელიც ეხებოდა ციხეში განმცხადებლის ვაჟის სიკვდილს ანაფილაქტიკური შოკის შედეგად. მე-2 მუხლის შესაბამისი პრაქტიკის მიმოხილვის საფუძველზე, სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-2 მუხლის მატერიალური ასპექტის გარდა, მე-2 მუხლის საფუძველზე ეფექტიანი გამოძიების ჩატარების პროცედურული მოვალეობა გარდაიქმნა დამოუკიდებელ და ავტონომიურ ვალდებულებად. შესაბამისად, ჩაითვადა, რომ ეს იყო განცალკევებადი ვალდებულება, რომელსაც უნარი ჰქონდა შეეზღუდა სახელმწიფო მაშინაც კი, თუ

315 No. 61237/00, განჩინება 7.11.02.

316 No. 59532/00, 8.3.06. იხილეთ, აგრეთვე, *Meltex Ltd* სომხეთის წინააღმდეგ (*Meltex Ltd v. Armenia*), No. 37780/02, განჩინება 27.5.08.

317 განსხვავებული მოსაზრების მქონე მოსამართლეები ამტკიცებდნენ, რომ განმცხადებლის ქირავნობის უფლება შეუქცევადად შეწყდა საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების შედეგად.

318 No. 71463/01, 9.4.09.

სიკვდილს ადგილი ჰქონდა კონვენციის ძალაში შესვლის თარიღამდე. ამ პრინციპების გამოყენება სილიჰის საქმის ფაქტების მიმართ დასრულდა იმით, რომ სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-2 მუხლის პროცედურული ასპექტი ხვდებოდა მისი იურისდიქციის ქვეშ, თუმცა განმცხადებლის ვაჟი გარდაიცვალა ზუსტად ერთი წლით ადრე სლოვენის მიმართ კონვენციის ძალაში შესვლამდე (1994 წლის ივნისში)³¹⁹. თუმცა მთელი სისხლისსამართლებრივი და სამოქალაქო სამართალწარმოება (წინასწარ გამოძიების გარდა) ჩატარდა ამ თარიღის შემდეგ³²⁰. საქმეში ვარნავა და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Varnava and others v. Turkey*)³²¹ დიდმა პალატამ განასხვავა მკვლელობის და გაუჩინარების გამოძიება:

გაუჩინარება არის განსხვავებული ფენომენი, რომელიც ხასიათდება გაურკვევლობის და უპასუხისმგებლობის განგრძობადი სიტუაციით, სადაც ადგილი აქვს ინფორმაციის ნაკლებობას ან იმის შეგნებულ დაფარვას ან მიჩქმალვას, რაც მოხდა... ეს სიტუაცია ძალიან ხშირად დროში გაწევილია, რითაც ხანგრძლივდება აგრეთვე მსხვერპლის ნათესავების ტანჯვა. შესაბამისად, ვერ ვიტყვით, რომ გაუჩინარება არის მარტივად ერთჯერადი აქტი ან მოვლენა. შემდგომი განმასხვავებელი ელემენტი, პასუხი აგონ გაუჩინარებული პირის ადგილსამყოფელთან ან ბედთან დაკავშირებით, განაპირობებს განგრძობად სიტუაციას. ამდენად, პოტენციურად პროცედურული ვალდებულება ძალაში რჩება მანამ, სანამ პირის ბედთან დაკავშირებით არავინ აგებს პასუხს; განგრძობადი უმოქმედობა სავალდებულო გამოძიების ჩატარებასთან დაკავშირებით, უნდა ჩაითვალოს განგრძობად დარღვევად...³²²

როდესაც გასაჩივრებული აქტი მოხდება კონვენციის ძალაში შესვლის თარიღამდე, ფრთხილად უნდა გადაისინჯოს, ხომ არ აქვს ადგილი კონვენციის განგრძობად დარღვევას (იხ. 4.106 ნემოთ).

Ratione personae

- 4.135 ეს პირობა ზოგადად გამორიცხავს საჩივრებს, რომელიც არ არის მიმართული სახელმწიფოს წინააღმდეგ (ან სახელმწიფოს რაიმე გამოვლინების წინააღმდეგ, როგორიცაა საჯარო ხელისუფლების ორგანო, სახელმწიფოს მიერ კუთვნილი კომპანია³²³, სასამართლო ან ტრიბუნალი), არამედ მიმართულია კერძო პირის ან წარმონაქმნის, ან საერთაშორისო ორგანიზაციის ან ტრიბუნალის წინააღმდეგ. მაგალითად, სასამართლომ დაადგინა, რომ ისეთი ორგანოების ქმედებები და უმოქმედობები, რომლებიც დაფუძნებულია გაეროს უშიშროების საბჭოს რეზოლუციის საფუძველზე კოსოვოს ადმინისტრირებისთვის (KFOR და UNMIK)³²⁴, ბოსნია-ჰერცეგოვინის უმაღლესი წარმომადგენლის გადაწყვეტილებები (რომლის ხელისუფლებაც ეყრდნობა გაეროს უშიშროების საბჭოს რეზოლუციებს)³²⁵ და ყოფილი იუგოსლავიისთვის სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალის ქმედებები ან უმოქმედობები (რაც დაფუძნებულია გაეროს წესდების თანახმად, როგორც უშიშროების საბჭოს დამხმარე

319 თუმცა სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ ამგვარ პირობებში სასამართლოს იურისდიქცია დროში არ არის განუსაზღვრელი: მხოლოდ ის პროცედურული ქმედებები და უმოქმედობები მოხვდება სასამართლოს იურისდიქციაში, რომელსაც ადგილი ჰქონდა ამ თარიღის შემდეგ და მნიშვნელოვანი წილი იმ პროცედურული ნაბიჯებისა, რასაც მოითხოვს მე-2 მუხლი, უნდა განხორციელებულიყო ამ თარიღის შემდეგ. სასამართლოს გადაწყვეტილება სილი (Lilij) საქმეში შეიძლება განვასხვაოთ ისეთი საქმეებისგან, როგორიცაა მოლდოვანი და სხვები და როსტაში და სხვები რუმინეთის წინააღმდეგ, No. 41138/98 და 64320/01, განჩინება 13.01.

320 იხილეთ, აგრეთვე, სანდრუ და სხვები რუმინეთის წინააღმდეგ (Landru and others v. Romania), No. 22465/03, 8.12.09.

321 No. 16064/90, 18.9.09.

322 იქვე, პარ. 148.

323 იხილეთ მაგ. მიხაილენკი და სხვები უკრაინის წინააღმდეგ (Mykhaylenko and others v. Ukraine), Nos. 35091/02, 35196/02, 35201/02, 35204/02, 35945/02, 35949/02, 35953/02, 36800/02, 38296/02 და 42814/02, 30.11.04.

324 ბეჰრამი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Behrami v. France), No. 71412/01 და სარამატი საფრანგეთის, გერმანიის და ნორვეგიის წინააღმდეგ (Saramati v. France, Germany and Norway), No. 78166/01, განჩინება 2.5.07; კასუმაჯი საბერძნეთის წინააღმდეგ (Kasumaj v. Greece), No. 6974/05, განჩინება 5.7.07.

325 ბერიჩი და სხვები ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის წინააღმდეგ (Berić and others v. Bosnia and Herzegovina), No. 36357/04 და დანარჩენები, განჩინება 16.10.07.

ორგანიზაცია)³²⁶, ვერ შეერაცხებოდა კონვენციის წევრ მოპასუხე სახელმწიფოს.

- 4.136 საქმეში ბოივინი საფრანგეთის, ბელგიის და ევროპის საბჭოს 32 წევრი სახელმწიფოს წინააღმდეგ (*Boivin v. France, Belgium and 32 member states of the Council of Europe*)³²⁷ განმცხადებელი ჩიოდა საპაეო ნავიგაციის უსაფრთხოების ევროპული ორგანიზაციიდან (ევროკონტროლი) მისი გათავისუფლების გამო. ეს გადაწყვეტილება ძალაში დატოვა საერთაშორისო შრომის ორგანიზაციის ადმინისტრაციულმა ტრიბუნალმა. მისი განაცხადი დაუშვებლად გამოცხადდა *ratione personae*, რადგან განმცხადებელი არ ექცეოდა მოპასუხე სახელმწიფოებში იურისდიქციის ქვეშ კონვენციის პირველი მუხლის მიზნებისთვის. „Coöperatieve Producentenorganisatie Van De Nederlndse Kokkelvisserij U.A.“ ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Coöperatieve Producentenorganisatie Van De Nederlndse Kokkelvisserij U.A. v. Netherlands*)³²⁸ განმცხადებელმა ასოციაციამ მიიღო ლიცენზია იმ სივრცეში თევზაობისთვის, რაც დაცული იყო გარემოს დაცვის კანონმდებლობით. შემდგომი შიდა სამართალწარმოების პროცესში, რაც წამოიწყეს გარემოსდამცავმა არასამთავრობო ორგანიზაციებმა, შიდასახელმწიფოებრივმა სასამართლომ მიმართა წინასწარი გადაწყვეტილების მისაღებად ევროპული საზოგადოებრიობის მართლმსაჯულების სასამართლოს ევროპული საზოგადოებრიობის ხელშეკრულების 232-ე მუხლის საფუძველზე. განმცხადებელმა ასოციაციამ იჩივლა სტრასბურგში, რომ მას არ მიეცა საშუალება ეპასუხა მთავარი იურისტის მოსაზრებისთვის ევროპის სამართლიანობის სასამართლოში გამართულ პროცესზე. სტრასბურგის სასამართლომ *ratione personae* დაუშვებლად გამოაცხადა საჩივარი ევროპული საზოგადოებრიობის წინააღმდეგ, რადგან ეს მთავრობათაშორისი წარმონაქმნი წარმოადგენდა განცალკევებულ სამართლის სუბიექტს. რაც შეეხება ნიდერლანდების პასუხისმგებლობას, აღსანიშნავია, რომ სასამართლომ განაცხადა ეს საქმე ბოივინის საქმისგან იმ საფუძველით, რომ ამ შემთხვევაში ევროპის მართლმსაჯულების სასამართლო ჩაერია მას შემდეგ, რაც შიდასახელმწიფოებრივმა სასამართლომ მიმართა მას თხოვნით ქვეყნის შიგნით მიმდინარე პროცესის ფარგლებში. როდესაც ევროპული კონვენციის წევრი სახელმწიფო გადასცემს თავის სუვერენულ უფლებამოსილებებს საერთაშორისო ან ზენაციონალურ ორგანიზაციას, როგორც არის ევროპული საზოგადოებრიობა, ეს გამართლებული იქნება სტრასბურგის სასამართლოს მიერ იმ შემთხვევაში, თუ შესაბამისი ორგანიზაცია იცავს ფუნდამენტურ უფლებებს (როგორც მატერიალური, ისე პროცედურული თვალსაზრისით) იმდენად მაინც, რაც ეკვივალენტური იქნება კონვენციით გათვალისწინებული დაცვისა. თუ ამგვარი ეკვივალენტური დაცვა უზრუნველყოფილია ორგანიზაციის მიერ, ივარაუდება, რომ სახელმწიფოს არ დაუღვევია კონვენციიდან გამომდინარე მოვალეობები, როდესაც ასრულებდა ორგანიზაციის წევრობიდან გამომდინარე სამართლებრივ ვალდებულებებს. თუმცა, ამგვარი ვარაუდი შეიძლება იქნეს გაქარწყლებული. ბოსფორუსის საქმეში (იხილეთ 4.125 და 6.636) სასამართლომ დაადგინა, რომ ეს გაქარწყლებადი პრეზუმფცია ეხება აგრეთვე ევროპულ თანამეგობრობასაც „Coöperatieve“-ის საქმეში, შესაბამისად, სასამართლომ შეაფასა, ევროპის მართლმსაჯულების სასამართლოში გამართული სამართალწარმოება უზრუნველყოფდა თუ არა განმცხადებლის უფლებების ეკვივალენტურ დაცვას შესაბამისი გარანტიების მეშვეობით. ამ კითხვამდე დადებითი პასუხი იქნა გაცემული, რადგან არსებობდა გენერალური იურისტის წინაშე ზეპირი სამართალწარმოების განახლების შესაძლებლობა. შესაბამისად, ჩაითვალა, რომ განმცხადებელმა ასოციაციამ ვერ გააქარწყლა პრეზუმფცია და განაცხადი ნიდერლანდ-

326 გალივი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Galić v. Netherlands*), No. 22617/07, განჩინება 9.6.09 და ბლაგოვეჩი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Blagojević v. Netherlands*), No. 49032/07, განჩინება 9.6.09.

327 No. 73250/01, განჩინება 9.9.08. იხილეთ, აგრეთვე, კონოლი 15 ევროპის კავშირის წევრი სახელმწიფოს წინააღმდეგ (*Connolly v. 15 Member States of the European Union*), No. 73274/01, განჩინება 9.12.08; La société Etablissement Biret et CIE S.A. 15 ევროპის კავშირის წევრი სახელმწიფოს წინააღმდეგ (*La société Etablissement Biret et CIE S.A. v. 15 Member States of the European Union*), No. 13762/04, განჩინება 9.12.08; ბიევი ევროპის საბჭოს 46 წევრი სახელმწიფოს წინააღმდეგ (*Beygo v. 46 member States of the Council of Europe*), No. 36099/06, განჩინება 16.6.09; ლოპეს სიფუნტესი ესპანეთის (*Lopez Cifuentes v. Spain*), No. 18754/06, განჩინება 7.7.09 (საერთაშორისო ზეთისხილის საბჭოსთან დაკავშირებით)

328 No. 13645/05, განჩინება 20.1.09.

ბის წინააღმდეგ აშკარად დაუსაბუთებლად გამოცხადდა³²⁹. განმცხადებელი საქმეში გასპარინი იტალიისა და ბელგიის წინააღმდეგ (*Gasparini v. Italy and Belgium*)³³⁰ ჩიოდა, რომ ნატოს შიდა შრომითი დავების სისტემა ვერ იცავდა ფუნდამენტურ უფლებებს იმგვარად, რაც ეკვივალენტური იქნებოდა ევროპული კონვენციის საფუძველზე უზრუნველყოფილი დაცვისა. სასამართლოსთვის ეს ნიშნავდა იმის შეფასებას, მოპასუხე სახელმწიფოს, როდესაც ის შეუერთდა ნატოს და გადასცა მას თავისი სუვერენული უფლებამოსილებების ნაწილი, შეეძლო თუ არა გადაეწყვიტა, რომ ნატოს შიდა დავების მოგვარების სისტემა აშკარად არ არღვევდა კონვენციას. სასამართლომ განიხილა განმცხადებლის საჩივარი საჯარო მოსმენის ნაკლებობასა და სავარაუდო მიკერძოებაზე ნატოს სააპელაციო საბჭოში და დაასკვნა, რომ სახელმწიფოების დასკვნა იმის შესახებ, რომ ამგვარი სამართალწარმოება სამართლიან განხილვას უზრუნველყოფდა, სწორი იყო. შესაბამისად, გადაწყდა, რომ საქმე აშკარად დაუსაბუთებელი იყო.

4.137 ზოგიერთ სიტუაციაში სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა არ დგება აღმასრულებელი ან საკანონმდებლო ხელისუფლების ცალკეული ქმედების გამო, რაც გავლენას ახდენს ინდივიდზე, რადგან კანონმდებლობის აქტივაცია შედეგია კერძო ინდივიდების ქმედებებისა³³¹.

4.138 სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ სახელმწიფოს არ შეუძლია თავი გაითავისუფლოს პასუხისმგებლობისგან თავისი პასუხისმგებლობის კერძო ორგანოების ან ინდივიდებისთვის გადაცემის გზით. საქმეში კოსტელო-რობერტსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Castello-Roberts v. UK*)³³² სასამართლომ გამოიყენა ეს პრინციპი კერძო სკოლებში ფიზიკურ სასჯელებთან დაკავშირებით. სასამართლომ დაადგინა, რომ სახელმწიფოს აქვს ვალდებულება უზრუნველყოს ბავშვების განათლების უფლება, მათ შორის, ის პასუხისმგებელია სკოლის დისციპლინურ სისტემაზე; განათლების უფლება თანაბრად ვრცელდება მოსწავლეებზე, რომლებიც სწავლობენ კერძო სკოლებში ან სახელმწიფო სკოლებში. საქმეში ვოსი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Woś v. Poland*)³³³ მოპასუხე სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა *ratione personae* დადგინდა პოლონურ-გერმანული დამავების ფონდთან დაკავშირებით, რაც იყო კერძოსამართლებრივი ორგანო, რომელიც დაფუძნდა საერთაშორისო ხელშეკრულების საფუძველზე, რათა მოეხდინა ნაციზმის დევნის მსხვერპლთა კომპენსაცია. თუმცა სახელმწიფო არ ახორციელებდა უშუალო მეგავლენას ინდივიდუალურ გადაწყვეტილებებზე, მისი როლი იყო გადაწყვეტი იმ ერთიანი ჩარჩოს შექმნაში, სადაც ფონდი საქმიანობდა. საქმეში ბუზესკუ რუმინეთის წინააღმდეგ (*Buzescu v. Romania*)³³⁴ განმცხადებელი ასაჩივრებდა ადვოკატთა ასოციაციის „რუმინელი იურისტების კავშირის“ გადაწყვეტილებებს. სახელმწიფოს პასუხისმგებლობის საკითხი დადგა, რადგან საზოგადოება კანონის საფუძველზე იყო შექმნილი და გააჩნდა ადმინისტრაციული და სამარ-თალშემოქმედებითი ფუნქციები. ის აკონტროლებდა ისეთ საკითხებს, როგორიც იყო ადვოკატურაში რეგისტრაცია და მისი გადაწყვეტილებები ექცეოდა ადმინისტრაციული სასამართლოების იურისდიქციის ქვეშ. ამასთან, შიდა სამართლის თანახმად, ასოციაცია მიიჩნეოდა საჯარო ხელისუფლების ორგანოდ, რომელიც ასრულებდა ადმინისტრაციულ ქმედებებს და ასრულებდა საჯარო სამსახურის როლს.

4.139 *Ratione personae* კრიტერიუმს შეიძლება ჰქონდეს გამონაკლისი, როდესაც დადგინდება,

329 იხილეთ, აგრეთვე, ევროპული პატენტის კონვენციასთან დაკავშირებით: „Lenzing AG“ გერმანიის წინააღმდეგ (*Lenzing AG v. Germany*), No. 39025/97, განჩინება 9.9.98 და *Rambus Inc* გერმანიის წინააღმდეგ (*Rambus Inc. v. Germany*), No. 40382/04, განჩინება 16.6.09.

330 No. 10750/03, განჩინება 12.5.09.

331 იხილეთ, აგრეთვე, *J.A. Pye (Oxford) Ltd and J.A. Pye (Oxford) Land Ltd* გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*J.A. Pye (Oxford) Ltd and J.A. Pye (Oxford) Land Ltd v. UK*), No. 44302/02, 30.8.07, პარ. 57.

332 No. 13134/87, სერია ა, No. 247-C, 25.3.93.

333 No. 22860/02, განჩინება 1.3.05.

334 No. 61302/00, 24.5.05.

რომ სახელმწიფო პასუხისმგებელია შესაძლო დარღვევის გამო, მაგალითად, მისი უმოქმედობის საფუძველზე, კონკრეტული ღონისძიებების გატარებით დაეცვა ინდივიდი სხვებისგან. მაგალითად, საქმე იანგი, ჯეიმსი და ვებსტერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Young, James and Webster v. UK*)³³⁵ ეხებოდა ყოფილი ბრიტანეთის რკინიგზის თანამშრომლებს, რომლებიც სამსახურიდან გაანთავისუფლეს პროფესიულ კავშირში იძულებით გაწევრიანებაზე დაფუძნებული ხელშეკრულების შეუსრულებლობის გამო. სასამართლომ დაადგინა, რომ სახელმწიფო პასუხისმგებელი იყო შიდა სამართალზე, რაც განმცხადებლების მიმართ ამგვარ მოპყრობას კანონიერს ხდიდა.

- 4.140 სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა საქმეებში, რომელიც ეხებოდა კერძო პირების მხრიდან არასათანადო მოპყრობას, აგრეთვე დგება კონვენციის საფუძველზე 1-ლი და მე-3 მუხლებიდან გამომდინარე ვალდებულებების შერწყმის შედეგად. 1-ლი მუხლი მოითხოვს სახელმწიფოსგან, რომ მისი იურისდიქციის ქვეშ მყოფი ყველა პირი უზრუნველყოს კონვენციაში გათვალისწინებული უფლებებითა და თავისუფლებებით. შესაბამისად, სახელმწიფომ უნდა მიიღოს საჭირო ზომები, რათა არ დაუშვას ინდივიდების მიმართ არაადამიანური ან ღირსების შემლახველი მოპყრობა ან დასჯა, თუნდაც კერძო პირების მხრიდან. ეს მოითხოვს ეფექტიანი პრევენციის არსებობას არასათანადო მოპყრობის აღსაკვეთად, განსაკუთრებით, ბავშვების და სხვა მოწყვლადი პირების მიმართ, მაგალითად, ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირების მიმართ. საქმე ა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*A v. UK*)³³⁶ ეხებოდა განმცხადებლის 9 წლის ბავშვის მიმართ არასათანადო მოპყრობას მისი მამინაცვლის მხრიდან. მამინაცვლის მიმართ აღიძრა საქმე ჯანმრთელობის დამიანების გამო, რადგან მან სცემა ბავშვს ჯოხით, თუმცა ის გამართლდა. განმცხადებელი, სხვათა შორის, ჩიოდა მე-3 მუხლის დარღვევის გამო. სასამართლომ დაადგინა, რომ ჯანმრთელობის დამიანების ბრალდების მიმართ გამართლებას წარმოადგენდა შეფასება, რომ სადავო მოპყრობა იყო „გონივრული აღზრდის ნაწილი“ და, შესაბამისად, სამართალი არ ითვალისწინებდა ადეკვატურ დაცვას განმცხადებლისთვის არასათანადო მოპყრობის წინააღმდეგ, რაც არღვევდა მე-3 მუხლს. ეს გაიზიარა სასამართლოში გაერთიანებული სამეფოს მთავრობამაც. საქმეში X და Y ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*X and Y v. Netherlands*)³³⁷ განმცხადებელი ჩიოდა, რომ შეუძლებელი იყო სისხლის სამართლის საქმის აღძვრა მისი ქალიშვილის წინააღმდეგ სექსუალური ხასიათის დანაშაულის ჩამდენი პირის მიმართ. მისი ქალიშვილის ფსიქიკური ავადმყოფობა გულისხმობდა, რომ შეუძლებელი იყო მისი სურვილების გარკვევა, რასაც სისხლის სამართლებრივი დევნის დასაწყებად მოითხოვდა შიდა სამართალი იმ დროს. სასამართლომ დაადგინა მე-8 მუხლის დარღვევა, რადგან სისხლის სამართლის კოდექსი ვერ უზრუნველყოფდა მსხვერპლის დაცვას.

- 4.141 *გუსტაფსონი შვედეთის წინააღმდეგ (Gustafsson v. Sweden)*³³⁸ განმცხადებელი რესტორნის მეპატრონე ჩიოდა იმ სასამართლო პროცესის გამო, რომელიც დასაქმებულთა წარმომადგენელმა სხვადასხვა კავშირებმა აღძრეს მის წინააღმდეგ მას შემდეგ, რაც განმცხადებელმა უარი განაცხადა კოლექტიური შრომის ხელშეკრულების დადებაზე. სხვათა შორის, ის ეყრდნობოდა 1-ლი ოქმის 1-ლ მუხლს და მე-11 მუხლს და ამტკიცებდა, რომ სახელმწიფომ ვერ დაიცვა იგი ინდუსტრიული სარჩელებისგან. სასამართლომ დაადგინა, რომ მუხლი 11 მოქმედებდა ამ სიტუაციაში, თუმცა ის არ დარღვეულა და რომ 1-ლი ოქმის 1-ლი მუხლი ვერ იქნებოდა გამოყენებული, რადგან საქმე ეხებოდა სახელშეკრულებო ურთიერთობებს განმცხადებელსა და მის მიმწოდებლებს შორის. საქმეში ვილსონი, „N.U.J“ და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ

335 Nos. 7601/76 და 7806/77, სერია ა, No. 44, 26.6.81.

336 No. 25599/94, 23.9.98.

337 No. 8978/80, სერია ა, No. 91, 26.3.85.

338 No. 15573/89, 25.4.96.

(*Wilson, the NUJ and others v. UK*)³³⁹ სასამართლომ დაადგინა მე-11 მუხლის დარღვევა, რადგან შიდა სამართალი საშუალებას აძლევდა დამსაქმებელს არ ელიარებინა პროფესიული კავშირები კოლექტიური ხელშეკრულების მიზნებისთვის და, აგრეთვე, სამუშაოს უფრო ხელსაყრელი პირობები შეეთავაზებინა იმ დასაქმებულებისთვის, ვინც თანახმა იქნებოდა, რომ არ გაწევრიანებულიყო პროფესიულ კავშირში. სასამართლომ დაადგინა, რომ როდესაც დამსაქმებელს შეეძლო ეფექტიანად დაეკნინებინა ან აზრი დაეკარგა პროფესიული კავშირის უნარისთვის, დაეცვა მისი წევრების ინტერესები და როდესაც დამსაქმებლებს ეძლეოდათ შესაძლებლობა ფინანსური სტიმულები გამოეყენებინათ დასაქმებულების დასარწმუნებლად, უარი ეთქვათ გაერთიანების მნიშვნელოვან უფლებაზე, ადგილი ჰქონდა მე-11 მუხლში ნაგულისხმევი პოზიტიური მოვალეობის დარღვევას. სახელმწიფოს პასუხისმგებლობის საკითხი დადგა აგრეთვე საქმეში „Vgt Verein Gegen Tierfabriken“ შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Vgt Verein Gegen Tierfabriken v. Switzerland*)³⁴⁰, სადაც შიდა სამართალი უშვებდა, რომ კერძო სატელევიზიო კომპანიას პოლიტიკური საფუძვლით უარი ეთქვა განმცხადებლის სატელევიზიო რეკლამის გაშვებაზე, რომელიც ეხებოდა კვების ინდუსტრიაში ცხოველების მიმართ მოპყრობას.

- 4.142 საჩივრები სახელმწიფოს წინააღმდეგ, რომელსაც არ მოუხდენია კონვენციის რატიფიცირება ან კონკრეტული ოქმის რატიფიცირება, გამორიცხულია ამ კრიტერიუმის თანახმად. ეს საკითხი დგება აგრეთვე სახელმწიფოს დაშლის ან უფლებამონაცვლეობის დროს. განმცხადებლები საქმეში ბიჯელიჩი მონტენეგროსა და სერბეთის წინააღმდეგ (*Bijelić v. Montenegro and Serbia*)³⁴¹ თავდაპირველად დავობდნენ სერბეთისა და მონტენეგროს სახელმწიფოთა კავშირის მთავრობის წინააღმდეგ, რომელთაც ვერ აღასრულეს სასამართლოს მიერ გაცემული გასახლების ბრძანება. როდესაც სამართალწარმოება მიმდინარეობდა ევროპულ სასამართლოში, მონტენეგრომ გამოაცხადა დამოუკიდებლობა 2006 წელს. სასამართლომ გამოიყენა პრინციპი, რომ ფუნდამენტური უფლებები, რასაც იცავს საერთაშორისო ადამიანის უფლებების ხელშეკრულებები, ეკუთვნის ინდივიდებს, რომლებიც ცხოვრობენ წევრი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, მიუხედავად მათი შემდგომი დაშლისა ან უფლებამონაცვლეობისა. შესაბამისად, რადგან კონვენცია სერბეთისა და მონტენეგროს სახელმწიფოთა კავშირის მიმართ ძალაში შევიდა 2004 წლის მარტში, ჩაითვა, რომ ის მონტენეგროს მიმართ განგრძობითად იყო ძალაში 2004 წლიდან. სადავო სამართალწარმოება წარმოადგენდა მხოლოდ მონტენეგროს ხელისუფლების უფლებამოსილების საგანს და, შესაბამისად, განაცხადი სერბეთის წინააღმდეგ გამოცხადდა დაუშვებლად *ratione personae*.
- 4.143 საბოლოოდ, განაცხადი იმ პირისგან ან ორგანიზაციისგან, რომელსაც სათანადოდ არ შეუძლია ამტკიცოს, რომ არის კონვენციის დარღვევის მსხვერპლი, გამოცხადდება დაუშვებლად *ratione personae*³⁴². მსხვერპლის განმარტება მოცემულია 4.24 ნაწილში, ზემოთ.

იხილეთ, აგრეთვე, განხილვა პირველი მუხლის გამოყენებასთან დაკავშირებით 6.01 ნაწილში, ქვემოთ.

339 Nos. 30668/96, 30671/96 და 30678/96, 2.7.02.

340 No. 24699/94, 28.6.01, პარ. 47.

341 No. 11890/05, 28.4.09.

342 იხილეთ ა და ბ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (A and B v. UK), No. 25599/94, განჩინება 9.9.96: მამა ბავშვისა, რომელიც ცემა მამინაცვალმა, არ ჩაითვა, რომ პირდაპირი ან არაპირდაპირი მსხვერპლი იყო, განსხვავებით ბავშვისგან, რომელიც აშკარად იყო მსხვერპლი; ადა როსი და სხვები იტალიის წინააღმდეგ (Ada Rossi and others v. Italy), No. 55185/08, განჩინება 16.12.08 (შესაძლებლობის მიმე შეზღუდვის მქონე რამდენიმე პირის და მათი წარმომადგენელი ასოციაციების საჩივარი შიდა სასამართლოს გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებით, რომლითაც ნებადართული იქნა კომის მდგომარეობაში მყოფი პაციენტის ხელოვნური კვებისა და დატენიანების შეწყვეტა).

აშკარად დაუსაბუთებელი

- 4.144 განაცხადი შეიძლება გამოცხადდეს დაუშვებლად იმის გამო, რომ აშკარად დაუსაბუთებელია (35(3)(ა) მუხლი), თუ წინასწარი გამოკვლევით დადგინდება, რომ განაცხადში არ ჩანს ერთი შეხედვით კონვენციის დარღვევის საფუძვლები, მაგალითად, თუ განმცხადებელი ვერ მოიყვანს რაიმე მტკიცებულებას თავისი განაცხადის განსამტკიცებლად ან თუ ფაქტები, რომელზეც ჩივიან, ზუსტად შეესაბამება კონვენციის უფლებებით გათვალისწინებულ აკრძალვებს და შეზღუდვებს. მაგალითად, განმცხადებელმა უნდა წარმოადგინოს საკმარისი მტკიცებულება სატელეფონო მოსმენასთან ან წამებასთან დაკავშირებით; ამის გარეშე მისი განაცხადი გამოცხადდება დაუშვებლად, როგორც აშკარად დაუსაბუთებელი.
- 4.145 პრაქტიკაში ეს მოთხოვნა უტოლდება არსებითი მხარის წინასწარ შემოწმებას და საქმეთა დიდი ნაწილი სწორედ ამ საფუძვლით ცხადდება დაუშვებლად. რეალურად, ეს არის გამფილტრავი მექანიზმი, რომელიც მიზნად ისახავს უსუსტესი საქმეების გაცხრილვას. შეიძლება ითქვას, რომ ეს არის სტრასბურგის სისტემის გარდაუვალი ნაწილი, საქმეთა უზარმაზარი რაოდენობის გათვალისწინებით, რასაც სასამართლო უნდა გაუმკლავდეს. თუმცა ეს გარკვეულწილად არასწორი სახელია, რადგან განაცხადი შეიძლება გამოცხადდეს აშკარად დაუსაბუთებლად მას შემდეგ, რაც სასამართლო მას საკმარისად მნიშვნელოვნად ჩათვლის და სახელმწიფოს შეატყობინებს მის შესახებ. შემდეგ კი დაუშვებლად ცნობის გადაწყვეტილება დაეფუძნება მთავრობის მიერ წარმოდგენილ მოსაზრებებს. ამასთან, ამგვარი განჩინებების მიღება არ ხდება ერთხმად და საკმარისია სასამართლოს პალატის ხმათა უმრავლესობა.

განაცხადის უფლების ბოროტად გამოყენება

- 4.146 35(3)(ა)-ე მუხლის საფუძველზე სასამართლო გამოაცხადებს ნებისმიერ განაცხადს დაუშვებლად, თუ ის ჩათვლის, რომ ადგილი ჰქონდა განაცხადის უფლების ბოროტად გამოყენებას. გამაღიზიანებელი³⁴³ განაცხადები ან შეურაცხყოფილი³⁴⁴ განაცხადები, სასამართლოსგან განზრახ რელევანტური ინფორმაციის დამალვა ან დოკუმენტების გაყალბება, სავარაუდოდ, გამოიწვევს დაუშვებლად გამოცხადებას ამ საფუძვლით³⁴⁵. მეგობრულ მორიგებასთან დაკავშირებული დოკუმენტების გამჟღავნება, სანამ ამას თავად სასამართლო გააკეთებს, შეიძლება აგრეთვე ჩაითვალოს განაცხადის უფლების ბოროტად გამოყენება³⁴⁶. საქმეში დროზდი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Drozdz v. Poland*)³⁴⁷ განაცხადი ამორიცხული იქნა კომისიის საქმეთა ნუსხიდან მას შემდეგ, რაც გაზეთში (რომლის სარედაქტორო კოლეგიის წევრიც იყო განმცხადებელი) გამოქვეყნდა მიმოწერა კომისიასთან, რითაც დაირღვა კომისიის კონფიდენციალურობის წესები. ამასთან,

343 იხილეთ მაგ. *მ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (M v. UK)*, No. 13284/87, განჩინება 15.10.87, 54 DR 214: რიგი „დაუსაბუთებელი და წუწუნის სტილის მქონე საჩივრებისა“.

344 იხილეთ მაგ. *დურინგერი და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (Düringer and others v. France)*, Nos. 61164/00 და 18589/02, განჩინება 4.2.03; დი სალვო იტალიის წინააღმდეგ (*Di Salvo v. Italy*), No. 16098/05, განჩინება 11.1.07.

345 იხილეთ მაგ. *ფ ესპანეთის წინააღმდეგ (F v. Spain)*, No. 13524/88, განჩინება 12.4.91, 69 DR 185: სადავ დადგინდა, რომ განმცხადებელს შეგნებულად არ დაუშვალავს გარკვეული შიდა სამართალწარმოების მიმდინარეობის შესახებ; ფოქსლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Foxley v. UK*), No. 33274/96, განჩინება 12.10.99; ჯიანი რუმინეთის წინააღმდეგ (*Jian v. Romania*), No. 46640/99, განჩინება 30.3.04; ქერეჭაშვილი საქართველოს წინააღმდეგ (*Kerechashvili v. Georgia*), No. 5667/02, განჩინება 2.5.06; ბაღერი და მალიკი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Bagheri and Maliki v. Netherlands*), No. 30164/06, განჩინება 15.5.07; ჰადრაბოვა და სხვები ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Hadrabová and others v. Czech Republic*), Nos. 42165/02 და 466/03, განჩინება 25.9.07; პრედესკუ რუმინეთის წინააღმდეგ (*Predescu v. Romania*), No. 21447/03, 2.12.08.

346 იხილეთ მაგ. *ჰადრაბოვა და სხვები ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (Hadrabová and others v. Czech Republic)*, Nos. 42165/02 და 466/03, განჩინება 25.9.07; პოპოვი მოლდოვის წინააღმდეგ (*Popov v. Moldova*), No. 74153/01, 18.1.05; მიროლუბოვი ლატვიის წინააღმდეგ (*Miroļubovs v. Latvia*), No. 798/05, 15.9.09.

347 No. 25403/94, განჩინება 5.3.96.

ჩაითვლება, რომ განაცხადი უფლების ბოროტად გამოყენებას წარმოადგენს, თუ ის შეგნებულად ეფუძნება არასწორ ფაქტებს³⁴⁶ ან გამიზნულად არ ასენებს მნიშვნელოვან ფაქტებს³⁴⁷. საქმეში ბოკი გერმანიის წინააღმდეგ (*Bock v. Germany*)³⁴⁸ სასამართლომ დაუშვებლად გამოაცხადა განაცხადის უფლების ბოროტად გამოყენების საფუძვლით საჩივარი, რომელიც ეხებოდა სასამართლო პროცესს მხოლოდ 8 ევროს ანაზღაურების მოთხოვნით, სადაც სასამართლომ ხაზი გაუსვა ფაქტების ტრივიალურობას და თანხის სიმცირეს (იხილეთ, აგრეთვე, მნიშვნელოვანი დანაკლისის დასაშვებობის კრიტერიუმის განხილვა ზემოთ 4.111 ნაწილში).

- 4.147 საქმეში აქდივარი თურქეთის წინააღმდეგ (*Akdivar v. Turkey*)³⁴⁹, რომელიც ეხებოდა სახლების განადგურებას უშიშროების ძალების მიერ სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთში, მოპასუხე მთავრობა ცდილობდა ემტკიცებინა, რომ საქმე წარმოადგენდა განაცხადის უფლების ბოროტად გამოყენებას. ამტკიცებდნენ, რომ განმცხადებლების მიერ შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების გამოუყენებლობა წარმოადგენდა ქურთისტანის მუშათა პარტიის ზოგად პოლიტიკას თურქეთისა და მისი სასამართლო ინსტიტუტების დასაკნინებლად. ეს არგუმენტი უარყო სასამართლომ იმ საფუძვლით, რომ კომისიამ, რეალურად, არსებითად დააკმაყოფილა განმცხადებლების საჩივრები.
- 4.148 35(3)-ე მუხლი არ გამოირიცხავს პოლიტიკურ განაცხადებს ანუ განაცხადებს, რომლებიც კეთდება საზოგადოების ყურადღების მისაქცევად. საქმეში მაკფეილი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McFeeley v. UK*)³⁵⁰ განმცხადებლები ჩიოდნენ ჩრდილოეთ ირლანდიაში მაზეს ციხეში არსებული პირობების შესახებ. მთავრობა ამტკიცებდა, რომ განაცხადი წარმოადგენდა მიმართვის უფლების ბოროტად გამოყენებას, რადგან ის განპირობებული იყო ყურადღების მიქცევის და პროპაგანდის წარმოების მოტივებით და მიზნად ისახავდა მთავრობის იძულებას შემოეღოთ სპეციალური კატეგორიის სტატუსი. კომისიამ უარყო ეს არგუმენტები და დაადგინა, რომ მიმართვის უფლების ბოროტად გამოყენების მტკიცება მაშინ დაკმაყოფილდება, თუ განაცხადი ამკარად არ არის განმტკიცებული მტკიცებულებებით ან სცდება კონვენციის მოქმედების ფარგლებს.
- 4.149 საქმეში *საქართველოს ლეიბორისტული პარტია საქართველოს წინააღ-მდეგ (Georgian Labour Party v. Georgia)*³⁵¹ სასამართლომ უსაყვედურა განმცხადებელი პარტიის თავმჯდომარეს იმ განცხადებებისთვის, რაც მან გააკეთა მედიაში, რაც წარმოადგენდა „უპასუხისმგებლობის შემაწუხებელ გამოვლინებას და სასამართლოსადმი ავადმყოფულ დამოკიდებულებას“; ზოგიერთი განცხადება ჩაითვა, რომ ახლოს იდგა სასამართლოს უპატივცემულობასთან, თუმცა განაცხადი არ ამოურიცხავთ ნუსხიდან, სასამართლო პროცესის ბოროტად გამოყენების საფუძვლით. თუმცა საქმეში მიღწეულ რეჰაკი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Milan Řehák v. Czech Republic*)³⁵² განაცხადი ამოირიცხა საქმეთა ნუსხიდან მიმართვის უფლების ბოროტად გამოყენების გამო, რადგან სასამართლოს მოსამართლეებისა და სასამართლოს სამდივნოს წევრების მიმართ ცილისმწამებლური ბრალდებები გაუღერდა.

348 ვარბანოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Varbanov v. Bulgaria*), No. 31365/96, 5.10.00.

349 ალ-ნაშიფი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Al-Nashif v. Bulgaria*), No. 50963/99, 20.6.02, პარ. 89.

350 No. 22051/01, განჩინება 19.1.10.

351 No. 21893/93, 16.9.96.

352 No. 8317/78, განჩინება 15.5.80.

353 No. 9103/04, განჩინება 22.5.07. იხილეთ, აგრეთვე, ჩერნიტსინი რუსეთის წინააღმდეგ (*Chernitsyn v. Russia*), No. 5964/02, 6.4.06.

354 No. 67208/01, განჩინება 18.5.04.

კონვენციის ძირეული პრინციპები

შესავალი	5.01	განმარტება	5.39
სუბსიდიარობა	5.02	სახელმწიფო რესურსების	
დემოკრატიული საზოგადოება	5.05	არარელევანტურობა	5.40
სამართლებრივი განსაზღვრულობა	5.07	განმარტება გენის კონვენციის შესაბამისად	5.43
პროპორციულობა	5.10	განმარტება საერთაშორისო სამართლის შესაბამისად	5.44
შეფასების თავისუფლება	5.11	განმარტება „travaux preparatoires“-ს გათვალისწინებით	5.47
კონვენცია, როგორც „ცოცხალი დოკუმენტი“	5.13	საკითხები, რომელსაც სასამართლო განიხილავს თავისი ინიციატივით	5.48
პრეცედენტის დოქტრინის არარსებობა	5.14	საქმეების აბსტრაქტულად განხილვის შეუძლებლობა	5.49
პრაქტიკული და ეფექტიანი უფლებები	5.15	მტკიცებულების წესები და მტკიცების ტვირთი	5.50
ავტონომიური ცნებები	5.17	კონვენციის უფლებებზე ნებაყოფლობით უარის თქმა	5.52
პოზიტიური მოვალეობები	5.18	განცხადის უფლების ეფექტიანი განხორციელება	5.53
უფლებების შემზღუდვეები	5.23	ყველა საჭირო პირობის შექმნის მოვალეობა (მუხლი 38 – ყოფილი მუხლი 38(1)(ა))	5.63
უცხოელების პოლიტიკური საქმიანობის შემზღუდვეები	5.25		
უფლებების შემზღუდვეების გამოყენების ფარგლები	5.28		
უფლებების ბოროტად გამოყენების აკრძალვა	5.32		
მატერიალური უფლებების მოქმედების სფეროს			

შესავალი

- 5.01 ეს თავი გამოჰყოფს იმ ძირითად პრინციპებს, რომლითაც განმსჭვალულია კონვენცია და მასთან დაკავშირებული პრეცედენტული სამართალი. ზოგიერთი პრინციპი, როგორცაა კანონიერებისა და პროპორციულობის პრინციპები, ფუნდამენტური მნიშვნელობისაა კონვენციის სამართლის მატერიალური ნაწილისთვის, დანარჩენები კი ინტერპრეტაციის საკითხებს უკავშირდება. ქვემოთ ჩამოთვლილი პრინციპები გამოიყენება კონვენციის სხვადასხვა მატერიალური მუხლების მიმართ და სხვადასხვა კონტექსტში. ისინი უფრო ვრცლად წარმოდგენილია მეექვსე თავში, რომელიც ეხება კონვენციის არსებით უფლებებს.

სუბსიდიარობა

- 5.02 ადამიანის უფლებების დაცვის ევროპული კონვენციის სისტემა უნდა იყოს სუბსიდიარული ეროვნული სისტემების მიმართ, რომლებიც იცავენ ადამიანის უფლებებს. ეს არის ასახული მოთხოვნაში, რომ შიდასამართლებრივი ეფექტიანი დაცვის საშუალებები უნდა ამოიწუროს სასამართლოსთვის მიმართვამდე. „სახელმწიფოები თავისუფლდებიან საერთაშორისო ორგანოს წინაშე პასუხისმგებლობისგან თავიანთი ქმედებების გამო, სანამ მათ არ მიეცემათ საშუალება გამოასწორონ საქმეები საკუთარი

სამართლებრივი სისტემების მეშვეობით“. ეს პრინციპი აგრეთვე დაკავშირებულია შიდასამართლებრივ სისტემაში სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი საშუალების მე-13 მუხლით გათვალისწინებულ უფლებასთან, იმისდა მიუხედავად, არის თუ არა კონვენცია ეროვნული სამართლის განუყოფელი ნაწილი.

- 5.03 ინტერლაკენის დეკლარაცია, რომელიც მიღებული იქნა მინისტერიალის კონფერენციის მიერ 2010 წელს (იხილეთ თავი პირველი და დანართი 19), ხაზს უსვამს „კონვენციით დაფუძნებული საზოგადოებრივი მექანიზმის სუბსიდიარულ ხასიათს და, განსაკუთრებით, ეროვნული ხელისუფლების ორგანოების, მაგალითად, მთავრობების, სასამართლოების და პარლამენტების ფუნდამენტურ როლს, რომელიც მათ უნდა შეასრულონ ეროვნულ დონეზე ადამიანის უფლებების დაცვისა და უზრუნველყოფისთვის“.
- 5.04 შეფასების თავისუფლების კონცეფცია (იხილეთ 5.11 ქვემოთ) სუბსიდიარობის პრინციპის კიდევ ერთი ასპექტია.

დემოკრატიული საზოგადოება

- 5.05 მიიჩნევა, რომ დემოკრატიული საზოგადოების კონცეფცია მძლავრად არის წარმოდგენილი მთელ კონვენციაში¹ და აღიარებულია, როგორც ევროპის საჯარო წესრიგის ფუნდამენტური ნიშანი: „დემოკრატია... როგორც ჩანს, წარმოადგენს ერთადერთ პოლიტიკურ მოდელს, რომელიც ნაგულისხმევია კონვენციაში და, შესაბამისად, ერთადერთია, რომელიც მას შეესაბამება“². ის ნახსენებია კონვენციის პრეამბულაში; ამასთან, კონვენციის 8-11 მუხლებში ჩამოთვლილი უფლებების შემზღუდვის პირობაა, რომ შემზღუდვა უნდა იყოს „აუცილებელი ... დემოკრატიულ საზოგადოებაში“.
- 5.06 სასამართლო, შესაბამისად, განსაკუთრებულად მონდომებულია განამტკიცოს ის უფლებები, რომლებიც შემხელობაში მოდის ამ კონცეფციასთან. მაგალითად, ჩაითვალოს, რომ დემოკრატიული საზოგადოების კონცეფციის ბირთვს ქმნის პოლიტიკური დებატის თავისუფლება, მაგრამ ის ასევე რელევანტურია ზოგადად პრესის თავისუფლებისთვის და შეიძლება მნიშვნელოვანი გასათვალისწინებელი საკითხია მშვიდობიანი შეკრების, აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლებების და საარჩევნო უფლებისთვის. დემოკრატიისა და პლურალიზმის პრინციპები ქმნის ამგვარად კონვენციის უფლებების ქცაკუთხედს:³

... პრევენციული ხასიათის ფართო ღონისძიებები შეკრებისა და გამოხატვის თავისუფლების ჩასახშობად, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ადგილი აქვს ძალადობისკენ მოწოდებას ან დემოკრატიული პრინციპების უარყოფას, – როგორი შოკისმომგვრელი და მიუღებელიც არ უნდა იყოს გარკვეული შეხედულებები ან სიტყვები ხელისუფლების ორგანოებისთვის და როგორი უკანონოც არ უნდა იყოს გამოთქმული მოთხოვნები – სიკეთეს არ მოუტანენ დემოკრატიას და ხშირად საფრთხესაც კი უქმნიან მას.

1 იხილეთ, აგრეთვე, აქტივარი თურქეთის წინააღმდეგ (Akdivar v. Turkey), No. 21893/93, 16.9.96, პარ. 65.

2 მაღალი დონის კონფერენცია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მომავლის შესახებ, ინტერლაკენის დეკლარაცია, 19 თებერვალი, 2010. ხელმისაწვდომია: http://www.eda.admin.ch/etc/medialib/downloads/edazen/topics/europa/euroc.Par.0133.File.tmp/final_en.pdf

3 ობერშლიკი ავსტრიის წინააღმდეგ (Oberschlick v. Austria), No. 11662/85, სერია ა, No. 204, 23.5.91, პარ. 58.

4 თურქეთის ერთიანი კომუნისტური პარტია და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (United Communist Party of Turkey and others v. Turkey), No. 19392/92, 30.1.98, პარ. 45.

5 მოქალაქეთა გაერთიანება რადკო და პაუნკოვსკი ყოფილი იუგოსლავიის რესპუბლიკა მაკედონიის წინააღმდეგ (Association of Citizens Radko & Paunkovski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia), No. 74651/01, 15.1.09.

სამართლებრივი განსაზღვრულობა

- 5.07 სამართლის უზენაესობის პრინციპი ნახსენებია კონვენციის პრეამბულაში და ევროპის საბჭოს წესდებაში და მნიშვნელოვან სტიმულს წარმოადგენდა კონვენციის სისტემის შექმნისთვის⁶. მიიჩნევა, რომ სამართლის უზენაესობა კონვენციის ყველა მუხლის განუყოფელი ნაწილია და სახელმწიფოს და ყველა საჯარო ორგანოს აკისრებს მოვალეობას, შეასრულონ მათ წინააღმდეგ გამოტანილი სასამართლოს ბრძანებები და გადაწყვეტილებები⁷.
- 5.08 შესაბამისად, სამართლებრივი განსაზღვრულობის პრინციპი თავისთავად იგულისხმება კონვენციის მთელ სამართალში⁸. მაგალითად, 8-11 მუხლები და მე-4 ოქმის მე-2 მუხლი მოითხოვენ, რომ უფლებაში ჩარევა მოხდეს სამართლის შესაბამისად ან სამართლით იყოს გათვალისწინებული (იხილეთ ქვემოთ 6.345). მე-5 მუხლის თანახმად, ნებისმიერი თავისუფლების აღკვეთა უნდა იყოს კანონიერი „და კანონით დადგენილი პროცედურის შესაბამისი“; აქ იგულისხმება როგორც პროცედურული, ისე მატერიალური კანონიერება. მე-7 მუხლი მოითხოვს განსაზღვრულობას სისხლის სამართალში.
- 5.09 ეს ნიშნავს, რომ კონვენციის უფლებაში ნებისმიერი ჩარევის სამართლებრივი საფუძველი უნდა იყოს ადეკვატურად ხელმისაწვდომი და საკმარისად ზუსტად ჩამოყალიბებული, რათა პირს თავისი ქცევის რეგულირების საშუალება ჰქონდეს: პირს „უნდა შეეძლოს, თუ საჭირო იქნება, სათანადო კონსულტაციის მიღების გზითაც, რომ განტვირთოს, რამდენადაც ეს გონივრულია შესაბამის პირობებში, შედეგები, რასაც მოცემული მოქმედება გამოიწვევს“⁹. კანონიერების მოთხოვნა, შესაბამისად, არა მხოლოდ მოითხოვს, რომ არსებობდეს კონკრეტული სამართლებრივი წესი ან რეჟიმი, რომელიც უშვებს ჩარევას, არამედ აგრეთვე ვრცელდება კონკრეტული შიდასამართლებრივი ნორმის ხარისხზეც. როდესაც შიდა სამართალი ითვალისწინებს დისკრეციას, ის აგრეთვე უნდა ადგენდეს ამ დისკრეციის საზღვრებსაც¹⁰. კონვენცია აღიარებს, რომ, რა თქმა უნდა, სამართალში აბსოლუტური განსაზღვრულობა არ არის მიღწევადი. ასე მაგალითად, საერთო სამართლის განვითარება პრეცედენტების დაგროვების კვალდაკვალ, მისაღებია კონვენციისთვის¹¹. განსაზღვრულობის ხარისხი, რასაც უნდა აკმაყოფილებდეს სამართლებრივი ნორმა, განსხვავებული იქნება იმის მიხედვით, თუ როგორია განხორციელებული უფლების ბუნება და ჩარევის ბუნება.

პროპორციულობა

- 5.10 კონვენციის 8-11 მუხლები უშვებენ მატერიალურ უფლებებში ჩარევას მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც ეს საჭიროა დემოკრატიულ საზოგადოებაში კონკრეტული ლეგიტიმური მიზნების მისაღწევად. პროპორციულობის კონცეფცია კონვენციის სხვა უფლებების ფუნდამენტური შემადგენელი ელემენტაცაა, როგორიცაა, დისკრიმინაციის აკრძალვა (მუხლი 14 და მე-12 ოქმი), საკუთრებით შეუფერხებელი სარგებლობის უფლება (1-ლი ოქმის 1-ლი მუხლი), თავისუფალი არჩევნების უფლება (1-ლი ოქმის მე-3 მუხლი) და გადაადგილების თავისუფლება (მე-4 ოქმის მე-2 მუხლი). პროპორციულობის პრინციპი მოითხოვს, რომ არსებობდეს „აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროება“

6 იხილეთ მაგ. გოლდერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Goldier v UK), სერია ა, No. 18, 21.2.75, პარ. 34.

7 ჰორნსბი საბერძნეთის წინააღმდეგ (Hornsby v Greece), No. 18357/91, 19.3.97, პარ. 40-1.

8 იხილეთ მაგ. მარქსი ბელგიის წინააღმდეგ (Marckx v Belgium), სერია ა, No. 31, 13.6.79, პარ. 58.

9 სანდი ტაიმსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Sunday Times v UK) (No. 1), სერია ა, ნო. 30, 26.4.79, პარ. 49.

10 სილვერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Silver v UK), No. 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75 და 7136/75, სერია ა, No. 61, 25.3.83, პარ. 88-9.

11 იხ. მაგ. სვ და ქრ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (SW and CR v UK), No. 20166/92, სერია ა, No. 355-B, 22.11.95.

სადავო ზომის ან ჩარევისთვის და, აგრეთვე, რომ ის პროპორციული იყოს დასახული მიზნისა. კონკრეტული ზომის პროპორციულობის შეფასებისას სასამართლო იმსჯელებს იმის შესახებ, თუ არსებობს შესაბამისი საჯარო ინტერესის დაცვის ალტერნატიული საშუალება საერთოდ ჩარევის განხორციელების გარეშე ან ნაკლებად მზლუდავი საშუალებებით. სასამართლო შეაფასებს, ჩარევის მიზეზები არის თუ არა საკმარისი და რელევანტური მის გასამართლებლად. დამატებითი მოთხოვნაა, რომ გადაწყვეტილების მიღების პროცესი, რომლის შედეგადაც ხორციელდება ჩარევა, უნდა იყოს სამართლიანი. ხელისუფლების მიერ გატარებულ ღონისძიებებზე ეფექტიანი კონტროლის განხორციელების შესაძლებლობა კიდევ ერთი რელევანტური გარემოებაა პროპორციულობის შესაფასებლად.

პროპორციულობის შეფასებისას სახელმწიფოებს ენიჭებათ გარკვეული დისკრეცია ან შეფასების თავისუფლება (იხილეთ ქვემოთ 5.11).

შეფასების თავისუფლება

5.11 კონვენციის უფლებაში კონკრეტული ჩარევის პროპორციულობაზე მსჯელობისას სასამართლო იყენებს შეფასების თავისუფლების ცნებას: სახელმწიფო ორგანოების გადასახედიდან უკეთ შეიძლება შეზღუდვის საჭიროებაზე მოსაზრების ჩამოყალიბება. გარდა იმისა, რომ ის გამოიყენება პროპორციულობის კონცეფციასთან დაკავშირებით 8–11 მუხლებში, შეფასების თავისუფლება აგრეთვე რელევანტურია სხვა კონტექსტშიც, მაგალითად, მე-5 მუხლისთვის (მაგალითად, იმის გადაწყვეტისას, უნდა მოხდეს თუ არა თავისუფლების აღკვეთა ფსიქიკური აშლილობის მქონე პირისთვის)¹², მე-6 მუხლისთვის (მაგალითად, სასამართლოს ხელმისაწვდომობის უფლებაზე შეზღუდვების შეფასებისას)¹³, მე-14 მუხლისთვის (იმის შეფასებისას, თუ განსხვავებები ანალოგიურ სიტუაციებს შორის რამდენად ამართლებს განსხვავებულ მოპყრობას სამართლის წინაშე)¹⁴, მე-15 მუხლისთვის (საჯარო საგანგებო მდგომარეობის არსებობის შესაფასებლად), პირველი ოქმის პირველი მუხლისთვის (მაგალითად, იმაზე მსჯელობისას, თუ რამდენად აქვთ ხელისუფლების ორგანოებს უფლება, აღასრულონ კანონები საკუთრების გამოყენების კონტროლისთვის)¹⁵, 1-ლი ოქმის მე-2 მუხლისთვის (მაგალითად, სახელმწიფო სკოლებში ჯვარცმების განთავსების გავლენის შეფასებისთვის განათლების უფლებაზე)¹⁶ და 1-ლი ოქმის მე-3 მუხლისთვის (მაგალითად, არჩევნებში ხმის მიცემის და კანდიდატურის დაყენების შეზღუდვის შეფასებისას)¹⁷.

5.12 კონტექსტის მიხედვით სახელმწიფოს შეფასების თავისუფლების ფარგლები განსხვავებულია. მაგალითად, სახელმწიფოს აქვს ფართო შეფასების თავისუფლება სადავო სოციალურ საკითხებზე, როგორიცაა კანონები აბორტთან დაკავშირებით¹⁸, საკუთრებაში ჩარევის გამართლებასთან დაკავშირებით (1-ლი ოქმის 1-ლი მუხლის საფუძველზე) და საჯარო საგანგებო მდგომარეობის არსებობის შეფასებისას (მე-15 მუხლის საფუძველზე), მაგრამ ის ვიწროა იმ ზომებთან მიმართებით, რომლებიც უნდა გატარდეს სასამართლო ხელისუფლების მიუკერძოებლობისა და ავტორიტეტის შესანარჩუნებლად (მე-10 მუხლის საფუძველზე).

12 იხილეთ მაგ. ლუბერტი იტალიის წინააღმდეგ (Luberti v. Italy), სერია ა, No. 75, 23.2.84, პარ. 27.

13 იხილეთ მაგ. ოსმანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Osman v UK), No. 23452/94, 28.2.98, პარ. 147

14 იხილეთ მაგ. პეტროვიჩი ავსტრიის წინააღმდეგ (Petrovic v. Austria), No. 20458/92, 27.3.98, პარ. 38.

15 იხილეთ მაგ. შასანოუ და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (Chassagnou and others v. France), No. 25088/94, 28331/95 და 28443/95, 29.4.99, პარ. 75.

16 ლაუსი და სხვები იტალიის წინააღმდეგ (Lautsi and others v. Italy), No. 30814/06, 18.3.11, პარ. 68–77.

17 იხილეთ მაგ. გიტონას საბერძნეთის წინააღმდეგ (Gitonas v. Greece), No. 18747/91, 1.7.97, პარ. 39.

18 იხილეთ მაგ. ა, ბ, ს ირლანდიის წინააღმდეგ (A, B & C v. Ireland), No. 25579/05, 16.12.10.

კონვენცია, როგორც „ცოცხალი დოკუმენტი“

- 5.13 კონვენცია მიიჩნევა „ცოცხალ დოკუმენტად“ და, შესაბამისად, სასამართლოს როლი მდგომარეობს კონვენციის განმარტებაში თანამედროვე პირობებისა და სიტუაციების გათვალისწინებით, იმის დადგენის ნაცვლად, თუ რა განზრახვები ჰქონდათ კონვენციის თავდაპირველ ავტორებს მე-20 საუკუნის 40-იანი წლების ბოლოს. ის იყენებს უფრო დინამიკურ, ვიდრე ისტორიულ მიდგომას. პრინციპი გამოყენებული იქნა, მაგალითად, საქმეში მეთიუსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Matthews v. UK*)¹⁹ იმის შეფასებისას, 1-ლი ოქმის მე-3 მუხლი თუ ვრცელდება ევროპულ პარლამენტზეც, მიუხედავად იმისა, რომ კონვენციის ავტორებს ეს ორგანო არ გაუთვალისწინებიათ შესაბამის მუხლში. საქმეში სელმუნი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Selmouni v. France*)²⁰ სასამართლომ გაითვალისწინა „ცოცხალი დოკუმენტის“ პრინციპი, როდესაც აფასებდა პოლიციის პატიმრობაში განმცხადებლის მიერ გადატანილი არასათანადო მოპყრობის სიმძიმეს და დაადგინა, რომ ქმედებები, რომლებიც წარსულში კლასიფიცირდებოდა, როგორც „არაადამიანური და ღირსების შემლახველი მოპყრობა“ და არა წამება, შეიძლება სხვაგვარად შეფასებულიყო მომავალში. სასამართლოზე გავლენა მოახდინა ადამიანის უფლებების დაცვის მზარდად მაღალმა სტანდარტმა. კიდევ ერთი მაგალითია გადაწყვეტილება საქმეზე სტაფორდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Stafford v. UK*)²¹, სადაც სასამართლოს დიდმა პალატამ შეცვალა 1994 წლის გადაწყვეტილება საქმეზე ვინი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Wynne v. UK*)²². შიდა სამართლის შემდგომი განვითარებების გათვალისწინებით, დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ უვადო თავისუფლების აღკვეთა აღარ გულისხმობდა პატიმრობას მთელი სიცოცხლის მანძილზე. სასამართლომ, შესაბამისად, შეაფასა, არსებობდა თუ არა საკმარისი მიზეზობრივი კავშირი მკვლელობის გამო განმცხადებლის თავდაპირველ მსჯავრდებასა და უფრო გვიან მიღებულ გადაწყვეტილებას შორის მისი ხელახლა პატიმრობაში დაბრუნების შესახებ არაძალადობრივი დანაშაულების ჩადენის რისკის გამო. „ცოცხალი დოკუმენტის“ პრინციპის გამოყენებით სასამართლომ აგრეთვე დაადგინა, რომ პროფესიულ კავშირებთან დაკავშირებით გაერთიანების უფლების ძირითადი ელემენტები ვითარდება შრომითი ურთიერთობების განვითარების კვალდაკვალ²³.

პრეცედენტის დოქტრინის არარსებობა

- 5.14 კონვენციის სისტემის ფარგლებში არ არსებობს ფორმალურად პრეცედენტის დოქტრინა, როგორც ასეთი. სასამართლო არ იბოჭავს თავს წინა გადაწყვეტილებებით, თუმცა „სამართლებრივი განსაზღვრულობის განჭვრეტადობის და კანონის წინაშე თანასწორობის ინტერესებშია, რომ სათანადო დასაბუთების გარეშე მან არ შეცვალოს წინა საქმეებში ჩამოყალიბებული პრეცედენტები“²⁴.

19 No. 24883/94, 18.2.99.

20 No. 25803/94, 28.7.99: იხილეთ განსაკუთრებით პარ. 101.

21 No. 46295/99, 28.5.02.

22 No. 15484/89, 18.7.94.

23 დემირი და ბაიქარა თურქეთის წინააღმდეგ (*Demir and Baykara v. Turkey*), No. 34503/97, 12.11.08, პარ. 146.

24 იხილეთ მაგ. ბერდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Beard v. UK*), No. 24882/94, 18.1.01, პარ. 81; სკოპოლა იტალიის წინააღმდეგ (*Scoppola v. Italy*) (No. 2), No. 10249/03, 17.9.09, პარ. 104.

პრაქტიკული და ეფექტიანი უფლებები

- 5.15 კონვენციის დებულებები იმგვარად უნდა იქნეს განმარტებული და გამოყენებული, რომ კონვენციის გარანტიები იყოს პრაქტიკული და ეფექტიანი და არა თეორიული ან ილუზიური. მაგალითად, განმცხადებელი საქმეში მეთიუსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Matthews v. UK*)²⁵ ჩიოდა, რომ, როგორც გიბლარტარის მცხოვრებს, მას არ ჰქონდა ევროპული პარლამენტის არჩევნებში მონაწილეობის უფლება. პრაქტიკული და ეფექტიანი უფლებების პრინციპის გამოყენებით სასამართლომ დაადგინა, რომ ევროპული კანონმდებლობა გიბრალტარის მოსახლეობაზე იმგვარივე გავლენას ახდენდა, როგორც შიდა კანონმდებლობა. შესაბამისად, არ არსებობდა მიზეზი იმისთვის, რომ გიბრალტარის მცხოვრებლებს არ მოეთხოვათ გაერთიანებული სამეფოსთვის 1-ლი ოქმის მე-3 მუხლით გათვალისწინებული საარჩევნო უფლების დაცვა ევროპულ კანონმდებლობასთან მიმართებით.

განმცხადებელი საქმეში სილიადინი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Siliadin v. France*)²⁶ იყო ტოგოს მოქალაქე, რომელსაც აიძულებდნენ ემუშავა შინამოსამსახურედ მრავალი წლის განმავლობაში, მას შემდეგ რაც საფრანგეთში ჩამოვიდა 15 წლის ასაკში. შესაბამისად, დადგინდა, რომ მას ასრულებინებდნენ იძულებით სამუშაოს და ჰყავდათ ყმობაში – სასამართლომ ჩათვალა, რომ მე-4 მუხლი დაირღვა, რადგან რელევანტური შიდა სამართლის მოქმედების სფერო არ იყო საკმარისად ფართო, რომ განმცხადებლის სიტუაცია მოეცვა და ვერ უზრუნველყო განმცხადებელი პრაქტიკული და ეფექტიანი დაცვით.

- 5.16 აქ ჩანს კავშირი სასამართლოს მიერ იმის აღიარებასთან, რომ წესი, რომელიც მოითხოვს შიდასამართლებრივი დაცვის საშუალებების ამოწურვას, უნდა გამოიყენებოდეს ადამიანის უფლებების დაცვის მექანიზმის კონტექსტის გათვალისწინებით²⁷. შესაბამისად, წესი მოქნილად უნდა იქნეს გამოყენებული. განმცხადებლებს არ მოეთხოვებათ იმგვარი შიდა საშუალებების ამოწურვა, რომლებიც თეორიული ხასიათისაა. მხოლოდ ის შიდასამართლებრივი საშუალებები უნდა იქნეს გამოყენებული, რომლებიც საკმარისად განსაზღვრულია პრაქტიკაში. ეს საკითხი განხილულია მე-4 თავში.

ავტონომიური ცნებები

- 5.17 კონვენციაში გამოყენებული რიგი ტერმინებისა, როგორიცაა მე-6 მუხლში „სამოქალაქო უფლება“ ან „სისხლისსამართლებრივი ბრალდება“ ან მე-11 მუხლში „გაერთიანების“ მნიშვნელობა“ და 1-ლი ოქმის 1-ლ მუხლში „საკუთრება“ ავტონომიური ცნებებია. ეს ნიშნავს, რომ მათი კლასიფიკაცია ეროვნულ სამართალში იქნება ერთ-ერთი ფაქტორი სასამართლოს მიერ იმის შეფასებისას, ვრცელდება თუ არა მათზე კონვენცია, მაგრამ ის არ არის გადამწყვეტი.

პოზიტიური ვალდებულებები

- 5.18 კონვენცია დიდწილად დაკავებულია იმის განსაზღვრით, სად გადის ზღვარი საჯარო ხელისუფლების ორგანოების მიერ უფლებებში ჩარევისას. არსებობს რამდენიმე სფერო, სადაც დადგინდა, რომ სახელმწიფოს ეკისრება პოზიტიური ვალდებულებები, მიიღოს ზომები კონვენციის დარღვევების აღსაკვეთად. საქმეები ტრანსსექსუალების

25 No. 24883/94, 18.2.99.

26 No. 73316/01, 26.7.05, პარ. 148.

27 იხილეთ მაგ. აქდივარი თურქეთის წინააღმდეგ (*Akdivar v. Turkey*), No. 21893/93, 16.9.96, პარ. 69.

ალიარებასთან დაკავშირებით, როგორიცაა გუდვინი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Goodwin v. UK*)²⁸ ეხება იმის შეფასებას, თუ რამდენად განიცადა მარცხი სახელმწიფომ თავისი პოზიტიური ვალდებულების შესრულებისას, უზრუნველყო მათი პირადი ცხოვრების პატივისცემის უფლების დაცვა მათთვის დაბადების მოწმობების გამოცვლის შესაძლებლობის მინიჭებით. ამ ტიპის კონტექსტში, იმის გადასაწყვეტად, არსებობს თუ არა პოზიტიური ვალდებულებები, სასამართლო ეცდება გაითვალისწინოს სამართლიანი ბალანსი მთელი საზოგადოების და ინდივიდის ინტერესებს შორის, რაც უნდა იქნეს მიღწეული. კიდევ ერთ მაგალითს წარმოადგენს მე-2 მუხლი. მე-2(1) მუხლი ავალდებულებს სახელმწიფოებს, დაიცვან ყველას სიცოცხლე, რაც, განმარტების თანახმად, ქმნის სახელმწიფოების პოზიტიურ მოვალეობას დაიცვან სიცოცხლე. საქმეში ოსმანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Osman v. UK*)²⁹ სასამართლომ დაადგინა პრევენციული ოპერატიული ზომების გატარების პოზიტიური ვალდებულება მათი სიცოცხლის დასაცავად, ვინც ექვემდებარებოდა დანაშაულებრივი ხელყოფის რისკს.

- 5.19 სახელმწიფოს პოზიტიური მოვალეობების ხარისხი განსხვავდება კონვენციის სხვადასხვა მუხლში. მაგალითად, საქმეში ბუდაევა და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Budayeva and others v. Russia*)³⁰, რომელიც ეხებოდა მეწყრით გამოწვეულ სიკვდილს, ჯანმრთელობის დაზიანებას და საკუთრების განადგურებას, სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ პოზიტიური მოვალეობები, რაც დაკავშირებულია სიცოცხლის უფლების დაცვასთან და საკუთრების დაცვასთან, არ არის იდენტური:

... წინამდებარე საქმის მიზნებისთვის ზღვარი უნდა გაიგოს კონვენციის მეორე მუხლის პოზიტიურ მოვალეობებსა და კონვენციის პირველი ოქმის პირველი მუხლის პოზიტიურ მოვალეობებს შორის. სიცოცხლის უფლების ფუნდამენტური მნიშვნელობა მოითხოვს, რომ მეორე მუხლის პოზიტიური მოვალეობების მოქმედების სფეროში მოექცეს ხელისუფლების ორგანოების მოვალეობაც, მათი შესაძლებლობის ფარგლებში იღონონ ყველაფერი ბუნებრივი კატასტროფის ადგილზე სიცოცხლის დასაცავად. მაშინ როდესაც საკუთრებით შეუფერხებელი სარგებლობის უფლების დაცვის მოვალეობა, რომელიც არ არის აბსოლუტური, ვერ გასცდება იმის გათვალისწინებას, თუ რა იქნებოდა გონივრული არსებულ პირობებში. შესაბამისად, ხელისუფლების ორგანოებს უფრო ფართო შეფასების თავისუფლება აქვთ იმის გადაწყვეტისას, თუ რა ზომები უნდა მიიღონ ამინდის საფრთხეებისგან ინდივიდის საკუთრების დასაცავად, ვიდრე იმის გადაწყვეტისას, თუ რა ზომებია საჭირო სიცოცხლის დასაცავად.

- 5.20 საქმეში ნაჩოვა და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Nachova and others v. Bulgaria*) სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ სახელმწიფოს ეკისრება მკაცრი ვალდებულებები მასობრივი ძალადობის გამოძიებისას:

... როდესაც არსებობს ეჭვი, რომ ძალადობრივი ქმედება რასობრივი შეხედულებებით არის მოტივირებული, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ ოფიციალური გამოძიება ჩატარდეს ენერგიულად და მიუკერძოებლად, იმ აუცილებლობის გათვალისწინებით, რომ საზოგადოება მუდმივად გამოდეს რასიზმსა და ეთნიკურ სიძულვილს და იმისთვის, რომ შენარჩუნებული იქნეს უმცირესობების ნდობა ხელისუფლების ორგანოების უნარისადმი დაიცვან ისინი რასისტული ძალადობის საფრთხისგან. კონვენციის მე-2 მუხლის საფუძველზე სახელმწიფოს პოზიტიური მოვალეობების შესრულება მოითხოვს შიდასამართლებრივი სისტემისგან დამტკიცებას, რომ მას აქვს უნარი აღასრულოს სისხლის სამართალი მათ წინააღმდეგ, ვინც უკანონოდ ხელყოფს სხვის სიცოცხლეს, მიუხედავად მსხვერპლის რასობრივი ან ეთნიკური წარმოშობისა³¹.

28 No. 28957/95, 11.7.02. იხილეთ, აგრეთვე, შეფილდი და ჰორშამი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Sheffield and Horsham v UK*), Nos. 22985/93 და 23390/94, 30.7.98

29 No. 23452/94, 28.2.98: იხილეთ განსაკუთრებით პარ. 115

30 Nos. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 და 15343/02, 20.3.08.

31 ნაჩოვა და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Nachova and others v. Bulgaria*), Nos. 43577/98 და 43579/98, 26.2.04,

- 5.21 საქმეში მს ბულგარეთის წინააღმდეგ (*MC v. Bulgaria*)³² სასამართლომ დაადგინა, რომ ბულგარეთის სამართალი არ შეესაბამებოდა სახელმწიფოს პოზიტიურ ვალდებულებებს, რადგან არსებული პრაქტიკის მიხედვით, გაუპატიურების ჩამდენი პირების ბრალდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში ხდებოდა, თუ არსებობდა მნიშვნელოვანი ფიზიკური წინააღმდეგობის მტკიცებულება, რასაც ემატებოდა დანაშაულის გამოძიების არაადეკვატურად ჩატარება. ამასთან, მე-4 მუხლი შეიცავს კონკრეტულ პოზიტიურ მოვალეობას, რომ სახელმწიფომ სისხლის სამართლის დანაშაულად გამოაცხადოს და ეფექტიანი დევნა განახორციელოს მონობის, ყმობის ან იძულებითი ან არანებაყოფლობითი შრომის ფაქტებისა და ტრეფიკინგის წინააღმდეგ³³.
- 5.22 პოზიტიური ვალდებულებები შეიძლება წამოიჭრას საქმეებში, რომლებიც ეხება მხოლოდ კერძო ინდივიდებს ან წარმონაქმნებს. მაგალითად, მე-11 მუხლში მშვიდობიანი შეკრების უფლება აკისრებს ხელისუფლების ორგანოებს ზოგად ვალდებულებას, არ ჩაერიონ მშვიდობიან შეკრებაში, მაგრამ ის აგრეთვე მოითხოვს პოზიტიური ზომების მიღებას დემონსტრაციის მონაწილეთა დასაცავად საწინააღმდეგო მოსაზრების მქონე დემონსტრანტებისგან³⁴.
- შესაბამისად, გარკვეულ პირობებში სახელმწიფო შეიძლება პასუხისმგებელი იყოს არასახელმწიფო პირების მიერ კონვენციის დარღვევების გამო.

უფლებების შეზღუდვები

- 5.23 სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ მთელი კონვენცია გულისხმობს სამართლიანი ბალანსის მიღწევას საზოგადოების ზოგად ინტერესებსა და ინდივიდის ინტერესებს შორის³⁵. ამგვარი ბალანსის მიღწევის მიზანი ამკარად ჩანს 8-11 მუხლებში, რომლებსაც აქვთ მე-2 პუნქტი, სადაც განსაზღვრულია გარემოებები, რომლებშიც პირადი ცხოვრების პატივისცემის, გამოხატვის თავისუფლების და სხვა უფლებები შეიძლება შეიზღუდოს (იხილეთ თავი 6). თუმცა, უფლებების ბალანსის იდეა ასახულია მთელ კონვენციაში, მაგალითად, გარემოებებში, რომელიც მოცემულია მე-2 მუხლში, რომლებიც განსაზღვრავენ, თუ როდის არის სიცოცხლის მოსპობა დაშვებული, და ხელისუფლების ორგანოების უფლებაში, აღასრულონ კანონები საკუთრების გამოყენების კონტროლისთვის საყოველთაო ინტერესის შესაბამისად ან ჩამოართვან პირს ქონება, როდესაც ეს შესაბამეა საჯარო ინტერესებს 1-ლი ოქმის 1-ლი მუხლის თანახმად.
- 5.24 კონვენციის კონკრეტული დებულებები დაკავშირებულია უშუალოდ შეზღუდვებთან. ასეთია მე-16 მუხლი (უცხოელების პოლიტიკური საქმიანობის შეზღუდვები) და მე-18 მუხლი (უფლებების შეზღუდვის გამოყენების ფარგლები), რაც განხილულია ქვემოთ.

უცხოელთა პოლიტიკური საქმიანობის შეზღუდვები

- 5.25 მე-16 მუხლი აცხადებს: „მაღალი ხელშემკვრელი მხარეებისთვის მე-10, მე-11 და მე-14 მუხლებში არაფერი განიხილება ხელისშემშლელად, დააწესონ შეზღუდვა უცხოელთა პოლიტიკურ საქმიანობაზე“.
- 5.26 მიუხედავად პირველ მუხლში განმტკიცებული სახელმწიფოების ვალდებულებისა, „თავიანთი იურისდიქციის ფარგლებში ყველასთვის“ უზრუნველყონ კონვენციის დაცვა,

პარ. 157 (და განმტკიცებული იქნა დიდი პალატის მიერ მის 6.7.05 გადაწყვეტილებაში (პარ. 160)).

32 No. 39272/98, 4.12.03.

33 იხილეთ მაგ: სილიადინი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Siliadin v France*), No. 73316/01, 26.7.05 და რანცევი კვიპროსისა და რუსეთის წინააღმდეგ (*Rantsev v Cyprus and Russia*), No. 25965/04, 7.1.10.

34 იხილეთ მაგ. ეზელინი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Ezelin v France*), No. 11800/85, სერია ა, No. 202, 26.4.91.

35 იხილეთ მაგ. ჯეიმსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*James v UK*), No. 8793/79 სერია ა, No. 98, 21.2.86.

მე-16 მუხლი ადგენს, რომ გამოხატვის, შეკრების და გაერთიანების თავისუფლებების და დისკრიმინაციის აკრძალვის უფლებასთან დაკავშირებით, სახელმწიფოებს არ ეკრძა-
ლებათ შეზღუდვების დაწესება უცხოელთა პოლიტიკურ საქმიანობაზე. ეკვივალენტური
მნიშვნელობის დებულება არ გვხვდება სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა პაქტში.

- 5.27 მე-16 მუხლი ისე იქნა განმარტებული, რომ მისი მნიშვნელობა შეიზღუდა საქმეში პი-
ერმონი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Piermont v France*)³⁶. გერმანელი პარლამენტის წევრი
მიწვეული იქნა საფრანგეთის პოლინებიაში საფრანგეთის პოლინებიაში განმათავისუფ-
ლებელი ფრონტის მიერ საპარლამენტო არჩევნებამდე. საფრანგეთის პოლინებიაში
ყოფნის პერიოდში, განმცხადებელმა დაგმო წყნარ ოკეანეში ბირთვული ცდები და,
აღნიშნულის შედეგად, ის გამოძევებული იქნა ამ ტერიტორიიდან და ახალი ცალედო-
ნიიდან. განმცხადებელი ამტკიცებდა, რომ ადგილი ჰქონდა მე-4 ოქმის მე-2 მუხლის
(გადაადგილების თავისუფლება), მე-10 და მე-14 (მე-10 მუხლთან მიმართებით) მუხლე-
ბის დარღვევას. ის ჩიოდა, რომ მის მიმართ ადგილი ჰქონდა წარმოშობის საფუძველზე
დისკრიმინაციას. მე-10 მუხლის საფუძველზე მის საჩივართან დაკავშირებით, საფრან-
გეთის მთავრობამ მოიშველია მე-16 მუხლი და მასზე დაყრდნობით ამტკიცებდა, რომ
განმცხადებელი ვერ დაეყრდნობოდა ვერც პარლამენტის წევრის და ვერც ევროპის მო-
ქალაქის სტატუსს. სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ მე-16 მუხლი არ უნდა ყოფილიყო
გამოყენებული მის წინააღმდეგ, რადგან ის იყო ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოს
მოქალაქე და პარლამენტის წევრი და მან ხუთი ხმით ოთხის წინააღმდეგ დაადგინა
მე-10 მუხლის დარღვევა. განსხვავებული მოსაზრების მქონე 4 მოსამართლე ამტკი-
ცებდა, რომ ნორმაში „უცხოელზე“ მითითება არ იწვევდა ბუნდოვანებას და არ უშვებ-
და რაიმე აშკარა გამონაკლისს. ამისდა მიუხედავად, ისინი აგრეთვე დავობდნენ, რომ
მე-16 მუხლს არ შეუძლია დაუშვას უცხოელთა ყველანაირი პოლიტიკური საქმიანობის
შეზღუდვა და ამგვარი შეზღუდვები ვიწრო უნდა იყოს.

უფლებების შეზღუდვის გამოყენების ფარგლები

- 5.28 მე-18 მუხლი აცხადებს: „ხსენებულ უფლებათა და თავისუფლებათა კონვენციით დაშ-
ვებული შეზღუდვები გამოიყენება მხოლოდ და მხოლოდ მათთვის გათვალისწინებული
მიზნებისათვის“.
- 5.29 მე-18 მუხლის თანახმად, სასამართლომ შეიძლება შეამოწმოს შემზღუდველი ღონის-
ძიების საფუძვლები და გადაწყვიტოს, სადავო ღონისძიებები ხომ არ ყოფილა გამოყე-
ნებული რაიმე სხვა მიზნით, იმის ნაცვლად, რაც დაასახელეს. ამ შემთხვევაში დადგინ-
დება კონვენციის დარღვევა. მე-18 მუხლი, შესაბამისად, დაკავშირებულია კონვენციის
ძირულ კანონიერების კონცეფციასთან და, კერძოდ, თვითნებური ღონისძიებების აღ-
კვეთასთან. მე-18 მუხლი უნდა იქნეს მოშველიებული კონვენციის სხვა უფლებასთან
ერთად³⁷. თუმცა მე-18 მუხლის დარღვევას (კონვენციის სხვა უფლებასთან მიმართებით)
შეიძლება ადგილი ჰქონდეს მაშინაც, თუ კონვენციის შესაბამისი მუხლი ცალკე აღებული
არ დარღვეულია. სასამართლო შეამოწმებს შეზღუდვების შესაბამისობას მე-18 მუხლთან
მიმართებით, თუნდაც განმცხადებელმა არ დააყენოს ეს საკითხი³⁸.
- 5.30 განმცხადებელი საქმეში გუსინსკი რუსეთის წინააღმდეგ (*Gusinskiy v Russia*)³⁹ იყო
მედიაკომპანიის გამგეობის თავმჯდომარე და მაჟორიტარი მეწილე, რომელსაც ბრალი
დასდეს თაღლითობაში. სასამართლომ დაადგინა მე-18 მუხლის დარღვევა მე-5 მუხლთან
მიმართებით იმის გამო, რომ განმცხადებელი დააკავეს არა მარტო არაგონივრული ეჭვის
საფუძველზე დანაშაუალში მის მონაწილეობასთან დაკავშირებით (და, შესაბამისად, არა

36 No. 15773/89 და 15774/89, სერია ა, No. 314, 27.4.95.

37 მუდაევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Mudayevy v Russia*), No. 33105/05, 8.4.10, პარ. 127.

38 იხილეთ მაგ. მაკფელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McFeeley v UK*), No. 8317/78, განჩინება 15.5.80, (1978) 20 DR 44.

39 No. 70276/01, 19.5.04.

იმისთვის, რომ წარედგინათ უფლებამოსილი სამართლებრივი ორგანოსთვის), არამედ იმისთვისაც, რომ განმცხადებელი დაეშინებინათ, რათა მას თავისი წილები გადაეცა სახელმწიფოს კუთვნილი კომპანიისთვის. სასამართლომ დაასკვნა, რომ „ისეთი საჯარო სამართლებრივი მექანიზმები, როგორიცაა სისხლის სამართლის პროცესი და წინასასამართლო პატიმრობა, არ შეიძლება გახდეს კომერციული ვაჭრობის სტრატეგიების ნაწილი“⁴⁰. საქმეში ხოდორკოვსკი რუსეთის წინააღმდეგ (*Khodorkovskiy v Russia*)⁴¹ მე-18 მუხლის საფუძველზე საჩივარი აღძრა მიხაილ ხოდორკოვსკიმ, რომელიც იყო „იუკოსის“ ნავთობკომპანიის მთავარი მეწილე და გამგეობის ყოფილი წევრი. ის ამტკიცებდა, რომ მისი დაკავება, პატიმრობა და სისხლისსამართლებრივი დევნა პოლიტიკურად მოტივირებული იყო, თუმცა სასამართლომ მისი განაცხადი დაუმჯებლად გამოაცხადა.

- 5.31 პრაქტიკაში შეიძლება ძალიან რთული აღმოჩნდეს საკმარისი მტკიცებულების წარდგენა სასამართლოს დასარწმუნებლად, რომ დაირღვა მე-18 მუხლი. მე-18 მუხლს ხშირად იშველიებდნენ ადამიანის უფლებების მძიმე დარღვევების კონტექსტში, რაც უშიშროების ძალებმა ჩაიდინეს სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთში. მაგრამ სასამართლო გამუდმებით ადგენდა, რომ ამ საქმეებში მე-18 მუხლი არ დარღვეულა. მაგალითად, საქმეში კურტი თურქეთის წინააღმდეგ (*Kurt v Turkey*)⁴², რომელიც გაუჩინარებას ეხება, განმცხადებელი ამტკიცებდა, რომ ხელისუფლების ორგანოები მოქმედებდნენ ეროვნული საკანონმდებლო ჩარჩოს გვერდის ავლით დაკავების განხორციელებისას, მაგრამ სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-18 მუხლთან დაკავშირებული საჩივარი დაუსაბუთებელი იყო. მე-18 მუხლთან დაკავშირებული საჩივარი აგრეთვე არ გამოდგა წარმატებული საქმეში რაი, ოლმონდი და „მოილაპარაკეთ ახლა“ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Rai, Allmond and „Negotiate Now“ v UK*)⁴³, სადაც განმცხადებლები ასაჩივრებდნენ უარს ცენტრალურ ლონდონში ტრაფალგარის მოედანზე მანიფესტაციის გამართვასთან დაკავშირებით. მანიფესტაციის მიზანი იყო ჩრდილოეთ ირლანდიაში სამშვიდობო მოლაპარაკებების ხელშეწყობა. მე-18 მუხლი მოყვანილი იქნა ტრაფალგარის მოედანზე იმგვარი დემონსტრაციების აკრძალვის პოლიტიკასთან დაკავშირებით, რომელიც „წინააღმდეგობრივ“ საკითხებს ეხებოდა. საქმის დაუშვებლად გამოცხადებისას კომისიამ დაადგინა, რომ არავითარი ნიშანი არ არსებობდა იმისა, რომ შემლუდვის გამოყენება ხდებოდა კონვენციით გათვალისწინებული მიზნების მისაღწევად.

უფლებების ბოროტად გამოყენების აკრძალვა

- 5.32 მე-17 მუხლი აცხადებს, რომ:

„ამ კონვენციაში არაფერი შეიძლება განიმარტოს ისე, რომ გულისხმობდეს რომელიმე სახელმწიფოს, ჯგუფის ან პირის უფლებას, მონაწილეობდეს რაიმე საქმიანობაში ან განახორციელოს რაიმე ქმედება, რომელიც მიზნად ისახავს, არარად აქციოს კონვენციით განსაზღვრული რომელიმე უფლება თუ თავისუფლება ან შეზღუდოს ის იმაზე მეტად, ვიდრე ეს კონვენციით არის გათვალისწინებული“.

- 5.33 მე-17 მუხლი მიზნად ისახავს კონვენციიდან იმგვარი უფლების გამოყვანის აკრძალვას

40 იქვე, პარ. 76. იხილეთ, აგრეთვე, ცებოტარი მოლდოვის წინააღმდეგ (*Cebotari v. Moldova*), No. 35615/06, 13.11.07 (მე-18 მუხლის დარღვევა მე-5 მუხლთან მიმართებით).

41 No. 5829/04, განჩინება 7.5.09. იხილეთ, აგრეთვე, ალექსანიანი რუსეთის წინააღმდეგ (*Aleksanyan v. Russia*), No. 46468/06, 22.12.08.

42 No. 24276/94, 25.5.98: იხილეთ განსაკუთრებით პარ. 148-52.

43 No. 25522/94, განჩინება 6.4.95.

ინდივიდების ან ჯგუფებისთვის, რაც მიმართულია კონვენციის უფლებების და თავისუფლებების განადგურებისკენ⁴⁴. მე-17 მუხლის გამოყენება მკაცრად პროპორციული უნდა იყოს საფრთხის ხანგრძლივობისა და სერიოზულობისა⁴⁵.

5.34 ინდივიდებმა არ უნდა გამოიყენონ კონვენციით გათვალისწინებული თავიანთი უფლებები დემოკრატიის ანდა დემოკრატიული ინსტიტუტების დასამხობად. მაგალითად, საქმეში „*RetimagAG*“ გერმანიის წინააღმდეგ (*RetimagAG v. Germany*)⁴⁶ მე-17 მუხლი მოიშველია კომისიამ, რომელმაც არ მიიღო გერმანიის კომუნისტური პარტიის განაცხადი (პარტიის დაშლასთან დაკავშირებით), რადგან ჩათვალა, რომ პროლეტარიატის დიქტატურის მეშვეობით კომუნისტური საზოგადოების შექმნის მიზანი არ შეესაბამებოდა კონვენციას.

5.35 საქმეში გლიმერვენი და ჰაგენბეეკი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Glimmerveen and Hagenbeek v. Netherlands*)⁴⁷ განმცხადებლები ჩიოდნენ, რომ მათ ბრალი დასდეს რასობრივი დისკრიმინაციის წაქეზებისკენ მიმართული პროკლამაციების ფლობისთვის და არ მისცეს მუნიციპალურ არჩევნებში მონაწილეობის მიღების უფლება. ისინი დავობდნენ მე-10 მუხლის და 1-ლი ოქმის მე-3 მუხლის დარღვევაზე. კომისიამ დაადგინა, რომ ამგვარი ქცევა წარმოადგენდა საქმიანობას, რომელიც კონვენციის მე-17 მუხლის გაგებით ეწინააღმდეგებოდა კონვენციის ტექსტსა და სულისკვეთებას.

5.36 იმავენაირად, საქმე კუნენი გერმანიის წინააღმდეგ (*Kuhn v. Germany*)⁴⁸ ეხებოდა ჟურნალისტის მსჯავრდებას პამფლეტების გამოქვეყნებისთვის, სადაც ის გამოდიოდა ნაციონალური სოციალიზმის და რასობრივი დისკრიმინაციის ხელახლა შემოღების მოწოდებით. კომისიამ დაადგინა, რომ არ შეიძლება მე-10 მუხლს მიეცეს იმგვარი მნიშვნელობა, რომ ის წინააღმდეგობაში მოვიდეს მე-17 მუხლთან. საქმეში გაროდი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Garaudy v. France*)⁴⁹ სასამართლომ დაუშვებლად გამოაცხადა წიგნის „თანამედროვე ისრაელის დაფუძნების მითები“ ავტორის საჩივარი მე-10 მუხლის საფუძველზე. მას წაუყენეს ბრალი, დასდეს მსჯავრი და აღუკვეთეს თავისუფლება იმის გამო, რომ სადავოდ ხდიდა კაცობრიობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულების არსებობას, ეწეოდა ებრაელთა საზოგადოების საჯარო ცილისწამებას და მოუწოდებდა დისკრიმინაციისა და რასობრივი სიძულვილისკენ. სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებლის წიგნი ეწინააღმდეგებოდა კონვენციის ფუნდამენტურ ღირებულებებს და რომ მე-17 მუხლის გათვალისწინებით, მას არ შეეძლო მოეთხოვა დაცვა კონვენციის მე-10 მუხლის საფუძველზე⁵⁰. მსგავსი გადაწყვეტილება იქნა მიღებული საქმეში ნორვუდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Norwood v. UK*)⁵¹, სადაც განმცხადებელი, ბრიტანეთის ნაციონალური პარტიის რეგიონული ორგანიზატორი, ბრალდებული და მსჯავრდებული იქნა იმის გამო, რომ თავისი სახლის ფანჯარაში გამოფინა პლაკატი, რომელზეც აღბეჭდილი იყო ცეცხლმოღებული ტყუბი ცათამბკენების სურათი და სიტყვები „ბრიტანეთი ისლამის გარეშე – დაიცავით ბრიტანელი ხალხი“. მისი საჩივარი მე-10 მუხლის საფუძველზე გამოცხადდა დაუშვებლად, გაერთიანებულ სამეფოში

44 ლოლესი ირლანდიის წინააღმდეგ (*Lawless v. Ireland*), სერია ა, No. 3, 1.7.61.

45 დე ბეკერი ბელგიის წინააღმდეგ (*De Becker v. Belgium*) (1962) სერია ბ, No. 4, კომისიის ანგარიში, პარ. 279.

46 No. 712/60, (1962) 4 ყოველწლიური გამოცემა 38.

47 (1979) 18 DR 187. იხილეთ, აგრეთვე, ფერე ბელგიის წინააღმდეგ (*Féret v. Belgium*), No. 15615/07, 16.7.09 (რადიკალური მემარჯვენე პარტიის პრეზიდენტის მსჯავრდება რასობრივი სიძულვილის მოწოდებების შემცველი ლაფიქტების გამოქვეყნების გამო – ოთხი ხმით სამის წინააღმდეგ დადგინდა, რომ მე-10 მუხლი არ დარღვეულა).

48 (1988) 56 DR 205.

49 No. 65831/01, განჩინება 7.7.03.

50 იხილეთ, აგრეთვე, ვპ და სხვები პოლონეთის წინააღმდეგ (*WP and others v. Poland*), No. 42264/98, განჩინება 2.9.04 (დადგინდა, რომ „პოლშევიზმისა და სიონიზმის პოლონელ მსხვერპლთა ნაციონალური და პატრიოტული გაერთიანების“ წევრები ვერ მოითხოვდნენ დაცვას მე-11 მუხლის საფუძველზე მე-17 მუხლის გამო, მათი რასიზმისა და ანტისემიტულობის გათვალისწინებით); ივანოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Ivanov v. Russia*), No. 35222/04, განჩინება 20.2.07 (მსჯავრდება ებრაელი ხალხის მიმართ სიძულვილის გაღვივებისკენ მიმართული პუბლიკაციების გამო).

51 No. 23131/03, განჩინება 16.11.04.

მცხოვრები ყველა მუსლიმის წინააღმდეგ ზოგადი თავდასხმის გამო; განმცხადებელი ყველა მათგანს, ერთიანად აკავშირებდა ტერორიზმის მძიმე დანაშაულთან, რაც შეუთავსებელი იყო კონვენციასთან. ეს გადაწყვეტილება წინააღმდეგობაში მოდის საქმესთან ლეროი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Leroy v. France*)⁵², რომელიც ეხებოდა ტერორიზმის თანაგრძნობის გამო მსჯავრდებას. გაზეთში გამოქვეყნდა ტყუპ ცათამბჯენებზე თავდასხმის კარიკატურა, რომელსაც თან ერთვის სარეკლამო სლოგანის პაროდია: „ჩვენ ყველანი ვოცნებობდით ამაზე. ჰამასმა გააკეთა ეს“. აქ სასამართლომ უარყო მთავრობის მიერ მე-17 მუხლის მოშველიება იმ საფუძვლით, რომ მთავარი იდეა, რის გავრცელებასაც განმცხადებლები ცდილობდნენ, არ იყო ფუნდამენტური უფლებების უარყოფა. თუმცა, ეროვნულმა სასამართლოებმა ჩათვალეს, რომ პუბლიკაცია წარმოადგენდა ტერორიზმის თანაგრძნობას, ევროპულმა სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ არ შეიძლებოდა მისი იმგვარად განმარტება, თითქოს ის იყო ტერორისტული ქმედებების გამართლების ცალსახა მცდელობა.

5.37 საქმეში ლოლესი ირლანდიის წინააღმდეგ (*Lawless v. Ireland*)⁵³, განმცხადებელი, „ირლანდიის რესპუბლიკური არმიის“ წევრი, ჩიოდა მისი თვითნებური დაკავების გამო. ირლანდიის მთავრობამ სცადა მოეშველიებინა მე-17 მუხლი, როდესაც ის ამტკიცებდა, რომ განმცხადებლის, როგორც „ირლანდიის რესპუბლიკური არმიის“ მოქმედი წევრის საქმიანობა ხვდებოდა ამ მუხლის მოქმედების ფარგლებში და, შესაბამისად, ის ვერ დაეყრდნობოდა მე-5, მე-6 ან მე-7 მუხლებს ან კონვენციის რომელიმე სხვა მუხლს. სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-17 მუხლი არ ართმევდა განმცხადებელს მე-5 ან მე-6 მუხლების დაცვას, რადგან ის არ ეყრდნობოდა კონვენციას, კონვენციის საწინააღმდეგო მოქმედებების ჩასაღწეად ან გასამართლებლად; ის მხოლოდ ჩიოდა, რომ არ მიეცა მე-5 და მე-6 მუხლების გარანტიებით სარგებლობის შესაძლებლობა.

5.38 სასამართლომ უარყო თურქეთის მთავრობის მცდელობები მოეშველიებინათ მე-17 მუხლი მთელ რიგ საქმეებში, რაც მოჰყვა თურქეთში პოლიტიკური პარტიების დაშლას. მაგალითად, თურქეთის გაერთიანებული კომუნისტური პარტია 1991 წელს დაშალა საკონსტიტუციო სასამართლომ იმ საფუძვლით, რომ ისინი ვითომდა მოქმედებდნენ თურქი ხალხის ერთიანობის საზიანოდ. სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-17 მუხლი ამ სიტუაციაში არ მოქმედებდა, რადგან არ არსებობდა მტკიცებულება, რომ პარტია კონვენციას ეყრდნობოდა, რათა ეწარმოებინა საქმიანობა ან განეხორციელებინა ქმედებები, რაც მიმართული იყო კონვენციის რომელიმე უფლების ან თავისუფლების განადგურებისკენ⁵⁴. აგრეთვე, დადგინდა, რომ მე-17 მუხლი არ უნდა ყოფილიყო გამოყენებული საქმეში ორბანი და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Orban and others v. France*)⁵⁵. საქმე ეხებოდა გამოცემლობის მსჯავრდებას იმ წიგნის გამო, რომელიც თანაგრძნობას გამოხატავდა ომის დანაშაულების მიმართ. წიგნის ავტორი იყო სპეციალური სამსახურების ყოფილი წევრი, რომელიც აღწერდა წამებისა და გასამართლების გარეშე სიკვდილით დასჯის ფაქტებს ალჟირში. სასამართლომ დაადგინა, რომ თუმცა წიგნის თემა მგრძნობიარე საკითხებს ეხებოდა და წინააღმდეგობრივი იყო, ის წარმოადგენდა საჯარო ინტერესის საგანს და წიგნის გამოქვეყნებით განმცხადებელს არ გამოუყენებია თავისი გამოხატვის თავისუფლება კონვენციასთან შეუთავსებელი მიზნისთვის (და დადგინდა მე-10 მუხლის დარღვევა).

52 No. 36109/03, 2.10.08 (საქმე გამოცხადდა დაუშვებლად, მაგრამ სასამართლომ დაადგინა მე-10 მუხლის დარღვევა).

53 სერია ა, No. 3, 1.7.61.

54 თურქეთის ერთიანი კომუნისტური პარტია თურქეთის წინააღმდეგ (*United Communist Party of Turkey and others v. Turkey*), No. 19392/92, 30.1.98, პარ. 60. იხილეთ, აგრეთვე, სოციალისტური პარტია და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Socialist Party and others v. Turkey*), No. 21237/93, 25.5.98, პარ. 53; თავისუფლებისა და დემოკრატიის პარტია (ოზდები) თურქეთის წინააღმდეგ (*Freedom and Democracy Party (Özdepe) v. Turkey*), No. 23885/94, 8.12.99, პარ. 47.

55 No. 20985/05, 15.1.09.

მატერიალური უფლებების მოქმედების სფეროს განმარტება

- 5.39 ზოგადად, კონვენციის მატერიალური უფლებების მოქმედების სფერო არ უნდა განი-
მარტოს ვიწროდ. კარგად დამკვიდრებული პრინციპის თანახმად, კონვენციის უფლების
მოქმედების სფეროს შეფასებისას „უნდა იქნეს ნაპოვნი იმგვარი ინტერპრეტაცია, რაც
ყველაზე მეტად შეეფერება ხელშეკრულების ობიექტის მიღწევას და მისი მიზნების რეა-
ლიზაციას და არა იმგვარი ინტერპრეტაცია, რაც მაქსიმალურად შეზღუდვდა მხარეების
მიერ ნაკისრ ვალდებულებებს“⁵⁶.

სახელმწიფო რესურსების არარელევანტურობა

- 5.40 სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები ან რესურსების ნაკლებობა ვერ ამართლებს
სახელმწიფოს მიერ მისი კონვენციით ნაკისრი ვალდებულებების შეუსრულებლობას.
ამგვარად, სახელმწიფო ვერ მოიყვანს გამართლებად სახსრების ნაკლებობას, როდესაც
ის არ ასრულებს გადაწყვეტილებას⁵⁷. საქმეში პოლტორაკი უკრაინის წინააღმდეგ
(*Poltoratskiy v. Ukraine*)⁵⁸, სადაც დადგინდა მე-3 მუხლის დარღვევა იმ პირობების გამო,
რომელშიც განმცხადებელი იმყოფებოდა ციხეში „სიკვდილმისჯილთა საკანში“,
სასამართლომ განაცხადა:

იმ პირობების შეფასებისას, რომელშიც განმცხადებელი იმყოფებოდა და იმის მიხედვით,
რითაც მას შეეძლო დაკავებულიყო პატიმრობისას, სასამართლომ აგრეთვე გაითვალისწინა,
რომ უკრაინა აღმოჩნდა მნიშვნელოვანი სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების წინაშე მისი
სისტემური გარდაქმნის პროცესში და რომ 1998 წლის ზაფხულამდე ციხის ადმინისტრაციები
გაჭირვებით უშვავდებოდნენ მძიმე ეკონომიკურ პირობებს და ასევე ცდილობდნენ ახალი
ეროვნული კანონმდებლობისა და მასთან დაკავშირებული მარეგულირებელი აქტების
აღსრულებას. სასამართლო მიუთითებს, რომ რესურსების ნაკლებობა პრინციპულად
არ ამართლებს პატიმრობის პირობებს, რომლებიც იმდენად ცუდია, რომ კონვენციის
მე-3 მუხლით აკრძალული მოპყრობის ზღვარს აღწევს. მეტიც, უკრაინის ეკონომიკური
პრობლემები ვერცერთ შემთხვევაში ვერც ახსნის და ვერც გაამართლებს პატიმრობის
კონკრეტულ პირობებს, რომლებიც, როგორც დადგინდა, ... მიუღებელი იყო მოცემულ
საქმეში.

- 5.41 საქმეში ბურდოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Burdov v. Russia*)⁵⁹ ადგილი ჰქონდა
მიკუთვნებული კომპენსაციის გადახდის დაყოვნებას; კომპენსაცია უკავშირდებოდა
განმცხადებელზე რადიექტიული გამოსხივების ზეგავლენას. სასამართლომ ხაზი
გაუსვა, რომ სახელმწიფოში არსებული ფინანსური სირთულეები ვერ გაამართლებს
სასამართლო გადაწყვეტილებით აღიარებული ვალის გადაუხდელობას.
- 5.42 საქმეში ბრონიოვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Broniowski v. Poland*)⁶⁰, რომელიც ეხე-
ბოდა პოლონეთის მიერ მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მიტოვებული საკუთრების გა-
მო განმცხადებელისთვის კომპენსაციის გადაუხდელობას, სასამართლომ დაადგინა,
რომ როგორც შესაძლო მომჩივნების ძალიან დიდი რაოდენობა (80.000), ასევე მათი
მოთხოვნების საერთო ღირებულება წარმოადგენდა ფაქტორებს, რაც გათვალისწინე-
ბული იქნა იმის შეფასებისას, ხელისუფლების ორგანოებმა შეძლეს თუ არა სამართლი-
ანი ბალანსის მიღწევა, ერთი მხრივ, მომჩივნების უფლებებსა და, მეორე მხრივ, უფრო
ფართო საზოგადოების ინტერესებს შორის.

56 იხილეთ მაგ. ვემჰოფი გერმანიის წინააღმდეგ (*Wemhoff v. Germany*), სერია ა, No. 7, 27.7.68, პარ. 8.

57 იხილეთ მაგ. პროდანი მოლდოვის წინააღმდეგ (*Prodan v. Moldova*), No. 49806/99, 18.5.04, პარ. 53.

58 No. 38812/97, 29.4.03, პარ. 148. უფრო ვრცლად იხილეთ 6.10.4.

59 No. 59498/00, 7.5.02. იხილეთ, აგრეთვე, ტიმოფეევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Timofeyev v. Russia*), No. 58263/00, 23.10.03.

60 No. 31443/96, 22.6.04.

განმარტება ვენის კონვენციის შესაბამისად

- 5.43 კონვენციის განმარტებისას სასამართლომ უნდა გაითვალისწინოს ვენის კონვენცია სახელმწიფოებო სამართლის შესახებ (1969 წლის 23 მაისი)⁶¹. ეს ნიშნავს, რომ სასამართლო შეაფასებს კონკრეტული სადავო ტერმინის „ჩვეულებრივ“ მნიშვნელობას და რომ ის, აგრეთვე, ეცდება გაითვალისწინოს კონვენციის ობიექტი და მიზანი⁶².

განმარტება საერთაშორისო სამართლის შესაბამისად

- 5.44 ვენის კონვენციის (იხილეთ 5.43 ზემოთ) 31(3)(გ) მუხლის გათვალისწინებით, რომელიც მოითხოვს „საერთაშორისო სამართლის ნებისმიერი შესაბამისი ნორმების გათვალისწინებას, რომელიც მოქმედებს მხარეებს შორის ურთიერთობაში“, სასამართლო ხაზს უსვამს, რომ მან ანგარიში უნდა გაუწიოს საერთაშორისო სამართლის ნორმებს: „კონვენცია, რამდენადაც ეს შესაძლებელი იქნება, უნდა განიმარტოს საერთაშორისო სამართლის სხვა ნორმებთან შესაბამისობაში, რომლის ნაწილსაც ის წარმოადგენს“⁶³. ეს პრინციპი გამოყენებული იქნა სასამართლოს მიერ საქმეში ალ-ადსანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Al-Adsani v. UK*)⁶⁴, სადაც სასამართლომ მხარი დაუჭირა სახელმწიფოს მიერ გატარებულ ღონისძიებებს, რომელიც ასახავდა სახელმწიფოთა იმუნიტეტის შესახებ საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ წესებს. სასამართლომ გაიზიარა არგუმენტი, რომ წამების აკრძალვამ შეიძინა საერთაშორისო სამართლის იმპერატიული ნორმის (ანუ *juscogens*) სტატუსი, მაგრამ მან ვერ იპოვა ვერანაირი მყარი საფუძველი დასკვნისთვის, რომ საერთაშორისო სამართლის თანახმად, სახელმწიფო აღარ სარგებლობს იმუნიტეტით სამოქალაქო სამართალწარმოებისგან სხვა სახელმწიფოების სასამართლოებში, როდესაც ცდილობენ მისი პასუხისმგებლობის დამტკიცებას წამების ფაქტებისთვის.
- 5.45 სასამართლო ხშირად იშველიებს ადამიანის უფლებებთან დაკავშირებულ ხელშეკრულებებს, დეკლარაციებს, რეკომენდაციებს და პრეცედენტული სამართლის სხვადასხვა წყაროს, მათ შორის, ევროპის საბჭოს⁶⁵, ევროპის კავშირის, გაეროს კონვენციების⁶⁶ და სხვა სტანდარტებს⁶⁷ და გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტის პრეცედენტულ

61 იხილეთ მაგ. ბანკოვიჩი ბელგიისა და სხვების წინააღმდეგ (*Bankovic v. Belgium and others*), No. 52207/99, განჩინება 12.12.01, 11 BHRC 435, პარ. 55-6.

62 იხილეთ მაგ. აღმოსავლეთაფრიკელი აზიელები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*East African Asians v. UK*), Nos. 4403/70-4419/70, 4422/70, 4434/70, 4443/70, 4476/70-4478/70, 4486/70, 4501/70 და 4526/70-4530/70, 14.12.73, პარ. 188; სტოლი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Stoll v. Switzerland*), No. 69698/01, 10.12.07, პარ. 59-62; საადი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Saadi v. UK*), No. 13229/03, 29.1.08, პარ. 62.

63 იხილეთ მაგ. ლოიზიდუ თურქეთის წინააღმდეგ (*Loizidou v. Turkey*), No. 15318/89, 18.12.96, პარ. 43; ბანკოვიჩი ბელგიისა და სხვების წინააღმდეგ (*Bankovic v. Belgium and others*), No. 52207/99, განჩინება. 12.12.01, 11 BHRC 435, პარ. 57.

64 No. 35763/97, 21.11.01.

65 იხილეთ მაგ. პოლტორაკი უკრაინის წინააღმდეგ (*Poltoratskiy v. Ukraine*), No. 38812/97, 29.4.03 (საპარლამენტო ასამბლეის რეზოლუცია სიკვდილით დასჯასთან დაკავშირებით და წამებისა და არაადამიანური და ღირსების შემლახავი მოპყრობის ან დასჯის საწინააღმდეგო ევროპული კომიტეტის ანგარიშები); კოუა პუარეზი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Koua Poiriez v. France*), No. 40892/98, 30.9.03, პარ. 39 (მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია No. R(92) 6, მიღებულია 1992 წლის 9 აპრილს და მიმართულია შემლუღლოების შესაძლებლობების მქონე პირების საჭიროებებზე მორგებული ღონისძიებებისა და პოლიტიკის მიღებისკენ); სიდაბრასი და ძიაუტასი ლიუთიის წინააღმდეგ (*Sidabras and Dziautas v. Lithuania*), Nos. 55480/00 და 59330/00, 27.7.04 (ევროპული სოციალური ქარტია); დემირი და ბაიქარა თურქეთის წინააღმდეგ (*Demir and Baykara v. Turkey*), No. 34503/97, 12.11.08 (ევროპული სოციალური ქარტია); მუნიოზ დიასი ესპანეთის წინააღმდეგ (*Munoz Diaz v. Spain*), No. 49151/07, 8.12.09 (ეროვნული უმცირესობების დაცვის ჩარჩოკონვენცია); თანახე მოლდოვის წინააღმდეგ (*Tănase v. Moldova*), No. 7/08, 27.4.10 (ევროპული კონვენცია მოქალაქეობის შესახებ).

66 იხილეთ მაგ. სკოპოლა იტალიის წინააღმდეგ (*Scoppola v. Italy*) (No. 2), No. 10249/03, 17.9.09 (ევროპის კავშირის ფუნდამენტური უფლებების ქარტია).

67 იხილეთ მაგ. ა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*A v UK*), No. 25599/94, 23.9.98, პარ. 22 (გაეროს კონვენცია ბავშვის უფლებების შესახებ, მუხლი 19 და მუხლი 37); ფინუკანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Finucane v. UK*), No. 29178/95, 1.7.03 („მინუსოტას“ პროტოკოლი – მოდელური ოქმი უკანონო, თვითნებური და გასამართლების გარეშე სიკვდილით დასჯის სამართლებრივი გამოძიების შესახებ, რაც მოცემულია გაეროს სახელმძღვანელოში უკანონო, თვითნებური და გასამართლების გარეშე სიკვდილით დასჯის გამოძიებისა და ეფექტური აღკვეთის შესახებ); დოღანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Doğan and others v. Turkey*), Nos. 8803-8811/02, 8813/02 და

სამართალს, სხვა რეგიონულ ადამიანის უფლებათა მექანიზმებს (როგორცაა ადამიანის უფლებათა ამერიკული კონვენცია)⁶⁸ და რელევანტურ ეროვნულ პრეცედენტულ სამართალს, როგორც ევროპის საბჭოს, ასევე სხვა სახელმწიფოებიდან⁶⁹.

- 5.46 სასამართლო განსაკუთრებით ითვალისწინებს მოპასუხე სახელმწიფოს შებოჭვას სხვა საერთაშორისო სამართლის პრინციპებით ან ადამიანის უფლებების ნორმებით, რომლებიც რელევანტურია განსახილველი საქმისთვის. მაგალითად, საქმეებში, რაც ეხება ბავშვის მოტაცებას, სახელმწიფო შეაფასებს სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულებების ბუნებას ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლის საფუძველზე ჰააგის კონვენციის გათვალისწინებით⁷⁰, განსაკუთრებით, როდესაც სახელმწიფო ამ კონვენციის მხარეა⁷¹. თუმცა დიდი პალატის გადაწყვეტილებაში საქმეზე დემირი და ბაიქარა თურქეთის წინააღმდეგ (*Demir and Baykara v. Turkey*)⁷² სასამართლომ დაადასტურა, რომ მას აგრეთვე შეუძლია გაითვალისწინოს ის კონვენციები და ხელშეკრულებები, რომლებიც არ აქვს რატიფიცირებული მოპასუხე სახელმწიფოს:

არ არის აუცილებელი, მოპასუხე სახელმწიფომ მოახდინოს დოკუმენტების მთელი კოლექციის რატიფიცირება, რომლებიც მოქმედებს ზუსტად იმ საკითხზე, რასაც ეხება განსახილველი საქმე. სასამართლოსთვის საკმარისია ის, რომ შესაბამისი საერთაშორისო დოკუმენტები აღწერენ საერთაშორისო სამართალში ან ევროპის საბჭოს წევრი ქვეყნების უმრავლესობის ეროვნულ კანონმდებლობაში მოქმედი ნორმებისა და პრინციპების განგრძობად განვითარებას და აჩვენებენ, რომ ამ კონკრეტულ სფეროში თანამედროვე საზოგადოებები იზიარებენ საერთო მიდგომას.

განმარტება „travaux preparatoires“-ს გათვალისწინებით

- 5.47 კონვენციის განმარტებისას, სასამართლო შეიძლება გაეცნოს „travaux preparatoires“-ს – კონვენციის წერის პროცესთან დაკავშირებულ, მოსამზადებელ დოკუმენტებს⁷³. თუმცა განმარტების ეს მეთოდი შეიძლება წინააღმდეგობაში მოდიოდეს პრინციპთან, რომ კონვენცია არის „ცოცხალი დოკუმენტი“ (იხილეთ ზემოთ 5.13), რომელსაც სავარაუდოდ ექნება გადამწყვეტი მნიშვნელობა. სასამართლომ შეიძლება აგრეთვე გადახედოს

8815-8819/02, 29.6.04 (ქვეყნის შიგნით იძულებით გადაადგილების შესახებ გაეროს სახელმძღვანელო პრინციპები, E/CN.4/1998/53/Add.2, 1998 წლის 11 თებერვალი); სილიადინი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Siladin v. France*), No. 73316/01, 26.7.05 (მაგ. შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის კონვენცია იძულებითი შრომის შესახებ).

68 იხილეთ მაგ. იორგოვი ბულგარეთის შესახებ (*Iorgov v. Bulgaria*), No. 40653/98, 11.3.04, პარ. 52 (ადამიანის უფლებათა კომიტეტის გადაწყვეტილებები სიკვდილმისჯილთა საკანში ხანგრძლივ პატიმრობასთან დაკავშირებით) და თიმურთაში თურქეთის წინააღმდეგ (*Timurtas v. Turkey*), No. 33274/96, 13.6.00, პარ. 79-80 (მითითება გაკეთდა მაგ. ველასკეს როდრიგესის (*Velasquez Rodriguez*) საქმეზე, 29.7.88, სერია გ, No. 4).

69 იხილეთ მაგ. ევლბი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Appleby and others v. UK*), No. 44306/98, 6.5.03 (ამერიკის შეერთებული შტატებისა და კანადის სასამართლოების პრაქტიკა სიტყვის თავისუფლებასთან დაკავშირებით კერძო საკუთრებაში მყოფ საჯარო სივრცეებში); ჰირსტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Hirst v. UK*) (No. 2), No. 74025/01, 30.3.04 (პალატის გადაწყვეტილება) და 6.10.05 (დიდი პალატის გადაწყვეტილება) (კანადის უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე სოვე კანადის გენერალური იურისტის წინააღმდეგ (*Sauvé v. the Attorney General of Canada*) (No. 2), 31.10.02 პატიმრებისთვის საარჩევნო უფლების ჩამორთმევასთან დაკავშირებით).

70 1980 წლის 25 ოქტომბრის ჰააგის კონვენცია საერთაშორისო ბავშვის გატაცების სამოქალაქო ასპექტების შესახებ.

71 იხილეთ მაგ. იგნაკოლო-ზენიდე რუმინეთის წინააღმდეგ (*Ignaccolo-Zenide v. Romania*), No. 31679/96, 25.1.00; სილვესტერი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Sylvester v. Austria*), Nos. 36812/97 და 40104/98, 24.4.03.

72 No. 34503/97, 12.11.08, პარ. 86.

73 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის „travaux préparatoires“ კრებულის გამოცემა, ევროპის საბჭო. იხილეთ მაგ. იანგი, ჯიმსი და ვებსტერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Young, James and Webster v. UK*), Nos. 7601/76 და 7807/77, სერია ა, No. 44, 26.6.81, პარ.51-3 (მე-11 მუხლი ადგენს თუ არა უფლებას კავშირში გაწვერიანების იძულების წინააღმდეგ); ვიტოლდ ლიტვა პოლონეთის წინააღმდეგ (*Witold Litwa v. Poland*), No. 26629/95, 4.4.00, პარ. 63; ბანკოვიჩი ბელგიისა და სხვების წინააღმდეგ (*Bankovic v. Belgium and others*), No. 52207/99, განჩინება 12.12.01, 11 BHRC 435, პარ. 58, 63 და 65; კონონოვი ლატვიის წინააღმდეგ (*Kononov v. Latvia*), No. 36376/04, 17.5.10, პარ. 186.

კონვენციის ფრანგულ ტექსტს, რომელსაც შესაძლოა აღმოაჩნდეს ინგლისური ტექსტისგან განსხვავებული ნიუანსები⁷⁴.

საკითხები, რომელსაც სასამართლო განიხილავს თავისი ინიციატივით

- 5.48 სასამართლო არ იბოჭება კონვენციის დარღვევებით, რომელსაც მხარეები აღიარებენ. რადგან სასამართლო წყვეტს საქმის ფაქტების სამართლებრივი კვალიფიკაციის საკითხს, მან შეიძლება განიხილოს და გამოიყენოს კონვენციის მუხლები, რომლებიც განმცხადებელს არ დაუყენებია („*jura novit curia*“ პრინციპზე დაყრდნობით)⁷⁵. საქმის ფარგლები დგინდება დასაშვებობის განჩინებით და სასამართლოს გააჩნია სრული იურისდიქცია, საქმის ფარგლებში იმსჯელოს მისგან გამომდინარე ნებისმიერ სამართლებრივ ან ფაქტობრივ საკითხზე. სასამართლო არ არის შეზღუდული, განიხილოს საქმე მის წინაშე წარდგენილი მასალების საფუძველზე და თუ საჭიროდ მიიჩნევს, მას შეუძლია შეაფასოს საქმე *proprio motu* მოპოვებული მასალების გათვალისწინებით⁷⁶.

საქმეების აბსტრაქტულად განხილვის შეუძლებლობა

- 5.49 სასამართლო არ ცნობს დასაშვებად განაცხადებს, რომლებიც თეორიულია ან აბსტრაქტული (ეს ვრცელად განხილულია მე-4 თავში). სასამართლოს საქმე არ არის შეაფასოს, ზოგადად კანონმდებლობა ან პოლიტიკა თუ არღვევს კონვენციას⁷⁷. ამის ნაცვლად, ის აფასებს, კონკრეტულ საქმეებში პოლიტიკის ან კანონის გამოყენებამ თუ დაარღვია კონვენცია. თუმცა, ამის გაკეთებისას, სასამართლო მაინც გაითვალისწინებს ზოგად კონტექსტს, რომელშიც განაცხადი წარმოიშვა⁷⁸.

მტკიცებულების წესები და მტკიცების ტვირთი

- 5.50 სასამართლო არ იბოჭება მტკიცებულებებთან დაკავშირებით მკაცრი წესებით და შეუძლია დაყრდნობა ყველა სახის მტკიცებულებას⁷⁹. სასამართლოს მიერ გამოყენებული მტკიცების სტანდარტი არის „მტკიცება გონივრულ ეჭვს მიღმა“, თუმცა, სასამართლოს განმარტების მიხედვით, ის არ წარმოადგენს ისეთი მაღალი ხარისხის ალბათობას, როგორც ეს მიღებულია შიდა სისხლის სამართლის პროცესებზე: ეს მიდგომა ასახავს იმ ფაქტს, რომ სასამართლოს როლი არის გადაწყვეტილების მიღება სახელმწიფოს პასუხისმგებლობასთან დაკავშირებით საერთაშორისო სამართლის შესაბამისად და არა ინდივიდუალური სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის განსაზღვრა. მან

74 იხილეთ მაგ. მარქსი ბელგიის წინააღმდეგ (Marckx v. Belgium), სერია ა, No. 31, 13.6.79, პარ. 63.

75 იხილეთ მაგ. გუერა და სხვები იტალიის წინააღმდეგ (Guerra and others v. Italy), No. 14967/89, 19.2.98, პარ. 44; პენტიაკოვა და სხვები მოლდოვის წინააღმდეგ (Pentiacova and others v. Moldova), No. 14462/03, განჩინება 4.1.05 (განმცხადებლებმა სცადეს სასამართლოდან მე-8 მუხლთან დაკავშირებული საჩივრის გამოტანა, რომელიც ამისდა მიუხედავად განხილული იქნა სასამართლოს მიერ – და გამოცხადდა დაუშვებლად); პოდერი და სხვები ესტონეთის წინააღმდეგ (Põder and others v. Estonia), No. 67723/01, განჩინება 26.4.05 (პირველი ოქმის პირველი მუხლი გამოყენებული იქნა იმისდა მიუხედავად, რომ განმცხადებლებს არ დაუყენებიათ ეს საკითხი); შერიფი იილითი თურქეთის წინააღმდეგ (Şerife Yiğit v. Turkey), No. 3976/05, 2.11.10 (მხარეები შეეხნენ მე-14 მუხლს და პირველი ოქმის პირველ მუხლს, მაგრამ არ დააყენეს სასამართლოში ეს მუხლები).

76 იხილეთ მაგ. კრუზ ვარასი შვედეთის წინააღმდეგ (Cruz Varas v. Sweden), No. 15576/89, 20.3.91, პარ. 25.

77 იხილეთ მაგ. მაკკანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (McCann v. UK), No. 18784/91, სერია ა, No. 324, 27.9.95, პარ. 153.

78 იხილეთ მაგ. იანგი, ჯეიმსი და ვესტბერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Young, James and Webster v. UK), Nos. 7601/76 და 7807/77, სერია ა, No. 44, 26.6.81, პარ. 53.

79 ლოლესი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Lawless v. UK), No. 352/57, სერია ა, No. 3, 1.7.61, პარ. 209.

აგრეთვე მრავალჯერ გაიმეორა, რომ მტკიცებულებას ქმნის საკმარისად ძლიერი, ნათელი და თანმიმდევრული დასკვნების ან მსგავსი გაუქარწყლებელი ფაქტობრივი პრეზუმფიციების თანაარსებობა⁸⁰.

5.51 ამასთან, სასამართლომ აღნიშნა, რომ გარკვეული ხარისხით ის უშვებს მოქნილობას:

არ არსებობს პროცედურული ბარიერები მტკიცებულების დასაშვებობისთვის ან წინასწარ განსაზღვრული ფორმულა მის შესაფასებლად. ის აკეთებს დასკვნებს, რაც, მისი აზრით, განმტკიცებულია ყველა მტკიცებულების თავისუფალი შეფასებით. მათ შორის, იმგვარი დასკვნებით, რაც შეიძლება გამომდინარეობდეს ფაქტებიდან და მხარეთა მოსაზრებებიდან⁸¹.

იხილეთ აგრეთვე 2.128 ზემოთ, ფაქტების დადგენა.

კონვენციის უფლებებზე ნებაყოფლობით უარის თქმა

5.52 სასამართლოს მიაჩნია, რომ განმცხადებლებს შეუძლიათ უარი თქვან ნებაყოფლობით თავიანთ კონვენციით გათვალისწინებულ უფლებებზე, მაგრამ იგი ხაზს უსვამს, რომ ნებაყოფლობით უარის თქმა „უნდა მოხდეს ერთმნიშვნელოვანად და არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს მნიშვნელოვან საჯარო ინტერესებს“⁸². მაგალითად, საქმეში ნაგულა-ესტონეთის წინააღმდეგ (*Nagula v. Estonia*)⁸³ რუსი განმცხადებელი ჩიოდა ბინადრობის ნებართვის გაცემის უარზე უარის თქმის გამო მე-8 მუხლის საფუძველზე. ის გამოცხადდა დაუშვებლად, რადგან დადგინდა, რომ განმცხადებელი ნებაყოფლობით დასახლდა მუდმივად რუსეთში, როგორც საბჭოთა კავშირის შეიარაღებული ძალების ყოფილი წევრი. მისი საცხოვრებელი ადგილის შეცვლა მოხდა ესტონეთსა და რუსეთს შორის ჯარების გაწვევასთან დაკავშირებული ხელშეკრულების ფარგლებში და, შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებლის მიერ მის უფლებებზე უარის თქმა არ არღვევდა რაიმე მნიშვნელოვან საჯარო ინტერესს.

განაცხადის უფლების ეფექტიანი განხორციელება

5.53 34-ე მუხლი (ყოფილი მუხლი 25) არა მხოლოდ განსაზღვრავს პროცესუარიანობის წესებს (იხილეთ თავი 4), არამედ კონვენციის სახელმწიფოებს აგრეთვე აკისრებს მოვალეობას, ხელი არ შეუშალონ ევროპის სასამართლოსათვის მიმართვის უფლების ეფექტიან განხორციელებას. სასამართლო ხშირად უსვამს ხაზს, რომ ინდივიდუალური მიმართვის სისტემის ეფექტიანი ფუნქციონირებისთვის, განმცხადებლებს და პოტენციურ განმცხადებლებს შეეძლოთ სასამართლოსთან თავისუფლად ურთიერთობა. 34-ე მუხლი აცხადებს:

სასამართლოს შეუძლია მიიღოს განაცხადები ნებისმიერი პირისაგან, არასამთავრობო ორგანიზაციისაგან ან ცალკეულ პირთა ჯგუფისაგან, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ ისინი არიან ერთ-ერთი მაღალი ხელშეშეკრული მხარის მიერ კონვენციით ან მისი ოქმებით გათვალისწინებული უფლებების დარღვევის მსხვერპლნი. მაღალი ხელშეშეკრული მხარეები კისრულობენ ვალდებულებას, არაფრით შეუშალონ ხელი ამ უფლების ეფექტიან განხორციელებას.

80 იხილეთ მაგ. *ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ* (*Ireland v. UK*), No. 5310/71, 18.1.78, პარ. 161.

81 იხილეთ მაგ. *ნაჩოვა და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ* (*Nachova and others v. Bulgaria*), Nos. 43577/98 და 43579/98, 6.7.05, პარ. 147.

82 იხილეთ *ჰაკანსონი და სტურესონი შვედეთის წინააღმდეგ* (*Håkansson and Stureson v. Sweden*), No. 11855/85, 12.2.90, სერია ა, No. 171-A, პარ. 66 (მუხლი 6(1)); *ნაგულა ესტონეთის წინააღმდეგ* (*Nagula v. Estonia*), No. 39203/02, განჩინება 25.10.05.

83 No. 39203/02, განჩინება 25.10.05.

- 5.54 როდესაც სახელმწიფო აბრკოლებს განაცხადის უფლების ეფექტიან განხორციელებას, სასამართლომ შეიძლება დაადგინოს 34-ე მუხლის დარღვევა. შესაბამისად, თუ არსებობს რაიმე მტკიცებულება კონვენციის განაცხადის რაიმე ეტაპზე, რომ განმცხადებლის მიერ განაცხადის უფლების ეფექტიანი განხორციელება შეიძლება, ეს საკითხი დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს სასამართლოს სათანადო მტკიცებულებების, მათ შორის, განცხადებების წარდგენით. განმცხადებლის წარმომადგენელმა შეიძლება ამტკიცოს 34-ე მუხლის დარღვევა (რომელიც პროცედურული და არა მატერიალური უფლებაა) და შეიძლება სთხოვოს სასამართლოს საკითხის გარკვევა მოპასუხე სახელმწიფოსთან. განაცხადის უფლებაზე გავლენის მოხდენა სხვადასხვაგვარად შეიძლება, მათ შორის, განმცხადებლის ან განმცხადებლის წარმომადგენლის საფოსტო, სატელეფონო, ელექტრონული ფოსტის და ა.შ. კომუნიკაციების⁸⁴ მოხსნით საკომუნიკაციო არხიდან ან განმცხადებლის, განმცხადებლის ოჯახის ან შესაძლო მოწმეების დაშინებით⁸⁵.
- 5.55 34-ე მუხლის თანახმად, განმცხადებლების მიმართ არ უნდა განხორციელდეს რაიმე სახის ზეწოლა ხელისუფლების ორგანოებისგან იმ მიზნით, რომ მათ შეცვალონ ან გაიტანონ თავიანთი საჩივრები. ეს დებულება აგრეთვე გამოიცხადებს „ნებისმიერ ქმედებას ან უმოქმედობას, რომელიც განაცხადის საგნის განადგურებით ან მოცილებით უზარობად აქცევს ან სხვაგვარად უშლის ხელს სასამართლო განხილვას ნორმალური პროცესის საფუძველზე“⁸⁶. „ზეწოლა“ მოიცავს უშუალო იძულებას და (განმცხადებლების, პოტენციური განმცხადებლების, მათი ოჯახების და სასამართლო წარმომადგენლების) დაშინების უხეშ ქმედებებს და, აგრეთვე, ნებისმიერ არაწესიერ, არაპირდაპირ ქმედებას ან კონტაქტს, რომელიც მიზნად ისახავს განმცხადებლის გადარწმუნებას ან მის დემოტივირებას კონვენციის საშუალების გამოყენებასთან დაკავშირებით. განმცხადებლების დაკითხვა სასამართლოში მათ განაცხადებთან დაკავშირებით, მიიჩნევა, რომ ზეწოლის უკანონო და მიუღებელი ფორმაა⁸⁷. სასამართლოს გამოკვეთილი პოზიციის მიხედვით, თუ მთავრობას მიაჩნია, რომ კონკრეტულ საქმეში ინდივიდუალური განაცხადის უფლებას ბოროტად იყენებენ, განმცხადებლის დაკითხვის ნაცვლად, თავისი მოსაზრებები მთავრობამ უნდა აცნობოს სასამართლოს⁸⁸. ჩარევის ხარისხის შეფასებისას სასამართლო გაითვალისწინებს მოსარჩელის მოწყვლადობას და დამყოლობას ხელისუფლების ორგანოების მიერ მასზე განხორციელებული ზეწოლისადმი, მათ შორის, შურისძიების ლოგიკურ შიშსაც.
- 5.56 დაშინებასთან დაკავშირებული რამდენიმე საჩივარი დაკმაყოფილდა ქურთების საქმეებში თურქეთის წინააღმდეგ. 25-ე მუხლის (ამჟამად 34-ე მუხლის) დარღვევას ჰქონდა ადგილი საქმეში აქტიური თურქეთის წინააღმდეგ (*Akdivar v. Turkey*)⁸⁹, სადაც განმცხადებლებს უშუალოდ გამოჰკითხეს სტრასბურგში მათი განაცხადების შესახებ და ხელმოსაწერად წარუდგინეს განცხადებები, სადაც ეწერა, რომ მათ ამგვარი განაცხადები არ ალუძრავთ (ორი განმცხადებლის დაკითხვა ჩაწერილი იქნა ფირმე)⁹⁰.

84 იხილეთ მაგ. ფოქსლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Foxley v. UK*), No. 33274/96, 20.6.00 (განმცხადებლის გზავნილების მოხსნა საკომუნიკაციო ქსელიდან მიმღებისა და მინდობილი მესაკუთრის მიმართ გადახდისუუნარობის საქმეში, გახდა მიზეზი მე-8 მუხლის დარღვევის დადგენისა და აღარ ჩაითვალა საჭიროდ 34-ე მუხლის განხილვა); პოლენჩუკი რუსეთის წინააღმდეგ (*Poleshchuk v. Russia*), No. 60776/00, 7.10.04.

85 იხილეთ მაგ. ნოვინსკი რუსეთის წინააღმდეგ (*Novinskiy v. Russia*), No. 11982/02, 10.2.09.

86 მამატკულივი და ასკაროვი თურქეთის წინააღმდეგ (*Mamatkulov and Askarov v. Turkey*), Nos. 46827/99 და 46951/99, 4.2.05, პარ. 102.

87 ასენოვი და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Asenov and others v. Bulgaria*), No. 24760/94, 28.10.98. ეს პრინციპი ხშირად ირღვეოდა – იხილეთ მაგ. აქტიური და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Akdivar and others v. Turkey*), No. 21893/96, 16.9.96, პარ. 105; კურტი თურქეთის წინააღმდეგ (*Kurt v. Turkey*), No. 24276/94, 25.5.98, პარ. 160; თანრიქულუ თურქეთის წინააღმდეგ (*Tanrikulu v. Turkey*), No. 26763/94, 8.7.99, პარ. 130; ორჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orhan v. Turkey*), No. 25656/94, 18.6.02; ლოპატა რუსეთის წინააღმდეგ (*Lopata v. Russia*), No. 72250/01, 13.7.10.

88 ორჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orhan v. Turkey*), No. 25656/94, 18.6.02, პარ. 409; სისოევა და სხვები ლატვიის წინააღმდეგ (*Sisojeva and others v. Latvia*), No. 60654/00, 8.1.07, პარ. 120.

89 No. 21893/93, 16.9.96.

90 იხილეთ, აგრეთვე, ბილგინი თურქეთის წინააღმდეგ (*Bilgin v. Turkey*), No. 23819/94, 16.11.00, პარ. 130-36; დულასი თურქეთის წინააღმდეგ (*Dulas v. Turkey*), No. 25801/94, 30.1.01, პარ. 76-82; აქდენიზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Akdeniz v. Turkey*), No. 23954/91, 31.5.01, პარ. 115-21; ორჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orhan v. Turkey*), No. 25656/94, 18.6.02, პარ. 401-11.

განმცხადებელი საქმეში კურტი თურქეთის წინააღმდეგ (*Kurt v. Turkey*)⁹¹ ამტკიცებდა, რომ ხელისუფლების ორგანოები მასზე ახორციელებდნენ ზეწოლას, რათა გამოეტანა თავისი განაცხადი კომისიიდან. ის ასევე ჩიოდა, რომ ზომები იქნა მიღებული სისხლის სამართლის დევნის დასაწყებად მისი იურისტის წინააღმდეგ და დევნა ეფუძნებოდა ევროპის კომისიაში შეტანილ განაცხადში ჩამოყალიბებულ საჩივრებს⁹². სასამართლომ დაადგინა, რომ ყველა განცხადება, რომელშიც განმცხადებელი უარს აცხადებდა მისი სახელით გაკეთებულ განაცხადზე, არ იყო დაწერილი განმცხადებლის ინიციატივით (მაგალითად, ის წაიყვანეს ნოტარიუსის ოფისში ჯარისკაცებმა და არ გადაახდევინეს ნოტარიუსის მომსახურების გადასახადი განცხადების შედგენასთან დაკავშირებით). სასამართლომ დაადგინა, შესაბამისად, რომ ადგილი ჰქონდა არამართებულ ზეწოლას, რაც არღვევდა ყოფილ 25-ე მუხლს.

5.57 საქმე „*Oferta Plus S.R.L.*“ მოლდოვის წინააღმდეგ (*Oferta Plus S.R.L. v. Moldova*)⁹³ ეხებოდა შიდასამართლებრივი გადაწყვეტილების აღუსრულებლობას, რომელიც გამოტანილი იყო მოლდოვის ფინანსთა სამინისტროს წინააღმდეგ, განმცხადებელი კომპანიის სასარგებლოდ. მოგვიანებით, განმცხადებელი კომპანიის მთავარი აღმასრულებელი თანამდებობის პირის წინააღმდეგ აღიძრა სისხლის სამართლის საქმე საკუთრების გაფლანგვის გამო. ხელმისაწვდომი მტკიცებულებების საფუძველზე, სასამართლომ დაასკვნა, რომ არსებობდა საკმარისად მძლავრი საფუძვლები იმ მიგნებისთვის, რომ სამართალწარმოება მიზნად ისახავდა კომპანიის დემოტივაციას სტრასბურგში საქმის წარმოებასთან დაკავშირებით. ამასთან, მთავარ აღმასრულებელ პირს არ ჰქონდა თავის ადვოკატთან თავისუფლად შეხვედრის უფლება პატიმრობაში ყოფნის განმავლობაში. ორივე ნაწილში ჩაითვა, რომ ადგილი ჰქონდა 34-ე მუხლის დარღვევას. საქმეში ფედოტოვა რუსეთის წინააღმდეგ (*Fedotova v. Russia*)⁹⁴ სასამართლომ დაადგინა 34-ე მუხლის დარღვევა. პოლიციის მიერ განმცხადებლის თარჯიმნისა და წარმომადგენლის დაკითხვა გადასახადების გადახდასთან დაკავშირებით უკავშირდებოდა განმცხადებლის მოთხოვნას სამართლიან დაკმაყოფილებაზე სტრასბურგის სასამართლოს წინაშე, რომელმაც გადაწყვიტა, რომ პოლიციის ქმედება განმცხადებლის მიერ შეიძლებოდა აღქმულიყო, როგორც მისი დაშინების მცდელობა. საქმეში რიბოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Ryabov v. Russia*)⁹⁵ სხვადასხვა ზომები იქნა მიღებული ხელისუფლების ორგანოების მიერ, რათა გამოეკვლიათ ფინანსური შეთანხმება განმცხადებელსა და მის ადვოკატს შორის (მას შემდეგ რაც სტრასბურგის სასამართლოს წარედგინა სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნა), რასაც არ გააჩნდა სამართლებრივი საფუძველი. სასამართლომ დაასკვნა, რომ ხელისუფლების ორგანოები მიზანმიმართულად მოქმედებდნენ განმცხადებლის წარმომადგენლის წინააღმდეგ, რათა ხელი შეეშალათ მისთვის სტრასბურგის სამართალწარმოებაში, რაც არღვევდა 34-ე მუხლს.

5.58 მთელ რიგ საქმეებში, სადაც გაკეთდა საჩივრები დაშინების შესახებ, სასამართლომ არ მიიჩნია, რომ ამას ადასტურებდა საკმარისი მტკიცებულებები⁹⁶.

5.59 34-ე მუხლი ხშირად მოჰყავთ იმ განმცხადებლებს, რომლებიც სახელმწიფოს

91 No. 24276/94, 25.5.98.

იხილეთ, აგრეთვე, შარლი თურქეთის წინააღმდეგ (*Şarlı v. Turkey*), No. 24490/94, 22.5.01, პარ. 81-8, სადაც სასამართლომ დაადგინა ყოფილი 25-ე მუხლის დარღვევა განმცხადებლის იურისტის მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყების გამო, რაც გამოწვეული იყო განმცხადებლის მიერ ევროპის სასამართლოსადმი მიმართვით. ბრალდება მოიცავდა განაცხადის წარდგენას სახელმწიფოს დამცირებისა და ქურთისტანის მშრომელთა პარტიის მხარდამჭერი პროპაგანდის წარმოებისთვის.

93No. 14385/04, 19.12.06

94 No. 73225/01, 13.4.06.

95 No. 3896/04, 31.1.08.

96 იხილეთ მაგ. აქსოი თურქეთის წინააღმდეგ (*Aksoy v. Turkey*), No. 21987/93, 18.12.96, პარ. 106 და აიდინი თურქეთის წინააღმდეგ (*Aydin v. Turkey*), No. 23178/94, 28.6.97, პარ. 117; ბერტაი თურქეთის წინააღმდეგ (*Berktaş v. Turkey*), No. 22493/93, 1.3.01, პარ. 209.

პატიმრობაში იმყოფებიან⁹⁷. საქმეში ილაშკუ და სხვები რუსეთის და მოლდოვის წინააღმდეგ (*Ilaşcu and others v. Russia and Moldova*)⁹⁸, განმცხადებლები ჩიოდნენ კონვენციის სხვადასხვა დარღვევაზე დნესტრისპირეთის მოლდოვურ რესპუბლიკაში, მოლდოვის რეგიონში, რომელმაც გამოაცხადა დამოუკიდებლობა 1991 წელს, მაგრამ არ მოუპოვებია საერთაშორისო თანამეგობრობის აღიარება. სასამართლომ დაადგინა 34-ე მუხლის დარღვევა იმ მუქარისა და დაშინების გამო, რასაც დნესტრისპირეთის ციხის ადმინისტრაცია ეწეოდა განმცხადებლების მიმართ მათი პატიმრობაში ყოფნის პერიოდში. სასამართლომ აგრეთვე გამოთქვა დიდი შეშფოთება იმ დიპლომატიური ნოტის გამო, რაც რუსეთის მთავრობამ გაუგზავნა მოლდოვის მთავრობას, სადაც ის მოითხოვდა, რომ მოლდოვის მთავრობას გამოეთხოვა თავისი მოსაზრებები, რაც მათ წარუდგინეს სასამართლოს. აღნიშნული მოსაზრებები ნაგულისხმევად მიუთითებდნენ რუსეთის პასუხისმგებლობაზე სავარაუდო დარღვევების გამო, რაც შედეგი იყო დნესტრისპირეთში რუსული შეიარაღებული ძალების ყოფნისა. მოლდოვის მთავრობამ მართლაც შეცვალა თავისი მოსაზრებები თხოვნის შესაბამისად, რაც საფუძველი გახდა სასამართლოსთვის შემდეგ დასკვნის გაკეთებისა⁹⁹:

რუსეთის ფედერაციის მთავრობის მხრიდან ამგვარი ქცევა წარმოადგენს კონვენციის პრე-ამბულაში მოხსენიებული პოლიტიკური ტრადიციების, იდეალების, თავისუფლებისა და სა-მართლოს უზენაესობის საერთო მემკვიდრეობის უარყოფას და შეეძლო სერიოზულად და-ებრკობებინა ინდივიდუალური განაცხადის უფლების განსახორციელებლად აღძრული განაცხადის განხილვა, რითაც ჩაეროდა თავად კონვენციის 34-ე მუხლით გარანტირებულ უფლებაში.

5.60 განმცხადებელი საქმეში ბოისენკო მოლდოვის წინააღმდეგ (*Boicenco v. Moldo-va*)¹⁰⁰ ამტკიცებდა, რომ ადგილი ჰქონდა მის მიმართ პოლიციის მხრიდან სასტიკ შეურაცხყოფას და მისი წარმომადგენლები მოითხოვდნენ ნებართვას, რომ ის გაესინჯა დამოუკიდებელ ექიმს, სანამ ის დაკავებული იყო ციხეში და ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში, რათა შეეფასებინათ მისი სამედიცინო მდგომარეობა. ჩაითვა, რომ ხელისუფლების ორგანოების უარი არღვევდა 34-ე მუხლს. ამ საქმეში მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენდა ის, რომ განმცხადებლის იურისტებმა აცნობეს ხელისუფლების ორგანოებს, რომ მათ და ექიმს სურდათ განმცხადებლის და მისი სამედიცინო საქმის ნახვა ევროპულ სასამართლოში წარმოებული საქმის მიზნებისთვის. 34-ე მუხლის დარღვევას ჰქონდა ადგილი აგრეთვე საქმეში შტუკატუროვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Shtukatur v. Russia*)¹⁰¹ არა მხოლოდ იმის გამო, რომ განმცხადებელს არ ჰქონდა თავისი ადვოკატის ნახვის საშუალება ნ თვეზე მეტი ხნის განმავლობაში, როცა ის იყო მოთავსებული ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში, არამედ აგრეთვე ხელისუფლების ორგანოების მიერ სასამართლოს რეგლამენტის 39-ე მუხლის საფუძველზე სასამართლოს მითითების შეუსრულებლობის გამო, რომ განმცხადებლისთვის მიეცათ ადვოკატის ნახვის შესაძლებლობა¹⁰².

საქმეში კოტლეტი რუმინეთის წინააღმდეგ (*Cotlet v. Romania*)¹⁰³ 34-ე მუხლი დაირღვა ევროპულ კომისიასთან და ადამიანის უფლებათა სასამართლოსთან განმცხადებელი პატიმრის კორესპონდენციაში ჩარევის გამო. ფოსტით გაგზავნა იქნა შეყოვნებული, მისი წერილები იქნა გახსნილი და მას არ მისცეს ადეკვატური საწერი საშუალებები. ამასთან, სტრასბურგში განაცხადის გამო განმცხადებელს ემუქრებოდნენ სხვა ციხეში

97 იხილეთ მაგ. პოპოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Popov v. Russia*), No. 26853/04, 13.7.06.

98 No. 48787/99, 8.7.04.

99 იქვე, პარ. 481.

100 No. 41088/05, 11.7.06.

101 No. 44009/05, 27.3.08.

102 იხილეთ, აგრეთვე, დ.ბ. თურქეთის წინააღმდეგ (*D.B. v Turkey*), No. 33526/08, 13.7.10.

103 No. 38565/97, 3.6.03 (ადგილი ჰქონდა აგრეთვე მე-8 მუხლის დარღვევასაც). იხილეთ, აგრეთვე, ნურმაგომედოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Nurmagomedov v Russia*), No. 30138/02, 7.6.07.

გადაყვანით. იმავენაირად, საქმეში გაგიუ რუმინეთის წინააღმდეგ (*Gagiu v Romania*)¹⁰⁴ ადგილი ჰქონდა 34-ე მუხლის დარღვევას, რადგან ციხის ადმინისტრაციამ არ მიაწოდა განმცხადებელს საშუალებები და დოკუმენტები, რაც მას სჭირდებოდა სასამართლოსთან მიმოწერისთვის და, აგრეთვე, რამდენიმე მცდელობა ჰქონდა მის გადასარწმუნებლად.

- 5.61 იურისტების მიმართ მუქარამ შეიძლება აგრეთვე დაარღვიოს 34-ე მუხლი. საქმეში მაკშეინი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McShane v. UK*)¹⁰⁵ ულსტერის სამეფო კონსტებლმა საჩივარი შეიტანა სამართლის საზოგადოებაში განმცხადებლის ადვოკატის წინააღმდეგ გამოძიების ჩატარების პროცესში. ამტკიცებდნენ, რომ იურისტმა დაარღვია კონფიდენციალურობის ვალდებულება და მოწმის ჩვენებაში მოცემული ინფორმაცია გაუშვილა განმცხადებლის წარმომადგენელს ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში პროცესზე გამოსაყენებლად. მიუხედავად იმისა, რომ სამართლის საზოგადოებამ არ მიიღო საჩივარი დაუსაბუთებლობის გამო, სასამართლომ დადგინა 34-ე მუხლის დარღვევა, რადგან ამგვარ საჩივარს შეეძლო „მსუსხავი ეფექტის“ მოხდენა ინდივიდუალური განაცხადის უფლების განხორციელებაზე. საქმეში ცოლიბაბა მოლდოვის წინააღმდეგ (*Colibaba v. Moldova*)¹⁰⁶ 34-ე მუხლი დაირღვა გენერალური პროკურორის მიერ განმცხადებლის იურისტისადმი გაგზავნილი წერილის გამო, რომელშიც იურისტს აფრთხილებდნენ, რომ მის წინააღმდეგ აღიძვრებოდა სისხლის სამართლის საქმე მისი ვითომდა უკანონო საჩივრის გამო „საერთაშორისო ორგანიზაციებში“. ევროპის სასამართლომ ჩათვალა, რომ აღნიშნულს შეეძლო „მსუსხავი ეფექტის“ მოხდენა მის ნებაზე, გაეგრძელებინა სამართალწარმოება განაცხადთან დაკავშირებით სასამართლოში.

- 5.62 ამჟამად დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ თუ სახელმწიფო არ შეასრულებს სასამართლოს რეგლამენტის 39-ე მუხლის საფუძველზე განსაზღვრულ შუალედურ ღონისძიებებს, ეს გამოიწვევს 34-ე მუხლის დარღვევას¹⁰⁷ (ეს განხილულია 2.48 ნაწილში ზემოთ).

ყველა საჭირო პირობის შექმნის მოვალეობა (მუხლი 38 – ყოფილი მუხლი 38.1.ა)

- 5.63 სახელმწიფოებს ეკისრებათ დამატებითი ვალდებულება, 38-ე მუხლის საფუძველზე შექმნან ყველა საჭირო პირობა სასამართლოს მიერ საქმის განხილვისთვის და მის მიერ ფაქტების დადგენისთვის (ყოფილი მუხლი 38.1.ა) (იხილეთ ვრცლად 2.138 ზემოთ). ამ დებულებას ძირითადად იშველიებენ, როდესაც სახელმწიფო უარს ამბობს დოკუმენტების გაცემაზე, რომლებიც საქმისთვის მნიშვნელოვანია. სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ სახელმწიფოები ვერ ამოეფარებიან თავიანთი შიდა კანონმდებლობის ხარვეზებს, რათა გაამართლონ ინფორმაციის გაცემაზე უარი. მათ ევალებათ, რომ ჩამოაყალიბონ ისეთი პროცედურები, რაც საჭირო იქნება სასამართლოსთან შეუფერხებელი კომუნიკაციის და დოკუმენტების გაცვლის უზრუნველსაყოფად¹⁰⁸.
- 5.64 საქმეში თანრიქულ თურქეთის წინააღმდეგ (*Tanrikulu v. Turkey*)¹⁰⁹, მაგალითად, სასამართლომ დაადგინა, რომ მისი მწვავე შემფოთების საგანს წარმოადგენდა მოპასუხე სახელმწიფოს უმოქმედობა, გადაეცა მისთვის კონკრეტული დოკუმენტური მტკიცებულებები და ამ ფაქტების დადგენისთვის გამართულ ზეპირ მოსმენაზე უზრუნველყო ორი საჯარო პროკურორის დასწრება. მოპასუხე სახელმწიფოს ამგვარი უმოქმედობები იწვევს სასამართლოს მიერ დასკვნის გაკეთებას განცხადებლების

104 No. 63258/00, 24.09. იხილეთ, აგრეთვე, ნაიდოინი უკრაინის წინააღმდეგ (*Naydyon v. Ukraine*), No. 16474/03, 14.10.10.

105 No. 43290/98, 28.5.02.

106 No. 29089/06, 23.10.07.

107 მამატკულოვი და ასკაროვი თურქეთის წინააღმდეგ (*Mamatkulov and Askarov v Turkey*), Nos. 46827/99 და 46951/99, 4.2.05. იხილეთ, აგრეთვე, ულმი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Aoulmi v. France*), No. 50278/99, 17.1.06; ბენ ხემაისი იტალიის წინააღმდეგ (*Ben Khemais v. Italy*), No. 246/07, 24.2.09.

108 ნოლანი და კ. რუსეთის წინააღმდეგ (*Nolan and K. v. Russia*), No. 2512/04, 12.2.09, პარ. 56.

109 No. 26763/94, 8.7.99.

მხრიდან სახელმწიფოს წინააღმდეგ გაკეთებული ბრალდებების დასაბუთებულობასთან დაკავშირებით (განსაკუთრებით, როდესაც მხოლოდ მთავრობას მიუწევდა ხელი ინფორმაციაზე, რომელსაც შეუძლია განმცხადებლის მტკიცებულების დადასტურება ან უარყოფა)¹¹⁰. საქმეში ორპანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orhan v. Turkey*)¹¹¹ სასამართლომ გააკრიტიკა თურქეთის უმოქმედობა, მიეწოდებინა მისთვის უშიშროების ძალების ოპერაციების ამსახველი ჩანაწერები და უზრუნველყო ევროპის სასამართლოს ფაქტების დადგენის მოსმენაზე კონკრეტული სამხედრო ოპერაციის მეთაურის ან იმ სამხედრო დაწესებულებაზე პასუხისმგებელი ოფიცრის დასწრება, სადაც, გავრცელებული მოსაზრების მიხედვით, დაკავებული იყვნენ განმცხადებლის ნათესავები. შესაბამისად, დადგინდა, რომ თურქეთმა ვერ შეასრულა 38(1)(ა) მუხლით გათვალისწინებული ვალდებულებები. იგივე გადაწყვეტილება იქნა მიღებული სასამართლოს მიერ საქმეში თელდალი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tekdağ v. Turkey*)¹¹², რადგან გამოძიების მასალების უდიდესი ნაწილი არ გადასცეს სასამართლოს. სასამართლომ გააკრიტიკა თურქეთის მთავრობა, აგრეთვე, საქმეში აშშ-ით ომქანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ahmet Özkan v. Turkey*)¹¹³ „მათ მფლობელობაში არსებული დოკუმენტების წარმოდგენის მიმართ პასიური დამოკიდებულების გამო მაშინ, როდესაც ეს დოკუმენტები უდავოდ ფუნდამენტური მნიშვნელობის იყო სადავო ფაქტებისთვის შუქის მოსაფენად და იმის გამო, რომ მათ საკუთარი ინიციატივით არ წარმოადგინეს ეს დოკუმენტები სამართალწარმოების უფრო ადრეულ ეტაპზე“. საქმეში ნევმერჰიტსკი უკრაინის წინააღმდეგ (*Nevmerzhiitsky v. Ukraine*)¹¹⁴ სასამართლომ ხაზი გაუსვა მთავრობის უმოქმედობას, წარმოედგინა ინფორმაცია და სამედიცინო ანგარიში განმცხადებლის იძულებით კვებასთან დაკავშირებით მისი წინასასამართლო პატიმრობის დროს და დაასკვნა, რომ 38(1)(ა) მუხლი არ შესრულდა. ერთი დოკუმენტის წარმოუდგენლობა, თუ სასამართლო მიიჩნევს, რომ ის კრიტიკული მნიშვნელობისაა, შეიძლება გახდეს 38(1)(ა) მუხლის დარღვევის დადგენის საფუძველი¹¹⁵.

- 5.65 დადგინდა, რომ რუსეთის ხელისუფლების ორგანოების ქცევა საქმეში შამაევი და სხვები საქართველოსა და რუსეთის წინააღმდეგ (*Shamayev and others v. Georgia and Russia*)¹¹⁶, არ შეესაბამებოდა 38(1)(ა) მუხლს, რადგან ისინი ხელს უშლიდნენ სასამართლოს მიერ დაგეგმილ ფაქტების დამდგენ მისიას და არ მისცეს მათ შესაძლებლობა ენახათ განმცხადებლები, რომლებიც პატიმრობაში იმყოფებოდნენ რუსეთში. აგრეთვე, დარღვა 34-ე მუხლი, რადგან განმცხადებლებს არ ჰქონდათ თავიანთ იურისტებთან ურთიერთობის საშუალება. სასამართლომ უკვე ბევრჯერ დაადგინა, რომ მოპასუხე მთავრობა არ ასრულებს 38(1)(ა) მუხლს საქმის დოკუმენტის წარმოუდგენლობის გამო, რომელსაც სასამართლო მოითხოვს ჩენჩეთთან დაკავშირებული სამართალწარმოების პროცესში¹¹⁷.

110 იხილეთ მაგ. თიმურთაში თურქეთის წინააღმდეგ (*Timurtaş v. Turkey*), No. 23531/94, 13.6.00, პარ. 66-7; თასი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tas v. Turkey*), No. 24396/94, 14.11.00, პარ. 54 და 66.

111 No. 25656/94, 18.6.02, პარ. 266-74.

112 No. 27699/95, 15.1.04. იხილეთ, აგრეთვე, აჯარი თურქეთის წინააღმდეგ (*Acar v. Turkey*), No. 26307/95, 8.4.04 (საქმის მასალებისა და ვიდეოჩანაწერის გადაუცემლობა).

113 No. 21689/93, 6.4.04, პარ. 481.

114 No. 54825/00, 5.4.05.

115 იხილეთ მაგ. დედოვსკი რუსეთის წინააღმდეგ (*Dedovskiy v. Russia*), No. 7178/03, 15.5.08; ნოლანი და კ. რუსეთის წინააღმდეგ (*Nolan and K. v. Russia*), No. 2512/04, 12.2.09.

116 No. 36378/02, 12.4.05, პარ. 504.

117 იხილეთ მაგ. იმაკაევა რუსეთის წინააღმდეგ (*Imakayeva v. Russia*), No. 7615/02, 9.11.06; ბაისაევა რუსეთის წინააღმდეგ (*Baysayeva v. Russia*), No. 74237/01, 5.4.07; ახმადოვა და სადულაევა რუსეთის წინააღმდეგ (*Akhmadova and Sadulayeva v. Russia*), No. 40464/02, 10.5.07; ბიტიევა და იქსი რუსეთის წინააღმდეგ (*Bitiyeva and X v. Russia*), Nos. 57953/00 და 37392/03, 21.6.07; კუკაევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Kukayev v. Russia*), No. 29361/02, 15.11.07; ხამილა ისაევა რუსეთის წინააღმდეგ (*Khamila Isayeva v. Russia*), No. 6846/02, 15.11.7; მედოვა რუსეთის წინააღმდეგ (*Medova v. Russia*), No. 25385/04, 15.1.09.

ეპროპის კონვენსიის მატერიალური უფლებები

მუხლი 1: ადამიანის უფლებების პატივისცემის ვალდებულება	6.01	უმრუწველსაყოფად	6.170
მუხლი 2: სიცოცხლის უფლება	6.12	მუხლი 5(1)(გ): დაკავება დანაშაულის ჩადენის გონივრული ეჭვის საფუძველზე	6.173
პოლიციის ოპერაციები	6.17	მუხლი 5 (1)(დ): არასრულწლოვნების დაკავება	6.182
სამხედრო და უშიშროების ძალების ოპერაციები	6.23	მუხლი 5(1)(ე): პირების დაკავება გადამდები დაავადებების გავრცელების თავიდან ასაცილებლად, ან სულით ავაღმყოფის, ალკოჰოლიკის, ნარკომანისა ან მაწანწალის კანონიერი დაკავება	6.185
პატიმრობაში გარდაცვალება	6.29	მუხლი 5(1)(გ): იმიგრაციასთან, დეპორტაციასთან ან ექსტრადიციასთან დაკავშირებული დაკავება	6.192
გაუჩინარება	6.38	მუხლი 5(2): დაპატიმრების მიზეზები	6.195
თვითმკვლელობა სახელმწიფო პატიმრობაში ან სახელმწიფო დაწესებულებებში	6.40	მუხლი 5(3): სასამართლოს მიერ საქმის განხილვამდე გათავისუფლების უფლება	6.198
სიკვდილით დასჯა	6.44	მუხლი 5(4): სასამართლოს ხელმისაწვდომობის უფლება დაკავების გასასაჩივრებლად	6.209
(სახელმწიფო და არასახელმწიფო) დანაშაულების მსხვერპლები – ალკევისა და გამოძიების მოვალეობები	6.46	მუხლი 5(5): უკანონო დაკავებისთვის კომპენსაციის უფლება	6.217
გამოძიების კონკრეტული ნაკლოვანებები	6.56	მუხლი 6: სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლება	6.219
სიცოცხლის დაცვის მოვალეობა: გარემოს დაცვის საქმეები; საფრთხეები და უბედური შემთხვევები	6.64	მე-6 მუხლის მოქმედება სამოქალაქო სამართალწარმოებაში	6.228
ჯანმრთელობის დაცვა, აბორტი, ეთანაზია და დახმარება თვითმკვლელობაში	6.66	სასამართლოს ხელმისაწვდომობა	6.240
მუხლი 3: წამების და არაადამიანური ან ღირსების შელახველი მოპყრობის ან დასჯის აკრძალვა	6.73	სამართლიანი სასამართლო განხილვა	6.256
პოზიტიური ვალდებულებები: პრევენცია და გამოძიება	6.77	მტკიცებულებების დასაშვებობა	6.261
განმარტებები	6.84	პრივილეგია თვითინკრიმინაციის წინააღმდეგ და დუმის უფლება	6.267
პოლიციური ფუნქციები და ძალის გამოყენება დაპატიმრებული პირების მიმართ	6.87	მხარეთა თანასწორობა:	6.273
დაკავებისა და სასჯელის აღსრულების პირობები	6.101	საჯაროდ საქმის განხილვის და გადაწყვეტილების გამოცხადების უფლება	6.276
სიკვდილით დასჯა	6.115	გონივრულ ვადაში საქმის განხილვა	6.281
იმიგრაცია, თავშესაფარი და ექსტრადიცია	6.118	კანონის საფუძველზე შექმნილი დამოუკიდებელი და მოუკერძოებელი სასამართლო	6.287
დისკრიმინაცია	6.128	უდანაშაულობის პრეზუმფცია	6.298
ბავშვებზე ზრუნვა	6.131	მუხლი 6(3): სხვა უფლებები სისხლის სამართლის საქმეებში	6.304
ფიზიკური დასჯა და სამხედრო სამსახური	6.133	დაუყოვნებლივ ინფორმირება ბრალდების შესახებ	6.307
სამედიცინო მომსახურება	6.136	ადეკვატური დრო, საშუალებები და სამართლებრივი წარმომადგენლობა	6.310
მუხლი 4: მონობისა და იძულებითი შრომის აკრძალვა	6.143	მოწმეების დასწრება და გამოკითხვა	
მუხლი 5: პირის თავისუფლებისა და უსაფრთხოების უფლება	6.153	თარჯიმნები	
თავისუფლების შეზღუდვა	6.157	მუხლი 7: არავითარი სასჯელი კანონის გარეშე	6.324
დაკავების კანონიერება	6.158	8-11 მუხლების მიმოხილვა	6.340
ფარული დაკავება	6.165	როდის შეუძლია განმცხადებელს ამტკიცოს, რომ საქმე ზედება შესაბამისი მუხლის პირველი პუნქტის	
მუხლი 5(1)(ა): დაკავება მსჯავრდების შემდეგ	6.166		
მუხლი 5(1)(ბ): დაკავება სასამართლო ბრძანების შეუსრულებლობის გამო ან სამართლებრივი ვალდებულების შესრულების			

ფარგლებში	6.342	მუხლი 12: ქორწინების უფლება	6.543
დადებითი პასუხის შემთხვევაში, ჰქონდა თუ არა ადგილი განმცხადებლის უფლებებში ჩარევას?	6.344	მუხლი 13: ეფექტიანი სამართლებრივი დაცვის საშუალების უფლება	6.552
უფლებებში ჩარევა მოხდა თუ არა „კანონის შესაბამისად“ ან თუ იყო „კანონით გათვალისწინებული“?	6.345	მუხლი 14: დისკრიმინაციის აკრძალვა	6.570
ჩარევა მიზნად ისახავს თუ არა მეორე პუნქტში ჩამოთვლილი ერთი ან რამდენიმე ლეგიტიმური მიზნის მიღწევას?	6.346	როდის მოქმედებს მე-14 მუხლი	6.576
ჩარევა თუ იყო „აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში“?	6.347	დისკრიმინაციის საფუძვლები	6.578
მუხლი 8: პირადი და ოჯახური ცხოვრების, საცხოვრებლისა და მიმოწერის პატივისცემის უფლება		დისკრიმინაციის ტესტი	6.580
პირადი ცხოვრება	6.350	პირველი ოქმის პირველი მუხლი: საკუთრების უფლება	6.620
ოჯახური ცხოვრება	6.357	ქონება	6.623
საცხოვრებელი	6.358	სამი პრინციპი	6.626
მიმოწერა	6.362	ჩარევის პროპორციულობა	6.630
მიმოწერა, მეთვალყურეობა და ჩხრეკა: პოლიციური ფუნქციის შესრულება და ციხეები	6.364	კომპენსაცია	6.646
პოლიციის მიერ პირადი ინფორმაციის შენახვა, გამოყენება და გამჟღავნება	6.377	სამართლებრივი რეგულირება	6.651
კანონის მეშვეობით ფიზიკური ხელშეუხებლობის დაცვა	6.381	პროცედურული მოთხოვნები	6.653
ოჯახური ურთიერთობები	6.384	სახლის განადგურება და საცხოვრებლის შეცვლა	6.655
იმიგრაცია და თავშესაფარი	6.400	პირველი ოქმის მე-2 მუხლი: განათლების უფლება	6.657
სექსუალური იდენტობა და ურთიერთობები	6.408	განათლება, რომელიც შეესაბამება შშობლების რელიგიურ და ფილოსოფიურ შეხედულებებს	6.661
უმცირესობების და დაბინავების უფლებები		დისკრიმინაცია	6.668
გარემოს დაცვის საკითხები		განსაკუთრებული საგანმანათლებლო საჭიროებები	6.669
პერსონალური ინფორმაციის მატარებლების ხელმისაწვდომობა	6.422	გაერთიანებული სამეფოს დათქმა	6.670
პერსონალური მონაცემების კონფიდენციალურობა	6.427	პირველი ოქმის მე-3 მუხლი: თავისუფალი არჩევნების უფლება	6.671
სამედიცინო მომსახურება	6.431	ხმის მიცემის უფლება	6.678
მუხლი 9: აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება	6.436	არჩევნებში კანდიდატურის დაცვების უფლება	6.683
მუხლი 10: გამოხატვის თავისუფლება	6.545	მე-4 ოქმის პირველი მუხლი: ვალის გამო თავისუფლების აღკვეთის აკრძალვა	6.689
პოლიტიკური გამოხატვა	6.465	მე-4 ოქმის მე-2 მუხლი: გადაადგილების თავისუფლება	6.693
საჯარო მოხელეები და იურისტები	6.473	მე-4 ოქმის მე-3 მუხლი: მოქალაქეების გაძევების აკრძალვა	6.705
საჯარო პროტესტი	6.479	მე-4 ოქმის მე-4 მუხლი: უცხოელების კოლექტიური გაძევების აკრძალვა	6.709
მედია	6.483	მე-6 ოქმის პირველი და მე-2 მუხლები; მე-13 ოქმის პირველი მუხლი:	
მხატვრული გამოხატვა	6.496	სიკვდილით დასჯის აკრძალვა	6.714
გამოხატვა კომერციულ კონტენტში	6.500	მე-7 ოქმის პირველი მუხლი: უცხოელების გაძევებასთან დაკავშირებული პროცედურული გარანტიები	6.718
სასამართლოს ავტორიტეტისა და მოუკერძოებლობის დაცვა	6.503	მე-7 ოქმის მე-2 მუხლი: სისხლის სამართლის საქმეებში გასაჩივრების უფლება	6.730
ინფორმაციის მიღების უფლება	6.505	მე-7 ოქმის მე-3 მუხლი: არასწორი მსჯავრდებისთვის კომპენსაციის უფლება	6.737
მუხლი 11: მშვიდობიანი შეკრებისა და გაერთიანების თავისუფლება		მე-7 ოქმის მე-4 მუხლი: უფლება ორჯერ გასამართლების ან დასჯის წინააღმდეგ	6.742
მშვიდობიანი შეკრების თავისუფლება	6.509	მე-7 ოქმის მე-5 მუხლი: მეუღლეთა თანასწორობა	6.755
გაერთიანების თავისუფლება	6.511	მე-12 ოქმის პირველი მუხლი: დისკრიმინაციის ზოგადი აკრძალვა	6.762
საჯარო მოხელეები	6.541		

მუხლი 1: ადამიანის უფლებების პატივისცემის ვალდებულება

6.01 პირველი მუხლი ადგენს:

მაღალი ხელშემაკრელი მხარეები თავიანთი იურისდიქციის ფარგლებში ყველა-სათვის უზრუნველყოფენ ამ კონვენციის პირველ თავში განსაზღვრულ უფლებებსა და თავისუფლებებს.

კონვენციის პირველი მუხლი ადგენს სახელმწიფოების უპირველეს მოვალეობას, თავიანთი იურისდიქციის ფარგლებში ყველასათვის უზრუნველყონ კონვენციის პირველი ნაწილით, კერძოდ, მე-2-დან მე-18 მუხლამდე გათვალისწინებული უფლებებით სარგებლობა (მათი შეზღუდვების შესაბამისად). შესაბამისად, სახელმწიფოებს მოეთხოვებათ ამ უფლებების დაცვა, მიუხედავად ინდივიდის მოქალაქეობისა, საცხოვრებელი ადგილისა¹ ან სხვა ნიშნისა. ერთადერთ პირობას წარმოადგენს იურისდიქცია. პირველი მუხლის მოქმედება არ არის მიბმული სახელმწიფო ღონისძიებების ან წესების რომელიმე ტიპთან და ის არ ტოვებს სახელმწიფოს იურისდიქციის რაიმე ნაწილს კონვენციის საფუძველზე ზედამხედველობის გარეშე² თითოეული ხელშემაკრელი მხარის „იურისდიქცია“ პირველ რიგში „ტერიტორიული“ ხასიათისა³. თუმცა გამონაკლისურ შემთხვევებში, კონვენციის წევრი სახელმწიფოების ქმედებები, რასაც „ადგილი ჰქონდა ან შედეგები გამოიწვია მათი ტერიტორიების ფარგლებს გარეთ“, შეიძლება ჩაითვალოს მათ მიერ იურისდიქციის განხორციელებად კონვენციის პირველი მუხლის გაგებით⁴. ამასთან, გეოგრაფიული ტერიტორიის გარდა, იურისდიქციის კონცეფცია მოიცავს ყველა პირსა და საკუთრებას, რაც სახელმწიფოს რეალური ხელისუფლების ან პასუხისმგებლობის ფარგლებშია. ამგვარ სიტუაციას აქვს ადგილი, როდესაც სახელმწიფოს წარმომადგენლები ან შეიარაღებული ძალები მოქმედებენ სახელმწიფოს ტერიტორიის ფარგლების გარეთ⁵ ან როდესაც საჯარო მოხელე მოქმედებს შესაბამისი უფლებამოსილების გარეშე⁶. საქმეში ლოიზიდუ თურქეთის წინააღმდეგ (Loizidou v. Turkey)⁷, გამოცხადდა, რომ ტესტი ამოწმებს „ეროვნული ტერიტორიის გარეთ არსებულ სივრცეში ეფექტიანი კონტროლის“ არსებობას. დიდმა პალატამ ეს უფრო ვრცლად განმარტა ბანკოვიჩის საქმეში, სადაც აღნიშნა⁸, რომ სახელმწიფოს ექსტრატერიტორიული იურისდიქციის აღიარება მოხდება, როდესაც სახელმწიფო:

- 1 იხილეთ მაგ. დ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*D v. UK*), No. 30240/96, 25.97; აშურ საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Amuur v. France*), No. 19776/92, 25.6.96.
- 2 თურქეთის გაერთიანებული კომუნისტური პარტია და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*United Communist Party of Turkey and others v. Turkey*), No. 19392/92, 30.1.98, პარ. 29.
- 3 ბანკოვიჩი ბელგიის და სხვების წინააღმდეგ (*Bankovic v. Belgium and others*), No. 52207/99, განჩინება 12.12.01, 11 BHRC 435, პარ. 59.
- 4 იქვე, პარ. 67.
- 5 იხილეთ მაგ. კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (*Cyprus v. Turkey*), Nos. 6780/74 და 6950/75, 10.7.76, პარ. 83; რენეტი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Reinette v. France*), No. 14009/88, განჩინება 2.10.89, (1989) 63 DR 189; ლოიზიდუ თურქეთის წინააღმდეგ (*Loizidou v. Turkey*), No. 15318/89, 18.12.96, პარ. 52; და ისა და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Issa and others v. Turkey*), No. 31821/96, განჩინება. 30.5.00.
- 6 ვილე ლიხტენშტაინის წინააღმდეგ (*Wille v. Liechtenstein*), No. 28396/95, 27.5.97.
- 7 No. 15318/89, 23.3.95, სერია ა, No. 310.
- 8 ბანკოვიჩი ბელგიის და სხვების წინააღმდეგ (*Banković v. Belgium and others*), No. 52207/99, განჩინება 12.12.01, 11 BHRC 435, პარ. 71. სასამართლომ აღიარა, რომ ამგვარი ეფექტიანი კონტროლი შეიძლება „დროებითი“ იყოს: იხილეთ ისა და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Issa and others v. Turkey*), No. 31821/96, 16.11.04, პარ. 74 (თურქეთის შეიარაღებული ძალების მიერ სამხედრო ოპერაციის განხორციელება ჩრდილოეთ ერაყში). საქმე მარკოვიჩი და სხვები იტალიის წინააღმდეგ (*Markovic and others v. Italy*) (No. 1398/03, 14.12.06) დაკავშირებულია ბანკოვიჩის საქმესთან, რადგან ისიც აღძრულია ნატოს მიერ 1999 წელს ბელგრადის ცენტრში RTS სამაუწყებლო ცენტრის დაბომბვის მსხვერპლთა ნათესავების მიერ. მათი საჩივრები არ მიიღო იტალიის სასამართლოებმა და, შესაბამისად, დიდმა პალატამ მიიჩნია, რომ „იურისდიქციული კავშირი“ არსებობდა: თუ სახელმწიფოს შიდა სასამართლოებში აღიგნება სამოქალაქო საქმე, პირველი მუხლი მოითხოვს სახელმწიფოებისგან, რომ ამ პროცესში უზრუნველყოფილ იქნეს მე-6 მუხლით დაცული უფლებების პატივისცემა. თუმცა არ დადგინდა პირველ მუხლიან ერთად აღებული მე-6 მუხლის დარღვევა (იხილეთ ქვემოთ 6.247).

საზღვარგარეთ შესაბამისი ტერიტორიისა და მისი მცხოვრებლების ეფექტიანი კონტროლის მეშვეობით, რაც სამხედრო ოკუპაციის ან შესაბამისი ტერიტორიის მთავრობის თანხმობის, მოწვევის ან დუმილის შედეგია, ახორციელებს ყველა საჯარო უფლებამოსილებას ან მათ ნაწილს, რასაც ნორმალურ შემთხვევაში ახორციელებენ მთავრობები.

სხვა მაგალითს წარმოადგენს დიპლომატიური ან საკონსულო მოხელეების ქმედებები საზღვარგარეთ და ქმედებები იმ ხომალდზე, რომელიც რეგისტრირებულია ან ფრინავს შესაბამისი სახელმწიფოს დროშით⁹. თუმცა სახელმწიფოს მონაწილეობა სხვა სახელმწიფოში გამართულ სამართალწარმოებაში თავისი ინტერესების დასაცავად არ უტოლდება ექსტრატერიტორიული იურისდიქციის განხორციელებას¹⁰.

6.02 სახელმწიფოთაშორის საქმეში კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (*Cyprus v. Turkey*)¹¹, სასამართლომ დაადგინა, რომ თურქეთს გააჩნდა ეფექტიანი კონტროლი ჩრდილოეთ კვიპროსზე და ამის გამო, მისი პასუხისმგებლობა არ შემოიფარგლებოდა მხოლოდ მისი ჯარისკაცების ან თანამდებობის პირების ქმედებებით, არამედ მოიცავდა აგრეთვე ადგილობრივი ადმინისტრაციის ქმედებებსაც, რომელმაც შეინარჩუნა ძალა მხოლოდ თურქეთის სამხედრო და სხვა მხარდაჭერის წყალობით. ამისგან განსხვავებით, საქმეში ბანკოვიჩი ბელგიისა და სხვების წინააღმდეგ (*Bankovic v. Belgium and others*)¹² ჩაითვადა, რომ მოპასუხე სახელმწიფოები, რომლებიც იყვნენ ევროპის საბჭოს და ნატოს წევრები, არ მოქმედებდნენ მათი იურისდიქციის ფარგლებში, როდესაც ნატომ განახორციელა რეიდი და დაბომა ბელგრადში RTS მაუწყებლობის ცენტრი კოსოვოს კონფლიქტის დროს, 1999 წელს.

6.03 თავის გადაწყვეტილებაში საქმეზე ოჯალანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Öcalan v. Turkey*)¹³, დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ ქურთისტანის მშრომელთა პარტიის ლიდერის დაპატიმრება თურქეთის უშიშროების სამსახურის წარმომადგენლების მიერ ნაირობის აეროპორტის საერთაშორისო ზონაში მყოფ თვითმფრინავში მომენტალურად აქცევდა განმცხადებელს თურქეთის სახელმწიფოს ეფექტიანი კონტროლის და, შესაბამისად, „იურისდიქციის“ ქვეშ; თურქეთში დაბრუნების შემდეგ განმცხადებელი ისევ მისი ხელისუფლებისა და კონტროლის ქვეშ დარჩა. საქმე ალ-საადუნი და მუფდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Al-Saadoon and Mufdhi v. UK*)¹⁴ ეხებოდა განმცხადებლების დაკავებას ბრიტანეთის შეიარაღებული ძალების მიერ სამხრეთ ერაყში 2003 წელს, როდესაც გაერთიანებული სამეფო ოკუპაციურ ძალას წარმოადგენდა იქ. ისინი იმყოფებოდნენ ბრიტანეთის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში 2008 წლამდე, როდესაც გადასცეს ერაყის ხელისუფლებას. სასამართლომ დაასკვნა, რომ

9 ბანკოვიჩი ბელგიის და სხვების წინააღმდეგ (*Banković v. Belgium and others*), No. 52207/99, განჩინება 12.12.01, 11 BHRC 435, პარ. 73. იხილეთ მედვედევ და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Medvedev and others v. France*), No. 3394/03, 29.3.10 (საგაბრო გემის ეკიპაჟი, რომელიც დააკავა და აიყვანა ბორბზე ფრანგულმა სამხედრო ხომალდმა, პირველი მუხლის მიზნებისთვის იმყოფებოდნენ საფრანგეთის იურისდიქციაში).

10 იხილეთ: მაკელჰინი ირლანდიისა და გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McElhinney v. Ireland and UK*), No. 31253/96, 9.2.00; კალოგეროპულუ და სხვები საბერძნეთისა და გერმანიის წინააღმდეგ (*Kalogeropoulos and others v. Greece and Germany*), No. 59021/00, განჩინება 12.12.02; მანოილესკუ და დობრესკუ რუმინეთის წინააღმდეგ (*Manoilescu and Dobrescu v. Romania*), No. 60861/00, განჩინება 3.3.05.

11 No. 25781/94, 10.5.01, პარ. 77. იხილეთ, აგრეთვე, ჯავით ანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Djavit An v. Turkey*), No. 20652/92, 20.2.03, პარ. 18-23.

12 No. 52207/99, განჩინება 12.12.01, 11 BHRC 435. „იურისდიქციის“ საფუძველზე საქმის დაუშვებლად გამოცხადებისას, სასამართლოს ბანკოვიჩის საქმეში არ სჭირდებოდა იმის გადაწყვეტა, თუ შეიძლება მოპასუხე სახელმწიფოს ევროპული კონვენციის საფუძველზე დაკისრებოდა პასუხისმგებლობა იმ ქმედებებისთვის, რაც ნატომ განახორციელა. მსგავსი საკითხი წამოიჭრა გაეროს კოსოვოს შუალედური ადმინისტრაციის მისიისა და ნატოს სამშვიდობო „კოსოვოს ძალების“ ქმედებებთან და უმოქმედობებთან დაკავშირებითაც (რომელთან მიმართებაშიც დადგინდა, რომ მათ გამო პასუხისმგებლობა არ უნდა შეეარქათ კონვენციის წევრი მოპასუხე სახელმწიფოებისთვის) საქმეში ბჰრამი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Behrami v. France*), No. 71412/01 და სარამატი საფრანგეთის, გერმანიისა და ნორვეგიის წინააღმდეგ (*Saramati v. France, Germany and Norway*), No. 78166/01, განჩინება 2.5.07, რომელიც განხილულია ზემოთ 4.135 ნაწილში, რაც უკავშირდება *ratione personae* დაუშვებლობის საფუძველს.

13 No. 46221/99, 12.5.05, პარ. 91.

14 No. 61498/08, 2.3.10.

რამდენადაც ბრიტანეთის შეიარაღებულ ძალებს ჰქონდათ დე ფაქტო კონტროლი შესაბამის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაზე, განმცხადებლები იმყოფებოდნენ გაერთიანებული სამეფოს იურისდიქციის ფარგლებში.

- 6.04 საქმე ასანიძე საქართველოს წინააღმდეგ (*Assanidze v. Georgia*)¹⁵ ეხებოდა განმცხადებლის განგრძობად თავისუფლების აღკვეთას აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში, რაც ეწინააღმდეგებოდა საქართველოს კანონმდებლობას. ცენტრალურმა მთავრობამ მიმართა სამართლებრივ და პოლიტიკურ ზომებს, რათა მიეღწია განმცხადებლის გათავისუფლებისთვის აჭარის ადგილობრივი ხელისუფლების მხრიდან, მაგრამ ამან შედეგი არ გამოიღო. დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკა წარმოადგენდა საქართველოს ტერიტორიის განუყოფელ ნაწილს და შედიოდა მისი კომპეტენციისა და კონტროლის ფარგლებში. ამდენად, თუმცა სასამართლომ დაასკვნა, რომ უკანონო პატიმრობა უნდა შერაცხვოდა ბრალად უშუალოდ აჭარის ხელისუფლების ორგანოებს, მხოლოდ საქართველოს სახელმწიფოს ეკისრებოდა პასუხისმგებლობა კონვენციის საფუძველზე. მართალია, ივარაუდება, რომ იურისდიქცია ჩვეულებრივ შემთხვევაში ხორციელდება სახელმწიფოს მიერ ტერიტორიაზე, სასამართლომ დაადასტურა, რომ გამონაკლისურ შემთხვევებში ეს პრეზუმფცია შეიძლება შეიზღუდოს, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც სახელმწიფოს არ ეძლევა საშუალება თავისი ტერიტორიის ნაწილზე აღასრულოს ხელისუფლება. საქმეში ილაშკუ და სხვები რუსეთისა და მოლდოვის წინააღმდეგ (*Ilaşcu and others v. Russia and Moldova*)¹⁶, განმცხადებლები ჩიოდნენ კონვენციის სხვადასხვა დარღვევის გამო „დნესტრისპირეთის მოლდოვურ რესპუბლიკაში“ – მოლდოვის რეგიონში, რომელმაც 1991 წელს გამოაცხადა დამოუკიდებლობა, მაგრამ ვერ მოიპოვა საერთაშორისო სამოგადოებრიობის აღიარება. მოლდოვის მთავრობა ამტკიცებდა, რომ ის ვერ ახორციელებდა კონტროლს დნესტრისპირეთის რეგიონზე. ეს არგუმენტი სასამართლომ გაიზიარა, თუმცა ჩაითვალა, რომ განმცხადებლები მოლდოვის რესპუბლიკის იურისდიქციის ფარგლებში ხვდებოდნენ პირველი მუხლის მიზნებისთვის და დაადგინა, რომ მოლდოვის ხელისუფლებამ ვერ შეძლო საკმარისი ზომების მიღება, რათა მიეღწია განმცხადებლების გათავისუფლებისთვის 2001 წელს მათი დაპატიმრების შემდგომ. შესაბამისად, სასამართლომ დაასკვნა, რომ მოლდოვის მთავრობის პასუხისმგებლობის საკითხი დგებოდა კონვენციის საფუძველზე მისი პოზიტიური ვალდებულების შეუსრულებლობის გამო. სასამართლომ აგრეთვე დაასკვნა, რომ რუსეთის მთავრობის პასუხისმგებლობაც იდგა ამ საქმეში:

დნესტრისპირეთის სეპარატისტების მიერ ჩადენილი უკანონო ქმედებებისთვის, იმ სამხედრო და პოლიტიკური მხარდაჭერის გათვალისწინებით, რასაც ის უწევდა სეპარატისტულ რეჟიმს დასახმარებლად და მისი სამხედრო მოსამსახურეების ბრძოლაში ჩართულობის გამო. ამგვარი მოქმედების შედეგად, რუსეთის მთავრობამ ხელი შეუწყო როგორც სამხედრო, ისე პოლიტიკური საშუალებებით სეპარატისტული რეჟიმის შექმნას დნესტრისპირეთის რეგიონში, რომელიც მოლდოვის რესპუბლიკის ტერიტორიის ნაწილია¹⁷.

- 6.05 სხვა ფაქტორებს, რაც სასამართლომ გაითვალისწინა რუსეთისთვის პასუხისმგებლობის დაკისრებისას, განეკუთვნებოდა რუსეთის სამხედრო ძალების ყოფნა რეგიონში და მისი ფინანსური მხარდაჭერა. ამდენად, „დნესტრისპირეთის მოლდოვური რესპუბლიკა“ რჩებოდა „რუსეთის ფედერაციის ეფექტიანი ხელისუფლების ქვეშ ან, სულ მცირე, მისი გადამწყვეტი გავლენის ქვეშ და, ნებისმიერ შემთხვევაში, ის არსებობას ახერხებდა რუსეთის ფედერაციის სამხედრო, ეკონომიკური, ფინანსური

15 No. 71503/01, 8.4.04.

16 No. 48787/99, 8.7.04.

17 იქვე, პარ. 382.

და პოლიტიკური მხარდაჭერის მეშვეობით¹⁸. საქმეში ბუმედინი და სხვები ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის წინააღმდეგ (*Boumediene and others v. Bosnia and Herzegovina*)¹⁹ სასამართლომ დაუშვებლად გამოაცხადა ალჟირელთა ჯგუფის მიერ შეტანილი საჩივარი, რომლებიც ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის მიმართ კონვენციის ძალაში შესვლამდე გადასცეს აშშ-ის ხელისუფლების ორგანოებს და გადაიყვანეს გუანტანამოს ყურეში ტერორისტული თავდასხმის დაგეგმვის ეჭვის საფუძველზე. ფაქტების საფუძველზე სასამართლომ დაასკვნა, რომ ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის ხელისუფლების ორგანოებმა მიიღეს ყველა შესაძლო ზომები განმცხადებლების უფლებების დასაცავად, რაც მოითხოვს ეროვნულმა სასამართლოებმა (იმაზე მსჯელობის გარეშე, ჰქონდათ თუ არა მათ კონვენციის საფუძველზე მოვალეობა, განმცხადებლების დასაცავად ჩარეულიყვნენ აშშ-ის ხელისუფლების ორგანოების საქმიანობაში, მიუხედავად იმისა, რომ ეროვნული სასამართლოს რომელიმე გადაწყვეტილება არ მოითხოვდა მათგან ამგვარი ზომების მიღებას). საქმეში სტივენსი მალტის წინააღმდეგ (*Stephens v. Malta*)(No. 1)²⁰ განმცხადებელი დააპატიმრეს და იმყოფებოდა პატიმრობაში ესპანეთში მისი ექსტრადიციის მოთხოვნით მალტის სასამართლოს მიერ გაცემული ბრძანების საფუძველზე, რომელიც მოგვიანებით დადგინდა, რომ უფლებამოსილებების გადაჭარბებით იქნა მიღებული. ჩაითვალა, რომ საქმეში იდგა მალტის (და არა ესპანეთის) მთავრობის პასუხისმგებლობის საკითხი მე-5 მუხლის საფუძველზე, რადგან განმცხადებლის თავისუფლების შეზღუდვა უკავშირდებოდა მხოლოდ მალტის ხელისუფლების ორგანოების მიერ მიღებულ ზომებს.

- 6.06 საქმე Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret AS ირლანდიის წინააღმდეგ (*Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret AS v. Ireland*)²¹ ეხებოდა ირლანდიაში განმცხადებლის მიერ დალიზინგებული თვითმფრინავის დაყადაღებას შიდა სამართალში უშუალოდ მოქმედი ევროპის თანამეგობრობის რეგულაციის თანახმად, რომელიც ეხებოდა გაეროს სანქციების აღსრულებას იუგოსლავიის ფედერაციული რესპუბლიკის წინააღმდეგ²². რამდენადაც ღონისძიება გატარებულ იქნა ხელისუფლების ორგანოების მიერ ქვეყნის ტერიტორიაზე ტრანსპორტის მინისტრის გადაწყვეტილების საფუძველზე, სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებელი კომპანია ხვდებოდა მოპასუხე სახელმწიფოს იურისდიქციის ფარგლებში.
- 6.07 როგორც ზემოთ განვიხილეთ, პასუხისმგებლობა კონვენციის საფუძველზე ჩვეულებრივ დგება ინდივიდების მიმართ, რომლებიც იმყოფებიან კონვენციის წევრი სახელმწიფოს იურისდიქციის ფარგლებში იმ გაგებით, რომ ისინი ფიზიკურად იმყოფებიან შესაბამისი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე. თუმცა არსებობს ამ პრინციპიდან გამონაკლისები, როგორც ეს დადგინდა საქმეში გალიჩი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Galić v. Netherlands*)²³. ამ საქმეში ის ფაქტი, რომ საერთაშორისო სისხლის სამართლის ტრიბუნალი ყოფილი იუგოსლავიისთვის მდებარეობდა ნიდერლანდებში, არ ჩაითვალა საკმარისად, რათა აღნიშნულ სასამართლოში წარმოებულ პროცესთან დაკავშირებით განმცხადებლის საჩივრებზე პასუხისმგებლობა ნიდერლანდებისთვის დაეკისრებინათ.
- 6.08 ევროპის სასამართლოში იმგვარ საკითხზე შესული განმცხადებლის საჩივარი, რომელიც არ ხვდება მოპასუხე სახელმწიფოს იურისდიქციის ფარგლებში, დაუშვებლად გამოცხადდება 35(3)(ა)-ე მუხლის საფუძველზე. ეს გრცლად განხილულია მე-4 თავში – „*ratione personae*“. დასაშვებობის პირობის განხილვისთვის იხილეთ ზემოთ 4.135.
- 6.09 კონვენციის სისტემის მნიშვნელოვანი ასპექტია ის, რომ კონვენცია არ აკონკრეტებს,

18 No. 48787/99, 8.7.04. პარ. 392.

19 Nos. 38703/06, 40123/06, 43301/06, 43302/06, 2131/07 და 2141/07, განჩინება 18.11.08.

20 No. 11956/07, 21.4.09.

21 No. 45036/98, 30.6.05.

22 ევროპული თანამეგობრობის რეგულაცია 990/93 გაეროს უშიშროების საბჭოს 820(1993) რეზოლუციის იმპლემენტაციისთვის.

23 No. 22617/07, განჩინება 9.6.09 (უფრო ვრცლად განხილულია ზემოთ, 4.135).

თუ როგორ უნდა უზრუნველყოს ხელშეშეკრულმა სახელმწიფომ კონვენციის დაცვა. ეს კონვენციის წევრი თითოეული სახელმწიფოს გადასაწყვეტია. პირველი მუხლი, მაგალითად, არ მოითხოვს, რომ კონვენცია აუცილებლად გამოცხადდეს სახელმწიფოს ეროვნული სამართლის ნაწილად (ინკორპორაცია).

- 6.10 თავად პირველი მუხლი ადგენს უპირველეს ვალდებულებას წევრი სახელმწიფოებისთვის, რომ მათ უზრუნველყონ კონვენციის მატერიალური უფლებები; მაგრამ ის არ შეიძლება კონვენციის დამოუკიდებელი დარღვევის საგანი გახდეს. შესაბამისად, ევროპის კომისიამ უარყო კვიპროსის მთავრობის მტკიცება, რომ პირველი მუხლი დაირღვა საქმეში კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (*Cyprus v. Turkey*).²⁴ მიუხედავად ამისა, პირველი მუხლი შეიძლება მოიშველიოს სასამართლომ სხვა მატერიალურ უფლებებთან მიმართებით და უკავშირდება კონვენციის ფუნდამენტურ პრინციპს, რომლის თანახმადაც კონვენცია იმგვარად უნდა განიმარტოს, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს პრაქტიკული და ეფექტიანი და არა თეორიული და ილუზიური უფლებები²⁵ (იხილეთ ზემოთ 5.15). პირველ მუხლს ხშირად ეყრდნობა სასამართლო, რათა განამტკიცოს მატერიალური უფლების მოქმედების სფერო. მაგალითად, პირველი მუხლი მოშველიებულ იქნა მე-2 მუხლით გათვალისწინებული სიცოცხლის დაცვის მოვალეობასთან ერთად და იმ მიგნების გასამართლებლად, რომ მე-2 მუხლი მოითხოვს რაიმე ფორმით ოფიციალური გამოძიების ჩატარებას, როდესაც ინდივიდების სიკვდილი ძალის გამოყენების შედეგია²⁶.
- 6.11 სასამართლოს შეუძლია ასევე მოიშველიოს პირველი მუხლი, როდესაც სახელმწიფოს პოზიტიური მოვალეობების ფარგლები საეჭვოა²⁷ (იხილეთ, აგრეთვე, 5.18 ზემოთ). მაგალითად, საქმეში ა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*A v. UK*)²⁸, პირველ მუხლს დაეყრდნო სასამართლო იმის დადგენისას, რომ მოპასუხე მთავრობას შეიძლებოდა დაკისრებოდა პასუხისმგებლობა მე-3 მუხლის საფუძველზე, რადგან მან ვერ შეძლო მცირეწლოვანი ბავშვის დაცვა მამინაცვლის მიერ ცემისგან. სასამართლომ დაადგინა, რომ პირველი მუხლი მე-3 მუხლთან ერთად მოითხოვს სახელმწიფოსგან ყველა ზომის მიღებას იმის უზრუნველსაყოფად, რომ მისი იურისდიქციის ფარგლებში მყოფი ინდივიდები არ დაექვემდებარებიან წამებას ან არაადამიანურ ან ღირსების შემლახველ მოპყრობას ან დასჯას, მათ შორის, არასათანადო მოპყრობას კერძო პირების მხრიდანაც²⁹. შესაბამისად, სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს, რომ ბავშვების და სხვა მოწყვლადი ადამიანების მიმართ ამგვარი მოპყრობის თავიდან ასაცილებლად ეფექტიანი მექანიზმი არსებობდეს.

მუხლი 2: სიცოცხლის უფლება

6.12 მე-2 მუხლი აცხადებს:

- ყოველი ადამიანის სიცოცხლის უფლება კანონით არის დაცული. არავის სიცოცხლე არ შეიძლება განზრახ იქნეს ხელყოფილი. სიცოცხლის ხელყოფა

24 Nos. 6780/74 და 6950/75, 10.7.76.

25 იხილეთ მაგ. *სოერინგი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Soering v. UK)*, No. 14038/88, სერია ა, No. 161, 7.7.89, პარ. 87; *კრუზ ვარასი შვედეთის წინააღმდეგ (Cruz Varas v. Sweden)*.

26 იხილეთ მაგ. მაკკანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McCann v. UK*), No. 18984/91, სერია ა, No. 324, 27.9.95, პარ. 161; თანრიქული თურქეთის წინააღმდეგ (*Tanrikulu v. Turkey*), No. 26763/94, 8.7.99, პარ. 101; აქოჩი თურქეთის წინააღმდეგ (*Akkoç v. Turkey*), Nos. 22947/93 და 22948/93, 10.10.00, No. 15576/89, 20.3.91.

27 იხილეთ მაგ. *Vgt Verein Gegen Tierfabriken შვეიცარიის წინააღმდეგ (Vgt Verein Gegen Tierfabriken v. Switzerland)*, No. 24699/94, 28.6.01, პარ. 45-7 – პირველი და მე-10 მუხლების გამოყენება იმ საქმეში, რომელიც ეხებოდა „პოლიტიკური რეკლამის“ გავრცელებას ტელევიზიაში.

28 No. 25599/94, 23.9.98.

29 იხილეთ, აგრეთვე, ზ და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Z and others v. UK*), No. 29392/95, 10.5.01, პარ. 73.

დასაშვებია მხოლოდ სასამართლოს მიერ გამოტანილი სასიკვდილო განაჩენის აღსრულების შედეგად, ისეთი დანაშაულის ჩადენისათვის, რომლისთვისაც კანონი ითვალისწინებს ამ სასჯელს.

2. სიცოცხლის ხელყოფა არ ჩაითვლება ამ მუხლის საწინააღმდეგოდ ჩადენილ ქმედებად, თუ ის შედეგად მოჰყვა ძალის გამოყენებას, რომელიც აბსოლუტურ აუცილებლობას წარმოადგენდა:

- ა) ნებისმიერი პირის დასაცავად არამართლზომიერი ძალადობისაგან;
- ბ) კანონიერი დაკავებისათვის ან კანონიერად დაპატიმრებული პირის გაქცევის აღსაკვეთად;
- გ) აჯანყების ან ამბოხების ჩასახშობად კანონიერ ღონისძიებათა განხორციელებისას.

6.13 სიცოცხლის დაცვა კონვენციის ერთ-ერთ ყველაზე ფუნდამენტურ უფლებად ითვლება და ის „მოიცავს ერთ-ერთ ძირითად ღირებულებას დემოკრატიული საზოგადოებებისა, რომლებიც ქმნიან ევროპის საბჭოს“³⁰. სიცოცხლის ხელყოფა, შესაბამისად, ექვემდებარება „ყველაზე ფრთხილ შემოწმებას“ სასამართლოს მიერ³¹. კონვენციის მე-15 მუხლის თანახმად, მე-2 მუხლის ვალდებულებების შესრულებიდან გადახვევა დაუშვებელია (გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც სიკვდილი უკავშირდება კანონიერ საომარ ქმედებებს). მე-2 მუხლს აქვს როგორც პოზიტიური, ასევე ნეგატიური ასპექტები: სიცოცხლის დაცვის პოზიტიური მოვალეობა და სიცოცხლის უკანონოდ ხელყოფისგან თავის შეკავების ნეგატიური ვალდებულება. პოზიტიური მოვალეობა წარმოიშობა მე-2 მუხლის კონვენციის პირველ მუხლთან ერთად წაკითხვის შედეგად, და სახელმწიფოებს, სხვათა შორის, აკისრებს ეფექტიანი, ოფიციალური გამოძიების ჩატარების ვალდებულებას, როდესაც პირი იღუპება ძალის გამოყენების ან სხვა სასიკვდილო უბედური შემთხვევის შედეგად³².

6.14 მე-2 მუხლი უკავშირდება როგორც განზრახ, ისე გაუფრთხილებლობით სიცოცხლის მოსპობას. მე-2 მუხლის მე-2 პუნქტი შეიცავს იმ გარემოებების ამომწურავ სიას, რომელთა არსებობისას ძალის გამოყენება დასაშვებია (მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც ეს აბსოლუტურად აუცილებელია), რასაც შეიძლება შედეგად მოჰყვეს სიცოცხლის ხელყოფა³³, რომელიც არ იყო განზრახული; ამასთან, ის არეგულირებს სიცოცხლის განზრახ მოსპობასაც.

6.15 სიცოცხლის მოსპობა მკაცრად პროპორციული უნდა იყოს მე-2 მუხლის მე-2 პუნქტით გათვალისწინებული, შესაბამისი მიზნისა. ეს მოითხოვს დასახული მიზნის ხასიათის, კონკრეტულ საქმეში სიცოცხლისთვის არსებული საფრთხის ხასიათის და სიცოცხლის მოსპობის საფრთხის ხარისხის შეფასებას.

6.16 მე-2 მუხლის მოქმედების სფერო ვრცლად არის განხილული ქვემოთ შემდეგი კონტექსტების მიხედვით: პოლიციის ოპერაციები (6.17); სამხედრო და უშიშროების ძალების ოპერაციები (6.23); პატიმრობაში გარდაცვალება (6.29); გაუჩინარება (6.38); სახელმწიფო პატიმრობაში და სახელმწიფო დაწესებულებებში თვითმკვლელობა (6.40); სიკვდილით დასჯა (6.44); (სახელმწიფო და არასახელმწიფო) დანაშაულების მსხვერპლები – ალკვეთისა და გამოძიების მოვალეობები (6.46); სიცოცხლის დაცვის მოვალეობა: გარემოს დაცვის საქმეები; საფრთხეები და უბედური შემთხვევები (6.64);

30 იხილეთ მაგ. მაკკანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McCann v. UK*), No. 18984/91, სერია ა, No. 324, 27.9.95, პარ. 147.

31 იხილეთ მაგ. გული თურქეთის წინააღმდეგ (*Gül v. Turkey*), No. 22676/93, 14.12.00, პარ. 78.

32 იხილეთ მაგ. მაკკანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McCann v. UK*), No. 18984/91, სერია ა, No. 324, 27.9.95, პარ. 161.

33 სტიუარტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Stewart v. UK*), No. 10044/82, განჩინება 10.7.84, 39 DR 162, გვ. 169-71.

ჯანმრთელობის დაცვა, აბორტი, ევთანაზია და დახმარება თვითმკვლელობაში (6.66).

პოლიციის ოპერაციები

- 6.17 სასამართლო ფრთხილად შეამოწმებს პოლიციის ან უშიშროების ძალების მიერ სასიკვდილო ძალის გამოყენებას, როგორც ფართო სამართლებრივ ჩარჩოს, ისე კონკრეტული სადავო ოპერაციის დაგეგმვასა და განხორციელებას. პოლიციის ოპერაციები, შესაბამისად, საკმარისად უნდა რეგულირდებოდეს ეროვნული სამართლით და უნდა შეიცავდეს თვითნებობისა და ძალის ბოროტად გამოყენების წინააღმდეგ ადეკვატური და ეფექტიანი გარანტიების სისტემას. ჩაითვალოს, რომ ეს ვალდებულება დაირღვა საქმეში მაკარაძის საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Makaratzis v. Greece*)³⁴ (განხილულია ქვემოთ, 6.22), რადგან მოქმედი კანონმდებლობა, რომელიც არეგულირებდა ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენებას, საბერძნეთში მიღებული იყო მეორე მსოფლიო ომის დროს. მართალია, სასამართლომ აგრეთვე მაკარაძე გააკრიტიკა პოლიციის მიერ ცეცხლსასროლი იარაღის ქაოტური გამოყენება, მაგრამ დიდი პალატის უმრავლესობამ აქცენტი გააკეთა ეროვნულ სამართალში არსებულ მდგომარეობაზე. სასამართლოს აღწერით, ის იყო „დრომოჭმული და არასრული“, რადგან პოლიციას არ აძლევდა ნათელ სახელმძღვანელო მითითებებს და კრიტერიუმებს, რომელიც არასაომარ მდგომარეობაში დაარეგულირებდა ძალის გამოყენებას.
- 6.18 პოლიციის ოპერაციების დაგეგმვას და ზედამხედველობას მინიმუმამდე უნდა დაჰყავდეს სიცოცხლის მოსპობის რისკი³⁵. სახელმძღვანელო საქმე მაკანნი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McCann and others v. UK*)³⁶ ეხებოდა ბრიტანეთის უშიშროების სამსახურების მიერ „ირლანდიის რესპუბლიკური არმიის“ მოქმედი სამსახურის დანაყოფის წევრების მიმართ სასიკვდილო ცეცხლის გახსნას გიბრალტარში. აქ სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ იმის შეფასებისას, იყო თუ არა ძალის გამოყენება „აბსოლუტურად აუცილებელი“, მას უნდა გამოეყენებინა უფრო მკაცრი და უფრო მომთხოვნი ტესტი, ვიდრე იმ შემთხვევაში იყენებდა, როდესაც ფასდებოდა, სახელმწიფოს ქმედება იყო თუ არა „აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში“.³⁷ სასამართლომ უარყო ამ საქმეში ის არგუმენტები, რომ მე-2 მუხლთან შიდა სამართლის ან პრაქტიკის (სახელმწიფო მოხელეების მომზადებასთან და მითითებებთან დაკავშირებით) შეუთავსებლობა თავისთავად არლევდა კონვენციას და რომ მოკვლევის ჩატარების პროცედურა იყო არაადეკვატური. მან აგრეთვე დაადგინა, რომ ჯარისკაცებს პატიოსნად და გონივრულად (თუმცა შეცდომით) სჯეროდათ, რომ აუცილებელი იყო გაესროლათ ეჭვმიტანილების მიმართულებით, რათა აღეკვეთათ მათ მიერ ბომების დეტონაცია და დიდი ოდენობით სიცოცხლის მოსპობა. თუმცა, 10 ხმით ცხრის წინააღმდეგ, სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-2 მუხლი დაირღვა ოპერაციის დაგეგმვისა და აღსრულების პროცესში გამოვლენილი უმოქმედობების გამო. სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა ხელისუფლების გადაწყვეტილებაზე, არ შეეშალათ ხელი ეჭვმიტანილებისთვის გიბრალტარში ჩასვლაზე, იმაზე, რომ ხელისუფლების ორგანოებმა საკმარისად არ გაითვალისწინეს შესაძლებლობა, რომ მათი დაზვერვის შეფასება შეიძლებოდა ნაწილობრივ მაინც მცდარი ყოფილიყო და ავტომატურად სასიკვდილო ძალის გამოყენებაზე, როდესაც ჯარისკაცებმა ცეცხლი გახსნეს. სასამართლო კიდევ ერთხელ თითქმის თანაბრად გაიყო საქმეში ანდრონიკუ და კონსტანტინუ კვიპროსის

34 No. 50385/99, 20.12.04.

იქვე, პარ. 70. მაგრამ, იხილეთ აგრეთვე მოსამართლე კოსტასის, ბრატცას, ლორენცენის და ვაჯინის თანხმევდრი მოსაზრება (რომელიც ამტკიცებდა, რომ მნიშვნელოვანი იყო, როგორ ჩატარდა ოპერაცია, და არა — სამართლებრივი ჩარჩო, მე-2 მუხლის დარღვევის დასადგენად). იხილეთ აგრეთვე მოსამართლეების როძაკისის, ტულ-კენსის, შუპანიჩის, გიულუმოანის, ზიმელეს, კალაიჯიევის და კარაკაშის გაერთიანებული განსხვავებული მოსაზრება საქმეში ჯულიანი და გაგიო იტალიის წინააღმდეგ (*Giuliani and Gaggio v. Italy*), No. 23458/02, 24.3.11.

36 იხილეთ მაგ. ნაჩოვა და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Nachova and others v. Bulgaria*), Nos. 43577/98 და 43579/98, 6.7.05, პარ. 103.

37 No. 18984/91, სერია ა, No. 324, 27.9.95.

38 იქვე, პარ. 149.

წინააღმდეგ (*Andronicou and Constantinou v. Cyprus*)³⁹, რაც ასახავს პოლიციის ოპერაციების შეფასების ნაგულისხმევ სირთულეებს. აქ სასამართლომ არ დაადგინა სიცოცხლის უფლების დარღვევა (ხუთი ხმით ოთხის წინააღმდეგ), პოლიციის მიერ მამაკაცისა და მისი საცოლის დაცხრილვასთან დაკავშირებით, როდესაც თავის ბინაში მამაკაცმა საცოლე მძევლად აიყვანა. მათ სასიკვდილო ცეცხლი გაუხსნეს მას შემდეგ, რაც პოლიციამ შტურმით აიღო სახლი რამდენიმე საათიანი მოლაპარაკებების შედეგად. სასამართლომ დაადგინა, რომ სასიკვდილო ძალის გამოყენება არ გასცდენია „აბსოლუტურად აუცილებლის“ ფარგლებს და დაადგინა, რომ გადარჩენის ოპერაცია ადეკვატურად იყო დაგეგმილი და ორგანიზებული. ამგვარ სიტუაციებში გამოყენებული ტესტის მიხედვით, ოპერაციებმა შესაძლებლობის ფარგლებში მაქსიმალურად უნდა შეამცირონ საქმეში ჩართული პირების სიცოცხლის ხელყოფის საფრთხე. მომდევნო საქმე გული თურქეთის წინააღმდეგ (*Gül v. Turkey*)⁴⁰ განასხვავებს ანდრონიკუს საქმისგან, რადგან პოლიციის ოფიცრებმა პირი სასიკვდილოდ დაჭრეს, როდესაც ის პასუხობდა მათ კაკუნს კარებზე ადრიანი დილის საათებში: „პასუხად ... ცეცხლის გახსნა ავტომატური იარაღიდან იმ სამიზნის მიმართ, რომელიც არ ჩანს, საცხოვრებელ კორპუსში, სადაც სახლობს უდანაშაულო მოსახლეობა, ქალები და ბავშვები, იყო ... უხეშად არაპროპორციული“. ამისგან განსხვავებით, ჩათვალა, რომ საქმეში აშშ-ით ოქმანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Ahmet Üzkan and others v. Turkey*)⁴¹, თურქეთის უშიშროების ძალების გადაწყვეტილება, გაეხსნათ ინტენსიური ცეცხლი სოფლისთვის, მათი მიმართულებით განხორციელებული სროლის პასუხად, „აბსოლუტურად აუცილებელი“ იყო მათი სიცოცხლის დასაცავად. თუმცა მათი უმოქმედობა იმის გამოსარკვევად, ხომ არ დაზარალდნენ სამოქალაქო პირები, არღვევდა მე-2 მუხლით გათვალისწინებულ ვალდებულებას – დაეცვათ სიცოცხლე. საქმე ცელნიკუ საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Celniku v. Greece*)⁴² ეხებოდა მამაკაცის სასიკვდილოდ დაჭრას პოლიციის ოფიცრის მიერ მისი დაჭერის მცდელობისას იმ მომენტში, როდესაც პოლიციის ოფიცერი თავისი მოვალეობის შესრულების პროცესში არ იმყოფებოდა. ოფიცრის იარაღმა გაისროლა იმის გამო, რომ მსხვერპლმა დაარტყა მას ხელში, რომლითაც იარაღი ეჭირა და რომელმაც ამის შედეგად გაისროლა. სასამართლომ შესაბამისად ჩათვალა, რომ ძალის გამოყენება სახელმწიფოს არ უნდა შერაცხვოდ. ამისდა მიუხედავად, მე-2 მუხლის დარღვევა დადგინდა იმის გამო, რომ ხელისუფლების ორგანოები დაუდევრად მოქმედებდნენ ოპერაციის ჩატარებისას და არ გამოიჩინეს სათანადო სიფრთხილე იმის უზრუნველსაყოფად, რომ შემთხვევის ადგილზე მყოფი პირებისთვის რისკი მინიმუმამდე დაეყვანათ.

- 6.19 სასამართლომ არ ჩათვალა, რომ სასიკვდილო ძალის გამოყენება თავის დასაცავად და პირის შესაპყრობად არაპროპორციული იყო საქმეში იუქსელ ერდოღანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Yüksel Erdoğan and others v. Turkey*)⁴³, რომელიც ეხებოდა პოლიციის მიერ განმცხადებლის ნათესავის მიმართ სროლას ცენტრალური სტამბოლის კაფეში. პოლიცია იქცეოდა იმ ინფორმაციის გათვალისწინებით, რომ პირი შეიარაღებული იყო. სასამართლომ გაიზიარა ეროვნული სასამართლოს მიგნება, რომ პოლიციამ გარდაცვლილს ჩაბარება მოსთხოვა და გასროლამდე სათანადოდ გააფრთხილა; პოლიციამ სროლა მხოლოდ მას შემდეგ დაიწყო, რაც მათ მიმართ გაისროლეს. მე-2 მუხლის დარღვევას არ ჰქონდა ადგილი აგრეთვე საქმეში ბუბინსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Bubbins v. UK*)⁴⁴, რომელიც ეხებოდა სასიკვდილო

39 No. 25052/94, 9.10.97.

40 No. 22676/93, 14.12.00, პარ. 82.

41 No. 21689/93, 6.4.04. იხილეთ, აგრეთვე, პერკი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Perk and others v. Turkey*), No. 50739/99, 28.3.06 (პოლიცია თავს დაესხა ბინას და დახოცა მასში მყოფი პირები, იცოდა რა, რომ ეჭმიტანილები შეიარაღებული იყვნენ და ჯეროდა, რომ ისინი ტერორისტული თავდასხმისთვის ემზადებოდნენ – არ დადგინდა დარღვევა).

42 No. 21449/04, 5.7.07.

43 No. 57049/00, 15.2.07.

44 No. 50196/99, 17.3.05. იხილეთ, აგრეთვე, ჰუოჰვანაინენი ფინეთის წინააღმდეგ (*Huohvanainen v. Finland*), No. 57389/00, 13.3.07.

სროლას განმცხადებლის ძმის მიმართ მისი ბინის ორსაათიანი ალყის შემდეგ. მოგვიანებით აღმოჩნდა, რომ იარაღი, რომელიც მსხვერპლს ეკავა, მხოლოდ თოფის მოდელი იყო. სასამართლომ გაითვალისწინა, რომ პოლიციის ოფიცერს, რომელმაც გაისროლა, გულწრფელად სჯეროდა შესაბამის მომენტში, რომ მისი სიცოცხლე საფრთხეში იყო და რომ საჭირო იყო ცეცხლის გახსნა კოლეგების და თავის დასაცავად. ძალის გამოყენება იყო „ძალიან დასანანი“, მაგრამ არ იყო არაპროპორციული (და პოლიციის ოპერაციის დაგეგმვასა და კონტროლში არ ჰქონდა ადგილი რაიმე მნიშვნელოვან ნაკლოვანებას). მე-2 მუხლი არ დარღვეულა აგრეთვე საქმეში ჯულიანი და გავიო იტალიის წინააღმდეგ (*Giuliani and Gaggio v. Italy*)⁴⁵, რომელიც ეხებოდა კარაბინერების წევრის მიერ დემონტრაციის მონაწილე კარლო ჯულიანის მიმართ სასიკვდილო გასროლას შეტაკებისას, რომელიც მოხდა დიდი რვიანის სამიტის დროს გენუაში, 2001 წელს. სასამართლომ დაადგინა, რომ ოფიცერს პატიოსნად სჯეროდა, რომ მისი სიცოცხლე მყისიერი და რეალური საფრთხის ქვეშ იყო, როდესაც მის ჯიპს ძალადობრივად დაესხნენ თავს დემონსტრანტები და მან გამოიყენა პისტოლეტი, როგორც თავდასხმისგან თავის დაცვის საშუალება. შესაბამისად, არ ჩაითვალა, რომ ძალის გამოყენება არაპროპორციული იყო⁴⁶. საქმეში ბრეიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Brady v. UK*)⁴⁷, განმცხადებლის მამა მოკლა პოლიციამ ძარცვის პროცესში. პოლიციას წინასწარ ჰქონდა ინფორმაცია დანაშაულის შესახებ და მობილიზებული იყვნენ დანაშაულის ადგილზე (მშრომელ მამაკაცთა კლუბთან). გამოძიებისას პოლიციის ოფიცრებმა მისცეს ჩვენება, რომლის თანახმადაც, მამაკაცს მას შემდეგ ესროლეს, როცა მან მარჯვენა ხელში არსებული საგნით საშიში მოძრაობა შეასრულა (რომელიც შემდგომში პატარა ფარანი აღმოჩნდა). როდესაც განაცხადი დაუშვებლად გამოაცხადა, სასამართლომ აღნიშნა, რომ სასიკვდილო ძალის გამოყენება აბსოლუტურად აუცილებელი იყო პოლიციის დასაცავად უკანონო ძალადობისგან მე-2 მუხლის მე-2 პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტის მიზნებისთვის.

- 6.20 საქმეში კელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Kelly v. UK*)⁴⁸, განმცხადებლის ვაჟი მოკლული იქნა ჯარისკაცების მიერ, როდესაც ის გადამეტებული სიჩქარით მოძრაობდა და მანქანით ჩაუქროლა პოლიციის მიერ გადაკეტილ გზის მონაკვეთს ბელფასტში. „აშკარა დაუსაბუთებლობის“ მოტივით განაცხადის დაუშვებლად გამოცხადებისას, კომისიამ გაიზიარა არგუმენტი, რომ ჯარისკაცების ქმედებები მიზნად ისახავდა იმ პირთა კანონიერი დაკავების განხორციელებას (მუხლი 2(2)(ბ)), რომლებიც გონივრულად შეიძლებოდა ჩათვლილიყვნენ ტერორისტებად და რომ მათ მიერ ძალის გამოყენება გამართლებული იყო (როცა შეფასება ხორციელდებოდა „ჩრდილოეთ ირლანდიის მოვლენების კონტექსტში“). თუმცა, საქმეში ნაჩოვა და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Nachova and others v. Bulgaria*)⁴⁹, დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ მე-2 მუხლი დაირღვა სამხედრო პოლიციის მიერ ბოშური წარმოშობის ორი მამაკაცის მიმართ სასიკვდილო სროლის შედეგად, როდესაც ისინი ცდილობდნენ დაეკავებინათ დაზარალებულები, რომლებიც სავალდებულო სამხედრო სამსახურიდან ნებართვის მიღების გარეშე აპირებდნენ წასვლას. პირველ რიგში, სამართლებრივი ჩარჩო იყო „ფუნდამენტურად ხარვეზიანი“, რადგან შესაბამისი მარეგულირებელი კანონმდებლობა სამხედრო პოლიციის მიერ ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენებასთან დაკავშირებით არ ყოფილა გამოქვეყნებული და არ შეიცავდა რაიმე ნათელ დამცავ მექანიზმებს, რათა აღეკვეთათ სიცოცხლის თვითნებური ხელყოფა. სასამართლო „ფრიად შეწუხდა“ იმის გამო, რომ

45 No. 23458/02, 24.3.11.

46 შვიდი განსხვავებული აზრის მქონე მოსამართლე ამტკიცებდა, რომ ადგილი ჰქონდა მე-2 მუხლის მატერიალური ასპექტის დარღვევას შიდასამართლებრივ ჩარჩოში არსებული ნაკლოვანებების გამო და, აგრეთვე, პოლიციის ოპერაციის დაგეგმვასა და ორგანიზებაში გამოვლენილი უმოქმედობების გამო და იმის გამო, რომ ადგილი ჰქონდა მე-2 მუხლის პროცედურულ დარღვევას გამოძიების არაადეკვატურობის მიზეზით.

47 No. 55151/00, განჩინება 3.4.01.

48 No. 17579/90, განჩინება 31.1.93, 74 DR 139.

49 Nos. 43577/98 და 43579/98, 6.7.05. ეს განხილულია უფრო ვრცლად ქვემოთ, 6.50 ნაწილში და მე-14 მუხლიდან დაკავშირებით.

კანონმდებლობა „რეალურად იძლეოდა სასიკვდილო ძალის გამოყენების უფლებას, როდესაც შეიარაღებული ძალების წევრის დაკავება ხდებოდა თუნდაც ყველაზე უმნიშვნელო დანაშაულისთვის“⁵⁰. ამასთან, რადგან დაკავების განმახორციელებელ ოფიცერებს მითითება ჰქონდათ, რომ ყველა საშუალებით უნდა განეხორციელებინათ დაკავება, სასამართლომ დაადგინა, რომ ოპერაციის დაგეგმვა და კონტროლი „აჩვენებდა სავალალო უგულვებელყოფას სიცოცხლის უფლების უპირატესი მნიშვნელობისა“⁵¹. სასამართლომ აგრეთვე დაადგინა, რომ დაკავების განმახორციელებელ ოფიცერებს უნდა სცოდნოდათ, რომ არცერთი მამაკაცი არ იყო შეიარაღებული და წინათ არასდროს მიუმართავთ ძალადობისთვის და არ შეუქმნიათ ვინმესთვის საფრთხე. ამან განაპირობა სასამართლოს ერთმნიშვნელოვანი განცხადება, რომ „სავარაუდოდ სასიკვდილო ძალის გამოყენება ვერ ჩაითვლება „აბსოლუტურად აუცილებლად“, როდესაც ცხადია, რომ დასაკავებელი პირი არ წარმოადგენს საფრთხეს სიცოცხლის ან ჯანმრთელობისთვის და მის მიმართ არ არსებობს ძალადობრივი დანაშაულის ჩადენის ეჭვი“⁵². ბოლოს, გამოირკვა, რომ ძალის გამოყენება ოფიცრის მიერ, რომელმაც ესროლა დაზარალებულებს, იყო უხეშად გადაჭარბებული.

- 6.21 საქმეში საუდი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Saoud v. France*)⁵³ სასამართლომ დაადგინა, რომ ძალის გამოყენება პოლიციის ოფიცრის მიერ ახალგაზრდა კაცის დასაკავებლად, რომელსაც შიზოფრენია ჰქონდა, გამართლებული იყო, რათა უზრუნველყოთ მისი დედისა და დების ფიზიკური უსაფრთხოება. თუმცა, ის პოლიციის ოფიცრებმა მიაჯაჭვეს მიწაზე 35 წუთის განმავლობაში და გულის შეტევისგან გარდაიცვალა. მას არ ჩატარებია სამედიცინო შემოწმება და ხელისუფლების ორგანოებს არ მიუღიათ კონკრეტული ინსტრუქციები ფიზიკური შეზღუდვის ამგვარი ტექნიკის გამოყენებასთან დაკავშირებით. შესაბამისად, ადგილი ჰქონდა მე-2 მუხლის დარღვევას. საქმეში სკავუზო-ჰაგერი და სხვები შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Scavuzzo-Hager and others v. Switzerland*)⁵⁴ ჩაითვალა, რომ ადგილი არ ჰქონდა მე-2 მუხლის მატერიალური მოთხოვნების დარღვევას იმ პირობებში, როდესაც მენტალური პრობლემების მქონე პირი გარდაიცვალა პოლიციის მიერ დაპატიმრების შემდეგ. მოგვიანებით, ხელისუფლების ორგანოებმა დაადგინეს, რომ ის გარდაიცვალა წამლების გადაჭარბებული დოზით მიღების გამო. კონვენციის მე-2 მუხლის მე-2 პუნქტის „ბ“ ქვეპუნქტის საფუძველზე პასუხისმგებლობა არ დამდგარა, რადგან სასამართლომ დაადგინა, რომ დაკავების განმახორციელებელ ოფიცერს არ შეეძლო სცოდნოდა შემდეგი გარემოება: პირი იმდენად მოწყვლად მდგომარეობაში იმყოფებოდა, რომ უმცირესი გავლენაც კი მის სხეულზე სასიკვდილო გართულებებს გამოიწვევდა. აგრეთვე, არ დარღვეულა სიცოცხლის დაცვის პოზიტიური მოვალეობაც. პოლიციის ოფიცერი სწორად მოიქცა, როდესაც დაუყოვნებლივ გამოიძახა სასწრაფო დახმარების მანქანა და დააწვინა დაზარალებული გვერდულად უსაფრთხო პოზაში. ძალის გამოყენება შეიძლება გამართლებული იქნეს მე-2 მუხლის მე-2 პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტის საფუძველზე, იმ შემთხვევებში, როდესაც ზომები მიიღება „აჯანყების ან ამბოხების ჩასახშობად“. ეს დებულება დაირღვა საქმეში შიმშექი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Şimşek and others v. Turkey*)⁵⁵, სადაც პოლიციამ ცეცხლი გაუხსნა დემონსტრატორებს სტამბოლში, რითაც გამოიწვია რამდენიმე ადამიანის სიკვდილი და მრავალ ადამიანს მიაყენა სხეულის დაზიანება. მტკიცებულებებით დასტურდებოდა, რომ ხალხის გასაფანტად პოლიციამ დაიწყო სროლა პირდაპირ ხალხის მიმართულებით, ისე, რომ პირველ რიგში არ მიუმართავს სიცოცხლისთვის უფრო ნაკლებად საშიში მეთოდებისთვის, როგორიცაა ცრემლსადენი გაზი, წყლის ჭავლი ან რეზინის ტყვიები.

50 Nos. 43577/98 და 43579/98, 6.7.05. პარ. 99.

51 იქვე, პარ. 103-5.

52 იქვე, პარ. 107.

53 No. 9375/02, 9.10.07.

54 No. 41773/98, 7.2.06.

55 Nos. 35072/97 და 37194/97, 26.7.05. იხილეთ, აგრეთვე, ევრიმ ოქთემი თურქეთის წინააღმდეგ (*Evrım Öktem v. Turkey*), No. 9207/03, 4.11.08.

სასამართლომ გააკრიტიკა პოლიცია, რომელიც „პანიკამ მოიცვა“ და შესაბამისად მოქმედებდა; ამასთან, არ ხორციელდებოდა პოლიციის ცენტრალიზებული მეთაურობა. სასამართლომ გააკრიტიკა ხელისუფლების ორგანოები მათი მარცხის გამო, აღეჭურვათ პოლიცია ისეთი საშუალებებით, როგორიცაა ცრემლსადენი გაზი, პლასტმასის ტყვიები ან წყლის ჭავლის დანადგარი. საქმეში სტიუარტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Stewart v. UK*)⁵⁶, ბელფასტში ბრიტანელი ჯარისკაცების მიერ 13 წლის ბიჭის შემთხვევით სასიკვდილოდ დაჭრა, კომისიის გადაწყვეტილებით, არ არღვევდა მე-2 მუხლის იმის გამო, რომ პლასტმასის ტყვიების გამოყენება გამართლებული იყო ამბოხის ჩასახშობად. სიკვდილი გამოიწვია იმან, რომ მას შემდეგ, რაც ჯარისკაცმა იარაღი ფეხებში დაუმიზნა პირს, რომელიც აჯანყებას მეთაურობდა, თავად ჯარისკაცს მოხვდა ჭურვი და მისი ნასროლი აცდა მიზანს.

- 6.22 მე-2 მუხლი გამონაკლისის სახით გამოიყენება მაშინაც კი, როცა ძალის გამოყენება რეალურად არ გამოიწვევს სასიკვდილო შედეგს. ეს დამოკიდებულია სხვათა შორის გამოყენებული ძალის ტიპისა და ხარისხის და ძალის გამოყენების უკან მდგომი მიზნის ან განზრახვის შეფასებაზე⁵⁷. საქმეში მაკარაძის საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Makaratzis v. Greece*)⁵⁸ პოლიციამ ცეცხლი გაუხსნა მანქანას, რომელმაც წითელზე გაიარა და არ შეჩერდა რამდენიმე ადგილას, სადაც პოლიციას ჰქონდა გზა გადაკეტილი ათენის ცენტრში. ცეცხლის გახსნის შედეგად მძიმედ დაზიანდა განმცხადებელი, რომელიც სატესთან იჯდა. განმცხადებელს მისდევდა დიდი ოდენობით პოლიციის ოფიცრები, რომლებიც იყენებდნენ რევოლვერებს, პისტოლეტებსა და ავტომატებს. სასამართლომ გაიზიარა ის არგუმენტი, რომ პოლიცია მიზნად არ ისახავდა განმცხადებლის მოკვლას, თუმცა, ამისდა მიუხედავად, პოლიციის ოფიცრების მიერ ცეცხლსასროლი იარაღის გადაჭარბებულმა გამოყენებამ განმცხადებლის სიცოცხლე საფრთხეში ჩააგდო და, შესაბამისად, საქმე მოხვდა მე-2 მუხლის მოქმედების სფეროში.

სამხედრო და უშიშროების ძალების ოპერაციები

- 6.23 სამხედრო და უშიშროების ძალების ოპერაციების მიმართ მოქმედებს კონვენციის მოთხოვნები, მსგავსი იმისა, რაც გამოიყენება პოლიციის მიერ განხორციელებული ოპერაციების მიმართ (იხ. 6.17 ზემოთ). მე-20 საუკუნის 90-იანი წლების შუა პერიოდიდან სასამართლო და კომისია განიხილავდნენ განაცხადების მთელ რიგს, რომლებიც უკავშირდებოდა უშიშროების ძალების საქმიანობით გამოწვეულ სიკვდილიანობას სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთში. მაგალითად, საქმეში ოგური თურქეთის წინააღმდეგ (*Oğur v. Turkey*)⁵⁹ სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-2 მუხლის დარღვევა გამოწვეული იყო თურქეთის უშიშროების სამსახურების ოპერაციის დაგეგმვისა და აღსრულების შედეგად, რასაც მოჰყვა მუსა ოგურის დაცხრილვა; მე-2 მუხლის დამოუკიდებელი დარღვევა მოჰყვა ამ შემთხვევის არაეფექტიან გამოძიებას ეროვნული ხელისუფლების მხრიდან⁶⁰. (გამოძიების მოვალეობასთან დაკავშირებით იხილეთ, აგრეთვე, 6.29 პატიმრობაში გარდაცვალების შესახებ). საქმეში ერგი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ergi v. Turkey*)⁶¹ სასამართლომ დაადგინა მე-2 მუხლის დარღვევა უშიშროების ძალების ოპერაციის დაგეგმვასა და აღსრულებაში გამოვლენილი ნაკლოვანებების გამო და ადეკვატური და ეფექტიანი გამოძიების ნაკლებობის გამო⁶². თუმცა რიც საქმეებში, მათ შორის,

56 No. 10044/82, განჩინება 10.7.84, 39 DR 162.

57 იხილეთ მაგ. ილჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ilhan v. Turkey*), No. 22277/93, 27.6.00, პარ. 75; ბერქთაი თურქეთის წინააღმდეგ (*Berkay v. Turkey*), No. 22493/93, 1.3.01, პარ. 153-4; გრინი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Green v. UK*), No. 28079/94, განჩინება 19.5.05; ევრიმ ოქთემი თურქეთის წინააღმდეგ (*Evrım Öktem v. Turkey*), No. 9207/03, 4.11.08; დენის ვასილიევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Denis Vasilyev v. Russia*), No. 32704/04, 17.12.09.

58 No. 50385/99, 20.12.04.

59 No. 21594/93, 20.5.99.

60 იქვე, პარ. 71-84. იხილეთ, აგრეთვე, დემირაი თურქეთის წინააღმდეგ (*Demiray v. Turkey*), No. 27308/95, 9.11.00; მანსუროღლუ თურქეთის წინააღმდეგ (*Mansuroğlu v. Turkey*), No. 43443/98, 26.2.08.

61 No. 23818/94, 28.7.98.

62 No. 23818/94, 28.7.98, პარ. 68-86.

ერგის საქმეში⁶³ სტრასბურგის ინსტიტუტებმა დაასკვნეს, რომ არ არსებობდა საკმარისი ფაქტობრივი და მტკიცებულებითი საფუძველი გონივრულ ეჭვს მიღმა იმის დასადგენად, რომ დაზარალებულები განზრახ მოკლეს სახელმწიფოს წარმომადგენლებმა⁶⁴. შესაბამისად, ერგის საქმეში სასამართლომ ვერ დაადგინა დამატებით მე-2 მუხლის მატერიალური დარღვევა განმცხადებლის დის შესაძლო უკანონო მკვლელობასთან დაკავშირებით.

- 6.24 ისევე, როგორც სახელმწიფო პატიმრობაში მყოფი ინდივიდების შემთხვევაში (იხილეთ 6.29 ქვემოთ), როდესაც ადამიანს აღენიშნება დაზიანებები ან პოულობენ გარდაცვლილს სახელმწიფოს ხელისუფლების ექსკლუზიური კონტროლის სფეროში, მთავრობას ეკისრება ტვირთი წარმოადგინოს დამაკმაყოფილებელი და დამაჯერებელი განმარტება, თუ როგორ მოხდა სადავო მოვლენა (ახსნა მდგომარეობს იმაში, რომ ამგვარ სიტუაციებში მხოლოდ ხელისუფლების ორგანოებმა იციან ფაქტები)⁶⁵.
- 6.25 2005 წლიდან სასამართლომ აგრეთვე იმსჯელა დიდი რაოდენობით საქმეებზე რუსეთის წინააღმდეგ, რომლებიც უკავშირდება ჩეჩნეთის კონფლიქტს. ამ საქმეებში ბევრჯერ დადგინდა სიცოცხლის უფლების დარღვევა⁶⁶, რაც გამოწვეული იყო გასამართლების გარეშე სიკვდილით დასჯით⁶⁷, იძულებითი გაუჩინარებით⁶⁸, საჰაერო ან საარტილერიო დაბომბვით⁶⁹ და გარდაცვალებით ნაღმის აფეთქების⁷⁰ შედეგად. სასამართლომ არა მხოლოდ ის დაადგინა, რომ რუსეთის მთავრობა პასუხისმგებელი იყო სიცოცხლის უფლების მატერიალური დარღვევისთვის (ანუ, როდესაც თავად ხელისუფლების ორგანოები იყვნენ პასუხისმგებლები სადავო სასიკვდილო შედეგისთვის), არამედ, აგრეთვე, დაადგინა ჩატარებული გამოძიებების არაადეკვატურობა, რაც არღვევდა მე-2 მუხლის პროცედურულ ვალდებულებებს⁷¹. მაგალითად, საქმეში ისაევა, იუსუპოვა და ბაზაევა რუსეთის წინააღმდეგ (*Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia*)⁷² მე-2 მუხლი დაირღვა რუსეთის საჰაერო ძალების მიერ სამოქალაქო მანქანების კოლონის საჰაერო დაბომბვის შედეგად, როდესაც ისინი ტოვებდნენ გროზნოს 1999 წელს. გადატარებულად არაპროპორციული ძალის გამოყენების გამო (12 სამიზნის გარეშე მოქმედი საჰაერო ჯურები იქნა გაშვებული), სასამართლომ დაასკვნა, რომ ოპერაცია არ იყო დაგეგმილი და აღსრულებული სამოქალაქო მოსახლეობის სიცოცხლის დასაცავად საჭირო

63 იქვე, პარ. 77 და 78.

64 იხილეთ მოსამართლე ბონელოს ნაწილობრივ განსხვავებული მოსაზრება საქმეში ილმამი თურქეთის წინააღმდეგ (*Yilmaz v. Turkey*), No. 35875/97, 29.7.04, სადაც ის ამტკიცებდა, რომ უნდა დადგენილიყო მე-2 მუხლის არა მხოლოდ „პროცედურული“, არამედ მატერიალური ასპექტის დარღვევა. თუმცა პალატის უმრავლესობამ დაადგინა, რომ სახელმწიფომ მარცხი განიცადა, სწრაფი და ადეკვატური გამოძიება ჩატარებინა განმცხადებლის ცოლის მკვლელობასთან დაკავშირებით, სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებელმა ვერ წარმოადგინა მტკიცებულებები, რომლებიც „გონივრულ ეჭვს მიღმა“ დაადგენდა სახელმწიფოს პასუხისმგებლობას ჩადენილი მკვლელობისთვის. მოსამართლე ბონელოს აზრით, ეს იმას უტოლდებოდა, რომ „სახელმწიფოს უმოქმედობები ... ამ უმოქმედობების მსხვერპლისთვის მოეკითხათ“.

65 აქუში და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Akkum and others v. Turkey*), No. 21894/93, 24.3.05, პარ. 211.

66 მე-3, მე-5 და მე-13 მუხლების დარღვევის დადგენა აგრეთვე აერთიანებს ამ საქმეებს.

67 იხილეთ მაგ. ხაშიევი და აკაევა რუსეთის წინააღმდეგ (*Hashiyev and Akayeva v. Russia*), Nos. 57942/00 და 57945/00, 24.2.05; ესტამიროვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Estamirov v. Russia*), No. 60272/00, 12.10.06; ლულუევი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Luluyev and others v. Russia*), No. 69480/01, 9.11.06; ბიტეევა და X რუსეთის წინააღმდეგ (*Bitiyeva and X v. Russia*), Nos. 57953/00 და 37392/03, 21.6.07; მუსაევი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Musayev and others v. Russia*), Nos. 57941/00, 58699/00 და 60403/00, 26.7.07.

68 იხილეთ მაგ. ბაზორკინა რუსეთის წინააღმდეგ (*Bazorkina v. Russia*), No. 69481/01, 27.7.06; იმაკაევა რუსეთის წინააღმდეგ (*Imakayeva v. Russia*), No. 7615/02, 9.11.06; მალიკა ძამაევა და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Malika Dzhamayeva and others v. Russia*), No. 26980/06, 21.12.10.

69 იხილეთ, აგრეთვე, ისაევა რუსეთის წინააღმდეგ (*Isayeva v. Russia*), No. 57950/00, 24.2.05; ისაევა, იუსუპოვა და ბაზაევა რუსეთის წინააღმდეგ (*Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia*), Nos. 57947/00, 57948/00, 57949/00, 24.2.05; აბუევა და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Abuyeva and others v. Russia*), No. 27065/05, 2.12.10; ესმუხამბეტოვი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Es mukhambetov and others v. Russia*), No. 23445/03, 29.3.11.

70 ალბეკოვი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Albekov and others v. Russia*), No. 68216/01, 9.10.08.

71 ჩეჩნური გადაწყვეტილებების ანალიზისთვის, იხილეთ: P. Leach, *The Chechen Conflict: Analysing the Oversight of the European Court of Human Rights* [ფ. ლიჩი, ჩეჩნეთის კონფლიქტი: ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს შედამხედველობის ანალიზი] [2008] EHRLR 732-61.

72 Nos. 57947/00, 57948/00, 57949/00, 24.2.05.

მზრუნველობით. იმავენაირად, მე-2 მუხლის დარღვევას ჰქონდა ადგილი საქმეში ისაევა რუსეთის წინააღმდეგ (*Isayeva v. Russia*)⁷³ სოფელ კატირ-იურტის საშაერო და საარტილერიო დაბომბვის გამო 2000 წლის თებერვალში. სასამართლომ მკაცრად გააკრიტიკა რუსეთის ხელისუფლების ორგანოები ყოველგვარი შეიარაღების მასიური გამოყენებისთვის (მიძიმე, თავისუფალი ვარდნის და დიდი აფეთქების საავიაციო ბომბების ჩათვლით, რომელიც იწვევს დაზიანებას 1000 მეტრზე მეტ რადიუსში):

... ამ ტიპის იარაღის გამოყენება დასახლებულ პუნქტში, არასაომარ დროს და სამოქალაქო მოსახლეობის წინასწარი ევაკუაციის გარეშე, შეუძლებელია შევთანხმბოთ სიფრთხილის იმ ხარისხთან, რაც მოეთხოვება სამართალდამცავ ორგანოს დემოკრატიულ საზოგადოებაში⁷⁴.

- 6.26 საქმეში მუსაევი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Musayev and others v. Russia*)⁷⁵, რომელიც ეხებოდა რუსი სამხედრო მოსამსახურეების მიერ გასამართლების გარეშე სიკვდილის დასჯას ნოვიე ალდიში, გროზნოში, 2000 წლის თებერვალში, სასამართლომ დაგმო ის ფაქტი, რომ:

ეროვნული და საერთაშორისო საჯარო აღმფოთების მოუხედავად, რაც გამოიწვია 50-ზე მეტი სამოქალაქო პირის ცივსისხლიანად სიკვდილით დასჯამ, ნოვიე ალდის ტრავიკული მოვლენებიდან თითქმის 6 წლის შემდეგ, არავითარი ამრიანი შედეგი არ დამდგარა იმ პირთა იდენტიფიცირებისა და დევნის თვალსაზრისით, რომელთაც ჩაიდინეს დანაშაულები.

- 6.27 სახმელეთო ნაღმების გამოყენებისას ხელისუფლების ორგანოებს მე-2 მუხლის საფუძველზე ეკისრებათ პოზიტიური ვალდებულება, მიიღონ ადეკვატური ზომები, რათა დაიცვან, მაგალითად, მახლობლად მცხოვრებ პირთა სიცოცხლე. საქმეში ფაშა და ერქან ეროლი თურქეთის წინააღმდეგ (*Paşa and Erkan Erol v. Turkey*)⁷⁶, მხოლოდ ეკლიანი მავთულხლართის გავლება და გაფრთხილების განთავსება დანაშაული ტერიტორიის გარშემო არ ჩაითვალა საკმარისად იმ პირობებში, როდესაც მიწა მუდმივად გამოიყენებოდა ადგილობრივი სოფლის მცხოვრებლების მიერ საძოვრებად მათი საქონლისთვის. 9 წლის ბიჭი, რომელიც ცხვარს მწყემსავდა, ამ ტერიტორიაზე შევიდა და ნაღმის აფეთქების შედეგად ფეხი დაკარგა.

- 6.28 კონფლიქტის სიტუაციებში იმ საქმეებთან დაკავშირებით, რაც ეხება სახელმწიფო უშიშროების ან შეიარაღებული ძალების ქმედებებს, სასამართლოს პრაქტიკაა, რომ უშუალოდ არ დაეყრდნოს საერთაშორისო ჰუმანიტარულ სამართალს (რომელიც *lex specialis* არის შეიარაღებულ კონფლიქტებთან დაკავშირებით და გამოიყენება საერთაშორისო ადამიანის უფლებების სამართლის თანადროულად). თუმცა, სასამართლო იყენებს ჰუმანიტარული სამართლის ცნებებს, როგორიცაა სამხედრო ოპერაციის იმგვარად ჩატარების საჭიროება, რაც მინიმუმამდე დაიყვანს თანმდევ, სამოქალაქო პირთა დაზარალების რაოდენობას და როგორიცაა ცალკეული სახის შეიარაღების გამოყენების აკრძალვა⁷⁷. თუმცა დიდი პალატის გადაწყვეტილება საქმეზე ვარნავა და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Varnava and others v. Turkey*)⁷⁸, ეხებოდა კვიპროსის ბერძენი მცხოვრებლების გაუჩინარებას ჩრდილოეთ კვიპროსში 1974 წელს, კვიპროსში თურქეთის შეჭრის შემდეგ და სასამართლომ აღნიშნა, რომ მეორე მუხლი უნდა განემარტათ საერთაშორისო სამართლის ზოგადი პრინციპების, მათ შორის,

73 No. 57950/00, 24.2.05. იხილეთ, აგრეთვე, აბუევა და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Abuyeva and others v. Russia*), No. 27065/05, 2.12.10, რომელიც იმავე შემთხვევას ეხებოდა.

74 იქვე, პარ. 191.

75 Nos. 57941/00, 58699/00 და 60403/00, 26.7.07, პარ. 164.

76 No. 5138/99, 12.12.06.

77 ისაევა, იუსუპოვა და ბაზაევა რუსეთის წინააღმდეგ (*Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia*), Nos. 57947/00, 57948/00, 57949/00, 24.2.05, პარ. 177, 195, 197 და 199; ისაევა რუსეთის წინააღმდეგ (*Isayeva v. Russia*), No. 57950/00, 24.2.05, პარ. 176, 187, 189-191. იხილეთ აგრეთვე: C. Droegge, „Elective affinities? Human rights and humanitarian law“, [ქ. დროევე, „ეფექტიანი კავშირები? ადამიანის უფლებები და ჰუმანიტარული სამართალი“], წითელი ჯვრის საერთაშორისო მიმოხილვა, ტომი 90, ნომერი 871, სექტემბერი, 2008.

78 No. 16064/90, 18.9.09.

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის წესების გათვალისწინებით. შესაბამისად, მან დაადგინა:

...საერთაშორისო კონფლიქტის ზონაში ხელშემკვრელ სახელმწიფოებს ეკისრებათ იმ პირთა სიცოცხლის დაცვა, რომლებიც არ ან აღარ არიან ჩართულნი საომარ მოქმედებებში. ეს ვრცელდება აგრეთვე დაჭრილების სამედიცინო დახმარებით უზრუნველყოფაზე. როდესაც მებრძოლები გარდაიცვლებიან ან დაიღუპებიან მიღებული ჭრილობების შედეგად, ანგარიშვალდებულების საჭიროება მოითხოვს, რომ ხელისუფლების ორგანოებმა მათი ნეშტი სათანადოდ დაკრძალონ და შეაგროვონ და ხელმისაწვდომი გახადონ ინფორმაცია დაღუპულ პირთა ვინაობისა და ბედის შესახებ ან წითელი ჯვრის კომიტეტის მსგავს ორგანოებს დართონ ამის გაკეთების ნება⁷⁹.

პატიმრობაში გარდაცვალება

6.29 მე-2 მუხლი ხელისუფლების ორგანოებს აკისრებს პოზიტიურ ვალდებულებას, უზრუნველყონ კანონის მეშვეობით სიცოცხლის ადეკვატური დაცვა, და ვალდებულებას – აღასრულონ კანონი. მე-2 მუხლი შეიძლება აგრეთვე განვიხილოთ მე-13 მუხლთან ერთად: ეს უკანასკნელი, სიცოცხლის დაცვის უფლების ფუნდამენტური მნიშვნელობის გამო, უფრო მკაცრ მოთხოვნას ადგენს სასიკვდილო შემთხვევების გამოძიებასთან დაკავშირებით⁸⁰. პატიმრობაში გარდაცვალების კონტექსტში ის მოითხოვს იმ გარემოებების ზედმიწევნითი და ეფექტიანი ოფიციალური გამოძიების ჩატარებას, სადაც დადგა სასიკვდილო შედეგი⁸¹ და ითვალისწინებს ვალდებულებას, რომ პასუხისმგებელ პირებს მოეთხოვოთ პასუხი (დევნის ან სხვა საშუალებით). ის აგრეთვე მოითხოვს, რომ მოსარჩელეს ეფექტიანად შეეძლოს საგამოძიებო პროცესში მონაწილეობა და პროცედურას ჰქონდეს დამნაშავეების დადგენის და მათი დასჯის უნარი⁸².

6.30 ჩვეულებრივ, კონვენციის დარღვევის დამტკიცების ტვირთი ეკისრება განმცხადებელს. თუმცა ტვირთი გადაინაცვლებს სახელმწიფოზე, როდესაც პირი გარდაიცვლება პატიმრობაში. ამ პირობებში, ხელისუფლების ორგანოებს აქვთ მტკიცების ტვირთი, წარმოადგინონ დამაკმაყოფილებელი და დამაჯერებელი განმარტება ან სარწმუნო განმარტება იმ მოვლენებისა, რაც წინ უძღოდა დაკავებული პირის სიკვდილს⁸³ და წარმოადგინონ შესაბამისი ჩანაწერები. საქმეში სალმანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Salman v. Turkey*)⁸⁴ სასამართლო შემდეგნაირად აღწერს ამ მოვალეობას:

პატიმრობაში მყოფი პირები არიან მოწყვლად მდგომარეობაში და ხელისუფლების ორგანოებს აქვთ მათი დაცვის ვალდებულება. შესაბამისად, როდესაც ინდივიდი პოლიციის პატიმრობაში ყოფნამდე კარგად გრძნობს თავს და განთავისუფლებისას აღენიშნება დაზიანებები, სახელმწიფოს ევალება დამაჯერებელი განმარტების წარმოდგენა იმასთან დაკავშირებით, თუ როგორ მიაღწა პირს დაზიანებები... ხელისუფლების ორგანოების ვალდებულება, პასუხი აგოს პატიმრობაში მყოფი ინდივიდების მიმართ არსებულ მოპყრობაზე, განსაკუთრებით მკაცრია მაშინ, როდესაც ინდივიდი დაიღუპება.

79 იქვე, პარ.185.

80 იხილეთ მაგ. კაია თურქეთის წინააღმდეგ (*Kaya v. Turkey*), No. 22729/93, 19.2.98, პარ. 107; იაშა თურქეთის წინააღმდეგ (*Yaşa v. Turkey*), No. 22495/93, 2.9.98, პარ. 114-15.

81 იხილეთ მაგ. ფონსეკა მენდესი ესპანეთის წინააღმდეგ (*Fonseca Mendes v. Spain*), No. 43991/02, განჩინება 1.2.05 (პოლიციის პატიმრობაში პირის გარდაცვალების გარემოებების შიდასამართლებრივი გამოძიება ჩაითვალა ეფექტიანად).

82 იხილეთ მაგ. აქსოი თურქეთის წინააღმდეგ (*Aksoy v. Turkey*), No. 21987/93, 18.12.96, პარ. 98; კაია თურქეთის წინააღმდეგ (*Kaya v. Turkey*), No. 22729/93, პარ. 107; აიდინი თურქეთის წინააღმდეგ (*Aydin v. Turkey*), (1997), პარ. 103; იაშა თურქეთის წინააღმდეგ (*Yaşa v. Turkey*), No. 22495/93, 2.9.98; თანრიქულუ თურქეთის წინააღმდეგ (*Tanri-kulu v. Turkey*), No. 26763/94, 8.7.99, პარ. 117.

83 იხილეთ მაგ. ველიკოვა ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Velikova v. Bulgaria*), No. 41488/98, 18.5.00, პარ. 70; სალმანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Salman v. Turkey*), No. 21986/93, 27.6.00; თანლი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tanli v. Turkey*), No. 26129/95, 10.4.01, პარ. 141; ორაქი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orak v. Turkey*), No. 31889/96, 14.2.02.

84 No. 21986/93, 27.6.00.

როდესაც სადავო მოვლენების შესახებ ინფორმაცია სრულად ან დიდიწილად სახელმწიფოს ექსკლუზიურ მფლობელობაშია, როგორც იმ შემთხვევაში, როდესაც საქმე ეხება მისი კონტროლის ქვეშ, პატიმრობაში მყოფ პირებს, მძლავრი ფაქტობრივი პრეზუმფციები წარმოიშვება დაკავებისას მიღებულ დაზიანებებთან ან სიკვდილთან დაკავშირებით. მართლაც, შეიძლება ჩაითვალოს, რომ ხელისუფლების ორგანოებს აქვთ მტკიცების ტვირთი და მათ უნდა წარმოადგინონ დამაკმაყოფილებელი და დამაჯერებელი განმარტება⁸⁵.

- 6.31 საქმეში თანლი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tanli v. Turkey*)⁸⁶ ჯანსაღი, 22 წლის მამაკაცი დაიღუპა დაპატიმრებიდან ძალიან მოკლე ხანში. მთავრობა ამტკიცებდა, რომ მისი სიკვდილი ბუნებრივი მიზეზებით იყო გამოწვეული, მაგრამ ამის დადგენა ვერ მოხერხდა და, შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა, რომ მთავრობამ მარცხი განიცადა, წარმოდგინა რაიმე დამაჯერებელი ან დამაკმაყოფილებელი განმარტება სიკვდილთან დაკავშირებით (და განსაკუთრებით გაამახვილა ყურადღება პირველი აუტოფსიის დროს სახელმწიფოს მოქმედების ხარვეზებზე).
- 6.32 ძალიან მძიმე საქმეებში მთავრობის მოვალეობა გონივრული განმარტების წარმოდგენასთან დაკავშირებით, შეიძლება ითქვას, რომ „განსაკუთრებით მკაცრია“. ამგვარ მიდგომას ჰქონდა ადგილი საქმეში მოჟიეჟევი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Mojisjew v. Poland*)⁸⁷, სადაც სასამართლომ მე-2 მუხლის დარღვევა დაადგინა გამოსაფხიზლებელში განმცხადებლის ვაჟის სიკვდილის გამო. ის გარდაიცვალა ასფიქსიისგან მას შემდეგ, რაც ქაშკაშით დააბეს და მარტო დატოვეს სამედიცინო ზედამხედველობის გარეშე. სასამართლომ აგრეთვე დაადგინა, რომ როდესაც შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირების დაკავება ხდება, ხელისუფლების ორგანოებმა განსაკუთრებული ზრუნვა უნდა გამოიჩინონ მათი სპეციალური მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად⁸⁸.
- 6.33 კონვენციის დარღვევის მტკიცებულებების შეფასებისას სასამართლო მოითხოვს „გონივრულ ეჭვს მიღმა“ დამტკიცების სტანდარტს. ეს ტესტი შეიძლება დააკმაყოფილოს „საკმარისად ძლიერი, ნათელი და ერთმანეთთან შეთანხმებული დასკვნების ან მსგავსი, გაუქარწყლებელი ფაქტობრივი პრეზუმფციების თანაარსებობაში“. საქმეში ანგელოვა ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Anguelova v. Bulgaria*)⁸⁹ პოლიციის პატიმრობაში დაიღუპა 17 წლის ბოშა მამაკაცი მას შემდეგ, რაც მიიღო თავის ქალის დაზიანება. პოლიციამ ის ქურდობის ეჭვის საფუძველზე დააკავა. არსებობდა ურთიერთსაწინააღმდეგო სამედიცინო მტკიცებულებები სიკვდილის მიზეზთან დაკავშირებით, მაგრამ სასამართლომ განსაკუთრებული წონა მიანიჭა იმ ფაქტს, რომ პოლიცია იქცეოდა საეჭვოდ; მაგალითად, მან გააჭიანურა ექიმის გამოძახება და ცვლილებები შეიტანა დაკავების ოქმებში. მთავრობის მიერ წარმოდგენილი მოვლენების ვერსია, რომ მამაკაცმა დაზიანება მიიღო დაცემის შედეგად, მის დაპატიმრებამდე, უარყოფილი იქნა სასამართლოს მიერ, როგორც არადამაჯერებელი. ანგელოვას საქმეში ადგილი ჰქონდა მე-2 მუხლის კიდევ ერთ დარღვევას, რაც შედეგი იყო უმოქმედობისა, პირისთვის დროული სამედიცინო დახმარება გაეწიათ. აღმოჩნდა, რომ ამას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა პირის სიკვდილისთვის. სასამართლოსთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა ის, რომ საქმე არ მიუთითებდა რაიმე კრიტიკულ დამოკიდებულებაზე მსხვერპლის მიმართ გამოვლენილი არაადეკვატური მოპყრობის

85 იქვე, იხილეთ პარ. 99 და 100. იხილეთ, აგრეთვე, ველიკოვა ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Velikova v. Bulgaria*), No. 41488/98, 18.5.00.

86 No. 26129/95, 10.4.01. იხილეთ განსხვავებული მიდგომისთვის, დუგლას-ვილიამსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Douglas-Williams v. UK*), No. 56413/00, განჩინება 8.1.02 (პოლიციის მიერ ძალის გამოყენება არ იქნა მიჩნეული არაპროპორციულად ან გადაჭარბებულად).

87 No. 11818/02, 24.3.09, პარ. 63.

88 იხილეთ მაგ. იასინსკის ლატვიის წინააღმდეგ (*Jasinskis v. Latvia*), No. 45744/08, 21.12.10, პარ. 59.

89 იხილეთ მაგ. სალმანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Salman v. Turkey*), No. 21986/93, 27.6.00, პარ. 100.

90 No. 38361/97, 13.6.02.

მიმართ. საქმე ოგნიანოვა და ჩობანი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Ognyanova and Choban v. Bulgaria*)⁹¹ ეხებოდა ბოშა მამაკაცის სიკვდილის პოლიციის განყოფილების მე-3 სართულის ფანჯრიდან გადმოვარდნის შედეგად, რაც მოჰყვა მის დაკავებას, ბინაში უკანონოდ შეღწევის ეჭვის საფუძველზე. სასამართლომ ვერ დაადგინა, ის გადმოხტა თუ გადმოავდეს, მაგრამ მაღალი ალბათობით შეუძლებლად ჩათვალა, რომ მსხვერპლს გაქცევა ეცადა. მე-2 მუხლის დარღვევა დადგინდა იმის გამო, რომ ხელისუფლების ორგანოებმა ვერ წარმოადგინეს დამაჯერებელი განმარტება მის სიკვდილთან დაკავშირებით.

6.34 საქმეში ტაისი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Tais v. France*)⁹² შიდსით დაავადებული პირი გარდაიცვალა პოლიციის განყოფილებაში, გამოსაფხიზლებელ საკანში ერთ ლამეში. ჩაითვალა, რომ დაირღვა მე-2 მუხლის მატერიალური ასპექტი ორი მიზეზის გამო: პირველ რიგში, ხელისუფლების ორგანოებმა ვერ წარმოადგინეს დამაჯერებელი განმარტება მის სიკვდილთან დაკავშირებით (ან იმ დაზიანებებთან დაკავშირებით, რომელიც მას სხეულზე აღენიშნებოდა) და მეორე, ამ პირის მიმართ მზრუნველობისა და ზედამხედველობის ნაკლებობის გამო აშკარა ფიზიკური და ფსიქიკური დაავადების მიუხედავად. საქმეში ტარარიევა რუსეთის წინააღმდეგ (*Tarariyeva v. Russia*)⁹³ დადგინდა, რომ ხელისუფლების ორგანოებმა ვერ შეძლეს დაცვით განმცხადებლის ვაჟის სიცოცხლის უფლება მისი სამედიცინო მკურნალობის მთელი რიგი ნაკლოვანებების გათვალისწინებით სხვადასხვა ციხეში. მას ჰქონდა რამდენიმე ქრონიკული დაავადება და დაიღუპა პათიმრობაში ორი წლის შემდეგ. სიკვდილის მიზეზთა შორის იყო აგრეთვე დაგვიანებული და ნაკლოვანი ოპერაცია. ჩაითვალა, რომ გამოძიებაში გამოვლენილი არაადეკვატურობები აგრეთვე არღვევდა მე-2 მუხლს, რადგან მიდიოდა ძალიან ნელა და იყო შეზღუდული მოცულობის და არასრული. განმცხადებლის ქმრის არაადეკვატური მკურნალობის გამო მსგავსი დასკვნა გაკეთდა საქმეშიც ზიეჩაკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Dzieciak v. Poland*)⁹⁴. განმცხადებლის ქმარი 4 წლის განმავლობაში იმყოფებოდა წინასწარ პათიმრობაში და აწუხებდა გულის დაავადება, რამაც საბოლოოდ გამოიწვია მისი სიკვდილი. სასამართლომ განსაკუთრებით გააკრიტიკა სახელმწიფო ორგანოებს შორის კოორდინაციის ნაკლებობა, ის, რომ ვერ მოხერხდა მისი საავადმყოფოში გადაყვანა დანიშნული ოპერაციებისთვის, ვერ მოხერხდა ადეკვატური და დროული ინფორმაციის მიწოდება საქმის განმხილველი სასამართლოსთვის მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობის შესახებ, ვერ მოხერხდა მისი სიცოცხლის ბოლო დღეებში ექიმების მომსახურების უზრუნველყოფა და ვერ მოხერხდა მისი ჯანმრთელობის გათვალისწინება, როდესაც მისი პათიმრობის პერიოდს ავტომატურად ასანგრძლივებდნენ.

6.35 პათიმრობაში მყოფი პირების სიცოცხლის უფლების დაცვის პოზიტიური მოვალეობა მე-2 მუხლის საფუძველზე, აგრეთვე მოითხოვს მათ ადეკვატურ დაცვას პათიმრობაში მყოფი სხვა პირების თავდასხმისგან. დადგინდა, რომ ეს მოვალეობა დაირღვა საქმეში პოლ და ოდრი ედვარდსები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Paul and Audrey Edwards v. UK*)⁹⁵. წინასწარ პათიმრობაში ყოფნისას, განცხადებლის ვაჟი, ქრისტოფერ ედვარდსი მიწაზე დააგდო და სასიკვდილოდ გადათელა მისმა თანამესაყენემ – საშიშმა და ფსიქიკურად დაავადებულმა პირმა, რიჩარდ ლიმფორდმა. სასამართლომ დაადგინა, რომ არსებობდა ინფორმაცია, რომელიც ამტკიცებდა რომ თანამესაყენე რეალურ და მნიშვნელოვან საფრთხეს უქმნიდა სხვებს, მაგრამ ვერ მოხერხდა ამგვარი ინფორმაციის მიწოდება ციხის ადმინისტრაციისთვის: მნიშვნელოვან ხარვეზებს ჰქონდა ადგილი ინფორმაციის გაცვლის თვალსაზრისით რეგისტრატურას, პოლიციას,

91 No. 46317/99, 23.2.06.

92 No. 39922/03, 1.6.06.

93 No. 4353/03, 14.12.06

94 No. 77766/01, 9.12.08

95 No. 46477/99, 14.3.02.

პროკურატურასა და მაგისტრატების სასამართლოს შორის. სასამართლომ გააკრიტიკა აგრეთვე ლიფორდის მოკლე და ზედაპირული შემოწმება, რაც განახორციელა ციხეში არაადეკვატურად მომზადებულმა ჯანმრთელობის დაცვის მუშაკმა; მრავალი ხარვეზი, რასაც ადგილი ჰქონდა ქრისტოფერ ედვარდსის მიმართ გამოვლენილ მოპყრობაში მისი დაპატიმრების მომენტიდან საკანში განაწილებამდე და იმის ჩათვლით, რომ ვერ მოხერხდა შეკეთება საკანში გამოძახების ლილაკისა, რომელიც არ მუშაობდა.

6.36 როდესაც პატიმრები გადაჰყავთ პოლიციის ან უშიშროების სამსახურების დაწესებულებებიდან, მაგრამ ისინი მაინც რჩებიან სახელმწიფო პატიმრობაში, რა თქმა უნდა, ტვირთი კვლავაც ეკისრება მთავრობას, წარმოადგინოს დამაჯერებელი განმარტება განმცხადებლის სიკვდილთან დაკავშირებით. საქმეში დემირაი თურქეთის წინააღმდეგ (*Demiray v. Turkey*)⁹⁶ მთავრობა ამტკიცებდა, რომ განმცხადებლის მეუღლე ჟანდარმებმა წაიყვანეს იარაღის ფარულ საწყობში, სადაც ის დაიღუპა ქურთისტანის მშრომელთა პარტიის მიერ დაყენებული ფარული ნაღმის აფეთქების შედეგად. სასამართლომ არ შეეძლო დაედგინა რა მოხდა, მაგრამ მიიჩნია, რომ მე-2 მუხლი დაირღვა (თუმცა მხოლოდ 4 ხმით 3-ის წინააღმდეგ), რადგან სახელმწიფომ ვერ შეძლო მიეღო ზომები, რაც გონივრულად მოსალოდნელი იყო გაწეული რისკისგან დასაცავად. განსხვავებული მოსაზრების მქონე მოსამართლეების აზრით, ეს გადაწყვეტილება ზედმეტად დიდ ტვირთს აკისრებდა სახელმწიფოს.

6.37 გამოჩინების შემთხვევებში მე-2 მუხლი შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მაშინაც, როდესაც პირის მიმართ ძალის გამოყენება არ გამოიწვევს სასიკვდილო შედეგს. გამოყენებული ძალის ტიპი და ხარისხი და, აგრეთვე, მის უკან მდგომი განზრახვა და მიზანი წარმოადგენენ რელევანტურ ფაქტორებს მე-2 მუხლის შესრულების შეფასებისას⁹⁷.

გაუჩინარება

6.38 სასამართლო თავდაპირველად აფასებდა იძულებითი გაუჩინარების საქმეებს ძირითადად მე-5 და არა მე-2 ან მე-3 მუხლების ფარგლებში. საქმეში კურტი თურქეთის წინააღმდეგ (*Kurt v. Turkey*)⁹⁸, ბოლოჯერ, განმცხადებლის ვაჟი ნახეს ჯარისკაცებით გარშემორტყმული და მას შემდეგ ოთხ-ნახევარი წლის განმავლობაში აღარავის უნახავს. იმის შეფასებისას, მე-2 მუხლის საფუძველზე წარმოიშვებოდა თუ არა სავარაუდოდ უკანონო მკვლელობის გარემოებების ეფექტიანი გამოძიების პოზიტიური ვალდებულება, სასამართლომ გამოიყენა ტესტი – არსებობდა თუ არა „კონკრეტული მტკიცებულებები“, რომელიც გონივრულ ეჭვს მიღმა ადგენდა, რომ განმცხადებლის შვილი მოკლული იქნა ხელისუფლების ორგანოების მიერ. კურტის საქმეში ამგვარი მტკიცებულებები არ არსებობდა და, შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა, რომ საქმე უნდა შეფასებულიყო მე-5 და არა მე-2 მუხლთან მიმართებით.

6.39 თუმცა საქმეში თიმურთაში თურქეთის წინააღმდეგ (*Timurtas v. Turkey*)⁹⁹ სასამართლომ დაადგინა მე-2 მუხლის დარღვევა განმცხადებლის ვაჟის გაუჩინარების გამო, რომელიც დაკავებულ იქნა უშიშროების ძალების მიერ და შემდეგ მასზე აღარაფერი სმენიათ ნ-ნახევარი წლის განმავლობაში. სასამართლომ მიიჩნია, რომ დროის პერიოდი არ იყო გადამწყვეტი, მაგრამ მაინც რელევანტური ფაქტორი იყო და ჩათვალა, რომ განმცხადებლის ვაჟი, სავარაუდოდ, მკვდარი იყო. მსგავსი მიგნებები გაკეთდა მთელ რიგ საქმეებში თურქეთის წინააღმდეგ და ჩეჩნეთის კონფლიქტთან დაკავშირებით

96 No. 27308/95, 21.11.00, პარ. 46. იხილეთ, აგრეთვე, ოზალპი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Özalp and others v. Turkey*), No. 32457/96, 8.4.04.

97 ილჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ilhan v. Turkey*), No. 22277/93, 27.6.00, პარ. 75-6; ბერტაი თურქეთის წინააღმდეგ (*Bertay v. Turkey*), No. 22493/93, 1.3.01, პარ. 153-4. იხილეთ აგრეთვე განხილვა ზემოთ 6.22 ნაწილში.

98 No. 24276/94, 25.5.98.

99 No.23531/94,13.6.00.

რუსეთის წინააღმდეგ¹⁰⁰. სასამართლომ დაადგინა, რომ სახელმწიფო პასუხისმგებელი იყო განმცხადებლის ვაჟის სავარაუდო სიკვდილის გამო საქმეში თავი თურქეთის წინააღმდეგ (*Taş v. Turkey*)¹⁰¹ და ძალიან ძლიერი დასკვნები გამოიყვანა დოკუმენტური მტკიცებულებების არარსებობიდან დაკავებული პირის ადგილსამყოფელის შესახებ და იქიდან, რომ მთავრობამ ვერ შეძლო წარმოედგინა დამაჯერებელი განმარტება იმის თაობაზე, თუ რა შედეგებზე პირს. თუ ვერ მოხერხდება გაუჩინარების კომპეტენტური გამოძიების ჩატარება, ამან აგრეთვე შეიძლება გამოიწვიოს მე-2 მუხლის დარღვევა (იხილეთ აგრეთვე 6.46 ქვემოთ), როგორც ეს მოხდა თავის საქმეში, სადაც დადგინდა, რომ გამოძიება არც სწრაფი იყო, არც ადეკვატური და არც ეფექტიანი¹⁰². საქმეში თანში და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Taniş and others v. Turkey*) სასამართლომ აღნიშნა, რომ:

ხელისუფლების საგამოძიებო ორგანოების მიერ გამოვლენილი აპათია მწვავედ მიუთითებს სწრაფი სასამართლო ჩარევის მნიშვნელობაზე, რასაც მოითხოვს კონვენციის მე-5 მუხლის მე-3 და მე-4 პუნქტები, რომელთაც შეუძლიათ გამოავლინონ და აღკვეთონ სიცოცხლისთვის საშიში ღონისძიებები, რაც არღვევს მე-2 მუხლით გათვალისწინებულ ფუნდამენტურ გარანტიებს¹⁰³.

მე-4 სახელმწიფოთაშორის განაცხადში კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (*Cyprus v. Turkey*)¹⁰⁴ და დიდი პალატის გადაწყვეტილებაში საქმეზე ვარნავა და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Varnava and others v. Turkey*)¹⁰⁵ სასამართლომ დაადგინა მეორე მუხლის განგრძობადი დარღვევა ხელისუფლების ორგანოების უმოქმედობის გამო, ჩატარებინათ ეფექტიანი გამოძიება იმ ბერძენი კვიპროსელების ბედისა და ადგილსამყოფელის დასადგენად, რომლებიც სიცოცხლისთვის საშიშ გარემოებებში გაუჩინარდნენ.

თვითმკვლელობა სახელმწიფო პატიმრობაში და სახელმწიფო დაწესებულებებში

- 6.40 მე-2 მუხლის თანახმად, ხელისუფლების ორგანოები მოვალენი არიან, მიიღონ სათანადო ზომები მათი კონტროლის ქვეშ მყოფი, დაკავებული პირების სიცოცხლის დასაცავად, თუნდაც სიკვდილი ან დაზიანება თვითმკვლელობის ან თვითმკვლელობის მცდელობის შედეგი იყოს. სასამართლო ოსმანის საქმის (იხილეთ 6.46 ქვემოთ) კრიტერიუმებს იყენებს დაკავებული პირების (მათ შორის, სამხედრო წვეულების) თვითმკვლელობასთან დაკავშირებით¹⁰⁶. შესაბამისად, ტესტი, რომელიც გამოიყენება, გულისხმობს იმის გარკვევას, ხელისუფლების ორგანოებმა თუ იცოდნენ ან თუ უნდა სცოდნოდნენ, რომ არსებობდა თვითმკვლელობის რეალური და მყისიერი საფრთხე და, დადებითი პასუხის შემთხვევაში, თუ გააკეთეს ყველაფერი, რაც გონივრულად მოსალოდნელი იყო მათგან,

100 იხილეთ მაგ. თანში და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Taniş and others v. Turkey*), No. 65899/01, 2.8.05 (ოთხ წელზე მეტი ხნის წინ ორი მამაკაცის „გაუჩინარება“); იმაკაევა რუსეთის წინააღმდეგ (*Imakayeva v. Russia*), No. 7615/02, 9.11.06 (მსხვერპლები გაუჩინარდნენ ერთ შემთხვევაში ოთხ წელზე მეტი ხნის წინ და მეორე შემთხვევაში – ხუთწლიწად-ნახევრის წინ); ბაზორკინა რუსეთის წინააღმდეგ (*Bazorkina v. Russia*), No. 69481/01, 27.7.06 (განმცხადებლის შვილი დაიკარგა 6 წელზე მეტი ხნის წინ); ჩიჩევი თურქეთის წინააღმდეგ (*Çiçek v. Turkey*), No. 25704/94, 27.2.01 (განმცხადებლის ვაჟების გაუჩინარება 6-წელიწად-ნახევრის წინ); ბილგინი თურქეთის წინააღმდეგ (*Bilgin v. Turkey*), No. 25659/94, 17.7.01 (განმცხადებლის ძმის გაუჩინარება ექვსწელიწად-ნახევარზე მეტი ხნის წინ); აქდენიზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Akdeniz v. Turkey*), No. 3954/94, 31.5.01 (11 მამაკაცი გამოცხადდა გარდაცვლილად უმिशროების ძალების მიერ მათი დაკავების შემდეგ, როდესაც მათი დაკარგვიდან 7 წელზე მეტი დრო გავიდა); ორჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orhan v. Turkey*), No. 25656/94, 18.6.02 (გაუჩინარება თითქმის რვა წლის წინ); იპეკი თურქეთის წინააღმდეგ (*İpek v. Turkey*), No. 25760/94, 17.2.04, (გაუჩინარება თითქმის ცხრაწელიწად-ნახევრის წინ).

101 No. 24396/94, 14.11.00, პარ. 66.

102 იხილეთ, აგრეთვე, აქდენიზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Akdeniz v. Turkey*), No. 3954/94, 31.5.01; ბაზორკინა რუსეთის წინააღმდეგ (*Bazorkina v. Russia*), No. 69481/01, 27.7.06.

103 No. 65899/01, 2.8.05, პარ. 208.

104 No. 25781/94, 10.5.01, პარ. 136.

105 No. 16064/90, 18.9.09.

106 ათამანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ataman v. Turkey*), No. 46252/99, 27.4.06.

რისკის თავიდან ასაცილებლად¹⁰⁷. საქმეში კინანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Keenan v. UK*)¹⁰⁸ დადგინდა, რომ ციხეში განმცხადებლის შვილის თვითმკვლელობის შედეგად მე-2 მუხლი არ დარღვეულა. სასამართლომ დაასკვნა, რომ მთლიანობაში ციხის ადმინისტრაცია გონივრულად იქცეოდა – პირი მოათავსეს საავადმყოფოში მზრუნველობის და ზედამხედველობის ქვეშ, როდესაც მან თვითმკვლელობისკენ მიდრეკილება გამოავლინა და უწყვეტად ყოველდღიურ სამედიცინო ზედამხედველობას. ის ფაქტი, რომ განგაშის მოწყობილობა არ ჩაირთო, შეფასდა „უილბლობად“, თუმცა სასამართლომ არ ჩათვალა, რომ ეს სიკვდილის ხელშეწყობი მიზეზი იყო. მე-2 მუხლის დარღვევა არ დადგინდა აგრეთვე საქმეში ტრუბნიკოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Trubnikov v. Russia*)¹⁰⁹, რომელიც ეხებოდა განმცხადებლის ვაჟის თვითმკვლელობას ციხეში. ფაქტების საფუძველზე დადგინდა, რომ წარსულში ჩადენილი თვითდაზიანების მიუხედავად, ხელისუფლების ორგანოები გონივრულად ვერ განჭვრეტდნენ, რომ ის თავს ჩამოიხრჩობდა. თუმცა მე-2 მუხლის დარღვევა დადგინდა საქმეში რენოლდი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Renolde v. France*)¹¹⁰, რომელიც ეხებოდა ფსიქიკური აშლილობის მქონე პატიმრის თვითმკვლელობას კარცერში. სასამართლომ დაადგინა, რომ ხელისუფლების ორგანოებმა იცოდნენ მისი ფსიქიკური აშლილობის შესახებ და იცოდნენ, რომ მას შეეძლო ჩადენა თვითდაზიანების ქმედებები და, შესაბამისად, მას სჭირდებოდა ფრთხილი დაკვირვება. ამისდა მიუხედავად, ხელისუფლების ორგანოებმა ვერ მოახერხეს ემსჯელათ ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში მისი გადაყვანის საჭიროების შესახებ (რასაც ადგილი ჰქონდა კინანის საქმეში). ისინი კვირაში ორჯერ აწვდიდნენ მას წამლებს, მაგრამ არ ამოწმებდნენ მის მიერ წამლების რეალურად მიღებას. ამასთან, მას დაეკისრა დისციპლინური სანქცია 45 დღით სადამსჯელო საკანში პატიმრობის შესახებ, ისე, რომ არ გაუთვალისწინებიათ მისი ფსიქიკური მდგომარეობა¹¹¹, მე-2 მუხლი დაირღვა აგრეთვე საქმეში ათამანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ataman v. Turkey*)¹¹², სამხედრო წვეულის სიკვდილის გამო, რომელმაც, როგორც ჩანს, თავი მოიკლა. ხელისუფლების ორგანოებს პასუხისმგებლობა დაეკისრა უმოქმედობის გამო, გაეტარებინათ საჭირო ზომები ახალგაზრდა კაცის დასაცავად, იცოდნენ რა, რომ მას ფსიქოლოგიური პრობლემები აწუხებდა და, განსაკუთრებით, ალექვეთათ მისი წვდომა სასიკვდილო იარაღებზე.

- 6.41 მე-2 მუხლის დარღვევას არ ჰქონდა ადგილი საქმეში ჰოროზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Horoz v. Turkey*)¹¹³, სადაც განმცხადებლის ვაჟი გარდაიცვალა ციხეში შიშვითობის შედეგად. ხელისუფლების ორგანოები მას სათანადო სამედიცინო დახმარებას უწყევდნენ, და შეუძლებელი იყო მიზეზობრივი კავშირის დადგენა მის გათავისუფლებაზე ხელისუფლების ორგანოების უარსა და მის სიკვდილს შორის.
- 6.42 საქმე მიკაილ მამადოვი აზერბაიჯანის წინააღმდეგ (*Mikayil Mammadov v. Azerbaijan*)¹¹⁴ ეხებოდა განმცხადებლის ცოლის თვითმკვლელობას პოლიციის ოპერაციის დროს, რომელიც მიმართული იყო მათი ოჯახის ბინიდან გასახლებისკენ. საქმის ფაქტები არ მიუთითებდა მე-2 მუხლის მატერიალური ასპექტის დარღვევაზე, მაგრამ სასამართლომ აღწერა პოზიტიური ვალდებულება, რომელიც არსებულ სიტუაციაში წარმოიშობოდა:

107 კინანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Keenan v. UK*), No. 27229/95, 3.4.01, პარ. 93.

108 იქვე. იხილეთ აგრეთვე თანრიბილი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tanribilir v. Turkey*), No. 21422/93, 16.11.00; იანგერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Younger v. UK*), No. 57420/00, განჩინება 7.1.03; ა და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*A and others v. Turkey*), No. 30015/96, 27.7.04.

109 No. 49790/99, 5.7.05.

110 No. 5608/05, 16.10.08. იხილეთ, აგრეთვე, ჟასინსკა პოლონეთის წინააღმდეგ (*Jasiriska v. Poland*), No. 28326/05, 1.6.10 (პატიმრის თვითმკვლელობა წამლის დოზის გადამეტებისგან).

111 მისი დაკავება ჩაითვალა არაადამიანურ და ღირსების შემლახველ მოპყრობად, რაც არღვევდა მე-3 მუხლს.

112 No. 46252/99, 27.4.06. იხილეთ, აგრეთვე, აბდულა ილმაზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Abdullah Yilmaz v. Turkey*), No. 21899/02, 17.6.08; ბეკერი თურქეთის წინააღმდეგ (*Beker v. Turkey*), No. 27866/03, 24.3.09; ლუთფი დემირჩი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Lütfi Demirci and others v. Turkey*), No. 28809/05, 2.3.10.

113 No. 1639/03, 31.3.09.

114 No. 4762/05, 17.12.09.

...სიტუაციაში, სადაც ინდივიდი იმუქრება, რომ თავს მოიკლავს სახელმწიფოს წარმომადგენლების თვალწინ და, მეტიც, როდესაც მისი მუქარა არის უშუალოდ სახელმწიფოს წარმომადგენლების ქმედებებით ან მოთხოვნებით გამოწვეული ემოციური რეაქცია, ამ უკანასკნელმა მუქარა უნდა მიიღოს უკიდურესი სერიოზულობით, როგორც შესაბამისი ინდივიდის სიცოცხლისთვის მყისიერი საფრთხე, მიუხედავად იმისა, თუ რამდენად მოულოდნელი შეიძლება იყოს ყოფილიყო ეს მოთხოვნა... თუ სახელმწიფოს წარმომადგენლები შეიტყობენ ამგვარი საფრთხის შესახებ საკმარისი დროით ადრე, პოზიტიური ვალდებულება წარმოიშობა მე-2 მუხლის საფუძველზე, რომელიც მოითხოვს მათგან, ხელი შეუშალონ ამ მუქარის განხორციელებას, ყველა საშუალებით, რაც არის გონივრული და რეალური არსებულ ვითარებაში¹¹⁵.

- 6.43 თუმცა, მიკაილ მამადოვის საქმეში ადგილი ჰქონდა მე-2 მუხლის პროცედურულ დარღვევას, ძირითადად იმის გამო, რომ თანმდევი გამოძიება შემოიფარგლებოდა მხოლოდ იმის გარკვევით, სახელმწიფოს წარმომადგენლები იყვნენ თუ არა პასუხისმგებლები განმცხადებლის ცოლის წაქეზებისთვის – ჩაედინა თვითმკვლელობა. მოკვლევამ ვერ დაადგინა აგრეთვე, იცოდნენ თუ არა პოლიციის ოფიცრებმა თვითმკვლელობის საფრთხის შესახებ და ამის შემდეგ თუ მიიღეს მათ ყველა ადეკვატური და შესაძლებელი ზომა განმცხადებლის ცოლის სიცოცხლის გადასარჩენად.

იხილეთ აგრეთვე 6.29 ნომოთ (გარდაცვალება პატიმრობაში).

სიკვდილით დასჯა

- 6.44 თავდაპირველი ტექსტის მიხედვით, მე-2 მუხლის პირველი პუნქტი უშვებს სიკვდილით დასჯას, მაგრამ კონვენციის მე-6 ოქმი (რომელიც ძალაში შევიდა 1985 წლის პირველ მარტს) იწვევს სიკვდილით დასჯის გაუქმებას მშვიდობიან დროს და მე-13 ოქმი (რომელიც ძალაში შევიდა 2003 წლის პირველ ივლისს) აუქმებს სიკვდილით დასჯას ყველა ვითარებაში, მათ შორის, ომის დროსაც (უფრო ვრცლად იხილეთ 6.714 ქვემოთ)¹¹⁶. ამასთან, სასამართლომ განაცხადა საქმეში ოჯალანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Öcalan v. Turkey*)¹¹⁷, რომ ევროპაში (ტერიტორიაზე, რომელიც ეკუთვნის ევროპის საბჭოს სახელმწიფოებს და რომელიც გახდა სიკვდილით დასჯისგან თავისუფალი ზონა) ბოლო დროს განვითარებული მოვლენების გათვალისწინებით, „შეიძლება ითქვას, რომ სიკვდილით დასჯა მშვიდობიან დროს ითვლება დასჯის მიუღებელ, შეიძლება არაადამიანურ ფორმად, რაც აღარ არის დასაშვები მე-2 მუხლით“. ეს განცხადება გაკეთდა იმისდა მიუხედავად, რომ ოჯალანის საქმეზე პალატის 2003 წლის გადაწყვეტილების გამოტანის დროს, 41 სახელმწიფოდან სამს არ ჰქონდა რატიფიცირებული მე-6 ოქმი¹¹⁸.
- 6.45 სიკვდილით დასჯა დასაშვებია რომ იყოს, თუ ბრალდებულის სამართლიანი სასამართლოს უფლება არ იქნა დაცული, მისი აღსრულება დაარღვევს მე-2 მუხლს¹¹⁹. საქმეში ბადერი და კანბორი შვედეთის წინააღმდეგ (*Bader and Kanbor v. Sweden*)¹²⁰ სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებლის გაძევება სირიაში, სადაც მის მიმართ სასამართლომ დაუსწრებლად გამოიტანა სასიკვდილო განაჩენი, დაარღვევდა კონვენციის მე-2 და მე-3 მუხლებს. სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებლის სასამართლო პროცესი იყო აშკარად უსამართლო და აღნიშნა, რომ სიკვდილით დასჯა

¹¹⁵ იქვე, პარ.115.

¹¹⁶ იხილეთ, აგრეთვე, შამაიევი და სხვები საქართველოს და რუსეთის წინააღმდეგ (*Shamayev and others v. Georgia and Russia*), No. 36378/02, 12.4.05, პარ. 333 (წიგნის წერის მომენტში რუსეთს არ ჰქონდა რატიფიცირებული არც მე-6 და არც მე-13 ოქმები).

¹¹⁷ No. 46221/99, 12.3.03 (პალატა) და 15.5.05 (დიდი პალატა).

¹¹⁸ სომხეთმა და თურქეთმა მოგვიანებით მოახდინეს მე-6 ოქმის რატიფიცირება, რის შედეგადაც რუსეთი კონვენციის ერთადერთი წევრი სახელმწიფო აღმოჩნდა, რომელსაც ეს არ გაუკეთებია (წიგნის წერის მომენტში).

¹¹⁹ ოჯალანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Öcalan v. Turkey*), No. 46221/99, 12.5.05, პარ. 166.

¹²⁰ No. 13284/04, 8.11.05. განსხვავებისთვის იხილეთ საუდი ესპანეთის წინააღმდეგ (*Saudi v. Spain*), No. 22871/06, განჩინება 18.9.06.

რეალურად აღსრულებადი სასჯელი იყო სირიაში.

იხილეთ აგრეთვე განხილვა, რაც დაკავშირებულია საქმესთან ალ-საადუნი და მუფდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Al-Saadoon and Mufdhi v. UK*), 6.117 ნაწილში ქვემოთ.

(სახელმწიფო და არასახელმწიფო) დანაშაულების მსხვერპლები – აღკვეთისა და გამოძიების მოვალეობები

- 6.46 კონვენციის მე-2 მუხლის საფუძველზე წარმოშობილი პოზიტიური მოვალეობა გულისხმობს ვალდებულებებს, ერთი მხრივ, აღიკვეთოს სიკვდილის გამომწვევი უბედური შემთხვევები (როდესაც ხელისუფლების ორგანოები გაფრთხილებული არიან კონკრეტული სიტუაციის შესახებ და ვერ შეძლეს გონივრულად ემოქმედათ მის აღსაკვეთად) და, მეორე მხრივ, ჩაატარონ ამგვარი შემთხვევის ეფექტიანი გამოძიება. საქმეში ოსმანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Osman v. UK*)¹²¹ სასამართლომ იმსჯელა სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულების მოცულობაზე იმ გარემოებებში, სადაც მასწავლებელმა სასიკვდილოდ ესროლა ყოფილი მოსწავლის მამას, რომლის მიმართაც აკვიატება განუვითარდა. იმ კონტექსტის გათვალისწინებით, რომ ხელისუფლების ორგანოებს ვალდებულება აქვთ აღკვეთონ და ხელი შეუშალონ დანაშაულის ჩადენას, სასამართლოს აზრით, საჭირო იყო დადგენილიყო, რომ ხელისუფლების ორგანოებმა იცოდნენ ან უნდა სცოდნოდნენ შესაბამის მომენტში მესამე მხარის დანაშაულებრივი ქმედებების გამო კონკრეტული ინდივიდის სიცოცხლისთვის რეალური და იმუთიერი საფრთხის არსებობის შესახებ და რომ მათ ვერ მიიღეს სათანადო ზომები თავიანთი უფლებამოსილების ფარგლებში, რომლებითაც გონივრულად მოსალოდნელი იქნებოდა საფრთხის აცილება¹²². სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ ეს პოზიტიური ვალდებულება არ უნდა განემარტათ იმგვარად, თითქოს ხელისუფლების ორგანოებს შეუძლებელ ან არაპროპორციულ ტვირთს აკისრებდა. ოსმანის საქმის ფაქტებზე დაყრდნობით, სასამართლომ დაასკვნა, რომ ადგილი არ ჰქონდა მე-2 მუხლის დარღვევას იმის გამო, რომ მოვლენათა ჯაჭვში, რომელიც სრულით დაგვირგვინდა, განმცხადებლებმა ვერ შეძლეს მიეთითებინათ ის გადაწყვეტი მომენტი, როდესაც შეიძლებოდა იმის თქმა, რომ პოლიციამ იცოდა ან უნდა სცოდნოდა რეალური და მყისიერი საფრთხის შესახებ, რაც ოსმანების ოჯახს ემუქრებოდა. მე-2 მუხლი მკაფიოდ დაირღვა საქმეში დინკი თურქეთის წინააღმდეგ (*Dink v. Turkey*)¹²³, რომელიც ეხებოდა ჟურნალისტ ჰრანტ დინკის მკვლელობას. ის ბევრს წერდა თურქეთისა და სომხეთის ურთიერთობებზე და ამის შედეგად, მის მიმართ დევნა დაიწყო; აგრეთვე, ის ექსტრემისტო თურქი ნაციონალისტების მუქარის მსხვერპლი გახდა, სანამ ესროლდნენ 2007 წელს. სასამართლომ არა მხოლოდ დაადგინა, რომ თურქეთის უშიშროების სამსახურებმა იცოდნენ განმცხადებლის მიმართ ულტრანაციონალისტური დაჯგუფების აქტიური მტრობის შესახებ, არამედ ისიც აღნიშნა, რომ პოლიცია და ჟანდარმერია ინფორმირებული იყო მკვლელობის მცდელობის ალბათობის და თავად სავარაუდოდ წამქეზებლების ვინაობის თაობაზეც. ამისდა მიუხედავად, ხელისუფლების ორგანოებმა, როგორც დადგინდა, არ მიიღეს საჭირო ზომები, რათა დაეცვათ ჰრანტ დინკის სიცოცხლე (მნიშვნელობა არ ჰქონდა იმ ფაქტს, რომ მას არ მიუმართავს პოლიციისთვის მათგან დაცვის მისაღებად).

- 6.47 საქმეში კონტროვა სლოვაკეთის წინააღმდეგ (*Kontrová v. Slovakia*)¹²⁴ პოლიციამ ვერ შეძლო ადეკვატურად ეპასუხა განმცხადებლის სისხლისსამართლებრივ საჩივრებსა და სატელეფონო ზარებზე გადაუდებელი დახმარების თხოვნით, რაც გამოწვეული

121 No. 23452/94, 28.2.98.

122 იქვე, პარ. 116.

123 No. 2668/07, 14.9.10.

124 No. 7510/04, 31.5.07. იხილეთ, აგრეთვე, ი.ს. და სხვები სლოვაკეთის წინააღმდეგ (*E.S. and others v. Slovakia*), No. 8227/04, 15.9.09 (სახელმწიფომ ვერ შეძლო, ადეკვატურად დაეცვა მოძალადე და შეურაცხმყოფელი ქმრისგან/მამისგან ცოლი და ბავშვები – მე-3 და მე-8 მუხლების დარღვევა).

იყო მისი ქმრის მიერ ფიზიკური ხელყოფით: მათ არ დაარეგისტრირეს საჩივარი, არ ჩაიწერეს ბარები, არ დაიწყეს გამოძიება და არ აღძრეს სისხლისსმართლებრივი წარმოება. სასამართლომ შესაბამისად დაადგინა, რომ დაირღვა მე-2 მუხლი, მას შემდეგ რაც ქმარმა სროლის შედეგად მოკლა მათი ორი შვილი; აღნიშნული, უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილების თანახმად, პოლიციის უმოქმედობის უშუალო შედეგი იყო. მე-2 მუხლის დარღვევას ჰქონდა ადგილი აგრეთვე საქმეში ბრანკო ტომაშევი და სხვები ხორვატიის წინააღმდეგ (*Branko Tomašević and others v. Croatia*)¹²⁵, სადაც მამაკაცმა შეასრულა თავისი მუქარა და მოკლა თავისი პარტნიორი და თავიანთი ახალშობილი ქალიშვილი. ის დაპატიმრებული იყო ხუთი თვით მკვლელობის მუქარის გამო და სავალდებულო ფსიქიატრიული მკურნალობა უნდა გავლენა ეხდინა. ამის შემდეგ, მოკლე ხანში, მან მოკლა ქალი და ბავშვი, სანამ თვითმკვლელობას ჩაიდენდა. ხელისუფლების ორგანოებმა იცოდნენ საფრთხის სერიოზულობის შესახებ, მაგრამ ვერ შეასრულეს თავიანთი პოზიტიური მოვალეობები ძირითადად მისი ფსიქიატრიული მკურნალობის არაადეკვატურობის გამო: ჩაითვადა, რომ მკურნალობა იყო ძალიან ხანმოკლე; გაურკვეველი იყო, სწორად თუ ჩატარდა; არავითარი რისკების შეფასება არ მომხდარა უშუალოდ მისი გათავისუფლების წინ; და შიდა სამართალი არ იძლეოდა იშულებითი ფსიქიატრიული მკურნალობის გაგრძელების უფლებას თავისუფლების აღკვეთის ვადის ამოწურვის შემდეგ. საქმეში ოპუზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Opuz v. Turkey*), სასამართლომ ხაზი გაუსვა ოჯახური ძალადობის განსაკუთრებულ სიმძიმეს:

ეს არის ზოგადი პრობლემა, რომელიც ეხება ყველა წევრ სახელმწიფოს და რომელიც ყოველთვის არ ჩანს ზედაპირზე, რადგან ის ხდება პირად ურთიერთობებში ან დახურულ წრეებში და ამის შედეგად მხოლოდ ქალები არ ზარალდებიან. სასამართლო აღიარებს, რომ მამაკაცებიც შეიძლება იყვნენ ოჯახური ძალადობის მსხვერპლი და, რეალურად, ამ ფენომენის შედეგად სშირად ზარალდებიან ბავშვებიც, პირდაპირ თუ არაპირდაპირ¹²⁶.

- 6.48 ოპუზის საქმეში განმცხადებელი და დედამისი განმცხადებლის ქმრის სისტემატური ძალადობრივი თავდასხმების მსხვერპლი იყვნენ, რაც დაგვირგვინდა დედამისის მიმართ სროლითა და მოკვლით. განმცხადებლის ქმრის მხრიდან მუდმივად გამწვავებადი ძალადობის ისტორიის გათვალისწინებით, რის შესახებაც ხელისუფლების ორგანოებმა იცოდნენ, სასამართლომ დაასკვნა, რომ მათ შეეძლოთ განეჭვრიტათ სასიკვდილო თავდასხმა. სისხლის სამართალწარმოება იქამდე დაწყებული იქნა განმცხადებლის ქმრის მიმართ, მაგრამ მთავრობა ამტკიცებდა, რომ დევნის განმხორციელებელ ორგანოებს თითოეულ შემთხვევაში, როცა დაიწყეს დევნა, უწევდათ შიდა სამართლის თანახმად მისი შეწყვეტა, რადგან განმცხადებელს და დედამისს გაჰქონდათ თავიანთი საჩივრები. ისევე, როგორც ამ სიტუაციაში, დევნის განმხორციელებელ ორგანოებს კანონი არ აძლევდა საშუალებას, გაეგრძელებინა სისხლის სამართალწარმოება (რადგან სადავო ქმედებები არ იწვევდა ავადმყოფობას ან შრომისუნარიანობის დაკარგვას ათი დღით ან მეტი ვადით), სასამართლომ დაასკვნა, რომ საკანონმდებლო ჩარჩო არ იყო საკმარისი სახელმწიფოს იმ პოზიტიური ვალდებულებების შესასრულებლად, რომელიც მოითხოვდა ოჯახური ძალადობის ყველა ფორმის დასასჯელად სისტემის შექმნას და ეფექტიან ამოქმედებას. აგრეთვე დადგინდა, რომ სახელმწიფომ ვერ შეასრულა თავისი პოზიტიური ვალდებულება, გაეტარებინა პრევენციული ოპერატიული ღონისძიებები რისკის ქვეშ მყოფი ინდივიდის სიცოცხლის დასაცავად. ამას ერთვოდა ისიც, რომ სისხლის სამართლებრივი გამოძიება იყო არასაკმარისად სწრაფი. შესაბამისად, განმცხადებლის დედის მიმართ დაირღვა მე-2 მუხლი (და თავად განმცხადებლის მიმართ დაირღვა მე-3 მუხლი; აგრეთვე, დაირღვა მე-14 მუხლი, როგორც მე-2, ისე მე-3 მუხლთან მიმართებით – იხილეთ ნაწილი 6.589). სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთის კონტექსტში ოსმანის ტესლის გამოყენებისას, სასამართლომ დაასკვნა, რომ ადგილი ჰქონდა მე-2 მუხლის დარღვევას საქმეში მაჰმუთ კაია თურქეთის წინააღმდეგ (*Mah-*

125 No. 46598/06, 15.1.09.

126 No. 33401/02, 9.6.09, პარ. 132. იხილეთ, აგრეთვე, შედარებადი საქმეები, რაც განხილულ იქნა მე-8 მუხლთან მიმართებით, ქვემო 6.381 ნაწილში.

mut Kaya v. Turkey)¹²⁷, რეგიონში უშიშროების ძალების მოქმედებებისგან სისხლის სამართლის კანონმდებლობის დაცვის არაეფექტიანობის გამო, რაც ნიშნავდა, რომ ვერ მოხერხდა იმ ექიმის სიცოცხლის მიმართ არსებული რეალური და მყისიერი საფრთხის აცილება, რომლის მიმართაც არსებობდა ეჭვი, რომ ქურთისტანის მშრომელთა პარტიის დაჭრილ წევრებს ეხმარებოდა¹²⁸. ამასთან, სასამართლომ დაადგინა, რომ პირის გაუჩინარება სიცოცხლისთვის საშიშ გარემოებებში, სახელმწიფოსგან მოითხოვს, მისი მე-2 მუხლით გათვალისწინებული პოზიტიური ვალდებულების თანახმად, ოპერატიული ღონისძიებების გატარებას, რათა დაიცვას გაუჩინარებული პირების სიცოცხლის უფლება¹²⁹. „ოსმანის საქმის ტესტის“ ფარგლები დამატებით იქნა გამოკვლეული საქმეში მასტრომატეო იტალიის წინააღმდეგ (*Mastromatteo v. Italy*)¹³⁰, სადაც განმცხადებელი ჩიოდა მე-2 მუხლის საფუძველზე, მისი ვაჟის მკვლელობის გამო ორი კაცის მიერ, რომლებიც ციხიდან დროებით გამოუშვეს. ამ კაცებმა დაცხრილეს განმცხადებლის ვაჟი, როცა ბანკის გაძარცვის შემდეგ გაქცევას ცდილობდნენ. დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ იტალიის სისტემა პატიმრების საზოგადოებაში ინტეგრაციისთვის არ ქმნიდა რაიმე პრობლემას მე-2 მუხლიდან გამომდინარე, რადგან საქმის ფაქტების გათვალისწინებით, ხელისუფლების ორგანოები მოქმედებდნენ გონივრულად, როდესაც მათ გაათავისუფლეს ორი მამაკაცი: არაფერი მიუთითებდა იმაზე, რომ მათი გათავისუფლება გამოიწვევდა სიცოცხლისთვის რეალურ და მომენტალურ საფრთხეს; მით უმეტეს, არაფერი მიუთითებდა იმაზე, რომ გათავისუფლება რაიმე კონკრეტულ საფრთხეს შეუქმნიდა განმცხადებლის ვაჟს. ეს გადაწყვეტილება განსხვავდება საქმისგან მაიორანო და სხვები იტალიის წინააღმდეგ (*Maiorano and others v. Italy*)¹³¹, რომელიც ეხებოდა ერთი დღით გათავისუფლებას ისეთი მსჯავრდებულისა, რომელსაც უვადო თავისუფლების აღკვეთა ჰქონდა მისჯილი ადამიანის მოტყუების, გაუპატიურებისა და მკვლელობისთვის. მისი ერთი დღით გათავისუფლებისას, მან მოკლა ორი ქალი, რისთვისაც შეეფარდა კიდევ ერთი უვადო თავისუფლების აღკვეთის სასჯელი. ხელისუფლების ორგანოებმა იცოდნენ, რომ ის არღვევდა ამ ერთდღიანი გათავისუფლების პირობებს და ინფორმატორმა მათ აგრეთვე ამცნო, რომ ის გეგმავდა მკვლელობას და სხვა სერიოზულ დანაშაულებს. ამდენად, თუმცა მისი გათავისუფლების მომენტში, მართლაც შეუძლებელი იყო მისი ორი მსხვერპლის ვინაობის დადგენა, მაინც ჩათვალა, რომ ხელისუფლების ორგანოებმა დაარღვიეს სათანადო ზრუნვის ვალდებულება მე-2 მუხლის საფუძველზე. ასევე, ადგილი ჰქონდა დამოუკიდებლად, მე-2 მუხლის პროცედურულ დარღვევას. მართალია, სისხლის სამართალწარმოება დაიწყო დამნაშაღის მიმართ და დასრულდა მისთვის უვადო თავისუფლების აღკვეთის შეფარდებით და ზიანის ანაზღაურების დაკისრებით, არ მომხდარა საქმეში ჩართული სახელმწიფო მოსამსახურეების პასუხისმგებლობის საკითხის დაყენება. დისციპლინური წარმოება დაიწყო საქმეში ჩართული მოსამართლეების მიმართ, რომელთაც საყვედური გამოუცხადა სასამართლო ხელისუფლების ეროვნულმა საბჭომ, მაგრამ ეს სამართალწარმოება ხარვეზიანად ჩათვალა სასამართლოს მიერ, რადგან საბჭომ არ იმსჯელა საქმის კრიტიკულ ასპექტზე – კერძოდ, იმაზე, რომ არც ინფორმატორის მოწოდებული და არც პოლიციის გამოძიების შედეგად მოპოვებული ინფორმაცია არ იქნა გათვალისწინებული იმის შეფასებისას, ერთდღიანი გათავისუფლების შესახებ ბრძანება თუ უნდა გაუქმებულიყო.

6.49 სასიკვდილო შემთხვევების გამოძიების მოვალეობის ხასიათი და მოცულობა ნათელი გახდა მთელ რიგ საქმეებში, რომლებიც ეხებოდა სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთს

127 No. 22535/93, 28.3.00.

128 იხილეთ, აგრეთვე, აქოჩი თურქეთის წინააღმდეგ (*Akkoç v. Turkey*), Nos. 22947/93 და 22948/93, 10.10.00.

129 იხილეთ მაგ. ქოქუ თურქეთის წინააღმდეგ (*Koku v. Turkey*), No. 27305/95, 31.5.05; ოსმანოღლუ თურქეთის წინააღმდეგ (*Osmanoğlu v. Turkey*), No. 48804/99, 24.1.08; მედოვა რუსეთის წინააღმდეგ (*Medova v. Russia*), No. 25385/04, 15.1.09.

130 No. 37703/97, 24.10.02.

131 No. 28634/06, 15.12.09.

მე-20 საუკუნის 90-იან წლებში, სადაც სტრასბურგის ორგანოებმა დაადგინეს, რომ ხელისუფლების ორგანოებმა უმოქმედობა გამოიჩინეს უშიშროების სამსახურების უკანონო საქმიანობის შესახებ ბრალდებების გამოსაძიებლად, რაც საფუძველად დაედო მიგნებას, რომ მე-2 მუხლით გათვალისწინებული პროცედურული ვალდებულება დაირღვა. საქმეში თანრიქულუ თურქეთის წინააღმდეგ (*Tanrikulu v. Turkey*)¹³², მაგალითად, სასამართლომ დაასკვნა, რომ ადგილი ჰქონდა მე-2 მუხლის დარღვევას. დარღვევა გამოწვეული იყო იმით, რომ თურქეთის ხელისუფლების ორგანოებმა ვერ მოახერხეს ჩაეტარებინათ განმცხადებლის მეუღლის დაცხრილვასთან დაკავშირებული გარემოებების ეფექტიანი გამოძიება. სასამართლომ დაადგინა თურქეთის სისხლის სამართლის სისტემის სხვადასხვა პრობლემა. პირველ რიგში, როდესაც არსებობდა ალბათობა, რომ დანაშაული ჩადენილი იყო სახელმწიფო მოსამსახურეების მიერ, დანაშაულის გამოძიება წარმოადგენდა არა საჯარო პროკურორის, არამედ, „ადმინისტრაციული საბჭოების“ პასუხისმგებლობას. ეს საბჭო დაკომპლექტებული იყო საჯარო მოსამსახურეებისგან, რომლებიც ექვემდებარებოდნენ გუბერნატორს. გუბერნატორი, იმავდროულად, პასუხისმგებელი იყო უშიშროების სამსახურებზე, რომელთა საქმიანობაც წარმოადგენდა დავის საგანს. შესაბამისად, ჩაითვალა, რომ ადმინისტრაციული საბჭოები არც დამოუკიდებელი იყო და არც ეფექტიანი. ამასთან, გამოძიებას ატარებდნენ ჟანდარმები, რომლებიც იერარქიულად დაკავშირებული იყვნენ სავარაუდოდ საქმეში ჩარეულ, უშიშროების სამსახურების დანაყოფებთან. მეორე, სასამართლომ მნიშვნელოვანი მიგნება გააკეთა გამოძიების არაადეკვატურობის თაობაზე იმ ინციდენტებთან დაკავშირებით, რაშიც ჩარეული იყვნენ უშიშროების სამსახურები, სადაც საჯარო პროკურორი ხშირად იჩენდა უმოქმედობას, კომპეტენტურად, ბოლომდე მიეყვანა საჩივრების განხილვა. მესამე, სადავო შემთხვევების გამო პასუხისმგებლობას აკისრებდნენ ქურთისტანის მშრომელთა პარტიას და აღნიშნულის გამო საქმის განხილვის იურისდიქციას გადასცემდნენ სახელმწიფო უშიშროების სასამართლოებს, რომლებიც თავად არ იყვნენ დამოუკიდებელი მათში სამხედრო მოსამართლეების მონაწილეობის გამო¹³³. ეს ფაქტორები მიუთითებდნენ, რომ უშიშროების სამსახურების ანგარიშვალდებულების ნაკლებობას ჰქონდა ადგილი, რაც, სასამართლოს აზრით, შეუთავსებელი იყო სამართლის უზენაესობასთან¹³⁴.

6.50 საქმეში ნაჩოვა და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Nachova and others v. Bulgaria*), სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ უფრო მკაცრი ვალდებულებები არსებობს რასობრივი ძალადობის გამოძიებისას¹³⁵:

... როდესაც არსებობს ეჭვი, რომ რასობრივმა მოტივებმა შეუწყო ხელი ძალადობრივ ქმედებას, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, ოფიციალური გამოძიება ჩატარდეს მონდომებულად და მიუკერძოებლად, იმ საჭიროების გათვალისწინებით, რომ საზოგადოებაში მუდმივად ხდებოდეს რასიზმისა და ეთნიკური სიძულვილის დაგმობა და იმისთვის, რომ შენარჩუნებული იქნეს უმცირესობების ნდობა ხელისუფლების უნარისადმი, დაცვან ისინი რასობრივი ძალადობის საფრთხისგან. კონვენციის მე-2 მუხლის საფუძველზე სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულების შესრულება მოითხოვს, რომ შიდასამართლებრივ სისტემას შეეძლოს თავისი უნარის დამტკიცება, აღასრულოს სისხლის სამართალი მათ წინააღმდეგ, ვინც უკანონოდ ხელყოფს სიცოცხლეს, მიუხედავად მსხვერპლის რასობრივი ან ეთნიკური წარმოშობისა.

132 No. 26763/94, 8.7.99.

133 ინჯალი თურქეთის წინააღმდეგ (*Incal v. Turkey*), No. 22678/93, 9.6.98.

134 აქოჩი თურქეთის წინააღმდეგ (*Akkoç v. Turkey*), Nos. 22947/93 და 22948/93, 10.10.00, პარ. 87-92.

135 Nos. 43577/98 და 43579/98, 26.2.04, პარ. 157 (განმტკიცებული იქნა დიდი პალატის მიერ თავის გადაწყვეტილებაში, რომლის გამოტანის თარიღია 6.7.05, პარ. 160). იხილეთ, აგრეთვე, მენსონი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Menson and others v. UK*), No. 47916/99, განიხილება 6.5.03; ანგელოვა და ილიევი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Angelova and Iliev v. Bulgaria*), No. 55523/00, 26.7.07. ამ პრინციპების გამოყენებასთან დაკავშირებით მე-3 მუხლთან მიმართებით იხილეთ, აგრეთვე ბეკოსი და კუტროპულოსი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Bekos and Koutropoulos v. Greece*), No. 15250/02, 13.12.05 (იხილეთ 6.80 ქვემოთ).

- 6.51 ამასთან, სახელმწიფო ვალდებულია „გააკეთოს ყველაფერი, რისი გაკეთებაც გონივრულად შეიძლება არსებულ გარემოებებში მტკიცებულებების შეგროვებისა და შენახვისთვის, გამოიკვლიოს ყველა პრაქტიკული საშუალება სიმართლის დასადგენად და მიიღოს სრულად დასაბუთებული, მიუკერძოებელი და ობიექტური გადაწყვეტილება ისე, რომ არ გამოტოვოს საეჭვო ფაქტები, რომლებიც შეიძლება რასობრივად მოტივირებულ ძალადობაზე მიუთითებდნენ“¹³⁶. ნაჩოვას საქმის გამოძიებაში არსებული სერიოზული ხარვეზებისა და არაადეკვატურობების და იმის გათვალისწინებით, რომ მსგავსი მიგნებები გაკეთდა ველიკოვას¹³⁷ და ანგელოვას¹³⁸ საქმეებშიც, სასამართლომ ძალიან საეჭვოდ მიიჩნია საქმეში ჩართული გამომძიებლებისა და პროკურორების ობიექტურობა და მიუკერძოებლობა.
- 6.52 სასიკვდილო შემთხვევების გამოძიების ვალდებულება გამოიყენება არა მხოლოდ იმ საქმეებში, რომელიც ეხება სახელმწიფო მოსამსახურეების მიერ გამოწვეულ სიკვდილს, არამედ ყველა საქმეს, სადაც ხელისუფლების ორგანოები ინფორმირებული არიან სიკვდილის შემთხვევის შესახებ¹³⁹. აგრეთვე, აღნიშნული იქნა, რომ გამოძიების ვალდებულება არის საშუალების და არა შედეგის ვალდებულება¹⁴⁰. ხელი-სუფლების ორგანოებმა, შესაბამისად, უნდა გადადგან ფეფქტიანი ნაბიჯები სათანადო მტკიცებულებების მოსაპოვებლად (თვითმხილველების ჩვენებების და სამედიცინო მტკიცებულებების ჩათვლით და თუ საჭირო იქნება, უნდა ჩაატარონ ავტოფსია), რათა გამოძიებას ჰქონდეს დამნაშავეების დადგენისა და დასჯის უნარი. შესაბამისად, თუ გამოძიების მსვლელობისას ხელისუფლების შესაბამისი ორგანო არ მიჰყვება კვლევის გამოკვეთილ ხაზს, ამან შეიძლება გამოიწვიოს მე-2 მუხლის დარღვევის დადგენა¹⁴¹. მართლაც, სასამართლო იმდენად შორს წავიდა, რომ განაცხადა: „ნებისმიერი ნაკლოვანება გამოძიებაში, რომელიც აკნინებს მის უნარს, დაადგინოს დანაშაულის ჩამდენი პირი ან პირები, რისკის შემცველია, რომ ვერ დააკმაყოფილებს ამ სტანდარტებს“¹⁴². გამოძიებაზე პასუხისმგებელი პირები უნდა იყვნენ დამოუკიდებელი მათგან, ვინც ჩარეულია საქმეში – როგორც იერარქიული, ისე ინსტიტუციონალური გაგებით და, ასევე, „პრაქტიკული დამოუკიდებლობის“ თვალსაზრისითაც¹⁴³. საქმე რამზაჰაი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Ramsahai and others v. Netherlands*)¹⁴⁴ ეხებოდა სასიკვდილო სროლას პოლიციის მიერ განმცხადებლის ნათესავების მიმართ. იმავე პოლიციის დანაყოფის ოფიცრებმა, რომლებიც ჩარეულნი იყვნენ გამოსაძიებელ შემთხვევაში, მიიღეს სხვადასხვა არსებითი მნიშვნელობის ზომები გამოძიების დაწყებისას, სანამ საქმეში ჩაერთვებოდა სისხლისსამართლებრივი გამოძიების დეპარტამენტი სიკვდილის დადგომიდან 15 საათ-ნახევრის გასვლის შემდეგ. სასამართლოს დიდმა პალატამ შესაბამისად დაადგინა მე-2 მუხლის პროცედურული დარღვევა, რადგან პოლიციის გამოძიება არ იყო საკმარისად დამოუკიდებელი. მას შემდეგ, რაც ხელისუფლების ორგანოებს აცნობებენ ან ისინი სხვაგვარად შეიტყობენ უბედური შემთხვევის შესახებ, მათ ევალებათ გამოძიების ჩატარება, რისთვისაც აუცილებელი არ უნდა

136 Nos. 43577/98 და 43579/98, 26.2.04, პარ. 159 (განმტკიცებელი იქნა დიდი პალატის 6.7.05 გადაწყვეტილებით, პარ. 160).

137 No. 41488/98, 18.5.00.

138 No. 38361/97, 13.6.02.

139 იხილეთ მაგ. ერგი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ergi v. Turkey*), No. 23818/94, 28.7.98, პარ. 82, და იაშა თურქეთის წინააღმდეგ (*Yaşa v. Turkey*), No. 22495/93, 2.9.98, პარ. 100; თანრიქულ თურქეთის წინააღმდეგ (*Tanrikulu v. Turkey*), No. 26763/94, 8.7.99, პარ. 103; დემირაი თურქეთის წინააღმდეგ (*Demiray v. Turkey*), No. 27308/95, 27.11.00, პარ. 50.

140 იხილეთ მაგ. ავშარი თურქეთის წინააღმდეგ (*Avşar v. Turkey*), No. 25657/94, 10.7.01, პარ. 404.

141 იხილეთ მაგ. კოლევი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Kolevi v. Bulgaria*), No. 1108/02, 5.11.09, პარ. 201.

142 იხილეთ მაგ. რამზაჰაი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Ramsahai and others v. Netherlands*), No. 52391/99, 15.5.07, პარ. 324.

143 ოგური თურქეთის წინააღმდეგ (*Ogur v. Turkey*), No. 21954/93, 20.5.99, პარ. 91-2.

144 No. 52391/99, 15.5.07. იხილეთ, აგრეთვე, მაგ. ცელნიკუ საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Celniku v. Greece*), No. 21449/04, 5.7.07; იასინსკის ლატვიის წინააღმდეგ (*Jasinskis v. Latvia*), No. 45744/08, 21.12.10.

იყოს ახლობელი ნათესავის მიერ ფორმალური განცხადების შეტანა, როგორც ასეთი¹⁴⁵. გამოძიების ჩატარებაზე პასუხისმგებელი ორგანო უნდა მოქმედებდეს გონივრულად სწრაფად¹⁴⁶. სასამართლომ დაადგინა, რომ „როდესაც ექსპერტის სამედიცინო შემოწმება გადაწყვეტი მნიშვნელობისაა სიკვდილის გარემოებების დასადგენად, ამ შემოწმების ჩატარების მნიშვნელოვანი ხარვეზები წარმოადგენს სერიოზულ დარღვევას, რომელსაც შეუძლია დააკნინოს შიდა გამოძიების ეფექტიანობა“¹⁴⁷. იხილეთ უფრო ვრცლად ქვემოთ, კონკრეტული ხარვეზები გამოძიებაში, 6.56 ნაწილში.

- 6.53 სისხლის სამართალწარმოების აღძვრა, რომელიც შემდეგ ეფექტიანად გრძელდება, ჩვეულებრივ, საკმარისი იქნება მე-2 მუხლის მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად სიკვდილის შემთხვევის გამოძიებასთან დაკავშირებით. სასამართლომ დაადგინა, რომ¹⁴⁸:

ვალდებულება ძირითადად მოქმედებას იწყებს ძალადობრივი ან საექვო სიკვდილის შემდეგ და მოვლენების ნორმალური მსვლელობისას, შევიბრებიით სისხლის სამართლის პროცესი დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი მოსამართლის წინაშე, უნდა ჩაითვალოს, რომ წარმოადგენს ფაქტების დადგენისა და სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის შერაცხვისკენ მიმართული სამართალწარმოების ეფექტიანობის ყველაზე მძლავრ დამცავ მექანიზმს.

- 6.54 ნათელია, რომ როდესაც ეჭვმიტანილ პირებს ასამართლებენ, მსჯავრს დებენ და სასჯელს აკისრებენ მკვლელობისთვის, ჩვეულებრივ, არ არის შესაძლებელი იმის მტკიცება, რომ სამართალწარმოებას არ აღმოაჩნდა უნარი მოეხდინა დამნაშავეების იდენტიფიცირება და დასჯა. მიუხედავად ამისა, საქმეში ავშარი თურქეთის წინააღმდეგ (*Avşar v. Turkey*)¹⁴⁹ აღვლილი ჰქონდა მე-2 მუხლის დარღვევას გამოძიების არაადეკვატურობის გამო, მიუხედავად იმისა, რომ სოფლის ექვსი გუშაგი იქნა მსჯავრდებული განმცხადებლის ძმის მკვლელობის ბრალდებით. მიზეზი მდგომარეობდა იმაში, რომ ხელისუფლების ორგანოებმა ვერ მოახდინეს რეაგირება გადამწყვეტი მნიშვნელობის საკითხზე, რომელიც იდგა საქმეში, კერძოდ, მე-7 პირის როლზე, რომელიც უშიშროების სამსახურების წევრი იყო. საქმეში ოპუზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Opuz v. Turkey*)¹⁵⁰, თუმცა განმცხადებლის ქმარი გაასამართლეს და მსჯავრი დასდეს განმცხადებლის დედის მკვლელობის გამო, ჩაითვალა, რომ სისხლის სამართალწარმოება არ იყო საკმარისად სწრაფი, რადგან ექვს წელზე მეტი ხნის გასვლის შემდეგ კიდევ მიმდინარეობდა საკასაციო სასამართლოში. საქმეში მაკბრაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McBride v. UK*)¹⁵¹, ბრიტანეთის არმიის ორი ჯარისკაცი მსჯავრდებული იქნა განმცხადებლის ვაჟის დაცხრილების გამო და თავისუფლება აღეკვეთათ 6 წლით, რის შემდეგაც უფლება მისცეს არმიიში დაბრუნებულიყვნენ. სასამართლომ არ გაიზიარა არგუმენტი, რომ ჯარისკაცები სასჯელთან ერთად უნდა გაეთავისუფლებინათ არმიიდან. საქმეში ბრეკნელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Brecknell v. UK*)¹⁵² სასამართლომ

145 ილჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ilhan v. Turkey*), No. 22277/93, 27.6.00, პარ. 63.

146 იხილეთ მაგ. იაშა თურქეთის წინააღმდეგ (*Yaşa v. Turkey*), No. 22495/93, 2.9.98, პარ. 102-4.

147 გაგგო იტალიის წინააღმდეგ (*Gaggio v. Italy*), No. 23458/02, 24.3.11, პარ. 316.

148 ბრეკნელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Brecknell v. UK*), No. 32457/04, 27.11.07, პარ. 66.

149 No. 25657/94, 10.7.01. იხილეთ, აგრეთვე, ქამილ უზუნი თურქეთის წინააღმდეგ (*Kamil Uzun v. Turkey*), No. 37410/97, 10.5.07 (მე-2 მუხლის პროცედურულ დარღვევას ჰქონდა ადგილი, მიუხედავად იმისა, რომ უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენებისთვის მსჯავრი დასდეს პირს); ფეიზი ილდირიმი თურქეთის წინააღმდეგ (*Feyzi Yildirim v. Turkey*), No. 40074/98, 19.7.07 (მე-2 მუხლის პროცედურული დარღვევა, მიუხედავად იმისა, რომ ოფიცერი მსჯავრდებული იქნა არასათანადო მოპყრობის გამო); მოუსიევევი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Majsijew v. Poland*), No. 11818/02, 24.3.09, პარ. 61 (განმცხადებლის ვაჟის გარდაცვალება გამოსაფხიზლებელ ცენტრში – თანადროული სისხლის სამართლის პროცესი ცენტრის თანამშრომლების წინააღმდეგ, არ ათავისუფლებდა სახელმწიფოს კონვენციის საფუძველზე მისი პასუხისმგებლობისგან); აგაჩი და სხვები რუმინეთის წინააღმდეგ (*Agache and others v. Romania*), No. 2712/02, 20.10.09 (ოთხი პირი იქნა მსჯავრდებული, მაგრამ მათ არ მოუხდიათ სასჯელი, რადგან არავითარი ბოშები არ იქნა მიღებული მათი ექსტრადიციის მიზნით – მე-2 მუხლის პროცედურული დარღვევა).

150 No. 33401/02, 9.6.09.

151 No. 1396/06, განჩინება 9.5.06.

152 No. 32457/04, 27.11.07. იხილეთ, აგრეთვე, მაკკარტნი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McCartney v. UK*), No.

იმსჯელა გამოძიების ვალდებულების ხასიათსა და მოცულობაზე, როდესაც მოგვიანებით გამოვლინდა ახალი მტკიცებულებები: „სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოები ფრთხილად უნდა მოეციდონ ნებისმიერ ინფორმაციას ან მასალებს, რომლებსაც აქვთ უნარი, გააქარწყლონ მანამდე ჩატარებული გამოძიების დასკვნები ან ქმნიან იმ გამოძიების გაგრძელების საშუალებას, რომელიც ვერ მივიდა რაიმე დასკვნამდე“¹⁵³. იმის გადაწყვეტისას, თუ რა ზომები უნდა იქნეს მიღებული, ხელისუფლების ორგანოებს აქვთ უფლება, გაითვალისწინონ დროის გასვლა და დევნის წარმატებულობის პერსპექტივა. ბრეკენელი ეხებოდა განმცხადებლის ქმრის მკვლელობას ლოილისტი, შეიარაღებული დაჯგუფების წევრის მიერ ჩრდილოეთ ირლანდიაში. სასამართლომ დაადგინა, რომ როდესაც რამდენიმე წლის შემდეგ დამაჯერებელი ბრალდებები გაკეთდა უშიშროების ძალების ჩართულობის შესახებ შეთქმულებაში, რომელიც სისტემატურად სამიზნედ იყენებდა უდანაშაულო სამოქალაქო პირებს, ხელისუფლების ორგანოებს ევალებოდათ გადაემოწმებინათ ამ ინფორმაციის ნამდვილობა და შეეფასებინათ, რამდენად საჭირო იყო სრული გამოძიების ჩატარება. მე-2 მუხლი დაირღვა იმის გამო, რომ ბრალდებები თავიდან გამოიკვლია პოლიციის დანაყოფმა (ულსტერის სამეფო კონსტებლმა), რომელიც თვითონაც ჩარეული იყო საქმეში. სახელმწიფო პატიმრობაში გარდაცვალება სასამართლოს განსაკუთრებული შემოწმების საგანი გახდება¹⁵⁴:

... როდესაც საქმე ეხება პატიმრობაში მყოფი პირის სიცოცხლის დაცვის პოზიტიურ ვალდებულებას, მე-2 მუხლი მოიხივებს სისტემას, რომელიც უზრუნველყოფს დამოუკიდებელ და მიუკერძოებელ ოფიციალურ გამოძიებას, რომელიც აკმაყოფილებს ეფექტიანობის მინიმალურ სტანდარტებს. შესაბამისად, უფლებამოსილმა ორგანოებმა უნდა იმოქმედონ სამაგალითო დაკვირვებულობით და სისწრაფით და საკუთარი ინიციატივით უნდა დაიწყონ გამოძიება, რომელსაც ექნება უნარი, პირველ რიგში, დაადგინოს გარემოებები, რომელშიც მოხდა უბედური შემთხვევა და ხარვეზები მარეგულირებელი სისტემის მუშაობაში, და მეორე, დაადგინოს ის საჯარო მოხელეები ან ხელისუფლების ორგანოები, რომლებიც ჩარეულნი არიან საქმეში. საზოგადოების ზედამხედველობის მოთხოვნა აგრეთვე რელევანტურია ამ კონტექსტში...

- 6.55 მთელ რიგ საქმეებში, რაც წარმოიშვა ჩრდილოეთ ირლანდიაში, გამოვლინდა გაერთიანებული სამეფოს მოკვლევის სისტემის არაადეკვატურობა მრავალ საკითხში¹⁵⁵ (იხილეთ 6.56 ქვემოთ). საქმეში პოლ და ოდრი ედვარდსები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Paul and Audrey Edwards v. UK*)¹⁵⁶, სასამართლომ მოუხდა მსჯელობა იმის შესახებ, თანამესაკნის მიერ წინასწარ პატიმრობაში მყოფი პირის მოკვლასთან დაკავშირებით კერძო, არასაკანონმდებლო მოკვლევის ჩატარება თუ შეესაბამებოდა მე-2 მუხლს¹⁵⁷. მოკვლევის ფარგლებში მოუსმინეს ძალიან ბევრ მოწმეს და დაიწერა 388-ფურცლიანი ანგარიში, რომელიც სასამართლომ დაახასიათა, როგორც „ზუსტი დოკუმენტი“. ანგარიშმა დაადგინა მრავალრიცხოვანი ხარვეზები, რამაც განაპირობა განმცხადებლის გაუხსნელი და ჩამოაყალიბა მთელი რიგი რეკომენდაციების რეფორმის გასატარებლად. ამისდა მიუხედავად, ჩაითვალა,

34575/04, მაკგრათი (*McGrath*), No. 34651/04, ო'დოუდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*O'Dowd v. UK*), No. 34622/04 და რეავეი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Reavey v. UK*), No. 34640/04 (ყველა გამოტანილია 27.11.07).

153 იქვე, პარ. 70.

154 იხილეთ მაგ. ტრუბნიკოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Trubnikov v. Russia*), No. 49790/99, 5.7.05, პარ. 88.

155 ჯორდანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Jordan v. UK*), No. 24746/94, 4.5.01; მაკკერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McKerr v. UK*), No. 28883/95, 4.5.01; კელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Kelly v. UK*), No. 30054/96, 4.5.01; შენეგანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Shanaghan v. UK*), No. 37715/97, 4.5.01; მაკშეინი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McShane v. UK*), No. 43290/98, 28.5.02. იხილეთ უფრო ვრცლად: F. Ni Aolain, *Truth Telling, Accountability and the Right to Life in Northern Ireland* [ფ. ნი აოლაინი, სიმართლის თქმა, ანგარიშვალდებულება და სიცოცხლის უფლება ჩრდილოეთ ირლანდიაში][2002] EHRLR 572.

156 No. 46477/99, 14.3.02.

157 არ ჩატარებულა მოკვლევა და იმის გამო, რომ ბრალდებულმა აღიარა სიცოცხლის მოსპობა, არ დაკითხულან მოწმეები.

რომ მოკვლევა ეწინააღმდეგებოდა მე-2 მუხლს, რადგან მას არ ჰქონდა მოწმეების იძულების უფლებამოსილება, გამოცხადებულიყვნენ და მიეცათ ჩვენება. მას აგრეთვე აკლდა საზოგადოებრივი ზედამხედველობა: სასამართლომ დაადგინა, რომ საქმის ხასიათი მოითხოვდა მძესქიმალურად ფართო გასაჯაროებას, მაშინ როდესაც მოკვლევის პროცესი იყო დახურული და თავად განმცხადებლებსაც მხოლოდ სამი დღის განმავლობაში ჰქონდათ მოკვლევაზე დასწრების შესაძლებლობა, როდესაც თვითონ აძლევდნენ ჩვენებას. განმცხადებლებს არ ჰყავდათ წარმომადგენელი და არ ჰქონდათ მოწმეებისთვის კითხვების დასმის შესაძლებლობა; შესაბამისად, ისინი არ იყვნენ ჩართულნი პროცესში იმდენად, რამდენადაც საჭირო იყო მათი ინტერესების დასაცავად. მე-2 მუხლის დარღვევა აგრეთვე დადგინდა საქმეში ტრუბნიკოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Trubnikov v. Russia*)¹⁵⁸. აქ ციხის მმართველის მიერ ჩატარებული თავდაპირველი გამოძიება პატიმრის თვითმკვლელობის ფაქტზე არ იყო საკმარისად დამოუკიდებელი და შეზღუდულ ფარგლებში განხორციელდა. მომდევნო გამოძიება ჩატარდა მხოლოდ სამი წლის შემდეგ უბედური შემთხვევიდან და სრულად გამორიცხა მასში განმცხადებლისა და მისი ოჯახის მონაწილეობა.

გამოძიების კონკრეტული ნაკლოვანებები

- 6.56 ქვემოთ მოყვანილია სასამართლოს დასკვნების მაგალითები, თუ რა ითვლება არაადეკვატურად სისხლისსამართლებრივი გამოძიების პროცესის კონკრეტული ასპექტების შეფასებისას.

შემთხვევის ადგილი:

- 6.57
- უმოქმედობა შემთხვევის ადგილის მოსანახულებლად¹⁵⁹;
 - უმოქმედობა შემთხვევის ადგილზე არსებული მტკიცებულებების შესაგროვებლად და შესანახად¹⁶⁰;
 - უმოქმედობა სურათების გადასაღებად¹⁶¹ – ადგილზე გადაღებული იარაღის სურათები¹⁶²;
 - შემთხვევის ადგილის რუკის არარსებობა ან არაადეკვატური რუკის შედგენა¹⁶³;
 - უმოქმედობა ზომების ასაღებად¹⁶⁴;
 - უმოქმედობა მოვლენათა აღდგენისთვის (რეკონსტრუქციისთვის) ზომების მისაღებად¹⁶⁵;
 - უმოქმედობა აღმოჩენილი ცარიელი ვაზნების რაოდენობის ან მათი მდებარეობის დასაფიქსირებლად¹⁶⁶;

158 No. 49790/99, 5.7.05.

159 დემირაი თურქეთის წინააღმდეგ (*Demiray v. Turkey*), No. 27308/95, 21.11.00; იბეჟი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ipek v. Turkey*), No. 25760/94, 17.2.04.

160 ნაჩოვა და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Nachova and others v. Bulgaria*), Nos. 43577/98 და 43579/98, 26.2.04, პარ. 132; ნურაი შენი თურქეთის წინააღმდეგ (*Nuray Sen v. Turkey*) (No. 2), No. 25354/94, 30.3.04; იუქსელ ერდოღანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Yüksel Erdoğan and others v. Turkey*), No. 57049/00, 15.2.07; უდაევა და იუსუპოვა რუსეთის წინააღმდეგ (*Udayeva and Yusupova v. Russia*), No. 36542/05, 21.12.10.

161 ონენი თურქეთის წინააღმდეგ (*Önen v. Turkey*), No. 22876/93, 14.5.02; იუქსელ ერდოღანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Yüksel Erdoğan and others v. Turkey*), No. 57049/00, 15.2.07.

162 გული თურქეთის წინააღმდეგ (*Gül v. Turkey*), No. 22676/93, 14.12.00.

163 ონენი თურქეთის წინააღმდეგ (*Önen v. Turkey*), No. 22876/93, 14.5.02; ნაჩოვა და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Nachova and others v. Bulgaria*), Nos. 43577/98 და 43579/98, 6.7.05; პერკი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Perk and others v. Turkey*), No. 50739/99, 28.3.06; იუქსელ ერდოღანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Yüksel Erdoğan and others v. Turkey*), No. 57049/00, 15.2.07.

164 ნაჩოვა და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Nachova and others v. Bulgaria*), Nos. 43577/98 და 43579/98, 6.7.05.

165 იქვე; პერკი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Perk and others v. Turkey*), No. 50739/99, 28.3.06; რამსაჰაი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Ramsahai and others v. Netherlands*), No. 52391/99, 15.5.07.

166 ონენი თურქეთის წინააღმდეგ (*Önen v. Turkey*), No. 22876/93, 14.5.02.

- ტყვიის ტრაექტორიის დასადგენად ზომების მიუღებლობა¹⁶⁷;
- უმოქმედობა ან დავიანება ბალისტიკური ექსპერტიზის მოსათხოვად¹⁶⁸;
- არაადეკვატური ბალისტიკური ანგარიში¹⁶⁹;
- უმოქმედობა გამოყენებული ტყვიების აღმოსაჩენად¹⁷⁰;
- სავარაუდოდ ნაპოვნი ორი იარაღისა და გამოყენებული ვაზნების არასწორად შეტანა საქმის მასალებში¹⁷¹;
- უმოქმედობა მსხვერპლის სხეულის შემოწმების¹⁷² ან მსხვერპლის სხეულის ან სამოსის სასამართლო-სამედიცინო გამოკვლევის ჩასატარებლად¹⁷³;
- მსხვერპლის ხელებზე არსებული ნაკვალევის შემოწმებლობა, მისი კავშირის დასადგენად იარაღის გასროლასთან¹⁷⁴;
- უმოქმედობა თანამდებობის პირის ხელების შესამოწმებლად იარაღის გასროლის ნაკვალევის შესამოწმებლად¹⁷⁵;
- უმოქმედობა პოლიციის მიერ გამოყენებული ცეცხლსასროლი იარაღის ამოსაღებად¹⁷⁶;
- იარაღზე არსებული თითის ანაბეჭდების შემოწმებლობა¹⁷⁷;
- პოლიციის ოფიცრის იარაღისა და საბრძოლო მასალების შესახებ ოქმის ნაკლებობა¹⁷⁸;
- უმოქმედობა მანქანის ნომრით იდენტიფიცირებული სამხედრო სატრანსპორტო საშუალების მისაგნებად¹⁷⁹.

გვამის შემოწმება და ავტოფსია:

- 6.58
- უმოქმედობა ავტოფსიის ჩასატარებლად, რათა სრულად დადგენილიყო მიღებული დაზიანებები ან სხვა მონაცემები¹⁸⁰;
 - გვამის შემოწმება, რომლის ფუნდამენტური ასპექტებიც ხარვეზიანია (ავტოფსია უნდა იძლეოდეს „არასათანადო მოპყრობის ან დაზიანების შესაძლო ნიშნების და

167 რამსაჰაი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Ramsahai and others v. Netherlands*), No. 52391/99, 15.5.07.

168 ნურაი შენი თურქეთის წინააღმდეგ (*Nuray Şen v. Turkey*)(No. 2), No. 25354/94, 30.3.04; ზენგინი თურქეთის წინააღმდეგ (*Zengin v. Turkey*), No. 46928/99, 28.10.04.

169 ფატმა ქაჩარი თურქეთის წინააღმდეგ (*Fatma Kaçar v. Turkey*), No. 35838/97, 15.7.05; შიმშეკი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Şimşek and others v. Turkey*), Nos. 35072/97 და 37194/97, 26.7.05.

170 გული თურქეთის წინააღმდეგ (*Gül v. Turkey*), No. 22676/93, 14.12.00; ნურაი შენი თურქეთის წინააღმდეგ (*Nuray Şen v. Turkey*) (No. 2), No. 25354/94, 30.3.04; მაკარაძის საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Makaratzis v. Greece*), No. 50385/99, 20.12.04; შიმშეკი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Şimşek and others v. Turkey*), Nos. 35072/97 და 37194/97, 26.7.05.

171 გული თურქეთის წინააღმდეგ (*Gül v. Turkey*), No. 22676/93, 14.12.00.

172 მოჟსიევეგი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Mojisiewicz v. Poland*), No. 11818/02, 24.3.09.

173 ნურაი შენი თურქეთის წინააღმდეგ (*Nuray Şen v. Turkey*) (No. 2), No. 25354/94, 30.3.04; ესტამიროვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Estamirov v. Russia*), No. 60272/00, 12.10.06; უდავაჟა და იუგოპავა რუსეთის წინააღმდეგ (*Udavava and Yugopava v. Russia*), No. 36542/05, 21.13.10.

174 გული თურქეთის წინააღმდეგ (*Gül v. Turkey*), No. 22676/93, 14.12.00.

175 რამსაჰაი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Ramsahai and others v. Netherlands*), No. 52391/99, 15.5.07.

176 მაკარაძის საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Makaratzis v. Greece*), No. 50385/99, 20.12.04, პარ. 76.

177 გული თურქეთის წინააღმდეგ (*Gül v. Turkey*), No. 22676/93, 14.12.00; იუქსელ ერდოღანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Yüksel Erdoğan and others v. Turkey*), No. 57049/00, 15.2.07.

178 რამსაჰაი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Ramsahai and others v. Netherlands*), No. 52391/99, 15.5.07.

179 ლულუევი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Luluyev and others v. Russia*), No. 69480/01, 9.11.06.

180 ანგელოვა ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Anguelova v. Bulgaria*), No. 38361/97, 13.6.02; თეპე თურქეთის წინააღმდეგ (*Tepe v. Turkey*), No. 27244/95, 9.5.03; ქაკოული თურქეთის წინააღმდეგ (*Kakoulli v. Turkey*), No. 38595/97, 22.11.05.

კლინიკური მიგნებების სრულ და ზუსტ აღწერას, მათ შორის, სიკვდილის მიზეზის ობიექტურ ანალიზს“¹⁸¹;

- ავტოფსია არ მოიცავდა ნახაზებს ან ფოტოებს, რომლებზეც ნაჩვენებია იქნებოდა სასიკვდილო ტყვიის სხეულში შესვლითა და გასვლით გამოწვეული ტრიალობები¹⁸²;
- ავტოფსია ჩატარდა ზოგადი პრაქტიკოსის მიერ¹⁸³.

მოწმებთან დაკავშირებული ქცევა:

- 6.59
- არასაკმარისი მტკიცებულებები იქნა მიღებული თვითმხილველების ან სხვა ძირითადი მოწმეებისგან¹⁸⁴;
 - მხოლოდ ერთი მოწმის ჩვენება მოიპოვა საჯარო პროკურორმა¹⁸⁵;
 - პოლიციის/უშიშროების ძალების/სამხედრო თანამდებობის პირების/სახელმწიფო თანამდებობის პირების არაადეკვატური დაკითხვა¹⁸⁶;
 - უმოქმედობა ჩვენებებში გამოვლენილი წინააღმდეგობების აღმოსაფხვრე-ლად¹⁸⁷;
 - მხოლოდ ძალიან მოკლე ჩვენებების მიღება¹⁸⁸;
 - ჩვენებების მიღების გაჭიანურება¹⁸⁹;
 - უმოქმედობა განმცხადებლისთვის ეჭვმიტანილის სურათების საჩვენებლად, ან ოფიციალური დაპირისპირების ჩასატარებლად¹⁹⁰;
 - დაკითხვა ჩატარდა იმ ორგანოს თანამდებობის პირის მიერ, რომელიც ჩარეული იყო სადავო შემთხვევაში¹⁹¹.

ზოგადი გამოძიება:

- 6.60
- პატიმრობაში გარდაცვალების შესახებ უფლებამოსილი ხელისუფლების ორგანოსთვის შეტყობინების გაჭიანურება ჟანდარმერიაში¹⁹²;

181 თანლი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tanli v. Turkey*), No. 26129/95, 10.4.01, პარ. 149.

182 რამსაჰაი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Ramsahai and others v. Netherlands*), No. 52391/99, 15.5.07.

183 დემირაი თურქეთის წინააღმდეგ (*Demiray v. Turkey*), No. 27308/95, 21.11.00.

184 ონენი თურქეთის წინააღმდეგ (*Önen v. Turkey*), No. 22876/93, 14.5.02; ორჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orhan v. Turkey*), No. 25656/94, 18.6.02; თეპე თურქეთის წინააღმდეგ (*Tepe v. Turkey*), No. 27244/95, 9.5.03; თექდაღი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tekdağ v. Turkey*), No. 27699/95, 15.1.04; იპეკი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ipek v. Turkey*), No. 25760/94, 17.2.04; ნურაი შენი თურქეთის წინააღმდეგ (*Nuray Şen v. Turkey*) (No. 2), No. 25354/94, 30.3.04; აჰმეთ ოზქანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Ahmet Özkan and others v. Turkey*), No. 21689/93, 6.4.04; თაჰსინ აჯარი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tahsin Acar v. Turkey*), No. 26307/95, 8.4.04; ოზალპი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Özalp and others v. Turkey*), No. 32457/96, 8.4.04; ესტამიროვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Estamirov v. Russia*), No. 60272/00, 12.10.06; რანტსევი კვიპროსისა და რუსეთის წინააღმდეგ (*Rantsev v. Cyprus and Russia*), No. 25965/04, 7.1.10.

185 ფატმა ქაჩარი თურქეთის წინააღმდეგ (*Fatma Kaçar v. Turkey*), No. 35838/97, 15.7.05.

186 ონენი თურქეთის წინააღმდეგ (*Önen v. Turkey*), No. 22876/93, 14.5.02; ანგელოვა ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Anguelova v. Bulgaria*), No. 38361/97, 13.6.02; დემირაი თურქეთის წინააღმდეგ (*Demiray v. Turkey*), No. 27308/95, 21.11.00; აქთაში თურქეთის წინააღმდეგ (*Aktaş v. Turkey*), No. 24351/94, 24.4.03; აჰმეთ ოზქანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Ahmet Özkan and others v. Turkey*), No. 21689/93, 6.4.04; ოზალპი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Özalp and others v. Turkey*), No. 32457/96, 8.4.04; მაკარატისი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Makaratzis v. Greece*), No. 50385/99, 20.12.04; რანტსევი კვიპროსისა და რუსეთის წინააღმდეგ (*Rantsev v. Cyprus and Russia*), No. 25965/04, 7.1.10; უდაევა და იუსუპოვა რუსეთის წინააღმდეგ (*Udayeva and Yusupova v. Russia*), No. 36542/05, 21.12.10.

187 რანტსევი კვიპროსისა და რუსეთის წინააღმდეგ (*Rantsev v. Cyprus and Russia*), No. 25965/04, 7.1.10.

188 ორჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orhan v. Turkey*), No. 25656/94, 18.6.02.

189 ორაქი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orak v. Turkey*), No. 31889/96, 14.2.02; ორჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orhan v. Turkey*), No. 25656/94, 18.6.02; რამსაჰაი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Ramsahai and others v. Netherlands*), No. 52391/99, 15.5.07.

190 ონენი თურქეთის წინააღმდეგ (*Önen v. Turkey*), No. 22876/93, 14.5.02.

191 აქთაში თურქეთის წინააღმდეგ (*Aktaş v. Turkey*), No. 24351/94, 24.4.03.

192 იძვე.

- ოფიციალური გამოძიების დაწყების გაჭიანურება¹⁹³;
- უმოქმედობა, უშიშროების ძალების ქმედებების გამო მათთვის ანგარიშვალდებულების ადეკვატურად მოსათხოვად¹⁹⁴ ან დაშვება, რომ უშიშროების ძალები არ იყვნენ პასუხისმგებლები შემთხვევაზე¹⁹⁵;
- უმოქმედობა უშიშროების ძალების ფარულ შეთქმულებაში მონაწილეობის შესახებ ბრალდებების სწრაფად ან ეფექტიანად გამოსაძიებლად¹⁹⁶;
- საქმეში ჩარეული სუბიექტებისგან გამომძიებელი მოხელეების დამოუკიდებლობის ნაკლებობა¹⁹⁷;
- პოლიციისა და საჯარო პროკურორების უმოქმედობა გამოძიების ადეკვატური კოორდინირებისთვის¹⁹⁸;
- გამოძიება არ ჩატარდა გონივრულად სწრაფად¹⁹⁹;
- გამოძიებას აკლდა სათანადო ობიექტურობა და ზედმიწევნითობა²⁰⁰;
- მოკლე და ზერელე გამოძიება²⁰¹ ან რელევანტური ინფორმაციის უგულვებელყოფა²⁰²;
- შეზღუდული მოცულობის ან მოკლევადიანი გამოძიება²⁰³;
- უმოქმედობა მნიშვნელოვანი მტკიცებულებების ან დოკუმენტების მოსაპოვებლად²⁰⁴;

193 ჩიჩევი თურქეთის წინააღმდეგ (*Çiçek v. Turkey*), No. 25704/94, 27.2.01; ესტამიროვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Estamirov v. Russia*), No. 60272/00, 12.10.06; ლულუევი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Luluyev and others v. Russia*), No. 69480/01, 9.11.06; სილი სლოვენიის წინააღმდეგ (*Šilih v. Slovenia*), No. 71463/01, 9.4.09.

194 იპევი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ipek v. Turkey*), No. 25760/94, 17.2.04.

195 ონენი თურქეთის წინააღმდეგ (*Onen v. Turkey*), No. 22876/93, 14.5.02; აჰმეთ ოზკანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Ahmet Özkan and others v. Turkey*), No. 21689/93, 6.4.04.

196 შენეგანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Shanaghan v. UK*), No. 37715/97, 4.5.01.

197 ჯორდანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Jordan v. UK*), No. 24746/94, 4.5.01; მაკკერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McKerr v. UK*), No. 28883/95, 4.5.01; კელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Kelly v. UK*), No. 30054/96, 4.5.01; შენეგანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Shanaghan v. UK*), No. 37715/97, 4.5.01; მაკშენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McShane v. UK*), No. 43290/98, 28.5.02; აქთაშინი თურქეთის წინააღმდეგ (*Aktaş v. Turkey*), No. 24351/94, 24.4.03; ფინუკანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Finucane v. UK*), No. 29178/95, 1.7.03; იპევი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ipek v. Turkey*), No. 25760/94, 17.2.04; აქშინარი და ალთუნი თურქეთის წინააღმდეგ (*Akpinar and Altun v. Turkey*), No. 56760/00, 27.2.07; რამსაჰაი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Ramsahai and others v. Netherlands*), No. 52391/99, 15.5.07; სანდრუ და სხვები რუმინეთის წინააღმდეგ (*Sandru and others v. Romania*), No. 22465/03, 8.12.09; იასინსკისი ლატვიის წინააღმდეგ (*Jasinskis v. Latvia*), No. 45744/08, 21.12.10.

198 თეპე თურქეთის წინააღმდეგ (*Tepe v. Turkey*), No. 27244/95, 9.5.03; თექდაღი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tekdağ v. Turkey*), No. 27699/95, 15.1.04; ნურაი შენი თურქეთის წინააღმდეგ (*Nuray Şen v. Turkey*) (No. 2), No. 25354/94, 30.3.04; თაჰსინ აკარი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tahsin Acar v. Turkey*), No. 26307/95, 8.4.04; ბულდანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Buldan v. Turkey*), No. 28298/95, 20.4.04.

199 მაკკერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McKerr v. UK*), No. 28883/95 4.5.01; მაკშენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McShane v. UK*), No. 43290/98, 28.5.02; თაჰსინ აკარი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tahsin Acar v. Turkey*), No. 26307/95, 8.4.04; ბულდანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Buldan v. Turkey*), No. 28298/95, 20.4.04; ფატმა ქაჩარი თურქეთის წინააღმდეგ (*Fatma Kaçar v. Turkey*), No. 35838/97, 15.7.05; შიმშევი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Şimşek and others v. Turkey*), No. 35072/97 და 37194/97, 26.7.05; აგაჩე და სხვები რუმინეთის წინააღმდეგ (*Agache and others v. Romania*), No. 2712/02, 20.10.09; სანდრუ და სხვები რუმინეთის წინააღმდეგ (*Sandru and others v. Romania*), No. 22465/03, 8.12.09.

200 ანგელოვა ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Angelova v. Bulgaria*), No. 38361/97, 13.6.02.

201 ორჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orhan v. Turkey*), No. 25656/94, 18.6.02.

202 ჩიჩევი თურქეთის წინააღმდეგ (*Çiçek v. Turkey*), No. 25704/94, 27.2.01.

203 აქოჩი თურქეთის წინააღმდეგ (*Akkoç v. Turkey*), Nos. 22947/93 და 22948/93, 10.10.00; თექდაღი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tekdağ v. Turkey*), No. 27699/95, 15.1.04; იპევი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ipek v. Turkey*), No. 25760/94, 17.2.04; ბულდანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Buldan v. Turkey*), No. 28298/95, 20.4.04; შიმშევი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Şimşek and others v. Turkey*), Nos. 35072/97 და 37194/97, 26.7.05.

204 თაჰსინ აკარი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tahsin Acar v. Turkey*), No. 26307/95, 8.4.04; ბულდანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Buldan v. Turkey*), No. 28298/95, 20.4.04.

- უმოქმედობა უფრო ღრმა კვლევის ჩასატარებლად, ვიდრე მხოლოდ პატიმრობის ოქმებში მოცემულ ინფორმაციაზე დაყრდნობაა²⁰⁵;
- უმოქმედობა იმის შესამოწმებლად, თუ არსებობდა მიზეზობრივი კავშირი პატიმრის სიკვდილსა და პატიმრობაში მის მიმართ მოპყრობას შორის²⁰⁶;
- გამოძიება, რაც ჩატარებული იქნა „ადმინისტრაციული საბჭოს“ მიერ, რომელიც არ იყო დამოუკიდებელი უშიშროების სამსახურებისგან, რომელთა წინააღმდეგაც ტარდებოდა გამოძიება²⁰⁷;
- გამოძიება სწორედ იმ თანამდებობის პირის მიერ, ვისაც ბრალს დებენ მსხვერპლი და მსხვერპლის ნათესავები²⁰⁸;
- უმოქმედობა დაკარგული პირების სურათების მოსაპოვებლად²⁰⁹;
- უმოქმედობა საჯარო ზედამხედველობის და/ან ანგარიშვალდებულების ან უახლოესი ნათესავის საქმეში ჩართვისთვის²¹⁰;
- უმოქმედობა მკვლელობებს შორის კავშირის აღმოსაჩენად, რომლებიც შეიძლებოდა დაკავშირებული ყოფილიყვნენ²¹¹;
- მოხელეების ანგარიშვალდებულების ნაკლებობა მათ იარაღთან დაკავშირებით²¹².

გამოკითხვისა და მოკვლევის პროცედურები:

- 6.61
- უმოქმედობა პროცედურის დაუყოვნებლივ და/ან საკმარისად სწრაფად დასაწყებად²¹³;
 - მთავარი მოწმისთვის იმის მოთხოვნის შეუძლებლობა, რომ გამოცხადდეს ჩვენების მისაცემად²¹⁴;
 - უმოქმედობა მსხვერპლის ოჯახისთვის სამართლებრივი დახმარების გასაწევად²¹⁵;
 - მსხვერპლის ოჯახის უუნარობა, მონაწილეობა მიიღოს სიკვდილის მიზეზის და-

205 ორჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orhan v. Turkey*), No. 25656/94, 18.6.02; იპეკი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ipek v. Turkey*), No. 25760/94, 17.2.04.

206 აჰმეთ ოზკანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Ahmet Özkan and others v. Turkey*), No. 21689/93, 6.4.04.

207 ორჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orhan v. Turkey*), No. 25656/94, 18.6.02; აქტაში თურქეთის წინააღმდეგ (*Aktaş v. Turkey*), No. 24351/94, 24.4.03; იპეკი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ipek v. Turkey*), No. 25760/94, 17.2.04; ოზალპი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Özalp and others v. Turkey*), No. 32457/96, 8.4.04.

208 კოლევი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Kolevi v. Bulgaria*), No. 1108/02, 5.11.09.

209 ორჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orhan v. Turkey*), No. 25656/94, 18.6.02.

210 ორჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orhan v. Turkey*), No. 25656/94, 18.6.02. ფატმა ქაჩარი თურქეთის წინააღმდეგ (*Fatma Kaçar v. Turkey*), No. 35838/97, 15.7.05; ესტამიროვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Estamirov v. Russia*), No. 60272/00, 12.10.06; ლულუევი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Luluyev and others v. Russia*), No. 69480/01, 9.11.06.

211 ეკინცი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ekinci v. Turkey*), No. 27602/95, 16.7.02.

212 გული თურქეთის წინააღმდეგ, No. 22676/93, 14.12.00.

213 ჯორდანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Jordan v. UK*), No. 24746/94, 4.5.01; მაკკერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McKerr v. UK*), No. 28883/95, 4.5.01; კელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Kelly v. UK*), No. 30054/96, 4.5.01; შენეგანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Shanaghan v. UK*), No. 37715/97, 4.5.01; მაკშეინი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McShane v. UK*), No. 43290/98, 28.5.02; ფინუკანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Finucane v. UK*), No. 29178/95, 1.7.03.

214 ჯორდანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Jordan v. UK*), No. 24746/94, 4.5.01; მაკკერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McKerr v. UK*), No. 28883/95, 4.5.01; კელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Kelly v. UK*), No. 30054/96, 4.5.01; მაკშეინი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McShane v. UK*), No. 43290/98, 28.5.02; პოლ და ოდრი ედვარდები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Paul and Audrey Edwards v. UK*), No. 46477/99, 14.3.02.

215 ჯორდანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Jordan v. UK*), No. 24746/94, 4.5.01; რანტევი კვიპროსისა და რუსეთის წინააღმდეგ (*Rantsev v. Cyprus and Russia*), No. 25965/04, 7.1.10.

დგენ გამოკითხვაში²¹⁶ ან მოკვლევაში²¹⁷;

- მსხვერპლის ოჯახისთვის მოწმეების ჩვენების არგამხელა²¹⁸;
- საჯარო ინტერესის საფუძველზე მტკიცებულებების მიწოდებაზე უარის თქმის ნებართვის გამოყენება, რაც ხელს უშლის შესაბამისი საკითხების გამოძიებას²¹⁹;
- გამოკითხვის პროცედურა არ იძლევა საშუალებას რაიმე ვერდიქტის გამოტანისა ან იმგვარი მიგნებებისა, რაც ეფექტიან როლს შეასრულებდა დევნის დაწყებისთვის²²⁰;
- გამოკითხვას აქვს ძალიან შეზღუდული ფარგლები²²¹;
- საჯარო მედამხედველობის ნაკლებობა²²².

დევნის განმახორციელებელი ორგანოები:

- 6.62
- საჯარო პროკურორის უმოქმედობა საქმეში ჩარეული პირებისგან (მათ შორის, განმცხადებლისგან) ჩვენების მისაღებად²²³;
 - საჯარო პროკურორის უმოქმედობა, შეამოწმოს პატიმრობის ოქმები ან თავისუფლების აღკვეთის ადგილები²²⁴;
 - საჯარო პროკურორის ეჭვი არ შეაქვს სიკვდილის „ოფიციალურ ვერსიაში“ ან იღებს პოლიციის მოსამსახურის აღწერას კითხვების გარეშე²²⁵;
 - პროკურორი უგულებელყოფს მნიშვნელოვან ფაქტებს, რითაც ეფექტი-ანად იცავს პოლიციის ოფიცერს დევნიდან²²⁶;
 - დევნის განმახორციელებელი ორგანოს გამოძიება მცირედით თუ განსხვავდებოდა შესაბამისი პოლიციის მოსამსახურის დაცვისგან²²⁷;
 - დაბალი რანგის სამხედრო ოფიცრების მიმართ იძულება განხორციელდა გამომძიებლისთვის ყალბი ჩვენების მისაცემად²²⁸;
 - უმოქმედობა სისხლის სამართალწარმოების დასაწყებად მაღალჩინოსანი ჟანდარმერიის თანამდებობის პირების ან პოლიციის თანამდებობის პირების მიმართ

216 რანცევი კიპროსისა და რუსეთის წინააღმდეგ (*Rantsev v. Cyprus and Russia*), No. 25965/04, 7.1.10.

217 სლიმანი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Slimani v. France*), No. 57671/00, 27.7.04.

218 ჯორდანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Jordan v. UK*), No. 24746/94, 4.5.01; მაკკერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McKerr v. UK*), No. 28883/95, 4.5.01; კელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Kelly v. UK*), No. 30054/96, 4.5.01; შენეგანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Shanaghan v. UK*), No. 37715/97, 4.5.01.

219 მაკკერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McKerr v. UK*), No. 28883/95, 4.5.01.

220 ჯორდანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Jordan v. UK*), No. 24746/94, 4.5.01; მაკკერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McKerr v. UK*), No. 28883/95, 4.5.01; კელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Kelly v. UK*), No. 30054/96, 4.5.01; შენეგანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Shanaghan v. UK*), No. 37715/97, 4.5.01; მაკშეინი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McShane v. UK*), No. 43290/98, 28.5.02.

221 შენეგანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Shanaghan v. UK*), No. 37715/97, 4.5.01; ფინუკანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Finucane v. UK*), No. 29178/95, 1.7.03 (ორივე საქმეში უშიშროების ძალებმა აღკვეთეს მათი ფარული შეთანხმებით მოქმედების შესახებ ბრალდებების გამოძიება).

222 პოლ და ენდრიუ ედვარდსები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Paul and Audrey Edwards v. UK*), No. 46477/99, 14.3.02; ფინუკანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Finucane v. UK*), No. 29178/95, 1.7.03.

223 გული თურქეთის წინააღმდეგ (*Gül v. Turkey*), No. 22676/93, 14.12.00; იპეკი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ipek v. Turkey*), No. 25760/94, 17.2.04.

224 ჩიჩეკი თურქეთის წინააღმდეგ (*Çiçek v. Turkey*), No. 25704/94, 27.2.01.

225 ორაქი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orak v. Turkey*), No. 31889/96, 14.2.02; შიმშეკი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Şimşek and others v. Turkey*), Nos. 35072/97 და 37194/97, 26.7.05.

226 ნაჩოვა და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Nachova and others v. Bulgaria*), Nos. 43577/98 და 43579/98, 6.7.05, პარ. 116.

227 დინკი თურქეთის წინააღმდეგ (*Dink v. Turkey*), No. 2668/07, 14.9.10.

228 იძვე.

(და ამ უმოქმედობისთვის სასამართლო განმარტების არარსებობა)²²⁹;

- საჯარო პროკურორი ნაჩქარევად აკეთებს დასკვნებს მწირ მტკიცებულებებზე დაყრდნობით²³⁰;
- საზოგადოებრივი ზედამხედველობის ნაკლებობა (უმოქმედობა მსხვერპლის ოჯახისთვის ინფორმაციის მისაწოდებლად) იმ დასაბუთებასთან დაკავშირებით, რის გამოც დევნის განმასხორციელებელმა ორგანომ გადაწყვიტა არ ეწარმოებინა დევნა პოლიციის მოსამსახურის მიმართ²³¹;
- გაჭიანურებები სისხლის სამართალწარმოებაში²³².

სხვა ასპექტები:

- 6.63
- სასამართლოს არაადეკვატური დასაბუთება პოლიციის ოფიცრების გამართლებებისას²³³;
 - მსჯავრდებული პოლიციის ოფიცრებისთვის შედარებით მსუბუქი სასჯელების შეფარდება²³⁴;
 - მსჯავრდებული პირები არ იხდიან მათთვის დაკისრებულ სასჯელს²³⁵.

სიცოცხლის დაცვის მოვალეობა: გარემოს დაცვის საქმეები; საფრთხეები და უბედური შემთხვევები

- 6.64
- სახელმწიფოს მოვალეობა, მე-2 მუხლის თანახმად დაიცვას სიცოცხლე, შეიძლება მოშველიებულ იქნეს იმ საქმეებში, რომლებიც ეხება გარემოს დაცვის საფრთხეებს, რაც სიცოცხლისთვის საშიშია. იმაზე მსჯელობისას, თუ რა პოზიტიური ნაბიჯები უნდა იქნეს გადადგმული მე-2 მუხლის თანახმად, სასამართლო შეაფასებს „თუ გააკეთა სახელმწიფომ ყველაფერი, რისი მოთხოვნაც შეიძლებოდა, რათა აღეკვეთა გარდაუვალი სიცოცხლის რისკის ქვეშ დაყენება“²³⁶. მე-2 მუხლი შეიძლება წარმოშობდეს ვალდებულებას, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს ინფორმაციისა და კონსულტაციის მიწოდება და ხორციელდებოდეს ზედამხედველობა ინდივიდების ჯანმრთელობის მდგომარეობაზე, რომელიც რისკის ქვეშ არის ან მიღებულ იქნეს ახალი მარეგულირებელი კანონმდებლობა²³⁷. საქმე შეიძლება ეხებოდეს მე-2 მუხლს მაშინაც კი, როდესაც სიკვდილს ადგილი არ ჰქონია²³⁸. თუმცა გარემოს დაბინძურების მძიმე საქმეები, სავარაუდოდ, წამოჭრის საკითხებს უფრო მე-8, ვიდრე მე-2 მუხლის ფარგლებში (იხილეთ ქვემოთ 6.414 და, მაგალითად, გუერა და სხვები იტალიის წინააღმდეგ (*Guerra and others v. Italy*))²³⁹.

229 იქვე.

230 დემირაი თურქეთის წინააღმდეგ (*Demiray v. Turkey*), No. 27308/95, 21.11.00.

231 ჯორდანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Jordan v. UK*), No. 24746/94, 4.5.01; მაკკერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McKerr v. UK*), No. 28883/95, 4.5.01; კელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Kelly v. UK*), No. 30054/96, 4.5.01; შენეგანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Shanaghan v. UK*), No. 37715/97, 4.5.01; ფინუკანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Finucane v. UK*), No. 29178/95, 1.7.03.

232 მოჟსიეჟევი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Mojsiejew v. Poland*), No. 11818/02, 24.3.09; სილი სლოვენის წინააღმდეგ (*Šilih v. Slovenia*), No. 71463/01, 9.4.09.

233 გული თურქეთის წინააღმდეგ (*Gül v. Turkey*), No. 22676/93, 14.12.00, (2002).

234 შიმშეკი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Şimşek and others v. Turkey*), Nos. 35072/97 და 37194/97, 26.7.05.

235 აგაჩი და სხვები რუმინეთის წინააღმდეგ (*Agache and others v. Romania*), No. 2712/02, 20.10.09.

236 ლსხ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*LCB v. UK*), No. 23413/94, 9.6.98, პარ. 36.

237 იქვე, პარ. 38. მარეგულირებელ კანონმდებლობასთან დაკავშირებით იხილეთ ონერილდიზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Öneryildiz v. Turkey*), No. 48939/99, 30.11.04, პარ. 90.

238 იხილეთ მაგ. ბუდაევა და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Budayeva and others v. Russia*), Nos. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 და 15343/02, 20.3.08, პარ. 146.

239 No. 14967/89, 19.2.98.

6.65 საქმეში ონერილიზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Üneryildiz v. Turkey*)²⁴⁰ განმცხადებელმა, რომლის სახლიც აშენებული იყო ღარიბების დასახლებაში ნაგავსაცერელის პირას, მეთანის აირის აფეთქების შედეგად დაკარგა ოჯახის 9 წევრი. აფეთქებამ აგრეთვე გაანადგურა თერთმეტი სახლი. დიდმა პალატამ ერთხმად დაადგინა მე-2 მუხლის დარღვევა²⁴¹ და აღმოაჩინა მიზეზობრივი კავშირი უბედურ შემთხვევასა და სხვადასხვა პასუხისმგებელი ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოების დაუდევრობას შორის. ამ ხელისუფლების ორგანოებმა იცოდნენ ან უნდა სცოდნოდნენ, რომ ღარიბული დასახლების მცხოვრებლებს ემუქრებოდათ მეთანის გაზის აფეთქების რეალური საფრთხე და მათ ვერ შეძლეს გამოეწერებინათ სიტუაცია და არ იხმარეს ყველა ღონე, რაც გონივრულად მოსალოდნელი იყო მათგან. სასამართლომ ასევე გააკრიტიკა ხელისუფლების ორგანოები მათი უმოქმედობის გამო, მცხოვრებლებისთვის მიეწოდებინათ ინფორმაცია შესაბამისი რისკის შესახებ. მართალია, ადმინისტრაციული და სისხლის სამართალწარმოება დაიწყო უბედური შემთხვევის შემდეგ, ამ სამართალწარმოებას არ უმსჯელია იმ შესაძლებლობაზე, რომ ადგილი ჰქონდა სიცოცხლის უფლების დარღვევას და აღნიშნული სამართალწარმოების შედეგად მხოლოდ უმნიშვნელო ოდენობის ჯარიმა დაეკისრა ორ მერს. მე-2 მუხლის მატერიალური ასპექტის დარღვევას ჰქონდა ადგილი საქმეში ბუდაევა და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Budayeva and others v. Russia*)²⁴² ხელისუფლების ორგანოების უმოქმედობის გამო, ჩაეტარებინათ მიწის ზონირება და ჩამოეყალიბებინათ საგანგებო მდგომარეობაში დახმარების გაწევის პოლიტიკა იმ რაიონში, სადაც მეწყერების გამო მცხოვრებლების სიცოცხლე განჭვრეტადი რისკის ქვეშ იყო. სასამართლომ დაადგინა, რომ მიზეზობრივი კავშირი არსებობდა ხელისუფლების უმოქმედობასა და ვლადიმირ ბუდაევის სიკვდილს შორის, ასევე, პირველი და მეორე განმცხადებლის და მათი ოჯახის წევრებისთვის მიყენებულ დაზიანებებს შორის. ადგილი ჰქონდა აგრეთვე მე-2 მუხლის პროცედურულ დარღვევას, რადგან სახელმწიფოს პასუხისმგებლობის საკითხი უბედური შემთხვევის გამო არასდროს განუხილავს რაიმე სასამართლოს ან ადმინისტრაციული ხელისუფლების ორგანოს. საქმეში ქალენდერი თურქეთის წინააღმდეგ (*Kalender v. Turkey*)²⁴³ დადგინდა, რომ ხელისუფლების ორგანოები პასუხისმგებლები იყვნენ მე-2 მუხლის საფუძველზე განმცხადებელის ნათესავების დაღუპვის გამო სარკინიგზო უბედური შემთხვევის შედეგად. სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა გამომდინარეობდა უსაფრთხოების მარეგულირებელი კანონმდებლობის აღსრულებასთან დაკავშირებით უმოქმედობის მასშტაბიდან და სერიოზულობიდან. დარღვევები მოიცავდა სადგურზე პლატფორმების არარსებობას, იმ ფაქტს, რომ მატარებელი ჩერდებოდა შუა ლიანდაგზე და მგზავრები იძულებულნი ხდებოდნენ გადაეკვეთათ სხვა ლიანდაგები, და მგზავრებისთვის ინფორმაციის მიწოდებისა და დახმარების ნაკლებობას. თუმცა სისხლის სამართალწარმოება დაიწყო მატარებლის მძღოლის წინააღმდეგ, რომელიც შემდგომში გაამართლეს, არანაირი სამართალწარმოება არ დაწყებულა რკინიგზის კომპანიის წინააღმდეგ, რაც მოითხოვა სისხლის სამართლის სასამართლომ. შესაბამისად, ადგილი ჰქონდა აგრეთვე მე-2 მუხლის პროცედურულ დარღვევას.

ჯანმრთელობის დაცვა, აბორტი, ევთანაზია და დახმარება თვითმკვლელობაში

6.66 მე-2 მუხლის საფუძველზე შეგვიძლია ვიდავოთ იმ ვალდებულების მოცულობაზე, რომ ადეკვატური ზომები იქნეს მიღებული სიცოცხლის დასაცავად სამედიცინო დახმარების კონტექსტში²⁴⁴. ჯანმრთელობის დაცვისთვის შეზღუდული ფინანსური რესურსების განაწილების სირთულეების გათვალისწინებით, ივარაუდება, რომ მხოლოდ გამოწვევისურ შემთხვევებში დაადგენს სასამართლო მე-2 მუხლის დარღვევას სამედიცინო მომსახურებაში არსებული ნაკლოვანებების საფუძველზე (გარდა სახელმწიფო პატიმრობაში

240 No. 48939/99, 30.11.04.

241 დიდმა პალატამ აგრეთვე დაადგინა მე-2 მუხლის პროცედურული ასპექტის დარღვევა 15 ხმით ორის წინააღმდეგ.

242 Nos. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 და 15343/02, 20.3.08.

243 No. 4314/02, 15.12.09.

244 იხილეთ მაგ. ასოციაცია X გაერთიანებული სამეფო წინააღმდეგ (*Association X v. UK*), No. 7154/75, (1978) 14 DR 31.

მყოფი პირების მდგომარეობისა, რაც ზემოთ განვიხილეთ). თუმცა დისკრიმინაციული მოპყრობა სამედიცინო დახმარების მიწოდებისას, შეიძლება არღვევდეს მე-2 მუხლს, რაც აღიარა სასამართლომ საქმეში კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (*Cyprus v. Turkey*)²⁴⁵, როდესაც განაცხადა, რომ საკითხი მე-2 მუხლის რეგულირების ქვეშ ხვდება, „როდესაც დაამტკიცებენ, რომ ხელმძღვანელი სახელმწიფოს ხელისუფლების ორგანოები საფრთხეში ადებენ ინდივიდის სიცოცხლეს ჯანმრთელობის დაცვაზე უარის თქმით, მაშინ როდესაც მათ იკისრეს ვალდებულება, ჯანმრთელობის დაცვა ხელმისაწვდომი გაეხადათ ზოგადად მოსახლეობისთვის“. თუმცა, მე-2 მუხლის დარღვევა არ დადგინდა საქმეში ნიტეკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Nitecki v. Poland*)²⁴⁶, სადაც ხელისუფლების ორგანოები იხდიდნენ სიცოცხლის გადასარჩენად აუცილებელი წამლების ღირებულების მხოლოდ 70%-ს, რაც გამოწერილი ჰქონდა განმცხადებელს და, შესაბამისად, დანარჩენი ნაწილი თავად განმცხადებელს უნდა გადაეხადა.

- 6.67 საქმეში პაუელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Powell v. UK*)²⁴⁷ სასამართლომ განაცხადა:

ვერ გამოვრიცხავთ, რომ ხელისუფლების ორგანოების მოქმედებები და უმოქმედობები ჯანმრთელობის დაცვის პოლიტიკის სფეროში შეიძლება გარკვეულ პირობებში იწვევდეს მათ პასუხისმგებლობას მე-2 მუხლის პოზიტიური ნაწილის თანახმად, თუმცა, როდესაც ხელშემკვრელი სახელმწიფო ადეკვატურად უზრუნველყოფს მაღალი პროფესიული სტანდარტის მოქმედებას ჯანმრთელობის დაცვის პროფესიონალებს შორის და პაციენტების სიცოცხლის დაცვისთვის, სასამართლო ვერ ჩათვლის ისეთ საკითხებს, როგორიცაა ჯანმრთელობის დაცვის პროფესიონალის მხრიდან მცდარი გადაწყვეტილების მიღება ან დაუდევარი კოორდინაცია პროფესიონალებს შორის კონკრეტული პაციენტის მკურნალობისას, თავისთავად საკმარის საფუძვლად იმისთვის, რომ ხელშემკვრელ სახელმწიფოს მოეთხოვოს პასუხი კონვენციის მე-2 მუხლის სიცოცხლის დაცვის პოზიტიური ვალდებულების საფუძველზე.

- 6.68 მე-2 მუხლის საფუძველზე არსებული პოზიტიური მოვალეობები ითვალისწინებს როგორც პრევენციულ, ისე გამოძიების მოვალეობებს საჯარო და კერძო ჯანმრთელობის დაცვის სფეროში. საქმეში კალველი და კილიო იტალიის წინააღმდეგ (*Calvelli and Ciglio v. Italy*)²⁴⁸ სასამართლომ დაადასტურა, რომ სახელმწიფოებს მოეთხოვებათ მარეგულირებელი კანონმდებლობის მიღება, რომელიც აიძულებს (როგორც კერძო, ასევე საჯარო) საავადმყოფოებს, მიიღონ ზომები პაციენტთა სიცოცხლის დასაცავად და სამედიცინო პროფესიის წარმომადგენელთა მზრუნველობაში პაციენტის სიკვდილის შემთხვევაში გარდაცვალების მიზეზის განსაზღვრას „ეფექტიანი, დამოუკიდებელი სასამართლო სისტემის მიერ“, იმისთვის რომ ყველა პირი, ვინც შეიძლება იყოს პასუხისმგებელი, მიეცეს პასუხისმგებლობაში. სამედიცინო დაუდევრობის შემთხვევებთან დაკავშირებით აუცილებელი არ არის სისხლისსამართლებრივი საშუალების არსებობა; როგორც კალველისა და კილიოს საქმეში დადასტურდა, სამოქალაქო სამართლებრივი წარმოება შეიძლება საკმარისი იყოს იმ პირობით, რომ ამ სამართალწარმოებას ექნება უნარი, დააკისროს პასუხისმგებლობა სამედიცინო პროფესიონალს, რომელიც ჩარეულია საქმეში და უზრუნველყოს განმცხადებლისთვის სათანადო სამოქალაქო უფლების აღდგენა, როგორიცაა ზიანის ანაზღაურება²⁴⁹. კალველისა და კილიოს

245 No. 25781/94, 10.5.01, პარ. 219.

246 No. 65653/01, განჩინება 21.3.02. იხილეთ, აგრეთვე, ბუდინა რუსეთის წინააღმდეგ (*Budina v. Russia*), No. 45603/05, განჩინება 18.6.09 (ასაკოვნების პენსიის არაადეკვატურობასთან დაკავშირებით საჩივარი მე-3 მუხლთან მიმართებით – გამოცხადდა დაუშვებლად).

247 No. 45305/99, განჩინება 4.5.00.

248 No. 32967/96, 17.1.02.

249 იქვე, პარ. 51. მაგრამ იხილეთ მოსამართლეების როდაქისის, ბონელოს და სტრაჟნიკას მძლავრი განსხვავებული მოსაზრება, რომელიც ამტკიცებს, რომ „სისხლის სამართალწარმოება თავისი არსით არის ყველაზე გამოსადეგი საშუალება მე-2 მუხლის პროცედურული მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად“. იხილეთ, აგრეთვე, კოდარცეა რუმინეთის წინააღმდეგ (*Codarcea v. Romania*), No. 31675/04, 2.6.09, მე-8 მუხლის ფარგლებში ფიზიკური ხელშეუხებლობის დაცვის ეკვივალენტურ ვალდებულებასთან დაკავშირებით.

ფაქტების მიხედვით გაირკვა, რომ მათი ახალშობილი ბავშვის სიკვდილის გამო კომპენსაციის მიღების სანაცვლოდ სამოქალაქო სამართალწარმოების მორიგებით დასრულებისას, განმცხადებელმა უარი თქვეს საუკეთესო სამართლებრივი დაცვის საშუალებაზე, რითაც შესაძლებელი იყო შესაბამისი ექიმის პასუხისმგებლობის მოცულობის განსაზღვრა. საქმეში ოიალი თურქეთის წინააღმდეგ (*Oyal v. Turkey*) უფლების აღდგენის საშუალების შეზღუდული ფარგლების გამო დადგინდა, რომ ადგილი ჰქონდა მე-2 მუხლის დარღვევას²⁵⁰. პირველმა განმცხადებელმა შეიძინა შიდასი ვირუსი საავადმყოფოში სისხლის გადასხმის შედეგად, როდესაც ახალშობილი იყო. ოჯახს ხელი მიუწვდებოდა ადმინისტრაციულ და სამოქალაქო სასამართლოებზე, რომელთაც დაადგინეს პირველი განმცხადებლის ინფიცირებისთვის პასუხისმგებელი პირების პასუხისმგებლობა და გასცეს ზიანის ანაზღაურება. თუმცა, ეს არ იყო საკმარისი მე-2 მუხლის მიზნებისთვის, რადგან ის ფარავდა მხოლოდ ერთი წლის მკურნალობას და წამლებს პირველი განმცხადებლისთვის. ასევე გადაწყვეტი იყო ის, რომ ადმინისტრაციული პროცესი ჯანმრთელობის სამინისტროს პასუხისმგებლობის ფარგლების დასადგენად გრძელდებოდა ცხრა წელზე მეტი ხნის განმავლობაში.

- 6.69 მე-2 მუხლის დარღვევა დადგინდა საქმეში დოდოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Dodov v. Bulgaria*)²⁵¹, რადგან შიდასამართლებრივმა სისტემამ ვერ უზრუნველყო ადეკვატური და დროული რეაგირება განმცხადებლის დედის გაუჩინარებაზე სახელმწიფოს მიერ ადმინისტრირებულ მოხუცებულთა სახლიდან. მას ჰქონდა ალცჰაიმერის დაავადება და სჭირდებოდა მუდმივი ზედამხედველობა. ის რამდენიმე წუთით დატოვეს მარტო დერმატოლოგთან ვიზიტის დროს და ამ დროში გაუჩინარდა. მას შემდეგ ის აღარავის უნახავს და სისხლისსამართლებრივი გამოძიება, რომელიც ამის შემდეგ დაიწყო, ხასიათდებოდა მნიშვნელოვანი გაჭინაურებებით. არავითარი დისციპლინური ღონისძიებები არ მიუღიათ მოხუცებულთა სახლის თანამშრომლების მიმართ და სამოქალაქო სამართალწარმოება 10 წლის მერე კიდევ გრძელდებოდა. მე-2 მუხლის პროცედურული ვალდებულება დაირღვა საქმეში ბირჟიკოვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Byrzykowski v. Poland*)²⁵², რომელიც ეხებოდა განმცხადებლის ცოლის სიკვდილის მშობიარობისას. როგორც სისხლისსამართლებრივი, ისე დისციპლინური წარმოება, რაც მოჰყვა ამ შემთხვევას, მრავალჯერ იქნა შეწყვეტილი ან შეჩერებული და შემდეგ განახლდა. ევროპული სასამართლოს მიერ გადაწყვეტილების მიღებისას ეს პროცესები კიდევ გრძელდებოდა; ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ პრაქტიკულად სიკვდილის ეფექტიან გამოძიებას არ ჰქონია ადგილი. საქმე ევგენია ლაზარი რუმინეთის წინააღმდეგ (*Eugenia Lazăr v. Romania*)²⁵³ ეხებოდა სისხლისსამართლებრივ გამოძიებას საავადმყოფოში რესპირაციული შეტევის შედეგად განმცხადებლის ვაჟის სიკვდილთან დაკავშირებით. სასამართლომ დაადგინა, რომ გამოძიება ხარვეზიანი იყო, როგორც მისი ხანგრძლივობის (4 წელი და 5 თვე), ასევე ეფექტიანობის თვალსაზრისით. მთავარი ხარვეზები, რაც გამოვლინდა გამოძიებაში, უკავშირდებოდა თანამშრომლობის ნაკლებობას სასამართლო სამედიცინო ექსპერტებსა და გამოძიების ორგანოებს შორის (ისე, რომ სიკვდილის მიზეზების რაიმე თანმიმდევრული ახსნა ვერ იქნა ჩამოყალიბებული) და დასაბუთების ნაკლებობას ექსპერტების დასკვნებში.

- 6.70 საქმეში დ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*D v. UK*)²⁵⁴ არ იყო სადავო, რომ განმცხადებლის გაძევება სენტ კიტსში დააჩქარებდა მის სიკვდილს, რადგან მას ჰქონდა შიდასის განუკურნებელი სენი და სამედიცინო დახმარება, რომელიც მას სჭირდებოდა, იქ არ იქნებოდა ხელმისაწვდომი. სასამართლომ ჩათვალა, რომ საქმე წამოჭრიდა იდენტურ საკითხებს მე-2 და მე-3 მუხლების ფარგლებში და, საბოლოოდ, მე-3 მუხლის

250 No. 4864/05, 23.3.10.

251 No. 59548/00, 17.1.08.

252 No. 11562/05, 27.6.06.

253 No. 32146/05, 16.2.10.

254 No. 30240/96, 2.5.97.

დარღვევა დაადგინა. საქმეში ბარეტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Barrett v. UK*)²⁵⁵ ევროპულმა კომისიამ მიიჩნია, რომ მე-2 მუხლთან მიმართებით პრობლემებს იწვევდა ალკოჰოლის მოხმარების დაშვება საზღვაო ბაზაზე, რასაც თან ერთვოდა უმოქმედობა, მიეღოთ ზომები გადაჭარბებული ოდენობით სმის გასაკონტროლებლად და არაადეკვატური დახმარების გაწევა და მკურნალობა.

6.71 საქმეში ვო საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Vo v. France*)²⁵⁶ დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ რამდენადაც არ არსებობს ერთიანი ევროპული მიდგომა სიცოცხლის დაწყების სამართლებრივი და სამეცნიერო განმარტების შესახებ, ის საკითხი, თუ რა მომენტიდან იწყება სიცოცხლის უფლება, ხვდება სახელმწიფოს შეფასების თავისუფლების სფეროში. საქმეში ბოსო იტალიის წინააღმდეგ (*Boso v. Italy*)²⁵⁷ განმცხადებლის საჩივარი მისი ცოლის მიერ ფეხმძიმობის ნებაყოფლობით შეწყვეტასთან დაკავშირებით მისი წინააღმდეგობის მიუხედავად, დაუშვებლად ცნო სასამართლომ. რელიგანტური შიდა კანონმდებლობის თანახმად, აბორტის გაკეთება შეიძლებოდა ქალის ჯანმრთელობის დასაცავად და ჩათვალა, რომ სამართლიანი ბალანსი არსებობდა ჩანასახის დაცვის უზრუნველყოფის საჭიროებასა და ქალის ინტერესებს შორის.

6.72 მსგავსი სიტუაცია ევთანაზიასთან დაკავშირებით, რაზეც სასამართლომ ვერ მიიღო არსებითი გადაწყვეტილება ვერც მე-2 მუხლის კონტექსტში და ვერც მე-3 ან მე-8 მუხლების ფარგლებში წამოჭრილ კონფლიქტურ ინტერესებთან დაკავშირებით. საქმეში ფრიტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Pretty v. UK*)²⁵⁸ განმცხადებელს ჰქონდა განუკურნებელი დეგენერაციული დაავადება. ის ამტკიცებდა, რომ პროკურორის უარი, დაედასტურებინა, რომ ის არ დაიწყებდა დევნას მისი ქმრის წინააღმდეგ თვითმკვლელობაში დახმარების გამო და ინგლისის სამართალი, რომელიც თვითმკვლელობაში დახმარებას დანაშაულად აცხადებდა, არღვევდნენ მე-2 მუხლს. მართალია, სასამართლომ გაიზიარა არგუმენტი, რომ მე-8 მუხლში შეიძლებოდა მოაზრებულიყო ცხოვრების ხარისხთან დაკავშირებული მოსაზრებები, მან დაადგინა, რომ „თუ ენას არ დავამახინჯებთ, მე-2 მუხლი ვერ იქნება იმგვარად განმარტებული, თითქოს ითვალისწინებდეს დიამეტრულად საწინააღმდეგო უფლებებს, კერძოდ, სიკვდილის უფლებას“²⁵⁹.

მუხლი 3: წამების და არაადამიანური ან ღირსების შემლახველი მოპყრობის ან დასჯის აკრძალვა

6.73 მე-3 მუხლი აცხადებს: „არავინ შეიძლება დაექვემდებაროს წამებას, არაადამიანურ ან ღირსების შემლახველ მოპყრობას ან დასჯას“. წამების და არაადამიანური ან ღირსების შემლახველი მოპყრობის ან დასჯის აბსოლუტური აკრძალვა, რაც მოცემულია მე-3 მუხლში, იმდენად ფუნდამენტურია, რომ მას არ გააჩნია შეზღუდვები ან რაიმე გამონაკლისები და კონვენციის მე-15 მუხლის თანახმად არ შეიძლება ამ ვალდებულებიდან გადახვევა²⁶⁰.

255 No. 30402/96, განჩინება 9.4.97.

256 No. 53924/00, 7.3.06. იხილეთ აგრეთვე პატონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Paton v. UK*), No. 8416/78, განჩინება 13.5.80; *Open Door and Dublin Well Woman* ირლანდიის წინააღმდეგ (*Open Door and Dublin Well Woman v. Ireland*), Nos. 14234/88 და 14253/88, სერია ა, No. 246, 29.10.92; ევანსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Evans v. UK*), No. 6339/05, 10.4.07.

257 No. 50490/99, განჩინება 5.9.02.

258 No. 2346/02, 29.4.02, იხილეთ უფრო ვრცლად: D. Morris, „Assisted Suicide under the European Convention on Human Rights: A Critique“ [დ. მორისი, „დახმარება თვითმკვლელობაში ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მიხედვით: კრიტიკა“] [2003] EHRLR 65.

259 იქვე, პარ. 39.

260 მე-15 მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად, არავითარი გადახვევა არ დაიშვება მე-2 (გარდა კანონიერი საომარი მოქმედებით გამოწვეული სიკვდილისა), მე-3, მე-4 მუხლის პირველი პუნქტის ან მე-7 მუხლის ვალდებულებების შესრულებისგან.

6.74 ნებისმიერი მოპყრობა, იმისთვის, რომ არღვევდეს მე-3 მუხლს, უნდა აღწევდეს სისასტიკის მინიმალურ ზღვარს, რაც დამოკიდებულია საქმის ყველა გარემოებაზე, როგორიცაა მოპყრობის ხანგრძლივობა, მისი ფიზიკური და ფსიქოლოგიური შედეგები და ზოგიერთ საქმეში მსხვერპლის სქესი, ასაკი და ჯანმრთელობის მდგომარეობა²⁶¹. კონვენციის ბევრ საქმეში, რომლებიც სრულიად განსხვავებულ გარემოებებს ეხება, არ დადგინდა ამ მუხლის დარღვევა მარტივად იმ მიზეზის გამო, რომ შესაბამისი მოპყრობა არ ჩაითვალა საკმარისად სასტიკად²⁶². ნაკლებად სასტიკ საქმეებში შეიძლება ყურადღება გამახვილდეს უფლებებზე, პატივი სცენ ადამიანის ფიზიკურ და მორალურ ხელშეუხებლობას მე-8 მუხლის ფარგლებში²⁶³ (იხილეთ ქვემოთ 6.353 და 6.381).

6.75 დაკავებული პირის არასათანადო მოპყრობასთან დაკავშირებით საკმარისი მტკიცებულებები უნდა იქნეს წარმოდგენილი. მაგალითად, დადგინდა, რომ საქმეში ასენოვი და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Asenov and others v. Bulgaria*)²⁶⁴ არ არსებობდა საკმარისი მტკიცებულებები იმის დასადასტურებლად, რომ განმცხადებელი ხელკეტებით სცემეს პოლიციაში პატიმრობისას. იმავენაირად, განმცხადებელი საქმეში კლაასი გერმანიის წინააღმდეგ (*Klaas v. Germany*)²⁶⁵ ამტკიცებდა, რომ პოლიციის მიერ დაკავებისას მის მიღებული დაზიანებები არღვევდა მე-3 მუხლს (შიდა სამართალწარმოებაში თავად დაკავების ფაქტი არ გამხდარა სადავო). სასამართლომ დაადგინა, რომ არ ჰქონდა დარღვევას ადგილი, რადგან არ არსებობდა დამატებით მტკიცებულებები, რაც მას საშუალებას მისცემდა გადაეხვია ეროვნული სასამართლოების მიგნებებისთვის. აღნიშნული მიგნებები მიუთითებდა, რომ განმცხადებელს შეეძლო თავად გამოეწვია მიყენებული დაზიანებები დაკავებისას წინააღმდეგობის გაწევით და რომ დაკავების განმახორციელებელ ოფიცრებს არ გამოუყენებიათ გადაჭარბებული ძალა²⁶⁶.

6.76 არასათანადო მოპყრობის ბრალდების შეფასებისას სასამართლო იყენებს „გონივრულ ეჭვს მიღმა“ მტკიცების სტანდარტს, თუმცა ეს ხშირად არის კრიტიკის საგანი დაკავებული პირთა არასათანადო მოპყრობის საქმეებში, სადაც ყველა ხელმისაწვდომი მტკიცებულება ხელისუფლების ორგანოების ხელშია²⁶⁷ (იხილეთ ზემოთ 6.29 პატიმრობაში გარდაცვალებასთან დაკავშირებით). თუმცა გაძევების საქმეებში სასამართლო ამოწმებს, თუ არსებობს არსებითი საფუძვლები მე-3 მუხლის საწინააღმდეგო მოპყრობის რეალური რისკის არსებობისთვის (იხილეთ ქვემოთ 6.118).

იმგვარი მოპყრობის მუქარა, რომელიც ეწინააღმდეგება მე-3 მუხლს, თავისთავად წარმოადგენს ამ დებულების დარღვევას იმ პირობით, რომ საფრთხე საკმარისად რეალური და მყისიერია²⁶⁸.

261 ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Ireland v. UK*), No. 5310/71 18.01.78, პარ. 162. იხილეთ, მაგ. ტოტევა ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Toteva v. Bulgaria*), No. 42027/98, 19.5.04 (გათვალისწინებული იქნა განმცხადებლის ასაკი – 67 წელი); მენეშევა რუსეთის წინააღმდეგ (*Menesheva v. Russia*), No. 59261/00, 9.3.06 (19 წლის ქალს დაუპირისპირდა რამდენიმე პოლიციელი).

262 იხილეთ მაგ. ფედოტოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Fedotov v. Russia*), No. 5140/02, 25.10.09, პარ. 65. ყოვლისმომცველი ანალიზისთვის ზოგადად წამების და არაადამიანური ან ღირსების შემლახველი მოპყრობის წინააღმდეგ ევროპული კონვენციით დადგენილი უფრო მაღალი სტანდარტის შესახებ, იხილეთ R. Morgan and M. Evans (eds.), *Protecting Prisoners – The Standards of the European Committee for the Prevention of Torture in Context* [რ. მორგანი და მ. ევანსი (რედ.), პატიმრების დაცვა – წამების საწინააღმდეგო], ოქსფორდის უნივერსიტეტის პრესა, 1999.

263 იხილეთ მაგ. ვაინრაითი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Wainwright v. UK*), No. 12350/04, 26.9.06 (ციხეში მნახველთა გამოშვება და შემოწმება, წარმოადგენდა მე-8 მუხლის დარღვევას, მაგრამ არ არღვევდა მე-3 მუხლს).

264 No. 24760/94, 28.10.98.

265 No. 15473/89, 22.9.93.

266 იხილეთ, აგრეთვე, მოგოსი რუმინეთის წინააღმდეგ (*Mogos v. Romania*), No. 20420/02, 13.10.05.

267 იხილეთ, მაგალითად, მოსამართლე ბონელოს განსხვავებული მოსაზრება საქმეში ვეზნედაროგლუ თურქეთის წინააღმდეგ (*Veznedaroglu v. Turkey*), No. 32357/96, 11.4.00.

268 კემპბელი და კოსანსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Campbell and Cosans v. UK*), სერია ა, No. 48, 25.2.82, პარ. 26.

პოზიტიური ვალდებულებები: პრევენცია და გამოძიება

- 6.77 მე-3 მუხლი (1-ლ მუხლთან ერთად აღებული) აკისრებს სახელმწიფოებს მთელ რიგ პოზიტიურ ვალდებულებებს იმ მიზნით, რომ მოხდეს არასათანადო მოპყრობის აღკვეთა და მისი გამოსწორება²⁶⁹ იმისდა მიუხედავად, ის ჩადენილი იქნება სახელმწიფო თანამდებობის პირების თუ კერძო ინდივიდების მიერ²⁷⁰. შესაბამისად, სახელმწიფოებს აქვთ ვალდებულება, გონივრული ნაბიჯები გადადგან არასათანადო მოპყრობის აღსაკვეთად, რომლის შესახებაც ხელისუფლების ორგანოებმა იცოდნენ ან უნდა სცოდნოდნენ, როგორც ეს განხილულია ქვემოთ, მაგალითად, ბავშვების დაცვასთან დაკავშირებით 6.131 ნაწილში (იხილეთ, აგრეთვე, მსგავსი მოვალეობები, რაც გამომდინარეობს სიცოცხლის უფლებიდან 6.46 ზემოთ). მაგალითისთვის, მე-3 მუხლი დაირღვა საქმეში იეჰოვას მოწმეთა გლდანის კონგრეგაციის 97 წევრი და 4 სხვა პირი საქართველოს წინააღმდეგ (*97 members of the Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses and 4 others v. Georgia*)²⁷¹, რომელიც ეხებოდა ორგანიზებულ ხანგრძლივ თავდასხმას განმცხადებლებზე – იეჰოვას მოწმეების წევრებზე მართლმადიდებელი ექსტრემისტების მხრიდან. ხელისუფლების ორგანოებმა ვერ შეასრულეს თავიანთი პოზიტიური მოვალეობები მე-3 მუხლის საფუძველზე, რადგან პოლიციამ უარი განაცხადა დროულად ჩარეულიყო შემთხვევის ადგილზე განმცხადებლების (და რამდენიმე ბავშვის) დასაცავად არასათანადო მოპყრობისგან და განმცხადებლები აღმოჩნდნენ შესაბამისი ხელისუფლების ორგანოების სრული ინდიფერენტულობის წინაშე. ამისგან განსხვავებით, მე-3 მუხლის პოზიტიური ვალდებულებები არ დარღვეულა საქმეში პ.ფ. და ი.ფ. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*P.F. and E.F. v. UK*)²⁷², სადაც განმცხადებლები ჩიოდნენ პოლიციის არაადეკვატურ დაცვაზე კონკრეტული დაჯგუფების ძალადობისგან და არეულობისგან ჩრდილოეთ ირლანდიაში. საქმე ეხებოდა ლოიალისტების დემონსტრაციას ბელფასტში, რაც მძიმედ უშლიდა ხელს მოსწავლეების სიარულს დაწყებით კათოლიკურ სკოლაში. პოლიციამ სცადა ემოქმედა, როგორც დამცავ ფარს, ერთი მხრივ, დემონსტრაციის მონაწილეებსა და, მეორე მხრივ, მშობლებსა და ბავშვებს შორის, მაგრამ ხელისუფლება ასევე ითვალისწინებდა ძალადობის ესკალაციის ან სხვა ადგილზე გადანაცვლების საფრთხეს. ოპერაციასთან დაკავშირებული გადაწყვეტილებების რთული ხასიათის გათვალისწინებით და იმ სიტუაციის არამდგრადი ხასიათის გამო, რომელშიც ისინი მოქმედებდნენ, სასამართლომ დაასკვნა, რომ პოლიციამ გადადგა ყველა გონივრული ნაბიჯი განმცხადებლების დასაცავად და განაცხადი დაუშვებლად გამოაცხადა.
- 6.78 მე-3 მუხლი სახელმწიფოებს აგრეთვე აკისრებს ვალდებულებას ჩაატარონ ეფექტიანი ოფიციალური გამოძიება, როდესაც არსებობს სერიოზული, არასათანადო მოპყრობის შესახებ ბრალდებები. გამოძიებას უნდა ჰქონდეს უნარი პასუხისმგებელი პირების იდენტიფიცირებისა და დასჯისა²⁷³. გამოძიება უნდა იყოს დამოუკიდებელი, მიუკერძოებელი, უნდა ხორციელდებოდეს საზოგადოებრივი ზედამხედველობით და ხელისუფლების ორგანოები უნდა მოქმედებდნენ დაკვირვებულად და დროულად²⁷⁴. პატიმრობაში არასათანადო მოპყრობის ბრალდებების გამორკვევის სირთულეების გათვალისწინებით, ამ გარემოებების ეფექტიანი გამოძიება მოითხოვს ხელისუფლებისგან გონივრული ნაბიჯების გადადგმას შემთხვევასთან დაკავშირებით მტკიცებულებების მოსაპოვებლად, მათ შორის, სასამართლო სამედიცინო

269 იხილეთ მაგ. ა. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*A v. UK*), No. 25599/94, 23.9.98.

270 იხილეთ მაგ. ბეგანოვიჩი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Beganović v. Croatia*), No. 46423/06, 25.6.09; დენის ვასილევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Denis Vasilyev v. Russia*), No. 32704/04, 17.12.09.

271 No. 71156/01, 3.5.07.

272 No. 28326/09, განჩინება 23.11.10.

273 ასენოვი და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Assenov and others v. Bulgaria*), No. 24760/94, 28.10.98, პარ. 102; საქი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Sakik and others v. Turkey*), No. 31866/96, 10.10.00, პარ. 62.

274 იხილეთ მაგ. ისაევა და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Isayeva and others v. Russia*), Nos. 57947/00, 57948/00 და 57949/00, 24.2.05, პარ. 208-13.

მტკიცებულებებისა²⁷⁵. იმ სიტუაციაში, როდესაც სადავოა რამ გამოიწვია კონკრეტული დაზიანება, ხელისუფლების ორგანოების უმოქმედობა, ჩაატარონ ინციდენტის ეფექტიანი გამოძიება, შეიძლება საფუძვლად დაედოს სასამართლოს მიერ მე-3 მუხლის მატერიალური დარღვევის დადგენას. მაგალითად, ამგვარ შემთხვევას ჰქონდა ადგილი საქმეში სტოიკა რუმინეთის წინააღმდეგ (*Stoica v. Romania*)²⁷⁶, სადაც გამოძიებაში გამოვლენილი არაადეკვატურობები 14 წლის ბოშა ბიჭისთვის მიყენებული მძიმე დაზიანებების მიზეზთან დაკავშირებით საფუძვლად დაედო სასამართლოს მიერ მე-3 მუხლის მატერიალური დარღვევის დადგენას. მიზეზი მდგომარეობდა იმაში, რომ მთავრობამ დამაკმაყოფილებლად ვერ დაამტკიცა, რომ განმცხადებლის დაზიანებები გამოწვეული იყო სხვა მიზეზით და არ იყო პოლიციის ოფიცრების მხრიდან აკრძალული მოპყრობის შედეგი. თუ სამართალდამცავი მოხელეები უფლებამოსილი არიან საკუთარი ვინაობის დამალვით აღასრულონ თავიანთი მოვალეობები (მაგალითად, ჩაფხუტების ტარების გზით ან სამოსზე განმასხვავებელი ნიშნის არარსებობით), სასამართლომ შეიძლება დაასკვნას, რომ ხელისუფლების ორგანოებმა განზრახ შექმნეს დაუსჯელობისკენ მიმართული სიტუაცია²⁷⁷. დადგინდა, რომ ხელისუფლების ორგანოებმა ვერ შეასრულეს თავიანთი პოზიტიური მოვალეობები მე-3 მუხლის საფუძველზე საქმეში ირიბარენ პინილოსი ესპანეთის წინააღმდეგ (*Iribarren Pinillos v. Spain*)²⁷⁸, განმცხადებლის მნიშვნელოვანი დაზიანების არაადეკვატური გამოძიების გამო. დაზიანებები გამოწვეული იყო პამპლონაში ძალადობრივი შეტაკებების დროს აჯანყების ჩახშობისას პოლიციის მიერ ნასროლი კვამლის ყუმბარის შედეგად. დადგინდა, რომ ხელისუფლების ორგანოებმა ვერ შეაფასეს სათანადოდ მისთვის მიყენებული ზიანი. მე-3 მუხლი დაირღვა საქმეში ოქალი თურქეთის წინააღმდეგ (*Okkali v. Turkey*)²⁷⁹, რადგან პოლიციის არასათანადო მოპყრობას 12 წლის ბიჭის მიმართ მოჰყვა გამოძიება და მხოლოდ მინიმალური პირობითი სასჯელები დაეკისრა შესაბამის პოლიციის ოფიცრებს. სასამართლომ დაადგინა, რომ მოსამართლეებმა უფრო იმისთვის გამოიყენეს თავიანთი დისკრეცია, რომ მინიმუმამდე დაეყვანათ უკიდურესად სერიოზული უკანონო ქმედებების შედეგები იმის დემონტრირების ნაცვლად, რომ ამგვარ ქმედებებს არავითარ შემთხვევაში არ მოეკიდებოდნენ შემწყნარებლობით.

- 6.79 საქმეში ბეგანოვიჩი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Beganović v. Croatia*)²⁸⁰ სასამართლომ კიდევ ერთხელ გაიმეორა, რომ როდესაც კერძო პირების მიერ მიყენებული ძალადობა აღწევს სისასტიკის მინიმალურ ზღვარს იმისთვის, რომ გამოყენებულ იქნეს მე-3 მუხლი, ხელისუფლების ორგანოებს მოეთხოვებათ ადეკვატური სისხლისსამართლებრივი მექანიზმების მოქმედების უზრუნველყოფა. სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულებები არ იქნა შესრულებული განმცხადებელზე სერიოზული თავდასხმის პასუხად გატარებული ღონისძიებებით, განსაკუთრებით იმ მიზეზით, რომ ხელისუფლების ორგანოების მიერ გამოწვეული გაჭიანურებების გამო, ხანდაზმულობის ვადა ამოიწურა სისხლისსამართლებრივი დევნის განსახორციელებლად. მე-3 მუხლი დაირღვა საქმეში დენის ვასილიევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Denis Vasilyev v. Russia*)²⁸¹, სადაც პოლიციამ აღმოაჩინა, რომ ახალგაზრდა კაცი მიწაზე უგონოდ ეგდო, მაგრამ ამის შემდეგ არ მიიღო აუცილებელი ზომები, რათა აღეკვეთა მისთვის დამატებითი ზიანის მიყენება, რადგან პოლიციელები სხვა შემთხვევის ადგილზე გამოიძახეს. მათ არ შეაფასეს მისი მდგომარეობის სიმძიმე ან დახმარების საჭიროება, აგრეთვე, არ გამოიძახეს სასწრაფო

275 იხილეთ მაგ. მამადოვი (ჯაჯალოგლუ) აზერბაიჯანის წინააღმდეგ (*Mammadov (Jajaloglu) v. Azerbaijan*), No. 34445/04, 11.1.07, პარ. 74.

276 No. 42722/02, 4.3.08.

277 იხილეთ დედოვსკი რუსეთის წინააღმდეგ (*Dedovskiy v. Russia*), No. 7178/03, 15.5.08, პარ. 91.

278 No. 36777/03, 8.1.09.

279 No. 52067/99, 17.10.06.

280 No. 46423/06, 25.6.09.

281 No. 32704/04, 17.12.09 (სასამართლომ დაადგინა მე-3 მუხლის ხუთი დამოუკიდებელი დარღვევა საქმეში პოლიციის, საავადმყოფოს და საგამოძიებო ორგანოების არაადეკვატური პასუხების გამო და, აგრეთვე, მე-13 მუხლის დარღვევა).

დახმარება ან არ ითხოვეს რაიმე სხვა ტიპის სამედიცინო დახმარება. ოჯახური ძალადობის მსხვერპლებსაც ეკუთვნით სახელმწიფოსგან ეფექტიანი დაცვა მე-3 და მე-8 მუხლების თანახმად²⁸².

- 6.80 მე-3 მუხლი აგრეთვე ითვალისწინებს შესაძლო კავშირის არსებობის გამოძიების ვალდებულებას რასისტულ დამოკიდებულებასა და ძალადობრივ ქმედებებს შორის. საქმეში ბეკოსი და კუტროპულოსი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Bekos and Koutropoulos v. Greece*) დადგინდა მე-14 მუხლის დარღვევა მე-3 მუხლიდან ერთად²⁸³. საქმე ეხებოდა ორ ბოშა მამაკაცზე თავდასხმას პოლიციის მხრიდან მათი დაკავების მიზნით. მიუხედავად დამაჯერებელი ინფორმაციისა, რომ გასაჩივრებული თავდასხმა რასობრივად მოტივირებული იყო (ამტკიცებდნენ, რომ მათ მიაყენეს რასობრივი სიტყვიერი შეურაცხყოფა), ხელისუფლების ორგანოებმა არ გამოიკვლიეს აღნიშნული საკითხი²⁸⁴.
- 6.81 ეფექტიანი გამოძიების ჩატარების ვალდებულებას დამატებით ავსებს მე-13 მუხლი, რომელიც მოითხოვს ეფექტიანი სამართლებრივი დაცვის საშუალების არსებობას, მოსარჩელის ეფექტიან ჩართულობას საგამოძიებო პროცესში და კომპენსაციის გადახდას, როცა ეს საჭირო იქნება²⁸⁵. თურქეთის წინააღმდეგ აღძრულ მთელ რიგ საქმეებში მე-20 საუკუნის 90-იანი წლების შუაში, სასამართლო ადგენდა მე-13 მუხლის დარღვევას, რაც შედეგი იყო პატიმრობაში წამების ან არასათანადო მოპყრობის გამოუძიებლობისა²⁸⁶. თუმცა, საქმეში ალ-ადსანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Al-Adsani v. UK*)²⁸⁷ სასამართლომ დაასკვნა, რომ გაერთიანებულ სამეფოს არ ჰქონდა ვალდებულება სამოქალაქო სამართლებრივი დაცვის საშუალებით უზრუნველყო პირი, რომელიც აწამეს სხვა სახელმწიფოს ხელისუფლების ორგანოებმა სხვა სახელმწიფოში (და, შესაბამისად, გაერთიანებული სამეფოს იურისდიქციის ფარგლებს გარეთ).
- 6.82 სასამართლომ აგრეთვე დაადგინა, რომ სახელმწიფოებს გააჩნიათ მე-3 და მე-8 მუხლებში ნავულისხმევი პოზიტიური ვალდებულება, „მიიღონ სისხლისსამართლებრივი კანონმდებლობა, რომელიც ეფექტიანად დასჯის გაუპატიურებას და გამოიყენონ ის პრაქტიკაში ეფექტიანი გამოძიებისა და დევნის მეშვეობით“²⁸⁸. საქმეში მს ბულგარეთის წინააღმდეგ (*MC v. Bulgaria*)²⁸⁹ სასამართლომ დაასკვნა, რომ ბულგარეთის სამართალი არ შეესაბამებოდა სახელმწიფოს პოზიტიურ ვალდებულებებს, რადგან გაუპატიურების სავარაუდოდ ჩამდენი პირების დევნა პრაქტიკაში ხდებოდა მხოლოდ მაშინ, თუ არსებობდა მნიშვნელოვანი ფიზიკური წინააღმდეგობის გაწევის მტკიცებულება. მე-3 მუხლი აგრეთვე ირღვეოდა იმ სხვადასხვა არაადეკვატურობების გამო, რითაც ხასიათდებოდა დანაშაულის გამოძიების ჩატარების მეთოდი.
- 6.83 სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა შეიძლება დადგეს მე-3 მუხლის საფუძველზე, როდესაც განმცხადებელი, რომელიც დამოკიდებულია სახელმწიფოს დახმარებაზე,

282 იხილეთ მაგ. ი.ხ. და სხვები სლოვაკეთის წინააღმდეგ (*E.S. and others v. Slovakia*), No. 8227/04, 15.9.09. იხილეთ, აგრეთვე, ოჯახური ძალადობის (მე-2 მუხლის) საქმეები, რაც განხილულია ზემოთ, 6.47 ნაწილში.

283 No. 15250/02, 13.12.05.

284 იხილეთ, აგრეთვე, მაგ. სტოიკა რუმინეთის წინააღმდეგ (*Stoica v. Romania*), No. 42722/02, 4.3.08.

285 მე-3 და მე-13 მუხლების პროცედურულ ვალდებულებებს შორის განსხვავებისთვის იხილეთ დიდი პალატის გადაწყვეტილება საქმეზე ილჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ilhan v. Turkey*), No. 22771/93, 27.6.00 და მოსამართლე ბრატცას დამოუკიდებელი მოსაზრება საქმეზე პოლტორატსკი უკრაინის წინააღმდეგ (*Poltoratskiy v. Ukraine*), No. 38812/97, 29.4.03.

286 იხილეთ მაგ. აქსოი თურქეთის წინააღმდეგ (*Aksoy v. Turkey*), No. 21987/93, 18.12.96; აიდინი თურქეთის წინააღმდეგ (*Aydin v. Turkey*), No. 23178/94, 28.6.97; კაია თურქეთის წინააღმდეგ (*Kaya v. Turkey*), No. 22535/93, 28.3.00, პარ. 96

287 No. 35763/97, 21.11.01, პარ. 40.

288 მს ბულგარეთის წინააღმდეგ (*MC v. Bulgaria*), No. 39272/98, 4.12.03, 15 BHRC 627, პარ. 153. მე-8 მუხლი შეიძლება აკისრებდეს სახელმწიფოებს უფრო ფართო ვალდებულებას, მიიღონ ადეკვატური პოზიტიური ზომები სისხლისსამართლებრივი დაცვის სფეროში, რათა დაიცვან ინდივიდები სხვა ინდივიდების ძალადობრივი ქმედებებისგან – იხილეთ სანდრა ჯანკოვიჩი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Sandra Janković v. Croatia*), No. 38478/05, 5.3.09 (განხილულია ქვემოთ, 6.382).

289 No. 39272/98, 4.12.03, 15 BHRC 627.

მოკლებულია ძირითად სიკეთეებს, რაც შეუთავსებელია ადამიანის ღირსებასთან. საქმეში მ.ს.ს. ბელგიისა და საბერძნეთის წინააღმდეგ (*M.S.S. v. Belgium and Greece*)²⁹⁰ დიდმა პალატამ დაადგინა მე-3 მუხლის დარღვევა იმ საცხოვრებელი პირობების გამო, რომელშიც უხდებოდა ყოფნა განმცხადებელ თავშესაფრის მაძიებელს საბერძნეთში. რამდენიმე თვის განმავლობაში მას მოუხდა ქუჩაში ცხოვრება ისე, რომ არ გააჩნდა რაიმე რესურსი, ხელმისაწვდომობა სანიტარულ დაწესებულებებზე და რაიმე საშუალება თავისი ძირითადი საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად.

განმარტებები

6.84 სასამართლო იყენებს შემდეგ განმარტებებს:

წამება: განზრახი, არაადამიანური მოპყრობა, რომელიც იწვევს ძალიან მძიმე და სასტიკ ტანჯვას²⁹¹.

სასამართლომ გაითვალისწინა წამების განმარტება გაეროს წამების და სხვა სახის სასტიკი, არაადამიანური ან ღირსების შემლახველი მოპყრობის ან დასჯის წინააღმდეგ კონვენციის მიხედვით და დაადგინა, რომ იქ აგრეთვე მოცემულია წამების მიზნის ელემენტი: ტკივილი ან ტანჯვა უნდა იყოს მიყენებული იმ მიზნით, რომ, სხვათა შორის, მიღებული იქნეს ინფორმაცია, მიღწეული იქნეს დასჯა ან დაშინება²⁹².

არაადამიანური მოპყრობა ან დასჯა: ინტენსიური ფიზიკური ან ფსიქოლოგიური ტანჯვა²⁹³. დადგინდა, რომ არაადამიანური მოპყრობა ან დასჯა მოიცავს იმგვარ მოპყრობას, რომელიც წინასწარ იყო განზრახული, გრძელდებოდა საათების განმავლობაში უწყვეტად და იწვევდა რეალურ სხეულებრივ დაზიანებას ან ინტენსიურ ფიზიკურ ან ფსიქოლოგიურ ტანჯვას²⁹⁴.

ღირსების შემლახველი მოპყრობა ან დასჯა: მოპყრობა, რომელიც იწვევს მსხვერპლში შიშის, მწუხარების ან არასრულფასოვნების განცდას, რასაც შეუძლია მისი შეურაცხყოფა და დამცირება და შეუძლია გატეხოს მისი ფიზიკური ან მორალური წინააღმდეგობა²⁹⁵.

სასამართლოს შეუძლია გაითვალისწინოს, „მიზანი ხომ არ არის შესაბამისი პირის შეურაცხყოფა ან დამცირება ან, რაც შეეხება შედეგებს, ხომ არ მოუხდენია მას უარყოფითი გავლენა პიროვნებაზე იმგვარად, რაც შეუთავსებელია მე-3 მუხლთან“²⁹⁶ ან ხომ არ აიძულებს ის მსხვერპლს, იმოქმედოს საკუთარი ნების ან სინდისის წინააღმდეგ²⁹⁷. ამისდა მიუხედავად, შეურაცხყოფის მიყენების ან დამცირების პოზიტიური განზრახვა არ არის აუცილებელი მოთხოვნა მე-3 მუხლის დარღვევის დასადგენად²⁹⁸. საკმარისი იქნება, მსხვერპლი თავად აღიქვამდეს თავს შეურაცხყოფილად²⁹⁹.

6.85 ამ განმარტებების ანალიზისას ყოველთვის უნდა გავითვალისწინოთ კონვენციის თანდა-

290 No. 30696/09, 21.1.11. იხილეთ, აგრეთვე: ო'რურკი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*O'Rourke v. UK*), No. 39022/97, განჩინება 26.6.01; ლარიოშინა რუსეთის წინააღმდეგ (*Larioshina v. Russia*), No. 56869/00, განჩინება 23.4.02; ბუდინა რუსეთის წინააღმდეგ (*Budina v. Russia*), No. 45603/05, განჩინება 18.6.09.

291 ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Ireland v. UK*), სერია ა, No. 25, 18.1.78, პარ. 167.

292 იხილეთ, აგრეთვე, აქჩიო თურქეთის წინააღმდეგ (*Akkoç v. Turkey*), Nos. 22947/93 და 22948/93, 10.10.00, პარ. 115.

293 ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Ireland v. UK*), სერია ა, No. 25, 18.1.78, პარ. 167.

294 იხილეთ, აგრეთვე, კუდლა პოლონეთის წინააღმდეგ (*Kudla v. Poland*), No. 30210/96, 26.10.00.

295 ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Ireland v. UK*), სერია ა, No. 25, 18.1.78, პარ. 167. სასამართლომ დაადგინა, რომ ხელისუფლების ორგანოს ან სამსახურის მიერ ვინმეს იძულება რაიმე მეთოდით, რათა ჩაება პროსტიტუციაში ან გააგრძელო ამგვარი საქმიანობა, უტოლდება არაადამიანურ ან ღირსების შემლახველ მოპყრობას (ტრემბლეი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Tremblay v. France*), No. 37194/02, 11.9.07).

296 იხილეთ მაგ. რანინენი ფინეთის წინააღმდეგ (*Raninen v. Finland*), No. 20972/92, 16.12.97, პარ. 55.

297 „ბერძნული საქმე“ (*The Greek Case*), No. 3321-3/67, 3344/67, 5.11.69, (1969) 12 წლიური გამოცემა 1.

298 გ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*V v. UK*), No. 24888/94, 16.12.99, პარ. 71.

299 ტაირერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Tyrer v. UK*), სერია ა, No. 26, 25.4.78, პარ. 23; სმიტი და გრედი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Smith and Grady v. UK*), Nos. 33985/96 და 33986/96, 27.9.99, პარ. 120.

თანობით განვითარებადი ბუნება. მნიშვნელოვან გადაწყვეტილებაში 1999 წელს საქმეზე სელმუნი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Selmouni v. France*)³⁰⁰ სასამართლომ დაასკვნა, რომ რადგანაც კონვენცია უნდა განმარტებულიყო, როგორც ცოცხალი დოკუმენტი, ის ქმედებები, რაც წინათ კლასიფიცირდებოდა არაადამიანურ და ღირსების შემლახველ მოპყრობად და არა წამებად, შეიძლება სხვაგვარად ყოფილიყო კლასიფიცირებული მომავალში:

მუდმივად მზარდი მაღალი სტანდარტი, რაც მოითხოვება ადამიანის უფლებების და ფუნდამენტური თავისუფლებების დაცვის სფეროში, შესაბამისად და გარდაუვლად მოითხოვს უფრო მეტ სიმტკიცეს დემოკრატიული საზოგადოებების ფუნდამენტური ღირებულებების დარღვევის შეფასებისას.

- 6.86 მე-3 მუხლის მოთხოვნები უფრო ვრცლად არის განხილული ქვემოთ შემდეგ კონტექსტებში: პოლიციური ფუნქციები და ძალის გამოყენება დაკავებული პირების მიმართ (6.87); დაკავებისა და სასჯელის აღსრულების პირობები (6.101); სიკვდილით დასჯა (6.115); იმიგრაცია, თავშესაფარი და ექსტრადიცია (6.118); დისკრიმინაცია (6.128); ბავშვებზე ზრუნვა (6.131); ფიზიკური დასჯა და სამხედრო სამსახური (6.133); სამედიცინო მომსახურება (6.136).

პოლიციური ფუნქციები და ძალის გამოყენება დაკავებული პირების მიმართ

- 6.87 სისხლის სამართლის ეჭვმიტანილი შეიძლება დაექვემდებაროს არასათანადო მოპყრობას დაკავებისას³⁰¹, ისევე როგორც, მოგვიანებით, პატიმრობაში³⁰². თუმცა, როდესაც ეჭვმიტანილები ძალის გამოყენებით წინააღმდეგობას უწევენ დაკავებისას, სახელმწიფოს ტვირთი, ამტკიცოს, რომ ძალის გამოყენება არ იყო გადაჭარბებული, შეიძლება ნაკლებად მკაცრი იყოს³⁰³.
- 6.88 როდესაც ინდივიდი პატიმრობაში შედის ჯანმრთელობის კარგ მდგომარეობაში, მაგრამ აღნიშნება დაზიანებები გათავისუფლებისას, სახელმწიფოს აქვს ვალდებულება სარწმუნოდ და დამაჯერებლად ახსნას, როგორ მიიღო პირმა დაზიანება³⁰⁴. ამასთან, ამგვარ გარემოებებში სასამართლოს მიერ იმ პირთა გამართლება, ვინც სავარაუდოდ პასუხისმგებელია არასათანადო მოპყრობისთვის, არ გაათავისუფლებს სახელმწიფოს კონვენციის საფუძველზე პასუხისმგებლობისგან³⁰⁵.
- 6.89 არასათანადო მოპყრობის ბრალდებების შეფასებისას სასამართლო გაითვალისწინებს, თუ რამდენად მოწყვლადი იყო პატიმრობაში მყოფი პირი. სასამართლო იზიარებს ევროპის წამების საწინააღმდეგო კომიტეტის შეხედულებას პატიმრობაში მყოფი პირების სათანადო სამედიცინო შემოწმების მნიშვნელობასთან დაკავშირებით:

300 No. 25803/94, 28.7.99.

301 რასაც ამტკიცებდნენ საქმეებში რეპბოკი სლოვენიის წინააღმდეგ (*Rehback v. Slovenia*), No. 29462/95, 28.11.00, და ბერტაი თურქეთის წინააღმდეგ (*Bertay v. Turkey*), No. 22493/93, 1.3.01. იხილეთ, აგრეთვე, რლ და მ-ჯდ საფრანგეთის წინააღმდეგ (*RL and M-JD v. France*), No. 44568/98, 19.5.04 (მე-3 მუხლის დარღვევა დადგინდა ოთხი სხით სამის წინააღმდეგ).

302 იხილეთ მაგ. რიბიჩი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Ribitsch v. Austria*), No. 18896/91, სერია ა, No. 336, 4.12.95.

303 იხილეთ მაგ. ბერლინსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Berlinski v. Poland*), No. 27715/95 და 3009/96, 20.6.02, პარ. 62 – ძალის გამოყენება აუცილებელი გახდა თავად განმცხადებლის ქცევის გამო და, შესაბამისად, არ იყო გადაჭარბებული.

304 ტომასი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Tomasi v. France*), No. 12850/87, სერია ა, No. 241-A, 27.8.92, პარ. 108-11; რიბიჩი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Ribitsch v. Austria*), No. 18896/91, სერია ა, No. 336, 4.12.95, პარ. 34; სელმუნი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Selmouni v. France*), No. 25803/94, 28.7.99, პარ. 87; სათიქი თურქეთის წინააღმდეგ (*Satik v. Turkey*), No. 31866/96, 10.10.00, პარ. 54; თექინი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tekin v. Turkey*), No. 41556/98, 9.6.98, პარ. 52-3, რეპბოკი სლოვენიის წინააღმდეგ (*Rehback v. Slovenia*), No. 29462/95, 28.11.00, პარ. 76; ორაქი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orak v. Turkey*), No. 31889/96, 14.2.02. მაგრამ შეადარეთ ეს საქმეები საქმეს კლაასი გერმანიის წინააღმდეგ (*Klaas v. Germany*), No. 15473/89, 22.9.93, სადაც ეროვნულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებელმა თავად დაიბანა თავი დაკავების დროს წინააღმდეგობის გაწევისას და რომ დაკავების განმსხორციელებელ ოფიცერებს არ გამოუყენებიათ გადაჭარბებული ძალა.

305 იხილეთ მაგ. აიშე თეპე თურქეთის წინააღმდეგ (*Ayşe Tepe v. Turkey*), No. 29422/95, 22.7.03; ჩოლაკი და ფილიზერი თურქეთის წინააღმდეგ (*Çolak and Filizer v. Turkey*), Nos. 32578/96 და 32579/96, 8.1.04.

„ამგვარი შემოწმება უნდა ჩაატაროს სათანადო კვალიფიკაციის მქონე ექიმმა პოლიციის ოფიცრის დასწრების გარეშე და შემოწმების დასკვნა უნდა შეიცავდეს არა მხოლოდ აღმოჩენილი დაზიანების აღწერას, არამედ პაციენტის მიერ მიცემულ განმარტებასაც, თუ როგორ მიიღო ეს დაზიანება და ექიმის მოსაზრებას იმის შესახებ, თუ რამდენად შესაბამეა ეს დაზიანებები აღნიშნულ განმარტებას³⁰⁶.

- 6.90 საქმეში ალგური თურქეთის წინააღმდეგ (*Algür v. Turkey*)³⁰⁷ 22 წლის სტუდენტის სამედიცინო შემოწმებაში არსებული ხარვეზები, როდესაც სტუდენტი 14 დღის განმავლობაში იმყოფებოდა პატიმრობაში, მნიშვნელოვან ფაქტორებად იქცა სასამართლოს მიერ მე-3 მუხლის დარღვევის დასადგენად: მას არ მიეცა მის მიერ არჩეული ექიმის ნახვის საშუალება. ორი სამედიცინო დასკვნა, რომელიც შედგა, სრულიად ეწინააღმდეგებოდა ერთმანეთს. ციხის ექიმის მითითების მიუხედავად, პირს არ ჩაუტარდა დამატებითი სამედიცინო გამოკვლევა, რათა დადგენილიყო მის სხეულზე აღმოჩენილი დაზიანებების მიზეზები.
- 6.91 სასამართლო გამუდმებით უსვამს ხაზს, რომ ფიზიკური ძალის გამოყენება დაკავებული პირების მიმართ, თუ თავად ინდივიდის ქცევის გამო არ არის ეს მკაცრად აუცილებელი, აკნინებს ადამიანის ღირსებას და პრინციპულად ლახავს მე-3 მუხლს³⁰⁸.
- 6.92 პირის ფიზიკური ხელშეუხებლობის მე-3 მუხლით გათვალისწინებული დაცვა ვერ შეიზღუდება ტერორიზმის ან დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის კონტექსტშიც კი³⁰⁹. საქმეში ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Ireland v. UK*)³¹⁰ სასამართლომ შეაფასა დაკითხვის ხუთი ტექნიკა (კედელთან დგომა, თავზე ქსოვილის ჩამოფარება, დაქვემდებარება ხმაურისადმი, დაძინების საშუალების წართმევა და საკვებისა და წყლის არმიცემა), რაც გამოიყენებოდა „ირლანდიის რესპუბლიკური არმიის“ წევრობაში ეჭვმიტანილი 5 დაკავებული პირის წინააღმდეგ, როგორც მე-3 მუხლით დაკისრებული მოვალეობების საწინააღმდეგო. ამ ტექნიკების ერთობლივად და მრავალი საათის განმავლობაში გამოყენება, სულ მცირე, იწვევდა ინტენსიურ ფიზიკურ და ფსიქოლოგიურ ტანჯვას და განაპირობებდა მწვავე ფსიქიკურ აშლილობას. ამიტომ დადგინდა, რომ ის წარმოადგენდა არაადამიანურ და ღირსების შემლახველ მოპყრობას და არღვევდა მე-3 მუხლს, თუმცა არ ჩაითვალა, რომ ის უტოლდებოდა წამებას. თუმცა სხეულსა და ფეხის ტერფებზე სასტიკი ცემა და სხვა მოპყრობა, ელექტროშოკისა და მარწუხის გამოყენებით, რასაც ათენის უშიშროების პოლიცია იყენებდა პოლიტიკური პატიმრების წინააღმდეგ მათგან ინფორმაციის მისაღებად, ჩაითვალა, რომ უტოლდებოდა წამების და არაადამიანურ მოპყრობას და არღვევდა მე-3 მუხლს³¹¹.
- 6.93 მთელ რიგ საქმეებში, რომლებიც აღიძრა თურქეთის წინააღმდეგ და უკავშირდებოდა უშიშროების ძალების ქმედებებს, სასამართლომ დაადგინა, რომ თურქეთის ხელისუფლების ორგანოების მიერ პატიმრების მოპყრობა არღვევდა წამების აკრძალვას მე-3 მუხლში³¹². მაგალითად, განმცხადებელი საქმეში აიდინი თურქეთის წინააღმდეგ (*Aydin v. Turkey*)³¹³ აწამეს, ცემეს, ჰყავდათ თვალებახვეული, ატარებდნენ შიშველს და უშვერდნენ წყლის ჭავლს, მაშინ როდესაც ბორობაში ატრიალებდნენ. სასამართლომ დაადგინა, რომ 24 საათის განმავლობაში პოლიციის გაყოფილებაში დაკავებისას,

306 აქოჩი თურქეთის წინააღმდეგ (*Akkoç v. Turkey*), No. 22947/93 და 22948/93, 10.10.00, პარ. 118.

307 No. 32574/96, 22.10.02. იხილეთ, აგრეთვე, აიშე თეპე თურქეთის წინააღმდეგ (*Ayşe Tepe v. Turkey*), No. 29422/95, 22.7.03.

308 რიბიჩი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Ribitsch v. Austria*), No. 18896/91, სერია ა, No. 336, 4.12.95, პარ. 36 და 38.

309 ტომასი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Tomasi v. France*), No. 12850/87, სერია ა, No. 241-A, 27.8.92; ასენოვი და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Assenov and others v. Bulgaria*), No. 24760/94, 28.10.98, პარ. 93.

310 სერია ა, No. 25, 18.1.78.

311 „ბერძნული საქმე“ (*Greek Case*), No. 3321-3/67, 3344/67, 5.11.69, (1969) 12 წლიური გამოცემა 1.

312 იხილეთ მაგ. ელჩი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Elçi and others v. Turkey*), Nos. 23145/93 და 25091/94, 13.11.03; ბათი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Bati and others v. Turkey*), Nos. 33097/96 და 57834/00, 3.6.04.

313 No. 23178/94, 28.6.97.

პირველი განმცხადებელი საქმეში მასლოვა და ნალბანდოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Maslova and Nalbandov v. Russia*)³¹⁴ რამდენიმეჯერ გააუპატიურეს და დაექვემდებარა არასათანადო მოპყრობის სხვა ფორმებსაც, მათ შორის, ცემას, დახრჩობის იმიტაციას, ელექტროდენის დარტყმას, რაც უტოლდებოდა წამებას: „დაკავებული პირის გაუპატიურება სახელმწიფო მოხელის მიერ უნდა ჩათვალოს არასათანადო მოპყრობის განსაკუთრებით მძიმე და საძაველ ფორმად, იმის გათვალისწინებით, თუ რამდენად იოლია დამნაშავეისთვის მისი მსხვერპლის მოწყვლადობის და სუსტი წინააღმდეგობის ექსპლოატირება“³¹⁵.

6.94 საქმეში აქსოი თურქეთის წინააღმდეგ (*Aksoy v. Turkey*)³¹⁶ დადგინდა, რომ განმცხადებელი დაექვემდებარა პალესტინურ ჩამოხრობას ანუ ის გააშიშვლეს, ხელები შეუკრეს ზურგს უკან და ჩამოკიდეს ძვლებით, რამაც გამოიწვია მისი პარალიზება. როგორც გაირკვა, ამგვარი მოპყრობა გამოყენებული იქნა ინფორმაციის ან აღიარებითი ჩვენების მისაღებად³¹⁷. საქმეში სელმუნი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Selmouni v. France*)³¹⁸ განმცხადებელი გახდა პოლიციის ოფიცრების მხრიდან ხანგრძლივი თავდასხმის მსხვერპლი, რაც გრძელდებოდა რამდენიმე დღის განმავლობაში და მოიცავდა ცემას, თმით თრევის, დაშარდვას და მუქარას შემდუღებული ლამპისა და შპრიცის გამოყენებით. ეს მოპყრობა ერთიანობაში უტოლდებოდა წამებას და არღვევდა მე-3 მუხლს. საქმეში აქოჩი თურქეთის წინააღმდეგ (*Akkoç v. Turkey*)³¹⁹ განმცხადებლის ფიზიკურ არასათანადო მოპყრობასთან ერთად (ელექტროშოკი, ცივი და ცხელი წყლის ჭავლის ქვეშ დაყენება, თავში დარტყმები) სასამართლომ გაითვალისწინა აგრეთვე არასათანადო მოპყრობის მუქარა განმცხადებლის შვილების მიმართ, როდესაც დაადგინა, რომ ის წარმოადგენდა წამების მსხვერპლს. საქმეში მამადოვი (ჯაჯაოღლუ) აზერბაიჯანის წინააღმდეგ (*Mammadov (Jajaloglu) v. Azerbaijan*)³²⁰ ფალაქს გამოყენება (ფეხის ტერფებზე ცემა) პოლიციის ოფიცრების მიერ ინფორმაციის ან აღიარების მისაღებად, ჩაითვა, რომ წარმოადგენდა განმცხადებლის წამებას. განმცხადებელი საქმეში მიხეივი რუსეთის წინააღმდეგ (*Mikheyev v. Russia*)³²¹, რომელიც იმყოფებოდა პოლიციის პატიმრობაში გაუპატიურების და მკვლელობის ეჭვის საფუძველზე, როგორც დადგინდა, დაექვემდებარა წამებას. ის ამტკიცებდა, რომ აწამებდნენ აღიარებითი ჩვენების მისაღებად, რომ პოლიციის ოფიცრებმა მას ყურზე მიუერთეს ელექტროსადენები და ემუქრებოდნენ, რომ სასტიკად ცემდნენ და ელექტროდენს ასევე გამოიყენებდნენ სასჯელს ორგანოების მიმართ. სასამართლომ დაადგინა, რომ რთული დასადგენი იყო, რეალურად რა მოხდა, ნაწილობრივ იმის გამოც, რომ გამოძიება იყო არაეფექტური და უარს აცხადებდნენ საქმის მასალების გამჟღავნებაზე. მაგრამ, ამისდა მიუხედავად, სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებელს მძიმედ არასათანადოდ მოეპყრნენ პოლიციის ოფიცრები იმ მიზნით, რომ მიეღოთ მისგან აღიარებითი ჩვენება ან ინფორმაცია დანაშაულების შესახებ, რაშიც ის ეჭვმიტანილი იყო. ამან გამოიწვია მისი სასტიკი ფიზიკური და ფსიქოლოგიური ტანჯვა, რის გამოც სცადა თვითმკვლელობა და გადმოხტა ფანჯრიდან, რამაც გამოიწვია საერთო და მუდმივი შესაძლებლობების შეზღუდვა. იგივე მოპყრობა გამოიყენებოდა დაკავებული პირების მიმართ ჩეჩნეთში. წამებას ჰქონდა ადგილი საქმეში ჩიტაევი და ჩიტაევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Chitayev*

314 No. 839/02, 24.1.08.

315 იქვე, პარ. 107.

316 No. 21987/93, 18.12.96. იხილეთ, აგრეთვე, თექინი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tekin v. Turkey*), No. 22496/93, 9.6.98, პარ. 48-54 (სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებელი, რომელიც ჰყავდათ ცივ და ბნელ საკანში და დაკითხვის დროს იყო თვალმომკვდელი, აგრეთვე, ალენიშხებოდა სისხლჩაქცევები და ჭრილობა, დაექვემდებარა არაადამიანურ და ღირსების შეზღუდვულ მოპყრობას).

317 იხილეთ, აგრეთვე, აქოაში თურქეთის წინააღმდეგ (*Aktaş v. Turkey*), No. 24351/94, 24.4.03.

318 No. 25803/94, 28.7.99.

319 Nos. 22947/93 და 22948/93, 10.10.00.

320 No. 34445/04, 11.1.07.

321 No. 77617/01, 26.1.06.

and Chitayev v. Russia)³²², სადაც განმცხადებლები ჩიოდნენ მრავალგვარი არასათანადო მოპყრობის შესახებ. ელექტროშოკი, ცემა, მუქარა და გაგუდვა, გამუდმებით გამართულ მდგომარეობაში დგომის იძულება განზე გაშლილი ხელებითა და ფეხებით, რეზინის ხელკეტებითა და წყლის სავსე პლასტმასის ბოთლებით ცემა, გაგუდვა წებოვანი ლენტით, ცელოფანის პარკით ან გაზის ნილბით, კანის მოგლეჯა ბრტყელტუჩით და ხელისა და ფეხის თითების დამსხვრევა ჩაქურჩის გამოყენებით. სასამართლომ წამება დაადგინა საქმეშიც შეიდავეი რუსეთის წინააღმდეგ (*Sheydayev v. Russia*)³²³ იმ პირობებში, როდესაც განმცხადებლის მიერ პოლიციის პატიმრობაში მიღებული დაზიანებების შესახებ სამედიცინო დასკვნა არ გაუხდია სადავოდ ეროვნულ ხელისუფლების ორგანოებს ან მთავრობას. გამოსასწორებელ კოლონიაში პატიმრების ცემა სპეციალური დაჯგუფების მიერ რეზინის ხელკეტებით აგრეთვე ჩაითვალა წამებად საქმეში დედოვსკი რუსეთის წინააღმდეგ (*Dedovskiy v. Russia*)³²⁴. სასამართლომ გაითვალისწინა ის ფაქტი, რომ ძალადობის გამოყენება არ იყო გამართლებული, იყო შურისმაძიებლური და უმიზეზო.

6.95 სასამართლომ საქმეში ალ-ადსანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Al-Adsani v. UK*) გაიზიარა ის შეხედულება, რომ პატიმრების განმეორებადი ცემა დღეების განმავლობაში, აღიარებითი ჩვენების მისაღებად, შეიძლება დაკვალიფიცირებულიყო წამებად³²⁵. თუმცა საქმეში ეგმეზი კვიპროსის წინააღმდეგ (*Egmez v. Cyprus*)³²⁶ სასამართლომ გაიზიარა მტკიცება, რომ პოლიციის ოფიცრებმა განზრახ ცემეს განმცხადებელს, მაგრამ ამისდა მიუხედავად დაადგინა, რომ აღიარებითი ჩვენების მიღების განზრახვა არ იყო დამტკიცებული და, შესაბამისად, მოპყრობა განეკუთვნა არაადამიანური მოპყრობის კატეგორიის წამების ნაცვლად. 11 ადამიანის გარეთ ყოლა მთელი კვირის განმავლობაში, რომელთა უმრავლესობა დაბმული იყო და მათი ცემა ჩაითვალა, რომ უტოლდებოდა არაადამიანურ და ღირსების შემლახველ მოპყრობას საქმეში აქდენიზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Akdeniz v. Turkey*)³²⁷. როდესაც არასათანადო მოპყრობა მოდის სხვა პატიმრებისგან, სახელმწიფო მაინც იქნება პასუხისმგებელი მე-3 მუხლის საფუძველზე პოზიტიური ვალდებულებების გამო და, შესაბამისად, სახელმწიფო ვალდებულია თვალყური ადევნოს მოწყვლად პატიმრებს³²⁸.

6.96 საქმეში გეფგენი გერმანიის წინააღმდეგ (*Gäfgen v. Germany*)³²⁹ ცენტრალურ ელემენტს წარმოადგენდა პოლიციის მუქარა წამების შესახებ განმცხადებლის მიმართ, რომელიც დაპატიმრებული იყო 11 წლის ბიჭის მოტაცების გამო (განმცხადებელს უკვე დაეხრჩო ბავშვი და დამალული ჰქონდა მისი გვამი, მაგრამ ეს იმ დროს პოლიციისთვის უცნობი იყო). ბიჭის სიცოცხლის გადასარჩენად პოლიციის ოფიცრები დაემუქრნენ მას „გაუსაძლისი ტკივილით“, თუ არ გაამხელდა ბიჭის ადგილსამყოფელს. აღნიშნულის შედეგად, განმცხადებელმა უთხრა პოლიციას სად დამალა გვამი. დაკითხვა, სადაც ადგილი ჰქონდა არასათანადო მოპყრობის მუქარას, გაგრძელდა დაახლოებით ათი წუთის განმავლობაში და სასამართლომ დაადგინა, რომ ეს გამოიწვევდა მისთვის შიშს, მწუხარებას და ფსიქოლოგიურ ტანჯვას, თუმცა რაიმე გრძელვადიანი ეფექტების

322 No. 59334/00, 18.1.07. იხილეთ, აგრეთვე, მაგ. მუსავეი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Musayev and others v. Russia*), Nos. 57941/00, 58699/00 და 60403/00, 26.7.07; გისავეი რუსეთის წინააღმდეგ (*Gisayev v. Russia*), No. 14811/04, 20.1.11.

323 No. 65859/01, 7.12.06.

324 No. 7178/03, 15.5.08. იხილეთ, აგრეთვე, ვლადიმირ რომანოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Vladimir Romanov v. Russia*), No. 41461/02, 24.7.08.

325 No. 35763/97, 21.11.01, პარ. 58.

326 No. 30873/96, 21.12.00.

327 No. 23954/94, 31.5.01, პარ. 98. იხილეთ, აგრეთვე, აჰმეთ ოზქანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Ahmet Özkan and others v. Turkey*), No. 21689/93, 6.4.04 (სოფლის მკვიდრნი შეკრიბეს სოფლის მოედანზე და დააწვიანეს პირველი მიწაზე; სოფლელები აიძულეს ფეხით ევლოთ ძალიან დიდ მანძილზე ცუდ ამინდში და ისინი დაკავებულნი ჰყავდათ ისეთ პირობებში, სადაც ბევრ მათგანს მოეყინა სხეულის ნაწილი; არასათანადო მოპყრობის ბრალდებების გამოუძიებლობა).

328 იხილეთ მაგ. პანტეა რუმინეთის წინააღმდეგ (*Pantea v. Romania*), No. 33343/96, 3.6.03.

329 No. 22978/05, 1.6.10.

მტკიცებულება არ არსებობდა. მუქარა წინასწარ მოფიცრებული და მიმართული იყო ინფორმაციის მისაღებად. შესაბამისად, დიდმა პალატამ დაასკვნა, რომის წარმოადგენდა არაადამიანურ მოპყრობას მე-3 მუხლის დარღვევით, თუმცა არ უტოლდებოდა წამებას. თუმცა აღიარა, რომ პოლიცია მოტივირებული იყო ბიჭის სიცოცხლის გადარჩენის სურვილით, ამისდა მიუხედავად, სასამართლომ კიდევ ერთხელ აღნიშნა მე-3 მუხლის საწინააღმდეგო მოპყრობის აბსოლუტური აკრძალვის შესახებ³³⁰:

...პირის მიმართ არასათანადო მოპყრობის აკრძალვა მოქმედებს მსხვერპლის ქცევის და ხელისუფლების ორგანოების მოტივების მიუხედავად. წამება, არაადამიანური ან ღირსების შემლახველი მოპყრობა არ შეიძლება ვინმეს მიმართ გამოიყენონ მაშინაც კი, როდესაც ინდივიდის სიცოცხლე საფრთხეში... მე-3 მუხლი, რომელიც ჩამოყალიბებულია სრულიად არაბუნდოვნად, აღიარებს, რომ ყველა ადამიანს აქვს აბსოლუტური, განუსხვისებელი უფლება, არ დაექვემდებაროს წამებას ან არაადამიანურ ან ღირსების შემლახველ მოპყრობას არანაირ, თუნდაც ყველაზე მძიმე გარემოებებში. ფილოსოფიური საფუძველი, რომელსაც ემყარება აბსოლუტური ბუნება მე-3 მუხლით გარანტირებული უფლებისა, არ უშვებს რაიმე გამონაკლისს ან გამამართლებელ ფაქტორებს ან ინტერესების დაბალანსებას, დაინტერესებული პირის ქცევის მიუხედავად და ჩადენილი დანაშაულის ხასიათის მიუხედავად.

6.97 ფსიქოლოგიური ტანჯვა და სტრესი, რასაც იწვევს ახლო ნათესავის გაუჩინარება, შეიძლება იწვევდეს მე-3 მუხლის დარღვევას, რასაც ადგილი ჰქონდა საქმეში კურტი თურქეთის წინააღმდეგ (*Kurt v. Turkey*)³³¹, სადაც დადგინდა, რომ განმცხადებელი იტანჯებოდა დიდი დროის განმავლობაში მისი ვაჟის გაუჩინარების გამო და ხელისუფლების ორგანოები სრული გულგრილობით ეკიდებოდნენ მის საჩივრებს³³². გვამების დამახინჯება ან გარდაცვლილი პირის სხეულისთვის ორგანოების მოკვეთა აგრეთვე იწვევს მე-3 მუხლის დარღვევას³³³.

6.98 ხელბორკილების გამოყენება გარკვეულ პირობებში შეიძლება არღვევდეს მე-3 მუხლს, როდესაც, მაგალითად, მათი გამოყენება საჯარო სასამართლო მოსმენების დროს არის საფუძვლსმოკლებული³³⁴. მაგალითად, საქმეში კაჯ რანინენი ფინეთის წინააღმდეგ (*Kaj Raninen v. Finland*)³³⁵, განმცხადებელს, რომელიც ეწინააღმდეგებოდა სამხედრო სამსახურს, ორი საათის განმავლობაში ხელბორკილებული ჰქონდა დადებული სამხედრო პოლიციის მიერ და საზოგადოებაში, თავის მხარდაჭერთა ჯგუფის წინაშე, გამოჩნდა ხელბორკილებით. კომისიამ დაასკვნა, რომ ძალის გამოყენება არ იყო მკაცრად აუცილებელი განმცხადებლის ქცევიდან გამომდინარე, ან რაიმე სხვა ლეგიტიმური მოსაზრების გათვალისწინებით და, შესაბამისად, მისი ადამიანური ღირსების დაკნინება წარმოადგენდა ღირსების შემლახველ მოპყრობას და არღვევდა მე-3 მუხლს. თუმცა, სასამართლომ ერთხმად დაადგინა, რომ ადგილი არ ჰქონდა მე-3 მუხლის დარღვევას, რადგან ის ვერ დარწმუნდა, რომ შემთხვევამ

330 იქვე, პარ. 107.

331 No. 24276/94, 25.5.98.

332 იხილეთ, აგრეთვე, ჩაქირი თურქეთის წინააღმდეგ (*Çakıcı v. Turkey*), No. 23657/94, 8.7.99, პარ. 98-9; თაში თურქეთის წინააღმდეგ (*Taş v. Turkey*), No. 24396/94, პარ. 79-80; ჩიჩეკი თურქეთის წინააღმდეგ (*Çiçek v. Turkey*), No. 25704/94, 27.2.01, პარ. 170-4; კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (*Cyprus v. Turkey*), No. 25781/94, 10.5.01, პარ. 154-8 (მე-3 მუხლის განგრძობადი დარღვევა); ორჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orhan v. Turkey*), No. 25656/94, 18.6.02, პარ. 356-60; იპეკი თურქეთის წინააღმდეგ (*İpek v. Turkey*), No. 25760/94, 17.2.04, პარ. 178-83; თანიში და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Taniş and others v. Turkey*), No. 65899/01, 2.8.05, პარ. 217-21; ბაზორკინა რუსეთის წინააღმდეგ (*Bazorkina v. Russia*), No. 69481/01, 27.7.06, პარ. 139-142; ვარნავა და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Varnava and others v. Turkey*), No. 16064/90, 18.9.09, პარ. 200-2.

333 აქუმი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Akkum and others v. Turkey*), No. 21894/93, 24.3.05; აქპინარი და ალთუნი თურქეთის წინააღმდეგ (*Akpınar and Altun v. Turkey*), No. 56760/00, 27.2.07; ხაკიალივი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Khadzhaliyev and others v. Russia*), No. 3013/04, 6.11.08. იხილეთ, აგრეთვე, ქანლიბაში თურქეთის წინააღმდეგ (*Kanlibaş v. Turkey*), No. 32444/96, 8.12.05.

334 იხილეთ მაგ. გოროდნიჩევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Gorodnichev v. Russia*), No. 52058/99, 24.5.07.

335 No. 20972/92, Comm. Rep. 24.1.96.

უარყოფითი გავლენა მოახდინა განმცხადებლის ფსიქოლოგიურ მდგომარეობაზე ან რომ ხელობორკილების დადება მიზნად ისახავდა მის დაკნინებას ან შეურაცხყოფას³³⁶. თუმცა, საქმეში ერდოღან იალიზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Erdoğan Yağız v. Turkey*)³³⁷ განმცხადებელი ექიმის დაპატიმრება და ხელობორკილების დადება გაუტოლდა ღირსების შემლახველ მოპყრობას, რაც არღვევდა მე-3 მუხლს. მას ხელობორკილები დაადეს მის სამსახურში პაციენტების თვალწინ და იმ რაიონში, სადაც ცხოვრობდა, რამაც ფსიქიატრიული მტკიცებულების თანახმად, შეუქცევადი გავლენა მოახდინა მის ფსიქოლოგიურ მდგომარეობაზე. ხელობორკილების გამოყენება მძიმედ დაავადებული პატიმრის მიმართ საქმეში მუიზელი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Mouisel v. France*)³³⁸ ჩაითვა, რომ არაპროპორციული პასუხი იყო არსებული უსაფრთხოების რისკების გათვალისწინებით. სასამართლომ აგრეთვე გაითვალისწინა, რომ პატიმრებისთვის მხედველობის ხელოვნური ჩახშობა თვლების ასხვევის მეშვეობით ხანგრძლივად, რამდენიმე დღის განმავლობაში, არასათანადო მოპყრობის სხვა ფორმებთან ერთად, უქვემდებარება მათ მძიმე ფსიქოლოგიურ და ფსიქიკურ წინააღმდეგობას³³⁹. პოლიციის მიერ პირების გამიშვლება შესაძლოა მათი დაკავების მომენტში, შეიძლება ასევე არღვევდეს მე-3 მუხლს³⁴⁰ (იხილეთ, აგრეთვე, 6.111 ქვემოთ). საქმეში ჩილოლლუ და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Çiloğlu and others v. Turkey*)³⁴¹ წიწაკის პულვერიზატორების გამოყენება დემონსტრანტების წინააღმდეგ, საქმის ფაქტების გათვალისწინებით, არ ჩაითვალა მე-3 მუხლის დარღვევად.

- 6.99 მე-3 მუხლი შეიძლება აგრეთვე დაირღვეს სასამართლო საჯარო განხილვაზე არსებული დამტრუვნელი პირობების გამო, რასაც ადგილი ჰქონდა საქმეში რამიშვილი და კობრეიძე საქართველოს წინააღმდეგ (*Ramishvili and Kokhreidze v. Georgia*)³⁴². ამ საქმეში განმცხადებლები იყვნენ სატელევიზიო არხის ცნობილი თანადამფუძნებლები და მეწილეები, რომლებსაც ბრალი ედებოდათ ფულის გამოძალავაში. მაუწყებლობით გადაცემული პროცესის დროს, ისინი ჩაკეტილნი იყვნენ სივრცეში, რომელიც გამოიყურებოდა როგორც რკინის გალია და პროცესს ესწრებოდა მძიმედ შეიარაღებული დაცვა, რომლებსაც ეკეთათ თავზე ჩამოფარებული, შავი ნიღბები. ჩაითვა, რომ ამგვარი მკაცრი და მტრული პირობები განმცხადებლებისთვის შეურაცხმყოფელი იყო. მე-3 მუხლის დარღვევას ჰქონდა ადგილი საქმეში აშოტ ჰარუტუნიანი სომხეთის წინააღმდეგ (*Ashot Harutyunyan v. Armenia*)³⁴³, რადგან განმცხადებელი ჰყავდათ რკინის გალიაში (რომელიც დაახლოებით სამი კუბური მეტრი იქნებოდა) სისხლის სამართლის პროცესის ფარგლებში გამართულ 12 საჯარო მოსმენაზე, რაც შეურაცხმყოფელი იყო და ვერ იქნებოდა გამართლებული „უშიშროებასთან დაკავშირებული მოსაზრებებით“.
- 6.100 მთელ რიგ საქმეებში თურქეთის წინააღმდეგ, უშიშროების ძალებს დაეკისრათ პასუხისმგებლობა განმცხადებლების სახლებისა და ქონების განადგურებისთვის, რაც საფუძვლად დაედო როგორც კონვენციის მე-8 მუხლის, ისე პირველი ოქმის პირველი მუხლის მძიმე და გაუმართლებელი დარღვევის დადგენას. ამ საქმეებიდან

336 რანინენი ფინეთის წინააღმდეგ (*Raninen v. Finland*), No. 20972/92, 16.12.97.

337 No. 27473/02, 6.3.07.

338 No. 67263/01, 14.11.02. იხილეთ, აგრეთვე, ჰენაფი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Henaf v. France*), No. 65436/01, 7.11.03; ტარარიევა რუსეთის წინააღმდეგ (*Tarariyeva v. Russia*), No. 4353/03, 14.12.06; ფილიპ უიანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Filiz Uyan v. Turkey*), No. 7446/03, 8.1.09 (სკანირებისთვის საავადმყოფოში გადაყვანილი პატიმრისთვის ხელობორკილების მოხსნაზე უარი და მამაკაცი მცველის ყოფნა ექიმთან კონსულტაციის ოთახში – მე-3 მუხლის დარღვევა ოთხი ხმით სამის წინააღმდეგ). ამისგან განსხვავებით, იხილეთ ნაუმენკო უკრაინის წინააღმდეგ (*Naumenko v. Ukraine*), No. 42023/98, 10.2.04.

339 სალმანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Salman v. Turkey*), No. 21986/93, 27.6.00, პარ. 132; ოჯალანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Öcalan v. Turkey*), No. 46221/99, 12.5.05, პარ. 183.

340 იხილეთ მაგ. ვიზერი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Wieser v. Austria*), No. 2293/03, 22.2.07.

341 No. 73333/01, 6.3.07.

342 No. 1704/06, 27.1.09 (სასამართლო დარბაზში არსებული პირობების გამო, დადგინდა მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტის დარღვევა).

343 No. 34334/04, 15.6.10 (მაგრამ არ ჩაითვა, რომ გალიის გამოყენება არღვევდა მე-6 მუხლის პირველ პუნქტს ან მე-2 პუნქტს).

რამდენიმეში, სადაც განმცხადებლები ან/და მათი ახლო ნათესავები შეესწრნენ ქონების გადადგურებას, სასამართლომ ამგვარი ქცევა მიიჩნია არაადამიანურ მოპყრობად, რომელიც არღვევდა მე-3 მუხლს³⁴⁴.

დაკავებისა და სასჯელის აღსრულების პირობები

- 6.101 პირობები, რომელშიც თავისუფლებააღკვეთილი პირობები იმყოფებიან (წინასწარი პატიმრობისას ან მსჯავრდების შემდეგ), შეიძლება აგრეთვე არღვევდეს მე-3 მუხლს კონკრეტული გარემოებების მიხედვით. სასამართლომ დაადგინა, რომ³⁴⁵: სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს, რომ თავისუფლებააღკვეთილი პირი იმყოფებოდეს იმგვარ პირობებში, რაც შესაბამება ადამიანის ღირსების პატივისცემას და ღონისძიების აღსრულების გზა და მეთოდი არ უნდა უქვემდებარებდეს მას იმგვარ სტრესს ან სირთულეს, რომლის ხარისხიც სცდება ტანჯვის გარდაუვალ დონეს, რაც თავისთავად არსებობს თავისუფლების აღკვეთისას და რომ, თავისუფლების აღკვეთის პრაქტიკული საჭიროებების გათვალისწინებით, მისი ჯანმრთელობა და კეთილდღეობა ადეკვატურად უნდა იქნეს დაცული, სხვათა შორის, მისთვის საჭირო სამედიცინო დახმარების გაწევით³⁴⁶.
- 6.102 რელევანტურ ფაქტორებს შორისაა საცხოვრებელ სივრცესთან³⁴⁷, გათბობასთან, ვენტილაციასთან³⁴⁸, განათებასთან, საკვებთან და წყალთან, სამედიცინო მომსახურებასთან, ძილის და დასვენების შესაძლებლობებთან და თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულების გარეთ მყოფ პირებთან ურთიერთობის საშუალებებთან³⁴⁹ დაკავშირებული სტანდარტები, ისევე როგორც ვადის ხანგრძლივობა, რომლის განმავლობაშიც თავისუფლებააღკვეთილი პირი იმყოფებოდა სადავო პირობებში³⁴⁹. სასამართლო შეაფასებს ამ პირობების ერთობლივ ეფექტს. მაგალითად, საქმე დოგოზი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Dougoz v. Greece*)³⁵⁰ ეხებოდა პოლიციის მთავარ განყოფილებაში არსებულ პირობებს, სადაც სირიის მოქალაქე იყო დაკავებული დეპორტაციის მოლოდინში.
- 6.103 საქმეში ილაშკუ და სხვები რუსეთისა და მოლდოვის წინააღმდეგ (*Ilaşcu and others v. Russia and Moldova*)³⁵¹, სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებლის მიმართ არსებული მოპყრობა ერთიანად პატიმრობის პერიოდში, „დნესტრისპირეთის მოლდოვურ რესპუბლიკაში“, უტოლდებოდა წამებას. მნიშვნელოვანი იყო ის, რომ განმცხადებლები რამდენიმე წლის განმავლობაში იმყოფებოდნენ სამართლო საკანში და არ მიუწვდებოდნენ ხელი სამედიცინო მომსახურებაზე, ადამიანებთან კონტაქტზე და საკვებზე. ორი სხვა განმცხადებელი ექვემდებარებოდა არაადამიანურ და ღირსების შემლახველ მოპყრობას პატიმრობაში მათ მიმართ გამოვლენილი მოპყრობის გამო. წამების საწინააღმდეგო

344 იხილეთ მაგ. სელჩუკი და ასკერი თურქეთის წინააღმდეგ (*Selçuk and Asker v. Turkey*), Nos. 23184/94 და 23185/94, 24.4.98; იიილერი თურქეთის წინააღმდეგ (*Yöyler v. Turkey*), No. 26973/95, 24.7.03; აიდერი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Ayder and others v. Turkey*), No. 23656/94, 8.1.04 (სასამართლომ აიდერის საქმეში დაადგინა, რომ აგრეთვე არ იყო საჭირო კოლექტიური დასჯის საწინააღმდეგო მსჯელობა, რომელიც განმცხადებელთა მტკიცებით არღვევდა მე-3 მუხლს).

345 აერტსი ბელგიის წინააღმდეგ (*Aerts v. Belgium*), No. 25357/94, 30.7.98, პარ. 64; კუდლა პოლონეთის წინააღმდეგ (*Kudla v. Poland*), No. 30210/96, 26.10.00, პარ. 94.

346 იხილეთ მაგ. სულეიმანოვიჩი იტალიის წინააღმდეგ (*Sulejmanovic v. Italy*), No. 22635/03, 16.7.09.

347 იხილეთ მაგ. ფლორეა რუმინეთის წინააღმდეგ (*Florea v. Romania*), No. 37186/03, 14.9.10 და ელეფტერიადისი რუმინეთის წინააღმდეგ (*Elefteriadis v. Romania*), No. 38427/05, 25.1.11 (პასიურ მოწვევასთან დაკავშირებით).

348 იხილეთ მაგ., „ბერძნული საქმე“ (*the Greek Case*), No. 3321-3/67, 3344/67, 5.11.69, (1969) 12 წლიური გამოცემა 1. თუმცა, ფაქტებზე დაყრდნობით არანაირი დარღვევა არ დადგინდა საქმეში ასენოვი და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Assenov and others v. Bulgaria*), No. 24760/94, 28.10.98.

349 იხილეთ მაგ. საკაპულოსი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Sakkapoulos v. Greece*), No. 61828/00, 15.1.04; კაჯა საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Kaja v. Greece*), No. 32927/03, 27.7.06. საქმეში მმ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*MM v. UK*), No. 58374/00, განიხილება 8.1.02, სასამართლომ გააკრიტიკა პოლიციის მიერ 12 წლის პირის დაკავება 8 საათზე მეტი ხნით „მტრულ და შემაშინებელ გარემოში“ (მაშინ როცა არასრულწლოვანთა ცენტრი 72 კმ-ით იყო დაცილებული), როგორც შემადგომი ფაქტი, მაგრამ დაადგინა, რომ მოპყრობა არ იყო საკმარისად სასტიკი, რათა საკითხი დამდგარიყო მე-3 მუხლის ფარგლებში.

350 No. 40907/98, 6.3.01

351 No. 48787/99, 8.7.04.

კომიტეტის ანგარიშის მიხედვით³⁵², სასამართლომ დაასკვნა, რომ ადგილი ჰქონდა ღირსების შემლახველ მოპყრობას, რომელიც არღვევდა მე-3 მუხლს, რაც შედეგი იყო ციხის მძიმე გადატვირთულობისა, ძილის შესაძლებლობის არარსებობისა და პატიმრობის გადაჭარბებული ხანგრძლივობისა. განმცხადებელი საქმეში პირის საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Peers v. Greece*)³⁵³ ჩიოდა საკანის გადატვირთულობის, ვენტილაციის არარსებობის და ძალიან მაღალი ტემპერატურის გამო. მას პრაქტიკულად არ ჰქონდა ლოგინიდან წამოდგომის საშუალება დღის დიდი ნაწილის განმავლობაში.

- 6.104 ერთად აღებული ეს პირობები, ჩაითვა, რომ უტოლდებოდა ღირსების შემლახველ მოპყრობას. რუსეთის ციხეების შემადრწუნებელი მდგომარეობა აისახა სასამართლოს გადაწყვეტილებაში საქმეზე კალაშნიკოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Kalashnikov v. Russia*)³⁵⁴, სადაც განმცხადებელს შეეფარდა წინასწარი პატიმრობა, საკანში, რომლის მოცულობა იყო 17-დან 21 კვადრატულ მეტრამდე და რომელიც გათვლილი იყო 8 პატიმარზე, მაგრამ ჩვეულებრივ იქ მოთავსებული იყო 18-დან 24-მდე პატიმარი³⁵⁵. პატიმრები იძულებულნი იყვნენ 8-საათიანი მორიგეობა დაეწესებინათ და მორიგეობით დაეძინათ ნარეზზე. ამდენად, სასამართლომ დაადგინა, რომ საკანი იყო მუდმივად და მძიმედ გადატვირთული. შუქი სულ ენთო საკანში, რაც იწვევდა ძილის დარღვევას; ამასთან, საკანი არაადეკვატურად ნიავედებოდა და პარაზიტებით იყო სავსე. პატიმრები ჩაკეტილნი იყვნენ საკანში მთელი დღის განმავლობაში ერთი ან ორი საათის გარდა და ტუალეტი არ იყო გაცალკევებული საცხოვრებელი სივრცისგან. განმცხადებელი იმყოფებოდა საკანში სიფილისით და ტუბერკულოზით დაავადებულ პირებთან ერთად და მას თავად დაემართა ქრონიკული კანის დაავადება და სოკოვანი ინფექციები. სასამართლომ გააანალიზა, რომ ამგვარ ღირსების შემლახველ პირობებს უნდა გამოეწვია განმცხადებლის ფსიქოლოგიური ტანჯვა, დაემცირებინა მისი ღირსება და აღეძრა მასში შეურაცხყოფისა და დაკნინების განცდები. საქმეში პოლტორაკი უკრაინის წინააღმდეგ (*Poltoratskiy v. Ukraine*)³⁵⁶, სასამართლომ დაადგინა მე-3 მუხლის დარღვევა იმ პირობების შედეგად, რომელშიც იმყოფებოდა პატიმარი სიკვდილმისჯილთა საკანში. ამ პირობებში იგულისხმება გადატვირთული საკნები, მუდმივად ჩართული განათება, საკანში გამოკეტვა 24 საათის განმავლობაში, ბუნებრივი განათების არარსებობა, ცუდი სანიტარული წერტილები და განმცხადებლის კავშირის შეზღუდვა მის ოჯახის წევრებთან. დადგინდა, რომ ამ პირობებმა განმცხადებელს მიაყენეს „მნიშვნელოვანი ფსიქოლოგიური ტანჯვა“, რითაც დაამცირეს მისი ადამიანური ღირსება. სასამართლომ განმეორებით აღნიშნა, რომ სახელმწიფოს სოცო-ეკონომიკური პრობლემები და რესურსების ნაკლებობა ვერ გაამართლებს ციხეში ამგვარი პირობების არსებობას. თუმცა, საქმეში იორგოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Iorgov v. Bulgaria*)³⁵⁷ და გბ ბულგარეთის წინააღმდეგ (*GB v. Bulgaria*)³⁵⁸, განმცხადებლები ვერ იდავედნენ მე-3 მუხლის დარღვევასთან დაკავშირებით „სიკვდილმისჯილთა საკნის ფენომენის“ საფუძველზე იმ სიტუაციაში, როდესაც სიკვდილით დასჯის აღსრულებაზე მორატორიუმი

352 იხილეთ ზოგადი, წამების საწინააღმდეგო კომიტეტის სტანდარტები, CPT/Inf(E)(2002) 1, Rev. 2009: <<http://www.cpt.coe.int/en/docsstandards.htm>>.

353 No. 28524/95, 19.4.01.

354 No. 47095/99, 15.7.02. იხილეთ, აგრეთვე: მაიზიტი რუსეთის წინააღმდეგ (*Mayzit v. Russia*), No. 63378/00, 20.1.05; ნოვოსელოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Novoselov v. Russia*), No. 66460/01, 2.6.05; მამედოვა რუსეთის წინააღმდეგ (*Mamedova v. Russia*), No. 7064/05, 1.6.06. რაც შეეხება ციხის პირობებს ლატვიაში, იხილეთ მაგ. კადიკის ლატვიის წინააღმდეგ (*Kadikis v. Latvia*), No. 62393/00, 4.5.06.

355 სასამართლომ აღნიშნა, რომ წამების საწინააღმდეგო კომიტეტმა დაადგინა, რომ 7 კვ.მ პატიმარზე არის მიახლოებითი სასურველი სახელმძღვანელო სტანდარტი დაკავების საკნისთვის.

356 No. 38812/97, 29.4.03. იხილეთ იმავე დღეს გამოტანილი შემდეგი გადაწყვეტილებები: კუნნეიკოვი უკრაინის წინააღმდეგ (*Kuznetsov v. Ukraine*), No. 39042/97, 29.4.03; ნაზარენკო უკრაინის წინააღმდეგ (*Nazarenko v. Ukraine*), No. 39483/98, 29.4.03; დანკევიჩი უკრაინის წინააღმდეგ (*Dankevich v. Ukraine*), No. 40679/98, 29.4.03; ალიევი უკრაინის წინააღმდეგ (*Aliiev v. Ukraine*), No. 41220/98, 29.4.03, და ხოხლიჩი უკრაინის წინააღმდეგ (*Khokhlich v. Ukraine*), No. 41707/98, 29.4.03. რაც შეეხება ციხის პირობებს უკრაინაში, იხილეთ, აგრეთვე, მაგ.: ნევმერჟიჩკი უკრაინის წინააღმდეგ (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), No. 54825/00, 5.4.05; მელნიკი უკრაინის წინააღმდეგ (*Melnik v. Ukraine*), No. 72286/01, 28.3.06.

357 No. 40653/98, 11.3.04.

358 No. 42346/98, 11.3.04

ძალაში რჩებოდა ბულგარეთში. ამისდა მიუხედავად, მე-3 მუხლი დაირღვა ორივე საქმეში პატიმრობის მკაცრი პირობების გამო: ისინი მართო იყვნენ საკნებში დღე-ღამეში 23 საათის განმავლობაში და რამდენიმე წლის მანძილზე სხვა ადამიანებთან მხოლოდ მინიმალური კონტაქტის უფლება ჰქონდათ.

6.105 გადაჭარბებული ვადით დაპატიმრება პოლიციის ან სასამართლო საკნებში შეიძლება აგრეთვე არღვევდეს მე-3 მუხლით დადგენილ სტანდარტს. ამგვარ შემთხვევას ჰქონდა ადგილი საქმეში ფედოტოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Fedotov v. Russia*)³⁵⁹, განმცხადებლის პატიმრობის შედეგად პოლიციის საკანში 22 საათის განმავლობაში, ისე, რომ მას არ შეეძლო ესარგებლა ტუალეტით, საკვებით ან სასმელით. პატიმრობა ტრანზიტულ ზონებში და აეროპორტების შესაბამის საკნებში, ან ქვეყნიდან გაშვების ცენტრებში შეიძლება წამოჭრიდეს საკითხებს მე-3 მუხლის ფარგლებში, როგორც ეს მოხდა საქმეში რიადი და იდიები ბელგიის წინააღმდეგ (*Riad and Idiab v. Belgium*)³⁶⁰. აქ განმცხადებელი პალესტინელების დაკავება ბრიუსელის აეროპორტის ტრანზიტულ ზონაში 10 დღეზე მეტი ხნით, ჩაითვადა, რომ არააადამიანურ და დამამცირებელ მოპყრობას წარმოადგენდა. სასამართლომ აღნიშნა, რომ არ არსებობდა გარეთ სუფთა ჰაერზე გაჩერების ან ფიზიკური ვარჯიშისთვის ხელშეწყობის პირობები, აგრეთვე დაწესებული საკვების მისაღებად და რადიო ან ტელევიზია, რომლითაც მოხერხდებოდა კავშირის შენარჩუნება გარესამყაროსთან. სასამართლომ დაადგინა, რომ მათი საქმე არ განეკუთვნებოდა ერთულ შემთხვევას, რამაც კიდევ უფრო განამტკიცა განმცხადებელთა არგუმენტი, რომ როდესაც ბელგიის ხელისუფლებამ ისინი მიატოვა ტრანზიტულ ზონაში, ის მიზნად ისახავდა მათ იძულებას დაეტოვებინათ ქვეყანა საკუთარი ნებით. მე-3 მუხლი დაირღვა საქმეში ს.დ. საბერძნეთის წინააღმდეგ (*S.D. v. Greece*)³⁶¹, სადაც განმცხადებელი დაკავებული იქნა სასაზღვრო პუნქტთან განთავსებულ დაკავების ცენტრში ორ თვეზე მეტი ხნის განმავლობაში, როდესაც მას არ აძლევდნენ გარეთ გასვლის უფლებას და არ მიუწვდებოდა ხელი ტელეფონზე, თბილ გადასაფარებლებზე, სუფთა ზეწრებზე ან საკმარის ჰიგიენურ საშუალებებზე.

6.106 დაკავების პირობების შეფასებისას რელევანტურია თავად დაკავებული პირის ინდივიდუალური გარემოებები ან ნიშნები, როგორიცაა მისი ასაკი და შეზღუდული შესაძლებლობების ქონა. სასამართლომ მიიჩნია, რომ ხნიერი ადამიანის დაკავება შეიძლება წამოჭრიდეს საკითხს მე-3 მუხლთან მიმართებით³⁶², ისევე როგორც არასრულწლოვნის დაკავება სრულწლოვანთან ერთად³⁶³. საქმეში პრაისი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Price v. UK*)³⁶⁴ შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე განმცხადებელს (რომელსაც კიდური პარალიზებული ჰქონდა თალიდომიდის წამლის გამო) სასამართლომ შეუფარდა დაუყოვნებლივ თავისუფლების აღკვეთა სასამართლოს უპატივცემულობისთვის, მაგრამ ციხის ადმინისტრაციას აშკარად არ შეეძლო მასზე ზრუნვა. სასამართლომ დაადგინა, რომ „მძიმე შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირის დაკავება იმ პირობებში, სადაც მისთვის საფრთხის შემქმნელი სიცივეა, სადაც მას ემუქრება დაზიანებების მიღება იმის გამო, რომ ლოგინი ზედმეტად ხისტია ან ვერ წვდება მას და არ შეუძლია წავიდეს ტუალეტში ან უდიდესი სირთულის გარეშე შეინარჩუნოს სისუფთავე, წარმოადგენს ღირსების შემლახველ მოპყრობას³⁶⁵. მე-3 მუხლი დაირღვა საქმეში ფარბტუჰი ლატვიის წინააღმდეგ

359 No. 5140/02, 25.10.09. იხილეთ, აგრეთვე, მოისეივი რუსეთის წინააღმდეგ (*Maiseyev v. Russia*), No. 62936/00, 9.10.08 (განმცხადებელი სასამართლოს საკნებში დაკავებული იყო 150-ზე მეტი დღის განმავლობაში).

360 Nos. 29787/03 და 29810/03, 24.1.08. იხილეთ, აგრეთვე, შჩებეტი რუსეთის წინააღმდეგ (*Shchetet v. Russia*), No. 16074/07, 12.6.08 (34-დღიანი პატიმრობა აეროპორტის დაკავების საკანში).

361 No. 53541/07, 11.6.09.

362 პაპონი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Papon v. France*), No. 64666/01, განჩინება 7.6.01; სავონიუკი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Sawoniuk v. UK*), No. 63716/00, განჩინება 29.5.01.

363 გუვეჩი თურქეთის წინააღმდეგ (*Güveç v. Turkey*), No. 70337/01, 20.1.09.

364 No. 33394/96, 10.7.01.

365 იქვე, პარ. 30.

(*Farbtuhs v. Latvia*)³⁶⁶ განმცხადებლის დაკავების გამო კაცობრიობის წინააღმდეგ მიმართულ და გენოციდის დანაშაულში მისი მსჯავრდების შემდეგ. განმცხადებელი იყო 80 წელს გადაცილებული, ჰქონდა სხვადასხვა დამაუძღურებელი დავადებები და იყო პარალიზებული. ჩაითვა, რომ პატიმრობის პირობები არ შეესაბამებოდა მის ჯანმრთელობის მდგომარეობას და, შესაბამისად, წარმოადგენდა დამამცირებელ მოპყრობას. საქმეში სლიუსარევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Slyusarev v. Russia*)³⁶⁷ ჩაითვა, რომ უმოქმედო პატიმრისთვის სათვალის მისაწოდებლად მისი ახლომხედველობის გათვალისწინებით, წარმოადგენდა ღირსების შემლახველ მოპყრობას და არღვევდა მე-3 მუხლს.

- 6.107 პატიმრების ტრანსპორტირება ცუდ პირობებში შეიძლება წამოჭრიდეს საკითხებს მე-3 მუხლის ფარგლებში. ამგვარ სიტუაციებს განეკუთვნება გისოსებიანი, ციხის საბარგულიანი მანქანით ხშირი გადაყვანა, რომელიც გრძელდება გადაჭარბებული პერიოდის განმავლობაში³⁶⁸ ან მძიმედ ავადმყოფი პატიმრის გადაყვანა სტანდარტული, ციხის საბარგულიანი მანქანით³⁶⁹ (იხილეთ უფრო ვრცლად სამედიცინო დახმარება 6.136 ქვემოთ).
- 6.108 დედის და ბავშვის დამორება ციხეში, სავარაუდოდ, გამოიწვევს მე-3 მუხლის დარღვევას. ამას ეხებოდა საჩივარი საქმეში ტოგერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Tagher v. UK*)³⁷⁰, რაც დასაშვებად იქნა ცნობილი, მაგრამ მოგვიანებით მორიგებით დაასრულა გაერთიანებული სამეფოს მთავრობამ, კომპენსაციის სახით 10000 ფუნტის და კიდევ ხარჯების ანაზღაურების სანაცვლოდ.
- 6.109 სამართლო საკანში გამწესება ყოველთვის არ არღვევს მე-3 მუხლს. ეს დამოკიდებული იქნება „კონკრეტულ გარემოებებზე, ზომის სიმკაცრეზე, მის ხანგრძლივობაზე, დასახულ მიზანსა და გეგავლენაზე, რომელსაც ის მოახდენს პირზე“³⁷¹. სასამართლომ განასხვავა „სრული სენსორული იზოლაცია“ და ნაწილობრივი ან შედარებითი იზოლაცია (მაგალითად, სხვა პატიმრებთან ან ოჯახის წევრებთან ურთიერთობის შეზღუდვით)³⁷². სამართლო საკანში ყოფნის გავლენა ფსიქოლოგიურ ჯანმრთელობაზე ხაზგასმით აღინიშნა სასამართლოს მიერ³⁷³. თუმცა გამართლებული შეიძლება იყოს პატიმრისთვის უფლების ჩამორთმევა, დაუკავშირდეს სხვა პატიმრებს, იზოლაციის უფრო მკაცრი რეჟიმი სავარაუდოდ არ იქნება მისაღები. სასამართლომ დაადგინა³⁷⁴, რომ:

სრულმა სენსორულმა იზოლაციამ, რასაც თან ერთვის სრული სოციალური იზოლაცია, შეიძლება გაანადგუროს პიროვნება და წარმოადგენს არაადამიანური მოპყრობის ფორმას,

366 No. 4672/02, 2.12.04. იხილეთ, აგრეთვე, ჰუსეინ ილდირიმი თურქეთის წინააღმდეგ (*Hüseyin Yıldırım v. Turkey*), No. 2778/02, 3.5.07.

367 No. 60333/00, 20.4.10.

368 მოისევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Moiseyev v. Russia*), No. 62936/00, 9.10.08. იხილეთ, აგრეთვე, იაკოვენკო უკრაინის წინააღმდეგ (*Yakovenko v. Ukraine*), No. 15825/06.

369 იხილეთ, აგრეთვე, ტარაიევა რუსეთის წინააღმდეგ (*Tarariyeva v. Russia*), No. 4353/03, 14.12.06.

370 No. 28555/95, Comm. Rep. 25.10.99.

371 როდე დანის წინააღმდეგ (*Rohde v. Denmark*), No. 69332/01, 21.7.05, პარ. 93 (ამ საქმეში, ფაქტების მიხედვით, 11 თვის განმავლობაში სამართლო საკანში ყოფნა არ არღვევდა მე-3 მუხლს). დიდმა პალატამ არ დაადგინა მე-3 მუხლის დარღვევა (12 ხმით ხუთის წინააღმდეგ) საქმეში რამირეს სანჩესი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Ramirez Sanchez v. France*), No. 59450/00, 4.7.06 (განმცხადებელი, რომელიც მიიჩნეოდა მსოფლიოში ერთ-ერთ ყველაზე საშიშ ტერორისტად, იმყოფებოდა სამართლო საკანში 8 წელზე მეტი ხნის განმავლობაში). სამართლო საკანში პატიმრობა ხანგრძლივად რაიმე საჭიროების გარეშე, დადგინდა, რომ არღვევდა მე-3 მუხლს საქმეში მეთიუ ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Mathew v. Netherlands*), No. 24919/03, 29.9.05.

372 იხილეთ, აგრეთვე, სოტიროპულუ საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Sotiropoulou v. Greece*), No. 40225/02, განიხილა 18.1.07.

373 იქვე.

374 ვან დერ ვენი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Van der Ven v. Netherlands*), No. 50901/99, 4.2.03, პარ. 51. იხილეთ, აგრეთვე, მაგ. ბასტონე იტალიის წინააღმდეგ (*Bastone v. Italy*), No. 59638/00, განიხილა 18.1.05 (საჩივარი ციხის სპეციალურ რეჟიმთან დაკავშირებით იმ განმცხადებლის მხრიდან, რომელსაც ბრალი ედებოდა მაფიასთან დაკავშირებულ მკვლელობაში – დაუშვებლად გამოცხადდა როგორც მე-3, ისე მე-8 მუხლიდან მიმართებით).

რომელიც ვერ იქნება გამართლებული უსაფრთხოებით ან რაიმე სხვა მიზეზით.

- 6.110 საქმეში ნევმერჟიცკი უკრაინის წინააღმდეგ (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*)³⁷⁵ სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებლის იძულებითი კვება წინასწარ პატიმრობაში, რაც გულისხმობდა ხელბორკილების, პირის გამფართოებლის და რეზინის მილის გამოყენებას, უტოლდებოდა წამებას. მართალია, განმცხადებელმა შიშმილობა გამოაცხადა, სასამართლომ ვერ შეძლო იმის დამტკიცება, რომ იძულებითი კვება სამედიცინო აუცილებლობით იყო ნაკარნახევი. იძულებითი პირსასაქმეველი ნივთიერებების მიცემა განმცხადებლისთვის ნაზოგასტრული მილის მეშვეობით იმ წამლების ამოსაღებად, რაც პირმა გადაყლაპა, დადგინდა, რომ წარმოადგენდა არაადამიანურ და ღირსების შემლახველ მოპყრობას, რაც არღვევდა მე-3 მუხლს, 10 ხმით 7-ის წინააღმდეგ დიდი პალატის საქმეზე იალოში გერმანიის წინააღმდეგ (*Jalloh v. Germany*)³⁷⁶. მის მიზანს წარმოადგენდა დანაშაულის მტკიცებულების მიღება და ის არ იყო ნაკარნახევი სამედიცინო მიზეზებით. ხელბორკილების დადება პატიმრისთვის, რომელსაც ჰქონდა მძიმე ფსიქიატრიული ჯანმრთელობის პრობლემა, შვიდი დღის განმავლობაში, რაც მოკლებული იყო ფსიქიატრიულ დასაბუთებას, დადგინდა, რომ უტოლდებოდა არაადამიანურ და ღირსების შემლახველ მოპყრობას საქმეში კუჩერუკი უკრაინის წინააღმდეგ (*Kucheruk v. Ukraine*)³⁷⁷. ევგენიანოვი პატიმრის იძულება, ეტარებინა ნაქსოვი ჩაფხუტი ყოველთვის, როცა დატოვებდა საკანს, 13 თვის განმავლობაში, დადგინდა, რომ არღვევდა მე-3 მუხლს საქმეში პეტკოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Petyo Petkov v. Bulgaria*)³⁷⁸.
- 6.111 ინტიმური პირადი ჩხრეკა შეიძლება უტოლდებოდეს ღირსების შემლახველ მოპყრობას, თუ იმგვარი კონკრეტული გარემოებებია სახეზე, რაც აღწევს მე-3 მუხლით დადგენილ დონეს³⁷⁹. სასამართლომ გაიზიარა არგუმენტი, რომ გაშიშვლება და გაჩხრეკა შეიძლება აუცილებელი იყოს ციხეში უშიშროების დასაცავად ან არეულობის ან დანაშაულის აღსაკვეთად, მაგრამ ის უნდა განხორციელდეს სათანადოდ. მაგალითად, საქმეში ვალასინას ლიტვის წინააღმდეგ (*Valasinas v. Lithuania*)³⁸⁰ განმცხადებლის სხეულის გაჩხრეკა წარმოადგენდა ღირსების შემლახველ მოპყრობას და არღვევდა მესამე მუხლს, რადგან ის იძულებული გახდა გაშიშვლებულიყო ქალის თანდასწრებით და ამის შემდეგ მისი სასქესო ორგანოები შეამოწმეს შიშველი ხელებით. მე-3 მუხლის დარღვევა აგრეთვე დადგინდა საქმეში ვიქტორკო პოლონეთის წინააღმდეგ (*Wiktorko v. Poland*)³⁸¹, სადაც განმცხადებელი ქალი იძულებით გააშიშვლეს გამოსაფხიზლებელ ცენტრში ერთმა ქალმა და ორმა კაცმა და შემდეგ ქამრებით შებოჭეს და ასეთ მდგომარეობაში იყო 10 საათი, მთელი ღამის განმავლობაში. ყოველკვირეული გაშიშვლებისა და ჩხრეკის სისტემატური რეჟიმი, რომელიც გულისხმობდა ანალურ შემოწმებასაც ერთი წლის განმავლობაში, უტოლდებოდა არაადამიანურ ან ღირსების შემლახველ მოპყრობას ორ საქმეში: ვან დერ ვენი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Van der Ven v. Nether-*

375 No. 54825/00, 5.4.05. იხილეთ, აგრეთვე, ქიორაფი მოლდოვის წინააღმდეგ (*Ciorap v. Moldova*), No. 12066/02, 19.6.07 (იმავე საფუძვლით დადგინდა წამება). იხილეთ ამისგან განსხვავებით, ფანჯიკიძე საქართველოს წინააღმდეგ (*Pandjikidze v. Georgia*), No. 30323/02, განჩინება 20.6.06 (პირი, რომელმაც დაიწყო შიშმილობა და არ კვებეს იძულებით – დაუშვებლად გამოცხადდა).

376 No. 54810/00, 11.7.06. იხილეთ განსხვავებული მიდგომისთვის, ბოგუმილი პორტუგალიის წინააღმდეგ (*Bogumil v. Portugal*), No. 35228/03, 7.10.08 (ოპერაცია, რომელიც ჩაუტარდა პირს კოკაინის გადაყლაპვის გამო, გამართლებული იყო სამედიცინო საჭიროებით).

377 No. 2570/04, 6.9.07. ხელბორკილების გამოყენებასთან დაკავშირებით იხილეთ აგრეთვე საქმეები, რაც ხსენებულია ზემოთ, 6.87 ნაწილში: „პოლიციური ფუნქციის შესრულება და ძალის გამოყენება პატიმრების მიმართ“.

378 No. 32130/03, 7.1.10.

379 თუმცა დარღვევა არ დადგინდა საქმეში მაკფილი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McFeeley v. UK*), No. 8317/78, განჩინება 15.5.80, (1980) 20 DR 44.

380 No. 44558/98, 24.7.01, პარ. 117.

381 No. 14612/02, 31.3.09.

lands)³⁸² და ლორზე ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Lorsé v. Netherlands*)³⁸³. წინასწარ პატიმრობაში მყოფი პირები იმგვარ მოპყრობას იმსახურებენ, რომ დაცული იქნეს უდანაშაულობის პრეზუმფცია. საქმეში ივანჩუკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Iwanczuk v. Poland*)³⁸⁴ სასამართლომ დაადასტურა, რომ ეს ვრცელდება არა მხოლოდ პროცედურულ უფლებებზე, არამედ აგრეთვე პატიმრობის სამართლებრივ რეჟიმზე და, მათ შორის, მოპყრობაზე ციხის დაცვის მხრიდან. შესაბამისად, განმცხადებლის იძულება ივანჩუკის საქმეში, რომ გაშიშვლებულიყო ციხის დაცვის წინაშე, ჩაითვალა ღირსების შემლახველ მოპყრობად. საქმეში ვაინრაითი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Wainwright v. UK*)³⁸⁵ გამოიშვლება და ჩხრეკა განმცხადებლებისა, რომლებიც თავიანთი ახლო ნათესავის სანახავად მიდიოდნენ ციხეში, დადგინდა, რომ არ არღვევდა მე-3 მუხლს. ამისდა მიუხედავად, გადაწყდა, რომ ეს იყო არაპროპორციული და არღვევდა მე-8 მუხლს. პატიმრის თავის გადაპარსვა შეიძლება უტოლდებოდეს ღირსების შემლახველ მოპყრობას, რაც არღვევს მე-3 მუხლს მისი მიზნის, მისი განხორციელების კონტექსტისა და პატიმრის ინდივიდუალური გარემოებების გათვალისწინებით³⁸⁶. საქმეში ხიდერი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Khider v. France*)³⁸⁷ დადგინდა, რომ განმცხადებელი დაექვემდებარა არაადამიანურ და ღირსების შემლახველ მოპყრობას სისტემატურად ციხიდან ციხეში გადაყვანის, სამართლო საკანში მისი ხანგრძლივი გამწესების და ხშირად სხეულის სრული ჩხრეკის ერთობლივი ეფექტის გამო.

6.112 ციხეში არასათანადო მოპყრობის ბრალდებების ეფექტიანი გამოძიების ჩასატარებლად უმოქმედობის გამოჩენამ შეიძლება დაარღვიოს მე-3 მუხლი, რასაც ჰქონდა ადგილი საქმეში ინდელიკატო იტალიის წინააღმდეგ (*Indelicato v. Italy*)³⁸⁸, სადაც სასამართლო კრიტიკულად მიუდგა ხელისუფლების ორგანოების მიერ პასუხისმგებელი პირების დადგენის მცდელობის ძალიან ხანგრძლივ გაჭიანურებას და დაუდევრობას.

6.113 პატიმრების კეთილდღეობის დასაცავად უმოქმედობა, რის შედეგადაც ისინი შეიძლება დაექვემდებარონ ეთნიკურად მოტივირებულ ძალადობას, შეიძლება არღვევდეს მე-3 მუხლს. ამგვარ შემთხვევას ჰქონდა ადგილი საქმეში როდიჩი და სამი სხვა პირი ბოსნია-ჰერცეგოვინის წინააღმდეგ (*Rodić and 3 others v. Bosnia and Herzegovina*)³⁸⁹, სადაც განმცხადებლები იყვნენ სერბი და ხორვატიელი პატიმრები, რომლებიც მსჯავრდებულნი იქნენ ბოსნიელების წინააღმდეგ ჩადენილი ომის დანაშაულების გამო. პატიმრობაში ისინი იმყოფებოდნენ ჩვეულებრივ საკანებში ციხეში, სადაც 90%-ზე მეტი ბოსნიის მოქალაქეები იყვნენ.

სასჯელის აღსრულება

6.114 სასამართლომ დაადგინა, რომ ზრდასრული დამნაშავესთვის უვადო თავისუფლების აღკვეთის შეფარდება, თავისთავად არ არის შეუთავსებელი მე-3 მუხლთან, მაგრამ თუ უვადო თავისუფლების აღკვეთის შემცირების შესაძლებლობა არ არსებობს (როდესაც არ არსებობს განთავისუფლების პერსპექტივა), ეს შეიძლება წარმოშობდეს საკითხს მე-3 მუხლთან მიმართებით. ეს ტესტი გამოყენებული იქნა დიდი პალატის მიერ საქმეში კაფკარის კვიპროსის წინააღმდეგ (*Kafkaris v. Cyprus*)³⁹⁰, სადაც დადგინდა,

382 No. 50901/99, 4.2.03.

383 No. 52750/99, 4.2.03. იხილეთ, აგრეთვე, სალაჰ ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Salah v. Netherlands*), No. 8196/02, 6.7.06; ბაიბაშინი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Baybaşin v. Netherlands*), No. 13600/02, 6.7.06; ფრერო საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Frérot v. France*), No. 70204/01, 12.6.07.

384 No. 25196/94, 15.11.01, პარ. 53.

385 No. 12350/04, 26.9.06.

386 იანკოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Yankov v. Bulgaria*), No. 39084/97, 11.12.03, პარ. 114.

387 No. 39364/05, 9.7.09.

388 No. 31143/96, 18.10.01. იხილეთ, აგრეთვე, პოლტორაკი უკრაინის წინააღმდეგ (*Poltoratskiy v. Ukraine*), No. 38812/97, 29.4.03.

389 No. 22893/05, 27.5.08.

390 No. 21906/04, 12.2.08. იხილეთ, აგრეთვე, იორგოვი (II) ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Iorgov (II) v. Bulgaria*), No. 36295/02, 2.9.10; გარაგინი იტალიის წინააღმდეგ (*Garagin v. Italy*), No. 33290/07, განჩინება 29.4.08. იხილეთ დამატებით, ლეჟუ

რომ კვიპროსის კანონმდებლობა თავისუფლების აღკვეთის შესახებ ითვალისწინებდა უვადო თავისუფლების აღკვეთის სასჯელში ცვლილებების შეტანის შესაძლებლობას, როგორც იურიდიულად, ისე ფაქტობრივად და, შესაბამისად, არ ჰქონდა ადგილი მე-3 მუხლის დარღვევას (რაც გადაწყდა 10 ხმით 7-ის წინააღმდეგ). განსხვავებული აზრის მქონე 5 მოსამართლე და სერ ნიკოლას ბრატცა, რომელმაც დაწერა თანხვედრი მოსაზრება, ამტკიცებდნენ, რომ სასამართლომ ნათლად უნდა განაცხადოს, რომ უვადო თავისუფლების აღკვეთის დაკისრება, თუნდაც ზრდასრული დამნაშავესთვის, თუ მასში ცვლილებების შეტანა შეუძლებელია, პრინციპულად შეუთავსებელია კონვენციის მე-3 მუხლთან.

სიკვდილით დასჯა

- 6.115 2003 წლის პალატის გადაწყვეტილებაში საქმეზე ოჯალანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ücalan v. Turkey*)³⁹¹ სასამართლომ გაიზიარა შეხედულება, რომ ევროპაში ბოლოდროინდელი განვითარებების გათვალისწინებით, შეიძლებოდა იმის მტკიცება, რომ სიკვდილით დასჯის აღსრულება შეიძლებოდა ჩათვლილიყო არაადამიანურ და ღირსების შემლახველ მოპყრობად, რაც არღვევდა მე-3 მუხლს. თუმცა, მოგვიანებით საქმე გადაეცა დიდ პალატას და ამ დროისთვის თურქეთმა გააუქმა სიკვდილით დასჯა და მოახდინა კონვენციის მე-6 ოქმის რატიფიცირება. ამდენად, საკითხი მოიხსნა³⁹². ნებისმიერ შემთხვევაში, სიკვდილით დასჯის შეფარდება განმცხადებლისთვის არასამართლიანი სასამართლო პროცესის შედეგად, უტოლდება არაადამიანურ მოპყრობას, რაც არღვევს მე-3 მუხლს. სასამართლომ გააკეთა შემდეგი დასკვნა:

... პირისთვის სიკვდილით დასჯის დაკისრება არასამართლიანი სასამართლო პროცესის შედეგად, გულისხმობს უმართებულოდ მის დაქვემდებარებას შიმისთვის, რომ ეს სასჯელი აღსრულდება. შიში და გაურკვევლობა მომავალთან დაკავშირებით, რასაც წარმოშობს სასიკვდილო განაჩენი ისეთ გარემოებებში, სადაც არსებობს რეალური შესაძლებლობა, რომ სასჯელი სისრულეში იქნება მოყვანილი, უნდა იწვევდეს ადამიანური მწუხარების მნიშვნელოვან ხარისხს. ამგვარი მწუხარება ვერ იქნება განხილული იმ სამართალწარმოების უსამართლობისგან მოწყვეტილად, რომელიც საფუძვლად დაედო სასჯელს და რომელიც, იმის გათვალისწინებით, რომ ადამიანის სიცოცხლეს ეხება საქმე, უკანონოა კონვენციის მიზნებისთვის³⁹³.

- 6.116 საქმეში ილაშკუ და სხვები რუსეთის და მოლდოვის წინააღმდეგ (*Ilaşcu and others v. Russia and Moldova*)³⁹⁴ სასამართლომ დაადგინა, რომ პირველი განმცხადებლისთვის დაკისრებული სასიკვდილო განაჩენი, აღებული იმ პირობებთან ერთად, რომელშიც ის იმყოფებოდა (მათ შორის, მკაცრი იზოლაცია რვა წლის განმავლობაში) და მოპყრობა, რომელიც მან განიცადა პატიმრობაში (რომელიც მოიცავდა სიკვდილით დასჯის აღსრულების იმიტაციასაც) „დნესტრისპირეთის მოლდოვურ რესპუბლიკაში“, იყო განსაკუთრებით მძიმე და სასტიკი და, შესაბამისად, წარმოადგენდა წამების აქტებს კონვენციის მე-3 მუხლის მიზნებისთვის.

- 6.117 საქმე ალ-საადუნი და მუფდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Al-Saadoon and*

საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Léger v. France*), No. 19324/02, 11.4.06 და 30.3.09 (საქმე ამორიფიციური იქნა დიდი პალატის მიერ ნუსხიდან განმცხადებლის გარდაცვალების შემდეგ); ბაბარ აჰმადი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Babar Ahmad and others v. UK*), Nos. 24027/07, 11949/08 და 36742/08, განჩინება 6.7.10 (დამუშავებული იქნა); ვინტერი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Vinter and others v. UK*), Nos. 66069/09, 130/10 და 3896/10, მოპასუხე სახელმწიფოს აცნობეს 2011 წლის თებერვალში.

391 No. 46221/99, 12.3.03.

392 No. 46221/99, 12.5.05, პარ. 151-5.

393 იქვე, პარ. 169. თუმცა მოსამართლეებს კოსტას, კაფლიშს, თურმენს და ბორეგოს ბორეგოს განსხვავებული მოსაზრება ჰქონდათ ამ საკითხზე. იხილეთ, აგრეთვე, 6.121 ქვემოთ, „სიკვდილიმსჯილთა საკნის სინდრომთან“ დაკავშირებით.

394 No. 48787/99, 8.7.04.

Mufdhi v. UK)³⁹⁵ ეხებოდა განმცხადებლის დაკავებას ბრიტანეთის შეიარაღებული ძალების მიერ სამხრეთ ერაყში 2003 წელს, სადაც გაერთიანებული სამეფო წარმოადგენდა ოკუპაციურ ძალას. განმცხადებლები იმყოფებოდნენ ბრიტანული დაკავების ცენტრში, რადგან ეჭვმიტანილები იყვნენ ორი ბრიტანელი ჯარისკაცის მკვლელობაში. მოგვიანებით მათი საქმე გადაეცა ერაყის ხელისუფლებას 2005 წელს. ხოლო 2008 წელს თავად ისინი გადასცეს ერაყის ხელისუფლებას. გაერთიანებული სამეფოს არგუმენტის თანახმად, ისინი ვალდებული იყვნენ პატივი ეცათ ერაყის სუვერენიტეტისთვის და მოეხდინათ განმცხადებლების, ერაყის ტერიტორიაზე დაკავებული ერაყის მოქალაქეების, გადაცემა ერაყის სასამართლოების განსჯადობაში, როდესაც მათ წაუყენეს ამგვარი მოთხოვნა. ამ არგუმენტის პასუხად, სასამართლომ გაიმეორა, რომ ხელშემკვრელ სახელმწიფოს არ შეეძლო შესულიყო იმგვარ შეთანხმებაში სხვა სახელმწიფოსთან, რაც კონვენციის საფუძველზე მისი მოვალეობების საწინააღმდეგო იქნებოდა. სასამართლომ აგრეთვე აღნიშნა, რომ ერაყის ხელისუფლებისთვის არ მოუთხოვიათ შესასრულებლად სავალდებულო გარანტიები, რომ განმცხადებლებს არ დასჯიდნენ სიკვდილით. შესაბამისად, სასამართლომ მიიჩნია, რომ განმცხადებლების გადაცემისას გაერთიანებულმა სამეფომ არ გაითვალისწინა ჯეროვნად თავისი ვალდებულებები, რაც გამომდინარეობდა კონვენციის მე-2 და მე-3 მუხლებიდან და მე-13 ოქმის პირველი მუხლიდან, რადგან არსებობდა მნიშვნელოვანი საფუძვლები დასაჯერებლად, რომ მათ ემუქრებოდათ სიკვდილით დასჯის შეფარდების და აღსრულების რეალური საფრთხე³⁹⁶. შესაბამისად, ჩაითვალა, რომ განმცხადებლები იმყოფებოდნენ სიკვდილის დასჯის შიშის ქვეშ, რაც იწვევდა იმ ხასიათისა და ხარისხის ფსიქოლოგიურ ტანჯვას, რომელიც წარმოადგენდა არაადამიანურ მოპყრობას და არღვევდა მე-3 მუხლს³⁹⁷. 46-ე მუხლზე დაყრდნობით სასამართლომ დაასკვნა, რომ მე-3 მუხლიდან გამომდინარე ვალდებულებების შესასრულებლად, გაერთიანებული სამეფოს მთავრობას უნდა მიეღო ყველა შესაძლო ზომა, რათა მოეპოვებინა გარანტია ერაყის ხელისუფლებისგან, რომ განმცხადებლებს არ დასჯიდნენ სიკვდილით³⁹⁸.

იმიგრაცია, თავშესაფარი და ექსტრადიცია

- 6.118 სასამართლო ხშირად იმეორებს, რომ სახელმწიფო უფლებამოსილია აკონტროლოს ქვეყნის ტერიტორიაზე შესვლა, ცხოვრება და უცხოელების გაძევება; კონვენცია არ ითვალისწინებს პოლიტიკური თავშესაფრის მიღების უფლებას. თუმცა, სახელმწიფოს დაეკისრება პასუხისმგებლობა მე-3 მუხლის საფუძველზე, როდესაც პირის დეპორტირება ან ექსტრადიცია ხდება იმ ქვეყანაში, სადაც არსებითი საფუძვლები არსებობს დასაჯერებლად, რომ მათ ემუქრებათ მე-3 მუხლის საწინააღმდეგო მოპყრობის რეალური საფრთხე³⁹⁹. შესაბამისად, ამ გაგებით, მე-3 მუხლს გააჩნია გარკვეული ექსტრატერიტორიული მოქმედება. რისკის შეფასება ევროპული სასამართლოს მიერ მოხდება იმ ფაქტებზე დაყრდნობით, რომელიც ცნობილი იყო ან ცნობილი უნდა ყოფილიყო გაძევების მომენტში. თუ განმცხადებელი ჯერ კიდევ არ არის გაძევებული, სასამართლოს შეფასება დაეყრდნობა ფაქტებს, რომელიც ხელმისაწვდომია

395 No. 61498/08, 2.3.10.

396 სიკვდილით დასჯა აღადგინეს ერაყის სისხლის სამართლის კოდექსში 2004 წელს ცალკეულ დანაშაულებთან, მათ შორის, მკვლელობასთან მიმართებით.

397 სასამართლომ დაადგინა, რომ არ იყო აუცილებელი იმის გადაწყვეტა, დაირღვა თუ არა მე-2 მუხლი და მე-13 ოქმის პირველი მუხლი.

398 მინისტრთა კომიტეტის შეხვედრაზე 2011 წლის 10 მარტს, აღინიშნა, რომ ერაყის საჯარო პროკურატურის ხელმძღვანელმა წერილში განაცხადა, რომ განმცხადებლების ბრალდება გულისხმობდა მაქსიმუმ 15 წლის ვადით თავისუფლების აღკვეთას.

399 იხილეთ მაგ. აჰმედი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Ahmed v. Austria*), No. 25964/94, 17.12.96, გადაწყვეტილებებისა და განჩინებების ანგარიშები 1996-VI, პარ. 38-9; ჰილალი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Hilal v. UK*), No. 45276/99, 6.3.01, პარ. 59; ტამპიბილაი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Thampibillai v. Netherlands*), No. 61350/00, 17.2.04, პარ. 59; ვენკადაჯალასარმა ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Venkadajalasarma v. Netherlands*), No. 58510/00, 17.2.04, პარ. 61; საადი იტალიის წინააღმდეგ (*Saadi v. Italy*), No. 37201/06, 28.2.08, პარ. 146; ისმილოვი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Ismoilov and others v. Russia*), No. 2947/06, 24.4.08, პარ. 126; ნა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*NA v. UK*), No. 25904/07, 17.7.08, პარ. 109.

სასამართლოსთვის საქმის განხილვის მომენტში. ეს შეიძლება გულისხმობდეს იმ ინფორმაციის გათვალისწინებასაც, რაც ხელმისაწვდომი გახდა ეროვნული ხელისუფლების ორგანოების მიერ საბოლოო გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ⁴⁰⁰. შეფასების გაკეთებისას სასამართლოს უფლება აქვს განიხილოს ყველა მასალა, რაც წარმოდგენილია მის წინაშე და, აგრეთვე, მოიპოვოს დამატებითი მასალები საკუთარი ინიციატივით. სასამართლო აცნობიერებს მტკიცებულებით სირთულეებს, რაც შეიძლება წარმოიშვას ამგვარ საქმეებში⁴⁰¹:

... პირდაპირი დოკუმენტური მტკიცებულება, რომელიც დაამტკიცებდა, რომ წარმოშობის ქვეყნის ხელისუფლების ორგანოები თავად განმცხადებელს ეძებენ რაიმე მიზეზით, შეიძლება რთული მოსაპოვებელი იყოს. ამისდა მიუხედავად, იმ პირებს, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ მათი გაძევება დაარღვევს მესამე მუხლს, აქვთ ვალდებულება მაქსიმალურად წარმოადგინონ პრაქტიკული შესაძლებლობის ფარგლებში მასალები და ინფორმაცია, რომელიც ხელშემკვრელი სახელმწიფოების ხელისუფლების ორგანოებს, ისევე როგორც თავად სასამართლოს, საშუალებას მისცემს შეაფასონ რისკი, რაც დაკავშირებულია ქვეყნიდან გაძევებასთან.

- 6.119 მართლაც, საქმეში *N v. Finland*⁴⁰² თავშესაფართან დაკავშირებული განაცხადი აღძრა კონგოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პრეზიდენტის ახლო წრის ყოფილმა წევრმა. სასამართლომ გაგზავნა ორკაციანი დელეგაცია ფინეთში, მტკიცებულებების შესაგროვებლად (იხილეთ აგრეთვე 6.123). ბევრ საქმეს უარს ეუბნებიან მხოლოდ იმის გამო, რომ არ არსებობს საკმარისი მტკიცებულება განმცხადებლების არასათანადო მოპყრობის რისკის მოცულობასთან დაკავშირებით⁴⁰³. გამონაკლისურ სიტუაციაში, როდესაც განმცხადებელს შეუძლია დაამტკიცოს, რომ ისინი არიან იმ ჯგუფის წევრები, რომელიც სისტემატურად ექვემდებარება არასათანადო მოპყრობას, სასამართლო იზიარებს არგუმენტს, რომ მე-3 მუხლი იმოქმედებს და რომ განმცხადებელს არ სჭირდება ამის შემდეგ „დაამტკიცოს დამატებითი სპეციალური განმასხვავებელი ნიშნების არსებობა, თუ ამის გაკეთება ილუზიურად აქცევს მე-3 მუხლით გათვალისწინებულ დაცვას“⁴⁰⁴.
- 6.120 მე-3 მუხლი გამოიყენება არა მხოლოდ მაშინ, თუ საფრთხე დაკავშირებულია მიმღები სახელმწიფოს საჯარო ხელისუფლების ორგანოებთან, არამედ მაშინაც, თუ საფრთხე მომდინარეობს კერძო ორგანიზაციების ან ინდივიდებისგან იმგვარ პირობებში, როდესაც რისკი არის რეალური, ხოლო მიმღები სახელმწიფოს ხელისუფლების ორგანოებს არ შეუძლიათ სათანადო დაცვის უზრუნველყოფა⁴⁰⁵.
- 6.121 საქმეში სოერინგი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Soering v. UK*)⁴⁰⁶ სასამართლომ

400 იხილეთ მაგ. ჩაჰალი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Chahal v. UK*), No. 22414/93, 15.11.96, პარ. 86; ვილვარაჟა და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Vilvarajah and others v. UK*), Nos. 13163-5/87, 13447-8/87, 30.10.91, სერია ა, No. 215, პარ. 107; ჰლრ საფრანგეთის წინააღმდეგ (*HLR v. France*), No. 24573/94, 29.4.97, ანგარიშები 1997-III.

401 იხილეთ მაგ. საიდი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Said v. Netherlands*), No. 2345/02, 5.7.05, პარ. 49 (ერთიერთგან არმიის დემერტორი – მე-3 მუხლის დარღვევა).

402 No. 38885/02, 26.7.05.

403 იხილეთ მაგ. კატანი და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ (*Katani and others v. Germany*), No. 67679/01, განიხილება 31.5.01 (ექვსი ქართველი ოჯახის დეპორტაცია, რომლებიც იეზიდების რელიგიურ უმცირესობას მიეკუთვნებოდნენ – დაუშვებლად გამოცხადდა); ელეჯაჟი შვედეთის წინააღმდეგ (*Elezaj v. Sweden*), No. 17654/05, განიხილება 20.9.07 (ალბანეთში დეპორტაცია და სისხლის აღების საფრთხე – დაუშვებლად გამოცხადდა).

404 იხილეთ მაგ. ნა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*NA v. UK*), No. 25904/07, 17.7.08, პარ. 117; აბდოლხანი და ქარიმნია თურქეთის წინააღმდეგ (*Abdolkhani and Karimnia v. Turkey*), No. 30471/08, 22.9.09, პარ. 75. იხილეთ, აგრეთვე, თეჰრანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Tehrani and others v. Turkey*), Nos. 32940/08, 41626/08, 43616/08, 13.4.10.

405 ჰლრ საფრანგეთის წინააღმდეგ (*HLR v. France*), No. 24573/94, 29.4.97, ანგარიშები 1997-III, პარ. 40-1. შესაბამისად, როდესაც ხელისუფლების ორგანოების წინაშე არ შესულა რაიმე საჩივარი, განაცხადი სავარაუდოდ დაუშვებლად გამოცხადდება – იხილეთ ა.მ. და სხვები შვედეთის წინააღმდეგ (*A.M. and others v. Sweden*), No. 38813/06, განიხილება 16.6.09.

406 No. 14038/88, სერია ა, No. 161, 7.7.89.

დასკვნა, რომ მე-3 მუხლის დარღვევას ექნებოდა ადგილი, თუ მოხდებოდა განმცხადებლის დეპორტაცია ამერიკის შეერთებულ შტატებში. იქ განმცხადებელს ემუქრებოდა მკვლელობის ბრალდება, რაც ითვალისწინებდა სიკვდილით დასჯას და, შესაბამისად, განმცხადებელი დაექვემდებარებოდა „სიკვდილმისჯილთა საკნის ფენომენს“. სასამართლომ დაადგინა, რომ სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა დგება, როდესაც არსებითი საფუძვლები არსებობს დასაჯერებლად, რომ ექსტრადიციის შემთხვევაში განმცხადებელი აღმოჩნდება წამების ან არაადამიანური ან ღირსების შემლახველი მოპყრობის ან დასჯის რეალური საფრთხის წინაშე. თუმცა, მე-3 მუხლის დარღვევას არ ექნება ადგილი, თუ საკმარისი გარანტიებია მიღებული ექსტრადიციის მომთხოვნი სახელმწიფოსგან, რომ პირის მიმართ არ მოითხოვენ სიკვდილის დასჯის შეფარდებას ან აღსრულებას⁴⁰⁷. სასამართლომ დაასკვნა, რომ მე-3 მუხლი ზოგადად არ კრძალავს თავისთავად სიკვდილით დასჯას (იხილეთ 6.115 ნომრით), მაგრამ 6-დან რვა წლამდე სიკვდილმისჯილთა საკანში ყოფნის პერსპექტივა იწვევს მესამე მუხლის დარღვევას.

- 6.122 საქმეში ჩაპალი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Chahal v. UK*)⁴⁰⁸ განმცხადებელი ამტკიცებდა, რომ მისი დეპორტაცია ინდოეთში ეროვნული უშიშროების დაცვის მოსაზრებების საფუძველზე, დაარღვევდა მის უფლებებს მე-3 მუხლის ფარგლებში, რადგან როგორც სიქხ პოლიტიკურ აქტივისტს, მას ემუქრებოდა წამება. ამ საქმის მნიშვნელოვან ნაწილში სასამართლომ დაადასტურა, რომ არასწორი იქნებოდა რაიმე დაბალანსების გამოყენება ამგვარ გარემოებებში. მე-3 მუხლი ითვალისწინებს აბსოლუტურ დაცვას და ინდივიდის საქმიანობა, როგორი არასასურველი ან საშიშიც უნდა იყოს იგი, არ წარმოადგენს გასათვალისწინებელ არგუმენტს. შესაბამისად, სასამართლოს არ სჭირდებოდა იმ საფრთხის შეფასება, რასაც ბატონი ჩაპალი უქმნიდა ეროვნულ უსაფრთხოებას. ეს პრინციპი ხელახლა იქნა დადასტურებული დიდი პალატის მიერ საქმეში საადი იტალიის წინააღმდეგ (*Saadi v. Italy*)⁴⁰⁹, სადაც აშკარად უარყვეს გაერთიანებული სამეფოს მთავრობის, როგორც საქმეში ჩართული მესამე მხარის მოსაზრებები, რაც მიმართული იყო მე-3 მუხლით გათვალისწინებული აბსოლუტური დაცვის შესუსტებისკენ. შესაბამისად, სასამართლოსთვის უფლების არასწორ აღქმად ჩაითვალა პირის უკან დაბრუნების შემთხვევაში მოსალოდნელი ზიანის რისკის იმ საფრთხესთან მიმართებით დაბალანსებაზე საუბარი, რასაც პირი უქმნიდა საზოგადოებას, თუ არ მოხდებოდა მისი ექსტრადიცია: ეს კატეგორიები დამოუკიდებლად უნდა იქნეს შეფასებული. სასამართლო აგრეთვე თანმიმდევრულად მოითხოვს, რომ მიმღები სახელმწიფოს „დიპლომატიური გარანტიები“, რომ ინდივიდი არ დაექვემდებარება არასათანადო მოპყრობას, თუნდაც ეს გარანტიები კეთილსინდისიერად იყოს გაკეთებული, თავისთავად არ არის დასაყრდენი⁴¹⁰. თუ ამგვარი გარანტიები არსებობს, სასამართლო შეაფასებს, თუ არის ეს საკმარისად დამარწმუნებელი, რომ განმცხადებელი პრაქტიკულად იქნება დაცული კონვენციით აკრძალული მოპყრობის რისკისგან⁴¹¹.

407 ნივეტი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Nivette v. France*), No. 44190/98, განჩინება 14.12.00; აინჰორნი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Einhorn v. France*), No. 71555/01, განჩინება 16.10.01.

408 No. 22414/93, 15.11.96.

409 No. 37201/06, 28.2.08, პარ. 138-141. იხილეთ, აგრეთვე, ისმოილოვი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Ismoilov and others v. Russia*), No. 2947/06, 24.4.08; ბენ ხემაისი იტალიის წინააღმდეგ (*Ben Khemais v. Italy*), No. 246/07, 24.2.09; აბდოლხანი და კარიმნია თურქეთის წინააღმდეგ (*Abdolkhani and Karimnia v. Turkey*), No. 30471/08, 22.9.09; მ.ს.ს. ბელგიისა და საბერძნეთის წინააღმდეგ (*M.S.S. v. Belgium and Greece*), No. 30696/09, 21.11, პარ. 223.

410 იხილეთ ჩაპალი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Chahal v. UK*), No. 22414/93, 15.11.96, პარ. 105; მოსამართლეების ბრატცას, ბონელოს და ჰედიგანის ერთიანი, ნაწილობრივ განსხვავებული მოსაზრება საქმეში მამატკულოვი და ასკაროვი თურქეთის წინააღმდეგ (*Mamatkulov and Askarov v. Turkey*), Nos. 46827/99 და 46951/99, 4.2.05; რიაბიკინი რუსეთის წინააღმდეგ (*Ryabikin v. Russia*), No. 8320/04, 19.6.08, პარ. 119; კლაინი რუსეთის წინააღმდეგ (*Klein v. Russia*), No. 24268/08, 1.4.10, პარ. 55.

411 საადი იტალიის წინააღმდეგ (*Saadi v. Italy*), No. 37201/06, 28.2.08, პარ. 148; ისმოილოვი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Ismoilov and others v. Russia*), No. 2947/06, 24.4.08, პარ. 127; სოლდატენკო უკრაინის წინააღმდეგ (*Soldatenko v. Ukraine*), No. 2440/07, 23.10.08, პარ. 73-4.

- 6.123 სასამართლომ დაადგინა საქმეში შამაევი და სხვები საქართველოს და რუსეთის წინააღმდეგ (*Shamayev and others v. Georgia and Russia*)⁴¹², რომ ერთი ჩეჩენი განმცხადებლის ექსტრადიცია საქართველოდან რუსეთში დაარღვევდა მე-3 მუხლს იმ რისკის გამო, რომ მის მიმართ გამოვლენილი იქნებოდა არასათანადო მოპყრობა. ის და სხვა განმცხადებლები დააკავეს საქართველო-რუსეთის საზღვრის გადმოკვეთის შემდეგ. ისინი იყვნენ შეიარაღებული და ზოგიერთი მათგანი იყო დაჭრილი. რუსები ამტკიცებდნენ, რომ ისინი იყვნენ „ჩეჩენი ტერორისტები“. მე-3 მუხლის საფუძველზე გაკეთებული შეფასებისას, სასამართლომ გაითვალისწინა შემდეგი: 5 ექსტრადიციაგანმცხადებელი დაკავებული ჰყავდათ სამართო საკნებში ჩრდილოეთ კავკასიაში ისე, რომ მათ არ ჰქონდათ ადვოკატთან შეხვედრის საშუალება. არსებობდა მტკიცებულება, რომ პატიმრები, რომლებიც იმყოფებოდნენ ჩრდილოეთ კავკასიის გამანაწილებელ ბანაკებში, ექვემდებარებოდნენ არასათანადო მოპყრობას, რომ რუსეთის ხელისუფლებას აბრკოლებდა პატიმრების საერთაშორისო მონიტორინგს დარომ ჩეჩენები, რომელთაც განაცხადები აღძრეს ევროპულ სასამართლოში, დაექვემდებარნენ დევნას ან მოკლეს. სასამართლომ დაადგინა მე-3 მუხლის საფუძველზე არაადამიანური მოპყრობის აკრძალვის დამოუკიდებელი დარღვევა შამაევის საქმეში იმ უწყსრიგობის გამო, რითაც ხასიათდებოდა 4 განმცხადებლის წინააღმდეგ ექსტრადიციის ბრძანებების აღსრულების პროცედურა ქართული ხელისუფლების ორგანოების მხრიდან და აგრეთვე იმ მიზეზით, რომ ზოგიერთ განმცხადებელს სპეციალურმა ძალებმა მიაყენეს დაზიანება და მათ არ გაუწიეს სათანადო სამედიცინო მკურნალობა. საქმე ნ ფინეთის წინააღმდეგ (*N v. Finland*)⁴¹³ ეხებოდა თავშესაფრის განაცხადს, რაც აღძრა კონგოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პრეზიდენტის სპეციალური დაცვის ყოფილმა წევრმა. სასამართლომ დაადგინა, რომ მისი გაძევება კონგოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში დაარღვევდა მე-3 მუხლს მისი კონკრეტული როლის გათვალისწინებით – ის იყო ჩანერგილი ინფორმატორი და, ამდენად, მისი სიტუაცია დაბრუნების შემთხვევაში იქნებოდა უფრო ცუდი, ვიდრე პრეზიდენტის სხვა ყოფილი მხარდამჭერებისა.
- 6.124 სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-3 მუხლი არ უკრძალავს სახელმწიფოებს დაეყრდნონ „ქვეყნის შიგნით გადაადგილების ალტერნატივას“, მაგრამ ამის გასაკეთებლად უნდა არსებობდეს გარკვეული გარანტიები: პირს, რომელსაც აძევებენ ქვეყნიდან, უნდა ჰქონდეს საშუალება ჩავიდეს შესაბამის რეგიონში, იქ მიიღონ და შეძლონ დასახლება, რის გარეშეც შეიძლება საკითხი წამოიჭრას მე-3 მუხლის ფარგლებში⁴¹⁴. საქმეში ჰილალი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Hilal v. UK*)⁴¹⁵, სადაც პოლიტიკურად აქტიური განმცხადებელი ჩიოდა ზანზიბარში არასათანადო მოპყრობის რისკის შესახებ, სასამართლომ მიუთითა ტანზანიაში არსებულ პირობებზე და უარყო მთავრობის მხრიდან შიდა გადაადგილების შესაძლებლობაზე აპელირება იმ საფუძველით, რომ თუ განმცხადებელს არასათანადო მოპყრობა ემუქრებოდა ზანზიბარში, მას შეეძლო უსაფრთხოდ ყოფილიყო ტანზანიის კონტინენტურ ნაწილში. იმავენაირად, საქმეში სალაჰ შეეხი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Salah Sheekh v. Netherlands*)⁴¹⁶, სასამართლომ არ მიიღო მთავრობის წინადადება, რომ განმცხადებელს შეეძლო დაბრუნება სომალის შედარებით უსაფრთხო რეგიონში.
- 6.125 სასამართლომ აგრეთვე დაადგინა, რომ პირის გაშვება შუალედურ სახელმწიფოში არ ათავისუფლებს სახელმწიფოს პასუხისმგებლობისგან, რომ განმცხადებელი ქვეყნიდან გაშვების გადაწყვეტილების შედეგად არ დაექვემდებარება მე-3 მუხლთან შეუთავსებელი მოპყრობის რისკს. ამდენად, სახელმწიფოები ვერ დაეყრდნობიან ავტომატურად

412 No. 36378/02, 12.4.05.

413 No. 38885/02, 26.7.05.

414 იხილეთ მაგ. სალაჰ შეეხი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Salah Sheekh v. Netherlands*), No. 1948/04, 11.1.07, პარ. 141.

415 No. 45176/99, 6.3.01.

416 No. 1948/04, 11.1.07.

დუბლინის რეგულაციის დებულებებს⁴¹⁷, რომელიც ევროპულ სახელმწიფოებს შორის ანაწილებს პასუხისმგებლობას თავშესაფრის მოთხოვნების გადაწყვეტასთან დაკავშირებით⁴¹⁸. საქმეში კ.რ.ს. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*K.R.S. v. UK*)⁴¹⁹ ირანელმა განმცხადებელმა მიმართა თავშესაფრისთვის გაერთიანებულ სამეფოს, სადაც ის ჩავიდა საბერძნეთის გავლით. შესაბამისად, საბერძნეთმა მიიღო პასუხისმგებლობა მის მიერ თავშესაფრის მოთხოვნაზე. სასამართლომ დაადგინა, რომ გაერთიანებული სამეფოს პასუხისმგებლობა ვერ დადგებოდა განმცხადებლის საბერძნეთში დაბრუნების გამო დუბლინის რეგულაციის საფუძველზე, მიუხედავად გაეროს ლტოლვილთა კომისიის რეკომენდაციისა, რომ რეგულაციის წევრ სახელმწიფოებს თავი შეეკავებინათ თავშესაფრის მაძიებლების საბერძნეთში დაბრუნებისგან. სასამართლომ მიიჩნია, რომ მტკიცებულებების თანახმად, იმ დროს, საბერძნეთი არ აბრუნებდა ადამიანებს ირანში, მისთვის სავალდებულო იყო ევროპული კონვენცია და თუ საჭირო გახდებოდა, საბერძნეთის წინააღმდეგ შეიძლებოდა გამოეყენებინათ სასამართლოს რეგულაციის 39-ე მუხლი. თუმცა საქმეში მ.ს.ს. ბელგიისა და საბერძნეთის წინააღმდეგ (*M.S.S. v. Belgium and Greece*)⁴²⁰ დიდმა პალატამ დაასკვნა, რომ განმცხადებლის გაძევება ბელგიიდან საბერძნეთში არღვევდა მე-3 მუხლს (იმ გარემოებებში, სადაც განმცხადებელს შეეძლო ემტკიცებინა, რომ მისი დაბრუნება ავლანთში დაარღვევდა კონვენციის მე-2 და მე-3 მუხლებს). სასამართლომ დაასკვნა, რომ მისი გადაცემის მომენტში ბელგიის ხელისუფლებამ იცოდა, ან უნდა სცოდნოდა, რომ განმცხადებელს არ ჰქონდა რაიმე გარანტია, რომ საბერძნეთის ხელისუფლების ორგანოები სერიოზულად განიხილავდნენ მის განცხადებას თავშესაფართან დაკავშირებით. ამისდა მიუხედავად, მათ არ გადაამოწმეს, თუ როგორ იყენებდნენ საბერძნეთის ხელისუფლების ორგანოები თავშესაფრის მიცემასთან დაკავშირებულ კანონმდებლობას პრაქტიკაში და ეს რომ გაეკეთებინათ, დაადგენდნენ, რომ რისკები, რომელიც ემუქრებოდა განმცხადებელს, იყო საკმარისად რეალური და ინდივიდუალური იმისთვის, რომ საკითხი მომხდარიყო მე-3 მუხლის მოქმედების სფეროში. მე-3 მუხლი საქმეში ერთვება მაშინაც, როდესაც მიმღებ სახელმწიფოში აკრძალული მოპყრობის საფრთხის წყაროს ქმნის ფაქტორები, რომლებიც პირდაპირ ან არაპირდაპირ არ აყენებს ამ სახელმწიფოს საჯარო ხელისუფლების ორგანოების პასუხისმგებლობას, ან რომელიც თავისთავად არ არღვევს მე-3 მუხლს. საქმეში დ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*D v. UK*)⁴²¹, განმცხადებელს ჰქონდა შიდსის ბოლო სტადია და მან წარმატებით შეძლო დამტკიცება, რომ სენტ კიტსში დაბრუნების შემთხვევაში, რაც იყო მისი დაბადების ადგილი, დაირღვეოდა მე-3 მუხლი, რადგან იქ ადეკვატური სამედიცინო მკურნალობის ნაკლებობა დაუქვემდებარებდა მას არაადამიანურ და ღირსების შემლახველ მოპყრობას. სასამართლო ხაზს უსვამდა, რომ გადაწყვეტილება გამოტანილ იქნა ძალიან გამონაკლისურ გარემოებებში და იმ პირობებში, როდესაც მაიძულებელ ჰუმანიტარულ მოსაზრებებს ეხებოდა საქმე⁴²². ფაქტებზე დაყრდნობით საქმეში ბენსაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Ben-said v. UK*)⁴²³, სასამართლომ განსხვავებული გადაწყვეტილება მიიღო და არ დაადგინა

417 2003 წლის 18 თებერვლის ევროპის კავშირის საბჭოს რეგულაციამ (EC) No. 343/2003, დაძლია დუბლინის კონვენცია (რომელიც განსაზღვრავდა სახელმწიფოების პასუხისმგებლობას ევროპული თანამეგობრობის ერთ-ერთ წევრ სახელმწიფოში აღძრული, თავშესაფრის მოთხოვნის განაცხადის განხილვაზე, 15 ივნისი, 1990).

418 იხილეთ მაგ. თ.ი. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*T/I v. UK*), No. 43844/98, განჩინება 7.3.00 (რაც შეეხება დუბლინის კონვენციას); კ.რ.ს. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*K.R.S. v. UK*), No. 32733/08, განჩინება 2.12.08 (რაც შეეხება დუბლინის რეგულაციას).

419 No. 32733/08, განჩინება 2.12.08.

420 No. 30696/09, 21.1.11.

421 No. 30240/96, 2.5.97.

422 იქვე, პარ. 54. იხილეთ განსხვავებული მიდგომისთვის, ამენიგანი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Amegnigan v. Netherlands*), No. 25629/04, განჩინება 25.11.04.

423 No. 44599/98, 6.2.01. იხილეთ, აგრეთვე, კარაგოზი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Karagöz v. France*), No. 47531/99, განჩინება 15.11.01 (განმცხადებელი, რომელიც გადიოდა განგრძობად მკურნალობას, დეპორტირებული იქნა თურქეთში – გამოცხადდა დაუშვებლად); არკილა ჰენაო ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Arcila Henao v. Netherlands*), No. 13669/03, განჩინება 24.6.03 (კოლუმბიაში შიდსის ვირუსის მატარებელი ნარკოდამანავის გაძევება – გამოცხადდა დაუშვებლად).

მე-3 მუხლის დარღვევა იმ განმცხადებლის მიმართ, რომელსაც ჰქონდა შიზოფრენია, ფსიქოზური აშლილობით და რომელიც გააძევეს ალჟირში. 2008 წელს, თავის გადაწყვეტილებაში ნ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*N v. UK*)⁴²⁴ დიდმა პალატამ მიმოიხილა მესამე მუხლის გამოყენება იმ გარემოებებში, როდესაც განმცხადებელი იტანჯება მძიმე ფიზიკური ან მენტალური დაავადებით და დაასკვნა, რომ მაღალი სტანდარტი, რაც დადგინდა საქმეში დ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*D v. UK*)⁴²⁵, უნდა შენარჩუნებულიყო:

უცხოელები, რომლებიც ექვემდებარებიან გაძევებას, პრინციპის დონეზე ვერ მოითხოვენ რაიმე უფლებას ხელშეშეკრული სახელმწიფოს ტერიტორიაზე დარჩენისა, რათა ისარგებლონ სამედიცინო, სოციალური ან სხვა ფორმის დახმარებითა და მომსახურებით, რასაც აწვდის მათ სახელმწიფო, საიდანაც აძევებენ. ის ფაქტი, რომ განმცხადებლის გარემოებები, მათ შორის, მისი სიცოცხლის ხანგრძლივობა, მნიშვნელოვნად გაუარესდება ხელშეშეკრული სახელმწიფოდან გაშვების შემთხვევაში, არ არის თავისთავად საკმარისი მე-3 მუხლის დარღვევის დასადგენად. გადაწყვეტილება მძიმე მენტალური ან ფიზიკური ავადმყოფობის მქონე უცხოელის გაშვებისა ქვეყანაში, სადაც ამ დაავადების მკურნალობის პირობები უფრო ცუდია იმასთან შედარებით, რაც ხელმისაწვდომია ხელშეშეკრულ სახელმწიფოში, შეიძლება წამოჭრიდეს საკითხებს მე-3 მუხლთან მიმართებით, მაგრამ ეს მოხდება სრულიად გამონაკლისურ საქმეებში, სადაც ჰუმანიტარული საფუძვლები გაძევების წინააღმდეგ მაიძულებელი ხასიათისაა.

6.126 საქმეში კოლინზი და აკაზიები შევდეთის წინააღმდეგ (*Collins and Akaziebie v. Sweden*)⁴²⁶ არ იყო სადავო ის ფაქტი, რომ თუ ქალი დაექვემდებარებოდა სასქესო ორგანოს დასახიჩრებას (მუტილაცია), ეს გაუტოლდებოდა არასათანადო მოპყრობას მე-3 მუხლის მიზნებისთვის. თუმცა საქმის ფაქტებზე დაყრდნობით განმცხადებლებმა ვერ შეძლეს დაემტკიცებინათ, რომ მათ ემუქრებოდათ ამგვარი მოპყრობის რეალური და კონკრეტული საფრთხე. სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-3 მუხლი დაიღვეოდა, თუ განმცხადებლის დებორტირება მოხდებოდა ავღანეთში, საქმეში ნ შევდეთის წინააღმდეგ (*N v. Sweden*)⁴²⁷. მან განაცხადი შეიტანა ქმართან გაყრის მოთხოვნით და აღიარა, რომ ჰქონდა ქორწინების გარეთ ურთიერთობა. სასამართლომ გაიამბრა, რომ ქალები ექვემდებარებოდნენ არასათანადო მოპყრობის განსაკუთრებულ რისკს ავღანეთში, თუ საზოგადოება მიიჩნევდა, რომ ისინი არ ჯდებოდნენ სტერეოტიპულ გენდერულ როლებში. სასამართლომ ფაქტების საფუძველზე დაასკვნა, რომ მას ემუქრებოდა შურისძიება მისი ქმრისგან, მათი ოჯახებისგან და ავღანური საზოგადოებისგან.

6.127 მე-3 მუხლი მოქმედებს ბავშვებისადმი მოპყრობასთან დაკავშირებით. მაგალითად, საქმეში მუბილანზილა მაიეკა და კანიკი მიტუნგა ბელგიის წინააღმდეგ (*Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium*)⁴²⁸ სასამართლომ დაასკვნა, რომ დაირღვა მე-3 მუხლი, როდესაც თანმხლები სრულწლოვნების გარეშე მოგზაური 5 წლის ბავშვი, ორი თვის განმავლობაში მოთავსებული ჰყავდათ ზრდასრულების სამედიცინო ცენტრში, მას შემდეგ რაც დადგინდა, რომ ის უკანონოდ შემოსული უცხოელი იყო. ამგვარი სიტუაცია აგრეთვე არღვევდა დედის მე-3 მუხლით გათვალისწინებულ უფლებებს იმ სტრესისა და მღელვარების გამო, რაც მას მიადგა. ამასთან, შემდგომში ბავშვის დებორტაცია კონგოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში არღვევდა როგორც დედის, ასევე ბავშვის მე-3 მუხლით გათვალისწინებულ უფლებებს, რადგან მათი დებორტაცია არ

424 No. 26565/05, 27.5.08.

425 ნ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*N v. UK*), No. 26565/05, 27.5.08, პარ. 42.

426 No. 23944/05, განჩინება 8.3.07. იხილეთ, აგრეთვე, ომერედო ავსტრიის წინააღმდეგ (*Omeredo v. Austria*), No. 8969/10 (ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, საინფორმაციო ბიულეტენი No. 133, აგვისტო-სექტემბერი 2010 – მოპასუხე სახელმწიფოს შეატყობინეს საქმის შესახებ 30.8.10).

427 No. 23505/09, 20.7.10.

428 No. 13178/03, 12.10.06 (მე-8 მუხლი დაირღვა როგორც დაკავების, ისე დებორტაციის გამო).

მომხდარა ადეკვატური მომზადებით, ზედამხედველობითა და დამცავი მექანიზმების უზრუნველყოფით. არცერთი ზრდასრული პირი არ დაუნიშნავთ ბავშვთან ერთად სამოგზაუროდ და არავითარი ზომები არ მიუღიათ, რომ ბავშვს ვინმე დახვედროდა, რაც სასამართლოს მიერ იქნა გაკრიტიკებული, როგორც „ადამიანურობის სრული არარსებობის“ გამოვლენა. იმავენაირად, ბავშვების დაკავება ტრანზიტულ ცენტრში ერთ თვეზე მეტი ხნის განმავლობაში, საქმეში მუსხაჯიევა და სხვები ბელგიის წინააღმდეგ (*Muskhadzhiyeva and others v. Belgium*)⁴²⁹, მიჩნეული იქნა, რომ არღვევდა მე-3 მუხლს. ბავშვები (რომელთა ასაკიც იყო 7 თვე, სამ-ნახევარი წელი, 5 წელი და 7 წელი) დედასთან ერთად გამოიქცნენ ჩეჩნეთიდან და ითხოვეს თავშესაფარი. დადგინდა, რომ მათ აღენიშნებოდათ მძიმე ფსიქოლოგიური და ფსიქოსომატური სიმპტომები.

იხილეთ აგრეთვე ქვემოთ 6.400 იმიგრაციისა და თავშესაფრის საკითხებზე მე-8 მუხლის ფარგლებში და 6.128 დისკრიმინაციასთან დაკავშირებით.

დისკრიმინაცია

- 6.128 დისკრიმინაციული მოპყრობა შეიძლება თავისთავად წარმოადგენდეს ღირსების შემლახველ მოპყრობას. იმისდა მიუხედავად, დისკრიმინაცია ეფუძნება რასას თუ რაიმე სხვა საფუძველს, საქმე ხვდება თუ არა მე-3 მუხლის მოქმედების ფარგლებში, დამოკიდებულია სასამართლოს მიერ „სისასტიკის“ ტესტის გამოყენებაზე (იხილეთ ზემოთ 6.74). აღმოსავლეთაფრიკელი აზიელების საქმეში (*East African Asians case*)⁴³⁰ კომისიამ გაიმეორა, რომ „განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს რასობრივ დისკრიმინაციას; საჯაროდ პირთა ჯგუფის გამოცალკევება რასაზე დაფუძნებული განსხვავებული მოპყრობისთვის, გარკვეულ გარემოებებში, შეიძლება წარმოადგენდეს განსაკუთრებული ფორმის თავდასხმას ადამიანის ღირსებაზე...“ ამ საქმეში კომისიამ დაადგინა, რომ ადგილი ჰქონდა ღირსების შემლახველ მოპყრობას, რაც არღვევდა მე-3 მუხლს საიმიგრაციო კანონმდებლობის მოქმედების გამო, რომელიც აღმოსავლეთ აფრიკაში ბრიტანეთის პასპორტის მქონე პირებს უკრძალავდა გაერთიანებულ სამეფოში ბინადრობის უფლების მოპოვებას.

- 6.129 თურქეთის ხელისუფლების ორგანოების მიერ დისკრიმინაციული მოპყრობა კარპასში მცხოვრები ბერძენი კვიპროსელების თემის მიმართ ჩრდილოეთ კვიპროსში, საფუძველი გახდა ღირსების შემლახველი მოპყრობის დადგენისა სახელმწიფოთაშორის საქმეში კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (*Cyprus v. Turkey*)⁴³¹. სასამართლომ დაადგინა, რომ ეთნიკური წარმოშობის, რასისა და რელიგიის გამო თემი იყო იზოლირებული, მათი გადაადგილების უფლება იზღუდებოდა და კონტროლდებოდა, რის შედეგადაც მათ არ გააჩნდათ თავიანთი თემის განახლების ან განვითარების პერსპექტივა: „პირობები, რომელშიც ამ მოსახლეობას უხდება ცხოვრება, დამამცირებელია და ეწინააღმდეგება მისი წევრების ადამიანური ღირსების პატივისცემის ცნებას თავისთავად“⁴³². მე-3 მუხლის დარღვევა დადგინდა საქმეში მოლდოვანი და სხვები რუმინეთის წინააღმდეგ (*Moldovan and others v. Romania*)⁴³³, რაც წარმოადგენს საქმეების მთელ რიგს, რომელიც ბოშა მიწათმოქმედებმა აღძრეს ბრბოს მიერ მათი სახლების დაწვის პასუხად, რაც ხდებოდა პოლიციის უმოქმედებაში გამოვლენილი ნებართვის საფუძველზე. სასამართლომ მიიჩნია, რომ იმ შოკისმომგვრელი საცხოვრებელი პირობების გათვალისწინებით, სადაც განმცხადებლებს უხდებოდათ ცხოვრება 10 წლის განმავლობაში (გადატვირთული

429 No. 41442/07, 19.1.10.

430 Nos. 4403/70-4419/70, 4422/70, 4434/70, 4443/70, 4476/70-4478/70, 4486/70, 4501/70 და 4526/70-4530/70, 14.12.73. საქმე არ გადასცემია სასამართლოს და მინისტრთა კომიტეტი ვერ შეთანხმდა მის გადაწყვეტაზე. იხილეთ, აგრეთვე, აბდულაზიზი, კაბალესი და ბალკანდალი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. UK*), No. 9473-4/81, სერია ა, No. 94, 28.5.85; და ჰილტონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Hilton v. UK*), No. 5613/72, განჩინება 5.3.76, (1976) 4 DR 177, რასობრივი მოტივით დაშინებასთან დაკავშირებით.

431 No. 25781/94, 10.5.01.

432 იქვე, პარ. 309.

433 Nos. 41138/98 და 64320/01, 12.7.05 (გადაწყვეტილება No. 2).

და არასანიტარული გარემო), რასაც თან ერთვოდა ხელისუფლების ორგანოების მხრიდან რასობრივი დისკრიმინაციის გამოხატუვლი დამოკიდებულება მათ მიმართ (რაც ვლინდებოდა ადგილობრივი სასამართლოების გადაწყვეტილებებში და მერის შენიშვნებში), ისინი წარმოადგენდნენ ღირსების შემლახველი მოპყრობის მსხვერპლებს⁴³⁴.

- 6.130 საქმეში სმითი და გრეიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Smith and Grady v. UK*)⁴³⁵, რომელიც ეხებოდა შეიარაღებულ ძალებში ჰომოსექსუალური ორიენტაციის პირების მიღებას, სასამართლომ განაცხადა, რომ ის „არ გამოირიცხავდა, რომ მოპყრობა, რომელიც ეფუძნება ჰეტეროსექსუალური უმრავლესობის წინასწარ შექმნილ მიკერძოებას ჰომოსექსუალური უმცირესობის წინააღმდეგ, ... პრინციპში, შესაძლოა ხვდებოდეს მე-3 მუხლის მოქმედების სფეროში“.

ბავშვებზე ზრუნვა

- 6.131 სასამართლომ დაადგინა, რომ ბავშვების დაცვა (რომლებსაც, აღიარებულია, რომ არ შეუძლიათ თავიანთი თავის მოვლა მათი ასაკისა და მოწყვლადობის გამო) მოითხოვს არა მხოლოდ იმას, რომ სისხლის სამართალი ითვალისწინებდეს დაცვას მესამე მუხლით აკრძალული მოპყრობის წინააღმდეგ; ის აგრეთვე ადგენს, რომ შესაბამის გარემოებებში ხელისუფლების ორგანოებს აქვთ ნაგულისხმევი პოზიტიური ვალდებულება, მიიღონ პრევენციული ზომები ბავშვის დასაცავად, რომელსაც საფრთხე ემუქრება სხვა ინდივიდისგან⁴³⁶.

პოზიტიური ვალდებულება არსებობს, მაგალითად, ადგილობრივი ხელისუფლების მიმართ, მიიღონ გონივრულად მოსალოდნელი ზომები, რათა აღკვეთონ მე-3 მუხლთან შეუთავსებელი არასათანადო მოპყრობის რეალური და მყისიერი საფრთხე, რის შესახებაც ხელისუფლების ორგანოებმა იცოდნენ ან უნდა სცოდნოდათ. თუმცა, ადგილობრივი ხელისუფლების მოვალეობის მოცულობის შეფასებისას, რელევანტური იქნება მშობლების ან ოჯახის სხვა წევრების მე-8 მუხლიდან გამომდინარე კონფლიქტური ინტერესების გათვალისწინება.

- 6.132 საქმეში Z და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Z and others v. UK*)⁴³⁷ სასამართლომ ერთხმად დაადგინა მე-3 მუხლის დარღვევა, რაც უკავშირდებოდა ადგილობრივი ხელისუფლების უმოქმედობას, მიეღო ზომები მშობლების მხრიდან 4 ბავშვის მძიმე, არასათანადო მოპყრობის და უარყოფის პასუხად, რაც გრძელდებოდა 4-წელიწად-ნახევარზე მეტი ხნის განმავლობაში. ეს მოიცავდა კვების ნაკლებობას, არასანიტარულ საცხოვრებელ პირობებს და ფიზიკურ შეურაცხყოფას, რამაც გამოიწვია ქცევის დარღვევა და განვითარების შეფერხება. ჩაითვადა, რომ ამგვარი მოპყრობა აღწევდა სისასტიკის იმ დონეს, რაც აკრძალული იყო მე-3 მუხლით. მსგავსი გადაწყვეტილება იქნა მიღებული საქმეში I და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*I and others v. UK*)⁴³⁸ 4 დედამამიშვილის მიმართ, რომლებიც ამტკიცებდნენ, რომ მამინაცვლის მხრიდან ექვემდებარებოდნენ ფიზიკურ და სექსუალურ შეურაცხყოფას მრავალი წლის განმავლობაში. იქ სასამართლომ დაასკვნა, რომ⁴³⁹:

434 დაირღვა აგრეთვე მე-8 მუხლი და მე-6 მუხლი და მე-14 მუხლი, როგორც მე-8, ისე მე-6 მუხლთან მიმართებით.

435 Nos. 33985/96 და 33986/96, 27.9.99 – იხილეთ განსაკუთრებით პარ. 117-23.

436 **და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Z and others v. UK*)**, No. 29392/95, 10.5.01.

437 No. 29392/95, 10.5.01. განსხვავებული მიდგომისთვის იხილეთ: დბ და ჯს გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*DP and JC v. UK*), No. 38719/97, 10.10.02 (მე-3 მუხლის დარღვევა არ დადგინდა, რადგან ვერ მოხერხდა იმის გარკვევა, ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოს თუ უნდა სცოდნოდა განმცხადებლების სქესობრივი თავისუფლების შელახვის შესახებ მათი დედის მეგობრისგან; თუმცა დადგინდა მე-13 მუხლის დარღვევა, რადგან არ არსებობდა ეფექტიანი საშუალება იმ ბრალდებებთან დაკავშირებით, რომ ადგილობრივმა ხელისუფლების ორგანომ ვერ მიიღო რაიმე ზომა განმცხადებლების მიმართ არასათანადო მოპყრობის აღსაკვეთად).

438 No. 33218/96, 26.11.02.

439 იქვე, პარ. 100.

შესაბამისი ხელისუფლების ორგანოების თანამშრომლობის, კომუნიკაციის და გამოძიების ნაკლებობის მოდელი უნდა ჩაითვალოს, რომ მნიშვნელოვან გავლენას ახდენდა მოვლენების მსვლელობაზე, და მათი პასუხისმგებლობების სწორ და ეფექტიან მენეჯმენტს, თუ გონივრულად ვიმსჯელებთ, შეეძლო აღეკვეთა ან, სულ მცირე, შეემცირებინა საფრთხე და მიყენებული ზიანი.

ფიზიკური დასჯა და სამხედრო სამსახური

- 6.133 ფიზიკური დასჯა არღვევს მე-3 მუხლს, თუ მინიმალური დონე იქნება დაკმაყოფილებული, მიუხედავად იმისა, ის ხდება სასამართლო სისტემაში⁴⁴⁰ თუ სახელმწიფო⁴⁴¹ ან კერძო⁴⁴² სკოლებში.
- 6.134 საქმეში კოსტელო-რობერტსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Costello-Roberts v. UK*)⁴⁴³ აღდილი არ ჰქონდა მე-3 მუხლის დარღვევას, როდესაც 7 წლის ბიჭს სამჯერ მიატყეს საჯაროზე. რელევანტურ ფაქტორებს წარმოადგენდა ფაქტი, რომ დასჯა განხორციელდა განცალკევებით და რომ არ არსებობდა მტკიცებულება რაიმე მძიმე ან გრძელვადიანი ეფექტების გამოწვევისა. სახელმწიფოს ასევე აქვს პასუხისმგებლობა, როდესაც კანონი ვერ იცავს ბავშვებს სხვების არასათანადო მოპყრობისგან, მაშინაც კი, როდესაც ისინი მოქმედებენ თავიანთი პირადი კომპეტენციის ფარგლებში. საქმე ა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*A v. UK*)⁴⁴⁴ ეხებოდა განმცხადებელი ცხრა წლის ბავშვის არასათანადო მოპყრობას მისი მამინაცვლის მხრიდან. მამინაცვლის მიმართ განხორციელდა დევნა ჯანმრთელობის დაზიანების ბრალდებით, რადგან მან გალახა ბავშვი ბაღის ხელვით, თუმცა ის გაამართლეს. განმცხადებელი ჩიოდა მე-3 მუხლის დარღვევის გამო. ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ შიდა სამართლის თანახმად, დანაშაულისთვის პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ გარემოებას წარმოადგენდა იმის დადგენა, რომ სადავო მოპყრობა უტოლდებოდა „გონივრულ აღზრდას“. შესაბამისად, იმ ფაქტის მიუხედავად, რომ მოპყრობა საკმარისად სასტიკი იყო მე-3 მუხლის მოქმედების ფარგლებში მოსახვედრად, ნაფიცმა მსაჯულებმა გაამართლეს მამინაცვალი. შესაბამისად, სასამართლომ დაასკვნა, რომ შიდა სამართალი არ ითვალისწინებდა ადეკვატურ დაცვას განმცხადებლის მიმართ არასათანადო მოპყრობის წინააღმდეგ, რაც არღვევდა მე-3 მუხლს.
- 6.135 საქმეში თაშთანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Taştan v. Turkey*)⁴⁴⁵ სასამართლომ დაადგინა, რომ 71 წლის კაცისთვის სამხედრო სამსახურის შესრულების მოთხოვნა წარმოადგენდა ღირსების შემლახველ მოპყრობას, რაც არღვევდა მე-3 მუხლს. ერთთვიანი მონაწილეობის შემდეგ ტრენინგში, რომელიც გათვალისწინებული იყო 20 წლის ასაკის პირებისთვის, ის მოთავსებული იქნა საავადმყოფოში. ჩაითვა, რომ ეს წარმოადგენდა სტრესულ გამოცდილებას, რომელმაც გავლენა მოახდინა მის ღირსებაზე. საქმეში ჩემბერი რუსეთის წინააღმდეგ (*Chember v. Russia*)⁴⁴⁶ განმცხადებლისგან მოითხოვდნენ, რომ სამხედრო სამსახურის დროს შეესრულებინა გადაჭარბებული ოდენობის ფიზიკური ვარჯიში მიუხედავად იმისა, რომ იცოდნენ მისი მუხლის დაავადების შესახებ, რაც ჩაითვა არაადამიანურ დასჯად. მან ივარჯიშა გონების დაკარგვამდე, რამაც გამოიწვია ჯანმრთელობის გრძელვადიანი დაზიანება.

440 თაირერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Tyrer v. UK*), სერია ა, No. 26, 25.4.78.

441 კემპბელი და კოზანსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Campbell and Cosans v. UK*), სერია ა, No. 48, 25.2.82.

442 კოსტელო-რობერტსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Costello-Roberts v. UK*), No. 13134/87, სერია ა, No. 247-C, 25.3.93.

443 No. 13134/87.

444 No. 25599/94, 23.9.98.

445 No. 63748/00, 4.3.08.

446 No. 7188/03, 3.7.08.

სამედიცინო მომსახურება

- 6.136 თუ პირს არ გაეწევა სამედიცინო მომსახურება, საკითხი შეიძლება დადგეს მე-3 მუხლთან მიმართებით (სიცოცხლის უფლებასთან დაკავშირებით იხილეთ აგრეთვე: ჯანმრთელობის დაცვა, აბორტი, ევთანაზია და დახმარება თვითმკვლელობაში 6.66 ნაწილში და პატიმრობისა და სასჯელის აღსრულების პირობები 6.101 ნაწილში ზემოთ). ამგვარი საქმე იყო, მაგალითად, დენის ვასილიევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Denis Vasilyev v. Russia*)⁴⁴⁷, სადაც სასამართლომ დაადგინა მე-3 მუხლის დარღვევა საავადმყოფოს სამედიცინო დაუდევრობის გამო: მძიმედ დაზიანებული განმცხადებელი 32 საათის განმავლობაში უყურადღებოდ ჰყავდათ დატოვებული, სანამ ტვინის გადაუდებელი ოპერაცია ჩატარდებოდა. საქმეში დ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*D v. UK*)⁴⁴⁸ ადეკვატური სამედიცინო მომსახურების ნაკლებობა სენტ კიტსში შიდსის ვირუსით დაავადებული განმცხადებლისთვის, საფუძვლად დაედო სასამართლო გადაწყვეტილებას, რომ მე-3 მუხლი დაირღვეოდა, თუ მას გაგზავნიდნენ სენტ კიტსში.
- 6.137 თუ არ მოხდება ადეკვატური სამედიცინო მომსახურების გაწევა თავისუფლებააღკვეთილი პირებისთვის, ეს გარკვეულ გარემოებებში დაარღვევს მე-3 მუხლს⁴⁴⁹. თუმცა სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-3 მუხლი არ მოითხოვს, ყველა დაკავებულ პირს ჰქონდეს უფლება მიიღოს იმავე დონის სამედიცინო მომსახურება, რასაც გაუწევდნენ მას „საუკეთესო სამოქალაქო კლინიკებში“⁴⁵⁰. ჯანმრთელობის დაცვის სტანდარტი უნდა შეესაბამებოდეს დაკავებული პირის ღირსებას, თუმცა აგრეთვე უნდა ითვალისწინებდეს თავისუფლების აღკვეთიდან გამომდინარე პრაქტიკულ საჭიროებებს⁴⁵¹. რესურსების ხელმისაწვდომობაც რელევანტური ფაქტორია (მაგალითად, იმ საკითხთან დაკავშირებით, გაწეული უნდა იქნეს თუ არა რეტროვირუსების საწინააღმდეგო წამლებით ძვირადღირებული მკურნალობა)⁴⁵². როდესაც დაკავებულ პირებს უკვე აქვთ გარკვეული დაავადებები, სასამართლომ მიიჩნია, რომ შეუძლებელი შეიძლება აღმოჩნდეს იმის დადგენა, თუ სიმპტომების სიმწვავე კონკრეტულ მომენტში რამდენად არის გამოწვეული ხელისუფლების ორგანოების მიერ დაკისრებული თავისუფლების აღკვეთის პირობებით. თუმცა, ეს არ არის გადამწყვეტი იმის დასადგენად, როგორ შეასრულებს ხელისუფლების ორგანოებმა მე-3 მუხლის ვალდებულებები⁴⁵³. შესაბამისად, დაკავების პირობების რეალური ეფექტების მტკიცებულება შეიძლება არ წარმოადგენდეს მთავარ ფაქტორს. მაგალითად, ფსიქიატრიული დაავადების მქონე პირის მკურნალობა შეიძლება არ შეესაბამებოდეს მე-3 მუხლით დადგენილ სტანდარტებს, რაც მიმართულია ადამიანის ფუნდამენტური ღირსების დაცვისკენ, თუნდაც ადამიანს არ შეეძლოს მიუთითოს კონკრეტულ უარყოფით ეფექტებზე⁴⁵⁴. განმცხადებელი საქმეში ბოიენკო მოლდოვის წინააღმდეგ (*Boicenco v. Moldova*)⁴⁵⁵ ამტკიცებდა, რომ ის იყო პოლიციის სისასტიკის მსხვერპლი და სასამართლომ დაადგინა მე-3 მუხლის სამი დამოუკიდებელი

447 No. 32704/04, 17.12.09 (სასამართლომ დაადგინა მე-3 მუხლის ხუთი დამოუკიდებელი დარღვევა საქმეში პოლიციის, საავადმყოფოს და საგამოძიებო ორგანოების არაადეკვატური პასუხების გამო და, აგრეთვე, მე-13 მუხლის დარღვევა).

448 No. 30240/96, 2.5.97.

449 იხილეთ მაგ. ჰურტადო შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Hurtado v. Switzerland*), No. 17549/90, სერია ა, No. 280-A, 28.1.94; ილჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ilhan v. Turkey*), No. 22277/93, 27.6.00, პარ. 87; ნევმერჟისკი უკრაინის წინააღმდეგ (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), No. 54825/00, 5.4.05, პარ. 100-6; მელნიკი უკრაინის წინააღმდეგ (*Melnik v. Ukraine*), No. 72286/01, 28.3.06, პარ. 104-6; ჰუმატოვი აზერბაიჯანის წინააღმდეგ (*Hummatov v. Azerbaijan*), Nos. 9852/03 და 13413/04, 29.11.07.

450 იხილეთ მაგ. ალექსანიანი რუსეთის წინააღმდეგ (*Aleksanyan v. Russia*), No. 46468/06, 22.12.08, პარ. 139.

451 ალექსანიანი რუსეთის წინააღმდეგ (*Aleksanyan v. Russia*), No. 46468/06, 22.12.08, პარ. 140. იხილეთ, აგრეთვე, მაგ. ვ.დ. რუმინეთის წინააღმდეგ (*V.D. v. Romania*), No. 7078/02, 16.2.10 (სახელმწიფომ ვერ უზრუნველყო გაჭირვებული, უკბილო პატიმარი პროთეზით – მე-3 მუხლის დარღვევა).

452 ალექსანიანი რუსეთის წინააღმდეგ (*Aleksanyan v. Russia*), No. 46468/06, 22.12.08, პარ. 148.

453 კინანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Keenan v. UK*), No. 27229/95, 3.4.01, პარ. 112-13.

454 კინანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Keenan v. UK*), No. 27229/95, 3.4.01, პარ. 113

455 No. 41088/05, 11.7.06. იხილეთ, აგრეთვე, პალადი მოლდოვის წინააღმდეგ (*Paladi v. Moldova*), No. 39806/05, 10.3.09.

დარღვევა: არასათანადო მოპყრობის, პატიმრობაში არასათანადო სამედიცინო დახმარების და მისი საჩივრის გამოუძიებლობის საფუძველზე. სასამართლომ დამატებით დაადგინა, რომ დაირღვა 34-ე მუხლი (ინდივიდუალური მიმართვის უფლებისთვის ხელის შეშლის აკრძალვა), რადგან ხელისუფლების ორგანოები არ აძლევდნენ მას თავის სამართლებრივ წარმომადგენელთან და ექიმთან შეხვედრის უფლებას. სასამართლომ აგრეთვე დაადგინა, რომ მათთან შეხვედრაზე განგრძობადი უარი უტოლდებოდა მე-3 მუხლის დამძიმებულ დარღვევას და ხაზი გაუსვა გადაუდებელ აუცილებლობას, რომ მთავრობას უზრუნველყო მათთან შეხვედრა.

6.138 მაგალითისთვის შეგვიძლია დავასახელოთ საქმეები, სადაც ვერ მოხერხდა დაკავებული განმცხადებლებისთვის საჭირო სამედიცინო დახმარების გაწევა: ხუდობინი რუსეთის წინააღმდეგ (*Khudobin v. Russia*)⁴⁵⁶, (განმცხადებელი იყო შიდსის ვისურის მატარებელი, რომელსაც აწუხებდა რამდენიმე სხვა ქრონიკული დაავადება, ისევე როგორც ფსიქიატრიული დაავადებები), ალექსანიანი რუსეთის წინააღმდეგ (*Aleksanyan v. Russia*)⁴⁵⁷ (შიდსის ვირუსის მატარებელი განმცხადებელი არ გადაიყვანეს სპეციალიზებულ საავადმყოფოში), გაგიუ რუმინეთის წინააღმდეგ (*Gagiu v. Romania*)⁴⁵⁸ (განმცხადებელს აწუხებდა სხვადასხვა დაავადებები, მათ შორის, ქრონიკული ჰეპატიტი), გოროდნიჩევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Gorodnichev v. Russia*)⁴⁵⁹ (განმცხადებელს აწუხებდა ტუბერკულოზი), კოტსაფტისი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Kotsaftis v. Greece*)⁴⁶⁰ (განმცხადებელს აწუხებდა ღვიძლის ციროზი, რაც გამოწვეული იყო B ჰეპატიტის ვირუსით), კაპრიკოვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Kaprykowski v. Poland*)⁴⁶¹ (განმცხადებელს აწუხებდა ეპილეფსია, ენცეფალოპათია და სკლეროზი), გრორი ალბანეთის წინააღმდეგ (*Grori v. Albania*)⁴⁶² (მას აწუხებდა მრავლობითი სკლეროზი), და რაფრაი ტადეი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Raffray Taddei v. France*)⁴⁶³ (განმცხადებელს აწუხებდა ანორექსია).

6.139 სასამართლომ დაადგინა, რომ პატიმრებს, რომელთაც აქვს სერიოზული ფსიქიატრიული აშლილობა, შეიძლება სჭირდებოდეთ განსაკუთრებული ზომების მიღება იმის უზრუნველსაყოფად, რომ თავიანთი დაავადებების ადამიანური მკურნალობა მიიღონ, მიუხედავად იმ დანაშაულის სიმძიმისა, რომლისთვისაც ისინი არიან მსჯავრდებულები⁴⁶⁴. მე-3 მუხლი შეიძლება დაიღვეს, თუ ისინი მოთავსებულნი არიან დაწესებულებებში, რომელიც არ გამოდგება ფსიქიატრიული ავადმყოფის თავისუფლების აღსაკვეთად⁴⁶⁵. საქმეში მაკლინჩი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McGlinchey and others v. UK*)⁴⁶⁶ ადგილი ჰქონდა მრავლობით უმოქმედობას განმცხადებლის დედის მკურნალობასთან დაკავშირებით, რომელიც იყო ჰეროინზე დამოკიდებული პირი და რომელსაც მიესაჯა 4 თვით პატიმრობა ქურდობისთვის. დაწესებულებაში არ არსებობდა პირობები, რათა თვალყური ედევნებინათ წონაში მისი დაკლებისთვის (რაც მოჰყვა მის უკონტროლო ლებინებას). შაბათ-კვირის განმავლობაში არავინ ადევნებდა თვალყურს

456 No. 59696/00, 26.10.06. იხილეთ, აგრეთვე, იაკოვენკო უკრაინის წინააღმდეგ (*Yakovenko v. Ukraine*), No. 15825/06, 25.10.07 (განმცხადებელი დაავადებული იყო შიდსისა და ტუბერკულოზის ინფექციებით).

457 No. 46468/06, 22.12.08.

458 No. 63258/00, 24.2.09. იხილეთ, აგრეთვე, პოლისიანი საქართველოს წინააღმდეგ (*Poghiasyan v. Georgia*), No. 9870/07, 24.2.09.

459 No. 52058/99, 24.5.07.

460 No. 39780/06, 12.6.08.

No. 23052/05, 3.2.09 (ამ საქმეში სასამართლომ მაშინათვე უარყო მთავრობის არგუმენტი, რომ რადგან განმცხადებლის თანამესაკანემ იყოფა, როგორ უნდა მოქცეულიყო, როდესაც მას შეტევა დაეწყებოდა, ეს უნდა ჩათვლილიყო დაკავების ადეკვატურ პირობად).

462 No. 25336/04, 7.7.09.

463 No. 36435/07, 21.12.10.

464 რივიერე საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Riviere v. France*), No. 33834/03, 11.7.06. იხილეთ, აგრეთვე, დუბეკუ ალბანეთის წინააღმდეგ (*Dybeku v. Albania*), No. 41153/06, 18.12.07.

465 იხილეთ, აგრეთვე, სლავომირ მუსიალი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Slawomir Musial v. Poland*), No. 28300/06, 20.1.09.

466 No. 50390/99, 29.4.03.

მის მდგომარეობას და არ გადაუდგამთ დამატებითი ნაბიჯები, როგორც არის მისი საავადმყოფოში გადაყვანა ან ექსპერტების დახმარების მიღება მისი ღებინების მიზეზების დასადგენად. მე-3 მუხლი დაირღვა საქმეში კინანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Keenan v. UK*)⁴⁶⁷ „ფსიქიატრიული ავადმყოფისთვის გაწეული სამედიცინო დახმარების არსებითი ხარვეზების გამო, როცა იცოდნენ, რომ თვითმკვლელობის საფრთხე არსებობდა“. არსებულ გარემოებებში, შვიდდღიანი განმარტობა სადამსჯელო ბლოკში და დამატებით 28-დღიანი სასჯელის დაკისრება, ჩათვალა, რომ უტოლდებოდა არაადამიანურ და ღირსების შემლახველ მოპყრობას და დასჯას. სასამართლომ აგრეთვე გააკრიტიკა ხელისუფლების ორგანოების უმოქმედობა, ეჩვენებინათ მარკ კინანი ფსიქიატრისთვის და სამედიცინო ჩანაწერების არარსებობა, რაც ძირს უთხრიდა მონიტორინგის ან ზედამხედველობის ეფექტიანობას⁴⁶⁸. საქმეში რენოლდი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Renolde v. France*)⁴⁶⁹, დისციპლინური სანქციის სახით, 45-დღიანი თავისუფლების აღკვეთა სადამსჯელო საკანში ფსიქიკურად აშლილი პატიმრისთვის (რომელმაც მოგვიანებით ჩაიდინა თვითმკვლელობა), ჩათვალა, რომ არაადამიანურ და ღირსების შემლახველ მოპყრობას წარმოადგენდა, რაც არღვევდა მე-3 მუხლს⁴⁷⁰. საქმეში რივიერი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Rivière v. France*) განმცხადებელს მიესაჯა უვადო თავისუფლების აღკვეთა მკვლელობისთვის და ფსიქიატრიული დავადება განუვითარდა ციხეში. უმოქმედობა, რომ ის გადაეყვანათ საავადმყოფოში ან გაეწიათ ადეკვატური სამედიცინო დახმარება, იწვევდა იმ ხარისხის სტრესსა და სირთულეს, რაც სასამართლომ მე-3 მუხლის დარღვევად ჩათვალა⁴⁷¹.

- 6.140 საქმეში მუიზელი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Mouisel v. France*)⁴⁷² სასამართლომ განაცხადა, რომ მე-3 მუხლი ვერ განიმარტებოდა ისე, თითქოს ადგენდეს ზოგად მოვალეობას პატიმრების განთავისუფლებისა ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამო. მაგრამ გაიმეორა⁴⁷³, რომ

ყველა პატიმარს აქვს დაკავების იმგვარი პირობების უფლება, რომელიც შეესაბამება ადამიანის ღირსებას, იმის უზრუნველსაყოფად, რომ მათზე დაკისრებული ზომების აღსრულების გზა და მეთოდი არ იწვევდეს მათთვის იმაზე მაღალი ხარისხის სტრესს ან სირთულეს, რაც სცდება პატიმრობაში ნაგულისხმევი ტანჯვის გარდაუვალ დონეს.

მუიზელის საქმეში დადგინდა, რომ განგრძობადი პატიმრობა იმ განმცხადებლისა, რომელსაც ჰქონდა კიბო, იწვევდა „განსაკუთრებით მწვავე სირთულეს“, რაც სასამართლომ ჩათვალა არაადამიანურ და ღირსების შემლახველ მოპყრობად, რაც არღვევდა მე-3 მუხლს. განმცხადებლის დაპატიმრება საქმეში თეკინ ილდიზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tekin Yildiz v. Turkey*)⁴⁷⁴, დადგინდა, რომ უტოლდებოდა არაადამიანურ ან ღირსების შემლახველ მოპყრობას და არღვევდა მე-3 მუხლს, რადგან მას განუვითარდა ვერნიკე-კორსაკოვის სინდრომი და, ამდენად, მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობა მდგრადად შეუთავსებელი იყო პატიმრობასთან. სასამართლომ აგრეთვე დაადგინა, რომ მე-3 მუხლი დაირღვეოდა, თუ განმცხადებელს დააბრუნებდნენ ციხეში

467 No. 27229/95, 3.4.01. მაგრამ შეადარეთ კინანის საქმე გადაწყვეტილებას საქმეში კუდლა პოლონეთის წინააღმდეგ (*Kudla v. Poland*), No. 30210/96, 26.10.00.

468 ამისგან განსხვავებით, მე-3 მუხლის დარღვევას არ ჰქონდა ადგილი საქმეში, რომელიც ეხებოდა სამართლო საკანში მყოფი პატიმრის ზედამხედველობის არაადეკვატურობის ბრალდებებს, როდესაც დანიის წინააღმდეგ (*Rohde v. Denmark*), No. 69332/01, 21.7.05 (ოთხი ხმით სამის წინააღმდეგ).

469 No. 5608/05, 16.10.08.

470 დამოუკიდებლად დაადგინა მე-2 მუხლის დარღვევაც (იხილეთ 6.40 ნომოტი).

471 რივიერი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Rivière v. France*), No. 33834/03, 11.7.06. იხილეთ, აგრეთვე, კუჩერუკი უკრაინის წინააღმდეგ (*Kucheruk v. Ukraine*), No. 2570/04, 6.9.07 (განმცხადებელს ჰქონდა შიზოფრენია და მწვავე ფსიქიატრიული აშლილობა).

472 No. 67263/01, 14.11.02. იხილეთ განსხვავებული მიდგომისთვის, მატენსიო საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Matencio v. France*), No. 58749/00, 15.1.04.

473 იქვე, პარ. 40.

474 No. 22913/04, 10.11.05.

მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობის მნიშვნელოვანი გაუმჯობესების გარეშე. თუმცა საქმეში გელფმანი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Gelfmann v. France*)⁴⁷⁶ განგრძობადი თავისუფლების აღკვეთა განმცხადებლისა, რომელსაც ჰქონდა შიდა უკვე 20 წლის განმავლობაში, საქმის ფაქტების მიხედვით, არ ჩაითვალა მე-3 მუხლის დარღვევად.

- 6.141 საქმეში ფრთით გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Pretty v. UK*)⁴⁷⁷ სასამართლომ დაადგინა, რომ არ არსებობდა მე-3 მუხლის საფუძველზე პოზიტიური მოვალეობა, რომელიც სახელმწიფოს მოსთხოვდა არ განეხორციელებინა დევნა განმცხადებლის ქმრის წინააღმდეგ, თუ ის დაეხმარებოდა სასიკვდილოდ დაავადებულ განმცხადებელს თვით-მკვლელობის ჩადენაში.
- 6.142 საქმეში გ.ს. სლოვაკეთის წინააღმდეგ (*V.C. v. Slovakia*)⁴⁷⁸ სასამართლომ დასაშვებლად გამოაცხადა განმცხადებლის, ბოშა ქალის საჩივარი, რომელიც სტერილიზებული იქნა საავადმყოფოში მისი ინფორმირებული თანხმობის გარეშე (საკეისრო კვეთით მშობიარობის დროს).

მუხლი 4: მონობის და იძულებითი შრომის აკრძალვა

6.143 მე-4 მუხლი აცხადებს:

1. არავინ შეიძლება იმყოფებოდეს მონობაში ან ყმობაში.
2. არავის შეიძლება მოეთხოვოს იძულებითი ან სავალდებულო სამუშაოს შესრულება.
3. ამ მუხლის გაგებით, ტერმინი „იძულებითი ან სავალდებულო სამუშაო“ არ მოიცავს:
 - a) ნებისმიერ სამუშაოს, რომლის შესრულებაც, ჩვეულებრივ, სავალდებულოა პატიმრობისას, რომელიც შეფარდებულია წინამდებარე კონვენციის მე-5 მუხლის დებულებების შესაბამისად ან ასეთი პატიმრობიდან პირობითი თავისუფლების განმავლობაში;
 - b) სამხედრო ხასიათის ნებისმიერ სამსახურს, ან სავალდებულო სამხედრო სამსახურის ნაცვლად დაკისრებულ სამსახურს იმ ქვეყნებში, სადაც კეთილ-სინდისიერი წინააღმდეგობის გამო, სამხედრო სამსახურის გავლაზე უარის თქმის უფლება აღიარებულია;
 - c) ნებისმიერ სამსახურს, რომელიც დაკისრებულია საგანგებო მდგომარეობის ან უბედურების დროს, რომელიც საფრთხეს უქმნის ხალხის სიცოცხლეს ან კეთილდღეობას;
 - d) ნებისმიერ სამუშაოს ან სამსახურს, რომელიც ჩვეულებრივ მოქალაქეობრივ ვალდებულებებს განეკუთვნება.

- 6.144 სასამართლომ ცოტა ხნის წინ დაასკვნა, რომ ოჯახში მონობა გვხვდება მთელ ევროპაში და ეხება ათასობით ადამიანს, რომელთა უმრავლესობაც ქალია⁴⁷⁹. მე-4 მუხლი კრძალავს მონობას და ყმობას აბსოლუტურად და კრძალავს იძულებით ან სავალდებულო სამუშაოს მე-4 მუხლის მე-3 პუნქტში ჩამოთვლილი გამონაკლისების გამოკლებით. ადამიანებით ტრეფიკინგი აგრეთვე ხვდება მე-4 მუხლის მოქმედების

475 No. 25875/03, 14.12.04. იხილეთ, აგრეთვე, რეჯიანი მარტინელი იტალიის წინააღმდეგ (*Reggiani Martinelli v. Italy*), No. 22682/02, განჩინება 16.6.05 (ცერებრული დაავადების მქონე განმცხადებლის განგრძობადი თავისუფლების აღკვეთა – დაუშვებლად გამოცხადდა მე-3 მუხლთან მიმართებით).

476 No. 2346/02, 29.4.02.

477 No. 18968/07, განჩინება 16.6.09 (დასაშვებლად გამოცხადდა კონვენციის მე-3, მე-8, მე-12, მე-13 და მე-14 მუხლებთან მიმართებით) – იხილეთ, აგრეთვე, კ.პ. და სხვები სლოვაკეთის წინააღმდეგ (*K.H. and others v. Slovakia*), No. 32881/04, 28.4.09, ნახსენებია 6.422 ნაწილში, ქვემოთ.

478 სილიადინი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Siliadin v. France*), No. 73316/01, 26.7.05, პარ. 111.

სფეროში⁴⁷⁹. მე-15 მუხლის თანახმად, არ შეიძლება გადახვევა მე-4 მუხლის პირველი პუნქტით გათვალისწინებული ვალდებულებებისგან. საქმეში სილიადინი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Siliadin v. France*) სასამართლომ დაასკვნა, რომ ეს დებულება აკისრებს სახელმწიფოს პოზიტიურ ვალდებულებებს, როგორცაა, მაგალითად, სისხლის სამართლის ნორმების მიღება, რომელიც დასჯის მე-4 მუხლში ხსენებულ ქმედებებს, და ამ ნორმების პრაქტიკაში აღსრულება⁴⁸⁰.

6.145 სილიადინის საქმეში სასამართლომ გამოიყენა მონობის განმარტება, რომელიც მოცემულია 1927 წლის მონობის კონვენციაში: „იმ პირის სტატუსი ან მდგომარეობა, რომლის მიმართაც საკუთრების უფლებიდან გამომდინარე, რომელიმე ან ყველა უფლებამოსილება ხორციელდება“⁴⁸¹. საქმეში ოულდ ბარარი შვედეთის წინააღმდეგ (*Ould Barar v. Sweden*)⁴⁸² სასამართლომ დაასკვნა, რომ პირის გაძევება იმ ქვეყანაში, სადაც ოფიციალურად აღიარებული მონობის რეჟიმი არსებობს, შეიძლება აყენებდეს საკითხს მე-3 მუხლთან მიმართებით. განმცხადებელმა მავრიტანიის მოქალაქემ შვედეთში ითხოვა თავშესაფარი და ამტკიცებდა, რომ თავისი ქვეყანა მონობისგან თავის დასაღწევად დატოვა. ის აცხადებდა, რომ წელიწადში ერთხელ უნდა გამოცხადებულიყო თავისი მამის ბატონთან და შეესრულებინა სხვადასხვა მცირე დავალებები. შვედეთის მთავრობამ აღიარა, რომ თუმცა მონობას კრძალავდა მავრიტანიის სამართალი, ის რეალურად კვლავაც არსებობდა. თუმცა ფაქტების საფუძველზე სასამართლომ დაასკვნა, რომ არასათანადო მოპყრობის ნიშნები არ არსებობდა.

6.146 ტერმინი ყმობა სასამართლომ განმარტა, როგორც „მომსახურების გაწევის ვალდებულება, რაც ეკისრება პირს იძულების გამოყენების გზით“ (და დაკავშირებულია მონობის ცნებასთან, რაც განმარტებულია ზემოთ)⁴⁸³. საქმეში ვან დროენბროკი ბელგიის წინააღმდეგ (*Van Droogenbroeck v. Belgium*)⁴⁸⁴ განმცხადებელი რეციდივისტი დამნაშავე თავისუფლების აღკვეთის სასჯელის ამოწურვის შემდეგ 10 წლით გადაიყვანა „სახელმწიფოს განკარგულებაში“, თუმცა ყოფილმა კომისიამ დაადგინა, რომ ადგილი არ ჰქონია ყმობას, რადგან ამ საქმეში არ დარღვეულა მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტი და ის არ დაქვემდებარებია „თავისუფლებაზე უარის თქმის“ „განსაკუთრებით სერიოზულ“ ფორმას.

6.147 იძულებითი შრომა მოიცავს ფიზიკურ ან გონებრივ შებლუდვას, ხოლო სავალდებულო შრომა განიმარტა, როგორც „სამუშაო, შესრულებული დასჯის მუქარით და, აგრეთვე, შესრულებული დაინტერესებული პირის ნების წინააღმდეგ. ანუ სამუშაო, რომელზეც მას თავისი თავი ნებაყოფლობით არ წარუდგენია“⁴⁸⁵. ის შეიძლება მოიცავდეს ანაზღაურებად სამუშაოსაც⁴⁸⁶. საქმე ვან დერ მუზელი ბელგიის წინააღმდეგ (*Van der Mussele v. Belgium*)⁴⁸⁷ ეხებოდა ახალგაზრდა ადვოკატების მოვალეობას, ემუშავათ ანაზღაურების გარეშე, როცა მათ ეს მოეთხოვებოდათ. უფასოდ მუშაობის ვალდებულების შეუსრულებლობის შედეგი იყო ახალგაზრდა ადვოკატის როლის ჩამორთმევა, რაც საკმარისად მძიმე იყო იმისთვის, რომ სასჯელად ჩათვლილიყო. თუმცა დადგინდა, რომ ეს ვალდებულება არ წარმოადგენდა იძულებით შრომას, რადგან გაწეული მომსახურება არ სცდებოდა ადვოკატის ჩვეულებრივი კომპეტენციის ფარგლებს. ის, რომ განმცხადებელი პროფესიის წევრი იყო, წარმოშობდა მისთვის გარკვეულ მაკომპენსირებელ უპირატესობებს. სამუშაო აგრეთვე ემსახურებოდა მის პროფესიულ წვრთნას. მოვალეობა

479 რანცევი კვიპროსისა და რუსეთის წინააღმდეგ (*Rantsev v. Cyprus and Russia*), No. 25965/04, 7.1.10, პარ. 282.

480 No. 73316/01, 26.7.05, პარ. 89 და 112.

481 No. 73316/01, 26.7.05, პარ. 122.

482 No. 42367/98, განჩინება 16.1.99.

483 No. 73316/01, 26.7.05, პარ. 124.

484 სერია ა, No. 50, 24.6.82.

485 ვან დერ მუზელი ბელგიის წინააღმდეგ (*Van der Mussele v. Belgium*), No. 8919/80, სერია ა, No. 70, 23.11.83, პარ. 34.

486 იქვე, პარ. 40.

487 No. 8919/80, სერია ა, No. 70, 23.11.83.

უზრუნველყოფდა მისი კლიენტისთვის სამართლებრივი წარმომადგენლობის მიღებას და, შესაბამისად, ეფუძნებოდა საზოგადოებრივი სოლიდარობის იდეას. ჩაითვალა, რომ ვან დერ მუშელს არ ეკისრებოდა არაპროპორციული ტვირთი მხოლოდ 17-დან 18 საათამდე უფასო მომსახურების გაწევის გამო⁴⁸⁸.

- 6.148 განმცხადებელი საქმეში სილიადინი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Siliadin v. France*)⁴⁸⁹ იყო ტოგოს მოქალაქე, რომელსაც აიძულებდნენ ემუშავა შინამოსამსახურედ მრავალი წლის განმავლობაში, მას შემდეგ, რაც 15 წლის ასაკში ჩამოვიდა საფრანგეთში. მას მოეთხოვებოდა შეესრულებინა საოჯახო საქმეები და ეზრუნა ბავშვებზე დილის 7 საათიდან საღამოს 10 საათამდე, ყოველდღე, ანაზღაურების გარეშე. მას არ გააჩნდა სამუშაოს ან ბინადრობის ნებართვა და ალარ ჰქონდა პასპორტიც. სასამართლომ არ ჩათვალა, რომ განმცხადებელი მონობაში იმყოფებოდა, რადგან მის მიმართ არავინ ახორციელებდა რეალური სამართლებრივი მესაკუთრის უფლებებს. თუმცა ჩაითვალა, რომ ის ასრულებდა იძულებით სამუშაოს და იმყოფებოდა ყმობაში. მეორე საკითხთან დაკავშირებით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ფაქტორი იყო ის, რომ სალიადინი იყო ბავშვი და არაკანონიერად ცხოვრობდა უცხო ქვეყანაში პოლიციის მიერ დაპატიმრების შიშში და არ გააჩნდა რეალური არჩევანი გარდა იმისა, რომ შეესრულებინა სამუშაო, რასაც მისგან მოითხოვდნენ. ყმობის არსებობა დადგინდა მისი იძულებითი შრომის გათვალისწინებით 15 საათის განმავლობაში, ყოველდღე, კვირაში შვიდი დღე. ამასთან, დადგინდა, რომ მას არ ჰქონდა გადაადგილების თავისუფლება ან გადაადგილების დრო და იყო მოწყვლადი და იზოლირებული. განმცხადებლის „დამსაქმებლები“ ბრალდებულ იქნენ ინდივიდის შრომის ექსპლואატაციისთვის და იმგვარ სამუშაო და საცხოვრებელ პირობებში ჩაყენებისთვის, რაც არ შეესაბამებოდა ადამიანის ღირსებას. თუმცა აპელაციაში ისინი გაამართლეს. ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ დაირღვა მე-4 მუხლი, რადგან შიდა სამართალი არასაკმარისად ფართო იყო და ვერ უზრუნველყოფდა განმცხადებელს ეფექტიანი და პრაქტიკული დაცვით.

- 6.149 ადამიანებით ვაჭრობის (ტრეფიკინგის) საქმეზე სახელმძღვანელო გადაწყვეტილება, რანცევი კვიპროსისა და რუსეთის წინააღმდეგ (*Rantsev v. Cyprus and Russia*)⁴⁹⁰ ნათელს ფენს კვიპროსში არსებულ სერიოზულ პრობლემას (1970-იანი წლებიდან მოყოლებული), რაც უკავშირდება ახალგაზრდა ქალებს ხშირად ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნებიდან, რომლებსაც აიძულებენ იმუშავონ სექსის ინდუსტრიაში. განმცხადებლის ქალიშვილი ოქსანა რანცევა დაიღუპა კვიპროსში კაბარეს მსახიობის ვიზით ჩასვლის შემდეგ რამდენიმე დღეში. სასამართლომ რანცევის საქმეში დაადგინა, რომ შიდა სამართალი ადეკვატურად უნდა უზრუნველყოფდეს ტრეფიკინგის მსხვერპლების და პოტენციური მსხვერპლების უფლებების პრაქტიკულ და ეფექტიან დაცვას. ისევე, როგორც ტრეფიკინგის დასჯისკენ მიმართული სისხლის სამართლის ნორმები, მე-4 მუხლი აგრეთვე მოითხოვს კონტროლის ღონისძიებების გატარებას იმ ბიზნესსაქმიანობებთან დაკავშირებით, რაც ხშირად გამოიყენება ტრეფიკინგის შესანიშნავად და მოითხოვს იმგვარ საიმეგრაციო წესებს, რომლებსაც შეუძლიათ პასუხის გაცემა ტრეფიკინგის დაშვების, ხელშეწყობის ან წახალისების პრობლემებზე. „ოსმანის კრიტერიუმების“ (იხილეთ 6.46 ზემოთ) გამოყენებით, სასამართლომ აგრეთვე დაადგინა, რომ კონკრეტული ქმედითი ღონისძიებების გატარება იყო საჭირო, როდესაც ხელისუფლების ორგანოებმა „იგოდნენ ან უნდა სცოდნოდათ იმ გარემოებების შესახებ, რაც იწვევდა სარწმუნო ეჭვს, რომ კონკრეტული ინდივიდი იყო ან ჯერ კიდევ იმყოფებოდა რეალური და მყისიერი საფრთხის ქვეშ, რომ იქნებოდა ვაჭრობის საგანი და მოახდენდნენ მის ექსპლואტირებას პალერმოს ოქმის მე-3 მუხლის „ა“ ქვეპუნქტის და ტრეფიკინგის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ კონვენციის მე-4 მუხლის

⁴⁸⁸ იხილეთ, აგრეთვე, შტაინდელი გერმანიის წინააღმდეგ (*Steindl v. Germany*), No. 29878/07, განჩინება. 14.9.10 (ოფთალმოლოგების მიმართ არსებულ მოთხოვნასთან დაკავშირებით, ჩართულიყვნენ სასწრაფო დახმარების სქემაში – დაუშვებლად გამოცხადდა).

⁴⁸⁹ No. 73316/01, 26.7.05.

⁴⁹⁰ No. 25965/04, 7.1.10.

„ა“ ქვეპუნქტის გაგებით“. როდესაც ასეთი გარემოებები არსებობს, ხელისუფლების ორგანოებს მოეთხოვებათ თავიანთი უფლებამოსილების ფარგლებში მიიღონ სათანადო ზომები, რათა დაიხსნან ინდივიდი შესაბამისი სიტუაციიდან ან საფრთხიდან. მე-4 მუხლი აგრეთვე შეიცავს პროცედურულ ვალდებულებას, გამოძიებულ იქნეს შესაძლო ტრეფიკინგის სიტუაციები, რომელიც ეკვივალენტურია იმ პროცედურული ვალდებულებებისა, რაც წარმოიშობა მე-2 და მე-3 მუხლების საფუძველზე. ტრანსსასაზღვრო ტრეფიკინგის საქმეებში სახელმწიფოებს მოეთხოვებათ ეფექტიანად ითანამშრომლონ სხვა სახელმწიფოებთან⁴⁹¹. მართალია, კვიპროსის ფართო საკანონმდებლო ჩარჩო მისაღებად ჩაითვალა, დადგინდა, რომ მე-4 მუხლი დაირღვა სამიგრაციო სისტემის არაადეკვატურობის გამო, რომელიც ვერ უზრუნველყოფდა პრაქტიკულ და ეფექტიან დაცვას ტრეფიკინგისა და ექსპლოატაციის წინააღმდეგ. საქმის კონკრეტულ გარემოებებთან დაკავშირებით სასამართლომ დაასკვნა, რომ პოლიციის ორგანოებისთვის საკმარისი ინდიკატორები არსებობდა კვიპროსში ტრეფიკინგთან დაკავშირებული ზოგადი კონტექსტის გათვალისწინებით, რათა ისინი ინფორმირებული ყოფილიყვნენ იმ გარემოებების შესახებ, რაც იწვევდა საფუძვლიან ეჭვს, რომ ქალბატონი რანცევა იყო ტრეფიკინგის ან ექსპლოატაციის მსხვერპლი ან იმყოფებოდა ამის რეალური და მყისიერი საფრთხის წინაშე. შესაბამისად, პოზიტიური ვალდებულება არსებობდა აუცილებელი ოპერატიული ზომების მიღებისა, რათა დაეცვა ქალბატონი რანცევა. თუმცა პოლიციამ ვერ მოახერხა ქალბატონი რანცევას დაკითხვა და ვერ მიიღო ყველა ძირითადი საგამოძიებო ზომა, რითაც დამატებით დაარღვია მე-4 მუხლი. დადგინდა, რომ რუსეთიც პასუხისმგებელი იყო მე-4 მუხლის დარღვევისთვის, რადგან არ ასრულებდა გამოძიების მოვალეობას ქალბატონი რანცევასა და ტრეფიკინგის სხვა მსხვერპლების რუსეთიდან გაყვანასთან დაკავშირებით.

- 6.150 მე-4 მუხლის მე-3 პუნქტს რეალურად შრომის ცალკეული ფორმები გამოჰყავს აკრძალული „იძულებითი ან სავალდებულო შრომის“ სფეროდან. ასეთია შრომა პატიმრობის დროს (ან პირობითი გათავისუფლებისას); სამხედრო სამსახური⁴⁹² ან სამუშაო სამხედრო სამსახურის ნაცვლად (მე-9 მუხლის საფუძველზე სამხედრო სამსახურის წინააღმდეგ კეთილსინდისიერი წინააღმდეგობის პატივისცემის შესაძლებლობა, იხილეთ 6.450 ქვემოთ); სამუშაო გადაუდებელი აუცილებლობისა და სამუშაო, რომელიც წარმოადგენს სამოქალაქო მოვალეობების ნაწილს.
- 6.151 მე-4 მუხლს არ აღვევს ციხეში შრომის მოთხოვნა, თუნდაც არასაკმარისი ანაზღაურებით. მე-4 მუხლი არ დაირღვევა მაშინაც, თუ პატიმარი იძულებულია იშრომოს წინასწარი პატიმრობის დროს და მოგვიანებით მსჯავრდება გაუქმდება, ან როდესაც არ არსებობდა თავისუფლების აღკვეთის კანონიერების გასაჩივრების შესაძლებლობა, რაც არღვევდა მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტს⁴⁹³. საქმეში დე ვილდე, ოომსი და ვერსიპი ბელგიის წინააღმდეგ (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*)⁴⁹⁴, განმცხადებელზე დაკისრებული სამუშაო, რომლებიც ნებაყოფლობით გამოცხადდნენ პოლიციაში და რომლებიც დაკავებული იყვნენ მაწანწალობის კანონების საფუძველზე, დადგინდა, რომ არ სცდებოდა მე-4 მუხლის მე-3 პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტის ნორმალურ ფარგლებს, რადგან სამუშაო მიმართული იყო მათი რეაბილიტაციისკენ და მსგავსი კანონები არსებობდა ევროპის საბჭოს სხვა სახელმწიფოებშიც.
- 6.152 ტერმინი „ნორმალური სამოქალაქო ვალდებულებები“ დადგინდა, რომ მოიცავს ნაფიც მსაჯულად⁴⁹⁵ მუშაობასაც და ხანძარსაწინააღმდეგო სამსახურში იძულებით შრომასაც

491 რანცევი კვიპროსისა და რუსეთის წინააღმდეგ (*Rantsev v. Cyprus and Russia*), No. 25965/04, 7.1.10, პარ. 286-9.

492 თუმცა, საქმეში თაშთან თურქეთის წინააღმდეგ (*Taştan v. Turkey*), No. 63748/00, 4.3.08 სასამართლომ დაადგინა, რომ 71 წლის კაცისთვის სამხედრო სამსახურის მოთხოვნა უტოლდებოდა ღირსების შემლახველ მოპყრობას, რაც არღვევდა მე-3 მუხლს.

493 დე ვილდე, ოომსი და ვერსიპი ბელგიის წინააღმდეგ (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*), სერია ა, No. 12, 18.6.71, პარ. 89.

494 სერია ა, No. 12, 18.11.70.

495 ზარბ ადამი მალტის წინააღმდეგ (*Zarb Adam v. Malta*), No. 17209/02, 20.6.06, პარ. 47.

(ან ჯარიმას, ან სავალდებულო ფინანსურ გადასახადს ამ სამსახურის ნაცვლად). თუმცა ხანძარსაწინააღმდეგო სამსახურში მუშაობის ვალდებულება, რომელიც ვრცელდებოდა კაცებზე, მაგრამ არ ვრცელდებოდა ქალებზე, დადგინდა, რომ არღვევდა მე-14 მუხლს მე-4 მუხლის მე-3 პუნქტის „დ“ ქვეპუნქტთან ერთად საქმეში შმიდტი გერმანიის წინააღმდეგ (*Schmidt v. Germany*)⁴⁹⁶. იმავენაირად, ფაქტი, რომ მალტის ხელისუფლების ორგანოები ქალებზე მეტად კაცებს სთხოვდნენ პრაქტიკაში ნაფიც მსაჯულად გამოსვლას, დადგინდა, რომ აგრეთვე არღვევდა იმავე ნორმებს საქმეში ზარბ ადამი მალტის წინააღმდეგ (*Zarb Adami v. Malta*)⁴⁹⁷.

496 No. 13580/88, სერია ა, No. 291-B, 18.7.94.

497 No. 17209/02, 20.6.06. მაგრამ, იხილეთ აგრეთვე მოსამართლე ბრატცას და გარლიცკის თანმხვედრი მოსაზრებები, სადაც გამოხატულია შეშფოთება იმასთან დაკავშირებით, თუ როგორ შეიძლება ჩაითვალოს, რომ საქმე ხვდება მე-4 მუხლის მოქმედების სფეროში, იმის გათვალისწინებით, რომ ნაფიცი მსაჯულის ფუნქციის შესრულება „ნორმალური სამოქალაქო ვალდებულებაა“ და, შესაბამისად, გამოირიცხულია „იძულებითი ან სავალდებულო შრომის“ განმარტებიდან მე-4 მუხლის მე-3 პუნქტის თანახმად.

მუხლი 5: თავისუფლებისა და უსაფრთხოების უფლება

6.153 მე-5 მუხლი აცხადებს:

1. ყველას აქვს თავისუფლებისა და პირადი ხელშეუხებლობის უფლება. არავის შეიძლება აღეკვეთოს თავისუფლება, გარდა შემდეგი შემთხვევებისა და კანონით განსაზღვრული პროცედურის შესაბამისად:
 - a) უფლებამოსილი სასამართლოს მიერ მსჯავრდებული პირის კანონიერი დაპატიმრება;
 - b) პირის კანონიერი დაკავება ან დაპატიმრება კანონის შესაბამისად გაცემული სასამართლოს ბრძანების შეუსრულებლობისათვის ან კანონით გათვალისწინებული ნებისმიერი ვალდებულების შესრულების უზრუნველსაყოფად;
 - c) პირის კანონიერი დაკავება ან დაპატიმრება უფლებამოსილი სასამართლო ორგანოს წინაშე მის წარსადგენად, როდესაც არსებობს სამართალდარღვევის ჩადენის საფუძვლიანი ეჭვი, ან საფუძვლიანად არის მიჩნეული პირის მიერ სამართალდარღვევის ჩადენის თუ მისი ჩადენის შემდეგ მიმალვის აღკვეთის აუცილებლობა;
 - d) არასრულწლოვნის დაპატიმრება კანონიერი ბრძანების საფუძველზე მასზე აღმზრდელობითი ზედამხედველობისათვის ან მისი კანონიერი დაპატიმრება უფლებამოსილი სასამართლო ორგანოს წინაშე წარსადგენად;
 - e) პირთა კანონიერი დაპატიმრება ინფექციურ დაავადებათა გავრცელების თავიდან ასაცილებლად, ან სულით ავადმყოფების, ალკოჰოლიკების, ნარკომანებისა თუ მაწანწალების კანონიერი დაპატიმრება;
 - f) პირის კანონიერი დაკავება ან დაპატიმრება ქვეყანაში მისი უნებართვოდ შესვლის აღსაკვეთად, ან იმ პირის დაკავება თუ დაპატიმრება, რომლის წინააღმდეგაც ხორციელდება ღონისძიებები დეპორტაციისა თუ ექსტრადიციის მიზნით.
2. ყველა დაკავებულ პირს მისთვის გასაგებ ენაზე დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს მისი დაკავების მიზეზები და მისთვის წაყენებული ყველა ბრალდება.
3. ამ მუხლის 1-ლი პუნქტის (c) ქვეპუნქტის დებულებების თანახმად, დაკავებული ან დაპატიმრებული ყველა პირი დაუყოვნებლივ უნდა წარედგინოს მოსამართლეს ან სასამართლო ხელისუფლების განხორციელებისათვის კანონით უფლებამოსილ სხვა მოხელეს და მას უფლება უნდა ჰქონდეს, მისი საქმე განიხილოს სასამართლომ გონივრულ ვადაში, ან გათავისუფლდეს საქმის განხილვის განმავლობაში. გათავისუფლება შეიძლება უზრუნველყოფილ იქნეს სასამართლო პროცესზე გამოცხადების გარანტიებით.
4. ყველას, ვისაც დაკავებით ან დაპატიმრებით აღეკვეთა თავისუფლება, უფლება აქვს, მიმართოს სასამართლოს, რომელიც სწრაფად განიხილავს მისი დაპატიმრების მართლზომიერების საკითხს და გამოსცემს ბრძანებას მისი გათავისუფლების შესახებ, თუ დაპატიმრება არ არის კანონიერი.
5. ყველას, ვინც არის დაკავების ან დაპატიმრების მსხვერპლი ამ მუხლის დებულებათა დარღვევის გამო, აქვს კომპენსაციის მიღების უფლება.

6.154 კონვენციის მე-5 მუხლი მიმართულია უკანონო დაპატიმრების თავიდან ასაცილებლად. იგი კონვენციის ერთ-ერთი ყველაზე ხშირად გამოყენებადი მუხლია. მე-5 მუხლი ითხოვს, რომ ყველა დაკავება თუ დაპატიმრება იყოს კანონიერი (როგორც პროცესუალურად, ისე შინაარსობრივად) და რომ იგი განხორციელდეს მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის a)-f) პუნქტებში ჩამოთვლილ ექვს მიზეზთაგან ერთ-ერთის გათვალისწინებით, რომლებიც

თავის მხრივ წარმოადგენენ ამომწურავი პირობების ჩამონათვალს¹. მე-5 მუხლის მიზნებთან გამონაკლისთა მხოლოდ ვიწრო განმარტებაა თავსებადი². შესაძლებელია, რომ დაპატიმრება მე-5 მუხლის პირველ ნაწილში მოცემულ ერთ პუნქტზე მეტს ესადაგებოდეს³.

- 6.155 ასევე არსებობს მე-5 მუხლით გათვალისწინებული მთელი რიგი პროცესუალური უფლებებისა. ნებისმიერ დაკავებულს დროულად უნდა განემარტოს მისი დაკავების მიზეზები, დროულად უნდა იქნას წარდგენილი მართლმსაჯულების ორგანოების წინაშე (თუ დაკავებულია დანაშაულის ჩადენის ეჭვით) და უნდა მიეცეს დაკავების სასამართლოში გასაჩივრების შესაძლებლობა. ამ მოთხოვნათა დარღვევის შემთხვევაში, აგრეთვე, უნდა არსებობდეს კომპენსაციის უფლება.
- 6.156 მე-5 მუხლი შეიცავს კერძო პირებისა თუ ორგანიზაციების მხრიდან თავისუფლებაში ჩარევისაგან დაცვის სახელმწიფოს პოზიტიურ ვალდებულებას. ამგვარად, ხელისუფლების ორგანოებს მოეთხოვებათ ისეთი ღონისძიებების გატარება, რომლებიც შესაძლებელს გახდის მოწყვლადი ჯგუფების ეფექტიან დაცვას.

აქ იგულისხმება აგრეთვე გონივრული ნაბიჯების გადადგმა თავისუფლების აღკვეთის იმ შემთხვევების თავიდან ასაცილებლად, რომლებიც ხელისუფლების ორგანოებისათვის იყო ან უნდა ყოფილიყო ცნობილი⁴. საქმეში შტორკი გერმანიის წინააღმდეგ (*Storck v. Germany*)⁵, რომელიც ეხებოდა კერძო ფსიქიატრიული კლინიკის მიერ თავისუფლების აღკვეთას, დაისვა სახელმწიფოს ადეკვატურობის საკითხი. სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა სამი მიზეზის არსებობამ გამოამჟღავნა: საჯარო ხელისუფლება ჩაბმული იყო მომჩივნის კლინიკაში მოთავსებაში (პოლიციამ მომჩივანი კლინიკაში უკან დააბრუნა იქიდან გაპარვის შემდეგ); ეროვნულმა სასამართლოებმა ვერ უზრუნველყვეს შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის განმარტება კონვენციის მე-5 მუხლის ბუნების შესაბამისად; სახელმწიფომ დაარღვია მომჩივნის დაცვის პოზიტიური ვალდებულება, რადგან ვერ შეძლო მომჩივნის პატიმრობის კანონიერებაზე ზედამხედველობის განხორციელება.

თავისუფლების აღკვეთა

- 6.157 დაკავებისა თუ დაპატიმრების მიმდინარე საქმეში, განხილვის ერთ-ერთი უმთავრესი საკითხია იმ ფაქტის დადგენა, თუ რამდენად წარმოადგენდა იგი „თავისუფლების აღკვეთას“. მე-5 მუხლი, დაკავებისა და დაპატიმრებისაგან განსხვავებით, არ უკავშირდება მხოლოდ და მხოლოდ მიმოსვლის თავისუფლების შეზღუდვას⁶. მსგავსი ფაქტორები, რომლებიც ამ თვალსაზრისით მხედველობაში მიიღება, მოიცავენ განსახილველი ზომის განხორციელების ბუნებას, ხანგრძლივობას, ეფექტსა და ფორმას⁷. სასამართლო გადასინჯავს ეროვნული სასამართლოების ფაქტობრივ შედეგებს, მაგრამ არ შემოიფარგლება მომჩივნისათვის თავისუფლების შეზღუდვის არსებობის შესახებ

1 ენგელი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Engel and others v. Netherlands*), სერია ა, No. 22, 8.6.76, პარ. 57.

2 კონკა ბელგიის წინააღმდეგ (*Conka v. Belgium*), No. 51564/99, 5.2.02, პარ. 41.

3 იხ. ბრანდი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Brand v. Netherlands*), No. 49902/99, 11.5.04, პარ. 58.

4 შტორკი გერმანიის წინააღმდეგ (*Storck v. Germany*), No. 61603/00, 16.6.05, პარ. 102.

5 შტორკი გერმანიის წინააღმდეგ (*Storck v. Germany*), No. 61603/00, 16.6.05, პარ. 102.

6 ენგელი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Engel and others v. Netherlands*), სერია ა, No. 22, 8.6.76, პარ. 58. იხ. აგრეთვე, გუზარდი იტალიის წინააღმდეგ (*Guzzardi v. Italy*), სერია ა, No. 39, 6.1. 80, პარ. 93, სადაც სასამართლომ დაადგინა, რომ განსხვავება თავისუფლების შეზღუდვასა და აღკვეთას შორის განისაზღვრება ინტენსივობის ხარისხით და არა ხასიათითა და შინაარსით. იხ. აგრეთვე, რიერნა ბლუმე და სხვები ესპანეთის წინააღმდეგ (*Rierna Blume and others v. Spain*), No. 37680/97, 14. 10. 99, პარ. 28-30, სადაც სასამართლომ მომჩივნები (რომლებიც უკვე სექტის წევრები იყვნენ) ცნო თავისუფლებაშეზღუდულებად მას შემდეგ, რაც კატალონიური პოლიციის მიერ მიყვანილ იქნენ სასტუმროში და თავიანთი ოჯახების მიერ 10 დღის მანძილზე შეიზღუდნენ, რა დროსაც სავარაუდოდ დაექვემდებარნენ „ინდოქტრინაციისაგან გათავისუფლების“ (დებორგამირების) პროცესს. მიმოსვლის თავისუფლების შესახებ იხ. ქვემოთ 6.693.

7 იხ. *HM* შვეიცარიის წინააღმდეგ (*HM v. Switzerland*), No. 39187/ 98, 26.2.02, პარ. 42.

სამართლებრივი დასკვნებით⁸. საქმეში ლავენცი ლატვიის წინააღმდეგ (*Latents v. Latvia*)⁹, მომჩივნის თერთმეტი თვით შინაპატიმრობა მე-5 მუხლით გათვალისწინებულ „თავისუფლების აღკვეთად“ იქნა მიჩნეული. საქმეში ამუშური საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Amuur v. France*)¹⁰, სასამართლომ დაადგინა, რომ თავშესაფრის მძიებელი მომჩივნის აეროპორტის სატრანზიტო ზონაში ოცი დღით გაჩერება უტოლდებოდა თავისუფლების აღკვეთას მაშინაც კი, როდესაც ტექნიკური თვალსაზრისით მათ შეეძლოთ სამშობლოში დაბრუნება. სასამართლოს გადაწყვეტილებაში მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენდა მომჩივანთათვის გაწეული სამართლებრივი და სოციალური დახმარების სიმწირე. მე-5 მუხლზე დაყრდნობა შესაძლებელია „თავისუფლების აღკვეთის“ ნებისმიერ შემთხვევაში, მაშინაც კი, როდესაც პატიმრობა მცირე ხნით ხორციელდება¹¹. პოლიციის მიერ რამდენიმე წუთით გაჩერებამ და ჩხრეკამ შედეგად შეიძლება გამოიწვიოს თავისუფლების აღკვეთა¹². მე-5 მუხლი მოქმედებს მაშინაც კი, როდესაც პირი თავად ბარდება საპატიმროდ¹³. თუმცა, საქმეში *HM* შვეიცარიის წინააღმდეგ (*HM v. Switzerland*)¹⁴, ასაკოვანი მომჩივნის მზრუნველობის სახლში მოთავსება მისი უფლებეფყოფის გამო, არ ჩაითვალა თავისუფლების აღკვეთად, ვინაიდან ამგვარი მოთავსების მიზანს წარმოადგენდა მისთვის სამედიცინო მზრუნველობის გაწევა, დამაკმაყოფილებელი ცხოვრების პირობებისა და ჰიგიენის შეთავაზება. ამასთან, იგი არ ეწინააღმდეგებოდა იქ მოთავსებას. ამის მსგავსად, თავისუფლების აღკვეთას არ ჰქონია ადგილი საქმეში *Nielsen v. Denmark*)¹⁵, სადაც 12 წლის ბიჭი, დედამისის მოთხოვნის საფუძველზე, ხუთთვე-ნახევრიით, მოათავსეს ფსიქიატრიული კლინიკის განყოფილებაში, ვინაიდან სასამართლომ მიიჩნია, რომ მომჩივანს ესაჭიროებოდა მკურნალობა და მასზე გავრცელებული აკრძალვები არ ატარებდა აკრძალვებს, რომლებიც მის მიმართ ჩვეულებრივ კლინიკაში შეიძლება გამოყენებულიყო. ამის საპირისპიროდ, საქმეში *HL* გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*HL v. UK*)¹⁶, აუტისტი მომჩივანი, რომელიც იძულებით მოათავსეს ფსიქიატრიულ დაწესებულებაში, როგორც „არაოფიციალური პაციენტი“, ცნობილ იქნა „თავისუფლებააღკვეთილად“, ვინაიდან იმყოფებოდა უწყვეტი ზედამხედველობის ქვეშ და არ ჰქონდა დაწესებულების დატოვების უფლება. მსგავსი დასკვნა გამოიტანა სასამართლომ საქმეზე *Storck v. Germany*)¹⁷. აქ, მომჩივანი (18 წლის ასაკში) იძულებით მოათავსეს ფსიქიატრიულ კლინიკაში, ჩარაზულ პალატაში მუდმივი მეტეფაფყრელობის ქვეშ. დავის საგანს წარმოადგენდა საკითხი იმასთან დაკავშირებით, ეთანხმებოდა თუ არა იგი ამგვარ მკურნალობას. თუმცა, გაპარვის არაერთმა მცდელობამ და იმ ფაქტმა, რომ ერთ-ერთი წარმატებული მცდელობის შემდეგ, იგი პოლიციამ შეიპყრო და უკან

- 8 იხ. შტორკი გერმანიის წინააღმდეგ (*Storck v. Germany*), No. 61603/00, 16.6.05, პარ. 72.
- 9 No. 58442/00, 28.11. 02. იხ. აგრეთვე, დაკოსტა სილვა ესპანეთის წინააღმდეგ (*Dacosta Silva v. Spain*), No. 69966/01, 2.11.06.
- 10 No. 19776/92, 25.6.96 იხ. აგრეთვე, შამსა პოლონეთის წინააღმდეგ (*Shamsa v. Poland*), Nos. 45355/99 და 45357/99, 7.11.03; რაიადი და ადიიბი ბელგიის წინააღმდეგ (*Riad and Idiab v. Belgium*), Nos. 29787/03 და 29810/03, 24.1.08; ნოლანი და *K* რუსეთის წინააღმდეგ (*Nolan and K v. Russia*), No. 2512/04, 12.2.09. თუმცა, საპირისპიროდ, იხ. მაჰდიდი და ჰადარი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Mahdid and Haddar v. Austria*), No. 74762/01, განჩინება 8.12.05.
- 11 იხ. *X* ავსტრიის წინააღმდეგ (*X v. Austria*), No. 8278/78, განჩინება 13.12.79, 18 DR 154 (1979) და *X* და *Y* შვედეთის წინააღმდეგ (*X and Y v. Sweden*), No. 7376/76, განჩინება 7.10.76, (1977) 7 DR 123; რანცევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Rantsev v. Russia*), No. 25965/04, 7.1.10, პარ. 317. მიმდინარეობს კამათი განხილვის პროცესში მყოფ საქმეში ოსტინი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Austin and others v. UK*), Nos. 39692/09, 40713/09 და 41008/09 (განსახილველად შეტანილი 11.10.10.) იმის თაობაზე, წარმოადგენს თუ არა „თავისუფლების აღკვეთას“ მშვიდობიანი დემონსტრანტების შვიდ საათზე მეტი ხნით კორდონით შეზღუდვა.
- 12 ფოკა თურქეთის წინააღმდეგ (*Foka v. Turkey*), No. 28940/95, 24.6.08, პარ. 74-79; გილანი და ქუინტონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Gillan and Quinton v. UK*), No. 4158/05, 12.1.10, პარ. 57.
- 13 დე ვილდე, ოომსი და ვერსიპი ბელგიის წინააღმდეგ (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*), სერია ა, No. 12, 18.6.71, პარ. 65.
- 14 No. 39187/98, 26.2.02.
- 15 No. 10929/84, სერია ა, No. 144, 28.11.88.
- 16 No. 45508/99, 5.10.04.
- 17 No. 61603/00, 16.6.05.

დააბრუნა, დაადასტურა მისი უთანხმოება გამოყენებული მკურნალობის მიმართ. შესაბამისად, მიჩნეულ იქნა, რომ მას აღუკვეთა თავისუფლება.

პატიმრობის კანონიერება

- 6.158 მოთხოვნა იმისა, რომ თავისუფლების აღკვეთა კანონით განსაზღვრულ პროცედურებს უნდა შეესაბამებოდეს, მხოლოდ შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის მატერიალურ და პროცესუალურ წესებთან შესაბამისობას კი არ ნიშნავს¹⁸, არამედ იმას გულისხმობს, რომ შიდასახელმწიფოებრივი სამართალი დაპატიმრების ნათლად გამოკვეთილ წინაპირობებს აწესებს, რომელთა გამოყენება განჭვრეტადია¹⁹. სამართლებრივი უზრუნველყოფა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია პატიმრობის კონტექსტში. მთავარი ის არის, რომ მომავალი პატიმრები დაცულნი იყვნენ თვითნებური მოქმედებებისაგან²⁰. მაგალითად, საქმეში ასანიძე საქართველოს წინააღმდეგ (*Assanidze v. Georgia*)²¹, მომჩივანი რჩებოდა პატიმრობაში საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მიერ მისი გამართლების მიუხედავად, რომელმაც ბრძანა მისი დაუყოვნებლივ გათავისუფლება. შესაბამისად, დიდმა პალატამ მისი შემდგომი პატიმრობა მიიჩნია იურიდიულ საფუძველს მოკლებულად და თვითნებურად. საქმეში ფედოტოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Fedotov v. Russia*)²², მომჩივნის დაპატიმრება განხორციელდა მას შემდეგ, რაც მის დაპატიმრების ორდერს ვადა გაუვიდა, რითაც დაირღვა შიდასახელმწიფოებრივი სამართალი და კონვენციაც. საქმეში ჯონი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*John v. Greece*)²³, ნიკერიელი მომჩივანი, რომელსაც არ ჰქონდა ქვეყანაში ყოფნის უფლება, დააპატიმრეს ათენის აეროპორტში ჩაფრენისთანავე და დაკავებული ჰყავდათ გაძევების გადაწყვეტილების მოლოდინში. პატიმრობის მაქსიმუმ სამთვიანი ვადის გასვლის შემდეგ, მიიღეს ბრძანება მისი გათავისუფლების შესახებ, მაგრამ სანამ პოლიციის განყოფილებას დატოვებდა, ხელახლა დააკავეს, რის შემდეგაც მისი პატიმრობა გაგრძელდა და ახალი გაძევების ბრძანება გამოიცა. სასამართლომ მიიჩნია, რომ ეს წარმოადგენდა შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის ნორმათა ვადებისათვის გვერდის ავლის მცდელობას, რაც მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევით განხორციელდა. საქმეში კანძოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Kandzhov v. Bulgaria*)²⁴, მომჩივნის დაპატიმრება პოლიტიკური დემონსტრაციის დროს შეურაცხყოფით მოქმედებისა და ხულიგნობისათვის, მიჩნეულ იქნა უკანონოდ და მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევად. შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის მიხედვით, „შეურაცხყოფის“ ბრალდებით დაუშვებელია პირის დაპატიმრება. მას ბრალად დაედო ხულიგნობა მის მიერ იუსტიციის მინისტრის გადადგომის მოთხოვნით ხელმოწერების შეგროვებისა და

18 იხ. ბუტკევიჩიუსი ლიტვის წინააღმდეგ (*Butkevicius v. Lithuania*), No. 48297/99, 26.3.02 (მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევა, როდესაც არ არსებობდა სასამართლოს ბრძანება მომჩივნის გარკვეული პერიოდით წინასწარი დაპატიმრების შესახებ და არ არსებობდა დაპატიმრების სხვა კანონიერი საფუძველი); ანგელოვა ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Angelova v. Bulgaria*), No. 38361/97, 13.6.02 (მომჩივნის შვილის დაპატიმრება უკანონო იყო, ვინაიდან არ ეფუძნებოდა წერილობით ბრძანებას, როგორც ამას შიდასახელმწიფოებრივი სამართალი ითვალისწინებდა – მე-5 მუხლის პირველი ნაწილი დარღვეული იყო აგრეთვე დაპატიმრების ჩანაწერის არარსებობის გამო); რაკევიჩი რუსეთის წინააღმდეგ (*Rakevich v. Russia*), No. 58973/00, 28.10.03 (იძულებითი ფსიქიატრიული მოთავსება არღვევდა მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის (e) პუნქტს, ვინაიდან არ პასუხობდა შიდასახელმწიფოებრივი სამართალით გათვალისწინებულ 5-დღიან მოთხოვნას, რომლის განმავლობაში კლინიკის მოთხოვნა იძულებითი მოთავსების ბრძანების გაცემის შესახებ უნდა განეხილა მოსამართლეს); პეზონე იტალიის წინააღმდეგ (*Pezzone v. Italy*), No. 42098/98, 18.12.03 (მომჩივნის დაპატიმრება უკანონო იყო, ვინაიდან შეცდომა იქნა დაშვებული მისი პატიმრობის ვადის გამოანგარიშებისას).

19 ბარანოვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Baranowski v. Poland*), No. 28358/95, 28.3.00, პარ. 52; იეციუსი ლიტვის წინააღმდეგ (*Jecius v. Lithuania*), No. 34578/97, 31.7.00, პარ. 56.

20 ვინტერვერპი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Winterwerp v. Netherlands*), სერია ა, No. 33, 24.10.79, (1979-80), პარ. 45; ბოზანო საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Bozano v. France*), No. 9990/82, სერია ა, No. 111, 18.12.86, პარ. 54; ლექსა სლოვაკეთის წინააღმდეგ (*Lexa v. Slovakia*), No. 54334/00, 23.9.08, პარ. 118.

21 No. 71503/01, 8.4.04. იხ. აგრეთვე, სვიპსტა ლატვიის წინააღმდეგ (*Svipsta v. Latvia*), No. 66820/01, 9.3.06 (ბრძანების ვადის გასვლის შემდეგ გაგრძელებული წინასწარი პატიმრობა).

22 No. 5140/02, 25.10.09.

23 No. 199/05, 10.5.07.

24 No. 68294/01, 6.11.08.

პლაკატის გამოფენისათვის, რომელიც მინისტრს „მთავარ იდიოტად“ წარმოაჩენდა; თუმცა უზენაესმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ ამგვარი ქმედებები არ წარმოადგენდნენ ხულიგნობის შემადგენელ ელემენტებს.

- 6.159 თუმცა, შეცდომა დაპატიმრების ორდერში ცალსახად არ მიუთითებს დაპატიმრების უკანონოებაზე მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის მიზნებისათვის. სასამართლო ერთმანეთისაგან განასხვავებს *ex facie* ფუჭ დაპატიმრების ბრძანებებსა (განხორციელებული მნიშვნელოვანი და აშკარა დარღვევებით, მაგალითად, სასამართლოს მიერ ისეთი ბრძანების გაცემა, რომელიც სცილდება მის იურისდიქციას) და დაპატიმრების ბრძანებებს, რომლებიც *prima facie* (თავიდანვე) ვარგისია, ვიდრე შემდგომი სასამართლო არ გააუქმებს. თუმცა, ამგვარი განსხვავება შეიძლება ამოსაცნობად პრობლემური აღმოჩნდეს. საქმეში მურენი გერმანიის წინააღმდეგ (*Mooren v. Germany*)²⁵, სასამართლოს დიდმა პალატამ, ცხრა ხმის უმრავლესობით რვის წინააღმდეგ, მომჩივნის დაპატიმრების ბრძანება კანონიერად ცნო და მიიჩნია, რომ იგი არ ეწინააღმდეგებოდა მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის მოთხოვნებს. სააპელაციო სასამართლომ დაადგინა, რომ მომჩივნის დაპატიმრების ორდერი არ შეესაბამებოდა შიდასახელმწიფოებრივ სამართალს, ვინაიდან დეტალურად არ აღწერდა იმ ფაქტებსა და მტკიცებულებებს, რომლებიც საფუძვლად დაედო დაპატიმრებას, მაგრამ ნაკლოვანებები არ იყო ისეთი მნიშვნელობის, რომ გაეუქმებინა მისი მოქმედება. ადგილობრივი სასამართლოები აგრეთვე შეთანხმდნენ, რომ მომჩივნის დაპატიმრების მნიშვნელოვანი პირობები შესრულებული იყო (გადასახადებისაგან თავის არიდების სერიოზული ეჭვი).

ამრიგად, უმრავლესობამ სტრასბურგში გადაწყვიტა, რომ ადგილი არ ჰქონდა „მნიშვნელოვან და აშკარა დარღვევებს“. გარდა ამისა, სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება მიჩნეულ იქნა, რომ მნიშვნელოვნად არ არღვევდა სამართლებრივი უზრუნველყოფის პრინციპს და რომ რაიონულმა სასამართლომ გამოსცა ახალი, მოტივირებული დაპატიმრების ბრძანება 15 დღის ვადაში, ვიდრე სააპელაციო სასამართლო გამოიტანდა გადაწყვეტილებას საქმის შეწყვეტის შესახებ – დროის მონაკვეთი, რომლის გასვლამდეც მომჩივნის პატიმრობა არ ითვლებოდა თვითნებურად²⁶.

- 6.160 მე-5 მუხლი ასევე მოითხოვს, რომ არსებობდეს მსგავსება მუხლის შესაბამისი პუნქტებით გათვალისწინებული შეზღუდვების მიზნებს შორის²⁷. აქედან გამომდინარე, დაპატიმრება ჩაითვლება მე-5 მუხლის დარღვევად იმ შემთხვევაში, თუ იგი განხორციელდა მისი ნამდვილი მიზნის გარეშე. მაგალითად, საქმეში ბოზანო საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Bozano v. France*)²⁸, მომჩივნის დაპატიმრებით დაირღვა მე-5 მუხლის პირველი ნაწილი, მას შემდეგ რაც საფრანგეთის სასამართლოებმა უარი განაცხადეს მისი ექსტრადიციის შესახებ ბრძანების გაცემაზე, ის კი დეპორტაციის ორდერის მეშვეობით, საფრანგეთის პოლიციამ ძალდატანებით მიიყვანა შვეიცარიის საზღვარზე და გააძევა. ამგვარი ქმედება ჩაითვა „ექსტრადიციის შენიღბულ ფორმად“, რომლის მიზანს ადგილობრივი სასამართლოს გადაწყვეტილებისათვის გვერდის ავლა წარმოადგენდა²⁹. საქმე ისკანდაროვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Iskandarov v. Russia*)³⁰ ეხებოდა მომჩივნის, ტაჯიკეთის ოპოზიციური ლიდერის, გატაცებას და რუსეთიდან ტაჯიკეთში პირდაპირ დე ფაქტო ექსტრადიციას. ხელისუფლების მხრიდან პასუხისმგებლობის არიდების მიუხედავად, სასამართლომ დაადგინა, რომ მისი გადაცემა მოხდა სახელმწიფოს წარმომადგენელთა მიერ; და „ღრმად სამწუხარო იყო, რომ ამგვარი უხეში მეთოდი იქნა

25 No. 11364/03, 9.7.09.

26 განსხვავებული მოსაზრების მქონე რვა მოსამართლე, საპრისიპიროდ, ამტკიცებდა, რომ ადგილი ჰქონდა მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევას, ვინაიდან „მნიშვნელოვანი დარღვევები“ არსებობდა მომჩივნის დაპატიმრების ბრძანებაში და შიდასახელმწიფოებრივი სამართალი ვერ უზრუნველყოფდა თავისუფლების უფლების სათანადო დაცვას.

27 ვინტერვერპი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Winterwerp v. Netherlands*), სერია ა, No. 33, 24.10.79, პარ. 39.

28 No. 9990/82, სერია ა, No. 111, 18.12.86.

29 იქვე, პარ. 60.

30 No. 17185/05, 23.9.10.

გამოყენებული“. სასამართლომ დაადგინა, რომ მომჩივნის დაკავება განხორციელდა უკანონო გაძევების მიზნით, რათა მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევით, გვერდი აეგვოთ რუსეთის გენერალური პროკურატურის მიერ ექსტრადიციის მოთხოვნაზე მანამდე გაცხადებული უარისათვის.

საქმეში გიორგი ნიკოლაიშვილი საქართველოს წინააღმდეგ (*Nikolaishvili v. Georgia*)³¹, მომჩივანი ნებაყოფლობით გამოცხადდა პროკურატურაში, მას შემდეგ რაც პოლიციამ იგი ძებნილად გამოაცხადა, ხოლო მის ადვოკატს შეატყობინეს, რომ მას ეძებდნენ, როგორც მკვლელობის საქმის მოწმეს (რომელშიც მისი ძმა მთავარი ეჭვმიტანილი იყო). თუმცა იგი პროკურატურაში დააპატიმრეს ცეცხლსასროლი იარაღის უკანონო ფლობისათვის, რომელსაც შემოსენებულ დანაშაულთან არავითარი კავშირი არ ჰქონდა. სასამართლომ დაადგინა, რომ ადგილი ჰქონდა მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევას, ვინაიდან მომჩივნის დასაბნევად გამოყენებულ იქნა ხრიკი და მისი დაპატიმრება ერთგვარ ბერკეტს წარმოადგენდა მკვლელობის საქმეზე მისი ძმის წინააღმდეგ. საქმეში გუსინსკი რუსეთის წინააღმდეგ (*Gusinskiy v. Russia*)³², მომჩივანი, მედიაკომპანიის სამეთვალყურეო საბჭოს ყოფილი თავმჯდომარე და აქციათა პაკეტის უმრავლესობის მფლობელი, ბრალის შერაცხვამდე მოთავსებულ იქნა წინასწარ პატიმრობაში. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით ეს ნებადართულია „გამონაკლის შემთხვევებში“. თუმცა ეს ტერმინი არ იყო განმარტებული და, შესაბამისად, კანონი არ იქნა მიჩნეული საკმარისად დადგენილად. სასამართლომ აგრეთვე დარღვევულად ჩათვალა მე-18 მუხლი მეხუთე მუხლთან კავშირში იმ საფუძველზე, რომ მომჩივანი დაპატიმრებული იყო არა მხოლოდ დანაშაულში მონაწილეობის გონივრული ეჭვის საფუძველზე (კომპეტენტური ორგანოების წინაშე მისი წარდგენის მიზნით), არამედ აგრეთვე მისი დაშინების მიზნით, რაც გამიზნული იყო გარკვეული წილის სახელმწიფოს მიერ კონტროლირებადი კომპანიისათვის გადასაცემად.

- 6.161 საქმეში ვან დერ ლეერი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Van der Leer v. Netherlands*)³³, კანონის დაცვის ვალდებულება პროცესუალურად გულისხმობდა, რომ სასამართლოების მიერ ნებაყოფლობითი ფსიქიატრიული პაციენტის არმოსმენა, ფსიქიატრიულ კლინიკაში 6 თვით სავალდებულო წესით მის მოთავსებამდე, წარმოადგენდა მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის ხელყოფას. საქმე ბენჰამი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Benham v. UK*)³⁴ ეხებოდა მომჩივნის დაპატიმრებას მაგისტრატი მოსამართლეების მიერ საზოგადოებრივი გადასახადის გადაუხდელობის გამო. პატიმრობის კანონიერება შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის მიხედვით, დამოკიდებული იყო იმაზე, მოქმედებდნენ თუ არა მაგისტრატი მოსამართლეები საკუთარი იურისდიქციის ფარგლებში.

თუმცა, ადგილობრივი სასამართლოები არ იყვნენ ვალდებული შემდგომ გადაწყვეტიტა ეს საკითხი, ვინაიდან აპელაციაში განსახილველი მნიშვნელოვანი საკითხი ეხებოდა მაგისტრატა მოქმედების კეთილსინდისიერების ხარისხს და არა მათ მიერ თავიანთ იურისდიქციის ფარგლებში მოქმედების საკითხს. აქედან გამომდინარე, ევროპულმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ არ იქნა დადგენილი დაპატიმრების ბრძანების ნაკლოვანება, შესაბამისად კი, მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევა.

- 6.162 რთული საკითხი შეიძლება წამოიჭრას მაშინ, როდესაც ევროპის საბჭოს წევრი სახელმწიფო, სხვა ქვეყანაში დანაშაულში ეჭვმიტანილის დასაპატიმრებლად, ექსტრატერიტორიულად მოქმედებს. სასამართლომ დაადასტურა, რომ კონვენცია არ გამორიცხავს სახელმწიფოთა შორის თანამშრომლობას ექსტრადიციის ხელშეკრულებების ან დეპორტაციის პროცედურების საფუძველზე³⁵ და ერთი სახელმწიფოს

31 No. 37048/04, 13.1.09.

32 No. 70276/01, 19.5.04.

33 No. 11509/85, სერია ა, No. 170, 21.2.90. No. 11509/85, სერია ა, No. 170, 21.2.90.

34 No. 19380/92, 10.6.96.

35 შტოკე გერმანიის წინააღმდეგ (*Stoche v. Germany*), No. 11755/85, სერია ა, No. 199, 12.10.89.

მიერ მეორისათვის ექვემდებარების გადაცემის ფაქტი ცალსახად არ მოწმობს დაპატიმრების უკანონობას მე-5 მუხლის შესაბამისად³⁶. სასამართლო ასეთ საკითხს გადაწყვეტს იმის შეფასების საფუძველზე, მოქმედებდა თუ არა სახელმწიფო მიმღები სახელმწიფოს სუვერენიტეტთან არათავსებადი ფორმით, აქედან გამომდინარე კი, საერთაშორისო სამართლის საწინააღმდეგოდ³⁷. დარღვევის აღმოჩენის მიზნით, ამაში უნდა დარწმუნდეს გონივრულ ეჭვს მიღმა. თურქეთის უშიშროების თანამშრომლების მიერ ქურთისტანის მუშათა პარტიის (PKK) ლიდერის დაპატიმრება ნაირობის აეროპორტის საერთაშორისო ზონაში, განხილულ იყო საქმეში ოჯალანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Öcalan v. Turkey*)³⁸. სასამართლომ უარყო თურქეთის ხელისუფლების მიერ კენიის სუვერენიტეტის დარღვევაზე დამყარებული არგუმენტი და დაადგინა, რომ სინამდვილეში ადგილი ჰქონდა ორი სახელმწიფოს თანამშრომლობას (თუმცა ექსტრადიციის შესახებ რაიმე ხელშეკრულების არსებობის გარეშე). შესაბამისად, ვინაიდან დაპატიმრება შესაბამისობაში მოდიოდა თურქეთის სამართალთან და არ წარმოადგენდა საერთაშორისო სამართლის დარღვევას, მომიჯნის დაპატიმრება ჩაითვალა „კანონით დადგენილი პროცედურების“ და მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის (c) პუნქტის შესაბამისად.

- 6.163 საქმეშიმედვედევებიდასხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Medvedev and others v. France*)³⁹, მომიჯნები იყვნენ კამპოჯის სატვირთო გემის ეკიპაჟის წევრები, რომელიც ფრანგული სამხედრო ხომალდის მიერ ნარკოტიკების გადაზიდვის ეჭვის საფუძველზე იქნა ხელში ჩაგდებული. გემზე განხორციელდა გადასხდომა, ეკიპაჟის წევრები გამოამწყვდიეს თავთავიანთ კაიუტებში, ხოლო გემი ბადრაგის თანხლებით საფრანგეთისაკენ გაუშვეს. ეს ქმედება ჩაითვალა თავისუფლების აღკვეთად. მიღებული ზომების კანონიერების საკითხის გადაწყვეტისას, სასამართლომ აღნიშნა, რომ საერთაშორისო საჯარო სამართლის შესაბამისად, შემთხვევებში, რომლებიც ღია ზღვაში ნარკოტიკების გადატანას ეხება, „ალმის სახელმწიფოს“ იურისდიქცია ვრცელდება (ამ შემთხვევაში კამპოჯისა და არა საფრანგეთის იურისდიქცია). გარდა ამისა, კამპოჯის მხრიდან, დიპლომატიური ნოტის მეშვეობით საფრანგეთის ჩარევაზე თანხმობის გაცხადება, არ წარმოადგენდა საკმარის სამართლებრივ საფუძველს. მიუხედავად იმისა, რომ დიპლომატიური ნოტა ითვალისწინებდა შეჩერების, ინსპექტირების და გემის მიმართ სამართლებრივი ზომების გატარების შესაძლებლობას, არ იძლეოდა ეკიპაჟის წინააღმდეგ ზომების გატარების უფლებამოსილებას. გარდა ამისა, დიპლომატიური ნოტით გათვალისწინებული შეთანხმების *ad hoc* (სპეციალური) ბუნება, არ იქნა მიჩნეული საკმარისად განჭვრეტადად. აქედან გამომდინარე, სასამართლომ მიიჩნია, რომ ამგვარი ზომების თანდაყოლილი დამახასიათებელი თვისების სამართლებრივი საფუძვლის სიმწირე იმის მანიშნებელი იყო, რომ ადგილი ჰქონდა მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევას (თუმცა, ათი ხმით შვიდის წინააღმდეგ).

- 6.164 პატიმართა გათავისუფლების შესახებ გადაწყვეტილების ნებისმიერი მნიშვნელოვანი შეცოვნება იწვევს მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევას, ვინაიდან გაგრძელებული პატიმრობა არ ეთანადება მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის არცერთ პუნქტს⁴⁰.

არაღიარებული პატიმრობა

- 6.165 სახელმწიფოს მიერ არაღიარებული პატიმრობა მიჩნეულ იქნა მე-5 მუხლის „სრულ

36 ფრედა იტალიის წინააღმდეგ (*Freda v. Italy*), No. 8916/80, განჩინება 7.10.80, (DR) 21; კლაუს ალტმანი (ბარბი) საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Klaus Altmann (Barbie) v. France*), No. 10689/83, განჩინება 4/7/84, (DR) 37; რენეტი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Reinette v. France*), No. 14009/88, განჩინება 2.10.89, (DR) 63; ოჯალანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Öcalan v. Turkey*), No. 46221/99, 12.5.05.

37 ოჯალანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Öcalan v. Turkey*), No. 46221/99, 12.5.05, პარ. 90.

38 No. 46221/99, 12.5.05.

39 No. 3394/03, 29.3.10.

40 იხ. ქუინი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Quinn v. France*), No. 18580/91, 22.3.95 (ერთი საათით გადავადება); მანჩინი იტალიის წინააღმდეგ (*Mancini v. Italy*), No. 44955/98, 2.8.01 (სამი დღით გადავადება – სასამართლოს ხმები გაიყო ოთხი სამის წინააღმდეგ, დარღვევის სასარგებლოდ).

უარყოფად“ და, შესაბამისად, „ყველაზე მძიმე დარღვევად“⁴¹. აქედან გამომდინარე, პატიმრობის ოფიციალურ დავთარში დაპატიმრების შესახებ ჩანაწერის არშეტანა მიჩნეულ იქნა განსაკუთრებული სიმძიმის გადაცდომად: „ზუსტ და სანდო მონაცემთა ფლობა წარმოადგენს თვითნებური დაპატიმრებისაგან აუცილებელ გარანტიას, რომლის არარსებობა შესაძლებლობას აძლევს თავისუფლების აღკვეთაზე პასუხისმგებელ პირებს, თავი აარიდონ პატიმართა ბედზე ანგარიშგებას“⁴². საქმეში ჩინეტი თურქეთის წინააღმდეგ (*Çiçek v. Turkey*)⁴³, სასამართლომ მკაცრად გააკრიტიკა პატიმრებთან მოპყრობის ჟანდარმების მიერ დაწერგილი პრაქტიკა (რომელიც უკანონო იყო შიდასახელმწიფოებრივი სამართლით), რომელიც ხორციელდებოდა თავდაპირველი დაკავებიდან ოფიციალურად პატიმრობაში მოთავსებამდე პერიოდში, რაც 24 საათამდე პერიოდს მოიცავდა და არ იყო დარეგისტრირებული. ამ პერიოდში ხორციელდებოდა პატიმართა დაკითხვა. სასამართლომ აგრეთვე დაგმო ჩინეთში აღუბრუნებელი საპატიმროების გამოყენება, რომელთაც არ გააჩნდათ სამართლებრივი სტატუსი და მიიჩნია, რომ⁴⁴:

სამართლებრივ სახელმწიფოს არსებობასთან შეუთავსებელია პიროვნების თავისუფლების აღკვეთის შესაძლებლობა საპატიმროში, რომელზეც დროის მნიშვნელოვანი პერიოდის განმავლობაში არ ვრცელდება სახელმწიფოს კომპეტენტური დაწესებულების კონტროლი. მსგავსი ვითარება ხელს უწყობს ძალადობის ნებისმიერი გამოვლინების დაუსჯელობას და სავსებით შეუთავსებელია ხელისუფლების კონტროლს დაქვემდებარებულ ინდივიდებზე ანგარიშვალდებულებასთან.

მუხლი 5(1)(a): მსჯავრდების შემდგომი პატიმრობა

- 6.166 მუხლი 5(1)(a) უშვებს კომპეტენტური სასამართლოს მიერ მსჯავრდების შემდეგ პატიმრობას. უნდა არსებობდეს საკმარისი მიზეზობრივი კავშირი მსჯავრდებასა და პატიმრობას შორის, რომელიც უნდა გამომდინარეობდეს და დამოკიდებული იყოს მსჯავრდებაზე, ან ხორციელდებოდეს მსჯავრდების შესაბამისად⁴⁵. საქმეში სტაფორდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Stafford v. UK*)⁴⁶, მომჩივანს მკვლელობისათვის შეეფარდა სავალდებულო სამუდამო პატიმრობა. წარმატებით იქნა არგუმენტირებული, რომ მისი პატიმრობა, მისთვის სამუდამო პატიმრობის შეცვლის შემდეგ, აღარ იყო გამართლებული თავდაპირველი განაჩენით. სამუდამო პატიმრობის შეცვლის ბრძანების გაუქმება სახელმწიფო მდივანმა დაამყარა არაძალადობრივი დანაშაულის ჩადენის მოსალოდნელ რისკზე. აქედან გამომდინარე, დიდმა პალატამ თავდაპირველ მსჯავრდებასთან არასაკმარისი მიზეზობრივი კავშირის მქონედ მიიჩნია, როგორც ეს მოთხოვნილია 5(1)(a) მუხლით⁴⁷. ამ გადაწყვეტილებამ შეცვალა სასამართლოს მიერ მიღებული წინამორბედი განჩინება, საქმეზე უინი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Wynne v. UK*)⁴⁸, რომლის მიხედვითაც, სავალდებულო სამუდამო პატიმრობა

41 კურტი თურქეთის წინააღმდეგ (*Kurt v. Turkey*), No. 24276/94, 25.5.98, პარ. 122-5; ჩაქიჩი თურქეთის წინააღმდეგ (*Çakıcı v. Turkey*), No. 23657/94, 8.7.99, პარ. 104; თასი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tas v. Turkey*), No. 24396/94, 14.11.00, პარ. 84; ჩინეტი თურქეთის წინააღმდეგ (*Çiçek v. Turkey*), No. 25704/94, 27.2.01, პარ. 164; აქდენიზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Akdeniz v. Turkey*), No. 23954/94, 31.5.01, პარ. 106; ორჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orhan v. Turkey*), No. 25656/94, 18.6.02, პარ. 369.

42 კურტი თურქეთის წინააღმდეგ (*Kurt v. Turkey*), No. 24276/94, 25.5.98, პარ. 125; თასი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tas v. Turkey*), No. 24396/94, 14.11.00, პარ. 85; აჰმეთ ოზქანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Ahmet Özkan and others v. Turkey*), No. 21689/93, 6.4.04, პარ. 371; კაპლანოვა რუსეთის წინააღმდეგ (*Kaplanova v. Russia*), No. 7653/02, 29.4.08, პარ. 122.

43 No. 25704/94, 27.2.01, პარ. 166.

44 ბიტიევა და X რუსეთის წინააღმდეგ (*Bitiyeva and X v. Russia*), Nos. 57953/00 და 37392/03, 21.6.07, პარ. 118.

45 ვიკი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Weeks v. UK*), No. 9787/82, სერია ა, No. 114, 2.3.87; B ავსტრიის წინააღმდეგ (*B v. Austria*), No. 11968/86, სერია ა, No. 175, 28.3.90.

46 No. 46295/99, 28.5.02.

47 შესადარებლად, იხილეთ უაიტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Waite v. UK*), No. 53236/99, 10.12.02.

48 No. 15484/89, 18.7.94.

წარმოადგენდა სამუდამო სასჯელს. საქმეში M გერმანიის წინააღმდეგ (M v. Germany)⁴⁹, მომჩივნის თავდაპირველი მოთავსება პრევენციულ პატიმრობაში, რომელიც მოჰყვა 1986 წელს მის მიერ განზრახ მკვლელობისა და ძარცვისათვის მსჯავრდებას, მიჩნეული იქნა 5(1)(a) მუხლიდან შესაბამისობაში მყოფად. მიუხედავად ამისა, მისი უწყვეტი პატიმრობა ათწლიანი მაქსიმალური ვადის მიღმა, ჩაითვალა მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევად, ვინაიდან არ არსებობდა საკმარისი მიზეზობრივი კავშირი სასამართლოს მიერ მომჩივნისათვის შეფარდებულ თავდაპირველ მსჯავრდებასა და მისთვის ათწლიანი ვადის მიღმა თავისუფლების უწყვეტ აღკვეთას შორის (რომელიც შესაძლებელი გახდა 1998 წელს კანონის შესაბამისი ცვლილებით). მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევას არ ჰქონია ადგილი საქმეში დე სხეფერი ბელგიის წინააღმდეგ (De Schepper v. Belgium)⁵⁰, სადაც მომჩივანი, მას შემდეგ რაც განმეორებით იქნა მსჯავრდებული პედოფილიისათვის, სოციალური დაცვის აქტის საფუძველზე, ათი წლით მოთავსებულ იქნა „ხელისუფლების განკარგულებაში“ სასჯელის მოხდის შემდეგ (რაც იმას ნიშნავდა, რომ იგი შეიძლებოდა გათავისუფლებულიყო გარკვეული პირობების დაკმაყოფილების შემთხვევაში ან შეიძლებოდა გამხდარიყო პრევენციული პატიმრობის ობიექტი). სასჯელის ამოწურვის შემდეგ, მისი პრევენციული დაპატიმრების ბრძანება გაიცა. მომჩივნის მოთავსება ხელისუფლების განკარგულებაში არ ჩაითვალა თვითნებობად, ვინაიდან მსჯავრდებისას წარმოადგენდა სისხლის სამართლის სასამართლოს მიერ განსაზღვრულ პირობას, საშიში დამნაშავესაგან საზოგადოების დასაცავად. ხელისუფლებას განზრახული ჰქონდა აგრეთვე მის მდგომარეობასთან მორგებული მოპყრობა. თუმცა, წარმატებას ვერ მიაღწიეს და ვალდებულნი გახდნენ ეპოვათ დაწესებულება, რომელიც მომჩივნის საქმის გაძღოლას შეძლებდა.

- 6.167 მუხლი 5(1)(a) ირღვევა მაშინ, როდესაც სასამართლოს არ გააჩნია დაპატიმრების ბრძანების გაცემის უფლებამოსილება, ან როდესაც, მაგალითად, პირი მოთავსებულია ციხეში კანონიერად სავალდებულო პერიოდს მიღმა, სასჯელის შემცირების შესახებ კანონის ვერგამოყენების მიზეზით⁵¹. მსჯავრდება განიმარტა, როგორც ბრალისდადგენა და სასჯელის დაკისრება⁵². კომპეტენტური სასამართლოს არსებობას განაპირობებს მხარეთაგან და აღმასრულებელი ხელისუფლებისაგან მისი დამოუკიდებლობა. მას უნდა გააჩნდეს გათავისუფლების შესახებ ბრძანების გამოცემის უფლებამოსილება და უნდა უზრუნველყოფდეს პატიმრობის პირობების განხილვის სათანადო გარანტიებს⁵³.
- 6.168 მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის (a) პუნქტის თანახმად პატიმრობის კანონიერების განპირობება „კომპეტენტური სასამართლოს მსჯავრდებით“, არ მოითხოვს მე-6 მუხლით გათვალისწინებული საქმის სამართლიანი განხილვის უფლების ყველა მოთხოვნის შესრულების დადასტურებას. მიუხედავად ამისა, სასამართლომ დაადგინა, რომ „მართლმსაჯულების შეუწნარებელი უარყოფა“⁵⁴ 5(1)(a) მუხლის დარღვევას წარმოადგენს. ამის საფუძველზე, ეს დებულება ხელყოფილად იქნა მიჩნეული საქმეში სტოიჩკოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (Stoichkov v. Bulgaria)⁵⁵. ვინაიდან მომჩივანი გაასამართლეს დაუსწრებლად, არ არსებობდა მტკიცებულება იმის შესახებ, რომ მან აშკარად ან ირიბად თქვა უარი დასწრების უფლებაზე. მისი შემდგომი განცხადება პროცესის განახლების მოთხოვნის შესახებ იქნა უარყოფილი (ძირითადად იმ მიზეზით,

49 No. 19359/04, 17.12.09 (მე-7 მუხლიც დაირღვა).

50 No. 27428/07, 13.10.09.

51 იხ. გრავა იტალიის წინააღმდეგ (Grava v. Italy), No. 43522/98, 10.7.03.

52 X გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (X v. UK) (1982) 4 EHRR (ბრიტანული და ირლანდიური სამართლებრივი ინფორმაციის ინსტიტუტი) 188, პარ. 39.

53 დე ვილდე, ოომსი და ვერსიპი ბელგიის წინააღმდეგ (De wilde, Ooms and Versyp v. Belgium), სერია ა, No. 12, 18.6.71; ილაშკუ და სხვები რუსეთისა და მოლდოვის წინააღმდეგ (Ilascu and others v. Russia and Moldova), No. 48787/99, 8.7.04, პარ. 462.

54 ილაშკუ და სხვები რუსეთისა და მოლდოვის წინააღმდეგ (Ilascu and others v. Russia and Moldova), No. 48787/99, 8.7.04, პარ. 461.

55 No. 9808/02, 24.3.05.

რომ საქმის მასალები განადგურდა). ეს დებულება დაირღვა საქმეში დაკოსტა სილვა ესპანეთის წინააღმდეგ (Dacosta Silva v. Spain)⁵⁶, იმ მიზეზით, რომ სამოქალაქო გვარდიის წევრს ზემდგომის მიერ დაეკისრა ნ დღით შინაპატიმრობა, ბარაკების უნებართვოდ მითრვებისათვის. სასჯელი დაუყოვნებლივ აღსრულებადი იყო და დაკისრებული იყო ოფიცრის მიერ, რომელიც არ იყო დამოუკიდებელი სამოქალაქო გვარდიის იერარქიისაგან. აქედან გამომდინარე, პროცესს არ გააჩნდა სავალდებულო სასამართლო გარანტიები.

- 6.169 სასამართლომ აღიარა, რომ პატიმრის სხვა ქვეყანაში გადაყვანამ შეიძლება წამოჭრას 5(1)(a) მუხლით გათვალისწინებული საკითხი, მაგრამ იმ შემთხვევაში, თუ პირი აწყდება „აღმსვლეთებლადხანგრძლივ“ დე ფაქტო სასჯელს, სასჯელის მოხდის სახელმწიფოში⁵⁷.

მუხლი 5(1)(b): პატიმრობა სასამართლოს ბრძანების დაუმორჩილებლობის ან სამართლებრივი ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის

- 6.170 5(1)(b) მუხლის პირველი ნაწილი, სასამართლოს განკარგულების დაუმორჩილებლობის შემთხვევაში პატიმრობის ნებას იძლევა, რომელიც შესაძლებელს ხდის, მაგალითად, დაპატიმრებას სასამართლოსადმი უპატივცემლობისათვის ან სასამართლოს მითითებების შეუსრულებლობისათვის. მეორე ნაწილი, რომელიც ითვალისწინებს კანონით განსაზღვრული ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის პატიმრობას, ეხება მხოლოდ ისეთ შემთხვევებს, სადაც კანონი უშვებს დაპატიმრებას, „სპეციფიკური და კონკრეტული ვალდებულების“ შესრულების მიზნით პირის იძულებას⁵⁸. სასამართლომ დაადგინა, რომ „უნდა არსებობდეს პირისათვის დაკისრებული შეუსრულებელი ვალდებულება და დაკავებისა და დაპატიმრების მიზანს უნდა წარმოადგენდეს პირის მიერ ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფა და არა მისი დასჯა“⁵⁹. თუმცა, 5(1)(b) მუხლზე დაყრდნობით პატიმრობის გამოყენება დაუშვებელია კანონის მორჩილების ზოგადი ვალდებულების არ შესრულებისათვის. ამ ორი ვითარების ერთმანეთისაგან გასამიჯნად კომისიის მსჯელობა წარიმართა საქმეში მაკვეი, ონეილი და ევანსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (McVeigh, O'Neill and Evans v. UK)⁶⁰, გაერთიანებული სამეფოს მიერ ტერორიზმის პრევენციის შესახებ კანონმდებლობის კონტექსტში. მომჩივნები ირლანდიიდან ლივერპულში ჩასვლისთანავე დაპატიმრეს და დაახლოებით 45 საათის განმავლობაში ამყოფეს პატიმრობაში, გაჩხრიკეს, დაკითხეს, გადაულეს ფოტოები და აულეს თითის ანაბეჭდები. თუმცა არავითარი ბრალი არ წარუდგენიათ. მიუხედავად იმისა, რომ წინასწარ ადგილი არ ჰქონია კონკრეტული სამართლებრივი ვალდებულების დარღვევას, კომისიამ 5(1)(b) მუხლი დარღვევულად არ ცნო. შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობა ითვალისწინებდა „გამოკვლევისათვის დაქვემდებარების“ ვალდებულებას, რომელიც კომისიამ საკმარისად სპეციფიკურ და კონკრეტულ ვალდებულებად მიიჩნია.

თუმცა კომისიამ ხაზი გაუსვა იმას, რომ ხსენებული გადაწყვეტილება მიღებულ იქნა ტერორიზმთან ბრძოლის კონტექსტში და განსაკუთრებით ხაზგასმით აღნიშნა, რომ გამოკვლევისათვის დაქვემდებარების ვალდებულება წარმოიშვა შეზღუდული მიზნის მქონე შეზღუდული გარემოების არსებობისას.

- 6.171 სასამართლომ აგრეთვე მიუთითა (მუხლი 5(1)(b) ორთავე ნაწილთან დაკავშირებით) იმ გარემოებაზე, რომ ბალანსი უნდა იქნას დაცული დემოკრატიულ საზოგადოებაში, აღნიშნული ვალდებულების დაუყოვნებლივ შესრულების უზრუნველყოფის

56 No. 69966/01, 2.11.06.

57 ვერმეე ფინეთის წინააღმდეგ (Veermäe v. Finland), No. 38704/03, განჩინება. 15.3.05; სვლაბო შვედეთის წინააღმდეგ (Szlabo v. Sweden), No. 28578/03, განჩინება 27.6.06.

58 ენგელი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Engel and others v. Netherlands), სერია ა, No. 22, 8.6.76, პარ. 69.

59 ნოვიკა პოლონეთის წინააღმდეგ (Nowicka v. Poland), No. 30218/96, 3.12.02.

60 Nos. 8022/77, 8025/77 და 8027/77, 18.3.81.

მნიშვნელობასა და თავისუფლების უფლების მნიშვნელობას შორის⁶¹. ამგვარი შეფასებისათვის მნიშვნელოვან ფაქტორებად გათვალისწინებულ უნდა იქნას: შესაბამისი კანონმდებლობის საფუძველზე წარმოშობილი ვალდებულებების ბუნება, რომელიც შეიცავს ამ ვალდებულების მიზანსა და დანიშნულებას; დაკავებული პირი და გარემოებები, რომლებიც საფუძველად დაედო დაკავებას; აგრეთვე დაკავების ხანგრძლივობა⁶². საქმეში ვასილევა დანიის წინააღმდეგ (*Vasileva v. Denmark*)⁶³, მაგალითად, მომჩივანი დაპატიმრეს ავტობუსში უფასო მგზავრობის ბრალდების საფუძველზე: 5(1)(b) მუხლის ფარგლებში მისი დაპატიმრების განხილვის საფუძველს წარმოადგენდა მის მიერ სპეციფიკური და კონკრეტული ვალდებულების, კერძოდ კი, პიროვნული მონაცემების გაშუალავების ვალდებულების შეუსრულებლობა. პოლიციის მიერ მისი თავდაპირველი დაპატიმრება მიჩნეულ იქნა მართებულიად, მაგრამ ამასთანავე, 5(1)(b) მუხლი ცნობილ იქნა დარღვეულად, ვინაიდან 67 წლის მომჩივანი არაპროპორციულად დიდ ხნით, კერძოდ, ცამეტსაათ-ნახევარის განმავლობაში ჰყავდათ დაპატიმრებული.

- 6.172 მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევა დაფიქსირდა საქმეში ნოვიცკა პოლონეთის წინააღმდეგ (*Nowicka v. Poland*)⁶⁴, სადაც მომჩივანი დაპატიმრეს ფსიქიატრიული გამოკვლევებისათვის მისი დაქვემდებარების შესახებ, სამეზობლო დავით გამოწვეული კერძო ბრალდებიდან წარმოშობილი, სასამართლო ბრძანების საფუძველზე. ფაქტს წარმოადგენდა ის გარემოება, რომ ორი ამგვარი გამოკვლევის ჩასატარებლად, იგი 83 დღის განმავლობაში არამართლზომიერად იყო დაპატიმრებული, რამაც განაპირობა გადაწყვეტილების მიღება იმის თაობაზე, რომ პატიმრობა არ შეესაბამებოდა 5(1)(b) მუხლის პირობებს⁶⁵.

საქმეში პარადისი და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ (*Paradis and others v. Germany*)⁶⁶, მომჩივანი ასაჩივრებდა მის იძულებით დაპატიმრებას – რომელიც მოჰყვა მის მიერ კანადაში მცხოვრებ მეუღლესთან მათი სამი შვილის გაგზავნის (ბავშვის საერთაშორისო აბდუქციის (გაყვანის) სამოქალაქო ასპექტების შესახებ ჰააგის კონვენციის მიხედვით) ვალდებულების არშესრულებას. ჰააგის კონვენციით, ძალით გაყვანილი ბავშვის მეორე მშობლისათვის დასაბრუნებლად აუცილებელი ღონისძიებების გატარებისათვის საჭირო, პოზიტიური ვალდებულების სახელმწიფოზე დაკისრების საფუძველზე და მომჩივანის მიერ სახელმწიფოს ამ ვალდებულების შესრულების მცდელობისათვის აშკარა წინააღმდეგობის გაწევის საფუძველზე გაცემული დაპატიმრების შესახებ ბრძანების გაცემა, არ იქნა მიჩნეული არაპროპორციულად და საჩივარი გამოცხადდა მიუღებლად. საქმეში გატი მალტის წინააღმდეგ (*Gatt v. Malta*)⁶⁷, სასამართლოს მიერ 23,300 ევროს გადახდის მავალდებულებელი ბრძანების შეუსრულებლობისათვის, მომჩივანი პატიმრობაში ხუთწელიწად-ნახევრის განმავლობაში იმყოფებოდა. თავის მხრივ, ამ თანხის გადახდა მას დაეკისრა თავდებობის პირობად სახლიდან გაუსვლელობის მოთხოვნის დარღვევისათვის. სასამართლომ უარყო სახელმწიფოს მიერ პატიმრობის საფუძველად 5(1)(a) მუხლის ორივე ნაწილის გამოყენების მართებულობა, ვინაიდან პატიმრობა მიიჩნია არაპროპორციულად, აქედან გამომდინარე კი, მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევად.

61 პარადისი და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ (*Paradis and others v. Germany*), No. 4065/04, განჩინება 4.9.07 (პირველი ნაწილი).

62 ვასილევა დანიის წინააღმდეგ (*Vasileva v. Denmark*), No. 52792/99, 25.9.03.

63 No. 52792/99, 25.9.03.

64 No. 30218/96, 3.12.02.

65 ამისგან განსხვავებით, არ დაფიქსირდა 5(1)(b) მუხლის დარღვევა დაპატიმრების უფრო მცირე პერიოდის გამოყენებისას საქმეში B საფრანგეთის წინააღმდეგ (*B v. France*), No. 10179/82, განჩინება 13.5.87; DR 52, გვ. 111 (ერთი და ოთხი საათი); რაიენტენსი ბელგიის წინააღმდეგ (*Reyentjens v. Belgium*), No. 16810/90, განჩინება 9.9.92; DR 73, გვ. 136 (ორი და ნახევარი საათი).

66 No. 4065/04, განჩინება 4.9.07.

67 No. 28221/08, 27.7.10.

მუხლი 5(1)(c): დაკავება დანაშაულის ჩადენაში საფუძვლიანი ეჭვის არსებობისას

- 6.173 მუხლი 5(1)(c) იძლევა პირის დაკავების უფლებას უფლებამოსილი სასამართლო ორგანოს წინაშე მის წარსადგენად, (1) როდესაც არსებობს სამართალდარღვევის ჩადენის საფუძვლიანი ეჭვი, ან (2) საფუძვლიანად არის მიჩნეული პირის მიერ სამართალდარღვევის ჩადენის თუ (3) მისი ჩადენის შემდეგ მიმალვის აღკვეთის აუცილებლობა.

„სამართალდარღვევის“ მნიშვნელობა

- 6.174 ამ საკითხისადმი სტრასბურგის ინსტიტუტების მიდგომა მდგომარეობდა პირველ რიგში იმის დადგენაში, წარმოადგენდა თუ არა სამართალდარღვევის განმსაზღვრელი დებულება შიდასახელმწიფოებრივი სისხლის სამართლის ნაწილს. თუმცა, სამართალდარღვევის ცნება კონვენციის ავტონომური კონცეფციაა და დამოკიდებულია არა მხოლოდ ადგილობრივ კლასიფიკაციაზე, არამედ, აგრეთვე, „თავად სამართალდარღვევის ბუნებაზე“ და სასჯელის სიმკაცრის ხარისხზე⁶⁸. საქმე სტილი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Steel and others v. UK)⁶⁹ ეხებოდა საზოგადოებრივი წესრიგის დარღვევის შესახებ გონივრული ეჭვის არსებობის საფუძველზე მომჩივანთა დაკავებას. მომჩივნები ჩაბმულები იყვნენ სხვადასხვა სახის დემონსტრაციასა თუ საპროტესტო აქციაში კაკაბზე ნადირობის წინააღმდეგ, ავტომაგისტრალის მშენებლობის ადგილას და გამანადგურებელი ვერტმფრენებით ვაჭრობის შესახებ კონფერენციის გარე პერიმეტრზე. მიუხედავად იმისა, რომ შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობის მიხედვით, საზოგადოებრივი წესრიგის დარღვევა არ წარმოადგენს სისხლის სამართლის კანონმდებლობით გათვალისწინებულ სამართალდარღვევას⁷⁰, სასამართლოს მიერ იგი მიჩნეული იქნა „სამართალდარღვევად“ კონვენციის კონტექსტში, იმის გათვალისწინებით, რომ არსებობს წესრიგის შენარჩუნების ვალდებულების საზოგადოებრივი ბუნება, დაკავების ხელმისაწვდომი უნარი და საზოგადოებრივი წესრიგის ნებისმიერი დამრღვევის დაპატიმრების უფლებამოსილება. სასამართლომ უარყო არგუმენტი იმის შესახებ, რომ ამ შემთხვევაში საზოგადოებრივი წესრიგის დარღვევის ცნება მეტად განუსაზღვრელი და მრავალმნიშვნელოვანი იყო, რათა დაეკმაყოფილებინა მე-5 მუხლით გათვალისწინებული კანონიერების მოთხოვნები⁷¹. თუმცა, საქმეში ჰაშმანი და ჰარაბი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Hashman and Harrup v. UK)⁷², სადაც ნადირობის მოწინააღმდეგე მომჩივნები დაავალდებულეს დაეცვათ საზოგადოებრივი წესრიგი და არ ემოქმედათ contra bonos mores, სასამართლომ დაადგინა, რომ ტერმინი contra bonos mores იმდენად ზოგადად იყო განმარტებული, რომ ვერ პასუხობდა „კანონით გათვალისწინებული“ სტანდარტის მოთხოვნებს (იხილეთ ზემოთ 6.158).

- 6.175 თუ რას წარმოადგენდა „სამართალდარღვევა“, აგრეთვე განხილულ იქნა ტერორიზმის განსაზღვრებასთან მიმართებით, გაერთიანებული სამეფოს კანონმდებლობის მიხედვით, როგორც „პოლიტიკური მიზნების მისაღწევად ძალადობის გამოყენება“, რომელიც შეიცავს „ძალადობის გამოყენებას საზოგადოების ან მისი ნაწილის დაზინების მიზნით“. საქმეში ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Ireland v. UK)⁷³, ამგვარი განსაზღვრება სასამართლოს მიერ მიჩნეულ იქნა „სამართალდარღვევის მიზანთან შესატყვისობაში მყოფად“. ეს შეხებულება განმტკიცებულ იქნა სასამართლოს მიერ საქმეში ბროგანი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Brogan and

68 შმაუტერი ავსტრიის წინააღმდეგ (Schmautzer v. Austria), No. 15523/89, სერია ა, No. 328-ა, 23.10.95, პარ. 27.

69 No. 24838/94, 23.9.98.

70 R v. County of London Quarter Sessions Appeals Committee, ex parte Metropolitan Police Commissioner [1948] 1 KB 670 per Lord Goddard CJ გვ. 673.

71 ოზთურქი გერმანიის წინააღმდეგ (Öztürk v. Germany), No. 8544/79, სერია ა, No. 73, 21.2.84, პარ. 53. სასამართლო სტილის საქმეში კრიტიკულად მოეკიდა შუმაკავებელი ბრძანების განუსაზღვრელობას, კერძოდ კი, „სათანადოდ მოქცევის“ შესახებ მოთხოვნას.

72 No. 25594/94, 25.11.99.

73 ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Ireland v. UK), სერია ა, No. 25.

others v. UK)⁷⁴.

5(1)(c) მუხლის მეორე ნაწილი დაკავებას უშვებს მხოლოდ კონკრეტული და სპეციფიკური სამართალდარღვევის ჩადენის თავიდან ასარიდებლად. იგი არ ანიჭებს დაკავებას ზოგადპრევენციულ უფლებამოსილებას⁷⁵.

გონივრული ეჭვი

- 6.176 დაკავება სამართალდარღვევის ჩადენაში გონივრული ეჭვის საფუძველზე ნებისმიერ შემთხვევაში არ ხელყოფს მე-5 მუხლით გათვალისწინებულ უფლებებს, მაშინაც კი, როდესაც დაპატიმრებულს შემდგომ არ წარდგენია ბრალი ან არ ყოფილა წარდგენილი უფლებამოსილი სასამართლოს წინაშე, იმ პირობით, რომ დაკავება განხორციელდა ამ მიზეზით⁷⁶. ეს მოთხოვნა შეეხება თითოეულ იმ შემთხვევას, რომელშიც დაკავება შეიძლება იყოს მართლზომიერი 5(1)(c) მუხლის შესაბამისად⁷⁷. არ არსებობს მოთხოვნა, რომ პოლიციამ უნდა მოიპოვოს საკმარისი მტკიცებულებები ბრალდების წარსადგენად დაკავებისას ან პირის პატიმრობაში ყოფნისას. უწყვეტი პატიმრობის კანონიერება დამოკიდებულია გონივრულ ეჭვზე დაპატიმრებულის უცვლელობის შესახებ⁷⁸.
- 6.177 „გონივრული ეჭვის“ კონცეფცია სასამართლოს მიერ განისაზღვრა საქმეში ფოქსი, კემპბელი და ჰარტლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Fox, Campbell and Hartley v. UK)⁷⁹, როგორც „ფაქტების ან ინფორმაციის არსებობა, რომლებიც დააკმაყოფილებენ ობიექტურ დამკვირვებელს, რომ პირს შეეძლო ჩადენა სამართალდარღვევა“⁸⁰. ხოლო ის, თუ რა შეიძლება ჩათვალოს „გონივრულად“, დამოკიდებულია ყველა სათანადო გარემოებაზე. ამ შემთხვევაში სასამართლომ მიიჩნია, რომ როდესაც საქმე ჩრდილოეთ ირლანდიაში „ტერორიზმის მსგავს“ სამართალდარღვევას ეხება, ეჭვის გონივრულობა, რომელიც ამართლებს ამგვარ დაკავებას, არ შეიძლება ყოველთვის შეფასდეს იმავე სტანდარტით, როგორი სტანდარტიც გამოიყენება „საერთო დანაშაულთა“ შეფასებისას. თუმცა სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ ტერორიზმთან ბრძოლის სიმწვავე არ ამართლებს „გონივრულობის“ ცნების იმგვარად გაფართოებას, რომ დაირღვეს წინდახედულების არსი. როდესაც, ამ შემთხვევის მსგავსად, ეროვნული კანონმდებლობა არ ითხოვს „გონივრული ეჭვის“ არსებობას, როგორც ასეთს (არამედ მხოლოდ „აშკარა ეჭვის“ არსებობას), სასამართლოს უნდა ჰქონოდა, სულ მცირე, გარკვეული ფაქტები ან ინფორმაცია იმაში დასარწმუნებლად, რომ დაკავებული პირი გონივრულადაა ეჭვმიტანილი სამართალდარღვევის ჩადენაში⁸¹. ამგვარი მტკიცებულება არ ყოფილა წარმოდგენილი (უწინდელი მსჯავრდება ტერორიზმის დანაშაულში არ იქნა საკმარისად მიჩნეული) და სასამართლომ დარღვევულად ჩათვალა მე-5 მუხლის პირველი ნაწილი. საქმეში მიურეი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Murray v. UK)⁸², სასამართლომ

74 Nos. 11209/84, 11266/84 და 11365/85, სერია ა, No. 145-B, 29.11.88.

75 თუმცა, იხ. ერისენი ნორვეგიის წინააღმდეგ (Eriksen v. Norway), No. 17391/90, 27.5.97. იხ. აგრეთვე, იეიუსი ლიტვის წინააღმდეგ (Jecius v. Lithuania), No. 34578/97, 31.7.00, სადაც ოთხმა სახელმწიფო დაწესებულებამ სამი განსხვავებული პასუხი გასცა მომჩივნის საქმის მიმართ სისხლის სამართლის გამოყენების საკითხთან დაკავშირებით.

76 იხ. ბროგანი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Brogan and others v. UK), Nos. 11209/84, 11266/84 და 11365/85, სერია ა, No. 145-B, 29.11.88, პარ. 53; მიურეი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Murray v. UK), No. 18731/91, 28.10.94, პარ. 55; ოჰარა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (O'Hara v. UK), No. 37555/97, 16.10.01, პარ. 36.

77 ლოლესი ირლანდიის წინააღმდეგ (Lawless v. Ireland) (No.3), სერია A, No. 3, 1.7.61, პარ. 14.

78 შტეგმიულერი ავსტრიის წინააღმდეგ (Stögmüller v. Austria), სერია, No. 9, 10.11.69, პარ. 4.

79 Nos. 12244/86, 1224/86 და 12383/86, 30.8.90.

80 იხ. აგრეთვე, ოჰარა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (O'Hara v. UK), No. 37555/97, 16.10.01., პარ. 34; შტეპულეკი მოლდოვის წინააღმდეგ (Stepuleac v. Moldova), No. 8207/06, 6.11.07, პარ. 73.

81 შეადარეთ ეს საქმე ოჰარა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (O'Hara v. UK), No. 37555/97, 16.10.01, პარ. 28, სადაც სასამართლომ აღნიშნა, რომ შიდასახელმწიფოებრივი სამართალი ითხოვდა ორივე, ნამდვილი და გონივრული, ეჭვის არსებობას.

82 No. 14310/88, 28.10.94.

მიიჩნია, რომ ეჭვის საჭირო ხარისხის საგნობრივ ფაქტორს წარმოადგენდა თავისუფლების შეზღუდვის ხანგრძლივობა (მაქსიმუმ ოთხი საათი მიუხედავად ეჭმისა).

ეს შემთხვევა სასამართლომ არ მიიჩნია 5(1)(c) მუხლის დარღვევად, ვინაიდან ჩათვალა, რომ წარმოდგენილი მტკიცებულებები საკმარისი იყო „დამაჯერებელ და ობიექტურ საფუძველზე“ ეჭვის გასაჩენად, რომ მომჩივანი შესაძლოა ჩართული ყოფილიყო ირლანდიის რესპუბლიკური არმიისათვის (IRA) თანხების მოზიდვაში⁸³.

- 6.178 საქმეში ოჰარა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*O'Hara v. UK*)⁸⁴, მომჩივანი, რომელიც პოლიტიკური პარტია „სინ ფეინის“ (*Sinn Féin* – ჩვენ თვითონ) გამოჩენილი წევრი იყო, მკვლელობის ჩადენაში ეჭვის საფუძველზე დაპატიმრეს. მისი დამკავებელი ოფიცრის მტკიცებით, მან მომჩივანთან დაკავშირებული ინფორმაცია მიიღო შემდგომი ოფიცრისაგან დაკავებამდე ჩატარებულ თათბირზე. მომჩივანი მიუთითებდა, რომ ამ თათბირის შესახებ არავითარი შემდგომი ინფორმაცია არ წარმოდგენილა შიდასახელმწიფოებრივი პროცედურებისას; თუმცა სასამართლომ მიიჩნია, რომ ეს იყო მომჩივნის მიერ შიდასახელმწიფოებრივი წარმოების წარმართვის შედეგი (ისეთი, როგორც, დაკავებაში მონაწილე სხვა ოფიცერთაგან, მათი არგამოძახების შედეგად, მტკიცებულებათა ვერმიღება). სასამართლომ დაადგინა, რომ⁸⁵:

შესაძლოა ... არსებობდეს კავშირი იმ საქმეებს, სადაც დაკავების საფუძველად დადებული ეჭვი არ არის სათანადოდ გამყარებული ობიექტურ ფაქტებით და იმათ შორის, სადაც ეჭვი სათანადოდ გამყარებულია. არის თუ არა აუცილებელი სტანდარტი დაკმაყოფილებული და არის თუ არა 5(1)(c) მუხლში მოცემული, თვითნებური დაკავების საწინააღმდეგო გარანტია უზრუნველყოფილი, დამოკიდებულია თითოეული საქმის კონკრეტულ გარემოებებზე.

- 6.179 ოჰარას საქმეში მოპასუხე სახელმწიფოს არგუმენტი ემყარებოდა იმ გარემოებას, რომ მომჩივნის დაკავების აუცილებლობა წარმოიშვა მკვლელობის სპეციფიკურ ინციდენტში მისი მონაწილეობის ეჭვის საფუძველზე, რომელიც გამყარებული იყო ოთხი ინფორმატორის ინფორმაციით. სასამართლომ ცნო, რომ მომჩივანმა „გარკვეულწილად“ დაასაბუთა პოლიციის ოფიცრების მიერ, ანონიმური ინფორმატორების მითითებებზე დაყრდნობით, დაკავების უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენების გამართლების დაუშვებლობა⁸⁶. მომჩივანი იურისტების დაკავება საქმეში ელჩი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Elçi and others v. Turkey*)⁸⁷, მიჩნეულ იქნა ადგილობრივი სამართლის დარღვევით განხორციელებულად რიგ მიზეზთა გამო: ადგილობრივი სამართლის მოთხოვნებთან დაკავშირებული საკითხების შესახებ (ევროპული სასამართლოს მიერ გამოკითხული) სხვადასხვა მოწმის ჩვენებას შორის, არსებობდა შეუსაბამობა და არა-თანმიმდევრულობა; სამართლებრივ პოზიციას, დაკავშირებულს იურისტებისათვის ბრალად შერაცხულ სამართალდარღვევათა გამოძიებასთან, აკლდა სიცხადე და დამაჯერებლობა; არ იყო გარკვეული, თუ რა ნაბიჯები გადაიდგა პროკურორის მიერ დაკავების წინასწარ კანონიერად ცნობისათვის; არ არსებობდა დოკუმენტაცია, რომელიც მოწმობდა მომჩივნის დაპატიმრების უფლებამოსილების მოთხოვნას ან დოკუმენტი, რომელიც მთავარი პროკურორის მიერ მომჩივნის დაპატიმრების სანქცირებას უშვებდა. ელჩის საქმეზე სასამართლომ ასევე მიუთითა⁸⁸ სახელმწიფოს მხრიდან იურისტებზე ზეწოლისგან თავისუფლების მნიშვნელობაზე:

სასამართლო ხაზგასმით მიუთითებს მართლმსაჯულების განხორციელებასა და სამართლის უზენაესობის შენარჩუნებაში იურიდიული პროფესიის ძირითად როლზე.

83 იქვე, პარ.63.

84 No. 37555/97, 16.10.01.

85 იქვე, პარ. 41.

86 იქვე, პარ.43.

87 Nos. 23145/93 და 25091/94, 13.11.03.

88 ელჩი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Elçi and others v. Turkey*), Nos. 23145/93 და 25091/94, 13.11.03, პარ. 669.

იურისტების თავისუფლება, პროფესიულად იმოღვაწეონ არასათანადო დაბრკოლებების გარეშე, დემოკრატიული საზოგადოების აუცილებელი კომპონენტი და კონვენციის დებულებათა, კერძოდ კი, საქმის სამართლიანი განხილვისა და პირადი უსაფრთხოების უფლების, ეფექტიანი განხორციელების სავალდებულო წინაპირობაა. იურიდიული პროფესიის მქონე პირთა დევნა და მათზე ზეწოლა მძიმე დარტყმას აყენებს კონვენციის სისტემას. ამ მიზნით, ამგვარი დევნის ნებისმიერი ფორმით განხორციელების შესახებ ბრალდებები, განსაკუთრებით კი, იურისტთა ფართომასშტაბიანი დაკავებები და დაპატიმრებები, აგრეთვე, მათი ოფისების ჩხრეკა, გახდება სასამართლოს მიერ განსაკუთრებულად მკაცრი გამოკვლევის საგანი.

6.180 5(1)(c) მუხლის მოთხოვნა, დაკავება განხორციელდეს მხოლოდ პიროვნების უფლებამოსილი სასამართლოს წინაშე წარდგენის მიზნით, უნდა განიხილებოდეს მე-5 მუხლის მესამე ნაწილთან კავშირში (იხილეთ ქვემოთ 6.198).

6.181 5(1)(c) მუხლის მესამე განმტოება მოითხოვს სამართალდარღვევის ჩადენის გონივრული საფუძვლის არსებობას. შესაბამისად, იგი მნიშვნელოვანწილად ახდენს ამ მუხლის პირველი განმტოების გადაფარვას.

მუხლი 5(1)(d): არასრულწლოვანთა პატიმრობა

6.182 მუხლი 5(1)(d) არასრულწლოვანთა (18 წლამდე პირების) დაპატიმრების ნებას იძლევა საგანმანათლებლო ზედამხედველობის მიზნით გაცემული კანონიერი ბრძანების საფუძველზე ან ამგვარი პირის უფლებამოსილი სასამართლოს წინაშე წარდგენის მიზნით. სასამართლომ დაადგინა, რომ ფრაზა „საგანმანათლებლო ზედამხედველობა“ უხეშად არ უნდა გაიგვიდეს საკლასო სწავლებასთან: ადგილობრივი ხელისუფლების მმართველობის კონტექსტში, არასრულწლოვანთა დაცვისა და მათი დახმარების მიზნით, ეს ფრაზა უნდა მოიცავდეს ადგილობრივი ხელისუფლების მიერ მშობლის უფლების განხორციელების მრავალ ასპექტს⁸⁹.

6.183 საქმეში ბოამარი ბელგიის წინააღმდეგ (*Bouamar v. Belgium*)⁹⁰, არასრულწლოვანი მომჩივანი, რომელიც ევგენიანილი იყო სხვადასხვა სამართალდარღვევის ჩადენაში, არაერთგზის იქნა დაპატიმრებული წინასწარი მოთავსების საპრობილეში ცხრა შემთხვევის გამო, არასრულწლოვანთა საქმეების სასამართლოს მიერ მიღებული დროებითი ღონისძიების საფუძველზე. სასამართლომ დაადგინა, რომ 5(1)(d)მუხლი არ აბრკოლებს „დროებითი პატიმრობის“ ღონისძიებას საზედამხედველო განათლების რეჟიმის გამოყენებამდე, თუმცა, დაპატიმრების შემდეგ ამ რეჟიმის ამოქმედება სწრაფად უნდა განხორციელდეს. ბოამარის საქმეში დადგინდა მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევა, ვინაიდან ვერ მოხერხდა ამგვარი რეჟიმის ამოქმედება. საქმეში DG ირლანდიის წინააღმდეგ (*DG v. Ireland*)⁹¹, მომჩივანი კრიმინალური წარსულის მქონე არასრულწლოვანი იყო, რომელსაც ჰქონდა პიროვნული აშლილობა და ითვლებოდა საკუთარი თავისა და სხვებისათვის საფრთხის მომეტანად. გადაწყდა მისი მოთავსება 16-18 წლის ახალგაზრდათა ინტენსიური დახმარების სამკურნალო დაწესებულებაში, მაგრამ ვინაიდან ირლანდიაში არ არსებობდა უსაფრთხო საგანმანათლებლო დაწესებულება, უმაღლესმა სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ იგი სამი კვირით უნდა მოთავსებულიყო წმინდა პატრიკის დაწესებულების ციხეში, როგორც ხელთ არსებული, რიც „შეუსაბამო“ საშუალებათა შორის „უმცირესად შეურაცხყოფელში“. ეს ციხე მიჩნეულ იქნა „საგანმანათლებლო ზედამხედველობის“ არმქონე დაწესებულებად: იგი წარმოადგენდა სადამსჯელო ინსტიტუციას, სადაც საგანმანათლებლო თუ რეკრეაციული მომსახურება მთლიანად ნებაყოფლობითი იყო. არც იმის თქმა შეიძლებოდა, რომ ეს

89 კონიარსკა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Koniarska v. UK*), No. 33670/96, განჩინება 12.10.00 (17 წლის ახალგაზრდა მოთავსებულ იქნა სერიოზული დარღვევების მქონე ბავშვთა საცხოვრებელ დაწესებულებაში - საქმე გამოცხადდა მიუღებლად).

90 No. 9106/80, სერია ა, No. 129, 29.2.87.

91 No. 39474/98, 16.5.02.

იყო „დროებითი პატიმრობის“ ღონისძიება, განხორციელებული საგანმანათლებლო ზედამხედველობის რეჟიმის მიზნით (რომელიც „დაჩქარებულად“ მოჰყვა ამგვარი რეჟიმის გამოყენებას), ვინაიდან უმაღლესი სასამართლოს ბრძანებები არ ემყარებოდა მისი უსაფრთხო და ზედამხედველობითი განათლების შესახებ რაიმე კონკრეტულ წინადადებას. შესაბამისად, მისი დაპატიმრება მიჩნეულ იქნა კონვენციის 5(1)(d) მუხლის დარღვევად.

- 6.184 საქმეში მუბილანზილა მაიეკა და კანიკი მითუნგა ბელგიის წინააღმდეგ (*Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium*)⁹², სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-5 მუხლის პირველი ნაწილი დაირღვა თანმხლების გარეშე მყოფი 5 წლის ბავშვის (არალეგალი უცხოელის) მოზრდილთა საიმპერაციო ცენტრში ორი თვით გაჩერებით. ცენტრის პირობები არ იყო მორგებული მის „განსაკუთრებულად მოწყვლად“ მდგომარეობასთან და შესაბამისი კანონი არ ითვალისწინებდა მცირეწლოვანთა შესახებ კონკრეტულ დებულებას.

მუხლი 5(1)(e): პირთა დაპატიმრება ინფექციურ დაავადებათა გავრცელების თავიდან ასაცილებლად, ან სულით ავადმყოფების, ალკოჰოლიკების, ნარკომანებისა თუ მაწანწალების დაპატიმრება

- 6.185 მუხლი 5(1)(e) ითვალისწინებს კანონიერ დაპატიმრებას ინფექციურ დაავადებათა გავრცელების თავიდან ასაცილებლად, სულით ავადმყოფების, ალკოჰოლიკების, ნარკომანებისა თუ მაწანწალების დაპატიმრებას. სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ ამ კატეგორიის პირთა დაპატიმრების გამართლება შეიძლება როგორც მათივე ინტერესის, ასევე საზოგადოებრივი უსაფრთხოების დასაცავად⁹³. აქედან გამომდინარე, ამან შეიძლება გაამართლოს 5(1)(e) მუხლის საფუძველზე ფსიქოპათური პიროვნული აშლილობის მქონე პირის დაპატიმრება, მაშინაც კი, როდესაც ამგვარი მდგომარეობა არ ექვემდებარება მკურნალობას⁹⁴.

- 6.186 საქმეში ენჰორნი შვედეთის წინააღმდეგ (*Enhorn v. Sweden*)⁹⁵, მომჩივანი მიუთითებდა, რომ იგი დაექვემდებარა იძულებითი იზოლაციის შესახებ ბრძანებებს და საავადმყოფოში არანებაყოფლობით მოთავსებას, როგორც შიდსის მქონე პირი, მას შემდეგ რაც სქესობრივი კავშირის შედეგად ვირუსი გადასდო სხვა კაცს.

ენჰორნის საქმეზე გამოტანილ განჩინებაში, „ინფექციურ დაავადებათა გავრცელების თავიდან ასაცილებლად“ პირთა დაპატიმრების კანონიერების შესაფასებლად სასამართლომ დააწესა⁹⁶ შემდეგი მთავარი კრიტერიუმები:

...არის თუ არა ინფექციურ დაავადებათა გავრცელება სახიფათო საზოგადოების ჯანმრთელობისა და უსაფრთხოებისათვის, არის თუ არა დაინფიცირებული პირის დაპატიმრება უკანასკნელი საშუალება დაავადების გავრცელების თავიდან ასაცილებლად, იმ მიზეზით, რომ ნაკლებად მკაცრი ღონისძიებები იქნა განხილული და მიჩნეული არასაკმარისად საზოგადოებრივი ინტერესის დასაცავად.

- 6.187 სასამართლომ ენჰორნის საქმეში მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევა აღიარა იმის საფუძველზე, რომ მომჩივნის იძულებითი იზოლაცია არ წარმოადგენდა უკიდურეს ღონისძიებას მის მიერ შიდსის ვირუსის გავრცელების თავიდან ასაცილებლად, ვინაიდან ნაკლებად მკაცრი ღონისძიებები არც კი განხილულა. საკულისხმოა აგრეთვე ის გარემოება, რომ მომჩივნის იძულებითი იზოლაციის შესახებ ბრძანების ვადა გავრძელდა თითქმის შვიდი წლით, შესაბამისად, იგი სამკურნალო დაწესებულებაში არანებაყოფ-

92 No. 13178/03, 12.10.06 (დარღვეულ იქნა აგრეთვე მუხლი 8, რაც გამოიწვია როგორც პატიმრობამ, ასევე დეპორტაციამ).

93 ვიტოლდ ლიტვა პოლონეთის წინააღმდეგ (*Witold Litwa v. Poland*), No. 26629/95, 4.4.00, პარ. 60.

94 ჰაჩისონ რეიდ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Hutchison Reid v. UK*), No. 50272/99, 20.2.03.

95 No. 56529/00, 25.1.05.

96 იქვე, პარ. 44.

ლობით იმყოფებოდა წელიწად-ნახევრის განმავლობაში. აქედან გამომდინარე, შვედეთის ხელისუფლებამ სამართლიანად ვერ დააბალანსა ვირუსის გავრცელების შეჩერება და მომჩივნის თავისუფლების უფლება.

- 6.188 ტერმინი „სულით ავადმყოფი“ არ განმარტებულია სტრასბურგის ორგანოების მიერ, რადგან ითვლება, რომ მისი მნიშვნელობა მუდმივად იცვლება, თუმცა უნდა არსებობდეს შესაბამისი დროის პერიოდში პირის სულით ავადმყოფობის ობიექტური სამედიცინო საექსპერტო მტკიცებულება (გარდა საგანგებო მდგომარეობისა)⁹⁷. აქედან გამომდინარე, პროკურორის ბრძანების საფუძველზე დაპატიმრება, სამედიცინო თვალსაზრისის მოპოვების გარეშე, ხელყოფს დებულებას (მაშინაც კი, როდესაც დაპატიმრება ხორციელდება ამგვარი თვალსაზრისის მოსაპოვებლად)⁹⁸. აშლილობა იმგვარი უნდა იყოს, რომ თხოულობდეს იძულებით მოთავსებას⁹⁹, ხოლო პატიმრობის გაგრძელების გამართლება შესაძლებელია აშლილობის მდგრადობის შემთხვევაში¹⁰⁰. სასამართლომ დაადგინა, რომ 5(1)(e) მუხლის საფუძველზე პატიმრობის კანონიერება აგრეთვე დამოკიდებულია საავადმყოფოში, კლინიკასა თუ სხვა სათანადო ავტორიზებულ დაწესებულებაში მოთავსებაზე, მაგრამ იმ პირობით, რომ ამას არანაირი კავშირი არ ექნება მოპყრობისა თუ პირობების შესაბამისობასთან¹⁰¹.
- 6.189 საქმეში HL გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (HL v. UK)¹⁰², სასამართლომ დაადგინა, რომ ფსიქიატრიულ დაწესებულებებში „არაფორმალურ პაციენტთა“ იძულებითი მოთავსების სისტემა მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევით, არ ითვალისწინებს თავისუფლების თვითნებური შეზღუდვის საწინააღმდეგო სათანადო პროცესუალურ გარანტიებს. საქმეში ჯონსონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Johnson v. UK)¹⁰³, მომჩივნის გათავისუფლება, რომელიც პატიმრობაში იმყოფებოდა 1983 წლის ფსიქიკური ჯანმრთელობის აქტის საფუძველზე, მოხდა ფსიქიკური ჯანმრთელობის გადახედვის ტრიბუნალის მიერ, რაც განპირობებული იყო ზედამხედველობის ქვეშ არსებულ საერთო საცხოვრებელში მისი მოთავსების პირობით. თუმცა მისი გათავისუფლება გადაიდო სათანადო საერთო საცხოვრებლის არარსებობის გამო, რაც სასამართლოს მიერ შეფასდა 5(1)(e) მუხლის დარღვევად, ვინაიდან მოცემულ ვითარებაში, მომჩივნის სათანადოდ განთავსების ტვირთი სახელმწიფოს ეკისრებოდა¹⁰⁴. საქმეში მოკარსკა პოლონეთის წინააღმდეგ (Mocarska v. Poland)¹⁰⁵, მომჩივნის ფსიქიატრიულ კლინიკაში მოთავსების რვა თვით გადადება, რა პერიოდშიც იგი ჩვეულებრივ საგამოძიებო იზოლატორში იმყოფებოდა, მიჩნეულ იქნა მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევად.
- 6.190 საქმეში ვიტოლდ ლიტვა პოლონეთის წინააღმდეგ (Witold Litwa v. Poland)¹⁰⁶, სასამართლომ დაადგინა, რომ ტერმინი „ალკოჰოლიკი“ უნდა განიმარტოს მეხუთე მუხლის საგნისა და მიზნის თვალსაზრისით და, აქედან გამომდინარე, ეს მუხლი „ალკოჰოლიზმის“ კლინიკურ მდგომარეობაში მყოფი პირების დაპატიმრების ნებას

97 იხ. აგრეთვე, ჰერცი გერმანიის წინააღმდეგ (Herz v. Germany), No. 44672/98, 12.6.03; რაკევიჩი რუსეთის წინააღმდეგ (Rakevich v. Russia), No. 58973/00, 28.10.03.

98 ვარბანოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (Varbanov v. Bulgaria), No. 31365/96, 5.10.00; ფილიპი რუმინეთის წინააღმდეგ (Filip v. Romania), No. 41124/02, 14.12.06; C.B რუმინეთის წინააღმდეგ (C.B. v. Romania), No. 21207/03, 20.4.10.

99 იხ. აგრეთვე, შტუკატუროვი რუსეთის წინააღმდეგ (Shtukaturov v. Russia), No. 44009/05, 27.3.08.

100 იხ. ვინტერვერპი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Winterwerp v. Netherlands), სერია ა, No. 33, 24.10.79, პარ. 39.

101 აშინგდენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Ashingdane v. UK), No. 8225/78, სერია ა, No. 93, 28.5.85, პარ. 44.

102 No. 45508/99, 5.10.04.

103 No. 22520/93, 24.10.97.

104 იხ. ბრანდი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Brand v. Netherlands), No. 49902/99, 11.5.04; მორსინკი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Morsink v. Netherlands), No. 48865/99, 11.5.04; RL და M-JD საფრანგეთის წინააღმდეგ (RL and M-JD v. France), No. 44568/98, 19.5.04. სხვაობისათვის, იხ. კოლანისი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Kolanis v. UK), No. 517/02, 21.6.05 (ფსიქიატრიული კლინიკიდან გაწერის გადავადების შედეგად, დარღვევა არ დადგინდა).

105 No. 26917/05, 6.11.07.

106 No. 26629/95, 4.4.00.

იძლევა. აგრეთვე, ნებას იძლევა იმ პირების დაპატიმრებისა, რომლებსაც სამედიცინო თვალსაზრისით არ აქვთ დასმული ალკოჰოლიზმის დიაგნოზი, მაგრამ რომელთა ქცევა ალკოჰოლური ზემოქმედების ქვეშ, შეიცავს საფრთხეს საზოგადოებრივი წესრიგისა თუ საკუთარი თავისათვის.

- 6.191 „მაწანწალობა“ არ არის განმარტებული, მაგრამ საქმეში დე ვილდე, ოომსი და ვერსიპი ბელგიის წინააღმდეგ (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*)¹⁰⁷, სასამართლომ გაიზიარა მოსაზრება, რომ ბელგიური განმარტება (პირები, რომელთაც არ აქვთ მუდმივი საცხოვრებელი, საარსებო წყარო და მუდმივი ხელობა ან პროფესია) ჯდება კონვენციის 5(1)(e) მუხლის ფარგლებში.

მუხლი 5(1)(f): დაპატიმრება ქვეყანაში უნებართვოდ შესვლასთან, დეპორტაციასთან ან ექსტრადიციასთან დაკავშირებით

- 6.192 მუხლი 5(1)(f), ქვეყანაში არასანქცირებული შეღწევის თავიდან ასაცილებლად, პირთა კანონიერი დაკავებისა და დაპატიმრების ნებას იძლევა. აგრეთვე, უშვებს იმ პირთა კანონიერ დაკავებასა და დაპატიმრებას, რომელთა მიმართ ხორციელდება დეპორტაციის ან ექსტრადიციის ღონისძიებები. ამ დებულების პირველი განმტოება შესაძლებელს ხდის იმ პირის დაპატიმრებას, რომელიც ცდილობს გავლენა მოახდინოს ქვეყანაში შესვლაზე, და რომელსაც ჯერ არ გააჩნია და სჭირდება ამგვარად მოქმედების ნებართვა. ამგვარად, სახელმწიფო უფლებამოსილია დაპატიმროს თავშესაფრის მაძიებელი ან სხვა სახის იმიგრანტები, მათთვის სახელმწიფოში შესვლის ნებართვის მიცემამდე. ამგვარი გადაწყვეტილება მიიღო სასამართლოს დიდმა პალატამ თერთმეტი ხმით ექვსის წინააღმდეგ საქმეში საადი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Saad v. UK*)¹⁰⁸. აქ სასამართლომ არ მიიჩნია დარღვევად მუხლი 5(1)(f), რაც გამოიხატა ერაყელი ქურთი მოქალაქის ოკინგტონის მისაღებ ცენტრში დაპატიმრებაში, მას შემდეგ რაც მან ჰოთროუს აეროპორტში თავშესაფარი მოითხოვა. მომჩივნის პატიმრობა ჩაითვადა, რომ პასუხობდა შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის მოთხოვნებს, ხელისუფლების წარმომადგენლებმა მისი დაპატიმრებისას იმოქმედეს კეთილსინდისიერად, იგი განათავსეს სათანადო პირობებში, ხოლო თავისუფლების აღკვეთის მიზანს წარმოადგენდა ის, რომ ხელისუფლების ორგანოებს თავშესაფრის მიცემის შესახებ მისი მოთხოვნა დროულად და ეფექტიანად განეხილათ¹⁰⁹.

- 6.193 ნებისმიერი დაკავება ან დაპატიმრება უნდა იყოს კანონიერი და უნდა შეესაბამებოდეს შიდასახელმწიფოებრივ სამართალს და არ უნდა განხორციელდეს თვითნებურად¹¹⁰. ამ პრინციპის გამოყენებით, რუსეთისა და უკრაინის შიდასახელმწიფოებრივი სამართალი, რომელიც ეხებოდა ექსტრადიციის მიზნით დაპატიმრებას, მიჩნეულ იქნა არასაკმარისად

¹⁰⁷ სერია ა, No. 12, 18.11.70, პარ. 68; გუზარდი იტალიის წინააღმდეგ (*Guzzardi v. Italy*), სერია ა, No. 39, 6.1.80, პარ. 98.

¹⁰⁸ No. 13229/03, 29.1.08. დიდი პალატის უმრავლესობამ ლიად უარყო არგუმენტი იმის შესახებ, რომ მუხლი 5(1)(f) მხოლოდ იმ პირის დაპატიმრების ნებას იძლევა, რომელიც ცდილობს, თავი აარიდოს ქვეყანაში შესვლის აკრძალვებს.

¹⁰⁹ განსხვავებული აზრის მქონე ექვსმა მოსამართლემ (როზაკისმა, ტულკენსმა, კოლვერმა, ჰაჯიევმა, შპილმანმა და ჰირველამ) მოიშველია პრინციპი, რომლის მიხედვით, თავშესაფრის მაძიებელი, რომელსაც წარადგინეს განცხადება საერთაშორისო დაცვის შესახებ, ითვლებიან სახელმწიფოს ტერიტორიაზე კანონიერად მყოფად და აღნიშნეს, რომ მომჩივანს ამაკრად ჰქონდა მინიჭებული გაერთიანებულ სამეფოში შესვლის უფლება. მათ გააკრიტიკეს სასამართლო გადაწყვეტილებათა უმეტესობა, რომელიც ყველა არამოქალაქის ერთნაირად აფასებს, მათ შორის, არალეგალურ იმიგრანტებს, დეპორტაციისათვის დაქვემდებარებულებს ან სამართალდარღვევათა ჩამდენებს. ისინი დაბეჯითებით ამტკიცებდნენ, რომ ხელისუფლების წარმომადგენლები უნდა აკმაყოფილებდნენ მოთხოვნას, რომლის თანახმად, დაპატიმრება ცალსახად უნდა ემსახურებოდეს მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის მიზნებს – ამ საქმეში კი, სახელმწიფოში მომჩივანთა არალეგალური შეღწევის თავიდან აცილებას. ეს კრიტერიუმი არ იქნა მიღწეული მოცემულ საქმეში, ვინაიდან მომჩივნებს არ შეუღწევიათ ან არ უდგიათ ქვეყანაში უკანონოდ შეღწევა. მათი თვალსაზრისით, მომჩივნის დაპატიმრება ემსახურებოდა „წმინდად ბიუროკრატიულ და ადმინისტრაციულ მიზანს“, რომელიც არ იყო გამომწვევი ქვეყანაში მისი უკანონო შეღწევის თავიდან აცილებისთვის.

¹¹⁰ იხ. აგრეთვე, დუგოზი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Dougoz v. Greece*), No. 40907/98, 6.3.01, პარ. 57; გაბარაევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Gabarayev v. Russia*), No. 38411/02, 7.6.07; S.D საბერძნეთის წინააღმდეგ (*S.D. v. Greece*), No. 53541/07, 11.6.09.

ნათლად და განჭვრეტად, რაც იწვევდა 5(1)(f) მუხლის დარღვევას¹¹¹. ამ მუხლის დარღვევა დადგინდა საქმეში ბოზანო საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Bozano v. France*)¹¹², რაც გამოწვეულ იქნა საფრანგეთის პოლიციის ოფიცერთა მიერ, ლამით, მომჩივნის შვეიცარიის საზღვარზე იძულებით მიყვანით, სადაც იგი შვეიცარიის პოლიციის ზედამხედველობის ქვეშ აიყვანეს. საქმეში კონკა ბელგიის წინააღმდეგ (*Conka v. Belgium*)¹¹³, სასამართლო კრიტიკულად მოეკიდა ცნობას, რომელიც გაგზავნილი იყო ბელგიის პოლიციის მიერ სლოვაკელი ბოშების ერთი ჯგუფისათვის და სთხოვდა მათ პოლიციის განყოფილებაში გამოცხადებას, რათა შეეცნოთ თავშესაფრის მოთხოვნის შესახებ განცხადებები. ფაქტობრივად, გამოცხადების შემდეგ მათ წარედგინათ ბრძანება ბელგიის დატოვებისა და სლოვაკეთში დაბრუნების შესახებ.

სასამართლომ დაადგინა¹¹⁴, რომ ცნობის ტექსტი განგებ იქნა შერჩეული თანხმობის მიღების უზრუნველსაყოფად: „ხელისუფლების გააზრებული გადაწყვეტილება, ხელი შეეწყოთ ან გაეუმჯობესებინათ უცხოელთა გაძევების დაგეგმილი ოპერაციის ეფექტიანობა, ცნობის დანიშნულების შესახებ მათი განგებ შეცდომაში შეყვანის გზით, რაც გააადვილებდა მათთვის თავისუფლების აღკვეთას, მიჩნეულ იქნა მე-5 მუხლთან შეუთავსებლად“.

- 6.194 მუხლი 5(1)(f) არ მოითხოვს, პატიმრობა საფუძვლიანად ჩაითვალოს აუცილებლად, მაგალითად, სამართალდარღვევის თავიდან აცილების მიზნით ან პირის მიმალვის თავიდან აცილების მიზნით. სინამდვილეში, სავალდებულოა „ქმედება განხორციელდეს დეპორტაციის მიზნით“ და მნიშვნელობა არ ენიჭება იმას, შეიძლება თუ არა გადაწყვეტილება კანონიერად იქნას მიჩნეული ეროვნული ან კონვენციური სამართლის თვალსაზრისით¹¹⁵. თუმცა, დაპატიმრება 5(1)(f) მუხლის მიხედვით, ითხოვს დეპორტაციის პროცედურების მიმდინარეობას და სათანადო ძალისხმევით შესრულებას¹¹⁶. საქმეში ჩაპალი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Chahal v. UK*)¹¹⁷, მომჩივნის უწყვეტი პატიმრობა დეპორტაციის მოლოდინში, თითქმის სამწელიწადნახევრის განმავლობაში, მართალია, მიჩნეულ იქნა „ფრიად შემამოფოთებლად“, მაგრამ არ იქნა დადგენილი ამ მუხლის დარღვევა, სამართალწარმოების პროცედურების კომპლექსურობისა და განსაკუთრებული გარემოებებიდან გამომდინარე¹¹⁸. მიუხედავად ამისა, მე-5 მუხლი დარღვევულად იქნა მიჩნეული საქმეში A და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*A and others v. UK*)¹¹⁹, იმ მომჩივანთა მიმართებით, რომლებიც დაპატიმრებულნი იქნენ საერთაშორისო ტერორიზმში ჩართულობის ეჭვის საფუძველზე, 2001 წლის ანტიტერორიზმის, დანაშაულის და უსაფრთხოების აქტის მოქმედებით (კანონმდებლობა, რომელიც მოჰყვა 2001 წლის 11 სექტემბერს აშშ-ზე

111 ნარსულოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Narsulloyev v. Russia*), No. 656/06, 11.10.07; ისმაილოვი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Ismoilov and others v. Russia*), No. 2947/06, 24.4.08; რიაბიკინი რუსეთის წინააღმდეგ (*Ryabikin v. Russia*), No. 8320/04, 19.6.08; სოლდატენკო უკრაინის წინააღმდეგ (*Soldatenko v. Ukraine*), No. 2440/07, 23.10.08. იხ. აგრეთვე, აბდოლხანი და ქარიმნია თურქეთის წინააღმდეგ (*Abdolkhani and Karimnia v. Turkey*), No. 30471/08, 22.9.09.

112 No. 9990/82, სერია ა, No. 111, 18.12.86.

113 No. 51564/99, 5.2.02.

114 იქვე, პარ. 42.

115 ჩაპალი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Chahal v. UK*), No. 22414/93, 15.11.96, პარ. 112.

116 ქუინი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Quinn v. France*), No. 18580/91, 22.3.95, პარ. 48. იხ. აგრეთვე, რაფი ესპანეთის წინააღმდეგ (*RAF v. Spain*), No. 53652/00, 17.6.03; ლეფი იტალიის წინააღმდეგ (*Leaf v. Italy*), No. 72794/01, განჩინება 27.11.03.

117 No. 22414/93, 15.11.96.

118 მიუხედავად ამისა, კომისიამ ერთხმად დაადგინა მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევა: No. 22414/93, Comm. Rep. 27.6.95 საქმეში ნტუმბა კაბონგო (*Ntumba Kabongo*, No. 52467/99, განჩინება 2.6.05) ათთვიანი პერიოდი, როდესაც მომჩივნის გაძევების პროცესი მიმდინარეობდა, არ იყო უსაფუძვლო მისთვის თვითმფრინავში ჩაჯდომაზე განმეორებით უარის თქმა. მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის (f) პუნქტი დაირღვა საქმეში მიკოლენკო ესტონეთის წინააღმდეგ (*Mikolenko v. Estonia*), No. 10664/05, 8.10.09 (მომჩივანი გაძევების მიზნით თითქმის ოთხი წლით იყო დაპატიმრებული).

119 No. 3455/05, 19.2.09.

განხორციელებულ ტერორისტულ თავდასხმას). მომჩივნები იყვნენ უცხო ქვეყნის მოქალაქენი, რომლებიც გაერთიანებულ სამეფოს უნდა გაეძევებინა, რომ შეძლებოდა ისეთი მიმღები სახელმწიფოს პოვნა, სადაც მათ არ დაემუქრებოდათ კონვენციის მე-3 მუხლის საწინააღმდეგო მოპყრობის საფრთხე. ხელისუფლების წარმომადგენლებმა ჩათვალეს, რომ მათი დაპატიმრება აუცილებელი იყო, ვინაიდან საფრთხეს უქმნიდნენ ეროვნულ უსაფრთხოებას. მიუხედავად იმისა, რომ ხელისუფლების წარმომადგენლებმა გადაწყვიტეს იმ დროისათვის მათი დეპორტირების არდაშვება, მე-5 მუხლი დაირღვა, რადგან 9 მომჩივანთან მიმართებით არ შეიძლებოდა იმის თქმა, რომ ისინი იყვნენ პირები, რომელთა მიმართ ხორციელდებოდა დეპორტაციის ან ექსტრადიციის პროცედურები. მთავრობამ სცადა დაყრდნობოდა კონვენციის მე-15 მუხლით გათვალისწინებულ გადახვევებს, მაგრამ საქმეში ლორდთა პალატის განჩინებასთან ტანდემში, სასამართლომ დაადგინა, რომ ვინაიდან მართლა არსებობდა კრიტიკული საფრთხე ერის არსებობისათვის, განხორციელებული ღონისძიებები დისპროპორციული იყო, რადგან უსამართლოდ ახდენდა მოქალაქეებსა და არამოქალაქეებს შორის დისკრიმინაციას (შემდგომ იხილეთ ნაწილი 7.13 ქვემოთ).

მუხლი 5 (2): დაკავების მიზეზები

- 6.195 მუხლი 5(2) ითხოვს, რომ დაკავების ან დაპატიმრების შემდეგ, სულით ავადმყოფი პაციენტის დაპატიმრების ჩათვლით¹²⁰, სწრაფად გამოიკვეთოს მათი მიზეზები (იხილეთ აგრეთვე 6.307 ქვემოთ, ინფორმაციის მოწოდება ბრალდების შესახებ). სასამართლოს მიერ ამ დებულების ინტერპრეტაცია მოხდა იმ მნიშვნელობით, რომ ნებისმიერ დაკავებულ პირს, მარტივ, არატექნიკურ ენაზე, რომელიც მას ესმის, განემარტოს დაკავების ძირითადი სამართლებრივი და ფაქტობრივი საფუძვლები იგვარად, რომ მას, მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილის შესაბამისად, სასამართლოში დაკავების კანონიერების გასაჩივრების შესაძლებლობა მიეცეს¹²¹. მიზეზების წერილობით განმარტება არ არის სავალდებულო.
- 6.196 დაკავების მომენტში, ყველა თანდართული ინფორმაციის წარმოდგენა დაკავების განმახორციელებელი ოფიცრის მიერ არ არის სავალდებულო¹²². საქმეში ფოქსი, კემპბელი და ჰარტლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Fox, Campbell and Hartley v. UK)¹²³, მომჩივნებს დაკავებისას შეატყობინეს, რომ ისინი ეჭვმიტანილნი იყვნენ (ჩრდილოეთ ირლანდიის (საგანგებო მდგომარეობის) 1978 წლის აქტის მე-11 ნაწილის თანახმად) ტერორიზმში მონაწილეობის ეჭვის არსებობის საფუძველზე. ეს სასამართლოს მიერ მიჩნეულ იქნა შესაბამოდ მე-5 მუხლის მეორე ნაწილის მოთხოვნებთან, ხოლო მათი შემდგომი დაკითხვა კონკრეტული დანაშაულის ჩადენაში მონაწილეობისა და უკანონო ორგანიზაციაში მათი წევრობის შესახებ, ჩათვლილ იქნა, რომ პასუხობდა ამ მუხლის მოთხოვნებს. იმ ფაქტის მიუხედავად, რომ დაკითხვა განხორციელდა მომჩივანთა დაკავებიდან რამდენიმე საათის შემდეგ, სწრაფად მოქმედების ვალდებულება არ დარღვეულა (მომჩივანს დაკავების მიზეზები შეატყობინეს დაკავებიდან ექვს საათსა და 20 წუთში). საქმეში ოჰარა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (O'Hara v. UK)¹²⁴, დაკავებიდან ექვსიდან რვა საათამდე გამოკითხვისას განხორციელებული შეტყობინება, ჩაითვალა სწრაფად მოქმედების მოთხოვნათა შესრულებად. ამის მსგავსად, საქმეში მიურეი გაერთიანებული სამეფოს

120 ვან დერ ლეერი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Van der Leer v. Netherlands), No. 11509/85, სერია ა, No. 170, 21.2.90, პარ. 27-9.

121 ფოქსი, კემპბელი და ჰარტლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Fox, Campbell and Hartley v. UK), Nos. 12244/86, 12245/86 და 12383/86, 30.8.90, პარ. 40; HB შვეიცარიის წინააღმდეგ (HB v. Switzerland), No. 26899/95, 5.4.01, პარ. 47; შამაიევი და სხვები საქართველოსა და რუსეთის წინააღმდეგ (Shamayev and others v. Georgia and Russia), No. 36378/02, 12.4.05, პარ. 413.

122 ფოქსი, კემპბელი და ჰარტლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Fox, Campbell and Hartley v. UK), Nos. 12244/86, 12245/86 და 12383/86, 30.8.90, პარ. 40.

123 იქვე.

124 No. 37555/97, 16.10.01.

წინააღმდეგ (*Murray v. UK*)¹²⁵, მომიჯნაწი დაკავების მიზეზები სათანადოდ გააცნეს მისი შემდგომი გამოკითხვის მიმდინარეობისას. ყურადსაღებია, რომ თითოეული ეს საქმე გადაწყდა ტერორიზმის დანაშაულის გამოძიების კონტექსტში და „ტერორიზმთან არდაკავშირებულ“ საქმეებში ეს ვადები შეიძლება არ აღმოჩნდეს გამოსადეგი.

საქმეში შამაიევი და სხვები საქართველოსა და რუსეთის წინააღმდეგ (*Shamayev and others v. Georgia and Russia*)¹²⁶, საქართველოს ხელისუფლების მიერ დაკავების მიზეზების შესახებ რუსი პატიმრების ინფორმირების ოთხი დღით გადადება, მიჩნეულ იქნა მე-5 მუხლის მეორე ნაწილის მოთხოვნებთან შეუსაბამოდ. სასამართლომ აგრეთვე გაითვალისწინა ის ფაქტი, რომ მომიჯნაწი თავის მიწოდებული ინფორმაცია არასრული იყო, მომიჯნაწი არ გააჩნდათ წვდომა ადვოკატებთან და თარჯიმნებთან და მათ იურისტებს უარი ეთქვათ საქმის მასალების გაცნობაზე.

- 6.197 საქმეში HB შვეიცარიის წინააღმდეგ (*HB v. Switzerland*)¹²⁷, სიყალბისა და კომპანიის ფონდების არასათანადო განკარგვისათვის მომიჯნაწი დაკავებასთან მიმართებით, არ დაფიქსირდა მე-5 მუხლის მეორე ნაწილის დარღვევა. მომიჯნაწი სპეციალური ცოდნა იმ კომპანიის ფინანსური მდგომარეობისა, რომლის მენეჯერსა და სამეთვალყურეო საბჭოს წევრსაც იგი წარმოადგენდა, რელევანტური იყო დაკავების ადეკვატური მიზეზების წარმოდგენის ვალდებულებასთან შესატყვისობის შეფასებასთან.

მუხლი 5(3): საქმის განხილვის მიმდინარეობისას გათავისუფლების უფლება

- 6.198 მე-5 მუხლის მესამე ნაწილი უზრუნველყოფს უფლებებს ორ სხვადასხვა (ერთმანეთისაგან განსხვავებულ) ვითარებაში: საწყის ეტაპზე, როდესაც პირი დაკავებულია და ხელისუფლების კონტროლს არის დაქვემდებარებული და მაშინ, როდესაც მიმდინარეობს სასამართლო განხილვა, რომლის დროსაც ეჭვმიტანილი შეიძლება იქნეს დაპატიმრებული ან გათავისუფლებული (გარკვეული პირობებით ან მათ გარეშე)¹²⁸. მე-5 მუხლის მესამე ნაწილის პირველი განშტოება მოითხოვს ბრალდებულის წარდგენას „მოსამართლის ან სასამართლო ხელისუფლების განხორციელებისათვის კანონით უფლებამოსილი სხვა მოხელის“ წინაშე. ამგვარად, პროკურორების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები არ მოდიან თანხვედრაში ამ დებულებასთან, ვინაიდან მათ აკლიათ სავალდებულო დამოუკიდებლობა და მიუკერძოებლობა¹²⁹. გადახედვა უნდა ხორციელდებოდეს ავტომატურ რეჟიმში – იგი არ უნდა მოითხოვდეს დაპატიმრებულის განცხადებას¹³⁰. თავდაპირველი ავტომატური გადახედვა უნდა მოიცავდეს დაკავებისა და დაპატიმრების კანონიერების შეფასებას, აგრეთვე დაკავებული პირის მიერ დანაშაულის ჩადენის ეჭვის გონივრულობის შეფასებას – თუმცა იგი არ მოიცავს თავდებით გათავისუფლების აუცილებლობას¹³¹. სასამართლოს წარმომადგენელი უფლებამოსილი უნდა იყოს გაათავისუფლოს პატიმარი პატიმრობის უკანონობის შემთხვევაში.
- 6.199 განსაკუთრებული მიდგომა ვრცელდება არასრულწლოვნებზე. სასამართლომ ხაზგასმით მიუთითა, რომ არასრულწლოვანთა წინასწარი დაკავება უნდა გამოიყენებოდეს მხოლოდ უკიდურეს შემთხვევებში, უნდა იყოს შეძლებისდაგვარად ხანმოკლე და დაკავების უკიდურესი აუცილებლობის არსებობისას, ისინი უნდა მოთავსდნენ მოზრდილთაგან განცალკევებით¹³².

125 No. 18731/91, 28.10.94.

126 No. 36378/02, 12.4.05.

127 No. 26899/95, 5.4.01.

128 იხ. აგრეთვე, მაკეი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McKay v. UK*), No. 543/03, 3.10.6.

129 იხ. აგრეთვე, ნიდბალა პოლონეთის წინააღმდეგ (*Niedbala v. Poland*), No. 27915/95, 4.7.00; მერიტი უკრაინის წინააღმდეგ (*Merit v. Ukraine*), No. 66561/01, 30.3.04, პარ. 62-4; კრეჯირი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Krejcir v. Czech Republic*), Nos. 39298/04 და 8723/05, 26.3.09, პარ. 91; მულენი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Moulin v. France*), No. 37104/06, 23.11.10

130 მაკეი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McKay v. UK*), No. 543/03, 3.10.06, პარ. 34.

131 იქვე, პარ. 35-40.

132 ნართი თურქეთის წინააღმდეგ (*Nart v. Turkey*), No. 20817/04, 6.5.08, პარ. 31.

6.200 საქმის სრაფად გადაწყვეტის საკითხი დამოკიდებულია თითოეული საქმის „გან-საკუთრებული თავისებურების“ შეფასებაზე¹³³. მე-5 მუხლის მესამე ნაწილის გამოყენებამ ცხადყო გაერთიანებული სამეფოს მიერ, ჩრდილოეთ ირლანდიაში ექვემდებარება დაპატიმრებით გამოწვეული დარღვევები. საქმეში ბროგანი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Brogan and others v. UK*)¹³⁴, პატიმრობის ხანგრძლივობის გამზრდამ 4 დღისა და 6 საათიდან 6 დღემდე და თექვსმეტ-ნახევარ საათამდე, გამოიწვია მე-5 მუხლის მესამე ნაწილის მოთხოვნათა დარღვევა. ამ საქმის შედეგად, გაერთიანებული სამეფოს ხელისუფლებამ კონვენციის მე-15 მუხლის საფუძველზე გამოიყენა კონვენ-ციიდან გადახვევის უფლება (ჩრდილოეთ ირლანდიაში ტერორიზმთან დაკავშირებულ საქმეებზე).

შემდგომ საქმეში ბრანიგანი და მაკბრაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Brannigan and McBride v. UK*)¹³⁵, უფრო ხანგრძლივი პერიოდით პატიმრობა ასევე მიჩნეულ იქნა მე-5 მუხლის მესამე ნაწილის დარღვევად, თუმცა კონვენციის მე-15 მუხლის საფუძველზე გამოყენებული გადახვევის შედეგად, მომჩივნებს უარი ეთქვათ კონვენციის დარღვევის შესახებ განცხადების კანონიერების დაკმაყოფილებაზე (მოგვიანებით გადახვევის უფლება უკან იქნა გაწვეული). მე-5 მუხლის მესამე ნაწილის დარღვევა დადგინდა საქმეში კანძოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Kandzhov v. Bulgaria*)¹³⁶, რომელიც ეხებოდა პოლიტიკური დემონსტრაციის მიმდინარეობისას შეურაცხყოფისა და ხულიგნობის ჩადენის ექვს საფუძველზე მომჩივნის დაპატიმრებას. დაპატიმრებიდან სამი დღისა და ოცდასამი საათის განმავლობაში არ მოხდა მისი მოსამართლის წინაშე წარდგენა. დროის ეს პერიოდი სასამართლოს მიერ გადაჭარბებულად იქნა მიჩნეული. იგი დააკავეს მსუბუქი და არაძალადობრივი დანაშაულის ჩადენის ბრალდებით და არ არსებობდა განსაკუთრებული სიძნელეები ან განსაკუთრებული გარემოებები, რაც ხელისუფლების წარმომადგენლებს ხელს შეუშლიდა მოსამართლისათვის მომჩივნის გაცილებით ადრე წარგენაში. საქმეში იპეჩი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Ipek and others v. Turkey*)¹³⁷, 16 წლის მომჩივნის სამი დღითა და 9 საათით დაპატიმრება მოსამართლის წინაშე მის წარდგენამდე, სასამართლომ მე-5 მუხლის მესამე ნაწილის დარღვევად მიიჩნია. ეს იყო მანამდე გამოყენებულ, მაქსიმუმ ოთხდღიან პერიოდზე ნაკლები ხანგრძლივობის დრო, მაგრამ ყურადღება გამახვილდა მომჩივნის ასაკზე, აგრეთვე იმაზე, რომ მას ხელი არ მიუწვდებოდა იურისტების მომსახურებაზე დიდი ხნის განმავლობაში და მისი პატიმრობის პერიოდში პოლიციის მიერ ძალიან შეზღუდული რაოდენობის საგამოძიებო მოქმედებები იქნა ჩატარებული.

6.201 გამონაკლისის სახით, იმ შემთხვევებში, როდესაც ღია ზღვაში გემების დაკავება და მათი შორ მანძილზე არსებულ პორტში ბადრაგირება ხორციელდება, დაპატიმრებულთა მოსამართლისათვის წარდგენის 13 და 16 დღით გადავადება სასამართლოს არ მიაჩნია მე-5 მუხლის მესამე ნაწილის დარღვევად¹³⁸.

6.202 მე-5 მუხლის მესამე ნაწილის მეორე განმტობა ითვალისწინებს „სასამართლოს მიერ საქმის გონივრულ ვადაში განხილვისა და საქმის მიმდინარეობის განმავლობაში გათავისუფლების“ უფლებით სარგებლობას. თუმცა, სასამართლომ დაადგინა, რომ ეს არ წარმოადგენს ერთმანეთის ალტერნატივას: არსებობს სასამართლოს მიმდინარეობისას

133 ვემჰოფი გერმანიის წინააღმდეგ (*Wemhoff v. Germany*), სერია ა, No. 7, 27.7.68, პარ. 10; დე იონგი, ბალიეტი და ვან დენ ბრიკი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*De Jong, Baljet and Van Den Brink v. Netherlands*), Nos. 8805-6/79 და 9242/81, სერია ა, No. 77, 22.5.84, პარ. 52.

134 Nos. 11209/84, 11266/84 და 11365/85, სერია ა, No. 145-B, 29.11.88.

135 Nos. 14553/89 და 14554/89, სერია ა, No. 258-B, 29.8.11.

136 No. 68294/01, 6.11.08.

137 Nos. 17019/02 და 30070/02, 3.2.09.

138 მედვედევი და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Medvedyev and others v. France*), No. 3394/03, 29.3.10 (13 დღე) და რიგოპულოსი ესპანეთის წინააღმდეგ (*Rigopoulos v. Spain*), No. 37388/97, განჩინება. 12.1.99. (16 დღე). მედვედევის საქმეში გადაწყვეტილება მიღებულ იქნა დიდი პალატის უმრავლესობის მიერ, ცხრა ხმით რვის წინააღმდეგ.

გათავისუფლების უფლება, ვიდრე პატიმრობის აუცილებლობა არ დადასტურდება¹³⁹. კონტროლი უნდა განახორციელოს სასამართლოს წარმომადგენელმა, რომელიც დამოუკიდებელია როგორც აღმასრულებელი ხელისუფლებისაგან, ისე პროცესის მონაწილე მხარეთაგან. იმ შემთხვევაში, თუ სასამართლოს წარმომადგენელი მოგვიანებით ჩაერთვება სისხლის სამართლის საქმის განხილვაში, მისი დამოუკიდებლობა და მიუკერძოებლობა შესაძლოა ეჭვქვეშ დადგეს. საქმეში HB შვეიცარიის წინააღმდეგ (HB v. Switzerland)¹⁴⁰, გადაწყვეტილება მომჩინისათვის წინასწარი პატიმრობის შეფარდების შესახებ, მიღებულ იქნა საქმის წინასწარ მწარმოებელი მოსამართლის მიერ, რაც მე-5 მუხლის მესამე ნაწილის დარღვევად შეფასდა, ვინაიდან მოსამართლეს მომავალში გაუჩნდებოდა სისხლისსამართლებრივი დევნის მწარმოებელ ორგანოთა წარმომადგენლად, სისხლის სამართლის საქმის განხილვაში შემდგომი ჩარევის უფლებამოსილება.

მე-5 მუხლის მესამე ნაწილი დარღვევულად შეიძლება ჩაითვალოს მაშინ, როდესაც წინასწარი პატიმრობის მომწესრიგებელი შიდასახელმწიფოებრივი კანონი არასაკმა-რისად ზუსტი და განჭვრეტადია¹⁴¹.

- 6.203 მოსამართლემ პირადად უნდა მოუსმინოს ინდივიდს, შეაფასოს დაპატიმრების სასარ-გებლო და საწინააღმდეგო გარემოებები და სამართლებრივ კრიტერიუმებზე დაყრდ-ნობით გადაწყვიტოს, არის თუ არა პატიმრობის გამართლების საკმარისი მიზეზები¹⁴². თუ ამგვარი მიზეზები არასაკმარისია, ბრალდებული უნდა გათავისუფლდეს. თუ მოსამართლეს არ გააჩნია გათავისუფლებისათვის აუცილებელი უფლებამოსილება, მე-5 მუხლის მესამე ნაწილი დარღვევულად მიიჩნევა. საქმეში კაბალერო გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Cabbalero v. UK)¹⁴³, მე-5 მუხლის მესამე ნაწილი დაირღვა საკანონმდებლო დებულების შედეგად (სისხლისსამართლებრივი მართლმსაჯულების და საზოგადოებრივი წესრიგის შესახებ 1994 წლის აქტის 25-ე ნაწილი), რომელიც ავტომატურად გამორიცხავდა გირაოთი გათავისუფლებას მძიმე სამართალდარღვევის ჩადენაში ბრალის შერაცხვის შემთხვევაში და იმის მიმართ, ვინც ადრე მსჯავრდებული იყო ნებისმიერი ამგვარი დანაშაულის ჩადენისათვის. ამგვარ ვითარებაში მაგისტრატ სასამართლოს არ ჰქონდა უფლებამოსილება, გამოეცა კაბალეროს გათავისუფლების ბრძანება.

- 6.204 მიუხედავად იმისა, რომ პატიმრობის გაგრძელებისათვის აუცილებელია სამართალ-დარღვევაში ბრალდებულის მონაწილეობის შესახებ ეჭვის არსებობა, ეს თავისთავად არ იქნება საკმარისი მე-5 მუხლის მესამე ნაწილის მოთხოვნათა დასაკმაყოფილებლად: „დროის გარკვეული მონაკვეთის გასვლის შემდეგ, ეს აღარ არის დამაკმაყოფილებელი; სასამართლომ უნდა დაადგინოს, ამართლებს თუ არა სასამართლო ხელისუფლების მი-ერ დასახელებული სხვა საფუძვლები თავისუფლების აღკვეთას“¹⁴⁴. ეს საფუძვლები უნდა იყოს „მართებული“ და „საკმარისი“. სასამართლომ უნდა განიხილოს, გამოიჩინეს თუ არა ეროვნულმა ხელისუფლებებმა „განსაკუთრებული გულმოდგინება“ სასამართლო განხილვების წარმოებისას. მართებულ საფუძვლად ჩაითვლება:

139 ვემჰოფი გერმანიის წინააღმდეგ (Wemhoff v. Germany), სერია ა, No. 7, 27.7.68, პარ. 4-5.

140 No. 26899/95, 5.4.01.

141 იხილეთ, აგრეთვე, კრეჯირი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (Krejcir v. Czech Republic), Nos. 39298/04 და 8723/05, 26.3.09.

142 შისერი შვეიცარიის წინააღმდეგ (Schiesser v. Switzerland), სერია ა, No. 34, 4.12.79, პარ. 31; ასენოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (Assenov v. Bulgaria), No. 24760/94, 28.10.98, პარ. 146; ჰუბერი შვეიცარიის წინააღმდეგ (Huber v. Switzerland), No. 12794/87, 23.10.90, პარ. 43; HB შვეიცარიის წინააღმდეგ (HB v. Switzerland), No. 26899/95, 5.4.01, პარ. 55.

143 No. 32819/96, 8.2.00. საქმის სრული დასაბუთებისათვის იხ. კომისიის ანგარიში (Comm. Rep.) 30.6.98. იხ. აგრეთვე, SBC გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (SBC v. UK), No. 39360/98, 19.6.01.

144 ლეტელიე საფრანგეთის წინააღმდეგ (Letellier v. France), No. 12369/86, სერია ა, No. 207, 26.6.91, პარ. 35; იხ. აგრეთვე, იეციუსი ლიეტუის წინააღმდეგ (Jecius v. Lithuania), No. 34578/97, 31.7.00; კუდლა პოლონეთის წინააღმდეგ (Kudla v. Poland), No. 30210/96, 26.10.00, პარ. 111.

- მიმაღვის საფრთხე¹⁴⁵. სასამართლო ხშირად იმეორებს, რომ ეს არ უნდა შეფასდეს მხოლოდ შესაძლო სასჯელის სიმძიმის საფუძველზე¹⁴⁶. შესაბამისად, მხედველობა უნდა იქნეს მიღებული, კერძოდ, შემდეგი: პიროვნების ხასიათი, მისი ზნეობრივი მხარე, ქონება, პირის კავშირები იმ სახელმწიფოსთან, სადაც ხორციელდება მის მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნა და საერთაშორისო კონტაქტები¹⁴⁷;
- მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესისათვის დაბრკოლებების შექმნა¹⁴⁸;
- დანაშაულის თავიდან აცილება¹⁴⁹; და
- საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვა¹⁵⁰.

6.205 თუმცა უნდა არსებობდეს მოცემულ საქმეში ამ საფუძველთა რეალური გამოყენების საჭიროება: „გახანგრძლივებული პატიმრობა მოცემულ საქმეში შეიძლება გამართლებულ იქნას მხოლოდ საზოგადოებრივი ინტერესის ჭეშმარიტი საჭიროების სპეციფიკური მაჩვენებლების არსებობისას, რომლებიც მიუხედავად დანაშაულობის პრეზუმფციისა, აჭარბებს პიროვნული თავისუფლების დაცულობის წესს“¹⁵¹. ამგვარად, არაა დეკლარირებული მიზეზების ან სასამართლოს მიერ სტერეოტიპული მიზეზების გამოყენება, სავარაუდოდ, არღვევს მე-5 მუხლის მესამე ნაწილს¹⁵². საქმეში ბუშე საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Bouchet v. France*)¹⁵³, სასამართლომ (ოთხი ხმით სამის წინააღმდეგ) ვერ აღმოაჩინა მე-5 მუხლის მესამე ნაწილის დარღვევა, როდესაც ბრალდებული, რომელსაც ბრალად ედებოდა ყოფილი პარტნიორის გაუპატიურება, წინასწარ პატიმრობაში¹⁵⁴ იმყოფებოდა 17 თვეზე მეტი ხნით. მიჩნეულ იქნა, რომ ეს პატიმრობა გამართლებული იყო დანაშაულის სიმძიმით, ბრალდებულის მტანჯავი და აგრესიული მდგომარეობით და მსხვერპლის მოწყვლადობით.

6.206 საქმეში ლელივი ბელგიის წინააღმდეგ (*Lelivre v. Belgium*)¹⁵⁵, სასამართლომ დაადგინა, რომ მომჩივნის წინასწარი პატიმრობა გამართლებული იყო რიგ მძიმე სამართალდარღვევებთან ჩადენაში მის მიმართ ეჭვის სავარაუდო მიზეზების არსებობით. ეს სამართალდარღვევები მოიცავდა ადამიანის გატაცებასა და მისთვის თავისუფლების იძულებით აღკვეთას. პატიმრობის გამართლება აგრეთვე მოხდა მისი მიმაღვისა და სასამართლოში არგამოცხადების რისკის არსებობის საფუძველზე. მიუხედავად ამისა, სასამართლომ დაადგინა მე-5 მუხლის მესამე ნაწილის დარღვევა იმ მიზეზით, რომ მომჩივნის მიერ შემოთავაზებულ იქნა წინასწარი პატიმრობის რიგი ალტერნატიული საშუალებანი (ელექტრონული მეთვალყურეობისა და პოლიციაში დღეში რამდენჯერმე გამოცხადების ჩათვლით), ხოლო ხელისუფლების წარმომადგენლებმა ვერ მოახერხეს ეპასუხათ ამ შეთავაზებისათვის და ვერ დაასახელეს პატიმრობის ალტერნატიული ღონისძიებების უარყოფის მიზეზები (თითქმის ცხრაწლიანი პატიმრობის განმავლობაში).

6.207 მე-5 მუხლის მესამე ნაწილით გათვალისწინებული, სასამართლოს წინაშე დროულად

145 იხ. აგრეთვე, ლეტელიე საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Letellier v. France*), No. 12369/86, სერია ა, No. 207, 26.6.91, (1992) 14 EHRR 83 და ტომასი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Tomasi v. France*), No. 12850/87, სერია ა, No. 241-A, 27.8.92.

146 იხ. აგრეთვე, ილიკოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Ilijkov v. Bulgaria*), No. 33977/96, 26.7.01.

147 *W* შვეიცარიის წინააღმდეგ (*W v. Switzerland*), No. 14379/88, 26.1.93, სერია ა, No. 254-A.

148 იხ. აგრეთვე, კლოთი ბელგიის წინააღმდეგ (*Clooth v. Belgium*), No. 12718/87, სერია ა, No. 225, 12.12.91.

149 იხ. აგრეთვე, მიულერი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Muller v. France*), No. 21802/93, 17.3.97.

150 იხ. აგრეთვე, ლეტელიე საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Letellier v. France*), No. 12369/86, სერია ა, No. 207, 26.6.91.

151 *W* შვეიცარიის წინააღმდეგ (*W v. Switzerland*), No. 14379/88, 26.1.93, სერია ა, No. 254-A, პარ. 30.

152 იხ. აგრეთვე, დემირელი თურქეთის წინააღმდეგ (*Demirel v. Turkey*), No. 39324/98, 28.1.03; სმირნოვა რუსეთის წინააღმდეგ (*Smirnova v. Russia*), Nos. 46138/99 და 48183/99, 24.7.03.

153 No. 33591/96, 20.3.01.

154 წინასწარ პატიმრობაში მყოფ ექვმიტანილს უფლება აქვს მისი საქმის პრიორიტეტულობაზე და „განაკუთრებული გულმოდგინებით წარმართვაზე“. მატნეტერი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Matznetter v. Austria*), No. 2178/64, 10.11.69, სერია ა, No. 10, პარ. 12.

155 No. 11287/03, 8.11.07.

წარდგომის უფლება, გარკვეულწილად, ფარავს მე-6 მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებულ მსგავს მოთხოვნას. მე-5 მუხლის მესამე ნაწილის თანახმად, დრო აითვლება თავდაპირველი დაკავების მომენტიდან, პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ გამამტყუნებელი თუ გამამართლებელი განაჩენის გამოტანამდე. იგი არ ვრცელდება სააპელაციო სასამართლოში საქმის განხილვის პერიოდზე, რომელსაც მე-6 მუხლის პირველი ნაწილი ითვალისწინებს. კონკრეტული ვადების ან თუნდაც მკაცრი კრიტერიუმების დაწესების მაგივრად, სასამართლომ დაადგინა, რომ წინასწარი პატიმრობის უწყვეტობა უნდა ემყარებოდეს მნიშვნელოვან და საფუძვლიან მიზეზებს. საქმეში კალაშნიკოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Kalashnikov v. Russia*)¹⁵⁶, მომჩივნის პატიმრობა, როგორც ითქვა, განპირობებული იყო მის მიერ მძიმე დანაშაულის ჩადენის საფუძვლიანი ეჭვით და საქმის განხილვისათვის დაბრკოლებების შექმნის საშიშროებით. თუმცა, ადგილობრივმა სასამართლოებმა ვერ მოახერხეს ამგვარი გადაწყვეტილების ფაქტობრივი საფუძვლის მითითება და, აქედან გამომდინარე, პატიმრობის გამამართლებელმა მიზეზებმა დროთა განმავლობაში დაკარგეს საფუძველი და რელევანტობა. მოცემულ საქმეში, გადავადება არც საქმის სირთულით და არც მომჩივნის ქცევით არ იყო განპირობებული. შესაბამისად, დაირღვა მე-5 მუხლის მესამე ნაწილი, ვინაიდან სასამართლოს მიმდინარეობისას პატიმრობამ გადააჭარბა გონივრულ ვადას (ჯამში, 4 წელი, ერთი თვე და ოთხი დღე, რომელთაგან ერთი წელი, ორი თვე და 29 დღე მისაღები იყო *ratione temporis*¹⁵⁷). ქვემოთ იხილეთ აგრეთვე ნ.281, მე-6 მუხლის პირველ ნაწილთან დაკავშირებით.

- 6.208 მე-5 მუხლის მესამე ნაწილი აგრეთვე გულისხმობს, რომ „გათავისუფლება შეიძლება განპირობებული იყოს სასამართლოში გამოცხადების გარანტიებით“. მისაღები პირობები მოიცავს ადგილსამყოფელის ქონის აუცილებლობას, სამგზავრო დოკუმენტის ჩაბარების ვალდებულებას და გირაოს ან თავდებობის დაკისრებას. გირაოს თანხა უნდა განსაზღვროს ძირითადად იმ პირთან მიმართებით, ვისაც გირაო უნდა შეეფარდოს, ეს მოიცავს აგრეთვე მის ქონებას: „ნდობის იმ ხარისხით, რომ ამ ფასეულობის დაკარგვის პერსპექტივა ... სასამართლოში არგამოცხადების შემთხვევაში, საკმარისი შემთავსებელი ფაქტორი იქნება მისი მიმალვის სურვილის გასაფანტად“¹⁵⁸. ბრალდებული ვალდებულია სასამართლოს მიაწოდოს ის საკმარისი ინფორმაცია, რაც საჭიროა გირაოს თანხის განსაზღვრად. თუმცა, თავისუფლების ფუნდამენტური უფლების თვალსაზრისით, ხელისუფლებამ გირაოს თანხის განსაზღვრისას უნდა გამოიჩინოს იმდენად საკმარისი ზრუნვა, რამდენსაც იგი იჩენს ბრალდებულისათვის ხანგრძლივი პატიმრობის შეფარდების აუცილებლობის გადასაწყვეტისას¹⁵⁹. საქმეში ივანჩუკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Iwanczuk v. Poland*)¹⁶⁰, მე-5 მუხლის მესამე ნაწილი დარღვეულ იქნა, ვინაიდან გირაოს შეფარდებისა და მის გადახდის მეთოდებთან დაკავშირებული პროცედურები ოთხ თვეზე მეტ ხანს გაგრძელდა, რომელთა განმავლობაში მომჩივანი პატიმრობაში რჩებოდა, მიუხედავად იმ ფაქტისა, რომ უკვე გადაწყვეტილი იყო მისი პატიმრობის გაგრძელების უსარგებლობა. საქმე მანგორასი ესპანეთის წინააღმდეგ (*Mangouras v. Spain*)¹⁶¹, უკავშირდებოდა სამი მილიონი ევროს ოდენობის გირაოს შეფარდების საკითხს მომჩივნისათვის, რომელიც იყო ბერძენი გემის კაპიტანი. მისი გემიდან გაჟონვის შედეგად, ატლანტის ოკეანეში ჩაიღვარა ტვირთი 70.000 ტონა ნავთობის სახით. დიდმა

156 No. 47095/99, 15.7.02.

157 იხ. აგრეთვე, ილოვეკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Ilowiecki v. Poland*), No. 27504/95, 4.10.01 (ერთი წლით, ცხრა თვითა და 19 დღით წინასწარი პატიმრობა არღვევდა მე-5 მუხლის მესამე ნაწილს.) თუმცა, წინასწარი პატიმრობა ხუთ წელზე მეტი ვადით, განსაკუთრებულ ფაქტებზე დაყრდნობით არ იქნა მიჩნეული მე-5 მუხლის მესამე ნაწილის დარღვევად. იხ. აგრეთვე, კორჩუგანოვა რუსეთის წინააღმდეგ (*Korchuganova v. Russia*), No. 75039/01, 8.6.06; კრაიდი გერმანიის წინააღმდეგ (*Chraidi v. Germany*), No. 65655/01, 26.10.06.

158 ნოიმაისტერი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Neumeister v. Austria*), სერია ა, No. 8, 27.6.68, პარ. 14. იხ. აგრეთვე, ტოშევი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Toshev v. Bulgaria*), No. 56308/00, 10.8.06.

159 ივანჩუკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Iwanczuk v. Poland*), No. 25196/94, 15.11.01, პარ. 66.

160 No. 25196/94, 15.11.01.

161 No. 12050/04, 28.9.10.

პალატამ, ათი ხმით შვიდის წინააღმდეგ, მიიჩნია, რომ გამონაკლის შემთხვევაში, ასეთი სიდიდის თანხის დაკისრება არ იწვევს მე-5 მუხლის მესამე ნაწილის დარღვევას. დიდმა პალატამ მიუთითა, რომ გირაოს განსაზღვრისას, ადგილობრივმა სასამართლოებმა მხედველობაში მიიღეს მომჩივნის პირადი მდგომარეობა, სამართალდარღვევის სიმძიმე, რომლის ჩადენაც ბრალად ედებოდა და მისი „პროფესიული გარემო“. ადგილობრივმა სასამართლოებმა გირაოს თანხის ოდენობა მიიჩნიეს გადამწყვეტად სასამართლოში მისი გამოცხადებისათვის. აგრეთვე, აღინიშნა, რომ გირაოს თანხა გადაიხადა გემის მფლობელის დამზღვევმა კომპანიამ. იმის გათვალისწინებით, რომ ნავთობის ჩაღვრით განსაკუთრებული ზიანი მიაღწა გარემოს, ლეგიტიმური იქნებოდა დასმულიყო კითხვა, თუ რამდენად შეესატყვისებოდა გირაოს ოდენობის მხოლოდ მომჩივნის ქონებაზე დაყრდნობით განსაზღვრა, სასამართლოში მისი გამოცხადების უზრუნველყოფას. უმრავლესობამ მიიჩნია, რომ გაუონვის გამანადგურებელი ეკოგენური და ეკონომიკური შედეგების გათვალისწინებით, ადგილობრივმა სასამართლოებმა სამართლიანად გაითვალისწინეს როგორც სამართალდარღვევის სიმძიმე, ისე მომჩივნისათვის დაკისრებული დანაკარგის ოდენობა¹⁶².

მუხლი 5(4): დაპატიმრების მართლზომიერების საკითხის განსახილველად სასამართლოსათვის მიმართვის უფლება

- 6.209 მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილის მიხედვით, ყველას, ვისაც დაკავებით ან დაპატიმრებით აღეკვეთა თავისუფლება, უფლება აქვს, მიმართოს სასამართლოს მისი დაპატიმრების „მართლზომიერების“ საკითხის განსახილველად (როგორც შიდასახელმწიფოებრივი, ისე კონვენციური სამართლის თვალსაზრისით). ზოგიერთ შემთხვევაში, სასამართლო ზედამხედველობა შეიძლება გათვალისწინებული იყოს დაპატიმრების ბრძანების გამგეშად გადწყვეტილებაში (გაჩინებაში), თუ „სასამართლო“ ორგანოს მიერ არის მიღებული.
- 6.210 ამგვარი პროცედურა პირდაპირ ხელმისაწვდომი უნდა იყოს პატიმრისათვის¹⁶³ და საკითხი იმ ორგანომ უნდა გადაწყვიტოს, რომელსაც „სასამართლო“ უფლებამოსილებანი გააჩნია (იხილეთ შესაბამისი მოთხოვნები, მოცემული ზემოთ 6.167 ნაწილში, 5(1)(a) მუხლთან მიმართებით, რომელიც მოიცავს გათავისუფლების უფლებამოსილებას, პატიმრობის არამართლზომიერად ცნობის შემთხვევაში). როგორც ასეთი, არ არსებობს პატიმრობის შეფარდების ან მისი გახანგრძლივების იმ გადაწყვეტილების აპელაციის უფლება, როდესაც მოცემული ორგანო პასუხობს ამ მოთხოვნებს. თუმცა, თუ ეს ასე არ არის¹⁶⁴, ხელმისაწვდომი უნდა იყოს სხვა ორგანოსათვის მიმართვა, რომელიც უზრუნველყოფს ყველა სასამართლო პროცედურას¹⁶⁵. აქედან გამომდინარე, მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილის დარღვევას წარმოადგენდა შემთხვევა, როდესაც პროკურორის გადაწყვეტილება დაპატიმრების შესახებ, ფსიქიკური ინტერნირების თვალსაზრისით, შეიძლებოდა გასაჩივრებულიყო მხოლოდ ზემდგომ პროკურორთან აპელირების საშუალებით¹⁶⁶.
- 6.211 სამართლებრივი დაცვის საშუალების ხარისხი დამოკიდებული იქნება პატიმრობის ტიპზე. საქმეში ბროგანი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Brogan and others v. UK*)¹⁶⁷, მაგალითად, სასამართლომ ცნო, რომ habeas corpus პროცედურა აკმაყოფილებდა მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილის მოთხოვნებს. თუმცა,

¹⁶² ეს დასკვნა უარყოფილ იქნა მოსამართლე რომაისის, ბრატკას, ბონელოს, კაბრალ ბარეტოს, დევიდ ტორ ბიორგისონის, ნიკოლაუსა და ბიანკუს მიერ მიღებულ ერთობლივ განსაკუთრებულ მოსაზრებაში.

¹⁶³ იხ. აგრეთვე, რაკევიჩი რუსეთის წინააღმდეგ (*Rakevich v. Russia*), No. 58973/00, 28.10.03, პარ. 45-6.

¹⁶⁴ თუმცა, სადავ აპელაციის სისტემა გათვალისწინებულია შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობით, იგი უნდა შეესაბამებოდეს მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილს (იხ. მაგალითად, ტოთი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Toth v. Austria*), სერია ა, No. 224, 12.12.91, პარ. 84; ლანცი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Lanz v. Austria*), No. 24430/94, 31.1.02 – აპელაციისას მთავარი პროკურორის მიერ მიწოდებული დოკუმენტები მომჩივნისთვის არ იქნა გამოვლენებული).

¹⁶⁵ დე ვილდე, ომსი და ვერსიპი ბელგიის წინააღმდეგ (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*), სერია ა, No. 12, 18.6.71, პარ. 73-6; ვინტერვერპი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Winterwerp v. Austria*), სერია ა, No. 33, 24.10.79, პარ. 60-1.

¹⁶⁶ ვარბანოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Varbanov v. Bulgaria*), No. 31365/96, 5.10.00.

¹⁶⁷ Nos. 11209/84, 11266/84 და 11365/85, სერია ა, No. 145-ბ, 29.11.88.

საქმეში ჩაპალი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ¹⁶⁸, სასამართლომ დაადგინა, რომ არც habeas corpus, არც სასამართლოს მიერ საქმის გადასინჯვა¹⁶⁹ და არც „სათათბირო კომისიის პროცედურა“ არ აღმოჩნდა საკმარისი, სადავოდ გაეხადა პატიმრობა ეროვნული უსაფრთხოების საფუძველზე. ამის მსგავსად, საქმეში ალ-ნაშიფი ბულგარეთის წინააღმდეგ (Al-Nashif v. Bulgaria)¹⁷⁰, დადგინდა მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილის დარღვევა, ვინაიდან არ არსებობდა ეროვნული უსაფრთხოების საფუძველზე დაპატიმრების სასამართლოს საშუალებით გასაჩივრების შესაძლებლობა დეპორტაციის მოხდენამდე. გარდა ამისა, დაპატიმრების ბრძანებაში არ იყო მითითებული არავითარი მიზეზი და ალ-ნაშიფი პრაქტიკულად იმყოფებოდა გარე სამყაროსთან კონტაქტის გარეშე და არ მიეცა ადვოკატთან დაკავშირების საშუალება. სასამართლომ აღნიშნა, რომ არსებობს საშუალებები, რომლებსაც შეუძლიათ როგორც ეროვნული უსაფრთხოების საჭიროებების დაკმაყოფილება, ისე ინდივიდუალური პროცესუალური სამართლიანობის უზრუნველყოფა (როგორიც არის გაერთიანებული სამეფოში „სპეციალური ადვოკატი“ შერჩევა, სპეციალური საიმეგრაციო აპელირების კომისიის 1997 წლის აქტი და ჩრდილოეთ ირლანდიის 1998 წლის აქტი)¹⁷¹. თუმცა, საქმეში A და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (A and others v. UK)¹⁷², რომელიც ეხებოდა ანტიტერორიზმის, დანაშაულისა და უსაფრთხოების 2001 წლის აქტის შესაბამისად, მომჩივანთა საერთაშორისო ტერიორიზმში ჩართულობის საფუძველზე პატიმრობის კანონიერების საკითხს, ამგვარი სპეციალური პროცედურები შეფასდა და პროცესუალური სამართლიანობის თვალსაზრისით გამოამჟღავნა მათი სისუსტე (განხილულია 6.194 ზემოთ). მომჩივნებმა თავიანთი პატიმრობა გაასაჩივრეს სპეციალურ საიმეგრაციო აპელაციის კომისიაში (SIAC), რომელსაც შეეძლო როგორც „ღია“, ისე „ფარული“ მასალების განხილვა. არც მომჩივნები და არც მათი დამცველები არ იყვნენ უფლებამოსილნი, გაცნობოდნენ ფარულ მასალებს. ეს მასალები ხელმისაწვდომი იყო მთავარი პროკურორის მიერ თითოეული მომჩივნის დასაცავად დანიშნული სპეციალური ადვოკატებისათვის. მასალათა გახსნილობის უკმარისობის თვალსაზრისით, დიდმა პალატამ გადაწყვიტა (ოთხ მომჩივანთან მიმართებით), რომ სპეციალურ საიმეგრაციო აპელაციის კომისიაში საქმის წარმოება არ წარმოადგენდა ალ-ყაიდას ან მასთან დაკავშირებული ჯგუფებისათვის დახმარების შესაძლო აღმოჩენაში მათ მიმართ ბრალდებათა ეფექტიანად გასაჩივრების ადეკვატურ საშუალებას.

- 6.212 მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილი დარღვევულად იქნა მიჩნეული საქმეში S.D. საბერძნეთის წინააღმდეგ (S.D. v. Greece)¹⁷³, სადაც თურქეთიდან გამოპარული მომჩივანი დააპატიმრეს საბერძნეთში შესვლისთანავე. თურქეთში იგი არალეგალური პოლიტიკური პარტიის წევრი იყო და გარკვეული წლები გატარებული ჰქონდა ციხეში. იგი დაუყოვნებლივ დააპატიმრეს და აღკვეთის ღონისძიება შეუფარდეს სახელმწიფოში უკანონოდ შეღწევისათვის. მართალია, შიდასახელმწიფოებრივი სამართალი არ იძლევა უცხოელის პატიმრობის კანონიერების ცალკე გადასინჯვის ნებას – დაპატიმრების გადაწყვეტილება განუყოფელი იყო დეპორტაციის გადაწყვეტილებისაგან. სასამართლომ კრიტიკულად შეაფასა აგრეთვე შიდასახელმწიფოებრივი კანონის ორპაროვნება.
- 6.213 მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილი მოიცავს რიგ სავალდებულო პროცესუალურ ვალდებულებებს, რომლებიც, ზოგადად, მე-6 მუხლით გათვალისწინებული ვალდებულებების მსგავსია (მხარეთა შორის თანასწორობის არსებობის ვალდებულება). თუმცა, ისინი

168 No. 22414/93, 15.11.96.

169 იხ. აგრეთვე, HL გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (HL v. UK), No. 45508/99, 5.10.04 (სასამართლო კონტროლი და habeas corpus არ იყო საკმარისი მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილის მიზნებისათვის ფსიქიატრიულ დაწესებულებაში მყოფი „არაოფიციალური პატიმრების“ პატიმრობასთან მიმართებით).

170 No. 50963/99, 20.6.02.

171 ჯასპერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Jasper v. UK), No. 27052/95, 16.2.00; ტინელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Tinnelly v. UK), Nos. 20390/92 და 21322/92, 10.7.98.

172 No. 3455/05, 19.2.09.

173 No. 53541/07, 11.6.09.

შეიძლება ყოველთვის ერთი და იგივე არ იყოს და ერთმანეთისაგან განსხვავდებოდეს თავისუფლების აღკვეთის თვალსაზრისით¹⁷⁴. სამართლებრივი დაცვის საშუალებები, რა თქმა უნდა, პრაქტიკულად უნდა იყოს ხელმისაწვდომი და არა მხოლოდ თეორიულად¹⁷⁵. მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილის დარღვევა დადგინდა საქმეში კასტრავეტი მოლდოვის წინააღმდეგ (*Castravet v. Moldova*)¹⁷⁶, წინასწარი მოთავსების იზოლაციაში შუშით დაშორებულობის გამო, რომელმაც დაბრკოლება შეუქმნა მომჩივანსა და მის დამცველს ეფექტიანი კონსულტაციების განხორციელებაში. აგრეთვე, იმ მიზეზით, რომ არსებობდა მათი საუბრის კონფიდენციალობაში ეჭვის შეტანის გონივრული საფუძველი. საჯარო განხილვის ჩატარების მანერა შეიძლება გახდეს მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილის ხელყოფის საფუძველი, როგორც ეს მოხდა საქმეში რამიშვილი და კოხრეიძე საქართველოს წინააღმდეგ (*Ramishvili and Kokhraidze v. Georgia*)¹⁷⁷. აქ, მომჩივნები მოთავსებული იყვნენ გალიით შემოფარგლულ განსასჯელთა სკამზე, ქაოტურ სიტუაციაში, გარს ერტყათ ნილბიანი მცველები, რომლებიც ართულებდნენ განსასჯელთა და დამცველთა შორის ურთიერთობას, პროკურორის ან მოსამართლის მოსმენას, აგრეთვე, საკუთარი განცხადებების გახმოვანებას. სასამართლომ დაადგინა, რომ სასამართლო მოსმენები, რომლებიც საქვეყნოდ გადაიყვანა, ბალავდა უდანაშაულობის პრეზუმფციას, არ მიმდინარეობდა საკმარისად დამოუკიდებლად და, შესაბამისად, აკლდა საქმის სამართლიანი განხილვისათვის აუცილებელი ფუნდამენტური პირობები.

- 6.214 აპელაციის განმხილველ სასამართლოს არ სჭირდება ყოველი არგუმენტის განხილვა, მან ყურადღება უნდა გაამახვილოს მხოლოდ პატიმრის მიერ წარმოდგენილ „კონკრეტულ ფაქტებზე“, რომლებსაც „შეუძლიათ ეჭვქვეშ დააყენონ „მართლზომიერებისათვის“ მნიშვნელოვანი პირობების არსებობა“¹⁷⁸. პატიმრობის სანქცირებას საფუძვლად უნდა ედოს მნიშვნელოვანი მიზეზები – მოკლე, სტერეოტიპული ფორმულირება არ გამოდგება¹⁷⁹. როდესაც პატიმრობა ხვდება მუხლი 5(1)(c)-ის მოქმედების სფეროში, სავალდებულოა სასამართლო მოსმენის გამართვა¹⁸⁰, თუმცა არ არის ზოგადად აუცილებელი, პროცესი იყოს ღია¹⁸¹. საქმეში ვლოხი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Wloch v. Poland*)¹⁸², მომჩივნისათვის სასამართლო პროცესზე დასწრების უფლების შეზღუდვამ და საქმის მასალების ხელმისაწვდომობაზე უარის თქმამ, გამოიწვია მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილის დარღვევის დადგენა. მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილი დაირღვა საქმეში ალენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Allen v. UK*)¹⁸³, რაც გამოიწვია მოსამართლის მიერ (პატიმრობაში მყოფი) მომჩივნის არდაშვებამ სასამართლო პროცესზე, რომელზეც

174 იხ. აგრეთვე, ვინტერვერპი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Winterwerp v. Netherlands*), სერია ა, No. 33, 24.10.79; ვასინკი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Wassink v. Netherlands*), No. 12535/86, 27.9.90, სერია ა, No. 185-ა; რაინპრეხტი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Reinprecht v. Austria*), No. 67175/01, 15.11.05; კრეჟცირი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Krejcir v. Czech Republic*), Nos. 39298/04 და 8723/05, 26.3.09.

175 RMD შვეიცარიის წინააღმდეგ (*RMD v. Switzerland*), No. 19800/92, 26.9.97.

176 No. 23393/05, 13.3.07. იხ. აგრეთვე, მოდარკა მოლდოვის წინააღმდეგ (*Modarca v. Moldova*), No. 14437/05, 10.5.07. საპირისპიროდ, იხ. სარბანი მოლდოვის წინააღმდეგ (*Sarban v. Moldova*), No. 3456/05, 4.10.05 და კრიოხერი და მულერი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Kröcher and Müller v. Switzerland*), No. 8463/78, Comm. Rep. 16.12.82.

177 No. 1704/06, 27.1.09 (სასამართლო დარბაზის პირობების შედეგად აგრეთვე დაფიქსირდა მე-3 მუხლის დარღვევა).

178 იხ. აგრეთვე, იანკოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Yankov v. Bulgaria*), No. 39084/97, 11.12.03, პარ. 185.

179 იხ. აგრეთვე, სვიპსტა ლატვიის წინააღმდეგ (*Svipsta v. Latvia*), No. 66820/01, 9.3.06.

180 იხ. აგრეთვე, ტრზასკა პოლონეთის წინააღმდეგ (*Trzaska v. Poland*), No. 25792/94, 11.7.00; კრეჟცირი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Krejcir v. Czech Republic*), Nos. 39298/04 და 8723/05, 26.3.09.

181 რაინპრეხტი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Reinprecht v. Austria*), No. 67175/01, 15.11.05.

182 No. 27785/95, 19.10.00. იხ. აგრეთვე, სამოილა და ჩიონკა რუმინეთის წინააღმდეგ (*Samoila and Cionca v. Romania*), No. 33065/03, 4.3.08.

183 No. 27785/95, 19.10.00. იხ. აგრეთვე, იანკაუსკასი ლიეტუვის წინააღმდეგ (*Jankauskas v. Lithuania*), No. 59304/00, განჩინება 16.12.03 (მომჩივნის დასწრება სხდომაზე არ იყო სავალდებულო, ვინაიდან მას სამართლებრივი წარმომადგენელი ჰყავდა); მამედოვა რუსეთის წინააღმდეგ (*Mamedova v. Russia*), No. 7064/05, 1.6.06. (სასამართლო სხდომაზე დასწრების ნებართვაზე უარის თქმა, თუმცა დასწრება განაპირობა მომჩივნათა მიერ პატიმრობის პირობების უშუალო ცოდნა).

იხილებოდა მისი გირაოთი გათავისუფლების შესახებ პროკურორის სააპელაციო საჩივარი. ამ გადაწყვეტილებაში მთავარი როლი შეასრულა შიდასახელმწიფოებრივი კანონის დებულებამ, რომელიც გირაოთი გათავისუფლების შესახებ პროკურორის სააპელაციო საჩივარს აიგივებდა ხელახალ სასამართლო განხილვასთან პატიმრისათვის გირაოს შეფარდების მოთხოვნით, რაც მოსამართლეს უფლებამოსილებას ანიჭებდა, დაეტოვებინა ბრალდებული პატიმრობაში ან გარკვეული პირობებით შეეფარდებინა მისთვის გირაო. საქმეებში გარსია ალვა გერმანიის წინააღმდეგ (*Garcia Alva v. Germany*)¹⁸⁴ და ლიცივი გერმანიის წინააღმდეგ (*Lietzow v. Germany*)¹⁸⁵, მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილი დარღვევულად ჩაითვალა მოწმის ჩვენების გამოქვეყნების უზნარობის გამო. ხოლო საქმეში შოპსი გერმანიის წინააღმდეგ (*Schöps v. Germany*)¹⁸⁶, მომჩივნის ადვოკატს არ მიეცა საშუალება, გაცნობოდა გამოძიების მასალებს. სასამართლომ გარსია ალვას საქმეში გაიმეორა ამ ვალდებულებათა განმარტება¹⁸⁷:

პირთა ფუნდამენტურ უფლებებზე თავისუფლების ხელყოფით განპირობებული დრამატული ზეგავლენის თვალსაზრისით, კონვენციის მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილით გათვალისწინებული პროცედურები, მიმდინარე გამოძიების პირობებში მაქსიმალურად უნდა პასუხობდნენ საქმის სამართლიანი განხილვის ძირითად მოთხოვნებს...

მიუხედავად ამისა, სასამართლომ მისაღებად ჩათვალა ზოგიერთი კატეგორიის ინფორმაციის საიდუმლოდ შენახვა ექვმიტანილის მიერ მტკიცებულების ფალსიფიცირების არდაშვების მიზნით. როგორც ეს საქმეში DN შვეიცარიის წინააღმდეგ (*DN v. Switzerland*)¹⁸⁸ დადასტურდა, სადაც მომხსენებელმა მოსამართლემ მის გამწესებამდე გამოთქვა მოსაზრება მომჩივნის ფსიქიატრიული დაწესებულებიდან არგათავისუფლების შესახებ, მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილი მოითხოვს სასამართლოს მიუკერძოებლობას. ხელისუფალთა დისკრეციული შემწყნარებლობა მიმართვა არ წარმოადგენს სამართლებრივი დაცვის ეფექტიან საშუალებას¹⁸⁹.

- 6.215 მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილში მოცემული გარანტიები აგრეთვე ვრცელდება ისეთ ვითარებაზე, როდესაც პატიმრობის გამამართლებელი ფაქტორები დროთა განმავლობაში შეიძლება შეიცვალოს. ასეთ შემთხვევაში, პერიოდულად უნდა გადაიხედებოდეს პატიმრობის გაგრძელების საჭიროება. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა, რომ პერიოდულად უნდა ხორციელდებოდეს ფსიქიკური ჯანმრთელობის მქონე პაციენტთა დაპატიმრების კანონიერების გადახედვა¹⁹⁰. განსაკუთრებით, მათ მიმართ, ვისაც შეეფარდა დისკრეციული და სავალდებულო უვადო პატიმრობა (სტაბრიფოს პერიოდის გავლის შემდეგ)¹⁹¹, ვისაც არასრულწლოვნებისა შეეფარდა პატიმრობა, „მისი უდიდებულესობის ნებისამებრ“¹⁹² გათავისუფლების შესაძლებლობით, ან ისეთი აუცილებელი სასამართლო დაცვის პროცედურის გამოყენებით, როგორიცაა ზეპირი მოსმენა¹⁹³ და მოწმეთა გამოძახებისა და დაკითხვის უფლება¹⁹⁴. საქმეში ბენჯამინი და უილსონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Benjamin and Wilson*

184 No. 23541/94, 13.2.01.

185 No. 24479/94, 13.2.01.

186 No. 25116/94, 13.2.01. იხ. აგრეთვე, სვიპსტა ლატვიის წინააღმდეგ (*Svipsta v. Latvia*), No. 66820/01, 9.3.06; მურენი გერმანიის წინააღმდეგ (*Mooren v. Germany*), No. 13364/03, 9.7.09.

187 No. 23541/44, 13.2.01, პარ. 42.

188 No. 27154/95, 29.3.01. პარ. 42.

189 დუგოზი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Dougoz v. Greece*), No. 40907/98, 6.3.01, პარ. 62.

190 იხ. აგრეთვე, X გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*X v. UK*)(1982) 4 EHRR 188, პარ. 58-61.

191 ტინე, ვილსონი და გუნელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Thynne, Wilson and Gunnell v. UK*), Nos. 11787/85, 11978/89 და 12009/86, სერია ა, No. 190, 25.10.90, პარ. 68-80; სტაფორდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Stafford v. UK*), No. 46295/99, 28.5.02, პარ. 89.

192 ჰუსსაინი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Hussain v. UK*), No. 21928/93, 21.2.96, პარ. 54; და იხ. T და V გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*T and V v. UK*), Nos. 24724/94 და 24888/94, 16.12.99.

193 სტაფორდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Stafford v. UK*), No. 46295/99, 28.5.02, პარ. 89.

194 იხ. აგრეთვე, უაიტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Waite v. UK*), No. 53236/99, 10.12.02.

v. UK)¹⁹⁵, მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილის დარღვევა დადგინდა, ვინაიდან ფსიქიკური ჯანმრთელობის გადახედვის ტრიბუნალს, რომელიც აფასებდა ჰოსპიტალში მომჩივნის უწყვეტი პატიმრობის კანონიერებას, არ გააჩნდა გათავისუფლების ბრძანების უფლებამოსილება (რომელსაც ფლობდა შინაგან საქმეთა მინისტრი)¹⁹⁶. ფსიქიკური ჯანმრთელობის მდგომარეობის საფუძველზე დაპატიმრებული მომჩივნისთვის უწყვეტი პატიმრობის კანონთან შეუსაბამობის მტკიცების ტვირთის დაკისრება, აგრეთვე იწვევს მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილის დარღვევას, როგორც ეს გამომჟღავნდა საქმეში ჰაჩისონ რეიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Hutchison Reid v. UK*)¹⁹⁷.

საქმეში მაგალას პერეირა პორტუგალიის წინააღმდეგ (*Magalhaes Pereira v. Portugal*)¹⁹⁸, მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილი დაირღვა ნაწილობრივ, რაც გამოიწვია ხელისუფლების მიერ მომჩივნის დაპატიმრებამ დაცულ ფსიქიატრიულ ერთეულში, წელიწადისა და რვა თვის წინანდელი სამედიცინო ცნობის საფუძველზე, რომელიც აუცილებლად არ ასახავდა მომჩივნის მდგომარეობას იმ მომენტისათვის. მეორე ფაქტორი იყო მომჩივნისათვის პრაქტიკანტი იურისტის ადვოკატად დანიშვნა, რომელსაც არ მიუღია მონაწილეობა პროცესის მსვლელობაში.

- 6.216 მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილი ითხოვს, სასამართლომ „სწრაფად“ განიხილოს საქმე, რაც დამოკიდებული იქნება ყოველი საქმის გარემოებებზე, პატიმრისა და ხელისუფლების წარმომადგენელთა მიმართ გამოწვეული გადავადების ჩათვლით¹⁹⁹. ფსიქიკური ჯანმრთელობის საფუძველზე მოთავსებული პირის პატიმრობის გადასინჯვის პროცედურებს შორის დროის პერიოდის 15 თვით და ორი წლით გადავადება, მიჩნეულ იქნა მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილის დარღვევად საქმეში ჰერცეგფალუ ავსტრიის წინააღმდეგ (*Herczegfalvu v. Austria*)²⁰⁰, როგორც ეს მოხდა პირობით ვადაზე ადრე გათავისუფლების კომისიის მიერ, დისკრეციული უვადო პატიმრების მდგომარეობის გადასინჯვის ორი წლით გადავადების შემთხვევაში, საქმეში ოლდჰამი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Oldham v. UK*)²⁰¹. პატიმრობის თავდაპირველი გადასინჯვა უნდა მოხდეს განსაკუთრებით სწრაფად. მაგალითად, პოლიციურ პატიმრობას დაქვემდებარებული პირის პატიმრობიდან გათავისუფლების საკითხის განხილვის 23 დღით გადადებამ გამოიწვია მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილის დარღვევა საქმეში რეხოკი სლოვენის წინააღმდეგ (*Rehbock v. Slovenia*)²⁰², როგორც ეს მოხდა საქმეში სანჩეზ-რაისე შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Sanchez-Reisse v. Switzerland*)²⁰³, სადაც ორმაგი განცხადების განხილვას ექსტრადიციასთან დაკავშირებულ პროცესში, მოანდომეს შესაბამისად 31 და 46 დღე²⁰⁴. საქმეში ვან გლაბეკე საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Van Glabeke v. France*)²⁰⁵, მომჩივანი იძულებით მოათავსეს ფსიქიატრიულ კლინიკაში 19 დღით. ამ დროის განმავლობაში, არცერთი სასამართლოს მიერ არ მომხდარა მისი დაუყოვნებელი გათავისუფლების შესახებ განცხადების განხილვა, რაც მე-5 მუხლის

195 No. 28212/95, 26.9.02.

196 იხ. აგრეთვე, კლიფტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Clift v. UK*), No. 7205/07, 13.7.10. (ვადაზე ადრე გათავისუფლების პროგრამა ექვემდებარებოდა სახელმწიფო მდივანს - მე-5 მუხლის და მე-14 მუხლის ერთობლივად დარღვევა).

197 No. 50272/99, 20.2.03.

198 No. 44872/98, 26.2.02.

199 იხ. აგრეთვე, სანჩეზ-რაისე შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Sanchez-Reisse v. Switzerland*), No. 27426/95, სერია ა, No. 107, 21.10.86.

200 No. 10533/83, სერია ა, No. 242-B, 24.9.92.

201 No. 36273/97, 26.9.00.

202 No. 29462/95, 28.11.00.

203 No. 2742/95, სერია ა, No. 107, 21.10.86.

204 იხ. აგრეთვე, MB შვეიცარიის წინააღმდეგ (*MB v. Switzerland*), No. 28256/95, 30.11.00 (34 დღით გადავადება); LR საფრანგეთის წინააღმდეგ (*LR v. France*), No. 33395/96, 7.6.02 (24 დღე მომჩივნის მიერ ფსიქიატრიული დაწესებულებიდან გათავისუფლების მოთხოვნასა და სასამართლოზე მის გათავისუფლებას შორის).

205 No. 38287/02, 7.3.06.

მეოთხე ნაწილის დარღვევად ჩაითვალა.

მე-5 მუხლის მეოთხე ნაწილით გათვალისწინებული საქმის სწრაფად განხილვის მოთხოვნა, ბევრად უფრო მკაცრია, ვიდრე მე-6 მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებული, გონივრულ ვადაში საქმის სამართლიანი განხილვის უფლება (იხილეთ ქვემოთ 6.281).

მუხლი 5(5): უკანონო დაპატიმრებისათვის კომპენსაციის უფლება

- 6.217 მე-5 მუხლის მეხუთე ნაწილი უკანონოდ დაკავებულ ან დაპატიმრებულ პირს ანიჭებს კომპენსაციის განხორციელებად უფლებას. ამგვარად, სასამართლოს მიერ მე-5 მუხლის მეხუთე ნაწილის დარღვევის დასადგენად, საჭიროა მე-5 მუხლის ერთი ან მეტი ელემენტის დარღვევის აღმოჩენა. კომპენსაციის მისაღებად დაპატიმრებულისათვის ზიანის მიდგომის მოთხოვნა არ ეწინააღმდეგება მე-5 მუხლის მეხუთე ნაწილს, თუმცა „ზიანი“ ითვალისწინებს როგორც მატერიალურ, ისე არამატერიალურ დანაკარგს.
- 6.218 (ზემოთ მოყვანილ) ისეთ საქმეებში, როგორებიც არის ბროგანი, ბრანიგანი და მაკბრაიდი და კაბალერო, არ არსებობდა მომჩივანთათვის ხელმისაწვდომი კომპენსაციის აღსრულებადი მოთხოვნა და ყოველ საქმეზე სასამართლომ დაადგინა გაერთიანებული სამეფოს მიერ მე-5 მუხლის მეხუთე ნაწილის დარღვევა. საქმეში იანკოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Yankov v. Bulgaria*)²⁰⁶, მე-5 მუხლის მეხუთე ნაწილის დარღვევა დადგინდა, ვინაიდან შიდასახელმწიფოებრივი სამართალი არ ითვალისწინებდა კონვენციის მე-5 მუხლის მესამე და მეოთხე ნაწილების დარღვევისათვის აღსრულებადი კომპენსაციის უფლებას. ეს დებულება დაირღვა აგრეთვე საქმეში დანევი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Danev v. Bulgaria*)²⁰⁷, სადაც უკანონო პატიმრობისათვის კომპენსაციაზე უარის თქმა იმ მიზეზით მოხდა, რომ მომჩივანმა ვერ დაამტკიცა არამატერიალური დაზიანების ფაქტი. სასამართლომ დაადგინა, რომ, სინამდვილეში, ადგილობრივმა სასამართლოებმა მომჩივანს მოსთხოვეს, პატიმრობაში არამატერიალური დაზიანება დაემტკიცებინა ფიზიკური თუ ფსიქიკური ზიანის დამადასტურებელი გარეგნული ნიშნების წარმოდგენით. ამგვარი ფორმალისტური მიდგომა ნიშნავდა, რომ კომპენსაციის მიღება შეუძლებელი იყო დიდი რაოდენობის იმ საქმეთა შემთხვევებში, როდესაც უკანონო პატიმრობა მცირე ხნით გრძელდებოდა და არ გამოიხატებოდა პატიმრის ფიზიკური თუ ფსიქოლოგიური მდგომარეობის აშკარა გაუარესებაში.

206 No. 39084/97, 11.12.03.

207 No. 9411/05, 2.9.10.

მუხლი 6: სამართლიანი სასამართლოს უფლება

6.219

მე-6 მუხლი ადგენს:

1. სამოქალაქო უფლებათა და მოვალეობათა განსაზღვრისას ან წარდგენილი ნებისმიერი სისხლისსამართლებრივი ბრალდების საფუძვლიანობის გამორკვევისას ყველას აქვს გონივრულ ვადაში მისი საქმის სამართლიანი და საქვეყნო განხილვის უფლება კანონის საფუძველზე შექმნილი დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი სასამართლოს მიერ. სასამართლო გადაწყვეტილება ცხადდება საქვეყნოდ, თუმცა მთელ სასამართლო პროცესზე ან მის ნაწილზე პრესა და საზოგადოება შეიძლება არ დაუშვან, დემოკრატიულ საზოგადოებაში მორალის, საზოგადოებრივი წესრიგის ან ეროვნული უშიშროების ინტერესებიდან გამომდინარე, აგრეთვე, როდესაც ამას მოითხოვს არასრულწლოვანთა ინტერესები ან მხარეთა პირადი ცხოვრების დაცვა, ან რამდენადაც, სასამართლოს აზრით, ეს მკაცრად აუცილებელია განსაკუთრებული გარემოებების არსებობისას, როდესაც საქვეყნოება ზიანს მიაყენებდა მართლმსაჯულების ინტერესებს.
2. ყოველი პირი, ვისაც ბრალად ედება სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენა, ითვლება უდანაშაულოდ, ვიდრე მისი ბრალეულობა არ დამტკიცდება კანონის შესაბამისად.
3. ყოველ პირს, ვისაც ბრალად ედება დანაშაულის ჩადენა, აქვს, სულ მცირე, შემდეგი უფლებები:
 - a) მისთვის გასაგებ ენაზე დაუყოვნებლივ და დაწვრილებით ეცნობოს წარდგენილი ბრალდების არსი და საფუძველი;
 - b) ჰქონდეს საკმარისი დრო და შესაძლებლობა საკუთარი დაცვის მოსამზადებლად;
 - c) დაიცვას თავი პირადად ან მის მიერ არჩეული დამცველის მეშვეობით, ან, თუ მას არ გააჩნია საკმარისი საშუალება იურიდიული მომსახურების ასანაზღაურებლად, უფასოდ ისარგებლოს ასეთი მომსახურებით, როდესაც ამას მოითხოვს მართლმსაჯულების ინტერესები;
 - d) დაიკითხოს ან დააკითხვინოს ბრალდების მოწმეები და გამოაძახებინოს და დააკითხვინოს დაცვის მოწმეები ბრალდების მოწმეთა თანაბარ პირობებში;
 - e) ისარგებლოს თარჯიმნის უფასო დახმარებით, თუ მას არ შეუძლია გაიგოს სასამართლოში გამოყენებული ენა, ან ილაპარაკოს ამ ენაზე.

6.220 სამართლიან სასამართლო განხილვაზე უფლება განიმარტა კონვენციის პრეამბულის ტრილში, რომელიც კანონის უზენაესობას აცხადებს ხელშემკვერელი სახელმწიფოების საერთო მემკვიდრეობის ნაწილად, რომელიც, თავის მხრივ, მოიცავს სამართლებრივი გარკვეულობის პრინციპს¹. სამართლიან სასამართლო განხილვასთან მიმართებით 6.1 მუხლში მოცემული ზოგადი მოთხოვნები ვრცელდება როგორც სისხლის, ისე სამოქალაქო სამართალწარმოებაზე, მაგრამ 6.2 და 6.3 მუხლებში მოცემული დამატებითი უფლებები არსებობს მხოლოდ სისხლის სამართლის საქმეებთან მიმართებით. 6.3 მუხლში ჩამოთვლილი უფლებები სამართლიანი სასამართლო განხილვის ზოგადი უფლების შემადგენელია და, შესაბამისად, არ არის ამომწურავი.

6.221 მე-6 მუხლის ფუნდამენტური მნიშვნელოვნების მიუხედავად, მე-15 მუხლი არ გამორიცხავს მისგან გადახვევას. სახელმწიფოებს მოეთხოვებათ განსაკუთრებული სიფრთხილის გამოჩენა მე-6 მუხლით გათვალისწინებული უფლებებით ეფექტიანი

1 Sovtransavto Holding უკრაინის წინააღმდეგ (Sovtransavto Holding v Ukraine), No. 48553/99, 25.7.02, 72-ე პარაგრაფი.

სარგებლობის უზრუნველსაყოფად². გადაწყვეტილების აღსრულებისას, რომელიც თავდაპირველად მიღებულია არახელშემკვრელი სახელმწიფოს მიერ, უნდა არსებობდეს გადასინჯვის მექანიზმი, იმის უზრუნველსაყოფად, რომ თავდაპირველი სამართალწარმოება მე-6 მუხლთან შესაბამისობაში იყოს³. სასამართლოს მიერ სისხლის სამართალწარმოებისას მე-6 მუხლის დარღვევისას, მისი პრაქტიკა სულ უფრო ითვალისწინებს ეროვნულ დონეზე სამართალწარმოების განახლების (იხილეთ 3.17 გადაწყვეტილებათა აღსრულება, მე-6) რეკომენდებებს (და ზოგჯერ მოთხოვნას).

მე-6 მუხლის მოქმედება და სისხლის/სამოქალაქო წარმოების გამიჯვნა

- 6.222 კონვენციის მიხედვით „სამოქალაქო“ და „სისხლის“ სამართლის საქმეებად კლასიფიკაციის ერთმანეთისგან გამიჯვნა მნიშვნელოვანია, ვინაიდან 6.1 მუხლი ვრცელდება ორივე სახის სამართალწარმოებაზე, მაგრამ 6.2 და 6.3 მუხლები მხოლოდ იმ სამართალწარმოებაზე ვრცელდება, რომელიც კონვენციის მიხედვით სისხლის სამართალწარმოებად კლასიფიცირდება.
- 6.223 ტერმინები „სამოქალაქო უფლებები“ და „სისხლის სამართლებრივი ბრალდება“ ავტონომიური კონვენციური კონცეფციებია. შესაბამისად, ეროვნულ დონეზე სამართალწარმოების კლასიფიცირება შესაძლოა რელევანტური იყოს, მაგრამ არა აუცილებლად გადამწყვეტი.
- 6.224 იმის შეფასებისას, სამართალწარმოება არის თუ არა სისხლის სამართლებრივი ხასიათის, სასამართლო განიხილავს ეროვნული კანონმდებლობის მიხედვით სამართალდარღვევის კლასიფიცირებას, განსახილველი სამართალწარმოების ბუნებას და სასჯელის სიმკაცრის ხასიათსა და ხარისხს („ენგელის კრიტერიუმი“)⁴. მაგალითად, გაერთიანებულ სამეფოში საზოგადოებრივი გადასახადის („კენჭისყრის გადასახადი“) გადაუხდელობასთან დაკავშირებული სამართალწარმოება ეროვნული კანონმდებლობით სამოქალაქო სამართალწარმოებად არის კლასიფიცირებული. თუმცა, საქმეზე ბენჰამი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Benham v. UK)⁵ სასამართლომ ეს სამართალწარმოება სისხლის სამართლებრივი ხასიათის მქონედ მიიჩნია, იმ საფუძველზე, რომ ის წამოიწყო საჯარო უწყებამ აღსრულების შესახებ კანონმდებლობით გათვალისწინებული უფლებამოსილების საფუძველზე და განმცხადებელს ემუქრებოდა მაქსიმუმ სამი თვით თავისუფლების აღკვეთა, რეალურად, მას 30-დღიანი პატიმრობა შეუფარდეს. საქმეზე მატიეკი პოლონეთის წინააღმდეგ (Matyjek v. Poland)⁶ სასამართლოს მოსთხოვეს „ლუსტრაციის სამართალწარმოების“ ბუნების შეფასება, რომლის მიმდინარეობისასაც განმცხადებელს ბრალი ედებოდა იმაში, რომ მან იცრუა კომუნისტური წყობის დროს საიდუმლო სამსახურებთან მისი თანამშრომლობის შესახებ. მიუხედავად იმისა, რომ ეროვნული კანონმდებლობით ეს სამართალწარმოება არ ხასიათდებოდა როგორც სისხლის სამართლის, სამართალდარღვევის სისხლის სამართლებრივი კონოტაციის და სასჯელის სიმკაცრის გათვალისწინებით, სასამართლომ დაასკვნა, რომ განმცხადებლის წინააღმდეგ წაყენებული ბრალდებები წარმოადგენდა სისხლის სამართლებრივ ბრალდებას მე-6 მუხლის მნიშვნელობისთვის. დიდმა პალატამ დაადასტურა საქმეზე იუსილა ფინეთის წინააღმდეგ (Jussila v. Finland)⁷, რომ საგადასახადო დავებთან დაკავშირებულ

2 იხილეთ, მაგალითად, T იტალიის წინააღმდეგ (T v. Italy), No. 14104/88, 12.10.92, 29-ე პარაგრაფი.

3 იხილეთ, მაგალითად, პელეგრინი იტალიის წინააღმდეგ (Pellegrini v. Italy), No. 30882/96, 20.7.01 (ცხებოდა გატიკანის სასამართლოთა გადაწყვეტილებას).

4 ენგელი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Engel and others v. Netherlands), 8.6.76, სერია A, No. 22. იხილეთ, ასევე, მაგალითად, ოზტურქი გერმანიის წინააღმდეგ (Öztürk v. Germany), No. 8544/79, სერია A, No. 73, 21.2.84, 50-ე პარაგრაფი; JB შვეიცარიის წინააღმდეგ (JB v. Switzerland), No. 31827/96, 3.5.01, 44-ე პარაგრაფი.

5 No. 19380/92, 10.6.96.

6 No. 38184/03, გადაწყვეტილება 30.5.06.

7 No. 73053/01, 23.11.06. თუმცა სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-6 მუხლის სამოქალაქო სამართლებრივი ასპექტები არ ვრცელდება საგადასახადო წარმოებაზე. იხილეთ ფერაზინი იტალიის წინააღმდეგ (Ferrazzini v. Italy), No. 44759/98, 12.7.01.

წარმოებაზე მე-6 მუხლის (სისხლისსამართლებრივი წარმოების ნაწილში) მოქმედების გავრცელება დამოკიდებული იქნება „ენგელის კრიტერიუმზე“. მიუხედავად იმისა, რომ ამ საქმეზე საგადასახადო ბრალდება ფისკალური რეჟიმის ნაწილად იქნა მიჩნეული, ის გამოიყენეს გამაფრთხილებელი და სადამსჯელო მიზნებით და, შესაბამისად, მე-6 მუხლის მოქმედება ვრცელდებოდა (მიუხედავად სასჯელის მცირე მნიშვნელობისა).

6.225 ეროვნული კანონმდებლობით დისციპლინურ და სისხლისსამართლებრივ სამართალდარღვევად განსაზღვრულ სამართალდარღვევებს შორის შესაძლოა მცირე სხვაობა იყოს. შესაბამისად, საკვანძო საკითხი, რომელიც დღის წესრიგში დადგა საქმეზე ეზეჰი და კონორსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Ezeh and Connors v. UK*)⁸, იყო – ვრცელდებოდა თუ არა მე-6 მუხლი პატიმრების წინააღმდეგ წარმოებულ დისციპლინურ წარმოებაზე. „ენგელის კრიტერიუმზე“⁹ დაყრდნობით დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ მე-6 მუხლი ვრცელდებოდა ამგვარ წარმოებაზე¹⁰: განმცხადებლისთვის წაყენებული ბრალდება (ძალადობის მუქარა და თავდასხმა) უტოლდებოდა სისხლის სამართალდარღვევას; ბრალის დამტკიცების შემდეგ დასჯას დაქვემდებარებული ქმედებისთვის შესაძლებელი იყო დამატებითი დღეების განსაზღვრა ციხის დირექტორის მიერ და ეს წარმოადგენდა თავისუფლების აღკვეთის ახალ პერიოდს; განმცხადებელს 40 და შვიდი დამატებითი დღე შეეფარდა. 6.3.c მუხლის დარღვევა დადგინდა საქმეზე ეზეჰი და კანორსი, რადგანაც განმცხადებელს უარი ეთქვა ციხის დირექტორის წინაშე საქმის განხილვისას სამართლებრივი წარმომადგენლობის უფლებაზე. მიუხედავად იმისა, რომ ავსტრიის ეროვნულმა სასამართლომ დისციპლინურ წარმოებად მიიჩნია წარმოება საქმეზე T ავსტრიის წინააღმდეგ (*T v. Austria*)¹¹, სადაც განმცხადებელი დააჯარიმეს უფლებამოსილების გადამეტებისთვის უფასო იურიდიული დახმარების მოთხოვნასთან დაკავშირებული საქმისწარმოებისას, სასამართლომ ის სისხლის სამართალწარმოებად დააკვალიფიცირა, განსახილველი სასჯელის და მისი თავისუფლების აღკვეთად გარდაქმნის შესაძლებლობის გათვალისწინებით.

6.226 საქმეზე ფილიპსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Phillips v. UK*)¹² განმცხადებელი 6.2 მუხლზე დაყრდნობით ჩიოდა (იხილეთ 6.298 ქვემოთ) უდანაშაულობის პრეზუმფციის დარღვევის გამო, ნარკოტიკული საშუალებების ტრეფიკინგისთვის მისი ბრალდების შედეგად კონფისკაციის პროცედურასთან მიმართებით, მის მიმართ კანონით გათვალისწინებული ეჭვის გამო. სასამართლომ მიიჩნია, რომ ამგვარი სამართალწარმოება, რომელიც სასჯელის განსაზღვრის პროცედურის ანალოგიურია, არ ითვალისწინებს ახალ „ბრალდებას“ და, შესაბამისად, 6.2 მუხლი მასზე არ ვრცელდება. მიუხედავად ამისა, 6.1 მუხლი ვრცელდებოდა და სისხლის სამართლის საქმეებზე უდანაშაულობის პრეზუმფციაზე უფლება აისახება სამართლიანი სასამართლო მოსმენის ზოგად ცნებაში. ამით ფაქტობრივად შემოთავაზებულია 6.1 მუხლის 6.2 ან 6.3 მუხლებთან ერთობლიობაში შეფარდება, თუკი არსებობს ამ უკანასკნელთა მოქმედების ვარაუდი, მაგრამ ფილიპსის საქმეზე სასამართლო 6.1 მუხლს თავისი ინიციატივით დაეყრდნო: განმცხადებელს მასზე მითითება არ გაუკეთებია.

6.227 სისხლის სამართლის საქმეებზე მე-6 მუხლი, როგორც წესი, მოქმედებს იმ მომენტიდან, როდესაც ეჭვმიტანილს ბრალს წაუყენებენ, თუმცა შესაძლოა უფრო ადრეც ამოქმედდეს

8 Nos. 39665/98 და 40086/98, 9.10.03.

9 ენგელი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Engel and others v. Netherlands*), 8.6.76, სერია A, No. 22, 82-3 პარაგრაფები.

10 11 ხმით ეჭვისი წინააღმდეგ. მაგრამ იხილეთ: ფერეირა პორტუგალიის წინააღმდეგ (*Ferreira v. Portugal*), No. 41921/98, გადაწყვეტილება 28.9.00 (მე-6 მუხლი არ ვრცელდება სამხედრო დისციპლინურ წარმოებაზე).

11 No. 27783/95, 14.11.00.

12 No. 41087/98, 5.7.01, 11 BHRC 280. საქმეზე საკოსია ავსტრიის წინააღმდეგ (*Saccoccia v. Austria*), No. 69917/01, გადაწყვეტილება 5.7.07, სასამართლომ დაადგინა, რომ ავსტრიის სასამართლოებში შეერთებული შტატების სასამართლოს დაჯარიმების ბრძანების აღსრულებასთან დაკავშირებული საქმის წარმოება არ მოიცავდა მე-6 მუხლის სისხლისსამართლებრივ ასპექტებს (რადგანაც ეს წარმოება არ ითვალისწინებდა ახალი მსჯავრის დადგენას), შესაბამისად, მე-6 მუხლის სამოქალაქო სამართლებრივი ასპექტები მოქმედებდა.

(ვთქვით, დაკავების მომენტიდან და/ან წინასწარი გამოძიებისას), როდესაც ეჭვმიტანილის მდგომარეობა „მნიშვნელოვნად შეიცვალა“ სხვა ღონისძიებით¹³. მისი მოქმედება გავრცელდება სრულად მთელი სისხლის სამართლის საქმის წარმოებისას გასაჩივრების დასრულებამდე, სასჯელის მისჯის ჩათვლით¹⁴. გამონაკლისის სახით, მე-6 მუხლის მოქმედება შესაძლოა ასევე გავრცელდეს სასჯელმისჯილი პატიმრის გადაცემაზე¹⁵. მე-6 მუხლის მოქმედება ასევე არ ვრცელდება, როდესაც სახელმწიფო ბრალდება არ მონაწილეობს, მაგალითად, პოლიციის გაფრთხილებებზე¹⁶. ის ასევე არ ვრცელდება ექსტრადიციისთან დაკავშირებულ სამართალწარმოებაზე¹⁷ ან ევროპული პატიმრობის ბრძანების აღსრულებასთან დაკავშირებულ საქმეებზე¹⁸.

მე-6 მუხლის მოქმედების გავრცელება სამოქალაქო სამართალწარმოებაზე

6.228 რაც შეეხება სამოქალაქო სამართალწარმოებას, მე-6 მუხლი გამიზნულია თავისი არსით, ეროვნული კანონმდებლობით უკვე აღიარებული საპროცესო უფლებების დაცვის უზრუნველყოფისთვის. სამოქალაქო საქმეებზე მე-6 მუხლის მოქმედების გასავრცელებლად სამი პირობა უნდა არსებობდეს:

1. სამოქალაქო უფლება ან ვალდებულება უნდა იყოს დავის საგანი;
2. სამოქალაქო უფლებასთან დაკავშირებით უნდა არსებობდეს დავა; და
3. ამ დავის განხილვა მიმდინარეობდეს.

6.229 პირველი პირობის დასაკმაყოფილებლად სახეზე უნდა იყოს „უფლება“, რომლის არსებობის მტკიცება მაინც არის შესაძლებელი ეროვნულ კანონმდებლობაზე დაყრდნობით¹⁹. ზოგადად, „სამოქალაქო უფლება“ კერძოსამართლებრივ უფლებას უტოლდება და არა საჯაროსამართლებრივ უფლებას. ტერმინს ავტონომიური მნიშვნელობა აქვს და, შესაბამისად, ეროვნულსამართლებრივი კლასიფიცირება შესაძლოა რელევანტური იყოს, მაგრამ არა გადაწყვეტი²⁰. საჯარო სამართალწარმოება შესაძლოა ასევე მოექცეს 6.1 მუხლის მოქმედების სფეროში, თუ კერძოსამართლებრივი უფლების განუყოფელი ნაწილია (როგორიცაა მატერიალურ ღირებულებებთან დაკავშირებული უფლებები). განსხვავება შესაძლოა ყოველთვის ამკარა არ იყოს და გასაგებია, რომ კრიტიკის

13 იხილეთ, მაგალითად, ეკლე გერმანიის წინააღმდეგ (Eckle v. Germany), No. 8130/78, 15.7.82, 73-ე პარაგრაფი. იხილეთ, ასევე, ჰენეი და მაკგინესის ირლანდიის წინააღმდეგ (Heaney and McGuinness v. Ireland), No. 34720/97, 21.12.00, 42-ე პარაგრაფი; ლუინი ირლანდიის წინააღმდეგ (Luinn v. Ireland), No. 36887/97, 21.12.00, 42-ე პარაგრაფი; ბრენანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Brennan v. UK), No. 39846/98, 16.10.01; ოპალორანი და ფრანსის გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (O'Halloran and Francis v. UK), Nos. 15809/02 და 25624/02, 29.6.07; ალექსანდრ ზაიჩენკო რუსეთის წინააღმდეგ (Aleksandr Zaichenko v. Russia), No. 39660/02, 18.2.10.

14 იხილეთ, მაგალითად, ეკლე გერმანიის წინააღმდეგ (Eckle v. Germany), No. 8130/78, 15.7.82; ფინდლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Findlay v. UK), No. 22107/93, 25.2.97 (სასჯელის მისჯა); T და V. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (T and V v. UK), .Nos. 24724/94 და 24888/94, 16.12.99 (ტარიფის განსაზღვრა).

15 იხილეთ, მაგალითად, ბიუენი გერმანიის წინააღმდეგ (Buijen v. Germany), No. 27804/05, 1.4.10. თუმცა 6.1 მუხლი, როგორც წესი, არ გავრცელდება ამგვარ საქმისწარმოებაზე. იხილეთ: ვეერმაე ფინეთის წინააღმდეგ (Veermee v. Finland), No. 38704/03, გადაწყვეტილება 15.3.05; ჩოზნასკი შვედეთის წინააღმდეგ (Csoszanski v. Sweden), No. 22318/02, გადაწყვეტილება 27.6.06; სზაბო შვედეთის წინააღმდეგ (Szabo v. Sweden), No. 28578/03, გადაწყვეტილება 27.6.06.

16 იხილეთ, მაგალითად, R გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (R v. UK), No. 33506/05, გადაწყვეტილება 4.1.07 (პოლიციის გაფრთხილება სკოლის მოსწავლე ბიჭის მიმართ შეურაცხმყოფელი თავდასხმის ბრალდებასთან მიმართებით; სქესობრივი დანაშაულისთვის მსჯავრდებულთა სარეგისტრაციო ბაზაში შეყვანილი მონაცემი ორ-ნახევარი წლით, რაც ჩანაწერის სახით არსებობდა პოლიციის ეროვნულ კომპიუტერულ სისტემაში, რაზე წვდომაც შეზღუდული იყო - მე-6 მუხლის მოქმედება არ ვრცელდება).

17 იხილეთ, მაგალითად, პენაფიელ სალგადო ესპანეთის წინააღმდეგ (Peñafiel Salgado v. Spain), No. 65964/01, გადაწყვეტილება 16.4.02.

18 მონედერო ანგორა ესპანეთის წინააღმდეგ (Monedero Angora v. Spain), No. 41138/05, გადაწყვეტილება 7.10.08.

19 იხილეთ, მაგალითად, კუნკოვა და კუნკოვი რუსეთის წინააღმდეგ (Kunkova and Kunkov v. Russia), No. 74690/01, 12.10.06; Ladbrokes Worldwide Betting შვედეთის წინააღმდეგ (Ladbrokes Worldwide Betting v. Sweden), No. 27968/05, გადაწყვეტილება 6.5.08; აჰტინენი ფინეთის წინააღმდეგ (Ahtinen v. Finland), No. 48907/99, 23.9.08.

20 იხილეთ, მაგალითად, ფერაზინი იტალიის წინააღმდეგ (Ferrazzini v. Italy), No. 44759/98, 12.7.01, 24-ე პარაგრაფი.

საგანი გახდება, როგორც გაუგებარი და ბუნდოვანი²¹. მაგალითად, სასამართლომ „სამოქალაქო უფლებების“ ტოლფასად მიიჩნია შემდეგი:

- ასოციაციის რეგისტრაციის მოთხოვნის განცხადება²²;
- კარგი რეპუტაციით სარგებლობის უფლება²³;
- სახელმწიფოსგან კომპენსაციის მოთხოვნის სამოქალაქო საჩივარი²⁴;
- გარემოსგანმომდინარეისკისგანადეკვატურიფიზიკურიდაცვისუზრუნველყოფაზე უფლება (რომელიც აღიარებულია ეროვნული კანონმდებლობით)²⁵;
- სამოქალაქო სამოგადოებრივი ორგანიზაციების უფლება, გაასაჩივრონ გარემოს დაცვასთან დაკავშირებით მიღებული გადაწყვეტილებები²⁶; და
- კონკრეტულ წლებში ორავულისა და ზღვის კალმახის მოპოვების უფლება²⁷.

6.230 შემდეგთან მიმართებით ჩაითვალა, რომ არ ეხება „სამოქალაქო უფლებებს“:

- საგადასახადო სამართალწარმოება²⁸ (მათ შორის, საბაჟო ვალდებულებები და ბრალდებები)²⁹;
- პასიური საარჩევნო ხმის უფლება³⁰ ან პარლამენტის წევრის პენსიის მიღების უფლება³¹;
- საჯარო სასამართლო პროცესების შესახებ ანგარიშების მომზადება³²;
- არჩევნების დამკვირვებლის უფლება საარჩევნო დოკუმენტაციამ წევდომამზე³³;

21 ბ. ვან დაიკი „სამოქალაქო უფლებათა და ვალდებულებათა“ განმარტება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ – კიდევ ერთი ნაბიჯი წინ“, ფ. მატჩერი და ჰ. პეტროლდი (რედაქტირება), ადამიანის უფლებათა დაცვა: ევროპული განზომილება, Heymanns Verlag KG, 1988.

22 APEH Uldozotteinek Szovetsege და სხვები უნგრეთის წინააღმდეგ (APEH Uldozotteinek Szovetsege and others v. Hungary), No. 32367/96, 5.10.00.

23 ტოლსტოი მილოსლავსკი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Tolstoy Miloslavsky v. UK), No. 18139/91, 13.7.95, 58-ე პარაგრაფი; კურზაჩი პოლონეთის წინააღმდეგ (Kurzac v. Poland), No. 31382/96, 22.2.01, მე-20 პარაგრაფი; საქმეები კორდოვა იტალიის წინააღმდეგ (Cordova v. Italy), Nos. 40877/98 და 45649/99, 30.1.03; კუსმიერეკი პოლონეთის წინააღმდეგ (Kusmieriek v. Poland), No. 10675/02, 21.9.04.

24 იხილეთ, მაგალითად, აქსოი თურქეთის წინააღმდეგ (Aksoy v. Turkey), No. 21987/93, 18.12.96.

25 თაშკინი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (Taschin and others v. Turkey), No. 46117/99, 10.11.04. იხილეთ ასევე ოქაი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (Okay and others v. Turkey), No. 36220/97, 12.7.05.

26 იხილეთ, მაგალითად, Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox-Collectif stop Melox et Mox საფრანგეთის წინააღმდეგ (Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox-Collectif stop Melox et Mox v. France), No. 75218/01, გადაწყვეტილება 28.3.06; L'Eralbière A.S.B.L ბელგიის წინააღმდეგ (L'Eralbière A.S.B.L v. Belgium), No. 49230/07, 24.2.09.

27 პოსტი და რაჰკო ფინეთის წინააღმდეგ (Posti and Rahko v. Finland), No. 27824/95, 24.9.02, 52-ე პარაგრაფი. იხილეთ ასევე ალატულკილა ფინეთის წინააღმდეგ (Alatulkila v. Finland), No. 33538/96, 28.7.05.

28 ფერაზინი იტალიის წინააღმდეგ (Ferrazzini v. Italy), No. 44759/98, 12.7.01 (11 ხმით ექვსის წინააღმდეგ). თუმცა იხილეთ O.B. Heller A.S. და Československá Obchodní banka A.S. ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (O.B. Heller A.S. and Československá Obchodní banka A.S. v. Czech Republic), Nos. 55631/00 და 55728/00, გადაწყვეტილება 9.11.04 (საბაჟო ორგანოების მიერ ინიცირებული საქმის წარმოება ეხებოდა განმცხადებელ კომპანიებსა და იმპორტიორ კომპანიებს შორის გაფორმებული საგარანტიო წერილების შინაარსს – შესაბამისად, ისინი იყო „სამოქალაქო“ 6.1 მუხლის მოქმედებისთვის) და რავონი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Ravon v. France), No. 18497/03, 21.2.08 (საგადასახადო ორგანოების მიერ საგზოვრებელის ჩრეკის კანონიერებასთან დაკავშირებული დავა – განმცხადებლის სახლის პატივისცემის „სამოქალაქო უფლება“ იყო დღის წესრიგში).

29 Emesa Sugar N.V. ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Emesa Sugar N.V. v. Netherlands), No. 60230/00, გადაწყვეტილება 13.1.05.

30 პიერ-ბლოში საფრანგეთის წინააღმდეგ (Pierre-Bloch v. France), No. 24194/94, 21.10.97.

31 პაპონი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Papon v. France), No. 344/04, გადაწყვეტილება 11.10.05.

32 მაკაი და BBC შოტლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Mackay and BBC Scotland v. UK), No. 10734/05, 7.12.10.

33 Geraguyun Khorhurd Patgamavorakan Akumb სომხეთის წინააღმდეგ (Geraguyun Khorhurd Patgamavorakan Akumb v. Armenia), No. 11721/04, გადაწყვეტილება 14.4.09.

- სისხლის სამართალწარმოებისას გამართლების შედეგად კომპენსაციის დისკრეციულად განსაზღვრა³⁴; და
- ევროკავშირის ტერიტორიაზე თავისუფლად გადაადგილების უფლება³⁵.

6.231 საქმეზე მააოუია საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Maaouia v. France*)³⁶, სასამართლოს დიდმა პალატამ დაადასტურა კომისიის მანამდელი გადაწყვეტილებები იმასთან მიმართებით, რომ უცხოელების შესვლასთან, ქვეყანაში დარჩენასთან და დეპორტაციასთან დაკავშირებული გადაწყვეტილებები (როგორცაა წარმოება გაძევების ბრძანების გაუქმებამდე) არ ეხება „სამოქალაქო უფლების“ განსაზღვრას (არც სისხლის სამართლებრივი ბრალდება, რომელიც საგანგებო პრევენციული ღონისძიება იყო საიმეგრაციო კონტროლის მიზნით)³⁷.

6.232 საჯარო მოსამსახურეებსა და მათ დამქირავებლებს შორის დავებზე 6.1 მუხლის მოქმედების გავრცელება სადავოდ არის მიჩნეული. 1999 წლის გადაწყვეტილებაში საქმეზე პელეგრინი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Pellegrin v. France*) სასამართლომ ამ სფეროში უზუსტობების დაკონკრეტება დაისახა მიზნად და დაადგინა „ფუნქციური კრიტერიუმი“, რომელიც განსაზღვრავს, რომ იმ თანამდებობის პირების მიერ წარდგენილი საჩივრები, რომელთა თანამდებობები ითვალისწინებს საჯარო სამართლით დადგენილი უფლებამოსილების განხორციელებას, მე-6 მუხლის მოქმედების გარეშე ექცევა (რაც იმას ასახავს, რომ კონკრეტულ საჯარო მოსამსახურეებს კონკრეტული ნდობის და საკუთარი დამქირავებლის მიმართ ერთგულების ვალდებულება აქვთ)³⁸.

34 მასონი და ვან ზონი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Masson and van Zon v. Netherlands*), No. 15346/89, 28.9.95.

35 ადამსი და ბენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Adams and Benn v. UK*), Nos. 28979/95 და 30343/96, გადაწყვეტილება 13.1.97.

36 No. 39652/98, 5.10.00.

37 იხილეთ, ასევე, მაგალითად, პანიეჰეიგალეი დანიის წინააღმდეგ (*Panjeheighalehei v. Denmark*), No. 11230/07, გადაწყვეტილება 13.10.09; დალეა საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Dalea v. France*), No. 964/07, გადაწყვეტილება 2.2.10. უზბეკეთში ექსტრადიციასთან მიმართებით მსგავსი გადაწყვეტილება იქნა მიღებული საქმეზე მამატკულოვი და ასკაროვი თურქეთის წინააღმდეგ (*Mamatkulov and Askarov v. Turkey*), Nos. 46827/99 და 46951/99, 4.2.05. განმცხადებელი ასევე ჩიოდა უზბეკეთში სისხლის სამართლის საქმის წარმოების უსამართლობასთან დაკავშირებით. მამატკულოვის საქმეზე სასამართლომ სოერინგის საქმის ციტირება მოახდინა, სადაც მან განაცხადა, რომ „სასამართლო არ გამოიყენებს, რომ საკითხი შესაძლოა გამონაკლისის სახით დაისვას მე-6 მუხლის საფუძველზე ექსტრადიციის შესახებ გადაწყვეტილებით, გარემოებებში, როდესაც გაქცეული სამართლიან სასამართლო განხილვაზე უარს მიიღება ან უარის რისკის ქვეშ იყო“. მიუხედავად იმისა, რომ განმცხადებლის წარმომადგენლებს არ შეეძლოთ მათთან დაკავშირება თურქეთიდან უზბეკეთში ექსტრადიციის შემდეგ, სასამართლომ არ დააკმაყოფილა მათი საჩივარი მე-6 მუხლიდან მიმართებით იმ საფუძველზე, რომ არ არსებობდა „საკმარისი მტკიცებულება იმის დემონსტრირებისთვის, რომ სასამართლო განხილვისას ნებისმიერი შესაძლო შესაბამისი გამოიწვევდა მართლმსაჯულების აშკარა უარყოფას“ (91-ე პარაგრაფი) – მაგრამ, იხილეთ ასევე მოსამართლე ბრატცას, ბონელოსა და ჰელიდანის ერთობლივი განხილვებული მოხსენება იმის შესახებ რომ მე-6 მუხლი დაირღვა. იხილეთ ასევე სტეპლტონი ირლანდიის წინააღმდეგ (*Stapleton v. Ireland*), No. 56588/07, გადაწყვეტილება 4.5.10. საქმეზე მამატკულოვი განმცხადებლებსა და მათ ადვოკატებს შორის კონტაქტის არარსებობის გამო სასამართლომ დაადგინა 34-ე მუხლის დამოუკიდებელი დარღვევა (იხილეთ დაწვრილებით 2.59-2.6 პარაგრაფები ზემოთ). მე-5 მუხლის ფარგლებში საკითხები წამოიწვეს, თუ არსებობს თვითნებური დაპატიმრების აშკარა რისკი (ტომიკი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Tomic v. UK*), No. 17387/03, გადაწყვეტილება 14.10.03). პატიმრობის ევროპული ბრძანების ამოქმედება ასევე არ ექცევა მე-6 მუხლის მოქმედების ქვეშ (არც სამოქალაქო და არც სისხლის სამართლის ქოლგის ქვეშ); იხილეთ მონედერო ანგორა ესპანეთის წინააღმდეგ (*Monedero Angora v. Spain*), No. 41138/05, გადაწყვეტილება 7.10.08.

38 პელეგრინი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Pellegrin v. France*), No. 28541/95, 18.12.99. იხილეთ ასევე, მაგალითად, მარტინეს-კარო ესპანეთის წინააღმდეგ (*Martinez-Caro v. Spain*), No. 42648/98 და სხვა, გადაწყვეტილება 7.3.2000 (მაღალი რანგის დიპლომატიური და საელჩოს ოფიცრები); კაჟანენი ფინეთის წინააღმდეგ (*Kajanen v. Finland*), No. 36401/97, გადაწყვეტილება 19.10.2000 და პიტკევიჩი რუსეთის წინააღმდეგ (*Pitkevich v. Russia*), No. 47936/99, გადაწყვეტილება 8.2.2001 (მოსამართლეები); კასტანჰეირა ბაროსი პორტუგალიის წინააღმდეგ (*Castanheira Barros v. Portugal*), No. 36945/97, 26.10.00 და ვერნერი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Werner v. Poland*), No. 26760/95, 15.11.01 (სასამართლო ლიკვიდატორები); დევლინი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Devlin v. UK*), No. 29545/95, 30.10.01 (ადმინისტრაციული თანამშრომელი საჯარო სამსახურში); კნაუთი გერმანიის წინააღმდეგ (*Knauth v. Germany*), No. 411/98, გადაწყვეტილება 22.11.01 (მასწავლებელი); პეტერსენი გერმანიის წინააღმდეგ (*Petersen v. Germany*), No. 39793/98, გადაწყვეტილება 22.11.01 (უნივერსიტეტის ლექტორი); მიკოვსკი იუგოსლავიის ყოფილი რესპუბლიკა მაკედონიის წინააღმდეგ (*Mickovski v. Former Yugoslav Republic of Macedonia*), No. 68329/01, გადაწყვეტილება 10.11.05 (გენერალური სოლისიტორის მოადგილე); მარტინი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Martinié v. France*), No. 58675/00, 12.4.06 (სკოლის ბუღალტერი); კანაიევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Kanayev v. Russia*), No. 43726/02, 27.7.06 (საზღვაო კაპიტანი); სტოაკოვიჩი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Stojakovic v. Austria*), No. 30003/02, 9.11.06 (ფედერალური კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორი).

თუმცა, ამ ტესტის გამოყენებით გამოწვეული ანომალიების ფონზე, დიდმა პალატამ 2007 წლის გადაწყვეტილებაში ვილჰო ესკელინენი ფინეთის წინააღმდეგ (Vilho Eskelinen v. Finland)³⁹ ხელახლა შეაფასა პოზიცია და დაადგინა, რომ 6.1 მუხლი არ გავრცელდება საჯარო მოსამსახურეებზე მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ: (1) ეროვნული კანონმდებლობა პირდაპირ გამოირიცხავს კონკრეტული თანამდებობის ან კატეგორიის საჯარო მოსამსახურეების მიერ სასამართლოსთვის მიმართვის უფლებას; და (2) გამორიცხვა დასაბუთებულია სახელმწიფო ინტერესების შემცველი ობიექტური არგუმენტებით⁴⁰.

მეორე პირობა (6.1 მუხლის სამოქალაქო სამართალწარმოებაზე გავრცელებისთვის) სადავო სამოქალაქო უფლებასთან მიმართებით ეროვნული კანონმდებლობის საფუძველზე ქმედითი მოთხოვნის არსებობა – დავა, რომელიც „ნამდვილი და რეალურია“⁴¹. ამ მოთხოვნამ ყველაზე დიდი დებატი გამოიწვია საქმეებზე, სადაც მატერიალურ უფლებასთან მიმართებით პროცედურული შეზღუდვა არსებობდა. მაგალითად, საქმეზე ოსმანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Osman v. UK)⁴² მოპასუხე სახელმწიფო ამტკიცებდა, რომ მეორე განმცხადებლისა და მისი ვაჟის მიმართ გაუფრთხილებელი სროლის თავიდან აცილებასთან დაკავშირებით პოლიციის მიმართ საჩივრის წარდგენის მატერიალურ უფლებას ეროვნული კანონმდებლობა არ ითვალისწინებდა, შესაბამისად, 6.1 მუხლის მოქმედება არ ვრცელდებოდა. თუმცა ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ 6.1 მუხლი მოქმედებდა იმ საფუძველით, რომ განმცხადებელს ჰქონდა საჩივრის წარდგენის უფლება დაუდევრობასთან დაკავშირებით, რომელიც ექვემდებარებოდა წესს, რომელსაც ეროვნული სასამართლოები იყენებდნენ საჯარო პოლიტიკის საფუძვლებზე დაყრდნობით, რაც გამორიცხავდა გამოძიებისა და დანაშაულთან ბრძოლის კონტექსტში პოლიციის პასუხისმგებლობას დაუდევრობისთვის (მაგრამ იხილეთ მოგვიანებით მიღებული გადაწყვეტილება საქმეზე Z გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Z v. UK), რომელზეც ციტირებაა 6.247 პარაგრაფში). 6.1 მუხლი აუცილებლად არ მოითხოვს სამართლებრივი დაცვის ისეთი საშუალების არსებობას, რომელიც ფორმალურად აღიარებულია ეროვნული კანონმდებლობით. მაგალითად, საქმეზე გოროუ საბერძნეთის წინააღმდეგ (Gorou v. Greece) (No.2)⁴³ განმცხადებელმა საჯარო მოსამსახურემ სისხლისსამართლებრივი საჩივარი შეიტანა კოლეგის წინააღმდეგ, რომელმაც მოითხოვა სამართალწარმოებაში ჩართვა სამოქალაქო სამართალწარმოების მხარის სტატუსით. სისხლის სამართლის სასამართლოს მიერ მისი კოლეგის გამართლების შემდეგ განმცხადებელმა პროკურორის მოსთხოვა საკასაციო სასამართლოში საჩივრის შეტანა სამართლებრივ საფუძველთან დაკავშირებით. ამგვარი მოთხოვნის წაყენებისას განმცხადებელი დაეყრდნო არა კანონმდებლობას, არამედ დამკვიდრებულ სასამართლო პრაქტიკას. მოპასუხე სახელმწიფომ სადავო გახადა 6.1 მუხლის მოქმედების გავრცელება, ამტკიცებდა რა, რომ განმცხადებლის მოთხოვნები არ შეიძლება დახასიათებულიყო როგორც „სამართლებრივი დაცვის საშუალება“. თუმცა, ამ მოთხოვნებთან დაკავშირებული უდავო სასამართლო პრაქტიკის გათვალისწინებით და იმის დადგენის საფუძველზე, რომ ეს მოთხოვნა

39 No. 63235/00, 19.04.07 (12 ხმით ხუთის წინააღმდეგ).

40 ამ კრიტერიუმის ამოქმედებისას, მიჩნეულ იქნა, რომ 6.1 მუხლი არ მოქმედებდა დისციპლინურ საფუძველზე ჯარისკაცის პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლების შესახებ სამხედრო საბჭოს გადაწყვეტილებაზე (სუქუთი თურქეთის წინააღმდეგ (Sukut v. Turkey), No. 59773/00, გადაწყვეტილება 11.9.07), მაგრამ ვრცელდებოდა მოსამართლის წინააღმდეგ ინიცირებულ დისციპლინურ წარმოებაზე (ოლუჯიკი ხორვატიის წინააღმდეგ (Olujic v. Croatia), No. 22330/05, 5.2.09), პარლამენტის პერსონალის მიერ ინიცირებულ წარმოებაზე (სავინო და სხვები იტალიის წინააღმდეგ (Savino and others v. Italy), Nos. 17214/05, 20329/05 და 42113/04, 28.4.09), და პოლონეთის საელჩოში მდივნის/სატელეფონო ოპერატორის გათავისუფლებასთან დაკავშირებულ წარმოებაზე (ჩუდაკი ლიეტუვის წინააღმდეგ (Cudak v. Lithuania), No. 15869/02, 23.3.10 – თუმცა აღინიშნა, რომ ამ საქმეზე სათუო იყო ესკალინენის კრიტერიუმის მოქმედების გავრცელება, რადგანაც განმცხადებელი რეალურად არ იყო ლიეტუის საჯარო მოსამსახურე).

41 იხილეთ, მაგალითად, სკორობოგატიხი რუსეთის წინააღმდეგ (Skorobogatykh v. Russia), No. 37966/02, გადაწყვეტილება 8.6.06.

42 No. 23452/94, 28.2.98 – უფრო დეტალურად განხილულია ქვემოთ 6.246, მაგრამ იხილეთ ასევე პაუელი და რაინერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Powell and Rayner v. UK), No. 9310/81, სერია A, No. 172, 21.2.90.

43 No. 12686/03, 20.3.09.

მთელი იმ სამართალწარმოების განუყოფელი ნაწილი იყო, რომელსაც განმცხადებელი შეუერთდა სამოქალაქო პროცესის მხარედ კომპენსაციის მისაღებად, დიდი პალატის უმრავლესობამ აღიარა, რომ მისი მოთხოვნა ეხებოდა „სამოქალაქო უფლებასთან დაკავშირებულ დავას“ 6.1 მუხლის მიზნებისთვის⁴⁴.

- 6.233 6.1 მუხლის მოქმედების სამოქალაქო სამართალწარმოებაზე გავრცელების მესამე პირობა მდგომარეობს იმაში, რომ სამართალწარმოება მიმართული უნდა იყოს „სამოქალაქო უფლების“ განსაზღვრისკენ⁴⁵. განსახილველი სამართალწარმოების შედეგები „პირდაპირ განმსაზღვრელი“ უნდა იყოს „სამოქალაქო უფლებისთვის“; სუსტი კავშირი ან დაშორებული შედეგები არ გამოიწვევს მე-6 მუხლის ამოქმედებას. საქმეზე ფაიედი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Fayed v. UK*)⁴⁶ განმცხადებელი ჩიოდა სახელმწიფო ინსპექტორატის მიერ კომპანია „House of Fraser“-ის შესახებ ანგარიშის გამოქვეყნების გამო. ისინი ამტკიცებდნენ, რომ ინსპექტორების მიგნება მათი არაკეთილსინდისიერების შესახებ გადამწყვეტი იყო კარგ რეპუტაციაზე მათ სამოქალაქო უფლებასთან მიმართებით. თუმცა, სასამართლომ დაადგინა, რომ ინსპექტორების ფუნქცია არსებითად საგამომძიებლო იყო და არ განსაზღვრავდა განმცხადებლების სამოქალაქო უფლებებს. საქმეზე გუტფროინდი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Gutfreund v. France*)⁴⁷ სასამართლომ დაადგინა, რომ 6.1 მუხლის მოქმედება ვერ გავრცელდებოდა სისხლის სამართლის საქმეზე უფასო იურიდიული დახმარების მოთხოვნის განცხადებაზე, რადგანაც ის არ იყო გადამწყვეტი სამოქალაქო უფლებისთვის (ან სისხლის სამართლის ბრალდებისთვის).
- 6.234 მე-6 მუხლის მოქმედების გავრცელება წინასწარი და უზრუნველყოფის ღონისძიებების შესახებ სასამართლოს ბრძანებებზე დამოკიდებული იქნება შეფასებაზე, ამ წარმოებამ განსაზღვრა თუ არა „სამოქალაქო უფლება ან ვალდებულება“⁴⁸. ეს პრინციპი განმტკიცდა საქმეზე მიკალეფი მალტის წინააღმდეგ (*Micallef v. Malta*)⁴⁹, თუმცა დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ იარსებებს საგამონაკლისო საქმეები, სადაც ეს ყოველთვის შესაძლებელი არ იქნება, უზრუნველყოფის ღონისძიებებთან მიმართებით, რომ დაკმაყოფილდეს მე-6 მუხლის ყველა მოთხოვნა. 11 ხმით 6-ის წინააღმდეგ სასამართლომ დაადგინა მიკალეფის საქმეზე, რომ მე-6 მუხლის მოქმედება ვრცელდებოდა უზრუნველყოფის ღონისძიებაზე, რომელთან მიმართებითაც დადგინდა მიუკერძოებლობის მოთხოვნის დარღვევა, რადგანაც საქმის განმხილველი მოსამართლე დაკავშირებული იყო მოპასუხე მხარის ადვოკატებთან. პარლამენტის საგამომძიებო კომისიის წინაშე წარდგენის და მტკიცებულების გადაცემის ვალდებულება არ იქნა მიჩნეული მე-6 მუხლის მოქმედების ფარგლებში შემავალად⁵⁰.
- 6.235 ხარჯებთან და აღსრულებაზე პასუხისმგებელი მხარის განსაზღვრასთან დაკავშირებით წარმოება 6.1 მუხლის მოქმედების ფარგლებში ექცევა.
- 6.236 როდესაც ადმინისტრაციულმა ორგანომ უფლება განსაზღვრა 6.1 მუხლის მოთხოვნების დაუცველად, შესაძლოა მაინც არ ჰქონდეს ადგილი კონვენციის დარღვევას, თუ ეს

44 თუმცა ექვსმა მოსამართლემ განსხვავებული აზრი გამოთქვა ამ საკითხზე, ამტკიცებდნენ რა, რომ 6/1 მუხლის მოქმედება არ ვრცელდება ეროვნული კანონმდებლობის საწინააღმდეგო სასამართლო პრაქტიკაზე და განმცხადებლის მოთხოვნა არ შეიძლება განხილულ იქნას როგორც „სამართლებრივი დაცვის საშუალება“.

45 იხილეთ, მაგალითად, კერვოლენი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Kervoulen v. France*), No. 35585/97, 27.3.01.

46 No. 17101/90, სერია A, No. 294-B, 21.9.94.

47 No. 45681/99, 12.6.03.

48 როგორც ეს დადგინდა საქმეზე *Markass Car Hire Ltd* კვიპროსის წინააღმდეგ (*Markass Car Hire Ltd v. Cyprus*), No. 51591/99, გადაწყვეტილება 23.10.01. მაგრამ საპირისპირო საქმეებია X გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*X v. UK*), No. 7990/77, გადაწყვეტილება 11.5.81, DR 24, გვ. 57; X ბელგიის წინააღმდეგ (*X v. Belgium*), No. 8988/80, გადაწყვეტილება 10.3.81, DR 24, გვ. 198; რიბშტეინი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Ribstein v. France*), No. 31800/96, გადაწყვეტილება 12.4.98; ჟაფრედუ საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Jaffredou v. France*), No. 39843/98, გადაწყვეტილება 15.12.98; კრესი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Kress v. France*), No. 39594/98, გადაწყვეტილება 29.2.00.

49 No. 17056/06, 15.10.09.

50 ვან ვანდელი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Van Vondel v. Netherlands*), No. 38258/03, გადაწყვეტილება 23.3.06.

ორგანო ექვემდებარება სასამართლოს ან ტრიბუნალის ზედამხედველობას, რაც 6.1 მუხლის დაცვის ქვეშ ექვევა (იხილეთ 6.287 პარაგრაფიქვემოთ)⁵¹. გაერთიანებულ სამეფოში უმაღლესი სასამართლოს მიერ სასამართლო გადახედვის შესაძლებლობამ შესაძლოა დააკმაყოფილოს მე-6 მუხლის სტანდარტები⁵².

6.237 საკანონმდებლო ჩარევა არსებულ სამოქალაქო სამართალწარმოებაში ნაკლებად მოექცევა მე-6 მუხლის მოქმედების სფეროში. მაშინ როცა სასამართლომ დაადგინა, რომ კანონმდებელი აუცილებლად არ გამოირიცხება სამოქალაქო საკითხებზე ახალი რეტროსპექტული ნორმების შემოღებისგან, რაც მოაწესრიგებს უფლებებს მოქმედი კანონმდებლობის მიხედვით⁵³, თუმცა თუკი მოხდება იმგვარი ზომების შემოღება, რაც ზეგავლენას მოახდენს დავების სასამართლოს მიერ გადაწყვეტაზე (მათ შორის, ცალკეულ პირებს შორის კერძო სამართლებრივი დავების), ადგილი ექნება მე-6 მუხლით დაცული სამართლიანი სასამართლოს უფლების დარღვევას⁵⁴. მთელ რიგ საქმეებზე, განსაკუთრებით კი საბერძნეთის წინააღმდეგ, დადგინდა დარღვევები, რადგანაც კანონმდებელი ჩაერია სახელმწიფოს წინააღმდეგ სამართალწარმოების მიმდინარეობისას⁵⁵.

6.238 საქმეზე პერეზი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Perez v. France*)⁵⁶ დიდმა პალატამ წერტილი დაუსვა სასამართლოს წინა პრეცედენტული სამართლით შექმნილ გაურკვევლობას, დაადასტურა რა, რომ მე-6 მუხლის მოქმედება ვრცელდება „სამოქალაქო მხარის მონაწილეობით მიმდინარე წარმოებაზე“: სადაც დამარალებულს აქვს უფლება წამოიწყოს სამოქალაქო სამართალწარმოება სისხლის სამართლის სასამართლოებში, სახელმწიფო ბრალდების პარალელურად (მაგრამ არა რომელიმე დამოუკიდებელ უფლებასთან მიმართებით, სახელმწიფო ბრალდების წარმოების ან დანაშაულისთვის

51 იხილეთ, მაგალითად, ალბერტი და ლე კომპეტი ბელგიის წინააღმდეგ (*Albert and Le Compte v. Belgium*), No. 7299/75, 27.9.82; ოზტურკი გერმანიის წინააღმდეგ (*Ozturk v. Germany*), No. 8544/79, სერია A, No. 73, 21.8.84; შმაუცერი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Schmautzer v. Austria*), No. 15523/89, სერია A, No. 328-A, 23.10.95; ბრაიანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Bryan v. UK*), No. 19178/91, სერია A, No. 335-A, 22.11.95; ჰოლდინგი და ბარნეს PLC გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Holding and Barnes PLC v. UK*), No. 2352/02, გადაწყვეტილება 12.3.02.

52 მაგრამ იხილეთ კინგსლეი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Kingsley v. UK*), No. 35605/97, 7.11.00.

53 იხილეთ, მაგალითად, ზიელინსკი და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Zielinski and others v. France*), Nos. 24846/94, 34165/96–34173/96, 28.10.99, 57-ე პარაგრაფი; EEG-Slachthuis Verbiest ბელგიის წინააღმდეგ (*EEG Slachthuis Verbiest v. Belgium*), No. 60559/00, გადაწყვეტილება 10.11.05. (უკუძალის მქონე კანონმდებლობა მანამდე ეროვნულ პროდუქციაზე დადგენილი ფულადი კონტრიბუციების ხელახლა დაწესების შესახებ – მხარეთა თანასწორობის პრინციპი არ დარღვეულა).

54 იხილეთ, მაგალითად, კრიშანი რუმინეთის წინააღმდეგ (*Crîșan v. Romania*), No. 42930/98, 27.5.03 (სასამართლო განხილვის მიმდინარეობისას კანონმდებლობის მიღება ადმინისტრაციული კომისიის გადაწყვეტილებების სასამართლო გადახედვის გამოირიცხვის თაობაზე); არნოლინი და სხვები და 24 სხვა საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Arnolin and others and 24 others v. France*), No. 20127/03 et seq., 9.1.07. საპროსპიროდ ამისა იხილეთ, მორისი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Maurice v. France*), No. 11810/03, 6.10.05 და დრაონი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Draon v. France*), No. 1513/03, 6.10.05 (თითოეულ საქმეზე დიდმა პალატამ 12 ხმით ხუთის წინააღმდეგ დაადგინა, რომ აუცილებელი არ იყო მე-6 მუხლის დამოუკიდებლად შესწავლა).

55 *Stran Greek Refineries* და *Stratis Andreadis* ესპანეთის წინააღმდეგ (*Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece*), No. 13427/87, სერია A, No. 301-B, 9.12.94; პაპაგეორგიუ საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Papageorgiou v. Greece*), No. 24628/94, 22.10.97; ანაგნოსტოპულუსი და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Anagnostopoulos and others v. Greece*), No. 39374/98, 7.11.00; აგუდიმოსი და *Cefallonia Sky Shipping Co.* საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Agoudimos and Cefallonia Sky Shipping Co. v. Greece*), No. 38703/97, 28.6.01; SCM Scanner de l'Ouest Lyonnais და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (*SCM Scanner de l'Ouest Lyonnais and others v. France*), No. 12106/03, 21.6.07. იხილეთ, ასევე, კუტიკი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Kutić v. Croatia*), No. 48778/99, 1.3.02 (გრგვლად განხილულია ქვემოთ 6.253).

56 No. 47287/99, 12.2.04. იხილეთ ასევე, მაგალითად, ტორი იტალიის წინააღმდეგ (*Torri v. Italy*), No. 26433/95, 1.7.97; კალველი და ჩილიო იტალიის წინააღმდეგ (*Calvelli and Ciglio v. Italy*), No. 32967/96, 17.1.02; სოტანი იტალიის წინააღმდეგ (*Sottani v. Italy*), No. 28775/02, გადაწყვეტილება 24.2.05; გორუ საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Gorou v. Greece*) (No. 2), No. 12686/03, 20.3.09; მიჰოვა იტალიის წინააღმდეგ (*Mihova v. Italy*), No. 25000/07, გადაწყვეტილება 30.3.10. საქმეზე ანაგნოსტოპულუსი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Anagnostopoulos v. Greece*), No. 54589/00, 3.4.03 მე-6 მუხლით გათვალისწინებული სასამართლოსთვის მიმართვის უფლება დაირღვა, როდესაც განმცხადებელმა წარადგინა სისხლის სამართლის საჩივარი და მოითხოვა სისხლის სამართლის საქმის წარმოებისას კომპენსაცია, როგორც სამოქალაქო მხარე, რაც დროში გაჭიანურდა შესაბამისი ორგანოების მიერ სახელმწიფო ბრალდების წარმოების შედეგად. შესაბამისად, განმცხადებელს ვერ მოეთხოვებოდა ახალი სამოქალაქო წარმოების დაწყება.

მსჯავრდების მოთხოვნის შესახებ).

- 6.239 სამოქალაქო, ასევე, სისხლის სამართალწარმოებასთან მიმართებით სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლების დამახასიათებელი ასპექტები განხილულია ქვემოთ 6.240-6.325 პარაგრაფებში.

სასამართლოს ხელმისაწვდომობა

- 6.240 მიუხედავად იმისა, რომ მე-6 მუხლში პირდაპირ არ არის ასახული, ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ სასამართლოს ხელმისაწვდომობა მე-6 მუხლის თანდაყოლილი ელემენტია⁵⁷. მიუხედავად იმისა, რომ გადაწყვეტილ საქმეთა უმრავლესობა ეხება სამართლებრივ დარღვევებს, პირის მიერ სამართალწარმოების დაწყების შეუძლებლობა გადაადგილების შემლუღულობის მქონე პირისთვის სასამართლოს შენობებში წვდომის არარსებობის გამო, შესაძლოა გახდეს მე-6 მუხლის საფუძველზე საქმის განხილვის საბაზი⁵⁸.
- 6.241 6.1 მუხლი შესაძლოა მოითხოვდეს ტრიბუნალზე ინდივიდუალურ წვდომას ბრძანების, გადაწყვეტილების ან სხვა ღონისძიების გასასაჩივრებლად, რომელიც ზეგავლენას ახდენს „სამოქალაქო უფლებებზე“, მიუხედავად იმისა, რომ გადაწყვეტილება შესაძლოა არ ეხებოდეს კონკრეტულ პირს. მაგალითად, ეს პრინციპი დაირღვა საქმეზე პოსტი და რაჰკო ფინეთის წინააღმდეგ (*Posti and Rahko v. Finland*)⁵⁹ თევზაობის უფლების მარეგულირებელი აქტის (რეგულაციის) შედეგად, რომელიც გასაჩივრებას არ ექვემდებარებოდა. ამ გადაწყვეტილებაში სასამართლო დაეყრდნო ევროპული თანამეგობრობის კანონმდებლობას, კერძოდ კი პრინციპს, რომ ზოგადი ღონისძიება, როგორიცაა რეგულაცია, შესაძლოა მიჩნეულ იქნას ინდივიდუალურ ქმედებად ევროპული თანამეგობრობის სასამართლოების წინაშე გაუქმებისთვის⁶⁰. სასამართლოს ხელმისაწვდომობის უფლება შესაძლოა დაირღვეს დოკუმენტებზე წვდომაზე უარით, როგორც ეს იყო საქმეზე კ.ჰ. და სხვები სლოვაკეთის წინააღმდეგ (*K.H. and others v. Slovakia*)⁶¹, რომელიც ეხებოდა განმცხადებლის უნარობას მოეპოვებინა სამედიცინო ჩანაწერების ასლები, რის შედეგადაც დაირღვა მე-6 და მე-8 მუხლები.
- 6.242 სასამართლოს ხელმისაწვდომობის უფლებით ეფექტიანად სარგებლობამ შესაძლოა სახელმწიფოსთვის შექმნას სხვა ვალდებულებები, როგორიცაა სამოქალაქო საქმეებზე უფასო იურიდიული დახმარების უზრუნველყოფა⁶², როდესაც კონკრეტული სამართალწარმოებისას სასამართლო წარმომადგენლობა სავალდებულოა, ან საქმისწარმოების სირთულის გამო ან კონკრეტულ საქმეზე: უფასო იურიდიული დახმარება აუცილებელია თუ არა საქმის სამართლიანი სასამართლო განხილვის უზრუნველსაყოფად, გადაწყდება თითოეული საქმის გარემოებებიდან გამომდინარე და იმაზე დაყრდნობით, რა არის მთავარი განმცხადებლისთვის სამართალწარმოებისას, კანონმდებლობისა და პროცედურის სირთულე და განმცხადებლების შესაძლებლობა, ეფექტიანად წარმოადგინოს თავისი ინტერესები⁶³. საქმეზე P, C და S გაერთიანებული

57 გოლდერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Golder v. UK*), სერია A, No. 18, 21.2.75.

58 ფარკასი რუმინეთის წინააღმდეგ (*Farcas v. Romania*), No. 32596/04, გადაწყვეტილება 14.9.10.

59 No. 27829/95, 24.9.02, 53-ე პარაგრაფი.

60 ამჟამად ევროკავშირის დაფუძნების შესახებ ხელშეკრულების (TFEU) 263-ე მუხლი (წარსულში ევროგაერთიანების ხელშეკრულების 230-ე და 177-ე მუხლები); და იხილეთ, მაგალითად, საქმე C-358/89 *Extramet Industrie SA* ევროპული გაერთიანებების საბჭოს წინააღმდეგ (*Extramet Industrie SA v. Council of the European Communities*) [1991] ECR I-2501, 13.

61 No. 32881/04, 28.4.09.

62 აირი ირლანდიის წინააღმდეგ (*Airey v. Ireland*), სერია A, No. 32, 9.10.79; აერტსი ბელგიის წინააღმდეგ (*Aerts v. Belgium*), No. 25357/94, 30.7.98; ბაკანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Bakan v. Turkey*), No. 50939/99, 12.6.07 (მაგრამ საპირისპიროდ საქმისა, *Del Sol* საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Del Sol v. France*), No. 46800/89, 26.2.02 და ესააღი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Essaadi v. France*), No. 49384/99, 26.2.02).

63 სტილი და მორისი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Steel and Morris v. UK*), No. 68416/01, 15.2.05, 61-ე პარაგრაფი. იხილეთ, ასევე, ბლეიკი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Blake v. UK*), No. 68890/01, გადაწყვეტილება 25.10.05.

სამეფოს წინააღმდეგ (P, C and S v. UK)⁶⁴ მე-6 მუხლი დაირღვა, რადგანაც განმცხადებელს უნდა წარმოედგინა საკუთარი თავი მის ქალიშვილზე ზრუნვისა და შვილად აყვანის საქმის წარმოებისას. თავდაპირველად მას ჰყავდა წარმომადგენელი, მაგრამ მისმა ადვოკატმა უარი თქვა საქმეზე და P-ს არ მიეცა საკმარისი დრო ახალი წარმომადგენლის საქმის კურსში ჩასაყენებლად. ამ ფაქტებთან დაკავშირებით სასამართლომ დაადგინა, რომ სასამართლო წარმომადგენლობა სასიცოცხლოდ აუცილებელი იყო, გამორჩეულად რთული სამართალწარმოების (რაც მოიცავდა კომპლექსურ საექსპერტო მტკიცებულებას) და ასევე იმის გათვალისწინებით, რა იყო განმცხადებლისთვის განხილვის საგანი. საქმეზე ანაკომბა იულა ბელგიის წინააღმდეგ (Anakomba Yula v. Belgium)⁶⁵ სასამართლომ მე-6 მუხლის დარღვევა დაადგინა, მე-14 მუხლთან ერთობლიობაში, ამ საქმეზე განმცხადებელს უარი უთხრეს უფასო იურიდიულ დახმარებაზე მის შვილზე მეურვეობის გასაჩივრებასთან დაკავშირებით. უფასო იურიდიული დახმარებით უზრუნველყოფაზე უარის საფუძველს წარმოადგენდა ის, რომ ის ბელგიაში არალეგალურად ცხოვრობდა. სასამართლომ დაადგინა, რომ ოჯახურ საკითხზე ამ სამართალწარმოების სიმწვავის გათვალისწინებით, აუცილებელი იყო განსაკუთრებით დამაჯერებელი არგუმენტის მოხმობა ცხოვრების უფლების მქონე და ცხოვრების უფლების არმქონე პირების მიმართ განსხვავებული მოპყრობის დასასაბუთებლად. როდესაც სახელმწიფო უზრუნველყოფს სასამართლო წარმომადგენლობას უფასო იურიდიული დახმარების სისტემით, საჭირო იქნება იმის უზრუნველყოფა, რომ პრაქტიკაში განმცხადებლის სასამართლოს ხელმისაწვდომობის უფლება დაცულია.

6.243 საქმეზე ბერტუზი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Bertuzzi v. France)⁶⁶ განმცხადებელს უფასო იურიდიული დახმარება განესაზღვრა ცუდი რჩევის გამო ადვოკატის დაუდევარი მოქმედების წინააღმდეგ სამოქალაქო სამართალწარმოების დასაწყებად, თუმცა ამ საქმეზე გამოყოფილმა სამივე ადვოკატმა უარი განაცხადა მის წარმომებაზე მოპასუხე ადვოკატთან ახლო კავშირის გამო. შესაბამისად, განმცხადებელი იძულებული გახდა, თავად წარმოედგინა საკუთარი ინტერესები, რაც მხარეთა თანასწორობის დარღვევად იქნა მიჩნეული. საქმეზე AB სლოვაკეთის წინააღმდეგ (AB v. Slovakia)⁶⁷ სამოქალაქო სამართალწარმოებასთან დაკავშირებით ადვოკატის დანიშვნაზე განმცხადებლის მოთხოვნაზე ეროვნულმა სასამართლოებმა ფორმალური გადაწყვეტილება ვერ მიიღეს, რაც 6.1 მუხლის დარღვევად იქნა მიჩნეული. როდესაც სამართალწარმოებისას უფასო იურიდიული დახმარების ადვოკატი კონკრეტული ნაბიჯების გადადგმაზე უარს აცხადებს (როგორცაა საჩივრის წარდგენა), 6.1 მუხლის დარღვევა შეიძლება დადგინდეს, თუ ადვოკატმა კლიენტს წერილობით არ განუმარტა მიზეზები⁶⁸ ან იმდენად გვიან მიაწოდა ინფორმაცია, რომ ეს კონკრეტული მოქმედება არ შეიძლება განხორციელდეს⁶⁹.

6.244 საქმეზე მაკვიკარი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (McVicar v. UK)⁷⁰ ცილისწამებასთან დაკავშირებით დაცვის განსახორციელებლად უფასო იურიდიული დახმარების ხელმისაწვდომობის არქონით მე-6 მუხლის დარღვევა არ დადგინდა. განმცხადებელთან მიმართებით (განათლებული და გამოცდილი ჟურნალისტი) არ დადგინდა, რომ მას დაცვის ეფექტიანად განხორციელების შესაძლებლობა შეეზღუდა. თუმცა განმცხადებლები საქმეზე სტილი და მორისი გაერთიანებული სამეფოს

64 No. 56547/00, 16.7.02.

65 No. 45413/07, 10.3.09.

66 No. 36378/97, 13.2.03.

67 No. 41784/98, 4.3.03.

68 სტაროსჟიკი პოლონეთის წინააღმდეგ (Starosciuk v. Poland), No. 59519/00, 22.3.07.

69 სიალოვსკა პოლონეთის წინააღმდეგ (Sialkowska v. Poland), No. 8932/05, 22.3.07. საპირისპიროდ ამისა, იხილეთ კულიკოვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (Kulikowski v. Poland), No. 18353/03 და ანტონიჩელი პოლონეთის წინააღმდეგ (Antonicev v. Poland), No. 2815/05, 28.5.09.

70 No. 46311/99, 9.5.02.

წინააღმდეგ (*Steel and Morris v. UK*)⁷¹ შედარებით განსხვავებულ მდგომარეობაში იყვნენ. ისინი საზოგადოებრივი კამპანიის მწარმოებელი ორგანიზაციის წევრები იყვნენ, რომელთაც მაკდონალდსმა უჩივლა ცილისწამებისთვის, კომპანიის საქმიანობის შესახებ მეტად კრიტიკული ლიფლეტების გავრცელებისთვის. საქმის წავების ფინანსური შედეგები მძიმე იქნებოდა განმცხადებლებისთვის, რადგანაც მათ მცირე შემოსავლები ჰქონდათ. ცილისწამებასთან დაკავშირებული სამართალწარმოება გამორჩეულად რთული იყო: პირველი ინსტანციის სასამართლოში საქმის განხილვა 313 სამუშაო დღის მანძილზე გაგრძელდა; სააპელაციო სამართალწარმოება 23 დღე გაგრძელდა; წარმოდგენილი იყო 40 000 გვერდი დოკუმენტური მტკიცებულება და 130 ზეპირი მოწმე, მათ შორის, ექსპერტები; საქმე სამართლებრივად რთული იყო (100 დღის მანძილზე სამართლებრივი განხილვები – 38 დამოუკიდებელი წერილობითი გადაწყვეტილება); პირველი ინსტანციის სასამართლოს და სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები 1100 გვერდზე მეტი იყო. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა, რომ 6.1 მუხლი დაირღვა, დაასკვნა რა, რომ უფასო იურიდიულ დახმარებაზე უარით განმცხადებლებს წაერთვათ შესაძლებლობა, მათი საქმე წარმოედგინათ ეფექტიანად და წვლილი შეეტანათ მიუღებელ მხარეთა უთანასწორობის დაბალანსებაში.

- 6.245 სახელმწიფოს აქვს სასამართლოს ხელმისაწვდომობის უფლების უზრუნველყოფის საშუალებების თავისუფალი არჩევანი, რაც შეიძლება დაექვემდებაროს შეზღუდვებს, იმის გათვალისწინებით, რომ ისინი ზიანს არ აყენებს ამ უფლების არსს⁷², იმ პირობით, რომ ემსახურება ლეგიტიმურ მიზანს, პროპორციულია⁷³ და რომ საკმარისად განჭვრეტადია⁷⁴. სასამართლოს მიერ განხილული შეზღუდვები მოიცავს, მაგალითად, სააპელაციო საჩივრების წარდგენის ზოგად პროცედურულ წესებს⁷⁵, სასამართლოსთვის დოკუმენტების წარდგენის ვადებს⁷⁶, სააპელაციო საჩივრის დასაშვებობის სხვა პირობებს⁷⁷, დანახარჯებისთვის უზრუნველყოფის დაკისრებას⁷⁸, სამოქალაქო

71 No. 68416/01, 15.2.05. იხილეთ ასევე: ფოლკნერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Faulkner v. UK*), No. 30308/96, 30.11.99 (გუერნსეიში სამოქალაქო საქმეებზე იურიდიული დახმარების არარსებობა ყოფილი კომისიის მიერ ცნობილი იქნა განმცხადებლის სასამართლოს ხელმისაწვდომობის უფლების დარღვევად. საქმე სასამართლოს წინაშე მორიგებით დასრულდა მოპასუხე სახელმწიფოს მიერ გუერნსეიში სამოქალაქო საქმეებზე იურიდიული დახმარების სისტემის შექმნის ვალდებულების აღებით).

72 უინტერვერპი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Winterwerp v. Netherlands*), სერია A, No. 33, 24.10.79. იხილეთ ასევე, მაგალითად, დუნაიევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Dunayev v. Russia*), No. 70142/01, 24.5.07.

73 იხილეთ, მაგალითად, ხალფაუი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Khalfaoui v. France*), No. 34791/97, 14.12.99; საგზ მავსო ესპანეთის წინააღმდეგ (*Saez Maeso v. Spain*), No. 77837/01, 9.11.04; მელნიკი უკრაინის წინააღმდეგ (*Melnik v. Ukraine*), No. 23436/03, 28.3.06.

74 იხილეთ, მაგალითად, *Ligue du monde islamique* და *Organisation islamique mondiale du secours islamique* საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Ligue du monde islamique and Organisation islamique mondiale du secours islamique v. France*, Nos. 36497/05 და 37172/05, 15.1.09).

75 MPP Golub უკრაინის წინააღმდეგ (*MPP Golub v. Ukraine*), No. 6778/05, გადაწყვეტილება 18.10.05; ლიაკოპულუ საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Liakopoulou v. Greece*), No. 20627/04, 24.5.06 (საკასაციო სასამართლომ მთლიანობაში ფორმალისტური მიდგომა არჩია გასაჩივრების საფუძვლებთან მიმართებით).

76 როდრიგეს ვალინი ესპანეთის წინააღმდეგ (*Rodriguez Valin v. Spain*), No. 47792/99, 11.10.01; Stone Court Shipping Company, S.A ესპანეთის წინააღმდეგ (*Stone Court Shipping Company, S.A v. Spain*), No. 55524/00, 28.10.03; *Vodárenská Akciová Společnost, AS* ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Vodárenská Akciová Společnost, AS v. Czech Republic*), No. 73577/01, 24.2.04.

77 საკასაციო საჩივრის განხილვაზე უარი იმ საფუძველზე, რომ განმცხადებელი არ დანებდა პატიმრობას, მიჩნეულ იქნა ხელმისაწვდომობის უფლებაში არაპროპორციულ ზარეცად: მაგალითად, გერინი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Guérin v. France*), No. 25201/94, 29.7.98 და ომარი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Omar v. France*), No. 24767/94, 29.7.98. იხილეთ ასევე: გოდჰარტი ბელგიის წინააღმდეგ (*Goedhart v. Belgium*), No. 34989/97, 20.3.01; ხალფაუი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Khalfaoui v. France*), No. 34791/97, 14.12.99; კრომბახი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Krombach v. France*), No. 29731/96, 13.2.01; პაპონი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Papon v. France*), No. 54210/00, 25.7.02 (მაგრამ ამ გადაწყვეტილების საპირისპიროა ელიაზერი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Eliazer v. Netherlands*), No. 38055/97, 16.10.01).

78 იხილეთ, მაგალითად, ტოლსტოი მილოსლავსკი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Tolstoy Miloslavsky v. UK*), No. 18139/91, 13.7.95, 59-ე პარაგრაფი და *Ait-Mouhoub* საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Ait-Mouhoub v. France*), No. 22924/93, 8.10.98.

სასამართლო მოსაკრებლებს⁷⁹, დოკუმენტების წარდგენის მოსაკრებელს⁸⁰, მცირე ჯარიმების დაწესებას შემაწუხებელი განცხადებების წარდგენისთვის⁸¹, კონკრეტული ტიპის მომჩივნების მიერ სამართალწარმოების დაწყების უფლებაზე შეზღუდვებს⁸², შეზღუდვების პერიოდებს⁸³ და იურისდიქციის გამოირიცხვის შესახებ საერთაშორისო ხელშეკრულების მოქმედებაზე შეზღუდვას⁸⁴. თუმცა, იმ სახელმწიფო მოხელეების, რომლებიც პასუხისმგებელი არ არიან სამართალწარმოებისთვის, სამოხელეო შეცდომები⁸⁵ ან ვადების გატანა⁸⁶, ან საპროცესო კანონმდებლობის ხარვეზები⁸⁷, რაც ზღუდავს სასამართლოს ხელმისაწვდომობას, არღვევს მე-6 მუხლს. საქმეზე ათანასოვა ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Atanasova v. Bulgaria*)⁸⁸ დაირღვა სასამართლოს ხელმისაწვდომობაზე უფლება, რადგანაც განმცხადებლის, როგორც სისხლის სამართლის საქმეზე სამოქალაქო მხარის სტატუსით კომპენსაციის მოთხოვნა არ დაკმაყოფილდა, ვინაიდან სახელმწიფო ორგანოების მიერ საქმეზე სახელმწიფო ბრალდების წარმოება გეტანურდა, რამაც სისხლის სამართალწარმოება ხანდაზმული გახადა. 6.1 მუხლი დაირღვა 6.3.c მუხლთან ერთობლიობაში საქმეებზე კულიკოვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Kulikowski v. Poland*)⁸⁹ და ანტონიჩელი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Antonicelli v. Poland*)⁹⁰, რადგანაც სააპელაციო სასამართლომ სისხლის სამართლის საქმის განხილვისას გამოუცხადებელ განმცხადებლებს არ განუმარტა გასაჩივრების ვადები, რაც მას ევალებოდა ეროვნული კანონმდებლობის თანახმად.

6.246 სასამართლოს ხელმისაწვდომობის უფლებასთან დაკავშირებით ევროპულ სასამართლოს მთელ რიგ საქმეებზე უნდა გაემიჯნა ეროვნულ პრეცედენტულ სამართალში მატერიალური და პროცესუალური შეზღუდვები. როდესაც ეროვნული კანონმდებლობა შემზღუდავია თვით „უფლების“ მატერიალური შინაარსის განსაზღვრისას, მე-6 მუხლის მოქმედება არ გავრცელდება, მაგრამ მე-6 მუხლის მოქმედება გავრცელდება ეროვნული კანონმდებლობის იმ ნორმებზე, რომლებიც კრძალავს ან ზღუდავს ეროვნული კანონმდებლობით აღიარებულ „სამოქალაქო უფლებებთან“ დაკავშირებული საჩივრების სასამართლოს გზით არსებითად განხილვის საშუალებებს. მატერიალური და პროცესუალური შეზღუდვების ერთმანეთისგან გამიჯვნა შესაძლოა პრობლემური იყოს, როგორც ეს ასახულია ქვემოთ განხილულ

79 კრეუზი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Kreuz v. Poland*), No. 28249/95, 19.6.01, 11 BHRC 456, მე-60 პარაგრაფი (პოლონეთში წლიური საშუალო ხელფასის ტოლფასი სასამართლო მოსაკრებელი გადაჭარბებულად იქნა მიჩნეული); მეჰმეთი და სუნა ილითი თურქეთის წინააღმდეგ (*Mehmet and Suna Yigit v. Turkey*), No. 52658/99, 17.7.07 (მინიმალური თვიური ხელფასის ოთხმაგი ოდენობის სასამართლო მოსაკრებლის გადახდის მოთხოვნა); აპოსტოლი საქართველოს წინააღმდეგ (*Apostol v. Georgia*), No. 40765/02, 28.11.06 („წინასწარი ხარჯების“ დაფარვის მოთხოვნა, რაც განმცხადებლისთვის არ იყო ხელმისაწვდომი); სტანკოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Stankov v. Bulgaria*), No. 68490/01, 12.7.07 (სამოქალაქო სამართალწარმოებისას მომჩივანს მოეთხოვებოდა სასამართლო მოსაკრებლის გადახდა მისი საჩივრის იმ ნაწილის პროცენტის ოდენობით, რაც მას არ დაუკმაყოფილა სასამართლომ, რაიმე ზედა ზღვარის ან სასამართლო დისკრეციის არსებობის გარეშე).

80 ვეისმანი რუმინეთის წინააღმდეგ (*Weissman v. Romania*), No. 63945, 24.5.06 (€320,000-ის გადახდის მკაცრი სავალდებულობის არაპროპორციულობა); იორდაჩე რუმინეთის წინააღმდეგ (*Iordache v. Romania*), No. 6817/02, 14.10.08.

81 თოიასი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Toyaksı and others v. Turkey*), No. 43569/08 et seq., გადაწყვეტილება 20.10.10.

82 უინტერვერპი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Winterwerp v. Netherlands*), სერია A, No. 33, 24.10.79.

83 სტაბინგსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Stubbings v. UK*), No. 22083/93, 22.10.96; სტაგნი ბელგიის წინააღმდეგ (*Stagno v. Belgium*), No. 1062/07, 7.7.09.

84 ლიხტენშტაინის პრინცი ჰანს-ადამი გერმანიის წინააღმდეგ (*Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany*), No. 42527/98, 12.7.01.

85 იხილეთ, მაგალითად, *Société Anonyme „Sotiris and Nikos Koutras Attee“* საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Société Anonyme „Sotiris and Nikos Koutras Attee“ v. Greece*), No. 39442/98, 16.11.00; პლატაკოუ საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Platakou v. Greece*), No. 38460/97, 11.1.01.

86 კაუფმანი იტალიის წინააღმდეგ (*Kaufmann v. Italy*), No. 14021/02, 19.5.05.

87 ჰაჯიევი აზერბაიჯანის წინააღმდეგ (*Hajiyev v. Azerbaijan*), No. 5548/03, 16.11.06.

88 No. 72001/01, 2.10.08.

89 No. 18353/03, 28.5.09.

90 No. 2815/05, 28.5.09.

რამდენიმე გადაწყვეტილებაში, სადაც სასამართლო გაიყო. დაუდევრობისთვის საჩივრის წარდგენისგან იმუნიტეტის პრინციპის შეფარდება გაერთიანებულ სამეფოში სასამართლოს რიგი გადაწყვეტილებების საგანი იყო. საქმეზე ოსმანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Osman v. UK*)⁹¹ სასამართლომ მე-6 მუხლის დარღვევა დაადგინა, რისი საფუძველიც იყო ეროვნული სასამართლოების მიერ იმუნიტეტის დადგენა გამოძიებისას და დანაშაულთან ბრძოლისას პოლიციის მხრიდან გულგრილობისთვის პასუხისმგებლობასთან მიმართებით. აჰმედ ოსმანი დაჭრა (და მისი მამა მოკლა) ყოფილმა მასწავლებელმა, რომელიც მის მიმართ აკვიატებულად დამოკიდებული იყო. სროლა მოჰყვა პოლიციაში მრავალჯერ გაცხადებულ მძიმე ინციდენტებს, რომელშიც მასწავლებელი მონაწილეობდა. განმცხადებლებმა (აჰმედ ოსმანმა და მისმა დედამ) წამოიწყეს საქმის წარმოება პოლიციის წინააღმდეგ გულგრილობასთან დაკავშირებით, რადგან მათ არ მიიღეს ადეკვატური ზომები მასწავლებლის შესაჩერებლად. სააპელაციო სასამართლომ არ განიხილა საჩივარი, იმ საფუძველით, რომ საჯარო პოლიტიკა მოითხოვდა ამგვარ შემთხვევებში პოლიციისთვის იმუნიტეტის საჩივრებთან მიმართებით. მიჩნეულ იქნა, რომ გულგრილობის შემთხვევაში პასუხისმგებლობის დაკისრებას შესაძლოა განეპირობებინა „საზიანოდ თავდაცვითი“ პოლიტიკა და დანაშაულთან ბრძოლას მოაკლდებოდა პოლიციის მნიშვნელოვანი დრო, ზრუნვა და ხარჯები, ხოლო დაცვითი სამართალწარმოება და სამართალწარმოების საფრთხე ხელშეწყობილი იქნებოდა⁹². თუმცა ევროპულმა სასამართლომ ერთხმად დაადგინა, რომ პასუხისმგებლობის გამორიცხვის გავრცელება დაპირისპირებული საჯარო ინტერესების გათვალისწინების გარეშე, განმცხადებლის სასამართლოს ხელმისაწვდომობის უფლების შემზღუდავი არაპროპორციული ფორმით მოქმედებდა, რაც არღვევდა 6.1 მუხლს. ამ დასკვნის გამოტანისას, სასამართლომ აღნიშნა, რომ განმცხადებლებმა დააკმაყოფილეს მიახლოების ტესტი, რომელიც გამოიყენება გულგრილობასთან დაკავშირებული სამართალწარმოებისას და ეს ტესტი იმოქმედებს, როგორც პოლიციის წინააღმდეგ გულგრილობის გამო საქმეების რაოდენობის შემზღუდავი, რომლებზეც პოტენციურად საქმის სასამართლო განხილვა დაიწყებოდა.

6.247 თუმცა გადაწყვეტილება გადაისინჯა საქმეზე TP და KM გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*TP and KM v. UK*)⁹³, სადაც განმცხადებლები ამტკიცებდნენ სასამართლოს ხელმისაწვდომობაზე უარს ადგილობრივისახელმწიფო ორგანოების გულგრილობასთან (რაც უკავშირდებოდა მათი შვილების მზრუნველობისთვის გადაცემას) დაკავშირებით შეტანილი საჩივრების დაუკმაყოფილებლობის გამო. სასამართლომ არ დაადგინა მე-6 მუხლის დარღვევა, რადგანაც საქმე გამოირიცხა განსახილველ საქმეთა ნუსხიდან, ვინაიდან არ იკვეთებოდა მოქმედების გონივრული საბაბი და არა უკანონოდ მოპოვებული მტკიცებულებების გამორიცხვის წესის ან ხანდაზმულობის გამო. გადაწყვეტილებაში Z და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Z and others v. UK*)⁹⁴ სასამართლომ დაადგინა, რომ ოსმანის საქმეზე მისი დასაბუთება „ეფუძნებოდა გულგრილობის მარეგულირებელ კანონმდებლობას... რომლის განხილვაც უნდა მოხდეს ეროვნული სასამართლოების, კერძოდ კი ლორდთა პალატის განმარტებების ჭრილობაში“⁹⁵, ამ უკანასკნელმა დაადგინა, რომ გულგრილობის მარეგულირებელი კანონმდებლობა არ ადგენდა იმუნიტეტს. მსგავს დასკვნამდე მივიდა დიდი პალატა საქმეზე როშე გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Roche v. UK*)⁹⁶, რომელიც ეხებოდა

91 No. 23452/94, 28.2.98.

92 ოსმანი და სხვები ფერგუსონის და სხვების წინააღმდეგ (*Osman and another v. Ferguson and another*) [1993] 4 All ER 344. იხილეთ, ასევე, ჰილი დასავლეთ იორკშირის უფროსი კონსტებლის წინააღმდეგ (*Hill v. Chief Constable of West Yorkshire*) [1988] AC 53 და სვინი და სხვა ნორთამბრიის უფროსი კონსტებლის წინააღმდეგ (*Swinney and another v. Chief Constable of Northumbria*) [1996] 3 All ER 449.

93 No. 28945/95, 10.5.01.

94 No. 29392/95, 10.5.01.

95 იქვე, მე-100 პარაგრაფი.

96 No. 32555/96, 19.10.05 (დიდი პალატის ათმა წევრმა განსხვავებული აზრი გამოთქვა, ამტკიცებდა რა, რომ განმცხადებელს გააჩნდა სამოქალაქო უფლება გულგრილობით გამოწვეულ დელიქტთან მიმართებით, რაც ექვემდებარებოდა პროცედურულ შეზღუდვებს).

სამეფო სამართალწარმოების კანონის მოქმედებას, რომელმაც შეზღუდა სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა საჯარო მოსამსახურეთათვის მიყენებული ზიანისთვის, რამაც განმცხადებელს შეუზღუდა 1960-იან წლებში ქიმიურ ტესტირებასთან დაკავშირებით სამართალწარმოების დაწყება. განსახილველი ნორმა მატერიალური სამართლის ნორმას წარმოადგენდა და ზღუდავდა საჯარო მოსამსახურეთა სახელმწიფოს წინააღმდეგ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებას – ეს არ იყო პროცესუალური შეზღუდვა. შესაბამისად, განმცხადებელს არ ჰქონდა „სამოქალაქო უფლება“ და მე-6 მუხლი ვერ იმოქმედებდა. საქმეზე მარკოვიჩი და სხვები იტალიის წინააღმდეგ (*Markovic and others v. Italy*)⁹⁷ განმცხადებლები იყვნენ 1999 წელს ბელგრადში ნატოს მიერ RTS-ის სამაუწყებლო ცენტრის დაბომბვის შედეგად დაღუპულთა ნათესავები, რომლებმაც დელიქტურ ვალდებულებასთან დაკავშირებული სარჩელები წარადგინეს იტალიის სასამართლოებში, მაგრამ ისინი არ დააკმაყოფილა საკასაციო სასამართლომ. ათი ხმით შვიდის წინააღმდეგ, დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ მე-6 მუხლი 1-ლ მუხლთან ერთობლიობაში არ დარღვეულა, იმ საფუძველით, რომ ეროვნული პრეცედენტული სამართალი გამორიცხავდა რაიმე ფორმით სახელმწიფოს პასუხისმგებლობას ამგვარ გარემოებებში. შესაბამისად, სასამართლოს ხელმისაწვდომობაზე განმცხადებლების უფლებაზე შეზღუდვები არ არსებობდა⁹⁸.

6.248 როდესაც მთავრობა ერევა სასამართლოს მიერ საქმის წარმოებაში და ბლოკავს მას, ეს შესაძლოა მიჩნეულ იქნას სასამართლოს ხელმისაწვდომობის უფლების დარღვევად, როგორც ეს იყო საქმეებზე ტინელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Tinnelly v. UK*)⁹⁹ და დევლინი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Devlin v. UK*)¹⁰⁰, სადაც მოპასუხე სახელმწიფომ გასცა ნებართვები უშიშროებასთან დაკავშირებული საფუძველით სახელმწიფოს წინააღმდეგ დისკრიმინაციის საკითხებზე სამართალწარმოების შეწყვეტის თაობაზე. ნებართვების გაცემას წინ არ უძღოდა რაიმე დამოუკიდებელი განსჯა და, საბოლოო ჯამში, მათი მოქმედების შედეგად განმცხადებელთა საჩივრებზე სასამართლოს განხილვის თავიდან აცილება მოხდა. შესაბამისად, ეს არ იყო გამართლებული უშიშროების საჭიროებიდან გამომდინარე კი.

6.249 სახელმწიფოსთვის (უცხო ქვეყნისთვის) იმუნიტეტის მინიჭება განიმარტა, როგორც განსახილველი უფლების დადგენის სასამართლოსმიერ უფლებამოსილებაზე პროცედურული აკრძალვა და არა როგორც მატერიალური უფლება¹⁰¹. თუმცა საქმეზე ალ-ადსანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Al-Adsani v. UK*)¹⁰², რომელიც ეხებოდა ქუვეითის სახელმწიფო ორგანოების მიერ სავარაუდოდ ჩადენილ წამებას, სახელმწიფო იმუნიტეტის მინიჭება მიჩნეულ იქნა ლეგიტიმური მიზნის შესატყვისად, რაც თავის მხრივ ითვალისწინებდა საერთაშორისო კანონმდებლობის დაცვას – „სახელმწიფოთა შორის პატივისცემისა და კარგი ურთიერთობის ხელშეწყობა სხვა სახელმწიფოს სუვერენიტეტის პატივისცემით“. სასამართლომ მიიჩნია, რომ ამგვარი ღონისძიებები, რომლებიც ასახავს საერთაშორისო საჯარო სამართლის ზოგადად აღიარებულ წესებს სახელმწიფოს იმუნიტეტის შესახებ, არ შეიძლება მიჩნეულ იქნას სახელმწიფოს ხელმისაწვდომობაზე უფლების არაპროპორციულ შეზღუდვად. საერთაშორისო სამართალი არ აღიარებს, რომ სახელმწიფოები არ არიან უფლებამოსილი იმუნიტეტზე კონკრეტული სახელმწიფოს

97 No. 1398/03, 14.12.06 (იხილეთ ასევე კომენტარები ამ საქმეზე 1-ლ მუხლთან მიმართებით, 6.01 სექცია ზემოთ).

98 სასამართლოს თავმჯდომარემ, მოსამართლე კოსტამ, უმრავლესობის დასაბუთება აღწერა, როგორც „არადაშვარებული და საკუთარ თავთან წინააღმდეგობაში მყოფი“ და ექვს მოსამართლეს შეუერთდა მოსამართლე ზაგრებელსკი თავისი განსხვავებული მოსაზრებით, რომელშიც ასკენიდა, რომ უმრავლესობის გადაწყვეტილება „კონვენციის მთავარი საყრდენის წინააღმდეგ იყო მიმართული“.

99 Nos. 20390/92 და 21322/92, 10.7.98.

100 No. 29545/95, 30.10.01. იხილეთ, ასევე, დევნი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Devenney v. UK*), No. 24265/94, 19.3.02.

101 ალ-ადსანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Al-Adsani v. UK*), No. 35763/97, 21.11.01; ფოგარტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Fogarty v. UK*), No. 37182/97, 21.11.01; მაკელინი ირლანდიის წინააღმდეგ (*McElhinney v. Ireland*), No. 31253/96, 21.11.01.

102 No. 35763/97, 21.11.01, 54-ე პარაგრაფი.

ტერიტორიის გარეთ სავარაუდო წამების ფაქტებზე სამოქალაქო მოთხოვნებთან მიმართებით. შესაბამისად, საქმეზე ალ-ადსანი ნ.1 მუხლის დარღვევას არ ჰქონდა ადგილი, რადგანაც ეროვნული სასამართლოების მიერ კანონმდებლობის შეფარდება, რომლითაც ქუვეითის მოთხოვნა იმუნიტეტზე დაკმაყოფილდა, არ უტოლდებოდა განმცხადებლის სასამართლოზე ხელმისაწვდომობის უფლების დაუსაბუთებელ შემლუდვას (ცხრა ხმა რვის წინააღმდეგ)¹⁰³. საქმეზე ფოგარტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Fogarty v. UK*)¹⁰⁴ მე-6 მუხლის დარღვევა არ დადგინდა. გაერთიანებული სამეფოს სასამართლოებმა შეერთებულ შტატებს მიანიჭეს იმუნიტეტი საელჩოს პოსტთან დაკავშირებით დისკრიმინაციის დადგენის მოთხოვნით განმცხადებლის მიერ წამოწყებულ სამართალწარმოებაზე. ფოგარტთან მსგავსება გამოიკვეთა საქმეზე ჩუდაკი ლიტვის წინააღმდეგ (*Cudak v. Lithuania*)¹⁰⁵, რომელიც ეხებოდა სახელმწიფოს იმუნიტეტის მოქმედებას პოლონეთის საელჩოს სატელეფონო ოპერატორების გათავისუფლებასთან დაკავშირებულ სამართალწარმოებაზე. თუმცა საერთაშორისო სამართალში დასაქმებასთან დაკავშირებით სახელმწიფოს იმუნიტეტის შემლუდვისკენ მიმართული ახალი მიდგომების და იმის გათვალისწინებით, რომ განმცხადებლის მოვალეობები არ შეიძლება განხილულიყო პოლონეთის ხელისუფლების სუვერენულ ინტერესებთან დაკავშირებულად, დიდმა პალატამ ჩუდაკის საქმეზე დაადგინა, რომ მის საქმეზე სახელმწიფოს იმუნიტეტის გავრცელება არაპროპორციული იყო და ლახავდა სასამართლოს ხელმისაწვდომობაზე მისი უფლების არსს, ნ.1 მუხლის დარღვევით.

- 6.250 საქმეზე კალოგეროპული და 256 სხვა გერმანიისა და საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Kalogeropoulos and 256 others v. Germany and Greece*)¹⁰⁶ განმცხადებლები იყვნენ 1944 წელს დისტომოში ნაცისტური ოკუპაციური ძალების მიერ მასობრივი მკვლელობების მსხვერპლთა ნათესავები. მათი საჩივრები გერმანიის წინააღმდეგ მიკუთვნებული კომპენსაციის აღსრულებაზე საბერძნეთის უარის გამო სუვერენული იმუნიტეტის მოქმედების საფუძველით დაუშვებლად იქნა ცნობილი ნ.1 მუხლიდან მიმართებით.
- 6.251 საპარლამენტო პრივილეგია გადაურჩა გასაჩივრებას ნ.1 მუხლის საფუძველზე საქმეზე A გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*A v. UK*)¹⁰⁷, რომელზეც განმცხადებელი მისი სარჩევნო ერთეულის წარმომადგენელმა პარლამენტის წევრმა საპარლამენტო დებატებში მოიხსენია, როგორც „მეზობელი ჯოჯოხეთიდან“. მან ვერ შეძლო სამოქალაქო წესით წარმოების დაწყება ცილისწამებაზე, რადგანაც პარლამენტის წევრს იცავდა აბსოლუტური საპარლამენტო პრივილეგია. სასამართლომ დაადგინა, რომ პარლამენტის წევრის საპარლამენტო იმუნიტეტი ემსახურებოდა პარლამენტში სიტყვის თავისუფლების დაცვის და საკანონმდებლო ორგანოსა და სასამართლოს შორის ხელისუფლების დანაწილების შენარჩუნების ლეგიტიმურ მიზნებს. მიუხედავად იმისა, რომ სასამართლომ პარლამენტის წევრის სადავო განცხადებები „გამოკვეთილად დასაანად“ მიიჩნია, მან დაადგინა, რომ განმცხადებლის სასამართლოს ხელმისაწვდომობის უფლებაზე დადგენილი შემლუდვები არ იყო არაპროპორციული პარლამენტში გამოხატვის თავისუფლების დაცვის მნიშვნელოვნებიდან გამომდინარე და იმის გათვალისწინებით, რომ პრივილეგია ვრცელდებოდა მხოლოდ საპარლამენტო დებატებისას გაკეთებულ განცხადებებზე.

103 უმცირესობის შვიდი მოსამართლე ამტკიცებდა, რომ თუკი აღიარებული იყო, რომ წამების აკრძალვა *jus cogens* იყო, მაშინ სახელმწიფოები ვერ დაიმალეობდნენ სახელმწიფოს იმუნიტეტის წესების უკან (რომლებიც იერარქიულად დაბალ საფეხურზე იყო) თავიანთი მოქმედების უკანონობის შედეგების თავიდან ასაცილებლად. შესაბამისად, გაერთიანებული სამეფოს სასამართლოებმა არ უნდა აღიარონ იმუნიტეტის მოთხოვნა.

104 No. 37182/97, 21.11.01. იხილეთ, ასევე, მანოილესკუ და დობრესკუ რუმინეთის წინააღმდეგ (*Manoilescu and Dobrescu v. Romania*), No. 60861/00, გადაწყვეტილება 3.3.05 (უცხო ქვეყნის იმუნიტეტმა შეუზღუდა განმცხადებელს რუსეთის საელჩოს სარგებლობაში არსებული ქონების რესტრუქციის მოთხოვნა – დაუშვებლად იქნა ცნობილი).

105 No. 15869/02, 23.3.10.

106 No. 59021/00, გადაწყვეტილება 12.12.02. იხილეთ, ასევე, გროსი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Grosz v. France*), No. 14717/06, გადაწყვეტილება 16.6.09.

107 No. 35373/97, 17.12.02.

6.252 საპირისპიროდ ამისა, 6.1 მუხლის დარღვევა დადგინდა საპარლამენტო იმუნიტეტის მოქმედებიდან გამომდინარე საქმეზე კორდოვა იტალიის წინააღმდეგ (*Cordova v. Italy*)¹⁰⁸. განმცხადებელმა სახელმწიფო პროკურორმა პარლამენტის ორი წევრის მიერ გაკეთებულ განცხადებასთან დაკავშირებით წამოიწყო სამოქალაქო სამართალწარმოება მისი რეპუტაციისთვის მიყენებულ ზიანზე. ეს სამართალწარმოება შეწყდა მას შემდეგ, რაც სენატმა და მოადგილეთა პალატამ დაადგინა, რომ მათ იცავდა საპარლამენტო იმუნიტეტი. ვინაიდან დადგინდა, რომ სადავო განცხადებები გაკეთდა პირადი შელაპარაკების კონტექსტში და არა პარლამენტის წევრთა ვალდებულებიდან გამომდინარე და რადგანაც განმცხადებლის სასამართლოზე ხელმისაწვდომობის შემზღუდავი გადაწყვეტილებები პოლიტიკურმა ორგანოებმა მიიღო, სასამართლომ დაადგინა, რომ დასახულ მიზანსა და გამოყენებულ საშუალებებს შორის პროპორციულობის ცნება უნდა განიმარტოს ვიწროდ. უფრო მეტიც, მე-6 მუხლი დაირღვა, რადგანაც განმცხადებლისთვის არ არსებობდა მისი უფლებების დაცვის ალტერნატიული საშუალებები. ამ საქმეთა საპირისპიროდ, განმცხადებელი საქმეზე ქართი თურქეთის წინააღმდეგ (*Kart v. Turkey*)¹⁰⁹ თავად იყო პარლამენტის წევრი, რომელსაც ბრალი ედებოდა დანაშაულის ჩადენაში (არჩევამდე, საადვოკატო საქმიანობის განხორციელებისას) და ის ჩიოდა, რომ საპარლამენტო იმუნიტეტმა ის დაიცვა გასამართლებისგან. მიჩნეულ იქნა, რომ მე-6 მუხლი მოქმედებს იმ საფუძველით, რომ ის უფლებამოსილი იყო სასამართლოს მიერ მოსმენაზე სამართალწარმოების დაწყებიდან გონივრულ ვადებში, იმის უზრუნველსაყოფად, რომ როგორც განსასჯელი, ზედმეტად ხანგრძლივი ვადით არ დარჩენილიყო გაურკვევლობაში სამართალწარმოების შედეგებთან დაკავშირებით. თუმცა, დიდმა პალატამ არ დაადგინა მე-6 მუხლის დარღვევა (13 ხმით ოთხის წინააღმდეგ – შეცვალა რა პალატის გადაწყვეტილება დარღვევის დადგენის შესახებ ოთხი ხმით სამის წინააღმდეგ). სასამართლომ მხედველობაში მიიღო ის, რომ საპარლამენტო ხელშეუხებლობა ლეგიტიმურად ითვალისწინებდა პარლამენტის დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფას პოლიტიკურად მოტივირებული სისხლის სამართალწარმოების თავიდან აცილებით და რომ სახელმწიფოებს ჰქონდათ თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლები ამ საკითხთან მიმართებით. სასამართლომ ასევე აღნიშნა, რომ დაცვის ფარგლები შემზღუდული იყო: პარლამენტის წევრის თანამდებობაზე ყოფნის ვადით; სისხლის სამართალწარმოებით (და არა სამოქალაქო); და რომ შესაძლებელი იყო იმუნიტეტის მოხსნა. რაც შეეხება განმცხადებლის კონკრეტულ გარემოებებს, სასამართლომ დაადგინა, რომ თავისი კანდიდატურის დაყენებისას მისთვის ცნობილი იყო მისი არჩევის შედეგები მის წინააღმდეგ წარმოებული სისხლის სამართლის საქმესთან მიმართებით. ამ პროცედურამ არ შელახა უდანაშაულობის პრეზუმფცია და არ არსებობდა იმაში დარწმუნების საბაბი, რომ პარლამენტის წევრობის ვადის ამოწურვის შემდეგ მას არ ექნებოდა სამართლიანი სასამართლო განხილვა. შესაბამისად, სასამართლომ დაასკვნა, რომ განმცხადებლის საპარლამენტო იმუნიტეტის შეზღუდვაობამ არ დაარღვია მისი უფლება სასამართლოზე იმგვარად, რომ ეს დასახული ლეგიტიმური მიზნის არაპროპორციული იქნებოდა.

6.253 სასამართლოს ხელმისაწვდომობაზე უფლება უნდა მოიცავდეს დაცვის გადაწყვეტის მოპოვების უფლებას და არა მხოლოდ სამართალწარმოების წამოწყების უფლებას. შესაბამისად, ეს უფლება ასევე მოიცავს საბოლოო და მავალდებულებელი სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულებას, ისინი არ უნდა დარჩნენ არაქმედითი ერთ-ერთი მხარის საზიანოდ¹¹⁰. ეს პრინციპი დაირღვა საქმეზე *Immobiliare Saffi*

108 Nos. 40877/98 და 45649/99, 30.1.03. იხილეთ, ასევე, დე ჟორიო იტალიის წინააღმდეგ (*de Jorio v. Italy*), No. 73936/01, 3.6.04; C.G.I.L. და კოფერატი იტალიის წინააღმდეგ (*C.G.I.L. and Cofferati v. Italy*), No. 46967/07, 24.2.09.

109 No. 8917/05, 3.12.09.

110 ჰორნსბი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Hornsby v. Greece*), No. 18357/91, 19.3.97; ტურცანიკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Turczanik v. Poland*), No. 38064/97, 5.7.05; იელიციკი ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის წინააღმდეგ (*Jelićić v. Bosnia and Herzegovina*), No. 41183/02, 31.10.06.

იტალიის წინააღმდეგ (*Immobiliare Saffi v. Italy*)¹¹¹, სადაც საბოლოო გადაწყვეტილება ექვს წელზე მეტი დროით აღუსრულებელი დარჩა კანონმდებლის ჩარევის შედეგად. საქმეზე ბურდოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Burdov v. Russia*)¹¹² გაჭიანურდა მიკუთვნებული კომპენსაციის ანაზღაურება (რადიოაქტიური ნარჩენებით განმცხადებლის დასხივების გამო). სასამართლომ აღნიშნა, რომ სახელმწიფოს ფინანსური სირთულეები არ შეიძლება სასამართლო გადაწყვეტილებით დადგენილი ვალის უპატივცემულობის გამართლება იყოს (თუმცა ამან შესაძლოა დაასაბუთოს დაგვიანება, რა თქმა უნდა, იმის უზრუნველყოფით, რომ 6.1 მუხლით დაცული უფლების არსი არ ილახება)¹¹³. საქმეზე კუტიკი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Kutić v. Croatia*)¹¹⁴ განმცხადებლის სახლი ააფეთქეს 1991 წელს და სამოქალაქო სამართლებრივი საშუალებები ზიანთან მიმართებით შეიზღუდა 1996 წელს (გადაწყვეტილების მიღების ეტაპამდე) კანონმდებლობით, რამაც შეწყვიტა რიგი სამოქალაქო სამართალწარმოებისა „ტერორისტულ აქტებთან“ დაკავშირებით. სასამართლომ 6.1 მუხლის დარღვევა დაადგინა, რადგანაც განმცხადებლებს შეეზღუდათ მათი სამოქალაქო მოთხოვნების ეროვნული სასამართლობის მიერ გადაწყვეტის შესაძლებლობა დიდი ხნის მანძილზე. განმცხადებლისთვის მიკუთვნებული კომპენსაციის (მისი მიწის ნაკვეთის ნაციონალიზაციისა და სახლის დანგრევისთვის) მიკუთვნების შესახებ გადაწყვეტილების აღუსრულებლობა საქმეზე ჟასიუნენე ლიტვის წინააღმდეგ (*Jasiūnienė v. Lithuania*)¹¹⁵ ჩაითვალა, რომ „დამძიმდა“ მოპასუხე სახელმწიფოს მიერ ევროპულ სასამართლოში გასაჩივრების გამო, განმცხადებლის საკუთრებასთან დაკავშირებული საჩივრის არსებით განხილვასთან მიმართებით და მოპასუხე სახელმწიფოს მცდელობით, განმცხადებლისთვის დაეკისრებინა კონკრეტული ვალდებულებები განსახილველი გადაწყვეტილების შემდეგ მიღებული რეგულაციების საფუძველზე. ეროვნული სასამართლოს გადაწყვეტილებების აღუსრულებლობამ (ან დაგვიანებულმა აღსრულებამ) იმგვარ მაჩვენებლებს მიაღწია მთელ რიგ ქვეყნებში, რომ სასამართლომ მიიღო „პოლიტური გადაწყვეტილებები“, რომლითაც ისინი მიიჩნია სისტემურ დარღვევებად, რომელიც საჭიროებს ეროვნულ დონეზე სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი საშუალებების აღსრულებას (იხილეთ 3.27 ზემოთ)¹¹⁶.

6.254 როგორც კანონის უზენაესობა, ისე სამართლებრივი გარკვეულობის პრინციპი დავის გადაწყვეტის მავალდებულებელი შედეგის მიღების შესაძლებლობის მოთხოვნის შემდეგი მნიშვნელოვანი ასპექტებია. საქმეზე ბრუმარესკუ რუმინეთის წინააღმდეგ (*Brumarescu v. Romania*)¹¹⁷ ეს პრინციპი დაირღვა, რადგანაც გენერალურ პროკურორს შეეძლო მთელი სამართალწარმოების შეცვლა. საქმეზე *Sovtransavto Holding* უკრაინის წინააღმდეგ (*Sovtransavto Holding v. Ukraine*)¹¹⁸ „საზედამხედველო გადახედვის“

111 No. 22774/93, 28.7.99

112 No. 59498/00, 7.5.02. იხილეთ, ასევე, ტიმოფეევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Timofeyev v. Russia*), No. 58263/00, 23.10.03.

113 იხილეთ, მაგალითად, პროდანი მოლდოვის წინააღმდეგ (*Prodan v. Moldova*), No. 49806/99, 18.5.04, 53-ე პარაგრაფი; *Qufaj Co. Sh.p.k.* ალბანეთის წინააღმდეგ (*Qufaj Co. Sh.p.k. v. Albania*), No. 54268, 18.11.04, 38-ე პარაგრაფი; პოზნახირინა რუსეთის წინააღმდეგ (*Poznakhirina v. Russia*), No. 25964/02, 24.05, 23-ე პარაგრაფი; *Amat-G Ltd* და მებაღიშვილი საქართველოს წინააღმდეგ (*Amat-G Ltd and Mebaghishvili v. Georgia*), No. 2507/03, 27.9.05, 48-ე პარაგრაფი.

114 No. 48778/99, 1.3.02. იხილეთ, ასევე: მულტიპლექსი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Multiplex v. Croatia*), No. 58112/00, 19.6.03; აკიმოვიჩი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Acimović v. Croatia*), No. 61237/00, 9.10.03 (თუმცა საქმეზე აკიმოვიჩი არ დადგინდა მე-6 მუხლის დამატებითი დარღვევა 2003 წლის ზიანისთვის პასუხისმგებლობის კანონის საფუძველზე, რომელიც სასამართლოებს შესაძლებლობას უქმნიდა განეხილათ განმცხადებლის საქმე, მაგრამ ადგენდა ახალ პირობებს, რომლის საფუძველზეც სახელმწიფო პასუხისმგებელი იყო განმცხადებლის ქონებისთვის მიყენებული ზიანისთვის, რაც, თავის მხრივ, დამოკიდებული იყო ეროვნული სასამართლოების მიერ ახალი კანონმდებლობის განმარტებაზე).

115 No. 41510/98, 6.3.03.

116 ბურდოვი (No.2) რუსეთის წინააღმდეგ (*Burdov (No.2) v. Russia*), No. 33509/04, 15.1.09; ოლარუ და სხვები მოლდოვის წინააღმდეგ (*Olaru and others v. Moldova*), Nos. 476/07, 22539/05, 17911/08 და 13136/07, 28.7.09; იური ნიკოლაევიჩი ივანოვი უკრაინის წინააღმდეგ (*Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine*), No. 40450/04, 15.10.09.

117 No. 28342/95, 23.1.01.

118 No. 48553/99, 25.7.02. იხილეთ, ასევე, რიაბიხი რუსეთის წინააღმდეგ (*Ryabykh v. Russia*), No. 52854/99, 24.7.03. თუმცა მე-6 მუხლის დარღვევა არ დადგინდა საქმეზე პროცენკო რუსეთის წინააღმდეგ (*Protsenko v. Russia*)

პროცედურა მიჩნეულ იქნა სამართლებრივი გარკვეულობის პრინციპის საპირისპიროდ. იქ სასამართლოს საბოლოო გადაწყვეტილებები განუსაზღვრელად ექვემდებარებოდა გადახედვას უზენაესი საარბიტრაჟო ტრიბუნალის თავმჯდომარის, გენერალური პროკურორის და მათი მოადგილეების მიერ სასამართლოს გადაწყვეტილებების გადახედვის დისკრეტული უფლებამოსილების გამო. სასამართლო კრიტიკულად მიუდგა იმ საკითხს, რომ უკრაინის სახელმწიფო ორგანოები, „მოქმედებდნენ რა უმაღლეს დონეზე“, ჩაერივნენ სამართალწარმოებაში მთელ რიგ შემთხვევებში, რაც დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი ტრიბუნალის ცნებასთან შეუსაბამოდ იქნა მიჩნეული (იხილეთ ვრცლად 6.287 ქვემოთ).

- 6.255 სასამართლოს ხელმისაწვდომობის უფლების დარღვევა დადგინდა საქმეზე სამიღოვი რუსეთის წინააღმდეგ (Khamidov v. Russia)¹¹⁹, სადაც განმცხადებელმა ვერ შეძლო სამოქალაქო სარჩელის წარდგენა ჩეჩნეთში მისი მიწის ნაკვეთიდან და შენობებიდან გამოსახლებასთან დაკავშირებით, ვინაიდან ჩეჩნეთში სასამართლო სისტემა არ ფუნქციონირებდა 1999 წლის ოქტომბრიდან 2001 წლის იანვრამდე (შეიარაღებული კონფლიქტის გამო) და ეროვნული კანონმდებლობით მას მოეთხოვებოდა სამართალწარმოების დაწყება იმ რეგიონში, სადაც ცხოვრობდა.

საქმის სამართლიანი განხილვა

- 6.256 6.1 მუხლში ასახული საქმის სამართლიანი განხილვის უფლება ვრცელდება როგორც სისხლის, ისე სამოქალაქო სამართალწარმოებაზე. სასამართლო მუდმივად ხაზს უსვამს, რომ მისი როლია განიხილოს, სამართალწარმოება მთლიანობაში იყო თუ არა სამართლიანი¹²⁰. სასამართლომ შესაძლოა გამოკვეთოს წვრილმანი დარღვევები, თუმცა დაასკვნას, რომ მთლიანობაში სამართალწარმოება სამართლიანი იყო და მსგავსად ამისა, შესაძლოა უსამართლობა დადგინდეს მიუხედავად იმისა, რომ შესაბამისი ფორმალური მოთხოვნები დაცული იყო. სასამართლომ დაადგინა, რომ მისთვის მნიშვნელობა არ ექნება განმცხადებლების საჩივრებს ეროვნული სასამართლოების მიერ ფაქტებთან და კანონმდებლობასთან მიმართებით დაშვებულ შეცდომებზე, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ამის შედეგად კონვენციით დაცული უფლებები დაირღვა. სასამართლო არ არის ეროვნული სასამართლოების „სააპელაციო სასამართლო“.
- 6.257 მაგალითად, სასამართლომ დაადგინა, რომ სამართლიანობის მოთხოვნაა ის, რომ სახელმწიფო ბრალდების ორგანოები დაცვის მხარეს გადასცემენ მის წინააღმდეგ არსებულ ყველა მტკიცებულებას. ამის შეუსრულებლობისა და დადგინდა სასამართლო განხილვის დეფექტი საქმეზე ედვარდსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Edwards v. UK)¹²¹, მაგრამ მე-6 მუხლის დარღვევა არ დადგინდა, რადგანაც თავდაპირველი სასამართლო განხილვის დეფექტები აღმოიფხვრა მომდევნო სამართალწარმოებით სააპელაციო სასამართლოში, რომელმაც შეისწავლა სასამართლო განხილვის ჩანაწერი და გაითვალისწინა ახალი ინფორმაციის ზეგავლენა მსჯავრდებელზე. საქმეზე CG გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (CG v. UK)¹²² სასამართლომ კომენტარი გააკეთა მოსამართლეების მიერ განმცხადებლის წარმომადგენლის „გადამეტებულ

საზედამხედველო გადახედვის პროცედურის გამოყენების შედეგად, No. 13151/04, 31.7.08 (მესამე მხარის მიერ ინიცირებული განცხადი, რომლისთვისაც არ იყო გნობილი პროცედურები და, შესაბამისად, ვერ შეძლო მიმდინარე საჩივრის წარდგენა). რუსეთის უზენაესი საავტოო სასამართლოს საზედამხედველო გადახედვის უფლებამოსილების რეფორმა 2003 წელს (რითაც უქმდებოდა თავმჯდომარისა და თავმჯდომარის მოადგილის დისკრეტია, საზედამხედველო გადახედვის ინიცირება მოეხდინათ) მიჩნეულ იქნა მე-6 მუხლთან შესაბამისად – იხილეთ OOO Link Oil SPB რუსეთის წინააღმდეგ (OOO Link Oil SPB v. Russia), No. 42600/05, გადაწყვეტილება 25.6.09. აქ საავტოო სასამართლოს გადაწყვეტილებები განმცხადებელ კომპანიასთან მიმართებით ექვემდებარებოდა მხოლოდ ერთჯერად გასაჩივრებას, მოპასუხე მხარის მოთხოვნით, შეზღუდული საფუძვლებით და მაკარად განსაზღვრულ და შეზღუდულ ვადებში.

119 No. 72118/01, 15.11.07.

120 იხილეთ, მაგალითად, ხანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Khan v. UK), No. 35394/97, 12.5.00, 34-ე და 38-ე პარაგრაფები.

121 No. 13071/87, 25.11.92.

122 No. 43773/98, 19.12.01.

და არასასურველ“ შეფერხებაზე ეროვნულ დონეზე სისხლის სამართალწარმოებისას, მაგრამ მე-6 მუხლის დარღვევას არ ჰქონდა ადგილი, რადგანაც საერთო ჯამში, მიუხედავად ამისა, სამართალწარმოება არ იყო უსამართლო.

- 6.258 სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლება მოიცავს უფლებას სამართლებრივ გარკვეულობაზე და, შესაბამისად, მე-6 მუხლი შესაძლოა დაირღვეს, როდესაც სახეზეა მსგავს ვითარებაში ადამიანების მიერ წარდგენილი საჩივრების არათანმიმდევრული გადაწყვეტა, რაც საბოლოო ჯამში ამკვიდრებს გაურკვეველ მდგომარეობას¹²³. საქმის სამართლიანი განხილვის ცნება ასევე მოიცავს საქმის შეჯიბრებით პრინციპზე დაყრდნობით განხილვის უფლებას: „მხარეებს უნდა ჰქონდეთ არა მხოლოდ იმის შესაძლებლობა, რომ მათთვის ცნობილი იყოს ყველა მტკიცებულება, რომელიც აუცილებელია მათი საჩივრების წარმატებისთვის, არამედ ასევე იცოდნენ და კომენტარი გააკეთონ სასამართლოს გადაწყვეტილებაზე ზეგავლენის მოხდენის მიზნით წარმოდგენილ ყველა მტკიცებულებაზე ან წერილობით შეპასუხებაზე“¹²⁴. ეს პრინციპი დაირღვა საქმეზე მილატოვა და სხვები ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Milatová and others v. Czech Republic*)¹²⁵, სადაც საკონსტიტუციო სასამართლოს წინაშე გასაჩივრების სამართალწარმოებისას სასამართლოს არ მოეთხოვებოდა ქვედა ინსტანციის სასამართლოდან მიღებული, განმცხადებლის მიერ წარდგენილი წერილობითი დოკუმენტაციის ასლების მიწოდება მოპასუხე მხარისთვის. ექსპერტული მტკიცებულების წარდგენაზე მხარისთვის გაცხადებულმა უარმა შესაძლოა დაარღვიოს უფლება საქმის სამართლიანი განხილვაზე¹²⁶.

- 6.259 სასამართლომ მე-6 მუხლის დარღვევა დაადგინა საქმეზე პერლალა საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Perlala v. Greece*)¹²⁷, რადგანაც საკასაციო სასამართლომ დაუშვებლად ცნო განმცხადებლის საჩივრის საფუძველი, რომლითაც ის ამტკიცებდა მე-6 მუხლის დარღვევას იმაზე დაყრდნობით, რომ მე-6 მუხლის მოქმედება პირდაპირ არ ვრცელდებოდა ამ საქმეზე და რომ მის ასამოქმედებლად განმცხადებელი უნდა დაყრდნობოდა მას სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით გასაჩივრებისთვის დადგენილ ერთ-ერთ საფუძველთან ერთობლიობაში. ვინაიდან კონსტიტუციის თანახმად კონვენცია ეროვნული სამართლებრივი სისტემის განუყოფელი ნაწილია, ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ ამგვარი გადაწყვეტილება მნიშვნელოვან საფრთხეს უქმნის ეროვნული უმაღლესი სასამართლოს წინაშე პირთა უფლებების დაცვას.

- 6.260 საქმის სამართლიანი განხილვის უფლების ზოგადი პრინციპის მოქმედება უფრო ვრცლად განხილულია ქვემოთ შემდეგ ასპექტებთან მიმართებით: მტკიცებულებათა დასაშვებობა (6.261); საკუთარი თავის წინააღმდეგ ჩვენებაზე უარის თქმის პრივილეგია და დუმილის უფლება (6.267); და მხარეთა თანასწორობა (6.273).

მტკიცებულებათა დასაშვებობა

- 6.261 სასამართლომ მრავალჯერ აღნიშნა, რომ მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხი პირველ რიგში ეროვნული კანონმდებლობის რეგულირების და ეროვნული სასამართლოების შეფასების საგანია. სასამართლოს ამოცანაა მთლიანობაში სამართალწარმოების სამართლიანობის შეფასება და არა იმისა, მტკიცებულება სათანადოდ იქნა დაშვებული თუ არა¹²⁸. შესაბამისად, მე-6 მუხლი არ ადგენს მტკიცებულების დასაშვებობის რაიმე

123 იხილეთ, მაგალითად, სტეფანიჩა და სხვები რუმინეთის წინააღმდეგ (*Ștefăniță and others v. Romania*), No. 38155/02, 2.11.10.

124 იხილეთ, მაგალითად, K.S. ფინეთის წინააღმდეგ (*K.S. v. Finland*), No. 29346/95, 31.5.01, 21-ე პარაგრაფი.

125 No. 61811/00, 21.6.05. იხილეთ ასევე: კრჩმარი და სხვები ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Krčmář and others v. Czech Republic*), No. 35376/97, 3.3.00.

126 იხილეთ, მაგალითად, შლუმფი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Schlumpf v. Switzerland*), No. 29002/06, 8.1.09.

127 No. 17721/04, 22.2.07.

128 იხილეთ, მაგალითად, დორსონი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Doorson v. Netherlands*), No. 20524/92, 26.3.96, 67-ე პარაგრაფი.

წესს, რაც მიჩნეულია პირველ ყოვლისა ეროვნული კანონმდებლობის რეგულირების საგნად¹²⁹.

- 6.262 იმ დაპატიმრებული პირისგან აღიარებითი ჩვენების მოპოვება, რომელსაც არ ჰქონდა წვდომა ადვოკატზე, მე-6 მუხლის დარღვევად განიხილება. ამას ადგილი ჰქონდა საქმეზე სალდუზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Salduz v. Turkey*)¹³⁰, სადაც 17 წლის განმცხადებელი დააპატიმრეს უკანონო ორგანიზაციის მხარდაჭერისა და დახმარების ბრალდებით. ადვოკატის თანდასწრების გარეშე მან პოლიციის წინაშე აღიარა, რომ მონაწილეობდა უკანონო დემონსტრაციებში და დაწერა სლოგანები ბანერზე, მაგრამ შემდეგ უარყო ეს ჩვენება, ამტკიცებდა რა, რომ ჩვენება ზეწოლის შედეგად მისცა. ადვოკატზე ხელმისაწვდომობაზე უარი ეროვნული კანონმდებლობის მოქმედების პირდაპირი შედეგი იყო, ვინაიდან განსახილველი სამართალდარღვევა სახელმწიფო უშიშროების სასამართლოების განსჯადი იყო და, შესაბამისად, ამ საქმის გარემოებებიდან გამომდინარე, არ არსებობდა ამ შეზღუდვების საჭიროების შეფასების აუცილებლობა (და არც განმცხადებლის ასაკი იყო მხედველობაში მისაღები). ეს ჩვენება განმცხადებლის დამნაშავედ ცნობის მთავარი მტკიცებულება იყო და სასამართლომ დაადგინა, რომ ვერც მისთვის შემდეგ გაწეული იურიდიული დახმარება და ვერც სამართალწარმოების შეჯიბრებითობა ვერ აღმოფხვრიდა პოლიციაში დაკავებისას გამოვლენილ დეფექტებს.
- 6.263 სასამართლომ პრინციპულად უარი თქვა იმის გადაწყვეტაზე, უკანონოდ მოპოვებული მტკიცებულება დასაშვებად უნდა იქნეს თუ არა ცნობილი, მაგრამ ის შეაფასებს, სამართალწარმოება მთლიანობაში, მტკიცებულებათა მოპოვების გზების ჩათვლით, იყო თუ არა სამართლიანი. ეს მოიცავს სადავო „უკანონობას“ და სხვა კონვენციური უფლების დარღვევის ბუნებას. განმცხადებელი საქმეზე ხანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Khan v. UK*)¹³¹ ჩიოდა პოლიციის მოსასმენი მოწყობილობით მოპოვებული მასალის მტკიცებულებად დასაშვებობაზე, ამ მოწყობილობით სარგებლობა სასამართლომ მე-8 მუხლის დარღვევად მიიჩნია, ეროვნულ დონეზე სამართლებრივი რეგულირების არარსებობის გამო. საერთო სამართლიანობის ტესტის საფუძველზე სასამართლომ არ დაადგინა მე-6 მუხლის დარღვევა. აღინიშნა, რომ მოსასმენი მოწყობილობით სარგებლობა არ იყო ეროვნული სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საწინააღმდეგო და ვინაიდან ეს მასალა განმცხადებლის წინააღმდეგ ერთადერთი მტკიცებულება იყო, ის მეტად ძლიერ მტკიცებულებად იქნა მიჩნეული. და ბოლოს, სასამართლომ აღნიშნა, რომ განმცხადებელს შეუზღუდავი შესაძლებლობა ჰქონდა გაესაჩივრებინა მისი ავთენტურობა და ჩაწერის გამოყენება, ასევე ის, რომ ეროვნულმა სასამართლოებმა შეაფასეს მტკიცებულების დამტკიცების გავლენა საქმის განხილვის სამართლიანობაზე¹³².
- 6.264 სხვაგვარი მიდგომა მე-3 მუხლის დარღვევით მოპოვებულ მტკიცებულებასთან მიმართებით. შესაბამისად, სასამართლომ საჭიროდ მიიჩნია იმის აღნიშვნა, რომ¹³³:

ბრალდების მტკიცებულება – აღიარებითი თუ ნამდვილი მტკიცებულების სახით – რომელიც

129 იხილეთ, მაგალითად, შჩენკი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Schenk v. Switzerland*), No. 10862/84, სერია A, No. 140, 12.7.88 და ტეიშერა დი კასტრო პორტუგალიის წინააღმდეგ (*Teixeira de Castro v. Portugal*), No. 25829/94, 9.6.98.

130 No. 36391/02, 27.11.08. იხილეთ, ასევე, პანოვიტი კვიპროსის წინააღმდეგ (*Panovits v. Cyprus*), No. 4268/04, 11.12.08. საპირისპიროდ ამისა, იხილეთ იოლდაში თურქეთის წინააღმდეგ (*Yoldas v. Turkey*), No. 27503/04, 23.2.10 (ეჭვმიტანილის მიერ პოლიციაში დაკავებისას ადვოკატზე უფლების თავისუფალი და შეუზღუდავი უარი – 6.1 და 6.3.c მუხლები არ დარღვეულა, ოთხი სმით სამის წინააღმდეგ).

131 No. 35394/97, 12.5.00.

132 იხილეთ, ასევე, PG და JH გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*PG and JH v. UK*), No. 44787/98, 25.9.01. თავის განსხვავებულ მოსაზრებაში მოსამართლე ტულკენსი ამტკიცებდა, რომ საქმის განმხილველი სასამართლო ვერ ჩაითვლება „სამართლიანად“, როდესაც კონვენციით გათვალისწინებული სხვა უფლების დარღვევით (მე-8 მუხლი) მტკიცებულების მოპოვება დადგინდა საქმის სასამართლო განხილვისას. ეს საკითხი ხელახლა განიხილა დიდმა პალატამ საქმეზე ბიკოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Bykov v. Russia*), No. 4378/02, 10.3.09, განსაკუთრებით კი დამადისტურებული და განსხვავებული მოსაზრებები.

133 იალოში გერმანიის წინააღმდეგ (*Jalloh v. Germany*), No. 54810/00, 11.7.06, 105-ე პარაგრაფი. საკუთარი თავის ინკრემინირებისგან დამცავი პრივილეგიის დარღვევა დადგინდა ასევე ცალკე – იხილეთ 6.267 ქვემოთ.

მოპოვებულია ძალადობით, ან სასტიკი ფორმით ან მოპყრობის სხვა რაიმე ფორმით, რაც შეიძლება დახასიათდეს როგორც წამება, არასდროს შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მსხვერპლის ბრალეულობის მტკიცებულებად, მიუხედავად მისი მტკიცებულებითი ღირებულებისა.

6.265 როდესაც მტკიცებულება მოპოვებულია არა აუცილებლად წამების გზით, არამედ იმგვარი მოპყრობის შედეგად, რაც მე-3 მუხლით გათვალისწინებული სისასტიკის მინიმალურ ზღვარს აღწევს, სასამართლო შეაფასებს, ამ მტკიცებულების გამოყენება აქცევს თუ არა საქმის სასამართლო განხილვას უსამართლოდ. საქმეზე იალოჰი გერმანიის წინააღმდეგ (*Jalloh v. Germany*)¹³⁴ დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ განმცხადებლის იძულება, მიეღო გულის ასარევი საშუალებები, ნაზო-გასტრული მილის მეშვეობით, მის მიერ გადაცალაპული ნარკოტიკული საშუალებების აღმოსაჩენად, უტოლდებოდა არაადამიანურ და დამამცირებელ მოპყრობას მე-3 მუხლის დარღვევით. შესაბამისად, სასამართლომ მიიჩნია, რომ განმცხადებლის მიმართ წარმოებული საქმის სასამართლო განხილვა უსამართლო იყო მე-6 მუხლთან მიმართებით (11 ხმით ექვსის წინააღმდეგ), იმის გათვალისწინებით, რომ განმცხადებლის მიერ პირღებინების შედეგად ამოღებული ნარკოტიკული საშუალებები გადამწყვეტი ელემენტი იყო მისი ბრალდების დადგენისას და ის იყო მცირე ოდენობით ნარკოტიკული საშუალებების გამსაღებელი, რომელსაც შეუფარდეს ექვსი თვით პირობით თავისუფლების აღკვეთა. მსგავსად ამისა, საქმეზე გოჩმენი თურქეთის წინააღმდეგ (*Göçmen v. Turkey*)¹³⁵ სასამართლომ დაადგინა საქმის სამართლიანი განხილვის უფლების დარღვევა იმ გარემოებებში, როდესაც პროცედურულმა გარანტიებმა ვერ გამორიცხა მე-3 მუხლის დარღვევით მოპოვებული მტკიცებულების გამოყენება (განმცხადებლის მიმართ არასათანადო მოპყრობა განხორციელდა პოლიციის იზოლატორში), მას არ ჰყავდა ადვოკატი და დაირღვა საკუთარი თავის წინააღმდეგ ჩვენებაზე უარის თქმის პრინციპი. მე-6 მუხლი დაირღვა საქმეზე არუთინიანი სომხეთის წინააღმდეგ (*Harutyunyan v. Armenia*)¹³⁶, რადგანაც განმცხადებლის აღიარება მოპოვებულ იქნა სამხედრო პოლიციის იზოლატორში მის მიმართ ხანგრძლივი არასათანადო მოპყრობის შედეგად და ამ აღიარებას დაეყრდნო შემდეგ მის მიმართ მკვლელობასთან დაკავშირებით სისხლის სამართლის საქმის წარმოება.

6.266 თუმცა, 6.1 და 6.3 მუხლის დარღვევა არ დადგინდა საქმეზე გეფგენი გერმანიის წინააღმდეგ (*Gäfgen v. Germany*)¹³⁷, მიუხედავად იმისა, რომ განმცხადებლის ჩვენება პოლიციამ მოიპოვა „არადაამიანური მოპყრობით“, მე-3 მუხლის დარღვევით (ისინი მას დაემუქრნენ „გაუსაძლისი ტკივილით“, თუკი არ გაამხელდა ინფორმაციას ბიჭის შესახებ, რომელიც მან გაიტაცა). ეროვნულმა სასამართლომ განმცხადებლის ჩვენება დაუშვებლად ცნო, მაგრამ ამის შედეგად მოპოვებული რეალური მტკიცებულებები (როგორიცაა ბიჭის გვამის აღმოჩენა, გვამის გაკვეთის ანგარიში, განმცხადებლის ავტომობილის საბურავების კვალი და განმცხადებლის პირადი დამოკიდებულებები) დასაშვებად იქნა მიჩნეული. თუმცა, ეროვნულმა სასამართლომ თავისი მიგნებები აშკარად დააფუძნა განმცხადებლის მიერ საქმის სასამართლო განხილვისას გაკეთებულ აღიარებაზე და ეს გამყარებული იყო სხვა „შეუღახავი“ მტკიცებულებებით (მე-3 მუხლის დარღვევის გარეშე მოპოვებულები). სასამართლომ ასევე გამორიცხა იმის შესაძლებლობა, რომ გამოძიების ეტაპზე მე-3 მუხლის დარღვევას გავლენა აქვს განმცხადებლის აღიარებაზე საქმის სასამართლო განხილვისას: საქმის სასამართლო განხილვისას აღიარებითი ჩვენების მიცემამდე მას განემარტა დუმილის უფლება და ის, რომ მის მიერ მანამდე მიცემული ჩვენებები არ ჩაითვლებოდა მტკიცებულებად მის წინააღმდეგ. შესაბამისად, დიდმა პალატამ 11 ხმით ექვსის წინააღმდეგ დაადგინა,

134 No. 54810/00, 11.7.06.

135 No. 72000/01, 17.10.06.

136 No. 36549/03, 28.6.07.

137 No. 22978/05, 1.6.10.

რომ რეალური მტკიცებულების არგამორიცხვას არ ჰქონდა გავლენა განმცხადებლის დამნაშავედ ცნობასა და მსჯავრდებაზე და მისი დაცვის უფლებები არ დარღვეულა, მის მიმართ განხორციელებული საქმის სასამართლო განხილვა მიჩნეულ იქნა სამართლიანად¹³⁸.

იხილეთ ქვემოთ ნ.318, მოწმეთა დასწრებასთან და დაკითხვასთან დაკავშირებით.

საკუთარი თავის წინააღმდეგ ჩვენებაზე უარის თქმის პრივილეგია და დუმილის უფლება

- 6.267 სასამართლომ დაადგინა, რომ საკუთარი თავის წინააღმდეგ ჩვენებაზე უარის თქმის პრივილეგია და დუმილის უფლება მე-6 მუხლით გათვალისწინებული სამართლიანი სამართალწარმოების ცნების ცენტრალური ელემენტია. ამ უფლებებს სასამართლო, როგორც წესი, 6.1 მუხლთან მიმართებით განიხილავს და არა 6.2 მუხლთან მიმართებით¹³⁹. ეს პრინციპები გულისხმობს, რომ სახელმწიფო ორგანოები უნდა ეცადონ მათი პოზიციის დამტკიცებას იმ მტკიცებულებებზე დაყრდნობის გარეშე, რომლებიც მოპოვებულია ძალადობით ან მეწილით ეჭვმიტანილის ნების საწინააღმდეგოდ – რათა თავიდან იქნას აცილებული მართლმსაჯულების არასათანადოდ განხორციელება¹⁴⁰. საქმეზე ალექსანდრ ზაიჩენკო რუსეთის წინააღმდეგ (*Aleksandr Zaichenko v. Russia*)¹⁴¹ განმცხადებელი საკუთარი ავტომობილით მიდიოდა სახლში, როდესაც ის გააჩერეს პოლიციის ოფიცრებმა, რომლებიც იძიებდნენ მისი თანამშრომლის მიერ საწვავის ქურდობას. ოფიცრებმა ის გაფრთხილების გარეშე დაკითხეს და მან ხელი მოაწერა ინსპექტირების ოქმს, სადაც ადასტურებდა, რომ მან აიღო საწვავი მისი სამსახურებრივი მანქანიდან. შესაბამისად, განმცხადებელს მსჯავრი დაედო ქურდობაში. სასამართლომ 6.1 მუხლის დარღვევა დაადგინა, ვინაიდან საქმის განმხილველმა სასამართლომ დამნაშავედ ცნობა დააფუძნა განმცხადებლის მიერ პოლიციისთვის მიცემულ ჩვენებას, რომელიც მან მისცა წინასწარი ინფორმირების გარეშე იმის შესახებ, რომ მას ჰქონდა საკუთარი თავის წინააღმდეგ ჩვენებაზე უარის თქმის უფლება და ის მეწილა, რომელიც მან განიცადა წინასასამართლო წარმოებისას, არ აღმოიფხვრა საქმის არსებითი განხილვისას.

- 6.268 საკუთარი თავის წინააღმდეგ ჩვენებაზე უარის თქმის პრივილეგია შესაძლოა გამოყენებულ იქნას სისხლის სამართლის საქმის წარმოებისას კონკრეტული მტკიცებულების გამოყენების თავიდან ასაცილებლად, მიუხედავად იმისა, რომ ამან შესაძლოა სახელმწიფო ორგანოები არ შეაჩეროს ინფორმაციის მოპოვებისგან, როგორც ეს მოხდა საქმეზე საუნდერსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Saunders v. UK*)¹⁴². აქ სისხლის სამართლის საქმის განხილვისას ვაჭრობისა და ინდუსტრიის დეპარტამენტის ინსპექტორების მიერ იძულების კანონიერი უფლებამოსილების საფუძველზე აღებული ჩვენებების მტკიცებულებად დაშვება მიჩნეულ იქნა საკუთარი

138 თავიანთ ერთობლივ ნაწილობრივ განსვავებულ მოსაზრებაში, მოსამართლეები როზაკისი, ტულკენის, იოზენის, ზიემელის, ბიანკუ და პოვერი ამტკიცებდნენ, რომ მე-6 მუხლი დაირღვა, არადაზანგ მე-3 მუხლის დარღვევის შედეგად მოპოვებული მტკიცებულება დასაშვებად იქნა ცნობილი განმცხადებლის საქმის სასამართლო განხილვისას.

139 მაგრამ იხილეთ, მაგალითად, ჰინეი და მაკგინესი ირლანდიის წინააღმდეგ (*Heaney and McGuinness v. Ireland*), No. 34720/97, 21.12.00 და ქუინი ირლანდიის წინააღმდეგ (*Quinn v. Ireland*), No. 36887/97, 21.12.00 –6.1 და 6.2 მუხლების დარღვევა.

140 იხილეთ, მაგალითად, ჯონ მურეი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*John Murray v. UK*), No. 18731/91, 8.2.96, 45-ე პარაგრაფი.

141 No. 39660/02, 18.2.10.

142 No. 19187/91, 17.12.96. იხილეთ, ასევე, IJL, GMR და AKP გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (IJL, GMR and AKP v. UK), Nos. 29522/95, 30056/96 და 30574/96, 19.9.00; კანსალი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Kansal v. UK*), No. 21413/02, 27.4.04 (გაკორტების საქმისწარმოების ფარგლებში ოფიციალური მიმღების მიერ სავალდებულო უფლებამოსილების ფარგლებში მიღებული ჩვენებები). მაგრამ იხილეთ, კინგი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*King v. UK*), No. 13881/02, გადაწყვეტილება 8.4.03 (გადასახადის გადამხდელთა ვალდებულება, მიაწოდონ ინფორმაცია მათი ფინანსური მდგომარეობის შესახებ – დაუშვებლად იქნა ცნობილი); სტეინესი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Staines v. UK*), No. 41552/98, გადაწყვეტილება 16.5.00.

თავის წინააღმდეგ ჩვენების მიცემაზე უარის თქმის პრივილეგიის დარღვევად. საქმეზე JB შვეიცარიის წინააღმდეგ (JB v. Switzerland)¹⁴³ განმცხადებელი რამდენიმეჯერ დაჯარიმდა დისციპლინური წესით (ადმინისტრაციული საგადასახადო წარმოების ფარგლებში) მისი შემოსავლის შესახებ ინფორმაციის წარუდგენლობისთვის და ამას შესაძლოა მოჰყოლოდა სისხლისსამართლებრივი ბრალდება გადასახადის დაფარვისთვის. შესაბამისად, დაირღვა 6.1 მუხლი. საკუთარი თავის წინააღმდეგ ჩვენებაზე უარის თქმის უფლება მაშინაც იმოქმედებს, თუ სავარაუდოდ იძულებით მიღებული ბრალდების მტკიცებულება რეალურად არ იქნება გამოყენებული სისხლის სამართალწარმოებისას¹⁴⁴. თუმცა, საქმეზე შანონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Shannon v. UK)¹⁴⁵ ის ფაქტი, რომ განმცხადებელს მოსთხოვეს ფინანსურ გამოძიებლებთან გასაუბრებაზე დასწრება და იძულებული იყო ეპასუხა კითხვებზე იმ მოვლენებთან დაკავშირებით, რაზეც მას ბრალი უკვე წარდგენილი ჰქონდა, მიჩნეულ იქნა საკუთარი თავის წინააღმდეგ ჩვენების მიცემაზე უარის თქმის უფლების დარღვევად, მიუხედავად იმისა, რომ სისხლის სამართალწარმოება არ გაგრძელდა და ამ გზით მოპოვებული მტკიცებულება არ გამოუყენებიათ. საქმეზე ოალორანი და ფრანცისი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (O'Halloran and Francis v. UK)¹⁴⁶ დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ განმცხადებლების, როგორც თავიანთი ავტომობილის მესაკუთრეების ვალდებულება, მიეწოდებინათ ინფორმაცია მძღოლის შესახებ, ავტოსაგზაო შემთხვევის ეჭვის არსებობისას, არ არღვევდა მათი დუმილის უფლების არსს ან საკუთარი თავის წინააღმდეგ ჩვენების მიცემაზე უარის თქმის უფლებას. ის მივიდა ამ დასკვნამდე მტკიცებულების მიღებისას გამოყენებული ვალდებულების ხასიათისა და ხარისხის, საქმისწარმოებისას გარანტიების არსებობისა და მიღებული მასალების შემდგომი გამოყენების შეფასების შედეგად.

- 6.269 საკუთარი თავის წინააღმდეგ ჩვენების მიცემაზე უარის თქმის პრივილეგია, პირველ ყოვლისა, უკავშირდება ბრალდებულის დუმილის უფლებას. ეს არ გამორიცხავს მტკიცებულებად იმ მასალის დაშვებას, რომელიც არსებობს ეჭვმიტანილის ნებისგან დამოუკიდებლად, როგორიცაა სუნთქვის, სისხლის ან შარდის ნიმუშები, სხეულის ქსოვილი დნმ-ის ანალიზისთვის, ან დაყადაღებული დოკუმენტები¹⁴⁷. თუმცა საქმე იალოი გერმანიის წინააღმდეგ (Jalloh v. Germany) (იხილეთ 6.265 პარაგრაფი ზემოთ) საგამონაკლისო იყო. ამ საქმეზე დიდი პალატის უმრავლესობამ დაადგინა, რომ განმცხადებლის იძულება მიეღო გულის არევის საშუალებები მის მიერ გადაცალაპული ნარკოტიკული საშუალების ამოსაღებად, უტოლდებოდა არაადამიანურ და დამამცირებელ მოპყრობას მე-3 მუხლის დარღვევით¹⁴⁸. ეს მტკიცებულება შემდეგ მის წინააღმდეგ იქნა გამოყენებული. ამგვარ გარემოებებში 11-მა 6-ის წინააღმდეგ დაადგინა, რომ საკუთარი თავის წინააღმდეგ ჩვენების მიცემაზე უარის თქმის პრივილეგია მოქმედებდა და დაირღვა, რადგანაც რეალური მტკიცებულების მისაღებად ღონისძიებები გატარდა განმცხადებლის ნების საწინააღმდეგოდ და მიმდინარე სამართალწარმოებაში გამოყენებული ძალის ფარგლების გათვალისწინებით მე-3 მუხლი დაირღვა. უფრო მეტიც, ბრალის დამტკიცების საზოგადოებრივი ინტერესი ვერ ამართლებდა განმცხადებლის ფიზიკურ და ფსიქიკურ ხელშეუხებლობაში ამგვარ მძიმე ჩარევას.

- 6.270 სახელმწიფოს მიერ ინფორმატორების გამოყენებით შესაძლოა დაირღვეს დუმილის უფლება იმ საფუძველით, რომ ის:

¹⁴³ No. 31827/96, 3.5.01.

¹⁴⁴ იხილეთ, მაგალითად, ჰეინი და მაკინესი ირლანდიის წინააღმდეგ (Heaney and McGuinness v. Ireland), No. 34720/97, 21.12.00.

¹⁴⁵ No. 6563/03, 4.10.05.

¹⁴⁶ Nos. 15809/02 და 25624/02, 29.6.07.

¹⁴⁷ საუნდერსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Saunders v. UK), No. 19187/91, 17.12.96, 69-ე პარაგრაფი.

¹⁴⁸ No. 54810/00, 11.7.06 (მე-3 მუხლის დარღვევა, ათი ხმა შვიდის წინააღმდეგ).

ქმედითად შეილახა საქმეზე, სადაც ეჭვმიტანილმა არჩია დუმილის უფლება დაკითხვისას, ხოლო სახელმწიფო ორგანოებმა მიმართეს ხრიკებს ეჭვმიტანილისგან აღიარების ან ბრალზე მიმანიშნებელი განცხადებების მისაღებად, რაც მათ დაკითხვისას ვერ მოიპოვეს და სადაც ამ გზით მოპოვებული აღიარება ან განცხადებები საქმის მასალებს დაერთო სასამართლო განხილვისას¹⁴⁹.

ეს პრინციპი დაირღვა საქმეზე ალანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Allan v. UK)¹⁵⁰, სადაც პოლიციის გამოცდილი ინფორმატორი მოათავსეს პოლიციის იზოლატორში განმცხადებლის საკანში და მოგვიანებით მის საკანში ციხეში, მის წინააღმდეგ მტკიცებულების მოპოვების მიზნით. შესაბამისად, განმცხადებლის ნებაყოფლობითი აღიარებები არ იყო „სპონტანური და უცაბედი“, არამედ „თავს მოხვეული ინფორმატორის დაუნიშნული კითხვებით“. მიუხედავად იმისა, რომ სახეზე არ იყო პირდაპირი იძულება, სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებელი დაექვემდებარა ფსიქოლოგიურ ზეწოლას, რამაც უბიძგა „ნებაყოფლობითი“ გამხელისკენ. საქმე ბიკოვი რუსეთის წინააღმდეგ (Bykov v. Russia)¹⁵¹ ეხებოდა სახელმწიფო ორგანოების მიერ გამოძიების პროცესში ფარულ ოპერაციას – განმცხადებლის მიერ მკვლელობის ჩადენის პროვოცირებას, რაც ითვალისწინებდა პოლიციის მიერ ორი მკვლელობის ინსცენირებას, რაც ფართოდ გახმაურდა. განმცხადებელმა საქმის სასამართლო განხილვისას პროტესტი განაცხადა პოლიციის ინფორმატორის რადიოჩამწერი მოწყობილობით მოპოვებული ჩანაწერის გამოყენებასთან დაკავშირებით. ამ მოწყობილობის გამოყენების სამართლებრივი რეგულირების არარსებობის გამო დადგინდა მე-8 მუხლის დარღვევა. რაც შეეხება მე-6 მუხლს, სასამართლომ აღნიშნა, რომ განმცხადებელს ჰქონდა შესაძლებლობა გაესაჩივრობინა მტკიცებულების დასაშვებობა პირველ და სააპელაციო ინსტანციებში. ჩანაწერი არ იყო ეროვნული სასამართლოების მიერ მის წინააღმდეგ გამოყენებული ერთადერთი მტკიცებულება, ის გამყარებული იყო სხვა დამადასტურებელი მტკიცებულებით. განმცხადებელი ასევე ამტკიცებდა, რომ მისი ბრალდების საფუძველი იყო ხრიკი და პროვოცირება და რომ პოლიციამ გადააბიჯა მოქმედების დასაშვებ ფარგლებს მათი ინსტრუქციით მოქმედ ინფორმატორთან მისი საუბრის ფარული ჩაწერით. თუმცა დიდმა პალატამ ეს საქმე გამიჯნა საქმისგან ალანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Allan v. UK), აღნიშნა რა, რომ განმცხადებელი არ იყო წინასწარ პატიმრობაში, არამედ თავისუფალი იყო და არ იმყოფებოდა პოლიციის ინფორმატორის მიღების და მასთან საუბრის წინების ქვეშ. ის თავისუფალი იყო, ასე მოქცეულიყო. შესაბამისად, სასამართლომ დაასკვნა, რომ მტკიცებულების მოპოვება არ „შეიცავდა იძულების ან ზეწოლის ელემენტს“, რაც ალანის საქმეზე განმცხადებლის დუმილის უფლების დარღვევის დადგენის საფუძვლად იქნა მიჩნეული. შესაბამისად, ადგილი არ ჰქონდა მე-6 მუხლის დარღვევას¹⁵².

- 6.271 დუმილის უფლება არ არის აბსოლუტური უფლება, მაგრამ დუმილის საპირისპირო ჩარევამ შესაძლოა გამოიწვიოს მე-6 მუხლის დარღვევა, საქმის ყველა გარემოებიდან გამომდინარე, მათ შორის იმ შემთხვევების გათვალისწინებით, როდესაც არსებობს ვარაუდები, რა დატვირთვას მიაჩნტებს ამას ეროვნული სასამართლო მტკიცებულებათა შეფასებისას და ჩარევის იძულების ხარისხი. დუმილის უფლებასთან შეუსაბამო იქნება ბრალის დადგენა მხოლოდ ან ძირითადად ეჭვმიტანილის დუმილის, ან კითხვებზე პასუხის ან მტკიცებულებათა გაცემაზე უარის საფუძველით. თუმცა, ეჭვმიტანილის დუმილი შესაძლოა გათვალისწინებული იყო ისეთ ვითარებაში, როდესაც ეს აშკარად მოითხოვს ახსნას¹⁵³.

149 ალანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Allan v. UK), No. 48539/99, 5.11.02, 50-ე პარაგრაფი.

150 No. 48539/99, 5.11.02.

151 No. 4378/02, 10.3.09. იხილეთ, ასევე, ჰეგლასი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (Heglas v. Czech Republic), No. 5935/02, 1.3.07.

152 თუმცა ასევე გაითვალისწინეთ მე-6 მუხლთან მიმართებით მოსამართლე სპილმანის და მასთან ერთად მოსამართლეების როზაკისის, ტულკენის, კასადევალისა და მიოვიჩის ნაწილობრივ განსხვავებული მოსაზრებები.

153 ჯონ მურეი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (John Murray v. UK), No. 18731/91, 8.2.96, 44-7 პარაგრაფები.

6.272 საქმეზე კონდრონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Condron v. UK*)¹⁵⁴ პოლიციაში დაკითხვისას განმცხადებლები ადვოკატის რჩევით დუმილს ინარჩუნებდნენ, რადგანაც ნარკოტიკული საშუალებების მოქმედების გამო მათ არ შეეძლოთ კითხვებზე პასუხის გაცემა. სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-6 მუხლი დაირღვა ნაფიცი მსაჯულებისთვის არასაკმარისი ინსტრუქციის გამო:

სამართლიანობისთვის ნაფიც მსაჯულებს უნდა განმარტებოდეთ, რომ თუკი დარწმუნდებოდნენ, რომ განმცხადებლების დუმილი პოლიციაში დაკითხვისას არ შეიძლებოდა გაიგივებულიყო იმასთან, რომ მათ არ ჰქონდათ პასუხი ან რომ არ დაექვემდებარებოდნენ ჯვარედინ დაკითხვას, ამას არ უნდა ჰქონოდა საუარესო გავლენა.

ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო იმის გათვალისწინებით, რომ შეუძლებელი იყო იმის დადგენა, როგორ შეაფასეს ნაფიცმა მსაჯულებმა განმცხადებლების დუმილი. ევროპულმა სასამართლომ ასევე აღნიშნა, რომ სააპელაციო სასამართლოს არ ჰქონდა ამ შეფასების გაკეთების არანაირი საშუალება და ყურადღება გადართა ბრალდების „უსაფრთხოებაზე“ და არა იმაზე, იყო თუ არა საქმის სამართლიანი განხილვა.

მხარეთა თანასწორობა

6.273 „მხარეთა თანასწორობის“ პრინციპი საქმის სამართლიანი განხილვის ფართო უფლების ძირითადი ასპექტია და ვრცელდება როგორც სისხლის სამართლის, ისე სამოქალაქო საქმეებზე (მათ შორის, გასაჩივრებაზე და დამხმარე წარმოებაზე, როგორცაა ხარჯებთან დაკავშირებული)¹⁵⁵. მას სასამართლო განმარტავს როგორც მოთხოვნას, რომ „თითოეულ მხარეს ჰქონდეს გონივრული შესაძლებლობა წარმოადგინოს თავისი საქმე იმ პირობებში, რაც მას არ აყენებს მნიშვნელოვნად არასახარბიელო მდგომარეობაში ოპონენტის წინაშე“¹⁵⁶. პრინციპი მოქმედებს, მაგალითად, მხილების ვალდებულებასთან მიმართებით¹⁵⁷; თუმცა ის მოითხოვს სისხლის და სამოქალაქო სამართალწარმოების მხარეთათვის შესაძლებლობას, იცოდნენ და შეძლონ კომენტირება ყველა წარმოდგენილ მტკიცებულებაზე ან წერილობით განაცხადზე. შესაბამისად, ეს მოითხოვს, მაგალითად, გენერალური პროკურორის მიერ წარმოდგენილი მესამე მხარის წერილობითი შეპასუხების ხელმისაწვდომობას¹⁵⁸. მთელ რიგ საქმეებზე (რომლებიც ეხებოდა ეროვნულ დონეზე სამოქალაქო, სისხლის სამართლებრივ და დისციპლინურ წარმოებას) სასამართლომ დაადგინა 6.1 მუხლის დარღვევა გენერალური ადვოკატის ან მსგავსი თანამდებობის პირების მიერ ავსტრიაში, ბელგიაში, საფრანგეთში, ნიდერლანდებსა და პორტუგალიაში საკასაციო სასამართლოში ან უზენაეს სასამართლოში შესრულებული როლის გამო¹⁵⁹. ამ საქმეებზე შესაბამისი ოფიცრის წერილობითი წარდგინებების ან მომხსენებელი მოსამართლის ანგარიშში არსებული დოკუმენტების წინასწარი

154 No. 35718/97, 2.5.00. იხილეთ ასევე: ბეკლესი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Beckles v. UK*), No. 44652/98, 8.10.02.

155 იხილეთ, მაგალითად, ბერი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Beer v. Austria*), No. 30428/96, 6.2.01, მე-18 პარაგრაფი.

156 იხილეთ, მაგალითად, დე ჰაესი და გისელსი ბელგიის წინააღმდეგ (*De Haes and Gijssels v. Belgium*), No. 19983/92, 24.2.97.

157 იხილეთ, მაგალითად, მაკმიკელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McMichael v. UK*), No. 16424/90, 24.2.95, სერია A, No. 308; ფელდბრუგე ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Feldbrugge v. the Netherlands*), No. 8562/79, სერია A, No. 99, 29.5.86 და მათიკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Matyjek v. Poland*), No. 38184/03, 24.4.07.

158 იხილეთ, მაგალითად, ბულუტი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Bulut v. Austria*), No. 17358/90, 22.2.96; APEH *Uldozotteinek Szovetsege* და სხვები უნგრეთის წინააღმდეგ (*APEH Uldozotteinek Szovetsege and others v. Hungary*), No. 32367/96, 5.10.00.

159 იხილეთ, მაგალითად, ბორგერსი ბელგიის წინააღმდეგ (*Borgers v. Belgium*), No. 12005/86, სერია A, No. 214, 30.10.91; ვერმეულენი ბელგიის წინააღმდეგ (*Vermeulen v. Belgium*), No. 19075/91, 20.2.96; ლობო მანადო პორტუგალიის წინააღმდეგ (*Lobo Machado v. Portugal*), No. 15764/89, 20.2.96; ვან ორშოვენი ბელგიის წინააღმდეგ (*Van Orshoven v. Belgium*), No. 20122/92, 25.6.97; JJ ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*JJ v. Netherlands*) და KDB ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*KDB v. Netherlands*), Nos. 21351/93 და 21981/93, 27.3.98; რაინჰარდტი და შლიმან-კაიდი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Reinhardt and Slimane-Kaid v. France*), No. 22921/93, 31.3.98; ფიშერი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Fischer v. Austria*), No. 33382/96, 17.1.02; მეფთაჰი და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Meftah and others v. France*), Nos. 32911/96, 35237/97 და 34595/97, 26.7.02 (12 მხით ხუთის წინააღმდეგ დადგინდა დარღვევა).

გაცნობის მოთხოვნა დაირღვა და განმცხადებლებს არ ჰქონდათ მათზე პასუხის გაცემის შესაძლებლობა. საქმეზე ივონი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Yvon v. France*)¹⁶⁰ დადგინდა მხარეთა თანასწორობის პრინციპის დარღვევა, ვინაიდან განმცხადებელს მიწის ჩამორთმევისთვის კომპენსაციასთან დაკავშირებული საქმის განხილვისას ოპონენტებად ჰყავდა როგორც ჩამორთმევაზე პასუხისმგებელი სახელმწიფო ორგანო, ისე „მთავრობის კომისარი“. სასამართლომ გაითვალისწინა, რომ მთავრობის კომისარს უპირატესი წვდომა ჰქონდა კონკრეტულ ინფორმაციაზე და დომინანტურ როლს ასრულებდა ოფიციალურ საქმისწარმოებაში.

6.274 საქმეზე ვინენი ბელგიის წინააღმდეგ (*Wynen v. Belgium*)¹⁶¹ პალატის უმრავლესობამ ოთხი ხმით სამის წინააღმდეგ მხარეთა თანასწორობის პრინციპის დარღვევა დაადგინა, რადგანაც საკასაციო სასამართლოს წინაშე წერილობითი განცხადების წარდგენის ვადები არ ვრცელდებოდა მოპასუხეზე, მაშინ როცა განმცხადებელზე ვრცელდებოდა, რაც განმცხადებელს ხელს უშლიდა მოპასუხის წერილობით შეპასუხებაზე პასუხის გაცემაში. საქმეზე *Varnima Corporation International S.A. საბერძნეთის წინააღმდეგ (Varnima Corporation International S.A. v. Greece)*¹⁶² წამოიჭრა განმცხადებელი კომპანიისა და სახელმწიფოს მიმართ არსებულ ვადებში განსხვავებულობის საკითხი. განმცხადებელმა სახელმწიფოსთან გააფორმა ხელშეკრულება ნავთობპროდუქტების იმპორტის შესახებ. სახელმწიფომ განმცხადებლის წინააღმდეგ წარადგინა საჩივარი ვალდებულებათა შეუსრულებლობისთვის ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით, რაზეც განმცხადებელმაც შეგებებული სარჩელით უპასუხა. კომპანიასთან მიმართებით ერთწლიანი, ხოლო სახელმწიფოს მოთხოვნის მიმართ 20-წლიანი ხანდაზმულობის ვადის მოქმედება მხარეთა თანასწორობის პრინციპის დარღვევად იქნა მიჩნეული (იმ ფაქტის გათვალისწინებით, რომ დავა ეხებოდა კერძო სასამართლებრივ კომერციულ ტრანზაქციას და არა სახელმწიფოს მიერ სუვერენული აქტის განხორციელებას).

6.275 სასამართლომ დაადგინა, რომ სასამართლოს მიერ დანიშნული ექსპერტის ნეიტრალურობის არარსებობა შესაძლოა მხარეთა თანასწორობის პრინციპის დარღვევად იქნეს მიჩნეული¹⁶³. ეს პრინციპი შესაძლოა ასევე გავრცელდეს მტკიცებულების დაუშვებლობაზე ან მოწმეთა მოსმენის ან ჯვარედინი დაკითხვის დაუშვებლობაზე. სისხლის სამართალწარმოებასთან მიმართებით ეს შესაძლოა გადაიკვეთოს 6.3 მუხლით გათვალისწინებულ თანმდეგ უფლებებთან (იხილეთ ქვემოთ 6.318).

საქმის საჯარო განხილვისა და გადაწყვეტის უფლება

6.276 საქმის საჯარო განხილვის უფლება¹⁶⁴ პირდაპირ არის მითითებული 6.1 მუხლში, ისევე როგორც გადაწყვეტილების საქვეყნოდ გამოცხადება. მედია და საზოგადოება შეიძლება გამოირიცხოს მხოლოდ ამ მუხლში ჩამოთვლილი საფუძვლით. სისხლის სამართლის საქმეებზე საჯაროობის მაღალი მოლოდინი არსებობს, მაგრამ შესაძლოა არსებობდეს გამონაკლისები, როგორიცაა მოწმეების უსაფრთხოების ან პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის დაცვა, ან ინფორმაციისა და მოსაზრებების თავისუფალი გაცვლის

160 No. 44962/98, 24.4.03. იხილეთ, ასევე, მარტინი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Martinie v. France*), No. 58675/00, 12.4.06 და ტედესკო საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Tedesco v. France*), No. 11950/02, 10.5.07 (მთავრობის კომისრისა და მომხსენებლის (ტედესკო) მონაწილეობა აუდიტორთა სასამართლოს თათბირში. საპირისპიროდ ამისა, მხარეთა თანასწორობის პრინციპი არ დარღვეულა საქმეზე ბატანიანა რუსეთის წინააღმდეგ (*Batsanina v. Russia*), No. 3932/02, 26.5.09, სადაც სამოქალაქო საქმის წარმოება იწყებდა სახელმწიფო პროკურორის სამსახური.

161 No. 32576/96, 5.11.02.

162 No. 48906/06, 28.5.09.

163 იხილეთ, მაგალითად, ბონიში ავსტრიის წინააღმდეგ (*Bönisch v. Austria*), No. 8658/79, სერია A, No. 92, 6.5.85; ბრანდშტეტერი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Brandstetter v. Austria*), Nos. 11170/84, 12876/87 და 13468/87, სერია A No. 211, 28.8.91; სარა ლინდ ეგერტსდოტირი ისლანდიის წინააღმდეგ (*Sara Lind Eggertsdóttir v. Iceland*), No. 31930/04, 5.7.07.

164 იხილეთ, მაგალითად, სკართი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Scarth v. UK*), No. 33745/96, 22.7.99.

ხელშეწყობა¹⁶⁵. საქმეზე B და P გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (B and P v. UK)¹⁶⁶ სასამართლომ დასაბუთებულ გამონაკლისად მიიჩნია დახურული სხდომის ჩატარების შესახებ გადაწყვეტილების მიღება (დისკრეციულ საფუძველზე) 1989 წლის ბავშვთა შესახებ კანონის საფუძველზე განმცხადებლების განქორწინებისა და განცალკევების შემდეგ ვაჟების საცხოვრებელი ადგილის გადაწყვეტისას.

6.277 გარდა იმ შემთხვევისა, როცა არსებობს საგამონაკლისო გარემოებები, რომელიც ამართლებს საქმის განხილვას, საქმის საჯარო განხილვის უფლება მოიცავს ზეპირ მოსმენას მინიმუმ ერთ ინსტანციაში¹⁶⁷. სისხლის სამართლის საქმეებზე არსებობს განსასჯელის ზოგადი უფლება, წარდგეს პირველ ინსტანციაში საქმის სასამართლო განხილვაზე, თუმცა ეს უფლება შეიძლება შეიზღუდოს და საქმის დაუსწრებლად განხილვა დასაშვები გახდეს¹⁶⁸. განსასჯელის პირადი დასწრება აუცილებელია თუ არა სააპელაციო განხილვისას, დამოკიდებულია კონკრეტული სამართალწარმოების ბუნებაზე და განსასჯელის ინტერესების წარდგენისა და დაცვის ფორმაზე¹⁶⁹. ვიდოკავშირის გამოყენება შესაძლოა კონვენციის შესაბამისი იყოს (იმის გათვალისწინებით, რომ განსასჯელის უფლებები ადეკვატურად დაცულია)¹⁷⁰. საქმის საჯაროდ განხილვის უფლება შესაძლოა ასევე შეიზღუდოს იმ პირობით, რომ შეზღუდვა არაორაზროვანია და არ არსებობს რაიმე საჯარო ინტერესი საზოგადოების დასწრებისთვის. „სამოქალაქო უფლებების“ განმსაზღვრელი ადმინისტრაციული ან სხვა ტრიბუნალებისთვის არ არის ყოველთვის აუცილებელი საქმის საჯარო მოსმენის ჩატარება, იმ პირობით, თუ სააპელაციო სასამართლოში საქმის საჯარო განხილვა უზრუნველყოფილია¹⁷¹. უფრო მეტიც, ზეპირი მოსმენა შესაძლოა არ იყოს აუცილებელი კონკრეტულ გარემოებათა გათვალისწინებით, მაგალითად, როდესაც ფაქტის ან კანონმდებლობის საკითხი წარმოიშობება და შეიძლება ადეკვატურად გადაიჭრას მხარეთა წერილობითი შეპასუხებების საფუძველზე¹⁷².

ციხეში სასამართლო განხილვით დაირღვევა ეს დებულება, თუ საზოგადოება და მედია არ იქნება ინფორმირებული და არ ექნებათ ეფექტიანი წვდომა¹⁷³.

165 იხილეთ, მაგალითად, დორსონი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Doorson v. Netherlands), No. 20524/92, 26.3.96; Z ფინეთის წინააღმდეგ (Z v. Finland), No. 22009/93, 25.2.97.

166 Nos. 36337/97 და 35974/97, 24.4.01.

167 იხილეთ, მაგალითად, ლუნდევალის შვედეთის წინააღმდეგ (Lundevall v. Sweden), No. 38629/97, 12.11.02; სალომონსონის შვედეთის წინააღმდეგ (Salomonsson v. Sweden), No. 38978/97, 12.11.02; მილერი შვედეთის წინააღმდეგ (Miller v. Sweden), No. 55853/00, 8.2.05 (სოციალური შეღავათების მოთხოვნასთან დაკავშირებით საჯარო განხილვის არქონა, რითაც დაირღვა 6.1 მუხლი; შლუმპი შვეიცარიის წინააღმდეგ (Schlumpf v. Switzerland), No. 29002/06, 8.1.09; კოოტუმელი ავსტრიის წინააღმდეგ (Kootummel v. Austria), No. 49616/06, 10.12.09.

168 იხილეთ, მაგალითად, მედენიკა შვეიცარიის წინააღმდეგ (Medenica v. Switzerland), No. 20491/92, 14.6.01 (სადაც განსასჯელი ბრალეულად იქნა ცნობილი). მაგრამ პრობლემა იქნება, თუ განსასჯელს სასამართლოს შეჯამებები არ გადაეცემა, როგორც ეს მოხდა საქმეზე კოლოზა იტალიის წინააღმდეგ (Colozza v. Italy), No. 9024/80, 12.2.85, ან როდესაც ბრალდებულს უარი განუცხადეს ადვოკატის მომსახურებაზე: პუატრიმოლი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Poitrimol v. France), No. 14032/88, 23.11.93.

169 იხილეთ, მაგალითად, ბელზიუკი პოლონეთის წინააღმდეგ (Belziuk v. Poland), No. 23103/93, 25.3.98; იოზეფ პრინცი ავსტრიის წინააღმდეგ (Josef Prinz v. Austria), No. 23867/94, 8.2.00; მაიკლ ედვარდ კუკი ავსტრიის წინააღმდეგ (Michael Edward Cooke v. Austria), No. 23867/94, 8.2.00; ჰერმი იტალიის წინააღმდეგ (Hermi v. Italy), No. 18114/02, 18.10.06; ბაზო გონსალესი ესპანეთის წინააღმდეგ (Bazo González v. Spain), No. 30643/04, 16.12.08; იგუალ კოლი ესპანეთის წინააღმდეგ (Iguál Coli v. Spain), No. 37496/04, 10.3.09; სიბგატულინი რუსეთის წინააღმდეგ (Sibgatullin v. Russia), No. 32165/02, 23.4.09; სობოლევსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (Sobolewski v. Poland) (No.2), No. 19847/07, 9.6.09.

170 მარჩელო ვიოლა იტალიის წინააღმდეგ (Marcello Viola v. Italy), No. 45106/04, 5.10.06.

171 იხილეთ, მაგალითად, მალჰაუსი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (Malhous v. Czech Republic), No. 33071/96, 12.7.01.

172 იხილეთ, მაგალითად, ფრედინი შვედეთის წინააღმდეგ (Fredin v. Sweden) (No. 2), No.18928/91, 23.2.94, 21-2 პარაგრაფები; ფიშერი ავსტრიის წინააღმდეგ (Fischer v. Austria), No. 37950/97, 26.4.95, 44-ე პარაგრაფი; დორი შვედეთის წინააღმდეგ (Döry v. Sweden), No. 28394/95, 12.11.02; რიპე გერმანიის წინააღმდეგ (Rippe v. Germany), No. 5398/03, გადაწყვეტილება 2.2.06.

173 რიპანი ავსტრიის წინააღმდეგ (Riepan v. Austria), No. 35115/97, 14.11.00; ჰუმატოვი აზერბაიჯანის წინააღმდეგ (Hummatov v. Azerbaijan), Nos. 9852/03 და 13413/04, 29.11.07.

6.278 ბავშვების წინააღმდეგ ბრალდების წარმოება წარმოშობის კონკრეტულ საკითხებს სისხლის სამართალწარმოებაში მათი ეფექტიანი მონაწილეობის შესაძლებლობასთან დაკავშირებით¹⁷⁴. სრულად უნდა მოხდეს მათი ასაკის, განვითარების დონის და ინტელექტუალური და ემოციური შესაძლებლობის გათვალისწინება და ნაბიჯები გადაიდგას მათი შესაძლებლობის ხელშეწყობისთვის, გაიგონ და მონაწილეობა მიიღონ სამართალწარმოებაში. 6.1 მუხლი დაირღვა საქმეზე T და V გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (T and V v. UK)¹⁷⁵, სადაც სამეფო სასამართლომ განიხილა 11 წლის მსჯავრდებულების მიერ მკვლელობის ჩადენის საქმე. დარღვევა დადგინდა სასამართლოს მხრიდან არაამომწურავი და დამაშინებელი ფორმალობისა და რიტუალის გამო, რასაც თან სდევდა მყვირალა საჯაროობა და განსაცდელის უუნარობა ჩართულიყვნენ სამართალწარმოებაში და გადაწყვეტილება მიეღოთ საკუთარი ჭეშმარიტი ინტერესიდან გამომდინარე. 6.1 მუხლის დარღვევა დადგინდა ასევე საქმეზე SC გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (SC v. UK)¹⁷⁶, რომელიც ეხებოდა სამეფო სასამართლოს წინაშე 11 წლის პირის ბრალდებას ყაჩაღობაში. სასამართლომ დაადგინა, რომ მისი ასაკის და განსაკუთრებით კი მისი შეზღუდული გონებრივი შესაძლებლობის გათვალისწინებით, განმცხადებელს არ შეეძლო სამართალწარმოებაში ადეკვატური მონაწილეობა.

6.279 მიუხედავად იმისა, რომ მე-6 მუხლი არ შეიცავს გადაწყვეტილების საჯარო გამოცხადების შეზღუდვას, ეს უფლება დაცულად იქნა მიჩნეული მისი წერილობით გამოქვეყნებით¹⁷⁷. მე-6 მუხლი მოითხოვს დასაბუთებული გადაწყვეტილების ხელმისაწვდომობას საზოგადოებისთვის¹⁷⁸, თუმცა შესაძლოა არსებობდეს გამონაკლისი, როგორიცაა ბავშვების საცხოვრებელ ადგილთან დაკავშირებული სამართალწარმოება¹⁷⁹. საპირისპიროდ ამისა, საქმეზე სუტერი შვეიცარიის წინააღმდეგ (Sutter v. Switzerland)¹⁸⁰ სასამართლომ დაადგინა, რომ 6.1 მუხლის მოთხოვნა დაცულად ითვლება, თუკი ნებისმიერი პირი, რომელიც დაამტკიცებს თავის ინტერესს, უფლებამოსილია გაცენოს ან მიიღოს სამხედრო საკასაციო სასამართლოს გადაწყვეტილების სრული ტექსტის ასლი¹⁸¹. მე-6 მუხლიდან გამომდინარე, როგორც სამოქალაქო, ისე სისხლის სამართლის საქმეებზე არსებობს დასაბუთების ვალდებულება, თუმცა საჭირო დასაბუთების ფარგლები გადაწყვეტილების ბუნებიდან გამომდინარე სხვადასხვა იქნება¹⁸². ეს შესაძლოა არ მოითხოვდეს დეტალურ პასუხს ყველა არგუმენტზე და სააპელაციო სასამართლო შეიძლება დაეყრდნოს ქვედა ინსტანციის სასამართლოს გადაწყვეტილების დასაბუთებას¹⁸³. სამოქალაქო სამართალწარმოებისას განმცხადებლის მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულების მიღებაზე უარის დაუსაბუთებლობა რაიონული სასამართლოს მიერ 6.1 მუხლის დარღვევის დადგენის საფუძველი გახდა საქმეზე სუომინენი ფინეთის წინააღმდეგ (Suominen v. Finland)¹⁸⁴. საქმეზე კუმნეცოვი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ

174 იხილეთ, მაგალითად, გუვეჩი თურქეთის წინააღმდეგ (Güveç v. Turkey), No. 70337/01, 20.1.09.

175 Nos. 24724/94 და 24888/94, 16.12.99.

176 No. 60958/00, 15.6.04.

177 პრეტო და სხვები იტალიის წინააღმდეგ (Pretto and others v. Italy), No. 7984/77, 8.12.83.

178 იხილეთ, მაგალითად, რიაკიბ ბირუკოვი რუსეთის წინააღმდეგ (Ryakib Biryukov v. Russia), No. 14810/02, 17.1.08.

179 B და P გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (B and P v. UK), Nos. 36337/97 და 35974/97, 24.4.01.

180 No. 8209/78, 22.2.84.

181 იხილეთ სერ ნიკოლას ბრატას განსხვავებული მოსაზრება საქმეზე B and P v. UK, Nos. 36337/97 და 35974/97, 24.4.01.

182 იხილეთ, მაგალითად, ზუნი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Zoon v. Netherlands), No. 29202/95, 7.12.00 (შეკვეცილ წარმოებასთან დაკავშირებით).

183 გარსია რუიზი ესპანეთის წინააღმდეგ (Garcia Ruiz v. Spain), No. 30544/96, 21.1.99, 26-ე პარაგრაფი. ქვედა ინსტანციის სასამართლოს ან ორგანოს მოეთხოვება წარმოადგინოს დასაბუთება ისე, რომ მხარეებს მისცეს შესაძლებლობა ეფექტიანად გამოიყენონ გასაჩივრების არსებული უფლება: ჰირვისაარი ფინეთის წინააღმდეგ (Hirvisaari v. Finland), No. 49684/99, 27.9.01, 30-ე პარაგრაფი.

184 No. 37801/97, 1.7.03.

(Kuznetsov and others v. Russia)¹⁸⁵ პრობლემას წარმოადგენდა გაურკვეველობა. განმცხადებლები, რომლებიც იეღოვას მიმდევრები იყვნენ, ჩიოდნენ ადამიანის უფლებათა რეგიონული კომისრისა და პოლიციის ორი ოფიცრის მიერ მათი შეხვედრის დაუსაბუთებელი შეწყვეტის გამო. მათი სამოქალაქო მოთხოვნა არ დაკმაყოფილდა. სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-6 მუხლი დაირღვა – ეროვნულმა სასამართლოებმა ვერ დაასაბუთეს საკუთარი გადაწყვეტილებები და ვერ დაამტკიცეს, რომ მხარეებს მოუსმინეს სამართლიანი და თანასწორი ფორმით.

- 6.280 ტაქსეტი ბელგიის წინააღმდეგ (Taxquet v. Belgium)¹⁸⁶ ეხებოდა განმცხადებელი განსასჯელის საჩივარს მკვლელობასთან და მკვლელობის მცდელობასთან დაკავშირებით ასიზის სასამართლოსა და ნაფიცი მსაჯულების წინაშე სისხლის სამართლის საქმის წარმოებისას დასაბუთების არარსებობას. დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ კონვენცია არ ავალდებულებს ნაფიც მსაჯულებს, დაასაბუთონ თავიანთი გადაწყვეტილებები, ხოლო მე-6 მუხლი არ გამორიცხავს განსასჯელის საქმის განხილვას ნაფიცი მსაჯულის მიერ, მაშინაც კი, თუ ვერდიქტი არ არის დასაბუთებული, თუმცა საქმის სამართლიანი განხილვის მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად აუცილებელია, ვერდიქტი გასაგები იყოს. ეს მოითხოვს იმის შეფასებას, საკმარისი დაცვის მექანიზმები არსებობდა თუ არა თვითნებობის რისკის თავიდან ასაცილებლად, როგორცაა განსახილველ სამართლებრივ საკითხთან მიმართებით ან წარმოდგენილ მტკიცებულებაზე მოსამართლის ინსტრუქცია, ასევე, „მოსამართლის მიერ ნაფიცი მსაჯულებისთვის ზუსტი, არაორაზროვანი კითხვების დასმა, რომელიც შექმნის ჩარჩოს ვერდიქტისთვის ან საკმარისად დაბალანსებს იმ ფაქტს, რომ ნაფიცი მსაჯულების პასუხები არ იქნება დასაბუთებული“. გასაჩივრების შესაძლებლობის ფარგლები ასევე რელევანტური იქნება. ტაქსეტის საქმეზე საქმის ფაქტობრივ გარემოებებთან დაკავშირებით დიდმა პალატამ ერთხმად დაადგინა 6.1 მუხლის დარღვევა, რადგანაც არც ბრალდება და არც ნაფიცი მსაჯულებისთვის დასმული კითხვები არ მოიცავდა საკმარის ინფორმაციას განსახილველ სამართლადარღვევაში განმცხადებლის მონაწილეობის შესახებ. ნაფიცი მსაჯულებისთვის დასმული არცერთი კითხვა არ იყო მიმართული კონკრეტულ გარემოებაზე, რომელიც განმცხადებლისთვის გასაგებს გახდიდა მისი მსჯავრდების საფუძვლებს. და ბოლოს, აღინიშნა, რომ ბელგიაში არ არსებობდა ასიზის სასამართლოს გადაწყვეტილებების გასაჩივრების უფლება (კანონმდებლობასთან დაკავშირებით გასაჩივრების წესისგან განსხვავებით)¹⁸⁷.

საქმის სასამართლო განხილვა გონივრულ ვადაში

- 6.281 გონივრულ ვადაში საქმის სასამართლო განხილვაზე უფლება ვრცელდება როგორც სამოქალაქო, ისე სისხლის სამართალწარმოებაზე. სამოქალაქო საქმეებზე ვადის ათვლა, როგორც წესი, დაიწყება სამართალწარმოების დაწყებისთანავე¹⁸⁸ და გაგრძელდება საქმის საბოლოო გადაწყვეტამდე, გასაჩივრების პროცედურის ჩათვლით¹⁸⁹. სისხლის სამართლის საქმეებზე, ვადის ათვლა იწყება პირისთვის ბრალის წაყენების მომენტიდან, რაც სასამართლომ განმარტა, როგორც „კომპეტენტური ორგანოს მიერ პირისთვის გადაცემული ოფიციალური შეტყობინება ვარაუდის შესახებ, რომ მან ჩაიდინა

185 No. 184/02, 11.1.07.

186 No. 926/05, 16.11.10.

187 იხილეთ საპირისპიროდ ამისა, მოსამართლე გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Judge v. UK), No. 35863/10, გადაწყვეტილება 8.2.11 (ნაფიცი მსაჯულების სისტემა შოტლანდიაში – დაუშვებლად იქნა ცნობილი).

188 როდესაც ეროვნული კანონმდებლობა მოითხოვს წინასწარი ადმინისტრაციული პროცედურების შესრულებას განმცხადებლის მიერ სასამართლოსთვის მიმართვამდე, ადმინისტრაციული ორგანოს წინაშე განსახორციელებელი წარმოება ამაში უნდა აისახოს: იხილეთ, მაგალითად, კიურკჩიანი ბელგიის წინააღმდეგ (Kiurkchian v. Bulgaria), No. 44626/98, 24.3.05, 51-ე პარაგრაფი.

189 იხილეთ, მაგალითად, სვეტლანა ორლოვა რუსეთის წინააღმდეგ (Svetlana Orlova v. Russia), No. 4487/04, 30.7.09 (საქმე მიმდინარეობდა ერთი წლისა და 11 თვის განმავლობაში, მაგრამ განმეორებითი საზედამხედველო პროცედურის მოქმედების შედეგად ის თითქმის შვიდი წელზე მეტი ვადით გაგრძელდა – 6.1 მუხლის დარღვევა).

დანაშაული¹⁹⁰. ეს შეიძლება მოხდეს, მაგალითად, დაკავების მომენტში¹⁹¹, ან როდესაც წინასწარი საქმისწარმოება დაიწყო. თუ ბრალდებული მიმალვამა, როგორც წესი, ის ვერ შეძლებს ჩივილს საქმის წარმოების ხანგრძლივობასთან მიმართებით¹⁹². როდესაც საქმის წარმოება ხელახლა დაიწყო, საქმის შეწყვეტის თაობაზე ბრძანების შემდეგ, საქმისწარმოების სხვადასხვა ეტაპების სრული ვადა უნდა იქნას გათვალისწინებული 6.1 მუხლის მიზნებისთვის¹⁹³.

- 6.282 სასამართლო არ დაადგენს კონკრეტულ ვადებს: „გონივრულობა“ დამოკიდებულია თითოეული საქმის კონკრეტულ გარემოებაზე, მისი სირთულის გათვალისწინებით, გატიანურების ხანგრძლივობაზე, რისთვისაც სახელმწიფო ორგანოები¹⁹⁴, სხვა მხარეები ან განმცხადებელი¹⁹⁵ არიან პასუხისმგებელი და იმაზე, თუ რა არის მნიშვნელოვანი განმცხადებლისთვის¹⁹⁶. სასამართლომ მრავალჯერ განმარტა, რომ განმცხადებლისთვის საქმისწარმოების დაჩქარების შესაძლებლობის არსებობა სახელმწიფოს არ ათავისუფლებს ვალდებულებისგან, უზრუნველყოს პირველ ყოვლისა, რომ საქმისწარმოების პროგრესი გონივრულად სწრაფია¹⁹⁷. საქმეზე რობინსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Robins v. UK*)¹⁹⁸ სასამართლომ დაადგინა, რომ აშკარა ხარჯების განსაზღვრისთვის სამართალწარმოების ოთხ წელზე მეტი ვადა, რაც გამოწვეული იყო სასამართლოს და სოციალური უზრუნველყოფის დეპარტამენტის მიერ გაუმართლებელი გატიანურებით, არღვევდა 6.1 მუხლის მოთხოვნებს. საქმეზე შერაკრაკი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Cherakrak v. France*)¹⁹⁹ ოთხი წლისა და ცხრა თვის განმავლობაში მიმდინარე სისხლის სამართლის საქმის წარმოება მიჩნეულ იქნა 6.1 მუხლის დარღვევად. საქმე სლევევიციუსი ლიტვის წინააღმდეგ (*Šleževičius v. Lithuania*)²⁰⁰ ეხებოდა სისხლის სამართლის საქმის წარმოებას ლიტვის ყოფილი პრემიერმინისტრის წინააღმდეგ საფინანსო დარღვევებისთვის. საქმის განხილვა სახელმწიფო ორგანოებმა შეწყვიტეს ოთხი წლისა და ორი თვის შემდეგ, რაც 6.1 მუხლის დარღვევად ჩაითვა, სახელმწიფო ორგანოების მხრიდან სათანადო ყურადღების არარსებობის გამო, მათ ვერ შეძლეს კონკრეტული ბრალის ფორმულირება. თუმცა, საქმეზე ვლოჩი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Wloch v. Poland*)²⁰¹ სისხლის სამართალწარმოების მიმდინარეობის გატიანურება ექვსი წლით (ბავშვებით ვაჭრობასთან დაკავშირებით), არ იქნა მიჩნეული 6.1 მუხლის დარღვევად, რადგანაც პოლონეთის სახელმწიფო ორგანოები არ იყვნენ პასუხისმგებელნი გატიანურებისთვის, რაც გამოიწვია იმ ფაქტმა, რომ მტკიცებულება უნდა ამოღებულიყო იტალიის, საფრანგეთისა და შეერთებული შტატების მართლმსაჯულების ორგანოებისთვის წერილობითი მიმართვის საფუძველზე. 6.1 მუხლის დარღვევა არ დადგინდა საქმეზე სარი თურქეთისა და დანიის წინააღმდეგ

190 დევერი ბელგიის წინააღმდეგ (*Deweere v. Belgium*), სერია A, No. 35, 27.2.80, 42-ე პარაგრაფი.

191 იხილეთ, მაგალითად, მაკფარლენი ირლანდიის წინააღმდეგ (*McFarlane v. Ireland*), No. 31333/06, 10.9.10, 144-ე პარაგრაფი.

192 ვაიჩი თურქეთის წინააღმდეგ (*Vayıç v. Turkey*), No. 18078/02, 20.6.06.

193 იხილეთ, მაგალითად, სტოიანოვა და ნედელკუ რუმინეთის წინააღმდეგ (*Stoianova and Nedelcu v. Romania*), Nos. 77517/01 და 77722/01, 4.8.05.

194 იხილეთ, მაგალითად, მიტჩელი და ჰოლოუეი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Mitchell and Holloway v. UK*), No. 44808/98, 17.12.02.

195 იხილეთ, მაგალითად, მანგელდე პინტო საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Mangualde Pinto v. France*), No. 43491/98, 9.4.02 (განმცხადებლის მიერ სასამართლო განხილვაზე დაუსწრებლობით გამოწვეული გატიანურება).

196 იხილეთ, მაგალითად, მატერი სლოვაკეთის წინააღმდეგ (*Matter v. Slovakia*), No. 31534/96, 5.7.99; პელისიერი და სასი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Pelissier and Sassi v. France*), No. 25444/94, 25.3.99.

197 იხილეთ, მაგალითად, მაკფარლენი ირლანდიის წინააღმდეგ (*McFarlane v. Ireland*), No. 31333/06, 10.9.10, 152-ე პარაგრაფი.

198 No. 22410/93, 23.9.99.

199 No. 34075/96, 2.8.00.

200 No. 55479/00, 13.11.01.

201 No. 27785/95, 19.10.00.

(Sari v. Turkey and Denmark)²⁰², სადაც განმცხადებელს ბრალი ედებათა მკვლელობაში დანიაში, მაგრამ მიიმაღლა თურქეთში. შედეგად, სისხლის სამართლის საქმის განხილვა თურქეთში გაგრძელდა რვა წელსა და შვიდ თვეზე მეტი ვადით, მაგრამ გაჭიანურება გამოწვეული იყო საქმის სირთულით, რაშიც განმცხადებელმაც შეიტანა წვლილი.

6.283 საქმეზე გეორგე რუმინეთის წინააღმდეგ (Gheorghe v. Romania)²⁰³ სასამართლომ დაადგინა, რომ სახელმწიფო ორგანოებს მოეთხოვებათ განსაკუთრებული ყურადღება, როდესაც განმცხადებელი მძიმედ დაავადებულია და მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობა მკვეთრად უარესდება. განმცხადებელმა, რომელსაც ჰემოფილია A ჰქონდა, სამოქალაქო სამართალწარმოება წამოიწყო მის შემზღუდულ შესაძლებლობასთან მიმართებით, რაც გაგრძელდა ორი წელი და 11 თვე. სასამართლომ ეს გონივრული ვადის მოთხოვნის დარღვევად მიიჩნია.

6.284 იტალიაში 2001 წელს გაჭიანურებული სამართალწარმოებისთვის ანაზღაურების დადგენისთვის ეროვნულ კანონმდებლობაში მიღებული „პინტოს კანონის“ არაადეკვატურმა შეფარდებამ განაპირობა მე-6 მუხლის დარღვევის დადგენა. ეს მოხდა საქმეზე სიმალდონე იტალიის წინააღმდეგ (Simaldone v. Italy)²⁰⁴ არა მხოლოდ იმიტომ, რომ ეროვნული სასამართლოს მიერ განსაზღვრული კომპენსაციის ოდენობა ძალიან დაბალი იყო (700 ევრო სამართალწარმოებისთვის, რომელიც ათ წელზე მეტ ხანს გრძელდებოდა), არამედ ასევე იმის გამო, რომ ადგილი ჰქონდა მიუღებელ დაგვიანებას (12 თვით) განმცხადებლისთვის ამ თანხის გადახდამდე. საქმეზე გალიონე და სხვები იტალიის წინააღმდეგ (Gaglione and others v. Italy)²⁰⁵ გადაწყვეტილება ეხებოდა პინტოს კანონის თანახმად 475 საქმეზე კომპენსაციის გადახდის გაჭიანურებას, რაც სასამართლომ დაახასიათა, როგორც „ფართოდ გავრცელებული პრობლემა“, იმის გათვალისწინებით, რომ იმ დროისთვის სასამართლოსთვის განსახილველად წარდგენილი იყო 3900 საქმე²⁰⁶.

6.285 „პილოტური გადაწყვეტილების პროცედურა“ (46-ე მუხლი) გავრცელდა სისტემურად ხანგრძლივი სამართალწარმოების პრობლემაზე სლოვენიაში²⁰⁷, გერმანიაში სამოქალაქო საქმეებზე²⁰⁸ და საბერძნეთში ადმინისტრაციული სამართლის საქმეებზე²⁰⁹ (იხილეთ ვრცლად 3.27 ნომოტი).

6.286 საქმეზე კუდლა პოლონეთის წინააღმდეგ (Kudla v. Poland)²¹⁰ დიდი პალატის გადაწყვეტილების შედეგად, ამჟამად შესაძლებელია საჩივრის წარდგენა მე-13 მუხლის დარღვევით სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი საშუალების ხელმისაწვდომობაზე უარის გამო, იმ შემთხვევაში, როდესაც საქმის სასამართლო განხილვა ვერ მოხდა გონივრულ ვადაში, როგორც ამას მე-6 მუხლი ითვალისწინებს (იხილეთ 6.552 ქვენომოტი).

კანონის საფუძველზე შექმნილი დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი ტრიბუნალი

6.287 6.1 მუხლი პირდაპირ მოიცავს კანონის საფუძველზე შექმნილი დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი ტრიბუნალის მიერ საქმის განხილვის უფლებას. ეს უნდა იყოს ორგანო, რომელიც იღებს სავალდებულო გადაწყვეტილებებს. ჩანაწერი „კანონის საფუძველზე შექმნილი“ ეხება „ტრიბუნალის“ არსებობის სამართლებრივ საფუძველს,

202 No. 21889/93, 8.11.01.

203 No. 19215/04, 15.3.07.

204 No. 22644/03, 31.3.09.

205 No. 45867/07, 21.12.10.

206 იხილეთ ასევე: მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია CM/Rec(2010)3 წევრი ქვეყნების მიმართ გადაჭარბებულად ხანგრძლივი საქმის წარმოების თავიდან აცილების ეფექტიანი საშუალებების შესახებ, 2010 წლის 24 თებერვალი.

207 ლუკენდა სლოვენიის წინააღმდეგ (Lukenda v. Slovenia), No. 23032/02, 6.10.05.

208 რუმპფი გერმანიის წინააღმდეგ (Rumpf v. Germany), No. 46344/06, 2.9.10.

209 ვასილიოს ათენასიუს საბერძნეთის წინააღმდეგ (Vassilios Athanasiou and others v. Greece), No. 50973/08, 21.12.10.

210 No. 30210/96, 26.10.00.

ტრიბუნალის მიერ მისი მარეგულირებელი წესების დაცვას და მის შემადგენლობას²¹¹. საქმეზე პოსოხოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Posokhov v. Russia*)²¹² დადგინდა, რომ რაიონული სასამართლო „არ იყო კანონის საფუძველზე შექმნილი“, მაშინ როცა ორი მსაჯული მოსამართლის მონაწილეობა შესაბამის ეროვნულ კანონმდებლობას ეწინააღმდეგებოდა. მოსამართლეებისთვის საქმეთა განაწილების ნათელი რეგულირების და გარანტიების არარსებობა შესაძლოა ასევე ჩაითვალოს კანონის საფუძველზე შექმნილი ტრიბუნალის მიერ საქმის განხილვის უფლების დარღვევად²¹³.

6.288 სასამართლოს დამოუკიდებლობის ტესტი (როგორც სამოქალაქო, ისე სისხლის სამართალწარმოებასთან მიმართებით) მოიცავს შემდეგის გათვალისწინებას: ტრიბუნალის წევრების დანიშვნის ფორმას, მათი თანამდებობაზე ყოფნის ვადას, გარე ზეწოლის საწინააღმდეგო გარანტიების არსებობას და ტრიბუნალი ავლენს თუ არა დამოუკიდებლობის ნიშნებს. საქმეზე ბრაიანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Bryan v. UK*)²¹⁴ სასამართლომ დაადგინა, რომ დაგეგმვის ინსპექტორს არ გააჩნდა დამოუკიდებლობის არსებითი ნიშანი, იმის გათვალისწინებით, რომ შინაგან საქმეთა მდივანს შეეძლო ნებისმიერ დროს გამოეთხოვა მისგან საჩივრების გადაწყვეტის უფლებამოსილება და იმ გარემოებებში, რომლებიც აღმასრულებელი ხელისუფლების პოლიტიკას უკავშირდებოდა (მაშინაც კი, როდესაც უფლებამოსილებას არ იყენებდა). თუმცა, მაშინაც კი, თუ საქმის განხილველი ორგანო, რომელიც წყვეტს სამოქალაქო უფლებებთან დაკავშირებულ დავებს, ვერ ასრულებს 6.1 მუხლის მოთხოვნებს, ადგილი არ ექნება დარღვევას, თუკი თვით ეს ორგანო არ ექვემდებარება მე-6 მუხლის საფუძველზე კონტროლს – შესაბამისი სასამართლო ორგანო, სრული იურისდიქციით. ბრაიანის საქმეზე ინსპექტორის გადაწყვეტილების გადახედვა უმაღლესი სასამართლოს მიერ ჩაითვადა საკმარისად. ამის საპირისპიროდ შეიძლება მიჩნეულ იქნას, მაგალითად, საქმე კინგსლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Kingsley v. UK*)²¹⁵, სადაც დადგინდა, რომ სასამართლოს მიერ გადახედვა არ იყო საკმარისი, რადგანაც მაშინ როცა განმცხადებელი ჩიოდა სათამაშო ბიზნესის მაკონტროლებელი საბჭოს მიკერძოების გამო, უმაღლესი სასამართლო არ იყო უფლებამოსილი, დამოუკიდებელი ორგანოსთვის დაებრუნებინა საქმე ხელახალი განხილვისთვის. საქმეზე *Capital Bank AD* ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Capital Bank AD v. Bulgaria*)²¹⁶ მე-6 მუხლი დაირღვა, რადგანაც შესაბამისი კანონმდებლობა სასამართლო განხილვას არ უქვემდებარებდა ბულგარეთის ეროვნული ბანკის გადაწყვეტილებას გაკოტრების გამო განმცხადებლის საბანკო ლიცენზიის გაუქმების თაობაზე. მე-6 მუხლის კიდევ ერთი დარღვევა დადგინდა, რადგანაც ბანკმა ვერ შეძლო საქმის განხილვაში სრულად მონაწილეობა, ვინაიდან მას წარმოადგენდნენ პირები, რომლებიც პროცესის მეორე მხარეზე იყვნენ დამოკიდებული (ბულგარეთის ეროვნული ბანკის მიერ დანიშნული საგანგებო ადმინისტრატორები).

6.289 6.2 მუხლი მოითხოვს არა მხოლოდ მხარეთა დამოუკიდებლობას, არამედ ასევე აღმასრულებლის²¹⁷, როგორც სამოქალაქო, ისე სისხლის სამართლის საქმის წარმოებისას. პროკურორი ვერ განიხილება „დამოუკიდებელ და მიუკერძოებელ

211 იხილეთ, მაგალითად, *ბუსკარინი სან მარინოს წინააღმდეგ* (*Buscarini v. San Marino*), No. 31657/96, გადაწყვეტილება 4.5.00; *სოკურენკო და სტრიგუნ უკრაინის წინააღმდეგ* (*Sokurenko and Strgun v. Ukraine*), Nos. 29458/04 და 29465/04, 20.7.06.

212 No. 63486/00, 4.3.03. იხილეთ, ასევე, *ფედოტოვა რუსეთის წინააღმდეგ* (*Fedotova v. Russia*), No. 73225/01, 13.4.06 (საქალაქო სასამართლო). საქმეზე *ფანჯიკიძე საქართველოს წინააღმდეგ* (*Pandjigidze v. Georgia*), No. 30323/02, 27.10.09 ეროვნულ კანონმდებლობაში არ არსებობდა საკმარისი საფუძველი უზენაეს სასამართლოში პროფესიონალ მოსამართლეებთან ერთად მსაჯული მოსამართლეების საქმიანობისთვის.

213 *DMD GROUP, a.s. სლოვაკეთის წინააღმდეგ* (*DMD GROUP, a.s. v. Slovakia*), No. 19334/03, 5.10.10.

214 No. 19178/91, სერია A, No. 335-A, 22.11.95.

215 No. 35605/97, 7.11.00.

216 No. 49429/99, 24.11.05.

217 იხილეთ, მაგალითად, *Glod v. Romania*, No. 41134/98, 16.9.03 (Administrative Commission constituted and directed by provincial governor).

ტრიბუნალად“ ვერც სისხლის სამართლის და ვერც სამოქალაქო საქმის წარმოებისას²¹⁸. საქმეზე ჰენრიკ ურბანი და რისზარდ ურბანი პოლონეთის წინააღმდეგ (Henryk Urban and Ryszard Urban v. Poland)²¹⁹ რაიონულ სასამართლოში „შემფასებლის“ გამოყენება მიჩნეულ იქნა მე-6 მუხლის დარღვევად, რადგანაც იუსტიციის მინისტრს ნებისმიერ დროს შეეძლო მისი გათავისუფლება და თვითნებობის პრევენციისთვის არასაკმარისი გარანტიები არსებობდა. ეს არ შეეცვლილა გასაჩივრების სტადიაზე, რადგანაც რეგიონული სასამართლო არ იყო უფლებამოსილი, გაეუქმებინა რაიონული სასამართლოს გადაწყვეტილება შემფასებლის პოზიციის საფუძველით. საქმეზე კრისანი რუმინეთის წინააღმდეგ (Crisan v. Romania)²²⁰ განმცხადებელმა მოითხოვა დასტური კომისიისგან იმის შესახებ, რომ მას გააჩნდა კომუნისტურ ეპოქაში პოლიტიკური საფუძველით დევნილი პირის სტატუსი. მე-6 მუხლი დაირღვა, რადგანაც კომისია არ იყო აღმასრულებელი შტოსგან დამოუკიდებელი მისი შემადგენლობის და შედამხედველი ორგანოს წევრობის გამო და მისი გადაწყვეტილებები არ ექვემდებარებოდა სასამართლოში გასაჩივრებას. „საზღვაო პალატების“ ობიექტური მიუკერძოებლობის საკითხი დადგა საქმეზე ბრუდნიკა და სხვები პოლონეთის წინააღმდეგ (Brudnicka and others v. Poland)²²¹. საქმე ეხებოდა ხომალდის დაზიანების მიზეზების დადგენასთან დაკავშირებულ სამართალწარმოებას. მე-6 მუხლი დაირღვა, რადგანაც საზღვაო პალატების წევრები ინიშნებოდნენ და თავისუფლდებოდნენ თანამდებობიდან იუსტიციის მინისტრისა და ტრანსპორტისა და საზღვაო საკითხების მინისტრის მიერ და, შესაბამისად, მათ ექვემდებარებოდნენ. უფრო მეტიც, არ არსებობდა რაიმე ნორმა საზღვაო საპელაგო პალატების გადაწყვეტილებათა სამართლებრივი საფუძველის გასაჩივრების შესახებ. საქმეზე მოისევეი რუსეთის წინააღმდეგ (Moiseyev v. Russia)²²² სისხლის სამართლის საქმის წარმოებისას სასამართლოს შემადგენლობის განმეორებით ცვლილებამ გამოიწვია მე-6 მუხლის დარღვევის დადგენა. შპიონაჟის გამო განმცხადებლის სახელმწიფოს ლალატში ბრალდებასთან დაკავშირებულ სასამართლო განხილვაზე 11-ჯერ მოხდა მოსამართლის ჩანაცვლება, რისი მიზეზებიც განიმარტა მხოლოდ ორჯერ. უფრო მეტიც, ეროვნული კანონმდებლობა სასამართლოს თავმჯდომარეს ანიჭებდა შეუზღუდავ დისკრეციას სისხლის სამართლის საქმის ხელახალ გადანაწილებაზე სხვა მომხსენებელი მოსამართლისთვის. შესაბამისად, სასამართლომ დაასკვნა, რომ ეროვნულმა კანონმდებლობამ „ვერ უზრუნველყო გარანტიები, რომლებიც საკმარისი იქნებოდა ნებისმიერი ობიექტური ეჭვის გამოსარიცხად მოსამართლის მიერ საკუთარი მოვალეობის შესრულებისას მასზე არასათანადო მეწოდის არარსებობის შესახებ“. სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების პროცესის ნებისმიერ ასპექტში მინისტრების ჩარევა, სავარაუდოდ, ქმნის პრობლემებს მე-6 მუხლთან მიმართებით, აღმასრულებელ და სასამართლო შტოებს შორის ხელისუფლების გადანაწილების ცნებიდან გამომდინარე²²³. საქმეზე T და V გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (T and V v. UK)²²⁴ სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებლების მკვლელობისათვის მსჯავრდების შედეგად საზღაურისა და სასჯელის განსაზღვრისას, „მისი უდიდებულესობის საამებლად“ შინაგან საქმეთა მდივანი მოქმედებდა სასჯელის განსაზღვრის უფლებამოსილების ფარგლებში, მაგრამ აშკარად არ იყო დამოუკიდებელი აღმასრულებელი

218 იხილეთ, მაგალითად, ზლინსატი, spol. s r.o. ბულგარეთის წინააღმდეგ (Zlinsat, spol. s r.o. v. Bulgaria), No. 57785/00, 15.6.06 (პროკურატურის ორგანოების გადაწყვეტილება პრივატიზაციის შეჩერების შესახებ, რაც არ ექვემდებარებოდა სასამართლოს მიერ გადახედვას – 6.1 მუხლის დარღვევა).

219 No. 23614/08, 30.11.10.

220 No. 42930/98, 27.5.03.

221 No. 54723/00, 3.3.05.

222 No. 62936/00, 9.10.08.

223 რაც შეეხება ხელისუფლების შტოებს შორის ძალაუფლების გადანაწილების მნიშვნელოვნების ზრდას [აღამიანის უფლებათა ევროპული] სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალში, იხილეთ კლეინი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Kleyn and others v. Netherlands), Nos. 39343/98, 39651/98, 43147/98 და 46664/99, 6.5.03, 193-ე პარაგრაფი.

224 Nos. 24724/94 და 24888/94, 16.12.99.

ხელისუფლებისგან²²⁵.

6.290 მიუკერძოებლობის მოთხოვნას ორი ასპექტი აქვს: ტრიბუნალი უნდა იყოს სუბიექტურად თავისუფალი პირადი დამოკიდებულების ან წინასწარ შექმნილი პოზიციისგან და მიუკერძოებელი უნდა იყოს ობიექტური თვალსაზრისით. სასამართლომ აღნიშნა, რომ დემოკრატიულ საზოგადოებაში ფუნდამენტური მნიშვნელობის არის სასამართლოების მხრიდან საზოგადოებისთვის, მათ შორის, სამართალწარმოების მხარეთათვის ნდობის შთაგონება²²⁶. შესაბამისად, დამოუკიდებლობისა და ობიექტური მიუკერძოებლობის კონცეფციები მჭიდრო კავშირშია ერთმანეთთან. საქმეზე მაკგონელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (McGonnell v. UK)²²⁷, რომელიც ეხებოდა სამშენებლო ნებართვის მიღების წარმოებასთან დაკავშირებით გერნსის ბეილიფის ობიექტურ მიუკერძოებლობას, სასამართლომ დაადგინა, რომ თავად ის ფაქტი, რომ შესაბამისი რეგულაციების მიღებისას ბეილიფი თავმჯდომარეობდა კანონმდებელს, მისი მიუკერძოებლობის შესახებ ეჭვის გამოწვევის საფუძველი შესაძლოა გამხდარიყო, როდესაც ის, როგორც ერთადერთი მოსამართლე, განიხილავდა განმცხადებლის საჩივარს სამშენებლო ნებართვასთან დაკავშირებით. რეალური მიკერძოების ან წინასწარ ჩამოყალიბებული ამრის არარსებობის პირობებში მიჩნეული იყო, რომ განმცხადებელს შეიძლება ჰქონოდა შიშის საფუძველი, რომ ბეილიფი შესაძლოა ზეგავლენის ქვეშ ყოფილიყო განსახილველი რეგულაციის მიღებაში მანამდე მონაწილეობით. მიუკერძოებლობის აშკარა არარსებობის საკითხი შესაძლოა ასევე დაისვას, როდესაც სახელმწიფო ორგანოს აქვს როგორც მრჩეველის, ისე სასამართლო ორგანოს ფუნქცია²²⁸, თუმცა დიდი პალატის უმრავლესობამ არ დაადგინა მე-6 მუხლის დარღვევა საქმეზე კლეინი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Kleyn and others v. Netherlands)²²⁹, რადგანაც, მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფო საბჭოს ტრანსპორტის ინფრასტრუქტურის დაგეგმვის კანონპროექტზე მრჩეველის როლი ჰქონდა, განმცხადებლის მომდევნო სამართალწარმოებაში „მიმართულების გადაწყვეტილებებზე“ მისი მონაწილეობა არ ჩაითვა „იმავე საქმეში“ ან „იმავე გადაწყვეტილების მიღებაში“ მონაწილეობად. მე-6 მუხლი დაირღვა საქმეზე დუბუს S.A. საფრანგეთის წინააღმდეგ (Dubus S.A. v. France)²³⁰, რადგანაც არ არსებობდა ნათელი გამოიკვანა საბანკო კომისიის ბრალდების საგამოძიებო და სასამართლო ფუნქციებს შორის, ამ ორგანოს გააჩნდა როგორც საზედამხებველო, ისე დისციპლინური ფუნქცია.

6.291 საფრანგეთში სახელმწიფო საბჭოში (Conseil d'Etat) მოსამართლეებთან ერთად თათბირში სათათბირო ხმით მონაწილე სამთავრობო კომისრის როლი, დიდმა პალატამ ათი ხმით შვიდის წინააღმდეგ საქმეზე კრესი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Kress v. France)²³¹ მიიჩნია დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის არარსებობის მაჩვენებლად. საქმეზე დაკტარასი ლიტვის წინააღმდეგ (Daktaras v. Lithuania)²³²

225 იხილეთ, ასევე, სტაფორდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Stafford v. UK), No. 46295/99, 28.5.02, 78-ე პარაგრაფი; კლიფტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Clift v. UK), No. 7205/07, 13.7.10 (გადამდე გადავისუფლების პროცედურა სახელმწიფო მდივნის დასტურის საგანს წარმოადგენდა – მე-5 მუხლის დარღვევა მე-14 მუხლთან ერთობლიობაში).

226 იხილეთ, მაგალითად, DN შვეიცარიის წინააღმდეგ (DN v. Switzerland), No. 27154/95, 29.3.01, 46-ე პარაგრაფი.

227 No. 28488/95, 8.2.02.

228 პროკოლა ლუქსემბურგის წინააღმდეგ (Procola v. Luxembourg), No. 14570/89, 28.9.95.

229 Nos. 39343/98, 39651/98, 43147/98 და 46664/99, 6.5.03 (დარღვევა არ დადგინდა 12 ხმით ხუთის წინააღმდეგ).

230 No. 5242/04, 11.6.09.

231 No. 39594/98, 7.6.01. იხილეთ, ასევე, მარტინი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Martinie v. France), No. 58675/00, 12.4.06. საქმეზე სასილო ლორმინესი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Saciilor Lormines v. France), No. 65411/01, 9.11.06 სასამართლომ დამატებით დაადგინა, რომ დასაბუთებული იყო განმცხადებლის წიაღისეულის მოპოვებელი კომპანიის შფოთვა სახელმწიფო საბჭოს (Conseil d'Etat) წევრის წიაღისეულზე პასუხისმგებელ სამინისტროში მაღალ თანამდებობაზე დანიშვნის გამო, რომელიც თავის მხრივ მონაწილეობდა სახელმწიფოს საბჭოს გადაწყვეტილებებში სამინისტროსა და განმცხადებელს შორის სამართალწარმოებაზე – 6.1 მუხლის დარღვევა (ოთხი ხმით სამის წინააღმდეგ).

232 No. 42095/98, 10.10.00. საპირისპიროა გადაწყვეტილებისა საქმეზე გრეგორი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Gregory v. UK), No. 22299/93, 25.2.97.

განმცხადებლის ეჭვი უზენაესი სასამართლოს მიუკერძოებლობასთან მიმართებით გამართლებულად იქნა მიჩნეული იმ გარემოებებში, როდესაც ამ სასამართლოს სისხლის სამართლის დანაყოფის თავმჯდომარემ პეტიცია წარადგინა სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილების გაუქმების მოთხოვნით და, ამავდროულად, მან დანიშნა მომხსენებელი მოსამართლე და ამ საქმის განმხილველი პალატის სხვა წევრები. საქმეზე როასის მორალესი იტალიის წინააღმდეგ (*Rojas Morales v. Italy*)²³³ განმცხადებლის წინააღმდეგ სისხლის სამართლის წარმოებამ ვერ ჩააბარა ობიექტური მიუკერძოებლობის ტესტი, რადგანაც ორ განმხილველ მოსამართლეს თანამონაწილის მიმართ წარსულში გამოტანილი ჰქონდათ გადაწყვეტილება, რომლითაც განმცხადებელი იდენტიფიცირებული იყო როგორც ნარკოტიკული საშუალებების ტრეფიკინგში ჩართული ორგანიზაციის ლიდერი. ობიექტური მიუკერძოებლობის არარსებობა დადგინდა, ასევე, საქმეზე ვერნერი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Werner v. Poland*)²³⁴, ვინაიდან სასამართლო ლიკვიდატორის გათავისუფლების შუამდგომლობა წარადგინა გაკოტრების მოსამართლემ, რომელიც იმავე კოლეგიის შემადგენლობაშიც იყო, რომელიც შუამდგომლობას განიხილავდა. საქმეზე პეროტე პელონი ესპანეთის წინააღმდეგ (*Perote Pellon v. Spain*)²³⁵ განმცხადებელი (სარეზერვო სამხედრო დანაყოფის ოფიცერი) ბრალდებული იყო ოფიციალური საიდუმლოს გავრცელებისთვის. ცენტრალური სამხედრო სასამართლოს ორი მოსამართლე ადრე განიხილავდა საქმეს და აპელაციისას ძალაში დატოვეს განმცხადებლის გამამტყუნებელი განაჩენი და არ დააკმაყოფილეს ამ განაჩენთან დაკავშირებით წარდგენილი საჩივარი²³⁶. შესაბამისად, განმცხადებლის შიში მოსამართლეების მიუკერძოებლობასთან დაკავშირებით ობიექტურად გამართლებული იყო. ამ პრინციპით შესაძლოა ასევე შებღაბულიყო სახელმწიფოს დაყრდნობა ნახევარ განაკვეთზე მომუშავე მოსამართლეებზე. მე-6 მუხლი დაირღვა საქმეზე უეტსტეინი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Wettstein v. Switzerland*)²³⁷, სადაც ადმინისტრაციული სასამართლოს ორი მოსამართლე თავად (ან თავიანთი ოფისის პარტნიორის მეშვეობით) მოქმედებდა განმცხადებლის წინააღმდეგ სხვა სამართალწარმოების ფარგლებში.

6.292 მოსამართლესა და პროცესის მონაწილე მხარეს შორის კავშირმა შესაძლოა წამოჭრას მიუკერძოებლობის საკითხი, როგორც ეს იყო საქმეზე სიგურდსონი ისლანდიის წინააღმდეგ (*Sigurðsson v. Iceland*)²³⁸, სადაც სასამართლომ 6.1 მუხლის დარღვევა დაადგინა, რადგანაც არსებობდა კავშირი უზენაესი სასამართლოს მოსამართლის მიერ საკუთარი ქმრის მხარდასაჭერად ორგანიზებულ ფინანსურ

233 No. 39676/98, 16.11.00.

234 No. 26760/95, 15.11.01.

235 No. 45238/99, 25.7.02. იხილეთ, ასევე, ეკებერგი და სხვები ნორვეგიის წინააღმდეგ (*Ekeberg and others v. Norway*), Nos. 11106/04, 11108/04, 11116/04, 11311/04 და 13276/04, 31.7.07 (მე-6 მუხლის დარღვევა დადგინდა, ვინაიდან მოსამართლე მონაწილეობდა განსაცდელის პატიმრობის ვადის გაგრძელების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებაში, ასევე ნაფიცი მსჯულების მიერ დამნაშავედ ცნობის აღიარების შეფასებასა და სასჯელის მისჯაში).

236 იხილეთ ასევე, მაგალითად, შესნი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Chesne v. France*), No. 29808/06, 22.4.10 (დასაბუთებული ეჭვი სისხლის სამართლის სააპელაციო განყოფილებაში ორი მოსამართლის ობიექტურ მიუკერძოებლობასთან დაკავშირებით, რომლებიც სააპელაციო სასამართლოს საგამოძიებო განყოფილების წევრებიც იყვნენ); კარდონა სერატი ესპანეთის წინააღმდეგ (*Cardona Serrat v. Spain*), No. 38715/06, 26.10.10 (დასაბუთებული ეჭვი იმ ორი მოსამართლის მიუკერძოებლობასთან დაკავშირებით, რომელთაც ბრძანეს განმცხადებლის დაპატიმრება, მაშინ როცა მონაწილეობდნენ იმ საქმის განხილვაში, რომლის შედეგადაც მოხდა მისი მსჯავრდება).

237 No. 33958/96, 21.12.00. მაგრამ მე-6 მუხლი არ დარღვეულა საქმეზე პუოლიტაივალი და პირტიაჰო ფინეთის წინააღმდეგ (*Puolitaival and Pirttiahov. Finland*), No. 54857/00, 23.11.04 (სადაც, საპირისპიროდ ამისა, მოსამართლის წინა მონაწილეობა დროში ძალიან დაშორებული იყო და ორი სამართალწარმოების საგანი სრულად განსხვავდებოდა ერთმანეთისგან). იხილეთ, ასევე, შმელირი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Chmelil v. Czech Republic*), No. 64935, 7.6.05 (დარღვევა დადგინდა, რადგანაც უმაღლეს სასამართლოში განმცხადებლის წინააღმდეგ მიმდინარე სისხლის სამართალწარმოებაში მონაწილე მოსამართლე, ამავდროულად, წარმოადგენდა მოპასუხე მხარეს სამოქალაქო საქმის წარმოებისას, რაც განმცხადებელმა წამოიწყო პირადი უფლებების დასაცავად).

238 No. 39731/98, 10.4.03. იხილეთ ასევე, მაგალითად, პესკადორ ვალერო ესპანეთის წინააღმდეგ (*Pescador Valero v. Spain*), No. 62435/00, 17.6.03.

ოპერაციებსა და ამ გზით ეროვნული ბანკისგან მიღებულ უპირატესობებს შორის, ბანკის წინააღმდეგ განმცხადებელს სამართალწარმოება ჰქონდა უზენაესი სასამართლოს წინაშე. მიუხედავად იმისა, რომ არ არსებობდა შეთავაზება რეალურ დარღვევაზე, განმცხადებლის საჩივრები ობიექტური მიუკერძოებლობის არარსებობაზე დასაბუთებულად იქნა მიჩნეული. მსგავსი დასკვნა გაკეთდა საქმეზე ბელუხა უკრაინის წინააღმდეგ (*Belukha v. Ukraine*)²³⁹, სადაც განმცხადებელი ჩიოდა, რომ სასამართლოს თავმჯდომარემ, რომელიც პირველი ინსტანციის სასამართლოში საქმის განხილვისას ერთპიროვნულად იხილავდა საქმეს, მოპასუხე კომპანიისგან მოითხოვა და მიიღო გარკვეული ქონება (სასამართლოს შენობისთვის) უფასოდ. მე-6 მუხლი ასევე დაირღვა საქმეზე მეჟნარიცი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Mežnarić v. Croatia*)²⁴⁰, რადგანაც ერთ-ერთი მოსამართლე, რომელიც ისმენდა განმცხადებლის საკონსტიტუციო საჩივარს, იმავე საქმის წარმოებისას წარმოადგენდა მის მოწინააღმდეგე მხარეს (როგორც მოსამართლის შვილი). საქმეზე მიკალეფი მალტის წინააღმდეგ (*Micallef v. Malta*)²⁴¹ დადგინდა მე-6 მუხლის დარღვევა აკრძალვასთან დაკავშირებული საქმის წარმოებაზე, რადგანაც თავმჯდომარე მოსამართლე დაკავშირებული იყო მოპასუხე მხარის ადვოკატთან. ეროვნული კანონმდებლობა არ იყო ადეკვატური, ვინაიდან ის არ აღიარებდა, რომ მოსამართლესა და ადვოკატს შორის დაძმური (ან სხვაგვარი) ნათესაობა შესაძლოა გამხდარიყო მიუკერძოებლობის გასაჩივრების საფუძველი.

6.293 სასამართლოს მხრიდან პრესისთვის გაკეთებულ კომენტარებს სასამართლო დიდი ყურადღებით სწავლობს. საქმეზე ლავენტის ლატვიის წინააღმდეგ (*Lavents v. Latvia*)²⁴² სასამართლომ მართლმსაჯულების მიუკერძოებლობის მოთხოვნის (და 6.2 მუხლის თანახმად, უდანაშაულობის პრეზუმფციის) დარღვევა დაადგინა რეგიონული სასამართლოს მომხსენებელი მოსამართლის მიერ მედიისთვის განცხადების გაკეთების შედეგად, განმცხადებლის წინააღმდეგ მიმდინარე სისხლის სამართლის საქმესთან დაკავშირებით. მოსამართლემ გააკრიტიკა მოპასუხე მხარის დამოკიდებულება სასამართლო განხილვისადმი, ვარაუდი გამოთქვა სასამართლო განხილვის შედეგების შესახებ და გაკვირვებაც კი გამოხატა განმცხადებლის დაუინფორმებული პოზიციის გამო ბრალის არაღიარებისას. ეროვნული სასამართლო საბჭოს თავმჯდომარის (და მისი ორი წევრის) მიერ განმცხადებელთან დაკავშირებით გაკეთებული კრიტიკული საჯარო განცხადებების საფუძველზე, საქმეზე ოლუჟიცი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Olujic v. Croatia*)²⁴³ სასამართლომ დაადგინა, რომ საბჭო არ იყო მიუკერძოებელი განმცხადებელი მოსამართლის წინააღმდეგ ინიცირებულ დისციპლინურ სამართალწარმოებასთან მიმართებით.

6.294 მოსამართლეებისა და მსაჯულების პირადი მიუკერძოებლობის პრეზუმფცია არსებობს მანამ, სანამ საპირისპირო დამტკიცდება. საქმეზე სანდერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Sander v. UK*)²⁴⁴ განმცხადებელი ჩიოდა, რომ მას არ მოუხმინა მიუკერძოებელმა ტრიბუნალმა, რადგანაც ნაფიცი მსაჯულები რასობრივი ნიშნით მიკერძოებულები იყვნენ. სასამართლო განხილვის მიმდინარეობისას მოსამართლეს ნაფიცმა მსაჯულმა მიაწოდა წერილობითი შეტყობინება იმის შესახებ, რომ სხვა

239 No. 33949/02, 9.11.06.

240 No. 71615/01, 15.7.05. იხილეთ ასევე, სვარკი და კავნიკი სლოვენის წინააღმდეგ (*Švarc and Kavnik v. Slovenia*), No. 75617/01, 8.2.07.

241 No. 17056/06, 15.10.09.

242 No. 39676/98, 16.11.00.

243 No. 22330/05, 5.2.09.

244 No. 34129/96, 9.5.00. იხილეთ საპირისპიროდ ამისა, ეკებერგი და სხვები ნორვეგიის წინააღმდეგ (*Ekeberg and others v. Norway*), Nos. 11106/04, 11108/04, 11116/04, 11311/04 და 13276/04, 31.7.07 (ნაფიცი მსაჯულის დისკვალიფიკაცია მოხდა, რადგანაც მან მოწმის ჩვენება გადასცა პოლიციას – დარღვევას არ ჰქონდა ადგილი, ოთხი ხმით სამის წინააღმდეგ); სზუპუსზი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Szypus v. UK*), No. 8400/07, 21.9.10 (ვიდეოაღჭურვილობის მართვაზე პასუხისმგებელმა პოლიციის ოფიცერმა თავს უფლება მისცა ნაფიც მსაჯულთან ერთად დარჩენილიყო, მაშინ როცა ისინი ვიდეომტკიცებულებას ეცნობოდნენ – დარღვევას არ ჰქონდა ადგილი, ხუთი ხმით ორის წინააღმდეგ).

მსაჯულები რასისტულ რეპლიკებს და ხუმრობებს გამოთქვამდნენ, რასაც ადასტურებდა ერთი მსაჯული. ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ ეს თავისთავად არ უტოლდებოდა მტკიცებულებას იმის შესახებ, რომ მსაჯული მიკერძოებული იყო განმცხადებელთან მიმართებით. თუმცა, მოსამართლის მხრიდან მსაჯულებისთვის ხელახალი მიმართვა არასაკმარისად იქნა მიჩნეული მიუკერძოებლობის არარსებობის შესახებ გონივრული შთაბეჭდილებისა და შიშის გასათანადად:

თითოეული ხელშემკვრელი სახელმწიფოს მხრიდან რასიზმის დაძლევის მნიშვნელოვნების აღიარების გათვალისწინებით... მოსამართლეს უნდა ემოქმედა უფრო მკაცრად და არა მხოლოდ ზედაპირულად დარწმუნებულიყო იმაში, რომ მსაჯულები გადალახავდნენ წინასწარ განწყობებს და შეცდებოდნენ საქმის გადაწყვეტას მხოლოდ მტკიცებულებაზე დაყრდნობით.

შესაბამისად, დადგინდა 6.1 მუხლის დარღვევა (ოთხი ხმით სამის წინააღმდეგ). უჩვეულო შემთხვევაა კიპრიანუ საბერძნეთის წინააღმდეგ (Kyprianou v. Cyprus)²⁴⁵ – დიდმა პალატამ დაადგინა მიუკერძოებლობის სუბიექტური და ობიექტური ელემენტების დარღვევა. განმცხადებლის ადვოკატს შეაწყვეტინეს სისხლის სამართლის საქმის სასამართლო განხილვისას მოწმის ჯვარედინი დაკითხვა. შეწყვეტაზე მისმა რეაქციამ გამოიწვია მისი მსჯავრდება იმავე მოსამართლის მიერ სასამართლოს შეურაცხყოფისთვის. საქმე უნდა გადასცემოდა ბრალდების ორგანოებს და თუკი აუცილებელი იქნებოდა, სხვა მოსამართლეებს უნდა განეხილათ. მათი სუბიექტური მიუკერძოებლობის არარსებობა იკვეთებოდა იმ ფაქტით, რომ მათ გადაწყვეტილებაში ასახული იყო, რომ მათ პირადი შეურაცხყოფა მიაყენეს და მათი ემპათიური გადმოცემის სტილი ადასტურებდა ბრალს და შოკს, რაც ააშკარავებდა იმას, რომ მათ არ ჰქონდათ ნეიტრალური მიდგომა. სასამართლომ ასევე აღნიშნა მათი სწრაფი მოქმედება სისხლის სამართალდარღვევისთვის მისი საქმის დაუყოვნებელი განხილვით და პატიმრობის უმაღლეს ფარდებით.

- 6.295 დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის მოთხოვნებმა შესაძლოა გარკვეული სირთულეები შექმნას სამხედრო სასამართლოებთან და ტრიბუნალებთან მიმართებით²⁴⁶. საქმე ფინდლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Findlay v. UK)²⁴⁷ ეხებოდა გაერთიანებული სამეფოს სამხედრო სასამართლოების სისტემის სამართლიანობას. ჩრდილოეთ ირლანდიაში სამხედრო სამსახურის შესრულებისას, განმცხადებელი, რომელსაც პოსტტრავმატული სტრესული აშლილობა ჰქონდა, თვითმკვლელობით და თავისი კოლეგებისთვის ცეცხლის გახსნით დაიმუქრა; ის დააკავეს და წარუდგინეს სამხედრო სასამართლოს, რის შედეგადაც გაათავისუფლეს შეირალებულ ძალებში სამსახურიდან, ჩამოაქვეითეს სამხედრო წოდებით და ორი წლით თავისუფლების აღკვეთა შეუფარდეს. ამ დროისთვის სამხედრო სასამართლო შედგებოდა თავმჯდომარისგან (როგორც წესი, არმიის ბრიგადირი ან პოლკოვნიკი) და არმიის ოთხი სხვა ოფიცრისგან; ყველა მათგანს ნიშნავდა „მეთაური ოფიცერი“, მოქმედი ოფიცერი. მეთაური ოფიცრის პასუხისმგებლობა იყო ასევე ბრალდების წარდგენის შესახებ გადაწყვეტილების მიღება, ბრალდებისა და დაცვის მხარის მოწმეების დასწრების მონაწილეობის უზრუნველყოფა და, როგორც წესი, მისი თანხმობა იყო საჭირო სისხლის სამართლის საქმის წარმოების შესაწყვეტად. მე-6 მუხლით დაცული საქმის

245 No. 73797/01, 15.12.05. ბატონო კიპრიანუს მიმართ მოპყრობამ ასევე გამოიწვია იმის დადგენა დამოუკიდებელ საქმეზე, რომ მისი კლიენტის მე-6 მუხლით დაცული უფლებები დაირღვა – იხილეთ პანოვიტის კვიპროსის წინააღმდეგ (Panovits v. Cyprus), No. 4268/04, 11.12.08.

246 მიუხედავად იმისა, რომ მე-6 მუხლი ფაქტურად არ გამოირიცხავს სამხედრო პირების წინააღმდეგ სისხლისსამართლებრივი მსჯავრის დადგენას სამხედრო სასამართლოების მიერ (იხილეთ კუპერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Cooper v. UK), No. 48843/99, 16.12.03, 110-ე პარაგრაფი). მაგრამ იხილეთ მიროშნიკი უკრაინის წინააღმდეგ (Miroshnik v. Ukraine), No. 75804/01, 27.11.08 (განმცხადებლის ეჭვები სამხედრო სამსახურიდან მის გაათავისუფლებასთან დაკავშირებით მისი საქმის განმხილველი სამხედრო სასამართლოების დამოუკიდებლობასთან მიმართებით, ობიექტურად დასაბუთებული იყო).

247 No. 22107/93, 27.2.97.

სამართლიანი განხილვის უფლების დარღვევის დადგენისას სასამართლომ მიიჩნია, რომ განმცხადებლის ვარაუდები ტრიბუნალის დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის შესახებ ობიექტურად გამართლებული იყო. ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო შემდეგი ფაქტორები:

1. სამხედრო სასამართლოს ყველა წევრი, რომელიც დანიშნა მეთაურმა ოფიცერმა, წოდებრივად მას ექვემდებარებოდა.
2. სამხედრო სასამართლოს წევრთა უმრავლესობა (მათ შორის, თავმჯდომარე) პირდაპირ ან ძირითადად მის დაქვემდებარებაში იყვნენ.
3. მეთაური ოფიცერი უფლებამოსილი იყო, სასამართლო განხილვამდე ან განხილვისას დაეთხოვა სამხედრო სასამართლო.
4. მეთაური ოფიცერი ასევე მოქმედებდა როგორც „დამდასტურებელი ოფიცერი“ და, შესაბამისად, სამხედრო სასამართლოს გადაწყვეტილება ძალაში არ შევიდოდა მის მიერ რატიფიცირებამდე, ის აგრეთვე უფლებამოსილი იყო, შეეცვალა დაკისრებული სასჯელი.

6.296 ფინდლის საქმის გათვალისწინებით, სამხედრო სასამართლოს სისტემა შეიცვალა²⁴⁸, მაგრამ თუნდაც ეს ცვლილებები დაიგეგმა საგანგებოდ მე-6 მუხლის იმ მოთხოვნებთან შესაბამისობის უზრუნველსაყოფად, რომლებიც არაადეკვატურად იქნა მიჩნეული უკანასკნელი გადაწყვეტილებით საქმეზე მორისის გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Morris v. UK*)²⁴⁹. აქ სასამართლომ 6.1 მუხლის დარღვევა დაადგინა სამხედრო სასამართლოს სისტემის ზოგადი სტრუქტურიდან გამომდინარე. მიუხედავად იმისა, რომ სისტემის სტრუქტურასთან დაკავშირებით სასამართლოს შენიშვნების გათვალისწინებით ცვლილებები გატარდა, მაინც არსებობდა სისტემური დეფექტები. სასამართლომ აღიარა, რომ თავმჯდომარის მუდმივი პოზიცია, თანამდებობის დე ფაქტო უსაფრთხოება და სამხედრო ძალების მმართველი სტრუქტურისგან შედარებითი გამიჯვნა გულისხმობდა, რომ ეს პოზიცია დამოუკიდებლობის მნიშვნელოვანი გარანტი იყო. თუმცა, განმცხადებლის ეჭვები სამხედრო სასამართლოს დამოუკიდებლობასთან მიმართებით ობიექტურად დასაბუთებულად იქნა მიჩნეული არაგვეგმიურად დანიშნული ორი შედარებით დაბალი წოდებით მომსახურე ოფიცრის მონაწილეობის გამო, რომელთაც არ გააჩნდათ იურიდიული განათლება და რომლებიც რჩებოდნენ სამხედრო ძალების დისციპლინისა და ანგარიშგების სუბიექტებად. შესაბამისად, დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ რეფორმირებული სამხედრო სასამართლო არ შეესაბამებოდა მე-6 მუხლის მოთხოვნებს საქმეზე გრივის გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Grievs v. UK*)²⁵⁰. აქ მიჩნეულ იქნა, რომ სამეფო ფლოტის სამხედრო სასამართლო სისტემას არასაკმარისი გარანტიები ჰქონდა დამოუკიდებლობის უზრუნველსაყოფად, თითოეული სამხედრო სასამართლოს თავმჯდომარეთა არაგვეგმიურად დანიშვნის გამო, ასევე იმ მიზეზით, რომ მოსამართლე ადვოკატები იყვნენ ფლოტის ოფიცრები და არა სამოქალაქო პირები. თუმცა საქმეზე კუპერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Cooper v. UK*)²⁵¹ დიდი პალატა მორისის საქმეზე პალატის მიერ მიღებული გადაწყვეტილებისაგან განსხვავებულ დასკვნამდე მივიდა, დაადგინა რა, რომ სამხედრო სასამართლოს რიგითი წევრების დამოუკიდებლობის

248 შეიარაღებული ძალების შესახებ 1996 წლის კანონის თანახმად.

249 No. 38784/97, 26.2.02. თუმცა, ლორდათა პალატის მომდევნო გადაწყვეტილებით საქმეზე R სპერის წინააღმდეგ (*R v. Spear*) [2002] UKHL 31 მიიღეს მორისის საქმეზე ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებისგან განსხვავებული დადგენილება. სპერის საქმეზე ლორდათა პალატამ დაადგინა, რომ საკმარისი გარანტიები არსებობდა რეფორმირებული საზღვაო სასამართლოს სისტემაში ორი ოფიცრის დამოუკიდებლობის უზრუნველსაყოფად. ის ფაქტი, რომ ზედამხედველ ორგანოს შეიძლოა მხოლოდ იმგვარი გადაწყვეტილების მიღება, რომელიც განსასჯელის სასარგებლო იქნებოდა, მნიშვნელოვანი იყო და ლორდათა პალატაც კრიტიკულად იყო განწყობილი მტკიცებულების ყოვლისმომცველობის გამო, რაც წარედგინა ევროპულ სასამართლოს მორისის საქმეზე.

250 No. 48843/99, 16.12.03.

251 No. 48843/99, 16.12.03, 119–26 პარაგრაფები. იხილეთ, ასევე, თომპსონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Thompson v. UK*), No. 36256/97, 15.6.04.

უმრუნველსაყოფად საკმარისი გარანტიები არსებობდა. თურქეთში პრობლემები წარმოიშვა, რადგანაც სამხედრო მოსამართლე (ორ სამოქალაქო მოსამართლესთან ერთად) მოქმედებდა სახელმწიფო უსაფრთხოების სასამართლოებში, რომლებიც განიხილავს სახელმწიფო უსაფრთხოებისთვის საფრთხის შემქმნელ საქმეებს სამოქალაქო პირთა წინააღმდეგ. საქმეზე ინჯალი თურქეთის წინააღმდეგ (Incal v. Turkey)²⁵² განმცხადებელი გაასამართლეს დასავლეთ თურქეთში, იზმირში ადგილობრივი ორგანოების მიერ ქალაქის გარშემო ზრდად ადგილობრივთა ბანაკებთან (მეტწილად, ქურთულის წარმოშობის პირთა) მიმართებით გატარებული ღონისძიებების კრიტიკის შემცველი ლიფლეტების გავრცელებისთვის. მას ბრალი დაუდგინდა სეპარატისტული პროპაგანდის გავრცელებაში და მიუსაჯეს თავისუფლების აღკვეთა და ჯარიმა. სასამართლომ დაადგინა, რომ მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფო უსაფრთხოების სასამართლოს წევრი სამხედრო მოსამართლეების სტატუსი უმრუნველყოფდა დამოუკიდებლობის გარკვეულ გარანტიებს²⁵³, არსებობდა მთელი რიგი ფუნდამენტური სირთულეებისა სასამართლოში მათ პოზიციასთან მიმართებით, რაც უფრო შორს მიდიოდა, ვიდრე ფინდლის საქმეზე არსებული სირთულეები²⁵⁴:

1. სამხედრო მოსამართლეები სამხედრო ძალების დაქვემდებარებაში მყოფი სამხედრო მოსამსახურეები იყვნენ და იღებდნენ მითითებებს აღმასრულებელი ხელისუფლებისგან;
2. სამხედრო მოსამართლეები კვლავ რჩებოდნენ სამხედრო დისციპლინის სუბიექტებად და სამხედრო ძალები ამ მიზნით ადგენდნენ შეფასების ანგარიშებს მათ მიმართ;
3. სამხედრო მოსამართლეების დანიშვნასთან დაკავშირებული გადაწყვეტილებები მეტწილად მიიღებოდა სამხედრო ძალების ადმინისტრაციული ორგანოების მიერ; და
4. ისინი ინიშნებოდნენ მხოლოდ ოთხი წლით და მათი შეცვლა შესაძლებელი იყო.

შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა კონვენციის მე-6 მუხლის დარღვევა²⁵⁵, დაასკვნა რა, რომ „განმცხადებელს შეიძლება ჰქონოდა ლეგიტიმური შიში, ვინაიდან [სასამართლოს] ერთ-ერთი მოსამართლის სამხედრო მოსამართლეობის გამო, ის შეიძლება დაქვემდებარებოდა არასათანადო ზეგავლენას საქმის ბუნებასთან კავშირის არმქონე მსჯელობით“²⁵⁶.

- 6.297 ინჯალის საქმის შედეგად თურქეთის პარლამენტმა შეცვალა კონსტიტუცია 1999 წელს იმგვარად, რომ გამოერიცხა ყველა სამხედრო მოსამართლე სახელმწიფო უსაფრთხოების სასამართლოების ქვემდებარეობისგან²⁵⁷. შედეგად, სასამართლო გადაიტვირთა მსგავსი საქმეებით, რომლებიც სახელმწიფო უშიშროების სასამართლოს²⁵⁸ ეხებოდა და

252 No. 22678/93, 9.6.98.

253 მაგალითად, ისინი იმავე პროფესიულ მომზადებას გადიოდნენ, როგორც სამოქალაქო მოსამართლეები და სარგებლობდნენ იმავე კონსტიტუციური გარანტიებით; მეტწილად ვერ მოხდებოდა მათი იძულებით დათხოვნა ან გათავისუფლება მათი თანხმობის გარეშე; ისინი ინდივიდუალურად ასრულებდნენ უფლებამოსილებას; კონსტიტუციის თანახმად, ისინი უნდა ყოფილიყვნენ დამოუკიდებლები და არ შეიძლებოდა მათთვის ინსტრუქციის მიცემა სამოსამართლო საქმიანობის შესახებ რომელიმე სახელმწიფო ორგანოს მიერ.

254 სასამართლომ ასევე გაითვალისწინა სახელმწიფო უშიშროების სასამართლოების ფუნქციონირების კონტექსტი: რომ ისინი შექმნილი იყო კონსტიტუციის თანახმად თურქეთის ტერიტორიული მთლიანობისა და ეროვნული ერთობის, მისი დემოკრატიული რეჟიმისა და სახელმწიფო უშიშროების ხელშეწყობა დაწესებული განსახილველად და მათი მთავარი განმასხვავებელი ნიშანი იყო ის, რომ მათი ერთი წევრი მაინც სამხედრო სამართლებრივი სამსახურის წევრი იყო.

255 12 ხმით რვის წინააღმდეგ. კონვენციის მე-10 მუხლის დარღვევაც დადგინდა ერთხმად.

256 ინჯალი თურქეთის წინააღმდეგ (Incal v. Turkey), No. 22678/93, 71-2 პარაგრაფები.

257 კონსტიტუციის 143-ე მუხლში ცვლილება შევიდა 1999 წლის 18 ივნისს.

258 საქმეებზე, სადაც საქმის ეროვნულ დონეზე განხილვისას სამხედრო მოსამართლეები ჩაანაცვლეს სამოქალაქო მოსამართლეებზე, სასამართლო შეაფასებს, მთლიანობაში საქმის წარმოებასთან დაკავშირებული ეჭვები საკმარისად გაქსრულდ, თუ არა საქმის განხილველი შემადგენლობის შეცვლით. იხილეთ, მაგალითად, იმრეკი თურქეთის წინააღმდეგ (Imrek v. Turkey), No. 57175/00, გადაწყვეტილება 28.1.03; ოჯალანი თურქეთის წინააღმდეგ

მათგან მთელ რიგ საქმეებში [სასამართლომ] განსაზღვრა, რომ განმცხადებლებისთვის ანაზღაურების ყველაზე მისაღები ფორმა იქნებოდა დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი სასამართლოს მიერ მათ საქმეთა ხელახალი განხილვა²⁵⁹.

უდანაშაულობის პრეზუმფიცია

- 6.298 6.2 მუხლი სისხლის სამართლის საქმის წარმოებისას უდანაშაულობის პრეზუმფიციის გარანტიებს ქმნის. შესაბამისად, სასამართლოს წევრებმა არ უნდა დაიწყონ [საქმის განხილვა] წინასწარ ჩამოყალიბებული აზრით იმის თაობაზე, რომ განსასჯელმა ჩაიდინა სამართლადარღვევა²⁶⁰ – მტკიცების ტვირთი პროკურატურაზეა და ნებისმიერი ეჭვი განსასჯელის სასარგებლოდ უნდა გადაწყდეს²⁶¹.
- 6.299 შესაძლოა, მაგალითად, განსასაზღვრი იყოს, მტკიცების ტვირთი გადაეცა თუ არა განსასჯელს დაცვის უზრუნველსაყოფად²⁶², თუ კანონის ან ფაქტის პრეზუმფიცია შეეფარდა განსასჯელის საწინააღმდეგოდ. ამგვარი პრეზუმფიციები უნდა დადასტურდეს გონივრულ ფარგლებში, რაც ითვალისწინებს განსახილველი საკითხის მნიშვნელოვნებას და ინარჩუნებს დაცვის უფლებას²⁶³. 6.2 მუხლი დაირღვევა, თუ ბრალის დადგენის გარეშე არსებობს სასამართლოს გადაწყვეტილება, რომელიც მიუთითებს, რომ განსასჯელი დამნაშავეა²⁶⁴, როდესაც გამართლებულ განსასჯელს უარი უთხრეს ხარჯების ანაზღაურებაზე²⁶⁵, განმცხადებელს უარი უთხრეს პატიმრობაში გატარებული პერიოდის კომპენსაციაზე²⁶⁶, ან კონფისკაციის ბრძანების ამოქმედებისთვის²⁶⁷. სასამართლომ ასევე აღნიშნა, რომ პრინციპის *in dubio pro reo* თანახმად, არ უნდა არსებობდეს ხარისხობრივი განსხვავება მტკიცებულებათა ნაკლებობის გამო გამართლებასა და გამართლებას შორის, რაც მოხდა იმის დადგენით, რომ პირის უდანაშაულობა ეჭვს გარეშე იყო²⁶⁸.

(*Ocalan v. Turkey*), No. 46221/99, 12.5.05; ჯეილანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ceylan v. Turkey*), No. 68953/01, გადაწყვეტილება 30.8.05.

259 იხილეთ, მაგალითად, უქუნჩი და გუნესი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ükünç and Günes v. Turkey*), No. 42775/98, 18.12.03.

260 ეს პრინციპი ასევე გავრცელდა ინსპექტორზე საქმეზე პანცელეტი ბელგიის წინააღმდეგ (*Poncelet v. Belgium*) No. 44418/07, 30.3.10 აღმინისტრაციული მოკვლევისას (6.2 მუხლის დარღვევა, ოთხი ხმა სამის წინააღმდეგ).

261 იხილეთ, მაგალითად, ბარბერა, მესეგუ და იაბარდო ესპანეთის წინააღმდეგ (*Barberà, Messegue and Jabardo v. Spain*), Nos. 10588/83, 10589/83 და 10590/83, 6.12.88, სერია A, No. 146, 77-ე პარაგრაფი.

262 როგორც საქმეზე ტელფნერის ავსტრიის წინააღმდეგ (*Telfner v. Austria*), No. 33501/96, 20.03.01, სადაც მტკიცების ტვირთი სახელმწიფო ბრალდებისგან დაცვის მხარეს გადაეცა, იმის მოთხოვნით, რომ განმცხადებელს უნდა წარმოედგინა განმარტება ავტოსაგზაო შემთხვევაში მის სავარაუდო მონაწილეობასთან დაკავშირებით, მიუხედავად იმისა, რომ შეუძლებელი იყო დამაჯერებელი საქმის წარმოდგენა მის წინააღმდეგ.

263 სალაბიაკო საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Salabiaku v. France*) No. 10589.83, სერია A, No. 141-A, 7.10.88, 28-ე პარაგრაფი; ფილიპსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Phillips v. UK*), No. 41087/98, 5.7.01, 11 BHRC 280, 40-7 პარაგრაფები.

264 იხილეთ, მაგალითად, რუშითი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Rushiti v. Austria*), No. 28389/95, 21.3.00.

265 მიწელი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Minelli v. Switzerland*), No. 8660/79, სერია A, No. 62, 25.3.83, 37-41 პარაგრაფები.

266 იხილეთ, მაგალითად, ვაიქსელბრაუ ავსტრიის წინააღმდეგ (*Weixelbrau v. Austria*). No. 33730/96, 19.12.01 – კომპენსაციის მოთხოვნა არ დაკმაყოფილდა, იმ საფუძველზე, რომ განმცხადებელი გაამართლეს არა უდანაშაულობის გამო, არამედ რადგანაც მან ისარგებლა [დაუსაბუთებელი] ეჭვით; დელ ლატე ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Del Latte v. Netherlands*), No. 44760/98, 9.11.04 (კომპენსაცია არ დაკმაყოფილეს, რადგანაც განმცხადებელს მსჯავრი დაედებოდა, თუკი მათ წინააღმდეგ ბრალდება წარამართებოდა დამატებითი ბრალდებით); კაპუ ბელგიის წინააღმდეგ (*Capeau v. Belgium*), No. 42914/98, 13.1.05 (მტკიცების ტვირთის საპირისპირო მხარისთვის გადაეცა, როგორც კომპენსაციის სახე); პუიგ პანელა ესპანეთის წინააღმდეგ (*Puig Panella v. Spain*), No. 1483/02, 25.4.06 (თავისუფლების აღკვეთის სახით სასჯელის კომპენსაციაზე უარი განსასჯელი პირის სრული უდანაშაულობის დამადასტურებელი მტკიცებულების არარსებობის გამო); ტანდემი ესპანეთის წინააღმდეგ (*Tandem v. Spain*), No. 25720/05, 13.7.10 (კომპენსაციის მოთხოვნა წინასწარ პატიმრობაში ყოფნისთვის არ დაკმაყოფილდა, რადგანაც განმცხადებელი გაამართლეს მტკიცებულებათა ნაკლებობის გამო).

267 იხილეთ, მაგალითად, გეერინგს ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Geerings v. Netherlands*), No. 30810/03, 1.3.07 (ფილიპსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Phillips v. UK*), No. 41087/98, 5.7.01; ვან ოფერენი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Van Offeren v. Netherlands*), No.19581/04, გადაწყვეტილება 5.7.05; გრეისონი და ბარნჰამი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Grayson and Barnham v. UK*), Nos. 19955/05 და 15085/06, 23.9.08).

268 ვასილიოს სტავროპულოს საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Vassilios Stavropoulos v. Greece*). No. 35522/04, 27.9.07, 39-ე პარაგრაფი.

სასამართლომ აღიარა განსხვავება ეროვნული სასამართლოს გადაწყვეტილებებს შორის, რომლებიც აღწერს „ექვსი მდგომარეობას“ და რომლებიც შეიცავს „ბრალის დადგენას“ – მხოლოდ ეს უკანასკნელია შეუსაბამოაში 6.2 მუხლთან²⁶⁹. შესაბამისად, საქმეებზე O ნორვეგიის წინააღმდეგ (O v. Norway), ჰამერნი ნორვეგიის წინააღმდეგ (Hammern v. Norway) და Y ნორვეგიის წინააღმდეგ (Y v. Norway)²⁷⁰ დადგინდა 6.2 მუხლის დარღვევა, ნორვეგიის სასამართლოების მიერ სისხლის სამართლის საქმეზე გამართლებული განმცხადებლებისთვის მიყენებული ზიანის სანაცვლოდ სახელმწიფოსგან კომპენსაციის მოთხოვნის საჩივრებზე უარის დასაბუთების გამო. მიუხედავად იმისა, რომ განმცხადებლების „დამნაშავედ ცნობა არ მომხდარა სისხლის სამართლის სამართალდარღვევასთან მიმართებით“ კომპენსაციასთან დაკავშირებული საქმისწარმოებისას, 6.2 მუხლის მოქმედება გავრცელდა, რადგანაც არსებობდა კავშირი კომპენსაციის მიღების პირობებსა და სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის საკითხებს შორის. ეროვნული სასამართლოების გადაწყვეტილებები მიჩნეულ იქნა განმცხადებლების გამართლების სისწორის მიმართ ექვსი გამოწვევად, რაც შეუსაბამო იყო უდანაშაულობის პრეზუმფციასთან²⁷¹.

- 6.300 საქმის სასამართლო განხილვასთან დაკავშირებით პირის ბრალეულობაზე მიმანინშებელი განცხადებებით, მაშინ როცა სისხლის სამართლის საქმის წარმოება მიმდინარეობს, შესაძლოა დაირღვეს 6.2 მუხლი. საქმეზე დიამანტიდესი საბერძნეთის წინააღმდეგ (Diamantides v. Greece (No. 2))²⁷² განმცხადებლის მიმართ მიმდინარე სისხლის სამართლის საქმის წარმოება ახსენეს სატელევიზიო პროგრამაში. შედეგად, განმცხადებელმა წამოიწყო საქმე ცილისწამებაზე. ეროვნულმა სასამართლოებმა დაადგინეს, რომ ცილისწამებას არ ჰქონდა ადგილი და მათი გადაწყვეტილებები მიუთითებდა, რომ განმცხადებელმა ჩაიდინა დანაშაულები. 6.2 მუხლი მოქმედად ჩაითვა, რადგანაც განცხადებები გაკეთდა საქმის სასამართლო განხილვისას, მაშინ როცა განმცხადებლის მიმართ სისხლის სამართლის საქმის წარმოება მიმდინარეობდა. უდანაშაულობის პრეზუმფცია დაირღვა, რადგანაც სასამართლოს განცხადებებმა არ დატოვა ექვი განმცხადებლის ბრალეულობის შესახებ, მიუხედავად იმისა, რომ ის ან გაამართლეს, ან სისხლის სამართლის საქმის წარმოება ჯერ კიდევ გრძელდებოდა. საქმეზე ბლეიკი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Blake v. UK)²⁷³ სასამართლოს მიერ გამოყენებული ტესტი მდგომარეობდა შემდეგში – გაკეთებული განცხადებები (სამოქალაქო საქმისწარმოებასთან დაკავშირებით) შეიძლებოდა თუ არა მიჩნეულიყო წარსულში რაიმე სისხლის სამართლის საქმის წარმოების ექვსი მიმანინშებლად ან მომავალი სისხლის სამართლის საქმის განხილვის წინასწარ გადაწყვეტად. საქმეზე ისმაილოვი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (Ismoilov and others v. Russia)²⁷⁴ რუსეთის გენერალური პროკურორის მოადგილემ ბრძანა განმცხადებლების უზბეკეთში ექსტრადიცია, მიუთითა რა, რომ მათ „ჩაიდინეს“ ტერორისტული აქტები და სისხლის სამართლის სხვა სამართალდარღვევები. 6.2 მუხლი მოქმედად ჩაითვა უზბეკეთში მიმდინარე სისხლის სამართლის საქმის წარმოებასა და რუსეთში ექსტრადიციის საქმის წარმოებას შორის მჭიდრო კავშირის გათვალისწინებით და მისი დარღვევა დადგინდა რაიმე კვალიფიკაციის ან დათქმის გარეშე განმცხადებლების ბრალეულობის

269 იხილეთ, მაგალითად, ბაარსი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Baars v. Netherlands), No. 44320/98, 28.10.03, 28-ე პარაგრაფი.

270 Nos. 29327/95, 30287/96, 34964/97 და 56568/00, 11.2.03. მაგრამ იხილეთ რინგვოლდი ნორვეგიის წინააღმდეგ (Ringvold v. Norway), No. 34964/97, 11.2.03.

271 იხილეთ საპირისპიროდ ამისა, მაგალითად, მულე საფრანგეთის წინააღმდეგ (Moulet v. France), No. 27521/04, გადაწყვეტილება 13.9.07 (სახელმწიფო საბჭოს მიერ დისციპლინური წესების დარღვევის დადგენა, სისხლის სამართლის სასამართლოს მიერ ფაქტების დადგენის საფუძველზე – დაუშვებლად იქნა ცნობილი).

272 No. 71563/01, 19.5.05.

273 No. 68890/01, გადაწყვეტილება 25.10.05. იხილეთ, ასევე, ზოლმანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Zollmann v. UK), No. 62902/00, გადაწყვეტილება 27.11.03 (წარმომადგენელთა პალატაში პარლამენტის წევრის მიერ გაკეთებული განცხადება).

274 No. 2947/06, 24.4.08.

გაცხადებით.

- 6.301 დუმილის უფლებაზე შემლუდვები სასამართლომ განიხილა 6.1 მუხლთან და არა 6.2 მუხლთან მიმართებით²⁷⁵ (იხილეთ ზემოთ 6.267).
- 6.302 უდანაშაულობის პრეზუმფციამ შესაძლოა ასევე გამოიყენოს მიმანიშნებელი საჯარო განცხადებები ექვმიტანილის შესახებ, მათ შორის, პოლიციის²⁷⁶, პროკურატურის²⁷⁷, მოსამართლეებისა²⁷⁸ და პოლიტიკოსების²⁷⁹ განცხადებები. ეს შესაძლოა გავრცელდეს ადამიანზე, რომელიც პოლიციამ დააკავა, ბრალის წარდგენამდე. საქმეზე ალენე დე რიბმონი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Allenet de Ribemont v. France*)²⁸⁰ პოლიციის მაღალი რანგის ოფიცრებმა მინისტრთან ერთად მოაწყვეს პრესკონფერენცია ახლადდაკავებული განმცხადებლის შესახებ და დაასახელეს ის, როგორც დეპუტატის მკვლელობაში მონაწილე. შედეგად, განმცხადებელს ბრალი წარედგინა მკვლელობაში დახმარებისა და წაქეზებისთვის, მაგრამ მოგვიანებით გაათავისუფლეს. სასამართლომ დაადგინა, რომ 6.2 მუხლის მოქმედება ვრცელდებოდა, რადგანაც პრესკონფერენციის ჩატარების მომენტისთვის საქმის სასამართლო გამოძიება დაიწყო და, შესაბამისად, განმცხადებელი მიიჩნეოდა „დანაშაულში ბრალდებულად“. 6.2 მუხლი დაირღვა, რადგანაც აშკარა განცხადება გაკეთდა განმცხადებლის ბრალეულობის შესახებ, რაც საზოგადოებას მიიყვანდა იქამდე, რომ მიეჩნიათ ის დამნაშავედ და ეს სასამართლო ორგანოების მიგნებების წინასწარი განსჯა იყო. სასამართლომ აღიარა, რომ მე-10 მუხლით გათვალისწინებული სახელმწიფო ორგანოების მიერ ინფორმაციის მიღებისა და გავრცელების უფლების გათვალისწინებით, 6.2 მუხლი ვერ შეუზღუდავს პოლიციას მიმდინარე სისხლისსამართლებრივი გამოძიების შესახებ საზოგადოებისთვის ინფორმაციის მიწოდებას, მაგრამ ისინი უნდა მოქცეულიყვნენ ასე აუცილებელი დისკრეციითა და წინასწარი განჭვრეტით, თუკი უდანაშაულობის პრეზუმფციას დაიცავდნენ²⁸¹. საქმეზე ბუტკევიციუსი ლიტვის წინააღმდეგ (*Butkevicius v. Lithuania*)²⁸², განმცხადებელი იყო ყოფილი თავდაცვის მინისტრი, რომელმაც პროტესტი განაცხადა გენერალური პროკურორის და პარლამენტის თავმჯდომარის მიერ ეროვნული პრესისთვის მიცემულ ინტერვიუში მისი სავარაუდო ბრალეულობის შესახებ განცხადებებზე, ქონების მოტყუებით მოპოვებისთვის მისი დაკავებიდან რამდენიმე დღეში. სავარაუდო დანაშაულის შესახებ საზოგადოების ინფორმირების მნიშვნელოვნების აღიარების პირობებში სასამართლომ 6.2 მუხლის დარღვევა დაადგინა. საქმეზე ლავენტის ლატვიის წინააღმდეგ (*Lavents v. Latvia*)²⁸³ რეგიონული

275 იხილეთ, მაგალითად, კონდრონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Condron v. UK*), No. 35718/97, 2.5.00, 72-ე პარაგრაფი.

276 იხილეთ, მაგალითად, სამოილა და ჩიონკა რუმინეთის წინააღმდეგ (*Samoila and Cionca v. Romania*), No. 33065/03, 4.3.08.

277 დაკტარასი ლიტვის წინააღმდეგ (*Daktaras v. Lithuania*), No. 42095/98, 10.10.00; სამოილა და ჩიონკა რუმინეთის წინააღმდეგ (*Samoila and Cionca v. Romania*), No. 33065/03, 4.3.08; ხუზინი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Khu-zhin and others v. Russia*), No. 13470/02, 23.10.08; ფატულაიევი აზერბაიჯანის წინააღმდეგ (*Fatullayev v. Azerbaijan*), No. 40984/07, 22.4.10; მურადვერდიევი აზერბაიჯანის წინააღმდეგ (*Muradverdiyev v. Azerbaijan*), No. 16966/06, 9.12.10.

278 ლავენტის ლატვიის წინააღმდეგ (*Lavents v. Latvia*), No. 58442/00, 28.11.02.

279 იხილეთ არიგო და ველა მალტის წინააღმდეგ (*Arrigo and Vella v. Malta*), No. 6569/04, გადაწყვეტილება 10.5.05 (სტრასბურგის [სასამართლომ] დაუშვებლად ცნო [განაცხადი], რადგანაც განმცხადებლები ველარ დაადასტურებდნენ, რომ კონვენციის დარღვევის შედეგად „დაზარალებულები“ იყვნენ, ვინაიდან ეროვნულმა სასამართლოებმა უკვე აღიარეს უდანაშაულობის პრეზუმფციაზე განმცხადებლის უფლების დარღვევა და ზიანის ანაზღაურებაც მიაკუთვნეს). იხილეთ, ასევე, კუზმინი რუსეთის წინააღმდეგ (*Kouzmín v. Russia*), No. 58939/00, 18.3.10 (6.2 მუხლის დარღვევა), ოთხი ხმით სამის წინააღმდეგ, იმის შედეგად, რომ წინასწარი შეფასების კომენტარები გაკეთდა ტელევიზიით განმცხადებლის შესახებ, გუბერნატორობის კანდიდატის მიერ, რომელიც შეიარაღებული ძალების გადამდგარი გენერალი და რუსეთის საზოგადოების წარჩინებული წარმომადგენელი იყო; მას ეკავა სხვადასხვა თანამდებობები მთავრობაში – მაგრამ იხილეთ განსხვავებული მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ ეს გამოსვლები შეიძლება ჩაითვალოს სახელმწიფოს ოფიციალური წარმომადგენლის მიერ გაკეთებულად).

280 No. 15175/89, 10.2.95, სერია A, No. 308.

281 იქვე, 38-ე პარაგრაფი.

282 No. 48297/99, 26.3.02.

283 No. 58442/00, 28.11.02.

სასამართლოს თავმჯდომარე მოსამართლის მიერ პრესის წინაშე გაკეთებულმა განცხადებებმა განაპირობა უდანაშაულობის პრეზუმფციის დარღვევის დადგენა, სადაც მოსამართლემ აღნიშნა, რომ ის დარწმუნდა განმცხადებლის ბრალეულობაში და სთავაზობდა, რომ მას უნდა დაემტკიცებინა საკუთარი უდანაშაულობა.

- 6.303 6.2 მუხლი დაირღვა საქმეზე სამოილა და ჩიონკა რუმინეთის წინააღმდეგ (Samoilă and Cionca v. Romania)²⁸⁴ არა მხოლოდ იმის გამო, რომ პროკურორმა და პოლიციის მეთაურმა კორუფციაში ბრალდებული განმცხადებელი პოლიციის ოფიცრების შესახებ გააკეთეს კომენტარები, არამედ იმიტომაც, რომ ისინი სასამართლოს წარუდგინეს სამოსში, რასაც, როგორც წესი, მსჯავრდებულები ატარებდნენ.

6.3 მუხლი: სხვა უფლებები სისხლის სამართლის საქმეებზე

- 6.304 6.3 მუხლით გათვალისწინებულ შემდეგ უფლებებს განვიხილავთ ქვემოთ: ბრალდების შესახებ დაუყოვნებელი ინფორმირება (6.307); ადეკვატური დრო, პირობები და ადეოკატის მომსახურება (6.310); მოწმეთა დასწრება და დაკითხვა (6.318); და თარჯიმნით უზრუნველყოფა (6.324).
- 6.305 6.3 მუხლში ასახული უფლებები სამართლიან სასამართლო განხილვაზე ზოგადი უფლებების ასპექტებია – შესაბამისად, ისინი ამომწურავი არ არის. ამასთან, განმცხადებლები, რომლებიც სრულად ვერ ახორციელებენ საკუთარ წარმომადგენლობას ფსიქიკურ განმრთვლობასთან დაკავშირებულ მიზეზთა გამო, შეიძლება „საგანგებო პროცედურულ გარანტიებს“ საჭიროებდნენ²⁸⁵.
- 6.306 სასამართლომ აღიარა, რომ ეს საკითხი შესაძლოა გამონაკლისის სახით წამოიჭრას მე-6 მუხლის საფუძველზე ექსტრადიციის შესახებ გადაწყვეტილებით „გარემოებებში, როდესაც ძებნილი განიცდიდა ან იყო მომთხოვნ ქვეყანაში მართლმსაჯულებაზე აშკარა უარის რისკის წინაშე“²⁸⁶. 5.1.a მუხლით გათვალისწინებულ მოთხოვნასთან დაკავშირებით, რაც ითვალისწინებს მსჯავრის დადგენას კომპეტენტური სასამართლოს მიერ, იხილეთ 6.166 ზემოთ.

ბრალდების შესახებ დაუყოვნებელი ინფორმირება

- 6.307 მაშინ როცა 5.2 მუხლი მოითხოვს დაპატიმრების მყისიერი საფუძვლების არსებობას (იხილეთ 6.195 ზემოთ), 6.3.a მუხლი მოითხოვს ინფორმაციის დაუყოვნებელ გაცემას, როდესაც ეჭვმიტანილს ბრალს წაუყენებენ ან სისხლის სამართლის საქმის წარმოება სხვა ფორმით დაიწება. სასამართლომ კვლავ განმარტა, რომ „ბრალდებულისთვის წარდგენილი ბრალდების შესახებ სრული, დეტალური ინფორმაციის მიწოდება – და ამ საკითხთან მიმართებით სასამართლოს მიერ სამართლებრივი დახასიათების მიღება – საქმის წარმოების სამართლიანობის უზრუნველყოფის აუცილებელი წინაპირობაა“²⁸⁷. უფრო მეტიც, 6.3.a მუხლით გათვალისწინებული ბრალდების ბუნებისა და საფუძვლის შესახებ ინფორმაციის მიღების უფლება ასევე განხილული უნდა იყოს 6.3.b მუხლით გათვალისწინებული განსასჯელის მიერ საკუთარი დაცვის პოზიციის მომზადების უფლებასთან მიმართებით²⁸⁸. შესაბამისად, საქმეზე სადაქი და სხვები თურქეთის

284 No. 33065/03, 4.3.08.

285 მეგიერი გერმანიის წინააღმდეგ (Megyeri v. Germany), No. 13770/88, სერია A, No. 237-A, 12.5.92, 11-12 პარაგრაფები.

286 იხილეთ სოერინგი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Soering v. UK), No.14038/88, სერია A, No.161, 7.7.89, 113-ე პარაგრაფი; დროზი და იანოუსეკი საფრანგეთისა და ესპანეთის წინააღმდეგ (Droz and Janousek v. France and Spain), No. 12747/87, 26.6.92, სერია A No. 240, 110-ე პარაგრაფი; ეინჰორნი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Einhorn v. France), No. 71555/01, გადაწყვეტილება 16.10.01. იხილეთ, ასევე, მოსამართლეების ბრატცას, ბონელის და ჰედიგენის ერთობლივი, ნაწილობრივ განსხვავებული მოსაზრება საქმეზე მამატკულოვი და ასკაროვი თურქეთის წინააღმდეგ (Mamatkulov and Askarov v. Turkey), Nos. 46827/99 და 46951/99, 4.2.05 (ისინი ამტკიცებდნენ, რომ მე-6 მუხლის დარღვევას ჰქონდა ადგილი გარემოებებში, როდესაც ორი განმცხადებლის ექსტრადიციის მოხდა უზბეკეთში, 39-ე მუხლის საფუძველზე სასამართლოს უზრუნველყოფის ღონისძიების დარღვევით) (იხილეთ გრცლად 2.59-2.61 ზემოთ).

287 პელისიე და სასი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Pélissier and Sassi v. France), No. 25444/94, 25.3.99, 52-ე პარაგრაფი.

288 იქვე, 54-ე პარაგრაფი.

წინააღმდეგ (*Sadak and others v. Turkey*)²⁸⁹ სახელმწიფო ორგანოებმა გადაწყვიტეს, შეეცვალათ განმცხადებლებისთვის წარდგენილი ბრალდების ბუნება, მათთვის დაცვის პოზიციის მომზადებისთვის საჭირო ადეკვატური დროის მიცემის გარეშე, რითაც დაირღვა როგორც 6.3.a, ისე 6.3.b მუხლები.

6.308 საქმეზე ბროზიჩევი იტალიის წინააღმდეგ (*Brozicek v. Italy*)²⁹⁰ 6.3.a მუხლის მოთხოვნები შესრულებული იყო განმცხადებლისთვის ინფორმაციის მიწოდებით, მის წინააღმდეგ მიმდინარე საქმის (პოლიციისთვის წინააღმდეგობის გაწევის, თავდასხმისა და დაჭრისთვის) მწარმოებელი ორგანოს, მისთვის ბრალად წარდგენილ სამართალდარღვევათა ჩამონათვალის, ადგილმდებარეობისა და თარიღების, დაზარალებულთა და სისხლის სამართლის კოდექსის შესაბამისი მუხლების შესახებ. თუმცა, 6.3.a მუხლი დაირღვა, რადგანაც განმცხადებელს ეს არ გადაეცა მისთვის გასაცემ ენაზე, მიუხედავად იმისა, რომ მან შეატყობინა სახელმწიფო ორგანოებს, რომ იტალიური არ ესმოდა.

6.309 სახელმწიფო ორგანოებს შესაძლოა მოეთხოვებოდეს დამატებითი ნაბიჯების გადადგმა იმის უზრუნველსაყოფად, რომ ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე განსასჯელებს საკმარისად შესწევთ უნარი გაიგონ საქმის წარმოების პროცესი და ინფორმირებული იყვნენ მათთვის წაყენებული ბრალდების ბუნებისა და საფუძვლის შესახებ.²⁹¹

ადეკვატური დრო, პირობები და ადვოკატის მომსახურება

6.310 6.3.b და 6.3.c მუხლები ადგენს, რომ დანაშაულში ბრალდებულ ნებისმიერ პირს უფლება აქვს, ჰქონდეს ადეკვატური დრო და პირობები მისი დაცვის პოზიციის მოსამზადებლად და დაცვის განსახორციელებლად პირადად ან მისი არჩევით საადვოკატო მომსახურების მიღებით²⁹². გამოყოფილი დროის ხანგრძლივობის ადეკვატურობა დამოკიდებული იქნება კონკრეტული საქმის კომპლექსურობაზე²⁹³. მაგალითად, საქმეზე მოისეიევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Moiseyev v. Russia*)²⁹⁴, რომელიც ეხებოდა სისხლის სამართლის საქმის წარმოებას განმცხადებლის წინააღმდეგ შპიონაჟის გამო სახელმწიფოს ლაღაბისთვის, სასამართლომ დაადგინა საქმის სამართლიან სასამართლო განხილვაზე უფლების დარღვევა მთელ რიგ დარღვევათა გამო: პროკურატურას შეუზღუდავი კონტროლის უფლებამოსილება ჰქონდა პატიმრობისას განმცხადებლის შეხვედრებზე და დოკუმენტაციის გაცვლაზე ადვოკატთან; განმცხადებელსა და მის დამცველთა ჯგუფს შორის წარმოებულ ყველა დოკუმენტს ეცნობოდნენ სახელმწიფო ორგანოთა წარმომადგენლები; განმცხადებლისა და მისი დამცველის წვდომა საქმის მასალებზე და საკუთარ ჩანაწერებზე მკაცრად იზღუდებოდა; და განმცხადებელს არ ჰქონდა ადეკვატური პირობები, რომელშიც ის შეძლებდა საკუთარი დაცვის მომზადებას, დაკავების და ტრანსპორტირების არაადამიანური პირობების გამო.

6.311 განსასჯელის არჩეული ადვოკატის მიერ წარმომადგენლობის უფლება არ არის აბსოლუტური; ის შეზღუდვას ექვემდებარება: განსასჯელის სურვილი შეიძლება გადაილახოს, როდესაც არსებობს შესატყვისი და საკმარისი საფუძვლები

289 Nos. 29900/96, 29901/96, 29902/96 და 29903/96, 17.7.01. იხილეთ, ასევე, მირო საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Miroux v. France*), No. 73529/01, 26.9.06; მატეი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Mattei v. France*), No. 34043/02, 19.12.06. მაგრამ საპირისპიროდ ამისა, იხილეთ ბაკსტრომი და ანდერსონი შვედეთის წინააღმდეგ (*Bäckström and Andersson v. Sweden*), No. 67930/01, გადაწყვეტილება 5.9.06.

290 No. 10964/84, სერია A, No. 167, 19.12.89.

291 ვოდელი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Vaudelle v. France*), No. 35683/97, 30.1.01, 61-ე პარაგრაფი.

292 იხილეთ, მაგალითად, ბონზი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Bonzi v. Switzerland*), No. 7854/77, გადაწყვეტილება 12.7.78, 12 DR 185.

293 მაგალითად, ეს უფლებები დაირღვა საქმეზე გალსტიანი სომხეთის წინააღმდეგ (*Galstyan v. Armenia*), No. 26986/03, 15.11.07.

294 No. 62936/00, 9.10.08.

მართლმსაჯულების ინტერესებიდან გამომდინარე²⁹⁵. შესაბამისად, შესაძლოა სახელმწიფოსთვის გამართლებული იყოს წარმომადგენლის დანიშვნა ამ კონკრეტული სასამართლოსთვის, როგორცაა უზენაესი სასამართლოები, მიმართვისთვის კონკრეტული წესების დადგენა, მაგალითად, კვალიფიკაციური ადვოკატებისთვის მიმართვის ვალდებულება²⁹⁶. განსასჯელთა საქმის დაუსწრებლად განხილვისას, მათ მიერ ადვოკატის მომსახურებით სარგებლობის სრული აკრძალვით ეს ნორმა დაირღვევა²⁹⁷. ადვოკატისთვის საკუთარი ინტერესების წარმოდგენის აკრძალვა შესაძლოა სახელმწიფოს თავისუფალი შეფასების ფარგლებში ექცეოდეს²⁹⁸.

- 6.312 მე-8 მუხლის კონტექსტში, ადვოკატთან კომუნიკაციის უფლების მნიშვნელოვნება აღინიშნა მთელ რიგ საქმეებში პატიმრებთან დაკავშირებით, როგორცაა კემპბელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Campbell v. UK*)²⁹⁹, რომელზეც სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ ადვოკატთან კომუნიკაციის პროცედურები „უპირატესობას უნდა ანიჭებდეს სრულ და დაუსწრებელ დისკუსიას“. საქმეზე *S* შვეიცარიის წინააღმდეგ (*S v. Switzerland*)³⁰⁰ განმცხადებელი 27 სხვა პირთან ერთად დააკავეს და დაპატიმრეს ცეცხლის წაკიდებისა და ასაფეთქებლის გამოყენებით თავდასხმაში ეჭვმიტანილების სახით. ადვოკატთან მისი კორესპონდენცია იბლოკებოდა და მასთან შეხვედრებს ზედამხედველობდნენ პოლიციის წარმომადგენლები. 6.3.1 მუხლის დარღვევის დადგენისას სასამართლომ უარყო მოპასუხე სახელმწიფოს არგუმენტები იმის შესახებ, რომ დაცვის წარმომადგენელთან საიდუმლო შეთანხმების თავიდან ასაცილებლად გამართლებული იყო ამგვარი ჩარევები. სასამართლომ ხაზი გაუსვა იმას, რომ „ბრალდებულის“ უფლება ადვოკატთან კომუნიკაციაზე მესამე პირის მხრიდან მოსმენის გარეშე, ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა დემოკრატიულ საზოგადოებაში საქმის სამართლიანი განხილვისთვის³⁰¹. საქმეზე ბრენანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Brennan v. UK*)³⁰² ერთ გასაუბრებაზე პოლიციის ოფიცრის დასწრებით (ბრალდებულის პირველ შეხვედრაზე სოლისიტორთან) დაირღვა 6.3 მუხლი 6.1 მუხლიდან ერთობლიობაში. გამოძიებელი მოსამართლის მიერ თვალყურის მიდევნება დაპატიმრებულსა და მის ადვოკატს შორის კონტაქტებზე, როგორც ეს ხდებოდა საქმეზე ლანცი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Lanz v. Austria*)³⁰³, „ბრალდებულის უფლებებში ძირითადი ჩარევაა და ძალიან მყარი არგუმენტების წარმოდგენაა საჭირო მის გასამართლებლად“. მე-6 მუხლი დაირღვა ლანცის საქმეზე: პირის შეკვრის რისკი არ იქნა მიჩნეული საკმარის არგუმენტად. საქმეზე ძაგარია იტალიის წინააღმდეგ (*Zagaria v. Italy*)³⁰⁴, მაშინ როცა განმცხადებელი საკუთარი საქმის სასამართლო განხილვას ესწრებოდა ვიდუოკონფერენციის ოთახიდან მისი პატიმრობის დაწყებულებიდან, ოთახის ზედამხედველი აყურადებდა მის საუბარს ადვოკატთან, რამაც გამოიწვია 6.3.

295 კროსანტი გერმანიის წინააღმდეგ (*Croissant v. Germany*), No.13611/88, სერია A, No. 237-B, 25.9.92, 29-ე პარაგრაფი.

296 მეფტაჰი და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Meftah and others v. France*), Nos. 32911/96, 35237/97 და 34595/96, 26.7.02, 45-ე პარაგრაფი – სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-6 მუხლი არ დარღვეულა, მაშინ როცა განმცხადებლებს არ მიეცათ შესაძლებლობა, მათი საქმე ზეპირად განეხილა საკასაციო სასამართლოს და თავიანთი ინტერესები წარმოედგინათ პირადად ან ადვოკატთა გაერთიანების რიგითი წარმომადგენლის მეშვეობით. იხილეთ, ასევე, ფონტენი და ბერტანი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Fontaine and Bertin v. France*), Nos. 38410/97 და 40373/98, 8.7.03.

297 პუატირიმოლი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Poitrimol v. France*), No.14032/88, 23.11.93; კრომბახი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Krombach v. France*), No. 29731/96, 13.2.01. იხილეთ ასევე: ჰაზირი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Haziri v. France*), No. 59480/00, 29.03.05 (განმცხადებელი იძულებით გაამგზავრეს ალჟირში).

298 კორეია დე მატოს პორტუგალიის წინააღმდეგ (*Correia de Matos v. Portugal*), No. 48188/99, გადაწყვეტილება 15.11.01.

299 No. 13590/88, სერია A, No. 233-A, 25.3.92.

300 Nos. 12629/87 და 13965/88, სერია A, No. 220, 28.11.91.

301 Nos. 12629/87 და 13965/88, სერია A, No. 220, 28.11.9148-ე პარაგრაფი. იხილეთ ასევე: ოკალანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ocalan v. Turkey*), No. 46221/99, 12.5.05, (6.3.1 ირღვევა, როდესაც განმცხადებელს მოეთხოვებოდა საკუთარ ადვოკატთან კონსულტაციის გავლა უშიშროების ძალების მოსმენის ფარგლებში).

302 No. 39846/98, 16.10.01, 63-ე პარაგრაფი.

303 No. 24430/94, 31.1.02.

304 No. 58295/00, 27.11.07.

მუხლის დარღვევის დადგენა 6.1.c მუხლთან ერთობლიობაში.

- 6.313 სასამართლომ განაცხადა, რომ მე-6 მუხლი, როგორც წესი, მოითხოვს, რომ ბრალდებულს ჰქონდეს ადვოკატზე ხელმისაწვდომობა პოლიციის მხრიდან ჩარევის ადრეულ ეტაპზე³⁰⁵, მაგრამ ეს უფლება შესაძლოა შეიზღუდოს, თუკი არსებობს ამის აუცილებელი მიზეზები³⁰⁶. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ადვოკატით უზრუნველყოფას, როდესაც დაკავებული არასრულწლოვანია³⁰⁷. როდესაც სახეზეა მრავალი საჩივარი განმცხადებლის მიერ სასამართლო განხილვისთვის მომზადების შესაძლებლობაზე შეზღუდვებთან დაკავშირებით, სასამართლო შეისწავლის ამ შეზღუდვების კუმულაციურ გავლენას საქმის წარმოების ერთიან სამართლიანობაზე. საქმეზე ოჯახანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Öcalan v. Turkey*)³⁰⁸ სასამართლომ დაადგინა მე-6 მუხლის დარღვევა მრავალი მიზეზის გამო: განმცხადებელს დახმარებას არ უწევდა ადვოკატი პოლიციაში დაკითხვისას; მას არ შეეძლო საკუთარ ადვოკატებთან კომუნიკაცია სახელმწიფოს წარმომადგენელთა დასწრების გარეშე; არც მას და არც მის ადვოკატებს არ ჰქონდათ დაშვება საქმის მასალებზე საქმის წარმოების ძალიან დაგვიანებულ ეტაპამდე; შეზღუდვები მოქმედებდა ადვოკატებთან შეხვედრის ხანგრძლივობასა და რაოდენობაზე; და ბოლოს, განმცხადებლის საქმე არ განუხილავს დამოუკიდებელ და მიუკერძოებელ ტრიბუნალს.
- 6.314 აღიარებულ იქნა, რომ იურიდიულ მომსახურებაზე ხელმისაწვდომობის უფლება განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა ეჭვმიტანილის დუმილის უფლებაზე შეზღუდვების კონტექსტში. საქმეზე ჯონ მიური გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*John Murray v. UK*)³⁰⁹ სასამართლომ დაადგინა 6.1 მუხლის დარღვევა 6.3.c მუხლთან ერთობლიობაში, სადაც განმცხადებელს უარი ეთქვა ადვოკატთან შეხვედრაზე მისი დაკავების პირველი 48 საათის განმავლობაში. სისხლის სამართლის მტკიცებულებათა 1988 წლის (ჩრდილოეთ ირლანდია) ბრძანების თანახმად, საპირისპირო ჩარევის უზრუნველყოფა დასაშვებია იყო დაკითხვისას კითხვებზე პასუხის გაცემაზე უარისას და ამ გარემოებების არსებობისას, სასამართლომ დაადგინა, რომ ადვოკატზე ხელმისაწვდომობაზე უარით დაირღვა მე-6 მუხლი. თუმცა, საქმეზე ბრენანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Brennan v. UK*)³¹⁰ სოლისიტორთან შეხვედრაზე უარი 24 საათის განმავლობაში მიჩნეულ იქნა გამართლებულად, იმ საფუძველით, რომ არსებობდა სავარაუდო თანამონაწილეთა ინფორმირების რისკი. მნიშვნელოვანი იყო, რომ ბრალეულობაზე მიმანიშნებელი განცხადებები არ გაკეთებულა 24 საათის განმავლობაში და არც ჩარევა მომხდარა ამ პერიოდში განცხადებების ან მოქმედებისგან თავის შეკავების შედეგად.
- 6.315 უფასო იურიდიული დახმარებით უზრუნველყოფა აუცილებელია, როდესაც განსასჯელს არ აქვს საკმარისი სახსრები ამ მომსახურების დასაფარად და როდესაც ამას მოითხოვს

305 მოსამართლეები ზაგრებელსკი, კასადევალი, ტურმენი და ბრატცა თავიანთ დამადასტურებელ მოსაზრებაში დიდი პალატის გადაწყვეტილებაზე საქმეზე სალდუზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Salduz v. Turkey*), No. 36391/02, 27.11.08 ამტკიცებდნენ, რომ მე-6 მუხლი მოითხოვს, რომ ეჭვმიტანილებს ჰქონდეთ წვდომა იურიდიულ კონსულტაციაზე პოლიციის მიერ დაკავების ან წინასწარი პატიმრობის მომენტიდან. იხილეთ, ასევე, დაიანანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Dayanan v. Turkey*), No. 7377/03, 13.10.09.

306 ბრენანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Brennan v. UK*), No. 39846/98, 16.10.01, 45-ე პარაგრაფი; სალდუზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Salduz v. Turkey*), No. 36391/02, 27.11.08, 55-ე პარაგრაფი; პიშჩალნიკოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Pishchalnikov v. Russia*), No. 7025/04, 24.9.09, 70-ე პარაგრაფი.

307 სალდუზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Salduz v. Turkey*), No. 36391/02, 27.11.08, მე-60 პარაგრაფი. იხილეთ, ასევე, პანოვიტს კვიპროსის წინააღმდეგ (*Panovits v. Cyprus*), No. 4268/04, 11.12.08; ადამკიევიჩი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Adamkiewicz v. Poland*), No. 54729/00, 2.3.10.

308 No. 46221/99, 12.5.05.

309 No. 18731/91, 28.10.94. იხილეთ, ასევე, მაგი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Magee v. UK*), No. 28135/95, 6.6.00 და ავერილი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Averill v. UK*), No. 36408/97, 6.6.00. საპირისპიროდ ამისა, იხილეთ, ლატიმერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Latimer v. UK*), No. 12141/04, გადაწყვეტილება 31.5.05.

310 No. 39846/98, 16.10.01, 45-8 პარაგრაფები.

მართლმსაჯულების იტერესები³¹¹, რაც დამოკიდებულია როგორც სასჯელის სიმკაცრეზე, ისე განსახილველი საქმის სირთულეზე³¹². შესაბამისად, სასამართლო შეაფასებს, შეუძლია თუ არა განსასჯელს წარმოადგინოს საქმე ადეკვატურად ადვოკატის დახმარების გარეშე და საკმარისად კარგად იცის თუ არა მან სასამართლოს და მართლმსაჯულების სისტემაში გამოყენებული ენა.

6.316 როდესაც თავისუფლების აღკვეთის საკითხი დგას, მართლმსაჯულების ინტერესები ფაქტობრივად მოითხოვს სამართლებრივ წარმომადგენლობას. ამ კრიტერიუმის გამოყენებით სასამართლომ დაადგინა 6.1 და 6.3.c მუხლების დარღვევა საქმეზე ბენჰამი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Benham v. UK*)³¹³, სადაც იურიდიული დახმარება არ იყო ხელმისაწვდომი მაგისტრთა სასამართლოში სამოგადოებრივი მოსაკრებლების გადაუხდელობის გამო. დაადგინა რა, რომ მე-6 მუხლის მოქმედება ვრცელდებოდა დისციპლინურ წარმოებაზე პატიმრების წინააღმდეგ, საქმეზე ეზეჰი და კონორსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Ezeh and Connors v. UK*)³¹⁴ დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ 6.3.c მუხლი დაირღვა, რადგანაც განმცხადებლებს უარი ეთქვათ ციხის დირექტორის წინაშე მათი საქმის განხილვისას ადვოკატის მიერ წარმომადგენლობაზე. მართლმსაჯულების ინტერესები მოითხოვს სამართლიან პროცედურებს, რაც სახელმწიფოსთვის ვალდებულებაა, განსასჯელს შესთავაზოს საქმის სასამართლო განხილვის მიმდინარეობისას დაცვის რეალური შანსი, მათ შორის, საკასაციო და სააპელაციო სასამართლოებში³¹⁵. საქმეზე *RD* პოლონეთის წინააღმდეგ (*RD v. Poland*)³¹⁶, ეროვნული კანონმდებლობით, მსჯავრდებულ მომჩივანს არ ჰქონდა ადვოკატის დანიშვნის ან საკუთარი ინტერესების თავად წარმოდგენის არჩევის უფლება. სავალდებულო იყო ადვოკატის ყოლა, მაგრამ განმცხადებელს უარი უთხრეს უფასო იურიდიული დახმარებით უზრუნველყოფაზე და საკასაციო საჩივრის წარსადგენი ვადის ამოწურვამდე მხოლოდ რვა დღით ადრე შეატყობინეს ამის შესახებ. საბერძნეთში განმცხადებლების მიერ სისხლის სამართლის საქმის სააპელაციო წესით განხილვისას უფასო იურიდიული დახმარებით სარგებლობის შეუძლებლობა მიჩნეულ იქნა 6.1 და 6.3.c მუხლების დარღვევად³¹⁷.

6.317 როდესაც ეროვნული იურიდიული დახმარების სქემის ფარგლებში განსასჯელი უფლებამოსილია ადვოკატის მომსახურებაზე, სასამართლო ხშირად აცხადებს, რომ სახელმწიფო არ შეიძლება პასუხისმგებელი იყოს იურიდიული დახმარების მიზნით დანიშნული ადვოკატის სტანდარტებთან შეუსაბამობაზე: 6.3.c მუხლის საფუძველზე სახელმწიფო ორგანოებს მოეთხოვებათ ჩარევა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ იურიდიული დახმარების ადვოკატის მიერ ეფექტიანი წარმომადგენლობის განუზოროციელებლობა „ამკარად და საკმარისად არის წარმოდგენილი მათ წინაშე სხვა გზებით“. ეს ვალდებულება დაირღვა საქმეზე ჩეკალა პორტუგალიის წინააღმდეგ (*Cze-kalla v. Portugal*)³¹⁸, სადაც განსასჯელისთვის სახელმწიფოს მიერ დანიშნული ადვოკატის პროცედურული შეცდომის შედეგად, მან დაკარგა უზენაეს სასამართლოში გასაჩივრების შესაძლებლობა. ევროპული სასამართლოს თანახმად ეს მდგომარეობა „შესაბამის სასამართლოს აკისრებდა პოზიტიურ ვალდებულებას, უზრუნველყო სათანადო

311 ფამ ჰოანგი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Pham Hoang v. France*), No. 13191/87, 25.9.92, 39-ე პარაგრაფი.

312 იხილეთ, მაგალითად, ბარსომი და ვარლი შვედეთის წინააღმდეგ (*Barsom and Varli v. Sweden*), Nos. 40766/06 და 40831/06, გადაწყვეტილება 4.1.08.

313 No. 19380/92, 10.6.96.

314 Nos. 39665/98 და 40086/98, 9.10.03 (იხილეთ, ასევე, 6.225 ზემოთ).

315 ვაშე საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Vacher v. France*), No. 20368/92, 17.12.96, 30-ე პარაგრაფი.

316 Nos. 29692/96 და 34612/97, 18.12.01.

317 ტვალბი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Twalib v. Greece*), No. 24294/94, 9.6.98; ბიბა საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Biba v. Greece*), No. 33170/96, 26.9.00. საქმეზე ბიბა, აღბანელ განმცხადებელს ბრალი ედებოდა მკვლელობაში და მიესაჯა უფადო პატიმრობა, თუმცა იურიდიული დახმარება არ იყო მისთვის ხელმისაწვდომი კასაციის სტადიაზე.

318 No. 38830/97, 10.10.02. იხილეთ, ასევე, სანინო იტალიის წინააღმდეგ (*Sannino v. Italy*), No. 30961/03, 27.4.06; ბოგუმლი პორტუგალიის წინააღმდეგ (*Bogumil v. Portugal*), No. 35228/03, 7.10.08. მაგრამ საპირისპირო მაგალითი რუტკოვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Rutkowski v. Poland*), No. 45995/99, გადაწყვეტილება 19.10.00.

სამართალწარმოების ქონის უფლების პრაქტიკული და ეფექტიანი პატივისცემა“, შეცდომის გასწორებისთვის ჩარევის სახით. საქმეზე სახნოვსკი რუსეთის წინააღმდეგ (Sakhnovskiy v. Russia)³¹⁹ 6.1 და 6.3.c მუხლების დარღვევა დადგინდა გარემოებებში, როდესაც განმცხადებელს, რომელიც მკვლელობაში მის ბრალდებას ასაჩივრებდა, მხოლოდ 15 წუთი მისცეს საქმის სასამართლო განხილვამდე ახლადდანიშნულ სახელმწიფო წარმომადგენელთან კონსულტაციისთვის. ეს აშკარად არ იყო საკმარისი საქმის მნიშვნელოვნებისა და სირთულის გათვალისწინებით. უფრო მეტიც, მას ეს შეეძლო მხოლოდ ვიდეოკავშირის მეშვეობით, ნოვოსიბირსკში დაკავების ადგილიდან მოსკოვში მყოფ ადვოკატთან.

მოწმეთა დასწრება და დაკითხვა

- 6.318 6.3.d მუხლი განსასჯელისთვის როგორც ბრალდების მოწმეების დაკითხვის, ისე მოწმეთა დაბარებისა და მათი იმავე პირობებში დაკითხვის უფლების გარანტია: „ყველა მტკიცებულება უნდა შეიქმნას, როგორც წესი, ბრალდებულის თანდასწრებით, საჯარო განხილვისას, შეჯიბრებითი შეპასუხების გათვალისწინებით“³²⁰. მიუხედავად იმისა, რომ მუხლში მითითებულია „მოწმე“, ეს პრინციპი ვრცელდება, აგრეთვე, დაზარალებულებზე, ექსპერტ მოწმეებზე და სხვებზე, რომლებიც ჩვენებას აძლევენ სასამართლოს, ასევე დოკუმენტურ მტკიცებულებაზე³²¹. კონვენცია სრულად არ კრძალავს იმ მტკიცებულებათა გამოყენებას, რომლებიც არ იქნა გამოკვლეული შეჯიბრებითი სამართალწარმოებისას, მაგრამ ამ გარემოებების არსებობისას სასამართლო ადგენს, რომ ამ მტკიცებულებას „განსაკუთრებული სიფრთხილით უნდა მოეკიდონ“³²², გადმოცემით ნათქვამი მტკიცებულების დაშვებით შესაძლოა მე-6 მუხლი დაირღვეს, საერთო ჯამში, პროცესის მიმდინარეობის სამართლიანობიდან გამომდინარე³²³. ანონიმური მოწმეების გამოყენებით (მაგალითად, როდესაც არსებობს მოწმეზე ზეწოლის საფრთხე) შესაძლოა კონვენცია დაირღვეს, რადგანაც დაცვის მხარე მოკლებულია მოწმის სანდოობის შემოწმების და მისი სანდოობის გამოკითხვის შესაძლებლობას³²⁴. შესაბამისად, ბრალი არ უნდა დადგინდეს მხოლოდ ერთი ან მეტწილად ერთი ანონიმური მოწმის ჩვენებაზე დაყრდნობით³²⁵. უფრო მეტიც, სასამართლომ განაცხადა, რომ იმის შეფასებისას, ანონიმური მოწმის დაკითხვის შემდეგ მიმდინარე პროცედურით საკმარისად დაბალანსდა თუ არა განსასჯელისთვის შექმნილი სირთულეები, სათანადო მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს იმას, რამდენად გადამწყვეტი იყო მათი მტკიცებულება ბრალის დასადგენად³²⁶. შესაძლოა, ასევე აუცილებელი იყოს გამოძიების ეტაპზე გაკეთებულ განცხადებებზე მითითება (მაგალითად, როდესაც მოწმე უარს აცხადებს მისი ბრალდების საჯაროდ გამოვრებაზე), მაგრამ ამ შემთხვევაში განსასჯელს უნდა მიეცეს შესაძლებლობა, გაასაჩივროს

319 No. 21272/03, 2.11.10.

320 იხილეთ, მაგალითად, ლიუდი შვეიცარიის წინააღმდეგ (Lüdi v. Switzerland), No. 12433/86, სერია A, No.238, 15.6.92, 47-ე პარაგრაფი.

321 იხილეთ, მაგალითად, მირილასვილი რუსეთის წინააღმდეგ (Mirilashvili v. Russia), No. 6293/04, 11.12.08, 158-9 პარაგრაფები.

322 S.N. შვედეთის წინააღმდეგ (S.N. v. Sweden), No. 34209/96, 2.7.02, 53-ე პარაგრაფი.

323 იხილეთ, მაგალითად, ჰაასი გერმანიის წინააღმდეგ (Haas v. Germany), No. 73047/01, გადაწყვეტილება 17.11.05 (დაუშვებლად იქნა ცნობილი).

324 იხილეთ, მაგალითად, კოსტოვსკი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Kostovski v. Netherlands), No. 11454/85, სერია A, No. 166, 20.11.89; ვისერი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Visser v. Netherlands), No. 26668/95, 14.2.02; ბირუტისი და სხვები ლიტვის წინააღმდეგ (Birutis and others v. Lithuania), Nos. 47698/99 და 48115/99, 28.3.02; და დორსონი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Doorson v. Netherlands), No. 20524/92, 26.3.96 (სადაც გამოწვევის სახით მოწმეთა ანონიმურობის დაცვით არ დარღვეულა მე-6 მუხლი).

325 ვან მეხელენი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Van Mechelen v. Netherlands), Nos. 21363/93, 21427/93 და 22056/93, 23.4.97, 55-ე პარაგრაფი; კრასნიკი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (Krasniki v. Czech Republic), No. 51277/99, 28.2.06; საპუნარესკუ გერმანიის წინააღმდეგ (Sapunarescu v. Germany), No. 22007/03, გადაწყვეტილება 11.9.06.

326 კოკი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Kok v. Netherlands), No. 43149/98, გადაწყვეტილება 4.7.00; ვისერი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Visser v. Netherlands), No. 26668/95, 14.2.02.

ეს განცხადებები, მათი გაცხადების მომენტში, ან შემდგომ³²⁷. ეს ასევე ვრცელდება თანამსჯავრდებულის ჩვენებებზე: საქმეზე ლუკა იტალიის წინააღმდეგ (*Luca v. Italy*)³²⁸ ნ.3.d მუხლის დარღვევა დადგინდა, რადგანაც განმცხადებლის ბრალდება მოხდა საქმის წარმოების თაობაზე თანაგანსასჯელის მიერ სახელმწიფო პროკურორის მიმართ გაკეთებული განცხადებების საფუძველზე და განმცხადებელს არ მიეცა მათი შესწავლის შესაძლებლობა. საქმეზე კრაქსი იტალიის წინააღმდეგ (*Craxi v. Italy*)³²⁹ განმცხადებლის, იტალიის ყოფილი პრემიერმინისტრის ბენედიტო კრაქსის მსჯავრდება მოხდა მხოლოდ სხვა განსასჯელების (და პირის მიერ, რომელიც შემდეგ გარდაიცვალა) მიერ მისი საქმის სასამართლო განხილვამდე გაკეთებული განცხადებების საფუძველზე; მათ გადაწყვიტეს, არ მიეცათ ჩვენება სასამართლოში. სასამართლომ დაადგინა ნ.3.d მუხლის დარღვევა ნ.1 მუხლთან ერთობლიობაში, ვინაიდან განმცხადებელს და მის ადვოკატს არ ჰქონდათ შესაძლებლობა, ჯვარედინად დაეკითხათ მოწმეები და, შესაბამისად, არ შეეძლოთ გაესაჩივრებინათ ჩვენებები, რომელიც განმცხადებლის მსჯავრდების სამართლებრივი საფუძველი გახდა. ეს ნორმები დაირღვა საქმეზე ორჰან ჩაჩანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orhan Çağan v. Turkey*)³³⁰, სადაც განმცხადებლის მსჯავრდება მეტწილად ეფუძნებოდა ძირითადი მოწმის ჩვენებას, რომელიც არ გამოცხადდა სასამართლო ჩვენებაზე და რომელმაც შემდეგ უარყო თავისი ჩვენება. თუმცა, მე-6 მუხლის დარღვევა არ დადგინდა საქმეზე მიკა შვედეთის წინააღმდეგ (*Mika v. Sweden*)³³¹, სადაც განმცხადებელს დაუდგინდა ქალის გაუპატიურების ბრალი, რომელმაც რამდენიმე დღეში თავი მოიკლა. მის მიერ პოლიციისთვის მიცემული ჩვენება დაედო საფუძველად [განმცხადებლის] მსჯავრდებას. სახელმწიფო ორგანოებს ვერ მოეთხოვებოდა პასუხი იმის გამო, რომ განმცხადებელს არ ჰქონდა ქალბატონის დაკითხვის შესაძლებლობა. უფრო მეტიც, მისი ჩვენება არ იყო [განმცხადებლის] წინააღმდეგ მიმდინარე წარმოების ერთადერთი მტკიცებულება, არამედ გამყარებული იყო სხვა ზეპირი და წერილობითი ჩვენებებით.

6.319 საზღვარგარეთ მცხოვრები მოწმის გამოუცხადებლობამ შესაძლოა გამოიწვიოს კონვენციის დარღვევა, იმის გათვალისწინებით, თუ რა ზომები მიიღეს სახელმწიფო ორგანოებმა პირადად ჩვენების მისაცემად მათი მოწვევისთვის და, ასევე, სხვა ფაქტორების, როგორიცაა თანამშრომლობის ფარგლები და მთლიანობაში საქმის წარმოების სამართლიანობა³³². ნ.1 მუხლი დაირღვა საქმეზე მირილაშვილი რუსეთის წინააღმდეგ (*Mirilashvili v. Russia*)³³³, რომელზეც სამხედრო სასამართლომ არსებითი მნიშვნელობა მიანიჭა საქართველოში სამი მოწმის მიერ მიცემულ ჩვენებებს, რომლებიც არ გამოცხადნენ სასამართლოს წინაშე. მისაღებად ჩაითვალა, რომ სასამართლომ საქართველოს სახელმწიფო ორგანოებს მოსთხოვა მოწმეთა სასამართლო განხილვაზე დასწრების უზრუნველყოფა, თუმცა წარუმატებლად. თუმცა, შემდეგ სასამართლომ უარი განაცხადა საქართველოში განმცხადებლის ადვოკატის მეშვეობით მოწმეებისგან მიღებული ჩვენებების მიღებაზე, სადაც ისინი უარყოფდნენ საკუთარ პირველად ჩვენებებს, რაც არ იქნა მიჩნეული გამართლებულად და, საბოლოო ჯამში, გამოიწვია მთელი საქმის წარმოების არასამართლიანობის დადგენა.

6.320 კონვენციის სისტემა აღიარებს, რომ შესაძლოა არსებობდეს დაპირისპირებული ინტერესები დაცვისა და ბრალდების მხარეების მოწმეებს შორის, განსაკუთრებით,

327 იხილეთ, მაგალითად, უნტერპერტინგერი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Unterperntinger v. Austria*), No. 9120/80, სერია A, No. 238, 24.11.86, 31-3 პარაგრაფები.

328 No. 33354/96, 27.2.01, 41-ე პარაგრაფი.

329 No. 34896/97, 5.12.02.

330 No. 26437/04, 23.3.10.

331 No. 31243/06, გადაწყვეტილება 27.1.09. იხილეთ საპირისპიროდ ამისა, ალ-კაჯაჟა და ტაჰერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Al-Khawaja and Tahery v. UK*), Nos. 26766/05 და 22228/06, 20.1.09 (გადაეცა დიდ პალატას 2010 წლის მარტში).

332 იხილეთ, მაგალითად, კლიმენტიევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Klimentyev v. Russia*), No. 46503/99, 16.11.06 (6.3.d მუხლის დარღვევა არ დადგინდა).

333 No. 6293/04, 11.12.08.

როდესაც განხილვის საგანია ადამიანის სიცოცხლე, თავისუფლება ან უსაფრთხოება, ისევე როგორც მე-8 მუხლით გათვალისწინებული უფლებები³³⁴. 6.1 მუხლის საფუძველზე დასაშვებია ბრალდებულის უფლებების შემზღუდავი იმგვარი ღონისძიებები, რომლებიც მკაცრად აუცილებელია³³⁵. სასამართლომ აღიარა არასრულწლოვანი მოწმეების ინტერესების დაცვისთვის გადასადგმელი ნაბიჯების საჭიროება, კერძოდ კი, სქესობრივ დანაშაულებთან დაკავშირებული სამართალწარმოებისას. 6.3.d მუხლი დაირღვა საქმეზე PS გერმანიის წინააღმდეგ (PS v. Germany)³³⁶, სადაც განსასჯელს ბრალი ედებოდა რვა წლის გოგონას მიმართ გარყვნილ ქმედებაში და ეროვნული სასამართლოები ბრალის დადგენისას მეტწილად დაეყრდნენ გოგონას ჩვენებებს. თუმცა, ის მოსამართლეს არ დაუკითხავს და განმცხადებელს არ ჰქონდა მისი სარწმუნოების შემოწმების შესაძლებლობა. ამის საპირისპიროა საქმე SN შვედეთის წინააღმდეგ (SN v. Sweden)³³⁷, სადაც სასამართლომ არ დაადგინა დარღვევა მსგავს გარემოებებში. იქ განსასჯელს ბრალი ედებოდა მცირეწლოვანი ბიჭის მიმართ გარყვნილ ქმედებაში, რომლის დაკითხვის ვიდეო და აუდიო ჩანაწერი არსებობდა და საქმის სასამართლო განხილვისას გამოქვეყნდა. ეს საკამარისად იქნა მიჩნეული განსასჯელის მიერ ბიჭის ჩვენებების განსჯისთვის. სასამართლომ კვლავ განმარტა, რომ სქესობრივ დანაშაულებთან დაკავშირებული სისხლის სამართლის საქმის განხილვისას, 6.3.d მუხლი ყველა საქმეზე ვერ მოითხოვს, რომ განსასჯელმა ან მისმა ადვოკატმა დასვან კითხვები ჯვარედინი დაკითხვის ან სხვა გზით. და, მართლაც, იმის შეფასებისას, ბრალდებულის მიმართ მიმდინარეობდა თუ არა საქმის სამართლიანი განხილვა, გასათვალისწინებელია საქმეზე დაზარალებულის პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის უფლების პატივისცემა.

6.321 საქმეზე პაპაგეორგიუ საბერძნეთის წინააღმდეგ (Papageorgiou v. Greece)³³⁸ 6.1 და 6.3.d მუხლების დარღვევა დადგინდა თაღლითობასთან დაკავშირებით სისხლის სამართლის საქმის განხილვისას, ვინაიდან სასამართლომ, მოუხედავად განმცხადებლის დაუჩინებელი მოთხოვნისა, ვერ უზრუნველყო სადავო ქვითრების ორიგინალების წარმოდგენა, რაც არსებითი იყო განმცხადებლის საქმეზე და შესაძლებელს გახდიდა მისთვის, დაემტკიცებინა, რომ ბრალდება ვერ დასტურდებოდა.

6.322 პოლიციის მხრიდან პროვოცირების (მაგალითად, კონფიდენტის მეშვეობით) შედეგად მოპოვებული მტკიცებულების გამოყენება არ იქნება გამართლებული საჯარო ინტერესით. შესაბამისად, საქმეზე ტეიშერა დი კასტრო პორტუგალიის წინააღმდეგ (Teixeira de Castro v. Portugal)³³⁹ სასამართლომ დაადგინა, რომ პოლიციის ორი ოფიცრის მოქმედებები (ნარკოტიკული საშუალებებით ვაჭრობის საქმეზე) გასცდა კონფიდენტების მოქმედებას, რადგანაც ისინი არ „შემოიფარგლნენ განმცხადებლის დანაშაულებრივი საქმიანობის გამოძიებით არსებითად პასიური ფორმით“, არამედ „გამოიყენეს ზეგავლენა, რამაც წახალისა დანაშაულის ჩადენა“³⁴⁰. შესაბამისად, სასამართლოსთვის პირველ რიგში დასადგენ საკითხს წარმოადგენს, მოხდებოდა თუ არა დანაშაულის ჩადენა სახელმწიფო

334 დორსონი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Doorson v. Netherlands), No. 20524/92, 26.3.96, 70-ე პარაგრაფი.

335 იხილეთ, მაგალითად, ვან მეხელენი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Van Mechelen and others v. Netherlands), No. 21363/93, 21427/93 და 22056/93, 23.4.97.

336 No. 33900/96, 20.12.01, 28-ე პარაგრაფი.

337 No. 34209/96, 2.7.02 (დარღვევას არ ჰქონდა ადგილი, ხუთი ხმით ორის წინააღმდეგ, მოსამართლეების ტიურმანის და მარუსტეს განსხვავებული მოსაზრებებით). იხილეთ, ასევე, აკარდი და სხვები იტალიის წინააღმდეგ (Accardi and others v. Italy), No. 30598/02, გადაწყვეტილება 20.1.05.

338 No. 59506/00, 9.5.03.

339 No. 25829/94, 9.6.98.

340 იხილეთ, ასევე, ვანიაან რუსეთის წინააღმდეგ (Vanyan v. Russia), No. 53203/99, 15.12.05; ხუდობინი რუსეთის წინააღმდეგ (Khudobin v. Russia), No. 59696/00, 26.10.06; რომანაუსკასი ლიტვის წინააღმდეგ (Ramanauskas v. Lithuania), No. 74420/01, 5.2.08. საპირისპიროდ ამისა, იხილეთ კალაბრო იტალიის წინააღმდეგ (Calabro v. Italy), No. 59895/00, გადაწყვეტილება 21.3.02; სეჟეირა პორტუგალიის წინააღმდეგ (Sequeira v. Portugal), No. 73557/01, გადაწყვეტილება 6.5.03; მილინიერი ლიტვის წინააღმდეგ (Miliniene v. Lithuania), No. 74355/01, 24.6.08. იხილეთ ვრცელად შანონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Shannon v. UK), No. 67537/01, გადაწყვეტილება 6.4.04 (მახის დაგება კერძო პირების მიერ – ჟურნალისტი).

ორგანოების ჩარევის გარეშე. ეს მოიცავს განსახილველი ოპერაციის საფუძვლების შეფასებას და მისი განხორციელებისას სახელმწიფო ორგანოების ქცევის შესწავლას. შემდეგ სასამართლო შეისწავლის, ეროვნულმა სასამართლოებმა განიხილეს თუ არა განმცხადებლის მიერ პროვოცირების გაცხადება. ეს გულისხმობს იმის გამოკვლევას, სადავო საჩივარი პროვოცირების შესახებ ითვალისწინებს თუ არა ეროვნული კანონმდებლობის თანახმად არსებით დაცვას, ან გამოიწვევს თუ არა მტკიცებულების გამორიცხვას, ან მსგავს შედეგებს³⁴¹.

- 6.323 საჯარო ინტერესის გამო მტკიცებულების გამორიცხვისას, საქმის განმხილველმა სასამართლომ და, არა პროკურორმა, უნდა სცადოს დახურული ინფორმაციის განსაცვლისთვის მნიშვნელოვნების შეფასება და აწონოს ის ინფორმაციის საიდუმლოდ შენახვის საჯარო ინტერესთან მიმართებით. სწორედ ამ საფუძველზე დაყრდნობით დადგინდა 6.1 მუხლის დარღვევა საქმეზე როუი და დევისი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Rowe and Davis v. UK*)³⁴². აქ სასამართლომ დაადგინა, რომ სამართალწარმოების ხარვეზი არ აღმოფხვრა სააპელაციო სასამართლომ, რომელიც დამოკიდებული იყო სამეფოს სასამართლოს საქმის განხილვის ჩანაწერებზე გამოუქვეყნებელი მასალის შესაძლო რელევანტურობის გარკვევისას და ბრალდების წარმომადგენლის მიერ წარმოდგენილ საკითხებზე. სასამართლომ ასევე აღნიშნა, რომ პირველი ინსტანციის მოსამართლეს შეეძლო შეეფასებინა სასამართლო განხილვის მიმდინარეობისას გამოქვეყნების საჭიროება, მაშინ როცა სააპელაციო სასამართლო ვალდებული იყო *ex post facto* გაეკეთებინა შეფასება. საქმეზე ედვარდის და ლუისი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Edwards and Lewis v. UK*)³⁴³, სადაც დავის საგანს წარმოადგენდა მახის დაგება, ევროპულმა სასამართლომ ვერ შეძლო იმის დადგენა, ჰქონდა თუ არა ადგილი მახეში გაბმას, რადგანაც ბრალდების ორგანოებმა არ გამოაქვეყნეს სათანადო ინფორმაცია (საჯარო ინტერესის საფუძველზე დაყრდნობით, *ex parte* განაცხადის შემდგომ). შესაბამისად, მის ამოცანად რჩებოდა იმის შესწავლა, თუ რა გზებით შეისწავლეს მახეში გაბმის შესახებ განაცხადი. სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებლებს უარი განუცხადეს მტკიცებულებაზე წვდომაზე, რითაც შეუძლებელი გახადეს ბრალდების მხარისთვის სასამართლოს წინაშე მახის დაგების შესახებ სრულად მტკიცება, რითაც დაირღვა 6.1 მუხლით დადგენილი საქმის შეჯიბრებითი განხილვისა და მხარეთა თანასწორობის მოთხოვნები. საქმეზე მირილაშვილი რუსეთის წინააღმდეგ (*Mirilashvili v. Russia*)³⁴⁴ სასამართლო კრიტიკულად მიუდგა ეროვნული სასამართლოს მიერ სისხლის სამართლის საქმესთან დაკავშირებით განმცხადებლის სატელეფონო საუბრების ჩანაწერების დაცვის მხარისთვის გადაცემაზე უარის გადაწყვეტილების მიღების პროცესს, ვინაიდან ამ დროს მან არ შეაფასა საჯარო ინტერესი ბრალდებულის უფლებებთან მიმართებით.

თარჯიმნით უზრუნველყოფა

- 6.324 6.3.e მუხლი თარჯიმნის უფასო მომსახურებით უზრუნველყოფის შეუზღუდავი უფლების გარანტია პირისთვის, რომელიც ვერ იცებს, ან ვერ საუბრობს სამართალწარმოების

341 იხილეთ, ასევე, ბანიკოვა რუსეთის წინააღმდეგ (*Bannikova v. Russia*), No. 18757/06, 4.11.10 რომელიც მოიცავს სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის ვრცელ მიმოხილვას მახის დაგების თაობაზე, 33–65 პარაგრაფები.

342 No. 28901/95, 16.2.00. იხილეთ, ასევე, ალტანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Altan v. UK*), No. 36533/97, 19.6.01; დოუსეტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Dowsett v. UK*), No. 39482/98, (აღსანიშნავია მოსამართლე ბრატცას დამადასტურებელი მოსაზრება, რომელსაც შეუერთდა მოსამართლე კოსტა, ამტკიცებდნენ რა, რომ სადავო მასალების გადასახედად სააპელაციო სასამართლოსთვის მიმართვის შეუძლებლობა განსაცვლის მიერ არ განახსევნებს ამ საქმეს საქმისგან როცა და დევისი (*Rowe and Davis*). მაგრამ იხილეთ ჯასპერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Jasper v. UK*), No. 27052/95, 16.2.00; ფიტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Fitt v. UK*), No. 29777/96, 16.2.00; PG და JH გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*PG and JH v. UK*), No. 44787/98, 25.9.01; ბოტმეჰი და ალამი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Botmeh and Alami v. UK*), No. 15187/03, 7.6.07.

343 Nos. 39647/98 და 40461/98, 22.7.03, 15 BHRC 189. ეს გადაწყვეტილება გადაეგზავნა დიდ პალატას 43-ე მუხლის საფუძველზე, მოპასუხე სახელმწიფოს მოთხოვნით. თუმცა, მოპასუხე სახელმწიფომ საბოლოო ჯამში გადაწყვიტა, არ ეწარმოებინა საქმე დიდი პალატის წინაშე, შესაბამისად, პალატის გადაწყვეტილება ძალაში შევიდა (დიდი პალატის გადაწყვეტილება, 27.10.04).

344 No. 6293/04, 11.12.08.

ენაზე. ეს უფლება ვრცელდება სასამართლო განხილვამდე ყველა იმ დოკუმენტისა და ჩვენების თარგმანზე, რომლებიც აუცილებელია ბრალდებულის მიერ გაგებისთვის, რათა მას საქმის სამართლიანი განხილვა ჰქონდეს³⁴⁵. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა, რომ თარჯიმნის მომსახურებით უზრუნველყოფა უნდა მოხდეს გამოძიების ეტაპზე, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც არსებობს საგანგებო მიზეზები კონკრეტულ საქმეზე ამ უფლების შეზღუდვისთვის³⁴⁶.

- 6.325 ეს დებულება დაირღვა საქმეზე კუსკანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Cuscani v. UK*)³⁴⁷, სადაც ბრალდებული, ეროვნებით იტალიელი, არ უზრუნველყვეს თარჯიმნით, მისთვის სასჯელის განსაზღვრის სასამართლო განხილვისას, მას შემდეგ რაც ბრალდებულის წარმომადგენელმა შესთავაზა, რომ „ისინი ფონს გავიდოდნენ“ განმცხადებლის ძმის თარგმანით. იმ ფაქტის გათვალისწინებით, რომ მოსამართლისთვის ცნობილი იყო, რომ განსასჯელმა ძალიან ცუდად იცოდა ინგლისური და თაღლითობის მძიმე დანაშაულში ედებოდა ბრალი, სასამართლომ დაადგინა, რომ მდგომარეობა მოსამართლეს უნდა შეეფასებინა, რომელსაც მოეთხოვებოდა განსასჯელის ინტერესებისადმი „სკრუპულოზური მზრუნველობით“ მიდგომა და იმაში დარწმუნება, რომ თარჯიმნის არყოფნა არ შელახავდა სასამართლო განხილვაში განსასჯელის სრულად მონაწილეობას. საქმეზე ისიარი ბელგიის წინააღმდეგ (*Işyar v. Bulgaria*)³⁴⁸ 6.3.e მუხლი დაირღვა, ვინაიდან განმცხადებელს მოეთხოვებოდა სისხლის სამართლის საქმესთან დაკავშირებით თარჯიმნის მომსახურების სრულად დაფარვა.

345 ლუდიკე, ბელკასემი და კოჩი გერმანიის წინააღმდეგ (*Luedicke, Belkacem and Koc v. Germany*), სერია A, No. 29, 28.11.78, 48-ე პარაგრაფი და კამასინსკი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Kamasinski v. Austria*), No. 9783/82, სერია A, No. 168, 19.12.89, 74-ე პარაგრაფი. დებულება არ მოითხოვს სისხლის სამართლის საქმის ნებისმიერი დოკუმენტური მტკიცებულების ან ოფიციალური დოკუმენტის წერილობით თარგმანს: ჰუსაინი იტალიის წინააღმდეგ (*Husain v. Italy*), No. 18913/03, გადაწყვეტილება 24.2.05.

346 იხილეთ, მაგალითად, დიალო შვედეთის წინააღმდეგ (*Diallo v. Sweden*), No. 13205/07, გადაწყვეტილება 5.1.10.

347 No. 32771/96, 24.9.02.

348 No. 391/03, 20.11.08.

მუხლი 7. არავითარი სასჯელი კანონის გარეშე

6.326 მე-7 მუხლი ადგენს:

1. არავინ შეიძლება მიიჩნიონ ბრალეულად რაიმე დანაშაულის ჩადენაში ისეთი მოქმედების ან უმოქმედობის გამო, რომელიც ჩადენის დროს არ ითვლებოდა სისხლის სამართლის დანაშაულად ეროვნული ან საერთაშორისო სამართლის მიხედვით. არც იმაზე უფრო მკაცრი სასჯელი შეიძლება შეეფარდოს ვინმეს, ვიდრე სასჯელი, რომელიც გამოიყენებოდა სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენის დროს.
2. ეს მუხლი ხელს არ შეუშლის ნებისმიერი პირის გასამართლებასა და დასჯას რომელიმე მოქმედების ან უმოქმედობისათვის, რომელიც მისი ჩადენის დროისათვის მიიჩნეოდა დანაშაულად ცივილიზებული სახელმწიფოების მიერ აღიარებული სამართლის ზოგადი პრინციპების მიხედვით.

6.327 მე-7 მუხლის (1) პირველი წინადადება მოიცავს ორ ძირითად პრინციპს. პირველი, მე-7 მუხლი ახდენს სისხლის სამართლის კანონმდებლობის რეტროსპექტულ გამოყენებას. შესაბამისად, საქმეზე ვებერი ესტონეთის წინააღმდეგ (*Veeber v. Estonia*)(No.2)¹ დადგინდა პრინციპის დარღვევა, სადაც მომჩივანი კომპანიის დირექტორს ბრალად ედებოდა საგადასახადო დანაშაულის ჩადენა 1993 და 1994 წლებში, სისხლის სამართლის კანონში 1995 წელს შესული ცვლილებების შესაბამისად, და სადაც სადავო მოქმედება წარსულში არ წარმოადგენდა დანაშაულს. მეორე, მე-7 მუხლი მოითხოვს სისხლის სამართლის საკმარის ხელმისაწვდომობას და სიზუსტეს: საქმეზე კოკინაკისი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Kokkinakis v. Greece*)² სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-7 მუხლი:

ადგენს უფრო ზოგად პრინციპს, რომ მხოლოდ კანონს შეუძლია განმარტოს დანაშაული და განსაზღვროს სასჯელი... და პრინციპს, რომ სისხლის სამართალი არ უნდა იყოს ინტერპრეტირებული ბრალდებულის საზიანოდ, მაგალითად, ანალოგიის პრინციპით; აქედან გამომდინარე, დანაშაული ნათლად უნდა იყოს განმარტებული კანონით. ეს პირობა შესრულებულია, როდესაც პირისთვის ტექსტი გასაგებია და საჭიროების შემთხვევაში ხელმისაწვდომია სასამართლოს განმარტება იმის თაობაზე, თუ მისი რომელი მოქმედება ან უმოქმედობა დააკისრებს მას პასუხისმგებლობას.

6.328 ეს პრინციპი დაირღვა საქმეში კაფკარისი კვიპროსის წინააღმდეგ (*Kafkaris v. Cyprus*)³, ვინაიდან ეროვნული კანონმდებლობა კვიპროსზე არ იყო ფორმულირებული საკმარისი სიზუსტით, რომელიც საშუალებას მისცემდა მომჩივანს, შესაბამისი რჩევის საფუძველზეც კი გაეგო სამუდამო პატიმრობის სასჯელის არსი, რომელიც მას დაეკისრა მკვლელობის ჩადენის შემდეგ ან მისი აღსრულების ფორმა. უბრალოდ, არ იყო გასაგები, თუ რას ნიშნავდა სამუდამო პატიმრობა კონკრეტულ მომენტში.

6.329 მე-7 მუხლი უნდა ჩამოყალიბდეს მის მიზანთან თანხვედრაში, რომელიც მდგომარეობს შემდეგში: „ეფექტიანი დამცავი მექანიზმების უზრუნველყოფა თვითნებური დევნის,

1 No. 45771/99, 21.1.03; პუჰკი ესტონეთის წინააღმდეგ (*Puhk v. Estonia*), No. 55103/00, 10.2.04.

2 No. 14307/88 სერია ა, No. 260-A, 25.5.93.

3 No. 21906/04, 12.2.08. ასევე იხილოთ, მაგალითად, *Sud Fondi srl* და სხვები იტალიის წინააღმდეგ (*Sud Fondi srl and others v. Italy*), No. 75909/01, 20.1.09 (არასაკმარისად იქნა განმარტებული კანონით ქონების კონფისკაციის სასჯელად დაკისრება). სიტუაციას კაფკარისის შემთხვევაში დიდმა პალატამ დაუპირისპირა მომჩივნის პოზიცია საქმეზე ა და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*A and other v. UK*), No. 3455/05, 19.2.09, რომლებიც პატიმრობაში იმყოფებოდნენ 2001 წლის ანტიტერორისტული, დანაშაულის და უსაფრთხოების კანონის ფარგლებში. მაშინ როდესაც ისინი იმყოფებოდნენ გაურკვეველ მდგომარეობაში, სასამართლომ დაადგინა, რომ ძნელია იმის თქმა, რომ მომჩივნებს საქმეზე ა და სხვები (*A and others*) არ ჰქონდათ გათავისუფლების იმედი და მოლოდინი.

ბრალდების და სასჯელის წინააღმდეგ⁴. მე-7 მუხლიდან გადახვევა დაუშვებელია.

6.330 მე-7 მუხლი გამოიყენება მხოლოდ იმ შემთხვევებში, როდესაც სისხლის სამართალწარმოებაში ბრალის დადგენის საჭიროება არსებობს და/ან საჭიროა სისხლის სამართლის სასჯელის განსაზღვრა. მაგრამ ეროვნული ორგანოების მიერ სამართალწარმოების „სამოქალაქოდ“ და არა „სისხლად“ განსაზღვრას არ ექნება გადამწყვეტი მნიშვნელობა: სასამართლოს სისხლის სამართალწარმოება მიაჩნია ავტონომიურ კონცეფციად.

6.331 სასამართლომ აღნიშნა, რომ მე-7 მუხლის პირველი ნაწილი იძლევა სასამართლოს ინტერპრეტაციის საშუალებას, თუ არსებობს ბუნდოვანი საკითხების განმარტების საჭიროება და ცვალებად გარემოებებთან ადაპტაციის აუცილებლობა (როგორცია, მაგალითად, სახელმწიფოების გაერთიანება). გერმანიის გაერთიანების შემდეგ სასამართლოში წარდგენილი სარჩელები სწორედ ამ ბოლო საკითხს ეხება. საქმეზე შტრელევი, კესლერი და კრენცი გერმანიის წინააღმდეგ (Streletz, Kessler and Krenz v. Germany)⁵ მომჩივნები იყვნენ გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის (GDR) ყოფილი უფროსი ლიდერები, რომლებიც ხელმძღვანელობდნენ სასაზღვრო კონტროლის პოლიციას (მათ შორის, ნალმების და ავტომატური სასროლი იარაღის საწინააღმდეგო სისტემას) და რომლებიც უხეშად არღვევდნენ ადამიანის უფლებების სტანდარტებს. სასამართლომ დაადგინა, რომ მათ შექმნეს „კანონიერების გარეგნული გამოხატულება“ გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი სისტემიდან გამომდინარე, მაგრამ ვინაიდან ისინი ახორციელებდნენ ან აგრძელებდნენ პრაქტიკას, რომელიც არ ითვალისწინებდა ამ სისტემის პრინციპს, მათ ვერ შეძლეს კონვენციის მე-7 მუხლის პირველი ნაწილის პრინციპების დაცვა. მე-7 მუხლის პირველი ნაწილი დაირღვა საქმეზე დრაგოტონიუ და მილიტარუ-პიდჰორნი რუმინეთის წინააღმდეგ (Dragotoniu and Militaru-Pidhorni v. Romania)⁶, სადაც კერძო ბანკის თანამშრომლებს ქრთამის აღებაში ედებოდათ ბრალი, რომელიც მოცემულ დროს სისხლის სამართლის კოდექსის ფარგლებში მხოლოდ საჯარო მოხელეებზე ან სახელმწიფო ინსტიტუტების თანამშრომლებზე ვრცელდებოდა. მე-7 მუხლის პირველი პუნქტის დარღვევას არ ჰქონია ადგილი საქმეზე ჯორჯიჩი გერმანიის წინააღმდეგ (Jorgic v. Germany)⁷, სადაც სასამართლომ დაადგინა, რომ ეროვნული სასამართლოების მიერ ეროვნული კანონმდებლობის ფარგლებში გენოციდის დანაშაულის ინტერპრეტაცია, რომელიც ვრცელდება მომჩივნის ქმედებაზე ბოსნია ჰერცეგოვინაში ეთნიკური წმენდის დროს, იყო დანაშაულთან შესაბამისობაში და მომჩივანს ჰქონდა საშუალება, ეს წინასწარ გონივრულად განესაზღვრა.

6.332 სისხლის სამართლის კანონის რეტროაქტიურად გავრცელება ასევე ვრცელდება პრეცედენტული სამართლის განვითარებაზე, სადაც სისხლის სამართლის დანაშაულის დეფინიცია ფართოა და მოიცავს ქცევას, რომელიც ადრე არ იყო მიჩნეული დანაშაულად. მე-7 მუხლის დარღვევას არ ექნება ადგილი, როდესაც პრეცედენტული სამართლის განვითარება შესაბამისობაშია განსახილველი დანაშაულის არსთან დარღვევის წინასწარ განჭვრეტა გონივრულ ფარგლებში შესაძლებელი იყო. მაგალითად, მომჩივნები საქმეზე სვ და ცრ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (SW and CR v. UK)⁸, სადაც მომჩივნები დავობდნენ, რომ ლორდთა პალატის მიერ ქორწინებაში გაუპატიურების გამონაკლისის ამოღება კანონიდან არღვევდა კონვენციის მე-7 მუხლს. მაგრამ სასამართლომ მიიჩნია, რომ კანონში ცვლილება გამომდინარეობდა სასამართლო ინტერპრეტაციიდან და

4 სვ და ცრ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (SW and CR v UK), No. 20166/92, სერია ა, No. 355-B, 22.11.95.

5 Nos. 34044/96, 35532/97 და 44801/98, 22.3.02; ასევე იხილეთ კ-ჰე გერმანიის წინააღმდეგ K-HW v. Germany, No. 37201/97, 22.3.01.

6 Nos. 77193/01 და 77196/01, 24.5.07.

7 No. 74613/01, 12.7.07 ასევე იხილეთ, მაგალითად, მოისევეი რუსეთის წინააღმდეგ (Moiseyev v. Russia), No. 62936/00, 9.10.08 (ეროვნული სასამართლოების ინტერპრეტაცია შპიონაჟის დანაშაულზე მიჩნეულ იქნა გონივრულად განჭვრეტად).

8 No. 20166/92, სერია ა; No. 355-B, 22.11.95.

კონკრეტულ ფარგლებში ამის განტვირთვა შესაძლებელი იყო წინასწარ და ამიტომ, კონვენციის მე-7 მუხლი ამ შემთხვევაში არ დარღვეულა. სასამართლომ ასევე დაადასტურა, რომ მე-7 მუხლის ფარგლებში კანონიერია სახელმწიფოს მიერ სისხლის სამართალწარმოების დაწყება პირის წინააღმდეგ, რომელმაც დანაშაული ჩაიდინა წარსული რეჟიმის ფარგლებში და ასეთი ქვეყნის სასამართლოები, იკავებენ რა წარსულში არსებული სასამართლოების ადგილს, ვერ იქნებიან გაკრიტიკებულნი იმ სამართლებრივი ნორმების ინტერპრეტაციისთვის, რომელიც მოცემულ დროს მოქმედებდა⁹. მომჩივანი საქმეზე გლასნერი გერმანიის წინააღმდეგ (*Glassner v. Germany*)¹⁰, ასრულებდა რა პროკურორის ფუნქციებს ყოფილ გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში (GDR), წინასწარი განზრახვით იყენებდა აშკარად არაპროპორციულ სასჯელს აღმოსავლეთ გერმანიის ცნობილი დისიდენტის სასამართლო პროცესზე 1970 წელს, იმ წიგნის ავტორობისთვის, რომელიც სოციალისტური რეჟიმის რეფორმას ეხებოდა. საქმე დაუშვებლად იქნა მიჩნეული, ვინაიდან მომჩივნის ქმედება ჩადენის დროს მიიჩნეოდა დანაშაულად (მართლმსაჯულების განხორციელებაში ხელის შეშლა), რაც საკმარისად ნათლად იყო განსაზღვრული გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის ეროვნული კანონმდებლობით.

- 6.333 მომჩივანს საქმეზე აშური საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Achour v. France*)¹¹, ბრალად ედებოდა ნარკოტიკების ტრეფიკინგის განმეორებით, მეორეჯერ ჩადენა. მისი სასჯელის ვადა გაიზარდა კანონში რევიდივიზმის შესახებ შესული ცვლილებების შედეგად, რომელიც განხორციელდა მას შემდეგ, რაც მან პირველად ჩაიდინა ნარკოტიკების ტრეფიკინგის დანაშაული და ამისთვის მოიხადა სასჯელი. მომჩივანი დავობდა, რომ რევიდივიზმის შესახებ ახალი კანონის უფრო მაკაცრი დებულებები გამოყენებული იყო რეტროაქტიულად, რითაც დაირღვა კონვენციის მე-7 მუხლი. დიდმა პალატამ არ დააკმაყოფილა ეს სარჩელი, დაადგინა რა, რომ მომჩივანზე დაკისრებული სასჯელი, რომელიც დამნაშავედ იქნა ცნობილი და მიჩნეულ იქნა რევიდივისტად ამ სამართალწარმოებაში, იყო შესაბამისი იმ მომენტისთვის, როდესაც მეორე დანაშაული იყო ჩადენილი და როდესაც კანონში ცვლილებები იყო საკმარისად ხელმისაწვდომი და წინასწარ განტვირთადი მისი გავლენის შესახებ.
- 6.334 მე-7 მუხლის მეორე წინადადება ახდენს უფრო მძიმე სასჯელის დაკისრების პრევენციას, ვიდრე დაკისრებული იქნებოდა დანაშაულის ჩადენის მომენტში. ეს პრინციპი დაირღვა საქმეზე გაბარი მორენო ესპანეთის წინააღმდეგ (*Gabbari Moreno v. Spain*)¹², ვინაიდან ეროვნულმა სასამართლოებმა ვერ შეძლეს შეემცირებინათ მომჩივნის სასჯელი შემასუბუქებელი გარემოებების შესახებ კანონის შესაბამისი დებულებების მიხედვით.
- 6.335 ისევე როგორც ტერმინ „სისხლის სამართლის დანაშაულს“, ტერმინ „სასჯელს“ აქვს ავტონომიური მნიშვნელობა¹³: ასე რომ, ეროვნული კანონმდებლობის მიხედვით კონკრეტული დებულების კლასიფიკაციას არ ექნება გადამწყვეტი მნიშვნელობა. საქმეზე ველიჩი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Welch v. UK*)¹⁴ სასამართლომ გამოიყენა შემდეგი ფაქტორები იმის დასადგენად, თუ რამდენად იწვევდა სასჯელს კონფისკაციის ორდერი, რომელიც დაკისრებული იყო 1986 წლის ნარკოტიკებით ტრეფიკინგის დანაშაულის შესახებ კანონის შესაბამისად: ღონისძიება გამოყენებული იყო თუ არა სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენის შემდეგ; სადავო ღონისძიების ბუნება და მიზანი; მისი მახასიათებლები ეროვნული კანონმდებლობის მიხედვით; ღონისძიების

9 გლასნერი გერმანიის წინააღმდეგ (*Glassner v. Germany*), No. 46362/99, განჩინება 28.6.01.

10 იქვე.

11 No. 67335/01, 29.3.06.

12 No. 68066/01; 22.7.03.

13 ველიჩი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Welch v. UK*), No. 17440/90, სერია ა, No. 307-A, 9.2.95; ასევე იხილეთ, მაგ. ველიჩო იტალიის წინააღმდეგ (*Velico v. Italy*) No. 70074/01, განჩინება 21.2.06; SUD FONDI srl და სხვები იტალიის წინააღმდეგ, (*SUD FONDI srl and other v. Italy*), No. 75909/01. განჩინება 30.8.07.

14 ველიჩი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Welch v. UK*), სერია ა, No. 307-A, 9.2.95;

დადგენის და აღსრულების პროცედურა; და ის, თუ რამდენად მკაცრია ეს ღონისძიება. ველის საქმეზე სასამართლომ დაადგინა, რომ ეს წარმოადგენს 1986 წლის კანონის ფარგლებში სასჯელის რეჟიმს: საკანონმდებლო ვარაუდები, რომ ნებისმიერი ქონება, რომელიც გაივლის დანაშაულის ხელში ექვსი წლის განმავლობაში, იყო ნარკოტიკების ტერფიკინგის შედეგი, თუ ის ვერ შეძლებდა საწინააღმდეგოს დამტკიცებას; ფაქტი იმისა, რომ კონფისკაციის ობიექტი იყო ნარკოტიკებით ვაჭრობიდან მიღებული შემოსავალი და არ შემოიფარგლებოდა მხოლოდ მოგებით და გამდიდრებით; მოსამართლის დისკრეციული უფლება, ბრძანებაში მითითებული თანხის დაფიქსირება მომხდარიყო ბრალდებულის ბრალეულობის ხარისხის შესაბამისად; და დანაშაულის შესაძლო პატიმრობა იმ შემთხვევაში, თუ ის ვერ შეძლებდა აღნიშნული თანხის გადახდას. სასამართლომ დაადგინა, რომ „სიტუაციის გათვალისწინებით, კონფისკაციის ღონისძიების ბუნების გათვალისწინებით, ფაქტად რჩება ის, რომ მომჩივანს უფრო მეტი ზიანი მიაღწა კონფისკაციის ამ ბრძანების შედეგად, ვიდრე ის აღმოჩნდებოდა იმ დანაშაულის ჩადენის მომენტში, რომელიც მას ბრალად ედება“¹⁵. საქმეზე მ გერმანიის წინააღმდეგ (*M v. Germany*)¹⁶ სასამართლოს მოეთხოვა გათვალისწინებინა, „პრევენციული პატიმრობა გერმანული სისხლის სამართლის კოდექსით წარმოადგენდა თუ არა სასჯელს კონვენციის მე-7(1) მუხლის მიხედვით. ეროვნული კანონმდებლობით, ასეთი ღონისძიება მიიჩნეოდა გამოსასწორებელ და პრევენციულ ღონისძიებად, და არა სასჯელად. მიუხედავად ამისა, სასამართლომ დაადგინა, რომ ეს იყო „სასჯელი“ შემდეგი ფაქტორების გამო: მას ადგენდა სისხლის სამართლის სასამართლო; ის მოიცავდა თავისუფლების აღკვეთას; პირები, რომლებზეც ის ვრცელდებოდა, ჩვეულებრივ ციხეში იყვნენ განთავსებულნი და ეს იყო მკაცრი ღონისძიება, ვინაიდან მაქსიმალური ხანგრძლივობა არ იყო დადგენილი. სასამართლომ დაადგინა კონვენციის მე-7(1) მუხლის დარღვევა, ვინაიდან მომჩივნისთვის ამ სასჯელის განსაზღვრის მომენტში, პრევენციული პატიმრობა შეიძლება პირს დაკისრებოდა მაქსიმუმ 10 წლის ვადით, მაგრამ მომდევნო ცვლილებებმა აღმოფხვრეს დროში შეზღუდვა, რითაც ფაქტობრივად უგადო თავისუფლების აღკვეთა დაუშვს.

6.336 საქმეზე ეკერი და ზეირეკი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ecer and Zeyrek v. Turkey*)¹⁷, მომჩივნები აცხადებდნენ, რომ მათი ბრალდების შემდეგ მათ უფრო მკაცრი სასჯელი დაეკისრა, ვიდრე მათ მიერ დანაშაულის ჩადენის მომენტში მოქმედებდა. სასამართლომ დაადგინა კონვენციის მე-7 მუხლის დარღვევა, ვინაიდან მათ სასჯელი განესაზღვრა 1991 წლის კანონით იმ დანაშაულისთვის, რომელიც მათ ჩადინეს 1988 და 1989 წლებში, რაც ქურთული მუშათა პარტიის დახმარებაში გამოიხატებოდა. სასამართლომ არ გაითვალისწინა სახელმწიფოს არგუმენტი, რომ მომჩივნებს ბრალად ედებოდათ დანაშაულის ჩადენა განგრძობად რეჟიმში, ვინაიდან ეს არგუმენტი არ იყო წარმოდგენილი არც საბრალდებო დასკვნაში და არც სასამართლოს გადაწყვეტილებაში. საქმეზე ექ თურქეთის წინააღმდეგ (*EK v. Turkey*)¹⁸ სასამართლომ დაადგინა კონვენციის მე-7 მუხლის დარღვევა, სადაც მომჩივანს ბრალად ედებოდა წიგნის გამოქვეყნება, რომელიც ეროვნული სასამართლოების მიერ მიჩნეულ იქნა, როგორც ტერიტორიული ერთიანობის და ეროვნული ერთობის შეურაცხყოფელი: წიგნის გამომცემლის მიმართ პატიმრობის გამოყენება მიჩნეულ იქნა, რომ არ იყო შესაბამისობაში შესაბამის ეროვნულ კანონმდებლობასთან. საქმეები, რომელიც ეხებოდა სექსუალური მოძალადეების რეესტრში პირის რეგისტრაციას, სასამართლოს და კომისიის მიერ მიჩნეულ იქნა დაუშვებლად¹⁹. მომჩივანი აპელირებდა კონვენციის

15 იქვე, პარ. 34.

16 No. 19359/04, 17.12.09 (ასევე ადგილი ჰქონდა მე-5 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევას).

17 Nos. 29295/95 და 29363/95, 27.2.01.

18 No. 28496/95, 7.2.02.

19 იბოტსონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Ibbotson v. UK*); No. 40146/98, განჩინება 21.20.98; ადამსონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Adams v. UK*); No. 42293/98, განჩინება 26.1.99; გარდელი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Gardel v. France*) No. 16428/05, 17.12.09.

მე-7 მუხლის დარღვევაზე იმ საფუძველით, რომ პოლიციაში რეგისტრაციის მოთხოვნა წარმოადგენდა უფრო მძიმე სასჯელს, ვიდრე იყო ის სასჯელი, რაც მას შესაძლოა დაკისრებოდა დანაშაულის ჩადენის მომენტში. დადგინდა, რომ რეგისტრაციის სქემა არ იწვევდა სასჯელს კონვენციის მე-7 მუხლის მიზნებისთვის. შესაბამისად, დნმ-ის დასადგენად ნერწყვის ტესტის აღება ბრალის წაყენების შემდეგ ასევე არ წარმოადგენს „სასჯელს“²⁰.

6.337 საქმეზე სკოპოლა იტალიის წინააღმდეგ (*Scoppola v. Italy*)(2)²¹, დიდი პალატის შემადგენლობამ ხმათა უმრავლესობით შეცვალა ევროკომისიის პრეცედენტული სამართალი²², დაადგინა რა, რომ კონვენციის მე-7 მუხლი ასევე მოიცავს შედარებით უფრო მსუბუქი სისხლის სამართლის რეტროაქტიულობის პრინციპს. ეს კი, შესაბამისად, ნიშნავს იმას, რომ როდესაც არსებობს განსხვავება დანაშაულის ჩადენის მომენტისთვის მოქმედ სისხლის სამართლის კანონმდებლობასა და საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე ძალაში შესულ სისხლის სამართლის კანონმდებლობას შორის, სასამართლო ვალდებულია გამოიყენოს იმ კანონმდებლობის დებულებები, რომლებიც უფრო კეთილგანწყობილია განსასჯელის მიმართ. მომიჩვენა ბრალი წაუყენეს, *inter alia*, მისი მეუღლის მკვლელობისთვის და მიუსაჯეს სამუდამო პატიმრობა 2002 წელს, მას შემდეგ რაც მან აირჩია, რომ მისი საქმის განხილვა მომხდარიყო დაჩქარებული პროცედურებით. მაგრამ ვინაიდან უფრო მსუბუქი სასჯელი იქნა დადგენილი ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისად დანაშაულის ჩადენის შემდეგ (კონკრეტულად კი – 30-წლიანი პატიმრობა), სასამართლომ დაადგინა, რომ ადგილი ჰქონდა მე-7 მუხლის დარღვევას (11 ხმით 6-ის წინააღმდეგ)²³.

6.338 მე-7(1) მუხლის მიხედვით რეტროაქტიულობა სისხლის სამართლის კანონის გამოყენებისას არ არღვევს კონვენციას, თუ სადავო ქმედება მისი ჩადენის მომენტში არის დანაშაული საერთაშორისო სამართლით²⁴. მე-7 მუხლი დაირღვა საქმეზე კორბელი უნგრეთის წინააღმდეგ (*Korbely v. Hungary*)²⁵, როდესაც მომიჩვენა ბრალი წაუყენეს 2001 წელს კაცობრიობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაულისთვის, რაც გამოიხატებოდა ბევრი პირის მკვლელობაში (1949 წლის კონვენციის მე-3 მუხლი) მაშინ, როდესაც ის მსახურობდა სამხედრო მოსამსახურედ 1956 წლის რევოლუციის დროს. ვინაიდან ბრალდება აბსოლუტურად საერთაშორისო სამართალს ემყარებოდა, სასამართლომ მოეთხოვებოდა განესაზღვრა, თუ რამდენად შესაძლებელი იყო იმის წინასწარ განჭვრეტა, რომ მომიჩვენის ქმედებები წარმოადგენდა საერთაშორისო სამართლით განსაზღვრულ კაცობრიობის წინააღმდეგ ჩადენილ დანაშაულს. საქმის ფაქტებიდან გამომდინარე, სასამართლომ დაადგინა, რომ ის მზად იყო განეხილა, ჩადენილი იყო თუ არა კაცობრიობის წინააღმდეგ დანაშაულის შემადგენელი ელემენტები და, შესაბამისად, სასამართლომ ხმათა უმრავლესობით გადაწყვიტა მე-7 მუხლის დარღვევა (11 ხმა 6-ის წინააღმდეგ)²⁶. ამ გადაწყვეტილებისგან განსხვავებით, ადგილი არ ჰქონია მე-7 მუხლის დარღვევას საქმეზე კონონოვი ლატვიის წინააღმდეგ

20 ვან დერ ველდენი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Van der Velden v. Netherlands*) No. 29514/05, განჩინება 7.12.06.

21 No. 10249/03, 17.9.09.

22 X გერმანიის წინააღმდეგ (*X v. Germany*) , No. 7900/77, განჩინება 6.3.78, (DR) 13, გვ. 70-72; ასევე იხილეთ იან ლე პეტიტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Ian Le Petit v. UK*); No. 35574/97, განჩინება 5.12.00 და ზაპრიანოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Zaprianov v. Bulgaria*), No. 41171/98, განჩინება 6.3.03.

23 ასევე დარღვეული იყო მე-6 მუხლი, ვინაიდან მან აირჩია შეკვეცილი პროცედურებით საქმის განხილვა, მომიჩვენა ჰქონდა კანონიერი მოლოდინი, რომ ეროვნული კანონმდებლობით მაქსიმალური სასჯელი მის მიერ ჩადენილი დანაშაულისთვის იყო 30-წლიანი პატიმრობა და ის იმედგაცრუებული იყო საკანონმდებლო ცვლილებით.

24 შტრელცი, კესლერი და კრენი გერმანიის წინააღმდეგ (*Streletz, Kessler and Krenz v. Germany*), Nos. 34044/96, 35532/97 და 44801/98, 22.3.02; კ-ჰვ გერმანიის წინააღმდეგ (*K-HW v. Germany*), No. 37201/97, 22.3.01.

25 No. 9174/02, 19.9.08.

26 იხილეთ განსხვავებული გადაწყვეტილება საქმეზე ულდ და საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Ould Dah v. France*), No. 13113/03, განჩინება 17.3.09 (ხელშემკვრელი სახელმწიფოს უნივერსალური იურისდიქცია, გამოძიების წამების და ბარბაროსული მოქმედებები მიუხედავად ამნისტიის შესახებ კანონისა იმ სახელმწიფოში, სადაც მსგავსი ქმედებები განხორციელდა – მიუღებელია).

(Kononov v. Latvia)²⁷, რომელშიც მომჩივანს ბრალი წაუყენეს 2004 წელს, 1944 წელს ჩადენილი დანაშაულისთვის. იგი მიიჩნევს დანაშაულს საბჭოთა ჯარის ნაწილის წითელი პარტიზანების ხელმძღვანელობისთვის სადამსჯელო ექსპედიციაში სოფლის წინააღმდეგ, რომლის დროსაც სოფლის მოქალაქეები დაიღუპნენ. დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ არსებობდა საკმარისი სამართლებრივი საფუძველი საერთაშორისო სამართალში 1944 წელს (1907 წლის ჰააგის რეგულაციის და 1863 წლის ლაიბერის კოდექსის მიხედვით) იმისათვის, რომ მომჩივანი დასჯილიყო ომის დროს ჩადენილი დანაშაულისთვის (გუდად მოპყრობა, სამოქალაქო მოსახლეობის მოკვლა და დაჭრა, სოფლის მცხოვრებლების მუხანათური მკვლელობა და დაჭრა, ორსული ქალის დაწვა და დაუცველებზე თავდასხმა). უფრო მეტიც, ბრალდება არ იყო კანონით აკრძალული არც ეროვნული და არც საერთაშორისო კანონმდებლობით. სასამართლომ ასევე უარყო მომჩივნის არგუმენტი, რომ მისთვის ძნელი იყო წინასწარ იმის განსაზღვრა, რომ მისი ქმედება ომის დანაშაულს წარმოადგენდა, და რომ მის წინააღმდეგ შესაძლებელი იყო სისხლისსამართლებრივი დევნის აღძვრა, ან 1944 წელს საერთაშორისო სამართალი და ომის წეს-ჩვეულებები იყო საკმარისი იმისათვის, რომ ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დამდგარიყო²⁸.

- 6.339 მუხლი 7(2) ასევე უშვებს რეტროაქტიულობას იმ ქმედებასთან მიმართებით, რომელიც „მიიჩნეოდა სისხლისსამართლებრივად ცივილიზებული ერების მიერ აღიარებული კანონის ზოგადი პრინციპების მიხედვით“. საქმეზე კოლკი და კისლი ესტონეთის წინააღმდეგ (Kolk and Kislyiy v. Estonia),²⁹ სადაც მომჩივნებს ბრალად ედებოდათ კაცობრიობის წინააღმდეგ დანაშაულის ჩადენა, ვინაიდან ისინი მონაწილეობას იღებდნენ სამოქალაქო პირების ესტონეთიდან დეპორტაციაში საბჭოთა კავშირის მოშორებულ რეგიონებში 1949 წელს. სასამართლოს მიერ, მათი საჩივარი იმის თაობაზე, რომ დაირღვა კონვენციის მე-7 მუხლი, რადგან იმ დროს მსგავსი დანაშაული არ იყო განმარტებული ეროვნული კანონმდებლობით, დაუშვებლად იქნა ცნობილი. სასამართლო დაეთანხმა ესტონეთის სასამართლოს დასკვნას, რომლის მიხედვითაც, იმ შემთხვევაშიც კი, თუ საბჭოთა კანონმდებლობით მომჩივნების მიერ ჩადენილი ქმედება კანონიერი იქნებოდა, მიუხედავად ამისა, ქმედება მისი ჩადენის მომენტში წარმოადგენდა კაცობრიობის წინააღმდეგ ჩადენილ დანაშაულს, დადგენილს საერთაშორისო სამართალით.

8-11 მუხლების მიმოხილვა

- 6.340 მუხლები 8-დან 11-მდე ეხება ისეთ უფლებებს, როგორიცაა კერძო და ოჯახური ცხოვრების, სახლის და მიმოწერის, აზრის თავისუფლების, რწმენის და რელიგიის, გამოხატვის თავისუფლების და შეკრებების და გაერთიანების თავისუფლების პატივისცემა. თითოეულ შემთხვევაში უფლება არ არის აბსოლუტური. კონვენცია ნათლად უშვებს უფლებაში ჩარევას გარკვეული პირობებით. ტვირთი აწევს მოპასუხეს და ის ვალდებულია დაასაბუთოს ამ უფლებაში ჩარევა.
- 6.341 მე-8-მე-11 მუხლებს აქვთ ერთნაირი სტრუქტურული წყობა, პირველი პარაგრაფი აღწერს ზოგად საკითხებს, უფლების გავრცელების სფეროს და მეორე პარაგრაფი აღწერს იმ გარემოებებს, როდესაც უფლებაში ჩარევა დაშვებულია. თითოეულ შემთხვევაში ნებისმიერი ჩარევა უნდა იყოს „კანონის შესაბამისი“ ან „კანონით დადგენილი“, და „უნდა იყოს საჭირო დემოკრატიულ საზოგადოებაში“ ერთ-ერთი კანონიერი მიზნისთვის, რომელიც მეორე პარაგრაფშია ჩამოყალიბებული. ვინაიდან

27 No. 36376/04, 17.5.10.

28 ასევე იხილეთ: ვან არნაათი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Van Anraat v. Netherlands), No. 65389/09, განჩინება 6.7.10 (ომის დანაშაულის შესახებ კანონის შესაბამისად დასჯა ერაყის ოფიციალური პირებისთვის ქიმიური ნივთიერებების მიყიდვის, რომელიც გამოიყენება მოწამვლელი აირის წარმოებისთვის – მიუღებელია).

29 Nos. 23052/04 და 24018/04, განჩინება 17.1.06.

მათ ერთნაირი სტრუქტურა აქვთ, თითოეული ეს მუხლი შეიძლება განხილულ იქნას ხუთ შეკითხვაზე პასუხის გაცემით:

1. შეუძლია თუ არა განმცხადებელს, მოითხოვოს შესაბამისი მუხლის პირველი პუნქტით დადგენილი უფლების ჩართვა?

6.342 პირველი განსახილველი შეკითხვა მდგომარეობს იმაში, სადავო საკითხი ჯდება თუ არა არსებითი უფლების ფარგლებში. მაგალითად, საქმეზე ჰალფორდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Halford v. UK*)³⁰ მთავრობა დავობდა, რომ განმცხადებლის, მერსისაიდის პოლიციის უფროსის თანაშემწის, მიერ სამუშაო ადგილიდან განხორციელებული სატელეფონო ზარები არ ჯდება მე-8 მუხლის ფარგლებში, ვინაიდან მას არ უნდა ჰქონოდა გონივრული მოლოდინი მათი დაცვისა. მაგრამ სასამართლომ არ გაიზიარა სასამართლოს პოზიცია, დაადგინა რა, რომ სამუშაო ადგილიდან განხორციელებულ სატელეფონო ზარებზე ვრცელდება მე-8(1) მუხლით დადგენილი „პირადი ცხოვრების“ და „მიმოწერის“ ცნება.

6.343 საქმეზე ბოტა იტალიის წინააღმდეგ (*Botta v. Italy*)³¹ განმცხადებლის საჩივარი მის უფლებასთან დაკავშირებით, რომელიც არის შეზღუდული შესაძლებლობების პირი, რომლისთვისაც ზღვის სანაპიროზე და ზღვაზე გასვლა შეუძლებელია დასვენების დროს, არ ჯდება მე-8 მუხლით დადგენილი „პირადი ცხოვრების“ ცნების ფარგლებში. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-8 მუხლი მაინც შესაბამისია:

გამონაკლის შემთხვევებში, როდესაც ... საჯარო შენობებში და საზოგადოებისათვის ღია შენობებში შესვლაზე ხელმისაწვდომობის ნაკლებობა გავლენას ახდენს [მოძიების] ცხოვრებაზე ისე, რომ ის ახდენს ჩარევას მისი პირადი განვითარების უფლებაზე და მის უფლებაზე, დაამყაროს და განავითაროს ურთიერთობები სხვა ადამიანებთან და გარე სამყაროსთან³².

2. თუ ასეა, მოხდა თუ არა განმცხადებლის უფლებაში ჩარევა?

6.344 იშვიათად ხდება სადავო, არსებით უფლებაში „ჩარევას“ ჰქონდა თუ არა ადგილი. მაგალითად, საქმეზე ბოუმანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Bowman v. UK*)³³ მოძიების (არდაბადებული ბავშვების დაცვის საზოგადოების დირექტორი) მიმართ აღძრული იყო სისხლისსამართლებრივი დევნა და ის გამართლდა 1983 წლის ადამიანების წარმომადგენლობის შესახებ კანონის ფარგლებში 5 ფუნტის დახარჯვისთვის მის არჩევამდე წიგნის პუბლიკაციისთვის, სადაც აბორტთან დაკავშირებით კანდიდატის მოსაზრებები იყო გადმოცემული. სახელმწიფომ განაცხადა, რომ მოძიების გამოხატვის თავისუფლების უფლება არ შელახულა. სასამართლო დაეთანხმა, რომ კანონი პირდაპირ არ ზღუდავს გამოხატვის თავისუფლებას, არამედ ზღუდავს საარჩევნო პუბლიკაციებისთვის ხარჯებს, რითაც არ იზღუდება ინფორმაციის გადაცემის ან ზოგადად მოსაზრების გაზიარების ხარჯები, არამედ მხოლოდ ის ხარჯები, რომელიც საარჩევნო პერიოდში იქნა გაწეული იმისათვის, რომ კანდიდატის არჩევნებისთვის მხარდაჭერა მოხდეს. მიუხედავად ამისა, სასამართლომ დაადგინა, რომ მოძიების გამოხატვის თავისუფლება შეიზღუდა. საქმეზე სტეური ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Steur v. Netherlands*)³⁴ სასამართლომ არ გაიზიარა მოპასუხე სახელმწიფოს არგუმენტი, რომ ადგილი არ ჰქონია მოძიების ადვოკატის უფლებაში ჩარევას მე-10 მუხლის ფარგლებში იმ საფუძველზე, რომ მოძიებანს სანქცია არ დაკისრებია და დადგინდა მხოლოდ ის ფაქტი, რომ მან დაარღვია პროფესიული სტანდარტი.

30 No. 20605/92, 25.6.97.

31 No. 21439/93, 24.2.98.

32 ზეჰნალოვა და ზეჰნალი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Zehnalova and Zehnal v. Czech Republic*), No. 38621/97, განჩინება 14.5.02; სენტგესი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Sentges v. Netherlands*), No. 27677/02, განჩინება 8.7.03; პენტიაკოვა და სხვები მოლდოვის წინააღმდეგ (*Pentiacova and others v. Moldova*), No. 14462/03, განჩინება 4.1.05.

33 No. 24839/94, 4.12.95.

34 No. 39657/98, 28.10.03.

3. უფლებაში ჩარევა განხორციელდა „კანონის შესაბამისად“ თუ „კანონით იყო დადგენილი“?

6.345 ნებისმიერი ჩარევის სამართლებრივი საფუძველი უნდა იყოს როგორც ადეკვატურად ხელმისაწვდომი, ასევე ფორმულირებული საკმარისი სიზუსტით, რომლითაც პირი შეძლებს დაარეგულიროს საკუთარი ქცევა: ადამიანს უნდა შეეძლოს – საჭიროების შემთხვევაში, შესაბამისი რჩევის ფარგლებში – წინასწარ განსაზღვროს, იმ ხარისხით, რაც გონივრულად მიიჩნევა არსებულ გარემოებებში, ის შედეგები, რომელიც შეიძლება მოცემულმა ქმედებამ გამოიწვიოს³⁵. მნიშვნელოვანი პრინციპია, რომ ეს პირობა არა მხოლოდ მოითხოვს კონკრეტულ სამართლებრივ წესს ან რეგულაციას, რომელიც ჩარევის საშუალებას იძლევა, არამედ ასევე ეხება ეროვნული კანონმდებლობის კონკრეტული სამართლებრივი დებულების ხარისხს. ეს ნიშნავს, რომ, მაგალითად, როდესაც ეროვნული კანონმდებლობა ანიჭებს დისკრეციას, საჭიროა მოხდეს ამ დისკრეციის ფარგლების დადგენა³⁶. კანონში მოთხოვნილი სიზუსტის ხარისხი განსხვავებული იქნება გამოყენებული უფლების და მასში ჩარევის ბუნების მიხედვით. სასამართლომ ასევე დაადგინა, რომ „მნიშვნელოვანწილად“ ეს დამოკიდებული იქნება „სადავო ინსტრუმენტის შინაარსზე, სფეროზე, რომელზეც ის ვრცელდება და იმათ რაოდენობასა და სტატუსზე, ვისაც ეს ეხება“³⁷. მნიშვნელოვანია იმის გათვალისწინება, რომ პრეცედენტული სამართლის ქვეყნებში „კანონით დადგენილის“ ტესტი არ უშლის ხელს კანონის დამატებით განმარტებას სასამართლოს გადაწყვეტილებებით³⁸.

6.350-დან 6.435-მდე პუნქტებში ბევრი მაგალითია ჩარევის, რომელიც განხორციელდა საკანონმდებლო რეგულაციის გარეშე და, ასევე, როდესაც შესაბამისი კანონმდებლობა არ იყო საკმარისად კონკრეტული. სავარაუდოდ, ამ ტესტის ყველაზე მკაცრი გამოყენება ხდება სახელმწიფო მიყურადების შემთხვევებში (იხილეთ ქვემოთ 6.364-6.376).

4. ჩარევა ემსახურებოდა ერთ თუ მეტ კანონიერ მიზანს, რომელიც მეორე პარაგრაფში ჩამოყალიბებული?

6.346 მე-8 მუხლიდან მე-11 მუხლის ჩათვლით, მეორე პარაგრაფში ჩამოთვლილი მიზნები ძალიან ფართოდ არის ჩამოყალიბებული. მოპასუხე სახელმწიფო, როგორც წესი, უთითებს ერთზე მეტ მიზანზე. სახელმწიფომ უნდა წარმოადგინოს გარკვეული მტკიცებულება, რომ სადავო ღონისძიების გამოყენება ემსახურებოდა კონკრეტულ მიზანს, მაგრამ ბევრ შემთხვევაში ეს არ არის სადავო და სასამართლო პრაქტიკა იშვიათად ადგენს, რომ ჩარევა არ იყო შესაბამისობაში მეორე პუნქტში ჩამოთვლილ ერთ-ერთ მიზანთან მაინც. საქმეზე *Izmir Savaş Karşıtları Derneği* თურქეთის წინააღმდეგ (*Izmir Savaş Karşıtları Derneği v. Turkey*)³⁹ სასამართლომ დაადგინა, რომ საკანონმდებლო მოთხოვნა მომჩივნის ანტიომის ასოციაციისთვის შინაგან საქმეთა სამინისტროდან წინასწარი ნებართვის გაცემის თაობაზე იმისათვის, რომ მათ მონაწილეობა მიეღოთ საზღვარგარეთ შეხვედრებში, ვერ იქნება მიჩნეული მე-11(2) მუხლით დადგენილი კანონიერი მიზნის მიღწევის საშუალებად. საქმეზე ტომა (*Toma v. Romania*)⁴⁰ პოლიციის გადაწყვეტილება, ჟურნალისტებისთვის მიეცათ პოლიციის პატიმრობაში მომჩივნის ვიდეო და ფოტოგადაღების უფლება, ვერ იქნება გამართლებული ვერანაირი კანონიერი მიზნით, რომელიც მე-8 მუხლი (2) ნაწილით არის დადგენილი.

მე-8 მუხლიდან მე-11 მუხლის ჩათვლით, მეორე პუნქტები მცირედ განსხვავდება

35 სანდი ტაიზი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Sunday Times v. UK* (No. 1), სერია ა, No. 30, 26.4.79, პარ. 49.

36 სილვერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Silver v. UK*), Nos. 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75 და 7136/75, სერია ა, No. 61, 25.3.83, პარ. 88-9 (შეზღუდვა პატიმრების მიმოწერაზე).

37 ასევე იხილეთ მესტრი იტალიის წინააღმდეგ (*Maestri v. Italy*), No. 39748/98, 17.2.04, პარ. 30.

38 ასევე იხილეთ ს.ვ. და ც. რ. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*S.W. and C.R. v. UK*), No. 20166/92, 22.11.95, პარ. 36; ბლეიკი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Blake v. UK*), No. 68890/01, განჩინება 25.10.05, პარ. 141.

39 No. 46257/99, 2.3.06.

40 No. 42716/02; 24.2.09.

ერთმანეთისგან. მაგალითად, მე-8 მუხლის მეორე ნაწილი მოიცავს „ქვეყნის ეკონომიკურ კეთილდღეობას“⁴¹ და მე-9 მუხლში არ არის ეროვნული უშიშროების შემლუღვა.

5. იყო თუ არა ჩარევა „აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში“?

- 6.347 იმის წინაპირობა, რომ ჩარევა „აუცილებელი უნდა იყოს დემოკრატიულ საზოგადოებაში“, მოითხოვს „გარდაუვალ სოციალურ აუცილებლობას“ და ჩარევა პროპორციულია კანონიერი მიზნისა⁴². აუცილებლობა უფრო მეტია, ვიდრე „საჭიროება“, „გონივრულობა“ ან „სურვილი“.

კონკრეტული ღონისძიების პროპორციულობის შეფასებისას სასამართლო გაითვალისწინებს, არსებობს თუ არა შესაბამისი საჯარო ინტერესის დაცვის ალტერნატიული საშუალება ისე, რომ არ მოხდეს ჩარევა ან ისეთი საშუალებების გამოყენება რომლებიც ნაკლებად შემაწუხებელია. სასამართლო შეაფასებს, ჩარევის მიზეზები არის თუ არა „შესაფერისი“ და „საკმარისი“ იმისათვის, რომ დაასაბუთოს ეს ჩარევა. დამატებითი მოთხოვნა მდგომარეობს იმაში, რომ გადაწყვეტილების მიღების პროცესი, რომელიც იწვევს ჩარევის ღონისძიების გამოყენებას, უნდა იყოს სამართლიანი. პროპორციულობის შეფასებისას ასევე მნიშვნელოვანი ფაქტორია სახელმწიფო უწყებების მიერ განხორციელებული ღონისძიებების ეფექტიანი კონტროლის არსებობა.

- 6.348 პროპორციულობის გათვალისწინებისას, სტრასბურგის ორგანოებმა შეიმუშავეს „თავისუფალი შეფასების ფარგლების“ ცნება (ასევე იხილეთ ზემოთ 5.11): ეროვნული უწყებები პრინციპულად უკეთეს პირობებში იმყოფებიან შეზღუდვის აუცილებლობის შესახებ მოსაზრების გამოთქმისას და ეროვნულმა უწყებებმა უნდა გააკეთონ პირველადი შეფასება გადაუდებელი სოციალური აუცილებლობის რეალობისა. ეს დოქტრინა ასახავს ევროპული სასამართლოს, როგორც ზედამხედველი მექანიზმის სტატუსს. თავისუფალი შეფასების ფარგლების გავრცელების არეალი განსხვავდება სადავო საკითხების მიხედვით. მაგალითად, სახელმწიფო სარგებლობს უფრო ფართო დისკრეციით მორალის დაცვის კუთხით, მაგრამ მისი დისკრეცია უფრო ვიწროა სასამართლოს მიუკერძოებლობისა და უფლებამოსილების შენარჩუნების საკითხთან მიმართებით. ეს უკანასკნელი უფრო ობიექტური ცნებაა, რომელთან დაკავშირებით ბევრი საერთო არსებობს ხელშემკვრელი სახელმწიფოების კანონსა და პრაქტიკას შორის.

- 6.349 თავისუფალი შეფასების ფარგლების მოქმედების არეალი განსხვავდება საქმეების მიხედვით. სახელმწიფოსთვის მინიჭებული დისკრეციული უფლებამოსილება დამოკიდებულია რამდენიმე ფაქტორზე:

- დაცული უფლების მნიშვნელობა;
- არსებობს თუ არა „ევროპული სტანდარტი“ სადავო საკითხთან მიმართებით – თუ არსებობს, სახელმწიფოსთვის უფრო რთულია უფლებაში ჩარევის დასაბუთება, სტანდარტის საწინააღმდეგოდ;
- დაცული (სხვა ან საჯარო) ინტერესის წონა;
- ჩარევის გავრცელების სფერო ან მნიშვნელობა – საქმის კონკრეტულ გარემოებებში რა გავლენები არსებობდა?

ამ პრინციპების გამოყენებისას, სასამართლომ დაადგინა, მაგალითად, რომ ხომალდზე⁴³ და ატომური ენერგიის სადგურზე⁴⁴ დასაქმებულისთვის სავალდებულო შემოწმება ალკოჰოლისა და ნარკოტიკის მოხმარებაზე არ წარმოადგენს არაპროპორციულ

41 იხილეთ მაგ. ჰატონი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Hatton and others v. UK), No. 36022/97, 8.7.03, პარ. 121.

42 იხილეთ მაგ. ოლსონი შვედეთის წინააღმდეგ (Olsson v. Sweden (No. 1)), No. 10465/83, სერია ა, No. 130, 24.3.88, პარ. 67.

43 მადსენი დანიის წინააღმდეგ (Madsen v. Denmark), No. 58341/00, განიხილა 7.11.02.

44 ვრეთლუნდი შვედეთის წინააღმდეგ (Wretlund v. Sweden), No. 46210/99, განიხილა 9.3.04.

ჩარევას დასაქმებულის უფლებებში, რომელიც კონვენციის მე-8 მუხლით არის დადგენილი.

ეს საკითხები დეტალურად იქნება მიმოხილული და გაანალიზებული უფრო ქვემოთ მე-8-დან მე-11-ე მუხლის ჩათვლით.

მუხლი 8: უფლება პატივი სცენ მის პირად და ოჯახურ ცხოვრებას, მის საცხოვრებელსა და მიმოწერას

6.350 მე-8 მუხლი ადგენს:

1. ყველას აქვს უფლება, პატივი სცენ მის პირად და ოჯახურ ცხოვრებას, მის საცხოვრებელსა და მიმოწერას.
2. დაუშვებელია ამ უფლების განხორციელებაში საჯარო ხელისუფლების ჩარევა, გარდა ისეთი შემთხვევებისა, როდესაც ასეთი ჩარევა ხორციელდება კანონის შესაბამისად და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების, საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ან ქვეყნის ეკონომიკური კეთილდღეობის ინტერესებისათვის, უწყესრიგობის ან დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად, ჯანმრთელობის ან მორალისა თუ სხვათა უფლებათა და თავისუფლებათა დასაცავად.

6.351 მე-8 მუხლის (1) ნაწილი მოიცავს ოთხ ელემენტს: პირად ცხოვრებას, ოჯახურ ცხოვრებას, საცხოვრებელს და მიმოწერას. სახელმწიფოს პირველადი ვალდებულება მე-8 მუხლის ფარგლებში ნეგატიურია და მდგომარეობს იმაში, რომ სახელმწიფო არ უნდა ჩაეროოს ამ უფლებებში. მიუხედავად ამისა, გარკვეულ გარემოებებში მუხლი ადგენს პოზიტიურ ვალდებულებას, რაც მდგომარეობს შესაბამისი ნაბიჯების გადადგმაში სადავო უფლების დაცვის უზრუნველსაყოფად (იხილეთ, მაგ. ჩაპმანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Chapman v. UK))⁴⁵ და დაკავშირებული საქმეები პოზიტიურ ვალდებულებასთან დაკავშირებით, იმისათვის რომ „ბოშური ცხოვრების სტილი ხელშეწყობილ იქნას“). კარგად არის დაწესებული, რომ პოზიტიური ვალდებულება ჩადებულია მე-8 მუხლით დადგენილი პირადი ცხოვრების პატივისცემის უფლების კონცეფციაში⁴⁶. ასეთი ვალდებულება შეიძლება პირდაპირ წარმოიშვას საჯარო ორგანოსთან მიმართებით, მაგრამ მე-8 მუხლით დადგენილი ვალდებულება ასევე შეიძლება წარმოიშვას იქ, სადაც არის ან უნდა იყოს საჯარო უწყების ვალდებულება, მოახდინოს პირის (ან სხვა საჯარო უწყების) მიერ სხვა პირის უფლებების დარღვევის პრევენცია⁴⁷. ნებისმიერ კონკრეტულ შემთხვევაში, იმისათვის, რომ განისაზღვროს, არსებობს თუ არა პოზიტიური ვალდებულება, სასამართლო შეაფასებს სამართლიან ბალანსს საზოგადოების ზოგად ინტერესებსა და ინდივიდუალური პირის ინტერესებს შორის. მაგალითად, მე-8 მუხლის დარღვევას ჰქონდა ადგილი საქმეზე კ. ვ. ფინეთის წინააღმდეგ (K.V. v. Finland)⁴⁸, ვინაიდან არსებობდა შესაბამისი ეროვნული კანონმდებლობა, რომელიც ახდენდა სახელმწიფო უწყებების პრევენციას, დაევალებულინა ინტერნეტმომსახურების პროვაიდერები გაემჟღავნებინათ პირის ვინაობა, რომელიც იძებნებოდა ინტერნეტში შეურაცხყოფელი რეკლამის გავრცელებისთვის არასრულწლოვნის შესახებ პაემნების საიტზე. შუთი გერმანიის წინააღმდეგ (Schuth v. Germany)⁴⁹ ეხებოდა მომჩივნის გათავისუფლებას კათოლიკური ეკლესიის მიერ მის მიერ დაკავებული ორლანსის და მომღერალთა გუნდის ხელმძღვანელის თანამდებობიდან იმ საფუძვლით, რომ მას

45 No. 24882/94, 18.1.01

46 იხილეთ მაგ. შეფილდი და ჰორშამი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Sheffield and Horsham v. UK), Nos. 22985/93 და 23390/94, 30.7.98, პარ. 52.

47 იხილეთ მაგ. მს ბულგარეთის წინააღმდეგ (MC v. Bulgaria), No. 39272/98, 4.12.03, ციტირებული 6.82 ზემოთ.

48 No. 2872/02, 2.12.08.

49 No. 1620/03, 23.9.10. იხილეთ, ობსტი გერმანიის წინააღმდეგ (Obst v. Germany), No. 425/03, 23.9.10.

ჰქონდა ქორწინების გარეთ ურთიერთობა. დადგინდა, რომ მოპასუხე სახელმწიფომ არ იმოქმედა მე-8 მუხლით დადგენილი პოზიტიური ვალდებულების ფარგლებში, ვინაიდან გერმანიის შრომითი დავების სასამართლომ ვერ შეძლო მომჩივნის უფლებების აწონვა ეკლესიის, როგორც დამსაქმებლის, უფლებების პირისპირ, იმ ფორმით, რომელიც კონვენციის შესაბამისი იყო. სასამართლო კრიტიკული იყო, მაგალითად, იმაზე, რომ ეროვნულ სასამართლოებს ჰქონდათ არაადეკვატური შეფასება მომჩივნის დე ფაქტო ოჯახური ცხოვრების თაობაზე. ასევე აღნიშნული იყო, რომ ძალიან რთული იქნებოდა მომჩივნის მდგომარეობაში მყოფი დასაქმებულისთვის ახალი სამსახურის პოვნა ეკლესიის გარეთ.

- 6.352 პოზიტიური ვალდებულებების საკითხის გარდა, სახელმწიფოები დავობენ იმაზე, რომ ადგილი არ ჰქონია მე-8 მუხლის (1)-ით დადგენილ უფლებებში ჩარევას საჯარო სამსახურის მიერ იმ საფუძველით, რომ ჩარევა განხორციელდა კერძო პირის და არა უწყების მიერ. ასეთი არგუმენტები, როგორც წესი, უარყოფილი იქნება სასამართლოს მიერ იმ შემთხვევაში, თუ რეალურად ადგილი ჰქონდა სახელმწიფოს მხრიდან ჩარევას, როგორც ეს მოხდა საქმეზე *მმ ნიდერლანდების წინააღმდეგ (MM v. Netherlands)*⁵⁰, სადაც მომჩივნის სატელეფონო საუბრის ჩაწერა მოხდა ქ-ნი ს-ს მიერ, პოლიციის მოთხოვნით და წახალისებით.

პირადი ცხოვრება

- 6.353 პირადი ცხოვრების კონცეფცია არ ყოფილა ამომწურავად განსაზღვრული, არამედ ის გამოყენებულ იქნა ბევრ საკითხებთან მიმართებით. სასამართლომ დაადგინა, რომ ხელშეუხებლობა არ შემოიფარგლება მხოლოდ პირის პირადი ცხოვრების „მიდა წრით“, არამედ მოიცავს უფლებას დაამყაროს და განავითაროს ურთიერთობები სხვა პირებთან. პირადი ცხოვრება მოიცავს ფიზიკურ, ფსიქოლოგიურ და მორალურ ერთობას⁵¹ – პირის ფიზიკური და სოციალური იდენტობის „მრავალმხრივი ასპექტების“ გათვალისწინებით⁵². ეს მოიცავს ფსიქიკურ ჯანმრთელობას⁵³, პირადი ცხოვრების განვითარების უფლებას (რომელიც ასევე მოიცავს იმიჯის დაცვის უფლებას)⁵⁴, პირის ეთნიკურ იდენტობას⁵⁵, პირადი იდენტობის განსაზღვრის უფლებას (მათ შორის, მაგალითად, ბავშვის დაბადების პირობები⁵⁶ და პირის სექსუალური იდენტობა), სექსუალურ ორიენტაციას და სხვებთან ურთიერთობის დამყარების და განვითარების უფლებას⁵⁷ (მათ შორის, სახელმწიფოს მიერ ქორწინების ტაქსის აღიარებას⁵⁸ და ურთიერთობების პროფესიულ⁵⁹ და კომერციულ სფეროში⁶⁰). სასამართლომ დაადგინა, რომ კანონმდებლობა, რომელიც არეგულირებს ორსულობის შეწყვეტას, ეხება პირადი ცხოვრების სფეროს, ვინაიდან როდესაც ქალი ორსულადაა, მისი პირადი ცხოვრება მჭიდრო კავშირშია განვითარებად

50 No. 39339/98, 8.4.03. ასევე იხილეთ *ა საფრანგეთის წინააღმდეგ (A v. France)*, No. 14838/89, 23.11.93, სერია ა, No. 277-B.

51 იხილეთ *X და Y ნიდერლანდების წინააღმდეგ (X and Y v. Netherlands)*, No. 8978/80, სერია ა, No. 91, 26.3.85, პარ. 22 (სექსუალური ძალადობა 16 წლის გოგონაზე, რომელსაც ფსიქიკური პრობლემები ჰქონდა); *სანდრა ჯანკოვიჩი ხორვატიის წინააღმდეგ (Sandra Janković v. Croatia)*, No. 38478/05, 5.3.09, პარ. 31 და 45.

52 იხილეთ *მაგ. დადოჩი მალტის წინააღმდეგ (Dadouch v. Malta)*, No. 38816/07, 20.7.10, პარ. 47.

53 *ბენსაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Bensaid v. UK)*, No. 44599/98, 6.2.01, პარ. 47.

54 *რეკლოსი და დავურლისი საბერძნეთის წინააღმდეგ (Reklos and Davourlis v. Greece)*, No. 1234/05, 15.1.09.

55 *ს და მარპერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (S and Marper v. UK)*, Nos. 30562/04 და 30566/04, 4.12.08, პარ. 66; *ჩიბოტარუ რუმინეთის წინააღმდეგ (Ciubotaru v. Romania)*, No. 27138/04, 27.4.10, პარ. 49 და 53 (ოფიციალურ ჩანაწერში ეთნიკური წარმომავლობის შეცვლის აკრძალვა – მე-8 მუხლის დარღვევა).

56 *ოდიევირის საფრანგეთის წინააღმდეგ (Odièvre v. France)*, No. 42326/98, 13.2.03, პარ. 29.

57 *ბენსაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Bensaid v. UK)*, No. 44599/98, 6.2.01, პარ. 47.

58 *დადოჩი მალტის წინააღმდეგ (Dadouch v. Malta)*, No. 38816/07, 20.7.10, პარ. 48.

59 იხილეთ *მაგ. ბიგაევა საბერძნეთის წინააღმდეგ (Bigaeva v. Greece)*, No. 26713/05, 28.5.09.

60 იხილეთ *მაგ. ალბანეზი იტალიის წინააღმდეგ (Albanese v. Italy)*, No. 77924/01, 23.3.06, პარ. 53. (პირადი გაკორტების გაცხადება ავტომატურად იწვევს სხვადასხვა შედეგებს, მათ შორის, ყველა მიმოწერის გადაცემას მეურვეზე გაკორტების საქმეში და, ასევე, საცხოვრებელი ადგილის დატოვების აკრძალვას გაკორტების საქმეზე მომუშავე მოსამართლის ნებართვის გარეშე – პირადი ცხოვრების პატივისცემის უფლების შელახვა მე-8 მუხლის ფარგლებში).

ნაცოფთან⁶¹. პირის სახელი ასევე მიიჩნევა, რომ ჯდება „პირადი და ოჯახური ცხოვრების სფეროში“⁶². მუხლი 8 აგრეთვე ეხება რეპუტაციის დაცვას, ადგენს რა, რომ სადავო საკითხი ასევე წარმოადგენს პირადი და ოჯახური ცხოვრების სფეროს⁶³. სახელმწიფო უწყებების უუნარობა, უზრუნველყოს შესაბამისი ხელმისაწვდომობა მებლდული შესაძლებლობების ადამიანებისთვის სამოგადოებრივი მომსახურების ადგილებში და შენობებში, გავლენას ახდენს პირის ავტონომიაზე და, შესაბამისად, წარმოადგენს მე-8 მუხლის განხილვის სფეროს⁶⁴. საქმეზე ფრითი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Pretty v. UK*)⁶⁵, სასამართლომ არ გამოიყენა, რომ მომჩივნისთვის ხელის შეშლა, სისრულეში მოყვანა საკუთარი არჩევანი და ამით თავი აერიდებინა უღირსი და სტრესული სიცოცხლის დასასრულისთვის, შესაძლოა განხილულ იქნას პირადი ცხოვრების უფლებაში ჩარევად (საქმის ფაქტებიდან გამომდინარე, ეს მიჩნეულ იქნა პროპორციულად). სასამართლომ ასევე დაადგინა, რომ კერძო სექტორში დასაქმების გრძელვადიანი აკრძალვა ასევე ახდენს გავლენას „პირად ცხოვრებაზე“⁶⁶. საქმეზე ჰადრი-ვიონეტი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Hadri-Vionnet v. Switzerland*)⁶⁷ სასამართლომ დაადგინა მე-8 მუხლის შესაბამისობა იმ საკითხთან, ჰქონდა თუ არა მომჩივანს უფლება, დასწრებოდა მკვდრადმოხილი ბავშვის დასაფლავებას და რომ მისი სხეულის ტრანსპორტირება მომხდარიყო შესაფერისი მანქანით.

6.354 სასამართლო აღიარებს „პირისთვის სხვებთან ურთიერთობის ზონას, საჯარო კონტექსტშიც კი“, რომელიც შეიძლება განხილულ იქნას პირადი ცხოვრების ფარგლებში⁶⁸. რაც

61 ტუსიჩი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Tysiāc v. Poland*), No. 5410/03, 20.3.07, პარ. 106; A, B & C ირლანდიის წინააღმდეგ (*A, B & C v. Ireland*), No. 25579/05, 16.12.10, პარ. 213. ასევე იხილეთ ტერნოვსკი უნგრეთის წინააღმდეგ (*Ternovszky v. Hungary*) No. 67545/09, 14.12.10 (ეროვნული კანონმდებლობის ბუნდოვანება დედის რეკრუტაციის სახელზე გაჩენას – მე-8 მუხლის დარღვევა).

62 იხილეთ მაგ. ბურგარტსი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Burghartz v. Switzerland*) No. 16213/90, 22.2.94, პარ. 24; უნალ თურქეთის წინააღმდეგ (*Unal Tekeli v. Turkey*) No. 29865/96, 16.11.04, პარ. 42; დაროჯი უნგრეთის წინააღმდეგ (*Daróczy v. Hungary*), No. 44375/05, 1.7.08; გუზელ ერდაგოზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Güzel Erdagöz v. Turkey*), No. 37483/02, 21.10.8. (არეგულარულ პასპორტში გვარის ჩაწერას ეროვნულ ენაზე – დაუმუშავებელი); ძემალ თაშქინი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Kemal Taşkin and others v. Turkey*), No. 30206/04, 23.2.10 (ოფიციალურ დოკუმენტებში სახელის ჩაწერა უნდა მოხდეს თურქული ასოებით – არ არის დარღვევა). კონკრეტული სახელის რეგისტრაციის აკრძალვა შეიძლება ჩაითვალოს გონივრულად მე-8 მუხლის ფარგლებში იმ მიზნით, რომ დაგული იყოს ბავშვი (იხილეთ მაგ. გიიო საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Guillot v. France*), No. 22500/93, 24.10.96; სალონენი ფინეთის წინააღმდეგ (*Salonen v. Finland*), No. 27868/95, განჩინება 2.7.97; იოჰანსონი ფინეთის წინააღმდეგ (*Johansson v. Finland*), No. 10163, 6.9.07).

63 სანჩეს კარდენასი ნორვეგიის წინააღმდეგ (*Sanchez Cardenas v. Norway*), No. 12148/03, 4.10.07; ფაიფერი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Pfeifer v. Austria*), No. 12556/03, 15.11.07; გუნარსონი ისლანდიის წინააღმდეგ (*Gunnarsson v. Iceland*), No. 4591/04, განჩინება 20.10.05 (მიუღიებელი); პეტრინა რუმინეთის წინააღმდეგ (*Petrina v. Romania*), No. 78060/01, 14.10.08; ტალიადორუ და სტილიანო კვიპროსის წინააღმდეგ (*Taliadorou and Stylianou v. Cyprus*), Nos. 39627/05 და 39631/05, 16.10.08; კურიაკიდის კვიპროსის წინააღმდეგ (*Kyriakides v Cyprus*), Nos. 39627/05 და 39631/05, 16.10.08. ასევე იხილეთ ა ნორვეგიის წინააღმდეგ (*A v. Norway*), No. 28070/06, 9.4.09 (გაზეთში ისეთი სტატიის გამოქვეყნება, რომელიც იძლევა მომჩივნის, როგორც მკვლელობაში მთავარი ეჭვმიტანილის იდენტიფიცირების საშუალებას – მე-8 მუხლის დარღვევა) და კარაკო უნგრეთის წინააღმდეგ (*Karakó v. Hungary*), No. 39311/05, 28.4.09 (პოლიტიკური პოზიციის წინააღმდეგ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის გაუქმება – სადაც სასამართლო მიუთითებს განსხვავებაზე პიროვნულ ერთიანობას და რეპუტაციას შორის მე-8 მუხლის ფარგლებში).

64 მოლკა პოლონეთის წინააღმდეგ (*Mólka v. Poland*), No. 56550/00, განჩინება 11.4.06.

65 No. 2346/02, 29.4.02, პარ. 67.

66 სიდარასი და ძიაუტასი ლიტვის წინააღმდეგ (*Sidabras and Dziautas v. Lithuania*), Nos. 55480/00 და 59330/00, 27.7.04, პარ. 47.

67 No. 55525/00, 14.2.08.

68 აჯ და ჯკ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*PG and JH v. UK*), No. 44787/98, 25.9.01, პარ. 56; ფონ ჰანოვერი გერმანიის წინააღმდეგ (*Von Hannover v. Germany*), No. 59320/00, 24.6.04, პარ. 50. ასევე იხილეთ პერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Perry v. UK*), No. 63737/00, 17.7.03 (ფარული ვიდეოფილმი, გადაღებული პოლიციის საპატიმროში, რომლის გამოქვეყნების მიზანი იყო ამოცნობის ჩატარება, დაადგინა, რომ მოიცავდა მე-8 (1) მუხლს); ვან დერ გრაფი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Van der Graaf v. Netherlands*), No. 8704/03, განჩინება 1.6.04 (ექვმიტანილის მუდმივ თვალთვალზე კამერით წინასწარი პატიმრობის საკანში ვრცელდება მე-8 მუხლი, მაგრამ დასაბუთებულია) და უზუნი გერმანიის წინააღმდეგ (*Uzun v. Germany*), No. 35623/05, 2.9.10 (ტერორისტი ეჭვმიტანილის მიერადგება გლობალური პოზიციების სისტემის გამოყენებით (GPS) – მე-8 მუხლი შესაბამისია, მაგრამ არ წარმოადგენს დარღვევას). დასაშვებობის შესახებ გადაწყვეტილებისას საქმეზე სტილი და მორისი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Steel and Morris v. UK*), No. 68416/01, განჩინება 22.10.02, სასამართლომ აღნიშნა, რომ პირადი ცხოვრების კონცეფცია არ არის შესაბამისი იმ ადგილებისთვის, რომლებიც ადვილად ხელმისაწვდომია საზოგადოებისთვის და რომლებიც არ გამოიყენება აქტივობებისთვის, რაც კერძო სფეროზე არ არის გათვლილი.

შეეხება პირადი ცხოვრების ცნებას საჯარო სფეროში, სასამართლომ აღნიშნა შემდეგი, საქმეზე პჯ და ჯპ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (PG and JH v. UK)⁶⁹:

რამდენიმე ელემენტი განსახილველი იმასთან დაკავშირებით, პირის პირად ცხოვრებაზე რამდენად ახდენს გავლენას მოვლენები, რომელიც ხდება პირის სახლისა ან კერძო ტერიტორიის გარეთ. ვინაიდან არსებობს შემთხვევები, როდესაც ადამიანები განზრახ ან შემთხვევით ერთვებიან აქტივობებში, რომელიც შესაძლოა იყოს გადაღებული, ჩაწერილი ან საჯაროდ გაცხადებული, პირის გონივრული მოლოდინი ხელშეუხებლობასთან დაკავშირებით შესაძლოა იყოს მნიშვნელოვანი, მაგრამ არ არის აუცილებელი, რომ ეს იყოს ამომწურავი ფაქტორი. პირი, რომელიც ქუჩაზე მოდის, აუცილებლად იქნება შემჩნეული საზოგადოების წარმომადგენლის მიერ, რომელიც ამავე ქუჩაზე მოძრაობს. ტექნოლოგიური საშუალებებით იმავე საზოგადოებრივი ადგილის მონიტორინგი (მაგალითად, უსაფრთხოების თანამშრომელი, რომელიც უყურებს ადგილს დახურული ტელევიზორის საშუალებით) იმავეს წარმოადგენს. პირადი ცხოვრების საკითხები შეიძლება წარმოიშვას, როგორც კი საჯარო დომენიდან სისტემური ან მუდმივი ჩანაწერი მოიპოვება.

6.355 ამ პრინციპის გამოყენებით საქმეზე პეკი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Pek v. UK)⁷⁰ სასამართლომ დაადგინა, რომ მომჩივნის პირადი ცხოვრების პატივისცემის უფლების უხეშ დარღვევას ჰქონდა ადგილი, როდესაც მომჩივნის ადგილობრივი უწყების დახურული სატელევიზიო ჩანაწერი (CCTV) გამჟღავნდა მედიასთან, რომელმაც საბოლოოდ მოახდინა მისი იდენტიფიცირებადი იმიჯის ტრანსლირება საკუთარი ეთერით. ამ ჩანაწერში ასახული იყო მომჩივანი ქუჩაში, თვითმკვლელობის მცდელობიდან ძალიან მალე. სასამართლომ დაადგინა, რომ, როგორც წესი, საზოგადოებრივ ადგილას პირის მონიტორინგი არ წარმოადგენს მე-8 მუხლის განხილვის ობიექტს, მაგრამ მონაცემების ჩაწერა ან სისტემატური და მუდმივი ჩანაწერების მომზადება შესაძლოა წარმოადგენდეს მე-8 მუხლის განხილვის საფუძველს. პეკის საქმეზე არსებული ფაქტორები, რომელიც შესაბამისი აღმოჩნდა, მდგომარეობს შემდეგში: მომჩივანი იმყოფებოდა საჯარო ადგილას, მაგრამ მის მიზანს არ წარმოადგენდა საჯარო ღონისძიებაში მონაწილეობის მიღება; ის არ იყო საზოგადოებისათვის ცნობილი პირი; გვიანი ღამე იყო და ის სტრესულ მდგომარეობაში იმყოფებოდა; მას ბრალად არ ედებოდა არანაირი დანაშაულის ჩადენა; მისი ჩანაწერი თვითმკვლელობის მცდელობიდან ძალიან მალე იყო ჩაწერილი და გავრცელებული საბჭოს მიერ პირდაპირ საზოგადოებისთვის და მედიისთვის, სწორედ ტრანსლირების და პუბლიკაციის მიზნით. მომჩივნის სახე არ იყო ადეკვატურად, და ზოგან კი საერთოდ, დაფარული ფოტოებში; ის ამოიღეს მისმა ოჯახის წევრებმა და მეგობრებმა, მეზობლებმა და კოლეგებმა. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა, რომ „შედეგად, შესაბამისი მომენტი განხილულ იქნა იმ ხარისხით, რომელიც მკვეთრად სცდება გამვლელის ან უსაფრთხოების მონიტორინგს... და იმ ხარისხით რომელიც აღემატება იმას, რისი განჭვრეტაც მომჩივანს შეეძლო“⁷¹. საქმეზე ფონ ჰანოვერი გერმანიის წინააღმდეგ (Von Hannover v. Germany),⁷² სასამართლომ დაადგინა, რომ არ არსებობდა „ექვი“ იმის თაობაზე, რომ სხვადასხვა გერმანული გამომცემლობის მიერ დაბეჭდილი მომჩივნის, მონაკოს პრინცის რანიე III-ის ქალიშვილის, ფოტოები მის ყოველდღიურ ცხოვრებაში (მარტო ან სხვა ადამიანებთან ერთად), ჯდება მე-8 მუხლით დადგენილი მისი პირადი ცხოვრების ფარგლებში. მართლაც, სასამართლომ ხაზი გაუსვა ტაბლოიდი გაზეთის გამომწვევ მოქმედებას: „ტაბლოიდურ პრესაში გამოქვეყნებული ფოტოები ხშირად გადაღებულია მუდმივი ზეწოლის პირობებში,

69 No. 44787/98, 25.9.01, პარ. 57.

70 No. 44647/98, 28.1.03.

71 იქვე, პარ. 62.

72 No. 59320/00, 24.6.04, პარ. 53. ასევე იხილეთ: სკიაკა იტალიის წინააღმდეგ (Sciacca v. Italy), No. 50774/99, 11.1.05 (შინაპატიმრობაში მყოფი ეჭვმიტანილი პირის ფოტოს გავრცელება პრესისთვის პოლიციის მიერ).

რომელიც უმეტეს შემთხვევაში იწვევს მათ პირად ცხოვრებაში ჩარევას ან დევნას⁷³. სასამართლომ ვონ ჰანოვერის საქმეზე აშკარად აღიარა, რომ პირადი ცხოვრების დაცვა უნდა იყოს დაბალანსებული გამოხატვის თავისუფლების უფლების მიმართ, რომელიც მე-10 მუხლით არის გარანტირებული⁷⁴.

- 6.356 მე-8 მუხლის დარღვევის დადგენისას, სასამართლომ დაადგინა, რომ „ფუნდამენტური განსხვავება უნდა დადგინდეს რეპორტაჟისთვის საჭირო ინფორმაციასა, რომელიც შესაძლოა გახდეს განსჯის საკითხი დემოკრატიულ საზოგადოებაში და პირის, რომელიც ოფიციალურ ფუნქციებს არ ასრულებს, პირადი ცხოვრების დეტალების გამჟღავნებას შორის“⁷⁵. კონკრეტული მკითხველის ინტერესის დაკმაყოფილება მომჩივნის პირადი ცხოვრების დეტალების თაობაზე, ვერ იქნება განხილული, როგორც საზოგადოების ზოგადი ინტერესისთვის მნიშვნელოვანი⁷⁶.

საქმეზე ფრენდსი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Friends and others v. UK*)⁷⁷ სასამართლომ დაუშვებლად მიიჩნია საჩივარი ნადირობის აკრძალვის თაობაზე გაერთიანებულ სამეფოში, იმ საფუძველით, რომ ნადირობა იყო საზოგადოებრივი აქტივობა და, შესაბამისად, მომჩივანის მე-8 მუხლით გარანტირებული უფლებები არ დარღვეულა.

ოჯახური ცხოვრება

- 6.357 მომჩივნის მიერ ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლების დაცვა დამოკიდებული იქნება გარკვეულ გარემოებებზე. სასამართლომ საქმეზე მარქსი ბელგიის წინააღმდეგ (*Marcks v. Belgium*)⁷⁸ აღნიშნა, რომ ეს ნიშნავს, რომ ეროვნულმა სამართლებრივმა სისტემამ უნდა მისცეს საშუალება ადამიანებს, „შეინდოთ ნორმალური ოჯახური ცხოვრება“ და ოჯახური კავშირები განვითარდეს ნორმალურად. ნათელია, როდესაც არსებობს ბიოლოგიური კავშირი, არსებობს ძლიერი პრეზუმფცია იმისა, რომ ოჯახური ცხოვრება არსებობს⁷⁹ და ასეთი ურთიერთობები მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში არ იქნება დაცული ოჯახური ცხოვრების კონცეფციით. ოჯახური ცხოვრება იცავს არა მარტო ოჯახებს, რომლებიც ქორწინებით არის შექმნილი, არამედ სხვა დე ფაქტო ურთიერთობებში მყოფ პირებს, რომლებიც ოჯახური ცხოვრების დემონსტრირებას ახდენენ ან ერთად ცხოვრებით ან სხვა ფაქტორებით⁸⁰. გარემოებებიდან გამომდინარე, ოჯახური ცხოვრება შეიძლება მოიცავდეს ქორწინებაში არმყოფ ზრდასრულ პირებს შორის ურთიერთობას, უკანონო შვილებთან ურთიერთობას, შვილად აყვანის და მეურვე ოჯახებთან ურთიერთობას. ბებია-ბაბუებს და შვილთაშვილებს, დეიდებსა და ბიძებს და სხვა ნათესავებს შორის კავშირი ასევე შეიძლება ჯდებოდეს ოჯახური ცხოვრების ცნებაში, ვინაიდან დადგენილია, რომ ეს არის საკმარისად ახლო კავშირები.

ოჯახური ცხოვრების ცნება ასევე აერთიანებს ისეთ საკითხებს, როგორიცაა მემკვიდრეობა⁸⁰. მნიშვნელოვანია, რომ კონვენცია განმარტებულ იქნას როგორც „ცოცხალი ინსტრუმენტი“, რომელიც ამ კონტექსტში გულისხმობს, რომ ოჯახური ცხოვრების ცნება კიდევ უფრო განვითარდება. საქმეზე შალკი და კოპფი ავსტრიის წინააღმდეგ

73 ფონ ჰანოვერი გერმანიის წინააღმდეგ (*Von Hannover v. Germany*), No. 59320/00, 24.6.04, პარ. 59.

74 ასევე იხილეთ ამავე საკითხთან დაკავშირებით კარაკო უნგრეთის წინააღმდეგ (*Karak v. Hungary*), No. 39311/05, 28.6.07, პარ. 117; შერიფი ილითი თურქეთის წინააღმდეგ (*Serife Yigit v. Turkey*), No. 3976/05, 2.11.10, პარ. 94.

75 ფონ ჰანოვერი გერმანიის წინააღმდეგ (*Von Hannover v. Germany*), No. 59320/00, 24.6.04, პარ. 65.

76 Nos. 16072/06 და 27809/08, განჩინება 24.11.09.

77 სერია ა, No. 31, 13.6.79.

78 იხილეთ მაგ. კრონი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Kroon v. Netherlands*), No. 18535/91, სერია ა, No. 297-C, 27.10.94, პარ. 30.

79 იხილეთ, მაგ. ვაგნერი და ჯ.მ.ვ.ლ. ლუქსემბურგის წინააღმდეგ (*Wagner and J.M.W.L. v. Luxembourg*), No. 76240/01, 28.6.07, პარ. 117; შერიფი ილითი თურქეთის წინააღმდეგ (*Serife Yigit v. Turkey*), No. 3976/05, 2.11.10, პარ. 94.

80 იხილეთ, მაგ. მარქსი ბელგიის წინააღმდეგ (*Marckx v. Belgium*), სერია ა, No. 31, 13.6.79; პლა პუნსერნაუ და პუნსერნაუ პედრო ანდორის წინააღმდეგ (*Pla Puncernau and Puncernau Pedro v. Andorra*) No. 69498/01, 13.7.04; და ველჩა და მაზარე რუმინეთის წინააღმდეგ (*Velcea and Mazare v. Romania*), No. 64301/01, 1.12.09.

(Schalk and Kopf v. Austria)⁸¹ სასამართლომ დაადგინა, რომ ერთსა და იმავე სქესს შორის ქორწინება ოჯახური ცხოვრების კონცეფციის ნაწილია⁸². საქმეზე X, Y და Z გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (X, Y and Z v. UK)⁸³ სასამართლომ დაადგინა, რომ ოჯახური ცხოვრება ასევე მოცავს ურთიერთობებს ქალს, მის ტრანსსექსუალ პარტნიორსა და ბავშვს შორის, რომელიც ქალმა გააჩინა ხელოვნური განაყოფიერებით ანონიმური დონორისგან.

საცხოვრებელი

- 6.358 მე-8 მუხლი არეგულირებს პირის საცხოვრებლის პატივისცემის უფლებას, მაგრამ ამ უფლებით საცხოვრებლის უზრუნველყოფა, როგორც ასეთის, არ ხდება⁸⁴. „საცხოვრებლის“ ცნება მოიცავს როგორც მუდმივ, ისე დროებით საცხოვრებელ ადგილებს⁸⁵, ოფისს და ბიზნესის წარმოების ადგილს⁸⁶, და საცხოვრებელ ადგილებს, რომლებიც კანონიერად დამტკიცებული არ არის⁸⁷. ის ასევე მოიცავს საცხოვრებლით სარგებლობის უფლებას. ნშირად ხდება ხოლმე მე-8(1) მუხლი თ დადგენილი უფლების და დამატებითი ოქმის No.1 პირველი მუხლით დადგენილი საკუთრების უფლების ერთმანეთზე გადაფარვა. (იხილეთ ქვემოთ 6.620).
- 6.359 სასამართლომ გაიმეორა, რომ საკუთრება იქნება თუ არა კლასიფიცირებული, როგორც „საცხოვრებელი“, დამოკიდებულია ფაქტებზე და არ არის დამოკიდებული იმაზე, ეროვნული კანონმდებლობით ეს მფლობელობა იყო თუ არა კანონიერი⁸⁸. საქმეზე პროკოპოვიჩი რუსეთის წინააღმდეგ (Prokopovich v. Russia)⁸⁹ მომიჯნა იცხადებდა, რომ იგი გამოსახლეს სახლიდან მშობლების გარდაცვალების შემდეგ. დადგინდა, რომ მე-8 მუხლი იყო შესაბამისი, მიუხედავად იმისა, რომ ის ფორმალურად არ იყო იქ რეგისტრირებული, ფაქტებით დადგინდა, რომ ის იყო მისი რეალური საცხოვრებელი ადგილი. მისი გამოსახლება სასამართლო ბრძანების გარეშე, არღვევს ეროვნულ კანონმდებლობას და, შესაბამისად, „არ არის თანხმობაში კანონთან“, როგორც ამას მე-8 მუხლი მოითხოვს. საქმეზე ნოვოსელეცკი უკრაინის წინააღმდეგ (Novoseletskiy v. Ukraine)⁹⁰ დადგინდა, რომ სახელმწიფომ დაარღვია თავისი პოზიტიური ვალდებულება, ალელგინა და დაეცვა მომიჯნის მიერ ეფექტიანად გამოყენება უფლებისა, დაცული

81 No. 30141/04, 24.6.10.

82 ეს საკითხი სასამართლომ დატოვა ღიად საქმეზე კარნერი ავსტრიის წინააღმდეგ (Karner v. Austria), No. 40016/98 24.7.03. მექვიდრობის საქმეზე ერთი და იმავე სქესის პარტნიორებს შორის ურთიერთობისას.

83 No. 21830/93 22.4.97 ჯ.რ.მ. ნიდერლანდების წინააღმდეგ (J.R.M. v. Netherlands), No 16944/90, dec. 8.3.93 (საბერმის დონორი – დაუშვებელი).

84 იხილეთ, მაგ. ჩაპმანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Chapman v. UK), No. 27238/95, 18.1.01, პარ. 99. მაგრამ იხილეთ მარზარი იტალიის წინააღმდეგ (Mardari v. Italy), No. 36448/97, განჩინება 4.5.99 – უკიდურესად ავადმყოფი პირისთვის საცხოვრებელი უზრუნველყოფაზე სახელმწიფო უწყებისგან უარი შესაძლოა გახდეს მე-8 მუხლის განხილვის ობიექტი.

85 იხილეთ მაგ. კოლინსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Collins v. UK), No. 11909/02, განჩინება 15.10.02 (საავადმყოფოს კომპლექსში საცხოვრებელი ხანგრძლივი ცხოვრებისთვის); დემადესი თურქეთის წინააღმდეგ (Demades v. Turkey), No. 16219/90, 31.7.03 (მეორე სახლი). უნდა არსებობდეს საკმარისი, ნათელი კავშირი სადავო „საცხოვრებელთან“; დემოპულოსი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (Demopoulos and others v. Turkey), No. 46113/99 და სხვა, განჩინება 1.3.10.

86 იხილეთ მაგ. Société Colas Est და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (Société Colas Est and others v. France), No. 37971/97, 16.4.02, პარ. 40-1; ბუკი გერმანიის წინააღმდეგ (Buck v. Germany), No. 41604/98, 28.4.05, პარ. 31 (სადაც სასამართლომ მიუთითა, რომ სიტყვა „საცხოვრებელი“ (დომიცილი) კონვენციის ფრანგულ ვერსიაში სარგებლობს ფართო განმარტებით, ვიდრე სიტყვა „სახლი“). მაგრამ „სახლის“ კონვენციის არ მოიცავს ფერმის შენობას, სადაც შინაური ცხოველები არიან განთავსებული; იხილეთ ლევო და ფილიონი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Leveau and Fillion v. France), Nos. 63512/00 და 63513/00, განჩინება 6.9.05; ან ინდუსტრიული მშენობები: იხილეთ ხამიდოვი რუსეთის წინააღმდეგ (Khamidov v. Russia), No. 72118/01, 15.11.07; ან სამრეცხაო ოთახი: იხილეთ ჩელუ რუმინეთის წინააღმდეგ (Chelu v. Romania), No. 40274/04, 12.1.10.

87 გილოუ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Gillow v. UK), No. 9063/80, 24.11.86, პარ. 46; ბაკლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Buckley v. UK), No. 20348/92, 25.9.96, პარ. 53-4; კალანოისი და სხვები რუმინეთის წინააღმდეგ (Kalanyos and others v. Romania), No. 57884/00, განჩინება 19.5.05.

88 იხილეთ მაგ. მაკკანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (McCann v. UK), No. 19009/04, 13.5.08, პარ. 46.

89 No. 58255/00, 18.11.04.

90 No. 47148/99, 22.2.05.

ყოფილიყო მისი პირადი და ოჯახური ცხოვრება და მისი საცხოვრებელი. მომჩივნის უფლება, იცხოვროს სახელმწიფოს კუთვნილ ბინაში, დაირღვა მისი დამსაქმებლის, მასწავლებელთა სწავლების ინსტიტუტის მიერ, რის შედეგადაც ის და მისი მეუღლე ცხოვრობდნენ სხვა ოჯახთან ერთად რამდენიმე წლის განმავლობაში. სახელმწიფოს ვალდებულებას ჰქონდა ადგილი, ვინაიდან ინსტიტუტი წარმოადგენდა სახელმწიფოს უწყებას და ახორციელებდა საჯარო ფუნქციებს და ეროვნულმა სასამართლოებმა ვერ შეძლეს ქმედითი ნაბიჯების გადადგმა მომჩივნის უფლების გონივრულ ვადაში აღდგენის კუთხით.

- 6.360 სასამართლომ რამდენიმე შემთხვევაში მიუთითა, რომ მე-8 მუხლი ასევე ვრცელდება სერიოზულ გარემოს დაბინძურების შემთხვევებზეც, რამაც შესაძლოა გავლენა იქონიოს პირების კეთილდღეობაზე და მოახდინოს მათი უფლების პრევენცია, ისარგებლონ სრულფასოვნად საკუთარი საცხოვრებელით, რაც უარყოფით გავლენას იქონიებს მათ პირად და ოჯახურ ცხოვრებაზე (იმ შემთხვევაშიც კი, თუ მათ ჯანმრთელობას სერიოზული საფრთხე არ ემუქრება)⁹¹. საქმეზე მორენო გომესი ესპანეთის წინააღმდეგ (*Moreno Gomez v. Spain*)⁹² სასამართლომ განმარტა მე-8 მუხლის გამოყენებადობა გარემო პირობებთან მიმართებით შემდეგნაირად:

სახლი, როგორც წესი, იქნება ფიზიკურად განსაზღვრული ადგილი, სადაც პირადი და ოჯახური ცხოვრება ვითარდება. პირს აქვს უფლება, პატივი სცენ მის საცხოვრებელს, რაც არ შემოიფარგლება მხოლოდ ფიზიკურად განსაზღვრული ადგილით, არამედ აქ იგულისხმება გარემოთი წყნარი სარგებლობაც. საცხოვრებლის პატივისცემის უფლების შელახვა არ გულისხმობს მხოლოდ კონკრეტულ და ფიზიკურ დარღვევას, როგორიცაა არაუფლებამოსილი შესვლა პირის სახლში, არამედ ასევე მოიცავს ისეთ ქმედებას, რომელიც არ არის კონკრეტული ან ფიზიკური, როგორიცაა ხმაური, სუნ ან ჩარევის სხვა რაიმე ნებისმიერი ფორმა. სერიოზულმა დარღვევამ შეიძლება გამოიწვიოს პირის საცხოვრებლის პატივისცემის უფლების შელახვა, თუ ეს ხელს უშლის მას საცხოვრებელით სრულფასოვნად სარგებლობაში...

- 6.361 თურქეთის მონაწილეობით რამდენიმე საქმეზე დადგინდა, რომ უშიშროების სამსახურის წარმომადგენლებმა დაანგრეს მომჩივნების სახლები და აიძულეს ისინი და მათი ოჯახის წევრები, დაეტოვებინათ ქაუბრები, რამაც გამოიწვია მე-8 მუხლის მძიმე და დაუსაბუთებელი დარღვევა (ასევე დამატებითი ოქმი No.1-ის მუხლი 1-ის დარღვევაც)⁹³. საქმეზე კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (*Cyprus v. Turkey*)⁹⁴ იძულებით გადაადგილებული პირებისთვის საკუთარ საცხოვრებელ ადგილას დაბრუნებაზე უარი იწვევს მე-8 მუხლის დარღვევას, რაც კანონით უსაფუძვლოა. რუმინეთის სახელმწიფო უწყების წარმომადგენლებმა ვერ განახორციელეს ადეკვატური ნაბიჯები მომჩივნების უფლებების დასაცავად საქმეზე მოლდოვანი და სხვები რუმინეთის წინააღმდეგ (*Moldovan and others v. Romania*)⁹⁵. მომჩივნები იყვნენ ბოშური წარმოშობის სოფლის მეურნეობის მუშები, რომელთა სახლები გადაწვა ბრომ პოლიციის დუმილის საფუძველზე. საჯარო პროკურორმა ვერ აღძრა სისხლისსამართლებრივი დევნა, სასამართლოებმა ვერ მიაწიეს ზარალის ანაზღაურება დამარალბულებს მათი საცხოვრებელი სახლების ან ქონების დაკარგვისთვის და სასამართლომ ასევე დაადგინა, რომ, ზოგადად, დამოკიდებულება სახელმწიფო უწყებების წარმომადგენელთა

91 იხილეთ, მაგ. თაშქინი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Taşkin and others v. Turkey*), No. 46117/99, 10.11.04, პარ. 113; ასევე, იხილეთ ნაწილი გარემო საკითხების შესახებ 6.414 ქვემოთ.

92 No. 4143/02, 16.11.04, პარ. 53.

93 იხილეთ, მაგ. ბილგინი თურქეთის წინააღმდეგ (*Bilgin v. Turkey*), No. 23819/94, 16.11.00; დულაში თურქეთის წინააღმდეგ (*Dulaş v. Turkey*), No. 25801/94, 30.1.01; ორჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orhan v. Turkey*), No. 25656/94, 18.6.02; იოილერი თურქეთის წინააღმდეგ (*Yöyler v. Turkey*), No. 26973/95, 24.7.03; აიდერი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Ayder and others v. Turkey*), No. 23656/94, 8.1.04; აჰმეთ ოზქანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Ahmet Özkan and others v. Turkey*), No. 21689/93, 6.4.04.

94 No. 25781/94, 10.5.01.

95 Nos. 41138/98 და 64320/01, 12.7.05 (გადაწყვეტილება No. 2).

მხრიდან (პროკურორების, სისხლის და სამოქალაქო სასამართლოების, მთავრობის და ადგილობრივი ხელისუფლების) იყო თვითნებური, რამაც გამოიწვია მომჩივნების უსაფრთხოების შელახვა და მათი პირადი და ოჯახური ცხოვრების, საცხოვრებლის პატივისცემის უფლების შელახვა და, შესაბამისად, მე-8 მუხლის განგრძობადი დარღვევა⁹⁶.

მიმოწერა

- 6.362 მე-8 მუხლი იქნება შესაბამისი, როდესაც ადგილი ექნება ჩარევას კომუნიკაციის ფართო საშუალებებში, მათ შორის, საფოსტო, სატელეფონო, ფაქსით, ელექტრონული ფოსტით და ინტერნეტის პირადად გამოყენებით⁹⁷. კომუნიკაციის ეს ფორმა შეიძლება დაცული იყოს მე-8(1) მუხლის სხვა ელემენტებით, როგორცაა ოჯახური და პირადი ცხოვრება, ასევე მიმოწერის პატივისცემის უფლება.
- 6.363 მე-8(1) მუხლის სხვადასხვა შემადგენელი ელემენტები და უფლებებში ჩარევის დასაბუთება განხილული და ილუსტრირებულია ქვემოთ შემდეგი სათაურების მიხედვით:
- კომუნიკაცია, მეთვალყურეობა და ჩხრეკა: პოლიცია და ციხე (6.364);
 - პირადი ინფორმაციის პოლიციაში შენახვა, გამოყენება და გამჟღავნება (6.377);
 - კანონით ფიზიკური ერთობის დაცვა (6.381);
 - ოჯახური ურთიერთობები (6.384);
 - იმიგრაცია და თავშესაფარი (6.400);
 - სექსუალური იდენტობა და ურთიერთობები (6.408);
 - უმცირესობათა უფლებები და საცხოვრებელი (6.412);
 - გარემოს საკითხები (6.414);
 - პირად მონაცემებზე ხელმისაწვდომობა (6.422);
 - პირადი მონაცემების კონფიდენციალობა (6.427); და
 - სამედიცინო მკურნალობა (6.431).

კომუნიკაცია, მეთვალყურეობა და ჩხრეკა: პოლიცია და ციხე

- 6.364 საიდუმლო მეთვალყურეობის შემთხვევები, მაგალითად, ტელეფონის საუბრის მოსმენა და გადაღება, ხშირად ემყარება მეთვალყურეობის რეგულირების სამართლებრივი რეჟიმის ადეკვატურობას. როდესაც სახელმწიფო უწყება ახორციელებს მეთვალყურეობას ეროვნული კანონმდებლობის საწინააღმდეგოდ, ადგილი ექნება მე-8 მუხლის დარღვევას, როგორც ეს განხორციელდა საქმეზე პერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Perry v. UK)⁹⁸, რომელშიც მომჩივანი ეჭვმიტანილი ფარულად იყო გადაღებული პოლიციის განყოფილების საპატიმროში, საკანონმდებლო დებულებების დარღვევით⁹⁹. ეროვნული კანონმდებლობის დარღვევას ჰქონდა ადგილი ასევე საქმეზე კრაქსი (No.2) იტალიის წინააღმდეგ (Craxi (No.2) v. Italy)¹⁰⁰, სადაც საჯარო პროკურორმა ვერ მოახერხა წარედგინა პირადი სატელეფონო საუბრების ამონაწერი სასამართლოში რეესტრაციისთვის მათი სისხლის სამართლის დევნაში გამოყენებამდე.
- 6.365 ხშირად კონვენციის მე-8 მუხლის დარღვევას იწვევს ეროვნული კანონმდებლობის

96 მუხლი 3 ასევე იყო დარღვეული – იხილეთ 6.129 ზემოთ, ისევე როგორც მუხლი 14, მე-8 და მე-6 მუხლებთან ერთად.

97 იხილეთ მაგ. კოპლანდ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Copland v. UK), No. 62617/00, 3.4.07, პარ. 41.

98 No. 63737/00, 17.7.03.

99 კოდექსი პრაქტიკის შესახებ, დადგენილი 1984 წლის პოლიციის და სისხლის სამართლის მტკიცებულების შესახებ კანონში, მუხლები 66–67.

100 No. 25337/94, 17.7.03.

ხარისხი, ასევე სამართლებრივი რეგულაციის არარსებობა. როგორც ეჭვმიტანილისა მოპარული ნივთების მიღებაში, მომჩივნის სატელეფონო საუბრები საქმეზე მელო- უნი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Malone v. UK*)¹⁰¹ მოპოვებული იყო პოლიციის მიერ სახელმწიფო მდივნის მიერ გაცემული ორდერის საფუძველზე¹⁰². მისი გამართლების შემდეგ, მან გაასაჩივრა ამ მასალების მოპოვების ლეგიტიმურობა ეროვნულ სასამართლოებში კონვენციის ფარგლებში. სასამართლომ საკუთარ გადაწყვეტილებაში მელოუნის საქმეზე განაცხადა, რომ როდესაც სახელმწიფო საკუთარ ძალაუფლებას იყენებს საიდუმლო ვითარებაში, არსებობს თვითნებობის აშკარა რისკი. მიუხედავად ამისა, სასამართლო დაეთანხმა გაერთიანებული სამეფოს მთავრობას, რომ კონვენციის მოთხოვნები (კონკრეტულად კი, განჭვრეტადობასთან დაკავშირებით) ვერ იქნება იგივე პოლიციის მიერ გამოძიების ჩატარებისას, როდესაც კანონის მიზანს პირის ქცევის შეზღუდვა წარმოადგენს. მიუხედავად ამისა, სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ უნდა არსებობდეს გარემოებების ადეკვატური განმარტება იმის თაობაზე, თუ როდის შეუძლია პოლიციას გამოიყენოს „საიდუმლო და სავარაუდოდ სახიფათო ჩარევა პირადი ცხოვრების და მიმოწერის უფლებაში“ იმისათვის, რომ თავიდან იქნეს არიდებული თვითნებური ჩარევა. სასამართლომ დაადგინა, რომ ადგილი ჰქონდა მე-8 მუხლის დარღვევას მელოუნის საქმეზე, ვინაიდან შესაბამისი ეროვნული კანონმდებლობა, რომელიც იმ დროს გამოიყენებოდა, იყო ბუნდოვანი¹⁰³. ამ გადაწყვეტილების შედეგად, გაერთიანებული სამეფოს მთავრობამ მიიღო კანონი კომუნიკაციის მოპოვების შესახებ 1985 წელს იმისათვის რომ დაერეგულირებინა ელექტრონული ფოსტით ან ტელეფონით წარმოებული კომუნიკაციის მოპოვება (მათ შორის, მობილური ტელეფონებით). ევროკომისიამ დაადგინა შემდგომ დასაშვებობის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას საკითხზე, რომელიც ასევე ეხებოდა ტელექსის გადაცემას, რომელიც გაგზავნილი იყო აღმოსავლეთ ევროპის პროფკავშირების მიერ შოტლანდიის TUC გენერალურ მდივანთან, რომ სისტემა გარკვეული ხარისხით ნათელი იყო (კემპბელ კრისტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Campbell Christie v. UK*))¹⁰⁴.

6.366 საქმეზე ჰალფორდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Halford v. UK*)¹⁰⁵ სასამართლომ დაადგინა კონვენციის მე-8 მუხლის დარღვევა, რომელიც გამოწვეული იყო მომჩივნის სატელეფონო საუბრების მოსმენით მისი დამსაქმებლის, მერსისაიდის პოლიციის მიერ, შიდა სატელეფონო ქსელის საშუალებით, რომელიც განთავსებული იყო მერსისაიდის პოლიციის შტაბბინაში. ამ გარემოებებში, ვინაიდან 1985 წლის კანონი კომუნიკაციის მოპოვების შესახებ ეხება მხოლოდ „საჯარო ტელეკომუნიკაციის სისტემას“, ის არ არეგულირებს მოსმენას შიდა სისტემის საშუალებით და ამ საფუძველით სასამართლომ დაადგინა, რომ „ჩარევა არ იყო კანონის შესაბამისი“¹⁰⁶. ვინაიდან არ არსებობდა კანონი, რომლითაც დარეგულირდებოდა დამსაქმებლის მიერ დასაქმებულის ტელეფონის, ელექტრონული ფოსტისა და ინტერნეტის გამოყენების მეთვალყურეობა, დადგინდა, რომ ადგილი ჰქონდა მე-8 მუხლის დარღვევას საქმეზე კოპლანდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Kopland v. UK*)¹⁰⁷.

101 No. 8691/79, 2.8.84, სერია ა, No. 82.

102 გაერთიანებული სამეფოს ჩვეული პრაქტიკა, როგორც ეს მოხდა მელოუნის საქმეზე, არ ამჟღავნებს თუ რა ხარისხით განხორციელდა მომჩივანზე მიყურადება, ან განხორციელდა თუ არა საერთოდ. მათ გაიზიარეს, რომ მელოუნი იყო იმ პირთა ჯგუფის წარმომადგენელი, რომლებსაც ეკუთვნოდათ მიყურადება: პარ. 64.

103 კანონი ფოსტის შესახებ 1969, მუხლი 80.

104 No. 21482, სერია ა, No. 78, განჩინება 27.6.94, DR 119. კომისიის გადაწყვეტილება დასაშვებობაზე საქმეზე ესბესტერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Esbest v. UK*), No. 18601/91, განჩინება 2.4.93 და ჰიუიტი და ჰარმანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Hewitt and Harman v. UK*), No. 20317/92, განჩინება 1.9.93, იმავე დასკვნაზე მივიდა უშიშროების სამსახურის ანალოგიურ სისტემასთან მიმართებით, რომელიც შექმნილია 1989 წლის უშიშროების სამსახურის შესახებ კანონის საფუძველზე.

105 No. 20605/92, 25.6.97.

106 იქვე, პარ. 51.

107 No. 62617/00, 3.4.07.

6.367 საკანონმდებლო რეგულაციის არარსებობა ასევე გადამწყვეტი მნიშვნელობის იყო პოლიციის მიერ მიყურადების საშუალებების გამოყენების შემთხვევებში. საქმეზე ხანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Khan v. UK*)¹⁰⁸, სასამართლომ ერთხმად გადაწყვიტა კონვენციის მე-8 და მე-13 მუხლების დარღვევა, რაც გამოწვეული იყო მოსასმენი აპარატურის პოლიციის მიერ გამოყენებით, რაც რეგულირდებოდა არა საკანონმდებლო, არამედ მხოლოდ სათავო ოფისის დირექტივებით.¹⁰⁹ და რომლის გამჟღავნებამაც მომჩივანს უარი უთხრეს საჯარო ინტერესის იმუნიტეტიდან გამომდინარე. არ არსებობდა ეროვნული კანონმდებლობა, რომელიც დაარეგულირებდა ფარული მოსასმენი აპარატურის გამოყენებას მოცემულ დროს და, შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა, რომ ჩარევა არ იყო „კანონთან შესაბამისი“. საქმეზე ჰეგლასი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Heglas v. Czech Republic*)¹¹⁰ დადგინდა, რომ ნათელი სამართლებრივი რეგულირება სხეულზე დამაგრებული მოსასმენი აპარატურის გამოყენების თაობაზე, არ არსებობდა, რაც არღვევს მე-8 მუხლს და, იმავე მიზეზით, დარღვევა დადგინდა საქმეზე ბიკოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Bykov v. Russia*)¹¹¹ (რადიოგადაცემის საშუალების გამოყენება) და საქმეზე ვან ვონდელი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Van Vondel v. Netherlands*)¹¹² (პოლიციის მიერ პირისთვის გაწეული დახმარება, რომ ჩაეწერა საკუთარი სატელეფონო საუბრები მომჩივანთან). საქმეზე პჯ და ჰჯ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*PG and JH v. UK*)¹¹³ პოლიციის მიერ ინფორმაციის მოპოვება იმ სატელეფონო ნომრების თაობაზე, რომლიდანაც ზარები განხორციელდა მომჩივნის სახლის ტელეფონზე (პროცესი, რომელიც ცნობილია „აღრიცხვის“ სახელით), დადგინდა, რომ წარმოადგენდა მომჩივნის პირად ცხოვრებასა და მიმოწერაში ჩარევას, მაგრამ მე-8 მუხლის დარღვევას ადგილი არ ჰქონია, ვინაიდან პროცესი კარგად იყო აღწერილი ეროვნული კანონმდებლობით და გამოიყენებოდა პროპორციულად. მაგრამ მომჩივნის ხმის ნიმუშების ჩაწერა პოლიციის განყოფილებაში და პოლიციის საკნებში არღვევდა მე-8 მუხლს, ვინაიდან მსგავსი ქმედება არ იყო დარეგულირებული ეროვნული კანონმდებლობით (იქამდე, სანამ 2000 წელს ძალაში არ შევიდა საგამოძიებო ძალაუფლების რეგულირების შესახებ კანონი).

6.368 საფრანგეთში სატელეფონო მოსმენის მარეგულირებელი კანონმდებლობის ხარისხი (რომელიც დასაშვებია საგამოძიებო მოსამართლის მიერ გაცემული ორდერის საფუძველზე) იწვევს სასამართლოს მიერ მე-8 მუხლის დარღვევას საქმეზე კრუსლინი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Kruslin v. France*)¹¹⁴ და ჰუვიგი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Huvig v. France*)¹¹⁵. საფრანგეთის სისხლის სამართლის კოდექსი კი არეგულირებს ინფორმაციის მოპოვებას, მაგრამ სასამართლომ დაადგინა, რომ კონტროლის მექანიზმი არ იყო საკმარისი გარკვეულ შემთხვევებში. მაგალითად, არ არსებობდა განმარტება იმ პირთა კატეგორიის შესახებ, რომლებიც ინფორმაციის მოპოვების ობიექტები შესაძლოა გამხდარიყვნენ ან ისეთი დანაშაულის კატეგორიების ჩამონათვალი, რასაც შეიძლებოდა გამოეწვია ინფორმაციის მოპოვების აუცილებლობა. ასევე, არ არსებობდა შეზღუდვა სასამართლო ორდერის ვადის შესახებ და არც ამ ჩანაწერების განადგურების პროცედურა პირის დამნაშავედ

108 No. 35394/97, 12.5.00. ასევე იხილეთ გოველი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Govell v. UK*), No. 27237/95, Comm. Rep. 26.2.97; ტეილორ-საბორი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Taylor-Sabori v. UK*), No. 47114/99, 22.10.02 (კანონით დაურეგულირებელი პეიჯერებით მიმოწერის მოპოვება).

109 პოლიციის მოსმენის ოპერაციებში საშუალებების გამოყენების შესახებ დირექტივები, სათავო ოფისი, 1984.

110 No. 5935/02, 1.3.07.

111 No. 4378/02, 10.3.09.

112 No. 38258/03, 25.10.07.

113 No. 44787/98, 25.9.01.

114 No. 11801/85, სერია ა, No. 176-B, 24.4.90.

115 No. 11105/84, სერია ა, No. 176-B, 24.4.90. ასევე იხილეთ პრადო ბუგალიო ესპანეთის წინააღმდეგ (*Prado Bugallo v. Spain*), No. 58496/00, 18.2.03.

ცნობის ან გამართლებების შემთხვევაში¹¹⁶. საქმეზე როტარუ რუმინეთის წინააღმდეგ (Rotaru v. Romania)¹¹⁷, სასამართლომ არასაკმარისად მიიჩნია რუმინეთის საიდუმლო სამსახურის მიერ ინფორმაციის მოგროვების და შენახვის სამართლებრივი მექანიზმები. საიდუმლო მიყურადებასთან დაკავშირებით სასამართლომ აღნიშნა, რომ „დემოკრატიული საზოგადოების ღირებულებები დაცული უნდა იყოს მაქსიმალური სიზუსტით ისე, რომ არ მოხდეს მე-8(2) მუხლის დადგენილი აუცილებლობის ფარგლების დარღვევა“¹¹⁸. ბულგარეთის კანონმდებლობა, რომელიც ნებას რთავს საიდუმლო მიყურადებას, ასევე მიჩნეულ იქნა სასამართლოს მიერ მე-8 მუხლის დარღვევად საქმეზე ევროპული ინტეგრაციის და ადამიანის უფლებების ასოციაცია და ეკიმძიევი ბულგარეთის წინააღმდეგ (Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiev v. Bulgaria)¹¹⁹, ისევე როგორც სასამართლომ დაადგინა იგივე მოლდოვის კანონმდებლობასთან მიმართებით საქმეზე იორდაჩი მოლდოვის წინააღმდეგ (Iordachi v. Moldova)¹²⁰. საქმეზე ლიბერტი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Liberty and other v. UK)¹²¹, სამოქალაქო თავისუფლების სამი ორგანიზაცია აცხადებდა, რომ მათი კომუნიკაცია იყო მოპოვებული თავდაცვის სამინისტროს მიერ, 1985 წლის კომუნიკაციის მოპოვების შესახებ კანონით მინიჭებული ფართო ძალაუფლების ფარგლებში. სასამართლომ დაადგინა მე-8 მუხლის დარღვევა იმ საფუძველზე, რომ ეროვნულმა კანონმდებლობამ სახელმწიფო უწყებას მიანიჭა ძალიან ფართო დისკრეცია მოპოვებინა სატელეფონო საუბრები, ელექტრონული მიმოწერა და კომუნიკაციის სხვა საშუალებები, ძალაუფლების ბოროტად გამოყენების საწინააღმდეგოდ ადევტატური დამცავი მექანიზმების არსებობის გარეშე. არ არსებობდა ასევე საზოგადოებისთვის ხელმისაწვდომი ინფორმაცია იმ პროცედურებთან დაკავშირებით, რომლითაც ხდებოდა მოპოვებული ინფორმაციის გამოკვლევა, გაზიარება, შენახვა და განადგურება. საქმეზე კლასი და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ (Klass and Other v. Germany)¹²², რომელიც ეხება გერმანიაში საიდუმლო მიყურადებას, სასამართლომ აღნიშნა, რომ „პრინციპულად მნიშვნელოვანია, რომ საზედამხებდელი ძალაუფლება მინიჭებული ჰქონდეს მოსამართლეს ისეთ სფეროებში, სადაც ინდივიდუალურ შემთხვევებში ძალაუფლების ბოროტად გამოყენება იმდენად მარტივია, რომ მან ზოგადად შეიძლება დიდი ზიანი მიიყენოს მთელ დემოკრატიულ საზოგადოებას“. სასამართლომ სულ ახლახან გაიმეორა, რომ უნდა არსებობდეს ნათელი, დეტალური წესები სატელეფონო საუბრების მოსმენის თაობაზე, მაგრამ ამავე დროს, მიყურადების საიდუმლო საშუალებებზე, როგორცაა კომუნიკაციის მოპოვება, აღნიშნა, რომ კანონის „განჭვრეტადობის“ საჭიროება არ მოითხოვს, რომ პირს შეეძლოს განჭვრეტა იმისა, თუ როდის მოახდენენ სახელმწიფო მოხელეები მათი კომუნიკაციის მოპოვებას ისე, რომ მათ მოახდინონ თავიანთი

116 კრუსლინი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Kruslin v. France), No. 11801/85, 24.4.90, სერია ა, No. 176-B, პარ. 34-5; ჰუვიგი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Huvi v. France), No. 11105/84, სერია ა, No. 176-B, 24.4.90, პარ. 33-4. მსგავს გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებით, რომელიც ეხება მოსასმენ აპარატურას, იხილეთ ვეტერი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Vetter v. France), No. 59842/00, 31.5.05. ასევე იხილეთ ლამბერტი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Lambert v. France), No. 23618/94, 24.8.98 – ერთხმად მე-8 მუხლის დარღვევა, რომელშიც ეროვნულმა სასამართლოებმა არ დააკმაყოფილეს მომჩივნის საჩივარი მისი სატელეფონო საუბრების მოსმენის თაობაზე იმ საფუძველზე, რომ ის იყო მესამე მხარის სატელეფონო საზი, რომელიც ისმინებოდა. საქმეზე ნასირ ჩოდჰარი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Nasir Choudhary v. UK), No. 40084/98, განიხილება 4.5.99, სასამართლომ დაადგინა, რომ 1985 წლის კომუნიკაციის მოპოვების შესახებ კანონი იყო საკმარისად ნათელი მე-8(2) მუხლის მიზნებისთვის, უშვებდა რა სატელეფონო ზარების მოსმენას, როდესაც არსებობდა საკმარისი საფუძველი იმისდასაჯერებლად, რომ სატელეფონო საუბრის ერთ-ერთმა მონაწილემ მოსმენაზე თანხმობა განაცხადა.

117 No. 36437/97, 4.5.00, 8 BHRC 449. ასევე იხილეთ დიმიტრუ პოპესკუ რუმინეთის წინააღმდეგ (Dumitru Popescu v. Romania), No. 71525/01, 26.4.07.

118 კლასი და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ (Klass and others v. Germany), სერია ა, No. 28, 6.9.78, პარ. 55.

119 No. 62540/00, 28.6.07.

120 No. 25198/02, 10.2.09.

121 No. 58243/00, 1.7.08.

122 სერია ა, No. 28.6.9.78.

ქვეყნის ადაპტაცია¹²³. საქმე კოპი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Kopp v. Switzerland*)¹²⁴ ეხება იურიდიული ფირმის სატელეფონო საუბრების მოპოვებას და, შესაბამისად, წარმოშვა საკითხი ადვოკატი-კლიენტის კონფიდენციალობის (პრივილეგიის) შესახებ. ამ შემთხვევაში სასამართლომ¹²⁵ დაადგინა:

გასაცარია, რომ დავალება უნდა იყოს გაცემული ფოსტის იურიდიული დეპარტამენტის თანამშრომელზე, რომელიც თავის მხრივ წარმოადგენს აღმასრულებელს და მასზე არ ვრცელდება დამოუკიდებელი მოსამართლის ზედამხედველობა, განსაკუთრებით კი ისეთ მგრძნობიარე სფეროში, როგორიცაა ადვოკატსა და კლიენტს შორის კონფიდენციალური ინფორმაცია, რომელიც პირდაპირ ეხება განსაცხელის უფლებებს.

მე-8 მუხლი არ დარღვეულა საქმეზე უზუნი გერმანიის წინააღმდეგ (*Uzun v. Germany*)¹²⁶, რომელიც ეხებოდა საზოგადოებაში ტერორისტი ეჭვმიტანილის გადაადგილების მეთვალყურეობას, გლობალური პოზიციონირების სისტემის (GPS) გამოყენებით. ეროვნული კანონმდებლობის განჭვრეტადობასთან და კანონის უზენაესობასთან შესაბამისობის განხილვისას, სასამართლომ აღნიშნა, რომ ვინაიდან GPS-ის გამოყენება ნაკლებ ჩარევას ახდენს ადამიანის პირად ცხოვრებაში, ვიდრე ტელეკომუნიკაციის მიყურადება, ასეთ შემთხვევებში უფრო მკაცრი სტანდარტების გამოყენება პირდაპირ შესაბამისობაში არ არის.

- 6.369 სახელმწიფო უწყების მიერ განხორციელებული ჩხრეკა გამოკვლეულ იქნა როგორც გამოყენებული ღონისძიების კანონიერების, ისე მისი პროპორციულობის კუთხით. საქმეზე ფუნკე საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Funke v. France*)¹²⁷, რომელიც ეხება მომჩივნის სახლის ჩხრეკას საფრანგეთის საბაჟო უწყების მიერ და ფინანსური საბუთების ამოღებას, სასამართლომ დაადგინა, რომ კონვენციის მე-8 მუხლის პირველი პუნქტით დადგენილი ოთხკომპონენტიანი უფლებიდან, სამი წარმოადგენდა განხილვის ობიექტს, კონკრეტულად კი – პირადი ცხოვრების, საცხოვრებლის და მიმოწერის პატივისცემა. გამოყენებული ღონისძიებები მიჩნეულ იქნა სახელმწიფო უწყების კანონიერი მიზნისთვის არაპროპორციულად. უპირველესი მიზეზი კი იყო საჭირო სასამართლო უწყების არარსებობა. სხვა შესაბამისი შეზღუდვები და პირობები ფრანგული კანონმდებლობით მიჩნეულ იქნა „ძალიან მსუბუქად და ხარვეზებით სავსედ“, რაც საბაჟოს თანამშრომლებს ძალიან ფართო ძალაუფლებას ანიჭებდა, მათ შორის, ექსკლუზიურ კომპეტენციას, შეეფასებინათ შემოწმების სისწრაფე, რაოდენობა, ხანგრძლივობა და წონა¹²⁸. ეროვნული კანონმდებლობა, რომელიც არეგულირებს მიმოწერის ჩხრეკას და ამოღებას, ასევე არ არის შესაბამისობაში „კანონით დადგენილის“ ტესტთან საქმეზე ლავენცი ლატვიის წინააღმდეგ (*Lavents v. Latvia*)¹²⁹, პირველ რიგში, იმიტომ, რომ ის არ არეგულირებს ღონისძიების მოქმედების ვადას ან იმ მიზეზებს, რის შედეგადაც შეიძლება მოხდეს მისი გამოყენება. როდესაც სახელმწიფო უწყების წამომადგენლებს შეუძლიათ სასამართლო უწყების გარეშე განახორციელონ ჩხრეკა, უნდა არსებობდეს „ძალიან მკაცრი შეზღუდვები“ ასეთ უფლებებზე იმისათვის, რომ მოხდეს მე-8 მუხლის დარღვევის პრევენცია¹³⁰.

123 ვებერი და სარავია გერმანიის წინააღმდეგ (*Weber and Saravia v. Germany*), No. 54934/00, განჩინება 29.6.06, პარ. 93 (ფოსტის, ელექტრონული მიმოწერის და ტელეკომუნიკაციის კონფიდენციალურობაზე შეზღუდვების თაობაზე აქტი 1968). ასევე იხილეთ კენედი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Kennedy v. UK*), No. 26839/05, 18.5.10 (2000 წლის საგამოძიებო ძალაუფლების შესახებ კანონით დადგენილი დამატური შეზღუდვების ადეკვატურობა კომუნიკაციის მოპოვების საშუალებებზე – არ არის დარღვევა მე-8 მუხლის ან მე-6(1) მუხლის).

124 No. 23224/94, 25.3.98.

125 იქვე, პარ. 74.

126 No. 35623/05, 2.9.10.

127 No. 10828/84, სერია ა, No. 256-A, 25.2.93, ასევე იხილეთ კრემიუ საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Cremieux v. France*) No. 11471/85; 25.2.93 და მიაილე საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Miaihe v. France*) No. 12661/87, 25.2.93.

128 No. 10828/84. სერია ა; No. 256-ა; 23.2.93 პარ 57.

129 No. 58442/00, 28.11.02. ასევე იხილეთ ესტრიხი ლატვიის წინააღმდეგ (*Estrih v. Latvia*), No. 73819/01, 18.1.07 (პატიმრის უფლება გრძელვადიან პაემანზე, რომელიც კანონით არის დადგენილი და რომელიც არ იყო ცნობილი საზოგადოებისთვის – მე-8 მუხლის დარღვევა).

130 ასევე იხილეთ, კამენზინდი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Camenzind v. Switzerland*), No. 21353/93, 16.12.97; ვან როსემი ბელგიის წინააღმდეგ (*Van Rossem v. Belgium*), No. 41872/98, 9.12.04.

6.370 საქმეში ჩაპელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Chappell v. UK*)¹³¹ მომჩივანი იყო ვიდეოკასეტების დილერი, რომელიც საქმიანობდა ტერიტორიაზე, რომელიც მის სამსახურს აკავშირებდა მის სახლთან. საქმე ეხება ჩხრეკის განხორციელებას პოლიციის მიერ, რომლითაც ხდებოდა ვიდეოს მოძიება წინასწარ შეთანხმებულ დროს საავტორო უფლებების დარღვევისთვის. სასამართლომ აღნიშნა, რომ უმაღლესი სასამართლოს მოსამართლის მიერ ხაზგასმული პრობლემა, რომ ერთდროული ჩხრეკა (რომელიც 16 თუ 17 კაცის მიერ ხორციელდებოდა) აქცევდა ბრძანების აღსრულებას უფრო მკაცრს, ვიდრე ის უნდა ყოფილიყო¹³², მაგრამ მომჩივნის მე-8 მუხლით დადგენილ უფლებაში ჩარევა მიჩნეულ იქნა კანონიერი მიზნის პროპორციულად, იცავდა რა მოსარჩელის საავტორო უფლებებს. მომჩივანი ჟურნალისტის სახლის, ოფისის და მანქანის ჩხრეკა საქმეზე ერნსტი და სხვები ბელგიის წინააღმდეგ (*Ernst and others v. Belgium*)¹³³ მიჩნეულ იქნა დისპროპორციულად ჩხრეკის ორდერში მითითებული სიტყვების გამო, რომლითაც დაშვებული იყო „ჩხრეკა და ნებისმიერი დოკუმენტის თუ საგნის ამოღება, რომელსაც შესაძლოა დახმარება გაეწია გამოძიებისთვის“, ყოველგვარი შეზღუდვის გარეშე. ორდერში არ იყო მითითებული ინფორმაცია გამოძიების შესახებ, ადგილის შესახებ, სადაც ჩხრეკა უნდა ჩატარებულიყო ან იმ ნივთების შესახებ, რაც უნდა ყოფილიყო ამოღებული და მომჩივნები არ იყვნენ ინფორმირებულნი ჩხრეკის მიზეზების თაობაზე.

6.371 საქმე ნეიმეცი გერმანიის წინააღმდეგ (*Neimetz v. Germany*)¹³⁴ ადასტურებს, რომ ოფისის ჩხრეკა ასევე უნდა იქნას განხილული მე-8 მუხლის ფარგლებში. მომჩივანი ადვოკატის ოფისი გაჩხრიკა პოლიციამ, რომელმაც გაჩხრიკა დოკუმენტების ოთხი კარადა, სადაც ინახებოდა კლიენტების შესახებ დოკუმენტები. შესაბამისად, ჩხრეკის ობიექტი იყო კორესპონდენცია და სასამართლომ აღნიშნა, რომ მე-8 (1) მუხლი არ მოიცავს ტერმინ „მიმოწერის“ კვალიფიკაციას, როგორც ეს არის, მაგალითად, სიტყვა „ცხოვრების“ შემთხვევაში¹³⁵. არ აქვს მნიშვნელობა, მიმოწერა პროფესიული ხასიათის იყო თუ არა. დადგინდა, რომ განხორციელებული ჩხრეკა არღვევდა პროფესიულ საიდუმლოებას ისე, რომ ის არაპროპორციული იყო, პირველ რიგში იმიტომ, რომ ჩხრეკის ორდერი ძალიან ფართო ფარგლებში იყო დადგენილი, ვინაიდან უშვებდა დოკუმენტების ჩხრეკას და ამოღებას ყოველგვარი შეზღუდვების გარეშე¹³⁶. საპროცესო დამტკიცებების შესაბამისად მოქმედების ვერაუზუნველყოფა პოლიციის მიერ ადვოკატის კომპიუტერის ჩხრეკისას, იწვევს მე-8 მუხლის დარღვევას და იმის დადგენას, რომ განხორციელებული ჩხრეკა და ამოღება იყო არაპროპორციული საქმეში *Wieser and Bicos Beteiligungen v. Austria*¹³⁷. საქმეზე ბაკი გერმანიის წინააღმდეგ (*Bucj v. Germany*)¹³⁸, პოლიციის მიერ მომჩივნის სახლის და ოფისის ჩხრეკა დადგინდა (ოთხი ხმით სამის წინააღმდეგ), რომ არის დისპროპორციული და ახდენს ჩარევას მე-8 მუხლით დადგენილ უფლებებში, ვინაიდან ის ეხება სისხლის სამართლის პროცედურებს მისი შვილის (და არა თავად მომჩივნის) წინააღმდეგ ისეთ წვრილმან საგზაო მოძრაობის დანაშაულებზე, როგორიცაა სიჩქარის გადამეტება.

131 No. 10461/83, სერია ა; No. 142. 30.3.89.

132 იქვე, პარ. 65.

133 No. 33400/96, 15.7.03. ასევე ადგილი ჰქონდა მე-10 მუხლის დარღვევას.

134 No. 13710/88 16.12.92. ასევე იხილეთ: *Société Colas Est* და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Société Colas Est and others v. France*), No. 37971/97, 16.4.02; როემენანდ შმიტი ლუქსემბურგის წინააღმდეგ (*Roemenand Schmit v. Luxembourg*), No. 51772/99, 25.2.03.

135 იქვე, პარ. 32.

136 იქვე, პარ. 37. ასევე იხილეთ, მაგ. ელჩი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Elçi and others v. Turkey*), Nos. 23145/93 და 25091/94, 13.11.03 (ადვოკატის ოფისის ჩხრეკა და კონფიდენციალურობით დაცული პროფესიული მასალების ავტორიზაციის გარეშე გატანა); სმირნოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Smirnov v. Russia*), No. 71362/01, 7.6.07 (ადვოკატის სახლის ჩხრეკა პროფესიული საიდუმლოს დამცავი ღონისძიებების გარეშე); ანდრე და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (*André and others v. France*), No. 18603/03, 24.7.08 (იურიდიული ფირმის ჩხრეკა და ამოღება საგადასახადო ინსპექტორების მიერ მტკიცებულების მოსაპოვებლად კორპორაციული კლიენტების მიმართ).

137 No. 41604/98, 28.4.05.

138 No. 4158/05, 12.1.10.

მე-8 მუხლით დადგენილი უფლებები ვრცელდება ისეთ საკითხზე, როგორიცაა პოლიციის მიერ საკუთარი ძალაუფლების გამოყენება, საჯაროდ გააჩეროს და განხრიკოს პირები. ეს დადგინდა ისეთ საქმეებზე, როგორიცაა გილანი და ქვინტონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Gillan and Quinton v. UK*)¹³⁹, რომელიც ეხება მომჩივნის ჩხრეკას იარაღის გამოფენის ტერიტორიაზე, სადაც დაგეგმილი იყო დემონსტრაცია. სასამართლომ დაადგინა, რომ 2000 წლის ტერორიზმის აქტის შესაბამისად იძულებითი ღონისძიების გამოყენება პირის მიმართ, როგორიცაა მათი პირადი ჩხრეკა, ასევე ტანსაცმლის, პირადი ნივთების დეტალური ჩხრეკა აშკარად წარმოადგენს პირადი ცხოვრების უფლებაში ჩარევას. სასამართლომ ასევე დაადგინა, რომ კანონმდებლობა არ იყო საკმარისად ნათელი და არ ითვალისწინებდა ადეკვატური სამართლებრივი დაცვის მექანიზმებს ძალადობის წინააღმდეგ. 2000 წლის აქტი რთავს ნებას პოლიციას, გააჩეროს და განხრიკოს ფეხით მოსიარულე კონკრეტულ ადგილას, თუ ისინი ამას ჩათვლიან „საჭიროდ“ ტერორიზმის აქტის აღმოფხვრის მიზნით. ძალის გამოყენება უნდა იყოს მიჩნეული „საჭიროდ“ და მისი პროპორციულობის შემოწმების საჭიროება არ დგას. ნებართვის ხანგრძლივობა 28 დღეს შეადგენს, მაგრამ მისი განახლება შესაძლებელი იყო და ვრცელდებოდა დიდ გეოგრაფიულ ტერიტორიაზე. ჩხრეკის ჩატარების მიზანი იყო ისეთი ნივთების ძიება, რომელიც ტერორიზმისა შეიძლება იქნეს გამოყენებული, მაგრამ არ არის აუცილებელი, რომ ჩხრეკის ჩამტარებელ ოფიცერს ჰქონდეს „გონივრული ეჭვი“ და არც იმის საჭიროება არსებობდა ოფიცერისთვის, რომ მას სუბიექტური ეჭვი ჰქონოდა პირთან დაკავშირებით, რომელსაც აჩერებდა და ჩხრეკდა. არც სახელმწიფოს მდივნის ან დამოუკიდებელი მიმოხილველის თანხმობა ან მის მიერ გადამოწმება და არც სასამართლო განხილვის შესაძლებლობა იქნა მიჩნეული ადეკვატურად იმისათვის, რომ მომხდარიყო ძალაუფლების ბოროტად გამოყენების შეზღუდვა. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა, რომ ადგილი ჰქონდა მე-8 მუხლის დარღვევას.

- 6.372 საქმეზე მაკლოუდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McLeod v. UK*)¹⁴⁰ სასამართლომ დაადგინა, რომ პოლიციის მიერ მომჩივნის სახლში შესვლა იწვევს მისი მე-8 (1) მუხლით დადგენილი უფლებების დარღვევას. პოლიცია მომჩივნის სახლში შეიჭრა თითქოსდა იმისთვის, რომ მოეხდინა დაპირისპირების პრევენცია, რომელიც შესაძლოა გაჩენილიყო მაშინ, როდესაც მომჩივნის ყოფილი მეუღლე ცდილობდა სხვადასხვა ნივთების სახლიდან გატანას. სახლში შესვლის უფლებამოსილება იმისათვის, რომ მომხდარიყო მშვიდობიანი ცხოვრების შელახვის პრევენცია, მოიჩნეოდა, რომ საკმარისად განჭვრეტადი და ხელმისაწვდომი იყო ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისად. ჩარევის მიზანი იყო არეულობის და დანაშაულის პრევენცია, მაგრამ პოლიციის მიერ გამოყენებული საშუალებები იყო ამ მიზნის დისპროპორციული. პოლიციამ ვერ შეძლო იმის დადგენა, ყოფილ მეუღლეს ჰქონდა თუ არა სახლში შესვლის უფლება (რეალურად, მას ამის უფლება არ ჰქონდა) და მას შემდეგ, რაც მოხდა პოლიციის ინფორმირება, რომ მომჩივანი ადგილზე არ იმყოფებოდა, ისინი არ უნდა შესულიყვნენ სახლში, ვინაიდან საკმარისად ნათელი იყო, რომ დანაშაულის და არეულობის რისკი არ არსებობდა. შესაბამისად, ადგილი ჰქონდა დარღვევას. მსგავსი დასკვნა გაკეთდა საქმეზე კიგანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Keegan v. UK*)¹⁴¹, რომელშიც პოლიციას ჰქონდა სახლის ჩხრეკის ორდერი ნაქურდალის ამოსაღებად. მომჩივნები კი ამ სახლში ცხოვრობდნენ ექვსი თვის განმავლობაში და ეჭვმიტანილთან არანაირი კავშირი არ ჰქონიათ და პოლიციას არ ჰქონდა ჩატარებული წინასწარი მოკვლევა, ისე განახორციელა რეიდი დილით ადრე.

139 No. 24755/94, 23.9.98.

140 No. 28867/03, 18.7.06.

141 იხილეთ, მაგ. პუზინას ლიტივის წინააღმდეგ (*Puzinas v. Lithuania*), No. 44800/98, 14.3.02; პეტროვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Petrov v. Bulgaria*), No. 15197/02, 22.5.08; მოისევეი რუსეთის წინააღმდეგ (*Moiseyev v. Russia*), No. 62936/00, 9.10.08; გაგიუ რუმინეთის წინააღმდეგ (*Gagiu v. Romania*), No. 63258/00, 24.2.09; სზულუქი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Szuluk v. UK*), No. 36936/05, 2.6.09.

- 6.373 პატიმრების წერილების (მათი ოჯახის წევრების, ადვოკატების, ექიმების და სამედიცინო პერსონალის, სტრასბურგის ინსტიტუტების და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების) მოპოვება გახდა კონვენციის ფარგლებში რამდენიმე საქმის საფუძველი¹⁴². იტალიის კანონმდებლობა, რომელიც ნებას რთავს მსგავსი მიმოწერის მოპოვებას, მიჩნეულ იქნა მე-8 მუხლის დარღვევად, ვინაიდან აკლდა მნიშვნელოვანი დეტალი: ის არ ადგენდა ვადას, რომელშიც მონიტორინგის განხორციელება იქნებოდა დაშვებული და არც იმ მიზეზებს, რა მიზეზითაც შეიძლებოდა მომხდარიყო მსგავსი ღონისძიების გამოყენება¹⁴³. საქმეზე კოტლერი რუმინეთის წინააღმდეგ (*Cotler v. Romania*)¹⁴⁴ მე-8 მუხლი დაირღვა იმის გამო, რომ ჩარევა მოხდა მომჩივანი პატიმრების მიმოწერაში ევროკომისიასთან და ადამიანის უფლებათა სასამართლოსთან: ფოსტა დაგვიანდა; წერილები იყო გახსნილი; მას არ მიეწოდა ადეკვატური წერილობითი მასალები. მიუხედავად იმისა, რომ პატიმრების მიმოწერის გარკვეული სახის კონტროლი დაშვებულია, ის ფაქტი, რომ წერილების დაწერის და მიღების შესაძლებლობა წარმოადგენს გარე სამყაროსთან კონტაქტის ერთადერთ საშუალებას, მნიშვნელოვანი ფაქტორია, რომელიც უნდა იყოს გათვალისწინებული. საქმეზე სილვერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Silver v. UK*)¹⁴⁵, რომელიც ეხება პატიმრების პარლამენტის წევრებთან, სოლისიტორებთან და სხვებთან მიმოწერის მოპოვების სამართლებრივი რეგულირების მეთოდებს, სხვადასხვა მიზეზის გამო დადგინდა, რომ იყო საკმარისად არაგანჭვრეტადი ან აწესებდა გაუმართლებელ შეზღუდვებს, რაც არღვევდა მე-8 მუხლს¹⁴⁶. სასამართლომ აღნიშნა ადვოკატთან მიმოწერის განსაკუთრებული მნიშვნელობა, რომელიც თავის მხრივ წარმოადგენს კონფიდენციალურს. მსგავსი მიმოწერის გახსნა კი დასაშვებია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ არსებობს გონივრული ეჭვი, რომ ის შეიცავს უკანონო ინფორმაციას. კონფიდენციალური წერილები არ უნდა იყოს წაკითხული, გარდა გამონაკლისი შემთხვევებისა. მაგრამ მე-8 მუხლით არ არის დადგენილი პატიმრის უფლება, განახორციელოს სატელეფონო ზარები (განსაკუთრებით კი იმ შემთხვევაში, როდესაც მიმოწერა შესაძლებელი და ადეკვატურია)¹⁴⁷.
- 6.374 სამართლებრივად კონფიდენციალური მიმოწერის მნიშვნელობა შეზღუდული იყო საქმეში ფოსლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Fosleu v. UK*)¹⁴⁸, სადაც მომჩივნის მიმოწერა, მათ შორის, მის ოურიდიულ წარმომადგენელთან, სასამართლო ბრძანებით გადამისამართდა მის მეურვესთან გაკოტრების საქმეში (რომელიც ასევე სასამართლოს მიერ დანიშნული მიძღვნილი იყო), რომელიც ხსნიდა წერილებს, კითხულობდა მათ, აქსეროსებდა და საბუთებში დებდა. მსგავსი ჩარევა მიჩნეულ იქნა დისპროპორციულად და მე-8 მუხლის დარღვევად¹⁴⁹.
- 6.375 მე-8 მუხლი ასევე იცავს დაკავებულის უფლებას, ეკონტაქტოს საკუთარ ოჯახს. საქმეში პოლტორაკი უკრაინის წინააღმდეგ (*Poltoratskiy v. Ukraine*)¹⁵⁰, შეზღუდვები

142 კალოგერო დიანა იტალიის წინააღმდეგ (*Calogero Diana v. Italy*), No. 15211/89, 15.11.96; დომენიჩინი იტალიის წინააღმდეგ (*Domenichini v. Italy*), No. 15943/90, 15.11.96; მესინა (No. 2) იტალიის წინააღმდეგ (*Messina* (No. 2) v. Italy), No. 25498/94, 28.9.00.

143 No. 38565/97, 3.6.03 (ასევე ადგილი ჰქონდა 34-ე მუხლის დარღვევას).

144 Nos. 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75 და 7136/75, სერია ა, No. 61, 25.3.83.

145 ასევე იხილეთ რადაჯი და სხვები პოლონეთის წინააღმდეგ (*Radaj and others v. Poland*), Nos. 29537/95 და 35453/97, 28.11.02; ნილსენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Nilsen v. UK*), No. 36882/05, განიხილა 9.3.10 (ციხის სამსახურის მიერ გატარებული ღონისძიებები სერიოზული მკვლელობის მიერ ავტობიოგრაფიის გამოქვეყნების პრევენციისთვის – დაუშვებელი).

146 No. 13590/88, სერია ა, No. 233-A, 25.3.92. ასევე იხილეთ ექინცი და აქალინი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ekinci and Akalın v. Turkey*), No. 77097/01, 30.1.07.

147 A.B. ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*A.B. v. Netherlands*), No. 37328/97, 29.1.02, პარ. 92.

148 No. 33274/96, 20.6.00.

149 ასევე იხილეთ ლუორდო იტალიის წინააღმდეგ (*Luordo v. Italy*), No. 32190/96 და ბოტარო იტალიის წინააღმდეგ (*Bottaro v. Italy*), No. 56298/00, 17.7.03 (ანკრეტი მომჩივნის მიმოწერა დიდი ხნის განმავლობაში იხრიაკებოდა).

150 No. 38812/97, 29.4.03, პარ. 148. დამატებით იხილეთ 6.104 და 6.447. ასევე, იხილეთ, მაგ. სარი და ჩოლაკი თურქეთის წინააღმდეგ (*Sari and Çolak v. Turkey*), Nos. 42596/98 და 42603/98, 4.4.06 (პატიმრობა პოლიციაში); კუჩერა

დაწესებული მომჩივანი პატიმრის კომუნიკაციაზე ოჯახის წევრებთან (ადვოკატთან), გამოწვეული იყო იუსტიციის სამინისტროს შიდა „ინსტრუქციებით“, რომელიც არ იყო გამოქვეყნებული დოკუმენტი და არ იყო ხელმისაწვდომი საზოგადოებისთვის. შესაბამისად, მომჩივნის მე-8 მუხლით დადგენილ უფლებებზე დაწესებული შეზღუდვები არ იყო „კანონთან შესაბამისი“.

- 6.376 საქმეზე მაკვეი, ონეილი და ევანსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McVeigh, O'Neill and Evans v. UK*)¹⁵¹ მომჩივნები დავობდნენ მათთვის მე-8 მუხლით გარანტირებული უფლებების დარღვევაზე, რაც ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის შელახვაში გამოიხატება იმ საფუძვლით, რომ მოხდა მათთვის მეუღლეებთან ურთიერთობის პრევენცია, მაშინ როდესაც ისინი დაკავებულნი იყვნენ პოლიციის მიერ ტერორიზმის პრევენციის შესახებ 1976 წლის ბრძანების ფარგლებში (დამატებითი დროებითი დებულებები). კომისიამ დაადგინა მე-8 მუხლის დარღვევა ამ შემთხვევაში, ვინაიდან არ არსებობდა რისკი იმისა, რომ დაკავებულები გაიქცეოდნენ, გაანადგურებდნენ მტკიცებულებას ან ჩაიდენდნენ დანაშაულს¹⁵². კომისიამ დაადგინა, რომ „იმ მომენტში, როდესაც პირი დაკავებულია, მისი შესაძლებლობა სწრაფად დაამყაროს კომუნიკაცია ოჯახთან, ძალიან მნიშვნელოვანია. ოჯახის წევრის გაუგებარი გაუჩინარება მოკლე ვადითაც კი, შესაძლოა, დიდი ალელების მიზეზი გახდეს“¹⁵³. შესაბამისად, ადგილი ჰქონდა მე-8 მუხლის დარღვევას საქმეში ფერლა პოლონეთის წინააღმდეგ (*Ferla v. Poland*)¹⁵⁴ იმ შეზღუდვების შედეგად, რომელიც დაწესებული იყო კომუნიკაციაზე მომჩივნასა, რომელიც წინასწარ პატიმრობაში იყო პოლიციაში, და მეუღლეს შორის, იმ მიზეზით, რომ ის შესაძლოა ბრალდების მხარის მოწმე ყოფილიყო: 11 თვის განმავლობაში ერთი შეხვედრის უფლება მიჩნეულ იქნა არაპროპორციულად. მომჩივნის მეუღლემ სახელმწიფოს წარმომადგენელს განუცხადა, რომ მას არანაირი ინფორმაცია არ ჰქონდა და მათ ვერ შეძლეს პრევენციის სხვა საშუალების მოძიება (მაგალითად, როგორიცაა ციხის ოფიცრის ზედამხედველობა).

პირადი ინფორმაციის პოლიციაში შენახვა, გამოყენება და გამჟღავნება

- 6.377 პირადი მონაცემების ხელმისაწვდომობის და პერსონალური მონაცემების კონფიდენციალობის საკითხი განხილულია ქვემოთ 6.422 და 6.427 პუნქტებში.

ექვმიტანილის შესახებ ინფორმაციის მოგროვება და შენახვა პოლიციის დოკუმენტებში (მათ შორის, თითის ანაბეჭდები, დნმ-ის პროფილი)¹⁵⁵ წარმოშობს რამდენიმე საკითხს, როგორიცაა ინფორმაციის შენახვის საჭიროება და ის გარემოებები, როდესაც ინფორმაციის გამჟღავნება დასაშვებია ექვმიტანილისთვის ან მესამე მხარისთვის. მე-8 მუხლით დადგენილი ოჯახური და პირადი ცხოვრების პატივისცემა ადგენს დაცვის გარკვეულ ხარისხს მათთვის, ვის შესახებაც ინფორმაცია ინახება პოლიციის დოკუმენტებში. ექვმიტანილის მე-8(1) მუხლით დადგენილ უფლებებში ჩარევა შეიძლება დასაბუთებული იყოს პოლიციის მიერ, მაგალითად, ისეთი საფუძვლით, როგორიცაა არეულობის ან დანაშაულის პრევენციის ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების დაცვის მიზნით ინფორმაციის შენახვის საჭიროება და სადავო ღონისძიება უნდა იყოს შესაბამისობაში კანონთან და უნდა იყოს დასახული მიზნის პროპორციული. მაგალითად, უდავოა, რომ საქმეზე მიურეი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Murray v. UK*)¹⁵⁶ ჯარის მიერ განხორციელებული სხვადასხვა ღონისძიებები, მათ შორის, პერსონალური

სლოვაკიის წინააღმდეგ (*Kučera v. Slovakia*), No. 48666/99, 17.7.07; მოისევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Moiseyev v. Russia*), No. 62936/00, 9.10.08.

151 Nos. 8022/77, 8025/77 და 8027/77, 18.3.81.

152 იქვე, პარ. 237-40.

153 იქვე, პარ. 237.

154 No. 55470/00, 20.5.08.

155 ვან დერ ველდენი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Van der Velden v. Netherlands*), No. 29514/05, განჩინება 7.12.06; ს. და მარპერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*S. and Marper v. UK*), Nos. 30562/04 და 30566/04, 4.12.08.

156 No. 18731/91, 28.10.94.

მონაცემების ჩაწერა პირველი მომჩივნის და მისი ოჯახის წევრების შესახებ და მისი ფოტოების გადაღება მისი ინფორმირების და თანხმობის გარეშე, წარმოადგენდა მე-8 (1) მუხლით დადგენილ უფლებებში ჩარევას.

3.378 საქმეზე ლიანდერი შვედეთის წინააღმდეგ (*Leander v. Sweden*)¹⁵⁷ არ იყო სადავო, რომ პოლიციის საიდუმლო რეესტრში შენახული ინფორმაცია წარმოადგენდა მომჩივნის პირად ცხოვრებას. სასამართლომ დაადგინა, რომ როგორც ამ ინფორმაციის შენახვა, ისე გამჟღავნება და, ამავე დროს, მომჩივნისთვის ამ ინფორმაციის გაქარწყლებებზე უარი, წარმოადგენდა მის უფლებაში ჩარევას, პატივი ეცათ მისი პირადი ცხოვრებისთვის, რაც კონვენციის მე-8(1) მუხლით არის დადგენილი. ლეანდერის საქმე ეხებოდა ეროვნული უშიშროების სენსიტიურ თანამდებობებზე მუშაობის შესახებ ინფორმაციის შენახვას. შვედეთის კანონმდებლობით დადგენილი იყო ფართო დისკრეცია პოლიციის საიდუმლო რეესტრის შესახებ ინფორმაციის მოგროვებაზე, მაგრამ არსებობდა შეზღუდვა ამ ინფორმაციაზე და ამ რეესტრში ჩაწერა არ ხდებოდა მხოლოდ ორგანიზაციის წევრობისთვის, ან სხვა რაიმე ფორმით, რომლითაც პირმა გამოხატა პოლიტიკური მოსაზრება. დამატებით, დისკრეციის შეზღუდვა ხდებოდა სახელმწიფო ინსტიტუტების მიერ (საიდანაც მხოლოდ ერთი იყო საჯარო და საკმარისად ხელმისაწვდომი იმისათვის, რომ გათვალისწინებული ყოფილიყო სასამართლოს მიერ) და იმ მოთხოვნით, რომ ინფორმაცია უნდა ყოფილიყო საჭირო პოლიციის საიდუმლო სამსახურისთვის და უნდა მომსახურებოდა ისეთ მიზანს, როგორიცაა „ეროვნული უსაფრთხოების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის“ გამოვლენა და პრევენცია. დეტალური და კონკრეტული დებულებები არსებობდა იმის თაობაზე, თუ რა სახის ინფორმაცია შეიძლება გამჟღავნებულიყო, რომელი უწყებისთვის და რა გარემოებებში მომხდარიყო ინფორმაციის გადაცემა, რა პროცედურების მიხედვით უნდა მომხდარიყო ინფორმაციის გამჟღავნების შესახებ გადაწყვეტილების მიღება. სასამართლომ მიერ მიჩნეულ იქნა, რომ მსგავსი პროცედურები ადგენს ადეკვატურ განმარტებას პოლიციისთვის მინიჭებული დისკრეციული უფლებამოსილების არსისა და ფორმის შესახებ¹⁵⁸. საქმეზე ს და მარპერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*S and Marper v. UK*)¹⁵⁹ მომჩივნებმა სადავო გახადეს 1984 წლის პოლიციის და სისხლის სამართლის მტკიცებულების შესახებ კანონის 64-ე ნაწილი, რომელიც ნებას რთავდა პოლიციას, აეღო თითის ანაბეჭდები და დნმ-ის ნიმუში სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენაში ეჭვმიტანილი პირისგან და რომელიც შეიძლება შენახული ყოფილიყო განუსაზღვრელი ვადით, იმ შემთხვევაშიც კი, თუ სისხლის სამართალწარმოება დასრულდა გამართლებით ან ბრალის მოხსნით. სასამართლომ დაადგინა, რომ დნმ-ის მონაცემთა ეროვნული ბაზა დიდ როლს ასრულებდა დანაშაულის გამოვლენასა და პრევენციაში, მაგრამ მან გააკრიტიკა ნიმუშების შენახვის უფლებამოსილების ბლანკეტური ბუნება, ვინაიდან მონაცემების შენახვა ხდებოდა მიუხედავად ეჭვმიტანილის ქმედების ბუნებისა და სიმძიმისა ან მასში ჩართული პირის ასაკისა. ძალიან მცირე შესაძლებლობა არსებობდა იმისა, რომ გამართლებულ პირს საკუთარი მონაცემები მონაცემთა ბაზიდან ამოეღო და არ არსებობდა მონაცემების შენახვის დამოუკიდებელი გადასინჯვისთვის დადგენილი კრიტერიუმები. სასამართლომ გამოხატა შეშფოთება იმ პირების შესაძლო სტიგმატიზაციის თაობაზე, ვინც უნდა იქნას მიჩნეული უდანაშაულოდ ბრალის დადგენამდე (განსაკუთრებით კი, არასრულწლოვნები). შესაბამისად, ადგილი ჰქონდა მომჩივნის უფლებაში დისპროპორციულ ჩარევას, რაც არღვევდა მე-8 მუხლით დადგენილ უფლებას. დარღვევას არ ჰქონია ადგილი საქმეზე გარდელი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Gardel v. France*)¹⁶⁰, სადაც მომჩივანი 30 წლით დაარეგისტრირეს სექსუალური მოძალადეების ეროვნულ მონაცემთა ბაზაში, მას შემდეგ რაც დამნაშავედ

157 No. 9248/81, სერია ა, No. 116, 26.3.87.

158 იქვე, პარ. 54-6.

159 Nos. 30562/04 და 30566/04, 4.12.08.

160 No. 16428/05, 17.12.09. ახვევ იხილეთ: ბუშაკური საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Bouchacourt v. France*), No. 5335/06, 17.12.09; მ.ბ. საფრანგეთის წინააღმდეგ (*M.B. v. France*), No. 22115/06, 17.12.09; და ოტენი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Hautin v. France*), No. 6930/06, განჩინება 24.11.09.

ცნეს 15 წლის ასაკის ბავშვების გაუპატიურებაში და მიუსაჯეს სამუდამო პატიმრობა. მომჩივნის უფლებებში ჩარევა არ ყოფილა მიჩნეული დისპროპორციულად სახელმწიფოს ვალდებულების გათვალისწინებით – დაიცვას ბავშვები და სხვა მოწყვლადი პირები, მომჩივნისთვის ხელმისაწვდომი საპროცესო დებულებების და სახელმწიფოს თავისუფალი შეფასების ფარგლების ზღვარის გათვალისწინებით.

3.379 მე-8 მუხლით დადგენილი უფლების დარღვევას ადგილი ჰქონდა საქმეზე ჯემალეთინ ჯანლი თურქეთის წინააღმდეგ (*Cemalettin Canli v. Turkey*)¹⁶¹, სადაც პოლიციამ გააძულა ინფორმაცია მომჩივნის შესახებ სასამართლოში, რომელშიც ნათქვამი იყო არადაზავებულად, რომ ის წარმოადგენდა არალეგალური ორგანიზაციის წევრს (პოლიციის შესაბამისი რეგულაციის დარღვევით). საქმეში ტურეკი სლოვაკეთის წინააღმდეგ (*Turek v. Slovakia*)¹⁶² მომჩივანი აცხადებდა, რომ სახელმწიფო უშიშროების სააგენტომ შეინახა დოკუმენტი, რომელიც მის იდენტიფიცირებას ახდენდა როგორც ყოფილი კოლაბორაციონისტის, რაც წარმოადგენდა უსაფრთხოების შემოწმების უარყოფითი დასკვნის საფუძველს. ადგილი ჰქონდა მე-8 მუხლის დარღვევას, ვინაიდან არ არსებობდა არანაირი ეფექტიანი პროცედურა, რომლითაც მომჩივანი შეძლებდა საკუთარი პირადი ცხოვრების პატივისცემის უფლების დაცვას. ეროვნულმა სასამართლოებმა მოითხოვეს მომჩივნისგან, დაემტკიცებინა, რომ ჩარევა წინააღმდეგობაში იყო შესაბამის წესებთან, მაგრამ წესები იყო საიდუმლო და ისინი არ იყო ხელმისაწვდომი მომჩივნისთვის. M15-ის (გაერთიანებული სამეფოს უშიშროების სამსახურის) მიერ ინფორმაციის მოგროვება და შენახვა, რომელიც ეხებოდა პატრიცია ჰიუიტის და ჰარიეტ ჰარმანის¹⁶³ პირად ცხოვრებას, კომისიის მიერ დადგინდა, რომ არღვევდა მე-8 მუხლს, ვინაიდან ასეთი ჩარევის საფუძველს წარმოადგენდა მთავრობის არასავალდებულო და გამოუქვეყნებელი დირექტივა, რაც შესაბამისობაში არ იყო კანონთან¹⁶⁴. საქმეში ამანი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Amann v. Switzerland*)¹⁶⁵, პოლიციის მიერ მომჩივანზე ინფორმაციის შენახვა ეროვნული უშიშროების საბარათე ინდექსში, რომლითაც ხდებოდა მისი იდენტიფიცირება, როგორც რუსეთის საელჩოსთან კონტაქტის მქონე პირისა, დადგინდა, რომ არღვევდა მე-8 მუხლს, ვინაიდან შესაბამისი ეროვნული კანონმდებლობა არ იყო საკმარისად განჭვრეტადი.

6.380 საქმეზე ფრიდლი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Friedly v. Austria*)¹⁶⁶ მომჩივანმა მიიღო მონაწილეობა დემონსტრაციაში ვენაში, რომელიც უსახლკაროებს ეძღვნებოდა. მას პოლიციამ გადაულო ფოტოები და ვიდეო. პოლიციამ ასევე გადაამოწმა მისი ვინაობა და ჩაიწერა პერსონალური მონაცემები. ინფორმაცია შენახულ იქნა ადმინისტრაციულ ფაილებში, რომელიც 2001 წელს უნდა განადგურებულიყო, მაგრამ ის არ შენახულა კომპიუტერულ ფაილებში. კომისიამ დაადგინა, რომ ფოტოების გადაღება და შენახვა არ წარმოადგენდა მომჩივნის მე-8 მუხლით დადგენილ უფლებებში ჩარევას, ვინაიდან მისი პირადი ცხოვრების „შიდა რგოლში“ ჩარევას არ ჰქონია ადგილი, ის ეხებოდა საზოგადოებრივ ინციდენტს, რომელშიც მომჩივანმა ნებაყოფლობით მიიღო მონაწილეობა და ისინი გადაღებული იყო მხოლოდ სადავო ინციდენტის ჩაწერის და გამოძიების მიზნით. პირადი ინფორმაციის შენახვა მიჩნეულ იქნა ჩარევად მე-8 მუხლით დადგენილ უფლებებში, მაგრამ დადგინდა, რომ ეს ჩარევა იყო საჭირო დემოკრატიულ საზოგადოებაში დანაშაულის ან არეულობის პრევენციისთვის. სასამართლოს უფრო ახალი გადაწყვეტილება საქმეზე სკიაცა ვ. იტალიის წინააღმდეგ (*Sciacca v. Italy*)¹⁶⁷ ამტკიცებს,

161 No. 22427/04, 18.11.08.

162 No. 57986/00, 14.2.06.

163 ადამიანის უფლებათა ორგანიზაციის – „თავისუფლების“ – ყოფილი თანამშრომლები, რომლებიც ბოლოს გახდნენ პარლამენტის წევრი და მინისტრი მთავრობაში.

164 No. 20317/92, 1.9.93.

165 No. 27798/95, 26.2.00.

166 No. 15225/89, სერია ა, No. 305-B, 31.1.95.

167 No. 50774/99, 11.1.05. ასევე იხილეთ ხუზინი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Khuzhin and others v. Russia*), No. 13470/02, 23.10.08.

რომ ვონ ჰანოვერის (იხილეთ ზემოთ 6.355) საქმეზე, ფოტოების გამოქვეყნება ჯდება პირადი ცხოვრების უფლების ფარგლებში მე-8 მუხლის მიზნებისთვის. შემოსავლების პოლიციის მიერ პრესკონფერენციაზე ეჭვმიტანილის ფოტოს გამოქვეყნება, რომელიც შინა პატიმრობაში იმყოფება, წარმოადგენდა მე-8 მუხლის დარღვევას, რაც არ იყო „კანონთან შესაბამისობაში“. მსგავსი დასკვნა გაკეთდა საქმეზე გიორგი ნიკოლაიშვილი საქართველოს წინააღმდეგ (*Giorgi Nikolaishvili v. Georgia*)¹⁶⁸, სადაც მომჩივნის ფოტოპლაკატები წარწერით – „იძებნება“, გავრცელდა პოლიციის მიერ. მომჩივანი თავად არ იყო ეჭვმიტანილი, მაგრამ ითვლებოდა მოწმედ მკვლელობის საქმეში. ეროვნული კანონმდებლობით არ არსებობდა სამართლებრივი საფუძვლები მსგავსი ფოტოების გამოქვეყნებისთვის და, შესაბამისად, ჩარევა მე-8 მუხლით დადგენილ უფლებებში არ იყო „კანონთან შესაბამისი“. საქმეში ტომა რუმინეთის წინააღმდეგ (*Toma v. Romania*)¹⁶⁹ პოლიციის გადაწყვეტილება, მიეცა ნებართვა ჟურნალისტებისთვის გადაეღოთ ვიდეო და ფოტომასალა მომჩივნისთვის, რომელიც პოლიციის პატიმრობაში იმყოფებოდა, ვერ იქნება დასაბუთებული ვერანაირი კანონიერი მიზნებით, რომელიც მე-8 მუხლის (2) ნაწილით არის დადგენილი და, შესაბამისად, ადგილი ჰქონდა მე-8 მუხლის დარღვევას.

კანონით ფიზიკური ერთობის დაცვა

- 6.381 მე-8 მუხლი ფართო ვალდებულებას აკისრებს სახელმწიფოს, მოითხოვს რა მისგან, მიიღოს ადეკვატური პოზიტიური ღონისძიებები სისხლის სამართლის კანონმდებლობით, რომლითაც დაიცავს პირებს სხვა პირების მიერ განხორციელებული ძალადობრივი ქმედებებისგან. შესაძლებელია, რომ მე-3 მუხლით დადგენილ ვალდებულებებთან მოხდეს გარკვეული გადაფარვა. მაგალითად, საქმეზე მს ბულგარეთის წინააღმდეგ (*MC v. Bulgaria*)¹⁷⁰ (განხილული პუნქტში 6.82, ზემოთ) სასამართლომ დაადგინა, რომ სახელმწიფოებს კონვენციის მე-3 და მე-8 მუხლების მიხედვით აქვთ პოზიტიური ვალდებულება, „მიიღონ სისხლის სამართლის დებულებები, რომლითაც მოხდება გაუბატონების ეფექტიანად დასჯა და მათი პრაქტიკაში გამოყენება ეფექტიანი გამოძიების და სამართლებრივი დევნის საშუალებებით“.
- 6.382 სანდრა ჯანკოვიჩი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Sandra Jankovic v. Croatia*)¹⁷¹ არის საქმე, რომელშიც მე-8 მუხლით დადგენილი პოზიტიური ვალდებულება დავის საგანს წარმოადგენს. მომჩივანს ფიზიკური შეურაცხყოფა მიაყენა სამმა პირმა, როდესაც ის საკუთარ ბინაში შესვლას ცდილობდა, რაზეც სასამართლოს ნებართვა ჰქონდა. სასამართლომ აღნიშნა, რომ იმისათვის, რომ სახელმწიფომ შეასრულოს საკუთარი პოზიტიური ვალდებულება, კონვენცია მას არ ავალდებულებს, ჩაატაროს საკუთარ ხარჯზე სისხლის სამართლებრივი მოკვლევა ნებისმიერ შემთხვევაში – მსხვერპლის შესაძლებლობა, იმოქმედოს კერძო ბრალმდებლად ან როგორც დამარალეულმა მხარემ დამხმარე ბრალმდებლის როლში, როგორც ეს შესაძლებელი იყო ხორვატიის სისტემაში, დასაშვებია. მომჩივანმა დეტალური სარჩელი შეიტანა გენერალური პროკურორის სახელზე, აღწერა მასზე განხორციელებული ძალადობა და მიუთითა თავდამსხმელების ვინაობა და მისამართები. მისი საჩივარი დაუშვებლად იქნა ცნობილი იმ საფუძვლით, რომ ის არ იყო სრულყოფილი - თუმცა მიზეზები არ იყო დასაბუთებული. შესაბამისად, იქიდან გამომდინარე, რომ სახელმწიფო უწყებებმა არც სისხლის სამართლებრივი დევნა აღძრეს დამნაშავეების მიმართ და არც მომჩივანს მისცეს კერძო ბრალდებით მიმართვის საშუალება, სისხლის სამართლის დებულებები ცნობილ იქნა არასრულყოფილად და მე-8 მუხლით დადგენილი პოზიტიური ვალდებულების დამრღვევად.

168 No. 37048/04, 13.1.09.

169 No. 42716/02, 24.2.09.

170 No. 39272/98, 4.12.03, 15 BHRC 627.

171 No. 38478/05, 5.3.09.

6.383 სტრასბურგის სასამართლოში ძალიან იზრდება ოჯახში ძალადობის შესახებ საქმეების რაოდენობა, რომელთა უმეტესობაში სასამართლომ დაადგინა, რომ ეროვნულმა უწყებებმა არ გაატარეს საკმარისად ეფექტიანი ღონისძიებები მსხვერპლთა დაცვის მიზნით¹⁷². საქმეზე ახორვატიის წინააღმდეგ (A v. Croatia)¹⁷³ ეროვნულმა სასამართლოებმა გაატარეს გარკვეული ღონისძიებები იმისათვის, რომ მომჩივანზე არ მომხდარიყო თავდასხმა მისი მეუღლის მხრიდან. ბევრი ღონისძიება, როგორცაა დაკავების ვადა, ჯარიმები, ფსიქო-სოციალური მკურნალობა და პატიმრობა, უბრალოდ, არ აღსრულდა და ასევე სხვა ღონისძიებების, როგორცაა ფსიქიატრიული მკურნალობა, გამოყენება გვიანდებოდა. ვინაიდან ეს ღონისძიებები ვერ განხორციელდა, სასამართლომ დაადგინა, რომ მოპასუხე სახელმწიფომ ვერ შეძლო საკუთარი პოზიტიური ვალდებულების შესრულება, რაც კონვენციის მე-8 მუხლით არის დადგენილი და რაც მომჩივნის პირადი ცხოვრების პატივისცემაში გამოიხატება. სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულება, დადგენილი მე-8 მუხლით, ასევე მიჩნეულ იქნა, რომ დაირღვა საქმეზე ჰაჯდუოვა სლოვაკეთის წინააღმდეგ (Hajduova v. Slovakia)¹⁷⁴, ვინაიდან სახელმწიფო უწყებებმა ვერ შეძლეს მომჩივნის დაცვა საკუთარი მეუღლისგან, რომელსაც სერიოზული პიროვნული აშლილობა აწუხებდა. კონკრეტულად კი, სასამართლომ დაადგინა, რომ ეროვნულმა სასამართლოებმა ვერ იმოქმედეს კანონით დადგენილი ვალდებულების ფარგლებში მომჩივნის მიმართ. საქმეზე ბევასკუა და ს. ბულგარეთის წინააღმდეგ (Bevacqua and S. v. Bulgaria)¹⁷⁵ სასამართლომ გააკრიტიკა ეროვნული სასამართლოების უუნარობა, ემოქმედათ სწრაფად, დროებითი მეურვეობის შესახებ გადაწყვეტილების მისაღებად, რათა დაეცვათ პირველი მომჩივნის შვილი და არაეფექტიანი სანქციები იქნა გამოყენებული მომჩივნის მეუღლის ქმედებების კონტროლისთვის. ამ შემთხვევაში სასამართლომ დაადგინა, რომ ოჯახში ძალადობის ფაქტები აუცილებლად არ მოითხოვს გამოძიებას სახელმწიფოს მხრიდან ყველა შემთხვევაში, მსხვერპლის მიერ მოთხოვნილი სამართალწარმოებისგან განსხვავებით.¹⁷⁶

ოჯახური ურთიერთობა

6.384 ოჯახური ცხოვრების პატივისცემა გულისხმობს ოჯახის წევრებს შორის კონტაქტისა და ურთიერთობის დაცვას (ოჯახის განმარტებისთვის იხილეთ 6.357). ეს უფლება უმთავრესად ითვალისწინებს ადამიანის უფლებას, დაცული იყოს პირად ცხოვრებაში საჯარო ორგანოების თვითნებური ჩარევისგან, მაგრამ ამავდროულად ზოგიერთ შემთხვევაში მოიცავს პოზიტიურ ვალდებულებას სახელმწიფოს მხრიდან, რაც შეიძლება მოითხოვდეს გარკვეული ნაბიჯების გადადგმას, რათა უზრუნველყოფილი იყოს ოჯახური ცხოვრების პატივისცემა როგორც ინდივიდებს, ასევე კერძო ინსტიტუტებს შორის¹⁷⁷.

6.385 სასამართლომ განაცხადა¹⁷⁸, რომ:

იქ, სადაც დადგინდება ოჯახის კავშირი ბავშვთან, სახელმწიფომ უნდა იმოქმედოს იმგვარად, რომ მოხდეს აღნიშნული კავშირის განვითარება და უნდა შეიქმნას შესაბამისი საკანონმდებლო გარანტიები, რომლებიც შესაძლებელს ხდის, დაბადების მომენტიდან, ბავშვის ინტეგრაციას თავის ოჯახში.

მე-8 მუხლიდან დაკავშირებული ბევრი საქმე ბავშვთან კონტაქტს ეხება, მათ შორის,

172 ასევე იხილეთ ოჯახში ძალადობის საქმეები, განხილული მე-2 მუხლის ფარგლებში 6.47–6.48 ზემოთ.

173 No. 55164/08, 14.10.10.

174 No. 2660/03, 30.11.10. ასევე იხილეთ ე.ს. და სხვები სლოვაკეთის წინააღმდეგ (E.S. and others v. Slovakia) No. 8227/04, 15.9.09 (სახელმწიფომ ვერ უზრუნველყო ცოლის და შვილების ადეკვატური დაცვა მოძალადე ქმრისა და მამისგან – მე-3 და მე-8 მუხლების დარღვევა).

175 No. 71127/01, 12.6.08.

176 ბევასკუა და ს. ბულგარეთის წინააღმდეგ (Bevacqua and S v. Bulgaria), No. 71127/01, 12.6.08, პარ. 92.

177 იხილეთ ასევე აირი ირლანდიის წინააღმდეგ (Airey v. Ireland), სერია ა, No. 32, 9.10.79, პარ. 32; გლასერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Glaser v. UK), No. 32346/96, 19.9.00, პარ. 63.

178 მაგალითისთვის იხილეთ კიგანი ირლანდიის წინააღმდეგ (Keegan v. Ireland), No. 16969/90, სერია ა, No. 290, 26.5.94, პარ. 50; კროონ ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Kroon v. Netherlands).

საცხოვრებლის და ხელმისაწვდომობის საქმეები და საქმეები, რომლებიც ბავშვის მზრუნველობის ქვეშ მოთავსებას ეხება. სასამართლოს მიზანია გადახედოს ეროვნული ორგანოების მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებას და შეამოწმოს მათი შესაბამისობა კონვენციასთან, და არა ამ ორგანოების შეცვლა. არაერთხელ გაეცვა ხაზი, რომ ეროვნულ სასამართლო გადაწყვეტილებებში, სადაც საქმე ეხება მე-8 მუხლით გათვალისწინებულ მშობლისა და ბავშვის უფლებებს, უპირატესობა უნდა მიენიჭოს ბავშვის უფლებებს. ამავდროულად, თუ საჭიროა ინტერესთა დაბალანსება, უპირატესობა უნდა მიენიჭოს ბავშვის ინტერესებს¹⁷⁹.

- 6.386 სასამართლომ აღნიშნა, რომ ბავშვის მზრუნველობის ქვეშ მოთავსება, როგორც წესი, დროებითი ზომა უნდა იყოს და ნებისმიერი მიღებული ზომა უნდა იყოს შესაბამისობაში ბავშვის ოჯახთან დაბრუნების საბოლოო მიზანთან¹⁸⁰. კონვენცია ადგენს არაბინადარი მშობლის უფლებას, რომ ბავშვი მისთვის ხელმისაწვდომი იყოს ან ჰქონდეს ბავშვთან კონტაქტი, ბავშვის საუკეთესო ინტერესების გათვალისწინებით. შესაბამისად, ბევრი შემთხვევა დამოკიდებულია ბინადრობის და კონტაქტის შეზღუდვის პროპორციულობაზე. მშობლის უფლების ავტომატური ჩამორთმევა კანონის გამოყენებით, სასამართლო განხილვის გარეშე, ან ბავშვის ინტერესების გათვალისწინების გარეშე, დიდი ალბათობით, მე-8 მუხლს დაარღვევს¹⁸¹.
- 6.387 სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ „ძალიან სერიოზული დონის ჩარევაა ოჯახის გახლეჩა“¹⁸². ასეთი ზომის გამართლება იშვიათად თუ შეიძლება, მაგალითად, მხოლოდ მატერიალური სირთულეებით (როგორიცაა, არაშესაბამისი საცხოვრებელი სივრცე)¹⁸³. საქმეში იოჰანსენი ნორვეგიის წინააღმდეგ (Johansen v. Norway)¹⁸⁴, სასამართლომ აღნიშნა, რომ ბავშვის საუკეთესო ინტერესების გათვალისწინება „კრიტიკული მნიშვნელობისაა“ და ეროვნულ ორგანოებს ბავშვის მზრუნველობაში აყვანის შეფასებისას თავისუფლების მაღალი დონე აქვთ. თუმცა, სასამართლო უფრო მკაცრად გამოიკვლევს მშობელთა უფლებებისა და ბავშვთან კონტაქტის შეზღუდვას, რადგან მსგავსმა შეზღუდვებმა შეიძლება მშობელსა და ბავშვს შორის ოჯახური ურთიერთობა შეაფერხოს¹⁸⁵. სასამართლომ დაადგინა, რომ ბავშვის მზრუნველობის ქვეშ მოთავსება იოჰანსენის საქმეში პროპორციული იყო, თუმცა დედისთვის ბავშვთან კონტაქტის და მშობლის უფლებების შეზღუდვა მის ქალიშვილთან მიმართებით გაუმართლებლად და სახელმწიფო თავისუფლების არეალის მიღმა არსებულად მიიჩნია. საქმეში კ და ტ ფინეთის წინააღმდეგ (K and T v. Finland)¹⁸⁶ მომჩივნის შვილები სახელმწიფო მზრუნველობის ქვეშ იქნენ მოთავსებული დედის მრავალწლიანი ფსიქიკური აშლილობის გამო. მისი უმცროსი შვილი პირდაპირ საავადმყოფოდან, მშობიარობის ოთახიდან წაიყვანეს, ისე, რომ დედას ბავშვის გამოკვების საშუალებაც კი არ ჰქონია. სასამართლოს დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ სხვადასხვა პირობები უნდა იქნეს გათვალისწინებული მზრუნველობის ჩვეულებრივ საქმეებსა და საგანგებო შემთხვევებში, რადგან უკანასკნელ შემთხვევაში შეიძლება შეუძლებელი იყოს გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ყველა დაინტერესებული პირის ჩართვა. სასამართლომ დაადგინა, რომ „განსაკუთრებით საფუძვლიანი მიზეზები“ უნდა არსებობდეს, რათა გამართლეს ბავშვის დედისგან დაბადებისთანავე მოშორება დედის სურვილის წინააღმდეგ, ისე, რომ

179 მაგალითისთვის იხილეთ ელსჰოლცი გერმანიის წინააღმდეგ (*Elsholz v. Germany*), No. 25735/94, 31.7.00, პარ. 52; *TP* და *KM* გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*TP and KM v. UK*), No. 28945/95, 10.5.01, პარ. 72.

180 მაგალითისთვის იხილეთ ოლსონი შვედეთის წინააღმდეგ No. 1 (*Olsson v. Sweden (No. 1)*), No. 10465/83, სერია ა, No. 130, 24.3.88, პარ. 81.

181 მაგალითისთვის იხილეთ იორდაჩე რუმინეთის წინააღმდეგ (*Iordache v. Romania*), No. 6817/02, 14.10.08.

182 ოლსონი შვედეთის წინააღმდეგ (*Olsson v. Sweden (No. 1)*), No. 10465/83, სერია ა, No. 130, 24.3.88, პარ. 72.

183 ვალოვა და ვალა ჩეხეთის წინააღმდეგ *Wallová and Walla v. Czech Republic*, No. 23848/04, 26.10.06. იხილეთ ასევე, სავინი უკრაინის წინააღმდეგ (*Saviny v. Ukraine*), No. 39948/06, 18.12.08.

184 No. 17383/90, 7.8.96.

185 მაგალითისთვის ასევე იხილეთ კლემენო იტალიის წინააღმდეგ (*Clemeno v. Italy*), No. 19537/03, 21.10.08.

186 No. 25702/94, 12.7.01.

არც დედა და არც მისი პარტნიორი გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ჩართულები არ იყვნენ¹⁸⁷. კ და ტ-ს საქმეში იყო მე-8 მუხლის დარღვევა, რადგან არ იყო გადადგმული ადეკვატური ნაბიჯები ოჯახის რეუნიფიკაციისთვის.

- 6.388 საქმეში PC და S გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (PC and S v. UK)¹⁸⁸ მე-8 მუხლის დარღვევის ორი სხვადასხვა შემთხვევაა: პირველ რიგში, ადგილობრივი ორგანოების მიერ დედისგან ბავშვის დაბადებისთანავე მოცილებისას, რადგან არსებობდა მტკიცებულება, რომ დედას თავისი ბავშვებისთვის ზიანის მიყენებისკენ მიდრეკილება ჰქონდა. მე-8 მუხლის დარღვევა არა საგანგებო დაცვის ბრძანების მოპოვების გადაწყვეტილებამ, არამედ მისმა იმპლიმენტაციამ გამოიწვია. სასამართლომ გააკრიტიკა დაბადებისთანავე ბავშვის დედისგან მოცილების გადაწყვეტილებად სასტიკი ნაბიჯი – ასეთი ნაბიჯის აუცილებლობა ვერ დამტკიცდა, მაშინ როცა ბავშვი შეიძლებოდა დედასთან დაეტოვებინათ საავადმყოფოს ზედამხედველობის ქვეშ. მე-8 მუხლის დარღვევის მეორე ფაქტი საქმეში PC და S გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ მზრუნველობის ბრძანების და გაშვების ბრძანების შექმნის შედეგად წარმოიშვა. მე-8 მუხლი დაირღვა, რადგან არ იყო საკმარისი ლეგალური წარმომადგენლობა მსგავსი გადაწყვეტილების მისაღებად და ორ პროცესს შორის არ იყო საკმარისი დრო, რის შედეგადაც მომჩივანს არ ჰქონდა საშუალება ადეკვატურად მიეღო მონაწილეობა გადაწყვეტილების მიღების პროცესში¹⁸⁹. თუმცა საქმეში სკოძარი და ჯუნტა იტალიის წინააღმდეგ (Scozzari and Giunta v. Italy)¹⁹⁰, დედისთვის მშობლის უფლების ჩამორთმევით და ბავშვის დროებით მოშორებით მე-8 მუხლი არ დარღვეულა. ამ შემთხვევაში, დედა პიროვნული აშლილობით იტანჯებოდა და, შესაბამისად, არ ჰქონდა ოჯახისა და შვილების მოვლის საშუალება. მიუხედავად ამისა, სკოძარისა და გიუნტას საქმეში მე-8 მუხლი დაირღვა იმის გამო, რომ მშობელს შეეზღუდა ბავშვთან კონტაქტი და იმის გამო, რომ ბავშვი მოთავსებულ იქნა ორგანიზაცია Il Forteto-ში, რომლის ორი ლიდერი მსჯავრდებული იყო შეზღუდული შესაძლებლობების ადამიანების მიმართ არასათანადო მოპყრობასა და შეურაცხყოფაში. ბავშვის მომჩივნისგან მოშორება და მზრუნველობაში გადაყვანა გამართლებულ იქნა საქმეში ნიაორე საფრანგეთის წინააღმდეგ (Gnahore v. France)¹⁹¹, მას შემდეგ რაც ბავშვი საავადმყოფოში მოათავსეს მრავალჯერადი ჭრილობებით სხეულზე, ჩალურჯებით, ნაკაწრებით და ნაიარევით (და მიუხედავად იმისა, რომ მომჩივნის მიმართ თავდასხმის ბრალდება შეჩერებულ იქნა). სამედიცინო სპეციალისტების მიერ მცდარი დიაგნოზის დასმა, რის შედეგადაც მოხდება ბავშვის მზრუნველობაში გადაყვანა, აუცილებლად კონვენციის დარღვევას არ წარმოადგენს¹⁹².

პროფესიონალების მხრიდან არასწორი მსჯელობის ან შეფასების გამო ბავშვის მიმართ გატარებული ზომები აუცილებლად კონვენციის მე-8 მუხლთან შეუსაბამოაში არ არის. შესაბამისი სამედიცინო და სოციალური ორგანოები ვალდებული არიან დაიცვან ბავშვები და ვერ იქნებიან პასუხისმგებელი იმ საფუძვლიან ლევაზე, რომელიც მათ შეიძლება გაუჩნდეთ ბავშვის უსაფრთხოებასთან და მისი ოჯახის წევრთან მიმართებით და რაც შემდგომ, რეტროსპექტულად, არასწორი ან მცდარი გამოდგა.

- 6.389 საქმეში ა.დ. და ო.დ. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (A.D. and O.D. v. UK)¹⁹³ ბავშვი დარეგისტრირებულ იქნა როგორც რისკის ქვეშ მყოფი და გაიცა მისი დროებითი ზრუნვის ქვეშ მოთავსების ბრძანება, მას შემდეგ რაც მას დაუდგინდა ნეკნის მოტეხილობა. ოჯახს

187 იქვე, პარ. 168. იხილეთ ასევე ჰაასე გერმანიის წინააღმდეგ (*Haase v. Germany*), No. 11057/02, 8.4.04.

188 No. 56547/00, 16.7.02.

189 ასევე დადგენილ იქნა მე-8 მუხლის დარღვევა.

190 Nos. 39221/98 და 41963/98, 13.7.00.

191 No. 40031/98, 19.9.00, იხილეთ ასევე კოვეზი და მორსელი იტალიის წინააღმდეგ (*Covezzi and Morselli v. Italy*), No. 52763/99, 9.5.03, (ბრძანება მზრუნველობის ქვეშ აყვანის შესახებ სექსუალური ძალადობის ბრალდების შემდეგ).

192 R.K. და A.K. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*R.K. and A.K. v. UK*), No. 38000(1)/05, 30.9.08, პარ. 36.

193 No. 28680/06, 16.3.10.

მოუწია გადასულიყო სპეციალურ საოჯახო რესურსცენტრში, რომელიც მათი სახლიდან 150 მილის დაშორებით მდებარეობდა, რათა მომხდარიყო რისკების შეფასება, რის შემდეგაც მოხდა ბავშვების დროებით ოჯახში განთავსება, ოთხი თვით. მზრუნველობის ქვეშ მოთავსების ბრძანება გაუქმებულ იქნა მას შემდეგ, რაც დადგინდა, რომ ბავშვს მკიფე ძვლების დაავადება სჭირდა. მიუხედავად იმისა, რომ თავდაპირველი დაცვითი ზომები გამართლებულ იქნა, სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-8 მუხლის დარღვევა მაინც მოხდა, რადგან ადგილობრივი ორგანოების მიერ გადადგმული ნაბიჯები არაპროპორციული იყო: მოხდა მცდარი შესფასება, ოჯახი იძულებული იყო შეეცავლა ადგილმდებარეობა 12 კვირის განმავლობაში, ბავშვი ჩამოშორებულ იქნა მშობლებს რისკების შეფასების დროს (მაშინ როცა ნაკლებ ხარვეზითაც შეიძლება იმავე შედეგების მიღწევა) და, ამავდროულად, იყო დაყოვნება ბავშვის მშობლებთან დაბრუნების დროს, მას შემდეგ რაც რისკების შეფასების პროცედურა უკვე დასრულებული იყო. საქმეში მ.ა.კ. და რ.კ. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (M.A.K. and R.K. v. UK)¹⁹⁴, 9 წლის გოგონა საავადმყოფოში ფეხზე დაზიანებებით მოათავსეს. თავდაპირველად, საავადმყოფოს ექვი გაუჩნდა, რომ გოგონა შეიძლება სექსუალური ძალადობის მსხვერპლი ყოფილიყო, და მამას შვილის ნახვაზე შეზღუდვა დაუწესა. მოგვიანებით, აღმოჩნდა, რომ მას კანის იშვიათი დაავადება ჰქონდა და საავადმყოფოდან მალევე გაწერეს. სასამართლომ გაითვალისწინა, რომ გოგონას საავადმყოფოში მიღების ეტაპზე ძალადობის ექვისთვის საკმარისი საფუძველი არსებობდა, მაგრამ დაასკვნა, რომ დაირღვა მამისა და ქალიშვილის ოჯახური ცხოვრების უფლება, რადგან საავადმყოფოს ოთხი დღე დასჭირდა, რომ გოგონას მდგომარეობის შესახებ კონსულტაცია დერმატოლოგთან გაეწეო. ამავდროულად, დადგენილ იქნა მე-8 მუხლის კიდევ ერთი დარღვევა, როდესაც საავადმყოფომ მიიღო გადაწყვეტილება, ჩაეტერებინა ბავშვისთვის სისხლის ანალიზი და გადაეღო მისთვის სურათი, მიუხედავად მისი მშობლების აშკარა ინსტრუქციებისა.

მე-8 მუხლი შეიძლება დაირღვეს იმ შემთხვევებში, როდესაც შესაბამისი ორგანოები არ დგამენ ადეკვატურ ნაბიჯებს ბავშვის ოჯახში დასაბრუნებლად, მისი მზრუნველობაში გადაყვანის შემდეგ. მსგავსი დარღვევა აღმოჩენილ იქნა საქმეში კ.ა. ფინეთის წინააღმდეგ (K.A. v. Finland)¹⁹⁵, „სოციალური კეთილდღეობის სამსახურის მხრიდან ოჯახის შესაძლო გაერთიანების სერიოზული და გათვლილი მცდელობის“ არარსებობის გამო.

6.390 მე-8 მუხლი დარღვეული აღმოჩნდა საქმეში კუცნერი გერმანიის წინააღმდეგ (Kutzner v. Germany)¹⁹⁶, მშობლებისთვის ორი შვილის მიმართ მშობლობის უფლების ჩამორთმევისა და მათი მიძღვრა ოჯახში მოთავსების შედეგად. ამის მთავარი მიზეზი ის იყო, რომ მომჩივანნი მიჩნეულ იქნენ ბავშვის აღზრდისთვის არასაკმარისად ინტელექტუალურად განვითარებულად, თუმცა, ამავდროულად, გარკვეულწილად ბავშვების არასაკმარისი ემოციური განვითარების გამოც. თუმცა, მომჩივანთა მიმართ არ ყოფილა ბავშვების არასათანადოდ მოპყრობის ბრალდება და, შესაბამისად, აღნიშნული მიზეზები არასაკმარისი აღმოჩნდა, რათა მომხდარიყო ოჯახური ურთიერთობის გაწყვეტის გამართლება.

6.391 მე-8 მუხლი მოიცავს გარკვეულ პროცედურულ უფლებებს, რომელთა დარღვევაც დადგენილი იქნა მომჩივნის შვილის მზრუნველობის ქვეშ მოთავსებისას საქმეში მაკმაიკლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (McMichael v. UK)¹⁹⁷, რომელშიც არ მოხდა გარკვეული დოკუმენტების წარდგენა ეროვნული იურიდიული პროცესების მიმდინარეობისას:

უნდა გაირკვეს, საქმის კონკრეტული გარემოებების და მისაღები გადაწყვეტილების სერიოზული ხასიათის გათვალისწინებით, იყვნენ თუ არა მშობლები ჩართული

194 Nos. 45901/05 და 40146/06, 23.3.10.

195 No. 27751/95, 14.1.03.

196 No. 46544/99, 26.2.02.

197 No. 16424/90, სერია ა, No. 308, 24.2.95.

გადაწყვეტილების მიღების პროცესში, როგორც ერთიანობაში, იმ დონეზე, რათა მათ შეძლებოდათ საკუთარი ინტერესების ადეკვატური დაცვა.

სასამართლომ კიდევ უფრო განმარტა თავისი პოზიცია საქმეში ტ.პ. და კ.მ. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (T.P. and K.M. v. UK)¹⁹⁹, რომელშიც განაცხადა, რომ „განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ მშობელი იყოს ისეთ პოზიციაში, რომ მას ჰქონდეს წვდომა ინფორმაციაზე, რომელსაც შესაბამისი ორგანო გამოიყენებს მზრუნველობის ქვეშ მოთავსების გადაწყვეტილების მიღებისას“. შესაბამისად, მშობელს აქვს უფლება ინტერესი გამოხატოს, ინფორმირებული იყოს მისი ბავშვის მიერ წამოყენებული ბრალდების ხასიათისა და მასშტაბის შესახებ. მე-8 მუხლი დაირღვა საქმეში ტ.პ. და კ.მ. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (T.P. and K.M. v. UK), რადგან არ მოხდა ბავშვისა და სამედიცინო პროფესიონალის ინტერვიუს ვიდეოჩანაწერის წარდგენა არც მშობლებისთვის და არც უმაღლესი სასამართლოსთვის. ასეთი მასალის წარდგენა აუცილებელი იყო, ყოველგვარი მოთხოვნის გარეშე. ეროვნული სასამართლოს მიერ მშობლებისთვის გასაჩივრების პერიოდში დამატებითი მტკიცებულების გაჩენის შესახებ ინფორმაციის არმიწოდება, შეიძლება ჩაითვალოს მშობელთა გადაწყვეტილების პროცესში ადეკვატური ჩართვის მოთხოვნის დარღვევად¹⁹⁹.

თუმცა სასამართლომ ასევე ხაზი გაუსვა, რომ საგანგებო შემთხვევებში, როდესაც შესაბამისმა ორგანოებმა უნდა უზრუნველყონ ბავშვის უსაფრთხოება, შეიძლება შესაძლებელი არ იყოს, სიტუაციის საგანგებოებიდან გამომდინარე, კანონიერი მეურვეების გადაწყვეტილების პროცესში ადეკვატური ჩართვა. შეიძლება, არც იყოს ეს სასურველი, თუ ადამიანები, რომელთაც აქვს კანონიერი მეურვეობა ბავშვზე, ბავშვისთვის პირდაპირ საფრთხედ განიხილებიან²⁰⁰.

- 6.392 მშობლების ხელმისაწვდომობის უფლებასთან დაკავშირებით, სასამართლომ დაადგინა, რომ გადაწყვეტია, მიიღო თუ არა ეროვნულმა ორგანოებმა ყველა საჭირო ზომა, რათა მომხდარიყო ოჯახის გაერთიანება, თითოეული საქმის სპეციალური პირობების გათვალისწინებით²⁰¹. ადგილობრივ ორგანოებს შეიძლება მოეთხოვებოდეს „კონკრეტული იძულებითი ზომების“ მიღება ისეთი მშობლის მიმართ, რომელსაც არ სურს ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა, ადგილობრივი სასამართლოს მოთხოვნის შესაბამისად²⁰². გათვალისწინებულ იქნება ასევე იმ პროცესების მიმდინარეობის სისწრაფე, რომელშიც საქმე ეხება ბავშვს, რადგან ნებისმიერმა პროცესუალურმა შეყვონებამ შეიძლება გავლენა მოახდინოს საბოლოო შედეგზე²⁰³. თუმცა სახელმწიფოების თავისუფლების არეალი მშობელთა ხელმისაწვდომობასთან დაკავშირებით ბევრად უფრო ვიწროა, ვიდრე მზრუნველობაში აყვანასთან მიმართებით²⁰⁴.

სასამართლომ ხელმისაწვდომობის საკითხთან დაკავშირებით დაადგინა²⁰⁵, რომ:

მე-8 მუხლი მოითხოვს, ადგილობრივმა ორგანოებმა სამართლიანი ბალანსი დაიცვან ბავშვისა და მშობლის ინტერესებს შორის და ამ ბალანსის დაცვის პროცესში, განსაკუთრებული უპირატესობა უნდა მიენიჭოს ბავშვის საუკეთესო ინტერესებს, რამაც მისი ხასიათისა და სერიოზულობიდან გამომდინარე, შეიძლება გადაწონოს მშობლების ინტერესები.

198 No. 28945/95, 10.5.01.

199 ბუხბერგერი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Buchberger v. Austria*), No. 32899/96, 20.12.01.

200 მაგალითისთვის იხილეთ ვენემა ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Venema v. Netherlands*), No. 35731/97, 17.12.02; საპირისპიროდ, იხილეთ კოვეზი და მორსელი იტალიის წინააღმდეგ (*Covezzi and Morselli v. Italy*), No. 52763/99, 9.5.03.

201 ოლსონი შვედეთის წინააღმდეგ (*Olsson v. Sweden*) (No. 2), No. 13441/87, 27.11.92, პარ. 90.

202 მაგალითისთვის იხილეთ ჰანსენი თურქეთის წინააღმდეგ (*Hansen v. Turkey*), No. 36141/97, 23.9.03, პარ. 105.

203 H გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*H v. UK*), No. 9580/81, 8.7.87, პარ. 89-90.

204 მაგალითისთვის იხილეთ საჰინი გერმანიის წინააღმდეგ (*Sahin v. Germany*), No. 30943/96, 8.7.03, პარ. 65.

205 იქვე, პარ. 66.

6.393 საქმეში ჰოკანენი ფინეთის წინააღმდეგ (Hokkanen v. Finland)²⁰⁶ მომჩივნის ქალიშვილზე ზრუნავდნენ დედის მშობლები, მომჩივნის ცოლის გარდაცვალების შემდეგ, ბაბუამ და ბებიამ უარი განაცხადეს დამორჩილებოდნენ სასამართლოს ბრძანებას, რომელიც მეურვეობის უფლებას მომჩივანს აძლევდა და ადგილობრივმა ორგანოებმა ვერ უზრუნველყვეს მშობლის ბავშვზე ხელმისაწვდომობა. სასამართლომ დაადგინა, რომ დაირღვა მომჩივნის ოჯახური ცხოვრების უფლება იმ მომენტამდე, სანამ ბავშვი საკმარისად ზრდასრული არ იყო, რომ მისი აზრი, რომლის მიხედვითაც ის ეწინააღმდეგებოდა მომჩივანთან ცხოვრებას, გათვალისწინებული ყოფილიყო. საქმეში ამანალაჩიოაი რუმინეთის წინააღმდეგ (Amanalachioai v. Romania)²⁰⁷ მომჩივანი ასევე ჩიოდა, რომ მისი ქალიშვილის დედის მშობლები უარს აცხადებდნენ მისი ქალიშვილის სკოლის არდადეგების შემდეგ დაბრუნებაზე. ეროვნულმა სასამართლომ თავისი გადაწყვეტილება, არ ებრძანებინა ბებია-ბაბუისთვის შვილიშვილის მამასთან დაბრუნება, დააფუძნა მომჩივნის მატერიალურ შესაძლებლობებზე და მის ქმედებაზე, პოტენციურ სირთულეზე, რომელიც გოგონას ახალ ოჯახში ინტეგრაციისას განიცდიდა და გოგონას თავის ბებია-ბაბუსთან მიჯაჭვულობაზე. თუმცა სასამართლომ დაადგინა, რომ ეს მიზეზები არ არის ისეთი „განსაკუთრებული მნიშვნელობის“, რომ მოხდეს ოჯახური კავშირის დარღვევის გამართლება. სასამართლო ასევე კრიტიკული იყო ადგილობრივი ორგანოების პასიური მიდგომის და იმ შეწყობნების მიმართ, რომელიც მათ გამოიჩინეს კანონიერი გზების გამოყენებაში, რომელთა საშუალებითაც უნდა მომხდარიყო მომჩივნის შვილის დაბრუნება. ამ ქმედებების შედეგი კი იყო გოგონას ახალ გარემოში ინტეგრაციისთვის მხარის დაჭერა და იმ დე ფაქტო სიტუაციის კონსოლიდირება, რომელიც ეწინააღმდეგებოდა მომჩივნის მე-8 მუხლით გათვალისწინებულ უფლებას.

საქმეში გლასერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Glaser v. UK)²⁰⁸ მომჩივანი ჩიოდა, რომ ინგლისის და შოტლანდიის სასამართლოებმა ვერ შეძლეს იძულებით აღესრულებინათ მისი ბავშვთან კონტაქტის უფლება, მაშინ როცა ბავშვის დედა უარს აცხადებდა დამორჩილებოდა ამ ბრძანებებს. სასამართლომ დაადგინა, რომ მარმომხდარა მე-8 მუხლის დარღვევა ინგლისსა და შოტლანდიაში ბრძანების სასამართლოს ძალით აღსრულების „ხელმისაწვდომი და გასაგები“ სისტემის არსებობის გამო. სასამართლომ დაადგინა, რომ ასეთი პროცედურა შევიხრში მყოფი ინტერესების დაბალანსებას მოიცავს, განსაკუთრებით კი იმ შემთხვევებში, როცა ბავშვთან კონტაქტის იძულებითი ზომები თავად ბავშვს აგდებს საფრთხეში. ადგილობრივი იურიდიული პროცედურების გადახედვის შემდეგ, სასამართლომ დაასკვნა, რომ არცერთ ეტაპზე ადგილობრივ ორგანოებს იძულებითი ზომების მიღების საშუალება არ ჰქონიათ²⁰⁹. საპირისპიროდ, მე-8 მუხლი დაირღვა საქმეში ზავადკა პოლონეთის წინააღმდეგ (Zawadka v. Poland)²¹⁰, რომელშიც ეროვნულმა სასამართლოებმა ვერ შეძლეს გადაედგათ შესაბამისი ნაბიჯები, რათა მომხდარიყო მომჩივნის, მამის უფლების, ენახა თავისი ვაჟი, იძულებით აღსრულება მაშინ, როცა დედამ უარი განაცხადა დამორჩილებოდა მშობლებს შორის ცოტა ხნით ადრე მიღწეულ შეთანხმებას. საბოლოოდ, მომჩივანმა დაკარგა ბავშვთან მუდმივი კონტაქტი, მიუხედავად იმისა, რომ მისი უნარები, ყოფილიყო მშობელი, არასდროს დამდგარა ეჭვქვეშ. საქმეში ებერჰარდი სლოვენის წინააღმდეგ (Eberhard v. Slovenia)²¹¹ ადგილობრივი ორგანოების უუნარობა, აღესრულებინათ მომჩივნის, მამის უფლება და ის, რომ შესაბამისი სასამართლო პროცესი 4-წელიწად-ნახევრის განმავლობაში მიმდინარეობდა, მე-8 მუხლის დარღვევად იქნა მიჩნეული.

206 No. 19823/92, სერია ა, No. 299-A, 23.9.94.

207 No. 4023/04, 26.5.09.

208 No. 32343/96, 19.9.00, გაერთიანებულ სამეფოში ხელმისაწვდომობის უფლების გატარებისთვის, საპირისპიროდ, იხილეთ, *M.A. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (M.A. v. UK)*, No. 35242/04, 26.4.05.

209 იქვე, პარ. 86.

210 No. 48542/99, 23.6.05 (გადაწყვეტილება 4 ხმით სამის წინააღმდეგ).

211 Nos. 8673/05 და 9733/05, 1.12.09.

6.394 მე-8 მუხლი არ დარღვეულა საქმეში საჰინი გერმანიის წინააღმდეგ (*Sahin v. Germany*)²¹², რომელშიც მომჩივანი მამის უფლება ენახა თავისი შვილი, არ აღსრულდა, რადგან მშობლებს შორის არსებულ სერიოზულ დაძაბულობას შეიძლება გავლენა მოეხდინა მათ ქალიშვილზე. მაშინ როცა პალატამ დაადგინა, რომ გადაწყვეტილების მიღების პროცესი არ იყო გამართული, რადგან ეროვნულმა სასამართლომ არ მოისმინა მომჩივნის 5 წლის ქალიშვილის აზრი, დიდმა პალატამ²¹³ დაადგინა, რომ სასამართლოსთვის საკმარისი იყო ბავშვის ნაცვლად დაყრდნობოდა ექსპერტი ფსიქოლოგის დასკვნას. საპირისპიროდ, საქმეში ზომერფელდი გერმანიის წინააღმდეგ (*Sommerfeld v. Germany*)²¹⁴ დადგინა, რომ მისაღები იყო ეროვნული სასამართლოს გადაწყვეტილება, არ მოეპოვებინა დამატებითი ფსიქოლოგიური დასკვნა, რადგან მომჩივნის 13 წლის ქალიშვილმა აშკარად გამოთქვა თავისი სურვილი, რომ არ სურდა მამის ნახვა. გადაწყვეტილების მიღების პროცესის არაადეკვატურობა მიჩნეულ იქნა მე-8 მუხლის დარღვევად საქმეში ს ფინეთის წინააღმდეგ (*C v. Finland*)²¹⁵, რომელშიც სასამართლომ ბრძანება, რომლის მიხედვითაც ორ 12 წლის შვილზე მეურვეობის უფლება ეძლეოდა მამას, შეცვლილ იქნა უზენაესი სასამართლოს მიერ (დედის პარტნიორის სასარგებლოდ). სასამართლომ დაადგინა, რომ ბავშვების აზრს ექსკლუზიური წონა ჰქონდა, მაშინ როცა სხვა არცერთი ფაქტორი გათვალისწინებული არ იყო, განსაკუთრებით კი მომჩივნის, როგორც მამის უფლებები, რის შედეგადაც ბავშვებს მიენიჭათ „უპირობო ვეტო“, რომლითაც შეცვლილ იქნა სასამართლოს წინა გადაწყვეტილება, რომელიც მომჩივნის სასარგებლოდ იყო გამოტანილი. ის ასევე გააკრიტიკეს ზეპირი მოსმენის არჩაბარების გამო და იმის გამო, რომ არ იქნა მიღებული დამატებითი ზომები, როგორიცაა ექსპერტის დასკვნის მოსმენა.

6.395 ადგილობრივი ორგანოების მიერ ჰააგის კონვენციით გათვალისწინებული საბოლოო დაბრუნების ბრძანების იმპლიმენტაციისთვის საჭირო ადეკვატური ნაბიჯების ვერგადადგმა ან ბრძანების აღსრულებისას დაყოვნებამ, შეიძლება ასევე გამოიწვიოს მე-8 მუხლის დარღვევა²¹⁶. საქმეში ბარჯამი ალბანეთის წინააღმდეგ (*Barjami v. Albania*)²¹⁷, სასამართლომ დაადგინა, რომ დაირღვა მე-8 მუხლი, რადგან ადგილობრივმა ორგანოებმა ვერ შეძლეს აღსრულებინათ სასამართლო გადაწყვეტილება, რომლის მიხედვითაც ბავშვზე (რომელიც მომჩივნის ცოლმა საბერძნეთში წაიყვანა) მეურვობა მომჩივანს ერგო. სასამართლო კრიტიკული იყო, რომ იმ საქმეებში, სადაც ბავშვის გატაცება ხდებოდა, პრაქტიკული გამოსავალი არ არსებობდა – ალბანეთი ჰააგის კონვენციის ხელმოწერის არ წარმოადგენს და გაეროს ბავშვთა უფლებების კონვენციის იმპლიმენტაციაც არ მოუხდენია. თუმცა საქმეში ნოილინგერი და შურუკი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Neulinger and Shuruk v. Switzerland*)²¹⁸ დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ სასამართლოს ბრძანება, პირველი მომჩივნის შვილი ისრაელში დაბრუნებულიყო, მე-8 მუხლს დაარღვევდა (მიუხედავად იმისა, რომ ბავშვის თავდაპირველი წამოყვანა ისრაელიდან თავისი დედის მიერ, არამართებულად იყო მიჩნეული). სასამართლომ

²¹² No. 30943/96, 8.7.03. თუმცა, დადგენილ იქნა მე-14 მუხლის დარღვევა მე-8-თან ერთად – იხილეთ 6.605.

²¹³ თუმცა 12 ხმით 5-ის წინააღმდეგ.

²¹⁴ No. 31871/96, 8.7.03.

²¹⁵ No. 18249/02, 9.5.06.

²¹⁶ იხილეთ იგნაკოლო-ზენიდე რუმინეთის წინააღმდეგ (*Ignaccolo-Zenide v. Romania*), No. 31679/96, 25.1.00; სილვესტერი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Sylvester v. Austria*), Nos. 36812/97 და 40104/98, 24.4.03; იგლესიას გილი და AUI ესპანეთის წინააღმდეგ (*Iglesias Gil and AUI v. Spain*), No. 56673/00, 29.4.03; მეირი პორტუგალიის წინააღმდეგ (*Maire v. Portugal*), No. 48206/99, 26.6.03; კარაჯიჩი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Karadzic v. Croatia*), No. 35030/04, 15.12.05; ბიანჩი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Bianchi v. Switzerland*), No. 7548/04, 22.6.06; კარლსონი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Carlson v. Switzerland*), No. 49492/06, 6.11.08; მაკრეადი ჩეხეთის წინააღმდეგ (*Macready v. Czech Republic*), Nos. 4824/06 და 15512/08, 22.4.10; საპირისპიროდ, იხილეთ მომუსო და ვაშინგტონი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Maumousseau and Washington v. France*), No. 39388/05, 6.12.07 (ბავშვის ამერიკის შეერთებულ შტატებში მამასთან დაბრუნებაზე უარის თქმა ჰააგის კონვენციით – მე-8 მუხლი არ დარღვეულა); სერჟიდესი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Serghides v. Poland*), No. 31515/04, 2.11.10 (ბავშვის დაბრუნების ბრძანების გაუქმება, მას შემდეგ რაც ის დედამ მოიტაცა, ორივე მშობლის მიერ არადადამაკმაყოფილებელი ქცევის გამო – მე-8 მუხლი არ დარღვეულა).

²¹⁷ No. 35853/04, 12.12.06.

²¹⁸ No. 41615/07, 6.7.10.

დაადგინა, რომ ბავშვის დაბრუნება არ უნდა იქნეს გადაწყვეტილი „ავტომატურად ან მექანიკურად“, როდესაც ჰაავის კონვენციასთან გვაქვს საქმე, რადგან ბავშვის საუკეთესო ინტერესები შეიძლება მრავალ სხვადასხვა გარემოებაზე იყოს დამოკიდებული. სასამართლომ აღნიშნა, რომ ბავშვი შვეიცარიაში ჩამოვიდა 2005 წელს, 2 წლის ასაკში და მას შემდეგ მუდმივად იქ ცხოვრობდა. ის ჯერ ბაღში, შემდეგ კი სკოლაში დადიოდა, საუბრობდა ფრანგულად და გააჩნდა შვეიცარიული ეროვნება. სამედიცინო დასკვნებმა აჩვენა, რომ მის სავარაუდო გადასვლას სერიოზული შედეგები ექნებოდა მასზე. შესაბამისად, სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ ისრაელში დაბრუნება მის საუკეთესო ინტერესებში არ შედიოდა. ბავშვის აყვანასთან დაკავშირებული საკითხები შეიძლება უკავშირდებოდეს მე-8 მუხლს, მიუხედავად იმისა, რომ კონვენციაში შვილების/გაშვილების უფლების შესახებ არაფერი წერია²¹⁹. საქმეში კიგანი ირლანდიის წინააღმდეგ (*Keegan v. Ireland*)²²⁰ დადგენილ იქნა ოჯახური ცხოვრების უფლების დარღვევა, რადგან ადგილობრივი კანონმდებლობა უფლებას აძლევდა ბავშვის დედას, ბავშვი გაეშვილებინა დაბადებიდან მცირე პერიოდში მამის თანხმობის ან მისთვის ინფორმაციის მიწოდების გარეშე²²¹:

ასეთი მდგომარეობა არა მხოლოდ საშიშროების ქვეშ აყენებდა მომჩივნის კავშირს თავის შვილთან, არამედ იწყებდა ისეთ პროცესს, რომლის შეზღუდვაც სავარაუდოდ შეუძლებელი იქნებოდა და, შესაბამისად, მომჩივანს ბავშვის აყვანის მსურველებთან შედარებით მეურვეობისთვის შეჯიბრში წამგებიან პოზიციაში აყენებდა.

თუმცა საქმეში, სიოდერბეკი შვედეთის წინააღმდეგ (*Soderback v. Sweden*)²²², ბავშვის გაშვილების შედეგად მე-8 მუხლი არ დარღვეულა, მიუხედავად იმისა, რომ მომჩივანს წარეთვა ოჯახური ცხოვრების უფლება თავის ქალიშვილთან, მასთან შეხვედრების სიმცირის გამო და რადგან გოგონა მეურვე მამასთან ცხოვრობდა მას შემდეგ, რაც ის 18 თვის გახდა. საქმეში ვაგნერი და ჯ.მ.ვ.ლ. ლუქსემბურგის წინააღმდეგ (*Wagner and J.M.W.L.v. Luxemburg*)²²³, პირველი მომჩივანი ჩიოდა ადგილობრივი ორგანოების უარზე ელიარებიანთ და აღესრულებინათ პერუს სასამართლოს გადაწყვეტილება, რომლის მიხედვითაც მომჩივანმა კანონიერად იშვილა 3 წლის პერუელი გოგონა (მეორე მომჩივანი), რომელიც მშობლებმა მიატოვეს. ამის მიზეზი, ლუქსემბურგის კანონში იმ ჩანაწერის არარსებობა იყო, რომლის მიხედვითაც მხოლოდ ერთ მშობელს ბავშვის აყვანა შეეძლებოდა. სასამართლომ დაადგინა, რომ ბავშვის საუკეთესო ინტერესები უნდა ყოფილიყო საქმეში გადამწყვეტი – ეროვნულ სასამართლოებს არ შეეძლოთ უარი ეთქვათ კანონიერ საფუძველზე, რომელიც პერუში შეიქმნა და რომელიც თანხედრაში იყო მე-8 მუხლით განსაზღვრულ ოჯახური ცხოვრების უფლებასთან. საქმეში ემონეტი და სხვები შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Emonet and others v. Switzerland*)²²⁴, მომჩივნები ჩიოდნენ, რომ ზრდასრული ადამიანის (რომელსაც მნიშვნელოვნად შეზღუდული უნარები გააჩნდა) შვილად აყვანა მისი დედის პარტნიორის მიერ, კანონის მიხედვით, დედასა და შვილს შორის ურთიერთობის გაწყვეტას ნიშნავდა. გაითვალისწინა რა, რომ კანონის ბრმად და ავტომატურად გამოყენება მომჩივნის საქმეში უგულებელყოფდა ბიოლოგიურ და სოციალურ რეალობებს, სასამართლომ დაადგინა, რომ ამ საქმეში მე-8 მუხლის დარღვევას ჰქონდა ადგილი. პროცედურულმა დარღვევებმა გამოიწვია მე-8 მუხლის დარღვევა საქმეში X ხორვატიის წინააღმდეგ (*X v. Croatia*)²²⁵. მომჩივანი იტანჯებოდა პარანოიდული შიზოფრენიით. მისი ქმედუნარიოდ ცნობის გადაწყვეტილების შედეგად, ის სრულად იქნა გამოთიშული თავისი ქალიშვილის

219 ფრეტე საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Fretté v. France*), No. 36515/97, 26.2.02, პარ. 32.

220 No. 27229/95, 6.9.99.

221 კიგანი ირლანდიის წინააღმდეგ (*Keegan v. Ireland*), No. 16969/90, სერია ა, No. 290, 26.5.94, პარ. 55.

222 No. 24484/97, 28.10.98.

223 No. 76240/01, 28.6.07.

224 No. 39051/03, 13.12.07.

225 No. 12233/04, 17.7.08.

გაშვილების პროცესიდან (მოუხედავად იმისა, რომ მისთვის არ ჩამოურთმევიათ მშობლის უფლებები).

- 6.396 საქმეში მარქსი ბელგიის წინააღმდეგ (*Marckx v. Belgium*)²²⁶, დადგინდა, რომ ბელგიის კანონი არალეგიტიმურობის შესახებ, რომელიც შეიცავდა შვებულებას ქონების ანდერძით დატოვებასა და გაცემაზე, არღვევდა მე-8 მუხლით გარანტირებულ ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლებას²²⁷. საქმეში კრუნი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Kroon v. Netherlands*)²²⁸ მომჩივანი მამის მშობლობის უფლება ვერ იქნებოდა აღიარებული, თუკი დედის ქმარი უარს არ იტყოდა მამობაზე. ეს მე-8 მუხლის დარღვევად იქნა მიჩნეული: „ოჯახური ცხოვრების პატივისცემა მოითხოვს, რომ ბიოლოგიურ და სოციალურ რეალობას მიენიჭოს უპირატესობა ლეგალურ პრეზუმეციაზე, რომელიც მოცემულ შემთხვევაში, ეწინააღმდეგება არსებულ ფაქტს და ყველა დაინტერესებული პირის ინტერესს, და არ ემსახურება არავის“²²⁹. იგივე პრინციპი გამოყენებულ იქნა საქმეში ზნამენსკაია რუსეთის წინააღმდეგ (*Znamenskaya v. Russia*)²³⁰, რომელშიც ეროვნულმა ორგანოებმა არ ცნეს ბიოლოგიური მამის ახალდაბადებული ბავშვის მამობის უფლება და, შესაბამისად, დაარღვიეს მე-8 მუხლი. ბავშვის დაბადების მომწივნის მომჩივნის ყოფილი ქმრის სახელი ჩაიწერა, ამის მიზეზი კი ლეგალური პრეზუმეცია იყო, რომ განქორწინებიდან 300 დღის განმავლობაში ბავშვის მამა ყოფილი ქმარი იყო, რის გამოც მომჩივანმა ვერ შეძლო ბავშვის მამის სახელის შეცვლა, მიუხედავად იმისა, რომ მამობის შესახებ დავა არ მიმდინარეობდა. მე-8 მუხლი დაირღვა საქმეში როჟანსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Rozanski v. Poland*)²³¹, რადგან არ არსებობდა არანაირი ხელმისაწვდომი პროცედურა, რომლის მიხედვითაც მომჩივანს შეეძლო დაედგინებინა თავისი მამობა. საპირისპიროდ, საქმეში შოფმანი რუსეთის წინააღმდეგ (*Shofman v. Russia*)²³², მომჩივანი ჩიოდა, რომ არ არსებობდა გზა, რომლითაც მას შეეძლო თავისი მამობის პრეზუმეციის გადახედვა (რომ ის იყო მისი ცოლის შვილის მამა) შესაბამისი ვადის გასვლის შემდეგ (ერთი წელი ბავშვის დაბადებიდან), იმ გარემოებებში, როდესაც მას შეატყობინეს, რომ ის არ იყო ბავშვის მამა და მიუხედავად იმისა, რომ დნმ-ის ტესტები, რომლებიც სასამართლოს წინაშე იქნა წარდგენილი, ადასტურებდა, რომ ის არ იყო მამა. ამ შემთხვევაში დადგინდა, რომ სამართლიანი ბალანსი დაცული არ იყო და მე-8 მუხლი დარღვეული იყო.

- 6.397 უფლება, გახდეს მშობელი (ან არ გახდეს), იყო მსჯელობის საკითხი საქმეში ევანსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Evans v. UK*)²³³. მომჩივანი ჩიოდა, რომ ინ ვიტრო განაყოფიერების (IVF) შემდეგ, ადგილობრივი კანონმდებლობა უფლებას აძლევდა მის ყოფილ პარტნიორს, უარი ეთქვა მის და მისი პარტნიორის მიერ ერთად შექმნილი ემბრიონების „შენახვაზე“ (მას შემდეგ, რაც სამედიცინო მიზეზებით, მისი საკვრცხეები ამოჭრილი იქნა).

226 No. 6833/74, სერია ა, No. 31, 13.6.79.

227 იხილეთ ასევე *კემპი და ბურიმი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Camp and Bourimi v. Netherlands)*, No. 28369/95, 3.10.00. საპირისპირო გადაწყვეტილება ჰაასი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Haas v. Netherlands*), No. 36983/97, 13.1.04 (მე-8 მუხლი არ მიესადაგება, რადგან ლიმიტირებული კონტაქტი არალეგიტიმურ, არაღიარებულ ვაჟსა და სავარაუდო მამას შორის ვერ იქნება აღქმული, როგორც „ოჯახური ცხოვრება“).

228 No. 18535/91, სერია ა, No. 297-C, 27.10.94.

229 იქვე, პარ. 40. შეადარეთ ეს გადაწყვეტილება საქმეს *იუსეფი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Yousef v. Netherlands)*, No. 33711/96, 5.11.02 (მე-8 მუხლი არ დარღვეულა, როცა მომჩივანი ცდილობდა ხელი შეემაღლა მისი ქალიშვილის ოჯახური მდგომარეობისთვის). იხილეთ ასევე ნილუნდი ფინეთის წინააღმდეგ (*Nylund v. Finland*), No. 27110/95, 29.6.99 (მშობლობის პროცედურა არ არის თვითნებური).

230 No. 77785/01, 2.6.05. თუმცა მოსამართლეები როუაკისი, ბოტუნაროვა და ჰაჯიევი აცხადებდნენ, რომ დედის პირადი ცხოვრება მოიცავდა რისკს, რომ მას შეეძლება მოსთხოვონ ახალდაბადებული ბავშვის მშობლობის აღიარება, როგორც მე-8 მუხლით გათვალისწინებული სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულების ნაწილი.

231 No. 55339/00, 18.5.06.

232 No. 74826/01, 24.11.05. იხილეთ ასევე *მიჯი მალტის წინააღმდეგ (Mizzi v. Malta)*, No. 26111/02, 12.1.06; *პაულიკი სლოვაკეთის წინააღმდეგ (Paulik v. Slovakia)*, No. 10699/05, 10.10.06; თავლი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tavli v. Turkey*), No. 11449/02, 9.11.06; ფინიკარიდუ კვიპროსის წინააღმდეგ (*Phinikaridou v. Cyprus*), No. 23890/02, 20.12.07.

233 No. 6339/05, 10.4.07.

დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ საქმე ეხებოდა მომჩივნის პირადი ცხოვრების უფლებას და აღნიშნა, რომ საქმეში არსებობდა კონფლიქტი ორი ინდივიდის უფლებებს შორის, რომლებიც ერთმანეთთან სრულიად შეუთავსებელი იყო. სასამართლომ შეამოწმა პოზიტიური ვალდებულების არსებობა, რათა გადაეწყვიტა, იყო თუ არა გამოყენებული კანონი ისე, რომ დაცული ყოფილიყო სამართლიანი ბალანსი ერთმანეთთან შეჯიბრში მყოფ საჯარო და პირად ინტერესებს შორის.

სასამართლომ დაადგინა, რომ არ მომხდარა მე-8 მუხლის დარღვევა, რადგან არ არსებობდა კონსენსუსი ევროპაში IVF საკითხის შესახებ, და რადგან ადგილობრივი კანონმდებლობა გამართული იყო და მის შესახებ მომჩივანს ჰქონდა ინფორმაცია და კანონი სამართლიან ბალანსს იცავდა. საქმეში ს.ჰ. და სხვები ავსტრიის წინააღმდეგ (*S.H. and others v. Austria*)²³⁴ სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-8 მუხლი მოიცავს წყვილის უფლებას, ეცადოს ბავშვის ჩასახვას და ამისთვის გამოიყენოს სამედიცინო პროკრეაციული მეთოდი. მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფოებს აქვს თავისუფალი მოქმედების უფლება IVF მეთოდთან დაკავშირებით, სასამართლომ დაადგინა, რომ ირლენდმა მეთოთხმეტე და მე-8 მუხლები, როცა ადგილობრივი კანონმდებლობა კრძალავდა დონორის საკვერცხისა და სპერმის გამოყენებას IVF პროცედურისთვის. არ ყოფილა ობიექტური ან მიზეზზე დაფუძნებული გამართლება, თუ რა განსხვავებაა პირველ წყვილს (რომელსაც სჭირდებოდა საკვერცხე) და იმ წყვილს შორის, რომელთაც შეუძლიათ ხელოვნური განაყოფიერების დონორი საკვერცხის გარეშე გამოყენება და მეორე წყვილსა (რომელსაც სჭირდებოდა სპერმის დონორი) და წყვილს შორის, რომელსაც შეუძლია კანონიერად გამოიყენოს სპერმის დონორი ინ ვივო განაყოფიერებისთვის.

- 6.398 ოჯახური ცხოვრების უფლება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია პატიმართათვის და სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ „მიუხედავად იმისა, რომ პატიმარს, თავისი სიტუაციიდან გამომდინარე, უწესდება სხვადასხვა შეზღუდვები მის უფლებებსა და თავისუფლებებზე, დემოკრატიულ საზოგადოებაში ყოველი ასეთი შეზღუდვა უნდა იყოს გამართლებული“²³⁵. სასამართლომ ასევე დაადასტურა, რომ მიუხედავად იმისა, რომ დაპატიმრება აუცილებლად მოიაზრებს პირადი და ოჯახური ცხოვრების შეზღუდვას, მე-8 მუხლი მოითხოვს, რომ ციხის ადმინისტრაციამ უზრუნველყოს პატიმრების კონტაქტი მათ ოჯახებთან²³⁶. ოჯახის წევრების მიერ ვიზიტზე შეზღუდვები, როგორც წესი, მოიცავს მე-8 მუხლს, მიუხედავად იმისა, რომ სასამართლომ დაასკვნა, რომ მე-8 მუხლი არ დარღვეულა საქმეში მესინა იტალიის წინააღმდეგ (*Messina v. Italy*) (N2), რომელშიც მადიის წევრი სპეციალური ციხის რეჟიმის ქვეშ იმყოფებოდა და ოჯახის წევრებთან შეხვედრა მხოლოდ თვეში ორჯერ შეეძლო. თუმცა მომჩივნისთვის ცოლისა და ახალგაზრდა ქალიშვილის მიერ ციხეში ვიზიტის სრული აკრძალვა, სასამართლოს მიერ მე-8 მუხლით გარანტირებულ უფლებებში არაპროპორციულ ჩარევად იქნა მიჩნეული, საქმეში ლავენტის ლატვიის წინააღმდეგ (*Lavents v. Latvia*)²³⁷. პატიმრისთვის მომავალევი ნათესავის მონახულების²³⁸ ან გარდაცვლილი ნათესავის დაკრძალვაში მონაწილეობის მიღების²³⁹ აკრძალვა შეიძლება არღვევდეს მე-8 მუხლს. ბავშვისა და დედის დაცალკეება ციხეში ასევე მოიცავს მე-8 მუხლით გარანტირებულ უფლებებს²⁴⁰.

234 No. 57813/00, 1.4.10, საქმე გადამისამართეს დიდ პალატაში 4.10.10.

235 პლოსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Ploski v. Poland*), No. 26761/95, 12.11.02, პარ. 35.

236 მესინა იტალიის წინააღმდეგ (*Messina v. Italy*) (No. 2), No. 25498/94, 28.9.00, პარ. 61.

237 No. 58442/00, 28.11.00. იხილეთ ასევე ნოვიკა პოლონეთის წინააღმდეგ (*Nowicka v. Poland*), No. 30218/96, 3.12.02, (მე-8 მუხლი დაირღვა, რადგან ვიზიტების რაოდენობა თვეში 1-ზე იყო შეზღუდული).

238 ლინდი რუსეთის წინააღმდეგ (*Lind v. Russia*), No. 25664/05, 6.12.07.

239 პლოსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Ploski v. Poland*), No. 26761/95, 12.11.02 (იქამდე არსებული გადაწყვეტილებების საპირისპიროდ საქმეებში მარიკოლა და სესტიტო იტალიის წინააღმდეგ (*Maricola and Sestito v. Italy*), No. 42662/98, 25.11.99, და გეორგიუ საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Georgiou v. Greece*), No. 45138/98, 13.1.00).

240 ტოერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Togher v. UK*), No. 28555/95, 16.4.98. მაგრამ ასევე იხილეთ კლოვერი ნორვეგიის წინააღმდეგ (*Kleuver v. Norway*), No. 45837/99, 30.4.02.

6.399 საქმეში დიკსონი გაერთიანებული სამეფოს (Dickson v. UK)²⁴¹ წინააღმდეგ, დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ პატიმრისთვის ხელოვნური ინსემინაციის ხელმისაწვდომობის შეზღუდვა მე-8 მუხლის დარღვევა იყო (12 ხმა 5-ის წინააღმდეგ). მომჩივნები დაქორწინებული წყვილი იყო, რომლებიც ერთმანეთს ციხეში შეხვდნენ. მეორე მომჩივანმა მოიხადა თავისი სასჯელი, მაგრამ მისმა ქმარმა არა. ხელოვნური ინსემინაცია იყო ბავშვის ყოლის ერთადერთი იმედი, მეორე მომჩივნის ასაკისა და პირველი მომჩივნის სასჯელის ვადის გათვალისწინებით. სასამართლომ არ გაითვალისწინა მთავრობის არგუმენტი, რომ დაპატიმრების შედეგი აუცილებლად იქნებოდა ბავშვის ყოლის შესაძლებლობის გაქრობა. მთავრობა ასევე ამტკიცებდა, რომ ხალხის ნდობა ციხის სისტემის მიმართ დაეცემოდა, თუ ხელოვნური ინსემინაცია დაშვებული იქნებოდა, თუმცა სასამართლომ დაადგინა, რომ პატიმარს ვერ წაერთმევა უფლებები ავტომატურად, იმ მიზეზით, რომ მისთვის ამ უფლებების მინიჭებამ შეიძლება უარყოფითი საზოგადოებრივი აზრი გამოიწვიოს.

საბოლოოდ, ხელისუფლება ამტკიცებდა, რომ ერთ-ერთი მშობლის არყოლას დიდი ხნის განმავლობაში, უარყოფითი შედეგი ექნებოდა ჩასახულ ბავშვზე, მაგრამ სასამართლომ დაადგინა, რომ ეს ვერ შეუშლიდა ხელს მშობლებს ეცადათ ბავშვის ჩასახვა ამ განსაკუთრებულ შემთხვევაში, მაშინ როცა მეორე მომჩივანი თავისუფალი იყო და შეძლებდა ბავშვისთვის მოეწყო, სანამ მისი ქმარი გათავისუფლდებოდა. რეალურად, ხელოვნური ინსემინაციის უფლებას იმდენად განსაკუთრებულ შემთხვევებში აძლევდნენ პატიმრებს, რომ სასამართლომ დაადგინა, რომ არ არსებობდა ინდივიდუალურ საქმეებში პროპორციულობის ადეკვატური შეფასება.

იმეორავა და თავშესაფარი

6.400 მე-8 მუხლი არ ითვალისწინებს კონვენციის ხელმომწერ ქვეყანაში შესვლის ან იქ ცხოვრების უფლებას. სასამართლო ადასტურებს, რომ სახელმწიფოები ავგარებენ საზოგადოებრივი წესრიგის საკითხს, „განსაკუთრებით კი საკუთარი უფლებების, როგორც საერთაშორისო სამართლის კარგად განმარტებული სუბიექტის და ხელშეკრულებათა ვალდებულებების სუბიექტის, რომ აკონტროლოს მის ტერიტორიაზე შესვლა, ცხოვრება და უცხოელთა გაძევება“²⁴². მიუხედავად ამისა, მე-8 მუხლი შეიძლება იყოს გამოყენებული, გამომდინარე იმ შედეგებიდან, რომელიც დეპორტაციის, გაგდების ან გაძევების გადაწყვეტილებას შეიძლება ჰქონდეს ოჯახურ ცხოვრებაზე.

6.401 მე-8 მუხლი მხოლოდ უკვე არსებულ ოჯახებს იცავს – ის არ იძლევა ქვეყანაში შესვლის და ახალი ოჯახის შექმნის უფლებას²⁴³. სასამართლო რამდენიმე ფაქტორს ითვალისწინებს მის შესაფასებლად, არის თუ არა ოჯახი კონვენციის ხელისმომწერ ქვეყანაში შექმნილი. ეს ფაქტორი მოიცავს დროის პერიოდს, რომლის განმავლობაშიც ოჯახის წევრები ცხოვრობდნენ ქვეყანაში და ოჯახის წევრებს შორის განშორების პერიოდებს. სასამართლო ასევე განიხილავს, რამდენად მარტივი იქნება ოჯახისთვის არამოქალაქის სამშობლოში დაფუძნება, მათ შორის, განიხილავს რამდენად ადაპტირებადი იქნებოდნენ ბავშვები სხვა ქვეყანაში ცხოვრების მიმართ. სასამართლომ ასევე შეიძლება გაითვალისწინოს ენასთან, ჯანმრთელობასთან, სამუშაოს პოვნასთან და სხვა სოციალურ, კულტურულ და რელიგიურ საკითხებთან დაკავშირებული სირთულეები. თუ სასამართლო დარწმუნდება, რომ საქმე ეხება ოჯახური ცხოვრების უფლებას, მაშინ ის განიხილავს სახელმწიფოს ჩართულობის ტრადიციულ ტესტებს: არის თუ არა მოქმედება „კანონის შესაბამისი“, ცდილობს თუ არა ის ლეგიტიმური მიზნის მიღწევას და არის თუ არა ის პროპორციული?

241 No. 44362/04, 4.12.07.

242 მაგალითისთვის იხილეთ ბელჯუდი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Beldjoudi v. France*), No. 12083/86, სერია A, No. 234-A, 26.3.92, პარ. 74.

243 აბდულაზიზი, კაბალესი და ბალკანდალი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. UK*), Nos. 9473/81 და 9474/81, სერია A, No. 94, 28.5.85.

6.402 გადაწყვეტილებები იმიგრაციაზე, რომელიც მხოლოდ დისკრეციულად არის მიღებული, საგარეოდ, მე-8 მუხლთან შესაბამისობაში იქნება. მაგალითად, საქმეში ალ-ნაშიფი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Al-Nashif v. Bulgaria*)²⁴⁴, სასამართლომ დაადგინა, რომ ადგილი ჰქონდა მე-8 მუხლის დარღვევას, რადგან მომჩივნის (წარმოშობით პალესტინელი, მაგრამ მოქალაქეობის გარეშე) დეპორტაციის ბრძანება დაფუძნებული იყო ეროვნული უსაფრთხოების მიზეზებზე, რაც, თავის მხრივ, მოიცავდა ლეგალურ რეჟიმს, რომელშიც არ იყო გათვალისწინებული საკმარისი გარანტიები დისკრეციისა და თვითნებობის წინააღმდეგ. ბულგარეთის კანონმდებლობის მიხედვით, შინაგან საქმეთა მინისტრს შეეძლო გაცემა დეპორტაციის ბრძანება ყოველგვარი მიზეზების დასახელების გარეშე. ყოველგვარი შეწინააღმდეგების და გასაჩივრების საშუალების გარეშე. საქმეში ესტრიხი ლატვიის წინააღმდეგ (*Estrikh v. Latvia*)²⁴⁵ დადგინდა, რომ მომჩივნის გაძევება, როდესაც მისი საჩივარი ჯერ კიდევ განიხილებოდა, კანონსაწინააღმდეგოა და არღვევს მე-8 მუხლს. საქმეში ლიუ და ლიუ რუსეთის წინააღმდეგ (*Liu and Liu v. Russia*)²⁴⁶ დადგინდა, რომ ადგილობრივი საკანონმდებლო ფორმა თავად ვერ აკმაყოფილებდა კანონის ხარისხის ტესტს. ამ შემთხვევაში პირველი მომჩივნის, ჩინეთის მოქალაქის, დეპორტაციის გადაწყვეტილება დაფუძნებული იყო უცხო ეროვნების წარმომადგენლების აქტსა (ქვეყანაში ბინადრობის უფლებაზე შეიძლება უარი ეთქვას უცხო ქვეყნის მოქალაქეს, თუ ის წარმოადგენს საფრთხეს ქვეყნისთვის ან მისი მოქალაქეებისთვის) და ქვეყანაში შესვლის პროცედურის აქტზე (უცხო ქვეყნის მოქალაქის რუსეთის ტერიტორიაზე არსებობა შეიძლება გამოცხადდეს არასასურველად). გადაწყვეტილება ბინადრობის უფლების შესახებ მიიღო ადგილობრივმა პოლიციამ, რომელმაც არ წარმოადგინა არანაირი მიზეზები და, შესაბამისად, მისი განხილვა სასამართლოს მიერ თითქმის შეუძლებელი იყო, რადგან არც სასამართლოს წინაშე იქნა წარდგენილი მიზეზები იმის ასახსნელად, თუ რატომ შეიძლება აღქმულიყო პირველი მომჩივანი ეროვნული უსაფრთხოებისთვის საფრთხედ. მისი საბოლოო დეპორტაციის ბრძანება გაცემულ იქნა მიგრაციის ფედერალური სამსახურის მიერ, ადგილობრივი პოლიციის ინფორმაციაზე დაყრდნობით, მომჩივნის მოსმენის გარეშე (გაურკვეველი იყო, ჰქონდა თუ არა მომჩივანს გასაჩივრების უფლება). სასამართლომ დაადგინა, რომ საკანონმდებლო ჩარჩო ვერ ქმნიდა საკმარის გარანტიებს თვითნებური გადაწყვეტილებებისგან დასაცავად, მე-8 მუხლის საწინააღმდეგოდ.

6.403 საქმეში მუსტაქიმი ბელგიის წინააღმდეგ (*Moustaquim v. Belgium*)²⁴⁷, მომჩივნის დეპორტაცია მას შემდეგ, რაც ის ბრალდებულ იქნა სხვადასხვა დანაშაულებში, დადგენილ იქნა, როგორც არაპროპორციული ჩარევა მისი ოჯახური ურთიერთობების უფლებაში, რომელიც გარანტირებულია მე-8 მუხლით²⁴⁸. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო, რომ მომჩივანი, მაროკოს მოქალაქე, მხოლოდ ორი წლის იყო, როცა ბელგიაში ჩამოვიდა და იქ ოცი წლის განმავლობაში ცხოვრობდა, მისი დეპორტაციის ბრძანების გაცემისას, ყველა მისი ნათესავი უკვე დიდი ხანია ბელგიაში ცხოვრობდა. ასევე რელიგანტური იყო, რომ მომჩივანი მაროკოში მხოლოდ ორჯერ, არდადეგების დროს იმყოფებოდა და განათლება ფრანგულად ჰქონდა მიღებული. მსგავსად, საქმეში ბელჯუდი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Beldjoudi v. France*)²⁴⁹, დეპორტაციის ბრძანება სისხლის სამართლის მსჯავრდებული ალჟირის მოქალაქის მიმართ, სასამართლოს მიერ მიჩნეულ იქნა არაპროპორციულ ჩარევად ოჯახურ ცხოვრებაში. ბელჯუდი საფრანგეთში, ფრანგი მშობლების ოჯახში დაიბადა, თუმცა დაკარგა საფრანგეთის მოქალაქეობა, რადგან მისმა მშობლებმა არ გააკეთეს განაცხადი მისი სახელით მოქალაქეობის შესახებ.

244 No. 50963/99, 26.02.02. იხილეთ ასევე მუსა და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Musa and others v. Bulgaria*), No. 61259/00, 11.1.07; *C.G. და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (C.G. and others v. Bulgaria)*, No. 1365/07, 24.4.08.

245 No. 73819/01, 18.1.07.

246 No. 42086/05, 6.12.07.

247 No. 12313/86, სერია ა, No. 193, 18.2.91.

248 იხილეთ ასევე ეზუდი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Ezzouhdi v. France*), No. 41760/99, 13.2.01.

249 No. 12083/86, სერია ა, No. 234-A, 26.3.92.

მან მთელი ცხოვრება (40 წელი) საფრანგეთში გაატარა, დაქორწინდა ფრანგ ქალზე, მიიღო განათლება ფრანგულად, არ იცოდა არაბული და არ ჰქონდა არანაირი კავშირი ალჟირთან. თუმცა საქმეში ბულანემი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Boughanemi v. France*)²⁵⁰ სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-8 მუხლის დარღვევას ადგილი არ ჰქონია მსგავს გარემოებაში. მნიშვნელოვანი განსხვავებები მუსტაქიმსა და ბელდჟუდის საქმეებიდან იყო იმ დანაშაულის სერიოზულობა, რომლისთვისაც ბულანემი გაასამართლეს და ის, რომ მან შეინარჩუნა ტუნისის მოქალაქეობა და არასდროს „გამოუვლენია სურვილი გამხდარიყო ფრანგი“. სასამართლოს მიდგომა ასეთი საქმეების მიმართ გააკრიტიკეს, როგორც თვითნებური²⁵¹. თუმცა 2001 წელს საქმეში ბულტიფი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Boulitif v. Switzerland*)²⁵², სასამართლომ ჩამოაყალიბა პრინციპები გაძევების პროპორციულობის შესაფასებლად, როცა მთავარი სირთულე მეუღლეებს შორის დამორება და, განსაკუთრებით, მეუღლისა და შვილებისთვის სხვა ქვეყანაში ცხოვრებაა.

6.404 რელევანტური ფაქტორებია²⁵³:

- მომჩივნის მიერ ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმე;
- მომჩივნის მიერ იმ ქვეყანაში ყოფნის პერიოდი, რომლიდანაც მას აძევებენ;
- დანაშაულის ჩადენიდან გასული დრო და მომჩივნის ქცევა ამ პერიოდში;
- შესაბამისი პიროვნებების ეროვნება;
- მომჩივნის ოჯახური მდგომარეობა (მაგალითად, ქორწინების პერიოდი);
- სხვა ფაქტორები, რომლებიც მიანიშნებს, ცხოვრობდა თუ არა წყვილი ნამდვილი და რეალური ოჯახური ცხოვრებით;
- იცოდა თუ არა მეუღლემ დანაშაულის შესახებ, როდესაც ის შევიდა პიროვნებასთან ოჯახურ ურთიერთობაში;
- ჰყავს თუ არა წყვილს ბავშვები, და თუ ჰყავს, მათი ასაკი;
- სირთულეების დონე, რომელიც შეიძლება მეუღლეს შეხვდეს მისი მეუღლის სამშობლოში გადასვლის შემთხვევაში.

6.405 ამ ფაქტორების გათვალისწინებით ალჟირელი მომჩივნის და მისი შვეიცარიელი მეუღლის შემთხვევაში, ბულტიფის საქმეში, სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-8 მუხლი ნამდვილად დაირღვა, რადგან პრაქტიკულად შეუძლებელი იყო მისთვის და მისი ოჯახისთვის შვეიცარიის გარეთ ცხოვრება და მომჩივანი წარმოადგენდა მხოლოდ შეზღუდულ საფრთხეს საზოგადოებრივი წესრიგისთვის²⁵⁴ (მიუხედავად ძალადობრივი ძარცვისა). საქმეში ამროლაჰი დანიის წინააღმდეგ (*Amrollahi v. Denmark*)²⁵⁵ გადაწყვეტილება მომჩივნის, ირანის მოქალაქის (რომლის ცოლიც დანიელი იყო) დეპორტაციის შესახებ, ნარკოტიკების გადატანის გამო, მე-8 მუხლის დარღვევად იქნა მიჩნეული, რადგან მათთვის შეუძლებელი იქნებოდა ცხოვრების დანიის გარეთ გაგრძელება. მე-8 მუხლი დაირღვა საქმეში ილმაზი გერმანიის წინააღმდეგ (*Yilmaz v.*

250 No. 22070/93, 24.04.96. იხილეთ ასევე ბენჰაბა საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Benhabba v. France*), No. 53441/99, 10.7.03, (მე-8 მუხლი არ დარღვეულა 10-წლიანი გაძევების ბრძანებით, განმეორებითი ნარკოდანაშაულის გათვალისწინებით).

251 იხილეთ მოსამართლე მარტენის მოსაზრება საქმეში ბუგანემი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Boughanemi v. France*), No. 22070/93, 24.4.96.

252 No. 54273/00, 2.8.01. დამატებით იხილეთ ნ. როჯერსის „იმიგრაცია და ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია: ჩნდება თუ არა ახალი პრინციპები?“ [2003] EHRLR 53.

253 იქვე, პარ. 48. ამასთანავე, საქმეში იუნერი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Üner v. Netherlands*) (იხილეთ 6.405), დიდმა პალატამ დაასახელა ორი კრიტერიუმი, რომელიც გადამწყვეტი უნდა ყოფილიყო ბულტიფის საქმის გადაწყვეტილებაში: ბავშვის საუკეთესო ინტერესები და მისი კეთილდღეობა; და მასპინძელ ქვეყანასა და მომავალ საგარეოდო საცხოვრებელ ქვეყანასთან სოციალური, კულტურული და ოჯახური კავშირების სიმყარე.

254 იქვე, პარ. 55. ასევე იხილეთ ილდიზი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Yildiz v. Austria*), No. 37295/97, 31.10.02; ომოჯუდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Omajudi v. UK*), No. 1820/08, 24.11.09.

255 No. 56811/00, 11.7.02, იხილეთ ასევე მოკრანი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Mokrani v. France*), No. 52206/99, 15.7.03 (მე-8 მუხლის დარღვევა, მას შემდეგ რაც მომჩივნის ჰეროინის ტრეფიკინგისთვის გასამართლების შემდეგ, მის მიმართ გამოტანილი იქნა დეპორტაციის ბრძანება, მიუხედავად მისი ახლო პერსონალური კავშირისა საფრანგეთთან).

Germany)²⁵⁶ მომჩივნის გერმანიიდან უვადოდ გაძევების გამო, მაშინ როცა მომჩივანი თავის პარტნიორთან, გერმანიის მოქალაქესთან და პატარა ვაჟთან ერთად ცხოვრობდა. საქმეში მასლოვი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Maslov v. Austria*)²⁵⁷ დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ 16 წლის ბულგარელი მომჩივნის 10-წლიანი გაძევების ბრძანებით დაირღვა მე-8 მუხლი. სასამართლოს გადაწყვეტილებით, ეს ზომა არაპროპორციული იყო იმის გათვალისწინებით, რომ მომჩივნის მიერ არასრულწლოვნების დროს ჩადენილი დანაშაული არაძალადობრივი იყო, ასევე, იმის გათვალისწინებით, რომ ის 10 წელი ავსტრიაში ცხოვრობდა, მის მიერ ჩადენილი დანაშაულის შემდეგ გასული დროის და ავსტრიასთან მისი სოციალური და ლინგვისტური კავშირის გამო. თუმცა დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ მე-8 მუხლი არ დარღვეულა საქმეში იუნერი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Uner v. Netherlands*)²⁵⁸, რომელშიც საქმე ეხებოდა თურქი მომჩივნის დეპორტაციას და 10-წლიან გაძევებას მას შემდეგ, რაც სასამართლომ ის დამნაშავედ ცნო რამდენიმე ადამიანზე თავდასხმასა და მკვლელობაში. სასამართლომ დაადგინა, რომ დანაშაულის სიმძიმიდან, გაძევების შეზღუდულობიდან, იმ მცირე პერიოდიდან გამომდინარე, რომლის განმავლობაშიც ის თავის პარტნიორთან და უფროს შვილთან ერთად ცხოვრობდა ჰოლანდიაში, მისი შვილის ადაპტირებადი ასაკიდან გამომდინარე და ასევე იმის გათვალისწინებით, რომ როგორც ნიდერლანდების მოქალაქეებს, მათ ქვეყანაში დაბრუნების საშუალება ექნებოდათ, სამართლიანი ბალანსი იყო დაცული.

მომჩივნის დეპორტაცია, როდესაც საქმე არ ეხება სისხლის სამართლის დანაშაულს, უფრო რთული გასამართლებელია მე-8 მუხლთან მიმართებით²⁵⁹.

- 6.406 სასამართლომ დაადგინა, რომ ნიდერლანდების ადგილობრივმა ორგანოებმა დაარღვიეს მე-8 მუხლი, როდესაც მომჩივნის ქალიშვილს უარი უთხრეს ბინადრობის ნებართვაზე საქმეში სენი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Sen v. Netherlands*)²⁶⁰. მიუხედავად იმისა, რომ ქალიშვილს ძლიერი კავშირი ჰქონდა ლინგვისტურ და კულტურულ გარემოსთან თურქეთში, ოჯახის თურქეთში გადასვლას მნიშვნელოვნად აფერხებდა ის, რომ ისინი დიდი ხნის განმავლობაში ცხოვრობდნენ ნიდერლანდებში და ორმა შვილმა მხოლოდ ნიდერლანდების შესახებ იცოდა, სადაც ისინი დაიბადნენ და სკოლაში დადიოდნენ. 16 წლის ბოსნიის მოქალაქისთვის ბინადრობის ნებართვის არმიცემა, საქმეში იაკუპოვიჩი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Jakupovic v. Austria*)²⁶¹ არაპროპორციული აღმოჩნდა (4 ხმით 3-ის წინააღმდეგ), სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ:

ძალიან ძლიერი მიზეზები უნდა იქნეს წარმოდგენილი იმისთვის, რომ მოხდეს ახალგაზრდა ადამიანის გაძევება... მარტო, ქვეყანაში, რომელმაც უკანასკნელი პერიოდის განმავლობაში განიცადა შეიარაღებული კონფლიქტი სასტიკი შედეგებით საცხოვრებელ პირობებზე და ყოველგვარი მტკიცებულების გარეშე, რომ იქ მისი ახლო ნათესავები ცხოვრობენ.

საქმეში რავოვანოვიჩი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Ravovanovic v. Austria*)²⁶², მე-8 მუხლის დარღვევის მთავარ საფუძვლად ბინადრობის ნებართვის აკრძალვის უვადოდ შეზღუდვა იყო. საქმეში მუბილანზილა მაიეკა და კანიკი მიტუნგა ბელგიის წინააღმდეგ

256 No. 52853/99, 17.4.03.

257 No. 1638/03, 23.6.08. საპირისპიროდ, იხილეთ მუთლაგი გერმანიის წინააღმდეგ (*Mutlag v. Germany*), No. 40601/05, 25.3.10 (მე-8 მუხლი არ დარღვეულა მომჩივნის განმეორებითი და მძიმე ძალადობრივი დანაშაულის გათვალისწინებით).

258 No. 46410/99, 18.10.06.

259 მაგალითისთვის იხილეთ ბერეჰაბი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Berrehab v. Netherlands*), No. 10730/84, სერია ა, No. 138, 21.6.88.

260 No. 31465/96, 21.12.01. ასევე იხილეთ როდრიგეს და სილვა და ჰუგკამერი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Rodrigues da Silva and Hoogkamer v. Netherlands*), No. 50435/99, 31.1.06 (ბრაზილიელი დედისთვის ნიდერლანდებში დარჩენაზე უარის თქმა — მე-8 მუხლის დარღვევა).

261 No. 36757/97, 6.2.03.

262 No. 42703/98, 22.4.04.

(*Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium*)²⁶³, სასამართლომ დაადგინა, რომ ბელგიის ორგანოებმა ვერ შეძლეს ოჯახის გაერთიანების ფასილიტაცია და დაარღვიეს მე-8 მუხლი, როცა 5 წლის ბავშვი (რომელიც არალეგალური იმიგრანტი იყო) ყოველგვარი თანხმების გარეშე ჰყავდათ ზრდასრულთა იმიგრაციის ცენტრში ორი თვის განმავლობაში და შემდეგ მოახდინეს მისი დეპორტაცია კონგოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში, მიუხედავად იმისა, რომ შესაბამისმა ორგანოებმა იცოდნენ, რომ ბავშვის დედა კანადაში იმყოფებოდა. ბავშვის ასაკიდან გამომდინარე, მას ვერ დაეკისრებოდა ვერანაირი პასუხისმგებლობა შესაბამისი ორგანოების მოტყუებაში. მე-8 მუხლი დაირღვა საქმეში კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (*Cyprus v. Turkey*)²⁶⁴, „ჩრდილოეთ კვიპროსის თურქული რესპუბლიკის“ ხელისუფლების მიერ ბერძენი კვიპროსელების, რომელთაც უკან ჩრდილოეთში დაბრუნება სურდათ, არდაშვებით და რომელსაც არანაირი ლეგალური საფუძველი არ გააჩნდა და რის შედეგადაც მოხდა ოჯახების გახლეჩა და მათ წაერთვათ ნორმალური ოჯახური ცხოვრების წარმართვის შესაძლებლობა²⁶⁵.

- 6.407 საქმე სლივენკო ლატვიის წინააღმდეგ (*Slivenko v. Latvia*)²⁶⁶ შეეხებოდა მომჩივნის ოჯახის ლატვიიდან გაძევებას, მას შემდეგ რაც ლატვიისა და რუსეთის შორის გაფორმდა ხელშეკრულება რუსული ჯარების და მათი ოჯახების გაყვანის შესახებ. მომჩივნის ქმარი ჯარიდან უკვე დიდი ხანია პენსიაზე იყო გასული და თავად მომჩივანი და მისი ქალიშვილი კი ლატვიაში ძალიან დიდი ხნის განმავლობაში ცხოვრობდნენ. მიუხედავად იმისა, რომ დაბადებით ლატვიელები არ ყოფილან, მათ განუვითარდათ პერსონალური, სოციალური და ეკონომიკური კავშირი ლატვიასთან. სასამართლომ დაადგინა, რომ მიუხედავად იმისა, რომ თვითონ ხელშეკრულება არ ყოფილა მე-8 მუხლთან წინააღმდეგობაში, ამ კონკრეტულ საქმეში დაირღვა მომჩივნის მე-8 მუხლით გათვალისწინებული უფლებები, რადგან არ იქნა გათვალისწინებული მისი შემთხვევის განსაკუთრებული გარემოებები²⁶⁷. საქმე კურიჩი და სხვები სლოვენიის წინააღმდეგ (*Kuric and others v. Slovenia*)²⁶⁸ ეხებოდა „წაშლილ“ მოქალაქეებს – იუგოსლავიის ყოფილმა მოქალაქეებმა იჩივლეს, რომ მათ ხელოვნურად შეეზღუდათ სლოვენიის მოქალაქეობის მოპოვების საშუალება და მათი სახელები წაშლილ იქნა მუდმივი მცხოვრებლების მონაცემთა ბაზიდან და სლოვენიის მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ ისინი მოქალაქეობის გარეშე დარჩნენ. საქმეში გაჩნდა კითხვები მე-8 მუხლის რელევანტურობასთან დაკავშირებით. სასამართლომ დაადასტურა, რომ დასახლებული მიგრანტების გაძევება პირად ცხოვრებაში ჩარევის ტოლფასია და, ასევე, მოქალაქეობის თვითნებურად ჩამორთმევის საკითხი შეიძლება მე-8 მუხლით გათვალისწინებულ საკითხებს უკავშირდებოდეს, რადგან მსგავს მოქმედებას გავლენა აქვს ინდივიდის პირად ცხოვრებაზე. აღნიშნული საქმის განსაკუთრებულ გარემოებებში, სასამართლომ დაადგინა, რომ სლოვენიის ხელისუფლების მიერ მომჩივნების სიტუაციის დარეგულირებაზე დიდხნის უარი (კონსტიტუციური სასამართლოს გადაწყვეტილების შესაბამისად) – განსაკუთრებით კი, შესაბამისი კანონმდებლობის მიღება ან მუდმივი ბინადრობის უფლების ნებართვის მინიჭება – უტოლდებოდა მომჩივანთა პირადი და ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის დარღვევას. ამასთანავე, მაშინ როცა კონსტიტუციურმა სასამართლომ დაადგინა, რომ უცხოელთა შესახებ აქტი არაკონსტიტუციური იყო, მსგავსი ჩარევა პირად ცხოვრებაში არ იყო კანონთან შესაბამისობაში და არღვევდა მე-8 მუხლს. იმ შემთხვევებში, როცა ინდივიდის გაძევება ხდება ისეთ ქვეყანაში, სადაც მას შეიძლება ემუქრებოდეს

263 No. 13178/03, 12.10.06 (მე-8 მუხლი ასევე დაირღვა დაკავებისა და დეპორტაციის შედეგად).

264 No. 25781/94, 10.5.01.

265 იქვე, პარ. 292-3.

266 No. 48321/99, 9.10.03.

267 ამ მიდგომას არ ეთანხმებოდა ნ მოსამართლე (მოსამართლეები ვინდჰაბერი, რესი, ბრატცა, კაბრალ ბარეტო, გრივი და მარუსტე) „რუსეთის სამხედრო დანაყოფების ლატვიის ტერიტორიიდან 50-წლიანი საბჭოთა არსებობის პერიოდის შემდეგ გასვლის განსაკუთრებული კონტექსტის“ გათვალისწინებით. საპირისპიროდ, იხილეთ სლივენკო, კოლოსოვსკი ლატვიის წინააღმდეგ (*Slivenko, Kolosovskiy v. Latvia*), No. 50183/99, 29.1.04.

268 No. 26828/06, 13.7.10 (საქმე გადაგზავნა დიდ პალატას 2011 წლის თებერვალში).

ნებისმიერი სახის არასათანადო მოპყრობა, შეიძლება გამოყენებულ იქნას მეორე და მესამე მუხლები (იხილეთ 6.45 და 6.118-6.127).

სექსუალური იდენტობა და ურთიერთობა

- 6.408 სასამართლომ დაადგინა, რომ სექსუალური ურთიერთობა არის პიროვნების პირადი ცხოვრების „ყველაზე ინტიმური ასპექტი“. სადაც არსებობს რაიმე სახის შეზღუდვა ინდივიდის პირადი ცხოვრების ინტიმურ ნაწილზე, უნდა არსებობდეს „განსაკუთრებით ძლიერი მიზეზები“, რათა დაკმაყოფილდეს მე-8 მუხლი. საქმეში დადგენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Dudgeon v. UK*)²⁶⁹ სასამართლომ დაადგინა, რომ ჩრდილოეთ ირლანდიაში 21 წელს გადაცილებულ მამაკაცებს შორის ჰომოსექსუალური აქტის კრიმინალიზება მე-8 მუხლით გათვალისწინებულ პირადი ცხოვრების პატივისცემის უფლებას არღვევდა. მიუხედავად იმისა, რომ არ ხდებოდა ამ კანონის იმპლიმენტაცია, მისი არსებობა უკვე არღვევდა მომჩივნის პირადი ცხოვრების უფლებას და, ამასთანავე, არანაირი მნიშვნელოვანი სოციალური საჭიროება მსგავსი კანონმდებლობისა არ არსებობდა. მსგავსი გადაწყვეტილებები იქნა მიღებული საქმეებში ნორისი ირლანდიის წინააღმდეგ (*Norris v. Ireland*)²⁷⁰ და მოდინოსი კვიპროსის წინააღმდეგ (*Modinos v. Cyprus*)²⁷¹.
- 6.409 საქმე საბერლანდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Sutherland v. UK*)²⁷² ეხებოდა სექსობრივი აქტისთვის სრულწლოვნების ასაკში დისკრიმინაციას – ჰომოსექსუალური აქტებისთვის ასეთ ასაკად 16-ის ნაცვლად 18 წელი იყო დადგენილი. 14 ხმით 4-ის წინააღმდეგ კომისიამ დაადგინა, რომ კანონი არღვევდა მომჩივნის პირადი ცხოვრების უფლებას და რომ კანონის ეს ნაწილი დისკრიმინაციული იყო. კომისიამ არ გაითვალისწინა არგუმენტი, რომ 16-დან 20 წლამდე ახალგაზრდა მამაკაცები კანონის მხრიდან დაცვის განსაკუთრებული საჭიროების წინაშე იყვნენ, რათა არ მომხდარიყო მათი „მომზადება“ ჰომოსექსუალებად უფროსი მამაკაცების მიერ. კომისიამ ასევე არ გაითვალისწინა, რომ „საზოგადოებას აქვს უფლება გამოხატოს ჰომოსექსუალური ქცევის მიუღებლობა და მისი პრეფერენცია ჰეტეროსექსუალური ცხოვრების სტილის მიმართ“ ობიექტური და მისაღები გამართლება იყო სისხლის სამართალში არათანაბარი მოპყრობისთვის. კომისიის მიერ სექსობრივი აქტისთვის სრულწლოვნების შესახებ 20 წლის წინ მიღებული გადაწყვეტილების შეცვლით²⁷³, ეს საქმე კარგი მაგალითია, როგორ ხდება კონვენციის, როგორც ცოცხალი ინსტრუმენტის ინტერპრეტაცია.
- 6.410 ჯარში მოსამსახურე მომჩივნები საქმეში სმითი და გრეიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Smith and Grady v. UK*) და საქმეში ლუსტიგ-პრინი და ბეკეტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Lustig-Prean and Beckett v. UK*)²⁷⁴ ჩიოდნენ მათი ჰომოსექსუალობის გამოძიებასთან დაკავშირებით და მათი სამხედრო სამსახურიდან მხოლოდ სექსუალური ორიენტაციის საფუძველზე გათავისუფლების შესახებ. სასამართლოს მიხედვით, ორივე აღნიშნული ქმედება მე-8 მუხლის თანახმად გაუპროტექციოებული იყო. გამოძიების პროცესი განსაკუთრებით იჭრებოდა ადამიანის პირადი ცხოვრებაში და იყო შეურაცხმყოფელი, რადგან მოიცავდა კითხვებს კონკრეტული სექსუალური ქმედებისა და პრეფერენციების შესახებ. სამხედრო სამსახურიდან გათავისუფლებას მნიშვნელოვანი გავლენა ჰქონდა მომჩივანთა კარიერასა და მომავალ პერსპექტივაზე. სამხედრო სამსახურის პოლიტიკის აბსოლუტური და ზოგადი ხასიათი ასევე გადამწყვეტი ფაქტორი

269 No. 7525/76, სერია ა, No. 45, 23.9.81.

270 No. 10581/83, სერია ა, No. 142, 26.10.88.

271 No. 15070/89, 22.4.93.

272 No. 25186/94, 1.7.97. იხილეთ ასევე 27.3.01-ის გადაწყვეტილება.

273 *X გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (X v. UK)*, No. 7215/75, 12.10.78, DR 19 66; *WZ ავსტრიის წინააღმდეგ (WZ v. Austria)*, No. 17279/90, 13.5.92; *HF ავსტრიის წინააღმდეგ (HF v. Austria)*, No. 22646/93, 26.6.95.

274 Nos. 33985/96 და 33986/96, 27.9.99 და Nos. 31417/96 და 32377/96, 27.9.99; იხილეთ ასევე პერკინსი და R გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Perkins and R v. UK*), Nos. 43208/98 და 44875/98, 22.10.02; ბეკი, კოპი და ბაზელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Beck, Copp and Bazeley v. UK*), Nos. 48535/99, 48536/99 და 48537/99, 22.10.02.

იყო: მოსამსახურე ავტომატურად და დაუყოვნებლივ თავისუფლდებოდა, მიუხედავად მისი ინდივიდუალური ქცევისა და სამსახურში მისი მიღწევებისა. სახელმწიფომ ვერ წარმოადგინა შესაბამისი არგუმენტები, რათა დაემტკიცებინა, რომ მსგავსი პოლიტიკა აუცილებელი იყო ოპერაციული ეფექტიანობისთვის. არგუმენტს, რომ სამხედრო სამსახურის პერსონალში უარყოფითი დამოკიდებულება იყო ჰომოსექსუალების მიმართ, სასამართლომ ასე უპასუხა²⁷⁵:

უარყოფითი დამოკიდებულება ჰეტეროსექსუალური უმრავლესობისა ჰომოსექსუალური უმცირესობის მიმართ ვერ იქნება, თავისთავად ... საკმარისი გამართლება მომჩივანთა უფლებებში ჩარევისა ... ზუსტად იმგვარად, როგორც ვერ იქნება მსგავსი უარყოფითი დამოკიდებულება სხვა რასის, ეთნიკური წარმომავლობის ან კანის ფერის მიმართ შემთხვევებში.

- 6.411 როგორც სქესობრივი აქტისთვის სრულწლოვნების შემთხვევაში, სტრასბურგის საქმეები ტრანსსექსუალ და ტრანსგენდერ ადამიანებზე აჩვენებს, რომ ევროპული კონვენცია „ცოცხალი ინსტრუმენტი“, ანუ, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, კონვენციაში გამოხატული უფლებები სტატიკური არ არის, არამედ ვითარდება საზოგადოების ცვლილების პარალელურად. იყო რამდენიმე საქმე, რომელშიც დავა ეხებოდა გენდერის ცვლილების კანონიერ არალიარებას, მაგალითად, დაბადების მოწმობის რეგისტრაციის არშეცვლას, მაშინ როცა მომჩივანი ჩიოდა, რომ ეს მის პირადი ცხოვრების პატივისცემის უფლებას არღვევდა. 1986 წელს საქმე რისი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Rees v. UK*)²⁷⁶ სასამართლომ უარყო 12 სმით 3-ის წინააღმდეგ, თუმცა სასამართლომ აღნიშნა პრობლემის სერიოზულობა და გამოწვეული სტრესი. მაგრამ 1990 წლისათვის საქმეში კოსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Cossey v. UK*)²⁷⁷, მომჩივნის პოზიციის მიმართ წინააღმდეგობამ დაიწყო, ათი რვის წინააღმდეგ. მაშინ როცა 1986 წელს სასამართლომ დაადგინა, რომ სქესის ცვლილებას დაბადების მოწმობის ცვლილებით აღიარებდა ევროპის 5 ქვეყანა, 1990 წლისთვის ეს რიცხვი 14-ის ტოლი გახდა. საქმეში შეფილდი და ჰორშამი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Sheffield and Horsham v. UK*)²⁷⁸ სასამართლომ მიიღო გადაწყვეტილება მომჩივნის წინააღმდეგ, 11-ით 9-ის წინააღმდეგ, რომ გაერთიანებული სამეფოს ხელისუფლებას ჰქონდა უფლება მისი მოქმედების თავისუფლების ფარგლებში არ ელიარებინა კანონის სახით ოპერაციის შემდგომი ტრანსსექსუალური იდენტობა. მაგრამ საქმეში გუდვინი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Goodwin v. UK*) და ი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*I v. UK*)²⁷⁹, 2002 წელს დიდმა პალატამ გადახედა თავის წინა პოზიციას და საბოლოოდ დაადასტურა, რომ ტრანსსექსუალთა ახალი იდენტობის კანონიერად არალიარება მე-8 მუხლის დარღვევაა. მომჩივანი გუდვინი დაბადებისას დარეგისტრირებული იყო როგორც მამრობითი სქესის წარმომადგენელი და შემდგომ მან გაიკეთა სქესის შეცვლის ოპერაცია ეროვნული ჯანდაცვის სისტემის გამოყენებით. შესაბამისად, ის საზოგადოებაში ცხოვრობდა როგორც მდედრობითი სქესის ადამიანი, მაგრამ კანონის წინაშე რჩებოდა მამაკაცად. სასამართლომ დაადგინა, რომ მისი პერსონალური იდენტობის არალიარება, იწვევდა მასში სტრესსა და განდევნილობის შეგრძნებას. მიუხედავად იმისა, რომ სქესის ცვლილების ოპერაცია ეროვნული ჯანდაცვის სისტემამ განახორციელა, ყოველგვარი ლოგიკის წინააღმდეგ, მას ამ ოპერაციის შედეგის ლეგალურ აღიარებას არ აძლევდნენ. მიუხედავად იმისა, რომ სამედიცინო ცოდნას არ უთამაშია გადამწყვეტი როლი ტრანსსექსუალთა ლეგალური აღიარების შესახებ არგუმენტების ჩამოყალიბებაში, სასამართლომ გაითვალისწინა ამკარა პოზიტიური საერთაშორისო ტენდენცია მსგავსი აღიარების მიმართ. მე-8 მუხლის დარღვევა

275 სმითი და გრეიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Smith and Grady v. UK*), Nos. 33985/96 და 33986/96, 27.9.99, პარ. 97.

276 No. 9532/81, 17.10.86.

277 No. 10843/84, სერია ა, No. 184, 27.9.90.

278 Nos. 22985/93 და 23390/94, 30.7.98.

279 No. 28957/95, 11.7.02; No. 25680/94, 11.7.02. იხილეთ ასევე გრანტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Grant v. UK*), No. 32570/03, 23.5.06.

დადგენილ იქნა საქმეში ლ ლიტვის წინააღმდეგ (L v. Lithuania)²⁸⁰, რისი მთავარი მიზეზიც სქესის ცვლილების ოპერაციის მარეგულირებელი კანონის არარსებობა გახდა. საქმეში ვან კუკი გერმანიის წინააღმდეგ (Van Kuck v. Germany)²⁸¹ დადგენილ იქნა მე-8 მუხლის დარღვევა, რადგან ადგილობრივმა სასამართლომ არ უბრძანა სადამკვეთო კომპანიას მომჩივნის სქესის ცვლილების შესაბამისი მკურნალობის ხარჯების დაფარვა, რადგან ეჭვქვეშ დადგა ასეთი მკურნალობის აუცილებლობა. სასამართლომ დაადგინა, რომ ამ გადაწყვეტილების მომჩივნის სექსუალური თვითგამორკვევის პატივისცემაზე გავლენის გათვალისწინებით, არაპროპორციული იყო მისთვის მსგავსი მკურნალობის აუცილებლობის დადასტურების მოთხოვნა.

უმცირესობათა უფლებები და საცხოვრებელი

- 6.412 გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ წარდგენილ რამდენიმე საქმეში, რომელშიც საქმე ეხებოდა ბოშათა ქარავნების წინააღმდეგ იძულებითი ზომების დაგეგმვასა და გატარებას, სასამართლომ დაადგინა, რომ საკითხი მოიცავდა მე-8 მუხლის სამ ასპექტს: პირადი ცხოვრების, ოჯახური ცხოვრების პატივისცემისა და საცხოვრებლის უფლებას. ამის მთავარი მიზეზი ის იყო, რომ მიღებული ზომები გავლენას ახდენდა არა მხოლოდ მომჩივანთა ქარავნის მდგომარეობაზე, არამედ მათ შესაძლებლობაზე შეენარჩუნებინათ საკუთარი იდენტობა, როგორც ბოშებს და წარემართათ საკუთარი პირადი და ოჯახური ცხოვრება თავიანთი ტრადიციების მიხედვით. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა სახელმწიფოთა პოზიტიური ვალდებულება მე-8 მუხლთან მიმართებით, რომ მომხდარიყო „ბოშური ცხოვრების ფასილიტაცია“²⁸². მიუხედავად ამისა, საქმეში ჩაპმანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Chapman v. UK), დიდმა პალატამ, 10 ხმით 7-ის წინააღმდეგ, დაადგინა, რომ მე-8 მუხლის დარღვევა არ ყოფილა (მსგავსად საქმისა, ბაკლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Buckley v. UK)²⁸³, რომელშიც სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-8 მუხლის დარღვევა არ ყოფილა, 6 ხმით 3-ის წინააღმდეგ). სასამართლო არ იყო მზად მიეღო გადაწყვეტილება, რომ ხელისუფლებას აქვს ვალდებულება, მოამზადოს და შესაბამისად აღჭურვოს ტერიტორია ბოშათა ქარავნისთვის²⁸⁴. თუმცა სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-8 მუხლი დაირღვა საქმეში კონორსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Connors v. UK)²⁸⁵ მომჩივნის ოჯახის გამოსახლებით – იმ მიზეზით, რომ ის წარმოადგენდა დაბრკოლებას – ადგილობრივი ქარავნისთვის გამოყოფილი ადგილიდან, სადაც ის და მისი ოჯახი 13 წლის განმავლობაში ცხოვრობდნენ. ამ შემთხვევაში, სახელმწიფოს მხრიდან მომჩივნის მე-8 მუხლით გათვალისწინებულ უფლებებში ჩარევა „განსაკუთრებით მნიშვნელოვან მიზეზებს“ და სახელმწიფოს დისკრეციის მინიმუმამდე შემცირებას მოითხოვდა, და ამიტომაც სასამართლომ დაასკვნა, რომ გამოსახლება, ყოველგვარი საფრთხის არსებობის გარეშე, ვერ გაამართლებდა „მნიშვნელოვანი სოციალური საჭიროების“ დაკმაყოფილების მცდელობას. მსგავსი გადაწყვეტილება მიიღო სასამართლომ საქმეში მაკკანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (McCann v. UK)²⁸⁶, რომელშიც მომჩივანს გამართლებული წარმოების საშუალებით ჩამოერთვა სახლი: ის და მისი მეუღლე 1985 წლის საცხოვრებელი აქტის მიხედვით, საერთო მეიჯარე-გარანტორები იყვნენ. ადგილობრივმა ორგანოებმა მოიპოვეს ხელმოწერა გაუქმების შესახებ მომჩივნის ცოლისგან, რომელმაც არაფერი იცოდა ბრძანების შედეგებისთაობაზე. სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-8 მუხლი დაირღვა პროცედურული გარანტიების არარსებობის გამო,

280 No. 27527/03, 11.9.07.

281 No. 35968/97, 12.6.03. იხილეთ ასევე შლუმპფი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Schlumpf v. Switzerland*), No. 29002/06, 8.1.09 (არასაჭიროდ გრძელი პერიოდი სქესის შეცვლის ოპერაციის ხარჯების ანაზღაურებისთვის).

282 ჩაპმანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Chapman v. UK*), No. 27238/95, 18.1.01, პარ. 96. იხილეთ ასევე მუნიოზ დიასპანის წინააღმდეგ (*Muñoz Diaz v. Spain*), No. 49151/07, 8.12.09, პარ. 60 -1.

283 No. 20348/92, 25.6.96.

284 იქვე, პარ. 98.

285 No. 66746/01, 27.5.04.

286 No. 19009/04, 13.5.08.

იმის გათვალისწინებით, რომ არ არსებობდა პროპორციულობის შეფასების საშუალება დამოუკიდებელი მსაჯულის მიერ (ასე იქნებოდა, ადგილობრივ თვითმმართველობას სტატუტორული მეთოდი რომ გამოეყენებინა)²⁸⁷.

- 6.413 სასამართლომ დაადგინა, რომ ისინი, ვისაც შეზღუდული აქვთ კანონიერი ქმედუნარიანობა, განსაკუთრებით დაუცველნი არიან და, შესაბამისად, მე-8 მუხლის გათვალისწინებით სახელმწიფოს გააჩნია პოზიტიური ვალდებულება, ისინი სპეციალური დაცვის ქვეშ ჰყავდეს. საქმეში ცეჰენტნერი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Zehentner v. Austria*)²⁸⁸ სასამართლომ დაადგინა, რომ დაღვეული იყო მე-8 მუხლი, რადგან მოხდა მომჩივნის სახლის გაყიდვა და მისი გამოსახლება. მომჩივანს არ გააჩნდა ლეგალური ქმედუნარიანობა (ის პარანოიდული ფსიქოზით იტანჯებოდა) და, შესაბამისად, ეფექტიანად ვერ მონაწილეობდა მიმდინარე პროცესებში.

გარემოს საკითხები

- 6.414 სასამართლომ დაადგინა, რომ „მიუხედავად იმისა, რომ კონვენცია პირდაპირ არ ითვალისწინებს სუფთა და წყნარი გარემოს უფლებას, თუ ინდივი პირდაპირ და სერიოზულ გავლენას განიცდის ხმაურისგან ან სხვა დაბინძურებისგან, მე-8 მუხლით გათვალისწინებული საკითხები შეიძლება წამოიჭრას“²⁸⁹. გარემოსთან დაკავშირებულმა საჩივრებმა უნდა აჩვენოს, რომ, ერთი მხრივ, არის პირდაპირი შეჭრა მომჩივნის პირად ცხოვრებაში, და რომ ის საკმარისად ძლიერია²⁹⁰. შესაბამისად, ინდივიდის მდგომარეობასა და მის მიერ საკუთარი სახლით სიამოვნებას შეიძლება ხელი შეუშალოს გარემოს დაბინძურებამ ისე, რომ მისი პირადი და ოჯახური ცხოვრების უფლება დაირღვეს, მიუხედავად იმისა, რომ შეიძლება სერიოზული საფრთხე არ შეექმნას მის ჯანმრთელობას. სახელმწიფო შეიძლება პასუხისმგებელი იყოს მე-8 მუხლის დარღვევაზე, არა მხოლოდ იმ შემთხვევებში, როდესაც დაბინძურება გამოწვეულია საჯარო ორგანოს მიერ, არამედ მაშინაც, როდესაც სახელმწიფო ვერ ახერხებს კერძო სექტორის რეგულირებას²⁹¹.

- 6.415 საქმეში ლოპეზ ოსტრა ესპანეთის წინააღმდეგ (*Lopez Ostra v. Spain*)²⁹², სასამართლომ დაადგინა, რომ მოხდა მე-8 მუხლის დარღვევა, რადგან მუნიციპალიტეტმა ვერ შეძლო ნარჩენების გადამუშავების სადგურის მიერ დაბინძურების თავიდან აცილება: ადგილობრივმა ორგანოებმა ვერ შეძლეს სამართლიანი ბალანსის დაცვა ქალაქის ეკონომიკურ კეთილდღეობასა და მომჩივნის პირადი და ოჯახური ცხოვრების უფლების პატივისცემას შორის.

საქმეში ბრანდუზე რუმინეთის წინააღმდეგ (*Branduse v. Romania*)²⁹³, მომჩივანმა პატიმარმა გამოიყენა მე-8 მუხლი და იჩივლა კვამლისა და სუნის შესახებ, რომელიც მოდიოდა ყოფილი ნავთობსადგომიდან, რომელიც მდებარეობდა ციხიდან დაახლოებით 20 მეტრის დაშორებით და რომელსაც ქალაქის საბჭო აკონტროლებდა. გარემოს შეფასებიდან დადგინდა, რომ მიუხედავად იმისა, რომ მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობა არ გაუარესებულა, მისი ცხოვრების ხარისხი და კეთილდღეობა მნიშვნელოვნად გაუარესდა და, შესაბამისად, საქმე ეხებოდა მე-8 მუხლს. ადგილობ-

287 იხილეთ ასევე კოზიჩი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Čosić v. Croatia*), No. 28261/06, 15.1.09.

288 No. 20082/02, 16.7.09.

289 ჰატონი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Hatton and others v. UK*), No. 36022/97, 8.7.03, პარ. 96. იხილეთ ასევე: კ. კუკი „გარემო უფლებები, როგორც ადამიანის უფლებები“ [2002] EHR L 297.

290 ფადეივა რუსეთის წინააღმდეგ (*Fadeyeva v. Russia*), No. 55723/00, 9.6.05. საპირისპიროდ, იხილეთ ფურლეპა პოლონეთის წინააღმდეგ (*Furlepa v. Poland*), No. 62101/00, 18.3.08 და გრინფისი E.V. და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ (*Greenpeace E.V. and others v. Germany*), No. 18215/06, 12.5.09.

291 მაგალითისთვის იხილეთ ჰატონი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Hatton and others v. UK*), No. 36022/97, 8.7.03, პარ. 98. იხილეთ ასევე, ფადეივა რუსეთის წინააღმდეგ (*Fadeyeva v. Russia*), No. 55723/00, 16.10.03; ტატარი რუმინეთის წინააღმდეგ (*Tatar v. Romania*), No. 67021/01, 27.1.09.

292 No. 16798/90, სერია ა, No. 303-C, 9.12.94.

293 No. 6586/03, 7.4.09.

რიგმა ორგანოებმა ვერ შეძლეს გაეტარებინათ შესაბამისი პროცედურები, რათა მომხდარიყო ნავაგსაყრელის სათანადო სტანდარტების მიხედვით მუშაობა ან მისი დახურვა და, შესაბამისად, დაბინძურების დონე აღემატებოდა მიღებულ სტანდარტებს. შედეგად, დაირღვა მე-8 მუხლი.

6.416 როდესაც დაბინძურებას უშუალოდ სახელმწიფო ორგანო არ ჩადის, სასამართლო განიხილავს სახელმწიფოს გარემოს დაზიანების თავიდან აცილების პოზიტიური ვალდებულების ხარისხს, მაგალითად, კერძო ინდუსტრიის რეგულირებით. ასეთ შემთხვევებში, შესაბამისი ინდივიდების ინტერესები უნდა შედარდეს ზოგადად, უფრო ფართო საჯარო ინტერესებს და მხედველობაში იქნას მიღებული სახელმწიფოს მხრიდან ჩარევის აუცილებლობის დონე. თუმცა, ასეთი შეფასების გაკეთებისას, სასამართლომ განაცხადა, რომ ის არ მიაჩნებს რაიმე სახის „სპეციალურ სტატუსს“ ადამიანის გარემო უფლებებს²⁹⁴. საქმეში ფადიევა რუსეთის წინააღმდეგ (*Faddeyeva v. Russia*)²⁹⁵, მომჩივანი ჩიოდა კერძო ფოლადის ქარხნიდან მომდინარე დაბინძურების გამო. ის აცხადებდა, რომ ადგილობრივი კანონმდებლობა მოითხოვდა მის გადასახლებას ფოლადის ქარხნის „სანიტარული უსაფრთხოების ზონიდან“, და სახელმწიფოს მხრიდან მი სი გადასახლების პოზიტიური ვალდებულების არშესრულება, მე-8 მუხლით გარანტირებულ უფლებებს არღვევდა. ფადიევას საქმეში წარმოდგენილი მტკიცებულებების საფუძველზე, სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ მომჩივნის ჯანმრთელობის მდგომარეობასა და კეთილდღეობის დონეზე დაბინძურების გავლენა საკმარისი იყო იმისთვის, რომ აღნიშნულ საქმეს მე-8 მუხლი შეხებოდა. მომჩივანი ცხოვრობდა ზონაში, რომელშიც ადგილობრივი კანონმდებლობის მიხედვით, ცხოვრება აკრძალული იყო და სადაც დაბინძურების დონე ადგილობრივ გარემო სტანდარტებს სცდებოდა, მაგრამ ადგილობრივი ხელისუფლება არ დაეხმარა მას სხვა ტერიტორიაზე საცხოვრებლად გადასვლაში. ამასთანავე, სახელმწიფომ ვერ შეძლო გაეტარებინა ადეკვატური ზომები, რათა მომხდარიყო ფოლადის ქარხნიდან მომავალი დაბინძურების რეგულირება. შედეგად, დაირღვა მე-8 მუხლი. საქმეში ჯაკომელი იტალიის წინააღმდეგ (*Giacomelli v. Italy*)²⁹⁶ მომჩივანი ჩიოდა მისი სახლიდან 30 მეტრში მდებარე ნარჩენების გადამამუშავებელი კერძო ქარხნიდან მომავალი დაბინძურების გამო. ამ შემთხვევაში მე-8 მუხლი დაირღვა, რადგან სახელმწიფო ორგანოებმა 14 წლის განმავლობაში არ მოითხოვეს გარემოზე ნარჩენების გადამამუშავების გავლენის შეფასება (ადგილობრივი კანონმდებლობის მიხედვით, ეს აუცილებელია) და არ აღასრულეს სასამართლოს გადაწყვეტილება ქარხნის მუშაობის შეჩერების შესახებ. მე-8 მუხლი დაირღვა საქმეში ტატარი რუმინეთის წინააღმდეგ (*Tatar v. Romania*)²⁹⁷, ოქროსა და ვერცხლის მოპოვებელი ქარხნის მიერ გამოწვეული გარემო საშიშროებების წარმოქმნის შედეგად. ადგილობრივი ორგანოები გააკრიტიკეს წიაღისეულის მოპოვების გარემოზე გავლენის ადეკვატური წინასწარი შეფასების არგაკეთების გამო, შესაბამისი და საკმარისი ინფორმაციის არგასაჯაროებისთვის და ინდუსტრიული აქტივობის არშეჩერებისთვის, მას შემდეგ რაც სერიოზული ინციდენტის შედეგად ადგილობრივი მდინარეები დაბინძურდა სოდიუმის ციანიდითა და სხვა ნარჩენებით.

6.417 საქმე მორენო გომესი ესპანეთის წინააღმდეგ (*Moreno Gomez v. Spain*)²⁹⁸ ეხებოდა ვალენსიის ცენტრში მდებარე ლამის კლუბებისა და ბარებიდან მომდინარე ხმაურს. დადგინდა, რომ ხმაურის დაბინძურება ლამის განმავლობაში რამდენიმე წლის განმავლობაში აღემატებოდა დაშვებულ ნორმებს, მაგრამ ქალაქის მერიამ არ გაატარა ხმაურსა და ვიბრაციასთან დაკავშირებული კანონით გათვალისწინებული

294 ჰატონი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Hatton and others v. UK*), No. 36022/97, 8.7.03, პარ. 122. იხილეთ ასევე აშვორთი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Ashworth and others v. UK*) No. 39561/98, 20.1.04 (თვითმფრინავის ხმაურთან დაკავშირებით).

295 No. 55723/00, 9.6.05.

296 No. 59909/00, 2.11.06.

297 No. 67021/01, 27.1.09.

298 No. 4143/02, 16.11.04.

ნორმები. შედეგად, სერიოზულად დაირღვა მომჩივნის საცხოვრებლის მე-8 მუხლით გარანტირებული უფლება. საქმეში დეესი უნგრეთის წინააღმდეგ (Dees v. Hungary)²⁹⁹, მე-8 მუხლი დაირღვა ტრანსპორტიდან მომდინარე ხმაურის დაბინძურების გამო³⁰⁰.

- 6.418 საქმის ჰატონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Hatton V. UK) გადაწყვეტილებაში, რომელიც ეხებოდა ლამის ფრენებიდან მომდინარე ხმაურის დაბინძურების ეფექტს ჰიტროუს აეროპორტთან მცხოვრებ მოქალაქეებზე, სასამართლომ განაცხადა³⁰¹:

გარემოს დაცვის განსაკუთრებით სენსიტიურ სფეროში, მხოლოდ ქვეყნის ეკონომიკური კეთილდღეობის არგუმენტად გამოყენება არ არის საკმარისი სხვათა უფლებების გადასაწონად... სახელმწიფოები ვალდებული არიან, რომ, რამდენადაც ეს შესაძლებელია, უზრუნველყონ მე-8 მუხლით გარანტირებულ უფლებებში ჩარევის მინიმალიზება, ალტერნატიული გზების გამოძებნით და მიზნების ისე მისაღწევად, რომ მათი შედეგი ადამიანის უფლებებზე იყოს მინიმალური. ამის მისაღწევად, შესაბამისი და სრული გამოკვლევა და შესწავლა საუკეთესო გზის გამოძებნის მიზნით, რომელიც უზრუნველყოფს რეალურად სამართლიანი ბალანსის დაცვას, უნდა მიუძღოდეს წინ შესაბამის პროექტს.

ამ ტესტის გამოყენებით, პალატამ ჰატონის საქმეში დაადგინა (5 ხმით 2-ის წინააღმდეგ), რომ ადგილი ჰქონდა მე-8 მუხლის დარღვევას³⁰². თუმცა „მინიმალური ჩარევის“ ტესტი მთავრობამ დიდ პალატაში გააპროტესტა, რომელმაც დაადგინა (12 ხმით 5-ის წინააღმდეგ), რომ მე-8 მუხლი არ დარღვეულა. „მინიმალური ჩარევის“ ტესტის ნაცვლად, სასამართლოს ზედამხედველობითი ფუნქციის ფუნქცია შეზღუდული ბუნებისაა. გათვალისწინებით, დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ მისი ფუნქცია შეზღუდული იყო დაედგინა, იყო თუ არა დაცული „სამართლიანი ბალანსი“. მნიშვნელოვანი ფაქტორია, რომ განსხვავებით ლოპზო ოსტრასა და გიერას საქმეებისგან (იხილეთ 6.423), ჰატონის საქმეში არ დარღვეულა ადგილობრივი რეგულაცია. გადაწყვეტილების მიღებისას, რომ სამართლიანი ბალანსი იყო გამოყენებული, სასამართლომ განაცხადა, რომ: არსებობდა სქემა, რომლის მიხედვითაც ხდებოდა ლამის ფრენების მაქსიმალურად შეზღუდვა, რათა ხმაურის დაბინძურება მისაღებ დონემდე ყოფილიყო შემცირებული, და აღნიშნული სქემის გადახედვაც ხდებოდა; არგუმენტირებული იყო ვარაუდი, რომ ლამის ფრენები ზოგადად ეკონომიკის განვითარებას უწყობდა ხელს; რომ ხმაურის შემამცირებელი და შემასუსტებელი ზომები იქნა გატარებული ჰიტროუს აეროპორტში; რომ ლამის ხმაურს გავლენა არ ჰქონია უძრავი ქონების ფასზე; და რომ მომჩივნებს შეეძლოთ ტერიტორიის დატოვება ყოველგვარი ფინანსური ზარალის გარეშე³⁰³.

- 6.419 როდესაც საქმე ეხება გარემო პირობებთან დაკავშირებით სახელმწიფო გადაწყვეტილების გასაჩივრებას, სასამართლომ განაცხადა, რომ გარდა იმისა, რომ შეფასდება სა-

299 No. 2345/06, 9.11.10.

300 იხილეთ ასევე მილვა და სხვები უნგრეთის წინააღმდეგ *Mileva and others v. Hungary*, Nos. 43449/02 და 21475/04, 25.11.10 (ხმაური კომპიუტერის კლუბიდან, რომელიც 24 საათის განმავლობაში მუშაობს — მე-8 მუხლის დარღვევა). საპირისპიროდ, იხილეთ, რუანო მორკუენდე ესპანეთის წინააღმდეგ (*Ruano Morcuende v. Spain*) No. 75287/01, 6.9.05 (ხმაური ელექტროტრანსფორმატორისგან); ფერესკიოლი შვედეთის წინააღმდეგ (*Fägerskiöld v. Sweden*), No. 37664/04, 26.2.08 (ქარის წისქვილისგან მომდინარე ხმაური); ბორისიევიჩი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Borysiewicz v. Poland*), No. 71146/01, 1.7.08, (არასაკმარისი მტკიცებულება სამკერვალო მაღაზიდან მომავალი ხმაურის დასადასტურებლად); ლეონი და აგნieszკა კანია პოლონეთის წინააღმდეგ (*Leon and Agnieszka Kania v. Poland*), No. 12605/03, 21.7.09 (ხმაური სატვირთო მანქანების შეკეთებისა და ლითონის ჭრის მაღაზიდან); გალევი და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Galev and others v. Bulgaria*), No. 18324/04, 29.9.09 (საცხოვრებელ შენობაში სტომატოლოგიური კლინიკის გახსნის შესახებ).

301 ჰატონი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Hatton and others v. UK*), No. 36022/97, 8.7.03 (დიდი პალატის გადაწყვეტილების 86-ე პარ., მითითებით პალატის 2.10.01 გადაწყვეტილების 97-ე პარაგრაფზე).

302 No. 36022/97, 2.10.01.

303 მოსამართლეებმა, რომლებმაც წინააღმდეგ მისცეს ხმა (კოსტა, რესი, ტიურმანი, ზუპანიჩი და შტიენერი), განაცხადეს, რომ უმრავლესობის გადაწყვეტილება „უკან გადადგმული ნაბიჯი“ იყო გარემო ადამიანის უფლებების დაცვის მხრივ და ის „უპირატესობას ანიჭებს ეკონომიკურ არგუმენტებს ჯანმრთელობის არგუმენტებთან შედარებით მოსარჩევეების „ხმაურის მიმართ სენსიტიურობის“ ადამიანთა მცირე ჯგუფის ინტერესად კვალიფიკირებით“. იხილეთ ასევე: ჯ. ჰუამი: „ჰატონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ დიდ პალატაში: ერთი ნაბიჯი წინ, ორი ნაბიჯი უკან?“ [2003] EHRIL 631.

ხელმწიფოს გადაწყვეტილების შედეგები და მათი თავსებადობა მე-8 მუხლთან, სასამართლო ასევე შეისწავლის, მიეცა თუ არა შესაბამისი მნიშვნელობა გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მომჩივნის ინტერესებს. ეს შეიძლება მოიცავდეს გადაწყვეტილების ტიპის და მისი ფორმალის გამოძიებას, რამდენად იქნა გათვალისწინებული ინდივიდუალის (მათ შორის, მომჩივნის) ხედვები და რა პროცედურული გარანტიები არსებობს³⁰⁴. სასამართლომ განაცხადა³⁰⁵, რომ:

ხელისუფლების გადაწყვეტილების მიღების პროცესი გარემოს და ეკონომიკური პოლიტიკის რთულ საკითხებთან დაკავშირებით, აუცილებლად უნდა მოიცავდეს კვლევასა და გამოძიებას, რათა საშუალება მისცეს მათ, დაიცვან სამართლიანი ბალანსი სხვადასხვა წინააღმდეგობაში მყოფ ინტერესებს შორის.

მაგრამ ეს არ მოითხოვს, რომ არსებობდეს „გასაგები და გაზომვადი ინფორმაცია“ ყველა და თითოეულ იმ ასპექტზე, რაზეც გადაწყვეტილება უნდა იქნას მიღებული. საქმეში თაშქინი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (Taskin and others v. Turkey)³⁰⁶, მომჩივნები ჩიოდნენ მათ საცხოვრებელთან ახლოს მომუშავე ოქროს საბადოზე სამუშაო ნებართვის გაცემის თაობაზე. სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-8 მუხლი დაირღვა, რადგან საბადო, ადამინისტრაციული სასამართლოს გადაწყვეტილების მიღებიდან, რომლის მიხედვითაც მოხდა გარემოს სამინისტროს მიერ გაცემული ნებართვის (გარემოს საფუძველზე) გაუქმება, მხოლოდ 10 თვის შემდეგ დაიხურა. ამასთანავე, მინისტრთა საბჭომ გასცა საბადოს მუშაობის ნებართვა (გადაწყვეტილება არ გამოქვეყნებულა). შესაბამისად, მომჩივნებს წაერთვათ მათი პროცედურული გარანტიები. საქმეში ჰატონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, მე-8 მუხლი არ იყო დარღვეული გადაწყვეტილების მიღების პროცესში, რადგან უკვე არსებობდა საკმარისი კვლევები და გამოკვლევები ძილისთვის ხელის შეშლის პრობლემასთან დაკავშირებით, და ხდებოდა ღამით ხმაურის დაბინძურების მუდმივი მონიტორინგი. ამასთანავე, ხელისუფლებამ გაასაჯაროვა კონსულტაციები ამ საკითხთან დაკავშირებით, და მომჩივნებს შეეძლოთ აღნიშნულ კონსულტაციებზე საკუთარი წარმომადგენლობის გაგზავნა.

6.420 სასამართლოს პრეცედენტური სამართალი მოიცავს ეფექტიანი ზომების სხვადასხვა ტიპებს, რომლებიც უნდა იქნას მიღებული, რათა თავიდან აცილებულ იქნას ან მინიმალისტურად იქნას გარემო დაბინძურება, როგორცაა:

- (1) სამუშაო პირობების შემოღება – როგორც იყო საქმეში ასელბურგი და სხვები ლუქსემბურგის წინააღმდეგ (Asselbourg and others v. Luxembourg)³⁰⁷, ფოლადის საწარმოს შესახებ;
- (2) დაბინძურების დონის ინსპექცია და კვლევა – როგორც იყო საქმეში გრონუსი პოლონეთის წინააღმდეგ (Gronus v. Poland)³⁰⁸;
- (3) საჯარო ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა – როგორც ეს იყო საქმეში გუერა იტალიის წინააღმდეგ (Guerra v. Italy)³⁰⁹, რომელშიც სასამართლომ მე-8 მუხლის დარღვევა დაადგინა, რადგან მომჩივნებს არ მიეწოდებოდათ მნიშვნელოვანი ინფორმაცია, რომელიც მათ საშუალებას მისცემდა შეეფასებინათ მათი და მათი ოჯახების ქიმიურ ქარხანასთან ცხოვრების რისკები;
- (4) ადგილობრივ მცხოვრებლებთან კონსულტაციის მოვალეობა – საქმე აშვორთი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Ashworth v. UK)³¹⁰;

304 მაგალითისთვის იხილეთ ჰატონი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Hatton and others v. UK), No. 36022/97, 8.7.03, პარ. 99 და 104.

305 იქვე, პარ. 128.

306 No. 46117/99, 10.11.04. იხილეთ ასევე ლემკე თურქეთის წინააღმდეგ (Lemke v. Turkey), No. 17381/02, 5.6.07.

307 No. 29121/95, 29.6.99.

308 No. 39695/96, 2.12.99.

309 No. 14967/89, 19.2.98.

310 No. 39561/98, 20.1.04.

- (5) სანქციების დაწესება – ნარჩენების გადამუშავების ოპერაციათა ნაწილი შეწყდა საქმეში ლოპეზ ოსტრა ესპანეთის წინააღმდეგ (*Lopez Ostra v. Spain*)³¹¹ და ადგილობრივი მცხოვრებლები სხვა ადგილზე გადავიდნენ საცხოვრებლად რამდენიმე თვის განმავლობაში;
- (6) ეფექტიანი სამოქალაქო და კრიმინალური საშუალებების არსებობა – ასეთი საშუალებები არსებობდა საქმეებში ასელბურგი და ასტრიდ მოე ნორვეგიის წინააღმდეგ (*Astrid Moe v. Norway*)³¹².

6.421 რაც შეეხება დაგეგმარებას, სასამართლომ დაადგინა, რომ როდესაც ხდება სახლის აშენება შესაბამისი ნებართვის გარეშე, ჩნდება კონფლიქტი მეპატრონის მე-8 მუხლით გათვალისწინებულ უფლებებსა და ადგილობრივი საზოგადოების გარემოს დაცვის უფლებას შორის. ამენდა თუ არა სახლი კანონის მიხედვით, მნიშვნელოვანი ფაქტორი იქნება იმის დადგენისას, ლეგიტიმურია თუ არა აღნიშნული პიროვნებისგან სხვაგან გადასვლის მოთხოვნა. ალტერნატიული საცხოვრებლების არსებობა ასევე მნიშვნელოვანი ფაქტორია³¹³.

იხილეთ ასევე კომენტარი პერსონალური ჩანაწერების ხელმისაწვდომობის შესახებ, 6.422, ქვემოთ.

პერსონალური ჩანაწერების ხელმისაწვდომობა

6.422 პერსონალურ ჩანაწერებზე ხელმისაწვდომობა მოიცავს მე-8 მუხლს. საქმეში გასკინი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Gaskin v. UK*)³¹⁴ მომჩივანი მოითხოვდა წვდომას მისი ადგილობრივი თვითმმართველობის დოკუმენტებზე, რომლებიც ეხებოდა დროის იმ პერიოდს, როდესაც ის იმყოფებოდა მზრუნველობის ქვეშ. მაშინ როცა სასამართლომ აღნიშნა მომჩივნის ინტერესი მისი ბავშვობისა და განვითარების პერიოდის შესახებ ინფორმაციის მიმართ, სასამართლომ ასევე ხაზი გაუსვა, რომ კონფიდენციალურობა საჯარო ჩანაწერების მიღებისას მნიშვნელოვანია ობიექტური და სანდო ინფორმაციის მისაღებად, და რომ კონფიდენციალურობა ასევე მნიშვნელოვანია მესამე პირის დაცვისთვის³¹⁵.

ასეთ პირობებში, რათა მოხდეს პროპორციულობის პრინციპის დაცვა, დამოუკიდებელი ორგანოს უნდა გადაეწყვიტა უნდა მომხდარიყო თუ არა ასეთი ინფორმაციის გაცემა. მსგავს პირობებში, საქმეში მგ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*MG v. UK*)³¹⁶, სასამართლომ აღნიშნა, რომ ხელისუფლების მიერ ჩანაწერების ასლების გაცემა ევროპული კონვენციის პროცედურების მიმდინარეობისას მიუთითებდა დამოუკიდებელი შეფასების აუცილებლობაზე, ჩანაწერების მნიშვნელოვანი ნაწილი წაშლილი იყო და ზოგიერთი დოკუმენტი არ იქნა გაცემული, რათა დაცული ყოფილიყო მესამე პირის კონფიდენციალურობა. საქმეში კ.ჰ. და სხვები სლოვაკიის წინააღმდეგ (*K.H. v. Slovakia*)³¹⁷, სასამართლომ დაადგინა, რომ პოზიტიური ვალდებულება, რომელიც წარმოიქმნება მე-8 მუხლის შედეგად, შეიძლება მოითხოვდეს, რომ მთავრობამ ხელმისაწვდომი გახადოს იმ ინფორმაციის ასლი, რომელიც ინფორმაციის გამომთხოვ პიროვნებას შეეხება. ამ საქმეში დადგინდა, რომ მე-8 მუხლი დაირღვა, რადგან მომჩივნებს (ბოშა ქალები, რომლებიც ფიქრობდნენ, რომ მოხდა მათი სტერილიზაცია მათი ინფორმირების და თანხმობის გარეშე)³¹⁸ არ მიეცათ საშუალება მოეპოვებინათ

311 No. 16798/90, სერია ა, No. 303-C, 9.12.94.

312 No. 30966/96, 14.12.99.

313 იხილეთ ჩაპმანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Chapman v. UK*), No. 27238/95, 18.1.01, პარ. 102-4.

314 No. 10454/83, სერია ა, No. 160, 7.7.89. საპირისპიროდ, მარტინი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Martin v. UK*), No. 27533/95, 28.2.96.

315 იქვე, პარ. 49.

316 No. 39393/98, 24.9.02.

317 No. 32881/04, 28.4.09.

318 იხილეთ ასევე *V.C. v. Slovakia*, No. 18968/07, 16.6.09.

მათი სამედიცინო ჩანაწერების ასლები. პერსონალურ ჩანაწერებზე ხელმისაწვდომობის შეზღუდვა შეიძლება ასევე არღვევდეს სასამართლოზე ხელმისაწვდომობის უფლებას, რაც გარანტირებულია მეექვსე მუხლით, როგორც ეს იყო საქმეში კ.პ. და სხვები.

- 6.423 გარემოს შესახებ ინფორმაციის არმიწოდებამ შეიძლება ასევე გამოიწვიოს მე-8 მუხლის დარღვევა. 40 მომჩივანი საქმეში გუერა და სხვები იტალიის წინააღმდეგ (*Guerra and others v. Italy*)³¹⁹ მაღალი რისკის შემცველად კლასიფიცირებული ქიმიური ქარხნიდან 1 კილომეტრის დაშორებით ცხოვრობდა. მე-8 მუხლი გამოყენებულ იქნა, ქარხნის შხამიანი ნარჩენების მომჩივანთა პირადი და ოჯახური ცხოვრების უფლებებზე პირდაპირი გავლენის გამო და რადგან მათ არ მიეწოდათ ინფორმაცია, რომლის მიღების შემთხვევაშიც მათ საშუალება ექნებოდათ, თავად შეეფასებინათ ქარხნიდან მომდინარე რისკები³²⁰. მომჩივნებმა საქმეში მაკინლი და ეგანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McGinley and Egan v. UK*)³²¹ მონაწილეობა მიიღეს, როგორც სამოქალაქო სამსახურში ჩართულმა პირებმა, გაერთიანებული სამეფოს ბირთვული ტესტების პროგრამაში 1950-იან და 1960-იან წლებში. სასამართლომ დაადგინა, რომ:

იმ შემთხვევებში, როდესაც სახელმწიფო ახორციელებს საშიშ აქტივობას... რომელსაც შეიძლება დაფარული უარყოფითი შედეგები ჰქონდეს იმ პირების ჯანმრთელობაზე, რომლებიც ჩართული არიან ამ აქტივობაში, მე-8 მუხლით გათვალისწინებული პირადი და ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლება მოითხოვს, რომ შეიქმნას ეფექტიანი და ხელმისაწვდომი პროცედურა, რომელიც საშუალებას მისცემს პიროვნებებს, მიიღონ შესაბამისი და რელევანტური ინფორმაცია.

დიდმა პალატამ მიიღო მსგავსი გადაწყვეტილება საქმეში როშე გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Roche v. UK*)³²², რომელიც ეხებოდა 1960-იან წლებში სამხედრო სამსახურის პერსონალზე ჩატარებული ქიმიური ტესტების ჩანაწერებს. განსხვავებით მაკინლის და ეგანის საქმეებისგან³²³, რომეს საქმეში მე-8 მუხლი დარღვევულ იქნა, რადგან არ არსებობდა ეფექტიანი და ხელმისაწვდომი პროცედურა, რომელიც მომჩივანს საშუალებას მისცემდა ინფორმაცია გამოეთხოვა, რაც მას საშუალებას მისცემდა თავად შეეფასებინა ნებისმიერი რისკი, რომელიც შეიძლება წარმოქმნილიყო ტესტებში მისი მონაწილეობის შედეგად.

- 6.424 პირადი ცხოვრების პატივისცემის უფლება ასევე რელევანტურია, როდესაც ქორწინების მიღმა დაბადებული ბავშვი ბიოლოგიური მშობლის დადგენის პროცედურას იწყებს. საქმეში მიკულიჩი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Mikulic v. Croatia*)³²⁴, ეს აღმოჩნდა ერთადერთი საშუალება, რომელიც მომჩივანს შეეძლო გამოეყენებინა, რათა დაედგინა თავისი ბიოლოგიური მამის ვინაობა, რადგან ადგილობრივი კანონმდებლობით შეუძლებელი იყო ადამიანისთვის დნმ-ის ტესტირების იძულება, მამობის დადგენის ალტერნატიული მექანიზმი კი არ არსებობდა (მიუხედავად ამისა, სასამართლომ აღიარა, რომ აუცილებელია მესამე პირის სამედიცინო ტესტირებაში, მათ შორის, დნმ-ის ტესტირებაში მონაწილეობის იძულებისგან დაცვა). საქმეში ოდიევრი

319 No. 14967/89, 19.2.98.

320 მეორე მუხლის შესაბამისობა, იხილეთ *ონერილდიზი თურქეთის წინააღმდეგ* (*Öneryildiz v. Turkey*), No. 48939/99, 18.5.02, პალატის პარ. 84 და 30.11.04, დიდი პალატის პარ. 90.

321 Nos. 21825/93 და 23414/94, 9.6.98, მე-8 მუხლიდან ერთად დადგა მე-6 მუხლის საკითხიც, რადგან არ მოხდა მომჩივნის საპენსიო გასაჩივრების ტრიბუნალის უფლებებზე შესაბამისი დოკუმენტების გაცემა. იხილეთ ასევე როშე გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Roche v. UK*), No. 32555/96, 19.10.05). რაც შეეხება მე-6 მუხლის პირველ ნაწილს, იხილეთ ასევე ოქთაი თურქეთის წინააღმდეგ (*Okay v. Turkey*, No. 36220/97, 12.7.5, (ქვანახშირის 3 სადგურის მიერ შხამიანი გამონახბილქვის გამოყოფის შესახებ).

322 No. 32555/96, 19.10.05.

323 ამ შემთხვევაში საპენსიო საჩივრების ტრიბუნალის პროცედურები მე-8 მუხლის შესაბამისად იქნა ცნობილი.

324 No. 53176/99, 7.2.02, პარ. 55, იხილეთ ასევე იეგი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Jäggi v. Switzerland*), No. 58757/00, 13.7.06 (გარდაცვლილ პირზე დნმ-ის ტესტის ჩატარებაზე უარი); მენენდეს გარსია ესპანეთის წინააღმდეგ (*Menéndez García v. Spain*), No. 21046/07, 5.5.09 (არასაკმარისი *locus standi* მამის მშობლობის დადგენასთან დაკავშირებით — არ იქნა მიღებული).

საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Odièvre v. France*)³²⁵, მომჩივანი იყო ნაშვილები და სურდა საკუთარი ბიოლოგიური დედის პოვნა, რომელმაც ის დაბადებისთანავე მიატოვა და მოითხოვა, რომ ინფორმაცია მშობიარობის შესახებ დარჩენილიყო კონფიდენციალურად. დიდმა პალატამ ოდივრის საქმეში აღიარა ორი ზრდასრული პიროვნების ერთმანეთთან წინააღმდეგობაში მყოფ ინტერესთა შეთავსების სირთულე. ასევე გასათვალისწინებელი იყო მესამე პირთა ინტერესები, და ზოგადი ინტერესები, რადგან საფრანგეთის კანონმდებლობა ცდილობს დაიცვას ბავშვისა და დედის ჯანმრთელობის კონფიდენციალურობა, რათა თავიდან იქნას აცილებული აბორტები. დიდი პალატა გაიყო, 10 ხმა 7-ის წინააღმდეგ, და დაადგინა, რომ მე-8 მუხლის დარღვევა არ ყოფილა, სახელმწიფოს თავისუფალი მოქმედების არეალის გათვალისწინებით, იმის გათვალისწინებით, რომ ადგილობრივმა კანონმდებლობამ გააუმჯობესა მსგავს მდგომარეობაში მყოფი დედების მდგომარეობა კონფიდენციალურობის შემოღებით, და იმის გათვალისწინებით, რომ მომჩივანს მიეცა საშუალება, გაცნობოდა საკუთარი ბიოლოგიური დედის „არაიდენტიფიცირებად“ მონაცემებს. შვიდი მოსამართლე, რომელმაც წინააღმდეგ მისცა ხმა³²⁶, აცხადებდნენ, რომ ადგილობრივი კანონმდებლობა არ იცავდა ბალანსს დედისა და შვილის უფლებებს შორის, რადგან დედას ჰქონდა ვეტო ბავშვის უფლებაზე, მიეღო ინფორმაცია: „შესაბამისად, დედას აქვს დისკრეციული უფლება, გააჩინოს ტანჯული ბავშვი და მთელი ცხოვრების განმავლობაში უმეცრებაში ამყოფოს“.

6.425 საქმეში სმირნოვა რუსეთის წინააღმდეგ (*Smirnova v. Russia*)³²⁷, მომჩივანი ჩიოდა, რომ ადგილობრივმა სასამართლომ დააკავა მისი პირადობის მოწმობა („შიდა პასპორტი“) მისი ხელმეორედ დაპატიმრების შემდეგ გათავისუფლების შემდეგ. ეს უტოლდებოდა მომჩივნის მე-8 მუხლით გარანტირებულ პირად ცხოვრებაში ჩარევას, რადგან „ყოველდღიურ ცხოვრებაში რუსეთის მოქალაქეებს უწევთ თავიანთი იდენტობის უჩვეულოდ ხშირად დადასტურება“, მათ შორის, სამსახურის შოვნისთვის, სამედიცინო დახმარებისთვის, ვალუტის გადაცვლისა და მატარებლის ბილეთის ყიდვის დროს. მე-8 მუხლი დაირღვა, რადგან მთავრობამ ვერ წარმოადგინა აღნიშნული მოქმედების სამართლებრივი საფუძველი ეროვნულ კანონმდებლობაში. საქმეში ილეთმისი თურქეთის წინააღმდეგ (*Iletmis v. Turkey*)³²⁸, მომჩივნის პასპორტის 15 წლით კონფისკაცია, რა პერიოდშიც ის გერმანიაში ცხოვრობდა, მე-8 მუხლით გარანტირებულ უფლებებში არაპროპორციულ ჩარევად იქნა მიჩნეული.

6.426 საქმეში ბრინკსი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Brinks v. Netherlands*)³²⁹, მომჩივანი ითხოვდა ინფორმაციას, რომელიც მის შესახებ ნიდერლანდების ეროვნული უსაფრთხოების სამსახურს ჰქონდა, მისი 1980-იან წლებში გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში აკადემიურ მუშაკად და ჟურნალისტად მუშაობის პერიოდის შესახებ. უსაფრთხოების სამსახურის გადაწყვეტილება, შეეზღუდა მისთვის ხელმისაწვდომი ინფორმაცია მხოლოდ ვადაგასული ინფორმაციით, რომელიც არ მოიცავდა პერსონალურ მონაცემებს მესამე პირზე და არ აძლევდა მომჩივანს ინფორმაციას წყაროების, სამუშაო მეთოდებისა და ამჟამინდელი ინფორმაციის რაოდენობის შესახებ, სასამართლოს მიერ კანონთან შესაბამისობაში მყოფად და პროპორციულად იქნა დადგენილი. საქმეში ჰარალამბი რუმინეთის წინააღმდეგ (*Haralambie v. Romania*)³³⁰ პროცედურა, რომელიც ინდივიდებს საშუალებას აძლევდა უსაფრთხოების სამსახურების მიერ დაცულ მათ პერსონალურ ფაილებზე მოეპოვებინათ წვდომა გარკვეულ გონივრულ ვადაში, სასამართლოს მიერ დადგენილ იქნა, როგორც პრაქტიკულად არააფექტიანი

325 No. 42326/98, 13.2.03.

326 მოსამართლეები ვინდჰაბერი, ბრატცა, ბონელი, ლუკადასი, კაბრალ ბარეტო, ტულკენსი და პელონპაა.

327 Nos. 46138/99 და 48183/99, 24.7.03.

328 No. 29871/96, 6.12.05.

329 No. 9940/04, 5.4.05.

330 No. 21737/03, 27.10.09.

(ექვსწლიანი დაყოვნების გათვალისწინებით) და, შესაბამისად, დადგინდა, რომ დაირღვა მე-8 მუხლი.

პერსონალური მონაცემების კონფიდენციალურობა

6.427 სასამართლოს დღემდე არ დაუდგენია, რომ მე-8 მუხლი წარმოშობს ზოგად უფლებას პერსონალური მონაცემების ხელმისაწვდომობაზე, მაგრამ მან რამდენჯერმე აღნიშნა პერსონალური მონაცემების დაცვის ფუნდამენტური აუცილებლობა მე-8 მუხლის გათვალისწინებით.

6.428 საქმეში პეკი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Peck v. UK*)³³¹, სასამართლომ დაადგინა, რომ დაირღვა მე-8 მუხლი, როდესაც ადგილობრივი ორგანოების CCTV კამერის ჩანაწერი, რომელზეც მომჩივანი იყო გამოსახული, მედიას აჩვენეს, რის შედეგადაც ტელევიზიით გადაიყვანა მისი იდენტიფიცირებადი სურათები. CCTV კამერა მომჩივნის საჯარო ქუჩიდან მოხსნეს, მას შემდეგ რაც მომჩივანმა თავის მოკვლა სცადა. ეს ზომა დადგენილ იქნა, როგორც არაპროპორციული, რადგან ადგილობრივმა ორგანოებმა ვერ შეძლეს მისი იდენტობის დაცვა. მათ შეეძლოთ ან მოეპოვებინათ მომჩივნის თანხმობა ან დაეფარათ მომჩივნის სახე ფირზე (ან დარწმუნებულიყვნენ, რომ მედია დაფარავდა მის სახეს) (იხილეთ ამ საქმის შესახებ კომენტარები 6.355-ზე). მე-8 მუხლი დაირღვა საქმეში რეკლოსი და დავურლისი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Reklos and Davourlis v. Greece*)³³², რომელშიც სამედიცინო კლინიკამ უფლება მისცა ფოტოგრაფს გადაეღო ახალდაბადებული ბავშვის ფოტოები, მშობელთა თანხმობის გარეშე. საქმეში კრაქსი (N2) იტალიის წინააღმდეგ (*Craxi v. Italy*)³³³ იტალიის ყოფილი პრემიერმინისტრის ბენედეტო კრაქსის კონფიდენციალური სატელეფონო საუბრები გამოქვეყნდა პრესაში. ჩანაწერები გაკეთდა კრიმინალური გამოძიების ფარგლებში და მათი ტრანსკრიპტები ინახებოდა პროკურორის მიერ. რადგან გამოქვეყნებულ საუბარს არანაირი კავშირი არ ჰქონდა საქმის წარმოებასთან, დადგენილ იქნა, რომ ის მე-8 მუხლს არღვევდა, რაზე პასუხისმგებლობაც სახელმწიფოს დაეკისრა, რადგან მან ვერ შეძლო ჩანაწერების საჯარო სფეროში გამოქვეყნების თავიდან აცილება.

6.429 სასამართლომ ასევე დაადგინა სამედიცინო ჩანაწერების განსაკუთრებული მნიშვნელობა³³⁴:

სამედიცინო მონაცემების კონფიდენციალურობის დაცვა უმნიშვნელოვანესი პრინციპია კონვენციაზე ხელისმომწერ ქვეყანათა საკანონმდებლო სისტემებში. ეს მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ პაციენტისთვის კონფიდენციალურობის პატივისცემისთვის, არამედ რათა მან შეინარჩუნოს თავისი სამედიცინო პროფესიონალის და, ზოგადად, სამედიცინო სისტემის მიმართ ნდობა.

ასეთი დაცვის გარეშე, ადამიანები, რომელთაც სჭირდებათ სამედიცინო დახმარება, შეიძლება მოერიდონ პერსონალური ან ინტიმური ხასიათის ინფორმაციის გამჟღავნებას, რაც შეიძლება აუცილებელი იყოს შესაბამისი მკურნალობის პროცედურისთვის, და შეიძლება საერთოდ მოერიდონ სამედიცინო დახმარების მოთხოვნას და, შესაბამისად საფრთხეში ჩაივდონ საკუთარი ჯანმრთელობა და გადამდები დაავადებების შემთხვევაში კი – გარშემოცემებში.

6.430 შესაბამისად, ადგილობრივ კანონმდებლობაში უნდა არსებობდეს ადეკვატური გარანტიები, რათა თავიდან იქნას აცილებული პერსონალური სამედიცინო ინფორმაციის მე-8 მუხლის საწინააღმდეგოდ გაცემა ან გამხელა³³⁵. სამედიცინო მონაცემების გაცემა შეიძლება განსაკუთრებით დამაზიანებელი იყოს ზოგიერთ შემთხვევაში, როგორიცაა,

331 No. 44647/98, 28.1.03.

332 No. 1234/05, 15.1.09.

333 No. 25337/94, 17.7.03.

334 *Z ფინეთის წინააღმდეგ (Z v. Finland)*, No. 22009/93, 25.2.97, პარ. 95.

335 იხილეთ ასევე *L.L. საფრანგეთის წინააღმდეგ (L.L. v. France)*, No. 7508/02, 10.10.06.

მაგალითად, აივ ინფექცია³³⁶. საქმეში ი ფინეთის წინააღმდეგ (Iv. Finland)³³⁷ სასამართლომ დაადგინა, რომ სახელმწიფომ ვერ შეასრულა თავისი პოზიტიური ვალდებულება, რაც გულისხმობდა მომჩივნის პირადი ცხოვრების დაცვას, რადგან ვერ შეძლო მისი სამედიცინო ისტორიის კონფიდენციალურობის დაცვა. მომჩივანი ექთან იყო, რომელიც აივ დადებითი იყო. ის მკურნალობდა იმავე საავადმყოფოში, სადაც მუშაობდა და გაუჩნდა ეჭვი, რომ მისი კოლეგები ფლობდნენ ინფორმაციას მისი ავადმყოფობის შესახებ. მე-8 მუხლი დარღვევულად დადგინდა, რადგან საავადმყოფოს პერსონალს ჰქონდა თავისუფალი წვდომა პაციენტების ინფორმაციაზე (სისტემა შეიცვალა იმგვარად, რომ მხოლოდ მკურნალ პერსონალს ჰქონდა პაციენტის ინფორმაციაზე წვდომა). საქმე ბირიუკი ლიტვის წინააღმდეგ (Biriuk v. Lithuania)³³⁸ ეხებოდა შემთხვევას, რომელიც სასამართლომ დაახასიათა „პრესის თავისუფლების შემამოფოთებლად ბოროტად გამოყენებად“. ქვეყნის ყველაზე პოპულარულმა გაზეთმა პირველ გვერდზე დაბეჭდა სტატია, რომელშიც გასცა ინფორმაცია მომჩივნის აივ დადებითი სტატუსის შესახებ. მომჩივანი ჩიოდა, რომ მიუხედავად მისი პირადი ინფორმაციის საქმის წარმატებისა ეროვნულ სასამართლოებში, მას ზარალის დამცინავი ანაზღაურება მიანიჭეს (2900 ევროს ეკვივალენტი). სასამართლომ დაადგინა, რომ დაირღვა მე-8 მუხლი იმის საფუძველზე, რომ სახელმწიფომ ვერ შეძლო მომჩივნის პირადი ცხოვრების პატივისცემის უფლების დაცვა, რადგან ადგილობრივი კანონმდებლობა აწესებდა სერიოზულ შეზღუდვებს სასამართლო დისკრეციაზე, დაედგინა ზარალის ანაზღაურება მსგავს საქმეებში. საქმეში პანტელეიენკო უკრაინის წინააღმდეგ (Panteleyenko v. Ukraine)³³⁹, ცილისწამების საქმის განხილვისას, ადგილობრივმა სასამართლომ მოიპოვა ფსიქიატრიული საავადმყოფოდან კონფიდენციალური ინფორმაცია მომჩივნის მენტალური მდგომარეობისა და სამედიცინო გამოკვლევის შესახებ. ინფორმაცია მოსამართლემ გაუშვილა მონაწილე მხარეებს და სხვა პირებს, რომლებიც ესწრებოდნენ საქმის საჯარო განხილვას. ეს ადგილობრივი კანონმდებლობის დარღვევა იყო და, შესაბამისად, მე-8 მუხლის „კანონთან შესაბამისობის“ ტესტი დაირღვა.

პოლიციის ინფორმაციასთან დაკავშირებით იხილეთ ნ.377.

სამედიცინო მკურნალობა

- 6.431 სასამართლომ დაადგინა, რომ „ინდივიდის სხეულთან დაკავშირებული საკითხები ყველაზე ინტიმური საკითხებია ადამიანის პირად ცხოვრებაში“³⁴⁰. შესაბამისად, ნებისმიერი ფორმით სავალდებულო სამედიცინო მკურნალობა, როგორი მცირეც არ უნდა იყოს ის, ადამიანის უფლებებში ჩარევას გულისხმობს³⁴¹. მე-8 მუხლი დარღვევა საქმეში ივ თურქეთის წინააღმდეგ (YF v. Turkey)³⁴², რომელშიც პოლიციის მიერ დაკავებულ მომჩივნის ცოლს გინეკოლოგიური გამოკვლევის გავლა აიძულეს. სასამართლომ არ გაითვალისწინა მთავრობის არგუმენტი, რომ პატიმარს თანხმობა ჰქონდა გამოცხადებული, და დაადგინა, რომ ის არ იმყოფებოდა ისეთ მდგომარეობაში, რომ შეძლებოდა გამოკვლევისთვის წინააღმდეგობის გაწევა, რომელიც არც

336 მაგალითისთვის იხილეთ ბირიუკი ლიტვის წინააღმდეგ (*Biriuk v. Lithuania*), No. 23373/03, 25.11.08; *C.C. ესპანეთის წინააღმდეგ* (*C.C. v. Spain*), No. 1425/06, 6.10.09 (მომჩივნის აივ ინფიცირებულობის დადებითი სტატუსის სასამართლო განჩენში გამხელა).

337 No. 20511/03, 17.7.08.

338 No. 23373/03, 25.11.08; იხილეთ ასევე არმონიენე ლიტვის წინააღმდეგ (*Armonienė v. Lithuania*), No. 36919/02, 25.11.08 და *A ნორვეგიის წინააღმდეგ* (*A v. Norway*), No. 28070/06, 9.4.09 (საგამეთო სტატიის გამოქვეყნება, რომლიდანაც შეიძლება გაჩენილიყო შთაბეჭდილება, რომ მომჩივანი მკვლელობაში მთავარი ეჭვმიტანილი იყო — მე-8 მუხლის დარღვევა).

339 No. 11901/02, 29.6.06.

340 *YF თურქეთის წინააღმდეგ* (*YF v. Turkey*), No. 24209/94, 22.7.03, პარ. 33.

341 *X ავსტრიის წინააღმდეგ* (*X v. Austria*), no. 8278/78, 13.12.79; DR 18, გვ. 155; აკმანე და სხვები ბელგიის წინააღმდეგ (*Acmanne and others v. Belgium*), No. 10435/83, 10.12.84; DR 40, გვ. 254; *YF თურქეთის წინააღმდეგ* (*YF v. Turkey*), No. 24209/94, 22.7.03, პარ. 33; გლასი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Glass v. UK*), No. 61827/00, 9.3.04, პარ. 70.

342 No. 24209/94, 22.7.03. იხილეთ ასევე იუნკე თურქეთის წინააღმდეგ (*Juhnke v. Turkey*), No. 52515/99, 13.5.08; იაზგულ ილმაში თურქეთის წინააღმდეგ (*Yazgül Yılmaz v. Turkey*), No. 36369/06, 1.2.11.

სამედიცინო აუცილებლობას წარმოადგენდა და არც ადგილობრივი კანონმდებლობის მოთხოვნას. საქმეში გლასი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Glass v. UK*)³⁴³ პირველი მომჩივანი იყო მენტალურად და ფიზიკურად მნიშვნელოვნად შეზღუდული ბავშვი. მიუხედავად დედის, მეორე მომჩივნის წინააღმდეგობისა, საავადმყოფოში მას გაუკეთდა დიამორფინი სასუნთქი გზების გათიშვის გამო. თუმცა სასამართლომ დაადგინა, რომ ამ მოქმედებით მე-8 მუხლი დაირღვა, რადგან სასამართლო ვერ დარწმუნდა, რომ სასწრაფო საჩივრის შეტანა უმაღლეს სასამართლოში შეუძლებელი იყო უფრო ადრეულ ეტაპზე. სასამართლომ უარი თქვა განეხილა პრეტენზია, რომ ბავშვის სამედიცინო ისტორიაში ჩანაწერი „არ გამოაცოცხლოთ“ მშობლის ინფორმირების ან მისი თანხმობის გარეშე მოხდა.

6.432 მე-8 მუხლი დაირღვა საქმეში შტუკატუროვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Shtukaturv v. Russia*)³⁴⁴, როცა სასამართლო პროცესების შედეგად მომჩივანი, რომელიც ფსიქიკურად დაავადებულია, უნაროდ იქნა ცნობილი. შედეგად, ის სრულად დამოკიდებული აღმოჩნდა მის კანონიერ მეურვეზე მთელი ცხოვრების განმავლობაში. სასამართლო პროცესი დეფექტური იყო, რადგან თავად მომჩივანს მასში მონაწილეობა არ მიუღია და არც მოსამართლეს გამოუძახებია ის. სასამართლომ აღნიშნა, რომ ადამიანის სრულად უუნაროდ საცნობად, ფსიქიკური აშლილობა „იმ ტიპის ან დონის“ უნდა იყოს, რომელიც ასეთი ზომის მიღებას გაამართლებს, ამ შემთხვევაში კი, მომჩივნის უუნარობა არ იყო საკმარისად დეტალურად შესწავლილი.

6.433 სახელმწიფოს მხრიდან პოზიტიური ვალდებულება, რომელიც მე-8 მუხლშია აღნიშნული, მაგალითად, ასევე მოიცავს ეფექტიან სასამართლო მექანიზმს, რათა შესაძლებელი იყოს გამოძიების ჩატარება ისეთ საქმეებში, სადაც საქმე ეხება სამედიცინო გულგრილობას, რის გამოც შეიძლება დარღვეულიყო ადამიანის ფიზიკური ინტეგრირებულობა, მე-8 მუხლის შესაბამისად³⁴⁵.

6.434 საქმეში ტისიკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Tysiq v. Poland*)³⁴⁶, მომჩივანს, რომელიც მძიმე მიოპით (ახლომხედველი) იყო დაავადებული, უარი უთხრეს აბორტზე, მიუხედავად იმისა, რომ მას აცნობეს, რომ ფეხმძიმობის სრული პერიოდის განმავლობაში მისი მხედველობა სერიოზული რისკის ქვეშ დადგებოდა. ფეხმძიმობის დროს და ბავშვის გაჩენის შემდეგ, მომჩივნის მხედველობა მნიშვნელოვნად გაუარესდა და ის უნარშეზღუდულად გამოცხადდა. საშინაო კანონმდებლობის გაურკვეველი პოზიციის გამო, სასამართლომ დაადგინა, რომ კანონმდებლობაში არ არსებობდა ეფექტიანი მექანიზმი, რომელიც დაადგენდა, აკმაყოფილებდა თუ არა მომჩივნის საქმე კანონიერი აბორტის მიღების პირობებს. ამის შედეგად, გაურკვეველი სიტუაცია გაიწეა და ძლიერი ზიანი და ტანჯვა მიაყენა მომჩივანს, მე-8 მუხლის საწინააღმდეგოდ.

6.435 საქმე ა, ბ და ს ირლანდიის წინააღმდეგ (*A, B & C v. Ireland*)³⁴⁷ ეხებოდა ირლანდიაში აბორტის აკრძალვის საკითხს. თითოეულ მომჩივანს მოუწია გაერთიანებულ სამეფოში გამგზავრება აბორტის გასაკეთებლად, მას შემდეგ რაც დაუგეგმავად დაფეხმძიმდნენ. დიდი პალატის უმრავლესობამ (თერთმეტი ხმა ექვსის წინააღმდეგ) დაადგინა, რომ პირადი ცხოვრების უფლება არ დარღვეულა იმ ორი მომჩივნის შემთხვევაში, რომელთაც აბორტი ჯანმრთელობისა და კეთილდღეობის გამო გაიკეთეს, მაგრამ მათ სიცოცხლეს საფრთხე არ შექმნია. იმის გათვალისწინებით, რომ სახელმწიფოს ასეთ საკითხებში ფართო თავისუფლების არეალი აქვს, და „ირლანდიელი ხალხის ცხოვრების ბუნების შესახებ მტკიცე მორალური ხედვების“ გათვალისწინებით, სასამართლომ დაადგინა, რომ სამართლიანი ბალანსი იყო ნაპოვნი აღნიშნულ საქმეებში. მაგრამ სასამართლომ

343 No. 61827/00, 9.3.4.

344 No. 44009/05, 27.3.08.

345 მაგალითისთვის იხილეთ კოდარცა რუმინეთის წინააღმდეგ (*Codarcea v. Romania*), No. 31675/04, 2.6.09.

346 No. 5410/03, 20.3.07.

347 No. 25579/5, 16.12.10.

ერთხმად გადაწყვიტა, რომ მე-8 მუხლი დაირღვა მესამე მომჩივნის შემთხვევაში. კითხვა, რომელიც მის შემთხვევასთან დაკავშირებით წარმოიქმნა, იყო – რამდენად მისდია სახელმწიფომ თავის პოზიტიურ ვალდებულებას, მომჩივნისთვის მიეწოდებინა ეფექტიანი და ხელმისაწვდომი პროცედურა, რომელიც დაადგენდა, ეკუთვნოდა თუ არა მას კანონიერი აბორტი ირლანდიაში. მესამე მომჩივანს ჰქონდა სიმსივნის იშვიათი ფორმა, და როდესაც მან აღმოჩინა, რომ ორსულად იყო, შეეშინდა, რომ მისი სიცოცხლე საფრთხის ქვეშ იყო, რადგან, მისი აზრით, ორსულობა სიმსივნის დაბრუნების რისკს ზრდიდა და ირლანდიაში მას სიმსივნის მკურნალობის საშუალებას არ მისცემდნენ, თუ ორსულად იქნებოდა. სასამართლომ აღნიშნა, რომ ირლანდიის კონსტიტუცია (უზენაესი სასამართლოს ინტერპრეტაციით) ამბობს, რომ აბორტი ირლანდიაში ნებადართულია, თუ დადგინდა, რომ არსებობს დედის სიცოცხლისთვის რეალური და მნიშვნელოვანი რისკის ალბათობა, ჯანმრთელობისგან განსხვავებით, მათ შორის, თვითდაზიანების საფრთხე, რაც შეიძლება თავიდან იქნეს აცილებული ორსულობის შეწყვეტით.

თუმცა დადგინდა, რომ არსებობდა მნიშვნელოვანი გაურკვევლობა, თუ როგორ იქნებოდა ეს პრინციპები ინტერპრეტირებული. შესაბამისად, ორივე, მომჩივანიც და ნებისმიერი ექიმიც სისხლისსამართლებრივი დევნის სერიოზული რისკის ქვეშ დგებოდნენ, თუ გადაწყვეტდნენ, რომ მას აბორტი ეკუთვნოდა, მაგრამ მოგვიანებით დადგინდებოდა, რომ ეს გადაწყვეტილება კონსტიტუციას ეწინააღმდეგებოდა. ამასთანავე, კანონიერი აბორტის მოპოვების უფლების სასამართლო პროცედურა არ იქნებოდა ეფექტიანი ან ხელმისაწვდომი ისეთ პირობებში მყოფი პირისთვის, როგორც ეს მესამე მომჩივანი იყო.

მუხლი 9. აზრის, სინდისის და რელიგიის თავისუფლება

6.436 მე-9 მუხლში წერია:

1. ყველას აქვს უფლება აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების; ეს უფლება მოიცავს რელიგიის ან რწმენის შეცვლის თავისუფლებას და, აგრეთვე, თავისუფლებას, როგორც ინდივიდუალურად, ისე სხვებთან ერთად, საქვეყნოდ ან განკერძოებით, გააცხადოს თავისი რელიგია თუ რწმენა აღმსარებლობით, სწავლებით, წესების დაცვითა და რიტუალების აღსრულებით.
2. რელიგიის ან რწმენის გაცხადების თავისუფლება ექვემდებარება მხოლოდ ისეთ შეზღუდვებს, რომლებით გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისთვის, საზოგადოებრივი წესრიგის, ჯანმრთელობის თუ მორალის ან სხვათა უფლებათა და თავისუფლებათა დასაცავად.

- 6.437 აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება მოიაზრება „დემოკრატიული საზოგადოების“ ერთ-ერთ ფუნდამენტად: „ის არის, მის რელიგიურ განზომილებაში, ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ელემენტი, რომელიც ქმნის მორწმუნეთა იდენტობას და მათ მიერ ცხოვრების აღქმას, მაგრამ ასევე არის მნიშვნელოვანი ღირებულება ათეისტებისთვის, აგნოსტიკოსებისთვის, სკეპტიკოსებისა და მათთვის, ვისაც ნაკლებად აინტერესებს“³⁴⁸. აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება, რომელიც მე-9 მუხლშია გამოხატული, მნიშვნელოვნად არის დაკავშირებული მე-10 მუხლით გათვალისწინებულ გამოხატვის თავისუფლებასა და მე-11 მუხლით გათვალისწინებულ მშვიდობიანი შეკრებისა და გაერთიანების უფლებასთან³⁴⁹. როდესაც საქმე ეხება მომჩივნის აზრის,

348 კოკინაკის საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Kokkinakis v. Greece*), No. 14307/88, სერია ა, No. 260-A, 25.5.93, პარ. 31.

349 იხილეთ ასევე ბესარაბიის საეპარქიო საყდარი მოლდოვის წინააღმდეგ (*Metropolitan Church of Bessarabia v. Moldova*), No. 45701/99, 13.12.01; ხსნის არმიის მოსკოვის განშტოება რუსეთის წინააღმდეგ (*Moscow Branch of the Salvation Army v. Russia*), No. 72881/01, 5.10.06; კუზნეცოვი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Kuznetsov and others v. Russia*), 184/02, 11.1.07.

სინდისის და რელიგიის თავისუფლებას, ასევე ყურადღებით უნდა იქნას განხილული მე-10 და მე-11 მუხლები.

- 6.438 მე-9 მუხლის პირველი ნაწილი ნათლად განმარტავს, რომ რელიგიის თავისუფლება მოიცავს ორ ასპექტს: ადამიანის უფლებას შეიცვალოს რელიგია ან რწმენა და გააცხადოს თავისი რელიგია ან რწმენა. იმისათვის რომ გამოყენებულ იქნას რელიგიის აღსრულების უფლება, მომიჯნაშა უნდა აჩვენოს, რომ ის ნამდვილად მიეკუთვნება აღნიშნულ რელიგიას და აღსრულების ის ფორმა, რომელსაც საქმე ეხება, ნამდვილად არის რელიგიის ნაწილი. მე-9 მუხლის პირველი ნაწილი აღნიშნავს „აღმსარებლობას, სწავლებას, წესების დაცვასა და რიტუალების აღსრულებას“, როგორც რელიგიის ან რწმენის გაცხადების ფორმებს, რაც გულისხმობს სიტყვითა და საქმიანობით გადაბირების, სხვების დარწმუნების უფლებას.
- 6.439 სასამართლომ აღნიშნა, რომ მე-9 მუხლი მოიცავს ადამიანის უფლებას, გააცხადოს თავისი რელიგიის შესახებ საზოგადოებაში სხვებთან ერთად, საჯაროდ და იმ ადამიანებთან ერთად, რომლებიც მის რწმენას იზიარებენ: „სიტყვებითა და საქმიანობით რელიგიის გამოხატვა რელიგიური რწმენის არსებობის დამადასტურებელია“. შესაბამისად, ის იცავს ადამიანის თავისუფლებას, სწამდეს ან არ სწამდეს რელიგიური საკითხები, ეწეოდეს ამა თუ იმ რელიგიის აღმსარებლობას ან არ ეწეოდეს³⁵⁰. მე-9 მუხლის სფეროდ, როგორც წესი, რწმენის ხასიათის პირობები განიხილება (მათ შორის, არარელიგიური რწმენაც, როგორიცაა სეკულარიზმი³⁵¹), მაგრამ ბევრად უფრო შეზღუდულად მისი გაცხადების ან რიტუალების ჩატარების მხრივ, რომელიც ადამიანის რელიგიის ან რწმენის შედეგად არის მოტივირებული. განსახილველი ქმედება „მჭიდროდ უნდა იყოს დაკავშირებული“ რელიგიასთან ან რწმენასთან. შესაბამისად, მე-9 მუხლი არ იცავს ყველა მოქმედებას, რომელსაც ინდივიდი თვლის, რომ მისი რწმენის მიერ მოითხოვება³⁵². მაგალითად, სასამართლომ დაადგინა, რომ საკვებ რაციონთან დაკავშირებული საკითხები შეიძლება რწმენის პირდაპირი გამოხატულება იყოს – საქმეში იაკობსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Jacobski v. Poland*)³⁵³ სასამართლომ დაადგინა, რომ დაირღვა მე-9 მუხლი, რადგან ციხის ადმინისტრაციამ უარი განაცხადა მომიჯნისთვის, მისი ბუდისტური რწმენის წესებიდან გამომდინარე, უხორცო საკვები მოემზადებინა. მაგრამ, ზოგადად, მე-9 მუხლი დარღვევულად არ ჩაითვლება იმ შემთხვევებში, როდესაც ინდივიდებს აიძულებენ კანონს დემორჩილონ, მაშინ როცა ისინი აცხადებენ, რომ კანონი მათ რელიგიას ან რწმენას აყენებს შეურაცხყოფას³⁵⁴. სასამართლომ ასევე დაადგინა, რომ დემოკრატიულ საზოგადოებაში, რომელშიც რამდენიმე რელიგია თანაარსებობს, შეიძლება აუცილებელი გახდეს რელიგიის ან რწმენის გაცხადების გარკვეული შეზღუდვა, რათა მოხდეს სხვადასხვა ჯგუფების შეთანხმება და გარანტირებულ იქნას ყველას რწმენის პატივისცემა³⁵⁵.
- 6.440 სასამართლომ ხაზი გაუსვა სახელმწიფოს მხრიდან რელიგიური პლურალიზმის შენარჩუნების აუცილებლობას, რაც მოითხოვს, რომ რელიგიურ საზოგადოებებს

350 მაგალითისთვის იხილეთ კოკინაკის საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Kokkinakis v. Greece*), No. 14307/88, სერია ა, No. 260-A, 25.5.93, (1994) 1, პარ. 31; ბუსკარინო სან მარინოს წინააღმდეგ (*Buscarino v. San Marino*), No. 24645/94, 18.2.99, პარ. 34.

351 ლაუტსი და სხვები იტალიის წინააღმდეგ, *Lautsi and others v. Italy*, No. 30814/06, 18.3.11, პარ. 58.

352 მაგალითისთვის იხილეთ აროუსმითი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Arrowsmith v. UK*), (1978) 19 DR 5; ჰასანი და ჩაუში ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Hasan and Chaush v. Bulgaria*), No. 30985/96, 26.10.00, პიშონი და საჟუ საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Pichon and Sajous v. France*), No. 49853/99, 2.10.01 (ფარმაცევტის საწივარი კონტრაკცეპტივების გაყიდვაზე უარის თქმასთან დაკავშირებით არ იქნა მიღებული განსახილველად); მან სინგჰი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Mann Singh v. France*), No. 24479/07, 13.11.08 (ავტომობილის მართვის მოწოდებისთვის სურათის გადაღებისას ჩაღმის მოხსნის ვალდებულება – არ იქნა მიღებული).

353 No. 18429/06, 7.12.10

354 მაგალითისთვის იხილეთ სკუგარი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Skugar and others v. Russia*), No. 40010/04, 3.12.09.

355 მაგალითისთვის იხილეთ ლეილა შაჰინი თურქეთის წინააღმდეგ (*Leyla Şahin v. Turkey*), No. 44774/98, 10.11.05, პარ. 106.

უნდა შეეძლოთ ავტონომიურად არსებობდა. გარდა იმისა, რომ ეს ავალდებულებს სახელმწიფოს არ ჩაერიოს რელიგიური ორგანიზაციის საქმეებში, ეს ასევე ავალდებულებს სახელმწიფოს უზრუნველყოს, რომ სხვადასხვა ორგანიზაციები ან დენომინაციები (რომლებიც შეიძლება ერთმანეთთან კონკურენციაში იყვნენ) ერთმანეთის მიმართ ტოლერანტულები იყვნენ³⁵⁶. ამასთანავე, რელიგიის თავისუფლება გამოირიცხავს სახელმწიფოს მხრიდან რელიგიური რწმენის ან მისი აღსრულების გზების ლიგითმურობის შეფასებას³⁵⁷. სახელმწიფოებს არ ეკრძალებათ მოსთხოვონ რელიგიურ მიმდინარეობებს რეგისტრაცია ისე, რომ არ იქნას დარღვეული კონვენციის მე-9 და მე-11 მუხლები, მაგრამ დაურეგისტრირებელი რელიგიური მიმდინარეობის წევრების ლოცვის ან თავიანთი რელიგიური რწმენის სხვა გზით გაცხადების სანქცირება დაუშვებელია³⁵⁸. თუ საჭიროა რელიგიური ორგანიზაციის წინასწარი ავტორიზაცია, მე-9 მუხლთან შეუთავსებელი იქნება, თუ უფლების გაცემის პროცედურაში უკვე აღიარებული საეკლესიო ორგანო მიიღებს მონაწილეობას³⁵⁹. საქმეში ჰასანი და ჩაუში ბულგარეთის წინააღმდეგ (Hasan and Chaush v. Bulgaria)³⁶⁰ სასამართლოს დიდმა პალატამ დაადასტურა მე-9 მუხლის კავშირი რელიგიური საზოგადოების ორგანიზების საკითხთან³⁶¹:

როდესაც საქმე ეხება რელიგიური კომუნის ორგანიზებას, კონვენციის მე-9 მუხლი უნდა განიხილოს მე-11 მუხლის ფონზე, რომელიც ადგენს სახელმწიფოს გაუმართლებელი ჩარევისგან თავისუფალი გაერთიანებული ცხოვრების უფლებას. ამ პერსპექტივის გათვალისწინებით, მორწმუნეთა რელიგიის თავისუფლება მოიცავს მოლოდინს, რომ საზოგადოებას მიეცემა მშვიდობიანად ფუნქციონირების საშუალება, სახელმწიფოს თვითნებური ჩარევის გარეშე. მართლაც, რელიგიური კომუნების ავტონომიური არსებობა დემოკრატიული საზოგადოების პლურალიზმის განუყოფელი ნაწილია და, შესაბამისად, მე-9 მუხლის მიერ დაცული უმთავრესი საკითხია. ის პირდაპირ ეხება არა მხოლოდ კომუნის ორგანიზებას, არამედ აგრეთვე რელიგიის თავისუფლების ყველა წევრის მიერ ეფექტიანად სარგებლობას. კომუნის ორგანიზირებული ცხოვრება რომ არ იყოს კონვენციის მე-9 მუხლით დაცული, დაუცველი იქნებოდა ინდივიდის რელიგიის თავისუფლების ყველა სხვა ასპექტი.

- 6.441 საქმეში ჰასანი და ჩაუში ბულგარეთის წინააღმდეგ (Hasan and Chaush v. Bulgaria) დაირღვა მე-9 მუხლი, რადგან სახელმწიფოს მხრიდან იყო მოწოდება, რომ შეცვლილიყო ბულგარეთის მუსლიმური საზოგადოების ლიდერი და მათი წესდება, ყოველგვარი მიზეზების გარეშე. სახელმწიფოს მხრიდან ჩარევა არ აკმაყოფილებდა „კანონით დაწესებულის“ ტესტს, რადგან მისი გადაწყვეტილებები დაფუძნებული იყო ისეთ ლეგალურ დადგენილებებზე, რომელიც აღმასრულებელ ხელისუფლებას შეუზღუდავ დისკრეციას აძლევდა და ეს დადგენილებები არ იყო საკმარისად ნათელი ან განჭვრეტადი³⁶². ხელისუფლების მიერ მომჩივნის მე-9 მუხლით გათვალისწინებულ უფლებებში ჩარევა ასევე ვერ აკმაყოფილებდა „კანონით დაწესებულის“ ტესტს საქმეში პერი ლატვიის წინააღმდეგ (Perry v. Latvia)³⁶³. მომჩივანი ამერიკელი ევანგელისტი პასტორი იყო, რომელმაც 1997 წელს ლატვიაში რელიგიური საზოგადოება დააარსა და

356 სერიფი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Serif v. Greece*), No. 38178/97, 14.12.99, პარ. 53.

357 იქვე, პარ. 52.

358 მასაევი მოლდოვის წინააღმდეგ (*Masaev v. Moldova*), No. 6303/05, 12.5.09, პარ. 26.

359 პენტიდისი და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Pentidis and others v. Greece*), No. 23238/94, 9.6.97, პარ. 46.

360 No. 30985/96, 26.10.00, იხილეთ ასევე: მუსლიმთა საზოგადოების უმაღლესი წმინდა საბჭო ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Supreme Holy Council of the Muslim Community v. Bulgaria*), No. 39023/97, 16.12.04.

361 იქვე, პარ. 62.

362 იხილეთ ასევე ბულგარეთის მართლმადიდებლური ეკლესიის წმინდა სინოდი (მეტროპოლიტი ინოკენტი) და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Holy Synod of the Bulgarian Orthodox Church (Metropolitan Inokentiy) and others v. Bulgaria*), Nos. 41203 და 35677/04, 22.1.09 (სახელმწიფოს ჩარევა მართლმადიდებლურ ეკლესიაში – მე-9 მუხლის დარღვევა); მიროლუბოვის ლატვიის წინააღმდეგ (*Miroslubovs v. Latvia*), No. 798/05, 15.9.09 (სახელმწიფოს ჩარევა მართლმადიდებლური მრევლის წევრებს შორის კონფლიქტში, მე-9 მუხლის დარღვევა).

363 No. 30273/03, 8.11.07.

მიენიჭა დროებითი ბინადრობის უფლება. თუმცა 2000 წელს მას მიენიჭა ბინადრობის უფლება, რომელიც უკრძალავდა რელიგიურ აქტივობას მასზე არსებული „უარყოფითი ოპერატიული ინფორმაციის“ საფუძველზე. სასამართლომ დაადგინა, რომ ეროვნული კანონმდებლობა ვერ იქნებოდა გამოყენებული მისთვის ისეთი ბინადრობის უფლების მისანიჭებლად, რომელიც მის რელიგიურ აქტივობაში ჩართვას შეზღუდავდა. საქმეში კუზნეცოვი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Kuznetsov and others v. Russia*)³⁶⁴, მომჩივნები, რომლებიც იეჰოვას მოწმეები იყვნენ, ჩიოდნენ მათი შეხვედრის გაუმართლებელი შეწყვეტის შესახებ ადამიანის უფლებათა რეგიონული კომისიისა და ორი პოლიციელის მიერ. სასამართლოს მიერ ეს იქნა დადგენილი მე-9 მუხლის დარღვევად, რადგან აღნიშნულ ქმედებას არანაირი სამართლებრივი საფუძველი არ გააჩნდა.

- 6.442 მე-9 მუხლი დაირღვა საქმეში ნოლანი და კ რუსეთის წინააღმდეგ (*Nolan and K v. Russia*)³⁶⁵, რადგან მომჩივანს, გაერთიანების ეკლესიის აქტიურ წევრს, აკრძალა რუსეთში შესვლა იმის საფუძველზე, რომ ის ეროვნული უსაფრთხოებისთვის საფრთხეს წარმოადგენდა. მაგრამ სასამართლომ დაადგინა, რომ აკრძალვის მიზანი რელიგიის თავისუფლების შეზღუდვა და გაერთიანების ეკლესიის სწავლებების გავრცელების შეჩერება იყო, და არ არსებობდა სხვა მისაღები კანონიერი ან ფაქტობრივი გამართლება. მე-9 მუხლი დაირღვა საქმეში იეჰოვას მოწმეების გლდანის კონგრესის 97 წევრი და 4 სხვა საქართველოს წინააღმდეგ (*97 members of the Gidani Congregation of Jehova's Witnesses and 4 others v. Georgia*)³⁶⁶, რომელიც ეხებოდა იეჰოვას მოწმეების კონგრესის შეხვედრების მუდმივ დარბევას მართლმადიდებელ ექსტრემისტთა ჯგუფის მიერ. მათი რელიგიური ლიტერატურა ჩამორთმეულ იქნა და დამწვარი, ერთ-ერთ მომჩივანს კი ლოცვების ფონზე თავი გადაპარსეს, როგორც რელიგიური სასჯელი. მომჩივნები ჩიოდნენ ხელისუფლების „ტოტალური ინდიფერენტულობის“ გამო. სასამართლომ დაადგინა, რომ ეს „კარს უღებდა რელიგიური ძალადობის განზოგადობას საქართველოს მასშტაბით“ იმავე ჯგუფის მიერ.

მომჩივნის მიერ „ცნობილი რელიგიის“ მღვდელმსახურის უფლებების მითვისების გამო გასამართლება დადგენილ იქნა მომჩივნის მე-9 მუხლში არაპროპორციულ ღირებულებად საქმეში აგა საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Agga v. Greece*) (N2)³⁶⁷, მას შემდეგ რაც წარმოიქმნა დავა, თუ ვინ უნდა გამხდარიყო ქსანთის მუსლიმი მუფთი – სასამართლო ვერ დარწმუნდა, რომ ასეთი ზომა აუცილებელი იყო, მიუხედავად ხელისუფლების არგუმენტისა, რომ ეს რეგიონში რელიგიური დაძაბულობის თავიდან ასაცილებლად იყო საჭირო.

- 6.443 სახელმწიფოს მხრიდან რელიგიური ორგანიზაციების კონტროლის ხარისხი დავის საგანი იყო საქმეში ბესარაბიის საეპარქიო საყდარი მოლდოვის წინააღმდეგ (*Metropolitan Church of Bessarabia v. Moldova*)³⁶⁸, რადგან სახელმწიფო უარს ამბობდა მომჩივანი ეკლესიის აღიარებაზე. ეროვნული კანონმდებლობის მიხედვით, მხოლოდ, სახელმწიფოს მიერ აღიარებული რელიგიის აღმსარებლობა იყო დაშვებული, შესაბამისად, მომჩივან ეკლესიას, რომელიც არ იყო აღიარებული, არ შეეძლო რიტუალების ჩატარება, მის წევრებს არ ჰქონდათ შეხვედრის უფლება და ეკლესიის ქონებას არ იცავდა სახელმწიფო. მომჩივანი საზოგადოების ეროვნული სასამართლოს მიერ დაშლა და მისი აქტივობების აკრძალვა მე-9 მუხლის დარღვევად იქნა აღიარებული (მე-11 მუხლის ფონზე) საქმეში მოსკოვის იეჰოვას მოწმეები რუსეთის წინააღმდეგ (*Je-*

364 No. 184/02, 11.1.07.

365 No. 2512/04, 12.2.09, იხილეთ ასევე კოქსი თურქეთის წინააღმდეგ, No. 2933/03, 20.5.10 (ამერიკელი აკადემიური მუშაკისთვის თურქეთში განმეორებით შესვლის აკრძალვა მის მიერ ქურდებისა და სომხების დახოცვის შესახებ გაკეთებული განცხადებების გამო – მე-10 მუხლის დარღვევა).

366 No. 71156/01, 3.5.07.

367 Nos. 50776/99 და 52912/99, 17.10.02.

368 No. 45701/99, 13.12.01, იხილეთ ასევე სვიატო მხაილივსკა პარაფია უკრაინის წინააღმდეგ (*Svyato-Mykhaylivska Parafiya v. Ukraine*), No. 77703/01, 14.6.07 (მე-9 მუხლის დარღვევა, რადგან სახელმწიფო ორგანოებმა უარი განაცხადეს მართლმადიდებლური სამწყსოს ოლქის წესდებაში ცვლილების დარეგისტრირებაზე).

hova's Witnesses of Moscow v. Russia)³⁶⁹. ამ ზომის შედეგად, მომჩივანს ჩამოერთვა იურიდიული პირის სტატუსი, რის გამოც მას აღარ ჰქონდა ქონების ფლობის ან ქირაობის უფლება, ბანკის ანგარიშის ფლობის, თანამშრომლების დაქირავების ან საზოგადოების, მისი წევრების ან ქონების იურიდიული დაცვის საშუალება.

ეროვნულმა სასამართლოებმა დაადგინეს რომ მომჩივანი საზოგადოება ოჯახებს განქორწინებას აიძულებდა, იჭრებოდა საზოგადოების წევრების ან მესამე პირთა უფლებებსა და თავისუფლებებში, აქეზებდა მის წევრებს თვითმკვლელობისკენ ან ურჩევდა უარი ეთქვათ სამედიცინო დახმარებაზე, ხელყოფდა არაეჭვოვანი მშობლებისა და ბავშვების უფლებებს და ახალისებდა მის წევრებს, რომ არ დამორჩილებოდნენ კანონებს. ამ ბრალდებების ღრმად მესწავლის შემდეგ, ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ ეროვნული სასამართლოების წინაშე არ იყო წარდგენილი შესაფერისი და საკმარისი მტკიცებულებები ასეთი დასკვნების გასამართლებლად. ცალკე დარღვევა იყო მე-11 მუხლთან (მე-9 მუხლის ფონზე) დაკავშირებით მათთვის თავიდან დარეგისტრირებაზე უარის თქმის გამო. საქმეში იეჰოვას მოწმეების რელიგიური კავშირი და სხვები ავსტრიის წინააღმდეგ (Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas and others v. Austria)³⁷⁰ მე-9 მუხლი დაირღვა, რადგან მომჩივან რელიგიურ ორგანიზაციას 20 წელი მოუწია დალოდება იმისთვის, რომ იურიდიული პირის სტატუსი მოეპოვებინა.

- 6.444 საქმეში ბუსკარინი და სხვები სან მარინოს წინააღმდეგ (Buscarini and others v. San Marino)³⁷¹, მომჩივანი პარლამენტის წევრებს ფიცი უნდა დაედოთ სახარებაზე, ან უარი უნდა ეთქვათ საპარლამენტო მანდატებზე. ეს მე-9 მუხლის დარღვევად იქნა დადგენილი, რადგან პარლამენტის წევრებს აიძულებდა კონკრეტული რელიგიისთვის ერთგულება შეეფიცათ. მე-9 მუხლი დაირღვა საქმეში სინან იშიქი თურქეთის წინააღმდეგ (Sinan Isik v. Turkey)³⁷², რადგან ადგილობრივმა ორგანოებმა უარი განაცხადეს მომჩივნის პირადობის მოწმობაში რელიგიის გრაფაში „ისლამი“ „აღევიტ“ შეეცვალათ. ადვოკატობის ფიცის დადებისას, მომჩივანი საქმეში ალექსანდრიდის საბერძნეთის წინააღმდეგ (Alexandridis v. Greece)³⁷³ პრაქტიკულად აიძულეს გაემხილა, რომ ის არ არის მართლმადიდებლური ეკლესიის წევრი და არ სურდა რელიგიური ფიცის დადება, რაც მე-9 მუხლის დარღვევად იქნა დადგენილი. საქმეში კოკინაკის საბერძნეთის წინააღმდეგ (Kokkinakis v. Greece)³⁷⁴ მომჩივანი, იეჰოვას მოწმე, ჩიოდა, რომ მას სასამართლებდნენ პროზელიტიზმის ბრალდებით, რაც სასამართლოს მიერ დადგენილ იქნა, როგორც არაპროპორციული ჩარევა და მე-9 მუხლის დარღვევა, რადგან ეროვნულმა სასამართლოებმა ვერ ჩამოაყალიბეს თუ რა არამართებული მეთოდი გამოიყენა მომჩივანმა. სასამართლომ ერთმანეთისგან განასხვავა ქრისტიანი მოწმის ნამდვილი ევანგელიზმი და არამართებული პროზელიტიზმი, ახალი წევრების მატერიალური ან სოციალური სარგებლის შეთავაზების გზით, არამართებული წნეხის გამოყენებით ან ძალადობისა და ე.წ. ტვინის გამორეცხვის საშუალებით გადაბირება. თუმცა საქმეში ოტო პრემინგერის ინსტიტუტი ავსტრიის წინააღმდეგ³⁷⁵ სასამართლომ დაადგინა, რომ ისინი, ვინც გამოხატავენ თავიანთ რელიგიას, არ უნდა მოელოდნენ, რომ

369 No. 302/02, 10.6.10.

370 No. 40825/98, 31.7.08 (მე-9 მუხლთან ერთად დაირღვა მე-14 მუხლიც, რადგან მას გაუმართლბლად მიენიჭა „რელიგიური კომუნის“ სტატუსი „რელიგიური საზოგადოების“ ნაცვლად, რაც სხვადასხვა პრიორიტეტებს მოიცავდა). იხილეთ ასევე კიმილია და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (Kimlya and others v. Russia), Nos. 76836/01 და 32782/03, 1.10.09 (15-წლიანი არსებობის მოთხოვნა კანონში რელიგიური ჯგუფის დასარეგისტრირებლად – მე-9 მუხლის დარღვევა); სავეზ ცრკავა „რიჟეჩ ჯივოტა“ და სხვები ხორვატიის წინააღმდეგ (Savez crkava „Rijec života“ and others v. Croatia), No. 7798/08, 9.12.10 (რეფორმისტული ეკლესიისთვის იურიდიული სტატუსის მინიჭებაზე უარი – მე-14 მუხლის დარღვევა მე-9-სთან ერთად).

371 No. 24645/94, 18.2.99.

372 No. 21924/05, 2.2.10.

373 No. 19516/06, 21.2.08, იხილეთ ასევე დიმიტრასი და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ (Dimitras and others v. Greece), No. 42837/06 და სხვა, 3.6.10 (რელიგიური მოწმის გამოხატვის აუცილებლობა სასამართლო პროცესისას რელიგიური ფიცისთვის თავის ასარიდებლად – მე-9 მუხლის დარღვევა).

374 No. 14307/88, სერია ა, No. 260-A, 25.5.93.

375 No. 13470/87, სერია ა, No. 295-A, 20.9.94.

კრიტიკისგან დაცულები იქნებიან: „ისინი უნდა შეეგუონ და მიიღონ სხვების მიერ მათი რელიგიური რწმენის უარყოფა და სხვების მიერ მათ რწმენასთან წინააღმდეგობაში მოსული დოქტრინების გავრცელებაც კი“. ხელისუფლების მიერ რელიგიური ხასიათის ობიექტების პროოგაციულ გამოსახულებათა პუბლიკაციის ან გადაცემის შეზღუდვისკენ მიმართული ზომები შეიძლება გამართლებული იყოს, რათა დაცული იყოს მოაწმუნეთა რელიგიური გრძნობები³⁷⁶.

6.445 სკოლის არააკადემიური პერსონალის გათავისუფლება მე-9 მუხლის დარღვევად იქნა დადგენილი საქმეში ივანოვა ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Ivanova v. Bulgaria*)³⁷⁷. მომჩივანი ევანგელური ქრისტიანული ჯგუფის მიმდევარი იყო (რომლის არამომგებიან ორგანიზაციად დარეგისტრირებაზე უარი განაცხადა მინისტრთა საბჭომ). სასამართლომ დაადგინა, რომ ხელისუფლების პოზიციის საწინააღმდეგოდ, მომჩივნის სამსახურიდან გათავისუფლება მისმა რელიგიურმა რწმენამ გამოიწვია და არ არსებობდა არანაირი მტკიცებულება, რომ ის სკოლაში პროზელიტიზმში იყო ჩართული. მომჩივანს შესთავაზეს, ან სამსახურიდან წასულიყო ან უარი ეთქვა თავის სარწმუნოებაზე (რის გაცემაზეც მან უარი განაცხადა) – სასამართლოს მიხედვით, ეს მომჩივნის მე-9 მუხლით გათვალისწინებული უფლებების აშკარა დარღვევა იყო.

6.446 სასამართლოს მიხედვით, თურქეთის ხელისუფლებამ დაარღვია მე-9 მუხლი საქმეში კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (*Cyprus v. Turkey*)³⁷⁸ რადგან ჩრდილოეთში მცხოვრები ბერძენი კვიპროსელების გადაადგილების თავისუფლება იზღუდებოდა, რაც „მნიშვნელოვნად ზღუდავდა მათ შესაძლებლობას აღესრულებინათ საკუთარი რელიგიური რწმენა“, განსაკუთრებით კი, მათთვის სოფლების მიღმა სამლოცველო ადგილებზე ხელმისაწვდომობის შეზღუდვით.

6.447 საქმეში პოლტორაკი უკრაინის წინააღმდეგ (*Poltoratskiy v. Ukraine*)³⁷⁹ სასამართლომ დაადგინა მე-9–9 მუხლის დარღვევა, რადგან პატიმარს, რომელსაც სიკვდილი ჰქონდა მისჯილი, უარი ეთქვა მღვდლის ვიზიტზე. ფაქტი, რომ ეს შეზღუდვა იუსტიციის სამინისტროს შიდა და არაოფიციალური „ინსტრუქციის“ შედეგი იყო, აჩვენებს, რომ ის „კანონთან შესაბამისობაში“ არ იყო.

6.448 საქმეში ლეილა შაჰინი თურქეთის წინააღმდეგ (*Leyla Sahin v. Turkey*)³⁸⁰, დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ უნივესიტეტის სტუდენტების მიერ მუსლიმური თავსაბურავების ტარების შეზღუდვა პროპორციული ჩარევა იყო მომჩივნის მე-9 მუხლით გათვალისწინებულ უფლებებში. ეს ზომა გამართლებული იყო თურქეთის კანონმდებლობის მიერ, რათა მომხდარიყო სეკულარული იმისა და გენდერული თანასწორობის პრინციპების პატივისცემა და სასამართლომ დაადგინა, რომ სეკულარიზმის შენარჩუნება აუცილებელი იყო თურქეთში დემოკრატიული სისტემის შენარჩუნებისთვის. აკრძალვა აკმაყოფილებდა „მნიშვნელოვან სოციალურ მოთხოვნას“, რომ მომხდარიყო სხვათა უფლებების და თავისუფლებების დაცვა (მათი, ვინც ირჩევდა, რომ არ ეტარებინა თავსაბურავი) და რათა შენარჩუნებულიყო საზოგადოებრივი წესრიგი, თურქეთში თავსაბურავის პოლიტიკური მნიშვნელობის და ექსტრემისტული პოლიტიკური მოძრაობების არსებობის

376 ვინგროვი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Wingrove v. UK*), No. 17419/90, 25.11.96, პარ. 46–51.

377 No. 52435/99, 12.4.07.

378 No. 25781/94, 10.5.01.

379 No. 38812/97, 29.4.03, პარ. 148. ასევე იხილეთ 6.104 და 6.375.

380 No. 44774/98, 10.11.05; ასევე იხილეთ ქარადუმანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Karaduman v. Turkey*), No. 16278/90, 3.5.93, DR 74, გვ. 93; დაჰლაბი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Dahlab v. Switzerland*), No. 42393/98, 15.2.01 (სკოლის მასწავლებელი); ქურთულუმში თურქეთის წინააღმდეგ (*Kurtulmus v. Turkey*), No. 65500/01, 24.1.06 (უნივერსიტეტის ლექტორი), ქოხე და 93 სხვა თურქეთის წინააღმდეგ (*Köse and 93 others v. Turkey*), No. 26625/02, 24.1.06 (სკოლის მოსწავლეები); დოგრუ საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Dogru v. France*), No. 27058/05, 4.12.08 და კერვანსი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Kervanci v. France*), No. 31645/04, 4.12.08 (მოსწავლეები სკოლიდან გარიცხეს ფიზიკულურისა და სპორტის გაკვეთილების დროს თავსაბურავის არმოსხნის გამო); აკტას საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Aktas v. France*), No. 43563/08; ბაირაკი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Bayrak v. France*), No. 14308/08, გამალედინი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Gamaledin v. France*), No. 18527/08, ლაზალი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Ghazal v. France*), No. 29134/08; ჯ. სინგჰი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*J. Singh v. France*), No. 25463/08, რ. სინგჰი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*R. Singh v. France*), No. 27561/08, 30.6.09 (სკოლის მოსწავლეების გარიცხვა თავსაბურავის ან სიკპური კესკის ტარების გამო — არ იქნა მიღებული).

გათვალისწინებით. მიღებული იყო, რომ მუსლიმ სტუდენტებს შეეძლოთ, თურქეთის უნივერსიტეტებში სხვაგვარად თავისუფლად გამოეხატათ თავიანთი რელიგია მუსლიმური წესების მიხედვით. ამასთანავე, რეგულაციების შემოღება თურქეთის საზოგადოებაში რამდენიმეწლიანი დებატის შემდეგ მოხდა, და ამ მხრივ არსებობდა პრეცედენტული სამართლის საქმეებიც³⁸¹. აეროპორტის უსაფრთხოების გავლისას ჩალმის თავიდან მოხსნის აუცილებლობა გამართლებულ იქნა საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებიდან გამომდინარე³⁸².

- 6.449 მე-9 მუხლი ვერ იქნება გამოყენებული კორპორაციული ორგანიზაციების მიერ, მაგრამ ეკლესიებს შეუძლიათ მისი გამოყენება, როგორც მათი წევრების სახელით, ასევე დამოუკიდებლად³⁸³. ასოციაციებს არ შეუძლიათ სინდისის თავისუფლების მუხლის გამოყენება³⁸⁴.
- 6.450 4(3)(b) მუხლში სამხედრო სამსახურის აშკარა მოხსენიების გათვალისწინებით, მე-9 მუხლი ვერ არ ყოფილა ინტერპრეტირებული ისე, რომ პირებს, რომელთაც სამხედრო სამსახურზე მრწამსის გამო უარის თქმა სურთ, ამის უფლება მისცემოდეთ³⁸⁵. ეს იყო საფუძველი გადაწყვეტილებისა საქმეში ბაიათიანი სომხეთის წინააღმდეგ (*Bayatyan v. Armenia*)³⁸⁶, რომელიც ეხებოდა მომიჯნის, იელოვას მოწმის, სავალდებულო სამსახურისთვის თავის არიდების გამო გასამართლებას (და ორწელიწად-ნახევრით დაპატიმრებას), მას შემდეგ რაც მომიჯნამ აცნობა შესაბამის ორგანოებს, რომ ის სავალდებულო სამხედრო სამსახურს არ მოიხდიდა, მაგრამ მზად იყო ალტერნატიული სამოქალაქო სამსახურისთვის (რაც ეროვნული კანონმდებლობით გათვალისწინებული არ იყო). მოსამართლე ფაუერმა თავის მოსაზრებაში განაცხადა, რომ მიუხედავად იმისა, რომ მე-4 მუხლი არც აღიარებდა და არც გამორიცხავდა მრწამსის საფუძველზე სამხედრო სამსახურზე უარის თქმას, ეს არ ნიშნავდა, რომ სახელმწიფოს, რომელიც არ აღიარებდა ამ პრინციპს, შეეძლო, როგორც მოესურვებოდა, ისე მოქცეოდა პირს, რომელიც ასეთი ტიპის უარს განაცხადებდა³⁸⁷.
- 6.451 საქმეში 8 და ტ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Z and T v. UK*)³⁸⁸ სასამართლომ არ გაითვალისწინა პაკისტანელი ქრისტიანების საჩივარი, რომელთაც თავშესაფარზე უარი ეთქვათ, რომ მათი პაკისტანში დაბრუნება მე-9 მუხლს დაარღვევდა (ისე, რომ არც მე-2 და არც მე-3 მუხლის დარღვევის საშიშროებაზე არ უსაუბრიათ). სასამართლომ განაცხადა:

...დაცვა უნდა მიეცეთ მათ, რომელთაც აქვთ დასახუთებული აზრი, რომ ემუქრებათ დევნა,

381 იხილეთ მოსამართლე ტალკენსის მოსაზრება. საქმეში აჰმეთ არსლანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Ahmet Arslan and others v. Turkey*), No. 41135/98, 23.2.10, სასამართლომ დაადგინა მეცხრე მუხლის დარღვევა, რადგან რელიგიური ჯგუფის წევრები საჯარო ადგილებში სხვადასხვა რელიგიური სამოსის (ჩალმა, „შალვარი“, ტუნიკი ან ჯოხი) ტარების გამო გაასამართლეს.

382 ფალი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Phull v. France*), No. 35753/03, 11.1.05; ასევე იხილეთ ელ მორსი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*El Morsli v. France*), No. 15585/06, 4.3.08 (ვალდებულება, რომ მუსლიმმა ქალებმა მოიხსნან თავსაბურავი საკონსულო უსაფრთხოების ზონის გავლისას).

383 ჩაპელი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Chappell v. UK*) (1987) 53 DR 214 ბესარაბიის საეპარქიო საყდარი ნიდერლანდის წინააღმდეგ (*Metropolitan Church of Bessarabia v. Moldova*), No. 45701/99, 13.12.01, პარ. 101.

384 *Vereniging Rechtswinkels Utrecht* ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Vereniging Rechtswinkels Utrecht v. Netherlands*) (1986) 46 DR 200, მე-9 მუხლის მიმართება სამხედრო სამსახურში მყოფებზე — იხილეთ პეტასი თურქეთის წინააღმდეგ (*Pektas v. Turkey*), No. 39682/98, 3.10.02.

385 იხილეთ მოწინააღმდეგე და მხარდამჭერი მოსაზრებები საქმეზე ტლიმენოსი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Thlimmenos v. Greece*), No. 34369/97, 4.12.98; იხილეთ ასევე: ჰ. გილბერტი, „სამხედრო სავალდებულო საქმიანობაზე რწმენის მიზეზით უარის თქმის ნელი განვითარება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მიხედვით“ [2001] EHRLR 554; საქმეში თასთანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tastan v. Turkey*), No. 63748/00, 4.3.08, სასამართლომ დაადგინა, რომ 71 წლის მამაკაცისთვის სამხედრო სამსახურში წასვლის იძულება იგივე იყო, რაც დამამცირებელი მოპყრობა, მე-3 მუხლის დარღვევა.

386 No. 23459/03, 27.10.09.

387 საქმე გადამისამართდა დიდ პალატაში 2010 წლის მაისში.

388 No. 27034/05, 28.2.06.

ინტერ აღია, რელიგიური მიზეზების გამო ან ემუქრებათ სიკვდილის ან არასათანადო მოპყრობის საშეშროება ან სამართლიან სასამართლოზე აშკარა უარი ან თვითნებური დაპატიმრება, მათი რელიგიური აფილიაციის გამო (ისევე, როგორც სხვა მიზეზის გამო). მაგრამ როდესაც ინდივიდი აცხადებს, რომ მისი საშეშობლოში დაბრუნების შედეგად მისი რელიგიური აღმსარებლობა შეიზღუდება ისე, რომ არ დააკმაყოფილებს ზემოთ აღნიშნულ დონეს, სასამართლოს აზრით, მე-9 მუხლით ძალიან შეზღუდული, თუ საერთოდ რაიმე ტიპის, დახმარება შეიძლება იყოს გათვალისწინებული. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ეს მუხლი იქნებოდა ხელისმომწერი ქვეყნების ფაქტობრივი იძულება, რომ ყოფილიყვნენ დანარჩენ მსოფლიოში აღმსარებლობის თავისუფლების არაპირდაპირი გარანტორები.

- 6.452 მნიშვნელოვანია გავითვალისწინოთ, რომ მე-9 მუხლის მეორე ნაწილში დაწესებული შეზღუდვები ეხება მხოლოდ ადამიანის რელიგიის ან მრწამსის გაცხადებას. მე-9 მუხლის მეორე ნაწილი არ ეხება რაიმე კონკრეტული რწმენის ან აზრისა და სინდისის თავისუფლებას, რომლებიც შესაბამისად არ არიან კვალიფიცირებული.
- 6.453 როცა საქმე ეხება მე-9 მუხლის პირველ ნაწილს, სასამართლო ხშირად ადგენს, რომ მიღებული შეზღუდვები პროპორციულია. მაგალითად, საქმეში ლილა ფიორდერკრაისი ი.ვ. და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ (*Leela Forderkreis E.V. and others v. Germany*)³⁸⁹, მომჩივანი რელიგიური ასოციაციები ჩიოდნენ სახელმწიფო ორგანოების მიერ საინფორმაციო კამპანიაზე ისეთი ჯგუფების მიმართ, რომელსაც ისინი „სექტებს“ ან „ფსიქოსექტებს“ უწოდებდნენ. თუმცა, სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-9 მუხლი არ დარღვეულა, რადგან კამპანია მიმართული იყო ადამიანის გაფრთხილებისკენ, რომ წარმოიქმნა ახალი რელიგიები, რომლებიც ზოგიერთის მიერ შემაშფოთებლად არის მიჩნეული. ეს სახელმწიფოს მხრიდან შეფასების თავისუფლებაში ხვდება და მომჩივანი ასოციაციების რელიგიის ან რწმენის აღსრულება არ აკრძალულა. საქმეში პენდრაგონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Pendragon v. UK*)³⁹⁰, სტოუნჰენჯთან შეკრებაზე შეზღუდვა 1986 წლის საზოგადოებრივი წესრიგის აქტით (რაც ითვალისწინებდა შეზღუდვას 4 დღით და 4 მილიან რადიუსზე) დადგენილ იქნა მომჩივნის (რომელიც ზაფხულის ნაბუნობის დროს დრუიდული წირვის ჩატარებას აპირებდა) მე-11 მუხლის პირველი ნაწილით და მე-9 მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებულ უფლებებში ჩარევად. მაგრამ გასულ წლებში სტოუნჰენჯთან მომხდარი ძალადობის ფონზე, აკრძალვა არაპროპორციულად არ იქნა მიჩნეული.

389 No. 58911/00, 6.11.08.

390 No. 31416/96, განიხილა 19.10.98, იხილეთ ასევე, ქრისტიანები რასიზმისა და ფაშიზმის წინააღმდეგ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, No. 8440/78, 16.7.80, ლონდონის პოლიციის მიერ მსვლელობის აკრძალვა არაპროპორციულად იქნა დადგენილი.

მუხლი 10: გამოხატვის თავისუფლება

6.454 მუხლი 10:

1. ყველას აქვს გამოხატვის თავისუფლების უფლება. ეს უფლება მოიცავს პირის თავისუფლებას, ჰქონდეს შეხედულებები, მიიღოს ან გაავრცელოს ინფორმაცია თუ მოსაზრებები საჯარო ხელისუფლების ჩაურევლად და სახელმწიფო საზღვრების მიუხედავად. ეს მუხლი ხელს არ უშლის სახელმწიფოებს, განახორციელონ რადიომუწყებლობის, სატელევიზიო ან კინემატოგრაფიულ საწარმოთა ლიცენზირება.
2. ამ თავისუფლებათა განხორციელება, რამდენადაც ის განუყოფელია შესაბამისი ვალდებულებისა და პასუხისმგებლობისაგან, შეიძლება დაექვემდებაროს ისეთ წესებს, პირობებს, შეზღუდვებს ან სანქციებს, რომლებიც გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობის ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, უწესრიგობისა თუ დანაშაულის აღსაკვეთად, ჯანმრთელობის ან მორალის დაცვის მიზნით, სხვათა რეპუტაციის ან უფლებების დასაცავად, საიდუმლოდ მიღებული ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან ასაცილებლად ან სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტისა და მიუკერძოებლობის უზრუნველსაყოფად.

6.455 სასამართლო მუდმივად უსვამს ხაზს გამოხატვის თავისუფლების, როგორც დემოკრატიული საზოგადოების ძირითადი დასაყრდენის მნიშვნელობას. განსაკუთრებით აღნიშვნის ღირსია მედიის ფუნქცია (ინფორმაციის მიმწოდებლის სასიცოცხლო როლი და საზოგადოებრივი ზედამხედველობის ინსტიტუტი)³⁹¹ და მოვალეობა, გაავრცელოს საზოგადოებრივ ინტერესს მიკუთვნებული ინფორმაცია და იდეები ისე, რომ არ გასცდეს დაწესებულ საზღვრებს. აღნიშნულ მოვალეობას შეესაბამება საზოგადოების უფლება, მიიღოს მსგავსი სახის ინფორმაცია. მიჩნეულია, რომ გამოხატვის თავისუფლება წარმოადგენს ინდივიდის თვითრეალიზაციისათვის საჭირო ძირითად პირობას.

6.456 მე-10 მუხლი დაკავშირებულია და ხშირად გამოიყენება მე-9 მუხლთან (აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება) და მე-11 მუხლთან (მშვიდობიანი შეკრებისა და გაერთიანების უფლება) ერთად. კონვენციის მე-8, მე-9 და მე-11 მუხლების მსგავსად, უფლების შემცველი ნორმა მოცემულია მე-10 მუხლის პირველ ნაწილში, ხოლო დასაშვები შეზღუდვები მოცემულია მე-10 მუხლის მეორე ნაწილში (იხილეთ, ავრეთევი, გემოთ 6.340). აღნიშნული შეზღუდვები ვიწროდ უნდა განიმარტოს და შეზღუდვის საჭიროება სარწმუნოდ დადგინდეს³⁹². გამოხატვის თავისუფლების უფლება მოვალეობების და ვალდებულებების მატარებელია, რომელთა ხარისხიც იცვლება კონტექსტის შესაბამისად.

6.457. ზოგიერთი სიტუაცია მოითხოვს კონკურენტ უფლებებს შორის სამართლიანი ბალანსის დადგენას, კონკრეტულად კი, მე-8 და მე-10 მუხლებს შორის. მაგალითისათვის, საქმეში „Hachette Filipacchi Associés“ საფრანგეთის წინააღმდეგ (Hachette Filipacchi Associés v. France)³⁹³, მომჩივანი კომპანია ფლობდა ჟურნალს Paris-Match-ს. ამ

391 მაგალითისთვის იხილეთ ჯერსილდი დანიის წინააღმდეგ (*Jersild v. Denmark*), No. 15890/8, სერია ა, No. 298, 23.9.94, 31-ე პარ.; კუმპანა და მაზარე რუმინეთის წინააღმდეგ (*Cumpănă and Mazăre v. Romania*), No. 33748, 17.12.04, 93-ე პარ.; დამანი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Dammann v. Switzerland*), No. 77551/0, 25.4.06, 57-ე პარ.; კობენტერი და Standard Verlags GMBH ავსტრიის წინააღმდეგ (*Kobenter and Standard Verlags GMBH v. Austria*), No. 60899/00, 2.11.06, 31-ე პარ.; ჟიული და შარს ლიბერაციის საფრანგეთის წინააღმდეგ (*July and Sarl Libération v. France*), No. 20893/03, 14.2.08, 76-პარ.; ფატულაევი აზერბაიჯანის წინააღმდეგ (*Fatullayev v. Azerbaijan*), No. 40984/07, 22.4.10, 88-ე პარ..

392 მაგალითისთვის იხილეთ, აჰმედი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Ahmed and others v. UK*), No. 22954/93, 12.9.95, 55-ე პარ.

393 No.71111/01, 14.6.07.

ჟურნალმა გამოაქვეყნა სტატია, რომელიც შეიცავდა კორსიკის პრეფექტის ცხედრის სურათს, რომელიც გადაიღეს მისი მკვლელობიდან მცირე ხნის შემდეგ. პრეფექტის ნათესავებმა მოითხოვეს ამ სურათის სასამართლოს ძალით აკრძალვა და, შედეგად, კომპანია იძულებული იყო ჟურნალში გამოაქვეყნებინა განცხადება, რომლითაც აცნობებდა მკითხველებს, რომ სურათი გამოაქვეყნეს ოჯახის ნებართვის გარეშე და რომ პუბლიკაცია ოჯახმა აღიქვა, როგორც მათი პირადი ცხოვრების ინტიმურ სივრცეში უხეში ჩარევა. სასამართლომ არ დაადგინა მე-10 მუხლის დარღვევა (ხუთი ხმით ორის წინააღმდეგ) და დაასკვნა, რომ ეროვნულმა სასამართლოებმა განსაზღვრეს ჩარევის „რელევანტური და სათანადო“ საფუძვლები. სასამართლომ მიუთითა, რომ ჩარევა იყო ლეგიტიმური მიზნის პროპორციული და „აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში“.

- 6.658 სასამართლომ, აგრეთვე, დაადგინა რელიგიური თავყვანისცემის ობიექტების არსასურველი შეურაცხყოფისაგან თავშეკავების ვალდებულება³⁹⁴. ამასთან, კონვენციის მე-9 და მე-10 მუხლებით დაცულ უფლებებს შორის კონფლიქტის დროს, სასამართლომ აღნიშნა, რომ³⁹⁵:

პირებს, რომლებსაც სურთ განახორციელონ რელიგიის თავისუფლება, მიუხედავად იმისა, აღნიშნული უფლების განხორციელება მოხდება რელიგიური უმცირესობის თუ უმრავლესობის წევრების მიერ, არ უნდა ჰქონდეთ გონივრული მოლოდინი, რომ ისინი დაცვლიან იქნებიან ყოველგვარი კრიტიკისაგან. ისინი უნდა შეეგუონ და მიიღონ სხვებისაგან მათი რელიგიური შეხედულებების უარყოფა და მათი რწმენის საწინააღმდეგო დოქტრინების გავრცელებაც კი.

- 6.459 საქმეში ი.ა. თურქეთის წინააღმდეგ (İ.A. v. Turkey)³⁹⁶, მომჩივანი გაასამართლეს ღვთისგმობისათვის, მას შემდეგ, რაც მომჩივნის საგამომცემლო სახლმა გამოსცა წიგნი, რომელიც განიხილავდა ფილოსოფიურ და თეოლოგიურ საკითხებს. ევროპულმა სასამართლომ, ოთხი ხმით სამის წინააღმდეგ, დაადგინა, რომ მე-10 მუხლი არ დარღვეულა, რადგან წიგნი შეიცავდა საღიანდღავ და შეურაცხმყოფელ თავდასხმებს მუსლიმებისათვის წმინდა საკითხებზე. განსხვავებული აზრის მქონე მოსამართლეებმა აღნიშნეს, რომ წიგნი შეიცავდა უხეშ გამოხატვამებს, რომლებიც ძლიერ შეურაცხმყოფელი იქნებოდა მუსლიმებისათვის, მაგრამ ამტკიცებდნენ, რომ ეს არ ამართლებდა სახელმწიფო ბრალდების ორგანოების მხრიდან სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყებას: „დემოკრატიული საზოგადოება არ არის თეოკრატიული საზოგადოება“³⁹⁷. მე-10 მუხლი დაირღვა საქმეში გინიევსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (Giniewski v. Poland)³⁹⁸ ქრისტიანული საზოგადოების ცილისწამების ბრალდებით გასამართლებისათვის. დანაშაული გამოიხატებოდა მომჩივნის მიერ საგაზეთო სტატიის მეშვეობით პაპის კრიტიკაში. ჩაითვა, რომ საგაზეთო სტატია არ იყო შეურაცხმყოფელი და არ აქეზებდა სიძულვილისა და უპატივცემულობის გამოხატვისკენ.

- 6.460 მე-10 მუხლი იცავს პირის იმგვარ გამოხატვას, რომელიც შეიძლება აღქმულ იქნას როგორც შეურაცხმყოფელი, გამაღიზიანებელი ან გამოაგნებელი კი, რაც გამოწვეულია დემოკრატიულ საზოგადოებაში პლურალიზმის, ტოლერანტობისა და გონებაგახსნილობის პრინციპების არსებობით³⁹⁹. თუმცა, ხელისუფლების წარმომადგენლების მხრიდან განხორციელებული ქმედებები, მიმართული არასობრივი

394 მაგალითისთვის იხილეთ ვინგროვი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Wingrove v. UK*), No.17419/90, 25.11.96, 52-ე პარ.

395 მაგალითისთვის იხილეთ ოტო-პრემინგერ-ინსტიტუტი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Otto-Preminger-Institut v. Austria*), No.13470/87, 20.9.94 47-ე პარ.

396 No. 42571/98, 13.9.05.

397 მოსამართლეების კოშტას, კაბრალ ბარეტოს და იუნგვიერტის გაერთიანებული განსხვავებული აზრი.

398 No. 64016/00, 31.1.06. იხილეთ, აგრეთვე, კლაინი სლოვაკეთის წინააღმდეგ (*Klein v. Slovakia*), No. 72208/01, 31.10.06.

399 მაგალითისთვის იხილეთ, ჰენდსაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Handyside v. UK*), სერია A, No. 24, 7.12.76, 49-ე პარ.; ფატულაიევი აზერბაიჯანის წინააღმდეგ *Fatullayev v. Azerbaijan*, No. 40984/07, 22.4.10, 86-ე პარ.

სიძულვილის შემცველი განცხადებების გამოქვეყნების აღკვეთის ან შეზღუდვისაკენ, სავარაუდოდ, თანხვედრაში იქნება მე-10 მუხლიან⁴⁰⁰. ზოგიერთი სახის გამოხატვის ფორმები, მაგალითად, შეურაცხყოფელი რასისტული განცხადებები, შეიძლება საერთოდ არ მოხვდეს მე-10 მუხლის დაცვის ქვეშ⁴⁰¹.

- 6.461 იმ შემთხვევაში, თუ გამოხატვის ფორმა დაცულია მე-10 მუხლის 1-ლი ნაწილით, ის ექვემდებარება მე-10 მუხლის მე-2 ნაწილით გათვალისწინებულ შეზღუდვებს. საერთო სამართლის ქვეყნებში „კანონით დადგენილია“ ტესტის არსებობა ხელს არ უშლის სასამართლო პრაქტიკის შედეგად კანონის შინაარსის თანდათანობით განმარტებას⁴⁰². საქმეების უმრავლესობა შეეხება უფლების შეზღუდვის პროპორციულობის საკითხს (რომელიც ზოგიერთ საქმეზე ძალიან მცირე უპირატესობით დგინდება). გამოხატვის უფლების შეზღუდვის პროპორციულობის დადგენისას, სასამართლო სახელმწიფოებს ანიჭებს დისკრეციას, თავისუფალი შეფასების არეალს (იხილეთ ზევით 6.347), რომელიც განსხვავებულია ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში. მაგალითად, ის საკმაოდ ფართოა მორალის და კომერციული საქმიანობიდან გამომდინარე სიტყვის თავისუფლების შემთხვევაში, მაგრამ თავისუფალი შეფასების არეალი ვიწროა პოლიტიკური კონტექსტიდან გამომდინარე სიტყვის თავისუფლების შემთხვევაში⁴⁰³. სიტყვის თავისუფლების საქმეებში თავისუფალი შეფასების არის არათანაბარი გამოყენება გააკრიტიკა რამდენიმე კომენტატორმა⁴⁰⁴. ჩარევის პროპორციულობის შეფასებისას ყურადსაღებ ფაქტორს წარმოადგენს გამოყენებული სანქციის სახე და მისი სიმკაცრე⁴⁰⁵.
- 6.462 სასამართლო აღიარებს განსხვავებას ფაქტობრივ გარემოებებსა⁴⁰⁶ და შეფასებით მსჯელობებს (როგორც ეს მოცემულია ევროსაბჭოს წევრი სახელმწიფოების ცილისწამების მარეგულირებელ კანონმდებლობაში) შორის და, აგრეთვე, ამ უკანასკნელის ნაკლებად დამტკიცებად ხასიათს⁴⁰⁷. მიუხედავად ამისა, შეფასებითი მსჯელობის დროს უნდა არსებობდეს შესაბამისი ფაქტობრივი გარემოებები⁴⁰⁸.

400 მაგალითისათვის იხილეთ, ბალსაიტე-ლიდეკაინე ლიტვის წინააღმდეგ (*Balsyte-Lidekeine v. Lithuania*), No. 72596/01, 4.11.08.; ფერე ბელგიის წინააღმდეგ (*Feret v. Belgium*), No. 15615/07, 16.7.09 (უღებრამდარჯვენე პარტიის პრეზიდენტის გასამართლება რასობრივი სიძულვილის გამამდივებელი შინაარსის შემცველი ლიფლტეტის გავრცელებისათვის – მე-10 მუხლი არ დარღვეულა ოთხი ხმით სამის წინააღმდეგ).

401 მაგალითისათვის იხილეთ, ჯერსილ დანიის წინააღმდეგ (*Jersild v. Denmark*), No. 158.90/8, სერია ა, No. 298, 23.9.94 1, 35-ე პარ.

402 მაგალითისათვის იხილეთ, ბლეიკი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Blake v. UK*), No. 68890/01, 25.10.05, 141-ე პარ.

403 მაგალითისათვის იხილეთ, „Vgt Verein Gegen Tierfabriken“ შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Vgt Verein Gegen Tierfabriken v. Switzerland*), No. 24699/94, 28.6.01, 69–71-ე პარაგრაფები.

404 მაგალითისათვის იხილეთ, პ. მაჰონი, „უნივერსალურობა და სუბსიდიარულობა სტრასბურგის სიტყვის თავისუფლების საქმეებში: ზოგიერთი ბოლო გადაწყვეტილების ახსნა“ [1997] EHRLR 364 და ა. ლესტერი „უნივერსალურობა და სუბსიდიარულობა: პასუხი“ [1998] EHRLR 73.

405 მაგალითისათვის იხილეთ, ჯეილანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ceylan v. Turkey*), No. 23556/94, 8.7.99, 37-ე პარ.; სალოვი უკრაინის წინააღმდეგ (*Salov v. Ukraine*), No. 65518/01, 6.9.05, 115-ე პარ.; დაბროვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Dabrowski v. Poland*), No. 18235/05, 19.12.06, 36-ე პარ.; კვიცენი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Kwiecien v. Poland*), No. 51744/99, 9.1.07, 56-ე პარ.; ილმაზი და ქილინი თურქეთის წინააღმდეგ (*Yilmaz and Kilic v. Turkey*), No. 688514/01, 17.7.98, 67-ე პარ.; ბალსაიტე-ლიდეკაინე ლიტვის წინააღმდეგ (*Balsyte-Lidekeine v. Lithuania*), No. 72596/01, 4.11.08, 83-ე პარ.

406 როგორც ეს მოცემულია პედერსენი და ბაადსგარდი დანიის წინააღმდეგ (*Pedersen and Baadsgaard v. Denmark*), No. 49017/99, 17.12.04. სალოვი უკრაინის წინააღმდეგ (*Salov v. Ukraine*), No. 65518/01, 6.9.05 (112-ე პარ.), სასამართლომ სადავო გარემოება დააკვლიფიცირა, როგორც „მცდარი ფაქტობრივი გარემოება“.

407 მაგალითისათვის იხილეთ, იერუსალიმი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Jerusalem v. Austria*), No. 26958/95, 27.2.01, 42-ე პარ.; ფელდეკი სლოვაკეთის წინააღმდეგ (*Feldek v. Slovakia*), No. 29032/95, 12.7.01, პარაგრაფები 76 და 85; კარმანი რუსეთის წინააღმდეგ (*Karman v. Russia*), No. 29372/02, 14.12.06, პარ. 41; გორელშივილი საქართველოს წინააღმდეგ (*Gorelishvili v. Georgia*), No. 12979/04, 5.6.07 (ეროვნული კანონმდებლობა არ ასხვავებდა ფაქტობრივ გარემოებებსა და შეფასებით მსჯელობას).

408 მაგალითისათვის იხილეთ, დე ჰაესი და გიისელსი ბელგიის წინააღმდეგ (*De Haes and Gijssels v. Belgium*), No. 19983.92, 24.2.97, 47-ე პარ.; შარსაქი და „ნიუს ფერლაგსგეზელშაფტი“ ავსტრიის წინააღმდეგ (*Scharsach and News Verlagsgesellschaft v. Austria*), No. 39394/98, 13.11.03, 39-ე პარ.; კუმპანა და მაზარე რუმინეთის წინააღმდეგ (*Cumpăna and Mazăre v. Romania*), No. 33748, 17.12.04, 98–102-ე პარაგრაფები. სასამართლომ გადაწყვეტილებით უკრაინიან მედია გრუპი უკრაინის წინააღმდეგ (*Ukrainian Media Group v. Ukraine*), No. 72713/01, 29.3.05 ხაზი გაუსვა, რომ ეროვნული კანონმდებლობა არ ასხვავებდა ფაქტობრივ გარემოებებსა და შეფასებით მსჯელობას.

6.463 კონვენციის მე-10 მუხლი ითვალისწინებს პოზიტიურ ვალდებულებებსაც, მაგალითად, იმ შემთხვევებისთვის, როდესაც ხელისუფლების წარმომადგენლები ვერ უზრუნველყოფენ გამოძიების ჩატარებას და უკანონო ძალადობრივი ქმედებისაგან პირის დაცვას⁴⁰⁹. გამოხატული ამრებისა და ინფორმაციის შინაარსის დაცვასთან ერთად, მე-10 მუხლი იცავს მათი გამოხატვის გზებს.

6.464 კონვენციის მე-10 მუხლის გამოყენების საკითხი განიხილება ქვევით, შემდეგი სათაურებით: პოლიტიკური გამოხატვის უფლება (6.465); თანამდებობის პირები და იურისტები (6.473); საჯარო პროტესტი (6.479); მედია (6.483); არტიტული გამოხატვის თავისუფლება (6.496); კომერციული საქმიანობიდან გამომდინარე გამოხატვის თავისუფლება (6.500); მართლმსაჯულების ავტორიტეტის და დამოუკიდებლობის შენარჩუნება (6.503); ინფორმაციის მიღების უფლება (6.505).

პოლიტიკური გამოხატვის უფლება

6.465 გამოხატვის თავისუფლება განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია არჩეული პოლიტიკური თანამდებობის პირებისათვის. პოლიტიკოსების სიტყვის თავისუფლებაში ნებისმიერი ჩარევა მოექცევა მჭიდრო შესწავლის ქვეშ. მაგალითისათვის, საქმეში კასტელსი ესპანეთის წინააღმდეგ (*Castells v. Spain*)⁴¹⁰, ბასკიოპოზიციური სენატორის გასამართლება ხელისუფლების მიმართ კრიტიკულად განწყობილი სტატიის გამო სასამართლომ ცნო კონვენციის მე-10 მუხლის დარღვევა⁴¹¹. დემოკრატიული საზოგადოებისათვის სიტყვის თავისუფლების მნიშვნელობის გათვალისწინებით, ძალზედ ძლიერი არგუმენტები უნდა არსებობდეს პოლიტიკური გამოხატვის უფლების შეზღუდვის⁴¹² ან პარლამენტისა და სხვა არჩევითი ორგანოებისათვის, როგორცაა მუნიციპალური საბჭოები, მინიჭებულ გამოხატვის უფლებაში ჩარევისათვის⁴¹³.

6.466 სასამართლოს მიაჩნია, რომ თავისუფალი პოლიტიკური დებატების უფლება წარმოადგენს დემოკრატიული საზოგადოების ძირეულ პრინციპს, ხოლო პრესის თავისუფლება საზოგადოებას შესაძლებლობას აძლევს მოიპოვოს და შეიქმნას წარმოდგენა კონკრეტულ საკითხებზე პოლიტიკური ლიდერების მოსაზრებებისა და დამოკიდებულებების შესახებ⁴¹⁴. სასამართლომ დემოკრატიისათვის არსებითი ხასიათის მქონედ აღიარა არასამთავრობო ორგანიზაციების (მათ შორის, არაფორმალური კამპანიების წარმომადგენლების)⁴¹⁵ მაკონტროლებელი როლი საზოგადოებისათვის ინტერესის შემცველი საკითხების კომენტარებისას⁴¹⁶. შესაბამისად, პოლიტიკოსებს გააჩნიათ თავიანთი რეპუტაციის დაცვის უფლება, მაგრამ კერძო პირთან შედარებით, პოლიტიკოსის დასაშვები კრიტიკის ფარგლები გაცილებით ფართოა⁴¹⁷. პოლიტიკოსი:

409 იხილეთ ოგურ გუნდემი თურქეთის წინააღმდეგ (*Özgür Gündem v. Turkey*), No. 23144/93, 16.3.00; დინკი თურქეთის წინააღმდეგ (*Dink v. Turkey*), No. 2668/07, 14.9.10.

410 No. 11798/85, სერია ა, No. 236, 23.4.92.

411 მაგალითისათვის იხილეთ, იბრაჰიმ ასკოი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ibrahim Askoy v. Turkey*), Nos. 28635/95, 30171/96 და 34535/97, 10.10.00; იერუსალიმი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Jerusalem v. Austria*), No. 26958/95, 27.2.01; მამერი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Mamère v. France*), No. 12697/03, 7.11.06; ლომბარდო და სხვები მალტის წინააღმდეგ (*Lombardo and others v. Malta*), No. 7333/06, 24.4.07.

412 მაგალითისათვის იხილეთ, მალიშვიცი-გასიორი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Malisiewicz-Gąsior v. Poland*), No. 43797/98, 6.4.06; კარმანი რუსეთის წინააღმდეგ (*Karman v. Russia*), No. 29372/02, 14.12.06.

413 იერუსალიმი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Jerusalem v. Austria*), No. 26958/95, 27.2.01, 40-ე პარ.

414 მაგალითისათვის იხილეთ, ობერშლიკი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Oberschlick v. Austria*), No. 11662/85, სერია ა, No. 204, 23.5.91, 58-ე პარ.

415 სტილი და მორისი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Steel and Morris v. UK*), No. 68416/01, 15.2.05, 89-ე პარ.

416 *Vides Aizsardzības Klubs* ლატვიის წინააღმდეგ (*Vides Aizsardzības Klubs v. Latvia*), No. 57829/00, 27.5.04.

417 მაგალითისათვის იხილეთ, ლინგენსი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Lingens v. Austria*), No. 9815/82, სერია ა, No. 103, 8.7.86; ფელდეკი სლოვაკეთის წინააღმდეგ (*Feldek v. Slovakia*), No. 29032/95, 12.7.01; ლეპოიჩი სერბეთის წინააღმდეგ (*Lepojic v. Serbia*), No. 13909/05, 6.11.07. პირის „საჯარო სტატუსის“ ხარისხი, მნიშვნელოვანი ფაქტორი იქნება იმის გადამწყვეტისა, მიეკუთვნება განცხადება საჯარო ინტერესის სფეროს თუ არა: მაგალითისათვის იხილეთ, ტამერი ესტონეთის წინააღმდეგ (*Tammer v. Estonia*), No. 41205/98, 6.2.01, 61-ე პარ. ამასთან, წარმოადგენს თუ არა პირი საზოგადოებისათვის ცნობილ სახეს, ნაკლებად მნიშვნელოვანია; მთავარია, რომ პირმა შეაბიჯა „საჯარო ასპარეზზე“. „*Krone Verlag GmbH*“ ავსტრიის წინააღმდეგ (*Krone Verlag GmbH v. Austria*), No. 34315/96, 26.2.02, 37-ე პარ. იხილეთ, აგრეთვე, ჰრიკო სლოვაკეთის წინააღმდეგ (*Hrico v. Slovakia*), No. 49418/99, 20.7.04; ლომბარდო და სხვები მალტის წინააღმდეგ (*Lombardo and others v. Malta*), No. 7333/06, 24.4.07.

გარდაუვლად და ცნობიერად აყენებს საკუთარ თავს საზოგადოების და ჟურნალისტების მხრიდან მისი თითოეული სიტყვის და ქმედების დაწვრილებითი შესწავლის ქვეშ და მას გააჩნია თმენის უფრო დიდი ვალდებულება იმ შემთხვევებში, როდესაც აკეთებს საჯარო განცხადებებს, რომლებიც შემდგომი კრიტიკის საგანი ხდება⁴¹⁸.

ამასთან, ჟურნალისტებს გააჩნიათ „გაბუქების ან პროვოკაციის“ უფლებაც კი⁴¹⁹, მაგრამ ზედმეტად შეურაცხყოფელი გამონათქვამები დაცული არ იქნება⁴²⁰. საქმეში „Ukrainian Media Group“ უკრაინის წინააღმდეგ (Ukrainian Media Group v. Ukraine), მომჩივანმა კომპანიამ ყოველდღიურ გაზეთში გამოაქვეყნა ორი პოლიტიკოსის კრიტიკის შემცველი სტატია, ამასთან, ორივე მათგანი იყო საპრეზიდენტო კანდიდატი. პოლიტიკოსებმა იჩივეს სამოქალაქო წესით და მომჩივანს დაეკისრა კომპენსაციის გადახდა და ბოდიშის გამოქვეყნება. სასამართლომ გამოხატვის თავისუფლების უფლებაში ჩარევა გაუმართლებლად ცნო და აღნიშნა⁴²¹, რომ:

სტატიები შეიცავდა ორი პოლიტიკოსის მკაცრი, პოლემიკური, სარკასტული ენით დაწერილ კრიტიკას. ეჭვგარეშეა, რომ მომჩივნებმა შეურაცხყოფილად და შოკირებულადაც იგრძნეს თავი. მიუხედავად ამისა, პროფესიის არჩევისას, მათ დააყენეს საკუთარი თავი ძლიერი კრიტიკის და ზედამხედველობის ქვეშ; ასეთი არის ტვირთი, რომელიც უნდა ატარონ პოლიტიკოსებმა დემოკრატიულ საზოგადოებაში.

ცილისწამების საქმეებზე, მიყენებული ზიანისათვის არაპროპორციული კომპენსაციის მიკუთვნებით, შესაძლებელია დაირღვეს კონვენციის მე-10 მუხლი⁴²² – იმის გათვალისწინებით, არსებობს თუ არა მიყენებულ ზიანსა და მიკუთვნებულ კომპენსაციას შორის პროპორციულობის ხარისხის დაცვის გონივრული და ადეკვატური გარანტიები⁴²³.

- 6.467 საქმეში ობერშლიკი ავსტრიის წინააღმდეგ (Oberschlick v. Austria)⁴²⁴, მომჩივანი ჟურნალისტი გაასამართლეს ცილისწამებისათვის, ვინაიდან მან გამოაქვეყნა კრიმინალური ინფორმაცია ავსტრიის ლიბერალური პარტიის გენერალური მდივნის წინააღმდეგ, რომელიც ითხოვდა ემიგრანტი ოჯახების დისკრიმინაციას ოჯახური დახმარების მიღებასთან დაკავშირებით. სასამართლომ დაადგინა, რომ ჟურნალისტმა ხელი შეუწყო მნიშვნელოვანი პოლიტიკური საკითხის ირგვლივ საჯარო განხილვის დაწყებას და რომ პოლიტიკოსი, რომელიც მსგავს მოსაზრებებს გამოხატავს, უნდა მოელოდეს ჟურნალისტების და საზოგადოების მკაცრ რეაქციას მის მიმართ. დადგინდა, რომ მომჩივანი არ გასცდენია გამოხატვის თავისუფლების საზღვრებს და, შესაბამისად, დაირღვა კონვენციის მე-10 მუხლი. საქმეში „Unabhängige Initiative Informationsvielfalt“ ავსტრიის წინააღმდეგ (Unabhängige Initiative Informationsvielfalt v. Austria)⁴²⁵, მომჩივანი შიდა სასამართლოს ამკრძალავი ბრძანებით აიძულეს, უარი ეთქვა განცხადებაზე, რომ იორგ ჰაიდერი, ავსტრიის თავისუფალი პარტიის ლიდერი,

418 იქვე. იხილეთ, აგრეთვე, ლოპეს გომეს და სილვა პორტუგალიის წინააღმდეგ (Lopes Gomes Da Silva v. Portugal), No. 37698/97, 28.9.00, 32-7 პარაგრაფები; ლინდონი, ოჩაკოვსკი-ლორენსი და ჟიული საფრანგეთის წინააღმდეგ (Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France), Nos. 21279/02 და 3644/02, 22.10.07, 56-ე პარ. (ნოველა, რომელიც ეხებოდა ჟან-მარი ლე პენსა და Front National-ს).

419 პრაგერი და ობერშლიკი ავსტრიის წინააღმდეგ (Prager and Oberschlick v. Austria), No. 15974/90, 26.4.95, 38-ე პარ.; ლოპეს გომეს და სილვა პორტუგალიის წინააღმდეგ (Lopes Gomes Da Silva v. Portugal), No. 37698/97, 28.9.00, 34-ე პარ.

420 ტამერი ესტონეთის წინააღმდეგ (Tammer v. Estonia), No. 41205/98, 6.2.01. 67-ე პარ.

421 No. 72713/01, 29.3.05, 67-ე პარ. აღსანიშნავია, რომ ეროვნულმა კანონმდებლობამ არ განასხვავა ფაქტობრივი გარემოებები და შეფასებითი გადაწყვეტილება.

422 მაგალითისათვის იხილეთ, ტოლსტოი მილოსლავსკი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Tolstoy Miloslavsky v. UK), No. 18139/91, 13.7.95; „M.G.N. Limited“ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (M.G.N. Limited v. UK), No. 39401/04, 18.1.11.

423 „Independent News and Media and Independent Newspapers Ireland Limited“ ირლანდიის წინააღმდეგ (Independent News and Media and Independent Newspapers Ireland Limited v. Ireland), No. 55120/00, 16.6.05, 113-ე პარ.

424 No. 11662/85, სერია ა, No. 204, 23.5.91.

425 No. 28525/95, 26.2.02.

ხალხს მოუწოდებდა „რასისტული აგიტაციისაკენ“. აღნიშნული განცხადება ჩაითვალა საზოგადოებრივ ინტერესს მიკუთვნებულ საკითხზე გამოთქმულ სამართლიან მოსაზრებად და შეფასებით მსჯელობად⁴²⁶.

6.468 დასაშვები კრიტიკის ფარგლები გაცილებით ფართოა ხელისუფლების წარმომადგენლებთან მიმართებით, რომლებიც უნდა მოექცნენ პრესისა და საზოგადოების მჭიდრო ზედამხედველობის ქვეშ. მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფოს მხრიდან კონვენციის მე-10 მუხლის მე-2 ნაწილის ლეგიტიმური მიზნების მიღწევისათვის სისხლისსამართლებრივი სანქციების გამოყენება შესაძლებელია პროპორციულად იქნას მიჩნეული, სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ სახელმწიფოს დომინანტური პოზიციის, ოპონენტებისა და მედიის მხრიდან თავდასხმებისათვის პასუხის გაცემის სხვა საშუალებების არსებობის გათვალისწინებით, სახელმწიფომ თავი უნდა შეიკავოს სისხლისსამართლებრივი დევნის გამოყენებისაგან⁴²⁷. თურქეთის წინააღმდეგ არსებული საქმეების შედეგად, რომლებიც შეეხება ქვეყნის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში არსებული კონფლიქტის ირგვლივ გაკეთებული განცხადებების გამო სისხლისსამართლებრივი დევნის საკითხებს, სასამართლომ განიხილა დასაშვები კრიტიკის ფარგლები. სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა, რომ რაოდენ „მოსაწყენიც“ არ უნდა იყოს, დემოკრატიისათვის დამახასიათებელია მოვცეს შესაძლებლობა მოაგვარო სახელმწიფოს პრობლემები დიალოგის შედეგად, ძალისმიერი მეთოდების გამოყენების გარეშე. დემოკრატიის არსიდან გამომდინარეობს ის პრინციპი, ოპონენტებს მისცე უფლება, წარმოადგინონ დებატებისათვის სხვადასხვა პოლიტიკური პროგრამები – მათაც კი, რომლებიც კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებენ ქვეყნის მოწყობის საკითხებს – იმ პირობით, რომ ზიანს არ მიაყენებენ დემოკრატიის პრიციპებს⁴²⁸. საქმეში სურეტი თურქეთის წინააღმდეგ (*Süre v. Turkey*)(No 1)⁴²⁹, სასამართლომ არ დაადგინა მე-10 მუხლის დარღვევა (თერთმეტი ხმით ექვსის წინააღმდეგ) სისხლისსამართლებრივი დევნისათვის, რომელიც დაიწყო თურქეთის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში სამხედრო მოქმედებების დამგმობი საგაზეთო სტატიების გამო. სასამართლომ დაადგინა, რომ ერთი-ერთი სტატიის მეშვეობით გამოქვეყნდა კონკრეტული პირების სახელები, რის შედეგადაც, აღნიშნული პირები ფიზიკური ანგარიშსწორების საფრთხის ქვეშ აღმოჩნდნენ. სასამართლომ მიიჩნია, რომ აღნიშნული ქმედებები კვალიფიცირდებოდა როგორც „სიძულვილის ენა“ და ძალადობის პროპაგანდა.

6.469 ანალოგიურად, კონვენციის მე-10 მუხლის დარღვევა არ დადგინდა საქმეში ფალაკაოღლუ და საიგილი თურქეთის წინააღმდეგ (*Falakaoglu and Saygili v. Turkey*)⁴³⁰, სადაც მომჩივანი გასამართლებულ იქნა ტერორისტული ორგანიზაციის წევრობის ბრალდებით დაკავებული პირების განცხადებების ყოველგვარი სარედაქტორო ანალიზის გარეშე გაზეთში გამოქვეყნებისათვის. განცხადება მიმართული იყო საზოგადოების მხრიდან F-ტიპის ციხეების „დანგრევისკენ“ მიმართული აქციისათვის „დახმარების“ მობილიზებისკენ – აღნიშნული აქციის ფარგლებში მოხდა სასტიკი შეტაკებები დემონსტრანტებსა და პოლიციურ დანაყოფებს შორის, რის შედეგადაც რამდენიმე ადამიანი დაიღუპა. საქმეში კოლომბანი და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Colombani and others v. France*)⁴³¹, სახელმწიფოს მეთაურის შეურაცხყოფისათვის ჟურნალ *Le Monde*-ის მთავარი რედაქტორის და *Le Monde*-ის ჟურნალისტის პასუხისცემაში მიეცა სასამართლომ მიიჩნია არაპროპორციულად და მე-10 მუხლის

426 იხილეთ აგრეთვე: „*Scharsach and News Verlagsgesellschaft*“ ავსტრიის წინააღმდეგ (*Scharsach and News Verlagsgesellschaft v. Austria*), No. 39394/98, 46-ე პარ.

427 მაგალითისათვის იხილეთ, კასტელის ესპანეთის წინააღმდეგ (*Castells v. Spain*), No. 11798/85, სერია ა, No. 236, 23.4.92, 46-ე პარ.

428 მაგალითისათვის იხილეთ, იბრაჰიმ ასკოი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ibrahim Askoy v. Turkey*), Nos. 28635/95, 30171/96 და 34535/97, 10.10.00.

429 No. 26682/95, 8.7.99, 7 BHRC 339.

430 Nos. 22147/02 და 24972/03, 23.1.07.

431 კოლომბანი და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Colombani and others v. France*), No. 51279/99, 25.6.02.

დარღვევად. მათი ანგარიში ეხებოდა მაროკოში ნარკოტიკების წარმოების მოცულობას და ემყარებოდა ავტორიტეტულ ოფიციალურ ანგარიშს. აქედან გამომდინარე, ჟურნალისტები მართებულად დაეყრდნენ ანგარიშს მისი სანდოობის შემოწმების გარეშე. სასამართლოთვის პრობლემატური იყო ის გარემოებაც, რომ ეროვნული კანონმდებლობით არ ხერხდებოდა გამამართლებელი მტკიცებულებების წარდგენა (იმისათვის რომ მომხდარიყო გადაუმოწმებელი განცხადებების დასაბუთება). მიუხედავად იმისა, რომ საქმეში პლონ(სოსიეტე) საფრანგეთის წინააღმდეგ (Plon(société) v. France)⁴³², სასამართლომ დასაშვებად მიიჩნია დროებითი ამკრძალავი ბრძანების გამოყენება წიგნის გამოცემის შესაჩერებლად – რათა დაეცვა ახლადგარდაცვლილი სახელმწიფოს მეთაურის ჯანმრთელობის შესახებ ცნობების კონფიდენციალობა – განვრძობადი აკრძალვა გარდაცვალებიდან ცხრა თვის შემდეგ „არ იყო აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში“, თუნდაც იმის გამო, რომ წიგნის 40 000 ეგზემპლარი უკვე გაიყიდა და ის გამოქვეყნდა ინტერნეტით.

6. 470 სასამართლომ კონვენციის მე-10 მუხლის დარღვევა დაადგინა საქმეში გავედა პოლონეთის წინააღმდეგ (Gaweda v. Poland)⁴³³, ვინაიდან მომჩივანს უარი ეთქვა პოლიტიკური ჟურნალის რეგისტრაციაზე, რის შედეგადაც ვერ მოხერხდა მისი გამოქვეყნება. რეგისტრაციაზე უარი განპირობებული იყო იმით, რომ ჟურნალის სათაური „წინააღმდეგობაში მოდიოდა არსებულ რეალობასთან“⁴³⁴. სასამართლომ დაადგინა, რომ პოლონური სასამართლოების მიერ ეროვნული კანონმდებლობის ინტერპრეტაციამ წარმოშვა ახალი კრიტერიუმი, რისი განტვრეტაც კანონის ტექსტიდან გამომდინარე შეუძლებელი იყო, შესაბამისად, დაირღვა „კანონით გათვალისწინებული“ შეზღუდვის არსებობის მოთხოვნა.
- 6.471 კონვენციის მე-10 მუხლი სიტყვის თავისუფლების გარდა იცავს სიმბოლოებსა და გამოხატვის სხვა ფორმებსაც. მაგალითისათვის, საქმეზე ვაჟნაი უნგრეთის წინააღმდეგ (Vajnai v. Hungary)⁴³⁵, სასამართლომ დაადგინა კონვენციის მე-10 მუხლის დარღვევა მომჩივანი პოლიტიკოსის მიერ დემონსტრაციისას წითელი ვარსკვლავის ტარების გამო მისი პასუხისმგებლობაში მიცემისათვის. „ტოტალიტარული“ სიმბოლიკის საჯარო ჩვენება სისხლის სამართლის დანაშაულად ითვლებოდა. აღნიშნული ნორმა კონსტიტუციურად ცნო საკონსტიტუციო სასამართლომ, მიიჩნია რა, რომ მსგავსი სიმბოლიკის გამოყენება შეურაცხყოფას აყენებდა ნაციზმისა და კომუნიზმის მსხვერპლებს. სასამართლომ აკრძალვა მიიჩნია ბუნდოვნად, ვინაიდან უბრალო წითელი ვარსკვლავის ტარებაც კი იწვევდა სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას. ამასთან, მომჩივანს, მემარცხენე მუშათა პარტიის ვიცეპრეზიდენტს, ის ეკეთა კანონიერად ორგანიზებულ და მშვიდობიან დემონსტრაციაზე.
- 6.472 თავისუფალი პოლიტიკური დებატები მჭიდროდაა დაკავშირებული თავისუფალი არჩევნების უფლებასთან და აღნიშნული უფლების დაცვის ერთ-ერთი წინაპირობაა. შესაბამისად, მოსაზრებების და ინფორმაციის თავისუფალი მიმოცვლა განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია არჩევნების წინააღმდეგ პერიოდში⁴³⁶. საქმეში ბოუმანი დიდი ბრიტანეთის წინააღმდეგ (Bowman v. UK)⁴³⁷ დაირღვა კონვენციის მე-10 მუხლი საარჩევნო დანახარჯების შესახებ კანონიდან გამომდინარე, რომელიც ხელს უშლიდა მომჩივანს ელექტორატისათვის გავცნო კანდიდატების პოზიციის აბორტის შესახებ. პოლიტიკური რეკლამის განთავსებაზე შეზღუდვების მიმართ გამოიყენება შედარებით

432 No. 58148/00, 18.5.04.

433 No. 26229/95, 14.3.02.

434 „გერმანია – პოლონეთის ათასწლოვანი მტერი“ და „ყოველთვიური სოციალურ-პოლიტიკური ჟურნალი – ევროპული მორალის ტრიბუნალი“.

435 No. 33629/05, 8.7.08.

436 მაგალითისათვის იხილეთ, ბოუმანი დიდი ბრიტანეთის წინააღმდეგ (Bowman v. UK), No. 24839/94, 4.12.95, 42-ე პარ.

437 No. 24839/94, 4.12.95.

ვიწრო თავისუფალი შეფასების არეალი (თუმცა სასამართლოს მოეხსენება მძლავრი ფინანსური ჯგუფების მიერ კომერციული რეკლამირებისას უპირატესობის მოპოვების შესაძლებლობის შესახებ). შვეიცარიაში რადიოსა და ტელევიზიის მეშვეობით – მაგრამ არა სხვა საშუალებებით რეკლამირებაზე – მოქმედი აკრძალვა სასამართლომ არაპროპორციულად ცნო⁴³⁸.

საჯარო მოხელეები და იურისტები

- 6.473 საჯარო მოხელეების სიტყვის თავისუფლების საკითხის გადაწყვეტისას სასამართლო ფრთხილად იხილავს მათი „უფლება-მოვალეობების“ საზღვრებს, რომელსაც „სპეციალური მნიშვნელობა“ გააჩნია⁴³⁹. სასამართლო ცდილობს შეინარჩუნოს სამართლიანი ბალანსი სახელმწიფო და კერძო ინტერესებს შორის, რათა უზრუნველყოს საჯარო სამსახურის ნორმალური ფუნქციონირება⁴⁴⁰. საჯარო მოხელეები, მათ შორის, მოსამართლეები, საზოგადოებრივი პროკურორები⁴⁴¹ და პოლიცია⁴⁴², უნდა სარგებლობდნენ საზოგადოებრივი ნდობით და, შესაბამისად, საჭირო არის მათი დაცვა „შეურაცხყოფელი და მოსაბეზრებელი თავდასხმებისაგან“⁴⁴³. სასამართლომ დაადგინა, რომ მართლმსაჯულების სისტემის ნებისმიერი წარმომადგენლის, მაგალითად, პროკურორის გამოხატვის თავისუფლებაში ჩარევა მოითხოვს მკაცრ შემოწმებას იმ ეფექტის გამო, რაც აღნიშნულ მომენტს ექნება მსგავს სამსახურებზე⁴⁴⁴.
- 6.474 თუმცა სასამართლომ აღნიშნა, რომ ოფიციალური ფუნქციების განხორციელებისას საჯარო მოხელეებისათვის დასაშვები კრიტიკის ზღვარი რიგით მოქალაქეებთან შედარებით უფრო ფართოა⁴⁴⁵. სასამართლომ განმეორებით აღნიშნა, რომ პირადი შეურაცხყოფის მიუხედავად, „საჯარო მოხელეებს გააჩნიათ ვალდებულება, განახორციელონ საკუთარი მოვალეობები პირადი გრძნობების არასათანადო ზეგავლენისაგან დამოუკიდებლად, მხოლოდ პროფესიულ შეფასებებზე დაყრდნობით“⁴⁴⁶. ინფორმაციის გავრცელების უფლებასა და სხვათა რეპუტაციისა და უფლებების დაცვის მოვალეობას შორის კონფლიქტის შემთხვევაში, გადაწყვეტილების მიღება საკმაოდ რთულდება. მაგალითად, პედერსენი და ბაადსგარდი დანიის წინააღმდეგ (Pedersen and Baadsgaard v. Denmark), ცხრა ხმით რვის წინააღმდეგ დიდმა პალატამ არ დაადგინა მე-10 მუხლის დარღვევა საქმეზე, რომელიც შეეხებოდა მომჩივანი სატელევიზიო ჟურნალისტების ცილისწამებისათვის მსჯავრდებას პოლიციის მიერ მკვლელობის

438 „Vgt Verein Gegen Tierfabriken“ შვეიცარიის წინააღმდეგ (Vgt Verein Gegen Tierfabriken v. Switzerland), No. 24699/94, 28.6.01 და „Vgt Verein Gegen Tierfabriken Schweiz (VGT)“ შვეიცარიის წინააღმდეგ (ნომერი 2) (Vgt Verein Gegen Tierfabriken Schweiz (VGT) v. Switzerland (No.2)), No. 32772/02, 30.6.09. იხილეთ, აგრეთვე, „TV Vest AS & Rogaland Pensjonistparti“ ნორვეგიის წინააღმდეგ (TV Vest AS & Rogaland Pensjonistparti v. Norway), No. 21132/05, 11.12.08 – მე-10 მუხლის დარღვევა კანონით გათვალისწინებული აკრძალვის მიუხედავად პოლიტიკური რეკლამის ტრანსლირებისათვის ტელეკომპანიაზე ჯარიმის დაკისრების გამო.

439 მაგალითისთვის იხილეთ, აჰმედი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Ahmed and others v. UK), No. 22954/93, 12.9.95, 61-ე პარ. (ადგილობრივი ხელისუფლების მოხელეები); გლაშენაპი გერმანიის წინააღმდეგ (Glasenapp v. Germany), No. 9228/80, სერია ა, No. 104, 28.8.86 და კოსიეკი გერმანიის წინააღმდეგ (Kosiek v. Germany), No. 9704/82, სერია ა, No. 105, 28.8.86 (მასწავლებლები); დე დიეგო ნარფია ესპანეთის წინააღმდეგ (De Diego Narfia v. Spain), No. 46833/99, 14.3.02 (ეროვნული ბანკის თანამშრომლები).

440 ფოგტი გერმანიის წინააღმდეგ (Vogt v. Germany), No. 17851/91, სერია ა, No. 323, 26.9.95, 53-ე პარ. იხილეთ, აგრეთვე, ოტო გერმანიის წინააღმდეგ (Otto v. Germany), No. 27574/02, 24.11.05; კერნი გერმანიის წინააღმდეგ (Kern v. Germany), No. 26870/04, 29.5.07.

441 მაგალითისთვის იხილეთ, რიზოსი და დასკასი საბერძნეთის წინააღმდეგ (Rizos and Daskas v. Greece), No. 65545/01, 27.5.04.

442 მაგალითისთვის იხილეთ, პედერსენი და ბაადსგარდი დანიის წინააღმდეგ (Pedersen and Baadsgaard v. Denmark), No. 49017/99, 17.12.04; სტანგუ და სკუტელნიკი რუმინეთის წინააღმდეგ (Stangu and Scutelnici v. Romania), No. 53899/00, 31.1.06; კუტანი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Coutant v. France), No. 17155/03, 24.1.08.

443 იანოვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (Janowski v. Poland), No. 25716/94, 21.1.99, 33-ე პარ.

444 მაგალითისთვის იხილეთ, ქაიასუ თურქეთის წინააღმდეგ (Kayasu v. Turkey), Nos.: 64119/00 და 76292/01, 13.11.08.

445 მაგალითისთვის იხილეთ, მამერი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Mamère v. France), No. 12697/03, 7.11.06.

446 იანკოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (Yankov v. Bulgaria), No. 39084/97, 11.12.03, 142-ე პარ.

საქმის გამოძიებაზე გამოთქმული კრიტიკის გამო⁴⁴⁷.

- 6.475 სასამართლომ დაადგინა, რომ მამხილებელი საჯარო მოხელის დაცვა შესაძლებელია კონვენციის მე-10 მუხლით⁴⁴⁸:

... საჯარო მოხელის ან საჯარო სექტორის თანამშრომლის მიერ სამუშაო ადგილას არსებული კანონდარღვევის შესახებ ინფორმაციის გამჟღავნება, შესაძლებელია, გარკვეულწილად დაცული იყოს მე-10 მუხლის ფარგლებში. მსგავსი შემთხვევა შესაძლებელია განვიხილოთ მაშინ, როდესაც თანამშრომელი ან საჯარო მოხელე არის ერთადერთი ან მცირე ჯგუფის წევრი, რომელმაც იცის სამსახურში არსებული მდგომარეობის შესახებ და ყველაზე უკეთ შეუძლია იმოქმედოს საჯარო ინტერესებიდან გამომდინარე და შეუძლია გააფრთხილოს დამსაქმებელი ან მთლიანად საზოგადოება.

- 6.476 საქმეზე გუია მოლდოვის წინააღმდეგ (*Guja v. Moldova*)⁴⁴⁹, სასამართლომ აღნიშნა, რომ საჯარო მოხელეებს ხშირად ხელი მიუწვდებათ ინფორმაციაზე, რომელიც ხელისუფლების წარმომადგენლებს სურთ, რომ დარჩეს საიდუმლოდ. შესაბამისად, მათ გააჩნიათ დისკრეციის ვალდებულება თავიანთი დამსაქმებლების წინაშე. შესაბამისად, ინფორმაციის გამჟღავნება უნდა მოხდეს ზემდგომ ორგანოსთან შეთანხმებით და თუკი ეს არაპრაქტიკულია, ინფორმაცია საჯარო უნდა გახდეს მხოლოდ უკიდურეს შემთხვევაში. მსგავსი გამჟღავნების პროპორციულობის დადგენისას გათვალისწინებულ იქნება ინფორმაციის მიმართ საზოგადოების ინტერესი და მისი ავთენტურობა, საჯარო ხელისუფლებისათვის მიყენებული ზიანის ხარისხი, მამხილებელი თანამშრომლის მორტივი და დაკისრებული სანქცია. გუია-ს შემთხვევაში, დიდმა პალატამ ერთხმად დაადგინა მე-10 მუხლის დარღვევა გენერალური პროკურორის პრესამასხაურის უფროსის თანამდებობიდან გათავისუფლების გამო, მას შემდეგ რაც მან პრესის წარმომადგენლებს გადასცა გენერალური პროკურორის მისამართით გამოგზავნილი პარლამენტარების ორი წერილი, რომლებიც ეხებოდა პოლიციის არაკეთილსინდისიერი ქმედებების გამოძიების საქმეს. მომჩივნის შემთხვევაში არ არსებობდა კანონის დარღვევის შესახებ ზემდგომისათვის ინფორმაციის მიწოდების ეროვნული მექანიზმი. გამჟღავნებულმა ინფორმაციამ სათავე დაუდო მნიშვნელოვან დებატებს ხელისუფლების დანაწილების, მაღალი თანამდებობის მქონე პოლიტიკოსის ქმედებების და პოლიციის მიერ სასტიკი მოპყრობის ფაქტებზე. სასამართლომ დაადგინა, რომ საჯარო ინტერესი პროკურატურის შიგნით არსებული უსამართლობის შესახებ ინფორმაციის მიმართ იდენად მნიშვნელოვანი იყო, რომ ის გადასწონიდა საზოგადოების მხრიდან პროკურატურისადმი ნდობის შენარჩუნების ინტერესს. მომჩივანი მოქმედებდა კეთილსინდისიერად და გათავისუფლებით მას დაეკისრა ძალზედ მკაცრი სასჯელი.

447 No. 49017/99, 17.12.04. უმრავლესობამ გაამხვილა ყურადღება შემდეგ ფაქტორებზე: კონკრეტული პოლიციის ოფიცრის წინააღმდეგ გაკეთებული ბრალდება (მნიშვნელოვანი მტკიცებულების დაფარვის შესახებ) წარმოადგენდა სავარაუდო ფაქტს, რომელიც უნდა დამტკიცებულიყო; ბრალდება იყო ძალიან მძიმე და დამტკიცების შემთხვევაში ითვალისწინებდა სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას (დასჯადია ცხრა წლამდე თავისუფლების აღკვეთით); მომჩივნებს არ უცდიათ წარმოედგინათ რაიმე მტკიცებულება ბრალდების დასამტკიცებლად; მომჩივნები თვითონ იყვნენ აღნიშნული ბრალდების ავტორები – მათი მსჯავრდება არ განხორციელებულა სხვების მიერ გამოთქმული ინფორმაციის გამოქვეყნებისათვის; ბრალდებები გაჟღერდა საზოგადოებრივ ტელევიზიაზე პიკის საათში; აუდიო-ვიზუალურ მედიას გააჩნია უფრო სწრაფი და მძლავრი ეფექტი, ვიდრე ბეჭდურ მედიას; მომჩივნები ეყრდნობოდნენ მხოლოდ ერთი მოწმის ჩვენებას და სასამართლოს წევრთა უმრავლესობა კრიტიკულად იყო განწყობილი მომჩივნების მიერ მტკიცებულებების შეფასების მიმართ; არ არსებობდა უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებაში ეჭვის შეტანის საფუძველი, რომლის თანახმად, მომჩივნებს არ ჰქონდათ საკმარისი ფაქტობრივი გარემოებები ბრალდებების გასამყარებლად; და მომჩივნებზე დაკისრებული სანქცია (ჯარიმის გადახდის ბრძანება და კომპენსაცია) არ იყო გადაჭარბებული. აღნიშნულის საწინააღმდეგოდ, მუხლის დარღვევის სასარგებლოდ განსხვავებული აზრის მქონე მომსამართლეები ხაზს უსვამდნენ პრესის მხრიდან პოლიციის მაღალი თანამდებობის პირების საქმიანობის ზედამხედველობის მნიშვნელობას.

448 გუია მოლდოვის წინააღმდეგ (*Guja v. Moldova*), No. 14277/04, 12.2.08, 72-ე მუხლი.

449 No. 14277/04, 12.2.08; იხილეთ, აგრეთვე, მარჩენკო უკრაინის წინააღმდეგ (*Marchenko v. Ukraine*), No. 4063/04, 19.2.09 (სკოლის მასწავლებელი, რომელმაც გააკეთა გადაუმოწმებელი ბრალდებები სკოლის დირექტორის წინააღმდეგ).

6.477 საქმეში კუდაშკინა რუსეთის წინააღმდეგ (*Kudashkina v. Russia*)⁴⁵⁰, მომჩივანი მოსამართლე თანამდებობიდან გადაყენეს მას შემდეგ, რაც მან მედიით გააკრიტიკა რუსეთის მართლმსაჯულება. მისი კრიტიკა გამოიწვია იმ ფაქტმა, რომ იგი, სავარაუდოდ, გარეშე ზეგავლენის შედეგად, მოსკოვის საქალაქო სასამართლოს პრეზიდენტის გადაწყვეტილებით, ჩამოაცილეს პოლიციის გამოძიებულის წინააღმდეგ მიმდინარე სისხლის სამართლის საქმის განხილვას. სასამართლომ დაადგინა, რომ მსგავსი საჩივრისათვის არსებობდა სათანადო ფაქტობრივი საფუძველი, ვინაიდან „სხვადასხვა ორგანოების კონფიდენციალური ანგარიშების თანახმად“, ხელისუფლების სხვადასხვა წარმომადგენლებმა ზეგავლენა მოახდინეს მისი საქმის განხილვისგან ჩამოცილებაზე. სასამართლომ აღნიშნა, რომ საჯარო მოხელეების (განსაკუთრებით კი, სასამართლო ხელისუფლების წარმომადგენლების) ერთგულებისა და დისკრეციულობის ვალდებულება მოითხოვს, რომ სწორი ინფორმაციის გავრცელებაც კი უნდა განხორციელდეს „ზომიერად და შესაბამისი მტკიცებულებების თანხლებით“. სასამართლომ მიიჩნია, რომ მომჩივნის განცხადებები წარმოდგენდა არა არასასურველ პირად შეურაცხყოფას, არამედ სამართლიან კომენტარს საზოგადოებისათვის მნიშვნელოვან საკითხზე. სასამართლომ მხედველობაში მიიღო ის ფაქტი, რომ მომჩივნის წინააღმდეგ დისციპლინური სამართალწარმოება წარმართა მოსკოვის საქალაქო სასამართლოში, მიუხედავად მისი საფუძვლიანი შიშისა აღნიშნული სასამართლოს მიკერძოებულობის შესახებ, და რომ მასზე დაკისრებული სასჯელი იყო ზედმეტად მკაცრი – მოსამართლის თანამდებობიდან გადაყენება და სასამართლოს სისტემაში დასაქმების აკრძალვა. შესაბამისად, სასამართლომ უმრავლესობით, ოთხი ხმით სამის წინააღმდეგ, დაადგინა მე-10 მუხლის დარღვევა.

6.478 იურისტების განსაკუთრებული სტატუსი ხაზგასმულ იქნა საქმეში ნიკულა ფინეთის წინააღმდეგ (*Nikula v. Finland*)⁴⁵¹, რომელშიც მომჩივანს მსჯავრი დასდეს ცილისწამებისათვის იმის გამო, რომ მან (როგორც დაცვის მხარის ადვოკატმა) გააკრიტიკა პროკურორის გადაწყვეტილება, არ წაეყენებინა ბრალი მოწმისათვის, რის შედეგადაც მისმა კლიენტმა ის ვერ დაკითხა. სასამართლომ დაადგინა მე-10 მუხლის დარღვევა და აღნიშნა, რომ „დემოკრატიულ საზოგადოებაში დაცვის ადვოკატის გამოხატვის უფლების შეზღუდვა – მსუბუქი სისხლისსამართლებრივი სანქციითაც კი – დასაშვებია მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში“. სასამართლომ აგრეთვე აღნიშნა, რომ „მართალია, იურისტებს უფლება აქვთ გააკეთონ საჯარო განცხადებები მართლმსაჯულების განხორციელების შესახებ, ისინი არ უნდა გასცდნენ გარკვეულ საზღვრებს“. მსგავს შემთხვევაში, სასამართლო ცდილობს დაიცვას სამართლიანი ბალანსი საზოგადოების უფლებას, მიიღოს ინფორმაცია სასამართლო გადაწყვეტილებებთან დაკავშირებულ საკითხებზე, მართლმსაჯულების სათანადო განხორციელებასა და იურიდიული პროფესიის ღირსებას შორის. ნიკულა-ში, სასამართლომ მიიჩნია, რომ მიუხედავად იმისა, რომ ადვოკატის მიერ გამოყენებული ზოგიერთი გამონათქვამი იყო შეუსაბამო, მისი კრიტიკა შეეხებოდა მხოლოდ კონკრეტულ საქმეზე პროკურორის საქმიანობის შეფასებას, ისინი გამოითქვა სასამართლო დარბაზში (პირდაპირ მედიისათვის გაკეთებული განცხადების საპირისპიროდ) და ის არ შეიცავდა პირად შეურაცხყოფას. სასამართლომ, აგრეთვე, აღნიშნა, რომ პროცესის მიმდინარეობისას ადვოკატის გამოხატვის უფლებაში ნებისმიერმა ჩარევამ შესაძლებელია წარმოშვას დაცვის მხარის კონვენციის მე-6 მუხლით გათვალისწინებული უფლებების დარღვევის საკითხი. თუმცა საქმეზე ლესნიკი ლიტვის წინააღმდეგ (*Lesnik v. Lithuania*)⁴⁵², რომელიც

450 No. 29492/05, 26.2.09.

451 No. 31611/96, 21.3.02. იხილეთ, აგრეთვე, სტეური ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Steuer v. Netherlands*), No. 39657/98, 8.10.03; კიპრიანუ კვიპროსის წინააღმდეგ (*Kiprianou v. Cyprus*), No. 73797/01, 15.12.05; ფოგლია შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Foglia v. Switzerland*), 35865/04, 13.12.07; საპირისპირო გადაწყვეტილებები შმიდტი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Schmidt v. Austria*), No. 513/05, 17.7.08 (წერილობით საყვედური ადვოკატისათვის – არ არის დარღვევა) და ფურუჰალმენი ნორვეგიის წინააღმდეგ (*Furuhalmen v. Norway*), No. 53349/08, 18.3.10 (დაცვის ადვოკატი დაპატიმრეს პრესისათვის დაუშვებლად ცნობილი მტკიცებულების მიწოდებისათვის – დაუშვებლად იქნა ცნობილი).

452 No. 35640/97, 11.3.03, იხილეთ, აგრეთვე, პერნა იტალიის წინააღმდეგ (*Perna v. Italy*), No. 48898/99, 6.5.03.

შეეხებოდა მომჩივანი ბიზნესმენის მსჯავრდების საკითხს პროკურორის უკანონო და შეურაცხყოფელი ქმედებებისთვის უსაფუძვლო დადანაშაულების საქმეზე, სასამართლომ არ დაადგინა კონვენციის მე-10 მუხლის დარღვევა. სასამართლომ მსგავსი განცხადებები მიიჩნია ფაქტობრივ გარემოებას მიკუთვნებულ გამონათქვამებად (და არა შეფასებით მსჯელობად), რაც არ დასტურდებოდა წარმოდგენილი მტკიცებულებებით. მოსამართლეებმა ბრატცამ და მარუსტემ სხვა პომიკის დიკავეს და დაწერეს განსხვავებული მოსაზრება, იმის გათვალისწინებით, რომ კრიტიკა საჯარო არ ყოფილა, არამედ გამოითქვა პროკურორისა და გენერალური პროკურორის მიმართ გაგზავნილ ორ წერილში.

საჯარო პროტესტი

- 6.479 კონვენციის მე-10 მუხლით დაცულ სფეროს, აგრეთვე, მიეკუთვნება საჯარო პროტესტი და დემონსტრაცია, რაც პოლიტიკური გამოხატვის უფლებასთან მჭიდრო კავშირშია. საქმეში ქარადემირჩი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (Karademirci and others v. Turkey)⁴⁵³, მომჩივნები იყვნენ სამედიცინო მუშაკების პროფკავშირის წევრები, რომლებმაც გამართეს პრესკონფერენცია სკოლის გარეთ და წაიკითხეს განცხადება, რომლითაც გმობდნენ მოსწავლეების მიმართ არასათანადო მოპყრობის ფაქტებს. შედეგად, მათ მიმართ დაიწყო სისხლისსამართლებრივი დევნა და მათ მსჯავრი დასდეს „პროკლამაციების, წერილობითი განცხადებების და მსგავსი დოკუმენტების გამოცემისა და გავრცელებისათვის“ წინასწარი ნებართვის დამწესებელი კანონმდებლობის დარღვევისათვის. სასამართლომ დაადგინა მე-10 მუხლის დარღვევა, ვინაიდან ხელისუფლების წარმომადგენლებმა განაგრცეს სისხლის სამართლის კომპეტება იმგვარად, რომ მომჩივნებისათვის ეს წინასწარ განჭვრეტადი არ იყო. სასამართლო აღიარებს, რომ გამოხატვის თავისუფლება შესაძლებელია ექვემდებარებოდეს გარკვეულ ფორმალობებს, მაგრამ სასამართლო აღნიშნავს, რომ იმ შემთხვევაში, როდესაც ფორმალურ პროცედურასთან შეუსაბამობა იწვევს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, კანონით მკაცრად უნდა განისაზღვროს მისი გამოყენების შემთხვევები. საქმეზე კანძოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (Kandzhov v. Bulgaria)⁴⁵⁴, პოლიტიკური დემონსტრაციის დროს მომჩივნის ხულიგნობის და შეურაცხყოფის მიყენების ბრალდების საფუძვლით დაპატიმრებით, დაირღვა კონვენციის მე-10 მუხლი, ვინაიდან სახელმწიფოს ქმედებები იყო არაპროპორციული და არ აკმაყოფილებდა „დადგენილი კანონით“ ტესტს. ეროვნული კანონმდებლობის თანახმად, შეურაცხყოფის მიყენების ბრალდება არ არის თავისუფლების აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების საფუძვლი. მომჩივანს ბრალი დასდეს ხულიგნობაში, ვინაიდან ის აგროვდება ხელმოწერებს იუსტიციის მინისტრის გადადგომის მოთხოვნით და უწოდებდა მას „მთავარ იდიოტს“. მიუხედავად ამისა, უზენაესმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ მსგავსი ქმედებები არ იძლეოდა ხულიგნობის დანაშაულის შემადგენლობას. რაც შეეხება პროპორციულობის კითხვას, სასამართლომ დაადგინა, რომ მომჩივნის ქმედებები იყო ყოველთვის მშვიდობიანი, ხელს არ უშლიდა გამვლელებს და არ უბიძგებდა სხვებს ძალადობისაკენ. საქმისათვის არსებითი მნიშვნელობა ჰქონდა იმ ფაქტს, რომ ის დაკავებული ჰყავდათ ოთხი დღის განმავლობაში მანამ, სანამ მიეცა მოსამართლის წინაშე წარდგომის საშუალება (რომელმაც გასცა ბრძანება მისი გათავისუფლების შესახებ).

- 6.480 მომჩივნები საქმეზე სტილი და მორისი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Steel and Morris v. UK)⁴⁵⁵, იყვნენ პატარა სააგიტაციო ჯგუფის, „London Greenpeace“-ის წევრები, რომლებსაც ცილისწამებისათვის უჩივლა McDonalds-მა მას შემდეგ, რაც მათ გაავრცელეს კომპანიის პრაქტიკის შესახებ უაღრესად კრიტიკული პროკლამაციები. სასამართლომ დაადგინა, რომ დაირღვა კონვენციის მე-10 მუხლი პროცედურული სამართლიანობის არარსებობის (იურიდიული დახმარების აღმოუჩენლობა, რამაც

453 Nos. 37096/97 და 37101/96. 25.1.05.

454 No. 68294/01, 6.11.08.

455 No. 68416/01, 15.2.05.

გამოიწვია კონვენციის მე-6 მუხლის დარღვევა – იხ. ზევით 6.244) და არაპროპორციულად დაკისრებული კომპენსაციის გამო: კომპენსაცია ბევრად აღემატებოდა მომჩივნების შემოსავლებს.

6.481 საქმე სტილი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Steel and others v. UK*)⁴⁵⁶, შეეხება მშვიდობიანი პროტესტის გამოხატვას სხვადასხვა საკითხის მიმართ და პროტესტის გამოხატვის სხვადასხვა ფორმას: შოტლანდიურ კაკაბზე ნადირობის წინააღმდეგ გამოსვლა, ავტომაგისტრალის გავრძელების წინააღმდეგ განხორციელებული პროტესტი და საბრძოლო შევლმფრენების კონფერენციის გარეთ გამართული საპროტესტო შეხვედრა. სასამართლომ უარყო მოპასუხე მთავრობის არგუმენტი, რომ კონვენციის მე-10 მუხლი არ გამოიყენებოდა, ვინაიდან აქცია არ იყო მშვიდობიანი. სასამართლოს აზრით, მიუხედავად იმისა, რომ მომჩივნებმა ფიზიკურად ხელი შეუშალეს იმ ქმედებების განხორციელებას, რომლებსაც თვითონ არ ეთანხმებოდნენ, აღნიშნული ქმედებები ხვდებოდა კონვენციის მე-10 მუხლით დაცულ სფეროში. მომჩივანთაგან სამი აპროტესტებდა საბრძოლო შევლმფრენების გაყიდვას პროკლამაციების გავრცელებით და სპეციალური პლაკატით, რომელზედაც ეწერა „იმრომეთ მშვიდობისთვის და არა ომისთვის“. ისინი დააპატიმრეს იმ მოტივით, რომ მათი ქმედებები არღვევდა საზოგადოებრივ სიმშვიდეს და დაკავებული ჰყავდათ შვიდი საათის განმავლობაში. მათ წინააღმდეგ არსებული ბრალდებები შემდგომში გააუქმეს მაგისტრატმა მოსამართლეებმა მტკიცებულებების წარმოდგენლობის გამო. სასამართლომ მიიჩნია, რომ მათი გამოხატვის თავისუფლება დაირღვა, რადგან პოლიციას არ გააჩნდა გონივრული საფუძველი, მიეჩნია, რომ მომჩივნების მშვიდობიანი პროტესტი დაარღვევდა საზოგადოებრივ სიმშვიდეს. შესაბამისად, მათი დაკავება და დაპატიმრება არ იყო „აუცილებელი დემოკრატიული საზოგადოებისათვის“. მომჩივნების მე-10 მუხლით გარანტირებულ უფლებაში არაპროპორციული ჩარევა დაადგინა სასამართლომ საქმეზე „Women on Waves“ და სხვები პორტუგალიის წინააღმდეგ (*Women on Waves and others v. Portugal*)⁴⁵⁷. ასოციაცია „Women on Waves“-მა, რომელიც ეწევა კამპანიას რეპროდუქციული ჯანმრთელობის შესახებ, დაიქირავა გემი და გაემართა პორტუგალიის სანაპიროს მიმართულებით იმისათვის, რომ წარემართათ კამპანია აბორტის დეკრიმინალიზაციის მოთხოვნით. თუმცა გემს მინისტრის ბრძანებით აეკრძალა პორტუგალიაში შესვლა და ის შეაჩერა საბრძოლო ხომალდმა. არ არსებობდა რაიმე მიზეზი, რომელიც მიუთითებდა, რომ მომჩივნები დაარღვევდნენ აბორტის შესახებ პორტუგალიის კანონს და ხელისუფლების ორგანოებს შეეძლოთ მიემართათ ნაკლებად მკაცრი ზომებისათვის არეულობის თავიდან აცილებისა და ჯანმრთელობის დაცვის მიზნით.

6.482 საქმე ეფლბი დიდი ბრიტანეთის წინააღმდეგ (*Appleby v. UK*)⁴⁵⁸ შეეხებოდა გარემოს დამცველების მიმართ არსებულ აკრძალვას. მოცემულ საქმეში გარემოს დამცველები პროკლამაციებს ურიგებდნენ საზოგადოების წარმომადგენლებს ქალაქის ცენტრის კერძო საკუთრებაში არსებულ ნაწილში, რომელიც ღია იყო საზოგადოებისათვის. საკითხი ეხებოდა სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულებების ფარგლებს. სასამართლომ იმსჯელა აშშ-ის სასამართლო პრაქტიკაში დამკვიდრებულ წესზე, რომელიც ემხრობა გამოხატვის თავისუფლების განხორციელების შესაძლებლობას იმ კერძო საკუთრების ობიექტებს შიგნით, რომლებიც ღიაა საზოგადოებისათვის. სასამართლომ დაადგინა, რომ შესაძლებელია სახელმწიფოს წარმოემვას პოზიტიური ვალდებულება, შეზღუდოს საკუთრების უფლება იმისათვის, რომ განხორციელდეს კონვენციით გათვალისწინებული უფლებები და მოიყვანა მაგალითი „უორპორაციული ქალაქის, სადაც მთლიანი მუნიციპალიტეტი იმართება კერძო პირის მიერ“⁴⁵⁹. მაგრამ

456 No. 24838/94, 23.9.98.

457 No. 31276/05, 3.2.09.

458 No. 44306/98, 6.5.03, იხილეთ, ანდერსონი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Anderson and others v. UK*), No. 33689/96, 27.10.97.

459 იხილეთ მარში ალაბამას წინააღმდეგ (*Marsh v. Alabama*), 326 US 501, 66 S Ct 276, 90 L Ed 265 (1946).

ვინაიდან მომჩივნებს ხელი შეეშალათ პროკლამაციების გავრცელებაში მხოლოდ კონკრეტულ შემთხვევებზე ადგილას და არსებობდა მათი შეხედულებების საჯაროდ სხვა საშუალებებით გამოხატვის შესაძლებლობა, ჩაითვა, რომ სახელმწიფოს არ დაურღვევია მომჩივნების გამოხატვის უფლების დაცვის პოზიტიური ვალდებულება. არსებული მოსაზრების თანახმად, აღნიშნული გადაწყვეტილება არ ითვალისწინებს იმ შემთხვევებს, რაც წესდება ფუნდამენტურ უფლებებზე საჯარო სივრცის მუდმივად ზრდადი პრივატიზაციის შედეგად. მის ნაწილობრივ განსხვავებულ მოსაზრებაში, მოსამართლე მარუსტემ აღნიშნა, რომ საგაჭრო ცენტრის მესაკუთრეების „საკუთრების უფლებას მიენიჭა არასაჭირო პრიორიტეტი მომჩივნების გამოხატვის და შეკრების უფლებასთან მიმართებით“.

მედია

- 6.483 მედიის სიტყვის თავისუფლების მნიშვნელობაზე საუბარია შესავალ ნაწილში ზემოთ (იხილეთ 6.455)⁴⁶⁰. სასამართლომ აღიარა, რომ ინტერნეტი, როგორც ინფორმაციის მიწოდების წყარო, ისეთივე მძლავრი შეიძლება იყოს, როგორც ბეჭდური მედია⁴⁶¹. მედიის წინასწარი შეზღუდვა განსაკუთრებით მყარად უნდა დასაბუთდეს⁴⁶², ხოლო ბრძანება, რომელიც ავალდებულებს ჟურნალისტს გასცეს წყარო (ან წარმომადგენლის წყაროს იდენტიფიკაციის შესაძლებლობის მქონე მასალები)⁴⁶³, უნდა ეფუძნებოდეს საზოგადოებრივი ინტერესებიდან გამომდინარე უკიდურეს აუცილებლობას⁴⁶⁴. სასამართლომ აღნიშნა, რომ წყაროს გამჟღავნების მავალდებულებელი ბრძანებები⁴⁶⁵:

... სამიანო არა მარტო წყაროსთვის, რომლის ვინაობაც შეიძლება გამჟღავნდეს, არამედ გაზეთისთვისაც, რომლის წინააღმდეგაც გამოიცა ბრძანება, ვინაიდან მისი რეპუტაცია შეილახება მომავალში ინფორმაციის გამჟღავნების მსურველი პირების თვალში, და საზოგადოების წევრებისათვის, რომლებსაც აქვთ ინფორმაციის ანონიმური წყაროებიდან მიღების ინტერესი და რომლებიც თავად წარმომადგენენ პოტენციურ წყაროებს.

- 6.484 საქმეში „Sanoma Utigoeurs B.V.“ ჰოლანდიის წინააღმდეგ (Sanoma Utigoeurs B.V. v. Holland)⁴⁶⁶, დიდა პალატამ განიხილა პოლიციის მიერ სიდი-რომის ამოღების ფაქტი, რომელიც შეიცავდა მომჩივანი კომპანიის საკუთრებაში არსებული მანქანების ჟურნალისათვის, ჟურნალისტების მიერ გადაღებულ არალეგალური ქუჩის რბოლების კადრებს. ამოღების საფუძველს წარმოადგენდა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, თუმცა ეროვნული კანონმდებლობის დონე არ აკმაყოფილებდა „გათვალისწინებული კანონით“ ტესტის მოთხოვნებს. სასამართლომ საზგასმით აღნიშნა, რომ ჟურნალისტებისათვის წყაროს გამხელის დავალდებულების ბრძანება უნდა განიხილოს მოსამართლემ ან სხვა დამოუკიდებელმა და მიუკერძოებელმა ორგანომ. ნიდერლანდების პრაქტიკა წინააღმდეგობაში მოდიოდა აღნიშნულ ნორმასთან, ვინაიდან გადაწყვეტილებას

460 იხილეთ: ა. ნიკოლი, გ. მილერი და ა. შარლანდი, *Media Law and Human Rights*, 2nd ed., Oxford University Press, 2009.

461 ფატულაევი აზერბაიჯანის წინააღმდეგ (Fatullayev v. Azerbaijan), No. 40984/07, 22.4.10, 95-ე პარ.

462 მაგალითისათვის იხილეთ, „ობზერვერი“ და „გარდიანი“ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Observer and Guardian v. UK), No. 13585/88, 26.11.91; „Ekin Association“ საფრანგეთის წინააღმდეგ (Ekin Association v. France), No. 392.88/98, 17.7.01, პარაგრაფები 56-7.

463 მაგალითისათვის იხილეთ, „Sanoma Utigoeurs B.V.“ ჰოლანდიის წინააღმდეგ (Sanoma Utigoeurs B.V. v. Holland), No. 38224/03, 14.9.10.

464 გუდვინი დიდი ბრიტანეთის წინააღმდეგ (Goodwin v. UK), No. 17488/90, 27.3.96, 39-ე პარ.; ვასკული ჰოლანდიის წინააღმდეგ (Vaskuil v. Holland), No. 64752/01, 22.11.07, 65-ე პარ.; ტილაკი ბელგიის წინააღმდეგ (Tillack v. Belgium), No. 20477/05, 27.11.07, 53-ე პარ.; „Financial Times Ltd“ და სხვები დიდი ბრიტანეთის წინააღმდეგ (Financial Times Ltd and others v. UK), No. 821/03, 15.12.09, 59-ე პარ. იხილეთ, აგრეთვე, როემანი და შმიტი ლუქსემბურგის წინააღმდეგ (Roeman and Schmit v. Luxemburg), No. 51772/99, 25.2.03 (სადაც სასამართლომ ბრძანა, რომ ჟურნალისტის წყაროს მოძიების მიზნით განხორციელებული ჩხრეკა წარმოადგენს ჩარევას უფრო მაღალ ხარისხს, ვიდრე წყაროს გამჟღავნების მოთხოვნის ბრძანება).

465 „Financial Times Ltd“ და სხვები დიდი ბრიტანეთის წინააღმდეგ (Financial Times Ltd and others v. UK), No. 821/03, 15.12.09, 63-ე პარ.

466 No. 38224/03, 14.9.10.

იღებდა სახელმწიფო პროკურორი. დიდმა პალატამ დაადგინა შემდეგი გადასინჯვის კრიტერიუმები:

- (1) ინფორმაციის წყაროს წარმომავლობის გამჟღავნების მოთხოვნის დროს უნდა მოხდეს პოტენციური რისკების და შესაბამისი ინტერესების შეფასება, წყაროს წარმომავლობის გამჟღავნების შედეგად მისაღები მასალების გათვალისწინებით. უნდა მოხდეს წყაროს წარმომავლობის გამჟღავნების მსურველი ხელისუფლების ორგანოს არგუმენტების სათანადო შეფასება;
- (2) გადასინჯვა უნდა რეგულირდებოდეს ნათელი კრიტერიუმებით, უნდა განიხილებოდეს ჩარევის ნაკლები ხარისხის მქონე საშუალების გამოყენების შესაძლებლობა;
- (3) მოსამართლეს ან სხვა უფლებამოსილ ორგანოს უნდა შეეძლოს წყაროს წარმომავლობის გასაჯაროების მომთხოვნი ბრძანების გამოცემაზე უარის თქმა ან შეზღუდული ან კვალიფიციური ბრძანების მიღება, წყაროს გამჟღავნებისაგან დაცვის მიზნით, იმის მიუხედავად, ისინი კონკრეტულად არიან დასახელებული დამალულ დოკუმენტებში თუ არა, იმ საფუძველით, რომ მსგავსი მასალების გავრცელება სერიოზულ საფრთხეს უქმნის ჟურნალისტის წყაროს.
- (4) უკიდურეს შემთხვევებში, უნდა არსებობდეს პროცედურა, რომლის მეშვეობითაც შესაძლებელი უნდა იყოს იდენტიფიცირებისათვის საჭირო ინფორმაციის ამოღება და იზოლირება სხვა ინფორმაციისაგან მანამ, სანამ ხელისუფლების წარმომადგენლები გამოიყენებენ აღნიშნულ მასალას⁴⁶⁷.

6.485 სასამართლომ აღიარა საგამოძიებო ჟურნალისტის მნიშვნელობა და ის ფაქტი, რომ ჟურნალისტები შეფერხდებიან, თუკი მათ დაემუქრებათ დაპატიმრების საფრთხე. საქმე კუმპანა და მაზარე რუმინეთის წინააღმდეგ (*Cumpănă and Mazăre v. Romania*)⁴⁶⁸, შეეხებოდა ჟურნალისტის მსჯავრდებას საქალაქო საბჭოს წევრის წინააღმდეგ ცილისწამების და შეურაცხყოფისათვის. სასამართლომ დაადგინა, რომ სახელმწიფომ კანონიერად გამოიყენა სისხლისსამართლებრივი დევნა საჯარო მოხელის რეპუტაციის და ღირსების დაცვის მიზნით; მიუხედავად ამისა, კონვენციის მე-10 მუხლი დაირღვა სანქციის სიმკაცრის გამო: პატიმრობა და ერთი წლით ჟურნალისტური საქმიანობის აკრძალვა.

6.486 სასამართლო ხშირად იმეორებს, რომ მედიის თავისუფლება (მათ შორის, საზოგადოებისათვის მნიშვნელოვან საკითხებზე) მოიცავს „ვალდებულებასა და პასუხისმგებლობას“, განსაკუთრებით კი იმ შემთხვევებში, როდესაც ის შეიძლება შეეხოს კერძო პირების რეპუტაციას⁴⁶⁹. სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ „კონვენციის მე-10 მუხლით გათვალისწინებული გარანტიები განსაკუთრებულ საზოგადოებრივ ინტერესს მიკუთვნებულ საქმეებზე ჟურნალისტს იცავს იმ შემთხვევაში, თუ ის კეთილსინდისიერად მოქმედებს, რათა საზოგადოებას მიაწოდოს ზუსტი და სანდო ინფორმაცია ჟურნალისტის ეთიკის შესაბამისად“⁴⁷⁰. მაგალითისათვის, საქმე „Standard Verlagsgesellschaft mbH“ (ნომერი 2) ავსტრიის წინააღმდეგ (*Standard Verlagsgesellschaft mbH (No.2) v. Austria*)⁴⁷¹, შეეხება ამკრძალავ ბრძანებას, რომლითაც

467 „სანომა უტიგერს ბ.ვ.“ ზოლანდიის წინააღმდეგ (*Sanoma Uitgevers B.V. v. Holland*), No. 38224/03, 14.9.10, 92-ე პარ.

468 No. 33748, 17.12.04.

469 მაგალითისათვის იხილეთ, ბლადე ტრომსო და სტენსაასი ნორვეგიის წინააღმდეგ (*Bladet Tromsø and Stensaa v. Norway*), No. 21980/93, 20.5.99, 65-ე პარ.; სელისტო ფინეთის წინააღმდეგ (*Selisto v. Finland*), No. 56767/00, 16.11.04, 54-ე პარ.; ფლუქსი მოლდოვის წინააღმდეგ (No. 6) (*Flux v. Moldova (No. 6)*), 22824/04, 29.7.08, 26-ე პარ. იხილეთ, აგრეთვე, ა ნორვეგიის წინააღმდეგ (*A v. Norway*), No. 28070/06, 9.4.09 (საგაზეთო სატაქსიში ინფორმაციის გამოქვეყნება, რომლის თანახმადაც მომხივანი ამოცნობილ იყო როგორც მკვლელობაში მიაჯარი ეჭმეტაწილი – მე-8 მუხლის დარღვევა).

470 „Standard Verlagsgesellschaft mbH“ (No. 2) ავსტრიის წინააღმდეგ (*Standard Verlagsgesellschaft mbH (No.2) v. Austria*), No. 37464/02, 22.2.07, 38-ე პარ.

471 No. 37464/02, 22.2.07.

გაზეთს აეკრძალა ცილისმწამებლური მასალების გამოქვეყნება, რომლებიც, სავარაუდოდ, დადასტურებულია საექსპერტო დასკვნით. სასამართლომ დაადგინა, რომ ხსენებული სტატია შეცდომით უთითებდა საექსპერტო დასკვნას, რადგან გაზეთი დაეყრდნო პოლიტიკური პარტიის პრესრელიზს, რომელმაც არასწორად მოახდინა ამრის გადმოცემა. სასამართლომ არ დაადგინა მე-10 მუხლის დარღვევა. კონვენციის მე-10 მუხლი არ დარღვეულა საქმეში რუმინა ივანოვა ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Rumyana Ivanova v. Bulgaria*)⁴⁷², სადაც მომჩივანი ჟურნალისტი მსჯავრდებული იყო პოლიტიკოსის ცილისწამებისათვის გადაუშოწმებელი ფაქტების მოყვანის გამო. საქმე ლეროი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Leroy v. France*)⁴⁷³, შეეხებოდა ტერორიზმის შემწყნარებლობის ნიადაგზე პირის მსჯავრდებას, ჟურნალში მსოფლიო სავაჭრო ცენტრის ტყუპ ცათამბჯენებზე 2001 წლის სექტემბერში განხორციელებული თავდასხმის კარიკატურის, სლოგანით: „ჩვენ ეს დაგვესიზმრა. ეს ჰამასმა ჩაიდინა“ განთავსების გამო. სასამართლომ არ დაადგინა მე-10 მუხლის დარღვევა, ვინაიდან მიიჩნია, რომ კარიკატურისტი მიზანი იყო არა მხოლოდ ამერიკული იმპერიალიზმის გაკრიტიკება, არამედ მისი ძალადობრივი გზით განადგურების განდიდება. სასამართლომ ჩათვალა, რომ მომჩივანმა გამოხატა სოლიდარობა და მორალური მხარდაჭერა თავდასხმის შემსრულებლების მიმართ, მოიწონა ძალადობა და შეურაცხყო მსხვერპლთა ღირსება.

სასამართლომ საზი გაუსვა ინტერნეტმედია არქივების მნიშვნელოვან როლს ახალი ამბების და ინფორმაციის შექმნისა და შენახვის საქმეში და, აგრეთვე, მათ მნიშვნელოვან როლს განათლების მიღებისა და კვლევების ჩატარების კუთხით. მიუხედავად ამისა, სახელმწიფოებს გააჩნიათ შედარებით ფართო თავისუფალი შეფასების არეალი მსგავს არქივებთან მიმართებით⁴⁷⁴:

... პრესის ვალდებულება, მოიქცეს პასუხისმგებელი ჟურნალისტიკის პრინციპების შესაბამისად – უზრუნველყოს გამოქვეყნებული ისტორიული და არა მსწრაფლ მოხმარებადი ინფორმაციის სიზუსტე – მასალის დაუყოვნებლივ გამოქვეყნების აუცილებლობის არარსებობის შემთხვევაში, დიდი ალბათობით, უფრო მკაცრი იქნება.

- 6.487 ჟურნალისტების ვალდებულებებისა და პასუხისმგებლობის საკითხის შეფასებისას სასამართლო აღიარებს, რომ აუდიო-ვიზუალურ მედიას გააჩნია უფრო სწრაფი და მძლავრი ეფექტი, ვიდრე ბეჭდურ მედიას⁴⁷⁵. აღნიშნული გარემოება გახდა საფუძველი, რომ სასამართლომ არ დაადგინა კონვენციის მე-10 მუხლის დარღვევა საქმეზე მერფი ირლანდიის წინააღმდეგ (*Murphy v. Ireland*)⁴⁷⁶. აღნიშნულ საქმეში სასამართლომ მიიჩნია, რომ მომჩივნის, ირლანდიური რუმენის ცენტრის პასტორის მიერ წარდგენილი რეკლამის ტელეგადაცემის აკრძალვა იყო კანონიერი, ირლანდიაში რელიგიური რეკლამის ირგვლივ არსებული სენსიტიური მდგომარეობისა და სახელმწიფოსათვის მინიჭებული ფართო თავისუფალი შეფასების არის გამო⁴⁷⁷.

- 6.488 სასამართლომ დაადგინა, რომ სხვისი განცხადებების გამოქვეყნებისათვის

472 No. 36207/03, 14.2.08.

473 No. 36109/03, 2.10.08 (საქმე დასაშვებად იქნა ცნობილი, მაგრამ სასამართლომ ვერ იპოვა მე-10 მუხლის დარღვევა).

474 „*Times Newspapers Ltd*“ (Nos. 1 და 2) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Times Newspapers Ltd (Nos. 1 and 2) v. UK*), Nos. 3002/03 და 23676/03, 10.3.09, 45-ე პარ. სასამართლომ არ დაადგინა მე-10 მუხლის დარღვევა საერთო სამართლის პრინციპიდან გამომდინარე, რომ ცილისწამების შემცველი ინფორმაციის ინტერნეტში ყოველი ნახვისას ადგილი აქვს ახალი სარჩელის შეტანის შესაძლებლობას. სასამართლომ დაადგინა, რომ სტატიის შესაბამისი განმარტების გამოქვეყნება ინტერნეტარქივში, სადაც განხორციელდა ცილისწამებლური ქმედება პრესაში დაბეჭდილი სტატიის მიმართ, არ წარმოადგენდა გამოხატვის თავისუფლებაში არაპროპორციულ ჩარევას.

475 მაგალითისთვის იხილეთ, ჯერსილდი დანიის წინააღმდეგ (*Jersild v. Denmark*), No. 15890/8, სერია ა, No. 298, 23.9.94., 31-ე პარ.

476 No. 44179/98, 10.7.03.

477 კრიტიკული ანალიზისათვის (სასამართლოს გადაწყვეტილების შედარება საქმესთან „*Vgt Verein Gegen Tierfabriken*“ შევიდარიის წინააღმდეგ (*Vgt Verein Gegen Tierfabriken v. Switzerland*), No. 24699/94, 29.6.01, 28.6.01) იხილეთ: ა. გლადაისი, „შენ არ შეგიძლია თქვა „ლემერტი“ რადიოში: გამოხატვის, რელიგიური რეკლამის და მათგანის თავისუფლება მერფი ირლანდიის წინააღმდეგ გადაწყვეტილების შემდეგ“ [2004] EHRLR 181.

ჟურნალისტების დასჯისათვის უნდა არსებობდეს განსაკუთრებულად მყარი არგუმენტები⁴⁷⁸. საქმეზე ჯერსილდი დანიის წინააღმდეგ (*Jersild v. Denmark*)⁴⁷⁹, მომჩივანი გაასამართლეს და მსჯავრი დასდეს თვითაღიარებული რასისტების ახალგაზრდული ჯგუფის შესახებ გაკეთებული სატელევიზიო დოკუმენტური ფილმის გადაღებისთვის. სასამართლომ დაადგინა, რომ მომჩივანს სურდა არა რასისტული იდეების გავრცელება, არამედ ყურადღების გამახვილება საზოგადოებისათვის მნიშვნელოვან საკითხზე: რესპონდენტების ინტერვიუებზე დამყარებული ახალი ამბების მიწოდება წარმოადგენს პრესის მხრიდან საზოგადოებრივი კონტროლის განხორციელებისათვის საჭირო აუცილებელ ელემენტს. ჯარიმის მცირე ოდენობის მიუხედავად, მომჩივნის პასუხისგებაში მიცემა იყო არაპროპორციული და არღვევდა კონვენციის მე-10 მუხლს (თორმეტი ხმით შვიდის წინააღმდეგ) (იხილეთ, აგრეთვე, ზემოთ 5.32, მე-17 მუხლის მოქმედების სფერო).

6.489 ადგილობრივი სასამართლოს მხრიდან გაზეთის დახურვის ფაქტზე სათანადო დასაბუთების არარსებობის გამო, სასამართლომ კონვენციის მე-10 მუხლის დარღვევა დაადგინა საქმეზე „*Kommersant Moldova*“ მოლდოვის წინააღმდეგ (*Kommersant Moldova v. Moldova*)⁴⁸⁰. დნესტრისპირეთის სეპარატისტული მოლდოვური რესპუბლიკის მიმართ მოლდოვის ხელისუფლების სახელმწიფო პოლიტიკის უაღრესად კრიტიკული საგაზეთო პუბლიკაციების გამოქვეყნების შემდეგ, სასამართლომ გაზეთის დახურვის საფუძვლად მიუთითა ეროვნული უსაფრთხოება. თუმცა ევროპული სასამართლო ძალზედ კრიტიკული იყო შესაბამისი პრობლემატური საკითხების იდენტიფიცირების შეუძლებლობის გამო. სასამართლომ ვერ დაინახა, თუ რა კუთხით უქმნიდა საფრთხეს ეროვნულ უშიშროებას გაზეთის არსებობა.

6.490 საქმეში ფატულაევი აზერბაიჯანის წინააღმდეგ (*Fatullayev v. Azerbaijan*)⁴⁸¹, სასამართლომ დაადგინა, რომ ისტორიული სიმართლის დადგენის მცდელობა წარმოადგენს გამოხატვის თავისუფლების შემადგენელ ნაწილს. მომჩივანი გაზეთის რედაქტორის მიმართ მიმდინარეობდა სისხლისსამართლებრივი და სამოქალაქო პროცესები მის მიერ გამოქვეყნებული საგაზეთო და ინტერნეტსტატიების გამო, რომლებიც შეეხებოდა მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტის დროს ჩადენილი მასობრივი მკვლელობის ფაქტებს. სასამართლომ აღნიშნა, რომ დემოკრატიული საზოგადოებისათვის მნიშვნელოვანია, რომ შესაძლო ომის დანაშაულის ან კაცობრიობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის გამომწვევ მთვრელებზე დებატები მიმდინარეობდეს თავისუფალ გარემოში. მიუხედავად იმისა, რომ მომჩივანი აკრიტიკებდა აზერბაიჯანელ სამხედროებს, მას არ დაუდანაშაულებია ისინი ომის დანაშაულის ჩადენაში. სასამართლომ, აგრეთვე, არ გაიზიარა ეროვნული სასამართლოს პოზიცია, რომ მომჩივანმა შეურაცხყო მასობრივ მკვლელობებს გამოქცეული დევნილები და ყოფილი სამხედროები (რომლებმაც სამოქალაქო სარჩელი შეიტანეს მის წინააღმდეგ). მიუხედავად იმისა, რომ, სასამართლოს აზრით, მომჩივნის მიერ გაკეთებული განცხადებები იყო პროვოკაციული ან ვაბუქებული, პრესის, როგორც საზოგადოებრივი კონტროლის ორგანოს როლის გათვალისწინებით, სასამართლომ მიიჩნია, რომ მომჩივანს, საზოგადოებისათვის საინტერესო საკითხებზე ინფორმაციის გავრცელების ფარგლებში, არ გადაუკვეთია ჟურნალისტური თავისუფლების საზღვრები. ორწლიანი დასაჯების პატიმრობა ჩაითვა „ძალზედ მკაცრ“ განაჩენად. სასამართლომ დაადგინა მე-10 მუხლის მეორე დარღვევაც, რომელიც შეეხებოდა მომჩივნისათვის რვაწლიანი სასჯელის დაკისრებას ტერორიზმის მუქარის და ეთნიკური შუღლის გაღვივების ბრალდებით. სასჯელი მომჩივანს დაეკისრა ამერიკა-ირანის ურთიერთობებთან მიმართებით ხელისუფლების საგარეო პოლიტიკის კრიტიკის შემცველი სტატიის გამო. სასამართლომ დაადგინა, რომ ეროვნულმა სასამართლოებმა ვერ წარმოადგინეს მომჩივნის მსჯავრდების

478 მაგალითისათვის იხილეთ, თომა ლუქსემბურგის წინააღმდეგ (*Thoma v. Luxembourg*), No. 38432/97, 29.3.01.

479 No. 15890/03, სერია ა, No. 298, 23.9.94. კონტრასტისთვის იხილეთ პედერსენი და ბაადსგარდი დანიის წინააღმდეგ (*Pedersen and Baadsgaard v. Denmark*), No. 49017/99, 17.12.04.

480 No. 41827/02, 9.1.07.

481 No. 40984/07, 22.4.10.

გამამართლებელი რაიმე მტკიცებულება. სასამართლომ გამოიყენა რა კონვენციის 46-ე მუხლი, გამოსცა ბრძანება, რომ სახელმწიფოს დაუყოვნებლივ გაეთავისუფლებინა მომჩივანი. ისტორიული სამართლიანობის დადგენის მნიშვნელობას შეეხებოდა სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე დინკი თურქეთის წინააღმდეგ (*Dink v. Turkey*)⁴⁸². საქმეზე, სადაც მომჩივანი, ჟურნალისტი ჰრანტ დინკი დააპატიმრეს თურქული თვითშეგნებისათვის ჩირქის მოცხებისათვის, მას შემდეგ, რაც მან გამოაქვეყნა სტატიები თურქულ-სომხური ურთიერთობების, მათ შორის, სომხების გენოციდის შესახებ, სასამართლომ დაადგინა კონვენციის მე-10 მუხლის დარღვევა. ხელისუფლების წარმომადგენლებმა ვერ დაიცვეს ის ულტრანაციონალისტი ექსტრემისტების გაცხადებული მუქარებისგან, რის შედეგადაც სასამართლომ დაადგინა კონვენციის მე-10 მუხლის პოზიტიური ვალდებულებების დარღვევა (ისევე, როგორც კონვენციის მე-2 მუხლის დარღვევის ფაქტიც).

- 6.491 მიმდინარე სასამართლო პროცესების შესახებ ინფორმაციის პუბლიკაცია და კომენტირება წარმოადგენს მედიის აღიარებულ ფუნქციას⁴⁸³. თუმცა შესაძლებელია არსებობდეს კონკურენტი ინტერესები. სასამართლომ დაადგინა⁴⁸⁴, რომ:

ინფორმაციის მიღების საჯარო ინტერესი მოიცავს მხოლოდ იმ ფაქტებს, რომლებიც შეეხება ბრალდებულის მიმართ წაყენებულ ბრალდებას. ჟურნალისტებმა ეს უნდა გაითვალისწინონ მიმდინარე სისხლის სამართლის პროცესების გაშუქებისას და პრესამ თავი უნდა შეიკავოს ისეთი ინფორმაციის გამოქვეყნებისგან, რომელიც ნებისთ თუ უნებლიეთ, შელახავს ბრალდებული პირების პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის და მიმოწერის უფლებას.

საქმეში დიურუა და მალორი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Du Roy and Malaurie v. France*)⁴⁸⁵, სისხლის სამართლის პროცესების გაშუქების ზოგადი და აბსოლუტური აკრძალვა, რომელიც დაწესდა სამოქალაქო სარჩელის საფუძველზე, სასამართლომ ცნო არაპროპორციულ ჩარევად კონვენციის მე-10 მუხლში. საქმეზე ვორმი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Worm v. Austria*)⁴⁸⁶, სასამართლომ ჩათვალა, რომ სტატია გასცდა მართლმსაჯულების განხორციელების ნორმალურ საზღვრებს, რადგან ის აცხადებდა, რომ ბრალდებული დამნაშავე იყო გადასახადებისათვის თავის არიდებაში. შესაბამისად, კონვენციის მე-10 მუხლი არ დარღვეულა, რადგან სასამართლომ ჩათვალა, რომ სტატია პირდაპირ ზეგავლენას ახდენდა პროცესის შედეგზე. სასამართლომ არ დაადგინა კონვენციის მე-10 მუხლის დარღვევა საქმეზე „Leempol & S.A. ED. Ciné Revue“ ბელგიის წინააღმდეგ (*Leempol & S.A. ED. Ciné Revue v. Belgium*)⁴⁸⁷, სადაც ყოველკვირეული ჟურნალი გაყიდვიდან ამოიღეს და მისი შემდგომი გავრცელება აკრძალეს, რადგან ის შეიცავდა საიდუმლო დოკუმენტებს, რომლებიც შეეხებოდა პარლამენტის მხრიდან სასამართლოს და პოლიციის მიერ გატაცების საქმის გამოძიების პროცესის შესწავლის საქმეს. სასამართლომ ჩარევა კანონიერად ცნო ერთ-ერთი მოსამართლის დაცვის და პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის უფლების დარღვევის და, აგრეთვე, საპარლამენტო გამოძიების კონფიდენციალობის გამო. სასამართლომ დაუშვებლად ცნო სარჩელი საქმეზე „P4 Radio Hele Norge“ ნორვეგიის წინააღმდეგ (*P4 Radio Hele Norge v. Norway*)⁴⁸⁸, რომელიც შეეხებოდა სახელმწიფოს მხრიდან მკვლელობის შესახებ სასამართლო პროცესის რადიოტრანსლირებაზე უარს. სასამართლომ მიიჩნია, რომ აღნიშნული საკითხი ხვდებოდა სახელმწიფოს თავისუფალი შეფასების

482 No. 2668/07, 14.9.10.

483 მაგალითისათვის იხილეთ, ვორმი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Worm v. Austria*), No. 22714/93, 29.8.97; დიუჰუი და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Dupuis and others v. France*), No. 1914/02, 7.6.07; ობუხოვა რუსეთის წინააღმდეგ (*Obukhova v. Russia*), No. 34736/03, 8.1.09.

484 კრაქსი (No. 2) იტალიის წინააღმდეგ (*Craxi (No. 2) v. Italy*), No. 25337/94, 17.7.03, 65-ე პარ.

485 No. 34000/96, 3.10.00.

486 No. 22714/93, 29.8.97.

487 No. 64772/01, 9.11.06.

488 No. 76682/01, განჩინება 6.5.03.

არეალში, რაც გამომდინარეობდა იმ ფაქტიდან, რომ ევროსაბჭოს წევრ ქვეყნებს განსხვავებული პოზიცია უკავიათ სასამართლო პროცესების ტრანსლირებასთან დაკავშირებით. საქმე ეგელანდი და ჰანსეიდი ნორვეგიის წინააღმდეგ (Egeland and Hanseid v. Norway)⁴⁸⁹, შეეხებოდა ორი გაზეთის რედაქტორის პასუხისმგებლობის მიცემას კანონის საფუძველზე, რომელიც კრძალავდა მსჯავრდებულებისათვის მათი თანხმობის გარეშე ფოტოსურათის გადაღებას სასამართლო პროცესზე დასასწრებად მისვლის ან პროცესიდან დაბრუნებისას. ფოტოები ასახავდნენ ქალს, რომელიც იმყოფებოდა შეურაცხად მდგომარეობაში მას შემდეგ, რაც ის დამნაშავედ ცნეს სამმაგ მკვლელობაში და მიუსაჯეს 21 წლით თავისუფლების აღკვეთა. სასამართლომ არ დაადგინა მე-10 მუხლის დარღვევა, რადგან მიიჩნია, რომ მიღებული ზომები იყო კანონიერი და მიზნად ისახავდა როგორც ქალის პირადი ხელშეუხებლობის უფლების, აგრეთვე, სამართლიანი სასამართლოს უფლების დაცვას.

6.492 საქმე შტოლი შვეიცარიის წინააღმდეგ (Stoll v. Switzerland)⁴⁹⁰, შეეხებოდა ჟურნალისტის მსჯავრდების საქმეს, რომელმაც გამოაქვეყნა ამონარიდები საიდუმლო დიპლომატიური დოკუმენტიდან, რომელიც შეეხებოდა ჰოლოკოსტის მსხვერპლთათვის შვეიცარიის საბანკო ანგარიშებზე შენახული მოუთხოვნილი აქტივებისათვის კომპენსაციის გადახდის სახელმწიფო სტრატეგიას. დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ კონვენციის მე-10 მუხლის მე-2 ნაწილში ფრაზა „საიდუმლოდ მიღებული ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან ასაცილებლად“ შეეხებოდა, როგორც საიდუმლო ინფორმაციის დაცვის ვალდებულების მქონე პირის, აგრეთვე, სხვა მესამე პირის, ჟურნალისტის მიერ გამჟღავნებულ საიდუმლო ინფორმაციას. სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ „პრესის თავისუფლება იქნეს უფრო მეტ მნიშვნელობას იმ შემთხვევებში, როდესაც სახელმწიფოს ქმედებები და გადაწყვეტილებები, თავისი კონფიდენციალური და საიდუმლო ხასიათის გამო, სცდება დემოკრატიულ და სასამართლო ზედამხედველობის ფარგლებს“⁴⁹¹. მიუხედავად ამისა, სასამართლომ თორმეტი ხმით ხუთის წინააღმდეგ, აღნიშნული საქმის მასალების გათვალისწინებით არ დაადგინა კონვენციის მე-10 მუხლის დარღვევა. სასამართლომ განმარტა, რომ დიპლომატიური სამსახურების და საერთაშორისო ურთიერთობების ნორმალური ფუნქციონირებისათვის სასიცოცხლოა, რომ დიპლომატებს შეეძლოთ კონფიდენციალური და საიდუმლო ინფორმაციის გაცვლა. მომჩივნის სტატიების შედეგად მნიშვნელოვანი ზიანი მიაღდა შვეიცარიის მთავრობის ინტერესებს. სასამართლოს უმრავლესობამ მიიჩნია, რომ მომჩივნის სტატიები იყო იმპულსური, არაბუსტი, წამქმნებლური და მკითხველის შეცდომაში შემყვანი, რაც ამცირებდა მათ წვლილს კონვენციის მე-10 მუხლით დაცული საჯარო დებატების დაწყებაში. საბოლოოდ, სასამართლომ მიიჩნია, რომ მომჩივნის დაჯარიმება 800 შვეიცარიული ფრანკით იყო პროპორციული.

6.493 ჟურნალისტის ოფისსა თუ სახლში ჩხრეკის ორდერის აღსრულება უნდა ექვემდებარებოდეს (კონვენციის მე-8 მუხლის მოთხოვნებთან ერთად) კონვენციის მე-10 მუხლით გათვალისწინებულ კანონიერებისა და პროპორციულობის მოთხოვნებს⁴⁹².

6.494 კონვენციის მე-10 მუხლის პირველი ნაწილით დასაშვებია მაუწყებლობის, ტელევიზიისა და კინოს ლიცენზირება. ლიცენზიის გაცემაზე უარის თქმა ჩაითვლება ჩარევად კომპანიის უფლებაში, მიიღოს და გაავრცელოს იდეები და ინფორმაცია⁴⁹³. ლიცენზიის გაცემაზე უარის თქმა ან ლიცენზიის მოსაპოვებელი პირობები ექვემდებარება კონვენციის მე-10

489 No. 34438/04, 16.4.09.

490 No. 69698/01, 10.12.07. იხილეთ, აგრეთვე, ბოჯოლიანი სომხეთის წინააღმდეგ (*Bojalyan v. Armenia*), No. 23693/03, 3.11.09.

491 იგივე, 110-ე პარ.

492 მაგალითისათვის იხილეთ, ერნსტი და სხვები ბელგიის წინააღმდეგ (*Ernst and others v. Belgium*), No. 33400/96, 15.7.03.

493 მაგალითისათვის იხილეთ, შპს „მელტექსი“ და მესროპ მოვსესიანი სომხეთის წინააღმდეგ (*Meltex Ltd and Mesrop Movsesyan v. Armenia*), No. 32283/04, 17.6.08, 74-ე პარ.

მუხლის მე-2 ნაწილს⁴⁹⁴. სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ ლიცენზიის გაცემა შეიძლება დამოკიდებული იყოს სხვადასხვა პირობაზე, როგორიცაა შემოთავაზებული არხის მიზანი და არსი, პოტენციური აუდიტორია, კონკრეტული აუდიტორიის უფლებები და მოთხოვნები და საერთაშორისო სტანდარტებიდან გამომდინარე ვალდებულებები⁴⁹⁵. ავსტრიაში არსებული მონოპოლიური სამაუწყებლო სისტემა არ ჩაითვალა მე-10 მუხლის მესამე წინადადების დარღვევად, რადგან სასამართლომ მიიჩნია, რომ ის ხელს უწყობდა პროგრამების ბალანსსა და ხარისხს⁴⁹⁶. მაგრამ სასამართლომ მე-10 მუხლში არაპროპორციულ ჩარევად მიიჩნია სამაუწყებლო ტელევიზიის სრული მონოპოლიზაცია⁴⁹⁷, სასამართლომ დასაშვებად ჩათვალა სამაუწყებლო ტელევიზიის მონოპოლია იმ შემთხვევაში, როდესაც კერძო მაუწყებლებს მიეცათ საკაბელო ტელევიზიებით მაუწყებლობის უფლება⁴⁹⁸. საქმეში შპს „მელტექსი“ და მესრობ მოვსესიანი სომხეთის წინააღმდეგ (Meltex Ltd and Mesrop Movsesyan v. Armenia)⁴⁹⁹ სასამართლომ დაადგინა მე-10 მუხლის დარღვევა, ვინაიდან ლიცენზიის გამცემმა ორგანომ უსაფუძვლოდ, არაერთხელ უთხრა უარი მომჩივან კომპანიას სამაუწყებლო ლიცენზიის მოპოვებაზე.

- 6.495 სასამართლომ, აგრეთვე, დაადგინა, რომ სახელმწიფოს მიერ საჯარო მაუწყებლობის სისტემის შექმნის შემთხვევაში, მე-10 მუხლის მოთხოვნების შესაბამისად, ეროვნული კანონმდებლობით და პრაქტიკით უზრუნველყოფილი უნდა იყოს პლურალისტული სერვისის მიწოდება. აღნიშნული მნიშვნელოვანი პრინციპი დაირღვა საქმეში მანოლე და სხვები მოლდოვის წინააღმდეგ (Manole and others v. Moldova)⁵⁰⁰, მოლდოვაში მაუწყებლობის მარეგულირებელი ნაკლოვანი სამართლებრივი სისტემის გამო. კანონმა ვერ აღკვეთა ხელისუფლების ჩარევა, რაც გამოიხატებოდა ხელმძღვანელი პირების დანიშვნის კონტროლში, ტელერადიო მოლდოვას (ტრმ)-ს საქმიანობაში, რომელსაც გააჩნდა სრული მონოპოლია აუდიო-ვიზუალურ მაუწყებლობაზე. მომჩივნები, ტრმ-ის ჟურნალისტები, აცხადებდნენ, რომ ისინი იმყოფებოდნენ მენეჯმენტის მხრიდან წნეხის ქვეშ, რათა გვერდი აეგლოთ ხელისუფლებისათვის პრობლემატური საკითხებისათვის და მეტი საეთერო დრო დაეთმოთ მმართველი პარტიისათვის (აღნიშნული ბრალდებები შემდგომ დადასტურდა).

არტისტული გამოხატვის თავისუფლება

- 6.496 არტისტული გამოხატვის თავისუფლება დაცულია კონვენციის მე-10 მუხლით:

ის პირები, რომლებიც ქმნიან, ასრულებენ, ავრცელებენ ან გამოფენენ ხელოვნების ნიმუშებს, ხელს უწყობენ იდეებისა და მოსაზრებების გაცვლას, რაც სასიცოცხლო დემოკრატიული საზოგადოებისათვის⁵⁰¹.

494 მაგალითისათვის იხილეთ, „Autronic AG“ შვეიცარიის წინააღმდეგ (Autronic AG v. Switzerland), No. 12726/87, სერია ა, No. 178, 22.5.90; „Glas Nadezhda EOOD“ და ელენკოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (Glas Nadezhda EOOD and Elenkov v. Bulgaria), No. 14134/02, 11.10.07.

495 მაგალითისათვის იხილეთ, „United Christian Broadcasters Ltd“ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (United Christian Broadcasters Ltd v. UK), No. 44802/98, 7.11.00.

496 „Informationsverein Lentia“ ავსტრიის წინააღმდეგ (Informationsverein Lentia v. Austria), Nos. 13914/88, 15041/89, 15717/89, 15779/89 და 17207/90, სერია ა, No. 276, 24.11.93. 33-ე პარ.; რადიო აბს ავსტრიის წინააღმდეგ (Radio ABC v. Austria), No. 19736/92, 20.10.97, 28-ე პარ.

497 „Informationsverein Lentia“ ავსტრიის წინააღმდეგ (Informationsverein Lentia v. Austria), Nos. 13914/88, 15041/89, 15717/89, 15779/89 and 17207/90, სერია ა, No. 276, 24.11.93.

498 „Tele 1 Privatfernsehgesellschaft MBH“ ავსტრიის წინააღმდეგ (Tele 1 Privatfernsehgesellschaft MBH v. Austria), No. 32240/96, 21.9.00.

499 No. 32283/04, 17.6.08.

500 No. 13936/02, 17.9.09. იხილეთ, აგრეთვე, სალიევი რუსეთის წინააღმდეგ (Saliyev v. Russia), No. 35016/03, 21.10.10 (მომჩივნის სტატეის შემცველი მუნიციპალური გაზეთის გაყიდვიდან ამოღება – მე-10 მუხლის დარღვევა).

501 მიულერი და სხვები შვეიცარიის წინააღმდეგ (Müller and others v. Switzerland), No. 10737/84, სერია ა, No. 133, 24.5.88, 33-ე პარ.; ლინდონი, ოჩაკოვსკი-ლორენსი და ჟიული საფრანგეთის წინააღმდეგ (Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France), Nos. 21279/02 და 36448/02, 22.10.07, 47-ე პარ. (საქმე შეეხებოდა ნოველას).

6.497 აღნიშნული დადასტურდა საქმეზე მიუღერი და სხვები შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Müller and others v. Switzerland*)⁵⁰², სადაც სასამართლომ დაადგინა მე-10 მუხლის დარღვევა უხამსი პუბლიკაციების შესახებ კანონის⁵⁰³ თანახმად ნახატების კონფისკაციისა და ნახატების გამოფენისათვის მსჯავრდების გამო. სასამართლომ უფლებაში ჩაიყვანა დაადგინა საქმეზე ვინგროუვი დიდი ბრიტანეთის წინააღმდეგ (*Wingrove v. UK*)⁵⁰⁴, სადაც მომჩივანს დაეკისრა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა სერტიფიკატის გარეშე ფილმის დისტრიბუციისათვის, მას შემდეგ, რაც ბრიტანეთის ფილმის კლასიფიკაციის საბჭომ უარი განაცხადა მომჩივნის ფილმის „ექსტაზის ხედვების“ სერტიფიცირებაზე (მკრეხელობის ნიადაგზე). თუმცა სასამართლომ მიიჩნია, რომ მე-10 მუხლის დარღვევას ადგილი არ ჰქონია. ვიდეო ეხებოდა ქალს, რომელიც ამყარებდა გულახდილ სექსუალურ კავშირს ჯვარცმულ იესო ქრისტესთან. სასამართლომ მხედველობაში მიიღო რა ეროვნული კანონმდებლობის მიერ უხამსი ქმედების ცილისწამებად შერაცხვისათვის დაწესებული მაღალი სტანდარტი და სახელმწიფოს თავისუფალი შეფასების არეალი, მიიჩნია, რომ განხორციელებული ქმედებები იყო აუცილებელი და სათანადო კონვენციის მე-10 მუხლის მე-2 ნაწილიდან გამომდინარე. საქმეში აქდაში თურქეთის წინააღმდეგ (*Akdaş v. Turkey*)⁵⁰⁵, კონვენციის მე-10 მუხლის დარღვევად შეფასდა თურქეთში გიიომ აპოლინერის ეროტიკული ნოველის „Les Onze Mille Verges“ თურქული თარგმანის კონფისკაცია და მომჩივანი გამომცემლის დაჯარიმება. აღნიშნული ქმედებები სასამართლომ მიიჩნია არაპროპორციულ ზომად წიგნის მიმართ, რომელიც გამოიცა 1907 წელს, ითარგმნა და გამოიცა სხვადასხვა ენასა და ქვეყნებში და წარმოადგენდა ევროპული კულტურული მემკვიდრეობის შემადგენელ ნაწილს.

6.498 საქმეზე ულუღსოი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Ululsoy and others v. Turkey*)⁵⁰⁶, სასამართლომ მიიჩნია, რომ რეგიონის გუბერნატორის მიერ ქურთულ ენაზე პიესის დადგმის ნებადართვის გაცემაზე უარის თქმით დაირღვა კონვენციის მე-10 მუხლი. ეროვნული კანონმდებლობით ზუსტად არ იყო გაწერილი ხელისუფლების წარმომადგენლების დისკრეციის ფარგლები ან დისკრეციული უფლებამოსილების გამოყენების წესი; კანონი არ განსაზღვრავდა დარღვევებისგან დაცვის საშუალებებს და საფრთხე არ ექმნებოდა საჯარო წესრიგს.

6.499 სასამართლომ დაადგინა, რომ არტისტული გამოხატვის ფორმა ან გადმოცემის საშუალება (როგორცაა პოეზია⁵⁰⁷ ან ნოველა⁵⁰⁸) მნიშვნელოვანია ასეთი ტიპის ნამუშევრის განმარტებისათვის, თუნდაც იმიტომ, რომ მათ შეიძლება უფრო ნაკლები მკითხველი ჰყავდეს, ვიდრე, მაგალითად, საგაზეთო სტატიას, ან იმის გამო, რომ ასეთი ტიპის ნამუშევრები იყენებენ სატირას და კარიკატურას, როგორც გადმოცემის ფორმას⁵⁰⁹. საქმეზე ლინდონი, ოჩაკოვსკი-ლორენსი და ჟული საფრანგეთის წინააღმდეგ (*London, Otchakovsky-Laurens and July v. France*), დიდი პალატის შემადგენლობის უმრავლესობამ არ მიიჩნია კონვენციის მე-10 მუხლის დარღვევად მომჩივნის მსჯავრდება ცილისწამებისათვის ექსტრემისტ პოლიტიკოს ჟან-მარი ლე პენსა და პარტია Front National-ზე გამოცემული ნოველის გამო⁵¹⁰. თუმცა პალატის უმცირესობის

502 ზემოთ.

503 იხილეთ, აგრეთვე, პერინი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Perrin v. UK*), No. 5446/03, 18.10.05 (უხამსი სურათები ინტერნეტში – დაუშვებლად იქნა ცნობილი).

504 No. 17419/90, 25.11.96. იხილეთ, აგრეთვე, ოტო-პრემინგერ-ინსტიტუტი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Otto-Preminger-Institut v. Austria*), No. 13470/87, 20.9.94.

505 No. 41056/04, 16.2.10.

506 No. 34797/03, 3.5.07.

507 ქარათაში თურქეთის წინააღმდეგ (*Karataş v. Turkey*), No. 23168/94, 8.7.99.

508 ალინაკი თურქეთის წინააღმდეგ (*Alinak v. Turkey*), No. 40287/98, 29.3.05.

509 „Vereinigung Bildender Künstler“ ავსტრიის წინააღმდეგ (*Vereinigung Bildender Künstler v. Austria*), No. 68354/01, 25.1.07.

510 Nos. 21279/02 და 3644/02, 22.10.07.

განსხვავებული ამრის თანახმად⁵¹¹, სასამართლომ ყურადღება არ მიაქცია იმ ფაქტს, რომ გამოხატვის ფორმად არჩეული იყო ნოველა და რომ ხელოვნების ნამუშევრები უნდა სარგებლობდნენ დაცვის უფრო მაღალი ხარისხით. ისინი აკრიტიკებდნენ უმრავლესობას, ვინაიდან:

... წარმოსახვითი პერსონაჟის მიერ გამოთქმული სიტყვების და გამონათქვამების ცილისწამებად შერაცხვის საკითხი დამოკიდებული ხდება იმ გარემოებაზე, თუ რამდენად შორს იჭერს თავს ნოველის ავტორი პერსონაჟის გამონათქვამებისაგან. აღნიშნული მიდგომა, ჩვენი ამრით, წარმოადგენს ძალზედ მყიფე საფუძველს იმისათვის, რომ დადგინდეს, ავტორი დამნაშავეა ცილისწამებაში თუ არა.

ლევენტან მიმართებით მათ აღნიშნეს, რომ:

... გონივრულია იმის მტკიცება, რომ მას აქვს თმენის უპირატესი ვალდებულება განსაკუთრებით იმის გამო, რომ ის არის პოლიტიკოსი, რომელიც ცნობილია თავისი გესლიანი გამოსვლებითა და ექსტრემისტული შეხედულებებით.

კომერციული საქმიანობიდან გამომდინარე გამოხატვის თავისუფლება

- 6.500 კონვენციის მე-10 მუხლი იცავს კომერციული გამოხატვის თავისუფლებას⁵¹² – აღნიშნული უფლება გარანტირებულია „ყველა სათვის“, მათ შორის, მოგებაზე ორიენტირებული სამეწარმეო პირებისათვის. სახელმწიფოს თავისუფალი შეფასების არეალი აღნიშნული სფეროს რეგულაციისას უფრო ფართოა: სასამართლომ მიიჩნია, რომ თავისუფალი შეფასების არეალი ძალზედ მნიშვნელოვანია ისეთი კომერციული საკითხებისათვის, როგორიცაა არაკეთილსინდისიერი კონკურენცია და რეკლამა⁵¹³.
- 6.501 რეკლამირებაზე შეზღუდვების დაწესება გამართლებულია არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის და ტყუილი ან შეცდომაში შემყვანი მესიჯების თავიდან აცილების მიზნით. აგრეთვე, შეზღუდვა დასაშვებია სხვათა უფლებების დაცვის მიზნით, ან „სხვადასხვა პროფესიის სპეციფიკიდან გამომდინარე“, როგორიცაა იურისტებისა და ექიმების პროფესია⁵¹⁴. საქმეში შტამბუკი გერმანიის წინააღმდეგ (Stambuk v. Germany)⁵¹⁵, მომჩივნის, პროფესიით ოფთალმოლოგის მიმართ წარმართა დისციპლინური პროცესი, რის შემდეგაც ის დააჯარიმეს იმის გამო, რომ მონაწილეობა მიიღო ინტერვიუში და ჟურნალისტთან განიხილა ლაზერით ოპერაციის ტექნოლოგიები. შედეგად, დისციპლინურმა სასამართლომ სტატია მიიჩნია რეკლამის გაკეთებად, რაც აკრძალული იყოს ექიმებისათვის. მიუხედავად ამისა, ევროპულმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ ადგილი ჰქონდა წესების მკაცრ გამოყენებას და გამომდინარე საზოგადოების მაღალი ინტერესიდან ახალი ლაზერული ტექნოლოგიების მიმართ, ჩაითვალა კონვენციის მე-10 მუხლით დაცულ უფლებებში არაპროპორციულ ჩარევად.
- 6.502 საქმეები „Hachette Filipacchi Presse Automobile“ და დუპუი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Hachette Filipacchi Presse Automobile and Dupuy v. France)⁵¹⁶ და „Société de Conception de Presse et d’Edition“ და პონსონი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Société de Conception de Presse et d’Edition and Ponson v. France)⁵¹⁷, შეეხებოდა ორი ჟურნალის გამომცემლების

511 მოსამართლეები რობაკისი, ბრატა, ტულკენსი და შიკუტა.

512 მაგალითისათვის იხილეთ, „Markt Intern Verlag GmbH“ და კლაუს ბერმანი გერმანიის წინააღმდეგ (Markt Intern Verlag GmbH and Klaus Beermann v. Germany), No. 10572/83, 20.11.89, 2.6-ე პარ.

513 კასადო კოკა ესპანეთის წინააღმდეგ (Casado Coca v. Spain), No. 15450/89, 24.2.94, სერია ა, No. 285-A, 50-ე პარ. და იაკუბოვსკი გერმანიის წინააღმდეგ (Jacubowski v. Germany), No. 15088/89, 23.6.94, 26-ე პარ.

514 მაგალითისათვის იხილეთ, კასადო კოკა ესპანეთის წინააღმდეგ (Casado Coca v. Spain), No. 15450/89, 24.2.94, სერია ა, No. 285-A; შტამბუკი გერმანიის წინააღმდეგ (Stambuk v. Germany), No. 37928/97, 17.10.02; „Krone Verlag GmbH and Co KG“ ავსტრიის წინააღმდეგ (Krone Verlag GmbH and Co KG v. Austria), No. 39069/97, 11.12.03.

515 No. 37928/97, 17.10.02.

516 No. 13353/05, 5.3.09.

517 No. 26935/05, 5.3.09.

პასუხისგებაში მიცემას თამბაქოს არალეგალური რეკლამირებისათვის, მას შემდეგ რაც მათ გამოაქვეყნეს ცნობილი ავტომობილების სიგარეტის ბრენდების სპორტული ლოგოები. სასამართლომ დაადგინა, რომ თამბაქოს ნაწარმის რეკლამირებაზე შეზღუდვა დაწესებული იყო საზოგადოებრივი ჯანდაცვის ინტერესებიდან გამომდინარე, რასაც უპირატესობა აქვს ეკონომიკურ საკითხებთან და, აგრეთვე, გამოხატვის უფლებასთან მიმართებით. ამასთან, არსებობდა საყოველთაო ევროპული კონსენსუსი, რომ უნდა მომხდარიყო მსგავსი რეკლამირების მკაცრი რეგულირება. სასამართლომ დაადგინა, რომ შეიძლებოდა სიგარეტის ლოგოების მარტივად გაბუნდოვნება და რომ დაწესებული ჯარიმები არ იყო ზედმეტად დიდი. შესაბამისად, მიღებული ზომები არ ჩაითვალა არაპროპორციულად და არ დადგინდა კონვენციის მე-10 მუხლის დარღვევა.

მართლმსაჯულების ავტორიტეტის და დამოუკიდებლობის შენარჩუნება

- 6.503 კონვენციის მე-10 მუხლის მე-2 ნაწილის ერთ-ერთ ლეგიტიმურ მიზანს (რომელიც არ გვხვდება კონვენციის მე-8, მე-9 ან მე-11 მუხლებში) წარმოადგენს მართლმსაჯულების ავტორიტეტის და დამოუკიდებლობის შენარჩუნება⁵¹⁸.
- 6.504 აღნიშნული ტერმინი უნდა განიმარტოს იმგვარად, რომ ასახოს კანონის უზენაესობის ფუნდამენტური პრინციპი⁵¹⁹. ის მოიცავს როგორც მართლმსაჯულების მექანიზმს, ანუ სასამართლო ხელისუფლებას, აგრეთვე, მოსამართლეებს მათი ოფიციალური უფლებამოსილების ფარგლებში. შეზღუდვის ძირითადი მიზანი არის ის, რომ საზოგადოებას უნდა სჯეროდეს, რომ სასამართლოს ძალუძს განახორციელოს თავისი ფუნქცია, განმარტოს კანონიერი უფლებები და გადაწყვიტოს სამართლებრივი დავები. საქმეში სკალკა პოლონეთის წინააღმდეგ (*Skalka v. Poland*)⁵²⁰, სასამართლომ ლეგიტიმურად ცნო მომჩივნის პასუხისგებაში მიცემა სასამართლოს შეურაცხყოფისათვის. მიუხედავად იმისა, რომ მისი მხრიდან სასამართლოს შეურაცხყოფას ადგილი ჰქონდა რეგიონული სასამართლოსადმი მიწერილ წერილში, რომელიც საჯარო არ გამხდარა, რვათვიანი პატიმრობის მისჯა ჩაითვალა არაპროპორციულად და, შესაბამისად, მე-10 მუხლის დარღვევად. საქმეში ამიჰალაჩიოაიე მოლდოვის წინააღმდეგ (*Amihalachioaie v. Moldova*)⁵²¹, მომჩივანი, ადვოკატი, პრესის მეშვეობით აკრიტიკებდა მოლდოვის საკონსტიტუციო სასამართლოს (არცთუ უსაფუძვლოდ) მიღებული გადაწყვეტილებისათვის, რომლის თანახმადაც, სასამართლომ არაკონსტიტუციურად ცნო კანონი, რომლის მოთხოვნითაც ადვოკატები უნდა გაწვევრიანებულიყვნენ მოლდოვის ადვოკატთა კავშირში (რომლის პრეზიდენტიც იყო თავად მომჩივანი). მასზე დაკისრებული ჯარიმა სასამართლომ მიიჩნია კონვენციის მე-10 მუხლით დაცული უფლების არაპროპორციულ დარღვევად, მომჩივნის მხრიდან საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლეთა ზომიერი კრიტიკის და საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების მიერ გამოწვეული გაურკვევლობიდან გამომდინარე.

ინფორმაციის მიღების უფლება

- 6.505 მაშინ როდესაც მე-10 მუხლი პირდაპირ მიუთითებს ინფორმაციის მიღების უფლების შესახებ, აღნიშნულ ჩანაწერს ვიწროდ განმარტავენ, როგორც სახელმწიფოს ვალდებულებას, ხელი არ შეუშალოს პირს სხვების მიერ გავრცელებული ინფორმაციის მიღებაში. სახელმწიფოს არ ეკისრება პოზიტიური ვალდებულება, საკუთარი ნებით მოაგროვოს და გაავრცელოს ინფორმაცია. მაგალითისათვის, საქმეში გუერა და სხვები

518 მაგალითისათვის იხილეთ, პრაგერი და ობერშლიკი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Prager and Oberschlick v. Austria*), No. 15974/90, 26.4.95 და დე ჰაესი და გიისელსი ბელგიის წინააღმდეგ (*De Haes and Gijssels v. Belgium*), No. 19983/92, 24.2.97.

519 მაგალითისათვის იხილეთ, სანდი ტაიში დიდი ბრიტანეთის წინააღმდეგ (ნომერი 1) (*Sunday Times v. UK (No. 1)*), სერია ა, No. 30, 26.4.79, 55-ე პარ.

No. 43425/98, 27.5.03. იხილეთ, აგრეთვე, სადაი თურქეთის წინააღმდეგ (*Saday v. Turkey*), No. 32458/96, 30.3.06 (სასამართლოს უპატივცემულობისათვის მისჯილი 2-თვიანი პატიმრობა ერთადგილიან საკანში, არაპროპორციულად იქნა ცნობილი).

521 No. 60115/00, 20.4.04.

იტალიის წინააღმდეგ (*Guerra and others v. Italy*)⁵²², სასამართლომ არ დაადგინა მე-10 მუხლის დარღვევა მას შემდეგ, რაც მომჩივნებმა განაცხადეს, რომ სახელმწიფომ ვერ უზრუნველყო მოსახლეობისათვის ქიმიური ქარხნის მუშაობის შედეგად არსებული რისკების შესახებ ინფორმაციის მიწოდება.

- 6.506 თუმცა ბოლო წლებში სასამართლომ ჩამოაყალიბა ინფორმაციის მიღების უფლების ფართო განმარტება. საქმეზე „Társaság a Szabadságjogokért“ უნგრეთის წინააღმდეგ (*Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary*)⁵²³, სასამართლომ ინფორმაციის ხელმი-საწვდომობის კუთხით არასამთავრობო ორგანიზაციის როლი გაუთანაბრა პრესის როლს. აღნიშნულ საქმეზე უნგრეთის სამოქალაქო უფლებათა გაერთიანებამ წარმა-ტებით გამოიყენა კონვენციის მე-10 მუხლი საკონსტიტუციო სასამართლოს მხრიდან მიმდინარე სარჩელის მათთვის გაცნობაზე უართან მიმართებით (სარჩელი შეიტანა პარლამენტარმა და ეხებოდა ნარკოდანაშაულთან დაკავშირებული კანონმდებლო-ბის კონსტიტუციურობის საკითხს). სასამართლომ აღნიშნა, რომ არასამთავრობო ორგანიზაცია ეწეოდა საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე საქმეზე ინფორმაციის მო-ძიებას. სასამართლომ მიიჩნია, რომ სახელმწიფოს ჰქონდა ვალდებულება, ხელი არ შეეშალა არასამთავრობო ორგანიზაციის მიერ ინფორმაციის მოპოვებისათვის და რომ საკონსტიტუციო სასამართლოს უარი განიხილებოდა, როგორც არაპროპორ-ციული ჩარევა კონვენციის მე-10 მუხლით დაცულ უფლებებში. მე-10 მუხლის დარ-ღვევას ჰქონდა ადგილი საქმეზე კენედი უნგრეთის წინააღმდეგ (*Kenedi v. Hungary*)⁵²⁴, ვინაიდან ხელისუფლების წარმომადგენლებმა უარი განაცხადეს დამორჩილებოდნენ სასამართლოს გადაწყვეტილებას, რომლის თანახმადაც, მომჩივანს, ისტორიკოსს, ეძლეოდა სახელმწიფო უშიშროების სამსახურთან დაკავშირებულ დოკუმენტებთან წვდომის უფლება.
- 6.507 საქმეზე კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (*Cyprus v. Turkey*)⁵²⁵, „ჩრდილოეთ კვიპროსის თურქული რესპუბლიკის“ ხელისუფლების წარმომადგენლების მიღებულ პრაქტიკას წარმოადგენდა ბერძნულენოვანი კვიპროსის მოსახლეობისათვის განკუთვნილი დაწყებითი სკოლის წიგნების ცენზურა. სასამართლომ აღნიშნული ქმედება დაუშვებლად და ინფორმაციის მიღების თავისუფლების დარღვევად მიიჩნია. აღნიშნული პრინციპი დაირღვა საქმეში ჩეთინი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Çetin and others v. Turkey*)⁵²⁶. მოცემულ საქმეში გაზეთ „İlkade Gündem“-ის გავრცელება აიკრძალა კონკრეტულ რეგიონში იმის გამო, რომ საგანგებო მდგომარეობა იყო გამოცხადებული. ამასთან, ხელისუფლების წარმომადგენლებმა ვერ შეძლეს აკრძალვის გამამართლებელი საფუძვლების წარმოდგენა და არ არსებობდა გადაწყვეტილების სასამართლოში გადასინჯვის სამართლებრივი მექანიზმი.
- 6.508 მომჩივნების მე-10 მუხლით გათვალისწინებული უფლებები დაირღვა საქმეში ხურშიდ მუსტაფა და ტარზიბაჩი შვედეთის წინააღმდეგ (*Khurshid Mustafa and Tarzibachi v. Sweden*)⁵²⁷, რადგან კერძო მესაკუთრემ შეწყვიტა ქირავნობის ხელშეკრულება და გამოასახლა ისინი მას შემდეგ, რაც მათ დააყენეს სატელიტური ანტენა არაბული და სპარსულენოვანი სატელევიზიო პროგრამების მიღების მიზნით, რითაც დაარღვიეს გარე ანტენის დაყენების აკრძალვის ვალდებულება. სასამართლომ დაადგინა, რომ მომჩივნებისათვის, წარმოშობით ერაყელი ოჯახისთვის, მნიშვნელოვანი იყო მათი მშობლიური მხარის მაუწყებლობის მიღება პოლიტიკური და სოციალური საიხლეების

522 No. 14967/89, 19.2.98; იხილეთ, აგრეთვე, ლიანდერი შვედეთის წინააღმდეგ (*Leander v. Sweden*), No. 9248/81, სერია A, No. 116, 26.3.87, 74-ე პარ.

523 No. 37375/05, 14.4.09; იხილეთ, აგრეთვე, „Sdružení Jihočeské Matky“ ჩეხეთის წინააღმდეგ (*Sdružení Jihočeské Matky v. Czech Republic*), No. 19101/03, 10.7.06.

524 No. 31475/05, 26.5.09.

525 No. 25781/94, 10.5.01, პარ. 248-54.

526 Nos. 40153/98 და 40160/98, 13.2.03.

527 No. 23883/06, 16.12.08.

გაგების და გართობის მიზნით. ეროვნულმა სასამართლოებმა სათანადოდ არ გაითვალისწინეს მე-10 მუხლით გათვალისწინებული თავისუფლებები კონკურენტული უფლებების შეპირისპირებისას.

მუხლი 11: შეკრებისა და გაერთიანების თავისუფლება

6.509 მუხლი 11:

1. ყველას აქვს უფლება მშვიდობიანი შეკრების თავისუფლებისა, აგრეთვე, სხვებთან გაერთიანების თავისუფლებისა, მათ შორის, უფლება პროფესიული კავშირების შექმნისა და მასში გაერთიანებისა საკუთარი ინტერესების დასაცავად.
2. დაუშვებელია რაიმე შეზღუდვის დაწესება ამ უფლებათა განხორციელებაზე, გარდა ისეთი შემთხვევისა, რომელიც გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, უწესრიგობის ან დანაშაულის აღსაკვეთად, ჯანმრთელობისა თუ მორალის ან სხვათა უფლებათა და თავისუფლებათა დასაცავად. ეს მუხლი ხელს არ უშლის სახელმწიფოს, დააწესოს კანონიერი შეზღუდვები ამ უფლებათა განხორციელებაზე შეიარაღებული ძალების, პოლიციის ან სახელმწიფო ადმინისტრაციის წარმომადგენლების მიმართ.

6.510 მშვიდობიანი შეკრებისა და გაერთიანების უფლება დაკავშირებულია მე-10 მუხლით გათვალისწინებულ გამოხატვის და მე-9 მუხლით გათვალისწინებულ აზრის, სინდისის და რელიგიის თავისუფლებასთან. სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ კონვენციის მე-9 და მე-10 მუხლებს ექნებოდა ძალიან ვიწრო გამოყენების არეალი, რომ არ არსებობდეს აზრებისა და შეხედულებების სხვებისათვის გაზიარების შესაძლებლობა; განსაკუთრებით კი აღნიშნულის განხორციელება მსგავსი შეხედულებების, ინტერესების და იდეების მქონე პირების გაერთიანებებს მიეწიება⁵²⁸. მშვიდობიანი შეკრებისა და გაერთიანების უფლების მიზანია აზრის გამოთქმის და ინფორმაციის მიღებისა და გავრცელების თავისუფლება⁵²⁹. იმ შემთხვევაში, როდესაც ხდება მე-9, მე-10 და მე-11 მუხლების ერთად გამოყენება, სასამართლოს შეუძლია ერთ-ერთი უფლება გამოიყენოს როგორც *lex specialis* და შეუძლია, აგრეთვე, გაითვალისწინოს სხვა უფლებებიც. მაგალითისათვის, საქმეში ჰასანი და ჩაუში ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Hasan and Chaush v. Bulgaria*)⁵³⁰, სასამართლოს დიდმა პალატამ რელიგიურ კომიტეტებთან მიმართებით (იხილეთ ზემოთ 6.440), გამოიყენა მე-9 მუხლი და განმარტა იგი მე-11 მუხლის ჭრილში. სასამართლოს შეუძლია განსაზღვროს მე-9, მე-10 და მე-11 მუხლებიდან ერთ-ერთის დარღვევაც საქმის ფაქტობრივი გარემოებებიდან გამომდინარე.

მშვიდობიანი შეკრების თავისუფლება

6.511 მშვიდობიანი შეკრების თავისუფლება წარმოადგენს დემოკრატიული საზოგადოებისათვის ერთ-ერთ ფუძემდებლურ პრინციპს და, შესაბამისად, ის შეზღუდულად არ უნდა განიმარტოს. შეკრება უნდა იყოს მშვიდობიანი, მე-11 მუხლი არ იცავს მათ, ვისაც გააჩნია ძალადობრივი მიზნები, რომლებიც შემდეგ გადაიზრდება საზოგადოებრივ არეულობაში⁵³¹. თუმცა, მე-11 მუხლით დაცული იქნება შეკრება როდესაც არსებობს

528 მაგალითისათვის იხილეთ, შასანიუ და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Chassagnou and others v. France*), Nos. 25088/94, 28331/95 და 28443/95, 29.4.99, 100-ე პარ.

529 მაგალითისათვის იხილეთ, აჰმედი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Ahmed and others v. UK*), No. 22954/93, 12.9.95, 70-ე პარ.

530 No. 30985/96, 26.10.00.

531 მაგალითისათვის იხილეთ, გ გერმანიის წინააღმდეგ (*G v. Germany*), No. 13079/87, 6.3.89; სტანკოვი და „United Macedonian Organisation Ilinden“ ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria*), Nos. 29221/95 და 29225/95, 2.10.01, 77-ე პარ.; იხილეთ, აგრეთვე, ოსმანი და სხვები იუგოსლავიის ყოფილი რესპუბლიკა მაკედონიის წინააღმდეგ (*Osmani and others v. Former Yugoslav Republic of Macedonia*), No.

ძალადობრივი კონტრდემონსტრაციის რეალური რისკი და როდესაც ძალადობრივი ქმედებები არ დაექვემდებარება ორგანიზატორების კონტროლს⁵³². უფლებით დაცულ სფეროში შედის კერძო შეხვედრები, შეხვედრები ქუჩაში და სხვა საჯარო ადგილებში, მსვლელობები, პროცესიები, მჯდომარე აქციები. სახელმწიფოებს გააჩნიათ ფართო დისკრეცია იმისათვის, რომ მიიღონ გონივრული და შესაბამისი ზომები, რათა კანონიერმა დემონსტრაციებმა მშვიდობიანად ჩაიაროს. შესაბამისად, საჯარო შეხვედრებისათვის შესაძლებელია არსებობდეს წინასწარი ნებართვის გაცემის მოთხოვნა⁵³³. მიუხედავად ამისა, დემონსტრაცია რომც უკანონოდ ჩაითვალოს (წინასწარი ნებართვის არარსებობის გამო), ეს არ წარმოადგენს შეკრების თავისუფლების შეზღუდვის საფუძველს⁵³⁴. სასამართლო მოეღოს სახელმწიფო ორგანოების მხრიდან, რომ მათ „გამოავლინონ გარკვეული მოთმინება კონვენციის მე-11 მუხლით გათვალისწინებული მშვიდობიანი შეკრებების მიმართ, რათა არ მოხდეს აღნიშნული უფლების შემადგენლობის ხელყოფა“⁵³⁵. მშვიდობიანი შეკრების თავისუფლების ხელყოფა შესაძლებელია ჩაითვალოს არაპროპორციულად იმ შემთხვევაში, თუ დაწესებული შეზღუდვა (მცირე ჯარიმის დაწესება) ძალზედ მცირეა⁵³⁶. მე-11 მუხლი იცავს აზრების სიტყვით, უესტებით და მდუმარე აქციებით გამოთქმის უფლებას⁵³⁷. ნებისმიერ პირს (ფიზიკურს და იურიდიულს), რომელიც ორგანიზებას უკეთებს ან თავად მონაწილეობს მშვიდობიან შეკრებაში, შეუძლია გამოიყენოს მე-11 მუხლით გათვალისწინებული დაცვის გარანტიები.

- 6.512 მშვიდობიანი შეკრების თავისუფლების ნებისმიერი შეზღუდვა გაწერილი უნდა იყოს კანონით. აღნიშნული მოთხოვნა არ იყო დაცული საქმეში ჯავით ანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Djavit An v. Turkey*)⁵³⁸, სადაც თურქი ეროვნების კვიპროსელი მომჩივანი ადანაშაულებდა ხელისუფლების წარმომადგენლებს, რომ ისინი არაერთგზის ეუბნებოდნენ უარს ნებართვაზე, რომ გადაეკვეთა „მწვანე ხაზი“ ჩრდილოეთ კვიპროსიდან სამხრეთში, კუნძულის მომავლის შესახებ ორი ერის დიალოგში მონაწილეობის მიღების მიზნით. კონვენციის მე-11 მუხლი დაირღვა, ვინაიდან არ არსებობდა კანონი, რომელიც დაარეგულირებდა ნებართვის გაცემის პროცედურებს მსგავსი სიტუაციებისათვის. კონვენციის მე-11 მუხლი დაირღვა საქმეზე ბაშკოვსკი და სხვები პოლონეთის წინააღმდეგ (*Bączkowski and others v. Poland*)⁵³⁹, ვინაიდან ეროვნული სასამართლოების მიერ უმცირესობის უფლებების დამცველი მარშის აკრძალვა სასამართლომ უკანონოდ ცნო. საქმეზე მკრტჩიანი სომხეთის წინააღმდეგ (*Mkrtchyan v. Armenia*)⁵⁴⁰ მომჩივანი დააპატიმრეს ერევანში სახელმწიფოს მხრიდან ნებადართული დემონსტრაციის ორგანიზებისათვის. ის დამნაშავედ ცნეს ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის ჩადენისათვის და დააჯარიმეს. მიუხედავად ამისა, სასამართლომ

50841/99, 11.10.01.

532 ქრისტიანები რასიზმისა და ფაშიზმის წინააღმდეგ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Christians Against Racism and Fascism v. UK*, No. 8440/78, 16.7.80, მე-4 პარ.

533 „Rassemblement Jurassien და Unite Jurassien“ შევიგარიის წინააღმდეგ (*Rassemblement Jurassien and Unite Jurassien v. Switzerland*), No. 8191/78, 10.10.79; ზილიბერგერგი მოლდოვის წინააღმდეგ (*Ziliberberg v. Moldova*), No. 61821/00, 4.5.04; სკიბა პოლონეთის წინააღმდეგ (*Skiba v. Poland*), No. 10659/03, 7.7.09; რაი და ევანსი დიდი ბრიტანეთის წინააღმდეგ (*Rai and Evans v. UK*), Nos. 26258/07 და 26255/07, 17.11.09.

534 მაგალითისათვის იხილეთ, ოია ათამანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Oya Ataman v. Turkey*), No. 74552/01, 5.12.06.

535 ოია ათამანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Oya Ataman v. Turkey*, No. 74552/01, 5.12.06, 42-ე პარ.; ბუკტა და სხვები უნგრეთის წინააღმდეგ (*Bukta and others v. Hungary*), No. 25691/04, 17.7.07, 37-ე პარ.; პატი და სხვები უნგრეთის წინააღმდეგ (*Patyi and others v. Hungary*), No. 5529/05, 7.10.08, 43-ე პარ.; სერგეი კუზნეცოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Sergey Kuznetsov v. Russia*), No. 10877/04, 23.10.08, 44-ე პარ.

536 მაგალითისათვის იხილეთ, სერგეი კუზნეცოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Sergey Kuznetsov v. Russia*), No. 10877/04, 23.10.08 (საჯარო შეხვედრის ორგანიზებისა და ჩატარებისათვის საავალდებულოა პროცედურის დარღვევისათვის დაკისრებული ჯარიმა 35 ევროს გვერდელენიტის ოდენობით).

537 მაგალითისათვის იხილეთ, ეზელინი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Ezelin v. France*), No. 11800/85, სერია ა, No. 202, 26.4.91, 52-ე პარ.

538 No. 20652/92, 20.2.03. იხილეთ, ადალი თურქეთის წინააღმდეგ (*Adali v. Turkey*), No. 38187/97, 31.3.05.

539 No. 1543/06, 3.5.07.

540 No. 6562/03, 11.1.07.

დაადგინა, რომ ხელისუფლების წარმომადგენლებმა ვერ მიუთითეს შეკრებებისა და ქუჩის აქციების ჩატარების მარეგულირებელ რომელიმე ნორმაზე, რომელიც დაარღვია მომჩივანმა. შესაბამისად, მე-11 მუხლი დაირღვა, ვინაიდან ეროვნული კანონმდებლობა არ იყო სათანადოდ ნათლად ფორმულირებული, იმისათვის რომ მომჩივანს განეჭვრიტა მისი ქმედებების შესაძლო შედეგები.

- 6.513 პროპორციულობის საკითხს რომ დავუბრუნდეთ, დემონსტრაციებზე დაწესებული ზოგადი ან ბლანკეტური აკრძალვები საჭიროებს უფრო ვრცელ დასაბუთებას, ვიდრე კონკრეტულ შეკრებაზე დაწესებული აკრძალვა. შესაბამისად, საქმეზე ალექსეი რუსეთის წინააღმდეგ (Alekseyev v. Russia)⁵⁴¹, სასამართლომ დაადგინა, რომ გეი პრაიდის მარშის მოსკოვში ჩატარებაზე განმეორებითი აკრძალვები არღვევდა მომჩივანი აქტივისტის კონვენციის მე-11 მუხლით გათვალისწინებულ უფლებებს, ვინაიდან წარმოადგენდა არაპროპორციულ ჩარევას მომჩივნის მშვიდობიანი შეკრების უფლებაში. მთავრობის წარმომადგენლები ალექსეის საქმეში მიუთითებდნენ საზოგადოებრივი არეულობის რისკზე, რაზეც მოწმობდა მიტინგის წინააღმდეგ შეტანილი პეტიციების რაოდენობა. მაგრამ სასამართლომ მიუთითა, რომ მთავრობის წარმომადგენლებს არ ჩაუტარებიათ რაიმე სახის ანალიზი, შეეძლო თუ არა კონტრდემონსტრაციის გამოეწვია საზოგადოებრივი არეულობა ან ზიანი. იმ შემთხვევაში, თუკი ჩატარდებოდა კონტრდემონსტრაცია, ხელისუფლების წარმომადგენლები ვალდებული იქნებოდნენ, მიეღოთ ზომები, რომ ორივე მსვლელობას ჩაეკლა მშვიდობიანად და კანონიერად. ამასთან, სასამართლომ მოიყვანა მოსკოვის მერის მაგალითი, რომელიც ხშირად გამოდიოდა მსგავსი მარშის ჩატარების წინააღმდეგ. საქმეში რაი, ალმონდი და „Negotiate Now“ დიდი ბრიტანეთის წინააღმდეგ (Rai, Allmond and „Negotiate Now“ v. UK)⁵⁴², კომისიამ დაადგინა, რომ მომჩივნებისათვის ტრაფალგარის მოედანზე აქციის ჩატარების აკრძალვა არ იყო არაპროპორციული, ვინაიდან მათ აკრძალა მხოლოდ ლონდონის ერთ-ერთ ღირსშესანიშნავ ადგილას აქციის ჩატარების შესაძლებლობა⁵⁴³.
- 6.514 ზოგადი აკრძალვის გამართლება შესაძლებელია იმ შემთხვევაში, თუკი არ არსებობს სხვა უფრო ნაკლებად მკაცრი ღონისძიებების გამოყენების შესაძლებლობა. ამ შემთხვევაში, მნიშვნელოვანია ყურადღება მიექცეს იმ შეკრებებს, რომლებსაც, მიუხედავად იმისა, რომ არ წარმოადგენენ არეულობის გამომწვევ რისკს, მაინც შეეხოთ გამოყენებული აკრძალვა. საქმეში ქრისტიანები რასიზმისა და ფაშიზმის წინააღმდეგ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Christians Against Racism and Fascism v. UK)⁵⁴⁴, კომისიამ მიიჩნია, რომ ლონდონში დემონსტრაციის ჩატარების ორთვიანი ბლანკეტური აკრძალვა, რომელიც მიზნად ისახავდა ნაციონალური ფრონტის მსვლელობის აკრძალვას, მაგრამ რომელიც კრძალავდა მომჩივნის მიერ დემონსტრაციის ჩატარებასაც, „აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში“ ნაციონალური ფრონტის აქტივისტების მიერ შექმნილი დაძაბული გარემოს გამო. იმ შემთხვევაში, როდესაც არსებობს საზოგადოებრივი წესრიგისათვის შესაძლო საფრთხის შემცველი გარემოება, რომელიც ხელისუფლებამ დაუყოვნებლივ უნდა აღკვეთოს, შეკრების თავისუფლებაზე შეზღუდვის დაწესებისას, სახელმწიფოებს გააჩნიათ შედარებით ფართო თავისუფალი შეფასების არეალი⁵⁴⁵.
- 6.515 საქმეზე სისე საფრანგეთის წინააღმდეგ (Cisse v. France)⁵⁴⁶, პოლიციის მიერ 200 უკანონო მიგრანტის (ზოგიერთი მათგანი შიმშილობის აქციას მართავდა) ეკლესიის შენობიდან გაძევება, მას შემდეგ რაც მათ ორი თვის განმავლობაში ეკავათ აღნიშნული ეკლესია,

541 Nos. 4916/07, 25924/08 და 14599/09, 21.10.10.

542 No. 25522/94, განჩინება 6.4.95.

543 იხილეთ, აგრეთვე, ბოშათა საბჭო დიდი ბრიტანეთის წინააღმდეგ (*Gypsy Council v. UK*), No. 66336/01, 14.5.02 (სოფელში რომანული ცხენების ბაზრობის ჩატარების აკრძალვა).

544 No. 8440/78, 16.7.80.

545 მსგავსება საქმესთან „Jurassien and Unite Jurassien“ შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Jurassien and Unite Jurassien v. Switzerland*, No. 8191/78, 10.10.79, მე-9 პარ.).

546 No. 51346/99, 9.4.02.

სასამართლომ კანონიერად ცნო, და ჩათვალა, რომ სახელმწიფოს ქმედებები არ იყო მე-11 მუხლში არაპროპორციული ჩარევა. სასამართლომ კრიტიკული პოზიცია დაიჭირა პოლიციის მიერ გამოყენებული ჩარევის ფორმის უეცარი და დაუგეგმავი ხასიათის გამო, მაგრამ მიიჩნია, რომ მე-11 მუხლი არ დარღვეულა, ეკლესიის დაკავების ხანგრძლივი პერიოდთან გამომდინარე, რაც გულისხმობდა, რომ მიგრანტებს ისედაც მიეცათ შესაძლებლობა, გამოეხატათ სიმბოლური პროტესტი და ჩარევა გამართლებული იყო ჯანმრთელობასთან დაკავშირებული საკითხების გამო. სასამართლომ კონვენციის მე-11 მუხლის დარღვევა არ დაადგინა საქმეზე ოსმანი და სხვები იუგოსლავიის ყოფილი რესპუბლიკა მაკედონიის წინააღმდეგ (*Osmani and others v. Former Yugoslav Republic of Macedonia*)⁵⁴⁷, მას შემდეგ რაც ადგილობრივი მერი პასუხისგებაში მისცეს იმისათვის, რომ წარმოთქვა წამქმნებლური პროალბანური სიტყვა, რასაც შემდეგ მოჰყვა ძალადობის გამოყენება. აღნიშნული ქმედება არ ჩაითვალა არაპროპორციულად, ვინაიდან მომჩივნის ქმედებები იყო შემდგომი საჯარო არეულობების გამომწვევი მიზეზი. კონვენციის მე-11 მუხლი არ დარღვეულა საქმეში ჩილოღლუ და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Çiloğlu and others v. Turkey*)⁵⁴⁸, სადაც სასამართლომ აღკვეთა მკდომარე აქცია საზოგადოებრივ მაგისტრალზე, რომლის ჩატარებისათვისაც არ არსებობდა წინასწარი ნებართვა.

- 6.516 სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა⁵⁴⁹, რომ: „კონვენციის ფუნდამენტური პრინციპების საწინააღმდეგო იქნება ის ფაქტი, თუკი უმცირესობის მიერ კონვენციით მინიჭებული უფლებების გამოყენება დამოკიდებული იქნება იმაზე, მისაღებია თუ არა ეს უმრავლესობისათვის“. შესაბამისად, საქმეში ბარანკევიჩი რუსეთის წინააღმდეგ (*Barankevich v. Russia*)⁵⁵⁰, ხელისუფლების მიერ ევანგელისტური ეკლესიისათვის პარკში ღვთისმსახურების ჩატარებაზე უარი ვერ იქნებოდა გამართლებული იმ ფაქტით, რომ აღნიშნული რელიგიის მიმდევარი იყო მოსახლეობის მხოლოდ მცირე ნაწილი.
- 6.517 კონვენციის მე-11 მუხლი ირღვევა იმ შემთხვევაში, როდესაც სახეზეა მშვიდობიანი შეკრების უფლების თვითნებური შეზღუდვა. მაგალითისათვის, საქმეში მაჰმუდოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Makhmudov v. Russia*)⁵⁵¹, ადგილობრივი ხელისუფლების წარმომადგენლებმა გამოიხმეს მოსკოვის ქალაქდაგეგმარების პოლიტიკის წინააღმდეგ ჩასატარებელი დემონსტრაციის ჩატარების ნებართვა ვითომდა იმის გამო, რომ ისინი მოელოდნენ „ტერორისტული საქმიანობის გააქტიურებას“. მიუხედავად ამისა, სასამართლომ დაადგინა კონვენციის მე-11 მუხლის დარღვევა, ვინაიდან მთავრობამ ვერ წარმოადგინა მტკიცებულება, რითაც დაასაბუთებდა მსგავსი საფრთხის არსებობას. დაკისრებული სასჯელის სიმკაცრე მნიშვნელოვანია პროპორციულობის განსაზღვრისას. მაგალითისათვის, საქმეში გალსტიანი სომხეთის წინააღმდეგ (*Galstyan v. Armenia*)⁵⁵², სასამართლომ დაადგინა კონვენციის მე-11 მუხლის დარღვევა, ვინაიდან მომჩივანი დემონსტრანტი დააპატიმრეს და მიუსაჯეს სამდღიანი ადმინისტრაციული პატიმრობა ავტოსაგზაო მოძრაობის შეფერხებისა და „ხმაურის გამოწვევისათვის“. ავტოსაგზაო მოძრაობა უკვე შეჩერებული იყო მთავრობის მიერ კანონიერი (ხელისუფლების საწინააღმდეგო) დემონსტრაციის ჩატარების მოტივით და არ არსებობდა რაიმე მინიშნება, რომ მომჩივნის ქმედება შეიცავდა უხამსობის ან ძალადობისკენ მოწოდების ნიშნებს. შესაბამისად, სასამართლომ დაასკვნა, რომ მომჩივანი უბრალოდ დასაჯეს იმის გამო, რომ ის აქტიურად იღებდა მონაწილეობას დემონსტრაციაში.

- 6.518 კონტრდემონსტრანტების მიერ დემონსტრაციის ჩაშლის შემთხვევებში სასამართლომ

547 No. 50841/99, 11.10.01.

548 No. 73333/01, 6.3.07.

549 მაგალითისათვის იხილეთ, ბარანკევიჩი რუსეთის წინააღმდეგ (*Barankevich v. Russia*), No. 10519/03, 26.7.07, 31-ე პარ.

550 No. 10519/03, 26.7.07.

551 No. 35082/04, 26.7.07.

552 No. 26986/03, 15.11.07.

დაადგინა, რომ შეკრების თავისუფლება აკისრებს სახელმწიფოს პოზიტიურ ვალდებულებას, დაიცვას მშვიდობიანი აქციის მონაწილეები. საქმეში პლატფორმა „ექიმები სიცოცხლისთვის“ ავსტრიის წინააღმდეგ (Plattform „Ärzte für das Leben“ v. Austria)⁵⁵³, მომჩივნები ბრალს სდებდნენ სახელმწიფოს, რომ პოლიციამ ვერ უზრუნველყო აბორტის მოწინააღმდეგეთა დემონსტრაციის დაცვა აბორტის მომხრეთა მხრიდან. სასამართლომ დაადგინა, რომ⁵⁵⁴:

დემონსტრაცია შესაძლოა აღიზიანებდეს ან შეურაცხყოფდეს პირებს, რომლებიც ეწინააღმდეგებიან იდეებს, რომელთა გავრცელებაც დემონსტრაციებით ხდება. მიუხედავად ამისა, დემონსტრაციის მონაწილეებს მათი ოპონენტების მხრიდან ფიზიკური ან გარიშსწორების შიშისგან თავისუფლად უნდა შეეძლოთ აქციის ჩატარება. შიშის არსებობა ხელს შეუშლის ადამიანებს, სხვადასხვა საზოგადოებრივი იდეებისა და ინტერესების მხარდამჭერ ასოციაციებსა და ჯგუფებს, ღიად გამოხატონ თავიანთი მოსაზრებები საზოგადოებისათვის აქტუალურ და საკამათო საკითხებზე. დემოკრატიულ საზოგადოებაში კონტრდემონსტრაციის უფლება არ შეიძლება იქცეს დემონსტრაციის უფლების შემაფერხებელ გარემოებად.

- 6.519 კონვენციის მე-11 მუხლი დაირღვა საქმეში ოლინგერი ავსტრიის წინააღმდეგ (Öllinger v. Austria)⁵⁵⁵, ვინაიდან ხელისუფლების წარმომადგენლებმა უპირობოდ აკრძალეს პარლამენტის წევრის მიერ ყველა წმინდანის დღეს სასაფლაოზე დაგეგმილი შეკრება, რომლითაც სურდათ მოეგონებინათ სს-ის (SS) მიერ მეორე მსოფლიო ომის დროს მოკლული ზალცბურგელი ებრაელები. აღნიშნული შეკრება ემთხვეოდა სს-ის ყოფილი წევრების ასოციაციის შეკრებას. თავყრილობის სიდიდიდან (მონაწილეთა მცირე რაოდენობას ელოდნენ) და მისი მშვიდობიანი ხასიათიდან გამომდინარე, აკრძალვა არ იყო გამართლებული არც ასოციაციის წევრების და არც სასაფლაოზე მიმსვლელთა უფლებების დაცვის მიზნით.

გაერთიანების თავისუფლება

- 6.520 სასამართლომ მრავალგზის თანმიმდევრულად აღნიშნა, რომ⁵⁵⁶:

გაერთიანების შექმნის უფლება წარმოადგენს მე-11 მუხლით გათვალისწინებული უფლების არსებით შემადგენელ ნაწილს. იურიდიული პირის შექმნის შესაძლებლობა, რათა კოლექტიურად იმოქმედო საერთო ინტერესების სფეროში, წარმოადგენს გაერთიანების თავისუფლების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ასპექტს, რომლის გარეშეც აღნიშნული უფლება ყოველგვარ აზრს დაკარგავდა.

- 6.521 გაერთიანების თავისუფლების უფლება გამოიყენება კერძო სამართლის სუბიექტების და არა საჯარო სამართლის სუბიექტების მიმართ, რომლებიც არ ითვლებიან „გაერთიანებად“ მე-11 მუხლის კონტექსტში. საქმეში ლე კონტი, ვან ლევენი და დე მეიერი⁵⁵⁷, მომჩივანი ექიმები უკმაყოფილებას გამოთქვამდნენ, რომ ისინი სავალდებულო წესით უნდა გაწევრიანებულიყვნენ Ordre des Médecins-ში და დაქვემდებარებოდნენ მის დისციპლინარულ სისტემას. სასამართლომ დაადგინა, რომ მისი საჯარო სამართლებრივი სტატუსის და სამედიცინო პრაქტიკის კონტროლის ფუნქციის, პრაქტიკოსი ექიმების რეესტრის წარმოების, აგრეთვე, სხვა სახის

553 No. 10126/82, სერია ა, No. 139, 21.6.88. მაგალითისათვის იხილეთ, გლდანის იეზუიტების მოწმეების კონგრეგაციის 97 წევრი და სხვები საქართველოს წინააღმდეგ (97 members of the Congregation of Jehovah's Witnesses in Gldani and others v. Georgia), No. 71156/01, 3.5.07.

554 იქვე, 32-ე პარ.

555 No. 76900/01, 29.6.06.

556 მაგალითისათვის იხილეთ, სიდირაპულოსი და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ (Sidiropoulos and Others v. Greece), No. 26695/95, 10.7.98, მე-40 პარ.; ხსნის არმიის მოსკოვის განყოფილება რუსეთის წინააღმდეგ (The Moscow Branch of the Salvation Army v. Russia), No. 72881/01, 5.10.06, 59-ე პარ.; რამაზანოვა და სხვები აზერბაიჯანის წინააღმდეგ (Ramazanova and others v. Azerbaijan), No. 44363/02, 1.2.07, 54-ე პარ.; ჯეჩევი ბულგარეთის წინააღმდეგ (Zhechev v. Bulgaria), No. 57045/00, 21.6.07, 34-ე პარ.

557 Nos. 6878/75 და 7238/75, სერია ა, No. 43, 23.6.81.

ადმინისტრაციული, წესდამდგენი და დისციპლინური უფლებამოსილებებიდან გამომდინარე, *Ordre* არ წარმოადგენდა „გაერთიანებას“⁵⁵⁸. ვინაიდან პრაქტიკოსებს აკრძალული არ ჰქონდათ საკუთარი პროფესიული გაერთიანებების შექმნა თუ მათი წევრობა, მომჩივნის მე-11 მუხლით დაცულ უფლებებში ჩარევას ადგილი არ ჰქონია. ტერმინი „გაერთიანება“ დამოუკიდებელი ცნებაა – ორგანიზაციისათვის ეროვნული კანონმდებლობით მინიჭებული სტატუსი იქნება ერთ-ერთი, მაგრამ არა გადამწყვეტი ფაქტორი გაერთიანების თავისუფლების გამოყენების დროს. მაგალითისათვის, მონადირეთა ასოციაცია საფრანგეთში ცნობილ იქნა „გაერთიანებად“ მე-11 მუხლის კონტექსტში, მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფო ამტკიცებდა, რომ ის იყო საჯარო სამართლის სუბიექტი, ნაწილობრივ ადმინისტრაციული ორგანო, რომელიც ხვდებოდა კონვენციის მე-11 მუხლის ფარგლებს გარეთ⁵⁵⁹.

პოლიტიკური პარტიები

6.522 პოლიტიკური პარტიები დაცულნი არიან მე-11 მუხლით გათვალისწინებული გაერთიანების თავისუფლების უფლებით⁵⁶⁰, სულ მცირე, იმის გამო, რომ მათი არსებობა „არსებითად დემოკრატიის სათანადოდ ფუნქციონირებისათვის“⁵⁶¹. აქედან გამომდინარე, მე-11 მუხლის მეორე ნაწილით გათვალისწინებული გამონაკლისების გამოყენება პოლიტიკური პარტიების მიმართ ძალზედ მკაცრად უნდა განიმართოს: შეზღუდვის გამართლებისათვის საჭიროა დამაჯერებელი და მყარი მიზეზები და სახელმწიფოს მიეცემა ძალზედ შეზღუდული თავისუფალი შეფასების არეალი. გაერთიანების თავისუფლების უფლება მოიცავს პოლიტიკური პარტიების ფუნქციონირებას. თუმცა სახელმწიფოს მხრიდან პარტიების მიმართ ამკრძალავი ზომების გამოყენების გამართლება შესაძლებელია დამოკიდებული იყოს პარტიების მიზნებსა და მიზნების მისაღწევად გამოყენებულ საშუალებებზე. პოლიტიკურ პარტიას შეუძლია აწარმოოს კანონის ცვლილების მხარდამჭერი კამპანია იმის გათვალისწინებით, რომ ის იყენებს კანონიერ და დემოკრატიულ საშუალებებს და წარმოდგენილი ცვლილებები თავსებადია დემოკრატიის პრინციპებთან⁵⁶². სასამართლომ აღიარა, რომ ორგანიზაციის პროგრამა შესაძლებელია მალავდეს გაცხადებული მიზნებისაგან განსხვავებულ მისწრაფებებსა და განმრავლებებს და, შესაბამისად, შესაძლოა საჭირო იყოს მისი პროგრამის შედარება ორგანიზაციის ქმედებებსა და პოზიციებთან⁵⁶³.

6.523 გადამწყვეტ ფაქტორს წარმოადგენს ის გარემოება, ჰქონდა თუ არა ადგილი ძალადობის გამოყენების, აჯანყების ან სხვა „დემოკრატიული პრინციპების უგულებელმყოფი“ ქმედებების ჩადენისკენ მოწოდებას⁵⁶⁴. ამასთან, პრევენციული ჩარევა შესაძლოა გამართლებული იყოს, ვინაიდან სახელმწიფოს „არ შეიძლება მოსთხოვო დაელოდოს პოლიტიკური პარტიის ძალაუფლებაში მოსვლას და თუ როდის დაიწყებს ის კონვენციასა და დემოკრატიის პრინციპებთან არათავსებადი ნაბიჯების გადადგმას“⁵⁶⁵, თუნდაც

558 იხილეთ, აგრეთვე, *OVR* რუსეთის წინააღმდეგ (*OVR v. Russia*), No. 44319/98, 3.4.01 (ნოტარიუსების გაერთიანება).
 559 შასანოუ და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Chassagnou and others v. France*), Nos. 25088/94, 28331/95 და 28443/95, 29.4.99, მე-100 პარ.
 560 მაგალითისათვის იხილეთ, მორდოვიის საპრეზიდენტო პარტია რუსეთის წინააღმდეგ (*Presidential Party of Mordovia v. Russia*), No. 65659/01, 5.10.04, 28-ე პარ.
 561 თურქეთის გაერთიანებული კომუნისტური პარტია და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*United Communist Party of Turkey and others v. Turkey*), No. 19392/92, 30.1.98, 25-ე პარ.); იხილეთ, აგრეთვე, სოციალისტური პარტია და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Socialist Party and others v. Turkey*), No. 21237/93, 25.5.98 და თავისუფლებისა და დემოკრატიის პარტია (ოზდეპი) თურქეთის წინააღმდეგ (*Freedom and Democracy Party (Özdep) v. Turkey*), No. 23885/94, 8.12.99.
 562 სოციალისტური პარტია თურქეთის წინააღმდეგ (*Socialist Party and others v. Turkey*), No. 21237/93, 25.5.98, 46-7 პარ.
 563 გაერთიანებული კომუნისტური პარტია თურქეთის წინააღმდეგ (*United Communist Party v. Turkey*), No. 19392/92, 30.1.98, 58-ე პარ.
 564 თავისუფლებისა და დემოკრატიის პარტია (ოზდეპი) თურქეთის წინააღმდეგ (*Freedom and Democracy Party (Özdep) v. Turkey*), No. 23885/94, 8.12.99, მე-40 პარ.
 565 რეფაჰ პარტისი (სოციალური კეთილდღეობის პარტია) და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Refah Partisi (the*

კონვენციის 1-ლი მუხლით გათვალისწინებული პოზიტიური ვალდებულებების გამო, რითაც სახელმწიფოს მოეთხოვება უზრუნველყოს მისი იურისდიქციის ფარგლებში კონვენციის სტანდარტების ყველასათვის დაცვა. პოლიტიკური პარტიებისათვის უცხოური პოლიტიკური პარტიებისაგან ფულადი სახსრების მიღებაზე აკრძალვის დაწესება, თავისთავად, არ არღვევს კონვენციის მე-11 მუხლს⁵⁶⁶.

6.524 მოლდოვაში ქრისტიან-დემოკრატიულ სახალხო პარტიას დროებით აეკრძალა შეკრებების ჩატარება, რომლებზეც აპროტესტებდნენ სამთავრობო პროექტს სკოლაში მოსწავლეებისათვის რუსული ენის შესწავლის სავალდებულოდ დადგენის შესახებ. პარტიის შეკრებები სრულიად მშვიდობიანი იყო და არ დაფიქსირებულა არცერთი მოქმედება, რაც დემოკრატიისა და პლურალიზმის პრინციპების საწინააღმდეგო შეიძლება მიჩნეულიყო. შესაბამისად, ჩაითვა, რომ აკრძალვა მისაღწევი მიზნის არაპროპორციულია, ვერ აკმაყოფილებს „აუცილებელი სოციალური საჭიროების“ ტესტს და არღვევს მე-11 მუხლს⁵⁶⁷.

6.525 თურქეთის წინააღმდეგ შეტანილ რამდენიმე საქმეში სასამართლომ დაადგინა, რომ თურქეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ პარტიების ლიკვიდაცია წარმოადგენდა მე-11 მუხლით დაცულ უფლებაში არაპროპორციულ ჩარევას⁵⁶⁸. საქმეზე თურქეთის გაერთიანებული კომუნისტური პარტია და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*United Communist Party of Turkey and others v. Turkey*)⁵⁶⁹, სასამართლომ დაადგინა, რომ:

არავითარი გამართლება არ მოეძებნება პოლიტიკური ჯგუფისათვის ხელის შეშლას მხოლოდ იმის გამო, რომ მას სურს საჯაროდ განიხილოს ქვეყნის მოსახლეობის ნაწილის მდგომარეობა და მონაწილეობა მიიღოს ერის პოლიტიკურ ცხოვრებაში, იმისათვის რომ დემოკრატიული წესების შესაბამისად მოიძიოს ყველასათვის მისაღები გადაწყვეტილებები.

მიუხედავად ამისა, სასამართლომ კონვენციის მე-11 მუხლის დარღვევა არ დაადგინა საქმეზე რეფაჰ პარტისი (სოციალური კეთილდღეობის პარტია) და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Refah Partisi (the Welfare Party) and others v. Turkey*)⁵⁷⁰, სადაც სასამართლომ დაადგინა, რომ დემოკრატიული პრინციპების საფრთხის ქვეშ დაყენების გამო პარტიის ლიკვიდაციის გადაწყვეტილების „აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროების“ ტესტთან შესაბამისობის დადგენისას, ყურადღება უნდა მიექცეს შემდეგ გარემოებებს⁵⁷¹:

(1) არსებობდა თუ არა საკმარისი მტკიცებულება, რომ რისკი დემოკრატიისათვის, ასეთის არსებობის შემთხვევაში, იყო საკმარისად მყისიერი;

Welfare Party) and others v. Turkey), Nos. 41340/98, 41342/98, 41343/98 და 41344/98, 13.2.03, 102-ე პარ.

566 *Parti Nationaliste Basque – Organisation Régionale d'Iparralde საფრანგეთის წინააღმდეგ (Parti Nationaliste Basque – Organisation Régionale d'Iparralde v. France)*, No. 71251/01, 7.6.07, 47-ე პარ.

567 *ქრისტიან-დემოკრატიული სახალხო პარტია მოლდოვის წინააღმდეგ (Christian Democratic People's Party v. Moldova)*, No. 28793/02, 14.2.06.

568 თურქეთის გაერთიანებული კომუნისტური პარტია თურქეთის წინააღმდეგ (*United Communist Party of Turkey and others v. Turkey*), No. 19392/92, 30.1.98; სოციალისტური პარტია და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Socialist Party and others v. Turkey*), No. 21237/93, 25.5.98; თავისუფლებისა და დემოკრატიის პარტია (ოზდეპი) თურქეთის წინააღმდეგ (*Freedom and Democracy Party (Özdepi) v. Turkey*), No. 23885/94, 8.12.99; იაზარი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Yazar and others v. Turkey*), No. 22723-5/93, 9.4.02; დაიკლი დემოკრატიული პარტიის სახელით თურქეთის წინააღმდეგ (*Dicle on behalf of the DEP (Democratic Party) v. Turkey*, No. 25141/94, 10.12.02; თურქეთის სოციალისტური პარტია და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Socialist Party of Turkey (STP) and others v. Turkey*), No. 26482/95, 12.11.03; დემოკრატიისა და ცვლილების პარტია და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Democracy and Change Party and others v. Turkey*), Nos. 39210/98 და 39974/98, 26.4.05; ემეკ პარტისი და შენოლი თურქეთის წინააღმდეგ (*Emek Partisi and Şenol v. Turkey*), No. 39434/98, 31.5.05; დემოკრატიკ კიტლე პარტისი თურქეთის წინააღმდეგ (*Demokratik Kitle Partisi and Elai v. Turkey*), No. 51290/99, 3.5.07; ჰადეპი და დემირი თურქეთის წინააღმდეგ (*HADEP and Demir v. Turkey*), No. 28003/03, 14.12.10 (თურქეთის უშიშროების ძალების ქვეყნის სამხრეთ-აღმოსავლეთში განხორციელებული ქმედებების „ბინძურ ომად“ შეფასება არ აქვთ შესაბამისი ხალხს სიძულვილის, შურისძიების, დანაშაულის ჩადენის ან შეიარაღებული წინააღმდეგობის გაწევისაკენ).

569 No. 19392/92, 30.1.98, 57-ე პარ.

570 Nos. 41340/98, 41342/98, 41343/98 და 41344/98, 13.2.03. იხილეთ, აგრეთვე, კალიფატშტატი გერმანიის წინააღმდეგ (*Kalifatstaat v. Germany*), No. 13828/04, 11.12.06.

571 ზევით, 104-ე პარ.

- (2) პარტიის წევრებისა და ლიდერების ქმედებები და გამოსვლები მიეწერებოდა თუ არა პარტიას;
- (3) პოლიტიკური პარტიისათვის მიკუთვნებული ქმედებებისა და გამონათქვამებისგან მიიღება საზოგადოების მოწყობის ისეთი სურათი, რომელიც შეუთავსებელია „დემოკრატიული საზოგადოების“ პრინციპთან.

6.526 მაშინ როდესაც რეფაჰ პარტიის (Refah Partisi) საქმეში პალატამ დაადგინა, რომ ადგილი არ ჰქონდა მე-11 მუხლის დარღვევას, მისი მოსაზრება გაიყო ოთხი ხმით სამის წინააღმდეგ, დიდმა პალატამ კი ერთხმად გადაწყვიტა, რომ დარღვევას ადგილი არ ჰქონია. საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ პარტიის ლიკვიდაცია პროპორციულად მიიჩნეეს შემდეგი ფაქტორების გათვალისწინებით: ლიკვიდაციის პერიოდისათვის, პარტიას ჰქონდა ხელისუფლებაში მოსვლის დიდი შანსი; პარტიის აქტივისტებისა და ლიდერების გამონათქვამები და ქმედებები კანონიერად მიეწერებოდა მთლიანად პარტიას; პარტიის მიზანი, რომ შემოეღოთ რელიგიაზე დაფუძნებული სამართლებრივი სისტემების მრავალფეროვნება, შეუსაბამო იყო კონვენციასთან, ვინაიდან ის შეიცავდა რელიგიის ნიადაგზე დისკრიმინაციის ნიშნებს; შარიათის კანონების შემოღება წინააღმდეგობაში მოდის კონვენციის პრინციპებთან, ვინაიდან ის არ ითვალისწინებს პოლიტიკური პლურალიზმის პრინციპებს; ამასთან, შეინიშნებოდა ორპარტიანი გამონათქვამები ძალაუფლების ხელში ჩაგდების და მისი მოპოვების ძალისმიერი მეთოდების გამოყენების შესახებ. აღნიშნული გადაწყვეტილება საკამათოა, თუნდაც იმის გამო, რომ მის ლიკვიდაციამდე რეფაჰ პარტია მართლაც მოვიდა ხელისუფლებაში, შექმნა არა კოალიციური მთავრობა სხვა პარტიასთან და, შესაბამისად, მით უფრო მყარი დასაბუთება სჭირდებოდა მისი ლიკვიდაციის გადაწყვეტილებას, ვიდრე, მაგალითად, პარტიისა, რომელსაც არ მიუღწევია მსგავსი მანდატისათვის. საქმეში ჰერი ბატასუნა და ბატასუნა ესპანეთის წინააღმდეგ (Herri Batasuna and Batasuna v. Spain)⁵⁷², სასამართლომ ერთხმად დაადგინა, რომ მომჩივანი პოლიტიკური პარტიების ლიკვიდაციით არ დარღვეულა კონვენციის მე-11 მუხლი, ვინაიდან ისინი კავშირში იყვნენ ბასკეთის სეპარატისტულ ორგანიზაციასთან ETA-სთან. სასამართლოს არ ჰქონია რაიმე მიზეზი, რომ ეჭვი შეეტანა ესპანეთის უზენაესი სასამართლოს მიერ დადგენილ ფაქტებში, რომლითაც მტკიცდებოდა აღნიშნული პოლიტიკური პარტიების კავშირი ტერორისტულ ორგანიზაციასთან, აგრეთვე, ტერორიზმის სტრატეგიისათვის მათი მხარდაჭერა, რაც ზოგჯერ ძალის გამოყენების პირდაპირ მხარდაჭერასაც კი გულისხმობდა, შესაბამისად, საფრთხე ექმნებოდა დემოკრატიულ წყობას.

6.527 საქმეში Partidul Comunistilor (Nepecești) and Ungureanu რუმინეთის წინააღმდეგ (Partidul Comunistilor (Nepecești) and Ungureanu v. Romania)⁵⁷³, სასამართლომ დაადგინა, რომ PCN კომუნისტური პარტიისათვის⁵⁷⁴ რეგისტრაციაზე უარის თქმა მისი საქმიანობის დაწყებამდე (მიუხედავად რუმინეთის მიერ 1989 წლამდე განცდილი ტოტალიტარული კომუნიზმისა), წარმოადგენდა მე-11 მუხლში არაპროპორციულ ჩარევას. პარტიის მიერ გამოქვეყნებულ სტატიებში არაფერი მიუთითებდა პოლიტიკური მიზნებისათვის ძალადობის გამოყენების ან დემოკრატიის პრინციპების საწინააღმდეგო პოლიტიკის გატარების სურვილზე. ჩეხეთის შინაგან საქმეთა სამინისტროს მიერ ლიბერალური პარტიისათვის რეგისტრაციაზე უარის თქმა იმ მოტივით, რომ მისი მიზნები არაკონსტიტუციური იყო, არღვევდა კონვენციის მე-11 მუხლს საქმეში ლინკოვი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (Linkov v. Czech Republic)⁵⁷⁵. სასამართლომ დაადგინა, რომ არ არსებობდა არავითარი მტკიცებულება, რომ პარტიას არ უცდია

572 Nos. 25803/04 და 25817/04, 30.6.09. იხილეთ, აგრეთვე ეჩებერია, ბარენა არზა, *Nafarroako Autodeterminazio Bilgunea* და აიარაკო და სხვები ესპანეთის წინააღმდეგ (*Etxeberria, Barrena Arza, Nafarroako Autodeterminazio Bilgunea and Aiarako and others v. Spain*), Nos. 35579/03, 35613/03, 35626/03 და 35634/03, 30.6.09 (პირველი ოქმის მე-3 მუხლის დარღვევა არ დადგინდა).

573 No. 46626/99, 3.2.05.

574 კომუნისტების პარტია, რომელიც არ იყო რუმინეთის კომუნისტური პარტიის წევრი - ზევით 1-ლი პარ.

575 No. 10504/03, 7.12.06.

საქმიანობის დემოკრატიული და კანონიერი გზებით წარმართვა. 1989 წელს რეჟიმის ცვლილების შემდგომ ჩხეთში მიიღეს კანონმდებლობა, რომლითაც ცხადდებოდა, რომ კომუნისტურმა წყობამ დაარღვია ადამიანის უფლებები, და სასამართლომ მიიჩნია, რომ პარტიის მიზნის, „ტოტალიტარული რეჟიმების სამართლებრივი განგრძობადობის დარღვევის“ მიღწევა შესაძლებელი იქნებოდა კანონიერი გზით, კერძოდ, კომუნისტური ეპოქის პერიოდში ჩადენილი დანაშაულებისათვის დაუსჯელობის წინააღმდეგ აქციების გამართვის გზით.

უმცირესობის უფლებები, რელიგიური და სხვა სახის გაერთიანებები

6.528 ფუნქციონალური დემოკრატიისათვის პოლიტიკური პარტიების მნიშვნელობის პარალელურად, სასამართლომ, აგრეთვე, აღიარა სხვა ისეთი გაერთიანებების მნიშვნელობა, „რომლებიც იცავენ კულტურულ და სულიერ მემკვიდრეობას, იღვწიან სხვადასხვა სოციალურ-პოლიტიკური მიზნებისთვის, ავრცელებენ ან ასწავლიან რელიგიას, ეძიებენ ეთნიკურ იდენტობას ან განამტკიცებენ უმცირესობის ცნობიერებას“⁵⁷⁶. სასამართლომ აღნიშნა, რომ ქვეყნის რეგიონის მკვიდრებს უფლება აქვთ ჩამოაყალიბონ გაერთიანებები იმისათვის, რომ საზოგადოებას გააცნონ რეგიონისათვის დამახასიათებელი თავისებურებები – უმცირესობის ცნობიერების დაცვით, თავისთავად ვერ გამართლდება კონვენციის მე-11 მუხლით გათვალისწინებულ უფლებებში ჩარევა⁵⁷⁷.

6.529 საქმეზე სტანკოვი და United Macedonian Organisation Ilinden ბულგარეთის წინააღმდეგ (Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden)⁵⁷⁸, სასამართლომ დაუშვებლად მიიჩნია მომჩივანი უმცირესობის გაერთიანების დემონსტრაციის ხელშეშლისათვის გამოყენებული ღონისძიებები. განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, როდესაც არ არსებობდა ძალადობრივი ქმედების, ძალადობისკენ მოწოდების ან დემოკრატიული პრინციპების სხვაგვარად დარღვევის შესაძლო რისკი. სასამართლომ სტანკოვში (Stankov) განმეორებით აღნიშნა დემოკრატიისათვის პოლიტიკური გამოსვლების მნიშვნელობა⁵⁷⁹:

ის ფაქტი, რომ პირთა ჯგუფი ითხოვს ქვეყნის ტერიტორიის ნაწილის გამოყოფას – რის შედეგადაც ითხოვს ფუნდამენტურ კონსტიტუციურ და ტერიტორიულ ცვლილებებს – არ შეიძლება გახდეს გაერთიანებისათვის შეკრების აკრძალვის საფუძველი. საჯარო გამოსვლებსა და სიტყვებში ქვეყნის ტერიტორიის ცვლილების მოთხოვნა ავტომატურად არ წარმოადგენს საფრთხეს ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობისა და ეროვნული ინტერესებისათვის.

შეკრების თავისუფლება და მისი მეშვეობით საკუთარი მოსაზრების გამოხატვა წარმოადგენს დემოკრატიული საზოგადოების ფუნდამენტურ პრინციპს. დემოკრატიის აზრი მდგომარეობს იმაში, რომ პრობლემის გადაწყვეტა მოხდეს ღია დებატების გზით. თავისუფალი შეკრებისა და გამოხატვის თავისუფლების უფლებების უსაფუძვლო პრევენციული შეზღუდვა, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც სახეზეა ძალადობისაკენ მოწოდება ან დემოკრატიული პრინციპების უარყოფა – რაოდენ შოკისმომგვრელი და მიუღებელიც უნდა იყოს სახელმწიფოსათვის გამოთქმული მოსაზრებები ან შეხედულებები, რაოდენ უკანონო დაყენებული მოთხოვნები – დათვერ სამსახურს უწევს დემოკრატია და საფრთხის ქვეშ აყენებს მას.

კანონის უზენაესობაზე დამყარებულ დემოკრატიულ საზოგადოებაში, პოლიტიკურ შეხედულებებს, რომლებიც ეჭვქვეშ აყენებენ არსებულ წყობას და რომელთა განხორციელების

576 გორზელიკი და სხვები პოლონეთის წინააღმდეგ (*Garzelik and others v. Poland*), No. 44158/98, 17.2.04, 92-ე პარ. იხილეთ, აგრეთვე, თებეთი მუჰაფიზე ჩემიეთი და ისრაფილოვი აზერბაიჯანის წინააღმდეგ (*Tebieti Mühafize Cemiyeti and Israfilov v. Azerbaijan*), No. 37083/03, 8.10.09 (გარემოს დამცველი არასამთავრობო ორგანიზაციის ლიკვიდაცია).

577 სიდროპულოსი და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Sidiropoulos and others v. Greece*), No. 26695/95, 10.7.98, 44-ე პარ.

578 Nos. 29221/95 და 29225/95, 2.10.01.

579 ზევით, 97-3 პარ.

პოპულარიზაცია მიმდინარეობს მშვიდობიანი გზით, უნდა ჰქონდეს გამოხატვის საკმარისი საშუალებები, როგორც თავისუფალი შეკრების უფლებიდან, აგრეთვე, სხვა კანონიერი საშუალებებიდან გამომდინარე.

6.530 საქმეში „İzmir Savaş Karşıtları Derneği“ თურქეთის წინააღმდეგ (İzmir Savaş Karşıtları Derneği v. Turkey)⁵⁸⁰, სასამართლომ დაადგინა, რომ მომჩივანი ომის მოწინააღმდეგე ასოციაციისათვის შინაგან საქმეთა სამინისტროს მიერ დაწესებული წინარე ნებართვა საზღვარგარეთ შეხვედრებში მონაწილეობის მისაღებად, არ ჩათვლება კონვენციის მე-11 მუხლის მე-2 ნაწილით განსაზღვრულ კანონიერი მიზნის მისაღწევ საშუალებად (სასამართლომ უარყო მთავრობის პოზიცია, რომ მის ლეგიტიმურ მიზანს წარმოადგენდა ეროვნული ინტერესების ან საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვა).

6.531 სასამართლომ კონვენციის მე-11 მუხლის დარღვევა დაადგინა საქმეზე ოურანო ტოხო და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ (Ouranio Toxo and others v. Greece)⁵⁸¹, სახელმწიფოს მხრიდან მომჩივანი პოლიტიკური პარტიის მიმართ – რომლის მიზნებშიც შედიოდა საბერძნეთში მაკედონური უმცირესობის ინტერესების დაცვა – ჩადენილი მოქმედებებისა და უმოქმედობის ფაქტების გამო. პოლიციამ არა მარტო ჩამოხსნა დაფა, რომელზეც პარტიის სახელი მაკედონიურ ენაზე ეწერა, არამედ ადგილობრივი ხელისუფლების წარმომადგენლებმა წამოიწყეს სახალხო პროტესტი პარტიის წინააღმდეგ და პოლიციამ ვერ უზრუნველყო პარტიის შტაბბინის დაცვა შემდგომი თავდასხმებისაგან.

6.532 სასამართლოს წინაშე განსახილველ საკითხს საქმეზე „Association of Citizens Radko & Paunkovski“ იუგოსლავიის ყოფილი რესპუბლიკა მაკედონიის წინააღმდეგ (Association of Citizens Radko & Paunkovski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia)⁵⁸², წარმოადგენდა საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება მომჩივანი ასოციაციის ლიკვიდაციის შესახებ იმ მოტივით, რომ მისი ქმედებები რეალურად მიმართული იყო საკონსტიტუციო წესრიგის ძალადობრივი გზით დანგრევის, ეროვნული ან რელიგიური შუღლისა და შეუწყნარებლობის გაღვივების და მაკედონიელი ხალხის ეროვნული თვითშეგნების გამოხატვის ხელყოფისაკენ. სასამართლომ აღნიშნული ქმედება არაპროპორციულად ცნო, ვინაიდან არ იყო დადგენილი, რომ ასოციაცია მიზნის მიღწევისათვის გამოიყენებდა უკანონო ან არადემოკრატიულ მეთოდებს. სასამართლომ მიიჩნია, რომ მისი იდეოლოგია, სავარაუდოდ, გამოიწვევდა მოსახლეობას შორის შუღლს, მაგრამ საზოგადოებისა და სახელმწიფოსათვის რეალური საფრთხის არარსებობის გამო, აღნიშნული არ იყო საკმარისი ასოციაციის ლიკვიდაციის გამართლებისათვის⁵⁸³:

... თავისუფალი შეკრებისა და გამოხატვის თავისუფლების უფლებების უსაფუძვლო პრევენციული შეზღუდვა, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც სახეზეა ძალადობისაკენ მოწოდება ან დემოკრატიული პრინციპების უარყოფა – რაოდენ შოკისმომგვრელი და მიუღებელიც უნდა იყოს სახელმწიფოსათვის გამოთქმული მოსაზრებები ან შეხედულებები, რაოდენ უკანონო – დაყენებული მოთხოვნები – დათვურ სამსახურს უწევს დემოკრატიას და საფრთხის ქვეშ აყენებს მას.

6.533 გაერთიანებების რეგისტრაციისას წარმოქმნილი პრობლემები (მათ შორის, შეფერხებები)⁵⁸⁴, შესაძლებელია გახდეს კონვენციის მე-11 მუხლით გათვალისწინებული უფლების დარღვევის საფუძველი⁵⁸⁵. რელიგიური ორგანიზაციისათვის განმეორებით

580 No. 46257/99, 2.3.06.

581 No. 74989/01, 20.10.05.

582 No. 74651/01, 15.1.09.

583 ზევით 76-ე პარ.

584 მაგალითისათვის იხილეთ, რამზანოვა და სხვები აზერბაიჯანის წინააღმდეგ (*Ramazanova and others v. Azerbaijan*), No. 44363/02, 1.2.07.

585 მაგალითისათვის იხილეთ, ბოზგანი რუმინეთის წინააღმდეგ (*Bozgan v. Romania*), No. 25097/02, 11.10.07.

რეგისტრაციაზე უარის თქმა, რის შედეგადაც ორგანიზაციამ დაკარგა თავისი სამართლებრივი სტატუსი, მიჩნეულ იქნა 1-ლი და მე-9 მუხლების დარღვევად საქმეში ხსნის არმიის მოსკოვის განყოფილება რუსეთის წინააღმდეგ (*The Moscow Branch of the Salvation Army v. Russia*)⁵⁸⁶. ახალი კანონი მოითხოვდა ყველა რელიგიური დაწესებულებისაგან, რომ რეგისტრაციისათვის თავიდან ჩაებარებინათ წესდებები. სახელმწიფოს წარმომადგენლები ცდილობდნენ უარი გაემყარებინათ სხვადასხვა საფუძვლით, მათ შორის, იმ საბაბით, რომ ის „უცხო წარმომავლობისაა“ და რომ ორგანიზაცია იყო „გასამხედროებული დაჯგუფება“. ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ ადგილობრივი სასამართლოების გადაწყვეტილება იყო თვითნებური და რომ ხელისუფლების წარმომადგენლები არაკეთილსინდისიერად მოიქცნენ. მე-11 მუხლი დაირღვა საქმეში ჟეჩევი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Zhechev v. Bulgaria*)⁵⁸⁷, გაერთიანების რეგისტრაციაზე უარის თქმით, რომელიც მიზნად ისახავდა ბულგარეთის კონსტიტუციის გაუქმებას, მონარქიის აღდგენას და იუგოსლავიის ყოფილ რესპუბლიკა მაკედონიასთან საზღვრის გახსნას. მიჩნეულ იქნა, რომ მსგავსი მიზნები წინააღმდეგობაში არ მოდიოდა დემოკრატიის პრინციპთან და საფრთხეს არ უქმნიდა ქვეყნის ეროვნულ ინტერესებს⁵⁸⁸.

მიუხედავად ამისა, საქმეში გორზელიკი და სხვები პოლონეთის წინააღმდეგ (*Gorzelik and others v. Poland*)⁵⁸⁹, სასამართლომ არ დაადგინა მე-11 მუხლის დარღვევა მას შემდეგ, რაც სახელმწიფომ უარი განაცხადა გაერთიანების რეგისტრაციაზე, რომლის სახელწოდება იყო „ეროვნებით სილღიმილი ხალხის გაერთიანება“, რადგან აღნიშნული ორგანიზაცია მოითხოვდა სპეციფიკურ საარჩევნო პრივილეგიებს (კერძოდ კი, პარლამენტში მოხვედრისათვის საჭირო 5-პროცენტიანი ბარიერის გადალახვის ვალდებულებისაგან გათავისუფლებას). დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ ხელისუფლების წარმომადგენლების მხრიდან ორგანიზაციის წესდებებში ჩანაწერის „ეროვნული უმცირესობის ორგანიზაცია“ გამოყენების აკრძალვა არ იყო არაპროპორციული: ეს არ იყო „ყოველისმომცველი და უპირობო“ უარის თქმა, „მიმართული ორგანიზაციის მიერ დასახული კულტურული და პრაქტიკული მიზნების მიღწევის წინააღმდეგ“, არამედ მიზნად ისახავდა საარჩევნო სამართლის კონკრეტული პრობლემის გადაწყვეტას.

პროფკავშირები

- 6.534 კონვენციის 11-ე მუხლით გათვალისწინებული თავისუფალი გაერთიანების უფლების ფარგლებში გვხვდება პროფკავშირების შექმნის უფლება. მაგალითისათვის, თურქეთში საჯარო მოხელეებისათვის პროფკავშირების ჩამოყალიბების აკრძალვით დაირღვა კონვენციის მე-11 მუხლი⁵⁹⁰ და საქმეში მეთინ თურანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Metin Turan v. Turkey*)⁵⁹¹, სასამართლომ დაადგინა მე-11 მუხლის დარღვევა მას შემდეგ, რაც საჯარო მოხელე იძულების წესით გადაიყვანეს სხვა თანამდებობაზე მისი პროფკავშირში კანონიერი მოღვაწეობის გამო.
- 6.535 კონვენციის მე-11 მუხლი ხშირად არ განუმარტავთ პროფკავშირებთან მიმართებით, თუმცა სასამართლომ დაადგინა, რომ „ცოცხალი ინსტრუმენტის“ პრინციპიდან გამომდინარე, გაერთიანების უფლების ძირითადი ელემენტები განიცდის ევოლუციას, რაც

586 ხსნის არმიის მოსკოვის განყოფილება რუსეთის წინააღმდეგ (*The Moscow Branch of the Salvation Army v. Russia*), No. 72881/01, 5.10.06. აგრეთვე, იხილეთ მსგავსი გადაწყვეტილება საქმეზე მოსკოვის საინტოლოგიის ეკლესია რუსეთის წინააღმდეგ (*Church of Scientology Moscow v. Russia*), No. 18147/02, 5.4.07.

587 No. 57045/00, 21.6.07.

588 აგრეთვე იხილეთ, ბეკირ-ოსტა და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Bekir-Dusta and others v. Greece*), No. 35151/05, 11.10.07. (დასავლეთ თრაკიაში მუსლიმი უმცირესობის მიერ დაარსებული ორგანიზაციის რეგისტრაციაზე უარი დამფუძნებლების ზრახვებზე დაეყვების გამო).

589 No. 44158/98, 17.2.04.

590 თუმ ჰაბერ სენი და ჩინარი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tüm Haber Sen and Çınar v. Turkey*), No. 28602/95, 21.1.06; დემირ და ბაიქარა თურქეთის წინააღმდეგ (*Demir and Baykara v. Turkey*), No. 34503/97, 12.11.08.

591 No. 20868/02, 14.11.06.

კავშირშია შრომითი უფლებების განვითარებასთან⁵⁹². სასამართლომ განმარტა, რომ კონვენციის მე-11 მუხლი არ ადგენს პროფკავშირების უფლებრივი რეგულირების რაიმე განსაკუთრებულ წესს, როგორცაა გაფიცვის უფლება ან სახელმწიფოს მხრიდან კონსულტაციის გაწევის უფლება⁵⁹³. მიუხედავად ამისა, მე-11 მუხლი ადგენს პროფკავშირებისათვის მოსმენის ვალდებულებას⁵⁹⁴ და რომ მათ უნდა შეეძლოთ წევრების შრომითი ურთიერთობების დასაცავად სასამართლოში ჩივილი⁵⁹⁵. აღნიშნული უფლების შემადგენელი ნაწილია გაფიცვის მოწყობის უფლება (რომელიც შე-საძლებელია შეიზღუდოს კონკრეტული გარემოებების გათვალისწინებით). მე-11 მუხლი დაირღვა საქმეზე *Enerji Yapı-Yol Sen* თურქეთის წინააღმდეგ (*Enerji Yapı-Yol Sen v. Turkey*)⁵⁹⁶, გაფიცვასთან მიმართებით მომიჯნა პროფკავშირის წევრების მიმართ არაპროპორციული შეზღუდვების დაწესების გამო. მომიჯნა წარმოადგენდა საჯარო მოხელეების პროფკავშირს, რომლის რამდენიმე წევრის მიმართ – გაფიცვაში მონაწილეობის მიღების გამო – გამოიყენეს დისციპლინური პასუხისმგებლობა მას შემდეგ, რაც სახელმწიფომ აუკრძალა საჯარო მოხელეებს გაფიცვის ჩატარება ეროვნული მოქმედების დღეს (National Day of Action).

6.536 ამასთან, ბოლო წლებში, კოლექტიური შეთანხმების დადებასთან დაკავშირებით წარმოებული მოლაპარაკებები მოექცა სასამართლოს კონტროლის ქვეშ. საქმეში *ვილსონი, ჟურნალისტების ეროვნული პროფკავშირები და სხვები* გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Wilson, the National Union of Journalists and others v. UK*)⁵⁹⁷, სასამართლომ დაადგინა მე-11 მუხლის დარღვევა იმის გამო, რომ ეროვნული კანონმდებლობით, კოლექტიური ხელშეკრულების დადების მოლაპარაკებების პერიოდში დამსაქმებელს უფლება ჰქონდა გამოეთხოვა პროფკავშირების აღიარება და გაეკეთებინა დასაქმების უკეთესი შეთავაზებები იმ თანამშრომლებისათვის, რომლებიც არ იქნებოდნენ პროფკავშირებით წარმოდგენილი. სასამართლომ დაადგინა, რომ ეროვნული კანონმდებლობით დამსაქმებლის მიერ კოლექტიური შრომითი ხელშეკრულების დადების მოლაპარაკებებში მონაწილეობის მიღების ვალდებულების არარსებობა, ცალკე აღებული, არ არღვევდა კონვენციის მე-11 მუხლს. მიუხედავად ამისა, დამსაქმებელს შეეძლო ეფექტიანად შეეშალა ხელი ან ჩაეშალა პროფკავშირის მიერ საკუთარი წევრების ინტერესების დაცვის მცდელობა. შესაბამისად, დამსაქმებლისათვის უფლების მინიჭება, რომ ფინანსური წახალისების შეთავაზების გზით დამსაქმებულისათვის მოეთხოვა პროფკავშირების უფლებებზე უარის თქმა, არღვევდა კონვენციის მე-11 მუხლით გათვალისწინებულ დაცვის პოზიტიურ ვალდებულებებს. დიდი პალატა უფრო შორს წავიდა თავისი გადაწყვეტილებით საქმეზე *დემირ და ბაიქარა* თურქეთის წინააღმდეგ (*Demir and Baykara v. Turkey*)⁵⁹⁸, როდესაც დაადგინა, რომ შრომითი კანონმდებლობის განვითარების გათვალისწინებით, დამსაქმებელთან კოლექტიური შრომითი ხელშეკრულების დადების უფლება გახდა

592 დემირ და ბაიქარა თურქეთის წინააღმდეგ (*Demir and Baykara v. Turkey*), No. 34503/97, 12.11.08, 146-ე პარ.

593 შმიდტი და დაჰლსტრომი შვედეთის წინააღმდეგ (*Schmidt and Dahlström v. Sweden*), No. 5589/72, სერია ა, No. 21, 6.2.76, 36-ე პარ. იხილეთ, აგრეთვე, ოფშორული მუშების პროფკავშირების ფედერაცია ნორვეგიის წინააღმდეგ (*Federation of Off shore Workers' Trade Unions and others v. Norway*, No. 38190/97, 27.6.02 (სახელმწიფოს მიერ გაფიცვის აკრძალვა); სანჩეს ნავაქასი ესპანეთის წინააღმდეგ (*Sanchez Navajas v. Spain*), No. 57442/00, 21.6.01 (პროფკავშირის წარმომადგენლისათვის პროფკავშირების არჩევნების შესახებ ახალი კანონის შესწავლისათვის საჭირო დროის განმავლობაში მისთვის ხელფასის გადაუხდელობა – დაუშვებლად იქნა ცნობილი); შვედეთის ტრანსპორტის პროფკავშირები შვედეთის წინააღმდეგ (*Swedish Transport Workers' Union v. Sweden*), No. 53507/99, 30.11.04 (კონკრეტულ საკითხზე კოლექტიური ხელშეკრულების განუსაზღვრელი ვადით ძალაში დატოვების უფლებაზე უარი – დაუშვებლად იქნა ცნობილი).

594 შვედეთის მტორისტ მძღოლთა პროფკავშირი შვედეთის წინააღმდეგ (*Swedish Engine Drivers' Union v. Sweden*), No. 5614/72, სერია ა, No. 20, 6.2.76, მე-40 პარ.

595 ბელგიის პოლიციის ეროვნული პროფკავშირი ბელგიის წინააღმდეგ (*National Union of Belgian Police v. Belgium*), No. 4464/70, სერია ა, No. 9, 27.10.75, 39-ე პარ. იხილეთ, აგრეთვე, უნისონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*UNISON v. UK*), No. 53574/99, 10.1.02.

596 No. 68959/01, 21.4.09.

597 Nos. 30668/96, 30671/96 და 30678/96, 2.7.02.

598 No. 34503/97, 12.11.08.

პროფკავშირების ჩამოყალიბებისა და მასში გაწევრიანების უფლების აუცილებელი პირობა. აღნიშნულის გათვალისწინებით, საჯარო მოხელეთა პროფკავშირსა და ადგილობრივ მუნიციპალიტეტს შორის არსებული კოლექტიური ხელშეკრულების ex tunc გაუქმება (მას შემდეგ, რაც ის ორი წელი მოქმედებდა), წარმოადგენდა მე-11 მუხლით დაცული უფლებების უკანონო დარღვევას.

6.537 საქმეში დანილენკოვი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (Danilenkov and others v. Russia)⁵⁹⁹, სასამართლომ დაადგინა, რომ კონვენციის მე-11 და მე-14 მუხლები ითვალისწინებს დისკრიმინაციის აკრძალვას იმ შემთხვევაში, თუკი პირი უარს იტყვის პროფკავშირების მემკვიდრით საკუთარი თავის დაცვაზე – შესაბამისად, სახელმწიფომ უნდა მიიღოს ზომები, რათა არ მოხდეს პროფკავშირის წევრობის საფუძველზე პირის დისკრიმინაცია. საზღვაო პორტის კერძო კომპანიამ მიიღო ყველა ზომა, რათა თანამშრომლები არ გაწევრიანებულიყვნენ პორტის მუშათა პროფკავშირებში, მათ შორის, ხელფასის შემცირება, დისციპლინური სანქციები და სამსახურიდან გაშვება. ადგილობრივი კანონმდებლობა ითვალისწინებდა პროფკავშირების წევრობის ნიადაგზე დისკრიმინაციის ბლანკეტურ აკრძალვას. პრაქტიკაში კი, ეს დანაწესი არ გამოიყენებოდა, რადგან არ არსებობდა სამოქალაქო სამართლებრივი დაცვის გარანტიები, ხოლო სისხლის სამართლის საქმის აღძვრისთვის სავალდებულო იყო გონივრულ ეჭვს მიღმა პირდაპირი განზრახვის დამტკიცება, რომ კომპანია დისკრიმინაციას ეწეოდა პროფკავშირების წევრობის საფუძველზე. შესაბამისად, სისხლის სამართლის პროცესი არ დაწყებულა. სასამართლომ დაადგინა, რომ სახელმწიფომ დაარღვია კონვენციის მე-14 და მე-11 მუხლები, ვინაიდან არ შეუსრულებია მასზე დაკისრებული პოზიტიური ვალდებულებები, რომ მიეღო ეფექტიანი და ნათელი სასამართლო დაცვის საშუალების ზომები მსგავსი სახის დისკრიმინაციის წინააღმდეგ.

6.538 კონვენციის მე-11 მუხლი მოიცავს გაერთიანების ნეგატიურ უფლებასაც, რომელიც კრძალავს პროფესიულ გაერთიანებებში გაწევრიანების დაძალებას, რაც შეიძლება, აგრეთვე, მოიცავდეს პროფესიულ გაერთიანებებსა და პროფკავშირებს⁶⁰⁰. საქმე იანგი, ჯეიმსი და ვებსტერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Young, James and Webster v. UK)⁶⁰¹ შეეხებოდა მომჩივნების გათავისუფლებას იმისათვის, რომ ისინი ვერ გახდნენ იმ სამი პროფკავშირიდან ერთ-ერთის წევრი, რომელთაც ჰქონდათ დადებული შეთანხმება ბრიტანეთის რკინიგზასთან, რომ ეს უკანასკნელი სამსახურში მიიღებდა მხოლოდ მათ წევრებს. შესაბამისად, წევრობა იყო სამუშაოზე აყვანის პირობა. სასამართლომ დაადგინა, რომ მომჩივნების სამსახურიდან გათავისუფლებით დაშინება და მათზე იმ გაერთიანებაში გაწევრიანებისათვის განხორციელებული ზეწოლა, რომლის წევრობაც წინააღმდეგობაში მოდიოდა მათ შეხედულებებთან, წარმოადგენდა მე-11 მუხლის დარღვევას და აღნიშნულ უფლებაში არაპროპორციულ ჩარევას. მსგავსი გადაწყვეტილება მიიღო დიდი პალატის უმრავლესობამ საქმეზე სორენსენი და რასმუსენი დანიის წინააღმდეგ (Sørensen and Rasmussen v. Denmark)⁶⁰², რომელიც შეეხებოდა მხოლოდ პროფკავშირის წევრების სამსახურში მიღების წინარე ხელშეკრულებების დადების საკითხს დანიის კერძო სექტორში. სასამართლომ დაადგინა, რომ ევროსაბჭოს წევრ ქვეყნებში ძალზედ მცირე მხარდაჭერა ჰქონდა შრომითი ხელშეკრულებების დადების პრაქტიკას მხოლოდ პროფკავშირის წევრებთან. კონვენციის მე-11 მუხლის დარღვევას ჰქონდა ადგილი საქმეზე ვორდურ ოლაფსონი ისლანდიის წინააღმდეგ (Vörður Ólafsson v. Iceland)⁶⁰³, ვინაიდან მომჩივანი, ოსტატი შვენებელი, კანონმდებლობით ვალდებული იყო გადაეხადა „ინდუსტრიული მოსაკრებელი“ კერძო ინდუსტრიული ფედერაციისათვის, რომლის წევრიც თავად არ იყო. მსგავსი

599 No. 67336/01, 30.7.09.

600 მაგალითისათვის იხილეთ, სიგურიონსონი ისლანდიის წინააღმდეგ (Sigurjónsson v. Iceland), No. 16130/90, სერია ა, No. 264, 30.6.93.

601 Nos. 7601/76 და 7807/77, სერია ა, No. 44, 26.6.81.

602 Nos. 52562/99 და 52620/99, 11.1.06.

603 No. 20161/06, 27.4.10.

გადასახადის დაწესება ჩაითვალა უკანონოდ, ვინაიდან ეროვნული კანონმდებლობა გაურკვევლად აყალიბებდა ფედერაციის უფლებამოსილებებს და, აგრეთვე, არ არსებობდა გამჭვირვალობისა და შეტანილი თანხის დახარჯვის ზედამხედველობის მექანიზმი.

- 6.539 სასამართლომ დაადგინა, რომ პროფკავშირებს გააჩნიათ წევრების შერჩევის უფლება⁶⁰⁴.

მე-11 მუხლი არ შეიძლება განიმარტოს იმგვარად, რომ ასოციაციები და ორგანიზაციები ვალდებული არიან მიიღონ ყველა, ვისაც კი წევრობა მოესურვება. მაშინ როდესაც ასოციაციები იქმნება საერთო ფასეულობებისა და იდეალების მქონე პირების მიერ, რომელთაც სურთ მიაღწიონ საერთო მიზნებს. კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგებოდა თვით დაცული უფლების არსებობის საკითხი, თუკი ამ პირებს არ ექნებოდათ საკუთარი წევრობის გაკონტროლების შესაძლებლობა.

- 6.540 საქმეში Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen (ASLEF) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen (ASLEF) v. UK)⁶⁰⁵, მომჩივანი პროფკავშირის განცხადებით, მას ხელი ეშლებოდა ერთ-ერთი წევრის გარიცხვაში, რომელიც წარმოადგენდა რადიკალი მემარჯვენე ბრიტანეთის ნაციონალური პარტიის წევრს. შიდა სასამართლო პროცესის დროს, შრომითი დავების ტრიბუნალმა დაადგინა, რომ პროფკავშირის შეიძლო გაერიცხა წევრი მისი ქმედებების გამო, მაგრამ არა მისი პოლიტიკური პარტიის წევრობის გამო. სასამართლომ ერთხმად დაადგინა, რომ მე-11 მუხლი დაირღვა, ვინაიდან პროფკავშირს გააჩნია საკუთარი წევრების შერჩევის უფლება და რომ წევრის პოლიტიკური შეხედულებები ფუნდამენტურად ეწინააღმდეგებოდა პროფკავშირის შეხედულებებს. პროფკავშირი არ მოქცეულა არაგონივრულად ან უხეშად და გარიცხვა არ შეუქმნიდა აღნიშნულ პიროვნებას რაიმე პრობლემას.

სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-11 მუხლი ეხება სახელმწიფოს, „როგორც დამსაქმებელს“, მიუხედავად იმისა, დაქირავებულებთან ურთიერთობა წესრიგდება კერძო თუ საჯარო სამართლით⁶⁰⁶.

საჯარო მოხელეები

- 6.541 კონვენციის მე-11 მუხლის მე-2 ნაწილი ცალსახად ანიჭებს სახელმწიფოს უფლებამოსილებას, დააწესოს „კანონიერი შეზღუდვები“ პოლიციის, შეიარაღებული ძალების და სახელმწიფო ადმინისტრაციის წარმომადგენლების მიერ მე-11 მუხლის 1-ლი ნაწილით გათვალისწინებული უფლებების განხორციელებაზე. ეს უკანასკნელი ცნება ვიწროდ არის განმარტებული საქმეში ფოგტის გერმანიის წინააღმდეგ (Vogt v. Germany)⁶⁰⁷, სადაც სასამართლომ ღიად დატოვა საკითხი იმის შესახებ, მოიცავდა თუ არა აღნიშნული ტერმინი მასწავლებლებსაც. ფოგტის (Vogt) საქმეში, მომჩივანი მასწავლებლის სამსახურიდან გათავისუფლება იმის გამო, რომ მან უარი განაცხადა გერმანიის კომუნისტური პარტიისაგან საკუთარი თავის დისტანცირებაზე, სასამართლომ მიიჩნია კონვენციის მე-11 მუხლში არაპროპორციულ ჩარევად. ტერმინს „კანონიერი შეზღუდვები“ გააჩნია იგივე მნიშვნელობა, რაც გააჩნიათ ტერმინებს „გათვალისწინებული კანონით“, „დადგენილი კანონით“, აღნიშნული ტერმინი, აგრეთვე, ითვალისწინებს ადგილობრივ

604 „Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen (ASLEF)“ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen (ASLEF) v. UK), No. 11002/05, 27.2.07, 39-ე პარ.

605 No. 11002/05, 27.2.07.

606 მაგალითისათვის იხილეთ შმიდტი და დაჰლსტრომი შვედეთის წინააღმდეგ (Schmidt and Dahlström v. Sweden), No. 5589/72, სერია ა, No. 21, 6.2.76, 33-ე პარ.

607 No. 17851/91, სერია ა, No. 323, 26.9.95. სკოლის თანამშრომლის რელიგიის ნიადაგზე გათავისუფლების მაგალითისათვის იხილეთ ივანოვა ბულგარეთის წინააღმდეგ (Ivanova v. Bulgaria), No. 52435/99, 12.4.07 (მე-9 მუხლის დარღვევა).

კანონმდებლობასთან შესაბამისობას და განჭვრეტადობის გარკვეულ ხარისხსაც⁶⁰⁸ (იხილეთ ზევით ნ. 345).

- 6.542 საქმეზე NF იტალიის წინააღმდეგ (NF v. Italy)⁶⁰⁹, სასამართლომ ოთხი ხმით სამის წინააღმდეგ, დაადგინა მე-11 მუხლის დარღვევა, მაგისტრატი მოსამართლის წინააღმდეგ მასონური ლოჟის წევრობის გამო დისციპლინური სამართალწარმოების დაწყებისთვის. ეროვნული კანონმდებლობა არ იყო სათანადოდ ნათლად ჩამოყალიბებული, რომ პირს (კანონის ისეთ კარგი მცოდნესაც კი, როგორც მომჩივანი იყო) განეჭვრეტა, რომ მსგავს შემთხვევებში ადგილი ექნებოდა დისციპლინურ სანქციებს. მსგავსი გადაწყვეტილება მიიღო დიდმა პალატამ საქმეზე (თერთმეტი ექვსის წინააღმდეგ) მაესტრი იტალიის წინააღმდეგ (Maestri v. Italy)⁶¹⁰. საჯარო მოხელეობის კანდიდატებისათვის დაკისრებული ვალდებულება, რომ მათ განეცხადებინათ, რომ ისინი არ არიან მასონთა ლოჟის წევრები, ცნობილ იქნა მე-11 მუხლით დაცულ უფლებაში არაპროპორციულ ჩარევად⁶¹¹.

608 რეკენი უნგრეთის წინააღმდეგ (*Rekvenyi v. Hungary*), No. 25390/94, 20.5.99, 59-ე პარ.

609 No. 37119/97, 2.8.01.

610 No. 39748/98, 17.2.04. ხუთი განსხვავებული აზრის მქონე მოსამართლე (ბონელო, იუნგვიერტი, სტრაუნიკა, ბირსანი და დელ ტუფო) ამტკიცებდა *inter alia*, რომ მომჩივანმა იცოდა, ან გონივრულობის ფარგლებში უნდა სცოდნოდა მასონური ლოჟის წევრობის შედეგები; მას არ დაუყენებია კანონის განჭვრეტადობის საკითხი ადგილობრივ სასამართლოებში; იტალიის სასამართლოები უკეთეს მდგომარეობაში იყვნენ, რომ განემარტათ იტალიური კანონმდებლობა: „უმრავლესობის გადაწყვეტილებამ საერთოდ არ გაითვალისწინა სუბსიდიარობის პრინციპი (აგრეთვე „მეთხე ინსტანციისა“ და თავისუფალი შეფასების არის პრინციპები), რომლებიც ასე მნიშვნელოვანია კონვენციის ჯეროვანი გამოყენებისათვის“.

611 „Grande Oriente d'Italia de Palazzo Giustiniani“ იტალიის წინააღმდეგ (Grande Oriente d'Italia de Palazzo Giustiniani v. Italy), No. 35972/97, 2.8.01; „Grande Oriente d'Italia de Palazzo Giustiniani“ იტალიის წინააღმდეგ (ნომერი 2) (Grande Oriente d'Italia de Palazzo Giustiniani v. Italy) (No. 2), No. 26740/02, 31.5.07; სივერი და კიელინი იტალიის წინააღმდეგ (Siveri and Chiellini v. Italy), No. 13148/04, 3.6.08.

მუხლი 12: ქორწინების უფლება

6.543 მე-12 მუხლის თანახმად,

საქორწინო ასაკის მამაკაცსა და ქალს აქვთ ქორწინებისა და ოჯახის შექმნის უფლება ეროვნული კანონის შესაბამისად, რომელიც აწესრიგებს ამ უფლების განხორციელებას.

6.544 სასამართლომ ხაზი გაუსვა იმ გარემოებას, რომ აღნიშნული მუხლის გამოყენებისას სახელმწიფოები საკმაოდ დიდი თავისუფლებით სარგებლობენ¹:

მე-12 მუხლი პირდაპირ მიუთითებს ეროვნულ კანონმდებლობაზე ქორწინების სამართლებრივი მოწესრიგებისთვის. ქორწინების საკითხთან დაკავშირებული მგრძნობიარე მორალური არჩევანის, ბავშვთა უფლებების დაცვისა და ოჯახური გარემოს მხარდაჭერის მიზნებიდან გამომდინარე, სასამართლომ არ უნდა იქცაროს, რომ საკუთარი გადაწყვეტილებით ჩაანაცვლოს ეროვნული ორგანოების როლი, რომელთაც ყველაზე უკეთ შეუძლიათ საზოგადოების საჭიროებების შეფასება და მათ საპასუხოდ მოქმედება.

6.545 ზემოაღნიშნულის შესაბამისად, მე-12 მუხლი ვიწროდ განიმარტება. მე-12 მუხლი ყოველთვის მე-8 მუხლით დაცულ პირადი და ოჯახური ცხოვრების პატივსაცემასთან ერთად უნდა იქნეს განხილული. მე-12 მუხლის გამოყენებისას სასამართლო იცავს „საპირისპირო ბიოლოგიური სქესის მქონე პირთა შორის ტრადიციულ ქორწინებას“ და ადგენს, რომ მე-12 მუხლის ძირითადი მიზანია დაიცვას ქორწინება, როგორც ოჯახის საფუძველი². მე-12 მუხლი არ განიმარტება, როგორც ერთსქესიანი ქორწინების ნების დამრთავი დებულება. საქმეში შალკი და კოპფი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Schalk and Kopf v. Austria*)³, სასამართლომ აღნიშნა, რომ ევროკავშირის ფუნდამენტურ უფლებათა ქარტიის მე-9 მუხლში⁴ სიტყვები „მამაკაცი“ და „ქალი“ გამოთვრებულია, რაც სახელმწიფოებს აძლევს შესაძლებლობას გადაწყვიტონ, სურთ თუ არა ერთსქესიანი ქორწინების დაშვება. აღნიშნულის გათვალისწინებით, სასამართლომ დაასკვნა, რომ მე-12 მუხლით განმტკიცებული ქორწინების უფლება ყოველთვის არ უნდა იქნეს დავიწროებული საპირისპირო სქესის პირთა შორის ქორწინებაზე. თუმცა სასამართლომ, ასევე, აღნიშნა, რომ მე-12 მუხლი არ ავალდებულებს სახელმწიფოებს, ერთსქესიან წყვილებს მიანიჭონ ქორწინების უფლება.

6.546 ტრანსსექსუალებთან დაკავშირებულ საქმეთა სერიაში, თავდაპირველად სასამართლო განმარტავდა, რომ მე-12 მუხლი არ აძლევს უფლებას პირს, რომელმაც სქესი ოპერაციის შემდგომ შეიცვალა, დაქორწინდეს ოპერაციის შემდგომი მდგომარეობით საპირისპირო სქესის წარმომადგენელზე⁵. თუმცა საქმეებში გუდვინი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Goodwin v. UK*)⁶ და ი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*I v. UK*)⁷ სასამართლოს დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ ტრანსსექსუალებისთვის საპირისპირო სქესის პირთან ქორწინების აკრძალვა სქესის შეცვლის ოპერაციის შემდგომ ყველა

1 ბ და ლ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*B and L v. UK*), No. 36536/02, 13.9.05, პარ. 36.

2 რიხი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Rees v. UK*), No. 9532/81, სერია ა, No. 106, 17.10.86 და შეფილდი და ჰორშამი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Sheffield and Horsham v. UK*), Nos. 22985/93 და 23390/94, 30.7.98, პარ. 66.

3 No. 30141/04, 24.6.10.

4 ქარტიის მე-9 მუხლის მიხედვით: „ქორწინებისა და ოჯახის შექმნის უფლება უზრუნველყოფილია ეროვნული კანონის შესაბამისად“.

5 იხ. მაგ. კოსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Cossey v. UK*), No. 10843/84, სერია ა, No. 184, 27.9.90; შეფილდი და ჰორშამი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Sheffield and Horsham v. UK*), Nos. 22985/93 და 23390/94, 30.7.98.

6 No. 28957/95, 11.7.02.

7 No. 25680/94, 11.7.02.

შემთხვევაში, არღვევს ქორწინების უფლების არსს. სასამართლომ განმარტა⁸:

მე-12 მუხლი იცავს ქალისა და მამაკაცის ფუნდამენტურ უფლებას, რომ დაქორწინდნენ და შექმნან ოჯახი. უფლების მეორე ასპექტი არ არის პირველი ასპექტის წინაპირობა: თუკი წყვილს არ შეუძლია ჩასახვის ან მშობლობა გაუწიოს ბავშვს, ეს თავისთავად არ ართმევს მათ უფლებას, რომ ისარგებლონ მოცემული დანაწესის პირველი ნაწილით.

სასამართლომ აღიარა, რომ, მართალია, მე-12 მუხლის პირველი წინადადება პირდაპირ მიუთითებს ქალისა და მამაკაცის უფლებას ქორწინებაზე, სასამართლო „არ არის დარწმუნებული, რომ მოცემული საქმის განხილვის დროისთვის სქესზე მითითებისას აღნიშნული ცნებები წმინდად ბიოლოგიურ კრიტერიუმებს უნდა ეყრდნობოდეს“⁹.

6.547 მე-12 მუხლის მიხედვით, ქორწინების უფლების გამოყენება წევრ სახელმწიფოთა ეროვნულ კანონმდებლობაზე დამოკიდებული; თუმცა უფლების შეზღუდვა იმდენად არ უნდა ავიწროებდეს ან აკნინებდეს მას, რომ უფლების არსი მთლიანად შეილახოს. შესაბამისად, შეზღუდვები ქორწინების უფლებაზე – მაგალითად, პროცედურული ან ქმედუნარიანობასა თუ ასაკთან დაკავშირებული მოთხოვნები – უნდა შეფასდეს პროპორციულობის ტესტის შესაბამისად.

6.548 სახელმწიფოების მხრიდან „ფიქტიური ქორწინების“ პრევენცია გამართლებულია; ასეთი ქორწინება მხოლოდ საიმიგრაციო წესების გვერდის ასახვევად გამოიყენება¹⁰. საქმეში ო'ლონოგი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (O'Donoghue and others v. UK)¹¹ კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგა ქორწინების წინაპირობები მესამე ქვეყნის მოქალაქეთათვის, რაც მათთვის სახელმწიფო ნებართვის სერტიფიკატის გაცემის სქემას ითვალისწინებდა¹². სასამართლომ აღნიშნა, რომ პირობების დაწესება იმის დასადგენად, არის თუ არა ქორწინება ფიქტიური, ყველა შემთხვევაში არ არღვევს კონვენციას. თუმცა მოცემულ შემთხვევაში ნებართვის სერტიფიკატი მე-12 მუხლს ეწინააღმდეგებოდა სამი მიზეზის გამო. პირველი: სერტიფიკატის გაცემა არ ეფუძნებოდა მხოლოდ შეთავაზებული ქორწინების ნამდვილობას (არამედ, ეფუძნებოდა საიმიგრაციო სტატუსს). მეორე: სქემის მიხედვით, კონკრეტულ კატეგორიაში მოხვედრილ პირებს ერთმნიშვნელოვნად ეკრძალებოდათ ქორწინება, ხოლო ასეთი აკრძალვის ებოდა საიმიგრაციო სტატუსს). მეორე: სქემის მიხედვით, კონკრეტულ კატეგორიაში მოხვედრილ პირებს ერთმნიშვნელოვნად ეკრძალებოდათ ქორწინება, ხოლო ასეთი აკრძალვისა და რადგან სქემა არ გამოიყენებოდა ინგლისის ეკლესიაში განხორციელებულ ქორწინებათა მიმართ, სქემა იყო დისკრიმინაციული რელიგიის საფუძველზე. შესაბამისად, დაირღვა მე-14 მუხლი მე-12 და მე-9 მუხლებთან ერთად.

6.549 ქორწინების უფლების სხვაგვარი საკანონმდებლო შეზღუდვები შესაძლოა ემსახურობდეს საჯარო ინტერესს; მაგალითად, ისეთი შეზღუდვები, რაც შეეხება თანხმობის გამოხატვას, ნათესაური კავშირის ხარისხს ან ბიგამიის პრევენციას. საქმეში ბ და ლ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (B and L v. UK), დადგინდა მე-12 მუხლის დარღვევა იმის გამო, რომ ეროვნული კანონი კრძალავდა სიდერ/მამამთილისა და რძლის/სიძის ქორწინებას (გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ორივე მათგანის მეუღლე გარდაცვლილი იყო)¹³. მოცემული დანაწესი მომჩივნებს (მამამთილი და რძალი)

8 No. 28957/95, 11.7.02, პარ. 98.

9 იქვე, პარ. 100. საქმეებში R და F გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (R and F v. UK) (No. 35748/05, 28.11.06) და პერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Parry v. UK) (No. 42971/05, 28.11.06), სასამართლომ დაუშვებლად ცნო ორი ქმრის საჩივარი, რომელთაც სქესის შეცვლის ოპერაცია გაიკეთეს დაქორწინების შედგომ, მაგრამ კანონი არ აძლევდათ სქესის სრულად აღიარების შესაძლებლობას, როდესაც მათ ქორწინებაში დარჩნა სურდათ.

10 იხ. მაგ. ფრასიკი პოლონეთის წინააღმდეგ (Frasik v. Poland), No. 22933/02, 5.1.10, პარ. 89.

11 No. 34848/07, 14.12.10.

12 თავშესაფრისა და იმიგრაციის შესახებ 2004 წლის აქტის მე-19 თავის (მომჩივანთა მიმართ მოპყრობა და ა.შ.) მიხედვით.

13 ბ და ლ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (B and L v. UK), No. 36536/02, 13.9.05.

ართმევდა ქორწინების შესაძლებლობას, როდესაც ისინი უკვე ერთად ცხოვრებდნენ თითოეულის წინა ქორწინების შეწყვეტის შემდგომ. მართალია, მითითებულ კანონმდებლობას ჰქონდა ლეგიტიმური მიზანი, მაგრამ ის ვერ ახდენდა აღნიშნული ტიპის ურთიერთობათა პრევენციას (არ არსებობდა სიდედრ/მამამთილისა და რძლის/სიძის ქორწინების გარეშე ურთიერთობების მაინკრიმინირებული ნორმები). ამასთანავე, აღნიშნული კანონმდებლობიდან გამონაკლისები დაიშვებოდა პარლამენტის აქტით.

6.550 სასამართლომ არაერთხელ აღნიშნა, რომ პატიმრებს აქვთ ქორწინების უფლება: „პირადი თავისუფლება არ არის ქორწინების უფლებით სარგებლობის წინაპირობა“¹⁴. მომჩივანი საქმეში ფრასიკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Frasik v. Poland*)¹⁵ მიუთითებდა, რომ რაიონულმა სასამართლომ მას აუკრძალა ქორწინება, როდესაც მას წინასწარი პატიმრობა ჰქონდა შეფარდებული. მომჩივანს სურდა იმ ქალბატონზე დაქორწინება, ვინც მის წინააღმდეგ ჩიოდა გაუპატიურებისა და ცემის გამო – თუმცა ამის შემდეგ მომჩივანი და ქალბატონი შერიგდნენ. მოსამართლეს სურდა თავიდან აეცილებინა აღნიშნულ პირთა ქორწინება, რათა ქალბატონს არ მისცემოდა უფლება, არ მიეცა ჩვენება მომჩივანის წინააღმდეგ. მოსამართლემ, ასევე, ჩათვალია, რომ წინასწარი დაკავების დაწესებულება არ იყო შესაფერისი ადგილი ქორწინებისთვის და ეჭვქვეშ დააყენა წყვილის განზრახვები. როგორც უზენაესმა, ასევე, ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ მიიჩნიეს, რომ მომჩივნის მე-12 მუხლით დაცულ უფლებაში ასეთი ჩარევა არის არაპროპორციული და თვითნებური. მსგავსი შედეგი დადგა საქმეში იარემოვიცი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Jaremovitz v. Poland*)¹⁶, სადაც სახელმწიფო ორგანოებმა თვითნებურად მოიხმეს სხვადასხვა სუბიექტური გარემოება, რათა ხელი შეეშალათ ქორწინებისთვის ორ პატიმარს შორის, რომელთაგან ერთ-ერთი იყო მომჩივანი. სახელმწიფო ორგანოებმა მიიჩნიეს, რომ აღნიშნულ პატიმართა ურთიერთობა იყო „მედაპირული“ და ის „უკანონოდ“ განვითარდა.

6.551 მე-12 მუხლი იცავს ხელახლა დაქორწინების უფლებას¹⁷, თუმცა არ ადგენს განქორწინების უფლებას¹⁸. საქმეში სელიმი კვიპროსის წინააღმდეგ (*Selim v. Cyprus*)¹⁹ სასამართლომ დასაშვებად ცნო საჩივარი მე-8 და მე-12 მუხლებთან დაკავშირებით, სადაც მომჩივანი მიუთითებდა, რომ ეროვნული კანონმდებლობის მიხედვით, კვიპროსში მცხოვრებ მუსლიმ თურქ კვიპროსელს არ ჰქონდა სამოქალაქო ქორწინების უფლება. შემდგომში ეს საქმე მორიგებით დასრულდა²⁰. მორიგების ერთ-ერთი საფუძველი იყო ის გარემოება, რომ ცვლილებები შევიდა ქორწინების აქტში და ამ უკანასკნელმა მოიცვა საზოგადოების თურქული ნაწილის წევრებიც. დამატებით, პარლამენტში შევიდა ახალი კანონპროექტი, რომელიც ყველა კვიპროსელს თანაბრად შეეხებოდა წარმოშობის მიუხედავად.

მუხლი 13: სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი საშუალების უფლება

6.552 მე-13 მუხლი ადგენს:

ყველას, ვისაც დაერღვა ამ კონვენციით გათვალისწინებული უფლებები და თავისუფლებები, უნდა ჰქონდეს სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი საშუალება ეროვნული ხელისუფლებისაგან, თუნდაც ეს დარღვევა ჩაიდინოს პირმა, რომელიც სამსახურებრივ უფლებამოსილებას ახორციელებდა.

14 ფრასიკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Frasik v. Poland*), No. 22933/02, 5.1.10, პარ. 91. იხ., ასევე, ჰამერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Hamer v. UK*), No. 7114/75, 13.10.77.

15 No. 22933/02, 5.1.10.

16 No. 24023/03, 5.1.10.

17 მაგალითად, ფ შვეიცარიის წინააღმდეგ (*F v. Switzerland*), No. 11329/85, სერია ა, No. 128, 18.12.87.

18 ჯონსტონი და სხვები ირლანდიის წინააღმდეგ (*Johnston and others v. Ireland*), No. 9697/82, სერია ა, No. 112, 18.12.86, პარ. 51-4.

19 No. 47293/99, 16.7.02

20 სელიმი კვიპროსის წინააღმდეგ (*Selim v. Cyprus*), No. 47293/99, 16.7.02.

- 6.553 მე-13 მუხლი უზრუნველყოფს სამართლებრივი დაცვის ეფექტიან საშუალებას ეროვნულ სახელმწიფო ორგანოთა წინააღმდეგ ყველასთვის, ვინც ამტკიცებს, რომ მისი კონვენციით გათვალისწინებული უფლებები და თავისუფლებები დაირღვა²¹. მოცემული მუხლი პირდაპირ მიუთითებს, რომ სამართლებრივი დაცვის საშუალება ხელმისაწვდომი უნდა იყოს მათ წინააღმდეგაც, ვინც სამსახურებრივი უფლებამოსილების ფარგლებში მოქმედებს. მიიჩნევა, რომ მე-13 მუხლი „პირდაპირ მიუთითებს“ სახელმწიფოებს, რომ ისინი ვალდებული არიან დაიცვან ადამიანის უფლებები – უპირველეს ყოვლისა – საკუთარ სამართლებრივ სისტემაში²². აღნიშნული მუხლის მიზანია, პირს შვება მიანიჭოს ეროვნულ დონეზე მანამ, სანამ მას ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის საერთაშორისო მექანიზმის გამოყენება მოუწევს²³. შესაბამისად, მე-13 მუხლი ითხოვს დანაწესს სამართლებრივი დაცვის ეროვნული საშუალების შესახებ, რაც კომპეტენტურ შიდასახელმწიფოებრივ ორგანოს აძლევს შესაძლებლობას, განიხილოს კონვენციის შესაბამისი საჩივრის შინაარსი და პირს შესთავაზოს გადაჭრის სათანადო გზა.
- 6.554 სამართლებრივი დაცვის საშუალება, რომელსაც მე-13 მუხლი ითხოვს, არ გულისხმობს დაცვის საშუალების ხელმისაწვდომობას მაინცდამაინც სასამართლოს მხრიდან (იხილეთ ქვემოთ). ასეთი საშუალება „ეფექტიანი“ უნდა იყოს როგორც პრაქტიკულად, ასევე სამართლებრივად; განსაკუთრებით იმ კონტექსტში, რომ მის გამოყენებას მოპასუხე სახელმწიფო ორგანოებმა მოქმედებით ან უმოქმედობით დაუსაბუთებლად არ უნდა შეუშალონ ხელი²⁴. მაგალითად, საქმე ალ-საადუნი და მუფდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Al-Saadoon and Mufdhi v. UK)²⁵ შეეხება 2003 წელს ბრიტანეთის შეიარაღებული ძალების მიერ მომჩივანთა დაკავებას სამხრეთ ერაყში და შემდგომ მათ გადაცემას ერაყის სახელმწიფო ორგანოებისათვის. მომჩივნებმა წარმატებით იდავეს, რომ დაირღვა სასამართლოს რეგლამენტის 39-ე წესი დროებითი ღონისძიების შესახებ, ასევე, დაირღვა მე-13 და 34-ე მუხლები, რადგან მომჩივანთა სამხრეთ ერაყის სახელმწიფო ორგანოებისთვის გადაცემისას, მათ არ ჰქონდათ ღირსეულობა პალატაში საჩივრის წარდგენის შესაძლებლობა.
- 6.555 მე-13 მუხლი არ ითხოვს შიდასამართლებრივი დაცვის ეფექტიან საშუალებას მოცემული კონვენციით დაფარულ ნებისმიერ პრობლემურ საკითხზე. ასეთი საშუალება ხელმისაწვდომი უნდა იყოს მაშინ, როდესაც დგება კონვენციით გათვალისწინებული რომელიმე უფლების სავარაუდო დარღვევის საკითხი²⁶. მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ მე-13 მუხლის სიტყვასიტყვითი შემადგენლობის მიუხედავად, კონვენციის რომელიმე სხვა მუხლის დარღვევა არ არის მე-13 მუხლის დარღვევის დადგენის აუცილებელი წინაპირობა²⁷. სასამართლოს არ განუმარტავს სავარაუდო დარღვევის ცნება, ის უნდა შეფასდეს კონკრეტული საქმის ფაქტებისა და სადავო სამართლებრივი საკითხების ბუნებიდან გამომდინარე²⁸. მე-13 მუხლი უზრუნველყოფს სათანადო ფორუმის არსებობას, რომლის მეშვეობითაც ხელმისაწვდომი უნდა იყოს სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი საშუალება. ცხადია, არ არსებობს ვალდებულება, რომ მომჩივნის მოთხოვნა უსათუოდ უნდა დაკმაყოფილდეს. მე-13 მუხლი არ უზრუნველყოფს სამართლებრივი დაცვის საშუალებას ეროვნული კანონმდებლობის გასაჩივრების შესაძლებლობის

21 კლასი და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ (Klass and others v. Germany), სერია ა, No. 28, 6.9.78, პარ. 64.

22 კუდლა პოლონეთის წინააღმდეგ (Kudla v. Poland), No. 30210/96, 26.10.00, პარ. 152.

23 „ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მოსამზადებელი სამუშაოების“ კრებული, ტომი II, გვ. 485, 490 და ტომი III, გვ. 651; კუდლა პოლონეთის წინააღმდეგ (Kudla v. Poland), No. 30210/96, 26.10.00, პარ. 152. იხილეთ, ასევე, წევრ სახელმწიფოთა მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია სამართლებრივი დაცვის შიდა საშუალებების გაუმჯობესების შესახებ, Rec(2004)6, 12.5.04.

24 აქსოი თურქეთის წინააღმდეგ (Aksoy v. Turkey), No. 21987/93, 18.12.96, პარ. 95. იხილეთ, ასევე, ჰასანი და ჩაუში ბულგარეთის წინააღმდეგ (Hasan and Chaush v. Bulgaria), No. 30985/96, 26.10.00, პარ. 101.

25 No. 61498/08, 2.3.10.

26 იხილეთ, მაგ. სილვერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Silver v. UK), Nos. 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75 და 7136/75, სერია ა, No. 61, 25.3.83.

27 კლასი და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ (Klass and others v. Germany), სერია ა, No. 28, 6.9.78, პარ. 64.

28 ბოილი და რაიცი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Boyle and Rice v. UK), Nos. 9659/82 და 9658/82, სერია ა, No. 131, 27.4.88, პარ. 55.

სახით. მაგალითად, აღნიშნულის საფუძველზე კომისიამ არ დაადგინა მე-13 მუხლის დარღვევა საქმეში CC გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (CC v. UK)²⁹, რომელიც შეეხებოდა გირაოთი გათავისუფლებაზე ავტომატურ უარს 1994 წლის სისხლის სამართლის მართლმსაჯულებისა და საჯარო წესრიგის აქტის შესაბამისად.

6.556 „სამართლებრივი დაცვის საშუალება“ უსათუოდ სასამართლოს მიერ არ უნდა იქნეს შეთავაზებული, მაგრამ ორგანო, რომელიც მოქალაქეს სთავაზობს ასეთ საშუალებას, საკმარისად დამოუკიდებელი უნდა იყოს იმ ორგანოსგან, ვისი ქმედებაც სადავოა. სამართლებრივი დაცვის ისეთი საშუალებები, რომლებიც დისკრეციულია, ან რომელთა აღსრულებაც არ შეიძლება, როგორც წესი, ეწინააღმდეგება მე-13 მუხლს. მაგალითად, გაერთიანებული სამეფოს ვიზიტორთა ციხის საბჭო და საპარლამენტო ომბუდსმენი მიჩნეულ იქნენ, როგორც არასაკმარისი უფლებამოსილების მქონე ორგანოები პატიმართა ფოსტის ჩხრეკასთან დაკავშირებული საჩივრების განხილვისთვის³⁰. საქმეში მაკეი და ბი-ბი-სი შოტლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Mackay and BBC Scotland v. UK)³¹ დადგინდა მე-13 მუხლის დარღვევა მე-10 მუხლთან ერთად, რადგან შოტლანდიაში არ არსებობდა სასამართლოს ისეთი ბრძანების გასაჩივრების უფლება (არაფორმალური პრაქტიკისგან განსხვავებით), რომელიც კრძალავს სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების შესახებ ინფორმაციის გადაცემას. საქმეში ხანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Khan v. UK)³² სასამართლომ დაადგინა, რომ პოლიციის წინააღმდეგ საჩივრების სისტემა ვერ უზრუნველყოფს სამართლებრივი დაცვის ეფექტიან საშუალებას მე-13 მუხლის კონტექსტში, რადგან სისტემა არ იყო საკმარისად დამოუკიდებელი. აღნიშნული გადაწყვეტილების მიღებისას სასამართლომ მხედველობაში მიიღო ის გარემოება, რომ მთავარი კონსტებლის მიერ საკუთარ დაქვემდებარებაში მყოფი ძალების წარმომადგენლის დანიშვნა გამოძიების საწარმოებლად იყო ჩვეულებრივი პრაქტიკა; ამასთანავე, სასამართლომ აღნიშნა შინაგან საქმეთა მდივნის როლი პოლიციის წინააღმდეგ საჩივრების განმხილველი ორგანოს წევრთა დანიშვნისას, მათთვის ანაზღაურების მიცემისას და მათი გათავისუფლებისას.

6.557 განსაკუთრებულ შემთხვევებში, სამართლებრივი დაცვის საშუალებათა ერთობლიობამ შესაძლოა დააკმაყოფილოს მე-13 მუხლის მოთხოვნები. სწორედ ასეთი მიდგომა გამოიყენა სასამართლომ საქმეში ლიანდერი შვედეთის წინააღმდეგ (Leander v. Sweden)³³, უშიშროების საკითხებზე საიდუმლო გამოძიებასთან დაკავშირებით.

6.558 მე-13 მუხლის ფარგლები იცვლება კონვენციის დარღვევასთან დაკავშირებული საჩივრის ბუნების მიხედვით. მაგალითად, ისეთ შემთხვევებში, სადაც სახეზეა ფატალური ინციდენტი (ან გაუჩინარება), ასევე, წამების ფაქტის მტკიცებისას ან ისეთ საქმეებში, სადაც პირის საცხოვრებელი სახელმწიფოს წარმომადგენლებმა გაანადგურეს, სასამართლომ დაადგინა, რომ „სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი საშუალება“ მე-13 მუხლის თანახმად მოითხოვს „სიღრმისეულ და ეფექტიან გამოძიებას, რომელსაც უნდა ჰქონდეს პასუხისმგებელ პირთა იდენტიფიცირებისა და დასჯის პერსპექტივა; ასევე, მომჩივნის შესაძლებლობას, რომ ჩართული იყოს საგამოძიებო პროცედურებში“³⁴. სასამართლომ მრავალჯერ დაადგინა მე-13 მუხლის დარღვევა თურქეთის წინააღმდეგ

29 No. 32819/96, Comm. Rep. 30.6.98.

30 სილვერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Silver v. UK), Nos. 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75 და 7136/75, სერია ა, No. 61, 25.3.83.

31 No. 10734/05, 7.12.10.

32 No. 35394/97, 12.5.00. იხილეთ, ასევე, გოველი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Govell v. UK), No. 27237/95, Comm. Rep. 14.1.98; პპ და კპ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (PG and JH v. UK), No. 44787/98, 25.9.01, პარ. 88.

33 No. 9248/81, სერია ა, No. 116, 26.3.87.

34 იხილეთ, ასევე, აქსოი თურქეთის წინააღმდეგ (Aksoy v. Turkey), No. 21987/93, 18.12.96, პარ. 98. იხილეთ, ასევე, აიდინი თურქეთის წინააღმდეგ (Aydin v. Turkey), No. 23178/94, 28.6.97, პარ. 103; კაია თურქეთის წინააღმდეგ (Kaya v. Turkey), No. 22729/93, 19.2.98, პარ. 107; ქურთი თურქეთის წინააღმდეგ (Kurt v. Turkey), No. 24276/94, 25.5.98, პარ. 104; თეკინი თურქეთის წინააღმდეგ (Tekin v. Turkey), No. 22496/93, 9.6.98, პარ. 66; იაშა თურქეთის წინააღმდეგ (Yaşa v. Turkey), No. 22495/93, 2.9.98, პარ. 114; აქო თურქეთის წინააღმდეგ (Akko v. Turkey), Nos. 22947/93 და 22948/93, 10.10.00, პარ. 103; თაში თურქეთის წინააღმდეგ (Taş v. Turkey), No. 24396/94, 14.11.00, პარ. 91; ბილგინი თურქეთის წინააღმდეგ (Bilgin v. Turkey), No. 23819/94, 16.11.00, პარ. 114.

საქმეებში, სადაც სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემა მიჩნეულ იქნა არაეფექტიანად 90-იან წლებში სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთში სახელმწიფო უშიშროების ძალების მოქმედებებთან მიმართებით³⁵ (იხილეთ, ასევე, თავები მე-2 და მე-3 მუხლების შესახებ).

6.559 საქმეები, სადაც ფატალური შედეგები დადგა (მუხლი 2), განსაკუთრებულ საკითხებს მოიცავს მე-13 მუხლთან დაკავშირებით. საქმეში კინანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Keenan v. UK*)³⁶, რომელიც შეეხებოდა მომჩივნის შვილის თვითმკვლელობას ციხეში, დადგინდა მე-13 მუხლის დარღვევა, რადგან გამოძიებამ ვერ უზრუნველყო სამართლებრივი დაცვის საშუალების ხელმისაწვდომობა: შეუძლებელი იყო სახელმწიფო ორგანოთა წარმომადგენლების ბრალეულობის დადგენა სავარაუდო არაადამიანური მოპყრობის ფაქტზე; ასევე, შეუძლებელი იყო მომჩივნისთვის კომპენსაციის შეთავაზება. სასამართლომ მიიჩნია, რომ არ არსებობდა „სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი საშუალება“, რომელიც დაადგენდა, თუ ვინ აგებდა პასუხს მარკ კინანის გარდაცვალებაზე³⁷. სასამართლომ, ასევე, აღნიშნა, რომ „კონვენციის მე-2 და მე-3 მუხლების დარღვევისას ... შესაძლო სამართლებრივი დაცვის საშუალებათა სპექტრში ხელმისაწვდომი უნდა იყოს არამატერიალური ზიანის ანაზღაურება დარღვევიდან გამომდინარე“³⁸. სერ სტეფან სედლმომ თავის თანმხვედრ მოსაზრებაში კინანის საქმეზე აღნიშნა, რომ სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი საშუალება იარსებებს მაშინ, თუკი გამოძიება მომჩივანს შესთავაზებს ისეთ პროცედურებს, რომლებიც უზრუნველყოფს პირთა, მათ შორის, მომჩივნის, უფლებათა და ინტერესების დაცვას და რომელიც უფლებამოსილია დაადგინოს, თუ ვის უნდა დაეკისროს პასუხისმგებლობა.

6.560 სახელმწიფოთა მიერ ფარული მიყურადების მექანიზმთან დაკავშირებით სასამართლო აღიარებს, რომ მე-13 მუხლის მიხედვით „სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი საშუალება“ უნდა იყოს იმდენად ეფექტიანი, რამდენადაც ამის შესაძლებლობას იძლევა ფარული მიყურადების მექანიზმისთვის დამახასიათებელი შეზღუდვები³⁹. მიუხედავად ამისა, საქმეში ჩაპალი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Chahal v. UK*)⁴⁰, მე-3 მუხლის მნიშვნელობისა და მომჩივნისთვის შეუძლებადი ზიანის მიყენების საშიშროებიდან გამომდინარე (სიქჰი ნაციონალისტი, რომელსაც ინდოეთში დეპორტაცია ემუქრებოდა), სასამართლომ საზგასმით აღნიშნა, რომ მე-13 მუხლით დაცული სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი საშუალება ითხოვს დამოუკიდებლად შეფასდეს პირის ისეთი მოთხოვნა, სადაც ის ამტკიცებს, რომ არსებობს მნიშვნელოვანი საფუძველი, რომ პირი შიშობდეს მე-3 მუხლის საწინააღმდეგო მოპყრობის რეალური რისკის წინაშე დადგომას. ჩაპალის საქმეში დადგინდა მე-13 მუხლის დარღვევა, რადგან არც „მრჩეველთა პანელს“ და არც ეროვნულ სასამართლოს არ შეეძლო შეეფასებინა აღნიშნული რისკი ეროვნული უშიშროების საკითხებისგან დამოუკიდებლად. ამასთანავე, მე-13 მუხლის მიზნებისთვის მრჩეველთა პანელი არ ჩაითვალა საკმარისი პროცედურული დაცვის უზრუნველყოფა ორგანოდ, რადგან მომჩივანს არ ჰქონდა წარმომადგენლის ყოლის უფლება, მას მხოლოდ გადაწყვეტილების დასაბუთების მონახაზი გადაეცა, პანელს არ შეეძლო სავალდებულოდ შესასრულებელი გადაწყვეტილების მიღება და მინისტრისთვის მის

35 იხილეთ, ასევე, აქო თურქეთის წინააღმდეგ (*Akko v. Turkey*), Nos. 22947/93 და 22948/93, 10.10.00, მაჰმუთ კაია თურქეთის წინააღმდეგ (*Mahmut Kaya v. Turkey*), No. 22535/93, 28.3.00, პარ. 94-8; ოღური თურქეთის წინააღმდეგ (*Ogur v. Turkey*), No. 21594/93, 20.5.99, პარ. 91; ბილგინი თურქეთის წინააღმდეგ (*Bilgin v. Turkey*), No. 23819/94, 16.11.00, პარ. 119; გული თურქეთის წინააღმდეგ (*Gül v. Turkey*), No. 22676/93, 19.12.00, პარ. 102.

36 No. 27229/95, 3.4.01.

37 ზევით, პარ. 132.

38 ზევით, პარ. 130. იხილეთ, აგრეთვე, მაკგლინჩი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McGlinchey and others v. UK*), No. 50390/99, 29.4.03; ბაბინსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Bubbins v. UK*), No. 50196/99, 17.3.05.

39 მაგალითისთვის. იხილეთ, კლასი და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ (*Klass and others v. Germany*), სერია ა, No. 28, 6.9.78, პარ. 69.

40 No. 22414/93, 15.11.96.

მიერ მიცემული რჩევა იყო საიდუმლო. მე-13 მუხლის დარღვევა დადგინდა საქმეში ალ-ნაშიფი ბულგარეთის წინააღმდეგ (Al-Nashif v. Bulgaria)⁴¹, რადგან არ არსებობდა სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი საშუალება მომჩივნისთვის, რომელიც ეროვნული უშიშროების ინტერესებიდან გამომდინარე დაექვემდებარა დეპორტაციას. ამ საქმეში სასამართლომ აღნიშნა⁴²:

მაშინაც კი, როდესაც ივარაუდება საფრთხე ეროვნული უშიშროებისათვის, სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი საშუალება მოითხოვს სულ მცირე იმის შესაძლებლობას, რომ გასაჩივრების კომპეტენტურ, დამოუკიდებელ ორგანოს ეცნობოს დეპორტაციის გადაწყვეტილების საფუძვლები – მაშინაც კი, როდესაც ასეთი საფუძვლები არ არის საჯაროდ ხელმისაწვდომი ინფორმაცია. აღნიშნულ ორგანოს უნდა ჰქონდეს უფლებამოსილება, უარყოფს აღმასრულებელი ხელისუფლების მტკიცება ეროვნული უშიშროებისთვის საფრთხის არსებობასთან დაკავშირებით, თუკი ასეთ მტკიცებას დამოუკიდებელი ორგანო მიიჩნევს მიკერძოებულად ან არაგონივრულად. უნდა არსებობდეს შეჯიბრებითი პროცედურის რაიმე სახეობა. სადაც საჭიროა, შესაძლებელია, რომ სპეციალურ წარმომადგენელს ჩაუტარდეს შემოწმება უშიშროების ორგანოთა მიერ. ამასთანავე, დამოუკიდებელ ორგანოს უნდა შეეძლოს შეაფასოს, სადავო ღონისძიებამ დაარღვია თუ არა პირის ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლება და თუკი ასეთი დარღვევა დადგა, დაცულ იქნა თუ არა სამართლიანი ბალანსი საჯარო ინტერესსა და პირად უფლებებს შორის.

5.561 აღნიშნული საქმის შემდეგ ეროვნული უშიშროების საფუძველზე გაძევების შესახებ გადაწყვეტილებათა სასამართლო შემოწმება შემოღებულ იქნა ბულგარეთში 2003 წელს. თუმცა საქმეში ს.გ. და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (C.G. and others v. Bulgaria)⁴³ აღნიშნული შემოწმების პროცედურა ჩაითვალა მე-13 მუხლთან შეუთავსებლად. ეროვნულ სასამართლოებს არ შეეძლოთ შეეფასებინათ, გაძევების შესახებ გადაწყვეტილება მართლაც ეროვნული უშიშროებისთვის ნამდვილი საფრთხის გამო იქნა თუ არა მიღებული და არსებობდა თუ არა საკმარისი ფაქტობრივი საფუძველი იმის შესაფასებლად, რომ მომჩივანი ნამდვილად რისკს წარმოადგენდა ეროვნული უშიშროებისთვის. მომჩივანს, ასევე, არ ჰქონდა შესაძლებლობა გაეზიარებინა სახელმწიფო ორგანოთა შეფასებები; ხოლო სასამართლოები არ განიხილავდნენ იმ საკითხს, თუ რამდენად პროპორციული იყო მომჩივანთა ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლებაში ჩარევა.

5.562 საქმეში კონკა ბელგიის წინააღმდეგ (Conka v. Belgium)⁴⁴ მომჩივნები იყვნენ სლოვაკი თავშესაფრის მაძიებლები. მათ ბელგიის დატოვების შესახებ ბრძანება მიიღეს პარასკევს, ხოლო დეპორტაციას დაექვემდებარნენ სამშაბათს. მთავრობა ამტკიცებდა, რომ მომჩივნებს ჰქონდათ სამართლებრივი დაცვის საშუალება, რადგან მათ შეეძლოთ მიემართათ Conseil d'Etat-ისთვის განსაკუთრებით დაჩქარებული პროცედურის მეშვეობით და მოეთხოვათ დეპორტაციის ბრძანების აღსრულების შეჩერება. თუმცა ოთხი სამის წინააღმდეგ უმრავლესობით სასამართლომ დაადგინა, რომ დაირღვა მე-13 მუხლი (მე-4 ოქმის მე-4 მუხლთან ერთად), რადგან დეპორტაციის ბრძანების შეჩერება არ შეიძლებოდა და სახელმწიფო ორგანოები არ იყვნენ ვალდებული, დალოდებოდნენ Conseil d'Etat-ის გადაწყვეტილებას. მიუხედავად იმისა, რომ არსებობდა განსაკუთრებით საჩქარო საქმეთა განხილვის პრაქტიკა, სასამართლომ დაადგინა, რომ ყოველთვის არ ხდებოდა მიღებული გადაწყვეტილებების აღსრულება. მომდევნო საქმეში გებრემადიენი [გაბერამადიენი] საფრანგეთის წინააღმდეგ (Gebremedhin [Gaberamadhien] v. France)⁴⁵, სასამართლომ აღნიშნა, რომ როდესაც სახელმწიფო გადაწყვეტილებას იღებს

41 No. 50963/99, 20.6.02.

42 ზევით, პარ. 137.

43 No. 1365/07, 24.4.08.

44 No. 51564/99, 5.2.02.

45 No. 25389/05, 26.4.07. აგრეთვე, იხილეთ აბდოლხანი და ქარიმია თურქეთის წინააღმდეგ (Abdolkhani and Karimnia v. Turkey), No. 30471/08, 22.9.09.

უცხოელის ქვეყნიდან გაძევების შესახებ და არსებობს წამების ან არაადამიანური მოპყრობის რისკის საფუძვლები, მე-13 მუხლი მოითხოვს სამართლებრივი დაცვის ისეთი საშუალების ხელმისაწვდომობას, რომელსაც გაძევების ბრძანების ავტომატური შეჩერების ეფექტი ექნება. გერემედინის საქმეში დადგინდა მე-13 მუხლის დარღვევა (მე-3 მუხლთან ერთად): მომჩივანი იყო ერთი რეისი მოქალაქე. მას თავმესაფარი მოითხოვა პარიზის შარლ დე გოლის აეროპორტში ჩასვლისთანავე. მას (აეროპორტის მოსაცდელი ზონიდან) არ ჰქონდა წვდომა სამართლებრივი დაცვის ისეთ საშუალებაზე, რომელსაც ავტომატური შემაკავებელი ეფექტი ექნებოდა იმ ბრძანების წინააღმდეგ, რომლის ძალითაც მას აეკრძალა საფრანგეთის ტერიტორიაზე შესვლა და რომელიც მის გაძევებას ითვალისწინებდა.

6.563 როდესაც სასამართლო უარს აცხადებს შინაარსობრივი საკითხების განხილვაზე იმის გამო, რომ გადაწყვეტილების მიმღებ ორგანოს ჰქონდა სრული დისკრეცია, ასეთ დროს სასამართლოს არ შეუძლია სამართლებრივი დაცვის ისეთი ეფექტიანი საშუალების შეთავაზება, რომელიც სრულად შეესაბამება მე-13 მუხლს⁴⁶.

6.564 დიდი პალატის გადაწყვეტილებამდე საქმეზე კუდლა პოლონეთის წინააღმდეგ (*Kudla v. Poland*)⁴⁷, სასამართლო არ მსჯელობდა 6 (1) მუხლით გათვალისწინებული გონივრული დროის მოთხოვნაზე მე-13 მუხლის კონტექსტში. არსებულ მიდგომას სასამართლომ გადახედა კუდლას საქმეში, პროცედურების გაჭიანურების შესახებ სასამართლოს წინაშე არსებული დიდი ოდენობით საქმეების გათვალისწინებით. შესაბამისად, ახლა შესაძლებელია აღნიშნულ საკითხზე დამოუკიდებელი მოთხოვნის დაყენება⁴⁸. მამასადამე, სამართლებრივი დაცვის საშუალება არასათანადოდ ხანგრძლივი სამართლებრივი პროცედურის წინააღმდეგ ეფექტიანი იქნება იმ შემთხვევაში, თუკი ის დააჩქარებს პროცედურებს ან პირს შესთავაზებს უკვე არსებული გაჭიანურებით მიყენებული ზიანის ანაზღაურებას⁴⁹. ეს, როგორც წესი, გულისხმობს არამატერიალური ზიანის ანაზღაურებას⁵⁰.

6.565 საქმეში მაკფერლინი ირლანდიის წინააღმდეგ (*MacFarlane v. Ireland*)⁵¹ დიდი პალატის წევრთა უმრავლესობამ დაადგინა მე-13 მუხლის დარღვევა, რადგან არ არსებობდა სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი საშუალება: შეუძლებელი იყო ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა სისხლის სამართლის პროცესის დროს. სასამართლომ არ გაითვალისწინა მთავრობის არგუმენტი, რომ დროული გამოძიების შესახებ კონსტიტუციური უფლების დარღვევისთვის ზიანის მოთხოვნის შესაძლებლობა წარმოადგენდა სამართლებრივი დაცვის ეფექტიან საშუალებას. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული შიდასამართლებრივი საშუალება თეორიულად 25 წელია რაც არსებობდა, სასამართლომ აღნიშნა, რომ ის პრაქტიკაში არასდროს გამოუყენებიათ და არსებობდა მნიშვნელოვანი ეჭვი აღნიშნული საშუალების პრაქტიკაში გამოყენების შესაძლებლობასთან დაკავშირებით. ეჭვი იმასთან დაკავშირებითაც წარმოიშვა, თუ რამდენად იყო ეფექტიანი ნახსენები სამართლებრივი

46 ჰასანი და ჩაუში ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Hasan and Chaush v. Bulgaria*), No. 30985/96, 26.10.00, პარ. 100.

47 No. 30210/96, 26.10.00.

48 მაგალითისათვის იხილეთ, ნოუ საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Nouhaud v. France*), No. 33424/96, 9.7.02; კონტი-არვანიტი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Konti-Arvaniti v. Greece*), No. 53401/99, 10.4.03; დორანი ირლანდიის წინააღმდეგ (*Doran v. Ireland*), No. 50389/99, 31.7.03; კანგასლუომა ფინეთის წინააღმდეგ (*Kangasluoma v. Finland*), No. 48339/99, 20.1.04; სურმელი გერმანიის წინააღმდეგ (*Sürmeli v. Germany*), No. 75529/01, 8.6.06

49 სურმელი გერმანიის წინააღმდეგ (*Sürmeli v. Germany*), No. 75529/01, 8.6.06, პარ. 99. საქმეში ვიდასი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Vidas v. Croatia*), No. 40383/04, 3.7.08 სასამართლომ დაადგინა მე-13 მუხლის დარღვევა, ვინაიდან მომჩივნის მიერ საკონსტიტუციო სასამართლოში სამოქალაქო პროცესის ხანგრძლივობის შესახებ შეტანილი სარჩელის განხილვას სამ წელზე მეტი ხანი დასჭირდა. აგრეთვე იხილეთ კაიჩი და სხვები ხორვატიის წინააღმდეგ (*Kaić and others v. Croatia*), No. 22014/04, 17.7.08 (არასაკმარისი კომპენსაცია და დაგვიანება გახდა მე-13 მუხლის დარღვევის დადგენის საფუძველი). მოსამართლეების მიმართ დისციპლინური სამართალწარმოების დაწყება არ წარმოადგენს ზიანის ანაზღაურების ეფექტიან საშუალებას პროცესის ხანგრძლივობასთან მიმართებით - იხილეთ აბრამიუკი რუმინეთის წინააღმდეგ (*Abramiuc v. Romania*), No. 37411/02, 24.2.09.

50 მაგალითისათვის იხილეთ, მარტინს კასტრო და ალვეს კორრეია დე კასტრო პორტუგალიის წინააღმდეგ (*Martins Castro and Alves Correia de Castro v. Portugal*), No. 33729/06, 10.6.08.

51 No. 31333/06, 10.9.10.

დაცვის შესაძლებლობა კონკრეტულ შემთხვევაში, როდესაც გაჭიანურება გამოიწვია იმ გარემოებამ, რომ კონკრეტულმა მოსამართლემ ვერ გამოიტანა გადაწყვეტილება დროულად. დასასრულს, სასამართლომ შეშფოთება გამოთქვა თავად სამართლებრივი დაცვის საშუალების დროულად გამოყენების შესაძლებლობაზე და სამართლებრივი დახმარების ხელმისაწვდომობაზე⁵².

- 6.566 სასამართლომ მომჩივანი ეკლესიის მე-13 მუხლით გათვალისწინებული სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი საშუალების დარღვევა დაადგინა საქმეში ბესარაბიის საეპარქიო საყდარი მოლდოვის წინააღმდეგ (Metropolitan Church of Bessarabia v. Moldova)⁵³. მომჩივანმა ეკლესიამ მიმართა წევრი სახელმწიფოს უზენაეს სასამართლოს, რათა სადავო გაეხადა მთავრობის უარი საყდრის აღიარებაზე. უზენაესმა სასამართლომ დაადგინა, რომ მთავრობის მიერ მომჩივნისთვის პასუხის გაუცემლობა არ იყო უკანონო და არ არღვევდა მე-9 მუხლს. უზენაესმა სასამართლომ არ გასცა პასუხი მთავარ მოთხოვნას, რომ მომჩივანს სურდა მოლდოვის საეპარქიო ეკლესიისგან განსხვავებულ საყდარში მიჰყოლოდა რელიგიურ მსახურებას, თუმცა მოლდოვაში მხოლოდ ის კონფესიები სარგებლობდნენ სამართლებრივი დაცვით, რომლებსაც სახელმწიფო აღიარებდა.
- 6.567 გაერთიანების უფლებასთან დაკავშირებით სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ შესაძლებელია მნიშვნელობა ჰქონდეს მსვლელობებისა და დემონსტრაციების დაგეგმვის დროს. შესაბამისად, ეროვნულმა კანონმდებლობამ უნდა განსაზღვროს გონივრული ვადები, რა დროშიც სახელმწიფო ორგანოებმა უნდა იმოქმედონ საჯაროდ გაერთიანების მოთხოვნების საპასუხოდ. საქმეში ბაჟკოვსკი და სხვები პოლონეთის წინააღმდეგ (Baczkowski and others v. Poland)⁵⁴ სასამართლომ დაადგინა მე-13 მუხლის დარღვევა მე-11 მუხლთან ერთად. მოცემულ საქმეში ზედიზედ ხდებოდა მსვლელობების აკრძალვა, რაც დისკრიმინაციული იყო უმცირესობების მიმართ. მომჩივნებმა სცადეს გაესაჩივრებინათ მსვლელობის აკრძალვის შესახებ გადაწყვეტილება, მაგრამ მათ დაგეგმილ ღონისძიებებამდე ვერ მიიღეს სახელმწიფო ორგანოთა გადაწყვეტილება.
- 6.568 საქმეში პეტკოვი და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (Petkov and others v. Bulgaria)⁵⁵ მომჩივნებმა ვერ შეძლეს კენჭი ეყარათ საპარლამენტო არჩევნებში: საარჩევნო ორგანოებმა ვერ უზრუნველყვეს ეროვნული სასამართლოს გადაწყვეტილების აღსრულება, რომელიც მოითხოვდა მომჩივანთა აღდგენას საარჩევნო სიაში. შესაბამისად, დაირღვა 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლი. ასეთ გარემოებებში, სასამართლომ აღნიშნა, რომ კომპენსაციის გაცემა არ არის საკმარისი მე-13 მუხლის მოთხოვნის შესასრულებლად. მოითხოვება პროცედურა, რომლის ძალითაც მომჩივნები შეძლებენ საპარლამენტო არჩევნებში მონაწილეობის უფლების დაცვას ისეთი ორგანოს წინაშე, რომელსაც შეუძლია მათი უფლებების სავარაუდო დარღვევის ეფექტის შეფასება არჩევნების შედეგებზე (ამ საჭიროების შემთხვევაში უნდა შეეძლოს არჩევნების შედეგების მთლიანად ან ნაწილობრივ გაბათილება). სამართლებრივი დაცვის ასეთი საშუალების არსებობა არ დადგინდა საკონსტიტუციო სასამართლოსათვის მიმართვის შემთხვევაშიც კი. შესაბამისად, დაირღვა მე-13 მუხლი.
- 6.569 გაერთიანებულ სამეფოში ადამიანის უფლებათა 1998 წლის აქტის იმპლემენტაციამდე ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ აქტის სავარაუდო დარღვევის შეფასება სასამართლოს მიერ ზოგიერთ შემთხვევაში იქნებოდა სამართლებრივი დაცვის

52 მაგრამ საერთო განსხვავებულ მოსაზრებაში მოსამართლეები გიულუმინი, მიემალე, ბიანკუ და პაუერი და ცალკე ლოპეს-გუერა ამტკიცებდნენ, რომ საქმე უნდა ეცნოთ დაუშვებლად, ვინაიდან მომჩივანებს არ უცდიათ, გონივრულ ვადაში საქმის გადაწყვეტის კონსტიტუციური უფლების დარღვევისათვის ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით სარჩელის შეტანა.

53 No. 45701/99, 13.12.01.

54 No. 1543/06, 3.5.07. აგრეთვე იხილეთ ალექსევი რუსეთის წინააღმდეგ (Alekseyev v. Russia), Nos. 4916/07, 25924/08 და 14599/09, 21.10.10.

55 Nos. 77568/01, 178/02 და 505/02, 11.6.09.

ეფექტიანი საშუალება; ხოლო ზოგიერთ შემთხვევაში – არა. სასამართლომ ერთმანეთს შეუპირისპირა, ერთი მხრივ, „სავსედავსაგვარო შემოწმების“ შესაძლებლობა, რაც ეროვნულმა სასამართლოებმა ექსტრადიციისა თუ თავშესაფრის ძიების საქმეებში გამოიყენეს – მაგალითად, სოერინგი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Soering v. UK)⁵⁶ ან ვილვარაჯა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Vilvarajah v. UK)⁵⁷ (სადაც ეროვნული სასამართლოების მიერ მოხმობილი სამართლებრივი ტესტი იმეორებდა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიდგომას მე-3 მუხლთან დაკავშირებული საქმეების მიმართ)⁵⁸ და, მეორე მხრივ, ისეთი საქმეები, სადაც უმაღლესი სასამართლო იურისდიქცია შეზღუდული იყო და პროპორციულობის ტესტის გამოყენება იყო შეუძლებელი. საქმე სმიტი და გრეიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Smith and Grady v. UK)⁵⁹ შეეხებოდა ჰომოსექსუალთა მონაწილეობის აკრძალვას შეიარაღებულ ძალებში. სასამართლო გადახედვის პროცედურების არსებობის მიუხედავად, ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა მე-13 მუხლის დარღვევა, რადგან ის ზღვარი, რომლის გეგითაც ეროვნულ სასამართლოს აღნიშნული აკრძალვის პოლიტიკის არამიმანშეწონილად ცნობა შეეძლო⁶⁰,

იმდენად მაღალია, რომ გამორიცხულია შიდა სასამართლოების მხრიდან იმაზე მსჯელობა, პასუხობს თუ არა მომჩივანთა უფლებებში ჩარევა აუცილებელ სამოგადოებრივ საჭიროებას, ან არის თუ არა ჩარევა მიზნის პროპორციული. აღნიშნული პრინციპები მე-8 მუხლის დარღვევის დასადგენად სასამართლოს მსჯელობის ქვაკუთხედი.

მე-13 მუხლის დარღვევა დადგინდა საქმეში პეკი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Peck v. UK)⁶¹. მომჩივანს შეეძლო CCTV კამერებით გადაღებული მასალის გამოქვეყნება ან მედიის საშუალებით მათი გადაცემა გაესაჩივრებინა სხვადასხვა მედიაკომისიაში⁶². თუმცა ეს არ ჩაითვალა სამართლებრივი დაცვის ეფექტიან საშუალებად, რადგან აღნიშნულ კომისიებს არ ჰქონდათ ზიანის ანაზღაურების გაცემის უფლებამოსილება.

მუხლი 14. დისკრიმინაციის აკრძალვა

6.570 მე-14 მუხლის თანახმად,

ამ კონვენციით გათვალისწინებული უფლებებითა და თავისუფლებებით სარგებლობა უზრუნველყოფილია ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე, განურჩევლად სქესის, რასის, კანის ფერის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური თუ სხვა შეხედულებების, ეროვნული თუ სოციალური წარმოშობის, ეროვნული უმცირესობისადმი კუთვნილების, ქონებრივი მდგომარეობის, დაბადებისა თუ სხვა ნიშნისა.

6.571 მე-14 მუხლი კრძალავს დისკრიმინაციას მხოლოდ კონვენციის სხვა უფლებებთან მიმართებით. შესაბამისად, ეს არ არის დამოუკიდებელი უფლება და კონვენციის რომელიმე სხვა მატერიალურ უფლებასთან ერთად უნდა იქნეს გამოყენებული (მათ შორის, დამატებით ოქმებში მოცემულ უფლებებთან ერთად). ამ მუხლის „პარაზიტული“ ბუნება არის ერთ-ერთი მიზეზი იმისა, რომ მე-14 მუხლთან დაკავშირებული

56 No. 14038/88, სერია ა, No. 161, 7.7.89.

57 Nos. 13163/87, 13164/87, 13165/87, 13447/87 და 13448/87, სერია ა, No. 215, 30.10.91.

58 აგრეთვე იხილეთ: ბენსაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Bensaid v. UK), No. 44599/98, 6.2.01, პარ. 56; ჰილალი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Hilal v. UK), No. 45276/99, 6.3.01, პარ. 78.

59 Nos. 33985/96 და 33986/96, 27.12.99 .

60 ზევით, პარ. 138. აგრეთვე იხილეთ ჰატონი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Hatton and others v. UK), No. 36022/97, 8.7.03, პარაგრაფები 141-2.

61 No. 44647/98, 28.1.03.

62 დამოუკიდებელი ტელევიზიის კომისია (Independent Television Commission), მაუწყებლობის სტანდარტების კომისია (Broadcasting Standards Commission) და პრესის საჩივრების განმხილველი კომისია (Press Complaints Commission).

სასამართლო პრაქტიკა არის საკმაოდ შეზღუდული. თუმცა მე-12 დამატებითი ოქმი ავსებს მე-14 მუხლის მიერ დატოვებულ ვაკუუმს და ადგენს დისკრიმინაციის ამკრძალავ დამოუკიდებელ ნორმას. მე-12 დამატებითი ოქმი (იხილეთ 6.762 ქვევით) მიღებულ იქნა 2000 წლის 4 ნოემბერს და ძალაში შევიდა 2005 წლის 1-ლ აპრილს.

- 6.572 სტრასბურგის ინსტიტუტები კრიტიკას იმსახურებენ იმის გამო, რომ შეზღუდული მოცემულობის მიუხედავად, სათანადოდ ვერ განავითარეს მე-14 მუხლით უზრუნველყოფილი დაცვა. მაგალითად, საქმეებში სმიტი და გრეიდი⁶³ და ლუსტიგ-პრინი და ბეკეტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ⁶⁴ (Smith and Grady, Lustig-Prean and Beckett v. UK) სასამართლომ დაადგინა პირადი ცხოვრების პატივისცემის უფლების დარღვევა (და დამატებით, მე-13 მუხლის დარღვევა სმიტისა და გრეიდის საქმეზე) და უარი თქვა მე-14 მუხლის განხილვაზე, რადგან ჩათვალა, რომ ამ უფლების ქვეშ ცალკე საკითხი არ წარმოიშობოდა. მოცემული საქმე, რომელიც არაპირდაპირ დისკრიმინაციულ სახელმწიფო პოლიტიკას შეეხებოდა, ცხადყოფს მე-14 მუხლის გამოყენების სუსტ მხარეებს. სასამართლოს დამკვიდრებული პრაქტიკის მიხედვით, არ ხდება საჩივრის განხილვა მე-14 მუხლის ფარგლებში იმ შემთხვევაში, თუკი კონვენციით გათვალისწინებული რომელიმე მატერიალური უფლების დარღვევა უკვე დადგინდა; გამოწვევის ისეთი შემთხვევები, სადაც ამკარად უთანასწორო მოპყრობა საქმის ძირითად არსს წარმოადგენს⁶⁵. თურქეთის წინააღმდეგ 1990-იანი წლების შუაგულის შემდეგ სასამართლოში შესულ მრავალ საქმეზე, რომლებიც თურქეთის ქურთული წარმოშობის მოსახლეობის უფლებების დარღვევას ეხებოდა, სასამართლომ უარი თქვა ელიარებაზე მე-14 მუხლის დარღვევა. მსგავსი პოზიცია ჰქონდა სასამართლოს ბულგარეთის წინააღმდეგ რომა მოსახლეობის მიერ შეტანილ ადრეულ საქმეებზე, როგორებიცაა ასენოვი (Assenov)⁶⁶, ველიკოვა (Velikova)⁶⁷ და ანგელოვა (Angelova)⁶⁸. ანგელოვას საქმე შეეხებოდა პოლიციის განყოფილებაში გარდაცვლილი 17 წლის რომა მამაკაცს, რომელიც თავის ქალის დაზიანების გამო გარდაიცვალა. თავის შთამბეჭდავ განსხვავებულ მოსაზრებაში, სასამართლომ ბონელომ აღნიშნა, რომ სასამართლოს მხრიდან უმცირესობების მიმართ დამოკიდებულება არასათანადოა:

სასამართლო ხშირად და მუდმივად ადგენს, რომ მოწყვლად უმცირესობათა წარმომადგენელთა წინააღმდეგ ირღვევა სიცოცხლის უფლება ან ისინი შემზარავი მოპყრობის მსხვერპლნი ხდებიან მე-3 მუხლის მიხედვით; მაგრამ სასამართლოს ერთხელაც არ დაუდგენია, რომ ეს ყოველივე ხდება მათი ეთნიკური წარმოშობის გამო. ქურთი წარმოშობის ადამიანებს, ფერადკანიანებს, ისლამისტებს, რომა და სხვა ადამიანებს მუდმივად კლავენ, აწამებენ ან არასათანადოდ ეპყრობიან, მაგრამ სასამართლო ვერ რწმუნდება, რომ ეს ხდება მათი რასის, კანის ფერის, ეროვნებისა თუ წარმოშობის გამო. უბედურებები ზედმიწევნითი პუნქტუალობით ემართებათ შევიწროებულ უმცირესობებს, თუმცა ეს მხოლოდ იდეალური დამთხვევის შედეგია.

- 6.573 თუმცა საქმეში ნაჩოვა და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (Nachova and other v. Bulgaria) სასამართლომ მე-14 მუხლის დარღვევა დაადგინა მე-2 მუხლიდან ერთად მას შემდეგ, რაც სამხედრო პოლიციამ სასიკვდილო დაჯრა ორი ახალგაზრდა რომა მამაკაცი, რომლებიც არმიიდან მიმალვას ცდილობდნენ (ველიკოვასა და ანგელოვას საქმეების მსგავსი ინციდენტების გათვალისწინებით). სამართალდამცავებმა არ გამოიძიეს სავარაუდო რასისტული სიტყვიერი შეურაცხყოფა, რაც სამხედრო პოლიციის ოფიცრებმა გამოიყენეს. სასამართლომ დაადგინა რასისტულ მოტივებზე დაფუძნებული

63 Nos. 33985/96 და 33986/96, 27.9.99.

64 Nos. 31417/96 და 32377/96, 27.9.99.

65 მაგალითისთვის იხილეთ, დადგენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Dudgeon v. UK), No. 7526/76, სერია ა. No. 59, 24.2.83, პარ. 67.

66 No. 24760/94, 28.10.98.

67 No. 41488/98, 18.5.00.

68 No. 38361/97, 13.6.02.

ძალადობის მკაფიო მიმანიშნებელი გარემოებანი მე-14 მუხლის შესაბამისად⁶⁹:

როდესაც სახელმწიფო იძიებს ძალადობრივ ინციდენტებს, განსაკუთრებით, სახელმწიფო ორგანოთა წარმომადგენლების ხელში ადამიანთა გარდაცვალების ფაქტებს, სახელმწიფო ორგანოებს აქვთ დამატებითი ვალდებულება, რომ მიიღონ ყველა გონივრული ზომა, რათა გამოაშკარავდეს შესაძლო რასისტული მოტივი და დადგინდეს, ითამაშა თუ არა რაიმე როლი მოვლენების განვითარებაზე ეთნიკურმა სიძულვილმა. თუკი სახელმწიფო ამას არ გააკეთებს და რასისტული მოტივებით გამოწვეულ დანაშაულს ისევე მოექცევა, როგორც სხვა, რასისტული საბურველისგან თავისუფალ საქმეებს, ეს იქნება თვალის დაბრმავება იმ გარემოებებზე, რაც განსაკუთრებით დესტრუქციულია ადამიანის უფლებებისთვის. თუკი სახელმწიფო ვერ შეძლებს განასხვავოს ერთმანეთისგან თვისობრივად განსხვავებული გარემოებები, ამან შეიძლება გამოიწვიოს არათანაბარი მოპყრობა, რაც კონვენციის მე-14 მუხლს ეწინააღმდეგება.

6.574 სასამართლომ აღნიშნა, რომ ისეთ ოპერაციებში, სადაც სამართალდამცავები ძალას იყენებენ, რასისტული სიტყვიერი შეურაცხყოფის მტკიცებულება ნებისმიერი უმცირესობის წარმომადგენლის მიმართ ძალიან მნიშვნელოვანია, რათა დადგინდეს, მოხდა თუ არა უკანონო, სიძულვილით გამოწვეული ძალადობა. შესაბამისად, ყოველი მსგავსი მტკიცებულება უნდა შემოწმდეს. თუკი ასეთი რამ დადასტურდა, უნდა ჩატარდეს გულდასმითი შემოწმება, რათა შესაძლო რასისტული მოტივები გამოაშკარავდეს.

6.575 დასასრულს, ნაჩოვას საქმეში პალატამ 2004 წელს დაადგინა, რომ რადგან სახელმწიფო ორგანოებმა ეფექტიანად არ გამოიძიეს საქმის აშკარად რასისტული მოტივი, მე-14 მუხლისა და მე-2 მუხლის ერთობლივ ნაგულებზე დარღვევასთან დაკავშირებით მტკიცების ტვირთი მოპასუხე მთავრობაზე გადადის. თუმცა დიდმა პალატამ უარყო ასეთი მიდგომა, რადგან ასეთ შემთხვევაში მთავრობას მოუწევდა დაემტკიცებინა, რომ სამხედრო პოლიციელს არ ჰქონდა რასობრივი მოტივი. დიდმა პალატამ არ დაადგინა მე-2 მუხლის მატერიალური ნაწილის დარღვევა მე-14 მუხლთან ერთად (11 ხმით ექვსის წინააღმდეგ). მიუხედავად ამისა, დიდმა პალატამ მიუთითა, რომ არ არის გამორიცხული, რომ „კონკრეტულ შემთხვევებში, ნაგულები დისკრიმინაციის საქმეებზე მან მოსთხოვოს მოპასუხე მთავრობას, რომ ამ უკანასკნელმა უარყოს დისკრიმინაციის ვარაუდი; ხოლო იმ შემთხვევაში, თუკი მოპასუხე მთავრობა ამას ვერ შეძლებს, აღნიშნულ საფუძველზე სასამართლოს შეუძლია დაადგინოს მე-14 მუხლის დარღვევა“⁷⁰.

შესაბამისი პრინციპები მოქმედებს რელიგიური მოტივებით განპირობებული ძალადობის გამოძიებაზე⁷¹.

მე-14 მუხლის გამოყენებადობა

6.576 მე-14 მუხლი შესაძლოა გამოყენებულ იქნეს, თუკი საჩივარი კონვენციით დაცული რომელიმე მუხლის სფეროში ხვდება⁷². თუმცა არ არის აუცილებელი დადგინდეს კონვენციის სხვა მუხლის დარღვევა. მაგალითად, საქმეში ბოტა იტალიის წინააღმდეგ (*Botta v. Italy*)⁷³ მომჩივნის საჩივარი იმ საკითხთან დაკავშირებით, რომ შეზღუდული შე-საძლებლობების მქონე პირებს არ ჰქონდათ უქმე დღეებში საბანაო ადგილებმდებარე-ობებთან წვდომა, ჩაითვალა, რომ სცდებოდა მე-8 მუხლის ფარგლებს და, შესაბამისად, მე-14 მუხლი არ იქნა გამოყენებული. თუმცა საქმეში ვან დერ მიუსელი ბელგიის წინა-

69 ნაჩოვა და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Nachova and others v. Bulgaria*), Nos. 43577/98 და 43579/98, 6.7.05, პარ. 158. (და მოწონებული დიდი პალატის მიერ 6.7.05-ის გადაწყვეტილებაში, პარ. 160). აგრეთვე იხილეთ ანგელოვა და ილიევი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Angelova and Iliev v. Bulgaria*), No. 55523/00, 26.7.07.

70 ნაჩოვა და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Nachova and others v. Bulgaria*), Nos. 43577/98 და 43579/98, 6.7.05, პარ. 157. იხილეთ, აგრეთვე, მოსამართლე ბრატას თანმხვედრი გადაწყვეტილება.

71 მილანოვიჩი სერბეთის წინააღმდეგ (*Milanović v. Serbia*), No. 44616/07, 14.12.10.

72 მაგალითისთვის იხილეთ, გაიუსუსი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Gaygusuz v. Austria*), No. 17371/90, 16.9.96, პარ. 36.

73 ბოტა იტალიის წინააღმდეგ (*Botta v. Italy*), No. 21439/93, 24.2.98.

ალმდეგ (Van der Mussele v. Belgium)⁷⁴, სტაჟიორი ადვოკატის საჩივარზე სავალდებულო *pri huius* სამუშაოს წარმოების შესახებ, არ დგინდებოდა მე-4 მუხლის დარღვევა; თუმცა საქმე ხვდებოდა მე-4 მუხლით დაცულ სფეროში და, შესაბამისად, შესაძლებელი იყო მე-14 მუხლის გამოყენება⁷⁵.

- 6.577 მე-14 მუხლი შეეხება არა მხოლოდ კონვენციით გათვალისწინებული უფლების იმ ასპექტებს, რომელთა დაცვაც სახელმწიფოებს ევალებათ, არამედ იმ ასპექტებსაც, რომელთაც სახელმწიფოები საკუთარი ნებით უზრუნველყოფენ, შესაბამისი ვალდებულების არარსებობის მიუხედავად. საქმეში პეტროვიჩი ავსტრიის წინააღმდეგ (Petrovic v. Austria)⁷⁶ მომჩივანი მამა ჩიოდა, რომ ის გარემოება, რომ დეკრეტული შვებულების ანაზღაურება მხოლოდ ქალებისთვის იყო ხელმისაწვდომი, ხვდებოდა მე-8 მუხლით დაცულ სფეროში (მიუხედავად იმისა, რომ ასეთი ფინანსური დახმარების გაწევის პოზიტიური ვალდებულება არ არსებობდა); იმით რომ ასეთი დახმარების გაცემისას სახელმწიფოს მიზანი ოჯახური ცხოვრების ხელშეწყობა იყო. საქმე ფრეტე საფრანგეთის წინააღმდეგ (Fretté v. France)⁷⁷ შეეხებოდა მომჩივნის, რომელიც იყო ჰომოსექსუალი, მოთხოვნას, მისთვის შვილად აყვანის უფლების მინიჭებაზე. საქმეში შესაძლებელი იყო მე-14 მუხლის გამოყენება: მიუხედავად იმისა, რომ კონვენცია არ უზრუნველყოფს შვილად აყვანის უფლებას, როგორც ასეთს, საფრანგეთის შიდა კანონმდებლობით ყველა დაუოჯახებელ ადამიანს შეეძლო შეეტანა განაცხადი შვილად აყვანაზე; ეს უფლება კი მე-8 მუხლით დაცულ სფეროში ხვდება.

დისკრიმინაციის საფუძვლები

- 6.578 მე-14 მუხლი დისკრიმინაციას პირდაპირ კრძალავს ნებისმიერ საფუძველზე. ასეთი საფუძვლის მაგალითები მოიცავს სქესს, რასას, კანის ფერს, ენას, რელიგიას, პოლიტიკურ თუ სხვა შეხედულებებს, ეროვნულ თუ სოციალურ წარმოშობას, ეროვნულ უმცირესობასთან კავშირში ყოფნას, ქონებას თუ დაბადებას. ამასთანავე, კონვენცია კრძალავს დისკრიმინაციას „სხვა საფუძვლითაც“, რაც ნიშნავს იმას, რომ დისკრიმინაციის საფუძვლების ჩამონათვალი ღიაა. მაგალითად, დისკრიმინაციის სხვა აკრძალვები მოიცავს ოჯახურ მდგომარეობას⁷⁸, სექსუალურ ორიენტაციას⁷⁹, უკანონოდ ჩასახვას⁸⁰, შეზღუდულ შესაძლებლობებს⁸¹, პროფესიულ სტატუსს⁸², პროფკავშირების წევრობას⁸³, სამხედრო სტატუსს⁸⁴ და საცხოვრებელ ადგილს⁸⁵. შესაბამისად, მე-14 მუხლი

74 No. 8919/80, სერია ა, No. 70, 23.11.83.

75 მაგალითისთვის იხილეთ, ზარბ ადამი მალტის წინააღმდეგ (Zarb Adami v. Malta), No. 17209/02, 20.06 (დარიღა კონვენციის მე-14 მუხლი და კონვენციის მე-4 მუხლის მე-3 ნაწილის „დ“ ქვეპუნქტი, ვინაიდან ჟიურის შემადგენლობისათვის საჭირო იყო უფრო მეტი ხალხი). მაგრამ იხილეთ მოსამართლე ბრატცას და გარლიგის განსხვავებული მოსაზრება, თუ რამდენად ხვდებოდა საქმე მე-4 მუხლის სფეროში, იმის გათვალისწინებით, რომ ნაფიცი მსაჯულების წევრობა წარმოადგენს „ნორმალურ სამოქალაქო ვალდებულებას“ და, შესაბამისად, არ შედის „იძულებით და სავალდებულო“ სამუშაოში.

76 No. 20458/92, 27.3.98.

77 No. 36515/97, 26.2.02.

78 მაგალითისთვის იხილეთ, ვესსელს-ბერგევეოტი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Wessels-Bergevoet v. Netherlands), No. 34462/97, 4.6.02; შერიფე ილითი თურქეთის წინააღმდეგ (Şerife Yiğit v. Turkey), No. 3976/05, 2.11.10 (განსხვავება რელიგიურ და სამოქალაქო ქორწინებას შორის).

79 მაგალითისთვის იხილეთ, სამერლანდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Sutherland v. UK), No. 25186/94, Comm. Rep. 1.7.97; სალგუერო და სილვა მოუტა პორტუგალიის წინააღმდეგ (Salgueiro da Silva Mouta v. Portugal), No. 33290/96, 2.12.99; ფრეტე საფრანგეთის წინააღმდეგ (Fretté v. France), No. 36515/97, 26.2.02; ლ და ვ ავსტრიის წინააღმდეგ (L and V v. Austria), Nos. 39392/98 და 3989/98, 9.1.03.

80 მაგალითისთვის იხილეთ, ინზე ავსტრიის წინააღმდეგ (Inze v. Austria), No. 8695/79, სერია ა, No. 126, 28.10.87.

81 მენდი მელონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Mandy Malone v. UK), No. 25290/94, განჩინება 28.2.96; გლორი შვეიცარიის წინააღმდეგ (Glor v. Switzerland), No. 13444/04, 30.4.09.

82 ვან დერ მუსელი ბელგიის წინააღმდეგ (Van der Mussele v. Belgium), No. 8919/80, სერია ა, No. 70, 23.11.83.

83 იხილეთ დანილოვი რუსეთის წინააღმდეგ (Danilenkov v. Russia), No. 67336/01, 30.7.09.

84 ენგელი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Engel and others v. Netherlands), სერია ა, No. 22, 8.6.76.

85 კარსონი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Carson and others v. UK), No. 42184/05, 16.3.10, პარ. 71.

განსხვავებულ მოპყრობას კრძალავს არა მხოლოდ „პირადი“ თვისებების მიხედვით, რაც ადამიანის თანმდევი და პირადი მახასიათებელია, არამედ ისეთი გარემოებების მიხედვითაც, როგორებიცაა, მაგალითად, ქონების მესაკუთრეობა⁸⁶ ან სამხედრო მდგომარეობა.

- 6.579 საქმეში კლიფტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Clift v. UK*)⁸⁷, სასამართლომ დაადგინა, რომ მომჩივანი, რომელიც იყო მსჯავრდებული პატიმარი, უფლებამოსილი იყო კანონიერად ედავა მე-14 მუხლის დარღვევაზე, რადგან ადრეული გათავისუფლების სისტემა განსხვავებულად შეეხებოდა პატიმრებს მოსახდელი სასჯელის მიხედვით. საქმეში გ.ნ. იტალიის წინააღმდეგ (*G.N. v. Italy*)⁸⁸ სასამართლომ დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა მე-2 მუხლთან ერთად, რადგან მომჩივნებს არ ჰქონდათ შესაძლებლობა, ჩართულიყვნენ კომპენსაციის სქემაში იმ ადამიანებისთვის, რომელთაც შიდსი სისხლის გადასხმისას შეეყარათ იმის გამო, რომ მათ ახლობლებს თალასიმის მაგივრად ჰემოფილია ჰქონდათ (ასე იყო განსაზღვრული შესაბამისი კანონმდებლობით).

დისკრიმინაციის ტესტი

- 6.580 პირი დისკრიმინაციის მსხვერპლად ითვლება, თუკი:

- (1) მას მოექცნენ იმავე მდგომარეობაში მყოფ სხვა პირთან განსხვავებულად (აკრძალული საფუძვლით) და
- (2) არ არსებობს მოპყრობაში განსხვავების გონივრული და ობიექტური გამართლება⁸⁹.

- 6.581 შესაბამისად, მომჩივანმა უნდა დაამტკიცოს, რომ მას მოექცნენ უარესად დისკრიმინაციის აკრძალული საფუძვლით. თუმცა მე-14 მუხლის დარღვევა არ დადგინდება, თუკი ადამიანები, რომელთაც განსხვავებულად მოეპყრნენ, არ იყვნენ „ანალოგიურ მდგომარეობაში“. შესაბამისად, პირთა შესადარებელი ჯგუფები არ უნდა იყვნენ იდენტურნი, თუმცა უნდა იყვნენ „რელევანტურად მსგავს სიტუაციაში“. საქმეში ვან დერ მუსელი ბელგიის წინააღმდეგ (*Van der Musselle v. Belgium*)⁹⁰ მომჩივანი იურისტი ჩიოდა დისკრიმინაციაზე ადვოკატებსა და სხვა პროფესიის წარმომადგენლებს შორის ანაზღაურების გარეშე მუშაობის ვალდებულებასთან მიმართებით. მაგრამ სასამართლომ დაადგინა, რომ პროფესიათა შორის ფუნდამენტურ განსხვავებათა გამო (ისეთები, როგორებიცაა სამართლებრივი სტატუსი, პროფესიაში დაშვების პირობები, შესაბამისი ფუნქციების ბუნება და ამ ფუნქციათა განხორციელების წესი), არ არსებობდა მსგავსება განსხვავებულ სიტუაციებს შორის.

- 6.582 თუკი მომჩივანი დაამტკიცებს, რომ ანალოგიურ სიტუაციაში მყოფ სხვა პირთა მიმართ მოპყრობა არის განსხვავებული, ასეთ დროს სახელმწიფომ უნდა დაამტკიცოს, რომ განსხვავებას აქვს „გონივრული და ობიექტური გამართლება“. სასამართლოს მიერ გამოყენებული ტესტი ორმხრივია: მოპყრობაში განსხვავებას უნდა ჰქონდეს ლეგიტიმური მიზანი და ის ამ მიზნის პროპორციული უნდა იყოს.

- 6.583 პროპორციულობის ტესტი (რომელიც უფრო დაწვრილებით ზევით, 5.10-შია მიმოხილული) მოითხოვს შეფასდეს, არსებობს თუ არა პროპორციულობის გონივრული კავშირი გამოყენებულ საშუალებასა და მისაღწევ მიზანს შორის. მოპყრობაში ნებისმიერი განსხვავება სამართლიან ბალანსს უნდა იცავდეს საზოგადოების ინტერესების დაცვასა და კონვენციით გათვალისწინებული უფლებებისა და თავისუფლებების პატივისცემას შორის.

86 მაგალითისთვის იხილეთ, „*Pine Valley Developments Ltd*“ ირლანდიის წინააღმდეგ (*Pine Valley Developments Ltd v. Ireland*), No. 12742/87, სერია ა, No. 222, 29.11.91.

87 No. 7205/07, 13.7.10.

88 No. 43134/05, 1.12.09.

89 მაგალითისთვის იხილეთ, ბელგიური ლინგვისტიკის საქმე (*Belgian Linguistic Case*), სერია ა, No. 6, 23.7.68.

90 No. 8919/80, სერია ა, No. 70, 23.11.83.

6.584 სახელმწიფოს მიერ მიღებული ღონისძიების პროპორციულობის შეფასებისას, სახელმწიფოს აქვს „თავისუფალი შეფასების არე“ ანუ დისკრეცია. თუმცა სასამართლოს დადგენილი აქვს, რომ დისკრიმინაცია ისეთ საფუძვლებზე, როგორიცაა სქესი⁹¹, სექსუალური ორიენტაცია⁹², ეროვნება⁹³, ოჯახური მდგომარეობა⁹⁴ და უკანონოდ ჩასახვა⁹⁵ უნდა გამართლდეს „ძალიან ძლიერი და წონადი“ ან „განსაკუთრებით სერიოზული“ საფუძვლებით. კომისიამ დაადგინა, რომ „განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება რასობრივ დისკრიმინაციას“⁹⁶ და დიდი პალატა რასობრივ დისკრიმინაციას აღწერს, როგორც დისკრიმინაციის „განსაკუთრებით შემაშფოთებელ“⁹⁷ სახეს. ამასთანავე, საზოგადოების მოწყვლადი ჯგუფები, რომლებიც ადრე უკვე გახდნენ დისკრიმინაციის მსხვერპლნი, მაგალითად, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირები, შემდგომ დაცვას საჭიროებენ⁹⁸:

... თუკი ფუნდამენტური უფლების შეზღუდვა შეეხება საზოგადოების განსაკუთრებით მოწყვლად ჯგუფებს, რომლებიც წარსულში მნიშვნელოვანი დისკრიმინაციის მსხვერპლნი იყვნენ, მაგალითად, შეზღუდული მენტალური შესაძლებლობის მქონე პირებს, სახელმწიფოს თავისუფალი შეფასების არე მნიშვნელოვნად ვიწროა და მას საკმაოდ წონადი არგუმენტები უნდა ჰქონდეს შეზღუდვების ასახსნელად...

5.685 განსხვავებული მოპყრობის მიზეზების განხილვისას ერთ-ერთი რელევანტური ფაქტორია საერთო სტანდარტის არსებობა ევროსაბჭოს ქვეყნებს შორის. საქმეში პეტროვიჩი ავსტრიის წინააღმდეგ (Petrovic v. Austria)⁹⁹ სასამართლომ დაადგინა, რომ მამისთვის მშობლის დეკრეტული დახმარების მიცემის შესახებ არ არსებობდა საკმარისი საერთო სტანდარტი (1980-იანი წლების ბოლოსთვის ევროსაბჭოს წევრ ქვეყანათა უმრავლესობა არ ადგენდა ასეთი დახმარების გაცემის ვალდებულებას). შესაბამისად, განმცხადებლისთვის დეკრეტული შვებულებით სარგებლობაზე უარის თქმა ექცეოდა სახელმწიფოს თავისუფალი შეფასების არეში. თუმცა იმ დროისთვის, როდესაც სასამართლომ განიხილა საქმე კონსტანტინ მარკინი რუსეთის წინააღმდეგ (Konstantin Markin v. Russia)¹⁰⁰, 2010 წელს, სასამართლომ აღნიშნა, რომ ევროპის ქვეყანათა უმრავლესობის კანონმდებლობა ითვალისწინებს დეკრეტულ შვებულებას როგორც დედებისთვის, ასევე მამებისთვის. მოპასუხე მთავრობა ვერ დაეყრდნობოდა ხელშეშვერულ სახელმწიფოებში საერთო სტანდარტის არარსებობას ქალებისა და მამაკაცების მიმართ დეკრეტულ შვებულებასთან დაკავშირებით განსხვავებული მოპყრობის გასამართლებლად (ამ შემთხვევაში, სამხედრო პერსონალის მიმართ). შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა მე-8 მუხლთან ერთად.

91 მაგალითისთვის იხილეთ, აბდულაზიზი, კაბალესი და ბალკანდალი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. UK), Nos. 9473/81 და 9474/81, სერია ა, No. 94, 28.5.85, პარ. 78; სმითი და გრეიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Smith and Grady v. UK), Nos. 33985/96 და 33986/96, 27.9.99, პარ. 90; ლუსტიგ-პრინი და ბეკეტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Lustig-Prean and Beckett v. UK), Nos. 31417/96 და 32377/96, 27.9.99, პარ. 82.

92 მაგალითისთვის იხილეთ, ლ და ვ ავსტრიის წინააღმდეგ (L and V v. Austria), Nos. 39392/98 და 3989/98, 9.10.03.

93 გაიგუსუზი ავსტრიის წინააღმდეგ (Gaygusuz v. Austria), No. 17371/90, 16.9.96, პარ. 42; კოა პოირე (Koua Poiriez v. France), No. 40892/98, 30.9.03, პარ. 46.

94 მაგალითისთვის იხილეთ, ვესსელს-ბერგევეოტი (Wessels-Bergevoet v. Netherlands), No. 34462/97, 4.6.02, პარ. 49.

95 მაგალითისთვის იხილეთ, ინზე ავსტრიის წინააღმდეგ (Inze v. Austria), No. 8695/79, სერია ა, No. 126, 28.10.87.

96 „East African Asians“ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (East African Asians v. UK), Nos. 4403/70–4419/70, 4422/70, 4434/70, 4443/70, 4476/70–4478/70, 4486/70, 4501/70 და 4526/70–4530/70, 14.12.73, პარ. 207.

97 ნაჩოვა და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (Nachova and others v. Bulgaria), Nos. 43577/98 და 43579/98, 6.7.05, პარ. 145.

98 ალაიოს კისი უნგრეთის წინააღმდეგ (Alajos Kiss v. Hungary), No. 38832/06, 20.5.10, პარ. 42.

99 No. 20458/92, 27.3.98.

100 No. 30078/06, 7.10.10 (საქმე დიდ პალატას გადაეცა 2011 წლის თებერვალში).

6.586 სასამართლომ აღიარა არაპირდაპირი დისკრიმინაციის პრინციპი¹⁰¹:

ისეთი ზოგადი პოლიტიკა ან ღონისძიება – რაც აშკარად ნეიტრალურია, მაგრამ აქვს არაპროპორციულად საზიანო ეფექტი ისეთ პირთა ან პირთა ჯგუფის მიმართ, რომელთა იდენტიფიცირება შესაძლებელია [მაგალითად] მხოლოდ ეთნიკური ნიშნის მიხედვით – შეიძლება ჩაითვალოს დისკრიმინაციულად იმის მიუხედავად, რომ ის სპეციალურად ამ ჯგუფისთვის არ არის გამოიწველი; გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც აღნიშნული ღონისძიება შესაძლოა გამართლებულ იქნეს ლეგიტიმური მიზნით და მიზნის მიღწევის საშუალება არის სათანადო, აუცილებელი და პროპორციული.

6.587 სტატისტიკის გამოყენება შესაძლოა მნიშვნელოვანი იყოს დისკრიმინაციული მოპყრობის დასადგენად. შესაბამისად, სასამართლომ აღნიშნა¹⁰², რომ:

როდესაც განმცხადებელს არასადავო ოფიციალური სტატისტიკური მაჩვენებლების მიხედვით შეუძლია დაამტკიცოს პირველადი მინიშნება ისეთ სპეციალურ წესზე, რომელიც ნეიტრალური შემცველობის მიუხედავად, აშკარად უფრო მეტ ქალს შეეხება, ვიდრე მამაკაცს, ასეთ დროს მოპასუხე მთავრობამ უნდა დაამტკიცოს, რომ აღნიშნული გარემოება ობიექტური მიზეზებითაა განპირობებული და სქესობრივი ნიშნით დისკრიმინაციას ადგილი არ აქვს.

6.588 საქმეში დ.ჰ. და სხვები ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (D.H. and others v. Czech Republic)¹⁰³ დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ:

როდესაც საქმე ეხება კონკრეტული ღონისძიების ან პრაქტიკის გავლენას ინდივიდზე ან ჯგუფზე, ისეთი სტატისტიკის წარმოდგენა, რომელიც კრიტიკული შეფასების შედეგად ჩაითვლება სანდოდ და მნიშვნელოვნად, საკმარისი პირველადი მტკიცებულებაა, რომლის წარმოდგენაც მომჩივანს ევალება.

6.589 უმნიშვნელოვანესი ახალი მიდგომა შემოიტანა სასამართლომ საქმეში ოპუზი თურქეთის წინააღმდეგ (Opuz v. Turkey)¹⁰⁴. სასამართლომ დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა მე-2 და მე-3 მუხლებთან ერთად, რადგან სახელმწიფო ორგანოებმა ვერ შეძლეს სათანადო რეაგირება მოეხდინათ ოჯახური ძალადობის ფაქტებზე. საქმე შეეხებოდა მომჩივანსა და დედამისზე მზარდი ძალადობრივი თავდასხმების სერიას მომჩივნის მეუღლის მხრიდან, რაც ამ უკანასკნელის მხრიდან განმცხადებლის დედის სასიკვდილოდ დაჭრით დასრულდა. სასამართლომ მხედველობაში მიიღო დიარბაქირის ადვოკატთა ასოციაციისა და საერთაშორისო ამნისტიის მიერ წარდგენილი სტატისტიკა, რომ შეტყობინების საფუძველზე დაფიქსირებული ოჯახური ძალადობის მსხვერპლთა უდიდესი ნაწილი ცხოვრობდა დიარბაქირში – სწორედ იქ, სადაც თავად მომჩივანი. ყველა მსხვერპლი იყო ქალი, ქურთული წარმოშობის, წერა-კითხვის უცოდინარი ან განათლების დაბალი დონის მქონე. წარდგენილმა მტკიცებულებებმა სასამართლო მიიყვანა დასკვნამდე, რომ ოჯახური ძალადობის ფაქტების მიმართ არსებობდა „ზოგადი და დისკრიმინაციული სამოსამართლო პასიურობა“. შესაბამისად, ძალადობა, რომლის მსხვერპლიც მითითებული ორი ქალბატონი აღმოჩნდა, იყო გენდერული ნიშნით ძალადობა, რაც ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის ერთ-ერთ ფორმას წარმოადგენს¹⁰⁵. საქმეში ჰიუ ჯორდანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Hugh Jordan v.

101 იხილეთ ჰიუ ჯორდანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Hugh Jordan v. UK), No. 24746/94, 4.5.01, პარ. 154; ჰოოგენდიიკი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Hoogendijk v. Netherlands), No. 58461/00, განჩინება 6.1.05; ორსუსი და სხვები ხორვატიის წინააღმდეგ (Orsůš and others v. Croatia), No. 15766/03, 16.3.10, პარ. 150.

102 ჰოოგენდიიკი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Hoogendijk v. Netherlands), No. 58641/00, განჩინება 6.1.05; დ.ჰ და სხვები ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (D.H and others v. Czech Republic), No. 57325/00, 13.11.07, პარ. 180.

103 No. 57325/00, 13.11.07, პარ. 188.

104 No. 33401/02, 9.6.09.

105 ოპუზში მიღებული გადაწყვეტილება შესაძლოა დაუპირისპირო საქმეს ა ხორვატიის წინააღმდეგ (A v. Croatia), No. 55164/08, 14.10.10, სადაც სასამართლომ დაადგინა, რომ არ გააჩნდა საკმარისი ფაქტები იმის დასამტკიცებლად, რომ ხორვატიის მიერ ოჯახური ძალადობის წინააღმდეგ გამოყენებული ღონისძიებები დისკრიმინაციული იყო.

UK)¹⁰⁶ მომჩივანი დავობდა მე-14 მუხლის დარღვევაზე უშიშროების ძალების მიერ ჩრდილოეთ ირლანდიის კათოლიკური და ნაციონალისტური ჯგუფების წინააღმდეგ მიზანმიმართული მოქმედებების გამო. სასამართლომ მიიღო სტატისტიკა, რომელიც აჩვენებდა, რომ უშიშროების ძალების მიერ მოკლულ პირთა უმრავლესობა სწორედ აღნიშნულ ჯგუფებს მიეკუთვნებოდა. თუმცა სასამართლომ ეს ჩათვალა არასაკმარის მტკიცებულებად მე-14 მუხლის დარღვევის დასადგენად.

განდერი

5.690 საქმეში ვან რაალტე ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Van Raalte v. Netherlands*)¹⁰⁷ არ არსებობდა მამაკაცებსა და ქალებს შორის არათანაბარი მოპყრობის გონივრული და ობიექტური გამართლება ბავშვის ყოლასთან დაკავშირებული შეღავათების გაცემის სქემასთან მიმართებით. ეროვნული კანონმდებლობა არ მოიცავდა 45 წელს ზემოთ ასაკის უმცროს ქალებს, თუმცა მოიცავდა ანალოგიურ ვითარებაში მყოფ მამაკაცებს. სასამართლომ აღნიშნა, რომ როგორც „45 წლის ასაკს ზემოთ მყოფ ქალს შეუძლია გააჩინოს შვილები, ასევე, არიან მამაკაცები, რომლებიც შეიძლება იყვნენ უნაყოფონი როგორც 45 წლამდე, ისე მის ზემოთ“¹⁰⁸. ამასთანავე, ქალები 45 წელს ზემოთ შესაძლებელია გახდნენ შეღავათის სქემის ბენეფიციარები, მაგალითად, ისეთ მამაკაცზე დაქორწინებით, რომელსაც ჰყავს შვილები წინა ქორწინებიდან. ქალებსა და მამაკაცებს შორის განსხვავებული მოპყრობის ობიექტური და გონივრული გამართლება არ არსებობდა საქმეში ვესელს ბერგერვოეტი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Wessels-Bergervoet v. Netherlands*)¹⁰⁹, რომელიც შეეხებოდა ასაკობრივი პენსიის ხელმისაწვდომობას. მოცემულ საქმეზე პენსიის რაოდენობა შემცირებული იყო, რადგან მომჩივანი 19 წლის მანძილზე არ იყო დაზღვეული, რადგან მისი ქმარი არ იყო დაზღვეული (საზღვარგარეთ მუშაობის გამო). თუმცა ანალოგიურ მდგომარეობაში მყოფ მამაკაცს აღნიშნული სირთულეები არ ეხებოდა. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლ მუხლთან ერთად. ანალოგიურად, საქმეში ვილის გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Willis v. UK*)¹¹⁰ დაუსაბუთებლად ჩაითვალა მამაკაცებსა და ქალებს შორის განსხვავებული მოპყრობა სოციალური უსაფრთხოების შეღავათის მიღებისას მეუღლის გარდაცვალების შემთხვევაში.

6.591 საქმე სტეკი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Stec and others v. UK*)¹¹¹ შეეხებოდა მამაკაცებსა და ქალებს შორის განსხვავებულ მოპყრობას სოციალური უსაფრთხოების შეღავათების მიღების საკითხზე საწარმოო ტრავმისას. მომჩივნები (ორი მამაკაცი და ორი ქალი) ჩიოდნენ შემცირებული შეღავათების მიღების შესახებ საპენსიო ასაკებს შორის განსხვავების გამო (65 წელი მამაკაცებისთვის და 60 – ქალებისთვის). დიდმა პალატამ არ დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლ მუხლთან ერთად. მან მიუთითა, რომ საპენსიო ასაკებს შორის სხვაობა თავიდან განსაზღვრული იქნა ქალთა არაუპირატესი ეკონომიკური მდგომარეობის გამოსასწორებლად. ამ საფუძვლით ეს განსხვავება კვლავ გონივრულად და ობიექტურად გამართლებულია. ამასთანავე, შეღავათების ხელმისაწვდომობის დაკავშირება საპენსიო სისტემასთან არის გონივრულად და ობიექტურად გამართლებული, რადგან ის პირის სამუშაო ცხოვრების მანძილზე შემცირებულ გამოუმუშავების შესაძლებლობას უკავშირდება.

106 No. 24746/94, 4.5.01. აგრეთვე იხილეთ: კელი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Kelly and others v. UK*), No. 30054/96, 4.5.01; მაკერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*McKerr v. UK*), No. 28883/95, 4.5.01; შენეგანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Shanaghan v. UK*), No. 37715/97, 4.5.01.

107 No. 20060/92, 21.2.97. იხილეთ ველიერ უნგრეთის წინააღმდეგ (*Weller v. Hungary*), No. 44399/05, 31.3.09 (დედობის ბენეფიტების გადარიცხვაზე უარი პირის ოჯახური მდგომარეობისა და ნაციონალობის გამო – კონვენციის მე-8 და მე-14 მუხლების დარღვევა).

108 იქვე, პარ. 43.

109 No. 34462/97, 4.6.02.

110 No. 36042/97, 11.6.02.

111 Nos. 65731/01 და 65900/01, 12.4.06.

- 6.592 საქმეში უნალ თექელი თურქეთის წინააღმდეგ (Unal Tekeli v. Turkey)¹¹² დადგინდა მე-14 მუხლის დარღვევა მე-8 მუხლთან ერთად, რადგან მომჩივანს, რომელიც დაქორწინებული ქალბატონი იყო, არ შეეძლო თავისი ქორწინებამდელი გვარის გამოყენება ოფიციალურ დოკუმენტებში, მაშინ როდესაც დაქორწინებულ მამაკაცებს შეეძლოთ შეენარჩუნებინათ ქორწინებამდელი გვარი. ასეთი განსხვავებული მოპყრობა გენდერული ნიშნით არ შეიძლება გამართლებულიყო სახელმწიფოს მიერ მოხმობილი „ოჯახის ერთიანობის ასახვის“ საფუძვლით.
- 6.593 მამაკაცებისთვის ქალებთან შედარებით გაუმართლებლად ზედმეტი ტვირთის მინიჭება „სამოქალაქო ვალდებულებების“ შესრულებისას – როგორებიცაა ნაფიც მსახულად ან სახანძრო სამსახურზე მუშაობა – არღვევს მე-14 მუხლს მე-4 მუხლის მე-3 ნაწილის (დ) პუნქტთან ერთად¹¹³.

ეთნიკურობა ან რასა

- 6.594 2000-იანი წლების შუაგულიდან მოყოლებული ევროპული სასამართლოს წინაშე არის საკმაო ოდენობის საქმეები, რომლებიც ნათელს ხდის რომა მოსახლეობის მიმართ მთელ კონტინენტზე არსებულ გაუმართლებელ დისკრიმინაციას¹¹⁴. წამყვან საქმეში დ.ჰ. და სხვები ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (D.H. and others v. Czech Republic)¹¹⁵, დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ მომჩივნებმა წარადგინეს მტკიცებულებები, რომლებიც ადასტურებს, რომ რომა ბავშვების არაპროპორციულად დიდი რაოდენობა იქნა მოთავსებული სპეციალურ სკოლებში ჩეხეთის რესპუბლიკის ოსტრავას რეგიონში. მტკიცებულება ჩაითვალა საკმარისად სანდოდ და მნიშვნელოვნად, რათა წარმოშობილიყო არაპირდაპირი დისკრიმინაციის ძლიერი პრეზუმფიცია. შესაბამისად, მოპასუხე მთავრობას ჰქონდა მტკიცების ტვირთი, რომ განსხვავება ეფუძნებოდა ეთნიკური წარმოშობისგან განსხვავებულ ობიექტურ ფაქტორებს. სასამართლომ აღნიშნა, რომ არსებობს საფრთხე იმისა, რომ ბავშვების ფსიქოლოგიური შემოწმება მიკერძოებული იყო, რადგან შეუძლებელი იყო რომა ბავშვების განსაკუთრებული თვისებების მხედველობაში მიღება. მშობლებს არ შეეძლოთ გამოეთქვათ ინფორმირებული თანხმობა ბავშვების სპეციალურ სკოლაში მოთავსებაზე. სასამართლომ დაასკვნა, რომ მომჩივნები მოათავსეს შეზღუდული მენტალური შესაძლებლობების მქონე ბავშვებისთვის განკუთვნილ სკოლაში, სადაც კურიკულუმი იყო უფრო საბაზისო, ვიდრე ჩვეულებრივ სკოლაში. შესაბამისად, ბავშვები იღებდნენ განათლებას, რომელიც არ ითვალისწინებდა მათი პირადი გარემოებების სირთულეებს დაზიანს აყენებდა მათ სამომავლო პიროვნულ განვითარებას. განსხვავებულ მოპყრობას არ ჰქონდა გონივრული და ობიექტური გამართლება და ირღვეოდა მე-14 მუხლი 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლთან ერთად (13 ხმით 4-ის წინააღმდეგ). მსგავსი შედეგი დადგა საქმეში სამპანისი და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ (Sampanis and others v. Greece)¹¹⁶, რადგან რომა წარმოშობის მომჩივანთა შვილებს დაუსაბუთებლად არ მისცეს შესაძლებლობა, ესწავლათ დაწყებით სკოლაში და გაამწესეს „სპეციალურ კურსებზე“.
- 6.595 საქმე ორუსის და სხვები ხორვატიის წინააღმდეგ (Orsus and others v. Croatia)¹¹⁷, ასევე, შეეხებოდა ბავშვთა განათავსებას მხოლოდ რომა ბავშვებისთვის განკუთვნილ კლასებ-

112 No. 29865/96, 16.11.04. აგრეთვე იხილეთ ლოსონკი როზე და როზე შეიგარიის წინააღმდეგ (Losonci Rose and Rose v. Switzerland), No. 664/06, 9.11.10 (შერეული ეროვნების წყვილის მიმართ, გვარის არჩევის დროს გამოვლენილი დისკრიმინაცია – კონვენციის მე-14 და მე-8 მუხლების დარღვევა).

113 ზარბ ადამი მალტის წინააღმდეგ (Zarb Adami v. Malta), No. 17209/02, 20.6.06; შმიდტი გერმანიის წინააღმდეგ (Schmidt v. Germany), No. 13580/88, სერია ა, No. 291-B, 18.7.94.

114 აგრეთვე იხილეთ, მაგ., აქსუ თურქეთის წინააღმდეგ (Aksu v. Turkey), Nos. 4149/04 და 41029/04, 20.7.10 (საჩივარი, რომ „ბოშებზე“ დაწერილი წიგნი და ლექსიკონი შეურაცხყოფას აყენებდა რომა საზოგადოებას – ოთხი ხმით სამის წინააღმდეგ, მე-14 და მე-8 მუხლების დარღვევა არ დადგენილა – დიდ პალატას განსახილველად გადაეცა 22.11.10).

115 No. 57325/00, 13.11.07, პარ. 188.

116 No. 32526/05, 5.6.08.

117 No. 15766/03, 16.3.10.

ში. დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ ხელთ არსებული სტატიტიკა არ მიუთითებდა იმაზე, რომ არსებობდა კონკრეტულ სკოლებში რომა მოსწავლეების განცალკევებულ კურსზე ავტომატურად მოთავსების ზოგადი პოლიტიკა. მიუხედავად ამისა, მოპყრობაში არსებობდა განსხვავება, რადგან ხორვატიული ენის არცოდნის გამო, სპეციალურ სკოლაში მხოლოდ რომა ბავშვებს ათავსებდნენ. საგულდაგულო ანალიზის შედეგად, ცხრა რვის წინააღმდეგ უმრავლესობით სასამართლომ დაადგინა, რომ განსხვავებულ მოპყრობას არ აქვს გონივრული და ობიექტური გამართლება და არ არსებობდა იმის მტკიცებულება, რომ სახელმწიფო ორგანოები მხედველობაში იღებდნენ რომა ბავშვების, როგორც არაუპირატეს მდგომარეობაში მყოფი ჯგუფის წარმომადგენლების, განსაკუთრებულ საჭიროებებს. არ არსებობდა განცალკევებულ სკოლაში მოთავსების მკაფიო სამართლებრივი საფუძველი და ის გამოცდები, რასაც ბავშვები აბარებდნენ, არ ამოწმებდნენ სპეციალურად ენობრივ უნარებს. სასამართლომ არადაამაკაყოფილებლად მიიჩნია სახელმწიფოს მიერ მიღებული ზომები რომა ბავშვების დიდი ოდენობის მიერ სკოლის მითვისების წინააღმდეგ. სასამართლომ აღნიშნა, რომ შემუშავებული კურიკულუმი არ იყო მკაფიო, გამჭვირვალე და არ არსებობდა ჩამოყალიბებული კრიტერიუმები ბავშვების შერეულ კლასში გადაყვანისთვის. აღნიშნული ნიშნავდა იმას, რომ მომჩივნები მხოლოდ რომა ბავშვებისთვის განკუთვნილ კლასში ხანგრძლივი დროით ან მთელი პირველადი განათლების მანძილზე რჩებოდნენ. შესაბამისად, დადგინდა მე-14 მუხლის დარღვევა 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლთან ერთად.

6.596 საქმეში მოლდოვანი და სხვები რუმინეთის წინააღმდეგ (*Moldovan and others v. Romania*)¹¹⁸, დადგინდა მე-14 მუხლის დარღვევა (მე-6 და მე-8 მუხლებთან ერთად). ამ საქმეში რომა წარმოშობის სოფლის მეურნეობაში მომუშავე პირების სახლები ბრბომ გადაწვა – პოლიციის თანხმობით. სასამართლომ მიუთითა, რომ აღნიშნულ პირთათვის სასამართლოში ზიანის ანაზღაურების მიღების შეუძლებლობა გამოწვეული იყო მათი ეთნიკური წარმოშობით, რასაც მოწმობდა სახელმწიფო ორგანოთა წარმომადგენლების განმეორებითი დისკრიმინაციული შენიშვნები მომჩივანთა წინააღმდეგ. საქმეში ბეკოსი და კუტროპულოსი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Bekos and Koutropoulos v. Greece*)¹¹⁹ დადგინდა მე-14 მუხლის დარღვევა მე-3 მუხლთან ერთად. საქმე შეეხებოდა რომა წარმოშობის ორი მამაკაცის შეურაცხყოფას პოლიციის მიერ მათი დაკავებისას. საკმარისი მტკიცებულების მიუხედავად, რომ სავარაუდო შეურაცხყოფა რასობრივი ნიშნით იყო მოტივირებული (მომჩივნები დავობდნენ, რომ მათ სიტყვიერად მიაყენეს შეურაცხყოფა რასობრივ ნიადაგზე), სახელმწიფო ორგანოებმა არ გამოიკვლიეს ეს საკითხი¹²⁰. მსგავსი დასკვნა გამოიტანა სასამართლომ საქმეში შეჩინი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Secic v. Croatia*)¹²¹, სადაც პოლიციამ არ გამოიძია მნიშვნელოვანი თავდასხმა რომა მამაკაცზე, რომელიც, სავარაუდოდ, „სკინჰედების“ ჯგუფმა ჩაიდინა. საქმეში ჩაკირი ბელგიის წინააღმდეგ (*Cakir v. Belgium*)¹²² მსგავსი დარღვევა დადგინდა: მოცემულ საქმეში არ იქნა გამოძიებული პოლიციის მხრიდან მომჩივნის დაკავებისას მასზე ძალადობის რასისტული მოტივი.

6.597 საქმეში სეჯდიჩი და ფინჩი ბოსნია-ჰერცეგოვინის წინააღმდეგ (*Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina*)¹²³ დიდმა პალატამ დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლთან ერთად. საქმე შეეხებოდა მომჩივნის შესაძლებლობას, რომ

118 Nos. 41138/98 და 64320/01, 12.7.05 (No. 2). აგრეთვე იხილეთ პარასკევა ტოდოროვა ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Paraskeva Todorova v. Bulgaria*), No. 37193/07, 25.3.10 (განაჩენის გაუქმებაზე უარის თქმა მომჩივანს რასის გამო, კონვენციის მე-6 და მე-14 მუხლების დარღვევა).

119 No. 15250/02, 13.12.05. აგრეთვე იხილეთ ჩობზარუ რუმინეთის წინააღმდეგ (*Cobzaru v. Romania*), No. 48249/99, 26.7.07; სტოიკა რუმინეთის წინააღმდეგ (*Stoica v. Romania*), No. 42722/02, 4.3.08.

120 მაგრამ იხილეთ, ოგნიანოვა და ჩობანი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Ognyanova and Choban v. Bulgaria*), No. 46317/99, 23.2.06 (პოლიციის მიერ თავისუფლების აღკვეთის პერიოდში რომა ეროვნების მქონე პირის გარდაცვალება – მე-14 მუხლი არ დარღვეულა, რადგან ადგილი არ ჰქონია რასობრივ დისკრიმინაციას).

121 No. 40116/02, 31.5.07.

122 No. 44256/06, 10.3.09.

123 Nos. 27996/06 და 34836/06, 22.12.09.

საკუთარი კანდიდატურა წამოეყენებინა ხალხის პალატაში (სახელმწიფო პარლამენტის მეორე პალატა) ასარჩევად. კონსტიტუციის მიხედვით, საკუთარი კანდიდატურის წამოსაყენებლად კანდიდატს უნდა განეცხადებინა მისი კავშირის შესახებ „დამფუძნებელ ხალხებთან“ (ბოსნიელები, ხორვატები და სერბები)¹²⁴. თუმცა მომჩივნები საკუთარ თავს აღწერდნენ რომა და ებრაული წარმოშობის ადამიანებად და უარს აცხადებდნენ მითითებული კავშირის აღიარებაზე. მათ არ მისცეს საკუთარი კანდიდატურის დაყენების უფლება ყოველგვარი ობიექტური და გონივრული დასაბუთების გარეშე. სასამართლომ მხედველობაში მიიღო ვენეციის კომისიის მოსაზრება, რომ არსებობდა ძალაუფლების განაწილების ისეთი მექანიზმები, რაც კონკრეტული საზოგადოებრივი ჯგუფების სრულ გამორიცხვას არ იწვევდა. იმავე მიზეზით, დადგა მე-12 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა, რადგან მომჩივნებს არ შეეძლოთ ბოსნია-ჰერცეგოვინის პრემიერენტად საკუთარი კანდიდატურის დაყენება.

6. 598 საქმეში ტიმიშვეი რუსეთის წინააღმდეგ (Timishev v. Russia)¹²⁵ საგზაო პოლიციამ ჩეჩნური წარმოშობის მომჩივანს უარი უთხრა ინგუშეთის გავლით ყაბარდო-ბალყარეთში გადასვლაზე. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა მე-4 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლთან ერთად (გადაადგილების თავისუფლება). უარის მიზეზი იყო შინაგან საქმეთა სამინისტროს მოხელის ბრძანება „ჩეჩნებს“ არშემგებების შესახებ. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებელი რასობრივი დისკრიმინაციის მსხვერპლი იყო.

რელიგია

6. 599 საქმე ჰოფმანი ავსტრიის წინააღმდეგ (Hoffman v. Austria)¹²⁶ შეეხება მომჩივნის შვილებზე მეურვეობის შესახებ დავას. ეროვნულმა სასამართლომ ბავშვებზე მეურვეობის უფლება მიანიჭა მომჩივნის ყოფილ ქმარს. ამ გადაწყვეტილების გამოტანისას სასამართლომ შეაფასა, თუ რა გავლენა ექნებოდა ბავშვებზე მომჩივნის წევრობას იეჰოვას მოწმეების საზოგადოებაში. ეროვნულმა სასამართლომ მხედველობაში მიიღო რელიგიურ უმცირესობასთან გაიგივების ეფექტი ბავშვების სოციალურ ცხოვრებაზე და ის სირთულეები, რასაც სისხლის გადასხმის აკრძალვა გამოიწვევდა. ევროპულმა სასამართლომ დაასკვნა, რომ ადგილი ჰქონდა განსხვავებულ მოპყრობას რელიგიური ნიშნით, რასაც ჰქონდა ლეგიტიმური მიზანი (ბავშვების ჯანმრთელობისა და უფლებების დაცვა), თუმცა მიღებული ზომა მიზნის არაპროპორციულად ჩაითვალი: მხოლოდ რელიგიის განსხვავებულობის გამო განსხვავებული მოპყრობა არის მიუღებელი. თუმცა გადაწყვეტილება მიღებულ იქნა ხუთი ოთხის წინააღმდეგ უმრავლესობით. განსხვავებული მოსაზრების ავტორი მოსამართლეები მიუთითებდნენ, რომ ეროვნულმა სასამართლომ გადაწყვეტილება გამოიტანა არა რელიგიურ ნიადაგზე, არამედ იმ შედეგებზე დაყრდნობით, რასაც ბავშვებისთვის მომჩივნის იეჰოვას მოწმეების საზოგადოების წევრობა გამოიწვევდა, რაც შეზღუდვის ლეგიტიმურ საფუძვლად უნდა იქნეს მიჩნეული. საქმე იეჰოვას მოწმეთა გლდანის კონგრეგაციის 97 წევრი და 4 სხვა საქართველოს წინააღმდეგ (97 members of Gldani Congregation of Jehovah's witnesses and 4 others v. Georgia)¹²⁷ შეეხებოდა მართლმადიდებელი ექსტრემისტების ჯგუფის წევრთა მხრიდან იეჰოვას მოწმეებზე ორგანიზებულ და განგრძობად თავდასხმებს. სასამართლომ მიიჩნია, რომ სახელმწიფო ორგანოთა ჩაურევლობა და მათი გულგრილობა თავდასხმების მიმართ „დიდწილად მომჩივანთა რელიგიურ შეხედულებებთან იყო კავშირში“. საქმეში „Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas“ და სხვები ავსტრიის წინააღმდეგ (Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas and

124 მსგავსი ჩანაწერი კონსტიტუციაში გაჩნდა იმის გამო, რომ დაესრულებინათ სასტიკი კონფლიქტი, რომლის დროსაც განხორციელდა გენოციდი და „ეთნიკური წმენდა“ და დაესაღწერებინა მშვიდობას.

125 Nos. 55762/00 და 55974/00, 13.12.05.

126 სერია ა, 255-C, 23.6.93. აგრეთვე იხილეთ, პალაუ-მარტინესი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Palau-Martinez v. France), No. 57967/00, 16.12.03.

127 No. 71156/01, 3.5.07.

others v. Austria)¹²⁸ დაირღვა მე-14 მუხლი მე-9 მუხლთან ერთად, რადგან მომჩივანს 10-წლიანი ლოდინის პერიოდი განესაზღვრა იმისთვის, რომ მიეღო იურიდიული პირის სტატუსი. ასეთი ვადა სხვა ორგანიზაციების მიმართ აუცილებლად არ გამოიყენებოდა. ასეთი მიდგომა გაუმართლებლად ჩაითვალა იუპოვას მოწვევების მიმართ, რომლებიც უკვე დიდი ხანია, რაც საერთაშორისო მასშტაბით არსებობენ და დაფუძნებული არიან ავსტრიაში.

- 6.600 საქმე ო'დონოგი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (O'Donogue and others v. UK)¹²⁹ შეეხო მესამე ქვეყნის მოქალაქეებზე დაქორწინების პირობებს, რაც თანხმობის სერტიფიკატის სისტემას მოიცავდა¹³⁰. სასამართლომ დაადგინა მე-12 მუხლის დარღვევა, რადგან სისტემა ქორწინების უფლების არსს აზიანებდა. ამასთანავე, სასამართლომ დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა მე-12 და მე-8 მუხლებთან ერთად, რადგან სერტიფიკატების სისტემა არ მოქმედებდა ინგლისის ეკლესიის წიაღში შესრულებულ ქორწინებათა მიმართ.

ეროვნება

- 6.601 საქმეები ეროვნული ნიშნით დისკრიმინაციაზე მრავლად არ არის. თუმცა საქმეში კუა პუარესი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Koua Poirrez v. France)¹³¹ დადგინდა მე-14 მუხლის აშკარა დარღვევა 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლ მუხლთან ერთად. ამ საქმეში მომჩივანს, რომელიც სპილოს ძვლის სანაპიროს მოქალაქე იყო, დაუსაბუთებლად ეთქვა უარი შემწეობაზე შეზღუდული შესაძლებლობების გამო მხოლოდ იმ საფუძველით, რომ ის არ იყო საფრანგეთის მოქალაქე და არც იმ ქვეყნის მოქალაქე, ვისთანაც საფრანგეთს შემწეობის შესახებ ორმხრივი ხელშეკრულება ჰქონდა გაფორმებული¹³². საქმეში ანდრეევა ლატვიის წინააღმდეგ (Andrejeva v. Latvia)¹³³, ასევე, დადგინდა მე-14 მუხლის დარღვევა 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-9 მუხლთან ერთად. მომჩივანი ლატვიაში შევიდა 1950-იან წლებში და მას შემდეგ იქ ცხოვრობდა. ის ერთსა და იმავე ქიმიურ საწარმოში მუშაობდა ლატვიის საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში ყოფნის დროსაც და დამოუკიდებლობის მიღწევის შემდგომაც. მისი პენსიის გამოთვლისას, სახელმწიფო ორგანოებმა უარი თქვეს მხედველობაში მიეღოთ მომჩივნის მიერ გაწეული შრომითი საქმიანობა „ლატვიის გარეთ“. ეს ნიშნავდა იმას, რომ მხედველობაში არ უნდა მიღებულიყო მომჩივნის შრომითი სტაჟი ლატვიის მიერ დამოუკიდებლობის მიღწევამდე. ასეთი მიდგომის ერთადერთი საფუძველი იყო ის, რომ განმცხადებელი არ იყო ლატვიის მოქალაქე. ლატვიის მოქალაქე რომ ყოფილიყო, მას საბჭოთა კავშირის დროს ნამუშევარი სტაჟი ჩაეთვლებოდა. ასეთი განსხვავებული მოპყრობა ეროვნების გამო ჩაითვალა დაუსაბუთებლად.

128 No. 40825/98, 31.7.08 (დაირღვა კონვენციის მე-14 და მე-9 მუხლები, რადგან მას გაუმართლებლად მიენიჭა „რელიგიური კომუნის“ სტატუსი „რელიგიური საზოგადოების“ ნაცვლად, რომელიც ანიჭებდა სხვადასხვა პრივილეგიებს). აგრეთვე იხილეთ, სავენ ცკრავა „რიჟეც ჟივოტა“ და სხვები ორგანიზაციის წინააღმდეგ (Savez crkava „Rijec života“ and others v. Croatia), No. 7798/08, 9.12.10 (რეფორმისტული ეკლესიისათვის იურიდიული სტატუსის მინიჭებაზე უარი - კონვენციის მე-14 და მე-9 მუხლების დარღვევა).

129 No. 34848/07, 14.12.10.

130 თავშესაფარის მიცემის და იმიგრაციის (მომჩივანთან მოპყრობა და ა.შ.) შესახებ 2004 წლის აქტის მე-19 თავის თანახმად.

131 No. 40892/98, 30.9.03. აგრეთვე იხილეთ, ანაკომბა იულა ბელგიის წინააღმდეგ (Anakomba Yula v. Belgium), No. 45413/07, 10.3.09 (კონვენციის მე-6 და მე-14 მუხლის დარღვევა, ვინაიდან მომჩივანს არ აღმოუჩინეს იურიდიული დახმარება, რომ შეეტანა სარჩელი ბავშვის მამობის დადგენის მოთხოვნით, ვინაიდან ის არ იყო ბელგიაში კანონიერად მყოფი რეზიდენტი).

132 აგრეთვე იხილეთ ფავსი საბერძნეთის წინააღმდეგ (Fawsie v. Greece), No. 40080/07, 28.10.10 და საიდუნი საბერძნეთის წინააღმდეგ (Saidoun v. Greece), No. 40083/07, 28.10.10 (უცხოელი მოქალაქეებისათვის სოციალური უზრუნველყოფით სარგებლობის უფლების გაცემაზე უარი - მე-14 და მე-8 მუხლების დარღვევა).

133 No. 55707/00, 18.2.09. საპირისპიროდ იხილეთ, სი ამერი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Si Amer v. France), No. 29137/06, 29.10.09 (დამატებითი პენსიის მიკუთვნებისთვის ბინადრობის მოწმობის მოთხოვნა პირისათვის, რომელიც მუშაობდა ალჟირში ფრანგულ კომპანიაში დამოუკიდებლობის მოპოვებამდე - 1-ლი ოქმის 1-ლი მუხლი და მე-14 მუხლი არ დარღვეულა).

6.602 საქმეში ლუჟაკი პოლონეთის წინააღმდეგ (Luczak v. Poland)¹³⁴ მომჩივანი, რომელიც იყო საფრანგეთის მოქალაქე, ცხოვრობდა და ფერმერად მუშაობდა პოლონეთში, ჩიოდა, რომ შიდა კანონმდებლობის მიხედვით, მხოლოდ პოლონეთის მოქალაქეებს ჰქონდათ წვდომა ფერმერთა სოციალური უსაფრთხოების სქემაზე. შესაბამისად, მომჩივანი არ იყო სოციალური უსაფრთხოებით დაფარული, თუკი ის გახდებოდა ავად, გახდებოდა შრომისუნარი ან მიიღებდა სამუშაო ტრავმას. სასამართლომ ასეთი მიდგომა მიიჩნია დაუსაბუთებლად და დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლ მუხლთან. საქმეში ბიგაევა საბერძნეთის წინააღმდეგ (Bigaeva v. Greece)¹³⁵ სასამართლომ არ დაადგინა კონვენციის დარღვევა. ამ საქმეში მოქალაქეობა იყო იურიდიულ პროფესიაში შესვლის წინაპირობა. სასამართლომ მიიჩნია, რომ იურიდიული პრაქტიკა საჯარო ინტერესს ემსახურება და მოქალაქეობის მოთხოვნა სახელმწიფო ორგანოთა თავისუფალი შეფასების არეში ხვდება.

სამხედრო სტატუსი

6.603 საქმეში ბუკენი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (Buchen v. Czech Republic)¹³⁶, რომელშიც ყოფილ სამხედრო მოსამართლეს პენსია შეუჩერდა სამხედრო სასამართლოების გაუქმების გამო, ჩაითვალა მე-14 მუხლის დარღვევად 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლ მუხლთან ერთად. შეიარაღებული ძალების ყოფილი წევრების გარკვეული კატეგორია განაგრძობდა პენსიის მიღებას (მათ შორის, ყოფილი სამხედრო მოსამართლეები და პროკურორები, რომლებიც სამოქალაქო მოსამართლეები გახდნენ) და სასამართლომ მიიჩნია, რომ განსხვავებულ მოპყრობას არ ჰქონდა გამართლება. თუმცა საქმეში იანკოვიჩი ხორვატიის წინააღმდეგ (Jankovic v. Croatia)¹³⁷, სადაც იუგოსლავიის სახალხო არმიის ყოფილ წევრებს პენსია შეუმცირდათ, ასეთი შემცირება გამართლებულად ჩაითვალა იმ მიზნისთვის, რომ ისინი ხორვატიის ზოგად საპენსიო სისტემაში ყოფილიყვნენ ინტეგრირებულნი. შესაბამისად, არ დადგინდა 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა მე-14 მუხლთან ერთად (მიუხედავად იმისა, რომ ყოფილი ხორვატი ოფიცრების პენსია უფრო მაღალი იყო).

საკუთრებასთან დაკავშირებული საკითხები

6.604 საქმეში შასანიუ და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (Chassagnou and others v. France)¹³⁸, სასამართლომ ვერ იპოვა ობიექტური და გონივრული გამართლება, თუ რატომ უნდა ჰქონოდათ მხოლოდ მსხვილ მიწათმესაკუთრებებს – და არა წვრილ მიწათმესაკუთრებებს – სანადირო ასოციაციაში არგაწევრიანების შესაძლებლობა.

ქორწინების გარეთ დაბადებული ბავშვები

6.605 ქორწინებაში და ქორწინების გარეთ დაბადებულ ბავშვთა შორის დისკრიმინაცია მემკვიდრეობის უფლებასთან მიმართებით, არის გაუმართლებელი და არღვევს როგორც მე-14 მუხლს მე-8-სთან ერთად¹³⁹, ასევე, მე-14 მუხლს 1-ლი დამატებითი ოქმის

134 No. 77782/01, 27.11.07.

135 No. 26713/05, 28.5.09. საპირისპიროდ იხილეთ, ზეიბეკი საბერძნეთის წინააღმდეგ (Zeibek v. Greece), No. 46368/06, 9.7.09 (პენსიის მიკუთვნების ეფექტი საბერძნეთის მოქალაქეობის დაკარგვაზე - 1-ლი ოქმის 1-ლი მუხლის და მე-14 მუხლის დარღვევა).

136 No. 36541/97, 26.11.02.

137 No. 43440/98, განჩინება 12.10.00.

138 Nos. 25088/94, 28331/95 და 28443/95, 29.4.99. საპირისპიროდ, ჰერმანი გერმანიის წინააღმდეგ (Herrmann v. Germany), No. 9300/07, 20.1.11.

139 მარქსი ბელგიის წინააღმდეგ (Marckx v. Belgium), სერია ა, No. 31, 13.6.79; კამპი და ბურიმი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Camp and Bourimi v. Netherlands), No. 28369/95, 3.10.00; პლა პუნცერნაუ და პედრო პუნცერნაუ ანდორის წინააღმდეგ (Pla Puncernau and Puncernau Pedro v. Andorra), No. 69498/01, 13.7.04; მერგერი და კროსი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Merger and Cros v. France), No. 68864/01, 22.12.04; ბრაუერი გერმანიის წინააღმდეგ (Brauer v. Germany), No. 3545/04, 28.5.09. აგრეთვე იხილეთ, ალბუაზ-ბარტესი და ალბოიზ-მონზუმი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Alboize-Barthes and Alboize-Montzume v. France), No. 44421/04, განჩინება 21.10.08 (დაუშვებლად ცნეს).

1-ლ მუხლთან ერთად¹⁴⁰. საქმეში საჰინი გერმანიის წინააღმდეგ (*Sahin v. Germany*)¹⁴¹ დიდმა პალატამ დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა მე-8 მუხლთან ერთად, რადგან ქორწინების გარეშე დაბადებულ ბავშვთა მამებს და ქორწინებაში დაბადებულ ბავშვთა მამებს გაუმართლებლად განსხვავებული უფლებები ჰქონდათ ბავშვთან დროის გატარების უფლებასთან მიმართებით: მეორე კატეგორიას ჩვეულებრივად ჰქონდა ეს უფლება; ხოლო 1-ლი კატეგორიის უფლების გამოყენება ბავშვის დედის შეხედულებებზე იყო დამოკიდებული, რომლის შეცვლა მხოლოდ სასამართლოს შეეძლო, თუკი ის ამას ბავშვის ინტერესების სასარგებლოდ ჩათვლიდა. სასამართლომ მსგავსი გადაწყვეტილება გამოიტანა საქმეზე ზომერფელდი გერმანიის წინააღმდეგ (*Sommerfeld v. Germany*)¹⁴²; თუმცა განსხვავებული მოსაზრების მქონე 7 მოსამართლე ამტკიცებდა¹⁴³, რომ დასკვნის გამოტანისას სასამართლომ არასწორად გამოიყენა კანონმდებლობა აბსტრაქტულად ისე, რომ არ შეუფასებია, თუ როგორ გამოიყენებოდა ეს კანონმდებლობა მომჩივანთან მიმართებით.

სექსუალური ორიენტაცია

- 6.606 როგორც ზემოთ აღინიშნა, სექსუალური ორიენტაციის ნიშნით დისკრიმინაცია ეწინააღმდეგება მე-14 მუხლს¹⁴⁴. საქმეებში, რომლებიც შეეხებოდა ეროვნული სისხლის სამართლის კანონმდებლობის განსხვავებულ მიდგომებს ჰეტეროსექსუალური და ჰომოსექსუალური სექსუალური აქტივობის მიმართ – მაგალითად, როგორც ეს იყო საქმეში ლ და ვ ავსტრიის წინააღმდეგ (*L and V v. Austria*)¹⁴⁵ – სასამართლომ დაადგინა, რომ არ არსებობდა ობიექტური და გონივრული დასაბუთება, თუ რატომ უნდა დაცვა ავსტრიის კანონმდებლობას 14-დან 18 წლამდე ახალგაზრდა მამაკაცები ზრდასრულ მამაკაცებთან სექსუალური ურთიერთობისგან, როდესაც იმავე ასაკის ახალგაზრდა ქალებს არ სჭირდებოდათ დაცვა ზრდასრულ მამაკაცებთან ან ქალებთან ურთიერთობისას.
- 6.607 საქმე ბაჟკოვსკი და სხვები პოლონეთის წინააღმდეგ (*Baczowski and others v. Poland*)¹⁴⁶ შეეხებოდა სახელმწიფო ორგანოთა გადაწყვეტილებას, რომ აეკრძალათ მსვლელობები და მიტინგები უმცირესობათა უფლებების შესახებ. ასეთი გადაწყვეტილება ეფუძნებოდა „ტექნიკურ“ მიზეზებს და, შესაბამისად, სასამართლომ არ მოინდომა სპეკულირება მოეხდინა სხვა მოტივებზე, გარდა იმისა, რაც პირდაპირ იყო მითითებული გადაწყვეტილებებში. თუმცა სასამართლომ მიუთითა, რომ არ შეეძლო უგულებელყო ინტერვიუ ვარშავის მერთან, სადაც ის აღნიშნავდა საკუთარ შეხედულებებს შეკრების თავისუფლების შესახებ და „ჰომოსექსუალობის პროპაგანდის“ მიმართ. ამავე ინტერვიუში მერმა აღნიშნა, რომ ის არ გასცემდა უფლებას მსგავსი შეკრებების ჩასატარებლად. შესაბამისად, რადგან მისმა პოზიციამ გადაწყვეტილების მიღებაზე გავლენა იქონია, სასამართლომ დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა მე-11 მუხლთან ერთად.
- 6.608 კონვენციის, როგორც „ცოცხალი ინსტრუმენტის“ პრინციპმა უდავოდ მოახდინა ზეგავლენა სექსუალურ ორიენტაციასთან დაკავშირებული სასამართლო პრაქტიკის განვითარებაზე. ეს აშკარად გამოჩნდა საქმეში ლ და ვ ავსტრიის წინააღმდეგ (*L and*

140 ინზე ავსტრიის წინააღმდეგ (*Inze v. Austria*, No. 8695/79, 28.10.87, სერია ა, No. 126; მაზურეკი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Mazurek v. France*), No. 34406/97, 1.2.00.

141 No. 30943/96, 8.7.03. შეადარეთ გადაწყვეტილებას საქმეში ელსჰოლცი გერმანიის წინააღმდეგ (*Elsholz v. Germany*), No. 25735/94, 31.7.00. იხილეთ აგრეთვე ზაუნეგერი გერმანიის წინააღმდეგ (*Zaunegger v. Germany*), No. 22028/04, 3.12.09 (მამის მიერ ქორწინების გარეშე დაბადებულ ბავშვზე დედის თანხმობის გარეშე საერთო მემკვიდრეობის მიღების შეუძლებლობა - მე-14 და მე-8 მუხლების დარღვევა).

142 No. 31871/96, 8.7.03.

143 მოსამართლეები ვილდჰაბერი, პალმი ლორენცენი, იუნგვიერტი, გრევე, ლევიტისი და მულარონი.

144 იხილეთ მაგალითისათვის, ბაჟკოვსკი და სხვები პოლონეთის წინააღმდეგ (*Baczowski and others v. Poland*), No. 1543/06, 3.5.07 (რომელიც მოცემულია ზემოთ).

145 Nos. 39392/98 და 3989/98, 9.1.03.

146 No. 1543/06, 3.5.07. აგრეთვე იხილეთ მსგავსი გადაწყვეტილება საქმეზე ალექსეივი რუსეთის წინააღმდეგ (*Alekseyev v. Russia*), Nos. 4916/07, 25924/08 და 14599/09, 21.10.10.

V v. Austria). საქმეში ფრეტე საფრანგეთის წინააღმდეგ (Fretté v. France)¹⁴⁷ ეროვნულმა სახელმწიფო ორგანოებმა არ დააკაყოფილეს მომჩივნის მოთხოვნა ბავშვის შეილად აყვანის ნებართვის შესახებ. უარის თქმის პირდაპირ მიზეზად მიუთითეს მომჩივნის „ცხოვრების წესი“, ხოლო – როგორც სასამართლომ მიუთითა – არაპირდაპირი მიზეზი იყო მომჩივნის სექსუალური ორიენტაცია. ამ საქმეში სასამართლომ არ დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა. უმრავლესობის ოთხი მოსამართლიდან სამმა (მოსამართლეები კოსტა, იუნგვიერთი და ტრაია) მიიჩნია, რომ მე-14 მუხლი არ უნდა გამოყენებულიყო, რადგან მე-8 მუხლი არ მოიცავდა შეილად აყვანის უფლებას. მოსამართლე კურისმა აღნიშნა, რომ არსებობდა განსხვავებული მოპყრობის ობიექტური და გონივრული გამართლება, რადგან ამ სფეროში სახელმწიფოს ჰქონდა თავისუფალი შეფასების არე, ხოლო სამეცნიერო საზოგადოების ამრიგად იყო გაყოფილი იმის შესახებ, თუ რა გავლენა აქვს ბავშვზე ჰომოსექსუალი მშობლების ხელში გაზრდას. უმცირესობაში მყოფი სამი მოსამართლე (მოსამართლეები ბრატცა, ფურმანი და ტულკენსი) კატეგორიულად ამკიცებდა, რომ ევროსაბჭოს ქვეყნებს შორის ერთიანი პრინციპების საერთო საფუძვლის არარსებობაზე დაყრდნობა „გზას უხსნის სახელმწიფოების სრულ დისკრეციას“ და „არარელევანტურია, არ თანხვედბა სასამართლოს პრაქტიკას მე-14 მუხლზე და როდესაც ასე ზოგადადაა ჩამოყალიბებული, შეუძლია ადამიანის უფლებების დაცვა უკან დახიოს“. შესაბამისად, შემდგომ საქმეში ე.ბ. საფრანგეთის წინააღმდეგ (E.B. v. France)¹⁴⁸, 10-7-ის წინააღმდეგ უმრავლესობით სასამართლომ დაადგინა კონვენციის დარღვევა, როდესაც სახელმწიფო ორგანოებმა არ მისცეს ბავშვის აყვანის უფლება ლესბოსელ მომჩივანს, რომელიც სხვა ქალბატონთან ერთად ცხოვრობდა. სასამართლომ მიუთითა, რომ ნებართვის მიცემაზე უარის ერთ-ერთი ძირითადი საფუძველი იყო ოჯახში „მამასთან დაკავშირებული პირის“ არარსებობა, რაც, სასამართლოს ამრიგად, შესაძლოა გამოყენებულ იქნა ნებართვაზე უარის თქმის საბაზად მომჩივნის ჰომოსექსუალობის გამო. სასამართლომ დაასკვნა, რომ მომჩივნისთვის უარის თქმის გადამწყვეტი საფუძველი იყო მისი სექსუალური ორიენტაცია, რაც კონვენციასთან შეუთავსებელია.

- 6.609 საქმეში კარნერი ავსტრიის წინააღმდეგ (Karner v. Austria)¹⁴⁹ სასამართლომ დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა მე-8 მუხლთან ერთად, რადგან ერთი სქესის წყვილის ერთ-ერთი პარტნიორის გარდაცვალების შემთხვევაში, ცოცხლად დარჩენილ პარტნიორს არ ჰქონდა გარდაცვლილის იჯარის მემკვიდრეობით მიღების უფლება. მოპასუხე მთავრობის მოსაზრება, რომ ამგვარი ღონისძიებები აუცილებელია „ტრადიციული ოჯახური ერთეულის დასაცავად“, არ ჩაითვალა საკმარის საფუძვლად იმისთვის, რომ ჰომოსექსუალურ ურთიერთობაში მყოფი პირები გამოენაცვლებინათ კანონის მოქმედებიდან. საქმე ჯ.მ. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (J.M. v. UK)¹⁵⁰ შეეხება განსხვავებულ მოპყრობას სექსუალური ორიენტაციის გამო ბავშვის აღზრდაში დახმარების რეგულაციებთან დაკავშირებით. მომჩივანი განქორწინებული იყო თავის ყოფილ ქმართან და ხანგრძლივ ურთიერთობაში იყო სხვა ქალბატონთან. მომჩივნის ორი შვილი მის ქმართან ცხოვრობდა, ხოლო ბავშვის აღზრდაში დახმარების რეგულაციების მიხედვით, მომჩივანი ვალდებული იყო ბავშვის აღზრდის ხარჯებში თანამონაწილეობა მიეღო, როგორც ბავშვთან ერთად არმცხოვრებ მშობელს. აღნიშნული რეგულაციები ითვალისწინებდა შეცმირებული თანხის გადახდას, თუკი ბავშვთან არმყოფი მშობელი ახალ ურთიერთობაში შევიდოდა (როგორც ქორწინებით, ისე მის გარეშე), მაგრამ ამ ურთიერთობაში არ მოიაზრებოდა ერთსქესიანი ურთიერთობები. სასამართლომ მიიჩნია, რომ არ არსებობდა განსხვავებული მოპყრობის გამართლება და დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლ მუხლთან ერთად.

147 No. 36515/97, 26.2.02.

148 No. 43546/02, 22.1.08

149 No. 40016/98, 24.7.03. აგრეთვე იხილეთ, კოზაკი პოლონეთის წინააღმდეგ (Kozak v. Poland), No. 13102/02, 2.3.10. შეადარეთ აღიშნული საქმეები კორელცი სლოვენის წინააღმდეგ (Korelc v. Slovenia), No. 28456/03, 12.5.09 (თანამცხოვრებ მომვლელზე იჯარის გადასვლაზე უარი – დაუშვებლად იქნა ცნობილი).

150 No. 37060/06, 28.9.10.

- 6.610 საქმეში შალკი და კოპფი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Schalk and Kopf v. Austria*)¹⁵¹ სასამართლომ პირველად დაადგინა, რომ ერთსქესიანი ურთიერთობა ხვდება მე-8 მუხლით გათვალისწინებული „ოჯახური ცხოვრების“ ცნების ქვეშ. სასამართლომ უარყო მომჩივანთა მოთხოვნა, რომ მათი ურთიერთობის სამართლებრივი აღიარება (2010 წელს რეგისტრირებული პარტნიორობის აქტის ამოქმედებამდე) არღვევდა მე-14 მუხლს მე-8-სთან ერთად¹⁵².

ოჯახური მდგომარეობა

- 6.611 საქმეში პეტროვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Petrov v. Bulgaria*)¹⁵³ სასამართლომ დაადგინა მე-8 მუხლის დარღვევა მე-14 მუხლთან ერთად, რადგან მომჩივანს, რომელიც იყო დაუოჯახებელი პატიმარი, არ ჰქონდა თავის პარტნიორთან ტელეფონით საუბრის უფლება, მაშინ როდესაც დაოჯახებულ პატიმრებს ეს შეზღუდვა არ ჰქონდათ. სასამართლომ ასეთი მიდგომა მიიჩნია გაუმართლებლად.
- 6.612 საქმეში ბერდენი და ბერდენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Burden and Burden v. UK*)¹⁵⁴ მომჩივნები იყვნენ დაუოჯახებელი დები და ცხოვრობდნენ ერთად. მათი მტკიცებით, ერთ-ერთი მათგანის გარდაცვალების შემთხვევაში მეორეს უწევდა მიღებული ქონებაზე სამემკვიდრეო გადასახადის (40%-ის ოდენობით) გადახდა, მაშინ როდესაც დაქორწინებული წყვილები (ან სამოქალაქო პარტნიორობაში მყოფი პირები) ასეთი გადასახადისგან გათავისუფლებულნი იყვნენ. დიდმა პალატამ აღნიშნა, რომ დებს შორის ურთიერთობა თვისობრივად განსხვავებულია დაქორწინებული წყვილებისა და ჰომოსექსუალთა სამოქალაქო პარტნიორობისგან. წყვილები ქორწინებასა და სამოქალაქო პარტნიორობაში მიზნად ისახავენ ისეთი სამართლებრივი შედეგების შექმნას, რაც მათ განასხვავებს თანაცხოვრების სხვა ფორმათაგან. შესაბამისად, დისკრიმინაცია არ დადასტურდა.
- 6.613 საქმე მუნიოს დიასი ესპანეთის წინააღმდეგ (*Munoz Diaz v. Spain*)¹⁵⁵ ეხებოდა რომა წარმოშობის მომჩივნის უფლებას, მიეღო მარჩენალის პენსია ქმრის გარდაცვალების შემდგომ. მომჩივანი დაქორწინებული იყო 1971 წელს, რომა მოსახლეობის ტრადიციული ცერემონიის მიხედვით. თუმცა მომჩივანს პენსიაზე უარი ეთქვა, რადგან მისი ქორწინება სამოქალაქო რეესტრში არ იყო რეგისტრირებული. სასამართლომ აღნიშნა, რომ მომჩივნის დაქორწინების დროს, ესპანეთში შეუძლებელი იყო კათოლიკური ეკლესიის ცერემონიალიდან განსხვავებულად დაქორწინება, გარდა იმ შემთხვევისა, თუკი პირი რელიგიას უარყოფდა; ხოლო მომჩივანს კეთილსინდისიერად სჯეროდა, რომ მისი ქორწინება სამართლებრივად ნამდვილი იყო. სასამართლომ მიუთითა, რომ ესპანეთის საჯარო უწყებები მომჩივნის ქორწინებას ჩვეულებრივად აღიარებდნენ სხვადასხვა მიზეზით და ამით მათ მომჩივანს შეუქმნეს ლეგიტიმური მოლოდინი. შესაბამისად, არაპროპორციული იქნებოდა ქორწინების უარყოფა მარჩენალის პენსიის საკითხთან მიმართებით. შესაბამისად, დადგინდა მე-14 მუხლის დარღვევა 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლ მუხლთან ერთად. ანალოგიური ლეგიტიმური მოლოდინი არ დადგინდა საქმეში სერიფე ილითი თურქეთის წინააღმდეგ (*Serife Yigit v. Turkey*)¹⁵⁶, სადაც მომჩივანი დაქორწინდა რელიგიური ქორწინებით, მაგრამ არა სამოქალაქო პროცედურით. ეროვნული კანონმდებლობა მკაფიოდ მიუთითებდა, რომ სოციალური უსაფრთხოებისა და საპენსიო უფლებების მისაღებად სამოქალაქო ქორწინება აუცილებელი იყო.

151 No. 30141/04, 24.6.10.

152 ერთობლივ განსხვავებულ მოსაზრებაში მოსამართლეები როზაკისი, შპილმანი და იებენსი დამაჯერებლად ამტკიცებდნენ, რომ განსხვავებული მოპყრობის (სხვადასხვა სქესის წყვილებთან შედარებით) გამამართლებელი არგუმენტები წარმოდგენილი არ ყოფილა.

153 No. 15197/02, 22.5.08.

154 No. 13378/05, 29.4.08. იხილეთ ასევე კორელცი სლოვენის წინააღმდეგ (*Korelc v. Slovenia*), No. 28456/03, 12.5.09 (თანამცხოვრებ მომგვლეზე ივარის გადასვლაზე უარი – დაუშვებლად იქნა ცნობილი).

155 No. 49151/07, 8.12.09.

156 No. 3976/05, 2.11.10.

შესაბამისად, სახელმწიფო ორგანოების უარი მომჩივნისთვის აღნიშნული უფლებების მინიჭებაზე ობიექტურად გამართლებულია.

- 6.614 განმცხადებლები საქმეში ვაგნერი და ჯ.მ.ვ.ლ. ლუქსემბურგის წინააღმდეგ (Wagner and J.M.W.L. v. Luxembourg)¹⁵⁷ ჩიოდნენ, რომ სახელმწიფო ორგანოებმა უარი თქვეს პერუს სასამართლოს გადაწყვეტილების აღსრულებაზე, რომლითაც პირველმა მომჩივანმა კანონიერად იშვილა 3 წლის მითოვებული გოგონა (მეორე მომჩივანი) პერუში. ამის მიზეზი იყო ლუქსემბურგის კანონმდებლობა, რომელიც მართხელა მშობელს ბავშვის სრულად შვილად აყვანის უფლებას არ აძლევდა. სასამართლომ მიიჩნია, რომ მეორე მომჩივანი განსხვავებული მოპყრობის მსხვერპლი იყო იმ ბავშვებთან მიმართებით, ვისი საზღვარგარეთ შვილად აყვანის ფაქტებიც აღიარებული იყო ლუქსემბურგში. ეს არის გაუმართლებელი და არღვევს მე-14 მუხლს მე-8 მუხლთან ერთად.

სხვა სტატუსი

- 6.615 საქმეში გლორი შვეიცარიის წინააღმდეგ (Glor v. Switzerland)¹⁵⁸ სასამართლომ დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა მე-8 მუხლთან ერთად, რადგან მომჩივანი ვალდებული იყო გადაეხადა სამხედრო სამსახურისგან გათავისუფლების გადასახადი მიუხედავად იმისა, რომ ის სამხედრო სამსახურისთვის შეუფერებლად იქნა მიჩნეული სამედიცინო საფუძველზე (დიაბეტის გამო). მომჩივანი მიუთითებდა იმ ფაქტზე, რომ პირთა ორი ჯგუფი არ იყო ვალდებული, გადაეხადა გადასახადი: ისინი, ვისაც „შესაძლებლობები მძიმე ფორმებში ჰქონდა შემღუღული“ და ისინი, ვინც ალტერნატიულ სამოქალაქო სამსახურს ეწეოდნენ (რომელზეც ხელი მხოლოდ იმ ადამიანებს მიუწევდებოდათ, რომლებიც სამხედრო სამსახურზე უარს საკუთარი მრწამის გამო აცხადებდნენ). სასამართლომ აღნიშნა, რომ გადასახადის დაკისრება იმ პირთათვის, ვინც სამხედრო სამსახურს ან სამოქალაქო დაცვის სამსახურს სამედიცინო მიზეზით ვერ ასრულებს, ევროპაში სხვაგან არსად ხდება. მომჩივნისთვის გადასახადის დაკისრება ისე, რომ მას არ აქვს შესაძლებლობა შეასრულოს სამხედრო (ან სამოქალაქო დაცვის) სამსახური, პოტენციურად ეწინააღმდეგება შემღუღული შესაძლებლობების პირთა დაცვის აუცილებლობას დისკრიმინაციის წინააღმდეგ და, ასევე, ეწინააღმდეგება მათი საზოგადოებაში სრული ინტეგრაციის ხელშეწყობას. გადასახადის ოდენობა მომჩივნის დაბეგვრად შემოსავალთან შედარებით არ იყო უმნიშვნელო და სასამართლომ გააკრიტიკა სახელმწიფო უწყებების მიდგომა მოცემული საქმის მიმართ; მაგალითად, მათ მიერ განმცხადებლის განსაკუთრებულ გარემოებათა გათვალისწინებლობა. სასამართლომ დაასკვნა, რომ სახელმწიფო უწყებათა მიერ მომჩივნისადმი განსხვავებული მოპყრობას არ ჰქონდა ობიექტური გამართლება; განსაკუთრებით იმ განსხვავებული მიდგომის გათვალისწინებით, რომელიც გამოიყენებოდა იმ პირთა მიმართ, ვინც შეუფერებლად იყო ცნობილი სამხედრო სამსახურისთვის და გადასახადს არ იხდიდა და იმ პირთა შორის, ვისაც ანალოგიური სტატუსი ჰქონდა, თუმცა გადასახადის გადახდა მაინც უწევდა. ისეთ საქმეებში, სადაც პირებს აკრძალული ჰქონდათ კერძო სექტორის გარკვეულ სფეროებში დასაქმება (წარსულში სუკა-ში სამსახურის გამო), აკრძალვა არაპროპორციულად ჩაითვა და დადგინდა მე-14 მუხლის დარღვევა მე-8 მუხლთან ერთად¹⁵⁹.

- 6.616 საქმეში კარსონი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Carson and others v. UK)¹⁶⁰ მომჩივნები ჩიოდნენ, რომ როგორც საზღვარგარეთ მცხოვრებ პენსიონერებს, გაერთიანებულ სამეფოში მცხოვრებ პენსიონერთაგან განსხვავებით, მათ ხელი არ მიუწევდებოდათ საკუთარი პენსიის ინდექსაციაზე. თერთმეტი მოსამართლე ექვსის წინააღმდეგ უმარავლესობით, დიდმა პალატამ არ დაადგინა დისკრიმინაცია. სასამართლოს

157 No. 76240/01, 28.6.07.

158 No. 13444/04, 30.4.09.

159 სიდაბრასი და დჟაიუტასი ლიეტუის წინააღმდეგ (Sidabras and Džiautas v. Lithuania), Nos. 55480/00 და 59330/00, 27.7.04.

160 No. 42184/05, 16.3.10.

განმარტებით, მომჩივნები არ იყვნენ გაერთიანებულ სამეფოში მცხოვრებ სხვა პენსიონერთა ანალოგიურ მდგომარეობაში. მართალია, ისინი მუშაობდნენ გაერთიანებულ სამეფოში და იხდიდნენ ეროვნული დაზღვევის სავალდებულო შენატანებს, მაგრამ ეს შენატანები მხოლოდ პენსიასთან არ იყო დაკავშირებული. ისინი ქმნიდნენ იმ შემოსავალს, რომელიც სხვადასხვა სოციალური შეღავათის სახით გაიცემოდა. შესაბამისად, არ არსებობდა თანაბარი მოპყრობის საკმარისი საფუძველი იმ პენსიონერებს შორის, ვისაც შეეძლო და არ შეეძლო პენსიის ინდექსაცია. რელევანტური იყო ის გარემოებაც, რომ სოციალური უსაფრთხოების შეღავათების სისტემა (მათ შორის, სახელმწიფო პენსიები) გამიზნულია გაერთიანებულ სამეფოში მცხოვრებთათვის მინიმალური საცხოვრებელი სტანდარტების უზრუნველყოფისთვის.

- 6.617 საქმეში კლიფტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Clift v. UK)¹⁶¹ მომჩივანს პატიმრობის 18 წელი ჰქონდა მისჯილი, მათ შორის, მკვლელობის მცდელობისთვის. იმ დროს მოქმედი კანონმდებლობის მიხედვით, პატიმრებს, რომლებიც სასჯელს 15 ან მეტი წლით იხდიდნენ, ვადამდე გათავისუფლებისთვის სახელმწიფო მდივნის თანხმობა სჭირდებოდათ (პირობით ვადამდე გათავისუფლების საბჭოს რეკომენდაციასთან ერთად). ასეთი ნებართვა არ იყო საჭირო იმ პატიმართათვის, ვისაც 15 წელზე ნაკლები ან სამუდამო პატიმრობა ჰქონდათ მისჯილი. სასამართლომ დაადგინა, რომ ასეთი განსხვავებული მოპყრობისთვის არ არსებობდა ობიექტური გამართლება. მოპასუხე მთავრობამ ვერ შეძლო დაემტკიცებინა, რომ მინისტრის თანხმობა კონკრეტულ პატიმართა გათავისუფლების შედეგად უფრო მაღალი რისკის საპასუხოდ იყო დადგენილი. შესაბამისად, დადგინდა მე-5 მუხლის დარღვევა მე-14 მუხლთან ერთად.

განსხვავებულად მოპყრობის ვალდებულების დარღვევა

- 6.618 სასამართლომ, ასევე, დაადგინა, რომ დისკრიმინაციის აკრძალვა ირღვევა მაშინაც, როდესაც ობიექტური და გონივრული გამართლებების გარეშე სახელმწიფო განსხვავებულად არ ეპყრობა იმ პირებს, რომელთა მდგომარეობა მნიშვნელოვნად განსხვავებულია. აღნიშნული საფუძველით, საქმეში ტლიმენოსი საბერძნეთის წინააღმდეგ (Thlimmenos v. Greece)¹⁶² დადგინდა მე-14 მუხლის დარღვევა მე-9 მუხლთან ერთად. მომჩივანი იყო იეჰოვას მოწმე, რომელსაც უარი ეთქვა სერტიფიცირებული ბუღალტრის პოზიციაზე წარსულში ნასამართლობის გამო. ნასამართლობა გამოწვეული იყო მომჩივნის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობით იმ ბრძანების დაუმორჩილებლობის გამო, რაც მისგან სამხედრო უნიფორმის ტარებას მოითხოვდა. დაუმორჩილებლობა მომჩივნის რელიგიური შეხედულებით იყო გამოწვეული. მომჩივანი ჩიოდა, რომ არ ხდებოდა იმ პირებს შორის განსხვავება, ვისაც სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა მხოლოდ რელიგიური შეხედულებების გამო დაეკისრა და იმ პირებს შორის, ვისაც პასუხისმგებლობა სხვა დანაშაულთა გამო განესაზღვრა. მომჩივნის დაუშვებლობა პროფესიაში ჩაითვალა არაპროპორციულად და ლეგიტიმური მიზნის არმქონედ.

პოზიტიური დისკრიმინაცია

- 6.619 პოზიტიური დისკრიმინაცია მე-14 მუხლით არ არის აკრძალული; ყველაფერი დამოკიდებულია განსხვავებული მოპყრობის გამამართლებელი საფუძვლის არსებობაზე ყოველ კონკრეტულ საქმეში¹⁶³.

161 No. 7205/07, 13.7.10.

162 No. 34369/97, 6.4.00.

163 მაგალითად, ლინდსეი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Lindsay v. UK), No. 11089/84, 11.11.86, (1986) 49 DR 181.

1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი: საკუთრების უფლება

6.620 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი ადგენს:

ყოველ ფიზიკურ ან იურიდიულ პირს აქვს თავისი საკუთრებით შეუფერხებელი სარგებლობის უფლება. მხოლოდ საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის შეიძლება ჩამოერთვას ვინმეს საკუთრება კანონითა და საერთაშორისო სამართლის ზოგადი პრინციპებით გათვალისწინებულ პირობებში.

ამასთან, წინაურ დებულებები არანაირად არ აკნინებს სახელმწიფოს უფლებას, გამოიყენოს ისეთი კანონები, რომელთაც ის აუცილებლად მიიჩნევს საერთო ინტერესების შესაბამისად საკუთრებით სარგებლობის კონტროლისათვის, ან გადასახადებისა თუ მოსაკრებლების ან ჯარიმების გადახდის უზრუნველსაყოფად.

6.621 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი უზრუნველყოფს საკუთრების უფლების კვალი-ფიციურ დაცვას. მუხლი სახელმწიფო ორგანოებს ანიჭებს ფართო დისკრეციას ჩა-ერიონ ამ უფლებებში: უშვებს პირის საკუთრების ჩამორთმევას „საზოგადოებრივი სა-ჭიროებისთვის“ და მეორე პუნქტი უფლებამოსილს ხდის სახელმწიფოს, დაადგინოს „თავისიშეხედულებისამებრ აუცილებელი კანონმდებლობა“ გადასახადებთან¹ და სხვა შემოწირულობასა თუ სახდელებთან დაკავშირებით. 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლ მუხლში ასახული პოზიტიური ვალდებულება მოითხოვს საკუთრების უფლების დასა-ცავად კონკრეტული ღონისძიებების გატარებას, ფიზიკურ პირებსა თუ კომპანიებს შო-რის სამართალწარმოების შემცველ საქმეებთან მიმართებითაც კი. ეს კი კონკრეტულად იმას გულისხმობს, რომ „სახელმწიფოები ვალდებული არიან უზრუნველყონ სასამარ-თლო პროცედურები, რომლებიც სთავაზობს აუცილებელ პროცედურულ გარანტიებს და, შესაბამისად, შესაძლებელს ხდის ეროვნული სასამართლოებისთვისა და ტრიბუ-ნალებისთვის, კერძო პირებს შორის ნებისმიერ დავაზე აწარმოონ სამართალწარმოება ეფექტიანად და სამართლიანად“².

6.622 როდესაც დადგინდება 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა, სასამარ-თლოს შეუძლია დაადგინოს სადავო ქონების კომპენსაცია 41-ე მუხლის საფუძველზე. ეს ვრცელად არის განხილული ქვემოთ 8.29 პარაგრაფში.

საკუთრება

6.623 „საკუთრების“ ვრცელი განმარტება მოიცავს: მიწის ნაკვეთს და მოძრავ ქონებას, მშენებლობის ნებართვას³, საკუთრებას, რომელიც ექვემდებარება აღუსრულებელი ექსპროპრიაციის ბრძანებებს და მშენებლობის აკრძალვას⁴, ალკოჰოლის რეალიზაციის ლიცენზიიდან მისაღებ ეკონომიკურ სარგებელს⁵, საბუღალტრო და საადვოკატო საქმიანობას და მათ ამონაგებს⁶, წიაღისეულის მოპოვების ნებართვას⁷, კონკრეტულ

1 მაგალითისთვის იხილეთ სპამპინატო იტალიის წინააღმდეგ (Spampinato v. Italy), No. 23123/04, განჩინება 29.3.07.

2 სოვტრანსავტო ჰოლდინგი უკრაინის წინააღმდეგ (Sovtransavto Holding v. Ukraine), No. 48553/99, 25.9.02. 96-ე პარ. 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლიდან გამომდინარე პოზიტიურ ვალდებულებებთან დაკავშირებით იხილეთ, ასევე, ონერილდის თურქეთის წინააღმდეგ (Oneryildiz v. Turkey), No. 48939/99, 30.11.04, 134-ე პარ.

3 შპს Pine Valley Developments ირლანდიის წინააღმდეგ (Pine Valley Developments Ltd v. Ireland), No. 12742/87, სერია ა, No. 222, 29.11.91.

4 სპორრინგი და ლონნროთი შვედეთის წინააღმდეგ (Sporrong and Lönnroth v. Sweden), Nos. 7151/75 და 7152/75, სერია ა, No. 52, 23.9.82.

5 Tre Traktörer Aktiebolag შვედეთის წინააღმდეგ (Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden), No. 10873/84, სერია ა, No. 159, 7.7.89.

6 ვან მარლე და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Van Marle and others v. Netherlands), Nos. 8543/79, 8674/79, 8675/79 და 8685/79, 26.6.86 (საბუღალტრო პრაქტიკა); დორინგი გერმანიის წინააღმდეგ (Döring v. Germany), No. 37595/99, განჩინება 9.11.99 (საადვოკატო პრაქტიკა); ბუზესკუ რუმინეთის წინააღმდეგ (Buzescu v. Romania), No. 61302/00, 24.5.05 (საადვოკატო პრაქტიკა).

7 ფრედინი შვედეთის წინააღმდეგ (Fredin v. Sweden), No. 12033/86, სერია ა, No. 192, 18.2.91.

ტერიტორიაზე ნადირობის უფლებას⁸, წილებს⁹, ინტელექტუალური საკუთრების უფლებებს (მათ შორის, პატენტი და სავაჭრო ნიშნის რეგისტრაციის განაცხადი)¹⁰, ინტერნეტდომენის სახელწოდების რეგისტრაციას¹¹, აღსრულებად ვალს¹², უფლებას პენსიაზე¹³, გადაუდებელ დახმარებაზე უფლებას¹⁴, მარჩენალდაკარგულის სოციალურ დახმარებაზე უფლებას¹⁵, სახელმწიფოს საკუთრებაში არსებულ წყლებში თევზაობის უფლებას (იჯარით)¹⁶, საერთო მიწის ნაკვეთზე [საქონლის] ძოვების და მწყემსვის უფლებას¹⁷, საკომპენსაციო ქონების მოთხოვნის უფლებას¹⁸, ქონების კომპენსაციის და რესტიტუციის სამართლებრივი მოთხოვნის უფლებას¹⁹.

6.624 ეს მუხლი უზრუნველყოფს უფლებას არსებულ ქონებაზე, რაც ასევე მოიცავს მოთხოვნებს, რომლის საფუძველზეც განმცხადებელს აქვს საკუთრების უფლებით ეფექტიანი სარგებლობის მოპოვების მიზნით „ლეგიტიმური მოლოდინი“²⁰. შესაბამისად, საქმეზე

- 8 შასანოუ და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Chassagnou and others v. France*), Nos. 25088/94, 28331/95 და 28443/95, 29.4.99.
- 9 ბრამელიდ და მალმსტრომი შვედეთის წინააღმდეგ (*Bramelid and Malmstrom v. Sweden*) (1982) 29 DR 64; სოვტრანსავტო ჰოლდინგი უკრაინის წინააღმდეგ (*Sovtransavto Holding v. Ukraine*), No. 48553/99, 25.9.02, 91-ე პარ.
- 10 Anheuser-Busch Inc. პორტუგალიის წინააღმდეგ (*Anheuser-Busch Inc. V. Portugal*), No. 73049/01, 11.1.07. იხილეთ ასევე სმიტ კლინე და French Laboratories ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Smith Kline and French Laboratories v. Netherlands*) (1990) 66 DR 70.
- 11 Paeffgen GMBH გერმანიის წინააღმდეგ (*Paeffgen GMBH v. Germany*), Nos. 25379/04, 21688/05, 21722/05 და 21770/05, განჩინება 18.9.07.
- 12 Stran Greek Refineries და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Stran Greek Refineries and others v. Greece*), No. 13427/87, სერია ა, No. 301-B, 9.12.94; ბურდოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Burdov v. Russia*), No. 59498/00, 7.5.02.
- 13 იხილეთ, მაგალითად, *Wessels-Bergervoet* ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Wessels-Bergervoet v. Netherlands*), No. 34462/97, 4.6.02, 43-ე პარ.; აზინასი კვიპროსის წინააღმდეგ (*Azinass v. Cyprus*), No. 56679/00, 20.6.02 (მაგრამ იხილეთ მოსამართლეების (1) ვილდმაბერის, როზაკისისა და მულარონის, (2) მოსამართლე აჯამბისის, (3) მოსამართლეების კოსტას და გარლიკის და (4) მოსამართლე რესის განსხვავებული მოსაზრებები დიდი პალატის გადაწყვეტილებაში საქმეზე აზინასი, 28.4.04; ბანფილდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Banfield v. UK*), No. 6223/04, განჩინება 18.10.05.
- 14 გაიგუსუზი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Gaygusuz v. Austria*), No. 17371/90, 16.9.96. გაიგუსუსის საქმეზე განსახილველი სარგებელი იყო კონტრიბუციული, მაგრამ 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი შესაძლოა გავრცელებულიყო არაკონტრიბუციულ სოციალურ შეღავათებზე: იხილეთ კუა პუარე საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Koua Poirrez v. France*), No. 40892/98, 30.9.03, 37-ე პარ.
- 15 უილისი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Willis v. UK*), No. 36042/97, 11.6.02 (სადაც სასამართლომ ასევე განაცხადა, რომ აუცილებელი არ იყო კითხვაზე პასუხის გაცემა, აუცილებელია თუ არა სოციალური შეღავათი იყოს კონტრიბუციულობისათვის, რომ განხილულ იქნას „საკუთრებად“).
- 16 პოსტი და რაჰკო ფინეთის წინააღმდეგ (*Posti and Rahko v. Finland*), No. 27824/95, 24.9.02, 76-ე პარ.
- 17 დოღანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Doğan and others v. Turkey*), Nos. 8803-8811/02, 8813/02 და 8815-8819/02, 29.6.04.
- 18 ბრონიოვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Broniowski v. Poland*), No. 31443/96, 22.6.04.
- 19 Pressos Compania Naviera SA და სხვები ბელგიის წინააღმდეგ (*Pressos Compania Naviera SA and others v. Belgium*), No. 17849/91, სერია ა, No. 332, 20.11.95, 31-ე პარ. და National and Provincial Building Society და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*National and Provincial Building Society and others v. UK*), Nos. 21319/93, 21449/93 და 21675/93, 23.10.97, 74-ე პარ.
- 20 იხილეთ ასევე მორისი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Maurice v. France*), No. 11810/03, 6.10.03; პლესანოვი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Plechanow v. Poland*), No. 22279/04, 7.7.09; ათანასიუ და სხვები რუმინეთის წინააღმდეგ (*Atanasiiu and others v. Romania*), Nos. 30767/05 და 33800/06, 12.10.10. საქმეზე ნერვა და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Nerva and others v. UK*), No. 42295/98, 24.9.02, სასამართლომ დაადგინა, რომ რესტორნის ოფიცინებზე არ აქვთ რაიმე ლეგიტიმური მოლოდინი, რომ კლიენტების მიერ გადახდილი მომსახურების დანამატი განხილული უნდა იყოს, როგორც მათი ანაზღაურების დანამატი, შესაბამისად, ეს არ იყო „საკუთრება“ 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის მნიშვნელობით. განმცხადებლები საქმეზე პოლავიცი და პოლავიკოა ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Polacek and Polackova v. Czech Republic*), No. 38645/97, განჩინება 10.7.02 ცნობილ იქნენ „მოლოდ მომჩივნებად“ მიწის რესტიტუციასთან დაკავშირებით, ლეგიტიმური მოლოდინის გარეშე, ეროვნული კანონმდებლობით არსებული მოქალაქეობის პირობების თანახმად. იხილეთ ასევე ბრეზნი და ბრეზნი სლოვაკეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Brezny and Brezny v. Slovak Republic*), No. 23131/93, 4.3.96; მალჰაუსი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Malhous v. Czech Republic*), No. 33071/96, განჩინება 13.12.00; კოპეკი სლოვაკეთის წინააღმდეგ (*Kopecky v. Slovakia*), No. 44912/98, 28.9.04; მელხიორი გერმანიის წინააღმდეგ (*Melchior v. Germany*), No. 66783/01, განჩინება 2.2.06. საქმეზე ფონ მალტცანი და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ (*Von Maltzan and others v. Germany*), Nos. 71916/01, 71917/01 და 10260/02, განჩინება 2.3.05, დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ განმცხადებელი არ იყო უფლებამოსილი ემტკიცებინა „ლეგიტიმური მოლოდინი“ არსებული და აღსრულებადი მოთხოვნის რეალიზების შესახებ, მათი საკუთრების რესტიტუციის მოპოვებით ან კომპენსაციით, ან ინდენიფიკაციით, 1945 წლიდან, საბჭოთა ოკუპაციის შემდეგ ჩამორთმეულ ქონებასთან მიმართებით.

იასინიენე ლიტვის წინააღმდეგ (*Jasiūnienė v. Lithuania*)²¹ გადაწყვეტილება, რომლითაც განმცხადებელს განესაზღვრა კომპენსაცია მიწის ნაკვეთის ან ფულადი სახით, მაგრამ არ აღსრულდა, მიჩნეულ იქნა აღსრულებად მოთხოვნად და, შესაბამისად, „საკუთრებად“ 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის მიზნებისთვის. თუმცა, 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი არ მოიცავს საკუთრების მოპოვების უფლებას და მომავალი შემოსავალი განიხილება „საკუთრებად“ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ის უკვე გამომუშავებულია ან მასზე აღსრულებადი მოთხოვნა უკვე არსებობს²². უფრო მეტიც, „დიდი ხნის განმავლობაში ეფექტიანად აღსრულებადი ძველი საკუთრების უფლების გადარჩენის აღიარების იმედი“ არ უტოლდება „საკუთრებას“²³. საქმეზე კოპეცკი სლოვაკეთის წინააღმდეგ²⁴ (*Kopecky v. Slovakia*) განმცხადებელმა სამართალწარმოება წამოიწყო 1990-იან წლებში ძვირფასი მონეტებისთვის კომპენსაციასთან დაკავშირებით, რომლებიც მის მამას ჩამოართვეს 1950-იან წლებში. ოთხმა მოსამართლემ სამის წინააღმდეგ დაადგინა, რომ მას ჰქონდა „ლეგიტიმური მოლოდინი“ მონეტებზე მის მოთხოვნასთან მიმართებით, ვინაიდან მას ჰქონდა მინიმუმ სადავო მოთხოვნა, რომელიც აკმაყოფილებდა შესაბამისი ეროვნული კანონმდებლობის მოთხოვნებს. თუმცა, დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ ამგვარი მოლოდინი არ გაჩენილა, ვინაიდან ეროვნული კანონმდებლობის მოთხოვნები რეალურად არ შესრულებულა. საქმეზე სტრეჩი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Stretch v. UK*)²⁵ ქირის განახლების შესაძლებლობა მიჩნეულ იქნა „საკუთრებად“ იმ გარემოებებშიც კი, როდესაც ადგილობრივი ორგანოების მიერ თავდაპირველად მიკუთვნებული ქირა შემდეგ ეროვნულმა სასამართლოებმა ცნეს *ultra vires*: განმცხადებელთან მიმართებით დადგინდა, რომ მას ჰქონდა მინიმუმ ლეგიტიმური მოლოდინი ქირის განახლების შესაძლებლობაზე. საცხოვრებელი ქონების ქირავნობა (კომერციული ქირავნობისგან განსხვავებით) გაუტოლდება თუ არა „საკუთრებას“, დამოკიდებულია ისეთ გარემოებებზე, როგორიცაა [ურთიერთობის] რეგულირების ფორმალურობა და ქონებით სარგებლობის ხანგრძლივობა²⁶. საქმეზე ტეტერინები რუსეთის წინააღმდეგ (*Teteriny v. Russia*)²⁷ სასამართლომ დაადგინა, რომ ადგილობრივი საბჭოს მიერ განმცხადებლის მოსამართლისთვის მინიჭებული „სოციალური ქირავნობის ხელშეკრულება“ (რაც მას უფლებამოსილს ხდიდა, მფლობელობაში ჰქონოდა და ესარგებლა საკუთარი ბინით და კონკრეტული პირობების არსებობისას მოეხდინა მისი პრივატიზება) წარმოადგენდა „საკუთრებას“, რადგანაც ქმნიდა ფულადი აქტივის მოპოვების ლეგიტიმურ მოლოდინს.

6.625 მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ „საკუთრება“ ავტონომიური კონვენციური კონცეფციისაა და, შესაბამისად, ეროვნული კლასიფიკირება ვერ იქნება აუცილებლად განმსაზღვრელი. შესაბამისად, არც ეროვნულ კანონმდებლობაში კერძო ინტერესის, როგორიცაა „უფლება“, აღიარების ნაკლებობა და არც ის ფაქტი, რომ ეროვნული კანონმდებლობა არ მიიჩნევს ასეთ ინტერესს „საკუთრების უფლებად“, აუცილებლად არ გამორიცხავს,

21 No. 41510/98, 6.3.03.

22 იხილეთ, მაგალითად, ამბრუსი იტალიის წინააღმდეგ (*Ambruosi v. Italy*), No. 31227/96, 19.10.00, მე-20 პარ.; ვენდენბურგი და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ (*Wendenburg and others v. Germany*), No. 71630/01, განიხილება 6.2.03.

23 იხილეთ, მაგალითად, ლიხტენშტაინის პრინცი ჰანს-ადამ II გერმანიის წინააღმდეგ (*Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany*), No. 42527/98, 12.7.01, 83-ე პარ.; სლივენკო ლატვიის წინააღმდეგ (*Slivenko v. Latvia*), No. 48321/99, 23.1.02, მე-12 პარ.

24 No. 44912/98, 7.1.03 (პალატა) და 28.9.04 (დიდი პალატა).

25 No. 44277/98, 24.6.03.

26 იხილეთ, მაგალითად, პენტიდისი და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Pentidis and others v. Greece*), No. 23238/94, კომუნიკე, ანგარიში 27.2.96; პანიკიანი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Panikian v. Bulgaria*), No. 29583/96, განიხილება 10.7.97; JLS ესპანეთის წინააღმდეგ (*JLS v. Spain*), No. 41917/98, განიხილება 27.4.99; ბლენჩი ხორვატიის წინააღმდეგ (*Blečić v. Croatia*), No. 59532/00, 29.7.04 (პალატა) („საგანგებოდ დაცული დაქირავებული ფართი“ წარმოადგენდა თუ არა „საკუთრებას“, სასამართლომ ღიად დატოვა – საქმე გადაეგზავნა დიდ პალატას (8.3.06), რომელმაც საქმე დაუშვებლად ცნო *ratione temporis*).

27 No. 11931/03, 30.6.05.

რომ გარკვეულ გარემოებებში სადავო ინტერესი მიჩნეულ იქნას „საკუთრებად“²⁸. საქმეში ონერილდის თურქეთის წინააღმდეგ (*Öneryildiz v. Turkey*)²⁹ განმცხადებლის სახლი, რომელიც აშენდა სახელმწიფო ნებართვის გარეშე „ქოხების ქალაქში“ ნაგავსაყრელთან, დაინგრა მეთანის აირის აფეთქების შედეგად. სასამართლოს სთხოვეს დაედგინა, არსებობდა თუ არა „საკუთრება“, რომელზეც იმოქმედებდა 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი. მიუხედავად იმისა, რომ განმცხადებელი ხუთი წლის განმავლობაში ფლობდა სახელმწიფოს საკუთრებაში არსებულ მიწის ნაკვეთს, მას არ გააჩნდა სათანადო მოთხოვნის უფლება მიწის საკუთრებაში გადასაცემად და, შესაბამისად, მიწის ნაკვეთი არ წარმოადგენდა „საკუთრებას“. მისი სახლი აშენებული იყო სამშენებლო რეგულაციების დარღვევით, თუმცა ის აღიარებული იყო სახლის და მოძრავი ქონების მფლობელად. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა, რომ მას გააჩნდა არსებითი ექსკლუზიური ინტერესი, რომელიც მიღებული იყო სახელმწიფო ორგანოების მხრიდან, რაც უტოლდებოდა „საკუთრებას“³⁰. საქმეზე დეპალე საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Depalle v. France*)³¹ განმცხადებელმა მიიღო სახლი „საზღვაო საჯარო მიწაზე“, რაზეც მას მიანიჭეს მფლობელობის უვადო უფლება. ვინაიდან ის იყო საზღვაო საჯარო საკუთრებაზე, ეროვნულმა სასამართლოებმა არ აღიარეს მისი „საკუთრების უფლება“. თუმცა, სასამართლომ დაადგინა, რომ ფლობის ვადას (50 წელი) ჰქონდა განმცხადებლისთვის სახლზე ექსკლუზიური ინტერესის დამდგენი ეფექტი, რაც, თავის მხრივ, საკმარისი იყო 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის მიზნებისთვის „საკუთრების“ დასადგენად.

სამი პრინციპი

6.626 აღნიშნული მუხლი მოიცავს სამ პრინციპს:

- (1) საკუთრებით მშვიდობიანად სარგებლობის უფლება;
- (2) საკუთრების ჩამორთმევის აკრძალვა, გარდა განსაზღვრული გარემოებებისა; და
- (3) სახელმწიფოს უფლება, აკონტროლოს საკუთრება განსაზღვრულ პირობებში³².

ეს პრინციპები ურთიერთდამოკიდებულია: მეორე და მესამე წესი უნდა განიმარტოს პირველში ასახული ზოგადი პრინციპის ტრილში.

6.627 „ჩამორთმევის“ ცნება მოიცავს როგორც დე ფაქტო ჩამორთმევას, ისე ფორმალურ ჩამორთმევას. ხშირად სადავოა, მოხდა თუ არა „საკუთრების ჩამორთმევა“ (მეორე წესი) თუ „საკუთრებით სარგებლობაზე კონტროლი“ (მესამე წესი), რადგანაც პირველს მეტი დასაბუთება სჭირდება, ვიდრე ამ უკანასკნელს. მაგალითად, საქმეზე ფრედინი შვედეთის წინააღმდეგ (*Fredin v. Sweden*)³³ სასამართლომ უარყო განმცხადებლების არგუმენტები იმის შესახებ, რომ ქვა-ლორდის მოპოვებაზე მათი ნებართვის გაუქმება იმდენად მძიმე იყო, რომ უტოლდებოდა საკუთრების დე ფაქტო ჩამორთმევას და, ნაცვლად ამისა, დაადგინა, რომ ეს უტოლდებოდა „საკუთრებით სარგებლობაზე კონტროლს“. მსგავსად ამისა, საქმეზე ეარ კანადა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Air Canada v. UK*)³⁴ ჰაშიშის აღმოჩენის შედეგად საბაჟო ორგანოების მიერ საფრენი ხომალდის

28 ონერილდის თურქეთის წინააღმდეგ (*Öneryildiz v. Turkey*), No. 48939/99, 30.11.04.

29 იქვე. იხილეთ, ასევე, დოღანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Doğan and others v. Turkey*), Nos. 8803-8811/02, 8813/02 და 8815-8819/02, 29.6.04.

30 იხილეთ, ასევე, საღინაძე და სხვები საქართველოს წინააღმდეგ (*Saghinadze and others v. Georgia*), No. 18768/05, 27.5.10 (აფხაზეთიდან იძულებით გადაადგილებული პირის უფლება, გამოიყენოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საკუთრებაში არსებული კოტეჯი ათი წლის მანძილზე – მიჩნეულ იქნა „საკუთრებად“).

31 No. 34044/02, 29.3.10. იხილეთ, ასევე, ბროსე-ტრიბულე და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Brosset-Triboulet and others v. France*), No. 34078/02, 29.3.10.

32 სპორონგი და ლონროთი შვედეთის წინააღმდეგ (*Sporrong and Lönnroth v. Sweden*), Nos. 7151/75 და 7152/75, სერია ა, No. 52, 23.9.82, 61-ე პარ.

33 No. 12033/86, სერია ა, No. 192, 18.2.91.

34 No. 18465/91, სერია ა, No. 316, 5.5.95. იხილეთ, ასევე, *Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret AS* ირლანდიის წინააღმდეგ (*Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret AS v. Ireland*), No. 45036/98, 30.6.05.

ჩამორთმევა და მისი დაბრუნების სანაცვლოდ £50,000-ის გადახდის მოთხოვნა ასევე მიჩნეულ იქნა „საკუთრებით სარგებლობაზე კონტროლად“. ეს იმიტომ, რომ ჩამორთმევა დროებითი იყო და არ მოიცავდა საკუთრების გადაცემას და ხორციელდებოდა როგორც იმ ღონისძიებათა ნაწილი, რომელიც მიმართული იყო ქვეყანაში აკრძალული პრეპარატების შეტანის პრევენციისკენ. საქმეზე AGOSI გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (AGOSI v. UK)³⁵ განმცხადებელმა კომპანიამ იჩივლა კრუგერანდისის (შენიშვნა თარგმანისას: სამხრეთაფრიკული ოქროს მონეტები) კონფისკაციის გამო, ისინი საბაჟო და განადგურების ოფიცრებმა ჩამოართვეს მესამე მხარეს გაერთიანებულ სამეფოში კონტრაბანდის სახით შეტანის მცდელობისას. სასამართლომ დაადგინა, რომ მიუხედავად იმისა, რომ კონფისკაცია მოიცავდა საკუთრების ჩამორთმევას, ის გამოყენებული იყო, როგორც გაერთიანებულ სამეფოში ოქროს მონეტების შემოტანის აკრძალვის ღონისძიება და, შესაბამისად, 1-ლი მუხლის მეორე ნაწილი მოქმედებდა. საქმეზე შპს Pine Valley Developments ირლანდიის წინააღმდეგ (Pine Valley Developments Ltd v. Ireland)³⁶ განმცხადებლის მიწის ნაკვეთზე საშენებლო ნებართვის გაუქმება ცნობილ იქნა საკუთრებით სარგებლობაზე კონტროლის ღონისძიებად. საქმეზე Anheuser-Busch Inc. პორტუგალიის წინააღმდეგ (Anheuser-Busch Inc. v. Portugal)³⁷ დიდმა პალატამ დაადგინა, რომ 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი მოქმედებდა „ბუდვარის“ საფირმო სახელზე სავაჭრო ნიშნის რეგისტრაციის შესახებ დავაზე, მაგრამ უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება, რომლითაც გაუქმდა განმცხადებელი კომპანიის სავაჭრო ნიშნის რეგისტრაცია მოწინააღმდეგე კომპანიის სასარგებლოდ, არ წარმოადგენდა განმცხადებლის უფლებაში ჩარევას. არაფერი მიუთითებდა იმაზე, რომ გადაწყვეტილება თვითნებური ან დაუსაბუთებელი იყო.

6.628 განმცხადებელს საქმეზე კოტოვი რუსეთის წინააღმდეგ (Kotov v. Russia)³⁸ შემნახველი ანგარიში ჰქონდა კერძო ბანკში, რომლის ლიკვიდაციაც მოხდა. ეროვნული კანონმდებლობის თანახმად, მას უნდა მოჰყოლოდნენ როგორც პრიორიტეტულ კრედიტორს, მაგრამ ლიკვიდატორმა პრიორიტეტი მიანიჭა სხვადასხვა კატეგორიის პირებს, რომლებზე მითითებაც არ იყო კანონმდებლობაში – „შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებს, ომის ვეტერანებს, უპოვრებს და პირებს, რომელთაც აქტიური მონაწილეობა მიიღეს სამაშველო ოპერაციებში“. შედეგად, მან მიიღო თავის საკუთრებაში არსებული თანხის მხოლოდ მცირე ნაწილი. მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფო არ შეიძლება პასუხისმგებელი იყოს კერძო ბანკის მოქმედებებზე, სასამართლოს უნდა შეეფასებინა ლიკვიდატორის მოქმედებაზე სახელმწიფოს პასუხისმგებლობის საკითხი. სასამართლომ დაადგინა, რომ ლიკვიდატორი შეიძლება მიჩნეულ იქნას სახელმწიფოს წარმომადგენლად, იმის გათვალისწინებით, რომ ის დაინიშნა გაკოტრების შესახებ 1992 წლის კანონის საფუძველზე, მიუხედავად იმ ფაქტისა, რომ კანონმდებლობის თანახმად, ლიკვიდატორი იყო არა პროფესიონალი ლიკვიდატორი, არამედ ეკონომისტი ან იურისტი, რომელსაც ეროვნული სასამართლო ანიჭებდა გაკოტრების პროცესზე ზედამხედველობის უფლებამოსილებას. ლიკვიდატორის მოქმედებები მიჩნეულ იქნა „საკუთრების ჩამორთმევის“ ტოლფასად, რაც არღვევდა ეროვნულ კანონმდებლობას და ვერ გამართლდებოდა საზოგადოებრივი ინტერესით, 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევით.

6.629 საქმეზე პაუდიჩიო იტალიის წინააღმდეგ (Paudicio v. Italy)³⁹ სახელმწიფო ორგანოების უარი, აღესრულებინათ ბრძანება მეზობლის ბოსლის დანგრევის შესახებ, განმცხადებლის 1-ლი მუხლის პირველ წინადადებაში ასახულ უფლებასთან დაკავშირებულად იქნა მიჩნეული, რადგანაც ის ასე ახლოს იყო მის სახლთან (მაგრამ ის არც „ჩამორთმევას“

35 No. 9118/80, სერია ა, No. 108, 24.10.86.

36 No. 12742/87, სერია ა, No. 222, 29.11.91.

37 No. 73049/01, 11.1.07.

38 No. 54522/00, 14.1.10 (საქმე გადაეგზავნა დიდ პალატას, რომელმაც საქმის მოხმენა გამართა 12.1.11, და გადაწყვეტილება ჯერ კიდევ არ იყო მიღებული [ამ წიგნის] გამოცემისას).

39 No. 77606/01, 24.5.07.

უტოლდებოდა და არც მისი საკუთრებით „სარგებლობაზე კონტროლს“).

ჩარევის პროპორციულობა

6.630 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლით დაცულ საკუთრებაში ჩარევის შეფასებისას სასამართლო ცდილობს დაადგინოს ბალანსი პირის უფლებასა და საზოგადოების ზოგად ინტერესს შორის, რაც მოითხოვს იმის შეფასებას, განმცხადებელს მოუხდა თუ არა „არაპროპორციული ტვირთის“ ტარება⁴⁰. უნდა არსებობდეს გონივრული პროპორციულობის ურთიერთქმედება გამოყენებულ საშუალებებსა და დასახულ მიზანს შორის. სახელმწიფო ორგანოები სარგებლობენ თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლებით, როგორც აღსრულების საშუალებებთან მიმართებით, ისე საზოგადო ინტერესებისთვის გატარებული ღონისძიების დასასაბუთებლად. 1-ლი მუხლის მეორე პუნქტი უნდა განიმარტოს პირველ წინადადებაში ასახული პრინციპების ტრილში.

6.631 სასამართლომ საზოგადოებრივი ინტერესი შემდეგნაირად განმარტა⁴¹:

აუცილებლად ფართო მომცველობის. კერძოდ კი, საკუთრების ჩამორთმევის შესახებ კანონის აღსრულების გადაწყვეტილება, ზოგადად, უნდა ითვალისწინებდეს პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოციალურ საკითხებს, რაზედაც მოსაზრებები შეიძლება მკვეთრად განსხვავებული იყოს დემოკრატიულ საზოგადოებაში. სასამართლო, ბუნებრივად მიიჩნევს რა, რომ სოციალური და ეკონომიკური პოლიტიკის განსაზღვრისას კანონმდებლის თავისუფალი მოქმედების ფარგლები უნდა იყოს ფართო, პატივს სცემს კანონმდებლის გადაწყვეტილებას „საზოგადოებრივი ინტერესის“ განსაზღვრის შესახებ, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ეს გადაწყვეტილება აშკარად დაუსაბუთებელია.

6.632 ამას ადგილი ექნება, მაგალითად, ცალკეულ პირებს შორის კერძო სამართლით რეგულირებული გაჭიანურებული და კომპლექსური სფეროების შემთხვევაში. ეს პრინციპი გავრცელდა საქმეზე შპს J.A. Pye (Oxford) და შპს J.A. Pye (Oxford) Land დიდი ბრიტანეთის წინააღმდეგ (J.A. Pye (Oxford) Ltd and J.A. Pye (Oxford) Land Ltd v. UK)⁴², სადაც სასამართლოს დიდმა პალატამ არ დაადგინა 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა (ათი ხმით შვიდის წინააღმდეგ), როგორც ხანგრძლივად ფლობის კანონის მოქმედების შედეგი, რომელიც მოქმედებდა მრავალი წლის მანძილზე და რომლის თანახმადაც განმცხადებელმა კომპანიებმა დაკარგეს სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთზე საკუთრება ფერმერის მიერ 12 წლის განმავლობაში ამ მიწის ნაკვეთის სახნავ-სათესად გამოყენების შედეგად.

6.633 სასამართლომ ასევე დაადგინა, რომ მსგავსი პრინციპი მოქმედებს⁴³

ქვეყნის სისტემაში ისეთ ფუნდამენტურ ცვლილებაზე, როგორიცაა ტოტალიტარული რეჟიმის შეცვლა დემოკრატიული მთავრობით და სახელმწიფოს პოლიტიკური, სამართლებრივი და ეკონომიკური რეფორმა, ფენომენი, რომელიც აუცილებლად ითვალისწინებს ფართო მოქმედების ეკონომიკური და სოციალური კანონმდებლობის ამოქმედებას.

სასამართლომ აღიარა, რომ ამგვარი გარდაქმნის პირობებში, როდესაც სახელმწიფო იღებს სახელმწიფოს მიერ უსამართლოდ ჩამორთმეული საკუთრების დაბრუნების შესაძლებლობის შესახებ კანონმდებლობას, რაც შესაძლებლობას მისცემს სახელმწიფოს ან თუნდაც კერძო პირებს, დაიბრუნონ ის სახელმწიფოსგან, ასეთი ღონისძიებები ასახავს განსაკუთრებულ საზოგადოებრივ ინტერესს, „აღდგეს სამართლიანობა და კანონის

40 შასანოუ და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (Chassagnou and others v. France), Nos. 25088/94, 28331/95 და 28443/95, 29.4.99, 85-ე პარ.

41 Pressos Compania Naviera SA და სხვები ბელგიის წინააღმდეგ (Pressos Compania Naviera SA and others v. Belgium), No. 17849/91, სერია ა, No. 332, 20.11.95, 37-ე პარ.

42 No. 44302/02, 30.8.07.

43 ბრონოვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (Broniowski v. Poland), No. 31443/96, 22.6.04, 149-ე პარ.

უმენახესობისადმი პატივისცემა⁴⁴. ძლიერი საზოგადოებრივი ინტერესის განხილვის გათვალისწინებით, საქმეზე პოზნანსკი და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ (Poznanski and others v. Germany)⁴⁵, კანონმდებლობის მიღება, რომლითაც შეწყდა წინარე არსებული სამოქალაქო მოთხოვნები ნაცისტური რეჟიმის პირობებში არსებული იძულებითი შრომისთვის და, ნაცვლად ამისა, ზოგადი კომპენსაციის სქემა განისაზღვრა, ჩაითვალა განმცხადებლის საკუთრების უფლებებში არაპროპორციულ ჩარევად.

- 6.634 საქმეზე ზუბკო და სხვები უკრაინის წინააღმდეგ (Zubko and others v. Ukraine)⁴⁶ სასამართლომ აღნიშნა მოსამართლეთა სახელფასო დავალიანებასთან დაკავშირებული გადაწყვეტილებების აღსრულების უზრუნველყოფის და დავალიანების გარეშე სათანადო სახსრების გამოყოფის მნიშვნელოვნება, მათი, „როგორც მართლმსაჯულების დამოუკიდებელი თანამდებობის პირების სენსიტიური სტატუსის“ გათვალისწინებით.
- 6.635 სასამართლო ხშირად ადასტურებს, რომ რეგიონული დაგეგმვის და გარემოს კონსერვაციის სფეროებში, სადაც საზოგადოების ზოგადი ინტერესი უპირატესია, სახელმწიფო სარგებლობს იმაზე ფართო თავისუფალი შეფასების ფარგლებით, ვიდრე იმ შემთხვევაში, როდესაც ექსკლუზიურად სამოქალაქო უფლებებს ეხება საქმე. თუმცა, მაგალითად, საქმეზე დეპალი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Depalle v. France)⁴⁷ არ დადგინდა 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა, მაშინ როცა განმცხადებელმა დაკარგა 50-წლიანი ფლობით შეძენილი უფლება „საზღვაო საჯარო მიწაზე“ არსებულ სახლზე, სანაპირო ზოლის დაცვის შესახებ მიღებული კანონმდებლობის საფუძველზე (კომპენსაციის გარეშე). განმცხადებელმა ყოველთვის იცოდა, რომ მისი უფლება „არამდგრადი და გამოთხოვადი“ იყო.
- 6.636 სასამართლომ დაადგინა, რომ სახელმწიფოსთვის ევროპული თანამეგობრობის წევრობიდან მომდინარე სამართლებრივი ვალდებულებების შესაბამისი მოქმედება მნიშვნელოვანი ლეგიტიმური ინტერესია. ეს პრინციპი იქნა გამოყენებული საქმეზე Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret AS ირლანდიის წინააღმდეგ (Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret AS v. Ireland)⁴⁸, რომელიც ეხებოდა ლიზინგის საფუძველზე განმცხადებლის მფლობელობაში არსებული ავიახომალდის დაყადაღებას ირლანდიაში, იუგოსლავიის ფედერალურ რესპუბლიკასთან მიმართებით გაეროს სანქციების იმპლემენტაციისთვის მიღებული ევროპული თანამეგობრობის რეგულაციის პირდაპირი მოქმედების შედეგად. ბოსფორის საქმეზე სასამართლომ ასევე დაადგინა, რომ თანამეგობრობის სამართლით ძირითადი უფლებების დაცვა უტოლდებოდა კონვენციურ სისტემას და, შესაბამისად, არსებობდა პრეზუმფცია, რომ ირლანდიას არ დაურღვევია კონვენცია, როდესაც ევროპული თანამეგობრობის წევრობიდან მომდინარე სამართლებრივი ვალდებულებებს ასრულებდა. ამგვარი პრეზუმფცია შეიძლება გაბათილდეს, თუკი ჩაითვლება, რომ კონვენციური უფლებების დაცვა „აშკარად აუცილებელი იყო“. აღნიშნულ საქმეზე ეს პრეზუმფცია ვერ გაბათილდა და, შესაბამისად, 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა არ დადგინდა.
- 6.637 სამართლიანი ბალანსი ნაკლებად ჩაითვლება დაცულად, თუ სახელმწიფო ორგანოებმა განსაკუთრებით დაავიანეს სამართლებრივი დაცვის საშუალებების უზრუნველყოფა ან კომპენსაციის გადახდა⁴⁹, ან განმცხადებლის უფლებებში ჩარევის

44 იხილეთ ველიკოვი და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (Velikovi and others v. Bulgaria), Nos. 43278/98, 45437/99, 48014/99, 48380/99, 51362/99, 53367/99, 60036/00, 73465/01 და 194/02, 15.3.07, 172-ე პარ. იხილეთ, ასევე, პინკოვა და პინკი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (Pincová and Pinc v. Czech Republic), No. 36548/97, 5.11.02.

45 No. 25101/05, განჩინება 3.7.07.

46 Nos. 3955/04, 5622/04, 8538/04 და 11418/04, 26.4.06.

47 No. 34044/02, 29.3.10. იხილეთ, ასევე, ბროსე-ტრიბულე და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ (Brosset-Triboulet and others v. France), No. 34078/02, 29.3.10.

48 No. 45036/98, 30.6.05.

49 იხილეთ, მაგალითად, ალმეიდა გარრეტ ვ. პორტუგალიის წინააღმდეგ (Almeida Garrett v. Portugal), Nos. 29813/96 და 30229/96, 11.1.00.

ხანგრძლივობა სხვაგვარად გადაჭარბებულია⁵⁰. თუმცა სასამართლო შეიძლება ნაკლებად თანაუგრძნობდეს განმცხადებელს, რომელმაც ქონება მოიპოვა პოტენციური შეზღუდვების (როგორცაა მშენებლობის ნებართვა) წინასწარი შეცნობით ან ვინც მოქმედებდა, წინასწარ იცოდა რა, რომ კომერციულმა ან ბიზნეს ფაქტორებმა შეიძლება იმოქმედოს ქონების ღირებულებაზე⁵¹.

6.638 პაპანდრეუს მთავრობის თანახმად, საბერძნეთის ყოფილი მეფის ქონების ექსპროპრიაციის შესახებ 1994 წლის ახალი კანონის მიღების არსი მდგომარეობდა ქვეყნის, როგორც რესპუბლიკის კონსტიტუციური სტატუსის შენარჩუნების განსაკუთრებულ საჯარო ინტერესში. ეს არგუმენტაცია სასამართლომ გაიზიარა, დაადგინა რა თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლები ამ სფეროში⁵². საქმეზე ტრაიკოვსკი იუგოსლავიის ყოფილი რესპუბლიკა მაკედონიის წინააღმდეგ (*Trajkovski v. Former Yugoslav Republic of Macedonia*)⁵³ განმცხადებელი ჩიოდა უცხოური ვალუტის ამოღებაზე დაწესებული შეზღუდვების გამო, რაც დადგინდა იუგოსლავიის ფედერაციული რესპუბლიკის დაშლის შემდეგ. დაშლის რთული გარემოებების ბანკის ლიკვიდრობაზე დიდი ოდენობით უკონტროლო ამოღების ეფექტის გათვალისწინებით, ეს შეზღუდვები სამართლიანი ბალანსის დამრღვევად იქნა მიჩნეული. საპირისპიროდ ამისა, საქმეზე სულიაგირი ბოსნია-ჰერცეგოვინის წინააღმდეგ (*Suljagic v. Bosnia and Herzegovina*)⁵⁴ დაადგინა კონვენციის 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის სისტემური დარღვევა, როგორც მთავრობის მოქმედების შედეგი, რითაც ვერ შეძლო ადეკვატურად აღესრულებინა კანონმდებლობა, რომლითაც უნდა მომხდარიყო განმცხადებელთათვის 1991 წლამდე ყოფილ იუგოსლავიის რესპუბლიკაში ეროვნულ ბანკებში უცხოურ ვალუტაში შენახული დანაზოგის ანაზღაურება.

6.639 ყოფილი პოლიციის ოფიცრისთვის მისი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის შედეგად პენსიის 65%-ით შემცირება არ იქნა ცნობილი არაპროპორციულად საქმეზე ბანფილდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Banfield v. UK*)⁵⁵. სასამართლომ მხედველობაში მიიღო განმცხადებლის მიერ ჩადენილი დანაშაულების (მათ შორის, გაუპატიურება და ყაჩაღობა) განსაკუთრებული სიმძიმე, განსაკუთრებული ზიანი, რასაც ასეთი ქცევა აყენებს პოლიციის რეპუტაციას და ის ფაქტი, რომ მან ისარგებლა გადაჭარბებული პროცედურული გარანტიებით. თუმცა, 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი დაირღვა საქმეზე აპოსტოლაკის საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Apostolakis v. Greece*)⁵⁶, რადგანაც განმცხადებელს ავტომატურად ჩამოერთვა პენსია და სოციალური უზრუნველყოფის უფლებები, სალაროს წიგნაკების გაყალბებისთვის მსჯავრდების შედეგად (სადაზღვევო ფონდის საპენსიო დირექტორის თანამდებობაზე ყოფნისას). შედეგად, მას სრულად ერთმეოდა ყველანაირი საარსებო საშუალება, რაც მიჩნეულ იქნა არაპროპორციულ ტვირთად.

6.640 განმცხადებლისთვის ვადაზე ადრე მიღებული პენსიის ჩამორთმევის შესახებ გადაწყვეტილება არაპროპორციულად და 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის საწინააღმდეგოდ იქნა მიჩნეული საქმეზე მოსკალი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Moskal v. Poland*)⁵⁷. ეს გადაწყვეტილება მიღებულ იქნა პენსიის მიკუთვნებიდან ათ თვეში, რადგანაც დადგინდა, რომ სოციალური უზრუნველყოფის საბჭომ შეცდომა დაუშვა ქალბატონის ამ

50 იხილეთ, მაგალითად, *სმირნოვი რუსეთის წინააღმდეგ (Smirnov v. Russia)*, No. 71362/01, 7.6.07 (სახელმწიფო ორგანოების მიერ ექვს წელზე მეტი ხნით ადვოკატის კომპიუტერის ჩამორთმევა მისი სახლის ჩხრეკის შედეგად).

51 იხილეთ, მაგალითად, *შპს Pine Valley Developments ირლანდიის წინააღმდეგ (Pine Valley Developments Ltd v. Ireland)*, No. 12742/87, სერია ა, No. 222, 29.11.91.

52 *საბერძნეთის ყოფილი მეფე საბერძნეთის წინააღმდეგ (Former King of Greece v. Greece)*, No. 25701/94, 23.11.00.

53 No. 53320/99, განჩინება 7.3.02.

54 No. 27912/02, 3.11.09.

55 No. 6223/04, განჩინება 18.10.05.

56 No. 39574/07, 22.10.09.

57 No. 10373/05, 15.9.09 (დადგინდა 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა ოთხი ხმით სამის წინააღმდეგ).

პენსიაზე უფლებამოსილად ცნობისას. მიუხედავად იმისა, რომ სასამართლომ აღიარა, რომ სახელმწიფო ორგანოებს არ უნდა შეეზღუდოთ შეცდომების გამოსწორება, ის კრიტიკულად მიუდგა საქმის გადახედვამდე გასულ ვადას. განმცხადებელმა დატოვა სამსახური პენსიის მიღების მოლოდინით, რაც მისთვის ერთადერთი შემოსავალი იყო. შესაბამისად, მასზე დაკისრებული ტვირთი გადამეტებულად იქნა მიჩნეული.

6.641 „პილოტურ გადაწყვეტილებაში“ საქმეზე ბრონიოვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Bronio-wski v. Poland*)⁵⁸ დადგინდა 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა პოლონეთის სახელმწიფო ორგანოების მხრიდან განმცხადებლისთვის მისი ოჯახის მიერ მეორე მსოფლიო ომის შედეგად იძულებით მიტოვებული მიწის ნაკვეთისთვის კომპენსაციის გაუცემლობის გამო. სასამართლომ გაიზიარა, რომ კომპენსაციაზე „მკაცრი შეზღუდვები“ შეიძლება გამართლებულიყო „ქვეყნის პოლიტიკური და ეკონომიკური სისტემის რადიკალური რეფორმით, ასევე ქვეყნის ფინანსური მდგომარეობით“. მიუხედავად ამისა, მოპასუხე სახელმწიფოს დაუდგინდა, რომ მან ვერ უზრუნველყო მრავალი წლის განმავლობაში კომპენსაციის მიღებაზე განმცხადებლის სამართლებრივი უფლებამოსილების აღუსრულებლობის დამაკმაყოფილებელი გიმნარტება. სასამართლომ ასევე საზოგადოებრივ ინტერესში არსებულად მიიჩნია იტალიაში მიღებული კანონმდებლობა განსახლების ქრონიკულ პრობლემებთან დაკავშირებით, რაც მიმართული იყო დამქირავებელთა გასახლებაზე სოციალური დაძაბულობის შესამცირებლად⁵⁹. თუმცა, იმ სისტემის გაუმართაობამ, რომელიც უზრუნველყოფდა დამქირავებლების მიერ გადაუდებელ შემთხვევებში თავიანთი საკუთრების მფლობელობის გამოთხოვას, თუნდაც რამდენიმე წლის შემდეგ, განაპირობა მთელი რიგი გადაწყვეტილებებისა, რომლებთან მიმართებითაც სასამართლომ დაადგინა, რომ სამართლიანი ბალანსი არ იყო დაცული: სისტემა მოუქნელად მუშაობდა და არ ადგენდა ვადებს, რომლის ფარგლებშიც დამქირავებელი უფლებამოსილია დაიბრუნოს მფლობელობა; ეროვნულ სასამართლოებს არ ჰქონდათ იურისდიქცია გადავადების საკითხზე; და არ არსებობდა დავიანებისთვის კომპენსაციის მიღების უფლება⁶⁰.

6.642 საქმეზე კლაუს და იური კილაძეები საქართველოს წინააღმდეგ (*Klaus and Iouri Kiladze v. Georgia*)⁶¹ აღინიშნა „საკანონმდებლო ხარვეზი“, რაც საბჭოთა პერიოდის პოლიტიკური რეპრესიის მსხვერპლთ უკარგავდა შესაძლებლობას, მიეღოთ კომპენსაცია. 1997 წელს მიღებული კანონის საფუძველზე განმცხადებლებს განესაზღვრათ კომპენსაცია, მაგრამ ეროვნულმა სასამართლოებმა არ დააკმაყოფილეს მათი მოთხოვნები, იმ საფუძველით, რომ ნორმები, რომლებზეც 1997 წლის კანონი აკეთებდა მითითებას, იმ დროისთვის არ იყო ძალაში შესული. მოპასუხე სახელმწიფომ ვერ მიიღო ვერანაირი ზომები იმისთვის, რომ აემოქმედებინა შესაბამისი კანონმდებლობა (რომლითაც განისაზღვრებოდა უფლებამოსილ დაზარალებულთა წრე) და უმოქმედების განმარტებაც ვერ წარმოადგინა. სასამართლომ დაადგინა, რომ საბჭოთა რეჟიმის მიერ გასამართლებული საქართველოს მოქალაქეების მხარდამჭერი მორალური და ფინანსური გადაწყვეტილების მიღებით სახელმწიფოს ჰქონდა ვალდებულება ემოქმედა იმგვარად, რომ განმცხადებლები არ აღმოჩენილიყვნენ განუსაზღვრელი ვადით გაურკვეველ მდგომარეობაში. შესაბამისად, განმცხადებლები აღმოჩნდნენ არაპროპორციული და გადაჭარბებული ტვირთის ქვეშ 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევით. რადგანაც 16 000-მდე ადამიანს შეეხო იგივე, სასამართლომ მიუთითა 46-ე მუხლზე და დაადგინა, რომ სახელმწიფო ორგანოებს მოეთხოვებოდათ სწრაფი მოქმედება, ხარვეზის შესავსებად საკანონმდებლო, ადმინისტრაციული და საბიუჯეტო ღონისძიებების გატარება.

6.643 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა დადგინდა საქმეზე ბურდოვი

58 No. 31443/96, 22.6.04.

59 სპადეა და სკალაბრინო იტალიის წინააღმდეგ (*Spadea and Scalabrino v. Italy*), სერია ა, No. 315-B, 28.9.95, პარაგრაფები 31-2.

60 იხილეთ, მაგალითად, *Immobiliare Saffi* იტალიის წინააღმდეგ (*Immobiliare Saffi v. Italy*), No. 22774/93, 28.7.99.

61 No. 7975/06, 2.2.10.

რუსეთის წინააღმდეგ (*Burdov v. Russia*)⁶², ვინაიდან განმცხადებლისთვის შეუძლებელი იყო მისთვის კომპენსაციის მიკუთვნების შესახებ გადაწყვეტილების აღსრულება. ამ მდგომარეობის შესახებ მოპასუხე სახელმწიფომ ვერ წარმოადგინა არგუმენტები და სასამართლომაც კვლავ განმარტა, რომ სახსრების უქონლობა ვერ ამართლებს კონვენციის ამგვარ დარღვევას. საქმეზე სოვეტრანსავტო ჰოლდინგი უკრაინის წინააღმდეგ (*Sovtransavto Holding v. Ukraine*)⁶³ განმცხადებელი რუსული კომპანია ჩიოდა უკრაინულ სახაზინო კომპანიაში თავისი წილის შემცირების გამო. საზოგადოებრივ ინტერესსა და განმცხადებელი კომპანიის უფლებებს შორის სამართლიანი ბალანსი დაირღვა სამოქალაქო სამართალწარმოების წარმართვის ფორმით, ასევე ტრიბუნალების უარით, დამორჩილებოდნენ ზემდგომი სასამართლოს მითითებას, სამართალწარმოების მიდგომებში არსებული მნიშვნელოვანი განსხვავებით და მართლმსაჯულების სხვადასხვა დონის ორგანოების მიერ ეროვნული კანონმდებლობის განმარტებით და ყველაზე გამოკვეთილად, აღმასრულებელი ხელისუფლების ჩარევებით. ეს და სხვა ფაქტორები მიუთითებდა, რომ სამართალწარმოება მრავალჯერ განახლდა და თავდაპირველი გადაწყვეტილების კანონიერებასთან დაკავშირებით მუდმივი გაურკვევლობა არსებობდა. საქმეებზე ლუორდო იტალიის წინააღმდეგ (*Laurdo v. Italy*)⁶⁴ და ბოტარო იტალიის წინააღმდეგ (*Bottaro v. Italy*)⁶⁵ სამართლიანი ბალანსი ვერ დადგინდა განმცხადებლებსა (რომელიც გაკოტრებულად გამოცხადნენ) და მათ კრედიტორებს შორის, რადგანაც განმცხადებლებს არ შეეძლოთ თავიანთი ქონების ადმინისტრირება ან დეკონირება 14 და 12 წელზე მეტი ვადით.

6.644 კანონმდებლობის მიღება, რომლითაც უკუქცევითი ძალით გააუქმა განმცხადებლების მოთხოვნები გაუფრთხილებლობასთან დაკავშირებით, არაპროპორციულად იქნა ცნობილი საქმეზე მორისი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Maurice v. France*)⁶⁶. ამით განმცხადებელმა დაკარგა შესაძლებლობა, საავადმყოფოს წინააღმდეგ ეწარმოებინა საქმე ზიანის ანაზღაურებაზე შემზღუდულ შესაძლებლობებთან დაკავშირებით, რომლებიც არ იქნა აღმოჩენილი ბავშვის დაბადებამდე. განმცხადებლებს შეეძლოთ მოეთხოვათ მხოლოდ შემზღუდული ოდენობით კომპენსაცია და აღმოჩნდნენ მნიშვნელოვან გაურკვევლობაში, შესაბამისად, ადგილი ჰქონდა 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევას.

6.645 საქმეზე ეარ კანადა მიღებული ზომები (მარიხუანის აღმოჩენის შემდეგ საჰაერო ხომალდის ჩამორთმევა) მიჩნეულ იქნა საერთაშორისო ნარკო-ტრეფიკინგთან ბრძოლის საზოგადო ინტერესთან შესაბამისად⁶⁷. საპირისპიროდ აღნიშნულისა, საქმეზე ისმაილოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Ismayilov v. Russia*)⁶⁸ ფულადი სახსრების ჩამორთმევა (რასაც განმცხადებელი კანონიერად ფლობდა) მხოლოდ იმის გამო, რომ მან საბაჟო ორგანოებს არ განუცხადა ამის შესახებ რუსეთში შესვლისას, მიჩნეულ იქნა არაპროპორციულ და 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დამრღვევ კონფისკაციის ღონისძიებად. ეს

62 No. 59498/00, 7.5.02.

63 No. 48553/99, 25.9.02.

64 No. 32190/96, 17.7.03.

65 No. 56298/00, 17.7.03.

66 No. 11810/03, 6.10.05. იხილეთ, ასევე, დრაონი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Draon v. France*), No. 1513/03, 6.10.05; ობერი და სხვები და 8 დანარჩენი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Aubert and others and 8 others v. France*), Nos. 31501/03 et seq., 9.1.07; იუბერი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Joubert v. France*), No. 30345/05, 23.7.09. საპირისპიროდ ამისა: საქმეზე EEG-Slachthuis Verbist ბელგიის წინააღმდეგ (*EEG-Slachthuis Verbist v. Belgium*), No. 60559/00, განჩინება 10.11.05, საკმარისი საჯარო ინტერესის საფუძვლები იყო უკუძალით ამოქმედებული კანონმდებლობის გასამართლებლად, რომელიც ეხებოდა ეროვნულ პროდუქციაზე კონტრიბუციების გადახდის საკანონმდებლო საფუძვლებს; საქმეზე Sud Parisienne de Construction საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Sud Parisienne de Construction v. France*), No. 33704/04, 11.2.10 უკუძალის მქონე საკანონმდებლო ცვლილება საჯარიმო სარგებლის ოდენობის შესახებ, რაც ვრცელდება საბიუჯეტო შესყიდვების კონტრაქტებზე, გამართლებულად იქნა მიჩნეული ანომალიის გასწორების საჯარო ინტერესზე დაყრდნობით.

67 ეარ კანადა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Air Canada v. UK*), No. 18465/91, სერია ა, No. 316, 5.5.95.

68 No. 30352/03, 6.11.08. იხილეთ, ასევე, გრიფორსტი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Griffhorst v. France*), No. 28336/02, 26.2.09.

გადაწყვეტილება გამოიჩინა იმ საქმეებისგან, სადაც იმ საქონლის კონფისკაცია მოხდა, რომელიც აკრძალული იყო და, ასევე, იმ ქონების კონფისკაციის შესახებ საქმეებისგან, რომლებიც უტოლდებოდა დანაშაულის შედეგად მიღებულ შემოსავალს. საქმეზე ენტრიჩი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Hentrich v. France)⁶⁹ შემოსავლების კომისიის მიერ მიწის ნაკვეთის გამოთხოვის უფლების გამოყენება საზოგადოებრივი ინტერესისთვის განხორციელებული ლეგიტიმური მიზნისთვის, გადასახადებისთვის თავის დაღწევის პრევენციად იქნა მიჩნეული. საქმეზე ჯეიმსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (James v. UK)⁷⁰ განმცხადებლები იყვნენ, ვესტმინსტერის გრაფის ანდერძის თანახმად, მნიშვნელოვან უძრავ ქონებაზე წარმომადგენლობის უფლებამოსილების მქონე პირები. ისინი ჩიოდნენ მათი ნაკვეთის ნაწილის დაკარგვის გამო, რაც დამქირავებლების მიერ დამქირავებელთა რეფორმის შესახებ 1967 წლის კანონის თანახმად აკვიზიციის უფლების განხორციელების შედეგად მოხდა. სასამართლომ არ გაიზიარა განმცხადებელთა არგუმენტები იმის შესახებ, რომ ერთი პირის მიერ სხვისთვის ქონების გადაცემა არ შეიძლება იყოს საზოგადოებრივ ინტერესში, რადგანაც „ქონების აღება საზოგადოებაში სოციალური სამართლიანობის გაძლიერებაზე გათვლილი პოლიტიკის შესაბამისად“ დააკმაყოფილებდა საზოგადოებრივი ინტერესის მოთხოვნას⁷¹. უფრო მეტიც, ცალკეულ პირებს შორის საკუთრების უფლებების მარეგულირებელი სისტემის სამართლიანობა ასევე საზოგადოებრივი წუხილის საგანია.

კომპენსაცია

- 6.646 ქონების ჩამორთმევის (სარგებლობის კონტროლის⁷²) შემთხვევაში გადახდილი კომპენსაციის ოდენობა პროპორციულობის შეფასებისას გადამწყვეტი ფაქტორი იქნება. ქონების ჩამორთმევა, როგორც წესი, მოითხოვს ქონების ღირებულების გონივრულ ანაზღაურებას, მაგრამ საზოგადოებრივი ინტერესის გათვალისწინებით (მეტი სოციალური სამართლიანობის მისაღწევად დაგეგმილი ღონისძიებები⁷³) შესაძლოა დასაშვებია გახდეს სრულ საბაზრო ღირებულებაზე ნაკლები ანაზღაურება⁷⁴. კომპენსაციის სრული გამორიცხვა შეიძლება გამართლებული იყოს მხოლოდ საგამონაკლისო შემთხვევებში⁷⁵. კომპენსაციის ოდენობის განსაზღვრისას შესაბამისი ფაქტორების გათვალისწინებლობამ შესაძლოა განაპირობოს 1-ლი მუხლის დარღვევის დადგენა⁷⁶. ისტორიული ან კულტურული ღირებულების მქონე შენობებთან მიმართებით კომპენსაცია უნდა მოიცავდეს ოდენობას, რომელიც გონივრულად ასახავს ჩამორთმეული ქონების კულტურულ მახასიათებლებს⁷⁷.
- 6.647 საქმეზე წმინდა მონასტრები საბერძნეთის წინააღმდეგ (Holy Monasteries v. Greece)⁷⁸ მიწის ნაკვეთის გადაცემა განმცხადებელი მონასტრებისგან სახელმწიფოსთვის კომპენსაციის გარეშე ცნობილ იქნა საკუთრების ჩამორთმევად 1-ლი მუხლის

69 No. 13616/88, სერია ა, No. 296-A, 22.9.94.

70 No. 8793/79, სერია ა, No. 98, 21.2.86.

71 იხილეთ, ასევე, იანი და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ (Jahn and others v. Germany), Nos. 46720/99, 72203/01 და 72552/01, 30.6.05, 109-10 პარაგრაფები.

72 იხილეთ, მაგალითად, აშანი და სხვები ფინეთის წინააღმდეგ (Aschan and others v. Finland), No. 37858/97, განჩინება 15.2.01 (თეგზაობის ნებართვების გაყიდვიდან მიღებული შემოსავლის დაკარგვა).

73 ჯეიმსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (James v. UK), No. 8793/79 სერია ა, No. 98, 21.2.86, 54-ე პარ.

74 იხილეთ, მაგალითად, წმინდა მონასტრები საბერძნეთის წინააღმდეგ (Holy Monasteries v. Greece), Nos. 13092/87 და 13984/88, სერია ა, No. 301-A, 9.12.94, 71-ე პარ.

75 იხილეთ, მაგალითად, იანი და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ (Jahn and others v. Germany), Nos. 46720/99, 72203/01 და 72552/01, 30.6.05, 94-ე და 111-ე პარაგრაფები; N.A. თურქეთის წინააღმდეგ (N.A. v. Turkey), No. 37451/97, 11.10.05, 41-ე პარ. იხილეთ, ასევე, კალინოვა ბულგარეთის წინააღმდეგ (Kalinova v. Bulgaria), No. 45116/98, 8.11.07; ქოქთეპე თურქეთის წინააღმდეგ (Köktepe v. Turkey), No. 35785/03, 22.7.08; თურგუტი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (Turgut and others v. Turkey), No. 1411/03, 8.7.08. მაგრამ იხილეთ: დეპალი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Depalle v. France), No. 34044/02, 29.3.10, 91-ე პარ.

76 იხილეთ, მაგალითად, ბისტროვიჩი ხორვატიის წინააღმდეგ (Bistrovic v. Croatia), No. 25774/05, 31.5.07.

77 ქოზაციოღლუ თურქეთის წინააღმდეგ (Kozacıoğlu v. Turkey), No. 2334/03, 19.2.09.

78 Nos. 13092/87 და 13984/88, სერია ა, No. 301-A, 9.12.94.

დარღვევით⁷⁹. საქმეზე საბერძნეთის ყოფილი მეფე საბერძნეთის წინააღმდეგ (Former King of Greece v. Greece) განმცხადებლის ქონების ექსპროპრიაცია არ იქნა მიჩნეული დარღვევად, მაგრამ 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი დაირღვა, რადგანაც მოპასუხე სახელმწიფომ ვერ წარმოადგინა რაიმე დამაჯერებელი განმარტება, თუ რატომ არ მოხდა კომპენსაციის გადახდა. თუმცა საქმეზე იანი და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ (Jahn and others v. Germany)⁸⁰ სახელმწიფოს მიერ მიწის ნაკვეთის (1970-იან და 1980-იან წლებში გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის რეჟიმის დროს მოპოვებული) ექსპროპრიაციისთვის რაიმე კომპენსაციის გადაუხდელობა გამართლებულად იქნა მიჩნეული გერმანიის გაერთიანების უნიკალურ კონტექსტში, განმცხადებლების სამართლებრივი მდგომარეობის გაურკვევლობისა და სახელმწიფო ორგანოების მიერ ციტირებული სოციალური სამართლიანობის საფუძვლების გათვალისწინებით (მიჩნეულ იქნა, რომ განმცხადებლებმა ისარგებლეს „შემთხვევით“). კომპენსაციის გადაუხდელობა განმცხადებლის მიწის ნაკვეთზე გაცემული მშენებლობის ნებართვის გაუქმების შემდეგ, საქმეზე შპს Pine Valley Developments ირლანდიის წინააღმდეგ (Pine Valley Developments Ltd v. Ireland)⁸¹ არ იქნა ცნობილი არაპროპორციულად, განმცხადებლების მიერ გაწეული კომერციული რისკის და თანმდევი რისკის გათვალისწინებით. საქმეზე ბუდაევა და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (Budayeva and others v. Russia)⁸², რომელიც *inter alia* ხეობდა მეწყრის შედეგად ქონების განადგურებას, სასამართლომ დაადგინა, რომ კომპენსაციის გაცემა სრული საბაზრო ღირებულებით არ იყო აუცილებელი და კომპენსაციის ადეკვატურობის შეფასებისას აუცილებელია შექმნილი მდგომარეობის კომპლექსურობის და დამზარალებელ მესაკუთრეთა რაოდენობის, ასევე სტიქიური უბედურების შედეგების აღდგენასთან დაკავშირებული ეკონომიკური, სოციალური და ჰუმანიტარული საკითხების გათვალისწინება. განმცხადებლებს გამოეყოთ სანაცვლო საცხოვრებელი და გადაუდებელი დახმარების სახით გარკვეული თანხა, რაც 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის შესაბამისად იქნა მიჩნეული. საქმეზე პერდიგო პორტუგალიის წინააღმდეგ (Perdigão v. Portugal)⁸³ განმცხადებლებმა მიიღეს კომპენსაცია 197 000 ევროს ოდენობით მიწის ნაკვეთისა და მცირე საბადოს ჩამორთმევის შედეგად, მაგრამ სასამართლო მოსაკრებელი, რომლის გადახდაც მათ დაეკისრა (და რომელიც დამოკიდებული იყო სადავო თანხაზე), აჭარბებდა აღნიშნულ თანხას და, შესაბამისად, მათ ვერაფერი მიიღეს. ეს არ იქნა მიჩნეული „სამართლიანი ბალანსის“ მიღწევად და დიდმა პალატამ 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა დაადგინა.

6.648 კომპენსაციის გადახდის გაჭიანურებამ შესაძლოა გამოიწვიოს მნიშვნელოვანი ინფლაციის შედეგად სადავო თანხის ღირებულების შემცირება⁸⁴. საქმეში ონერილდინი თურქეთის წინააღმდეგ (Oneryildiz v. Turkey)⁸⁵ მეთანის აირის აფეთქების შედეგად განმცხადებლის სახლის დანგრევისთვის მიკუთვნებული კომპენსაცია არ იყო გადახდილი, მიუხედავად იმისა, რომ საბოლოო გადაწყვეტილება არსებობდა. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა. 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევას ჰქონდა ასევე ადგილი საქმეზე ლალემანი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Lallement v. France)⁸⁶, რომელიც ეხებოდა განმცხადებლის რძის ფერმის 30 პროცენტის ექსპროპრიაციას. ამ მოქმედებამ ფერმა ფინანსურად არამედვე გახადა და გაცემულმა კომპენსაციამ ვერ დაფარა

79 იხილეთ ასევე, მაგალითად, პიალოპულოსი და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ (Pialopoulos and others v. Greece), No. 37095/97, 15.2.01.

80 No. 25701/94, 23.11.00.

81 Nos. 46720/99, 72203/01 და 72552/01, 30.6.05 (დიდმა პალატამ არ დაადგინა 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა 11 ხმით ექვსის წინააღმდეგ, რასაც წინ უძღოდა პალატის აბსოლუტური უმრავლესობის მიერ მიღებული გადაწყვეტილება დარღვევის დადგენის შესახებ – 22.1.04).

82 No. 12742/87, სერია ა, No. 222, 29.11.91.

83 Nos. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 და 15343/02, 20.3.08.

84 No. 24768/06, 16.11.10.

85 იხილეთ, მაგალითად, ბალთეკინი თურქეთის წინააღმდეგ (Baltekin v. Turkey), No. 19266/92, 30.1.01.

86 No. 48939/99, 30.11.04.

განმცხადებლის შემოსავლის ეს დანაკარგი, რაც, შესაბამისად, არ იქნა მიჩნეული ჩამორთმეული ქონების ღირებულების გონივრულად შესატყვისად.

6.649 საქმეზე მოტე დე ნარბონი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Motais de Narbonne v. France*)⁸⁷ ადგილობრივმა ხელისუფლებამ ჩამოართვა მიწა სოციალური საცხოვრებლების ასაშენებლად. თუმცა, ბრძანების გაცემიდან 19 წლის განმავლობაში არანაირი სამშენებლო სამუშაოები არ ჩატარებულა. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა, რომ მაშინაც კი, როგორც ამ საქმეში იყო, როდესაც კომპენსაცია გაიცა საბაზრო ღირებულებით, განმცხადებელს გადამეტებული ტვირთი დაეკისრა, რადგანაც მას ჩამოერთვა საკუთრებიდან მისაღები კაპიტალი. სასამართლომ გააფრთხილა სახელმწიფოები, რომ მათ უნდა აიცილონ მიწის შენახვა რეგერვში, განვითარების გარეშე, რაც ამ შემთხვევაში უძრავი ქონებით სპეკულაციას უტოლდებოდა, განმცხადებლის საზიანოდ.

6.650 სასამართლომ ასევე დაადგინა, რომ საკუთრებით მშვიდობიანად სარგებლობა მოიცავს „ერთი და იმავე ქონების შესახებ ურთიერთდაკავშირებული გადაწყვეტილებების, თუნდაც დამოუკიდებელი, გონივრული თავსებადობის მოლოდინს“⁸⁸. შესაბამისად, საქმეზე იოკელა ფინეთის წინააღმდეგ (*Jokela v. Finland*)⁸⁹ ეს უფლება დაირღვა, როდესაც განმცხადებლის მეუღლის მიწის ნაკვეთის მემკვიდრეობის გადასახადის დაკისრების მიზნით განსაზღვრული საბაზრო ღირებულება იმავე მიწის ნაკვეთის ექსპროპრიაციისთვის განსაზღვრულ საბაზრო ღირებულებაზე ოთხჯერ მეტი იყო.

სამართლებრივი რეგულირება

6.651 ქონებაში ჩარევა, რა თქმა უნდა, კანონით უნდა იყოს მოწესრიგებული. შესაბამისად, 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის აშკარა დარღვევას ჰქონდა ადგილი საქმეზე ფრიზენი რუსეთის წინააღმდეგ (*Frizen v. Russia*)⁹⁰, რომელზეც მოპასუხე სახელმწიფომ ვერ მოიყვანა რაიმე სამართლებრივი ნორმის ციტირება, რომელიც გაამართლებდა განმცხადებლის ავტომობილის დაყადაღებას მისი მეუღლის თაღლითობისთვის ბრალდების შემდეგ. სამართლებრივი რეგულირების არსებობის მოთხოვნა ასევე გულისხმობს ეროვნული კანონმდებლობისა და პრაქტიკის ხელმისაწვდომობას, კონკრეტულობასა და განჭვრეტადობას⁹¹. უფრო მეტიც, როდესაც კანონმდებლობა სახელმწიფო ორგანოებს დისკრეციას ანიჭებს, კანონმდებლობამ უნდა განსაზღვროს დისკრეციის ფარგლები საკმარისი სიზუსტით (განსახილველი კანონმდებლობის რეგულირების საგნის გათვალისწინებით). საქმეზე ენტრიხი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Hentrich v. France*)⁹² ეს მოთხოვნები დაარღვია შემოსავლების კომისარმა განმცხადებლის მიერ მიწის ყიდვის შემდეგ მიწის გამოსყიდვის უფლების გამოყენებით, რაც იყო თვითნებური, შერჩევითი და „ნაკლებად განჭვრეტადი“. საქმეზე იატრიდისი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Iatridis v. Greece*)⁹³ სახელმწიფომ ბრძანა განმცხადებლის გასახლება კინოთეატრიდან, რომელზეც მას მართვის ლიცენზია გააჩნდა. უმაღლესმა სასამართლომ გააუქმა ბრძანება, მაგრამ მთავრობა არ დაემორჩილა მას. შესაბამისად,

87 No. 46044/99, 11.4.02.

88 No. 48161/99, 2.7.02.

89 იოკელა ფინეთის წინააღმდეგ (*Jokela v. Finland*), No. 28856/95, 21.5.02, 61-ე პარ.

90 No. 28856/95, 21.5.02.

91 No. 58254/00, 24.3.05. იხილეთ, ასევე, ხამიდოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Khamidov v. Russia*), No. 72118/01, 15.11.07 – პოლიციის მიერ განმცხადებლის მიწის ნაკვეთისა და ნაგებობების გაჭიანურებული დაკავება ჩეჩნეთში, მას შემდეგ, რაც კონტრტერორისტული ოპერაცია არ იყო ნებადართული ეროვნული კანონმდებლობით, ბრძანებით ან სასამართლოს გადაწყვეტილებით.

92 იხილეთ, მაგალითად, კარბონარა და ვენტურა იტალიის წინააღმდეგ (*Carbonara and Ventura v. Italy*), No. 24638/94, 30.5.00; ბაკლანოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Baklanov v. Russia*), No. 68443/01, 9.6.05; *Zlinsat, spol. s r.o. ბულგარეთის წინააღმდეგ* (*Zlinsat, spol. s r.o. v. Bulgaria*), No. 57785/00, 15.6.06; *Sud Fondi srl და სხვები იტალიის წინააღმდეგ* (*Sud Fondi srl and others v. Italy*), No. 75909/01, 20.1.09; სალინაძე და სხვები საქართველოს წინააღმდეგ (*Saghinadze and others v. Georgia*), No. 18768/05, 27.5.10.

93 No. 13616/88, სერია ა, No. 296-A, 22.9.94.

ევროპულმა სასამართლომ სახელმწიფოს მოქმედებები ეროვნული კანონმდებლობის აშკარა დარღვევად მიიჩნია, რაც, თავის მხრივ, 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევას წარმოადგენდა⁹⁴.

- 6.652 საქმეზე Capital Bank AD ბულგარეთის წინააღმდეგ (Capital Bank AD v. Bulgaria)⁹⁵ განმცხადებლის საბანკო ლიცენზიის გამოთხოვის შესახებ გადაწყვეტილება მიჩნეულ იქნა, როგორც თვითნებობის წინააღმდეგ არასაკმარისი გარანტიების მქონე და, შესაბამისად, უკანონო 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის მიზნებისთვის. გადაწყვეტილება მიიღო ბულგარეთის ეროვნულმა ბანკმა განმცხადებელი ბანკისთვის პროცედურის დაწყების შესახებ შეტყობინების ვალდებულების გარეშე, ისე, რომ არც განმცხადებლის წარმომადგენლობის ან პროტესტების გათვალისწინება ევალებოდა. მსგავსი დასკვნა გაკეთდა საქმეზე Družstevní záložna Pria და სხვები ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (Družstevní záložna Pria and others v. Czech Republic)⁹⁶, სადაც სასამართლომ დაადგინა 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა, როგორც საკრედიტო კავშირისთვის უარის თქმის შედეგი, გაკოტრების საქმის წარმოებისას ბიზნესდოკუმენტაციას და ანგარიშებზე წვდომის ქონაზე, რამაც მას შეუზღუდა მის მიმართ გაკოტრების წარმოების დაწყების გადაწყვეტილების გასაჩივრება. დოკუმენტებზე წვდომის მიწეება გაკოტრების მწარმოებლის პირადი დისკრეცია იყო. საქმეზე აპოსტოლიდი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (Apostolidi and others v. Turkey)⁹⁷ განმცხადებლის საკუთრების უფლებაში ჩარევა მიჩნეულ იქნა არასაკმარისად განტვირთვად. ბერძენმა განმცხადებლებმა მემკვიდრეობით მიიღეს მამიდის ბინა თურქეთში, მაგრამ თურქეთის სასამართლოებმა დაადგინეს, რომ მათ შეეძლოთ მისი [ბინის] მემკვიდრეობით მიღება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ თურქეთის მოქალაქეებს იგივე უფლებები ექნებოდათ საბერძნეთში და რომ თანასწორობის ეს პირობა არ იყო დაცული. თუმცა, თურქეთის სასამართლოების მიგნებების საპირისპიროდ, ევროპულმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ არ დადგენილა, რომ საბერძნეთში არსებობდა რაიმე შეზღუდვები, რაც თურქეთის მოქალაქეებისთვის მემკვიდრეობით ქონების მიღებას შეაფერხებდა.

პროცედურული მოთხოვნები

- 6.653 1-ლი მუხლის მეორე პუნქტი მიჩნეულია არაპირდაპირ პროცედურული მოთხოვნების შემცველად. შესაბამისად, განმცხადებლებს გონივრული შესაძლებლობა უნდა მისცემოდეთ, რომ წარედგინათ თავიანთი საქმე პასუხისმგებელი ორგანოების წინაშე მათი უფლებების შემლახავი ღონისძიებების ეფექტიანი გასაჩივრებისთვის. ეს მოითხოვს „ყოველისმომცველი შეხედულების“ მიღებას განსახილველ პროცედურასთან მიმართებით⁹⁸.
- 6.654 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა დადგინდა პროცედურულ მიზეზთა გამო საქმეზე ბრუნკრონა ფინეთის წინააღმდეგ (Bruncrona v. Finland)⁹⁹. ამ საქმეზე განმცხადებლების საიჯარო უფლებები კუნძულების ჯგუფზე, სავარაუდოდ, შეწყდა ეროვნული პარკისა და სატყეო სამსახურების წერილით, რომლითაც მათ მოსთხოვეს ქონების გათავისუფლება. სასამართლომ დაადგინა, რომ ეს არ იყო უფლების შეწყვეტის მისაღები საშუალება, იმ უფლებასთან მიმართებით, რომლითაც 300 წლის განმავლობაში ისარგებლეს. AGOSI-ის საქმეზე¹⁰⁰ სასამართლომ ორი პროცედურული საკითხი განიხილა: სათანადოდ იქნა თუ არა გათვალისწინებული ურთიერთკავშირი კომპანიის ქცევასა და ოქროს მონეტების უკანონო კონტრაბანდას შორის და კომპანიას ჰქონდა

94 No. 31107/96, 25.3.99.

95 იხილეთ ასევე, მაგალითად, პაუდიციო იტალიის წინააღმდეგ (Paudicio v. Italy), No. 77606/01, 24.5.07.

96 No. 49429/99, 24.11.05.

97 No. 2034/01, 31.7.08.

98 No. 45628/99, 27.3.07.

99 იხილეთ, მაგალითად, იოკელა ფინეთის წინააღმდეგ (Jokela v. Finland), No. 28856/95, 21.5.02, 45-ე პარ.

100 No. 41673/98, 16.11.04.

თუ არა ადეკვატური შესაძლებლობა, წარედგინა საქმე სახელმწიფო ორგანოების წინაშე. ამ შემთხვევაში, სასამართლო გადახედვის (საბაჟო და აღსრულების კომისართა დისკრეციის გასაჩივრებისას) ფარგლები 1-ლი მუხლის მეორე პუნქტის მოთხოვნათა შესაბამისად მიიჩნევა.

საცხოვრებლის დემონტაჟი და საცხოვრებლიდან გასახლება

- 6.655 1990-იანი წლებიდან თურქეთიდან მიღებულ მთელ რიგ საქმეებში უშიშროების ძალები პასუხისმგებლად იქნენ ცნობილი განმცხადებლების სახლებისა და საკუთრების განადგურებისთვის, რაც შეფასდა, როგორც 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის (და მე-8 მუხლის) მძიმე და დაუსაბუთებელ დარღვევად. საქმეზე დოღანი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (Doğan and others v. Turkey)¹⁰¹ სასამართლომ დაადგინა, რომ 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი დაირღვა, რადგანაც განმცხადებლებს არ შეეძლოთ თავიანთ სოფელში დაბრუნება 10 წელზე მეტი ხნის განმავლობაში, PKK-სა და უშიშროების ძალების შორის შეტაკებების შედეგად 1994 წელს მათი გამოსახლების შემდეგ. განმცხადებლები ცხოვრობდნენ სხვაგან უკიდურეს სიღარიბეში და არ მიუღიათ რაიმე სახის კომპენსაცია ან ალტერნატიული საცხოვრისი ან სამუშაო ადგილი.

- 6.656 სასამართლომ დაადგინა¹⁰², რომ

სახელმწიფო ორგანოების პირველადი ვალდებულება და პასუხისმგებლობა იყო შეექმნათ პირობები, ასევე უზრუნველყოთ საშუალებები განმცხადებლების ნებაყოფლობით, უსაფრთხო და ღირსეული დაბრუნებისთვის თავიანთ სახლებში ან მათთვის ჩვეულ საცხოვრებელ ადგილებში, ან ქვეყნის სხვა ნაწილში ნებაყოფლობით გადასახლებისთვის.

ქვეყნებს შორის წარმოებულ საქმეში კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (Cyprus v. Turkey)¹⁰³ 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის განგრძობადი დარღვევა დადგინდა, ბერძენი კვიპროსელი მესაკუთრეებისთვის მათ საკუთრებაზე წვდომის, კონტროლის, ფლობისა და სარგებლობის შემზღუდვისა და რაიმე კომპენსაციის გაუცემლობის გამო.

1-ლი დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლი: განათლების უფლება

- 6.657 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლი ადგენს:

არავის შეიძლება ეთქვას უარი განათლების უფლებაზე. ნებისმიერი ფუნქციის განხორციელებისას, რომელსაც სახელმწიფო კისრულობს განათლებასა და სწავლებასთან დაკავშირებით, ის პატივს სცემს მშობელთა უფლებას, უზრუნველყონ თავიანთი რელიგიური და ფილო-სოფიური მრწამსის შესაბამისი განათლება და სწავლება.

ამ მუხლის უპირველესი მიზანია, უზრუნველყოს „მოცემული დროისთვის არსებული ინსტრუქტაჟის საშუალებებზე“ წვდომის უფლება. ის არსებობს არსებულ საგანმანათლებლო ინსტიტუტებზე წვდომის უფლების და დასრულებული სწავლების ოფიციალური აღიარების მიღების უფლების გარანტირებისთვის. ეს ნორმა ვრცელდება ყველა დონის განათლებაზე, მათ შორის, უმაღლეს განათლებაზე¹⁰⁴, არ ითვალისწინებს რაიმე გამონაკლისებს¹⁰⁵ და არ ასხვავებს სახელმწიფო და კერძო განათლებას¹⁰⁶. ის

101 Nos. 8803–8811/02, 8813/02 და 8815–8819/02, 29.6.04.

102 იქვე, 154-ე პარ.

103 No. 25781/94, 10.5.01.

104 ლეილა შაჰინი თურქეთის წინააღმდეგ (Leyla Şahin v. Turkey), No. 44774/98, 10.11.05, 134–142 პარაგრაფები; მურსელი ერენი თურქეთის წინააღმდეგ (Mürsel Eren v. Turkey), No. 60856/00, 7.2.06.

105 ტიმიშევი რუსეთის წინააღმდეგ (Timishev v. Russia), Nos. 55762/00 და 55974/00, 13.12.05, 64-ე პარ.

106 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლის მოქმედების მიმოხილვისთვის იხილეთ დიდი პალატის გადაწყვეტილება საქმეზე ფოლგერა და სხვები ნორვეგიის წინააღმდეგ (Folgerø and others v. Norway), No. 15472/02, 29.6.07, 84-ე პარ.

განიმარტება კონვენციის მე-8, მე-9 და მე-10 მუხლების ჭრილში¹⁰⁷.

- 6.658 მე-2 მუხლი არ ავალდებულებს სახელმწიფოებს, საკუთარი ხარჯით დააფუძნონ ან კონკრეტული სახის თუ კონკრეტული დონის განათლების სუბსიდირება მოახდინონ. მუხლი ასევე არ განსაზღვრავს მოთხოვნებს განათლების ან სწავლების შინაარსთან და მიზნებთან მიმართებით: სასწავლო პროგრამის განსაზღვრა და დაგეგმვა სახელმწიფოს კომპეტენციაა.
- 6.659 არ არსებობს მოთხოვნა იმის შესახებ, რომ განათლება ხელმისაწვდომი უნდა იყოს სახელმწიფო ენის (ან ერთ-ერთი სახელმწიფო ენის) გარდა სხვა რომელიმე ენაზე¹⁰⁸. თუმცა, საქმეზე კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ (*Cyprus v. Turkey*)¹⁰⁹, სადაც „ჩრდილოეთ კვიპროსის თურქეთის რესპუბლიკის“ სახელმწიფო ორგანოებმა აიღეს ვალდებულება ბერძნულენოვან დაწყებით განათლებაზე, სასამართლომ დაადგინა, რომ თურქეთის სახელმწიფო ორგანოებს უნდა უზრუნველყონ ბერძნულენოვანი განათლება საშუალო სკოლის დონეზე. საქმეზე ირფან თემელი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Irfan Temel and others v. Turkey*)¹¹⁰ განმცხადებლები უნივერსიტეტის სტუდენტები იყვნენ, რომელთაც დროებით შეუჩერდათ სწავლება ქურთული ენის არჩევითი კურსების მოთხოვნით უნივერსიტეტის ხელმძღვანელობისთვის მიმართვის გამო. ეს არც დასაბუთებულად და არც პროპორციულად იქნა მიჩნეული, 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლის დარღვევით. საქმეზე ლეილა შაჰინი თურქეთის წინააღმდეგ (*Leyla Şahin v. Turkey*)¹¹¹ ისლამური თავსაბურავის ტარებაზე უნივერსიტეტის სტუდენტებისთვის დადგენილი აკრძალვა არ იქნა მიჩნეული 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლის პირველი წინადადების დარღვევად. საქმეზე მურსელ ერენი თურქეთის წინააღმდეგ (*Mürsel Eren v. Turkey*)¹¹² განმცხადებლის უნივერსიტეტის მისაღები გამოცდების შედეგების გაუქმება რაიმე სამართლებრივი თუ რაციონალური საფუძვლის გარეშე, მიჩნეულ იქნა განათლების უფლების დარღვევად.
- 6.660 განათლების უფლება შესაძლოა დაექვემდებაროს რეგულირებას, რაც განსხვავდება დროში და ადგილის მიხედვით, საზოგადოებისა და ცალკეული პირების საჭიროებისა და რესურსების გათვალისწინებით.

მშობლების რელიგიური და ფილოსოფიური მრწამსის შესაბამისი განათლება

- 6.661 მე-2 მუხლის მეორე წინადადების მიზანია დაიცვას პლურალიზმის შესაძლებლობა განათლებაში¹¹³. მე-2 მუხლი არ იძლევა შესაძლებლობას, გაიმიჯნოს რელიგიური ინსტრუქტაჟი და სხვა საგნები – სახელმწიფოს მოეთხოვება პატივი სცეს მშობელთა მრწამსს სრული სახელმწიფო საგანმანათლებლო პროგრამის ფარგლებში¹¹⁴.
- 6.662 ტერმინი „ფილოსოფიური მრწამსი“ განისაზღვრა, როგორც „იმგვარი მრწამსი, რომელიც პატივისცემას იმსახურებს „დემოკრატიულ საზოგადოებაში“ და არ არის ადამიანის ღირსებასთან შეუსაბამო“.

ამასთან, ეს მრწამსი წინააღმდეგობაში არ უნდა მოდიოდეს განათლების მიღებაზე ბავ-

¹⁰⁷ იქვე.

¹⁰⁸ ბელგიური ლინგვისტური საქმე (*Belgian Linguistic Case*) (No. 2), სერია ა, No. 6, განჩინება 23.7.68, მე-3 და მე-6 პარაგრაფები.

¹⁰⁹ No. 25781/94, 10.5.01.

¹¹⁰ No. 36458/02, 3.3.09.

¹¹¹ No. 44774/98, 10.11.05. ასევე არ დადგინდა მე-9 მუხლის დარღვევა: იხილეთ მიმოხილვა 6.448 პარაგრაფში ზემოთ. იხილეთ, ასევე, ქოსი და 93 სხვა თურქეთის წინააღმდეგ (*Köse and 93 others v. Turkey*), No. 26625/02, განჩინება 24.1.06 (საშუალო სკოლის მოსწავლეები).

¹¹² No. 60856/00, 7.2.06.

¹¹³ კიელდსენი, ბუსკი, მადსენი და პედერსენი დანიის წინააღმდეგ (*Kjeldsen, Busk, Madsen and Pedersen v. Denmark*), Nos. 5095/71, 5920/72 და 5926/72, სერია ა, No. 23, 7.12.76, 50-ე პარ.

¹¹⁴ იხილეთ, მაგალითად, ფოლგერო და სხვები ნორვეგიის წინააღმდეგ (*Folgerø and others v. Norway*), No. 15472/02, 29.6.07, 84-ე პარ.

შვის ძირითად უფლებასთან: მთელ მე-2 მუხლში დომინირებს პირველი წინადადება¹¹⁵. მაგალითად, სხეულებრივი დასჯის მოწინააღმდეგენი აკმაყოფილებენ ამ კრიტერიუმს.

6.663 მეორე წინადადება მოითხოვს, რომ სასწავლო პროგრამით გათვალისწინებული ინფორმაცია ან ცოდნა გადაცემული უნდა იყოს „ობიექტური, კრიტიკული და პლურალისტური ფორმით“ და ინდოქტრინაციის გარეშე.

6.664 საქმეზე კემპბელი და კოზანსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Campbell and Cosans v. UK)¹¹⁶ განმცხადებლები ჩიოდნენ სახელმწიფო სკოლებში სხეულებრივი დასჯის სისტემის გამო. სასამართლომ უარყო მოპასუხე სახელმწიფოს არგუმენტები იმის შესახებ, რომ დისციპლინის სისტემა არ ექცევა განათლებასთან ან სწავლებასთან დაკავშირებულ „ფუნქციებში“ და დაადასტურა, რომ განათლების და სწავლების ნებისმიერი დამატებითი ფუნქცია 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლის საგანს წარმოადგენს. მან ასევე დაადგინა, რომ მშობელთა ფილოსოფიური და რელიგიური მრწამსის პატივისცემის ვალდებულება ვრცელდება არა მხოლოდ განათლების შინაარსზე, არამედ სხვა ფუნქციებზეც, მათ შორის, განათლების ორგანიზებასა და დაფინანსებაზე და დისციპლინურ სისტემაზე. სხეულებრივი სასჯელების არსებობა მიჩნეულ იქნა განმცხადებლის ამ მუხლის მეორე წინადადებით განსაზღვრული უფლების დარღვევად და ჯეფრი კოზანსის ჩამოშორება სკოლისგან თითქმის ერთი წლის მანძილზე – დაუსაბუთებლად და, შესაბამისად, პირველი წინადადების დარღვევად.

6.665 განმცხადებლებმა საქმეზე კიელდსენი, ბუსკი, მადსენი და პედერსენი დანიის წინააღმდეგ (Kjeldsen, Busk, Madsen and Pedersen v. Denmark)¹¹⁷, როგორც ქრისტიანმა მშობლებმა, პროტესტი განაცხადეს სკოლებში სავალდებულო სქესობრივი განათლების გამო. სასამართლომ არ დაადგინა მე-2 მუხლის დარღვევა, რადგანაც შესაბამისი კანონმდებლობა არ ახდენდა კონკრეტული სქესობრივი ქცევის ადვოკატირებას და არც მოუწოდებდა მოსწავლეებს სქესობრივი კავშირისკენ, რაც შეიძლება საფრთხის შემქმნელი ყოფილიყო მათი სტაბილურობისთვის, ჯანმრთელობისა და მომავლისთვის. შესაბამისად, ეს არ ჩაითვა განმცხადებლების მრწამსის შემლახველად ამ მუხლის მეორე წინადადებით დადგენილი აკრძალვის ფარგლებში. თუმცა, საქმეზე ფოლგერო და სხვები ნორვეგიის წინააღმდეგ (Folgerø and others v. Norway)¹¹⁸ სასამართლოს დიდმა პალატამ დაადგინა (ცხრა ხმით რვის წინააღმდეგ), რომ 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლი დაირღვა, რადგანაც სახელმწიფო ორგანოებმა უარი განუცხადეს ჰუმანიტარულ განმცხადებლებს დაწყებით სკოლაში მათი შვილების ქრისტიანობის, რელიგიისა და ფილოსოფიის სწავლებისგან სრულ გათავისუფლებაზე. სასამართლომ დაადგინა, რომ „უპირატესი მნიშვნელობა“ მიენიჭა ქრისტიანობას, მით უფრო კანონმდებლობაში არსებულ „ქრისტიანობის მიზნის ნორმაზე“ დაყრდნობით, რომლის თანახმადაც, დაწყებითი და საშუალო განათლების მიზანი იყო მოსწავლეთა ქრისტიანული და მორალური აღზრდის მხარდაჭერა. პრაქტიკაში ნაწილობრივი გათავისუფლების სისტემა შესაძლოა ზედმეტი ტვირთი აღმოჩნდეს მშობლებისთვის და მშობლებმა შესაძლოა თავი შეიკავონ გათავისუფლებისთვის მიმართვისგან მათი პირადი ცხოვრების გამოაშკარავების ან პოტენციური კონფლიქტის შიშით. შესაბამისი სამართლებრივი საფუძვლების და მათი პრაქტიკაში გამოყენების ანალიზის შედეგად, სასამართლომ დაასკვნა, რომ სახელმწიფო ორგანოებმა საკმარისი ზრუნვა არ გამოიჩინეს იმის უზრუნველსაყოფად, რომ სასწავლო პროგრამაში ასახული ინფორმაცია და ცოდნა გადაცემულიყო ობიექტური, კრიტიკული და პლურალისტური ფორმით 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-2

115 კემპბელი და კოზანსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Campbell and Cosans v. UK), Nos. 7511/76 და 7743/76, სერია ა, No. 48, 25.2.82, 36-ე პარ.

116 Nos. 7511/76 და 7743/76, სერია ა, No. 48, 25.2.82.

117 Nos. 5095/71, 5920/72 და 5926/72, სერია ა, No. 23, 7.12.76. იხილეთ, ასევე, კნოკი და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ (Knock and others v. Germany), No. 35504/03, განჩინება 11.9.06 და აპელ-ირგანგი გერმანიის წინააღმდეგ (Appel-Irgang v. Germany), No. 45216/07, განჩინება 6.10.09 (პროტესტანტი მშობლები, რომლებიც აპოკრიფებულ საგანმანათლებლო საერთო ეთიკის გაკვეთილებს საჯარო სკოლებში – დაუშვებლად იქნა ცნობილი).

118 No. 15472/02, 29.6.07.

მუხლის მიზნების შესაბამისად.

- 6.666 სასამართლოს დიდმა პალატამ არ დაადგინა 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლის დარღვევა საქმეზე ლაუტსი და სხვები იტალიის წინააღმდეგ (*Lautsi and others v. Italy*)¹¹⁹ სახელმწიფო სკოლების საკლასო ოთახებში ჯვარცმის გამოსახვის გამო.

განმცხადებელი ჩიოდა, რომ ეს სეკულარიზმის პრინციპს ეწინააღმდეგებოდა, რომელზე დაყრდნობითაც უნდოდა მას შვილების აღზრდა. თავდაპირველად, კონვენციის დარღვევის დადგენისას დიდმა პალატამ¹²⁰ გაითვალისწინა:

რელიგიური სიმბოლოს ბუნება და მისი გავლენა მცირეწლოვან მოსწავლეებზე, განსაკუთრებით განმცხადებლის შვილებზე, რადგანაც ქვეყნებში, სადაც მოსახლეობის უმრავლესობა ერთი კონკრეტული რელიგიის მიმდევარია, რელიგიური რიტუალების და ამ რელიგიის სიმბოლოების გასაჯაროება ადვილსა და ფორმებზე შეზღუდვების გარეშე, შესაძლოა წარმოადგენდეს იმ მოსწავლეებზე გეწოლას, რომლებიც არ არიან ამ რელიგიის მიმდევრები ან სხვა რელიგიის მიაკუთვნებენ თავს.

პალატამ დაადგინა, რომ საჯარო ორგანოების მიერ კონკრეტული მრწამსის სიმბოლოს გამოფენა, კერძოდ კი საკლასო ოთახში, ზღუდავდა მშობლების უფლებას, აღზარდონ შვილები მათი მრწამსის შესაბამისად და მოსწავლეთა უფლებას, სწამდეთ ან არ სწამდეთ. თუმცა, დიდმა პალატამ აღნიშნა, რომ არ არსებობდა მტკიცებულება იმისა, რომ ჯვარცმას („არსებითად პასიური სიმბოლო“) ჰქონდა რაიმე გეგავლენა მოსწავლეებზე. ჯვარცმა არ ასოცირდებოდა ქრისტიანობის სავალდებულო სწავლებასთან და იტალიის სკოლები თანაბრად ღია იყო სხვა რელიგიებისთვის (დაშვებული იყო სხვა მრწამსის სამოსი და სიმბოლიკა). აღნიშნა რა, რომ ამ საკითხზე არ არსებობდა ევროპული კონსენსუსი, სასამართლომ დაასკვნა, რომ ეს წარმოადგენდა სახელმწიფოს თავისუფალი შეფასების ფარგლებში განსახილველ საკითხს.

- 6.667 საქმეზე ჰასან და ეილემ ზენგინები თურქეთის წინააღმდეგ (*Hasan and Eylem Zengin v. Turkey*)¹²¹ განმცხადებლებმა, რომლებიც ალევინების მიმდევრები იყვნენ, იჩივეს რელიგიისა და მორალის სავალდებულო გაკვეთილებისგან დაწყებითი და საშუალო სკოლის მოსწავლეების გათავისუფლებაზე უარის გამო. 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლი დაირღვა, რადგანაც დადგინდა, რომ რელიგიის სწავლება არ იყო საკმარისად ობიექტური და არ ასახავდა თურქეთში არსებულ რელიგიურ მრავალფეროვნებას. ალევის მრწამსის შესახებ მცირედი ან საერთოდ არ იყო სწავლება. უფრო მეტიც, მხოლოდ ებრაელ და ქრისტიან ბავშვებს ჰქონდათ რელიგიური განათლებისგან გათავისუფლების შესაძლებლობა (როდესაც წინასწარ ხდებოდა ამ კონკრეტული რელიგიებისადმი კუთვნილების შესახებ გაცხადება).

დისკრიმინაცია

- 6.668 საქმეზე D.H და სხვები ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*D.H and others v. Czech Republic*)¹²² დიდმა პალატამ დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლთან ერთობლიობაში ჩეხეთის რესპუბლიკის ოსტრავას რეგიონში არაპროპორციულად დიდი რაოდენობის ბოშა ბავშვების სპეციალურ სკოლებში განათავსების გამო (ამავე საქმეზე და საქმეზე სამპანისი და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Sampanis and others v. Greece*)¹²³ იხილეთ ზემოთ 6.594)

119 No. 30814/06, 18.3.11.

120 No. 30814/06, 3.11.09, 50-ე პარ.

121 No. 1448/04, 9.10.07. იხილეთ, ასევე, სინან იშიქი თურქეთის წინააღმდეგ (*Sinan Isik v. Turkey*), No. 21924/05, 2.2.10 (უარი პირადობის მოწმობაზე რელიგიის შესახებ ჩანაწერის შეცვლაზე, ჩანაწერიდან „ისლამი“ ჩანაწერზე „ალევი“ – მე-9 მუხლის დარღვევა).

122 No. 57325/00, 13.11.07, 188-ე პარ.

123 No. 32526/05, 5.6.08.

სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროებები

- 6.669 სახელმწიფო ორგანოებს ფართო დისკრეცია აქვთ რესურსების გამოყენებისას, რათა უზრუნველყონ განათლება სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე ბავშვებისთვის¹²⁴. მაგალითად, საქმეზე SP გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (SP v. UK)¹²⁵ განმცხადებელი ჩიოდა მისი შვილის განათლების გამო, რომელიც დისლექსიკი იყო. განაცხადი დაუშვებლად იქნა ცნობილი, რადგანაც არ იდგა საკითხი, რომ ის სახელმწიფო საგანმანათლებლო სისტემიდან გამორიცხული იყო.

გაერთიანებული სამეფოს დათქმა

- 6.670 პირველი ოქმის ხელმოწერისას გაერთიანებულმა სამეფომ გააკეთა დათქმა ნორმასთან მიმართებით, რომელიც ასახულია 1998 წლის ადამიანის უფლებათა აქტში (მე-3 ნაწილი)¹²⁶:

... განათლების შესახებ გაერთიანებულ სამეფოში მოქმედი აქტების ნორმათა გათვალისწინებით, მე-2 მუხლის მეორე წინადადებაში ასახული პრინციპი მიღებულია გაერთიანებული სამეფოს მიერ იმ ფარგლებში, რამდენადაც ეს შესაბამისობაშია ეფექტიან ინსტრუქტაჟთან და სწავლებასთან და თავიდან აცილებულია არაგონივრული საბიუჯეტო ხარჯები.

1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლი: თავისუფალი არჩევნების უფლება

- 6.671 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლი ადგენს:

მაღალი ხელშემკვრელი მხარეები კისრულობენ ვალდებულებას, გონივრული პერიოდული-ბით ჩაატარონ თავისუფალი არჩევნები ფარული კენჭისყრით ისეთ პირობებში, რომლებიც საკანონმდებლო ორგანოების არჩევისას უზრუნველყოფს ხალხის ნება-სურვილის თავისუფალ გამოხატვას.

- 6.672 სასამართლომ აღწერა ეს მუხლი, როგორც „კონვენციურ სისტემაში უპირატესი მნიშვნელობის“, ვინაიდან მოიცავს დემოკრატიის პრინციპის მახასიათებელს¹²⁷. სხვა კონვენციური უფლებებისაგან განსხვავებით, ის პირველ ყოვლისა ეხება დემოკრატიული არჩევნების ჩატარების პოზიტიურ ვალდებულებას. მჭიდრო კავშირია მე-10 მუხლთან: „თავისუფალი არჩევნები და გამოხატვის თავისუფლება, კერძოდ კი პოლიტიკური დებატის თავისუფლება, ნებისმიერი დემოკრატიული სისტემის ქვაკუთხედს ქმნის“¹²⁸. საქმეზე ჯდანოკა ლატვიის წინააღმდეგ (Zdanoka v. Latvia)¹²⁹ დიდა პალატამ განსაზღვრა ამ ნორმის შეფარდების პრინციპები. როგორც „კოლექტიურ და ზოგად პირობებშია“ ასახული, 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლთან შესაბამისობის დადგენის სტანდარტი ნაკლებად მკაცრია, ვიდრე კონვენციის მე-8 და მე-11 მუხლებთან მიმართებით მოქმედი სტანდარტები.

- 6.673 შეზღუდვები ივარაუდება (რაც შეიძლება სცდებოდეს მე-8 და მე-11 მუხლებში არსებული „ლეგიტიმური მიზნების“ ჩამონათვალს). 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლთან შესაბამისობის შეფასებისას სასამართლო ძირითადად განიხილავს, ადგილი ჰქონდა თუ არა თვითნებობას ან პროპორციულობის ნაკლებობას და შეზღუდვებით

124 იხილეთ, მაგალითად, მოლი მაკინტაირი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Molly McIntyre v. UK), No. 29046/95, განჩინება 21.10.98.

125 No. 28915/95, 17.1.97.

126 იხილეთ ვრცლად 7.21ქვემოთ.

127 მეთიუ-მოჰინი და კლერფაიტი ბელგიის წინააღმდეგ (Mathieu-Mohin and Clerfayt v. Belgium), No. 9267/81, სერია ა, No. 113, 2.3.87, 47-ე პარ.

128 ბოუმანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Bowman v. UK), No. 24839/94, 4.12.95, 42-ე პარ.

129 No. 58278/00, 16.3.06, 115-ე პარ.

მოხდა თუ არა ჩარევა ხალხის მიერ თავისუფალი ნების გამოხატვაში. უფრო მეტიც, სახელმწიფოები სარგებლობენ თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლებით და ნებისმიერი საარჩევნო კანონმდებლობის შეფასება უნდა მოხდეს „კონკრეტული ქვეყნის პოლიტიკური განვითარების ჭრილში“. სასამართლო შეეცდება შეაფასოს ცალკეული პირის უფლებების სავარაუდოდ დამრღვევი სამართლებრივი შეზღუდვების ბუნება, სახე, ხანგრძლივობა და შედეგები.

- 6.674 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლი ვრცელდება მხოლოდ „საკანონმდებლო ორგანოს“ არჩევნებზე. სასამართლომ დაადგინა, რომ განსახილველი ქვეყნის კონსტიტუციური სტრუქტურიდან გამომდინარე, ეროვნულ პარლამენტებთან ერთად მუხლი შეიძლება გავრცელდეს სხვა ორგანოებზეც. საქმეზე მეთიუ-მოჰინი და კლერფაიტი ბელგიის წინააღმდეგ (*Mathieu-Mohin and Clerfayt v. Belgium*)¹³⁰ სასამართლომ დაადგინა, რომ რეგიონულ საბჭოს საკმარისი კომპეტენცია და უფლებამოსილება ჰქონდა იმისთვის, რომ ბელგიის „საკანონმდებლო ორგანოს“ შემადგენლად მიჩნეულიყო და ესპანეთის ავტონომიური თემების პარლამენტებიც ასევე ცნობილ იქნა „საკანონმდებლო ორგანოს“ ნაწილად 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლის მიზნებისთვის¹³¹. თუმცა ის ვერ გავრცელდება საპრეზიდენტო არჩევნებზე¹³².
- 6.675 საქმეზე მეთიუსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Matthews v. UK*)¹³³ განმცხადებელი ჩიოდა გიბრალტარის ევროპული საპარლამენტო არჩევნებიდან გამორიცხვის გამო. სასამართლომ უარყო მოპასუხე სახელმწიფოს არგუმენტი იმის თაობაზე, რომ ევროპული პარლამენტი, როგორც ზესახელმწიფოებრივი ორგანო, არ ექვემდებარება 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლის მოქმედების სფეროში. მეთიუსის საქმეზე სასამართლომ შეაფასა ევროპული პარლამენტის რეალური უფლებამოსილება ევროპული თანამეგობრობის საკანონმდებლო პროცესში, კერძოდ კი მასტრიხტის ხელშეკრულებაზე დაყრდნობით და დაასკვნა, რომ ის საკმარისად არის ჩართული ევროპული თანამეგობრობის ზოგად დემოკრატიულ გეგმხედველობაში, რათა მიჩნეულ იქნას გიბრალტარის „საკანონმდებლო ორგანოდ“. ვინაიდან განმცხადებელს სრულად ეთქვა უარი ევროპული პარლამენტის წევრების არჩევისას საკუთარი ნების გამოხატვაზე, 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლი დაირღვა.
- 6.675 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლი მოიცავს როგორც ხმის მიცემის უფლებას, ისე საკანონმდებლო ორგანოს არჩევნებში კანდიდატად მონაწილეობის უფლებას (ასევე,

130 No. 9267/81, სერია ა, No. 113, 2.3.87.

131 *Federacion Nacionalista Canaria* ესპანეთის წინააღმდეგ (*Federacion Nacionalista Canaria v. Spain*), No. 56618/00, განჩინება 7.6.01. იხილეთ, ასევე, *პი საფრანგეთის წინააღმდეგ* (*Py v. France*), No. 66289/01, 11.1.05 (1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლის მოქმედება ახალ კალედონიაში კონგრესის არჩევნებზე). მაგრამ იხილეთ ბუთ-კლიბორნი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Booth-Clibborn v. UK*) (1985) 43 DR 236 (მეტროპოლიტანის საგრაფოს საბჭოები არ იქნა მიჩნეული „კანონმდებლებად“, ვინაიდან მათი უფლებამოსილების დელეგირება მოხდა პარლამენტის მიერ); *ჩერეპკოვი რუსეთის წინააღმდეგ* (*Cherepkov v. Russia*), No. 51501/99, განჩინება 25.1.00 (მუნიციპალური საბჭო და მერი არ სარგებლობენ საკანონმდებლო უფლებამოსილებით); *მალარდე საფრანგეთის წინააღმდეგ* (*Malarde v. France*), No. 46813/99, განჩინება 5.9.00 (1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლი არ ვრცელდება საფრანგეთის რეგიონულ საბჭოებზე); *სალერას ლინარესი ესპანეთის წინააღმდეგ* (*Saleras Linares v. Spain*), No. 52226/99, განჩინება 12.10.00 (1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლი არ ვრცელდება მუნიციპალურ ორგანოებზე ესპანეთში); *სანტორო იტალიის წინააღმდეგ* (*Santoro v. Italy*), No. 36681/97, განჩინება 16.1.03 (1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლის მოქმედება არ ვრცელდება პროვინციულ ორგანოებზე იტალიაში); *ზდანოკა ლატვიის წინააღმდეგ* (*Zdanoka v. Latvia*), No. 58278/00, განჩინება 6.3.03 (ლატვიის ადგილობრივი ორგანოები არ არის „საკანონმდებლო ორგანოს“ შემადგენელი ნაწილი); *მოლკა პოლონეთის წინააღმდეგ* (*Mólka v. Poland*), No. 56550/00, განჩინება 11.4.06 (1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლი არ ვრცელდება მუნიციპალურ საბჭოებზე, რაიონულ საბჭოებზე ან რეგიონულ საკრებულოებზე).

132 გულიევი აზერბაიჯანის წინააღმდეგ (*Guliyev v. Azerbaijan*), No. 35584/02, განჩინება 27.5.04; *ბოშკოსკი იუგოსლავიის ყოფილი რესპუბლიკა მაკედონიის წინააღმდეგ* (*Boškoski v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia*), No. 11676/04, განჩინება 2.9.04.

133 No. 24883/94, 18.2.99.

არჩევის შემდეგ პარლამენტის წევრობის უფლებას¹³⁴. სასამართლომ აღნიშნა¹³⁵, რომ:

საარჩევნო სისტემის ორგანიზებისა და მართვის მრავალი გზა და მრავალფეროვნების სიმ-
დიდრე არსებობს – ევროპაში ისტორიული განვითარების, კულტურული მრავალფეროვნე-
ბის და პოლიტიკური აზროვნების; თითოეული ხელშემკვრელი სახელმწიფოს დისკრეციაა,
ასახოს ის საკუთარ დემოკრატიულ ხედვაში.

6.677 შესაბამისად, სახელმწიფოს თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლები აქვს ამ უფლებებზე პირობების დადგენის (როგორიცაა მინიმალური ასაკობრივი ზღვარი), მაგრამ ნებისმიერი პირობა უნდა ემსახურებოდეს ლეგიტიმურ მიზანს, იყოს პროპორციული და არ შეზღუდოს ამ უფლებების მთავარი არსი¹³⁶. პარლამენტში წარმომადგენლობის მინიმალური საარჩევნო ბარიერი არ არღვევს 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლს იმ პირობით, თუ საარჩევნო კანონმდებლობა არ არის თვითნებური, არაპროპორციული ან „კანონმდებლის არჩევისას ხალხის ნების თავისუფლად გამოხატვისთვის“ საფრთხის შემქმნელი¹³⁷. ეს პრინციპი დაადასტურა დიდმა პალატამ საქმეზე იუმაქი და სადაქი თურქეთის წინააღმდეგ (Yumak and Sadak v. Turkey)¹³⁸, რომელშიც განმცხადებლებმა გაასაჩივრეს საპარლამენტო არჩევნებში წარმომადგენლობისთვის პოლიტიკური პარტიისთვის 10-პროცენტიანი საარჩევნო ბარიერის (ევროპაში ყველაზე მაღალი) დადგენა. მიუხედავად იმისა, რომ 10-პროცენტიანი ბარიერი მაღალ ბარიერად მიიჩნია, სასამართლომ არ დაადგინა 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლის დარღვევა (13 ხმით ოთხის წინააღმდეგ), არჩევნების დროს თურქეთში არსებული კრიზისის პოლიტიკური კლიმატის და თანმდევი დაცვის საშუალებების გათვალისწინებით (როგორიცაა საკონსტიტუციო სასამართლოს როლი).

ხმის მიცემის უფლება

6.678 საარჩევნო სიებზე დადგენილი შეზღუდვებით შესაძლოა განხორციელდეს ჩარევა 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლით დაცულ უფლებებში. საქმეზე მეთიუსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Matthews v. UK)¹³⁹ სასამართლო განასხვავებს გიბრალტარში მცხოვრები განმცხადებლის მდგომარეობას, რომელსაც არ გააჩნია ხმის მიცემის უფლება ევროპული პარლამენტის არჩევნებში სხვა ადამიანებთან ერთად, რომლებიც იურისდიქციის გარეთ ცხოვრობენ იმ საფუძვლით, რომ „ასეთმა პირებმა შესუსტეს კავშირი მათსა და იურისდიქციას შორის“. შესაბამისად, სასამართლომ განაცხადა, რომ ხმის მიცემის უფლებასთან მიმართებით საცხოვრებელი ადგილის მოთხოვნა, როგორც ასეთი, არ არის დაუსაბუთებელი¹⁴⁰. შესაბამისად, ახალი კალედონიის კონგრესის არჩევნებში მონაწილეობისთვის ათი წლის განმავლობაში კონკრეტულ ადგილას ცხოვრების მოთხოვნის დაწესება გამართლებულად იქნა მიჩნეული საქმეზე

134 განჩევი ბულგარეთის წინააღმდეგ (Ganchev v. Bulgaria), No. 28858/95, კომუნიკე, ანგარიში 25.11.96, 130-ე პარ.; გაულიედერი სლოვაკეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (Gaulieder v. Slovak Republic), No. 36909/97, კომუნიკე, ანგარიში 10.9.99, 41-ე პარ.; სადაქი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (Sadak and others v. Turkey), Nos. 25144/94, 26149/95, 26154/95, 27100/95 და 27101/95, 11.6.02, 33-ე პარ. იხილეთ ასევე რუსეთის მეწარმეთა კონსერვატიული პარტია და ჟუკოვი და ვასილევები რუსეთის წინააღმდეგ (Russian Conservative Party of Entrepreneurs and Zhukov and Vasilyev v. Russia), Nos. 55066/00 და 55638/00, განჩინება 18.3.04.

135 ჰირსტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Hirst v. UK) (No. 2), No. 74025/01, 6.10.05.

136 იხილეთ, მაგალითად, ბენკადური საფრანგეთის წინააღმდეგ (Benkaddour v. France), No. 51685/99, განჩინება 18.11.03.

137 Federacion Nacionalista Canaria ესპანეთის წინააღმდეგ (Federacion Nacionalista Canaria v. Spain), No. 56618/00, განჩინება 7.6.01; Partija „Jaunie Demokrāti“ ლატვიის წინააღმდეგ (Partija „Jaunie Demokrāti“ v. Latvia), განჩინება 10547/07 და Partija „Mūsu Zeme“ ლატვიის წინააღმდეგ (Partija „Mūsu Zeme“ v. Latvia), განჩინება 34049/07, გადაწყვეტილებები 23.11.07.

138 No. 10226/03, 8.7.08.

139 No. 24883/94, 18.2.99.

140 იხილეთ, მაგალითად, მელნიჩენკო უკრაინის წინააღმდეგ (Melnychenko v. Ukraine), No. 17707/02, 19.10.04, 56-ე პარ.; დოილი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Doyle v. UK), No. 30158, განჩინება 6.2.07; სევინგერი და ემანი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Sevinger and Eman v. Netherlands), Nos. 17173/07 და 17180/07, განჩინება 6.9.07.

პი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Py v. France*)¹⁴¹, კონვენციის 56.3 მუხლის თანახმად „ადგილობრივი მოთხოვნების“ გათვალისწინებით: მასტურბულები ისტორია ჰქონდა და იმ მომენტისთვის გარდამავალ პროცესში იყო სრული სუვერენიტეტის მოპოვებისკენ. განმცხადებლები საქმეზე სევირგერი და ემანი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Sevinger and Eman v. Netherlands*)¹⁴² ჩიოდნენ, რომ როგორც არუბაში მცხოვრებ ნიდერლანდების მოქალაქეებს, მათ არ შეეძლოთ მონაწილეობა მიეღოთ ჰოლანდიის პარლამენტის ქვედა პალატის არჩევნებში. თუმცა, ეს არ იქნა მიჩნეული, როგორც დაუსაბუთებელი ან თვითნებური, რადგანაც მათ შეეძლოთ არუბის პარლამენტის წევრების არჩევნებში მონაწილეობა, რომლებიც, თავის მხრივ, უფლებამოსილი იყვნენ სპეციალური დელეგატები წარეგზავნათ ნიდერლანდების პარლამენტში. საქმეზე სიტაროპულოსი და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Sitaropoulos and others v. Greece*)¹⁴³ განმცხადებლები იყვნენ საფრანგეთში მცხოვრები ექსპატრიატები, რომლებიც ჩიოდნენ იმის გამო, რომ ვერ ახორციელებდნენ საბერძნეთის საპარლამენტო არჩევნებში ხმის მიცემის უფლებას, მიუხედავად იმისა, რომ საბერძნეთის კონსტიტუციით კანონმდებელმა უზრუნველყო ეს უფლება. სასამართლოს უმრავლესობამ დაადგინა 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლის დარღვევა იმ საფუძველით, რომ 35 წლის მანძილზე კანონმდებელმა არ აამოქმედა კონსტიტუციური ნორმა, რაც უსამართლო იყო სამღვარგარეთ მცხოვრები ბერძენი მოქალაქეების მიმართ საბერძნეთში მცხოვრებლებთან შედარებით.

6.679 საქმეზე ლაბიტა იტალიის წინააღმდეგ (*Labita v. Italy*)¹⁴⁴ განმცხადებელი, რომელიც მაფისადმი კუთვნილებაში იყო ექვმიტანილი, ავტომატურად ამორიცხეს საარჩევნო სიიდან მისი გამართლების შემდეგაც კი¹⁴⁵. სასამართლომ ეს არაპროპორციულად და 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლის დარღვევად მიიჩნია. გაკოტრების საქმის წარმოების პროცესში განმცხადებლის ხმის მიცემის უფლების ავტომატური შეჩერება, რაც შვიდი წლის განმავლობაში გაგრძელდა, საქმეზე ალბანესე იტალიის წინააღმდეგ (*Albanese v. Italy*)¹⁴⁶ ლიგეტიმურ მიზანთან შეუსაბამოდ იქნა ცნობილი – ეს სამოქალაქო პროცედურებია, რაც არ გულისხმობს გაკოტრებულის არაკეთილსინდისიერებას ან თაღლითობას. საქმეზე აზიზი კვიპროსის წინააღმდეგ (*Aziz v. Cyprus*)¹⁴⁷ განმცხადებელს კონსტიტუციის საფუძველზე უარი უთხრეს ბერძენი კვიპროსელების საარჩევნო სიაში რეგისტრაციის უფლებაზე, რადგანაც ის თურქი კვიპროსელი იყო, რაც, თავის მხრივ, 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლის და კონვენციის მე-14 მუხლის დარღვევად იქნა ცნობილი.

6.680 პატიმართა ხმის მიცემის უფლებაზე შეზღუდვებმა შესაძლოა დაარღვიოს კონვენცია. კომისიამ მიიჩნია, რომ სასამართლოს მიერ მოქალაქისათვის შეუფერებელი ქვევისთვის მსჯავრდების შედეგად ხმის მიცემის უფლების ჩამორთმევა ხალხის მიერ თავისუფალი ნების გამოხატვაზე ზემოქმედებას არ წარმოადგენდა და არ იყო თვითნებური. ეს მოსაზრება ეყრდნობა „უპატივცემულობის ცნებას, რასაც კონკრეტული მსჯავრდება მოიცავს გარკვეული პერიოდისთვის, და რაც შეიძლება კანონმდებელმა გაითვალისწინოს პოლიტიკური უფლებებით სარგებლობასთან მიმართებით“¹⁴⁸. თუმცა ყველა პატიმრისთვის საპარლამენტო არჩევნებში ხმის მიცემის აკრძალვა დიდი პალატის უმრავლესობამ (12 ხმით ხუთის წინააღმდეგ) 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3

141 No. 66289/01, 11.1.05.

142 Nos. 17173/07 და 17180/07, განჩინება 6.9.07.

143 No. 42202/07, 8.7.10 (საქმე გადაიგზავნა დიდ პალატაში 22.11.10).

144 No. 26772/95, 6.4.00.

145 იხილეთ, ასევე, სანტორო იტალიის წინააღმდეგ (*Santoro v. Italy*), No. 36681/97, 1.7.04.

146 No. 77924/01, 23.3.06.

147 No. 69949/01, 22.6.04.

148 იხილეთ, მაგალითად, პატრიკ ჰოლანდი ირლანდიის წინააღმდეგ (*Patrick Holland v. Ireland*), No. 24827/94, განჩინება 14.4.98. იხილეთ, ასევე, ივანჩუკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Iwanczuk v. Poland*), No. 25196/94, 15.11.01, (საქმე სასჯელსრულების დაწესებულებაში საარჩევნო ხმის რეალიზაციის შესახებ, სადაც ეს უფლება არ ხორციელდებოდა).

მუხლის დარღვევად მიიჩნია საქმეზე ჰირსტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Hirst v. UK)(No.2)¹⁴⁹. 1983 წლის ხალხის წარმომადგენლობის კანონი მიჩნეულ იქნა „ტლანქინსტრუმენტად“, რომელიც თავისუფლებააღკვეთილ ყველა პატიმარზე ადგენდა ბლანკეტურ შეზღუდვას. სასამართლომ ეს აბსოლუტური აკრძალვა დისკრიმინაციულად და არაპროპორციულად მიიჩნია, ვინაიდან ის მოქმედებდა სასჯელის ხანგრძლივობის, დანაშაულის ბუნების თუ სიმძიმის და პატიმართა ინდივიდუალური გარემოებების მიუხედავად. სახელმწიფოთა თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლების აღიარებით სასამართლომ ასევე დაადგინა, რომ გაერთიანებული სამეფოს კანონმდებელს არასდროს განუზრახავს შეეფასებინა კონკურენტული ინტერესები ან შეეფასებინა აკრძალვის პროპორციულობა პატიმრებზე მისი ზემოქმედების თვალსაზრისით. რადგანაც გაერთიანებული სამეფოს მომდევნო მთავრობამ არ შეიტანა ცვლილებები ეროვნულ კანონმდებლობაში ჰირსტის და 2500 მსგავსი საქმის საპასუხოდ, სასამართლომ 2010 წელს მიიღო „პილოტური გადაწყვეტილება“ საქმეზე გრინსი და M.T. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Greens and M.T. v. UK)¹⁵⁰. დაადგინა რა კონვენციის დარღვევა იმავე საფუძვლით, რაც ჰირსტში, სასამართლომ ასევე დაადგინა, რომ მოპასუხე სახელმწიფოს მოეთხოვებოდა, გადაწყვეტილების ძალაში შესვლიდან ექვსი თვის ვადაში წარმოედგინა კანონმდებლობაში ცვლილებების პროექტები. საქმეზე ფროდლი ავსტრიის წინააღმდეგ (Frodl v. Austria)¹⁵¹ დისკვალიფიკაციის შესახებ გასაჩივრებული ნორმა არ ვრცელდებოდა ყველა პატიმარზე – მხოლოდ მათზე, ვინც ერთ წელზე მეტი ვადით იყო მსჯავრდებული განზრახი დანაშაულისთვის. მიუხედავად ამისა, 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლის დარღვევას ჰქონდა ადგილი, რადგანაც არ შესრულებულა ჰირსტში დადგენილი მოთხოვნები, კერძოდ კი – რომ დისკვალიფიკაციის შესახებ გადაწყვეტილება უნდა მიიღოს მოსამართლემ ყველა შესატყვისი გარემოების გათვალისწინებით და უნდა არსებობდეს კავშირი ჩადენილ დანაშაულსა და არჩევნებთან და დემოკრატიულ ინსტიტუტებთან დაკავშირებულ საკითხებს შორის.

6.681 საქმეზე ალაიოს კისი უნგრეთის წინააღმდეგ (Alajos Kiss v. Hungary)¹⁵², ჰირსტის პრინციპების შეფარდებისას, სასამართლომ დაადგინა 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლის დარღვევა, რადგანაც განმცხადებელს, რომელსაც მანიაკალური დეპრესია აწუხებდა, ხმის მიცემის უფლება ჩამორთმეული ჰქონდა ნაწილობრივი მეურვეობის შესახებ ბრძანების საფუძველზე. ამან განაპირობა ნაწილობრივი მეურვეობის ქვეშ მყოფ პირებზე ავტომატური და სრული აკრძალვა, რაც მიჩნეულ იქნა დისკრიმინაციულად, ინდივიდუალური სასამართლო შეფასების არარსებობის პირობებში. საქმეზე მური გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Moore v. UK)¹⁵³ განმცხადებელი დაეყრდნო 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლის მე-14 მუხლთან ერთობლიობაში, ასაჩივრებდა რა წესს, რომელიც ფსიქიკურად დაავადებულ პაციენტებს უკრძალავდა საავადმყოფოს მისამართის საცხოვრებელ მისამართად მითითებას საარჩევნო სიაში რეგისტრაციის მიზნებისთვის. სასამართლომ ეს საქმე გამოიცილა განსახილველ საქმეთა სიიდან მას შემდეგ, რაც გაერთიანებული სამეფოს მთავრობა დათანხმდა ხალხის წარმომადგენლობის შესახებ 1983 წლის კანონში ფსიქიკურად დაავადებულ პაციენტთათვის საავადმყოფოს მისამართის მითითების დამკვეთის შესახებ ცვლილებების შეტანას.

6.682 ეს მუხლი არ მოითხოვს კონკრეტული საარჩევნო სისტემის შექმნას, როგორცაა პროპორციული წარმომადგენლობა, რადგანაც სახელმწიფოები შეფასების ფართო ფარგლებით სარგებლობენ საკანონმდებლო ორგანოში დანიშვნასთან მიმართებით.

149 No. 74025/01, 6.10.05. იხილეთ, ასევე, სკოპოლა იტალიის წინააღმდეგ (Scoppola v. Italy) (No. 3), No. 126/05, 18.1.11.

150 Nos. 60041/08 და 60054/08, 23.11.10.

151 No. 20201/04, 8.4.10.

152 No. 38832/06, 20.5.10.

153 No. 37841/97, 30.5.00.

სასამართლომ განაცხადა¹⁵⁴, რომ:

ნებისმიერი საარჩევნო სისტემა უნდა შეფასდეს ქვეყნის პოლიტიკური განვითარების ტრილში; მახასიათებლები, რაც შეიძლება მიუღებელი იყოს ერთი სისტემისთვის, შესაძლოა გამართლებული იყოს სხვა სისტემის კონტექსტში, როგორც მინიმუმ, მანამდე, სანამ არჩეული სისტემა უზრუნველყოფს პირობებს, რომელიც განაპირობებს კანონმდებლების არჩევისას ხალხის თავისუფალი ნების გამოხატვას.

პასიური საარჩევნო ხმის უფლება

- 6.683 საკანონმდებლო ორგანოს არჩევნებში პასიური საარჩევნო ხმის უფლებაზე შეზღუდვები ევროპული სასამართლოს წინაშე სულ უფრო ხშირად დაისმის. სასამართლო იმეორებს, რომ ეროვნული სახელმწიფო ორგანოების წარმომადგენლები ვალდებული არიან, თავიდან აიცილონ თვითნებური გადაწყვეტილებები და უფლებამოსილების გადამეტება არჩევნებთან მიმართებით, კერძოდ კი, კანდიდატების რეგისტრაციაზე¹⁵⁵ და რომ არჩევნებში პასიური საარჩევნო ხმის უფლებით მონაწილეობის უფლების მარეგულირებელი კანონმდებლობა უნდა იყოს საკმარისად ზუსტი და განჭვრეტადი¹⁵⁶. განმცხადებელი პარლამენტის წევრები საქმეზე სადაქი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Sadak and others v. Turkey*)¹⁵⁷ ჩიოდნენ პარლამენტში მათი წევრობის ავტომატურ გაუქმებაზე, თურქეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ მათი პარტიის, დემოკრატიული პარტიის, დაშლის შემდეგ. ვინაიდან პარტიის გაუქმება მოხდა პარტიის ყოფილი თავმჯდომარის გამოსვლების და პარტიის ცენტრალური კომიტეტის წერილობითი დეკლარაციის შედეგად, განმცხადებლების საპარლამენტო წევრობის გაუქმება არაპროპორციულად ჩაითვადა, რადგანაც არ მოხდა მათი პირადი პოლიტიკური აქტივობის გათვალისწინება¹⁵⁸. ენასთან დაკავშირებული დაუსაბუთებელი მოთხოვნები განმცხადებლის პასიური საარჩევნო ხმის უფლების დამრღვევად იქნა მიჩნეული საქმეზე პოდკოლზინა ლატვიის წინააღმდეგ (*Podkolzina v. Latvia*)¹⁵⁹. ამ საქმეზე განმცხადებელი მოხსნეს კანდიდატების საერთო საარჩევნო სიიდან ლატვიურის არასაკმარისი ცოდნის გამო. სასამართლო განმეორებით ადგენს, რომ სახელმწიფოებს ფართო არჩევანი აქვთ დაადგინონ საკონსტიტუციო წესები პარლამენტის წევრის სტატუსთან მიმართებით, მათ შორის, დასაშვებობის კრიტერიუმი, რაც შეიძლება განსხვავდებოდეს „თითოეული ქვეყნის ისტორიული და პოლიტიკური ფაქტორების მიხედვით“. სასამართლომ ასევე განაცხადა, რომ საარჩევნო სისტემა უნდა შეფასდეს ქვეყნის პოლიტიკური ევოლუციის ტრილში და აღიარა, რომ ეროვნულ პარლამენტში არჩევისას კანდიდატისთვის სახელმწიფო ენის სათანადო დონეზე ცოდნის მოთხოვნა ემსახურება ლეგიტიმურ მიზანს. თუმცა ნებისმიერი ასეთი დასაშვებობის კრიტერიუმი უნდა შეაფასოს მიუკერძოებელმა ორგანომ, რომლის დისკრეციაც არ შეიძლება იყოს „განუზომლად ფართო“, მაგრამ საკმარისად განსაზღვრული უნდა იყოს ეროვნული კანონმდებლობით და პოტენციური კანდიდატის დამტკიცების პროცედურა უნდა უზრუნველყოფდეს სამართლიან და ობიექტურ გადაწყვეტილებას. 1-ლი დამატებითი მუხლის მე-3 პუნქტის დარღვევა დადგინდა საქმეზე პოდკოლზინა (*Podkolzina*), რადგანაც

154 მათიუ-მოჰინი და კლერფაიტი ბელგიის წინააღმდეგ (*Mathieu-Mohin and Clerfayt v. Belgium*), No. 9267/81, სერია ა, No. 113, 2.3.87, 54-ე პარ.

155 იხილეთ, მაგალითად, პეტკოვი და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Petkov and others v. Bulgaria*), Nos. 77568/01, 178/02 და 505/02, 11.6.09.

156 სეიდზადე აზერბაიჯანის წინააღმდეგ (*Seyidzade v. Azerbaijan*), No. 37700/05, 3.12.09. იხილეთ, ასევე, გროსარუ რუმინეთის წინააღმდეგ (*Grosaru v. Romania*), No. 78039/01, 2.3.10 (პარლამენტში კვოტების განაწილების წესების მოწესრიგება).

157 Nos. 25144/94, 26149/95, 26154/95, 27100/95 და 27101/95, 11.6.02. იხილეთ, ასევე, ქავაქჩი თურქეთის წინააღმდეგ (*Kavakci v. Turkey*), No. 71907/01, 5.4.07; სობაცი თურქეთის წინააღმდეგ (*Sobaci v. Turkey*), No. 26733/02, 29.11.07.

158 იხილეთ, საპირისპირო მაგალითი, ეტქსებერია, ბარენა არზა, *Nafarroako Autodeterminazio Bilgunea* და აიარაკო და სხვები ესპანეთის წინააღმდეგ (*Etcheberria, Barrena Arza, Nafarroako Autodeterminazio Bilgunea and Aiara-ko and others v. Spain*), Nos. 35579/03, 35613/03, 35626/03 და 35634/03, 30.6.09 და ერიტარენ ზარენდა ესპანეთის წინააღმდეგ (*Herriarren Zerrenda v. Spain*), No. 43518/04, 30.6.09 (ტერორისტულ ორგანიზაციებთან კავშირების გამო კანდიდატურების გაუქმება - 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლის დარღვევა არ დადგინდა).

159 No. 46726/99, 9.4.02.

მიიღეს გადაწყვეტილება განმცხადებლისთვის დამატებითი ენის გამოცდის ჩაბარების შესახებ, ეს გადაწყვეტილება კი მიიღო ერთმა საჯარო მოსამსახურემ, რომელსაც მეტად ფართო დისკრეცია მიანიჭეს. გადაწყვეტი იყო ასევე, რომ განმცხადებელს გამოკითხეს მისი პოლიტიკური ორიენტაციის მიზეზები.

- 6.684 საქმეზე კოვაჩი უკრაინის წინააღმდეგ (*Kovach v. Ukraine*)¹⁶⁰ განსახილველი იყო ეროვნული სახელმწიფო ორგანოების მიერ არჩევნების შედეგების გადახედვის გზა. განმცხადებელს საკუთარი კანდიდატურა ჰქონდა დაყენებული საპარლამენტო არჩევნებში და მის მიერ მიღებული ხმები გაბათილდა ოთხ საარჩევნო უბანზე, კენჭისყრის დარღვევების გამო, რამაც მისი მოწინააღმდეგის გამარჯვება გამოიწვია. დარღვევების შესახებ განაცხადეს განმცხადებლის ძირითადი მოწინააღმდეგის დამკვირვებლებმა. საპარლამენტო არჩევნების შესახებ კანონით დადგენილი იყო, რომ შესაძლებელი იყო საარჩევნო უბნის შედეგების ბათილად ცნობა ერთი პირის მიერ ხმის რამდენიმეჯერ მიცემის შემთხვევაში ან „სხვა გარემოებებზე“ დაყრდნობით, რომელთა გამოც ამომრჩეველთა ნების დადგენა შეუძლებელი იყო. სასამართლო კრიტიკული იყო ამ ნორმის ორამბროვნების გამო და აღნიშნა, რომ არც საარჩევნო კომისიის გადაწყვეტილებებმა და არც უზენაესმა სასამართლომ წარმოადგინა განმარტება და არჩევნებში მონაწილე სხვადასხვა მხარეების სანდოობის შესახებაც არ ყოფილა მსჯელობა. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა, რომ ოთხ საარჩევნო უბანში არჩევნების შედეგების გაბათილების შესახებ გადაწყვეტილება იყო დაუსაბუთებელი და 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლის დარღვევით ლეგიტიმური მიზნის არაპროპორციული. საქართველოში „ვარდების რევოლუციის“ შემდეგ, 2003 წელს, კენჭისყრის წესების დარღვევის გამო საარჩევნო კომისიის მიერ ორ საარჩევნო ოლქში არჩევნების შედეგების გაუქმებამ განაპირობა 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლის დარღვევის ცნობა საქმეზე საქართველოს ლეიბორისტული პარტია საქართველოს წინააღმდეგ (*Georgian Labour Party v. Georgia*)¹⁶¹. გადაწყვეტილებები, რომლებზეც გამოიწვია მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილის დე ფაქტო გამორიცხვა, არ იყო გამჭვირვალე და თანმიმდევრული. საკმარისი დასაბუთება არ იქნა წარმოდგენილი და ადეკვატური გარანტიები არ არსებობდა უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენების თავიდან ასაცილებლად. საპირისპიროდ ამისა, დარღვევა, რომელიც წარმოიშვა საქმეზე ნამატ ალიევი აზერბაიჯანის წინააღმდეგ (*Namat Aliyev v. Azerbaijan*)¹⁶² გამოწვეული იყო სახელმწიფო უწყებების (საარჩევნო კომისიების და სასამართლოების) მხრიდან საარჩევნო დარღვევებზე (მათ შორის, მაგალითად, ადგილობრივი აღმასრულებელი ხელისუფლების წარმომადგენელთა ჩარევაზე, საარჩევნო ყუთების ავსებასა და დამკვირვებლებზე ზეწოლის გამო) განმცხადებლის დეტალურ და მძიმე საჩივრებზე ადეკვატური რეაგირების განუხორციელებლობით.

- 6.685 ეს ნორმა დაირღვა საქმეზე პაჩალიდისი, კუტმერიდისი და ზაჰარაკისი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Paschalidis, Koutmeridis and Zaharakis v. Greece*)¹⁶³, სადაც განმცხადებლებს, არჩეულ პარლამენტის წევრებს, ჩამოერთვათ მათი ადგილები პარლამენტში, სპეციალური უზენაესი სასამართლოს მიერ საარჩევნო კვოტების დანაგრძელების მეთოდთან (ცარიელი საარჩევნო ბიულეტენების გათვალისწინების შესახებ) დაკავშირებით საკუთარი პრეცედენტული სამართლის გაუთვალისწინებელი გადახვევის შედეგად. ამ გადაწყვეტილების შედეგი იყო 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლით გარანტირებული უფლებების არსის შეზღუდვა. საქმე მეწარმეთა რუსეთის კონსერვატორული პარტია და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Russian Conservative Party of Entrepreneurs and others v. Russia*)¹⁶⁴ ეხებოდა დუმის (პარლამენტის ქვედა პალატა) 1999 წლის არჩევნების საარჩევნო სიიდან პარტიის დისკვალიფიკაციას,

160 No. 39424/02, 7.2.08. იხილეთ, ასევე, კერიმოვა აზერბაიჯანის წინააღმდეგ (*Kerimova v. Azerbaijan*), No. 20799/06, 30.9.10.

161 No. 9103/04, 8.7.08.

162 No. 18705/06, 8.4.10.

163 Nos. 27863/05, 28422/05 და 28028/05, 10.4.08.

164 Nos. 55066/00 და 55638/00, 11.1.07. იხილეთ, ასევე, კრასნოვი და სკურატოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Krasnov and Skuratov v. Russia*), Nos. 17864/04 და 21396/04, 19.7.07.

რადგანაც აღმოჩნდა, რომ რამდენიმე ინდივიდუალურმა კანდიდატმა საარჩევნო კომისიას არასწორი ინფორმაცია წარუდგინა შემოსავლისა და ქონების შესახებ. 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლი დაირღვა, რადგანაც სამართლებრივი მდგრალობის პრინციპი დაირღვა (ეროვნული წარმოებისას საბოლოო გადაწყვეტილება გადაიხედა „სამედიამდევლო განხილვის“ პროცედურის ფარგლებში) და ასევე იმ საფუძველით, რომ ის არაპროპორციული იყო. თუმცა, მესამე განმცხადებლის, პარტიის მხარდამჭერის მიერ წარმოდგენილი საჩივარი არ დაკმაყოფილდა. მაშინ როცა ხალხის ნების თავისუფლად გამოხატვა მოითხოვს პოლიტიკური პარტიების პლურალიზმს, რაც სხვადასხვა მოსაზრების წარმოდგენას უზრუნველყოფს, ხმის მიცემის უფლება არ არის იმის გარანტი, რომ ყველა ამომრჩეველი შეძლებს ხმა მისცეს კონკრეტულ კანდიდატს ან პარტიას, რომლის მხარდაჭერაც მან განიზრახა. 1999 წლის არჩევნების (რომელიც მიჩნეულ იქნა „შეჯიბრებითად და პლურალისტურად“) შესახებ არსებული მტკიცებულების შესწავლის შედეგად არ გამოიკვეთა იმის დადგენის საფუძველი, რომ მესამე განმცხადებლის უფლება, მონაწილეობა მიეღო თავისუფალ არჩევნებში, არასათანადოდ შეიზღუდა.

- 6.686 საქმეზე ჯდანოკა ლატვიის წინააღმდეგ (*Ždanoka v. Latvia*)¹⁶⁵ დიდი პალატის უმრავლესობამ არ დაადგინა 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლის დარღვევა, რაც უკავშირდებოდა განმცხადებლისთვის საპარლამენტო არჩევნებში კანდიდატურის დაყენების განუსაზღვრელი ვადით აკრძალვას წარსულში ლატვიის კომუნისტურ პარტიაში (პარტია, რომელიც ჩართული იყო 1990 წელს ლატვიის დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ რამდენიმე წარუმატებელ ამბოხში) პოლიტიკური აქტივობის გამო. აკრძალვა კანონის უზენაესობის პრინციპთან და კონვენციის ზოგად მიზნებთან – სახელმწიფოს დამოუკიდებლობის, დემოკრატიული წყობისა და ეროვნული უსაფრთხოების დაცვა – შესაბამისად იქნა ცნობილი. სასამართლომ დაადგინა, რომ შესაბამისი კანონმდებლობა ნათელი იყო სამიზნე პირების განსაზღვრის თვალსაზრისით და ასევე მოქნილი იყო, რაც შესაძლებლობას აძლევდა ეროვნულ სასამართლოებს, შეესწავლათ, კონკრეტული პირი განეკუთვნებოდა თუ არა ამ კატეგორიას. „განსაკუთრებული ისტორიულ-პოლიტიკური კონტექსტის“ გათვალისწინებით, ამ პარტიის საქმიანობაში „აქტიურად მონაწილე“ პირებზე დადგენილი აკრძალვა არ იქნა ცნობილი თვითნებურად ან არაპროპორციულად. სასამართლო მზად იყო, ლატვიის სახელმწიფო ორგანოებისთვის მიენიჭებინა თავისუფალი შეფასების მეტად ფართო ფარგლები¹⁶⁶:

... ლატვიის ეროვნული ორგანოები, როგორც საკანონმდებლო, ისე მართლმსაჯულების, უკეთესად შეძლებენ შეფასონ დემოკრატიული წესრიგის დამცარებისა და დაცვის სირთულეები. შესაბამისად, ამ ორგანოებს უნდა ჰქონდეთ საკმარისი თავისუფლება ახალი დემოკრატიული ინსტიტუტების, მათ შორის, ეროვნული პარლამენტის მიმართ ნდობის დამკვიდრებისას მათი საზოგადოების საჭიროების შეფასებისას...

- 6.687 საპირისპიროდ ამისა, 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლის დარღვევა დადგინდა საქმეზე ადამსონსი ლატვიის წინააღმდეგ (*Adamsons v. Latvia*)¹⁶⁷, რომელიც ეხებოდა განმცხადებლის, როგორც „სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტთან“ (სუკ-ი) დაკავშირებული სამხედრო დანაყოფის ყოფილი წევრის კანდიდატურის არჩევნებში დასაშვებობას. კანონში არსებული შეზღუდვის საფუძველზე მოხდა განმცხადებლის დისკვალიფიკაცია, რაც სასამართლომ მეტად ფართოდ მიიჩნია, რადგანაც ვრცელდებოდა სუკ-ის ნებისმიერ ყოფილ წევრზე მათი რეალური საქმიანობის განხილვის გარეშე. განმცხადებელს ბრალი არ ედებოდა ყოფილი ტოტალიტარული რეჟიმის დანაშაულებში და არ არსებობდა მტკიცებულება, რომელიც მოუთხოვნიდა, რომ ის მტრულად იყო განწყობილი ლატვიის დამოუკიდებლობის ან დემოკრატიული რეჟიმის მიმართ. ლონისძიებათა „ინდივიდუალიზმების“ მოთხოვნა ასევე საჭიროდ იქნა მიჩნეული

165 No. 58278/00, 16.3.06.

166 იქვე, 134-ე პარ. თუმცა სასამართლომ მიიჩნია, რომ „ლატვიის პარლამენტმა მუდმივად უნდა გადახედოს კანონით დადგენილ შეზღუდვებს, მათ საბოლოოდ გასაუქმებლად“ (135-ე პარ.).

167 No. 3669/03, 24.6.08.

საქმეზე თანასე მოლდოვის წინააღმდეგ (Tănase v. Moldova)¹⁶⁸, რომელიც ეხებოდა ეროვნული კანონმდებლობის მოქმედებას, რომელიც რამდენიმე მოქალაქეობის მქონე პირს უკრძალავდა საპარლამენტო არჩევნებში კანდიდატურის დაყენებას. 2009 წლის არჩევნებში პარლამენტის წევრად არჩევის შემდეგ განმცხადებელს მოეთხოვებოდა რუმინეთის მოქალაქეობის შეწყვეტა იმისათვის, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოს დაედანტურებინა მისი მანდატი. ევროპის საბჭოს წევრ ქვეყნებში არსებული კონსენსუსის გათვალისწინებით, სადაც დაშვებულია მრავალმოქალაქეობა, რამდენიმე ქვეყნის მოქალაქეობა არ არის პარლამენტის წევრი კანდიდატურის დაუშვებლად ცნობის საფუძველი, დიდმა პალატამ ეს შეზღუდვა არაპროპორციულად და 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლის დარღვევად მიიჩნია. სასამართლომ უარყო არგუმენტები იმის შესახებ, რომ აუცილებელი იყო მოლდოვის უსაფრთხოებისა და დამოუკიდებლობის დაცვის პოლიტიკა, აღნიშნა, რომ აკრძალვა შემოიღეს არა დამოუკიდებლობის გამოცხადებისას 1991 წელს, არამედ მხოლოდ 2008 წელს და მოპასუხე სახელმწიფომ ვერ ახსნა, თუ რატომ წამოიჭრა ეჭვები ბოლო დროს ორმაგი მოქალაქეობის მქონე მოქალაქეების ერთგულებასთან დაკავშირებით. სასამართლომ ასევე აღნიშნა, რომ არჩევნებამდე მცირე ვადაში ამ ღონისძიების შემოღება მხოლოდ და მხოლოდ და პრინციპულად ოპოზიციის არასახარბიელო მდგომარეობაში ჩაგდებას ემსახურებოდა.

- 6.688 სასამართლომ დაადგინა, რომ შესაძლოა გამართლებული იყოს საპარლამენტო არჩევნებში კანდიდატისთვის უფრო მკაცრი მოთხოვნების დადგენა, ვიდრე ამომრჩევლისთვის. შესაბამისად, პარლამენტის წევრობის პოტენციური კანდიდატისთვის ხუთი წლის განმავლობაში უწყვეტად ცხოვრების მოთხოვნა მისაღებია¹⁶⁹. თუმცა, საქმეზე მელნიჩენკო უკრაინის წინააღმდეგ (Melnychenko v. Ukraine)¹⁷⁰ სასამართლომ დაადგინა, რომ კანდიდატისთვის წარდგენილი მოთხოვნები უნდა შეიცავდეს ისეთ გარანტიებს, რაც გამორიცხავს თვითნებურ გადაწყვეტილებებს. კანდიდატისთვის სავალდებულო საარჩევნო დეპოზიტის გადახდის ვალდებულება არ არღვევს 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლს, თუკი ის არ არის ძალიან მაღალი ან არ ქმნის გადაუღალახავ ადმინისტრაციულ ან ფინანსურ ბარიერს¹⁷¹. საქმეზე ლიკურეზოსი საბერძნეთის წინააღმდეგ (Lykourazos v. Greece)¹⁷² დადგინდა 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლის დარღვევა, რადგანაც განმცხადებელმა, ადვოკატმა, დაკარგა პარლამენტის წევრის ადგილი კონსტიტუციის გადახედვის შედეგად, რომლითაც ნებისმიერი პროფესიული საქმიანობა შეუთავსებელი გახდა პარლამენტის წევრობასთან და, შესაბამისად, მის ამომრჩევლებს წაერთვათ მათ მიერ პარლამენტში წარმომადგენლად არჩეული კანდიდატი.

168 No. 7/08, 27.4.10.

169 მელნიჩენკო უკრაინის წინააღმდეგ (Melnychenko v. Ukraine), No. 17707/02, 19.10.04, 57-ე პარ.

170 No. 17707/02, 19.10.04, 59-ე პარ.

171 სუხოვეცკი უკრაინის წინააღმდეგ (Sukhovetsky v. Ukraine), No. 13716/02, 28.3.06.

172 No. 33554/03, 15.6.06.

მე-4 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი: ვალაუვალობის გამო თავისუფლების აღკვეთის აკრძალვა

6.689 მე-4 დამატებითი ოქმის პირველი მუხლი ადგენს:

არავის შეიძლება აღეკვეთოს თავისუფლება მხოლოდ იმის გამო, რომ არ შესწევს უნარი, შეასრულოს სახელმეკრულებო ვალდებულება.

მოუხედავად იმისა, რომ მე-4 დამატებითი ოქმი ძალაში შევიდა 1968 წელს, ძალიან მცირე რაოდენობის საქმეები იქნა წარდგენილი ამ მუხლის დარღვევასთან დაკავშირებით და, შესაბამისად, პრეცედენტული სამართალიც მწირია. ევროპის საბჭოს 47 წევრი ქვეყნიდან ოთხმა ჯერ კიდევ არ მოახდინა ამ ოქმის რატიფიცირება (საბერძნეთი, შვეიცარია, თურქეთი და გაერთიანებული სამეფო)¹⁷³. იმ სახელმწიფოთაგან, რომლებმაც მოახდინეს რატიფიცირება, ცხრამ გააკეთა დეკლარაციები და დათქმები¹⁷⁴.

6.690 სტრასბურგის ორგანოებმა არ მიიღეს მთელი რიგი განაცხადებისა იმ საფუძველით, რომ გასაჩივრებული თავისუფლების აღკვეთა მომდინარეობდა არა სახელმეკრულებო ვალდებულებების შეუსრულებლობიდან, არამედ სხვა საფუძველით, როგორც არის სისხლისსამართლებრივი მსჯავრდების შედეგად სასჯელის დანიშვნა¹⁷⁵.

6.691 საქმეზე გოკტანი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Güktan v. France*)¹⁷⁶ განმცხადებელი ჩიოდა (მე-7 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლის საფუძველზე – იხილეთ ქვემოთ 6.742) საბაჟო მოსაკრებლის გადაუხდელობისთვის თავისუფლების აღკვეთის გამო, რაც ნარკოტიკული საშუალებების კონტრაბანდისთვის თავისუფლების აღკვეთას ემატებოდა. მართალია, სასამართლო კრიტიკული იყო ვალაუვალობისთვის თავისუფლების აღკვეთის დანიშვნასთან მიმართებით (როგორც „არქაული ჩვეულებითი საშუალებისადმი, რომელიც მხოლოდ ხაზინისათვის იყო ხელმისაწვდომი“), მიჩნეულ იქნა, რომ მე-4 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი ვერ იმოქმედებდა, ვინაიდან ის კრძალავს თავისუფლების აღკვეთას მხოლოდ ვალაუვალობისთვის მაშინ, როდესაც ვალი წარმოშობილია სახელმეკრულებო ვალდებულებიდან.

6.692 თავისუფლების აღკვეთას იგივე მნიშვნელობა აქვს, რაც კონვენციის მე-5 მუხლით არის გათვალისწინებული და გამოირჩევა გადაადგილების თავისუფლებაზე შემლუდებისგან, რასაც მე-4 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლი აწესრიგებს (იხილეთ 6.693 ქვემოთ).

მე-4 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლი: გადაადგილების თავისუფლება

6.693 მე-4 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლი ადგენს:

1. ყველას, ვინც კანონიერად იმყოფება სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, აქვს უფლება ამ ტერიტორიის ფარგლებში თავისუფალი მიმოსვლისა და საცხოვრებელი ადგილის არჩევის თავისუფლებისა.
2. ყველა თავისუფალია, დატოვოს ნებისმიერი, მათ შორის, საკუთარი ქვეყანა.
3. დაუშვებელია ამ უფლებათა განხორციელებაზე რაიმე შემლუდვის დაწესება, გარდა ისეთი შემთხვევისა, როდესაც ასეთი ჩარევა ხორციელდება კანონის შესაბამისად და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, საზოგადოებრივი წესრიგის

173 31.11-ის მდგომარეობით.

174 ავსტრია, აზერბაიჯანი, კვიპროსი, საფრანგეთი, გერმანია, ირლანდია, მონაკო, ნიდერლანდები და ესპანეთი.

175 იხილეთ, მაგალითად, ბიტი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Bitti v. France*), No. 28645/95, განჩინება 15.5.96; ნინინი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Ninin v. France*), No. 27373/95, განჩინება 15.5.96.

176 No. 33402/96, 2.7.02.

შესანარჩუნებლად, დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად, ჯანმრთელობის ან მორალის თუ სხვათა უფლებათა და თავისუფლებათა დასაცავად.

4. 1-ლი პუნქტით გათვალისწინებული უფლებები გარკვეულ რაიონებში ასევე შეიძლება დაექვემდებაროს შეზღუდვებს, რომლებიც დაწესებულია კანონის შესაბამისად და გამართლებულია დემოკრატიულ საზოგადოებაში საჯარო ინტერესებით.

6.694 მე-4 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლით დაცული თავისუფალი გადაადგილების უფლება მოიცავს სამ ასპექტს:

- სახელმწიფოს ტერიტორიაზე გადაადგილების თავისუფლებას;
- სახელმწიფოს ტერიტორიაზე საცხოვრებლის არჩევის თავისუფლებას; და
- ქვეყნის დატოვების უფლებას.

6.695 ნებისმიერი ღონისძიება, რაც ამ უფლებებში ჩარევას წარმოადგენს, უნდა იყოს „კანონთან შესაბამისი“ და „აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში“ 2(3) მუხლში ასახული ერთი ან რამდენიმე მიზნის მისაღწევად (კონვენციის 8-11 მუხლებში ასახული პირობების მსგავსი პირობები). უფრო მეტიც, 2(4) მუხლის თანახმად გადაადგილების და საცხოვრებლის თავისუფლებაზე (მაგრამ არა ქვეყნის დატოვების უფლებაზე) კანონიერი შეზღუდვები შესაძლოა დაწესდეს გარკვეულ ტერიტორიებზე, სადაც ეს „გამართლებულია დემოკრატიული საზოგადოების საჯარო ინტერესით“.

6.696 გადაადგილების თავისუფლების უფლება უნდა გაიმიჯნოს მე-5 მუხლში ასახული პირის თავისუფლებისა და ხელშეუხებლობის უფლებისგან¹⁷⁷. განსხვავება შესაძლოა ყოველთვის არ იყოს აშკარა და დამოკიდებული იყოს სხვადასხვა კრიტერიუმზე, როგორიცაა განსახილველი შეზღუდვის ბუნება, მისი ხანგრძლივობა და მიზანი. საქმეზე რაიმონდო იტალიის წინააღმდეგ (Raimondo v. Italy)¹⁷⁸ განმცხადებელი, მაფიის ტიპის ორგანიზაციის წევრობაში ეჭვმიტანილი პირი, „პოლიციის საგანგებო მეთვალყურეობას“ დაუქვემდებარეს, მათ შორის, აუკრძალეს საცხოვრებლის დატოვება პოლიციისთვის შეტყობინების გარეშე; დაავალდებულეს პოლიციაში გამოცხადება გარკვეულ დღეებში დასახლში დაბრუნებასა და მოსამართლის დასახლიდან გაუსვლელობა დილის 7 საათამდე (გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც მას სახლის დატოვების საპატიო მიზეზი ჰქონდა და წინასწარ შეატყობინებდა შესაბამის ორგანოებს). ეს ზომები არ იქნა მიჩნეული მე-5 მუხლით გათვალისწინებულ „თავისუფლების აღკვეთად“, მაგრამ განხილულ იქნა მე-4 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლის ფარგლებში, როგორც განმცხადებლის გადაადგილების თავისუფლების უფლებაში ჩარევა. შეზღუდვები განხილულ იქნა „დემოკრატიული საზოგადოებისთვის“ მაფიისგან მომდინარე საფრთხის ჭრილში“ და საზოგადოებრივი წესრიგის (ordre public) შენარჩუნების და დანაშაულის პრევენციის მიზნების პროპორციულად იქნა მიჩნეული. თუმცა გარკვეული დროისთვის სახეზე იყო ამ მუხლის დარღვევა, რადგანაც არ შესრულებულა ეროვნული კანონმდებლობის მოთხოვნები. მსგავსი შემზღუდავი ღონისძიებების დაკისრება მაფიის წევრობაში ეჭვმიტანილი სხვა პირისათვის არაპროპორციულად იქნა მიჩნეული საქმეზე ლაბიტა იტალიის წინააღმდეგ (Labita v. Italy)¹⁷⁹, რამდენადაც ეს შეზღუდვები არ მოიხსნა განმცხადებლის გამართლების შემდეგ¹⁸⁰.

177 იხილეთ გუზარდი იტალიის წინააღმდეგ (Guzzardi v. Italy), No. 7367/76, 6.11.80, 92-ე პარ. (განმცხადებლის დაპატიმრება კუნძულზე).

178 No. 12954/87, 22.02.94.

179 No. 26772/95, 6.4.00. იხილეთ, ასევე, სანტორო იტალიის წინააღმდეგ (Santoro v. Italy), No. 36681/97, 1.7.04.

180 თუმცა „გამართლება ამგვარ ღონისძიებებს აუცილებლად არ გამოაცლის საფუძველს, რადგანაც სასამართლო განხილვისთვის შევროვილი კონკრეტული მტკიცებულება, რომელიც შესაძლოა არ იყოს საკმარისი ბრალდების გასამყარებლად, შესაძლოა მაინც ასახულებდეს გონივრულ შიშს იმის შესახებ, რომ განსახილველმა პირმა შესაძლოა მომავალში ჩაიდინოს სამართალდარღვევები“ (195-ე პარ.).

- 6.697 საქმეზე ვან დენ დუნგენი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Van Den Dungen v. Netherlands*)¹⁸¹ ადგილი ჰქონდა გადაადგილების თავისუფლების უფლებაში ჩარევას. ამ საქმეზე განმცხადებელს, რომელიც აბორტის წინააღმდეგ კამპანიას აწარმოებდა, აეკრძალა 250 მეტრის მანძილზე იმ კლინიკასთან მიახლოება, სადაც აბორტი კეთდებოდა. თუმცა ეს ზომა გამართლებულად იქნა მიჩნეული, სხვათა უფლებების, კერძოდ კი კლინიკის, ვიზიტორებისა და თანამშრომლების უფლებების დაცვის მიზნით.
- 6.698 გადაადგილების თავისუფლებისა და საცხოვრებლის არჩევის უფლებების წინაპირობაა შესაბამისი ქვეყანაში ლეგალურად ყოფნა. საქმეზე პიერმონი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Piermont v. France*)¹⁸², განმცხადებელი MEP, რომელიც ანტიბირთვულ კამპანიას აწარმოებდა, ჩიოდა მე-4 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლის დარღვევასთან დაკავშირებით, რადგანაც ის გააძევეს ფრანგული პოლიციებიდან. თუმცა ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებლის გაძევების ბრძანების აღსრულების შემდეგ მას აღარ შეეძლო პოლიციების ტერიტორიაზე ლეგალურად ყოფნა და, შესაბამისად, მისი გადაადგილების თავისუფლების უფლებაში ჩარევას ადგილი არ ჰქონდა. შემდეგ ის გაემგზავრა ახალ კალედონიაში, სადაც აეროპორტშივე წარუდგინეს ქვეყანაში შესვლის აკრძალვის ბრძანება. შესაბამისად, ის არ განიხილებოდა, როგორც ტერიტორიაზე კანონიერად მცხოვრები და არც მე-4 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლი მოქმედებდა. უცხო ქვეყნის მოქალაქეები, რომლებიც დროებით დაიშვნენ ქვეყნის ტერიტორიაზე, მანამ სანამ მიმდინარეობდა წარმოება მათთვის ეროვნული კანონმდებლობის თანახმად ბინადრობის მოწმობის გაცემასთან დაკავშირებით, ტერიტორიაზე „კანონიერად“ მყოფად ჩაითვლებიან მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ დაემორჩილებიან დადგენილ პირობებს¹⁸³. საქმეზე ტატიშვილი რუსეთის წინააღმდეგ (*Tatishvili v. Russia*)¹⁸⁴, სასამართლომ არ გაიზიარა მოპასუხე სახელმწიფოს არგუმენტები იმის შესახებ, რომ განმცხადებელი რუსეთის ტერიტორიაზე „არ იმყოფებოდა კანონიერად“. განმცხადებელი დაიბადა საქართველოში და 2000 წლის 31 დეკემბრამდე, როდესაც ის მოქალაქეობის არმქონე გახდა, ყოფილი საბჭოთა კავშირის მოქალაქე იყო. სასამართლომ დაადგინა, რომ ეროვნული კანონმდებლობის თანახმად, როგორც „ყოფილი საბჭოთა კავშირის მოქალაქე“, ის კანონიერად იმყოფებოდა რუსეთში. ის ჩიოდა ბინადრობის რეგისტრაციის სისტემასთან დაკავშირებით – მოსკოვში მისი ბინის რეგისტრაციის შესახებ განცხადება არ მიიღეს. სასამართლომ მე-4 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლის დარღვევა დაადგინა, რადგანაც არ არსებობდა მისი განცხადების დაუკმაყოფილებლობის საფუძველი.
- 6.699 მუხლი 2(2) განიმართა, როგორც პირის უფლების შემცველი, წავიდეს ნებისმიერ ქვეყანაში თავისი სურვილისამებრ, სადაც მას დაუშვებენ¹⁸⁵. საქმეზე პინი და ბერტანი, მანერა და ატრიპალდი რუმინეთის წინააღმდეგ (*Pini and Bertani, Manera and Atripaldi v. Romania*)¹⁸⁶ სასამართლომ დასაშვებად ცნო განმცხადებლების საჩივარი, რადგანაც რუმინეთში მცხოვრები ბავშვების შვილების შესახებ დადებითი გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ, ბავშვებს არ მიეცათ რუმინეთის დატოვების საშუალება, რითაც დაირღვა 2(2) მუხლი.
- 6.700 პირადობის დამადასტურებელი დოკუმენტების, მათ შორის, პასპორტის კონფისკაცია ან ჩამორთმევა უტოლდება გადაადგილების თავისუფლების უფლებაში ჩარევას¹⁸⁷. საქმეზე

181 No. 22838/93, განჩინება 22.2.95.

182 Nos. 15773/89 და 15774/89, 27.4.95.

183 ომენიეკე გერმანიის წინააღმდეგ (*Omwenyeye v. Germany*), No. 44294/04, განჩინება 20.11.07.

184 No. 1509/02, 22.2.07.

185 პელტონენი ფინეთის წინააღმდეგ (*Peltonen v. Finland*), No. 19583/92, განჩინება 20.2.95.

186 Nos. 78028/01 და 78030/01, განჩინება 25.11.03. შესაბამისად, აქედან გამომდინარე, საქმის არსებითი განხილვის შედეგად დარღვევა არ გამოიკვეთა: განჩინება 22.6.04.

187 იხილეთ, მაგალითად, ბაუმანი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Baumann v. France*), No. 33592/96, 22.5.01. ასევე შესაძლოა დადგეს მე-8 მუხლთან მიმართებით საკითხი - იხილეთ ილეთიში თურქეთის წინააღმდეგ (*İletmiş v. Turkey*), No. 29871/96, 6.12.05.

სისანიის რუმინეთის წინააღმდეგ (*Sissanis v. Romania*)¹⁸⁸ განმცხადებლის, ბერძენი მოქალაქის, პასპორტი მონიშნეს, რათა მას არ დაეთოვებინა ქვეყანა მის წინააღმდეგ მიმდინარე სისხლის სამართლის საქმის გამო. ეს მიჩნეულ იქნა მე-4 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლის დარღვევად, რადგანაც ეროვნულ კანონმდებლობაში საკმარისი სიზუსტით არ იყო განსაზღვრული ის პირობები, როდესაც ეს ღონისძიება შეიძლება განხორციელდეს. საქმეზე ნაპიჯალო ხორვატიის წინააღმდეგ (*Napijalo v. Croatia*)¹⁸⁹ განმცხადებელს პასპორტი ჩამოართვეს მეზაჟემ, რადგანაც მან უარი განაცხადა საბაჟო სამართალდარღვევის გამო ჯარიმის გადახდაზე. განმცხადებლისთვის პასპორტის დაბრუნების გაჭიანურება არაპროპორციულად იქნა მიჩნეული, ვინაიდან მას საბაჟო სამართალდარღვევისთვის პასუხისმგებლობა არ დაკისრებია. მსგავსად ამისა, საქმეზე რიენერი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Riener v. Bulgaria*)¹⁹⁰ გადასახადების გადაუხდელობის გამო განმცხადებლისთვის დადგენილი მგზავრობის აკრძალვა მე-4 დამატებითი ოქმის 2(2) მუხლის დარღვევად ჩაითვა. სასამართლომ აღნიშნა, რომ აკრძალვა ამოქმედდა ავტომატურად და ცხრა წლის განმავლობაში მოქმედებდა, სახელმწიფო ორგანოებს კი არ შეუფასებიათ, ამ დროის მანძილზე მისი ძალაში დატოვება გამართლებული და პროპორციული იყო თუ არა. საქმეზე ბარტიკი რუსეთის წინააღმდეგ (*Bartik v. Russia*)¹⁹¹ სახელმწიფო ორგანოებმა განმცხადებელს უარი განუცხადეს დოკუმენტზე, რომელიც საზღვარგარეთ გასამგზავრებლად სჭირდებოდა, რადგანაც მას წარსულში აერონავიგაციის წარმოებაში მუშაობისას ჰქონდა წვდომა „სახელმწიფო საიდუმლოსთან“. განმცხადებლის უფლებებში ჩარევის პროპორციულობის შეფასებისას სასამართლომ აღნიშნა, რომ განმცხადებელმა დააბრუნა ყველა საიდუმლო დოკუმენტი მისი ხელშეკრულების დასრულებისთანავე, ხოლო საზღვარგარეთ პირადი მიზნით მიემგზავრებოდა – ავადმყოფი მამის სანახავად. უფრო მეტიც, მას საზღვარგარეთ გამგზავრება აუკრძალეს 24 წლით. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-4 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლი დაირღვა. საპირისპიროდ ამისა, საქმეზე პელტონენი ფინეთის წინააღმდეგ (*Peltonen v. Finland*)¹⁹² განმცხადებლისთვის ათწლიანი მოქმედების ვადის პასპორტის გაცემაზე უარი მის მიერ სავალდებულო სამხედრო სამსახურის მოუხდელობის გამო, მიჩნეულ იქნა პროპორციულად საზოგადოებრივი წესრიგის (*ordre public*) და ეროვნული უსაფრთხოების შენარჩუნების მიზნის მიღწევისთვის.

- 6.701 საქმეზე დენიზი და სხვები კვიპროსის წინააღმდეგ (*Denizci and others v. Cyprus*)¹⁹³ დაირღვა მე-4 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლი, რაც გამოიწვია განმცხადებლებზე კანონიერი საფუძვლის გარეშე სხვადასხვა შეზღუდვის დაწესებამ: კვიპროსის სახელმწიფო ორგანოები ინტენსიურად ადევნებდნენ თვალყურს მათ გადაადგილებას ჩრდილოეთ და სამხრეთ კვიპროსის შორის და სამხრეთ კვიპროსის ფარგლებში; მათ არც სამხრეთში თავისუფალი გადაადგილების შესაძლებლობა ჰქონდათ – ვალდებული იყვნენ პოლიციისთვის შეეტყობინებინათ, თუ ჩრდილოეთში თავიანთი ოჯახების ან მეგობრების მონახულებას გადაწყვეტდნენ, ან სამხრეთში შესვლისას. საქმეზე ტიმიშევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Timishev v. Russia*)¹⁹⁴ საგზაო პოლიციის უარი ჩეჩენი განმცხადებლის მიერ ინგუშეთიდან ყაბარდო-ბალყარეთის მიმართულებით გადაადგილებაზე მიჩნეულ იქნა „კანონთან შეუსაბამოდ“, რადგანაც ეფუძნებოდა შინაგან საქმეთა სამინისტროს წარმომადგენლის ზეპირ ბრძანებას და არ იყო სათანადოდ ფორმალიზებული ან დოკუმენტირებული. რადგანაც ბრძანება კრძალავდა „ჩეჩენების“

188 No. 23468/02, 25.1.07.

189 No. 66485/01, 13.11.03, 15 BHRC 422.

190 No. 46343/99, 23.5.06. იხილეთ ასევე ფოლდესი და ფოლდესნი პაილიკი უნგრეთის წინააღმდეგ (*Földes and Földesné Hajlik v. Hungary*), No. 41463/02, 31.10.06; გოჩევი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Gochev v. Bulgaria*), No. 34383/03, 26.11.09.

191 No. 55565/00, 21.12.06.

192 No. 19583/92, განჩინება 20.2.95. იხილეთ, ასევე, მარანგოს კვიპროსის წინააღმდეგ *Marangos v. Cyprus*, No. 31106/96, განჩინება 20.5.97.

193 Nos. 25316/94, 25317/94, 25318/94, 25319/94, 25320/94, 25321/94 და 27207/95, 23.5.01.

194 Nos. 55762/00 და 55974/00, 13.12.05.

შესვლას, სასამართლომ ასევე დაადგინა, რომ განმცხადებელი რასობრივ ნიადაგზე დისკრიმინაციის მსხვერპლი იყო, რითაც ირღვეოდა მე-14 მუხლი მე-4 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლიდან ერთობლიობაში. საქმეზე ბოლათი რუსეთის წინააღმდეგ (*Bolat v. Russia*)¹⁹⁵ თურქეთის მოქალაქე განმცხადებლისთვის განსაზღვრული ვალდებულება, სამი დღის ვადაში ეცნობებინა პოლიციისთვის საცხოვრებელი ადგილის ცვლილების შესახებ, მიჩნეულ იქნა კანონმდებლობასთან შეუსაბამოდ და მე-4 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლის დარღვევად. უზენაესმა სასამართლომ აღიარა, რომ პოლიციის მიერ დაკისრებული ჯარიმა უკანონო იყო და უდანაშაულობის პრეზუმფციის დარღვევით სასამართლოებმა მტკიცების ტვირთი განმცხადებელს დააკისრეს.

6.702 საქმეზე ოლივიერა ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Olivieira v. Netherlands*)¹⁹⁶ განმცხადებელი დაექვემდებარა ამსტერდამის ბურგომისტრის ბრძანებას, რაც უკრძალავდა მას ქალაქის ცენტრში გადაადგილებას 14 დღის განმავლობაში. ეს მოჰყვა პოლიციის ინფორმაციას იმის შესახებ, რომ განმცხადებელი მოიხმარდა ძიძიმე ნარკოტიკულ საშუალებებს აღნიშნულ ტერიტორიაზე. ევროპული სასამართლოსთვის სადავო არ გამხდარა, რომ განმცხადებლის უფლებაზე დაწესდა მე-4 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლით დადგენილი შეზღუდვა. მართალია, სასამართლომ დაადგინა, რომ ეროვნული კანონმდებლობა (მუნიციპალური აქტი) იყო „საკმაოდ ზოგადი“, ის არ არღვევდა „კანონთან შესაბამისობის“ მოთხოვნას, რადგანაც გარემოებები, რომელთან დაკავშირებითაც ბურგომისტრს შეეძლო ბრძანებების გაცემა საზოგადოებრივი წესრიგის შესანარჩუნებლად, იმდენად განსხვავებული იყო, რომ „ნაკლებად შესაძლებელი იქნებოდა იმგვარი ნორმის ფორმულირება, რომელიც ყველა ხდომილებას მოიცავდა“¹⁹⁷. უფრო მეტიც, განმცხადებელი განმეორებით გააფრთხილეს ტერიტორია დაეტოვებინა და, შესაბამისად, მიჩნეული იყო, რომ მას შეეძლო თავისი ქმედების შედეგების განჭვრეტა. ამკრძალავი ბრძანება არც არაპროპორციული იყო, იმის გათვალისწინებით, რომ განმცხადებელს აღნიშნულ ტერიტორიაზე არც საცხოვრებელი ჰქონდა და არც სამუშაო..

6.703 იტალიის წინააღმდეგ წარმოებულ მთელ რიგ საქმეებში, განმცხადებლები, რომლებიც დაექვემდებარნენ გაკოტრების წარმოებას ან კომპანიის სავალდებულო ლიკვიდაციის პროცედურას, წარმატებით ჩიოდნენ ამ წარმოების პროცესში საცხოვრებელი ადგილის შეუცვლელობის ვალდებულების გამო. მსგავსი საქმეები წარმოადგინეს განმცხადებლებმა სისხლის სამართალწარმოების დროს და მის შემდეგ საცხოვრებელი ადგილის არშეცვლის ვალდებულებასთან დაკავშირებით¹⁹⁸. ამგვარი ვალდებულებები სასამართლომ არაპროპორციულ ტვირთად მიიჩნია საქმეებზე, სადაც სამართალწარმოება რამდენიმე წლის განმავლობაში მიმდინარეობდა¹⁹⁹. განმცხადებლის მიერ საცხოვრებელი ადგილის არჩევის უფლება დაირღვა საქმეზე კარპაჩევა და კარპაჩევი რუსეთის წინააღმდეგ (*Karpacheva and Karpachev v. Russia*)²⁰⁰, ვინაიდან სახელმწიფო ორგანოების წარმომად-

195 No. 14139/03, 5.10.06.

196 No. 33129/96, 4.6.02. იხილეთ, ასევე, ლანდგრეუდი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Landvreugd v. Netherlands*), No. 37331/97, 4.6.02.

197 თუმცა, სამი განსხვავებული მოსაზრების მქონე მოსამართლე (მოსამართლეები იორუნდსონი, ტურმენი და მარუსტე) ამტკიცებდნენ, რომ გატარებული ღონისძიებები არც საკმარისად ხელმისაწვდომი იყო და არც განჭვრეტადი, რადგანაც ისინი ეფუძნებოდა ინსტრუქციებს (დელეგირებულ კანონმდებლობას), რომლებიც საჯაროდ ხელმისაწვდომი არ იყო.

198 იხილეთ, მაგალითად, როზენგრენი რუმინეთის წინააღმდეგ (*Rosengren v. Romania*), No. 70786/01, 24.4.08 (განმცხადებლისთვის ბუქარესტის დატოვების აკრძალვა ექვსი წლით და სამი თვით – დარღვევა).

199 ლუორდო იტალიის წინააღმდეგ (*Luordo v. Italy*), No. 32190/96, 17.7.03 (14 წელი); ბოტარო იტალიის წინააღმდეგ (*Bottaro v. Italy*), No. 56298/00, 17.7.03 (12 წელი); პერონი იტალიის წინააღმდეგ (*Peroni v. Italy*), No. 44521/98, 6.11.03 (15 წელი); ბასანი იტალიის წინააღმდეგ (*Bassani v. Italy*), No. 47778/99, 11.12.03 (24 წელი და ხუთი თვე); ვადალა იტალიის წინააღმდეგ (*Vadalà v. Italy*), No. 51703/99, 20.4.04 (16 წელი და ცხრა თვე); ნერონი იტალიის წინააღმდეგ (*Neroni v. Italy*), No. 7503/02, 22.4.04 (19 წელი და ექვსი თვე). მაგრამ დარღვევა არ დადგინდა საქმეზე ფედოროვი და ფედოროვა რუსეთის წინააღმდეგ (*Fedorov and Fedorova v. Russia*), No. 31008/02, 13.10.05 (ოთხი წელი და სამი თვე) და საქმეზე ანტონენკოვი და სხვები უკრაინის წინააღმდეგ (*Antonienkov and others v. Ukraine*), No. 14183/02, 22.11.05 (ოთხი წელი და ათი თვე).

200 No. 34861/04, 27.1.11.

გენლებმა განმცხადებელს უარი განუცხადეს „დახურულ ქალაქ“ ოზერსკში მუდმივად ცხოვრების უფლების მინიჭებაზე, რაც ადგილობრივი მართლმსაჯულების ორგანოების მიერ ეროვნული კანონმდებლობის დარღვევად იქნა მიჩნეული.

- 6.704 საქმეზე როლდან ტექსეირა და სხვები იტალიის წინააღმდეგ (*Roldan Texeira and others v. Italy*)²⁰¹ ეროვნულმა სასამართლომ ესპანელ განმცხადებელს აუკრძალა საკუთარი შვილების წაყვანა არდადეგებზე ესპანეთში, რაც მიჩნეული იქნა ამ მუხლით დაცულ მის უფლებაში პროპორციულ ჩარევად. ქალბატონის განცხადებებს დაუპირისპირდა ბავშვების იტალიელი მამა და დედას განცხადება ეროვნულმა სასამართლოებმა არ დააკმაყოფილეს იმ საფუძვლით, რომ რეალურად არსებობდა კონკრეტული იურისდიქციიდან ბავშვების სამუდამოდ გაყვანის რისკი.

მე-4 დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლი: მოქალაქეთა გაძევების აკრძალვა

- 6.705 მე-4 დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლი ადგენს:

1. არავინ შეიძლება გააძევეს ინდივიდუალური თუ კოლექტიური ღონისძიებების გამოყენებით იმ სახელმწიფოს ტერიტორიიდან, რომლის მოქალაქეც ის არის.
2. არავის შეიძლება ჩამოერთვას იმ სახელმწიფოს ტერიტორიაზე შესვლის უფლება, რომლის მოქალაქეც ის არის.

- 6.706 მე-4 დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლი უზრუნველყოფს მოქალაქის გაძევებისგან აბსულუტურ და უპირობო თავისუფლებას. სასამართლომ დაადგინა, რომ „მოქალაქეობა“ უნდა განისაზღვროს ეროვნულ კანონმდებლობაზე დაყრდნობით იმ საფუძვლით, რომ კონვენცია არ უზრუნველყოფს მოქალაქეობის უფლებას (თუმცა მოქალაქეობაზე თვითნებური უარის შემთხვევაში, შესაძლოა, კონვენციის მე-8 მუხლის დარღვევის საკითხი დადგეს)²⁰². საქმეზე სლივენკო და სხვები ლატვიის წინააღმდეგ (*Slivenko and others v. Latvia*)²⁰³ ორმა განმცხადებელმა (დედა და ქალიშვილმა) მიუთითეს მე-4 დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლზე მათი ლატვიიდან გაძევებასთან დაკავშირებით. დედა წარმოშობით რუსი იყო და გადავიდა ლატვიაში ერთი თვის ასაკში. მისი ქალიშვილი კი ლატვიაში დაიბადა. ისინი გააძევეს ლატვიიდან 1994 წელს რუსული სამხედრო დანაყოფების და მათი ოჯახების ლატვიიდან გაყვანის შესახებ ხელშეკრულების გაფორმების შემდეგ. ორივე მათგანი ლატვიის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის მოქალაქეები იყვნენ 1991 წლამდე, სანამ ლატვია საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში იყო, მაგრამ არცერთი არ გამხდარა დამოუკიდებელი ლატვიის მოქალაქე 1997 წლიდან რომელიმე პერიოდში, როდესაც კონვენცია შევიდა ძალაში ლატვიისთვის. შესაბამისად, რადგანაც ისინი არ იყვნენ ლატვიის „მოქალაქეები“, ვერ მოითხოვნენ დაცვას მე-4 დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლის საფუძველზე და მათი საჩივრები დაუშვებლად იქნა ცნობილი *ratione materiae*²⁰⁴.

- 6.707 საქმეზე ვიტორიო ემანუელე სავოელი იტალიის წინააღმდეგ (*Victor Emmanuel de*

201 No. 40655/98, განჩინება 26.10.00.

202 სლივენკო და სხვები ლატვიის წინააღმდეგ (*Slivenko and others v. Latvia*), No. 48321/99, განჩინება 23.10.2, 77-ე პარ.

203 No. 48321/99, განჩინება 23.10.2.

204 იხილეთ, ასევე, მეკოე და ბაბოელის ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Maikoe and Baboel v. Netherlands*), No. 22791/93, განჩინება 30.11.94; LA შვედეთის წინააღმდეგ (*LA v. Sweden*), No. 23253/94, განჩინება 10.3.94; კარასევი და ოჯახი შვედეთის წინააღმდეგ (*Karassev and family v. Sweden*), No. 31414/96, განჩინება 14.4.98; გრიბენკო და სხვები ლატვიის წინააღმდეგ (*Gribenko and others v. Latvia*), No. 76878/01, განჩინება 15.5.03. სასამართლომ აღნიშნა, რომ მოქალაქეობის ჩამორთმევამ, რომელსაც მოსდევს გაძევება, შეიძლება წამოტრას პრობლემები მე-4 დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლიდან მიმართებით (იხილეთ, მაგალითად, ნაუმოვი ალბანეთის წინააღმდეგ (*Naumov v. Albania*), No. 10513/03, განჩინება 4.1.05).

Savoie v. Italy)²⁰⁵ განმცხადებელი იყო იტალიის უკანასკნელი მეფის უმბერტო II-ის ვაჟი. მან იტალია დატოვა მამასთან ერთად, იტალიის რესპუბლიკად გამოცხადებასთან დაკავშირებით. მან გაასაჩივრა მე-4 დამატებითი ოქმის 3(2) მუხლის დარღვევა, რადგანაც იტალიის კონსტიტუცია იტალიაში შესვლას და დარჩენას უკრძალავდა. საქმე მორიგებით დასრულდა 2003 წელს, მას შემდეგ რაც კონსტიტუციაში შეიტანეს ცვლილება და განმცხადებელს იტალიაში დაბრუნების ნება დართეს.²⁰⁶

- 6.708 ეს ნორმა არანაირად არ არის დაკავშირებული ექსტრადიციასთან, გაძევებისგან განსხვავებით²⁰⁷. უცხოელთა გაძევებასთან დაკავშირებული ნორმები მოცემულია მე-4 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლში (იხილეთ 6.709 ქვემოთ) და მე-7 დამატებითი ოქმის 1-ლ მუხლში (იხილეთ 6.718 ქვემოთ).

მე-4 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლი: უცხოელთა კოლექტიური გაძევების აკრძალვა

- 6.709 მე-4 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლი ადგენს:

უცხოელთა კოლექტიური გაძევება აკრძალულია.

- 6.710 სასამართლომ ტერმინი „კოლექტიური გაძევება“ განმარტა, როგორც „უცხოელების, როგორც ჯგუფის, ქვეყნის დატოვების მავალდებულებელი ნებისმიერი ღონისძიება, გარდა იმ ღონისძიებისა, რომელიც მიღებულია ჯგუფის თითოეული წევრის საქმის დასაბუთებული და ობიექტური შესწავლის შედეგად“²⁰⁸. შესაბამისად, სახელმწიფო ორგანოებმა უნდა შეძლონ იმის ჩვენება, რომ პირადი გარემოებები „ნამდვილად და ინდივიდუალურად იქნა გათვალისწინებული“²⁰⁹. უფრო მეტიც, იმ შემთხვევებშიც კი, როდესაც თითოეული საქმის ადეკვატური შეფასება მოხდა, სასამართლომ განაცხადა, რომ გაძევების ბრძანების აღსრულების წინაპირობები მაინც მნიშვნელოვანი იქნება მე-4 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლთან შესაბამისობის დასადგენად. საქმეზე ანდრიცი შვედეთის წინააღმდეგ (Andric v. Sweden)²¹⁰ სასამართლომ აღნიშნა, რომ:

ის ფაქტი, რომ უცხოელთა გარკვეული რაოდენობა ერთსა და იმავე გადაწყვეტილებას მიიღებს, არ ნიშნავს, რომ ადგილი ჰქონდა კოლექტიურ გაძევებას, როდესაც თითოეულ ადამიანს მიეცა შესაძლებლობა, კომპეტენტური ორგანოების წინაშე ინდივიდუალურად წარმოედგინა არგუმენტები მისი გაძევების წინააღმდეგ.

- 6.711 მე-4 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლი დაირღვა საქმეზე კონკა ბელგიის წინააღმდეგ (Conka v. Belgium)²¹¹, რომელიც ეხებოდა ბოშური წარმომავლობის სლოვაკი მოქალაქეების გაძევებას, რომლებმაც ბელგიაში თავშესაფარი მოითხოვეს სლოვაკეთში „სკინჰედების“ თავდასხმების შემდეგ. 1999 წლის სექტემბერში სლოვაკ ბოშა ოჯახებს

205 No. 53360/99, განჩინება 13.9.01. იხილეთ ასევე ჰაბსბურგ-ლოთინგენი ავსტრიის წინააღმდეგ (Habsburg-Lothingen v. Austria), No. 5344/89, განჩინება 14.12.89 (ავსტრიის უკანასკნელი იმპერატორის ვაჟის საჩივარი ავსტრიაში შესვლაზე აკრძალვასთან დაკავშირებით – დაუშვებლად იქნა ცნობილი ავსტრიის ვალიდური დათქმის გამო).

206 No. 53360/99, 24.4.03.

207 IB გერმანიის წინააღმდეგ (IB v. Germany), No. 6242/73, განჩინება 24.5.74.

208 ანდრიცი შვედეთის წინააღმდეგ (Andric v. Sweden), No. 45917/99, განჩინება 23.2.99; კონკა ბელგიის წინააღმდეგ (Conka v. Belgium), No. 51564/99, 5.2.02, 59-ე პარ. იხილეთ, ასევე, განაცხადი No. 7011/75, განჩინება 3.10.75, წლის ანგარიში 19, გვ. 416, 454.

209 კონკა ბელგიის წინააღმდეგ (Conka v. Belgium), No. 51564/99, 5.2.02, 63-ე პარ.

210 No. 45917/99, განჩინება 23.2.99. იხილეთ, ასევე, A და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (A and others v. Netherlands), No. 14209/88, განჩინება 16.12.88, DR 59, გვ. 274; ბერიშა და ჰალჯიტი იუგოსლავიის ყოფილი რესპუბლიკა მაკედონიის წინააღმდეგ (Berisha and Haljiti v. Former Yugoslav Republic of Macedonia), No. 18670/03, განჩინება 16.6.05.

211 No. 51564/99, 5.2.02.

პოლიციამ შეტყობინება გაუგზავნა 1999 წლის 1-ლ ოქტომბერს პოლიციაში გამოცხადების შესახებ. შეტყობინებაში მითითებული იყო, რომ გამოცხადება აუცილებელი იყო მათი თავშესაფრის მოთხოვნის განაცხადის დასასრულებლად. თუმცა, პოლიციის განყოფილებაში განმცხადებლებს გადაეცათ ქვეყნის დატოვების ბრძანება, ასევე გადაწყვეტილება მათი სლოვაკეთში დაბრუნებისა და ამ მიზნით მათი დაკავების შესახებ. რამდენიმე საათში ბოშათა ოჯახები გადაიყვანეს ბრიუსელის აეროპორტთან არსებულ დახურულ ტრანზიტულ ცენტრში. ოთხი დღის შემდეგ დაახლოებით 70 ადამიანი გაამგზავრეს სლოვაკეთში სამხედრო აეროპორტიდან. სასამართლომ დაადგინა: მიუხედავად იმისა, რომ განმცხადებლების თავშესაფრის მოთხოვნის განცხადებებზე უარყოფითი გადაწყვეტილებები მიღებულ იქნა თითოეული საქმის გარემოებების შესწავლის შედეგად, ამას ადგილი არ ჰქონდა გაძევების ბრძანებასთან მიმართებით. ერთადერთი ინდივიდუალური გარემოება, რაზეც გაკეთდა მითითება განმცხადებელთა გაძევების ბრძანების მიღებისას, იყო ის, რომ ბელგიაში ისინი სამ თვეზე მეტი ვადით იმყოფებოდნენ; არ გაკეთებულა მითითება მათი თავშესაფრის მოთხოვნებზე. სასამართლომ ასევე მიუთითა უფრო ფართო კონტექსტზე: სახელმწიფო ორგანოებმა მანამდე გამოაცხადეს, რომ ამგვარ ღონისძიებებს ექნებოდა ადგილი; ყველა დეპორტირებულ პირს მოსთხოვეს პოლიციაში ერთსა და იმავე დროს გამოცხადება; დაკავებისა და გაძევების ბრძანებები იდენტური ტექსტით იყო შესრულებული; მათთვის ძალიან რთული იყო ადვოკატთან დაკავშირება; და თავშესაფრის მინიჭებასთან დაკავშირებული პროცედურა არ იყო დასრულებული. სასამართლომ საკმაოდ ფრთხილად (ოთხი ხმით სამის წინააღმდეგ) დაასკვნა, რომ ბელგიის სახელმწიფო ორგანოების მიერ განხორციელებული პროცედურა „არ აქარწყლებდა ყველა ეჭვს იმის შესახებ, რომ გაძევება შესაძლოა ყოფილიყო კოლექტიური“²¹². განსხვავებული აზრის მქონე მოსამართლეებმა (ვალერსი, იუნგვიერტი და კურისი) გააკრიტიკეს უმრავლესობის ზედმეტად ფორმალისტური მიდგომა გაძევების ბრძანების თავშესაფრის მაძიებელთა განცხადებაზე გადაწყვეტილებისგან დამოუკიდებლად განხილვისას (ეს უკანასკნელი მიჩნეულ იქნა ინდივიდუალური გარემოებების საკმარისი გათვალისწინებით მიღებულად).

6.712 საქმეზე ანდრიცი შვედეთის წინააღმდეგ (*Andric v. Sweden*)²¹³ განმცხადებელი ჩიოდა, რომ ის კოლექტიურად გააძევეს ხორვატიაში სხვა ბოსნიელ ხორვატებთან ერთად. ის ამტკიცებდა, რომ შვედეთის მთავრობა და საიმეგრაციო სამსახურები მოექცნენ, როგორც ბოსნიელი ხორვატების ჯგუფს მიკუთვნებულ პირს და სათანადოდ არ შეისწავლეს მისი ინდივიდუალური გარემოებები. თუმცა სასამართლომ დაადგინა, რომ სახელმწიფო ორგანოებმა გაითვალისწინეს როგორც ხორვატიაში არსებული ზოგადი მდგომარეობა, ისე განმცხადებლის განცხადებები მისი წარსულის და დაბრუნების შემთხვევაში მის წინაშე არსებული რისკის შესახებ. სასამართლომ დარწმუნდა, რომ შვედეთის სახელმწიფო ორგანოებმა გამოსცეს ინდივიდუალური გადაწყვეტილებები განმცხადებლის მდგომარეობასთან დაკავშირებით და, შესაბამისად, ადგილი არ ჰქონდა კოლექტიურ გაძევებას²¹⁴.

6.713 საქმეზე სულეიმანოვიჩი და სხვები და სეუდოვიჩი და სულეიმანოვიჩი იტალიის წინააღმდეგ (*Sulejmanovic and others and Sejdovic and Sulejmanovic v. Italy*)²¹⁵ განმცხადებლები

212 კონკა ბელგიის წინააღმდეგ (*Conka v. Belgium*), No. 51564/99, 5.2.02, 61-ე პარ.

213 No. 45917/99, განჩინება 23.2.99.

214 იხილეთ ასევე: ალიბაკსი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Alibaks and others v. Netherlands*), No. 14209/88, განჩინება 16.12.88; B და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*B and others v. Netherlands*), No. 14457/88, განჩინება 16.12.88; ტაჰირი შვედეთის წინააღმდეგ (*Tahiri v. Sweden*), No. 25129/94, განჩინება 11.1.95; მაჯიცი შვედეთის წინააღმდეგ (*Majic v. Sweden*), No. 45918/99, განჩინება 23.2.99; პავლოვიცი შვედეთის წინააღმდეგ (*Pavlovic v. Sweden*), No. 45920/99, განჩინება 23.2.99; პრანიკო შვედეთის წინააღმდეგ (*Pranjko v. Sweden*), No. 45925/99, განჩინება 23.2.99; იურიცი შვედეთის წინააღმდეგ (*Juric v. Sweden*), No. 45924/99, განჩინება 23.2.99; ანდრიიცი შვედეთის წინააღმდეგ (*Andrijic v. Sweden*), No. 45923/99, განჩინება 23.2.99; მარიცი შვედეთის წინააღმდეგ (*Maric v. Sweden*), No. 45922/99, განჩინება 23.2.99. მსგავსი გადაწყვეტილება იქნა მიღებული საქმეზე სულტანი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Sultani v. France*), No. 45223/05, 20.9.07 (ავღანეთში დეპორტაციის რისკი).

215 Nos. 57574/00 და 57575/00, 8.11.02.

ბი ყოფილი იუგოსლავიის ბოშური წარმომავლობის მოქალაქეები იყვნენ და ჩიოდნენ იმის გამო, რომ ამყოფეს საიმგრაციო ბანაკში და შემდეგ გაასახლეს ბოშების ჯგუფთან ერთად ბოსნია-ჰერცეგოვინაში. სასამართლომ საქმის ეს გარემოებები დასაშვებად მიიჩნია 2002 წლის მარტში. თუმცა 2002 წლის ნოემბერში საქმეები გამოირიცხა განსახილველ საქმეთა სიიდან მეგობრული მორიგების საფუძველზე, რომლის თანახმადაც, მოპასუხე სახელმწიფომ გააუქმა გაძევების ბრძანება, განმცხადებლებსა და მათ ოჯახებს იტალიაში დაბრუნების ნება დართო და კომპენსაციის სახით 161000 ევრო გადაუხადა.

უცხოელებისთვის პოლიტიკური საქმიანობის აკრძალვის შესახებ (კონვენციის მე-16 მუხლი) იხილეთ ზემოთ 5.25.

მე-6 დამატებითი ოქმის 1-ლი და მე-2 მუხლები; მე-13 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი: სიკვდილით დასჯის გაუქმება

- 6.714 მე-6 დამატებითი ოქმის 1-ლი და მე-2 მუხლები, მე-13 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი ადგენს:

მე-6 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი

სიკვდილით დასჯა გაუქმებულია. არ შეიძლება, ვინმეს შეეფარდოს სიკვდილით დასჯა ან ვინმეს მიმართ აღსრულდეს ასეთი განაჩენი.

მე-6 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლი

სახელმწიფოს შეუძლია, თავის კანონმდებლობაში გაითვალისწინოს სიკვდილით დასჯა ომის ან ომის გარდაუვალი საფრთხის დროს ჩადენილი ქმედებებისათვის; ამგვარი სასჯელის გამოყენება მხოლოდ კანონით დადგენილ შემთხვევებში და მისი დებულებების შესაბამისად. სახელმწიფო აცნობებს ევროპის საბჭოს გენერალურ მდივანს ასეთი კანონის შესაბამისი დებულებების შესახებ.

მე-13 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი

სიკვდილით დასჯა გაუქმებულია. არ შეიძლება, ვინმეს შეეფარდოს სიკვდილით დასჯა ან ვინმეს მიმართ აღსრულდეს ასეთი განაჩენი..

- 6.715 მე-6 დამატებითი ოქმი მშვიდობიანობის დროს სიკვდილით დასჯის გაუქმების საფუძველია, მაგრამ ის უშვებს სიკვდილით დასჯის შენარჩუნებას საომარ მოქმედებებთან მიმართებით და ომის აშკარა საფრთხის დროს. მე-13 დამატებითი ოქმი, რომელიც ძალაში შევიდა 2003 წლის 1 ივლისს, ასევე კრძალავს სიკვდილით დასჯას აბსოლუტურად (მათ შორის, საომარი მოქმედებების დროს და ომის საფრთხის არსებობისას). 1-ლი მუხლი (მე-6 და მე-13 დამატებითი ოქმების, რომლებიც იდენტურია) უკრძალავს სახელმწიფოებს როგორც სიკვდილით დასჯის სასჯელის გამოყენებას, ისე მის აღსრულებას. მე-6 ოქმის რატიფიცირება მოახდინა ყველა სახელმწიფომ რუსეთის გარდა, ხოლო მე-13 დამატებითი ოქმის რატიფიცირება მოახდინა 42-მა ქვეყანამ და ის ხელმოწერილი აქვს სომხეთს, ლატვიასა და პოლონეთს, მაგრამ არ აქვთ რატიფიცირებული. ამერბაიჯანმა და რუსეთმა ხელი არ მოაწერეს მე-13 დამატებითი ოქმს²¹⁶.

- 6.716 მე-6 დამატებითი ოქმის მე-3 და მე-4 მუხლები და მე-13 დამატებითი ოქმის მე-2 და მე-3 მუხლები ადგენს, რომ დაუშვებელია დამატებითი ოქმისგან გადახვევა (მუხლი 15) ან დათქმის გაკეთება (57-ე მუხლის საფუძველზე). მე-6 დამატებითი ოქმის მე-5 მუხლის და მე-13 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლის თანახმად, სახელმწიფო უფლებამოსილია დამატებითი ოქმის ხელმოწერისას დააკონკრეტოს, რა ტერიტორიაზე იმოქმედებს დამატებითი ოქმი. ოქმების მოქმედება შესაძლოა შემდგომ გავრცელდეს სხვა ტერიტორიაზე,

ან კონკრეტულ ტერიტორიაზე მათი მოქმედება შესაძლოა შეჩერდეს ევროპული საბჭოს გენერალური მდივნისთვის წერილობითი შეტყობინებით. განმცხადებლები, რომლებსაც ემუქრებათ იმ ქვეყანაში დეპორტაცია ან გაძევება, სადაც სიკვდილით დასჯა მოქმედებს, შეძლებენ ამტკიცონ სასამართლოს წინაშე, რომ მათი გაძევებით დაირღვევა მე-6 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი და/ან მე-13 დამატებითი ოქმი (ამ შემთხვევაში მე-3 მუხლის მოქმედებაზე იხილეთ ზემოთ 6.44).

6.717 საქმეზე ნივეტი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Nivette v. France*)²¹⁷ სასამართლომ დაადასტურა, რომ მე-6 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლიდან გამომდინარე, პასუხისმგებლობის საკითხი შესაძლოა დადგეს, თუ პირის ექსტრადირება მოხდა ქვეყანაში, სადაც არსებობს მისთვის სიკვდილით დასჯის მისჯის და ამ სასჯელის აღსრულების რისკი. ნივეტეს საქმეზე განმცხადებელი, ამერიკის მოქალაქე, ეჭვმიტანილი იყო მკვლელობაში და შეერთებულ შტატებში ექსტრადიციის საფრთხის წინაშე იყო. თუმცა კალიფორნიის სისხლის სამართლის კოდექსი ადგენდა, რომ სიკვდილით დასჯის შეფარდება ვერ მოხდებოდა, თუ პროკურატურის წარმომადგენელი არ დაამტკიცებდა განსაკუთრებულ გარემოებებს. პროკურატურის წარმომადგენელმა ორჯერ დაადასტურა ფორმალურად, რომ ამგვარად არ იმოქმედებდა – ეს მტკიცება მიჩნეულ იქნა სიკვდილით დასჯის შეფარდების საფრთხის შემამცირებლად. ექსტრადიციის შემთხვევაში სიკვდილით დასჯის აშკარა რისკის არსებობა უნდა დადასტურდეს *prima facie* მტკიცებულებით; შესაბამისად, საქმე ისმილი გერმანიის წინააღმდეგ (*Ismaili v. Germany*)²¹⁸ დაუშვებლად იქნა ცნობილი, ვინაიდან მაროკოს სახელმწიფო ორგანოებმა გერმანიის სახელმწიფო ორგანოებს განუცხადეს, რომ დანაშაული, რომლისთვისაც განმცხადებელი იძებნებოდა, სიკვდილით დასჯას არ ითვალისწინებდა, შესაბამისად, სიკვდილით დასჯას არც მოითხოვდნენ და არც აღასრულებდნენ.

იხილეთ ასევე საქმის ალ-საადუნი და მუფდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Al-Saadoon and Mufdhi v. UK*) განხილვა ზემოთ, 6.117.

მე-7 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი: უცხოელთა გაძევებასთან დაკავშირებული პროცედურული გარანტიები

6.719 მე-7 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი ადგენს:

1. სახელმწიფოს ტერიტორიაზე კანონიერად მცხოვრები უცხოელი არ შეიძლება გააძევონ, თუ არ იქნა მიღებული კანონის შესაბამისი გადაწყვეტილება, და ისე, რომ მას შეეძლოს:
 - a) წარადგინოს თავისი გაძევების საწინააღმდეგო არგუმენტები;
 - b) გადაასინჯინოს თავისი საქმე; და
 - c) ამ უფლებათა განსახორციელებლად წარდგეს უფლებამოსილი ორგანოს ან ამ ორგანოს მიერ დანიშნული ერთი ან რამდენიმე პირის წინაშე.
2. უცხოელი შეიძლება გააძევონ ამ მუხლის 1-ლი პუნქტის (a), (b) და (c) ქვეპუნქტების შესაბამისად თავისი უფლებების განხორციელებამდე, როდესაც ასეთი გაძევება აუცილებელია საზოგადოებრივი წესრიგის ინტერესებისათვის ან განპირობებულია ეროვნული უშიშროების მოსაზრებებით.

6.719 მე-7 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი ადგენს შემდეგ პროცედურულ უფლებებს

217 No. 44190/98, განჩინება 14.12.00. იხილეთ, ასევე, ჯინი უნგრეთის წინააღმდეგ (*Jin v. Hungary*), No. 58073/00, განჩინება 11.1.01 (ჩინეთში ექსტრადიცია); ეინჰორნი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Einhorn v. France*), No. 71555/01, განჩინება 16.10.01 (აშშ-ში ექსტრადიცია მე-3 მუხლთან მიმართებით).

218 No. 58128/00, განჩინება 15.3.01.

უცხოელთა გაძევების შესახებ გადაწყვეტილებასთან მიმართებით:

- გაძევების საწინააღმდეგო არგუმენტების წარდგენის უფლება;
- საქმის გადასინჯვის მოთხოვნის უფლება;
- წარმომადგენლის ყოლის უფლება; და
- გადაწყვეტილება უნდა იყოს მიღებული „კანონის შესაბამისად“²¹⁹.

6.720 ისევე, როგორც მუხლი, რომელიც უზრუნველყოფს მხოლოდ კონკრეტულ პროცედურულ უფლებებს, მე-7 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი მოქმედებს, როგორც წესი, კონვენციის სხვა მუხლებთან ერთად, რომლებიც შეიძლება დაკავშირებული იყოს გაძევების შედეგებთან, როგორიცაა მე-3 მუხლი, სადაც განმცხადებელი ამტკიცებს, რომ გაძევების შედეგად ის დაექვემდებარებოდა წამებას, ან არაადამიანურ და დამამიგრებელ მოპყრობას, ან დასჯას (იხილეთ 6.118 ზემოთ), ან მე-8 მუხლი, როდესაც შედეგები შელახავს ოჯახურ ცხოვრებას (იხილეთ 6.384 ზემოთ). უფრო მეტიც, მე-4 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლი ადგენს უცხოელთა კოლექტიური გასახლების აბსოლუტურ აკრძალვას (იხილეთ 6.709 ზემოთ), ხოლო მე-4 დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლი კრძალავს მოქალაქეთა გაძევებას (იხილეთ 6.705 ზემოთ).

6.721 მიუხედავად იმისა, რომ კონვენციის მე-6 მუხლი სხვადასხვა სახის სამოქალაქო სამართალწარმოებასთან დაკავშირებული პროცედურული უფლებების გარანტია (იხილეთ 6.228 ზემოთ), სასამართლომ დაადასტურა, რომ მე-6 მუხლი არ ვრცელდება გაძევების გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებულ წარმოებაზე. საქმეზე მააუია საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Maaouia v. France*)²²⁰ სასამართლოს დიდმა პალატამ დაადასტურა, რომ კომისიის მიერ მანამდე მიღებული გადაწყვეტილებები გაძევების ბრძანების გაუქმების შესახებ არ ეხება „სამოქალაქო უფლების“ დადგენას (არც სისხლის სამართლის ბრალდებას, რაც პრევენციული ზომის საიმპერატივო კონტროლის მიზნისთვის). შესაბამისად, მე-6 მუხლის მოქმედება ვერ გავრცელდება ამგვარ საქმეებზე.

6.722 იმისათვის, რომ მე-7 დამატებითი ოქმის 1-ლმა მუხლმა იმოქმედოს, განსახილველი პირი კონკრეტულ ქვეყანაში „კანონიერად უნდა ცხოვრობდეს“. მე-7 დამატებითი ოქმის განმარტებით ანგარიშში მითითებულია, რომ სიტყვა მცხოვრები:

გამიზნულია იმისკენ, რომ ამ მუხლის მოქმედების გავრცელება გამოირიცხოს უცხოელზე, რომელიც ჩამოვიდა პორტში ან ნებისმიერ სასაზღვრო პუნქტში, მაგრამ არ გაუვლია საიმიგრაციო კონტროლი ან რომელიც ტერიტორიაზე დაუშვეს მხოლოდ ტრანზიტის მიზნით ან შემზღუდული დროით არადაბინავების მიზნით.

ეს ასევე გამოირიცხავს „ბინადრობის ნებართვის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების პერიოდს“²²¹. უფრო მეტიც, განმარტებით ანგარიშში გაცხადებულია, რომ ეს ნორმა მოქმედებს „არა მხოლოდ იმ უცხოელებზე, რომლებმაც კანონიერად გადმოკვეთეს საზღვარი, არამედ ასევე უცხოელებზე, რომლებიც არაღელვალურად შემოვიდნენ, მაგრამ მათი მდგომარეობა შემდგომ მოწესრიგდა“²²². სასამართლომ განმარტა ფრაზა „კანონიერად მცხოვრები“, „როგორც ეროვნული კანონმდებლობის თანახმად კანონიერად მყოფი“ და, შესაბამისად, უცხოელი, რომლის ვიზას ან ბინადრობის მოწმობას ვადა გაუვიდა, არ შეიძლება მიჩნეულ იქნას ქვეყანაში „კანონიერად მცხოვრებლად“²²³. შესაბამისად, საქმეზე ვულფოვიჩი და ულიანოვა შვედეთის წინააღმდეგ (*Voulfovitch and*

219 იხილეთ, მაგალითად, ბოლატი რუსეთის წინააღმდეგ (*Bolat v. Russia*), No. 14139/03, განჩინება 8.7.04.

220 No. 39652/98, 5.10.00.

221 განმარტებითი ანგარიში, მე-9 პარ.

222 იქვე.

223 ვულფოვიჩი და ულიანოვა შვედეთის წინააღმდეგ (*Voulfovitch and Oulianova v. Sweden*), No. 19373/92, განჩინება 13.1.93. იხილეთ ასევე ST საფრანგეთის წინააღმდეგ (*ST v. France*), No. 20649/92, განჩინება 8.2.93; სეიდოვიჩი და სულეიმანოვიჩი იტალიის წინააღმდეგ (*Sejdovic and Sulejmanovic v. Italy*), No. 57575/00, 14.3.02; ილდირიმი რუმინეთის წინააღმდეგ (*Yildirim v. Romania*), No. 21186/02, განჩინება 20.9.07.

Oulianova v. Sweden)²²⁴ მიჩნეულ იქნა, რომ განმცხადებლები არ იყვნენ უფლებამოსილი, დაყრდნობდნენ მე-7 დამატებითი ოქმის 1-ლ მუხლს, რადგანაც მათ მხოლოდ შვედეთში ერთი დღით ყოფნისთვის ტრანზიტული ვიზა ჰქონდათ და ისინი დარჩნენ ქვეყანაში ვიზის ვადის ამოწურვის შემდეგ, ფაქტობრივად იმისთვის, რომ მოეთხოვათ პოლიტიკური თავშესაფარი ან ბინადრობის მოწმობა და ელოდნენ გაძევების შესახებ გადაწყვეტილების აღსრულებას. ასევე, საქმეზე T.A. შვედეთის წინააღმდეგ (T.A. v. Sweden)²²⁵, სადაც განმცხადებელი შვედეთის ტერიტორიაზე არალეგალურად, ყალბი ვიზით შევიდა, ამ მუხლის მოქმედება არ ვრცელდებოდა.

- 6.723 განმარტებით ანგარიშში მითითებულია, რომ გაძევება ავტონომიური კონცეფციაა და გამოიყენება ზოგადი მნიშვნელობით, როგორც „ნებისმიერი ღონისძიება, რომელიც გულისხმობს უცხოელის მიერ ტერიტორიის დატოვებას“. თუმცა ის არ მოიცავს ექსტრადიციას²²⁶.
- 6.724 მოთხოვნა იმის თაობაზე, რომ გაძევების შესახებ გადაწყვეტილება უნდა იქნას მიღებული „კანონთან შესაბამისობაში“, შეიცავს ფრაზას, რომელიც კონვენციაში სხვაგანაც გვხვდება, მაგალითად, მე-8 მუხლში (პირადი და ოჯახური ცხოვრების, საცხოვრებლისა და მიმოწერის პატივისცემის უფლება) და მე-4 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლში (გადაადგილების თავისუფლების უფლება). ისევე როგორც ფრაზა „კანონით გათვალისწინებული“ (იხილეთ, მაგალითად, მე-5 მუხლი და მე-7 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლი), ეს ფრაზა ითხოვს, რომ გადაწყვეტილება მიღებული იყოს არა მხოლოდ ეროვნულ კანონმდებლობასთან შესაბამისობაში, არამედ ასევე იმასაც, რომ ეროვნული კანონმდებლობა იყოს საკმარისად ხელმისაწვდომი და განჭვრეტადი. საქმეზე ბოლათი რუსეთის წინააღმდეგ (Bolat v. Russia)²²⁷, ადგილი ჰქონდა ამ ნორმის დარღვევას, რადგანაც განმცხადებელი, თურქეთის მოქალაქე, გააძევეს წინასწარი სასამართლო ნებართვის გარეშე, რაც ეროვნული კანონმდებლობის თანახმად სავალდებულო იყო.
- 6.725 მსგავსად ამისა, მე-7 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი დაირღვა საქმეზე ნოლანი და K. რუსეთის წინააღმდეგ (Nolan and K. v. Russia)²²⁸, გამაერთიანებელთა ეკლესიის წევრის რუსეთიდან გაძევების გამო; გაძევება ეროვნული უსაფრთხოების საფუძვლით მოხდა, მაგრამ ყოველგვარი სამართლებრივი ან ფაქტობრივი დასაბუთების გარეშე. გაძევების შესახებ გადაწყვეტილება მას სამი თვის განმავლობაში არ გაეგზავნა და მას არ მისცეს გასაჩივრების შესაძლებლობა.
- 6.726 უფლება საქმის გადახედვაზე აუცილებლად არ მოითხოვს ორ ინსტანციაში სხვადასხვა სახელმწიფო ორგანოების წინაშე განხილვას. საკმარისია „კომპეტენტურმა ორგანომ“ (რომელიც შეიძლება იყოს მართლმსაჯულების ან ადმინისტრაციული) შესაბამისი პირის მოთხოვნით გადახედოს საქმეს გაძევების საფუძვლების ჭრილში. გადახედვის ფორმა ეროვნული კანონმდებლობით განისაზღვრება²²⁹. განხილვა შესაძლოა იყოს ზეპირი ან წერილობითი; არ არის აუცილებელი ზეპირი მოსმენის ჩატარება²³⁰.
- 6.727 საქმეზე BH, TH, RH და RH შვეიცარიის წინააღმდეგ (BH, TH, RH and RH v. Switzerland)²³¹ ევროპულმა კომისიამ არ დააკმაყოფილა მე-7 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის

224 No. 19373/92, განიხილა 13.1.93. კონტრასტულია მათი მდგომარეობა განმცხადებლებისგან საქმეზე ბოლათი რუსეთის წინააღმდეგ (Bolat v. Russia), No. 14139/03, 5.10.06 და ნოლანი და K. რუსეთის წინააღმდეგ (Nolan and K. V. Russia), No. 2512/04, 12.2.09, რომლებიც კანონიერად დაუშვეს რუსეთის ტერიტორიაზე ცხოვრების მიზნით.

225 No. 23211/94, განიხილა 5.7.94.

226 განმარტებითი ანგარიში, მე-10 პარ.

227 No. 14139/03, 5.10.06. იხილეთ, ასევე, C.G. და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (C.G. and others v. Bulgaria) , No. 1365/07, 24.4.08.

228 No. 2512/04, 12.2.09.

229 განმარტებითი ანგარიში, 13.2 და 13.3 პარაგრაფები.

230 განმარტებითი ანგარიში, მე-14 პარ.

231 No. 23810/94, განიხილა 11.5.94.

საფუძველზე წარდგენილი საჩივარი იმ საფუძველზე, რომ შვეიცარიის სახელმწიფო ორგანოებმა მიიღეს „დასაბუთებული გადაწყვეტილებები“ და მიიჩნია, რომ არ არსებობდა მინიშნება იმაზე, რომ „განმცხადებლებმა ვერ შეძლეს საკუთარი პოზიციის წარმოდგენა“. მსგავსად ამისა, მე-7 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის საფუძველზე წარდგენილი საჩივარი საქმეზე სადაგი შვედეთის წინააღმდეგ (Sadaghi v. Sweden)²³² დაუშვებლად იქნა ცნობილი, რადგანაც გაძევების შესახებ გადაწყვეტილება განხილულ იქნა სამ ინსტანციაში: რაიონულ სასამართლოში, სააპელაციო სასამართლოში და უზენაეს სასამართლოში.

- 6.728 ამ მუხლის (და კონვენციის სხვა ნორმების) საფუძველზე წარმოებული მთელი რიგი საქმეებისა მორიგებით დასრულდა, მას შემდეგ რაც მოპასუხე სახელმწიფომ საკუთარი გადაწყვეტილება გააუქმა. მაგალითად, საქმეზე K.D. ფინეთის წინააღმდეგ (K.D. v. Finland)²³³ განმცხადებელი იყო კოსოვო-ალბანელი მუსლიმი, რომელიც ასაჩივრებდა ფინეთის სახელმწიფო ორგანოების გადაწყვეტილებას მისთვის ბინადრობის ნებართვაზე უარის შესახებ, რის გამოც ვერ შეძლო საკუთარ ოჯახთან ხელახლა გაერთიანება. თუმცა, განაცხადი გამოირიცხა განსახილველ საქმეთა სიიდან მორიგების შედეგად, რაც მოჰყვა მოპასუხე სახელმწიფოს მხრიდან განმცხადებლისთვის ბინადრობის ნებართვის გაცემას.
- 6.729 მე-7 დამატებითი ოქმის 1(2) მუხლი უშვებს უცხოელის გაძევებას მის მიერ 1(1)a-c პუნქტებით გათვალისწინებული უფლებებით სარგებლობამდე, როდესაც ეს აუცილებელია „საზოგადოებრივი წესრიგის“ ინტერესიდან გამომდინარე (იგივე ფრაზაა მოცემული, მაგალითად, მე-9 მუხლში – ამრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლებაზე უფლება) ან „ეროვნული უსაფრთხოების“ საფუძველებიდან გამომდინარე (იგივე ტერმინია მითითებული, მაგალითად, მე-10 მუხლში – გამოხატვის თავისუფლება). ეს ღონისძიება ექვემდებარება პროპორციულობის პრინციპის ტესტს. თუკი პირი გააძევეს ამ უფლებებით სარგებლობამდე, მან უნდა შეძლოს ამ უფლებებით სარგებლობა გაძევების შემდეგ²³⁴. მე-7 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა დადგინდა საქმეზე C.G. და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ (C.G. and others v. Bulgaria)²³⁵, რადგანაც განმცხადებლის გაძევება არ ეფუძნებოდა ეროვნული უსაფრთხოების ჭეშმარიტ მიზეზებს. ასევე არ დადასტურდა, რომ ეს აუცილებელი იყო საზოგადოებრივი წესრიგისთვის ან რომ აუცილებელი იყო მისი გაძევება მანამ, სანამ ის გადაწყვეტილების გასაჩივრებას შეძლებდა.

მე-7 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლი: სისხლის სამართლის საქმეზე გასაჩივრების უფლება

- 6.730 მე-7 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლი ადგენს:

1. ყველას, ვინც სასამართლოს მიერ მსჯავრდებულია სისხლისსამართლებრივი სამართალდარღვევისთვის, აქვს უფლება, მისი მსჯავრდება ან მისთვის დანიშნული სასჯელი გადაასინჯინოს შემდგომი ინსტანციის სასამართლოს. ამ უფლების განხორციელება, იმ საფუძველების ჩათვლით, რომლებზე დაყრდნობითაც შეიძლება ის განხორციელდეს, მოწესრიგებულია კანონით.
2. ამ წესიდან გამონაკლისი დასაშვებია მცირე მნიშვნელობის დანაშაულთა მიმართ, როგორც ეს განსაზღვრულია კანონით, ან როდესაც შესაბამისი პირი პირველი ინს-

232 No. 27794/95, განჩინება 14.10.96. იხილეთ, ასევე, B საფრანგეთის წინააღმდეგ (B v. France), No. 18412/91, განჩინება 14.92 (იურისდიქციის ორი დონე).

233 No. 23065/93, განჩინება 10.3.94.

234 განმარტებითი ანგარიში, მე-14 პარ.

235 No. 1365/07, 24.4.08.

ტანციის წესით გაასამართლა უმაღლესი ინსტანციის სასამართლომ, ან მსჯავრი დაედო მის მიმართ გამოტანილი გამამართლებელი განაჩენის გადასინჯვის შედეგად.

6.731 მე-7 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლი წარმოადგენს როგორც სისხლისსამართლებრივი მსჯავრდების, ისე სასჯელის გასაჩივრების უფლების საფუძველს. ამ მუხლის პირველ პუნქტში ასახული „სისხლისსამართლებრივი სამართლადარღვევის“ კონკრეტული უტოლდება 6(1) მუხლში ასახულ „სისხლისსამართლებრივ მსჯავრს“²³⁶. 2(2) მუხლი პირდაპირ შეიცავს სამ გამოწვევას:

- მცირე მნიშვნელობის დანაშაულთა მიმართ, როგორც ეს განსაზღვრულია კანონით;
- როდესაც შესაბამისი საქმე პირველი ინსტანციის წესით განიხილა უმაღლესი ინსტანციის სასამართლომ; და
- მსჯავრი დაედო პირის მიმართ გამოტანილი გამამართლებელი განაჩენის გადასინჯვის შედეგად.

6.732 სასამართლო სახელმწიფოებს ანიჭებს თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლებს იმის განსაზღვრისას, თუ როგორ შეიძლება მე-7 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლით დაცული გადახედვის უფლებით სარგებლობა²³⁷. სასამართლო პირდაპირ აცხადებს, რომ მსჯავრდების ან სასჯელის გადახედვა მაღალი ინსტანციის სასამართლოს მიერ შეიძლება უკავშირდებოდეს ფაქტებს და სამართალს, ან შესაძლოა ლეგიტიმურად შემოიფარგლოს მხოლოდ სამართლებრივი საფუძვლების განხილვით²³⁸. 2(1) მუხლში პირდაპირი მითითებაა „საფუძვლებზე“, რომელთაც შეიძლება ეყრდნობოდეს უფლებები. მართლაც, სასამართლომ დაადასტურა, რომ შესაძლოა ეროვნული კანონმდებლობა ლეგიტიმურად ითვალისწინებდეს გასაჩივრების ნებართვის მოპოვების ვალდებულებას²³⁹.

6.733 როგორც გადახედვის უფლება, ისე ამ უფლებით სარგებლობის ნებისმიერი საფუძველი „კანონით უნდა იყოს გათვალისწინებული“. შემოთავაზებულია, რომ უფლებების შეზღუდვისთვის კონვენციაში ასახული სხვა მოთხოვნების – „გათვალისწინებულია კანონით“ ან „კანონთან შესაბამისობაშია“ – ანალოგიურად, ესეც მოითხოვს, რომ შესაბამისი ეროვნული კანონმდებლობა იყოს როგორც საკმარისად ხელმისაწვდომი, ისე განჭვრეტადი.

6.734 უფრო მეტიც, გადახედვის უფლებაზე ეროვნულ კანონმდებლობაში ასახული ნებისმიერი შეზღუდვები უნდა ემსახურობდეს ლეგიტიმურ მიზანს და არ არღვევდეს ამ უფლების მთავარ არსს²⁴⁰. ეს პირობები იმეორებს კონვენციის 6(1) მუხლით გათვალისწინებულ სასამართლოსათვის მიმართვის უფლებასთან დაკავშირებულ პირობებს.

6.735 მე-7 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლის დარღვევა დადგინდა საქმეზე კრომბახი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Krombach v. France*)²⁴¹, სადაც განმცხადებელი, გერმანიის მოქალაქე, დაუსწრებლად იქნა მსჯავრდებული პარიზის ასიზის სასამართლოს მიერ

236 გურეპკა უკრაინის წინააღმდეგ (*Gurepka v. Ukraine*), No. 61406/00, 6.9.05, 55-ე პარ.

237 კრომბახი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Krombach v. France*), No. 27731/96, 13.2.01, 96-ე პარ.

238 იხილეთ ნიელსენი დანიის წინააღმდეგ (*Nielsen v. Denmark*), No. 19028/91, განჩინება 9.9.92, DR 73, გვ. 239; NW ლუქსემბურგის წინააღმდეგ (*NW v. Luxembourg*), No. 19715/92, განჩინება 8.12.92; ალტიერი საფრანგეთის, კიპროსის და შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Altieri v. France, Cyprus and Switzerland*), No. 28140/95, განჩინება 15.5.96; სოსიე საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Saussier v. France*), No. 35884/97, განჩინება 20.5.98; პესტი და ფროდი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Pesti and Frodl v. Austria*), Nos. 27618/95 და 27619/95, განჩინება 18.1.00; ლოენგუთი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Loewenguth v. France*), No. 53183/99, განჩინება 30.5.00; დეპეროა საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Deperois v. France*), No. 48203/99, განჩინება 22.6.00.

239 *Peterson Sarpsborg AS* და სხვები ნორვეგიის წინააღმდეგ (*Peterson Sarpsborg AS and others v. Norway*), No. 25944/94, განჩინება 27.11.96; კრომბახი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Krombach v. France*), No. 27731/96, 13.2.01, 96-ე პარ.; სავალა შვედეთის წინააღმდეგ (*Sawalha v. Sweden*), No. 64299/01, განჩინება 13.1.04.

240 ჰაზერი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Haser v. Switzerland*), No. 33050/96, განჩინება 27.4.00.

No. 27731/96, 13.2.01.

საკუთარ გერ შვილზე თავდასხმისთვის, რასაც გაუფრთხილებლობით მისი სიკვდილი მოჰყვა, რისთვისაც მას 15 წლით თავისუფლების აღკვეთა მიუსაჯეს. თუმცა, ვინაიდან სამართალწარმოება დაუსწრებლად წარიმართა, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი არ უშვებდა გასაჩივრებას არსებულ გარემოებებში საკასაციო სასამართლოში. მოპასუხე სახელმწიფო ამტკიცებდა, რომ ბრალდებულის მიმართ არსებული მოთხოვნა, შეემცირებინა მის მიმართ არსებული გალიზიანება, სანამ საკასაციო სასამართლოს წინაშე გასაჩივრების უფლების მოპოვებას შეძლებდა, არ არღვევდა მე-7 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლში ასახული უფლების არსს. თუმცა, სასამართლომ უარყო ეს არგუმენტი, აღნიშნა რა, რომ როგორც განსასჯელმა, რომლის მიმართაც დაუსწრებლად მიმდინარეობდა წარმოება, ვერ შეძლო სასამართლოში სამართლებრივი წარმომადგენლობის განხორციელება და არც მაღალი ინსტანციის სასამართლოში საქმის გადახედვის უფლება ჰქონდა: შესაბამისად, მას არ ჰქონდა რეალური შესაძლებლობა, საკუთარი ინტერესები დაეცვა პირველ ინსტანციაში ან თავისი მსჯავრდების გადახედვა განხორციელებინა მაღალი ინსტანციის სასამართლოში. მე-2 მუხლი ასევე დაირღვა საქმეზე ზაიცევის ლატვიის წინააღმდეგ (Zaicevs v. Latvia)²⁴², რადგანაც არ არსებობდა გასაჩივრების უფლება, რათა გასაჩივრებულიყო განმცხადებელი ადვოკატის მიერ სასამართლოს მიმართ უპატივცემულობის გამოვლენისთვის მის მიმართ სამი დღით ადმინისტრაციული პატიმრობის გამოყენება. საქმეზე გალსტიანი სომხეთის წინააღმდეგ (Galstyan v. Armenia)²⁴³, ადმინისტრაციული პატიმრობის დაკისრების შესახებ (რასაც არ ჰქონდა განსაზღვრული პროცედურა, ვადები თუ პრაქტიკაში მოქმედების თანმიმდევრულობა) გადაწყვეტილების ზემდგომი ინსტანციის სასამართლოს თავმჯდომარის მიერ გადახედვის უფლებამოსილება არ იქნა მიჩნეული მე-7 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლთან შესაბამისი გასაჩივრების უფლების ტოლფასად.

6.736 მე-7 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლი არ მოიცავს სისხლის სამართალწარმოების განახლების უფლებას²⁴⁴.

თუკი დანაშაულისთვის სასჯელის სახით გათვალისწინებულია თავისუფლების აღკვეთა, ის არ მიიჩნევა „წვრილმანი ხასიათის“ დანაშაულად და, შესაბამისად, 2(2) მუხლით გათვალისწინებული გამონაკლისი არ გავრცელდება²⁴⁵.

მე-7 დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლი: კომპენსაცია მცდარი მსჯავრდებისთვის

6.737 მე-7 დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლი ადგენს:

თუ საბოლოო გადაწყვეტილებით პირი მსჯავრდებულია სისხლის სამართალდარღვევისთვის და შემდგომში მისი ეს მსჯავრდება გაუქმდა, ან ის სასჯელის მოხდისაგან განთავისუფლდა, რადგან ახალმა ან ახლადგამოვლენილმა გარემოებებმა ცხადყო, რომ მართლმსაჯულება არაჯეროვნად განხორციელდა, და თუკი არ დამტკიცდება, რომ მანამდე უცნობი გარემოებების დროულად აღმოჩენის ან გამოვლენის შეფერხება მთლიანად ან ნაწილობრივ ამავე პირის მიზეზით მოხდა, ამგვარი მსჯავრდების გამო შეფარდებული სასჯელისათვის მას განესაზღვრება კომპენსაცია შესაბამის სახელმწიფოში მოქმედი კანონის ან დამკვიდრებული პრაქტიკის მიხედვით.

6.738 მე-7 დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლი უზრუნველყოფს უფლებას კომპენსაციაზე მართლმსაჯულების არასათანადო განხორციელებისთვის: „მართლმსაჯულების განხორ-

242 No. 65022/01, 31.7.07.

243 No. 26986/03, 15.11.07.

244 კალაშნიკოვი რუსეთის წინააღმდეგ (Kalashnikov v. Russia), No. 47095/99, განჩინება 18.9.01.

245 ზაიცევი ლატვიის წინააღმდეგ (Zaicevs v. Latvia), No. 65022/01, 31.7.07; გალსტიანი სომხეთის წინააღმდეგ (Galstyan v. Armenia), No. 26986/03, 15.11.07. იხილეთ ასევე: განმარტებითი ანგარიში, 21-ე პარ.

ციელებისას მნიშვნელოვანი დარღვევები, რამაც მსჯავრდებული პირის მიმართ მძიმე ბრალდება განაპირობა²⁴⁶. თუმცა ის არ აკონკრეტებს მართლმსაჯულების არასათანადოდ განხორციელების დადგენის პროცედურას. ის მოქმედებს, როდესაც განმცხადებელი მსჯავრდებულია დანაშაულისთვის და მის მიმართ აღსრულებდა შესაბამისი სასჯელი. რაც შეეხება „საბოლოო გადაწყვეტილების“ განმარტებას, მე-7 დამატებითი ოქმის განმარტებით ანგარიში მითითება „სისხლის სამართლის საქმეზე გადაწყვეტილებათა საერთაშორისო აღიარების შესახებ ევროპული კონვენციის“ განმარტებით ანგარიში მოცემულ განმარტებაზე: გადაწყვეტილება საბოლოოა²⁴⁷

თუ ... მან შეიძინა *res judicata* ძალა. ეს იმ შემთხვევაშია, თუ ის შეცვლას აღარ ექვემდებარება, როდესაც ჩვეულებრივი საშუალებები აღარ არსებობს ან მხარეებმა ამოწურეს ასეთი საშუალებები ან დაუშვეს ვადის გასვლა ამ საშუალებების გამოყენების გარეშე.

- 6.739 ეს მუხლი არ მოქმედებს, თუკი მსჯავრდებული აპელაციის შედეგად გაამართლა ზემდგომმა სასამართლომ²⁴⁸, ან სხვა გარემოებებში, როდესაც მსჯავრდება არ ბათილდება „ახალი ან ახლად აღმოჩენილი ფაქტის“ გამო²⁴⁹. არც იმის შესაძლებლობას მისცემს განმცხადებელს, რომ მოითხოვოს კომპენსაცია წინასწარი პატიმრობისთვის, როდესაც მსჯავრდება არ დადგა²⁵⁰.
- 6.740 საქმეზე სტამულაკატოსი საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Stamoulakatos v. Greece*)²⁵¹ განმცხადებელი დამნაშავედ ცნო პირველი ინსტანციის სასამართლომ, მაგრამ სააპელაციო სასამართლომ შეწყვიტა სამართალწარმოება ვადის გაშვების გამო. სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებელი არ იყო მსჯავრდებული „საბოლოო გადაწყვეტილებით“, რომელიც საბოლოო ჯამში გაუქმდა და, შესაბამისად, მას არ ჰქონდა უფლება მოეთხოვა კომპენსაცია ამ მუხლის საფუძველზე.
- 6.741 თუკი ეროვნული კანონმდებლობა უზრუნველყოფს ამ გარემოებებში კომპენსაციის მოთხოვნის უფლებას, თუკი განმცხადებელი არ გამოიყენებს ამ საშუალებას, განაცხადი სავარაუდოდ დაუშვებლად იქნება ცნობილი ეროვნულ დონეზე სამართლებრივი დაცვის საშუალებათა ამოუწურავობის გამო, რასაც ადგილი ჰქონდა საქმეზე საუკაიტის ლიტვის წინააღმდეგ (*Saukaitis v. Lithuania*)²⁵², სადაც განმცხადებელმა მოითხოვა კომპენსაცია სისხლის სამართლებრივი ზიანის შესახებ კანონმდებლობის საფუძველზე.

მე-7 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლი: ხელმეორედ გასამართლების ან დასჯის აკრძალვა

- 6.742 მე-7 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლი ადგენს:

1. დაუშვებელია სისხლის სამართლის წესით პირის ხელმეორედ გასამართლება ან დასჯა ერთი და იმავე სახელმწიფოს იურისდიქციის ფარგლებში იმ დანაშაულისათვის, რომლისთვისაც ის ერთხელ უკვე საბოლოოდ იქნა გასამართლებული ან მსჯავრდებული ამ სახელმწიფოს კანონმდებლობისა და სისხლის სამართლის პროცესის შესაბამისად.

246 განმარტებითი ანგარიში, 23-ე პარ.

247 განმარტებითი ანგარიში, 22-ე პარ.

248 გეორგიუ საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Georgiou v. Greece*), No. 45138/98, განჩინება 13.1.00.

249 იხილეთ, მატვეივი რუსეთის წინააღმდეგ (*Matveyev v. Russia*), No. 26601/02, 3.7.08; ბაჩოვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Bachowski v. Poland*), No. 32463/06, განჩინება 2.11.10.

250 ნაკოვი იუგოსლავიის ყოფილი რესპუბლიკა მაკედონიის წინააღმდეგ (*Nakov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*), No. 68286/01, განჩინება 24.10.02.

251 No. 42155/98, განჩინება 9.11.99.

252 No. 41774/98, განჩინება 14.11.00.

2. წინა პუნქტის დებულებები ხელს არ უშლის საქმის წარმოების განახლებას მოცემული სახელმწიფოს კანონმდებლობისა და სისხლის სამართლის პროცესის შესაბამისად, თუკი არსებობს ახალი ან ახლადგამოვლენილი ფაქტების მტკიცებულება, ან თუ წინა სამართალწარმოება განხორციელდა არსებითი ხარვეზით, რომელსაც შეეძლო გეგავლენა მოეხდინა საქმის შედეგზე.
3. დაუშვებელია კონვენციის მე-15 მუხლის საფუძველზე ამ მუხლიდან გადახვევა.
- 6.743 ასახავს რა სისხლის სამართლის პრინციპს *non bis in idem*, მე-7 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლი არსებობს ერთი და იმავე დანაშაულისთვის პირის ხელმოწერედ გასამართლების ან დასჯის თავიდან ასაცილებლად²⁵³. ეს პრინციპი ასევე ასახულია ევროპული კავშირის ადამიანის ძირითად უფლებათა ქარტიის 50-ე მუხლში და სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტის მე-14 მუხლში. ის ვრცელდება არა მხოლოდ იმ შემთხვევებზე, როდესაც განსასჯელი ორჯერ არის მსჯავრდებული, არამედ ასევე საქმეებზე, სადაც პირი ორჯერ არის ბრალდებული (მიუხედავად იმისა, მსჯავრდება დადგა თუ არა)²⁵⁴. თუმცა, საქმე შესაძლებელია დასაბუთებულად განახლდეს ორ შემთხვევაში: თუკი არსებობს ახალი ან ახლადდამოწმებული ფაქტები, ან თუ სამართალწარმოებას ჰქონდა ძირეული დეფექტი, რასაც შეეძლო გავლენა მოეხდინა შედეგზე. სახელმწიფო ვერ გააკეთებს დათქმას მე-7 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლიდან გადახვევაზე.
- 6.744 ის ფაქტი, რომ სამართალდარღვევას ეროვნული ორგანოები „ადმინისტრაციულად“ აკვალიფიცირებენ, არ გამოირიცხავს მე-7 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლის შეფარდებას. ასეთ შემთხვევაში სასამართლო შეფასებას გააკეთებს „ენგელის კრიტერიუმად“ ცნობილი სამი პირობის მეშვეობით (განხილულია ვრცლად მე-6 მუხლთან მიმართებით, მაღლა 6.224), რათა გადაწყვიტოს, სამართალწარმოება უტოლდებოდა თუ არა სისხლის სამართლებრივ მსჯავრდებას: სამართალდარღვევათა კლასიფიკაცია ეროვნული კანონმდებლობის მიხედვით; სამართალდარღვევის ბუნება; და სასჯელის სიმკაცრე, რომელიც პირს ემუქრება²⁵⁵.
- 6.745 მე-4 მუხლი მოქმედებდა მთელ რიგ საქმეებზე ავსტრიიდან და შვეიცარიიდან, რომლებიც ეხებოდა ავტოსაგზაო შემთხვევებს, სადაც სისხლის სამართალწარმოება მიმდინარეობდა მძღოლების მიმართ ნასვამ მდგომარეობაში მართვასთან დაკავშირებული სამართალდარღვევებისთვის. ამ საქმეების განხილვისას სასამართლომ განსხვავებული მიდგომა აირჩია მე-4 მუხლის შეფარდებისას, რასაც ქვემოთ განვიხილავთ, მანამ სანამ დიდმა პალატამ 2009 წელს არ მიიღო გადაწყვეტილება საქმეზე სერგეი ზოლოტუხინი რუსეთის წინააღმდეგ (*Sergey Zolotukhin v. Russia*)²⁵⁶, რომლითაც სამართლებრივი პოზიციის დაკონკრეტება და ჰარმონიზება მოხდა.
- 6.746 მე-7 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლი დაირღვა საქმეზე გრადინგერი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Gradinger v. Austria*)²⁵⁷, სადაც განმცხადებელი დამნაშავედ ცნო რეგიონულმა სასამართლომ გაუფრთხილებლობით სიცოცხლის მოსპობისთვის (რაც ავტოსაგზაო შემთხვევას მოჰყვა), მაგრამ რეგიონულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ ალკოჰოლური სიმთვრალის მდგომარეობაში ავტომობილის მართვის დამამძიმებელი გარემოება (სისხლის სამართლის კოდექსის თანახმად) არ იქნა შეფასებული განმცხადებლის საწინააღმდეგოდ. მიუხედავად ამისა, რაიონულმა ორგანომ გამოსცა „მსჯავრდების ბრძანება“ და დააკარომა განმცხადებელი ალკოჰოლური თრობისას ავტოტრანსპორტის მართვისთვის, საგზაო მოძრაობის შესახებ კანონის საფუძველზე. ევროპულმა სასამართლომ

253 *WF ავსტრიის წინააღმდეგ (WF v. Austria)*, No. 38275/97, 30.5.02, 23-ე პარ.

254 *სერგეი ზოლოტუხინი რუსეთის წინააღმდეგ (Sergey Zolotukhin v. Russia)*, No. 14939/03, 10.2.09. იხილეთ ასევე, *მაგალითად, ჰიგარელა იტალიის წინააღმდეგ (Zigarella v. Italy)*, No. 48154/99, განჩინება 3.10.02.

255 *სერგეი ზოლოტუხინი რუსეთის წინააღმდეგ (Sergey Zolotukhin v. Russia)*, No. 14939/03, 10.2.09.

256 No. 14939/03, 10.2.09.

257 No. 15963/90, 23.10.95. ამ გადაწყვეტილების შედეგად ავსტრიის კანონმდებლობა შეიცვალა ავსტრიის საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების საფუძველზე 1996 წელს: იხილეთ *ფრანც ფიშერი ავსტრიის წინააღმდეგ (Franz Fischer v. Austria)*, No. 37950/97, 29.5.01, 31-ე პარ.

აღნიშნა, რომ ორი ნორმა განსხვავდებოდა როგორც სამართალდარღვევების გამიჯვნასთან მიმართებით, ისე მათ ბუნებასთან და მიზანთან მიმართებით.

6.747 მიუხედავად ამისა, აღნიშნული მუხლის დარღვევა დადგინდა, ვინაიდან ორივე გადაწყვეტილება უკავშირდებოდა ერთსა და იმავე ქვეყას. საქმეზე ოლივიერა შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Oliveira v. Switzerland*)²⁵⁸ განმცხადებელი ამტკიცებდა, რომ ერთი და იმავე ავტოსაგზაო შემთხვევისთვის მოხდა მისი მსჯავრდება ავტომობილის მართვის წესის დარღვევისთვის და, შედეგად, გაუფრთხილებლობით ჯანმრთელობისთვის ზიანის მიყენებისთვის, რითაც მე-7 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლი დაირღვა. თუმცა სასამართლომ დაადგინა, რომ სახეზე იყო ერთი დანაშაულებრივი აქტი, რომელიც ორი სამართალდარღვევისგან შედგებოდა, შესაბამისად, ეს ნორმა არ დარღვეულა. სასამართლომ აღნიშნა, რომ „მართლმსაჯულების სათანადოდ ადმინისტრირების პრინციპებთან უფრო შესატყვისი“ იქნებოდა, თუკი ორივე სამართალდარღვევისთვის სასჯელს იგივე სასამართლო განსაზღვრავდა ერთიანი სამართალწარმოების ფარგლებში. თუმცა, ის ფაქტი, რომ ამგვარი პროცედურით არ წარიმართა საქმისწარმოება, არარელევანტური იყო მე-7 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლთან შესაბამისობის დადგენის საკითხთან მიმართებით, კერძოდ კი, იმ ფაქტის გათვალისწინებით, რომ სასჯელები არ იყო კუმულაციური. განმცხადებელი საქმეზე გოქტანი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Göktan v. France*)²⁵⁹ ამტკიცებდა, რომ დაირღვა მე-7 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლი, რადგანაც ის დააპატიმრეს საბაჟო ჯარიმის გადაუხდელობისთვის, რაც დაემატა ნარკოტიკული ნივთიერების ტრეფიკინგისთვის თავისუფლების აღკვეთას, რაზეც ის ამტკიცებდა, რომ უტოლდებოდა ერთი და იმავე დანაშაულისთვის მიმდევრობით ორჯერ თავისუფლების აღკვეთას. თუმცა ამ მუხლის დარღვევას ადგილი არ ჰქონდა, რადგანაც სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებელი გაასამართლა ერთმა სისხლის სამართლის სასამართლომ ერთი და იგივე დანაშაულისთვის, რაც ნარკოტიკული საშუალების უკანონოდ შემოტანას უკავშირდებოდა: ერთი დანაშაული მოიცავდა ორ სამართალდარღვევას (როგორც ეს ოლივიერაში იყო), სისხლის სამართლის კოდექსით და საბაჟო კანონით გათვალისწინებულს. მიუხედავად ამისა, სასამართლომ კრიტიკულად შეაფასა თავისუფლების აღკვეთის ავტომატური სისტემა, როგორც „არქაული ჩვეულებითი საშუალება, რომელიც მოქმედებს მხოლოდ ქონებასთან მიმართებით“⁴²⁶⁰.

6.748 მომდევნო გადაწყვეტილებაში საქმეზე ფრანც ფიშერი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Franz Fischer v. Austria*)²⁶¹ სასამართლომ აღიარა, რომ გრადინგერში და ოლივიერაში ასახული ორი მიდგომა შესაძლოა ურთიერთგამომრიცხავი იყოს, ასევე განმარტა, რომ როდესაც ერთ ქმედებასთან მიმართებით სხვადასხვა სამართალდარღვევისთვის ხდება სისხლის სამართლის საქმეების წარმოება, საკვანძო საკითხია, სამართალდარღვევებს ჰქონდა თუ არა „იგივე არსებითი ელემენტები“⁴²⁶². ეს ტესტი მოითხოვდა სამართალდარღვევებს შორის ძირითადი განსხვავების ელემენტების დეტალურ შესწავლას. ფრანც ფიშერის საქმე ეხებოდა გრადინგერის საქმის მსგავს ფაქტებს, გარდა იმისა, რომ ფრანც ფიშერი მსჯავრდებული იყო რაიონული ორგანოების მიერ და შემდეგ რეგიონული სასამართლოს მიერ. თუმცა ეს განსხვავებები არ იყო გადამწყვეტი: ადგილი ჰქონდა მე-7 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლის დარღვევას, რადგანაც ორივე სამართალდარღვევას იგივე ძირითადი ნიშანი აქვს, კერძოდ, ავტოსატრანსპორტო საშუალების მართვა

258 No. 25711/94, 30.7.98.

259 No. 33402/96, 2.7.02. იხილეთ, ასევე, გოტიე საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Gauthier v. France*), No. 61178/00, განჩინება 24.6.03 და ონგუნი თურქეთის წინააღმდეგ (*Öngün v. Turkey*), No. 15737/02, განჩინება 10.10.06.

260 იქვე, 51-ე პარ.

261 No. 37950/97, 29.5.01. იხილეთ, ასევე, WF ავსტრიის წინააღმდეგ (*WF v. Austria*), No. 38275/97, 30.5.02; სეილერი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Sailer v. Austria*), No. 38237/97, 6.6.02.

262 იქვე, 25-ე პარ. იხილეთ, ასევე, პონსეტი და ჩესნელი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Ponsetti and Chesnel v. France*), Nos. 36855/97 და 41731/98, 14.9.99; ისაკსენი ნორვეგიის წინააღმდეგ (*Isaksen v. Norway*), No. 13596/02, განჩინება 2.10.03.

ალკოჰოლური თრობისას. ამ ტესტის გამოყენებისას საქმეზე მანასონი შვედეთის წინააღმდეგ (Manasson v. Sweden)²⁶³, სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებლის მსჯავრდება საბუღალტრო საქმიანობასთან დაკავშირებული დანაშაულისთვის და გადასახადის გადაუხდელობისთვის საურავის დაკისრება არ შეიცავს იმავე არსებით ნიშნებს. წარსულში განმცხადებელმა დაარღვია საკუთარი ტაქსის მომსახურების კომპანიის შემოსავლებისა და ხელფასის გადახდის საღარო წიგნებში დაფიქსირების ვალდებულება, შესაბამისად, საგადასახადო ორგანოებისთვის არასწორი ინფორმაციის მიწოდებისთვის გადაუხდელი გადასახადებისთვის საურავი დაეკისრა. განმცხადებელი ასევე ჩიოდა მესამე საკითხთან დაკავშირებით, მას სატრანსპორტო ლიცენზია გაუუქმეს, მაგრამ ეს არ უტოლდებოდა სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას და, შესაბამისად, მე-7 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლის მოქმედება არ ვრცელდებოდა.

6.749 საქმეზე სერგეი ზოლოტუხინი რუსეთის წინააღმდეგ (Sergey Zolotukhin v. Russia)²⁶⁴ დიდმა პალატამ გადახედა ამ საქმეებს და დადასტურა გამოყენებული ტესტი, პოზიციის ჰარმონიზებისთვის. განმცხადებელი მსჯავრდებული იყო ადმინისტრაციული სამართალწარმოების წესით საზოგადოებრივი წესრიგის წინააღმდეგ მიმართული სამართალდარღვევისთვის („წვრილმანი წესრიგის დარღვევის ქმედებისთვის“) და შემდგომ ამისა, დაექვემდებარა დამოუკიდებელ სისხლის სამართალწარმოებას („წესრიგის დარღვევის ქმედებისთვის“) იმავე ფაქტებთან დაკავშირებით. განაცხადის *non bis in idem* პრინციპზე დაყრდნობით განხილვის შემდგომ სასამართლომ დაასკვნა, რომ ორი სამართალდარღვევის სამართლებრივ მახასიათებლებზე დაფუძნებული მიდგომა მე-7 დამატებაში იქნებოდა პირის უფლებებისთვის. შესაბამისად, მან დაადგინა, რომ მე-7 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლი კრძალავს მეორე „დანაშაულისთვის“ საქმის წარმოებას პროკურატურის თუ სასამართლოს მიერ, მაშინ როცა [დანაშაული] წარმოიშვა იდენტური ფაქტებიდან ან არსებითად იმავე ფაქტებიდან.

6.750 ამ ტესტის საქმის გარემოებებზე განვრცობისას სასამართლომ დაადგინა, რომ ორი სამართალდარღვევის ფაქტობრივი მხარე არსებითად მსგავსი იყო მე-7 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლის მიზნებისთვის. შესაბამისად, ადგილი ჰქონდა ამ მუხლის დარღვევას, მიუხედავად იმისა, რომ განმცხადებელი გაამართლეს მეორე სამართალწარმოების შედეგად – ვინაიდან მე-4 მუხლი ვრცელდება უფლებებზე, პროკურატურამ ან სასამართლომ სისხლის სამართლის საქმე არ აწარმოოს ორჯერ. იმავე ტესტის გამოყენებით სასამართლომ მე-7 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლის დარღვევა დაადგინა საქმეზე რუოტსალაინენი ფინეთის წინააღმდეგ (Ruotsalainen v. Finland)²⁶⁵, სადაც განმცხადებელს მსჯავრი დაედო წვრილმანი საგადასახადო თაღლითობისთვის და თანმდევი საწვავის საფასურის ჩამორთმევა არსებითად იმავე ფაქტებზე დაფუძნებულად იქნა მიჩნეული.

6.751 მე-7 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლი, როგორც წესი, მოქმედებს, როდესაც ახალი სამართალწარმოება იწყება იმის ცოდნით, რომ განსაჯელი უკვე გაასამართლეს. შესაბამისად, საჩივარი საქმეზე ძივარელა იტალიის წინააღმდეგ (Zigarella v. Italy)²⁶⁶ დაუშვებლად იქნა ცნობილი ამ საფუძვლით, რადგანაც იტალიის სასამართლოებმა შეწყვიტეს განმცხადებლის წინააღმდეგ მეორე სამართალწარმოება (რაც უკავშირდებოდა ქალაქის დაგეგმარების კანონს), როგორც კი მათ მიაწოდეს ინფორმაცია, რომ *non bis in idem* პრინციპი დაირღვა.

6.752 ვინაიდან 4.1 მუხლი ვრცელდება „სისხლის სამართლის საქმის წარმოებაზე ერთი ქვეყნის იურისდიქციაში“, ის არ იმოქმედებს, როდესაც ადამიანს ასამართლებს, ან

263 No. 41265/98, განჩინება 8.4.03. „იგივე არსებითი ელემენტების ტესტი“ შემცველი განაცხადის მაგალითებისთვის იხილეთ ასევე: მიუდელ ნორვეგიის წინააღმდეგ (Mjelde v. Norway), No. 11143/04, განჩინება 1.2.07 და სტორბრატენი ნორვეგიის წინააღმდეგ (Storbråten v. Norway), No. 12277/04, განჩინება 1.2.07.

264 No. 14939/03, 10.2.09.

265 No. 13079/03, 16.6.09.

266 No. 48154/99, 20.7.04.

გაასამართლებს, ან დასჯის სხვადასხვა ქვეყნების სასამართლოები²⁶⁷.

6.753 საქმეზე ნიკიტინი რუსეთის წინააღმდეგ (Nikitin v. Russia)²⁶⁸ განმცხადებელი ჩიოდა მე-7 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლთან მიმართებით, მისი საბოლოო გამართლების შემდეგ „საზედამხედველო გადახედვის“ პროცესთან დაკავშირებით. განმცხადებლის, გარემოს დამცველის, მსჯავრდება მოხდა სახელმწიფოს ლალატისთვის, რადგანაც მან სავარაუდოდ საიდუმლო ინფორმაცია გადასცა უცხოურ ორგანიზაციას. საქალაქო სასამართლომ ის გაამართლა ყველა ბრალდებაში. ეს გადაწყვეტილება ძალაში დატოვა (და, შესაბამისად, საბოლოო გახდა) უზენაესმა სასამართლომ. თუმცა შემდეგ გენერალურმა პროკურორმა მოითხოვა გამართლების „საზედამხედველო გადახედვა“. ეს მოთხოვნა არ დააკმაყოფილა უზენაესი სასამართლოს პრეზიდიუმმა. მიუხედავად ამისა, განმცხადებელი ამტკიცებდა, რომ ის ერთი და იმავე სამართალდარღვევისთვის ორჯერ გაასამართლეს და რომ გადახედვის პროცედურა არ შეიძლება გამართლებული ყოფილიყო მე-7 დამატებითი ოქმის 4(2) მუხლში ასახული ორი პირობით. საქმის არსებითი განხილვის შედეგად სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-4 მუხლის დარღვევას ადგილი არ ჰქონია, რადგანაც განმცხადებელი არ „გაუსამართლებიათ ხელახლა“ და, შესაბამისად, არ შეიძლება მიჩნეულიყო „ორჯერ“ გასამართლებულად. საზედამხედველო გადახედვის პროცედურა უტოლდებოდა საბოლოოდ გადაწყვეტილი სისხლის სამართლის საქმის განახლებას ახალი ან ახლად აღმოჩენილი მტკიცებულების, ან არსებითი დეფექტის განხილვის შემთხვევაში.

6.754 საქმეზე ჰორციაგი რუმინეთის წინააღმდეგ (Horciag v. Romania)²⁶⁹ განმცხადებელმა აღიარა მკვლელობა, მაგრამ პროკურატურამ დაადგინა, რომ საქმე არ არსებობდა, რადგანაც ფსიქიატრიულმა ექსპერტიზამ აჩვენა, რომ მან ეს სამართალდარღვევა ჩაიდინა იმ დროს, როდესაც საკუთარი ნების განხორციელების უნარი დაკარგული ჰქონდა და, შესაბამისად, ვერ აგებდა სისხლის სამართლებრივი წესით პასუხს. თუმცა, უსაფრთხოების მიზნით, მის მიმართ გამოიყენეს წინასწარი პატიმრობა განკურნებამდე. შედეგად, ექიმებმა ეჭვი გამოთქვეს განმცხადებლის შეურაცხადობასთან დაკავშირებით და სამართალწარმოება განახლდა. განმცხადებელი დამნაშავედ ცნეს და სასჯელის სახით თავისუფლების აღკვეთა განუსაზღვრეს. განმცხადებელი ამტკიცებდა, რომ პროკურატურამ და სასამართლომ მის მიმართ სისხლის სამართლის საქმე ორჯე აწარმოა ერთი და იმავე დანაშაულისთვის. თუმცა სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-7 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლის მოქმედება ვერ გავრცელდება, რადგანაც ის თავდაპირველად დაექვემდებარა პრევენციულ ღონისძიებას და არა „გამართლებას“ ამ მუხლის მიზნისთვის. სისხლის სამართლის საქმის წარმოების განახლება ფაქტობრივად უტოლდებოდა თავდაპირველი წარმოების გაგრძელებას.

მე-7 დამატებითი ოქმის მე-5 მუხლი: მეუღლეთა თანასწორობა

6.755 მე-7 დამატებითი ოქმის მე-5 მუხლი ადგენს:

მეუღლეები სარგებლობენ კერძო სამართლებრივი ხასიათის თანაბარი უფლებებითა და მოვალეობებით ერთმანეთს შორის და შვილებთან ურთიერთობაში, დაქორწინების დროს, ქორწინების განმავლობაში და მისი შეწყვეტის შემთხვევაში. ეს მუხლი ხელს არ უშლის სახელმწიფოებს, განახორციელონ ბავშვების ინტერე-

267 იხილეთ, მაგალითად, იპსილანტი საბერძნეთის წინააღმდეგ (Ipsilanti v. Greece), No. 56599/00, განჩინება 29.3.01; ამროლაჰი დანიის წინააღმდეგ (Amrollahi v. Denmark), No. 56811/00, განჩინება 28.6.01; SR შვედეთის წინააღმდეგ (SR v. Sweden), No. 62806/00, განჩინება 23.4.02; მანუსოხი ჩეხეთის რესპუბლიკის და გერმანიის წინააღმდეგ (Manoussos v. Czech Republic and Germany), No. 46468/99, 9.7.02.

268 No. 50178/99, 20.7.04. იხილეთ ასევე ბრატაკინი რუსეთის წინააღმდეგ (Brataykin v. Russia), No. 72776/01, განჩინება 9.3.06.

269 No. 70982/01, განჩინება 15.3.05.

სეზისათვის აუცილებელი ღონისძიებანი.

- 6.756 სასამართლომ მე-7 დამატებითი ოქმის მე-5 მუხლიდან გამომდინარე ვალდებულებები აღწერა, როგორც „არსებითად პოზიტიური მოვალეობის შემცველი, უზრუნველყონ დამაკმაყოფილებელი სამართლებრივი რეგულირება, რომლის ფარგლებშიც მეუღლეებს თანაბარი უფლებები და მოვალეობები აქვთ ისეთ საკითხებთან მიმართებით, როგორიცაა ურთიერთობა საკუთარ შვილებთან“²⁷⁰. განმცხადებელმა, რომელიც ამ მუხლს ეყრდნობა, ასევე უნდა გაითვალისწინოს მე-8 მუხლი (პირადი და ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლება) და მე-14 მუხლი (დისკრიმინაციის აკრძალვა).
- 6.757 მე-7 დამატებითი ოქმის მე-5 მუხლის მოქმედება ვრცელდება „კერძოსამართლებრივ“ უფლებებზე და მოვალეობებზე. შესაბამისად, მე-7 დამატებითი ოქმის განმარტებითი ანგარიში ადგენს, რომ ეს მუხლი არ ვრცელდება სამართლის სხვა სფეროებზე, როგორიცაა ადმინისტრაციული, საგადასახადო, სისხლის, სოციალური, საეკლესიო ან შრომის სამართალი²⁷¹. შესაბამისად, შვეიცარიაში სოციალური დამზღვევის შენატანის ვალდებულებისგან გათავისუფლების შესახებ საჩივრები დაუშვებლად იქნა ცნობილი, ვინაიდან ისინი არ იყო კერძოსამართლებრივი ხასიათის²⁷².
- 6.758 ეს ნორმა ვრცელდება მხოლოდ „მეუღლეებზე“ და, შესაბამისად, მას ვერ დაეყრდნობა პირი, რომელიც არასდროს დაქორწინებულა პარტნიორზე²⁷³.
- 6.759 მე-7 დამატებითი ოქმის მე-5 მუხლის ბოლო წინადადება ადგენს, რომ ამ მუხლმა არ უნდა შეაფერხოს სახელმწიფოები იმისგან, რომ მათ მიიღონ აუცილებელი ზომები ბავშვების ინტერესებიდან გამომდინარე. ტერმინი „აუცილებელი“ უნდა განიმარტოს იმგვარადვე, როგორც ის განმარტებულია კონვენციის სხვა ნაწილებთან მიმართებით, მაგალითად, მე-8 მუხლთან დაკავშირებით²⁷⁴. შესაბამისად, მე-5 მუხლში ჩარევა უნდა პასუხობდეს „მწვავე საზოგადოებრივ საჭიროებას“ და უნდა იყოს დასახული მიზნის პროპორციული. ეს ფაქტორივად ის საკითხია, რომელიც ეროვნულმა ორგანოებმა ხშირად უნდა შეაფასონ, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც განსახილველი გადაწყვეტილება დაუსაბუთებელია და, შესაბამისად, სახელმწიფო ორგანოების თავისუფალი შეფასების ლეგიტიმურ ფარგლებს გარეთ ექცევა²⁷⁵.
- 6.760 მე-7 დამატებითი ოქმის მე-5 მუხლი არ აფერხებს სახელმწიფო ორგანოებს, „გაითვალისწინონ ყველა შესატყვისი ფაქტორი, როდესაც გადაწყვეტილებას იღებენ განქორწინების შემთხვევაში მეუღლეთა საერთო საკუთრებით სარგებლობასთან დაკავშირებით“²⁷⁶.
- 6.761 საქმეზე ცერნეკი ავსტრიის წინააღმდეგ (Cernecki v. Austria)²⁷⁷ მხარეებმა ურთიერთ-საწინააღმდეგო არგუმენტები წარმოადგინეს იმასთან დაკავშირებით, მე-7 დამატებითი ოქმის მე-5 მუხლი კრძალავს მეუღლეების მიმართ მოპყრობას მხოლოდ სქესის საფუძველზე, თუ ის ასევე მოიცავს უფრო ზოგად ვალდებულებას –მეუღლეების მიმართ თანასწორ მოპყრობას საოჯახო სამართლებრივ ურთიერთობებში. ამ საქმეზე სასამართლომ აღნიშნა, რომ ავსტრიის სამოქალაქო კოდექსის 177-ე მუხლით ირღვეოდა მეუღლეთა თანასწორობა, ვინაიდან ეს მუხლი მეუღლეებს განქორწინების შემთხვევაში

270 პურტონენი ფინეთის წინააღმდეგ (Purtonen v. Finland), No. 32700/96, განჩინება 9.9.98.

271 განმარტებითი ანგარიში, 35-ე პარ.

272 კლოპერი შვეიცარიის წინააღმდეგ (Klöpfer v. Switzerland), No. 25053/94, განჩინება 18.1.96; ფრიშკნეხტი შვეიცარიის წინააღმდეგ (Frischknecht v. Switzerland), No. 28334/95, განჩინება 18.1.96.

273 კაილაინენი ფინეთის წინააღმდეგ (Kaijalainen v. Finland), No. 24671/94, განჩინება 12.4.96.

274 იხილეთ ცერნეკი ავსტრიის წინააღმდეგ (Cernecki v. Austria), No. 31061/96, განჩინება 11.7.00; დეგრასი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Degrace v. France), No. 64910/01, განჩინება 7.1.03.

275 იხილეთ, მაგალითად, პურტონენი ფინეთის წინააღმდეგ (Purtonen v. Finland), No. 32700/96, განჩინება 9.9.98.

276 EP სლოვაკეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (EP v. Slovak Republic), No. 33706/96, განჩინება 9.9.98.

277 No. 31061/96, განჩინება 11.7.00.

შვილების მიმართ განსხვავებულ სამართლებრივ უფლებამოსილებას ანიჭებდა. 177-ე მუხლის თანახმად განქორწინების შემდგომ საერთო მეურვეობა გამორიცხული იყო, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ყოფილი მეუღლეები განაგრძობდნენ საერთო შინა-მეურნეობაში ცხოვრებას. სასამართლომ ეს მუხლი მიიჩნია სახელმწიფოს თავისუფალი შეფასების ფარგლების ნაწილად, მიუთითა რა მეურვეობის არმქონე მშობლისთვის ხელმისაწვდომ შეხვედრისა და ინფორმირების უფლებაზე.

მე-12 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი: დისკრიმინაციის ზოგადი აკრძალვა

6.762 მე-12 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი ადგენს:

1. კანონით დადგენილი ნებისმიერი უფლებით სარგებლობა უზრუნველყოფილია ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე, განურჩევლად სქესის, რასის, კანის ფერის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური ან სხვა შეხედულების, ეროვნული ან სოციალური წარმოშობის, ეროვნული უმცირესობისადმი კუთვნილების, ქონების, დაბადების ან სხვა ნიშნისა.
2. დაუშვებელია საჯარო ხელისუფლების მხრიდან ვინმეს დისკრიმინაცია 1-ლ პუნქტში მითითებულ რომელიმე საფუძველზე.

6.763 კონვენციის მე-14 მუხლში დისკრიმინაციის აკრძალვასთან დაკავშირებით ფართოდ აღიარებულმა შეზღუდვებმა განაპირობა ამ ნორმის გაძლიერების მოთხოვნით ევროპული საბჭოსთვის წინადადებების წარდგენა²⁷⁸. მე-14 მუხლის მთავარი პრობლემა ის, რომ ის არ უზრუნველყოფს ცალკე დისკრიმინაციის აკრძალვის უფლებას, არამედ მოქმედებს მხოლოდ სხვა კონვენციურ მატერიალურ უფლებასთან ერთობლიობაში (იხილეთ ზემოთ 6.570 მე-14 მუხლთან დაკავშირებით). დისკრიმინაციასთან დაკავშირებით ერთადერთი სხვა ნორმა კონვენციის დამატებითი ოქმებში მოცემულია მე-7 დამატებითი ოქმის მე-5 მუხლში, მეუღლეთა თანასწორობის შესახებ (იხილეთ 6.755). ასევე აღიარებულია, რომ დისკრიმინაციული მოპყრობა შესაძლოა უტოლდებოდეს მე-3 მუხლით გათვალისწინებულ დამამცირებელ მოპყრობას (იხილეთ ზემოთ 6.128).

6.764 თანასწორობისა და დისკრიმინაციის აკრძალვის შესახებ დამატებითი ოქმის მიღების საკითხზე დებატები ევროპის საბჭოში 1960-იანი წლებიდან მიმდინარეობდა, მაგრამ ეს დებატი გაძლიერდა 1990-იანი წლებიდან, დისკრიმინაციის აკრძალვის მნიშვნელოვნების აღიარებით, განსაკუთრებით კი, სქესისა და რასობრივი კუთვნილების ნიშნით. ქალთა და მამაკაცთა თანასწორობის საზედამხებდევლო კომიტეტმა (CDEG) განიხილა ქალისა და მამაკაცის თანასწორობის მატერიალური უფლების გათვალისწინების საკითხი. ახალი საექსპერტო ორგანო, რასიზმისა და არატოლერანტობის საწინააღმდეგო ევროპული კომისია (ECRI) აქცენტს აკეთებდა რასიზმზე, ქსენოფობიაზე, ანტისემიტობაზე და არატოლერანტობაზე. შესაბამისად, კონვენციის მე-12 ოქმი ქმნის დამოუკიდებელ დისკრიმინაციის ამკრძალავ დებულებას. დამატებითი ოქმის ტექსტი ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტმა 2000 წლის ივნისში მიიღო და ის ძალაში შევიდა 2005 წლის 1 აპრილს²⁷⁹. მისი რატიფიცირება მოახდინა კონვენციის ხელშემკვერელმა 47-მა

278 იხილეთ გ. მუნი, „დისკრიმინაციის შესახებ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დამატებითი ოქმის პროექტი“ [2000] EHRLR 49.

279 გაერთიანებულმა სამეფომ არც ხელი მოაწერა მე-12 დამატებითი ოქმს და არც მისი რატიფიცირება მოახდინა. მისი დასაბუთება შემდეგი იყო: „ა) ხელისუფლება თანხმდება, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია უნდა შეიცავდეს დისკრიმინაციის საწინააღმდეგო დებულებებს, რომლებიც დამოუკიდებელია და არა პარამიტული კონვენციის გათვალისწინებული სხვა უფლებების მიმართ. თუმცა ხელისუფლებამ ვერ შეძლო დებულებების იმ ფორმულირების მიღება, რომელიც ამ მიზნისთვის ევროპის საბჭოს უმრავლესობამ შესთავაზა. ბ) ხელისუფლებამ გადახედა მათ პოზიციას, მაგრამ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის პირობებში, მიიჩნევს, რომ მე-12 დამატებითი ოქმის მოქმედებასთან დაკავშირებით ერთგვარი მიუღებელი გაურკვევლობები რჩება, თუკი ის აისახება გაერთიანებული სამეფოს კანონმდებლობაში:

დამატებითი ოქმის შემოთავაზებული მოქმედება ძალიან ფართოა, მოიცავს რა ნებისმიერ განსხვავებულ მოპყრობას. ის გავრცელდება სახელმწიფო ორგანოების ყველა მოქმედებაზე და მისი მოქმედების გავრცელება „კანონით გათვალისწინებულ უფლებებზე“ მოიცავს თითქმის ყველა დებულებას კანონმდებლობაში თუ საერთო

სახელმწიფო²⁸⁰.

6.765 1-ლი მუხლის პირველი პუნქტი კრძალავს დისკრიმინაციას „კანონით განსაზღვრულ ნებისმიერ უფლებასთან“ მიმართებით და არა „ამ კონვენციით განსაზღვრულ უფლებებთან და თავისუფლებებთან მიმართებით“, როგორც ეს მე-14 მუხლშია მითითებული. ეს შესაძლოა მოიცავდეს საერთაშორისო სამართალს²⁸¹. ტერმინ „დისკრიმინაციას“ იგივე მნიშვნელობა აქვს, როგორც მე-14 მუხლში²⁸². მნიშვნელოვანია, რომ 1-ლი მუხლის ორი პუნქტი იკითხება ერთად, ვინაიდან ისინი ავსებს ერთმანეთს. მე-12 დამატებითი ოქმის განმარტებით ანგარიშში შემოთავაზებულია, რომ ორი პუნქტის ერთობლივი მოქმედება უზრუნველყოფს დისკრიმინაციისგან დაცვას შემდეგ ოთხ შემთხვევაში:

- 1) ეროვნული კანონმდებლობით პირისთვის მინიჭებული უფლებით სარგებლობისას;
- 2) უფლებით სარგებლობისას, რომელიც შესაძლოა მომდინარეობდეს ეროვნული კანონმდებლობით საჯარო ორგანოსთვის დაკისრებული კონკრეტული ვალდებულებიდან, მაგალითად, როდესაც ეროვნული კანონმდებლობით საჯარო ორგანოს ევალება კონკრეტული ფორმით მოქმედება;
- 3) საჯარო ორგანოს მიერ დისკრეციული უფლებამოსილების განხორციელებისას (მაგალითად, კონკრეტული სუბსიდიის მინიჭებისას);
- 4) საჯარო ორგანოს ნებისმიერი სხვა მოქმედების ან უმოქმედებისას (მაგ.: აჯანყებისას სამართალდამცავი ორგანოს წარმომადგენელთა მოქმედება).

6.766 მე-12 დამატებითი ოქმში არსებული საფუძველთა ჩამონათვალი მე-14 მუხლში არსებული ჩამონათვალის იდენტურია. გადაწყდა, რომ სხვა საფუძველები, როგორცაა შებლუდული შესაძლებლობა, სექსუალური ორიენტაცია და ასაკი, არ დაფიქსირებულიყო აშკარად, იმ საფუძველით, რომ საფუძველთა ჩამონათვალი ნებისმიერ შემთხვევაში ღია დაბოლოებით არის და ზოგიერთი დამატებითი საფუძვლის ჩამატება შესაძლოა საშიშრო ალმოჩენილიყო იმ საფუძველთა განხილვისას, რომლებიც არ დაემატა. თუნდაც ასე იყოს, ევროპის საბჭოს მიერ დისკრიმინაციის ამკრძალავი დამატებითი საშუალების მიღება, რომელშიც პირდაპირ ჩამოთვლილია კონკრეტული საფუძველები, მაგრამ ჩამონათვალში არ არის შებლუდული შესაძლებლობა, სექსუალური ორიენტაცია და ასაკი, დასაბუთებულია. საპარლამენტო სამსბლემ გასცა რეკომენდაცია, რომ დისკრიმინაციის აკრძალვა სექსობრივი ორიენტაციის საფუძველით და ქალისა და მამაკაცის უფლებების თანასწორობის პრინციპი პირდაპირ უნდა იყოს მითითებული²⁸³.

6.767 განმარტებით ანგარიშში აღიარებულია, რომ დამატებითი ოქმით შესაძლოა დადგინდეს კონკრეტული პოზიტიური ვალდებულებები, მაგრამ შემოთავაზებულია, რომ როგორც კერძო პირების შემთხვევაშია, ეს შემოიფარგლება კანონით რეგულირებული საჯარო სფეროში არსებული ურთიერთობებით, რომელზეც სახელმწიფოს გარკვეული

სამართალში. ამას შეუძლია გამოიწვიოს სამართალწარმოების აფეთქება, რადგანაც ადამიანებმა შესაძლოა განიზრახონ ახალი კანონმდებლობის მოქმედების ფარგლების დადგენა.

უფრო მეტიც, „კანონმდებლობით გათვალისწინებული უფლებების“ მოქმედებას, როგორც ეს მითითებულია დამატებითი ოქმში, შესაძლოა წინასწარი განზრახვის გარეშე გაგვრცელდეს პქონდეს საერთაშორისო ინსტრუმენტებზე, რომლის მონაწილეც არის გაერთიანებული სამეფო.

დაბოლოს, სანამ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო იმსჯელებს ამ ახალ დამატებითი ოქმზე, ვერ იქნება სრული რწმენა იმის თაობაზე, რომ ის უშვებს ობიექტურ და გონივრულ დასაბუთებას იმავე საფუძველით, როგორც კონვენციის მე-14 მუხლით არის გათვალისწინებული²⁸⁴. იხილეთ კონსტიტუციურ საკითხთა დეპარტამენტის მიერ განხორციელებული დეპარტამენტთაშორისი მიმოხილვის შედეგების ამსახველი ანგარიში, 2004 წლის ივლისი, მე-6 დანართი.

280 31.1.11-ის მდგომარეობით.

281 იხილეთ განმარტებითი ანგარიში მე-12 დამატებითი ოქმზე, 29-ე პარ.

282 სეჟდიჩი და ფინცი ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის წინააღმდეგ (Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina), Nos. 27996/06 და 34836/06, 22.12.09, 55-ე პარ.

283 No. 216 (2000) მოსაზრება, 26.1.00.

პასუხისმგებლობა გააჩნია (როგორცაა დასაქმების ხელშეკრულებები).

- 6.768 დამატებითი ოქმის პრეამბულა მიუთითებს კანონის წინაშე თანასწორობისა და კანონით თანაბრად დაცვის პრინციპზე. ის ასევე ადასტურებს, რომ დისკრიმინაციის აკრძალვის პრინციპი ხელს არ უშლის სახელმწიფოებს, გაატარონ ღონისძიებები, რათა ხელი შეუწყონ სრულ და ეფექტიან თანასწორობას, იმ პირობით, რომ ასეთი ღონისძიებებისათვის არსებობს ობიექტური და გონივრული გამართლება. შესაბამისად, პოზიტიური დისკრიმინაცია შესაძლოა დასაშვები იყოს.
- 6.769 დიდმა პალატამ მე-12 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა დაადგინა საქმეზე სეუდიჩი და ფინკი ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის წინააღმდეგ (*Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina*)²⁸⁴, რომელიც ეხებოდა განმცხადებლებისთვის ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის საპრეზიდენტო არჩევნებში თავიანთი კანდიდატურის წაყენების შეუძლებლობას. კონსტიტუციის თანახმად, არჩევნებში საკუთარი კანდიდატურის დაყენების უფლებამოსილების მოსაპოვებლად კანდიდატს მოეთხოვებოდა „შემადგენელი ხალხისადმი“ (ბოსნიელები, ხორვატები და სერბები) კუთვნილების გაცხადება²⁸⁵. განმცხადებლებმა საკუთარი თავი დაახასიათეს ბოშებად და ებრაული წარმოშობის პირებად და, შესაბამისად, უარი თქვეს აღნიშნული კუთვნილების გაცხადებაზე. შესაბამისად, მათი კანდიდატურები გამოირიცხა საფუძვლით, რომელსაც არ გააჩნდა რაიმე ობიექტური ან გონივრული დასაბუთება. სასამართლომ გაითვალისწინა ვენეციის კომისიის მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ არსებობს ძალაუფლების გადანაწილების მექანიზმები, რაც არ იწვევს კონკრეტული თემის წარმომადგენელთა სრულ გამოირიცხვას. იმავე საფუძვლით დადგინდა მე-14 მუხლის დარღვევა 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლთან ერთობლიობაში ხალხთა პალატის (სახელმწიფო პარლამენტის მეორე პალატა) წევრობის კანდიდატურის დაყენებასთან მიმართებით.
- 6.770 საქმეზე *Savez crkava „Riječ života“* და სხვები *ხორვატიის წინააღმდეგ* (*Savez crkava „Riječ života“ and others v. Croatia*)²⁸⁶, რომელიც ეხებოდა სახელმწიფო ორგანოების დაუსაბუთებელ უარს „რეფორმისტთა ეკლესიებთან“ სამართლებრივ სტატუსთან დაკავშირებით ხელშეკრულების გაფორმებაზე, სასამართლომ დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა მე-9 მუხლთან ერთობლიობაში. შესაბამისად, მან არ მიიჩნია აუცილებლად განმცხადებლის საჩივრის განხილვა მე-12 დამატებითი ოქმის 1-ლ მუხლთან დაკავშირებით.

284 Nos. 27996/06 და 34836/06, 22.12.09.

285 ეს დებულებები კონსტიტუციაში აისახა გენოციდითა და „ეთნიკური წმენდით“ გამორჩეული კონფლიქტის დასასრულებლად და მშვიდობის მისაღწევად.

286 No. 7798/08, 9.12.10.

გადახვევა -	7.01	ლონისძიებები, რომელთაც მკაცრად მოითხოვს	
პროცედურული მოთხოვნები	7.05	მდგომარეობის სიმწვავე -	7.11
ქვეყნის მოსახლეობის სიცოცხლისთვის		საერთაშორისო სამართლიდან მომდინარე	
საფრთხის შემქმნელი საჯარო საგანგებო		სხვა ვალდებულებები -	7.14
მდგომარეობა	7.07	დათქმა -	7.15

გადახვევა

- 7.01 გადახვევა შესაძლებლობას აძლევს სახელმწიფოს, „გამოეთიშოს“ კონვენციის შემზღუდავ ნაწილებს კონკრეტულად განსაზღვრულ გარემოებებში. სახელმწიფოს უფლება გადახვევაზე მოცემულია მე-15 მუხლში, რომელიც ადგენს შემდეგს:
1. ომის ან სხვა საგანგებო მდგომარეობის დროს, როცა საფრთხე ემუქრება ხალხის სიცოცხლეს, ნებისმიერ მაღალ ხელშემკვრელ მხარეს შეუძლია გაატაროს ღონისძიებები კონვენციით ნაკისრი ვალდებულებების შესრულებისაგან გადახვევის მიზნით, მხოლოდ იმ ზომით, რამდენადაც ამას მკაცრად მოითხოვს მდგომარეობის სიმწვავე, და იმ პირობით, რომ ეს ღონისძიებები არ ეწინააღმდეგება მხარის სხვა საერთაშორისო სამართლებრივ ვალდებულებებს.
 2. დაუშვებელია ამ დებულების საფუძველზე გადახვევა მე-2 მუხლიდან, გარდა მართლზომიერი საომარი მოქმედებით გამოწვეული ადამიანთა დაღუპვის შემთხვევისა, აგრეთვე გადახვევა მე-3, მე-4 (1-ლი პუნქტი) და მე-7 მუხლებიდან.
 3. ნებისმიერი მაღალი ხელშემკვრელი მხარე, რომელიც იყენებს გადახვევის უფლებას, ევროპის საბჭოს გენერალურ მდივანს აწვდის სრულ ინფორმაციას მის მიერ გატარებული ღონისძიებებისა და მათი მიზეზების შესახებ. იგი აგრეთვე ატყობინებს ევროპის საბჭოს გენერალურ მდივანს ასეთ ღონისძიებათა შეწყვეტისა და კონვენციის დებულებათა ხელახლა სრულად ამოქმედების თარიღს.
- 7.02 15(2) მუხლი არ უშვებს რაიმე გადახვევას მე-3 მუხლთან (წამების და არაადამიანური და დამამცირებელი მოპყრობის ან დასჯის აკრძალვა), 4(1) მუხლთან (მონობისა და იძულებითი შრომის აკრძალვა), მე-7 მუხლთან (არავითარი სასჯელი კანონის გარეშე) და მე-2 მუხლთან (სიცოცხლის უფლება) მიმართებით, გარდა საომარი მდგომარეობისა. ამასთან, შესაძლოა დაუშვებელი იყოს გადახვევა მე-6 და მე-13 დამატებითი ოქმებიდან (სიკვდილით დასჯის გაუქმება)²⁸⁷ ან მე-7 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლიდან (ხელმეორედ გასამართლების ან დასჯის აკრძალვა). თუმცა, მაგალითად, მე-6 მუხლისგან (სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლება) გადახვევა თეორიულად შესაძლებელია, თუმცა ამავედროულად მეტად რთული იქნება დასაბუთება.
- 7.03 მე-15 მუხლი ადგენს სამეფომენტთან ტესტს გადახვევის დასაშვებობისთვის. პირველი, სახელმწიფომ უნდა დაარწმუნოს სასამართლო „ომის ან ადამიანთა სიცოცხლისთვის საფრთხის შემქმნელი საგანგებო მდგომარეობის“ არსებობაში. თუ ეს პირობა არსე-

287 იხილეთ მე-6 დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლი და მე-13 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლი.

ბოხს, სახელმწიფომ უნდა დაამტკიცოს მეორე პირობის არსებობა, რომ მის მიერ მიღებული ზომა „მკაცრად აუცილებელი იყოს მდგომარეობის სიმწვავედან გამომდინარე“. და ბოლოს, ასეთი ზომები უნდა შეესაბამებოდეს სახელმწიფოს საერთაშორისო სამართლებრივ ვალდებულებებს. ამასთან, აუცილებელია პროცედურული მოთხოვნების დაცვა. თითოეული ეს პირობა განხილულია ქვემოთ.

- 7.04 სასამართლო აღიარებს, რომ სახელმწიფოს უკეთ ძალუძს შეაფასოს მდგომარეობის საგანგებოობა და ამ მდგომარეობასთან გამკლავებისთვის აუცილებელი ზომები. შე-საბამისად, მოპასუხე სახელმწიფო მე-15 მუხლთან²⁸⁸ მიმართებით სარგებლობს თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლებით, თუმცა დისკრეცია არ არის შეუზღუდავი. სასამართლო გაითვალისწინებს ისეთ ფაქტორებს, როგორიცაა გადახვევასთან დაკავშირებული უფლებების ბუნება, გარემოებები, რომლებმაც განაპირობა საგანგებო მდგომარეობა და მისი ხანგრძლივობა.

პროცედურული მოთხოვნები

- 7.05 იმისათვის რომ გადახვევა მოქმედებდეს, აუცილებელია გადახვევის შესახებ ფორმალური, საჯაროსამართლებრივი აქტის არსებობა, როგორიცაა საომარი ან საგანგებო მდგომარეობის გამოცხადების შესახებ აქტი. მე-15 მუხლის მოქმედება არ გავრცელდება, თუ ამგვარი აქტი არ არსებობს, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც მისი გამოცემა დაბრკოლდა განსაკუთრებული გარემოებებით. მთავრობის აქტი²⁸⁹ საკმარისი იქნება, ისევე როგორც პარლამენტში გაკეთებული მინისტრის განცხადება²⁹⁰.
- 7.06 სახელმწიფოებს, რომლებიც სარგებლობენ გადახვევით, ასევე მოეთხოვებათ (15(3) მუხლით) ევროპის საბჭოს გენერალური მდივნის სრული ინფორმირება გატარებული ზომებისა და ამგვარი მოქმედების საფუძვლების შესახებ²⁹¹. ამგვარი მოქმედების შესაბამისი დაცვიანება შესაძლოა საზიანო იყოს²⁹².

ქვეყნის მოსახლეობის სიცოცხლისთვის საფრთხის შემქმნელი საჯარო საგანგებო მდგომარეობა

- 7.07 მშვიდობიანობის დროს გადახვევა შესაძლებელია ამოქმედდეს მხოლოდ ისეთ გარემოებებში, როდესაც ქვეყნის მოსახლეობის სიცოცხლისთვის საფრთხის შემქმნელი საჯარო საგანგებო მდგომარეობაა. ეს განიმარტა, როგორც „საგამონაკლისო კრიზისული ან საგანგებო მდგომარეობა, რომელსაც გავლენა აქვს მთელ მოსახლეობაზე და ქვეყნის მცხოვრებთა ორგანიზებული ცხოვრებისთვის საფრთხეს წარმოადგენს“²⁹³. ბერძნულ საქმეზე (Greek Case) კომისიამ დაადგინა, რომ საგანგებო მდგომარეობა უნდა იყოს (1) რეალური და მყისიერი; (2) მას გავლენა უნდა ჰქონდეს მთელ მოსახლეობაზე; (3) ქვეყნის მცხოვრებთა ორგანიზებული ცხოვრების გაგრძელებას საფრთხეს უნდა უქმნიდეს; და (4) კრიზისი და საფრთხე უნდა იყოს იმდენად საგამონაკლისო, რომ საზოგადოებრივი უსაფრთხოების, ჯანმრთელობისა და წესრიგის შენარჩუნებისთვის კონვენციით დაშვებული ჩვეული შემზღუდავი ღონისძიებები აშკარად არაადეკვატური აღმოჩნდეს²⁹⁴.
- 7.08 საქმეზე ლოლესი ირლანდიის წინააღმდეგ (Lawless v. Ireland), რომელიც ეხებოდა

288 ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Ireland v. UK), No. 5310/71, 18.01.78, 207-ე პარ.

289 ლოლესი ირლანდიის წინააღმდეგ (Lawless v. Ireland), სერია ა, No. 3. 1.7.61.

290 ბრანიგანი და მაკბრაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Brannigan and McBride v. UK), Nos. 14553/89 და 14554/89, სერია ა, No. 258-B, 26.5.93.

291 ამ ნორმის დადგენა დადგინდა ბერძნულ საქმეზე (Greek Case), Nos. 3321-3/67 და 3344/67, 5.11.69, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის წლიური გამოცემა, მე-12 ტომი, 1969, 1.

292 ლოლესი ირლანდიის წინააღმდეგ (Lawless v. Ireland), სერია ა, No. 3, 1.7.61, 47-ე პარ.

293 იქვე, 28-ე პარ.

294 Nos. 3321-3/67 და 3344/67, 5.11.69, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის წლიური გამოცემა, მე-12 ტომი, 1969, 1, 113-ე პარ.

განმცხადებლის ხუთი თვით დაპატიმრებას სასამართლო განხილვის გარეშე, სასამართლომ დაადგინა, რომ გონივრული იყო 1950-იანი წლების ბოლოს საჯარო საგანგებო მდგომარეობის არსებობის მტკიცება ირლანდიის შიგნით და გარეთ IRA-ისგან მომდინარე მზარდი საფრთხიდან გამომდინარე. საქმეზე ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Ireland v. UK*)²⁹⁵, 1970-იანი წლების დასაწყისის კონტექსტში, როდესაც დაფიქსირდა IRA-ის მხრიდან მრავალი თავდასხმა, მათ შორის, დაბომბვა და ცეცხლის გახსნა, უდავო იყო, რომ საჯარო საგანგებო მდგომარეობა სახეზე იყო. მიანიჭა რა სახელმწიფოს თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლები, სასამართლოს დიდმა პალატამ თავის 2009 წლის გადაწყვეტილებაში საქმეზე A და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*A and others v. UK*)²⁹⁶ აღიარა გაერთიანებულ სამეფოში საჯარო საგანგებო მდგომარეობის არსებობა 2001 წელს შეერთებულ შტატებზე ტერორისტული თავდასხმის შემდგომ, გაერთიანებულ სამეფოზე მძიმე შედეგების მომტანი ტერორის-ტული თავდასხმის საფრთხის მტკიცებულების გათვალისწინებით²⁹⁷:

მართალია, გაერთიანებული სამეფო კონვენციის ხელშემაკრველ სახელმწიფოებს შორის ერთადერთი იყო, რომელმაც ალ-ყაიდასგან მომდინარე საფრთხის საპასუხოდ გადახვევა განაცხადა, თუმცა საფრთხე სხვა სახელმწიფოებსაც ემუქრებოდათ, სასამართლომ გაიზიარა, რომ თითოეული ქვეყნის ხელისუფლება, როგორც საკუთარი ხალხის მფარველი, თავად აკეთებს შეფასებას მის ხელთ არსებულ ფაქტებზე დაყრდნობით.

7.09 საქმეზე აქსოი თურქეთის წინააღმდეგ (*Aksoy v. Turkey*)²⁹⁸ სასამართლომ დაადგინა, რომ საჯარო საგანგებო მდგომარეობა იყო სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთში 1990-იან წლებში ამ რეგიონში PKK-ის ტერორისტული საქმიანობის მასშტაბისა და შედეგების გათვალისწინებით. მაშინაც, როცა საჯარო საგანგებო მდგომარეობის არსებობა უდავოა, სასამართლომ თავად უნდა შეაფასოს, თუმცა სახელმწიფოები სარგებლობენ თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლებით. ქვეყნის მხოლოდ ნაწილში არსებულმა „საგანგებო მდგომარეობამ“ შესაძლოა გავლენა იქონიოს მთელ მოსახლეობაზე და, შესაბამისად, საფრთხე შეუქმნას „მთელი მოსახლეობის სიცოცხლეს“. გადახვევა ვალიდური იქნება მხოლოდ ქვეყნის ტერიტორიის იმ ნაწილში, რომელიც პირდაპირ არის მიითთებული გადახვევის შესახებ აქტში²⁹⁹.

7.10 ევროპულმა კომისიამ უარყო საბერძნეთის ხელისუფლების განცხადება ბერძნულ საქმეზე (*Greek case*)³⁰⁰ საჯარო საგანგებო მდგომარეობის არსებობის შესახებ. ხელისუფლება ყრდნობოდა საზოგადოებრივი წესრიგის დარღვევას, საკონსტიტუციო კრიზისს და კომუნიკაციების მიერ ხელისუფლებაში მოსვლის სავარაუდო საფრთხეს, მაგრამ კომისიამ ამის მტკიცებულებები ვერ დაადგინა და, შესაბამისად, მიიჩნია, რომ მე-15 მუხლი ამ შემთხვევაში ვერ იმოქმედებდა.

ლონისძიებები, რომელთაც მკაცრად მოითხოვს მდგომარეობის სიმწვავე

7.11 როდესაც სასამართლო რწმუნდება, რომ „მოსახლეობის სიცოცხლისთვის საფრთხის შემქმნელი საჯარო საგანგებო მდგომარეობა“ არსებობს, მოპასუხე სახელმწიფომ უნდა გაატაროს მხოლოდ ის ღონისძიებები, რომელთაც „მკაცრად მოითხოვს მდგომარეობის სიმწვავე“. მაგალითად, IRA-ის საქმიანობის კონტექსტში ტერორიზმში ეჭვმიტანილის

295 ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Ireland v. UK*), No. 5310/71, 18.01.78.

296 No. 3455/05, 19.2.09. იხილეთ ასევე: ადამიანის უფლებათა კომისიის მოსაზრება 1/2002, ბატონი ალვარო გილ-რობლესი ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტიდან გაერთიანებული სამეფოს 2001 წლის გადახვევის კონკრეტულ ასპექტებზე, CommDH(2002) 8, 28.8.02.

297 იქვე, 180-ე პარ.

298 No. 21987/93, 18.12.96. იხილეთ ასევე დემირი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Demir and others v. Turkey*), Nos. 21380/93, 21381/93, 21383/93, 23.9.98, 45-ე პარ.

299 საქიძი თურქეთის წინააღმდეგ (*Sakik v. Turkey*), Nos. 23878/94-დან 23883/94-მდე, 26.11.97.

300 Nos. 3321-3/67 და 3344/67, 5.11.69, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის წლიური გამოცემა, მე-12 ტომი, 1969, 1.

დაკავება სასამართლო განხილვის გარეშე მიჩნეულ იქნა ამ კრიტერიუმის შესაბამისად ლოულის საქმეზე³⁰¹. ამ შემთხვევაში სასამართლომ გაითვალისწინა მდგომარეობის საშიშროება, რასაც შიდა სისხლის სამართალი ვერ ამოწმებს და, ასევე, ხელმისაწვდომი დაცვის გარანტიები, მათ შორის, საპარლამენტო ზედამხედველობა დაპატიმრების რეჟიმზე და „დაპატიმრების კომისია“, რომელიც უფლებამოსილი იყო გათავისუფლების განკარგულების გაცემაზე.

- 7.12 მოპასუხე სახელმწიფო სარგებლობს თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლებით მდგომარეობის შეფასებისას და იმის განსაზღვრისას, თუ რა ღონისძიებები აუცილებელია, იმ საფუძველზე, რომ მას თავისი პოზიციიდან გამომდინარე უკეთ შესწევს ამის უნარი, ვიდრე ევროპულ სასამართლოს³⁰². სასამართლო განიხილავს სხვადასხვა ფაქტორებს, მათ შორის, თუ რა ფარგლებშია მიმდინარე კანონმდებლობა არაადეკვატური; გამართლებულია თუ არა ამ ღონისძიებათა მოქმედების გაგრძელება; და გატარებულ ღონისძიებათა პროპორციულობას (არსებობდა სხვა ალტერნატივა?). საგანგებო ვითარებისას სახელმწიფოს წინაშე არსებული სირთულეების გათვალისწინებით, დასაშვებია იქნება გარკვეული თავისუფლება ამ დროის განმავლობაში საკმარისი დაცვის გარანტიების უზრუნველსაყოფად, ნაცვლად ყველა საშუალების ერთად უზრუნველყოფისა³⁰³. ის ფაქტი, რომ კონკრეტული ღონისძიება შესაძლოა ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისი იყოს, არ იქნება საკმარისი კონვენციისგან გადახვევით მიღებული ღონისძიების გასამართლებლად³⁰⁴. პრაქტიკაში გადახვევის უფლებამოსილების საკითხი დადგა დაპატიმრების უფლებამოსილებასთან მიმართებით, რაზეც სასამართლომ დაადგინა შემდეგი:

როდესაც გადახვევის ღონისძიება ზემოქმედებს ძირითად კონვენციურ უფლებაზე, როგორიცაა უფლება თავისუფლებაზე, სასამართლო უნდა დარწმუნდეს, რომ ეს იყო ბუნებრივი პასუხი საგანგებო მდგომარეობაზე, რომ ეს სრულად გამართლებული იყო საგანგებო მდგომარეობის განსაკუთრებული გარემოებებით და უფლებამოსილების გადახვევების წინააღმდეგ ადეკვატური დაცვის საშუალებები უზრუნველყოფილი იყო³⁰⁵.

- 7.13 1988 წელს საქმეზე ბროგანი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Brogan and others v. UK*)³⁰⁶, რომელიც ეხებოდა სასამართლო ბრძანების გარეშე ოთხ დღეზე მეტი ვადით დაკავებას და დადგინდა 5(3) მუხლის დარღვევა, მიღებული გადაწყვეტილების შემდეგ გაერთიანებული სამეფოს ხელისუფლებამ განაცხადა გადახვევა ჩრდილოეთ ირლანდიასთან დაკავშირებით, შვიდ დღემდე ვადით ბრალის წაყენების გარეშე დაკავების დასაშვებად. გაერთიანებული სამეფოს გადახვევის კანონიერება დადასტურდა საქმეზე ბრანიგანი და მაკბრაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Brannigan and McBride v. UK*)³⁰⁷, მიჩნეულ იქნა რა, რომ ტერორიზმში ექვმიტანილი პირების შვიდ დღემდე ვადით დაპატიმრებამ არ გადაამეტა სახელმწიფოს თავისუფალი შეფასების ფარგლებს. გადახვევა გაუქმდა 2001 წლის 26 თებერვლიდან, 2000 წლის ტერორიზმის შესახებ კანონის მიღებით, რომელმაც დააკანონა დაპატიმრების ვადის გაგრძელებისთვის სასამართლო ნებართვა. საქმეზე აქსოი თურქეთის წინააღმდეგ

301 სერია ა, No. 3, 1.7.61.

302 იხილეთ, მაგალითად, A და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*A and others v. UK*), No. 3455/05, 19.2.09, 184-ე პარ.

303 ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Ireland v. UK*), სერია ა, No. 25 (1979-80).

304 დემირი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Demir and others v. Turkey*), Nos. 21380/93, 21381/93, 21383/93, 23.9.98, 52-ე პარ.

305 A და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*A and others v. UK*), No. 3455/05, 19.2.09, 184-ე პარ.

306 Nos. 11209/84, 11266/84 და 11365/85, სერია ა, No. 145-B, 29.11.88.

307 Nos. 14553/89 და 14554/89, სერია ა, No. 258-B, 26.5.93. იხილეთ, ასევე, მარშალი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Marshall v. UK*), No. 41571/98, განჩინება 10.7.01. იხილეთ ასევე: ს. ვარბიკი, „ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის პრინციპები და სახელმწიფოთა რეაგირება ტერორიზმზე“ [2002] EHLRL 287.

(Aksoy v. Turkey)³⁰⁸ 14-დღიანი პატიმრობა მეტად ხანგრძლივად იქნა მიჩნეული. თურქეთმა ვერ განმარტა, თუ რატომ გახდა ტერორიზმთან ბრძოლამ სასამართლოს ჩარევა განუხორციელებელი. სასამართლომ დაადგინა, რომ სახეზე იყო დაცვის არასაკმარისი გარანტიები: „კერძოდ კი, ადვოკატის, ექიმის, ნათესავის ან მეგობრის ხელმისაწვდომობაზე უარი, რაიმე რეალური შესაძლებლობის არქონა, რომ წარდგებოდა სასამართლოს წინაშე დაპატიმრების ლეგიტიმურობის გადასასინჯად, რაც იმას ნიშნავდა, რომ ის დარჩა მის დამკავებელთა მოწყალების ანაბარა“³⁰⁹. საქმეზე ელჩი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (Elçi and others v. Turkey)³¹⁰, სასამართლომ დაადგინა, რომ მოპასუხე სახელმწიფომ ვერ დაამტკიცა, წინასწარი ნებართვის გარეშე განმცხადებლის ადვოკატის დაკავებას თუ რამდენად მოითხოვდა მკაცრად მდგომარეობის სიმწვავე, 15(1) მუხლის შესაბამისად. 2001 წლის 11 სექტემბერს ტერორისტული თავდასხმის შემდეგ, გაერთიანებულმა სამეფომ 2001 წლის 18 დეკემბერს განაცხადა გადახვევა კონვენციის 5(1) მუხლიდან მიმართებით, რათა ნებადართული გამხდარიყო საერთაშორისო ტერორიზმში მონაწილეობაში ეჭვმიტანილ უცხო ქვეყნის მოქალაქეთა დაკავება (2001 წლის ტერორიზმთან ბრძოლის, დანაშაულისა და უსაფრთხოების შესახებ აქტის თანახმად)³¹¹. მისი მიზანი იყო ამ პირთა ხანგრძლივად დაკავების შესაძლებლობის შექმნა, რათა მათი დეპორტაცია არ მომხდარიყო დადასტურებული რისკის გამო, რომ ეს პირი შესაძლოა დაქვემდებარებოდა არასათანადო მოპყრობას კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევით. ეს იმიტომ, რომ 5(1)(f) დეპორტაციის მიზნით დაპატიმრებას უშვებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, „როდესაც ქმედება განხორციელდა დეპორტაციის განზრახვით“. გაერთიანებული სამეფოს ხელისუფლებამ გადაწყვიტა დაყრდნობოდა გადახვევას საქმეზე A და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (A and others v. UK)³¹². განმცხადებლები უცხოეთის მოქალაქეები იყვნენ, რომლებიც დააკავეს 2001 წლის ტერორიზმთან ბრძოლის შესახებ კანონის საფუძველზე საერთაშორისო ტერორიზმში მონაწილეობაში ეჭვზე დაყრდნობით. მთავრობა მოახდენდა მათ დეპორტაციას, თუკი შესაძლებელი იქნებოდა ისეთი მიმღები სახელმწიფოს მოძიება, სადაც მათ არ დაემუქრებოდათ კონვენციის მე-3 მუხლის საწინააღმდეგო მოპყრობა. სახელმწიფო ორგანოები მიიჩნევდნენ, რომ მათი დაკავება აუცილებელი იყო, რადგანაც ქვეყანაში მათი ყოფნა საფრთხეს უქმნიდა ეროვნულ უსაფრთხოებას. მიუხედავად ამისა, რადგან სახელმწიფო ორგანოებმა აღიარეს, რომ მათი დეპორტაცია ან ქვეყნიდან გაყვანა ვერ მოხდებოდა „იმ მომენტისთვის“, მე-5 მუხლი დაირღვა ცხრა განმცხადებელთან მიმართებით, რადგანაც მათ მიმართ ვერ გაცხადდებოდა, რომ ისინი იყვნენ პირები, რომელთა მიმართაც ღონისძიებები გატარდა დეპორტაციის ან ექსტრადიციის განზრახვით. სასამართლოს დიდმა პალატამ აღიარა, რომ სახეზე იყო მოსახლეობის სიცოცხლისთვის საფრთხის შემქმნელი საჯარო საგანგებო მდგომარეობა, მაგრამ დაასკვნა, რომ გატარებული ზომები არაპროპორციული იყო, რადგანაც გაუპროტესტებელ დისკრიმინაციას ახდენდა მოქალაქე და არამოქალაქე პირებს შორის³¹³.

საერთაშორისო სამართლიდან მომდინარე სხვა ვალდებულებები

- 7.14 ნებისმიერი გადახვევა ასევე შესაბამისობაში უნდა მოდიოდეს სახელმწიფოს საერთაშორისო სამართლებრივ ვალდებულებებთან, მათ შორის, სახელშეკრულებო ვალდებულებებთან (მაგალითად, ჟენევის კონვენცია შეიარაღებულ კონფლიქტებთან დაკავშირებით), ან საერთაშორისო ჩვეულებათა სამართალთან. მსგავს ზოგად ვალდებულებას ადგენს 53-ე მუხლი, რომელიც განსაზღვრავს, რომ კონვენცია არ უნდა განიმარტოს,

308 No. 21987/93, 18.12.96.

309 აქსოი თურქეთის წინააღმდეგ (Aksoy v. Turkey), No. 21987/93, 18.12.96, 83-ე პარ.

310 Nos. 23145/93 და 25091/94, 13.11.03, 684-ე პარ.

311 გადახვევა გამოთხოვილ იქნა 2005 წლის 14 მარტიდან საქმეზე A. და სხვები შინაგან საქმეთა დეპარტამენტის სახელმწიფო სამდივნოს წინააღმდეგ ლორდთა პალატის გადაწყვეტილების შემდეგ [2004] UKHL 56

312 No. 3455/05, 19.2.09.

313 როგორც ლორდთა პალატის მეთაურებმა: A. და სხვები შინაგან საქმეთა დეპარტამენტის სახელმწიფო სამდივნოს წინააღმდეგ [2004] UKHL 56.

როგორც სახელმწიფოს კანონმდებლობით ან ნებისმიერი ხელშეკრულებით, რომლის მხარეც ის არის, დაცული უფლებების შემზღუდავი ან ამ უფლებებიდან გადამხვევი.

დათქმა

- 7.15 კონვენცია ნებას რთავს სახელმწიფოებს, ხელმოწერისას ან რატიფიცირებისას გააკეთონ პირდაპირი დათქმა კონკრეტულ ნორმასთან მიმართებით. 57-ე მუხლი (წარსულში 64-ე მუხლი) ადგენს შემდეგს:
1. ამ კონვენციის ხელმოწერის ან რატიფიცირების სიგელის დეპონირებისას, ნებისმიერ სახელმწიფოს შეუძლია გააკეთოს დათქმა კონვენციის რომელიმე კონკრეტული დებულების მიმართ, თუ მის ტერიტორიაზე ამ დროს მოქმედი რომელიმე კანონი არ შეესაბამება ამ დებულებას. ზოგადი ხასიათის დათქმები ამ მუხლით დაუშვებელია.
 2. ამ მუხლის საფუძველზე გაკეთებული ნებისმიერი დათქმა უნდა შეიცავდეს შესაბამისი კანონმდებლობის მოკლედ გადმოცემას.
- 7.16 შესაბამისად, დათქმის ვალიდურობისთვის ოთხი მოთხოვნა არსებობს: (1) ეს უნდა მოხდეს კონვენციის ხელმოწერის ან რატიფიცირებისას; (2) ეს უნდა უკავშირდებოდეს რატიფიკაციის დროისთვის ძალაში არსებულ კონკრეტულ კანონმდებლობას; (3) ეს არ უნდა იყოს „ზოგადი ხასიათის“ დათქმა; და (4) უნდა შეიცავდეს შესაბამისი კანონმდებლობის მოკლე შეჯამებას. მაგალითად, ესტონური დათქმა 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლიდან საბჭოთა პერიოდში ჩამორთმეული საკუთრების მარეგულირებელი საკუთრების კანონმდებლობის გამორიცხვის შესახებ, აღნიშნულ მოთხოვნებთან შესაბამისად იქნა ცნობილი³¹⁴, ასევე მოქმედად იქნა ცნობილი რუსეთის დათქმა სახელმწიფო პროკურორის უფლებამოსილებაზე, დააპატიმროს სასამართლოს ნებართვის გარეშე³¹⁵.
- 7.17 როგორც ზემოთ აღინიშნა, დათქმა ვრცელდება დათქმის გაკეთების მომენტში მოქმედ კანონმდებლობაზე³¹⁶, თუმცა დათქმა შესაძლოა ასევე გავრცელდეს ძველი კანონმდებლობის შემცვლელ ახალ კანონმდებლობაზე, იმ პირობით, რომ არ გაცდება დათქმის ფარგლებს. დათქმა უნდა განიმარტოს იმ ენაზე, რა ენაზეც არის შესრულებული.
- 7.18 მოპასუხე სახელმწიფომ უნდა განაცხადოს დათქმის არსებობის შესახებ, რათა სასამართლომ თითოეულ საქმესთან მიმართებით განიხილოს ის³¹⁷. თუკი დათქმა დადასტურდა კონკრეტულ განაცხადთან მიმართებით, განაცხადი დაუშვებლად იქნება ცნობილი 35-ე მუხლის საფუძველზე³¹⁸ (იხილეთ მე-4 თავი).

57.1 მუხლის თანახმად სახელმწიფო არ არის უფლებამოსილი გააკეთოს ზოგადი დათქმა, რომელიც განიმარტა, როგორც „დათქმა, წარმოდგენილი მეტად ბუნდოვანი ან ფართო ტერმინებით იმისათვის, რომ განისაზღვროს მისი ზუსტი მნიშვნელობა და ფარგლები“³¹⁹. საქმეზე ბელილოსი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Belilos v. Switzerland*)³²⁰ ეს მოთხოვნა დაირღვა მე-6 მუხლიდან მიმართებით მოპასუხე სახელმწიფოს მიერ გაცხადებული

314 შესტიორკინი ესტონეთის წინააღმდეგ (*Shestjorkin v. Estonia*), No. 49450/99, განჩინება 15.6.00.

315 ლაბოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Labzov v. Russia*), No. 62208/00, განჩინება 28.2.02. იხილეთ, ასევე, ბორის პოპოვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Boris Popov v. Russia*), No. 23284/04, განჩინება 28.10.10.

316 იხილეთ, მაგალითად, ფიშერი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Fischer v. Austria*), No. 16922/90, სერია ა, No. 312, 26.4.95, 41-ე პარ.

317 იხილეთ, მაგალითად, გოქტანი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Göktan v. France*), No. 33402/96, 2.7.02, 51-ე პარ.

318 სტეკ-რიჩი და სხვები ლიხტენშტაინის წინააღმდეგ (*Steck-Risch and others v. Liechtenstein*), No. 63151/00, განჩინება 12.2.04.

319 ბელილოსი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Belilos v. Switzerland*), No. 10328/83, სერია ა, No. 132, 29.4.88, 55-ე პარ.

320 No. 10328/83, სერია ა, No. 132, 29.4.88.

დათქმით. 57-ე მუხლით ასევე დაუშვებელია ტერიტორიული გამორიცხვა³²¹ (თუმცა 56-ე მუხლის თანახმად განცხადებები შეიძლება გაკეთდეს დამოკიდებულ ტერიტორიებთან მიმართებით – იხილეთ 1.27 ზემოთ). საქმეზე ილაშკუ, ლესკო, ივანტოჩი და პეტროვ-პოპა მოლდოვისა და რუსეთის წინააღმდეგ (Ilaşcu, Lesco, Ivantoc and Petrov-Popa v. Moldova and Russia)³²², სასამართლომ დაადგინა, რომ მოლდოვის მიერ გაკეთებული „დეკლარაცია“ იმის თაობაზე, რომ მოლდოვის სახელმწიფო ორგანოები ვერ აკონტროლებდნენ დნესტრისპირეთის ტერიტორიას, არ შეიძლება უტოლდებოდეს დათქმას, რადგანაც ის არ მოუთითებს კონვენციის ან ეროვნული კანონმდებლობის კონკრეტულ ნორმაზე. შემოთავაზებულია, რომ აზერბაიჯანის 2002 წლის 15 აპრილის დეკლარაცია, რომელშიც გაცხადებულია, რომ „კონვენციის ნორმების მოქმედების უზრუნველყოფა შეუძლებელია სომხეთის რესპუბლიკის მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე, ამ ტერიტორიის ოკუპაციისგან გათავისუფლებამდე“, ასევე სადავო ვალიდურობისაა.

- 7.19 57(2) მუხლის მიზანია უზრუნველყოს, რომ დათქმის მოქმედება არ გავრცელდება ნორმებს, რომლებიც სახელმწიფომ გამორიცხა. კანონმდებლობის მოკლე მიმოხილვის ასახვის მოთხოვნა მიჩნეულია მტკიცებულებით ფაქტორად და ემსახურება სამართლებრივ გარკვეულობას. დათქმა შესაძლოა არავალიდურად იქნას მიჩნეული მხოლოდ ამ საფუძვლით. ამ მოთხოვნის დარღვევა დადგინდა საქმეზე ბელილოსი შვეიცარიის წინააღმდეგ (Belilos v. Switzerland)³²³, სადაც მოპასუხე სახელმწიფომ დაადასტურა, რომ დათქმაში არ იყო ასახული კანონმდებლობის შინაარსი³²⁴. საპირისპიროდ ამისა, საქმეზე ქორჰერი ავსტრიის წინააღმდეგ (Chorherr v. Austria)³²⁵ მე-5 მუხლიდან მიმართებით არსებული დათქმა საკმარისად კონკრეტულად იქნა მიჩნეული, რადგანაც ის მოიცავდა შეზღუდული რაოდენობის კანონმდებლობას, რომლებიც ერთობლიობაში ქმნიდა „სათანადოდ განსაზღვრული და ნათელი მატერიალური და პროცესუალური ადმინისტრაციული ნორმების სისტემას“. საქმეზე ჰელე ფინეთის წინააღმდეგ (Helle v. Finland)³²⁶ დათქმა იმის შესახებ, რომ კონკრეტული სასამართლოები გათავისუფლებულიყვნენ ზეპირი მოსმენის ჩატარების ვალდებულებისგან, საკმარისად კონკრეტულად იქნა მიჩნეული ვალიდურობისთვის. მსგავსად ამისა, ლიხტენშტაინის დათქმა სასამართლო განხილვისა და გადაწყვეტილების საჯაროდ გამოცხადების შესახებ ვალიდურად იქნა ცნობილი საქმეზე სტეკ-რიხი და სხვები ლიხტენშტაინის წინააღმდეგ (Steck-Risch and others v. Liechtenstein)³²⁷. საქმეზე იეციუსი ლიტვის წინააღმდეგ (Jėcius v. Lithuania)³²⁸, დათქმა, რომელიც სახელმწიფო პროკურორს უფლებამოსილებას ანიჭებდა წინასწარი პატიმრობის განსაზღვრაზე, ვალიდურად იქნა ცნობილი, რადგანაც საკმარისი სიმუსტით უთითებდა როგორც 5(3) მუხლზე, ისე შესაბამის ეროვნულ კანონმდებლობაზე.

- 7.20 სახელმწიფოს მოეთხოვება გააკეთოს დათქმა კონვენციის რატიფიკაციამდე მის მიერ დადებული ნებისმიერი საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმების შესახებ, რომლებიც შესაძლოა არ იყოს შესაბამისობაში კონვენციასთან, როგორიცაა, მაგალითად, ავსტრიის დათქმა 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლ მუხლზე 1955 წლის სახელმწიფო ხელშეკრულებასთან დაკავშირებით. საქმეზე სლივენკო და სხვები ლატვიის

321 მეთუხი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Matthews v. UK), No. 24833/94, 18.2.99, მე-2 პარ.; ასანიძე საქართველოს წინააღმდეგ (Assanidze v. Georgia), No. 71503/01, 8.4.04, 140-ე პარ.

322 No. 48787/99, განჩინება 4.7.01.

323 No. 10328/83, სერია ა, No. 132, 29.4.88.

324 იხილეთ ასევე ვებერი შვეიცარიის წინააღმდეგ (Weber v. Switzerland), No. 11034/84, 22.5.90 და აიზენშტეკენი ავსტრიის წინააღმდეგ (Eisenstecken v. Austria), No. 29477/95, 3.10.00.

325 No. 13308/87, სერია ა, No. 266-B, 25.8.93.

326 No. 20772/92, 19.12.97. იხილეთ ასევე: ლაუკანენი და მანინენი ფინეთის წინააღმდეგ (Laukkanen and Manninen v. Finland), No. 50230/99, 3.2.04.

327 No. 63151/00, განჩინება 12.2.04.

328 No. 34578/97, 31.7.00.

წინააღმდეგ (*Slivenko and others v. Latvia*)³²⁹ ლატვია ამტკიცებდა, რომ ევროპული კონვენციის რატიფიკაცია ექვემდებარებოდა რუსეთთან მის მიერ მანამდე გაფორმებულ ხელშეკრულებას რუსი სამხედრო ოფიცრების გაძევების თაობაზე³³⁰. თუმცა არანაირი დათქმა ამის თაობაზე არ არსებობდა და, შესაბამისად, სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ მოპასუხე სახელმწიფოს შეპასუხების საპირისპიროდ, მას ჰქონდა იურისდიქცია განმცხადებლის ლატვიიდან რუსეთში გაძევების შესახებ განმცხადებლის არგუმენტების განხილვაზე. თუმცა საქმეზე კოზლოვა და სმირნოვა ლატვიის წინააღმდეგ (*Kozlova and Smirnova v. Latvia*)³³¹ ლატვიის დათქმა 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის მოქმედების ეროვნულ კანონმდებლობაზე გავრცელებაზე, რომელიც ეხებოდა უძრავი ქონების რესტიტუციას, ვალიდურად იქნა მიჩნეული, როგორც მკაცრად შეზღუდული რაოდენობის კანონმდებლობაზე მოქმედი და საზოგადოებისათვის საკმარისად ხელმისაწვდომი.

- 7.21 გაერთიანებულმა სამეფომ დათქმა გააკეთა 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლით გათვალისწინებულ განათლების უფლებასთან მიმართებით იმ თვალსაზრისით, რომ პრინციპი განათლებისა და სწავლების მშობელთა რელიგიურ და ფილოსოფიურ მრწამსთან თანხვედრაში ყოფნის შესახებ მისაღება მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც ის შესაბამისობაშია ეფექტიანი ინსტრუქტაჟის და სწავლების უზრუნველყოფასთან და არაგონივრული ხარჯების თავიდან აცილებასთან. კომისიამ საქმეზე *SP* გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*SP v. UK*)³³² დააყენა გაერთიანებული სამეფოს დათქმის ვალიდურობის საკითხი დისლექსიკი ბიჭისთვის ადეკვატური სწავლების ვერუზრუნველყოფასთან დაკავშირებით, იმ საფუძველით, რომ ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისი ნორმები ძალაში შევიდა დათქმის ამოქმედების შემდეგ. თუმცა საქმე დაუშვებლად იქნა ცნობილი სხვა საფუძველით.

329 No. 48321/99, განჩინება 23.1.02.

330 ხელშეკრულება დაიდო 1994 წელს და ლატვიამ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის რატიფიცირება 1997 წლის 27 ივნისს მოახდინა.

331 No. 57381/00, განჩინება 23.10.01. იხილეთ ასევე ლიეპაინიეკის ლატვიის წინააღმდეგ (*Liepājnīeks v. Latvia*), No. 37586/06, განჩინება 2.11.10.

332 No. 28915/95, განჩინება 17.1.97.

სამართლიანი დაკმაყოფილება (მუხლი 41)

შესავალი - 8.01

კომპენსაცია მატერიალური და
არამატერიალური ზიანისთვის - 8.07ეროვნული სასამართლოს
გადაწყვეტილებათა აღუსრულებლობა - 8.28

ქონების რესტიტუცია - 8.29

უკანონოდ დაკავებული პირის
გათავისუფლება - 8.33

ხარჯები და დანახარჯები - 8.34

შესავალი

8.01 ევროპული სასამართლოს უმთავრესი იარაღია განაცხადოს, რომ ადგილი ჰქონდა კონვენციის დარღვევას. სასამართლოს მიერ დარღვევის დადგენის შემთხვევაში გადაწყვეტილება შესაძლოა ითვალისწინებდეს „სამართლიანი დაკმაყოფილების“ განსაზღვრას 41-ე³³³ მუხლის საფუძველზე (1998 წლის ნოემბრამდე 50-ე მუხლი), თუკი კომპენსაციის საკითხი მომზადებულია გადაწყვეტილების მისაღებად. გადაწყვეტილებები და მათი აღსრულების საკითხი ვრცლად არის განხილული მე-3 თავში. 41-ე მუხლით დადგენილია:

თუ სასამართლო დაადგენს, რომ დაირღვა კონვენცია და მისი ოქმები, ხოლო შესაბამისი მალალი ხელშეშეკრული მხარის შიდასახელმწიფოებრივი სასამართლო დარღვევის მხოლოდ ნაწილობრივი გამოსწორების შესაძლებლობას იძლევა, საჭიროების შემთხვევაში, სასამართლო დამარაღებულ მხარეს სამართლიან დაკმაყოფილებას მიაკუთვნებს.

8.02 შესაბამისად, სამართლიანი დაკმაყოფილების განსაზღვრა ავტომატურად არ ხდება, არამედ დისკრეციულია³³⁴. შიდასახელმწიფოებრივი საშუალებების ამოწურვის წესი არ ვრცელდება სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნებზე³³⁵. სამართლიანი დაკმაყოფილება 41-ე მუხლის საფუძველზე შეიძლება მოიცავდეს კომპენსაციას მატერიალური და არამატერიალური დანაკარგებისთვის და სამართლებრივ ხარჯებს და დანახარჯებს³³⁶.

8.03 2007 წელს სასამართლომ გამოსცა პრაქტიკული სახელმძღვანელო სამართლიანი დაკმაყოფილების საჩივრებთან დაკავშირებით³³⁷. პრაქტიკულ სახელმძღვანელოში მითითებულია, რომ სასამართლო უფლებამოსილია იხელმძღვანელოს ეროვნული სტანდარტებით (თუმცა ეს მისთვის სავალდებულო არ არის) და სასამართლო, როგორც წესი, გაითვალისწინებს „ადგილობრივ ეკონომიკურ გარემოებებს“³³⁸.

333 იხილეთ, ვრცლად: დ. სკორა და ტ. ეიკე, ადამიანის უფლებებისთვის მიყენებული ზიანი, Sweet and Maxwell, 2001.

334 იხილეთ დე ვილდე, ომსი და ვერსიპი ბელგიის წინააღმდეგ (De Wilde, Ooms & Versyp v. Belgium), Nos. 2832/66; 2835/66; 2899/66, 18.6.71. იხილეთ ასევე პრაქტიკული სახელმძღვანელო: სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნები, 1-2 პარაგრაფები (იხილეთ მე-2 დანართი).

335 იხილეთ, მაგალითად, დე ვილდე, ომსი და ვერსიპი ბელგიის წინააღმდეგ (De Wilde, Ooms & Versyp v. Belgium), Nos. 2832/66; 2835/66; 2899/66, 18.6.71, მე-15 პარა.

336 ეს დამტკიცდა სასამართლოს ადრეული პრეცედენტული სამართლით. იხილეთ, მაგალითად, ნოიმაისტერი ავსტრიის წინააღმდეგ (Neumeister v. Austria), No. 1936/63, 7.5.74.

337 პრაქტიკული სახელმძღვანელო: სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნები (იხილეთ მე-2 დანართი).

338 პრაქტიკული სახელმძღვანელო: სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნები, მე-2 და მე-3 პარაგრაფები.

სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნა წარდგენილი უნდა იქნას საქმის არსებით მხარეზე განმცხადებლის წერილობითი მოსაზრების წარდგენის ვადაში (გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც პალატის თავმჯდომარე სხვაგვარად განსაზღვრავს)³³⁹. კომპენსაციის პოტენციური მოთხოვნების შესახებ ადეკვატური ინფორმაციისა და მტკიცებულების მოპოვების და საქმესთან დაკავშირებული სამართლებრივი ხარჯების დაფიქსირების მნიშვნელოვნება ასევე განხილულია 2.34 და 2.17 პარაგრაფებში ზემოთ.

- 8.04 განმცხადებლებს შეუძლიათ მიუთითონ საბანკო ანგარიშის მონაცემები, რომელზეც სურთ მიკუთვნებული თანხის ჩარიცხვა³⁴⁰. ამჟამად ასანაზღაურებელი თანხა განისაზღვრება ევროში, თუმცა სხვა ვალუტაში ანაზღაურებაც ხდებოდა³⁴¹. როგორც წესი, ნებისმიერი მიკუთვნებული თანხის ანაზღაურების ვადაა სამი თვე გადაწყვეტილების საბოლოო ძალაში შესვლის მომენტიდან³⁴². გადახდის დარღვევის შემთხვევაში განისაზღვრება სარგებლის გადახდა – როგორც წესი, განისაზღვრება ევროპის ცენტრალური ბანკის ზღვრული სასესხო განაკვეთის მიხედვით, რასაც დაემატება სამი პროცენტი³⁴³.
- 8.05 სასამართლო თითქმის ყოველთვის მსჯელობს სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნაზე საქმის არსებით გადაწყვეტილებაში, მაგრამ გამონაკლისის სახით მან შეიძლება მიიღოს ძირითადი გადაწყვეტილება საქმის არსებით მხარეზე და 41-ე მუხლით გათვალისწინებული საკითხი გადადოს მომდევნო გადაწყვეტილებისთვის.
- 8.06 სამართლიანი დაკმაყოფილება კომპენსაციის სახით განხილულია 8.07 პარაგრაფში ქვემოთ. სასამართლოს სხვა გავრცელებული საშუალებები, როგორიცაა ქონების დაბრუნება და უკანონოდ გათავისუფლებული პირის გათავისუფლების ბრძანება განხილულია 8.29 და 8.33 პარაგრაფებში ქვემოთ.

კომპენსაცია მატერიალური და არამატერიალური ზიანისთვის

- 8.07 ზიანის ანაზღაურების მიღებაში წარმატების მისაღწევად განმცხადებელმა უნდა დაამტკიცოს ნათელი მიზეზობრივი კავშირი ან დააკავშიროს დარღვევა და მოთხოვნილი დანაკარგები. სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნების პრაქტიკულ სახელმძღვანელოში მითითებულია:

გაცხადებულ ზიანსა და სავარაუდო დარღვევას შორის უნდა დადგინდეს ნათელი მიზეზობრივი კავშირი. სასამართლო არ დაკმაყოფილებს სავარაუდო დარღვევასა და ზიანს შორის სუსტი კავშირით და არც იმაზე სპეკულაციით, თუ რა შეიძლება ყოფილიყო. ანაზღაურება არ განისაზღვრება იმ ზიანისთვის, რომელიც გამოწვეული იყო იმ მოვლენებით ან მდგომარეობით, რომელიც არ წარმოადგენდა კონვენციის დარღვევას, ან ზიანისთვის, რომელიც დაკავშირებულია სამართალწარმოების თავდაპირველ ეტაპზე დაუშვებლად ცნობილ საჩივრებთან³⁴⁴.

- 8.08 მაგალითად, საქმეზე აქოჩი თურქეთის წინააღმდეგ (Akkoç v. Turkey)³⁴⁵, რომელიც

339 [სასამართლოს რეგლამენტის] 60(2) მუხლი და პრაქტიკული სახელმძღვანელო: სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნები, მე-5 პარ.

340 პრაქტიკული სახელმძღვანელო: სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნები, 22-ე პარ.

341 პრაქტიკული სახელმძღვანელო: სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნები, 24-ე პარ.

342 გარემოებები, რომლის არსებობისას გადაწყვეტილება საბოლოო ძალაში შედის და სავალდებულო ხდება, ვრცელად განხილულია მე-3 თავში. მაგალითად, პალატის გადაწყვეტილების დიდი პალატისთვის გადაცემის მოთხოვნას (43-ე მუხლის საფუძველზე) პროცესის გაჭიანურების ეფექტი ექნება.

343 პრაქტიკული სახელმძღვანელო: სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნები, 25-ე პარ. იხილეთ, მაგალითად, Krone Verlag GmbH & Co KG ავსტრიის წინააღმდეგ (Krone Verlag GmbH & Co KG v. Austria), No. 39069/97, 11.12.03, 48-ე პარ.

344 პრაქტიკული სახელმძღვანელო: სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნები, მე-7 და მე-8 პარაგრაფები.

345 Nos. 22947/93 და 22948/93, 10.10.00. იხილეთ ასევე, მაგალითად, ჩაქიჩი თურქეთის წინააღმდეგ (Çağıcı v. Turkey), No. 23657/94, 8.7.99, 127-ე პარ.

ეხებოდა განმცხადებლის მეუღლის მკვლელობას, სახელმწიფო ორგანოების მიმართ დადგინდა, რომ ისინი პასუხისმგებელი იყვნენ კონვენციის მე-2 მუხლთან მიმართებით, რადგანაც ვერ დაიცვეს მისი სიცოცხლე. შესაბამისად, სახზე იყო მიზეზობრივი კავშირი მე-2 მუხლის დარღვევასა და ქვრივისა და ბავშვების მიერ მარჩენალის დაკარგვას შორის³⁴⁶. თუმცა, ბევრ საქმეზე განმცხადებელმა ვერ შეასრულა მიზეზობრივი კავშირის ეს ტესტი. მაგალითად, საქმეზე Tele 1 Privatfernsehgesellschaft MBH ავსტრიის წინააღმდეგ (Tele 1 Privatfernsehgesellschaft MBH v. Austria)³⁴⁷ განმცხადებელი ითხოვდა მატერიალური ზიანის ანაზღაურებას იმ ვარაუდზე დაყრდნობით, რომ განმცხადებელი შეძლებდა სატელევიზიო მაუწყებლობის ლიცენზიის მოპოვებას, თუ ავსტრიელი კანონმდებელი მე-10 მუხლს დაიცავდა. თუმცა ეს მიჩნეულ იქნა მეტად სპეკულაციურად და ზიანის ანაზღაურება არ განისაზღვრა. მსგავსად ამისა, არ დადგინდა მიზეზობრივი კავშირი საქმეზე ოლდჰამი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Oldham v. UK)³⁴⁸, სადაც სასამართლომ დაადგინა, რომ ყველა ფინანსური დანაკარგი გამოწვეული იყო განმცხადებლის ციხეში განთავსებით და არა მისი დაპატიმრების კანონიერების გადახედვის დაგვიანებით, რაც კონვენციის მე-5 მუხლის დარღვევის დადგენის საფუძველს წარმოადგენდა. სასამართლომ ასევე დაადგინა, რომ განმცხადებლის ფიზიკური და ფსიქიკური მდგომარეობის გაუარესება არ იყო განპირობებული დაგვიანებით. მიუხედავად ამისა, სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებელმა „განიცადა ფრუსტრაცია, გაურკვევლობა და მღელვარება“ და მისთვის 1000 ფუნტი სტერლინგი განსაზღვრა.

8.09 ზოგადად, ზიანის ანაზღაურება ევროპის საბჭოს წევრი ქვეყნების ეროვნული სასამართლოების მიერ განსაზღვრული ზიანის ანაზღაურებაზე შედარებით დაბალია. ეს შესაძლოა იმიტომაც ხდება, რომ სტრასბურგის მთავარი სამუალებია თავად კონვენციის დარღვევის დადგენა. ეს ასევე ასახავს იმ ფაქტს, რომ სასამართლოს ფუნქციაა, როგორც ეს კონვენციის მე-19 მუხლშია ასახული, „მაღალი ხელშეწყვეტილი მხარეების მიერ კონვენციისა და დამატებითი ოქმებით გათვალისწინებული ვალდებულებების დაცვა“. მართლაც, მრავალ საქმეზე სასამართლო არ დააკმაყოფილებს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნას, მიიჩნევს რა, რომ კონვენციის დარღვევის დადგენა „საკმარისი“ სა-მართლიანი დაკმაყოფილებაა³⁴⁹. სამართლიანი დაკმაყოფილების სახით ანაზღაურების განსაზღვრისას სასამართლო ნაკლებად გაითვალისწინებს ეროვნული სასამართლოების მიერ გამოყენებად პრინციპებს ან შეფასების საფუძველებს³⁵⁰. ამჟამად სასამართლოს პრაქტიკაა განსაზღვროს არამატერიალური ზიანის ანაზღაურება გადასახადისგან გათავისუფლების საფუძველზე. მატერიალური ზიანის შემთხვევაში ზიანის ბუნებაზე დამოკიდებული, კომპენსაცია განისაზღვრება გადასახადისგან გათავისუფლებით თუ მის გარეშე.

8.10 ზიანის ანაზღაურების გაანგარიშების კონკრეტული საშუალების (როგორიცაა უკანონო დაკავებისთვის საათობრივი ანაზღაურება) განსაზღვრის ნაცვლად სასამართლო მიმართავს სამართლიანი დაკმაყოფილების შეფასების ზოგად პრინციპებს. გადაწყვეტილების სამართლებრივი შედეგია მოპასუხე სახელმწიფო დაავალდებული, განსაზღვროს ანაზღაურება დამდგარი შედეგისთვის იმგვარად, რომ დარღვევამდე არსებული სიტუაცია შესაძლებლობის ფარგლებში აღდგეს (*restitutio in integrum*).

346 მატერიალური ზიანის სანაცვლოდ განისაზღვრა ანაზღაურება £35,000-ის ოდენობით, რასაც დამატა არამატერიალური ზიანის ანაზღაურება £15,000 განმცხადებლის, როგორც გადარჩენილი მეუღლისთვის და £25,000 არამატერიალური ზიანის სანაცვლოდ პირადად განმცხადებელს.

347 No. 32240/96, 21.9.00, 46-ე პარ.

348 No. 36273/97, 26.9.00.

349 ამ მიდგომის კრიტიკა იხილეთ: მოსამართლე ბონელოს განსხვავებული მოსაზრება საქმეზე აქვილინა მალტის წინააღმდეგ (*Aquilina v. Malta*), No. 25642/94, 29.4.99, სადაც ის ამტკიცებდა, რომ „არაადეკვატური და მიუღებელია, რომ მართლმსაჯულების სასამართლომ უნდა „დააკმაყოფილოს“ ძირითად უფლებათა დარღვევის მსხვერპლი იურიდიული იდიომების უბრალოდ გადაცემით“. იხილეთ, ასევე, ნაწილობრივ განსხვავებული მოსაზრება საქმეზე მარონევი სლოვაკეთის წინააღმდეგ No. 32686/96, 19.4.01.

350 ოსმანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Osman v. UK*), No. 23452/94, 28.2.98, 164-ე პარ.

ხშირად სასამართლო აცხადებს, რომ ანაზღაურება განისაზღვრა „გამართლებულ საფუძვლებზე დაყრდნობით“³⁵¹. შესაბამისად, მრავალ ამგვარ საქმეზე მეტად რთულია, თუ შეუძლებელი არა, იმის განსაზღვრა, თუ როგორ მივიდა სასამართლო ამ ოდენობის ანაზღაურების დადგენამდე.

- 8.11 სასამართლო ხშირად გააკეთებს კომენტარს იმის თაობაზე, რომ დაუშვებელია განმცხადებლის შიდასამართლებრივი სამართალწარმოების შედეგებით სპეკულირება, თუკი კონვენციის დარღვევა არ დადგინდა. ეს ხშირად არის პოზიცია, მაგალითად, საქმეებზე, სადაც სამოქალაქო ან სისხლის სამართალწარმოებისას სამართლიანი სასამართლოს უფლება დაირღვა³⁵². მაგალითად, საქმეზე ფინდლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Findlay v. UK*)³⁵³ განმცხადებლის საჩივარი 440 200 ფუნტი სტერლინგის ოდენობით შემოსავლის დაკარგვის შესახებ, რაც მოჰყვა მის მსჯავრდებას და სასჯელის მისჯას სამხედრო სასამართლოს მიერ, რამაც ნ(1) მუხლი დაარღვია, არ დააკაყოფილა სასამართლომ. ფაქტობრივად, როდესაც მე-6 მუხლის დარღვევა იკვეთება ობიექტური ან სტრუქტურული დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის მხრივ ჩავარდნებიდან გამომდინარე, სასამართლო არ განსაზღვრავს ფულად კომპენსაციას პროცედურული შესაძლებლობების დაკარგვასთან ან ეროვნული წარმოების შედეგად სავარაუდოდ დამდგარ ტანჯვასთან, დანაკარგთან ან ზიანთან მიმართებით³⁵⁴. თუმცა სადავოა, რომ ამგვარი სპეკულაციები არ არის აუცილებელი და რომ პროცედურული დარღვევის დადგენა, რომელმაც მე-6 მუხლის დარღვევა გამოიწვია, ამართლებს ფულადი კომპენსაციის გადახდას. საქმეზე კინგსლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Kingsley v. UK*)³⁵⁵, სადაც დიდი პალატის უმრავლესობამ – ათმა მოსამართლემ მიიჩნია, რომ მე-6 მუხლის დარღვევის დადგენა წარმოადგენდა საკმარის სამართლიან დაკმაყოფილებას, მოსამართლე კასადევალი განსხვავებულ მოსაზრებაში (რომელსაც შეუერთდა მოსამართლე კოვლერი) ამტკიცებდა, რომ „განმცხადებლები უფლებამოსილი არიან იმაზე უფრო მეტზე, ვიდრე მორალური გამარჯვება ან სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამდიდრებაში წვლილის შეტანით კმაყოფილება“. ისინი ამტკიცებდნენ, რომ საპირისპიროდ ამისა, ამგვარ გარემოებებში შესაძლებელი იქნებოდა ანაზღაურების განსაზღვრა „შესაძლებლობის დაკარგვის“ ან გაურკვევლობის, დაძაბულობის, უსუსურობისა და ფრუსტრაციის განცდის გამო, ან რეპუტაციისთვის მიყენებული ზიანისთვის. ასევე შემოთავაზებული იყო, რომ იქ, სადაც სისხლის სამართალწარმოებისას მე-6 მუხლი დაირღვა, *restitutio in integrum* პრინციპი მოითხოვს, რომ ეროვნულ სამართალწარმოებაში უნდა არსებობდეს საქმის სრული გადახედვა³⁵⁶. მართლაც, სასამართლოსთვის სულ უფრო ჩვეული გახდა რეკომენდაციის გაწევა და ზოგ შემთხვევაში მოთხოვნის განსაზღვრა ეროვნული სამართალწარმოების განახლების თაობაზე (იმ ქვეყნებში, სადაც საქმის განხილვის განახლება დასაშვებია)³⁵⁷ (დაწვრილებით იხილეთ 3.49 პარაგრაფი ზემოთ).

- 8.12 სასამართლო ხშირად იმეორებს, რომ ძალიან რთულია მატერიალური მოთხოვნების

351 პრაქტიკული სახელმძღვანელო: სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნები, მე-14 პარ. იხილეთ, მაგალითად, სკოპოლა იტალიის წინააღმდეგ (*Scoppola v. Italy*) (No. 2), No. 10249/03, 17.9.09.

352 იხილეთ, მაგალითად, ჰუდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Hood v. UK*), No. 27267/95, 18.2.99, 86-ე პარ.

353 No. 22107/93, 25.2.97.

354 იხილეთ, მაგალითად, ჰაუსილტი დანიის წინააღმდეგ (*Hauschildt v. Denmark*), No. 10486/83, სერია ა, No. 154, 24.5.89, 58-ე პარ.; ჰოლმი შვედეთის წინააღმდეგ (*Holm v. Sweden*), No. 14191/88, სერია ა, No. 279-A, 25.11.93, 36-ე პარ.; ფინდლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Findlay v. UK*), No. 22107/93, 25.2.97, 88-ე პარ.; კინგსლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Kingsley v. UK*), No. 35605/97, 28.5.02, (2002) 35 EHRR 10, 43-ე პარ.

355 No. 35605/97, 28.5.02. იხილეთ ასევე ნიკოლოვა ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Nikolova v. Bulgaria*), No. 31195/96, 25.3.99.

356 იხილეთ, მაგალითად, მოსამართლე ზუპანიკის ნაწილობრივი დათანხმების მოსაზრება საქმეზე ლუკა იტალიის წინააღმდეგ (*Lucà v. Italy*), No. 33354/96, 27.2.01.

357 იხილეთ მაქსიმოვი აზერბაიჯანის წინააღმდეგ (*Maksimov v. Azerbaijan*), No. 38228/05, 8.10.09 (ოპერატიული დებულება 3).

ოდენობის განსაზღვრა³⁵⁸:

რეპარაციისთვის აუცილებელი თანხის (*restitutio in integrum*) მუსტი გამოთვლა განმცხადებლის მატერიალურ დანაკარგებთან მიმართებით შეიძლება თავიდან იქნეს აცილებული დარღვევიდან მომდინარე ზიანის თანდაყოლილი არაზუსტი ხასიათით.

ასევე აღინიშნა, რომ³⁵⁹:

ანაზღაურება შესაძლოა მაინც განისაზღვროს, მიუხედავად მომავალი დანაკარგების შეფასებაში ჩართული დიდი ოდენობით უცნობებისა, თუმცა რაც უფრო დიდია წყვეტა დროში, მით უფრო გაურკვეველია კავშირი დარღვევასა და ზიანს შორის.

8.13 ეს პრობლემა ილუსტრირებულია საქმეზე *E* და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*E and others v. UK*)³⁶⁰, რომელზეც სასამართლომ მე-3 მუხლის დარღვევა დაადგინა, ბავშვების მიმართ მამინაცვლის მიერ ფიზიკური და სქესობრივი ძალადობის ბრალდებებზე სოციალური მომსახურების დეპარტამენტის უმოქმედობის გამო. განმცხადებელი ითხოვდა დანაკარგების ანაზღაურებას 1977 წლიდან, იმ მომენტიდან, რა დროიდანაც სასამართლომ დაადგინა, რომ სახელმწიფო ორგანოები უმოქმედობდნენ. თუმცა, ვინაიდან ძალადობა ხორციელდებოდა 1977 წლამდე რამდენიმე წლით ადრე, სასამართლომ დაადგინა, რომ შეუძლებელი იყო იმის დადგენა, რა სახის დამატებითი ზიანი დადგა ამ დროიდან. შესაბამისად, სასამართლომ მოახდინა „გლობალური“ შეფასება და სამი განმცხადებლიდან თითოეულისთვის განსაზღვრა 16 000 ევრო, ხოლო მეოთხე განმცხადებლისთვის – 32 000 ევრო.

8.14 არსებითად მნიშვნელოვანია, რომ სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნებს წარადგენს განმცხადებელი. თუკი განმცხადებელი არ წარადგენს ამგვარ მოთხოვნას, სასამართლო თავისი ინიციატივით არ განიხილავს ამგვარი ანაზღაურების დადგენის საკითხს³⁶¹, გარდა განსაკუთრებით საგამონაკლისო შემთხვევებისა³⁶². მატერიალური ზიანის მოთხოვნების გაუმყარებლობამ სარწმუნო დოკუმენტური მტკიცებულებებით, შესაძლოა ასევე განაპირობოს ანაზღაურების მიუკუთვნებლობა (სასამართლოს ჩვეული პრაქტიკა), ან ანაზღაურების შემცირება³⁶³. თუმცა, როდესაც განმცხადებლებს არ შეუძლიათ მტკიცებულებების წარმოდგენა მათგან დამოუკიდებელ მიზეზთა გამო, სასამართლო ითვალისწინებს ამ გარემოებას არამატერიალური ზიანის მოთხოვნასთან მიმართებით გადაწყვეტილების მიღებისას³⁶⁴. შესაბამის საქმეზე ეროვნულ დონეზე ანაზღაურების განსაზღვრა შესაძლოა რელევანტური იყოს, მაგრამ არა გადამწყვეტი³⁶⁵. საქმეზე *Z* და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Z and others v. UK*)³⁶⁶, მომავალი სამედიცინო ხარჯების და შრომის უნარის დაკარგვისთვის ანაზღაურების განსაზღვრისას სასამართლო დაეყრდნო სამედიცინო ცნობებს. საქმეზე, როგორცაა

358 იხილეთ, მაგალითად, იანგი, ჯეიმზი და ვებსტერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Young, James and Webster v. UK*), Nos. 7601/76 და 7807/77, სერია ა, No. 55, 18.10.82, მე-11 პარ.; კარანდია ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Karandja v. Bulgaria*), No. 69180/01, 7.10.10, 76-ე პარ.

359 თანლი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tanli v. Turkey*), No. 26129/95, 10.4.01, 182-ე პარ.

360 No. 33218/96, 26.11.02.

361 იხილეთ, მაგალითად, მური და გორდონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Moore and Gordon v. UK*), Nos. 36529/97 და 37393/97, 29.9.99, 28-ე პარ.; ბირუტისი და სხვები ლიტვის წინააღმდეგ (*Birutis and others v. Lithuania*), Nos. 47698/99 და 48115/99, 28.3.02, 36-8 პარაგრაფები.

362 იხილეთ, მაგალითად, ჩემბერი რუსეთის წინააღმდეგ (*Chember v. Russia*), No. 7188/03, 3.7.08, 77-ე პარ.; X ხორვატიის წინააღმდეგ (*X v. Croatia*), No. 12233/04, 17.7.08, 63-ე პარ.

363 იხილეთ, მაგალითად, ბილგინი თურქეთის წინააღმდეგ (*Bilgin v. Turkey*), No. 23819/94, 16.11.00, 140-ე პარ. (სადაც სასამართლომ მიუთითა „დამოუკიდებელი და დასკვნითი მტკიცებულების“ არარსებობაზე).

364 იხილეთ, მაგალითად, ჰასანი და ჩაუსი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Hasan and Chaush v. Bulgaria*), No. 30985/96, 26.10.00, 118-ე პარ.

365 იხილეთ, მაგალითად, Z და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Z and others v. UK*), No. 29392/95, 10.5.01, 120-ე პარ.; მალჰაუსი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*Malhous v. Czech Republic*), No. 33071/96, 12.7.01, 74-ე პარ.

366 No. 29392/95, 10.5.01.

თანლი თურქეთის წინააღმდეგ (*Tanli v. Turkey*)³⁶⁷ სასამართლო დაეყრდნო რეალურ განაგაროშებებს ნათესავის გარდაცვალების გამო განმცხადებლებისთვის დაკარგული შემოსავლის რეალური ოდენობის განსაზღვრისას (38 754.77 ფუნტი სტერლინგი თანლის საქმეზე). საქმეზე აქდენიზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Akdeniz v. Turkey*)³⁶⁸ 11 ნათესავის გაუჩინარებასთან დაკავშირებით მატერიალური ზიანის სანაცვლოდ ჯამში 380 000 ფუნტ სტერლინგზე მეტის ანაზღაურება განისაზღვრა (და 200 000 ფუნტი სტერლინგი არამატერიალური ზიანის სანაცვლოდ). სასამართლომ არ დააკმაყოფილა მოთხოვნები სადამსჯელო, სამაგალითო ან დამამძიმებელი ზიანისთვის, ამგვარი ანაზღაურების მიღების შესაძლებლობის გამორიცხვის გარეშე³⁶⁹. მიუხედავად ამისა, „გაუჩინარების“ საქმეზე ჩიჩეკი თურქეთის წინააღმდეგ (*Çiçek v. Turkey*)³⁷⁰, სადავო იყო იმის გამორიცხვა, რომ სახელმწიფო ორგანოების ქცევა ზიანისთვის ანაზღაურების განსაზღვრაში დამამძიმებელი ფაქტორი იყო, რადგანაც სასამართლომ გამოკვეთილად აღნიშნა, რომ „სახელმწიფო ორგანოები არ დაეხმარნენ განმცხადებელს მისი ვაჟების ბედის შესახებ სიმართლის გარკვევაში“.

- 8.15 უჩვეულო იყო ის, რომ საქმეზე ანგელოვა ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Anguelova v. Bulgaria*)³⁷¹, რომელიც ეხებოდა 17 წლის ბოშა ბიჭის სიკვდილს პოლიციის ორგანოში პატიმრობისას, სასამართლომ არამატერიალური ზიანი სრულად აანაზღაურა (19 050 ევროს ოდენობით), გაითვალისწინა რა მსგავსი გადაწყვეტილებები საქმეებზე ბულგარეთის წინააღმდეგ.
- 8.16 ერთ-ერთი ყველაზე მაღალი ანაზღაურება ზიანის სანაცვლოდ, რომელიც უკანასკნელ წლებში განისაზღვრა, იყო 500 000 ფრანგული ფრანკი საქმეზე სელმუნი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Selmouni v. France*)³⁷², საფრანგეთის პოლიციის მიერ განმცხადებლის წამებისთვის. საქმეზე ტომასი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Tomasi v. France*)³⁷³ განმცხადებელს, რომელიც პოლიციის იზოლატორში ასევე არასათანადო მოპყრობას დაექვემდებარა, 700 000 ფრანგული ფრანკი მიაკუთვნეს მატერიალური და არამატერიალური დანაკარგებისთვის. საქმეზე ილაშკუ და სხვები რუსეთის და მოლდოვიის წინააღმდეგ (*Ilaşcu and others v. Russia and Moldova*)³⁷⁴, თითოეულ განმცხადებელს განესაზღვრა 180 000 ევროს ოდენობით ანაზღაურება კონვენციის მე-3 და მე-5 მუხლების დარღვევისთვის მატერიალური და არამატერიალური ზიანის სანაცვლოდ. განმცხადებლებს საქმეზე ოიალი თურქეთის წინააღმდეგ (*Oyal v. Turkey*)³⁷⁵ განესაზღვრა ანაზღაურება მატერიალური ზიანის სანაცვლოდ 300 000 ევროს ოდენობით, პირველი განმცხადებლის წარსული სამედიცინო ხარჯების დასაფარად – მას, როდესაც ახალშობილი იყო, საავადმყოფოში სისხლის გადასხმით შესძინეს აივ ვირუსი. გარდა ამისა, სასამართლომ მოპასუხე სახელმწიფოს დაავალა პირველი განმცხადებლისთვის უფასო და სრული სამედიცინო მომსახურების უზრუნველყოფა მთელი ცხოვრების მანძილზე. საქმეზე მიხევეი რუსეთის წინააღმდეგ (*Mikheyev*

367 No. 26129/95, 10.4.01. მართლაც, ზუსტი მეთოდების გამოუყენებლობამ დაკარგული შემოსავლის და მომავალი ხარჯების გამოთვლისას შესაძლოა შეამციროს საბოლოოდ მიკუთვნებული თანხა: მიხევეი რუსეთის წინააღმდეგ (*Mikheyev v. Russia*), No. 77617/01, 26.1.06, 160-1 პარაგრაფები.

368 No. 23954/94, 31.5.01.

369 პრაქტიკული სახელმძღვანელო: სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნები, მე-9 პარ. იხილეთ, მაგალითად, სელჩუკი და ასკერი თურქეთის წინააღმდეგ (*Selçuk and Asker v. Turkey*), Nos. 23184/94 და 23185/94, 24.4.98, 119-ე პარ. და ჰუდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Hood v. UK*), No. 27267/95, 18.2.99, 89-ე პარ.; კეიბლი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Cable and others v. UK*), Nos. 24436/94 და სხვები, 18.2.99; ორპანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orhan v. Turkey*), No. 25656/94, 18.6.02; ვარნავა და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Varna-va and others v. Turkey*), No. 16064/90, 18.9.09, 223-ე პარ.

370 No. 25704/94, 27.2.01, 205-ე პარ.

371 No. 38361/97, 13.6.02.

372 No. 25803/94, 28.7.99.

373 No. 12850/87, სერია ა, No. 241-A, 27.8.92.

374 No. 48787/99, 8.7.04.

375 No. 4864/05, 23.3.10.

v. Russia)³⁷⁶, განმცხადებელს, რომლის მიმართაც დადგინდა, რომ ის პოლიციის იზოლატორში აწამეს, განესაზღვრა 130 000 ევრო მატერიალური ზიანის სანაცვლოდ მისი მძიმე მდგომარეობის, სპეციალიზებული და მუდმივი მკურნალობის საჭიროების და მომავალში სრული შრომისუნარობის გათვალისწინებით (ამასთან, განისაზღვრა 120 000 ევრო არამატერიალური ზიანისთვის). საქმეზე მასლოვა და ნალბანდოვი რუსეთის წინააღმდეგ (Maslova and Nalbandov v. Russia)³⁷⁷ პირველი განმცხადებელი მრავალჯერ გააუპატიურეს პოლიციის ოფიცერებმა და მის მიმართ სხვა ფორმებით არასათანადო მოპყრობა განხორციელდა, მათ შორის, ცემა, მოგუდვა და ელექტროშოკის გამოყენება, რაც წამებას უტოლდებოდა. მისთვის განისაზღვრა 70 000 ევრო არამატერიალური ზიანის სანაცვლოდ. დადგინდა, რომ საქმეზე ირიბარენ პინილოსი ესპანეთის წინააღმდეგ (Iribarren Pinillos v. Spain)³⁷⁸ სახელმწიფო ორგანოებმა ვერ შეასრულეს მე-3 მუხლიდან გამომდინარე მათი პოზიტიური ვალდებულება, ვინაიდან სახეზე იყო შეუსაბამოები განმცხადებლის მძიმე დაზიანებებთან დაკავშირებით გამოძიებისას, რაც მას მიაღწა პაპმლონაში ძალადობრივი შეტაკებებისას პოლიციის მიერ ცრემლსადენი გაზის გამოყენების შედეგად. დადგინდა, რომ მათ ვერ განახორციელეს მისთვის მიყენებული ზიანის სათანადოდ შეფასება. განმცხადებლისთვის განისაზღვრა ანაზღაურება მატერიალური ზიანისთვის 100 000 ევროს ოდენობით (და არამატერიალური ზიანისთვის 40 000 ევრო).

8.17 ანაზღაურების ოდენობის შეფასებისას განმცხადებლის ქცევა შესაძლოა ასევე მნიშვნელოვანი იყოს. ანაზღაურება არ განისაზღვრა საქმეზე მაკკანი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (McCann and others v. UK)³⁷⁹ „იმ ფაქტის გათვალისწინებით, რომ ტერორიზმში ექვმიტანილ სამ პირს, რომლებიც მოკლეს, განზრახული ჰქონდა გიბრალტარში ბომბის დამონტაჟება“. მსგავსად ამისა, საქმეზე მესინა იტალიის წინააღმდეგ (Messina (No. 2) v. Italy)³⁸⁰ განმცხადებელს, რომელსაც დაუდგინდა, რომ მაფიის წევრი და ნარკომოვაჭრე იყო, არ განესაზღვრა რაიმე ანაზღაურება, რის შესახებაც სასამართლომ არ წარმოადგინა დასაბუთება და დაეყრდნო თავის „მანტრას“ დარღვევის დადგენის საკმარის სამართლიან დაკმაყოფილებად მიჩნევის შესახებ. საქმეზე A და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (A and others v. UK)³⁸¹ (2001 წელს შეერთებულ შტატებში ტერორისტული თავდასხმის შემდეგ უცხო ქვეყნის მოქალაქეები დააკავეს საერთაშორისო ტერორიზმში ჩართულობის ეჭვის საფუძველზე) განმცხადებლების მდგომარეობა განსხვავდებოდა მაკკანისგან იმ საფუძველით, რომ არ დადგინდა, რომ რომელიმე განმცხადებელი ჩართული იყო ან სცადა ჩართვა რაიმე ტერორისტულ ძალადობაში. მიუხედავად ამისა, არსებული კონტექსტის გათვალისწინებით, სასამართლომ მნიშვნელოვნად მცირე ანაზღაურება დაადგინა ზიანისთვის, უკანონო დაკავების სხვა საქმეებთან შედარებით.

8.18 მატერიალური ზიანის ანაზღაურება შესაძლოა მოიცავდეს:

- დაკარგულ შემოსავალს (წარსული და მომავალი)³⁸²;
- ცხოვრებისთვის აუცილებელი შემოსავლის მიღების საშუალებების დაკარგვას³⁸³;

376 No. 77617/01, 26.1.06.

377 No. 839/02, 24.1.08.

378 No. 36777/03, 8.1.09.

379 No. 18984/91, სერია ა, No. 324, 27.9.95.

380 No. 25498/94, 28.9.00.

381 No. 3455/05, 19.2.09.

382 იხილეთ, მაგალითად იატრიდისი საბერძნეთის წინააღმდეგ (Iatridis v. Greece), No. 31107/96, 19.10.00; ელჩი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (Elçi and others v. Turkey), Nos. 23145/93 და 25091/94, 13.11.03 (ადვოკატების მიერ შემოსავლის დაკარგვა პატიმრობის პერიოდში, რითაც დაირღვა მე-5 მუხლი); ივანოვა ბულგარეთის წინააღმდეგ (Ivanova v. Bulgaria), No. 52435/99, 12.4.07.

383 ლალემანი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Lallement v. France), No. 46044/99, 12.6.03 (€150,000 განისაზღვრა მატერიალური ზიანის ანაზღაურების სახით განმცხადებლის ფერმის მიწის ნაკვეთის ნაწილის ჩამორთმევის სანაცვლოდ).

- საპენსიო უზრუნველყოფისა და/ან სოციალური შეღავათების დაკარგვას³⁸⁴;
- დაკისრებულ ჯარიმას და გადასახადებს³⁸⁵;
- შეფარდებული კონფისკაციის ოდენობას³⁸⁶ ან ჩამორთმეული თანხის ოდენობას³⁸⁷;
- კომპანიის მოგების დანაკარგს³⁸⁸;
- ანაზღაურებულ ზიანს³⁸⁹;
- ეროვნულ დონეზე გაწეულ ხარჯებს³⁹⁰;
- ეროვნული სასამართლოებისთვის გადახდილ მოსაკრებელს³⁹¹;
- დაკარგულ სამკვიდროს³⁹²;
- სამედიცინო ხარჯებს³⁹³;
- და მიწის ღირებულების დანაკარგს³⁹⁴.

სარგებელის მოთხოვნაც არის შესაძლებელი, როგორც მატერიალური დანაკარგის, იმ მომენტიდან, როდესაც ანაზღაურებადი წარსული მატერიალური დანაკარგი გაჩნდა³⁹⁵.

- 8.19 საქმეზე კამპი და ბოურიმი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Camp and Bourimi v. Netherlands)³⁹⁶ განმცხადებელს მიაკუთვნეს სამკვიდროს ღირებულება ანაზღაურების სახით. მიკუთვნებული ანაზღაურება მატერიალური ზიანისთვის უტოლდებოდა მამის ქონების ღირებულებას, რომელსაც განმცხადებელი მიიღებდა, თუკი მისი ნათესაური კავშირი მამასთან კანონით აღიარებული იქნებოდა. უფრო მეტიც, ოდენობა განისაზღვრა ღირებულებით, რომელიც მემკვიდრეებისთვის სამკვიდროს განაწილებისას იქნებოდა.
- 8.20 მიწასთან დაკავშირებული დანაკარგების გაანგარიშება შესაძლოა განსაკუთრებით პრობლემური იყოს და სასამართლომ შესაძლოა მოითხოვოს ექსპერტების შეფასება³⁹⁷. საქმე იატრიდის საბერძნეთის წინააღმდეგ (Iatridis v. Greece)³⁹⁸ ეხებოდა მენეჯერისთვის ღია კინოთეატრის ჩამორთმევას, რაზეც დადგინდა 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა. სასამართლომ დაადგინა, რომ ეს ჩარევა „აშკარად“ არღვევდა ეროვნულ კანონმდებლობას, რაც ამართლებდა განმცხადებლისთვის სრული კომპენსაციის

384 იხილეთ, მაგალითად, უილისი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Willis v. UK), No. 36042/97, 11.06.02.

385 იხილეთ, მაგალითად, ლოპეს გომეს დე სილვა პორტუგალიის წინააღმდეგ (Lopes Gomes de Silva v. Portugal), No. 37698/97, 28.9.00.

386 იხილეთ, მაგალითად, გეერინგსი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Geerings v. Netherlands), No. 30810/03, 1.3.07.

387 ისმაილოვი რუსეთის წინააღმდეგ (Ismayilov v. Russia), No. 30352/03, 6.11.08.

388 იხილეთ, მაგალითად, Dacia S.R.L. მოლდოვის წინააღმდეგ (Dacia S.R.L. v. Moldova), No. 3052/04, 19.2.09.

389 იხილეთ, მაგალითად, ლოპეს გომეს დე სილვა პორტუგალიის წინააღმდეგ (Lopes Gomes de Silva v. Portugal), No. 37698/97, 28.9.00; ნიკულა ფინეთის წინააღმდეგ (Nikula v. Finland), No. 31611/96, 21.3.02; ლომბარდო და სხვები მალტის წინააღმდეგ (Lombardo and others v. Malta), No. 7333/06, 24.4.07.

390 იხილეთ, მაგალითად, ლოპეს გომეს დე სილვა პორტუგალიის წინააღმდეგ (Lopes Gomes de Silva v. Portugal), No. 37698/97, 28.9.00; ნიკულა ფინეთის წინააღმდეგ (Nikula v. Finland), No. 31611/96, 21.3.02.

391 იხილეთ, მაგალითად, Krone Verlag GmbH & Co KG ავსტრიის წინააღმდეგ (Krone Verlag GmbH & Co KG v. Austria), No. 34315/96, 26.2.02.

392 იხილეთ, მაგალითად, კამპი და ბოურიმი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Camp and Bourimi v. Netherlands), No. 28369/95, 3.10.00.

393 იხილეთ, მაგალითად, პიტკანენი ფინეთის წინააღმდეგ (Pitkanen v. Finland), No. 30508/96, 9.3.04.

394 იხილეთ, მაგალითად, Gelsomini Sigeri SRL იტალიის წინააღმდეგ (Gelsomini Sigeri SRL v. Italy), No. 63417/00, 18.12.03.

395 ლუსტიგ-პრანი და ბექეტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Lustig-Prean and Beckett v. UK), Nos. 31417/96 და 32377/96, 27.7.00, 28-ე პარ.

396 No. 28369/95, 3.10.00.

397 იხილეთ, მაგალითად, კარბონარა და ვენტურა იტალიის წინააღმდეგ (Carbonara and Ventura v. Italy), No. 24638/94, 11.12.03 (სახელმწიფოს მიერ ჩამორთმეულ სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწასთან დაკავშირებით: მატერიალური ზიანის სანაცვლოდ განისაზღვრა ანაზღაურება €1,385,394.60 ოდენობით, €200,000 არამატერიალური ზიანის სანაცვლოდ და €40,000 ხარჯებისა და დანახარჯებისთვის).

398 No. 31107/96, 19.10.00.

განსაზღვრას, იმ შემოსავლის დანაკარგის დასაფარად, რასაც ის მიიღებდა მიმდინარე იჯარის დასრულებამდე კინოთეატრის ფუნქციონირებით. საქმეზე პიალოპულოსი და ალექსიუ საბერძნეთის წინააღმდეგ (Pialopoulos and Alexiou v. Greece)³⁹⁹ დავის საგანს წარმოადგენდა მიწის ნაკვეთზე მშენებლობის აკრძალვა და მისი ჩამორთმევის მგდელობა, რაც იმას ნიშნავდა, რომ განმცხადებლისთვის შეუძლებელი იყო მიწით სარგებლობა. რაც შეეხება ზიანს, სასამართლომ არ გაითვალისწინა სპეკულაციები იმის შესახებ, რა სარგებელი მიიღებოდა საკუთრებისგან და როგორი იქნებოდა მისი მოგება მომავალში, შესაბამისად, ზიანის ანაზღაურება განისაზღვრა წლიურად მისაღები სარგებლის შესაბამისად, რასაც მიიღებდნენ იმ შემთხვევაში, თუკი ეროვნული სამართალწარმოების შედეგად პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ კომპენსაციის სახით მიკუთვნებული თანხა განთავსდებოდა ბანკში დეპოზიტის სახით. შესაბამისად, განმცხადებლებისთვის განისაზღვრა მატერიალური ზიანის სანაცვლო ანაზღაურება 3 850 000 ევრო და 40 000 ევრო არამატერიალური ზიანის სანაცვლოდ. საქმეზე მალამა საბერძნეთის წინააღმდეგ (Malamma v. Greece)⁴⁰⁰ სასამართლოს წარუდგინეს საჩივარი 1923 წელს მიწის ნაკვეთის ჩამორთმევასთან დაკავშირებით. ეროვნულ დონეზე სამართალწარმოება დაიწყო 1928 წელს და დასრულდა კომპენსაციის გადახდით 1999 წელს. ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა მატერიალური ზიანის ანაზღაურება 487 060 ევროს ოდენობით და არამატერიალური ზიანის სანაცვლოდ 10 000 ევრო. საქმეზე საბერძნეთის ყოფილი მეფე საბერძნეთის წინააღმდეგ (Former King of Greece and others v. Greece)⁴⁰¹ სასამართლომ დაადგინა, რომ ვინაიდან 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევის დადგენის საფუძველი იყო კომპენსაციის არარსებობა და არა მისი ჩამორთმევის თანდაყოლილი უკანონობა, არ არის აუცილებელი, რომ კომპენსაცია ასახავდეს სადავო ქონების სრულ ღირებულებას. საქმეზე ჯეიმსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (James v. UK)⁴⁰², არსებული „საჯარო ინტერესის“ მიზნებთან პარალელების გავლებით, სასამართლომ დაადგინა, რომ სრულ კომპენსაციაზე ნაკლები კომპენსაცია შეიძლება დასაბუთებული იყოს, როდესაც ქონების მითვისება დაკავშირებული იყო „ქვეყნის კონსტიტუციური წყობის ისეთი ფუნდამენტური ცვლილების დასრულებასთან, როგორიცაა მონარქიიდან რესპუბლიკაზე გადასვლა“⁴⁰³. განმცხადებლებისთვის განისაზღვრა მატერიალური ზიანისთვის ანაზღაურება 13 200 000 ევროს ოდენობით (და 500 000 ევრო სამართლებრივი დანახარჯებისთვის). საქმეზე გიზო-გალისეი იტალიის წინააღმდეგ (Guiso-Gallisay v. Italy)⁴⁰⁴ სასამართლომ შეცვალა მიწის ნაკვეთის ჩამორთმევისთვის კომპენსაციის დაანგარიშების მეთოდი – ახალი მეთოდი ეფუძნებოდა ქონებაზე საკუთრების უფლების დაკარგვის მომენტისთვის ქონების საბაზრო ღირებულებას და არა მიწის საბაზრო ღირებულებას, რაც გაიზარდა ადგილობრივი ხელისუფლების მიერ მასზე შენობების განთავსებით.

სასამართლომ აღიარა, რომ სამეწარმეო პირებმა შესაძლოა განიცადონ როგორც მატერიალური⁴⁰⁵, ისე არამატერიალური ზიანი⁴⁰⁶.

8.21 თუკი სასამართლო დაადგენს, რომ ზიანის ანაზღაურება კონვენციის დარღვევისთვის

399 No. 37095/97, 27.02. იხილეთ ასევე, მაგალითად, მოტე დე ნარბონი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Motais de Narbonne v. France), No. 48161/99, 27.5.03 (€3,286,765.70 განისაზღვრა მიწის ჩამორთმევისთვის).

400 No. 43622/98, 18.4.02.

401 No. 25701/94, 28.11.02.

402 No. 8793/79, სერია ა, No. 98, 21.2.86.

403 იხილეთ ასევე, ბრონიოვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (Broniowski v. Poland), No. 31443/96, 22.6.04, 149-ე პარ. („ტოტალიტარული რეჟიმიდან მმართველობის დემოკრატიულ ფორმაზე გადასვლასთან“ მიმართებით).

404 No. 58858/00, 21.10.08 და 22.12.09.

405 Comingersoll SA პორტუგალიის წინააღმდეგ (Comingersoll SA v. Portugal), No. 35382/97, 6.4.00.

406 იხილეთ, მაგალითად, სოვტრანსავტო ჰოლდინგი უკრაინის წინააღმდეგ (Sovtransavto Holding v. Ukraine), No. 48553/99, 2.10.03; Dacia S.R.L. მოლდოვის წინააღმდეგ (Dacia S.R.L. v. Moldova), No. 3052/04, 19.2.09. მაგრამ იხილეთ Krone Verlag GmbH & Co KG ავსტრიის წინააღმდეგ (Krone Verlag GmbH & Co KG v. Austria), No. 34315/96, 26.2.02, სადაც სასამართლომ ლიად დატოვა საკითხი, კორპორაციულ განმცხადებელს შეეძლო თუ არა არამატერიალური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა გაზეთის ტირაჟთან მიმართებით დანაკარგებისა და ჯარიმების გამო.

ადეკვატური კომპენსაცია და თუკი განმცხადებელს აქვს შესაძლებლობა, მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება ეროვნული სასამართლოების მეშვეობით, სასამართლო უფლება-მოხილია, გამოიწველოს სახით არ დაადგინოს მატერიალური ზიანისთვის ანაზღაურება⁴⁰⁷.

არამატერიალური ზიანისთვის ანაზღაურება შეიძლება მოიცავდეს გარკვეულ ელემენტებს შემდეგთან მიმართებით:

- ტკივილი და ტანჯვა⁴⁰⁸;
- განცდა და დარდი⁴⁰⁹, ცხოვრების ჩვეული რიტმის დარღვევა⁴¹⁰;
- ტრავმა⁴¹¹;
- გაურკვევლობა, შფოთვა, სტრესი და უსამართლობის განცდა⁴¹²;
- მღელვარება⁴¹³;
- ფრუსტრაცია⁴¹⁴;
- მოუხერხებლობა⁴¹⁵;
- იზოლაციისა და სასოწარკვეთის განცდა⁴¹⁶;
- შესაძლებლობების დაკარგვა⁴¹⁷;
- რეპუტაციის დაკარგვა⁴¹⁸;
- და ურთიერთობების დაკარგვა⁴¹⁹;

არამატერიალური ზიანის ხარისხის განსაზღვრისას შესაძლოა სასარგებლო იყოს „სათანადო შესადარებლებზე“ დაყრდნობა – სასამართლოს მიერ მსგავსი გარემოებების არსებობისას დადგენილი ანაზღაურება⁴²⁰. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ წარსულში დადგენილი ანაზღაურება შეიძლება შეზღუდული ყოფილიყო განმცხადებლის მიერ მოთხოვნილი თანხით.

8.22 ფატალურ შემთხვევებთან დაკავშირებულ საქმეებზე სასამართლოს შეუძლია გადაწყვიტოს განმცხადებლებისთვის არამატერიალური ზიანის ანაზღაურების განსაზღვრა გარდაცვლილი მემკვიდრეების გამო (თუ ისინი ერთსა და იმავე პირებს არ წარმოადგენენ). მაგალითად, „გაუჩინარების“ საქმეზე თაში თურქეთის წინააღმდეგ (Taş v. Tur-

407 იხილეთ, მაგალითად, კლოთი ბელგიის წინააღმდეგ (Clooth v. Belgium), No. 12718/87, 5.3.98; პაუდინიო იტალიის წინააღმდეგ (Paudicio v. Italy), No. 77606/01, 24.5.07, 59-ე პარ. იხილეთ ასევე სალაჰი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Salah v. Netherlands), No. 8196/02, 6.7.06.

408 იხილეთ, მაგალითად, KA ფინეთის წინააღმდეგ (KA v. Finland), No. 22751/95, 14.1.03, 151-ე პარ.

409 იხილეთ, მაგალითად, ვერნერი პოლონეთის წინააღმდეგ (Werner v. Poland), No. 26760/95, 15.11.01, 53-ე პარ.

410 იხილეთ, მაგალითად, სტილი და მორისი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Steel and Morris v. UK), No. 68416/01, 15.2.05, 109-ე პარ.

411 იხილეთ, მაგალითად, MC ბულგარეთის წინააღმდეგ (MC v. Bulgaria), No. 39272/98, 4.12.03.

412 იხილეთ, მაგალითად, ოლდჰამი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Oldham v. UK), No. 36273/97, 26.9.00; C ფინეთის წინააღმდეგ (C v. Finland), No. 18249/02, 9.5.06.

413 იხილეთ, მაგალითად, პეკი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Peck v. UK), No. 44647/98, 28.1.03.

414 იხილეთ, მაგალითად, RD პოლონეთის წინააღმდეგ (RD v. Poland), Nos. 29692/96 და 34612/97, 18.12.01, 57-ე პარ.; ოლდჰამი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Oldham v. UK), No. 36273/97, 26.9.00.

415 იხილეთ, მაგალითად, სტრეჩი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Stretch v. UK), No. 44277/98, 24.6.03.

416 იხილეთ, მაგალითად, ჯავიტ ან თურქეთის წინააღმდეგ (Djavit An v. Turkey), No. 20652/92, 20.2.03.

417 იხილეთ, მაგალითად, სადაქი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (Sadak and others v. Turkey), Nos. 29900/96, 29901/96, 29902/96, 29903/96, 17.07.01; ეზეჰი და კონნორსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Ezeh and Connors v. UK), Nos. 39665/98, 40086/98, 9.10.03.

418 იხილეთ, მაგალითად, კიპრიანუ კვიპროსის წინააღმდეგ (Kyprianou v. Cyprus), No. 73797/01, 15.12.05.

419 იხილეთ, მაგალითად, კუტზნერი გერმანიის წინააღმდეგ (Kutzner v. Germany), No. 46544/99, 26.02.02.

420 იხილეთ, მაგალითად, A.D. და O.D. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (A.D. and O.D. v. UK), No. 28680/06, 16.3.10, 110-ე პარ.

key)⁴²¹, რომელზეც სასამართლომ დაადგინა მე-2, მე-3 და მე-13 მუხლების დარღვევა, სასამართლომ განსაზღვრა განმცხადებლისთვის (დაზარალებულის მამისთვის) არამატერიალური ზიანის ანაზღაურება 20 000 ფუნტი სტერლინგის ოდენობით, რაც განისაზღვრა მისი ვაჟის მემკვიდრეობისთვის. საქმე ონენი თურქეთის წინააღმდეგ (Önen v. Turkey)⁴²² ეხებოდა განმცხადებლის ძმისა და შშობლების მკვლელობას. სასამართლომ დაადგინა, რომ 41-ე მუხლის საფუძველზე ის უფლებამოსილი იყო, არამატერიალური ზიანისთვის ანაზღაურება განესაზღვრა არა მხოლოდ განმცხადებლისთვის, არამედ ასევე მისი ოჯახის სხვა წევრებისთვისაც, რომლებიც სასამართლოს მიერ დადგენილი დარღვევების შედეგად დაზარალდნენ და რომელთა სახელითაც განმცხადებელმა წარადგინა განაცხადი და მიიღო დაკმაყოფილება.

- 8.23 საქმეზე ონერილდში თურქეთის წინააღმდეგ (Öneryildiz v. Turkey)⁴²³ განმცხადებელს და მის სამ ვაჟს განესაზღვრა ანაზღაურება არამატერიალური ზიანისთვის 135 000 ევროს ოდენობით, მუნიციპალურ ნაგავსაყრელებზე მეთანის აირის აფეთქების შედეგად მათი ოჯახის ცხრა წევრის გარდაცვალების გამო, ამ ინციდენტის შედეგად განცდილი ტანჯვის გათვალისწინებით. საქმეზე მიხევეი რუსეთის წინააღმდეგ (Mikheyev v. Russia)⁴²⁴ განმცხადებელს, რომელიც პოლიციის იზოლატორში აწამეს, განესაზღვრა ანაზღაურება 120 000 ევროს ოდენობით არამატერიალური ზიანისთვის (პლუს, მატერიალური ზიანის სა-ნაცვლოდ 130 000 ევრო). ამ ინციდენტის შედეგად მან მძიმე ფსიქიკური და ფიზიკური ტანჯვა განიცადა. შედეგად მას ჩაუტარდა რამდენიმე მძიმე ოპერაცია ხერხემალზე და დაკარგა გადაადგილების უნარი და შარდ-სასქესო ორგანოების ფუნქცია, არ შეეძლო შრომა და ბავშვის ყოლა. საქმეზე აბუევა და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (Abuyeva and others v. Russia)⁴²⁵ გადაწყვეტილება ეხებოდა 2000 წელს რუსეთის შეიარაღებული ძალების მიერ ჩეჩნეთში სოფელ კატრ-იურტის დაბომბვით გამოწვეულ მთერ რიგ ფატალურ შედეგებს. თავდასხმის შედეგად 24 განმცხადებლის ნათესავები დაიღუპნენ და რამდენიმე განმცხადებელმა მიიღო ჯანმრთელობის დაზიანება. სასამართლომ, ჯამში, არამატერიალური ზიანისთვის 1,72 მილიონი ევროს ოდენობით ანაზღაურება განსაზღვრა.
- 8.24 საქმეზე დიქლე თურქეთის დემოკრატიული პარტიის (DEP) სახელით თურქეთის წინააღმდეგ (Dicle on behalf of the Democratic Party (DEP) of Turkey v. Turkey)⁴²⁶ არამატერიალური ზიანის სანაცვლოდ მაღალი ანაზღაურება განისაზღვრა 200 000 ევროს ოდენობით, თურქეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ დემოკრატიული პარტიის დაშლასთან დაკავშირებით, თურქეთის პოლიტიკურ ცხოვრებაში ამ პარტიის აქტიური მონაწილეობის (დაშლის მომენტისთვის მას პარლამენტში 13 წევრი ჰყავდა) და იმის გათვალისწინებით, რომ ის თურქეთის მოსახლეობის გარკვეული ნაწილისთვის უპირატეს პოლიტიკურ ძალას წარმოადგენდა. შესაბამისად, სასამართლომ აღიარა პარტიის დაშლის შედეგად გამოწვეული გამოკვეთილი ფრუსტრაცია.
- 8.25 საქმეზე L და V ავსტრიის წინააღმდეგ (L and V v. Austria), რომელიც ეხებოდა ჰომოსექსუალური ქცევის დისკრიმინაციულ კრიმინალიზაციას, სასამართლომ განმცხადებელს არამატერიალური ზიანისთვის განუსაზღვრა ანაზღაურება 15 000 ევროს ოდენობით, იმის გათვალისწინებით, რომ⁴²⁷:

სისხლის სამართლის საქმის წარმოება და სასამართლო განხილვა, რომლის

421 No. 24396/94, 14.11.00.

422 No. 22876/93, 14.5.02, 112-ე პარ. იხილეთ ასევე: ერგი თურქეთის წინააღმდეგ (Ergi v. Turkey), No. 23818/94, 28.7.98, 110-ე პარ.; კაია თურქეთის წინააღმდეგ (Kaya v. Turkey), No. 22729/93, 19.2.98, 122-ე პარ.

423 No. 48939/99, 30.11.04.

424 No. 77617/01, 26.1.06.

425 No. 27065/05, 2.12.10. იხილეთ ასევე, მაგალითად, ესმუხამბეტოვი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (Esmukhambetov and others v. Russia), No. 23445/03, 29.3.11 (რუსეთის შეიარაღებული ძალების საპაეო თავდასხმით მიყენებული ზიანის სანაცვლოდ ჯამში განისაზღვრა €1,491,000 ანაზღაურება).

426 No. 25141/94, 10.12.02.

427 Nos. 39392/98 & 39829/98, 9.1.03, მე-60 პარ.

დროსაც განმცხადებლის პირადი ცხოვრების ყველაზე ინტიმური დეტალები საჯარო გახდა, უნდა იქნეს მიჩნეული განმცხადებლების ცხოვრებაში გამორჩეულად დამანგრეველ მოვლენად, რომელსაც ჰქონდა, და ეს არ შეიძლება გამოირიცხოს, განგრძობადი ემოციური და ფსიქოლოგიური გავლენა თითოეულ მათგანზე.

- 8.26 საქმეზე არვანიტაკი-რობოტი და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Arvanitaki-Roboti and others v. Greece*)⁴²⁸ და კაკამუკასი და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Kakamoukas and others v. Greece*)⁴²⁹ დიდ პალატას მოუწოდეს განესაზღვრა ანაზღაურება არამატერიალური ზიანისთვის დიდი რაოდენობით თანამოსარჩელების საქმეზე ეროვნული სამართალწარმოების ხანგრძლივად გაჭიანურების გამო. რამდენიმე მონაწილესთან მიმართებით დადგინდა, რომ მათ აქვთ ტვირთი ანაზღაურებისთვის განსაზღვრული ზიანის დონეზე: „იმ ადამიანთა ჯგუფის წევრობა, რომლებმაც გადაწყვიტეს მიმართონ სასამართლოს ერთსა და იმავე ფაქტობრივ და სამართლებრივ საფუძვლებზე დაყრდნობით, ნიშნავს, რომ როგორც უპირატესობები, ისე უპირატესობების არქონა უნდა იქნას გაზიარებული“.⁴³⁰
- 8.27 სასამართლომ აღნიშნა, რომ ერთობლივი სამართალწარმოების ხარჯები და საფასური, როგორც წესი, ნაკლებია და საქმეების დაჯგუფება შესაძლოა გულისხმობდეს მათ უფრო სწრაფ გადაწყვეტას. თუმცა მან აღიარა, რომ საქმისწარმოების გაერთიანებამ შესაძლოა შექმნას მოლოდინი, რომ სახელმწიფო საქმის განხილვისას იმოქმედებს ყურადღებით და, შესაბამისად, გაუმართლებელმა გაჭიანურებამ შესაძლოა გააუარესოს დამკვიდრებული ცრუშეხედულება. უფრო მეტიც, რაც უფრო მეტად არის წარმოდგენილი თითოეული განმცხადებლის პერსონალური ინტერესები საქმის განხილვისას, მით მეტია დისკომფორტი და გაურკვევლობა ამ საქმესთან მიმართებით. ამ ფაქტორთაგან ზოგის გათვალისწინებამ შესაძლოა გამოიწვიოს ზიანისთვის ანაზღაურების შემცირება, სხვათა შემთხვევაში კი – გაზრდა.

ეროვნული სასამართლოს გადაწყვეტილებათა აღუსრულებლობა

- 8.28 საქმეებზე, რომლებზეც ეხება სახელმწიფოს ვალის შესახებ გადაწყვეტილების (მე-6 მუხლიდან გამომდინარე) აღუსრულებლობას ეროვნული ორგანოების მიერ, სასამართლოს სტანდარტული პრაქტიკაა მატერიალური ზიანის ანაზღაურების მიკუთვნება ეროვნული სასამართლოს მიერ მიკუთვნებული თანხის ოდენობით⁴³¹. თუმცა ამ საკითხთან მიმართებით სასამართლოს უახლესი პრაქტიკა ეროვნული სამართალწარმოების შედეგად სასამართლოს მიერ დადგენილი ვალის მიღების უფლების აღიარება და იმის დადგენა, რომ მოპასუხე სახელმწიფო ვალდებულია სათანადო საშუალებებით უზრუნველყოს ეროვნული სასამართლოების მიერ მიკუთვნებული ზიანის ანაზღაურება (და არა ზიანის ანაზღაურების დადგენა ვალის ოდენობით)⁴³². თუმცა ეს შესაძლოა დამოკიდებული იყოს იმაზე, მოპასუხე, რომლის წინააღმდეგაც უნდა აღსრულდეს გადაწყვეტილება, სახელმწიფოა თუ სახელმწიფოს კონტროლს

428 No. 27278/03, 15.2.08.

429 No. 38311/02, 15.2.08.

430 არვანიტაკი-რობოტი და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Arvanitaki-Roboti and others v. Greece*), No. 27278/03, 15.2.08, 29-ე პარ. იხილეთ ასევე სელაჰატინ ჩეტინკაია და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (*Selahattin Çetinkaya and others v. Turkey*), No. 31504/02, 20.10.09.

431 იხილეთ, მაგალითად, *Ufaj Co. Sh.p.k. ალბანეთის წინააღმდეგ* (*Ufaj Co. Sh.p.k. v. Albania*), No. 54268, 18.11.04, მე-60 პარ.

432 იხილეთ, მაგალითად, *პოზნახირინა რუსეთის წინააღმდეგ* (*Poznakhirina v. Russia*), No. 25964/02, 24.2.05, 33-ე პარ.; *მაკაროვა და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ* (*Makarova and others v. Russia*), No. 7023/03, 24.2.05, 37-ე პარ.; *ფედოტოვი რუსეთის წინააღმდეგ* (*Fedotov v. Russia*), No. 5140, 25.10.05, 101-ე პარ.; *აპოსტოლი საქართველოს წინააღმდეგ* (*Apostol v. Georgia*), No. 40765/02, 28.11.06, 73-ე პარ.; *კარანოვიჩი ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის წინააღმდეგ* (*Karanovic v. Bosnia and Herzegovina*), No. 39462/03, 20.11.07, 30-ე პარ.; *ნიტესკუ რუმინეთის წინააღმდეგ* (*Nițescu v. Romania*), No. 26004/03, 24.3.09, 48-ე პარ.

დაქვემდებარებული პირი, კერძო კომპანიისგან განსხვავებით, რომელსაც შესაძლოა ამ დროისთვის შეეწყვიტა სამეწარმეო საქმიანობა.

ქონების რესტიტუცია

- 8.29 როგორც ზევით აღინიშნა, მტკიცედ დამკვიდრდა, რომ კონვენციის დარღვევის დადგენა სახელმწიფოს აკისრებს სამართლებრივ ვალდებულებებს, შეწყვიტოს ეს დარღვევა და „მის შედეგებზე იმგვარი რეაგირება მოახდინოს, რომ მაქსიმალურად აღადგინოს დარღვევამდე არსებული მდგომარეობა“⁴⁴³.
- 8.30 რეალურად, სახელმწიფო თავისუფალია აირჩიოს გადაწყვეტილების აღსრულების საშუალებები. მაგრამ სახელმწიფო ვალდებულია უზრუნველყოს *restitutio in integrum*, თუკი დარღვევის ბუნება ამის შესაძლებლობას იძლევა. კომპენსაცია გადახდას ექვემდებარება, თუკი – როგორც ეს საქმეთა უმრავლეს შემთხვევაშია – ეროვნული კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს დარღვევების შედეგების სრულ ან ნაწილობრივ ანაზღაურებას. შესაბამისად, ზოგიერთ საქმეზე სასამართლომ სახელმწიფოს მოსთხოვა უკანონოდ და გაუმართლებლად ჩამორთმეული მიწის ნაკვეთის და/ან შენობების დაბრუნება. საქმეზე პაპამიხალოპულოსი და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Papamichalopoulos and others v. Greece*)⁴³⁴ სასამართლომ დაადგინა, რომ ჩამორთმევის უკანონობა გავლენას იქონიებდა სავალდებულო ანაზღაურების განსაზღვრის კრიტერიუმზე, შთაგონებული იყო რა მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს გადაწყვეტილებით საქმეზე შორზოვის ქარხნის საქმე (*Chorzów Factory Case*) (1928 წლის 13 სექტემბრის) და მიუთითა თანმდევრესტიტუციის პრინციპზე. მსგავსი გადაწყვეტილება მიიღეს საქმეზე ბრუმარესკუ რუმინეთის წინააღმდეგ (*Brumarescu v. Romania*)⁴³⁵, რომელიც ეხებოდა ეროვნული სასამართლოს საბოლოო გადაწყვეტილების აღსრულებას. ამგვარი რესტიტუციის შეუსრულებლობასთან მიმართებით სასამართლომ სახელმწიფოს მოსთხოვა ქონების არსებული ღირებულების ზიანის ანაზღაურება (136 000 ევროზე მეტი). საქმე *Dacia S.R.L. მოლდოვის წინააღმდეგ* (*Dacia S.R.L. v. Moldova*)⁴³⁶ ეხებოდა განმცხადებლის კომპანიის სასტუმროს უკანონო ჩამორთმევას 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის და მე-6 მუხლის დარღვევით. 41-ე მუხლის საფუძველზე სასამართლომ დაადგინა, რომ *restitutio in integrum*-ის ყველაზე მისაღები ფორმა იქნებოდა სასტუმროსა და შესაბამისი მიწის ნაკვეთის განმცხადებელი კომპანიისთვის დაბრუნება და კომპანიის დამატებითი დანაკარგების კომპენსაცია. თუკი ეს შეუძლებელი იქნებოდა, სასამართლომ განსაზღვრა სასტუმროს ფულადი ღირებულება, რომელიც სასტუმროს არდაბრუნების შემთხვევაში უნდა გადახდილიყო (7,6 მილიონი ევრო არსებული საბაზრო ღირებულების მიხედვით), იმ თანხების გამოკლებით, რაც განმცხადებელს უკვე გადაუხადეს, უსაფუძვლო გამდიდრების თავიდან ასაცილებლად. მსგავსი გადაწყვეტილება იქნა მიღებული საქმეზე საღინაძე და სხვები საქართველოს წინააღმდეგ (*Saghinadze and others v. Georgia*)⁴³⁷, რომელიც ეხებოდა აფხაზეთიდან დევნილი პირის გამოსახლებას საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საკუთრებაში არსებული კოტეჯიდან, სადაც ის ათი წლის მანძილზე ცხოვრობდა. 41-ე მუხლის საფუძველზე სასამართლომ დაადგინა⁴³⁸:

... ყველაზე შესატყვისი ანაზღაურება იქნება *restitutio in integrum* დევნილთა შესახებ კანონის

433 იხილეთ, მაგალითად, ბრუმარესკუ რუმინეთის წინააღმდეგ (*Brumarescu v. Romania*), No. 28342/95, 23.01.01, მე-19 პარ.; ვასილიუ რუმინეთის წინააღმდეგ (*Vasilii v. Romania*), No. 29407/95, 21.5.02; ოდოსი და სხვები რუმინეთის წინააღმდეგ (*Hodos and others v. Romania*), No. 29968/96, 21.5.02.

434 No. 14556/89, სერია ა, No. 330-B, 31.10.95.

435 No. 28342/95, 23.01.01. იხილეთ ასევე ზვიერჟინსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Zwierzynski v. Poland*), No. 34049/96, 2.7.02; ჰირშჰორნი რუმინეთის წინააღმდეგ (*Hirschhorn v. Romania*), No. 29294/02, 26.7.07.

436 No. 3052/04, 19.2.09.

437 No. 18768/05, 27.5.10.

438 იქვე, 160-ე პარ.

საფუძველზე, რაც ითვალისწინებს კოტეჯის პირველი განმცხადებლის მფლობელობაში დაბრუნებას იმ დრომდე, როდესაც შეიქმნება პირობები მის უსაფრთხოდ და ღირსეულად დასაბრუნებლად აფხაზეთში, საქართველოში მის ჩვეულ საცხოვრებელ ადგილზე. ალტერნატივის სახით, თუკი კოტეჯის დაბრუნება შეუძლებელია, სასამართლო მიიჩნევს, რომ პირველი განმცხადებლის საჩივარი შეიძლება ასევე დაკმაყოფილდეს მისთვის, როგორც იძულებით გადაადგილებული პირისთვის, სხვა სათანადო საცხოვრებლის უზრუნველყოფით ან გონივრული კომპენსაციის გადახდით კოტეჯის გამოყენების უფლების დაკარგვის სანაცვლოდ...

- 8.31 საქმეზე *Bozcaada Kimisis Teodoku Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi* თურქეთის წინააღმდეგ (*Bozcaada Kimisis Teodoku Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi v. Turkey*) (NO. 2)⁴³⁹ სასამართლომ დაადგინა 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა, ვინაიდან სახელმწიფო ორგანოებმა განმცხადებელს, საბერძნეთის მართლმადიდებლური ეკლესიის ფონდს, უარი განუცხადეს 20 წლის მანძილზე მის მფლობელობაში არსებული მიწის ნაკვეთის საკუთრებაში რეგისტრაციაზე. შესაბამისად, სასამართლომ მოითხოვა საკუთრების რეგისტრაცია განმცხადებელი ფონდის სახელზე, ან, ამის შეუძლებლობის შემთხვევაში, მატერიალური ზიანის სანაცვლოდ 100 000 ევროს გადახდა ფონდისთვის.
- 8.32 ეს საქმეები უნდა გაიმიჯნოს იმ საქმეებისგან, სადაც საკუთრება განადგურდა. საქმეებზე იოილერი თურქეთის წინააღმდეგ (*Yöyler v. Turkey*)⁴⁴⁰ და ორჰანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Orhan v. Turkey*)⁴⁴¹, რომლებზეც განმცხადებლების სახლები განზრახ დაანგრია თურქეთის უშიშროების ძალებმა, სასამართლომ უარყო განმცხადებლების მოთხოვნები რესტიტუციაზე, იმ საფუძველზე, რომ ორჰანის საქმეზე რესტიტუცია „პრაქტიკულად შეუძლებელი იყო“. სასამართლოსთვის შესაძლოა ასევე გასაგები იყოს ქონების დაბრუნების ბრძანების აღსრულებასთან დაკავშირებული სირთულეები, ეს მინისტრთა კომიტეტის ამოცანაა. მიუხედავად ამისა, სასამართლომ შესაძლოა კრიტიკა დაიმსახუროს ასეთ საქმეებზე რესტიტუციის პრაქტიკულობის ან სხვა ფორმით შესაძლებლობის ტესტის განუხორციელებლობისთვის, როდესაც ის მოპასუხე სახელმწიფოს წინაშე აყენებს საკითხს და ითხოვს მისგან დასაბუთებას, რატომ იქნება რესტიტუცია შეუძლებელი შენობებთან, თუ არა მიწის ნაკვეთთან, მიმართებით. საქმეზე ბეიელერი იტალიის წინააღმდეგ (*Beyeler v. Italy*)⁴⁴² დავის საგანს წარმოადგენდა ვან გოგის ტილოს „ახალგაზრდა გლეხის პორტრეტის“ ექსპროპრიაცია. აქ სასამართლომ 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა დაადგინა, მაგრამ ასევე დაადგინა, რომ დარღვევის ბუნება არ იძლეოდა მისი დაბრუნების შესაძლებლობას და 1 300 000 ევროს ოდენობით ზიანის ანაზღაურება განსაზღვრა. საქმეზე საბერძნეთის ყოფილი მეფე საბერძნეთის წინააღმდეგ (*Former King of Greece and others v. Greece*)⁴⁴³ სასამართლომ დაადგინა 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა არა სახელმწიფოს მიერ ექსპროპრიაციის საფუძველზე, არამედ კომპენსაციის გადაუხდელობის გამო. შესაბამისად, სასამართლოს მიერ კანონიერი და უკანონო ექსპროპრიაციის გამიჯვნის თვალსაზრისით მიჩნეულ იქნა, რომ სათანადოდ არ იქნა მიჩნეული *restitutio in integrum*-ის შესახებ ბრძანების გაცემა, თუმცა სახელმწიფოს განემარტა, რომ ის თავისუფალი გადაწყვეტოს ქონების ნაწილის ან სრულად დაბრუნება განმცხადებლებისთვის.

უკანონოდ დაკავებული პირის გათავისუფლება

- 8.33 გამონაკლისის სახით, 46-ე და/ან 41-ე მუხლზე დაყრდნობით სასამართლო დაავალებს სახელმწიფოს უკანონოდ დაკავებული პირის გათავისუფლების უზრუნველყოფას. ეს განხილულია ზემოთ 3.42 პარაგრაფში.

439 Nos. 37639/03, 37655/03, 26736/04 და 42670/04, 3.3.09.

440 No. 26973/95, 24.7.03.

441 No. 25656/94, 18.6.02.

442 No. 33202/96, 28.5.02.

443 No. 25701/94, 28.11.02.

ხარჯები და დანახარჯები

- 8.34 სასამართლომ შეიძლება განმცხადებლების სასარგებლოდ განსაზღვროს სამართლებრივი ხარჯებისა და დანახარჯების ანაზღაურება, იმ შემთხვევაში, თუ სახეზეა შემდეგი პირობები:
- (1) რომ ხარჯები რეალურად განხორციელდა; და
 - (2) მათი გაღება აუცილებელი იყო კონვენციის დამრღვევი მოვლენის სანაცვლოდ დაკმაყოფილების მისაღებად⁴⁴⁴; და
 - (3) და ის გონივრულია ოდენობის თვალსაზრისით⁴⁴⁵.
- 8.35 ევროპის სასამართლოს წინაშე სამართალწარმოების ხარჯებთან ერთად წარმატებულმა განმცხადებელმა შესაძლოა სასამართლოს მოსთხოვოს ეროვნული სამართალწარმოებისას გაღებული ხარჯების ანაზღაურება, რომლებიც მიმართული იყო დარღვევის თავიდან ასაცილებლად ან კონვენციის დარღვევის სანაცვლო დაკმაყოფილების მიღებაზე⁴⁴⁶, მიუხედავად იმისა, ეს ანაზღაურებადია თუ არა ეროვნულ დონეზე⁴⁴⁷. საქმეზე პაპონი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Papon v. France)⁴⁴⁸ კონვენციის ერთადერთი დარღვევა ეხებოდა ეროვნულ დონეზე კასაციის სამართალწარმოებას და, შესაბამისად, სასამართლომ უარი განაცხადა განმცხადებლის მიერ გამოძიებისა და ეროვნულ დონეზე სამართალწარმოებისას გაწეული სამართლებრივი ხარჯების ანაზღაურებაზე. საქმეზე პეკი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Peck v. UK)⁴⁴⁹ განმცხადებლისთვის განისაზღვრა სამართლებრივი ხარჯების ანაზღაურება, მათ შორის, ეროვნულ დონეზე სხვადასხვა მდიდრობის მქონე საზოგადოების წინაშე საჩივრების წარდგენისას გაწეული ხარჯების, იმ საფუძველით, რომ ამგვარი ორგანოები წარმოადგენენ გაერთიანებულ სამეფოში პირადი ცხოვრების დაცვის სამართლებრივი რეჟიმის ნაწილს.
- 8.36 ეროვნულ დონეზე ანაზღაურების ტარიფი შესაძლოა რელევანტური იყოს, მაგრამ არა სავალდებულო სასამართლოსთვის⁴⁵⁰. რეალურად გაღებული ხარჯებისა და დანახარჯების მაქსიმალური ოდენობის მიღებისთვის აუცილებელია სასამართლოს წარედგინოს გაწეული ხარჯების დამადასტურებელი დოკუმენტაცია, ნამუშევარი საათების⁴⁵¹, საათობრივი ტარიფის⁴⁵² და ყველა სახის დანახარჯების დეტალები (იხილეთ ასევე მე-2 და მე-3 თავები)⁴⁵³. თუმცა არ არსებობს „ხარჯების დამადასტურებელი ქვითრის“ რაიმე დადგენილი ფორმა. შესაძლებლობისამებრ, სასამართლოს უნდა

444 იხილეთ, მაგალითად, ნილსენი და იონსენი ნორვეგიის წინააღმდეგ (Nilsen and Johnsen v. Norway), No. 23118/93, 25.11.99, 62-ე პარ.

445 პრაქტიკული სახელმძღვანელო: სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნები, 18-20 პარაგრაფები.

446 პრაქტიკული სახელმძღვანელო: სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნები, მე-16 პარ. იხილეთ, მაგალითად, ლუსტიგ-პრინი და ბეკეტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Lustig-Prean and Beckett v. UK), Nos. 31417/96 და 32377/96, 25.7.00, 30-3 პარაგრაფები; კინგსლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Kingsley v. UK), No. 35605/97, 28.5.02, 50-ე მუხლი; უილსონი, NUIJ და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Wilson, NUIJ and others v. UK), Nos. 30668/96, 30671/96 და 30678/96, 2.7.02, 67-ე პარ.; რომე გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Roche v. UK), No. 32555/96, 19.10.05, 183-ე პარ.

447 იხილეთ, მაგალითად, ლოკომოტივის ინჟინრებისა და მეხანძრეების ასოცირებული საზოგადოება (ASLEF) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen (ASLEF) v. UK), No. 11002/05, 27.2.07, 59-ე პარ.

448 No. 54210/00, 25.7.02, 115-ე პარ.

449 No. 44647/98, 28.1.03, 128-ე პარ.

450 იხილეთ, ასევე, ადამი რუმინეთის წინააღმდეგ (Adam v. Romania), No. 45890/05, 3.11.09, რომელზეც სასამართლომ არ დააკმაყოფილა ხარჯების მოთხოვნა, სასამართლოს მიერ მიკუთვნებული ზიანის ანაზღაურების პროცენტის (20 პროცენტის) სახით.

451 იხილეთ, მაგალითად, იაზარი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (Yazar and others v. Turkey), Nos. 22723-5/93, 9.4.02, 79-ე პარ.

452 იხილეთ, მაგალითად, C ფინეთის წინააღმდეგ (C v. Finland), No. 18249/02, 9.5.06, 74-ე პარ.

453 პრაქტიკული სახელმძღვანელო: სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნები, 21-ე პარ.

წარედგინოს გაწეული დანახარჯების დამადასტურებელი ინვოისების ასლები (იხილეთ ასევე [სასამართლოს რეგლამენტის] 60.2 მუხლი). უნდა აღინიშნოს, რომ სასამართლო ძალიან იშვიათად აკმაყოფილებს სრულად განმცხადებლის წარმომადგენლების მოთხოვნას ხარჯებისა და დანახარჯების ანაზღაურებაზე, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუკი მოპასუხე სახელმწიფო სადავოს ხდის მოთხოვნილ თანხას. მრავალ საქმეზე სასამართლოს მიერ მიკუთვნებული ანაზღაურება მოთხოვნილ თანხაზე ბევრად ნაკლებია. რამდენიმე ადვოკატისთვის გადახდილი თანხა შესაძლოა ანაზღაურებადი იყოს⁴⁵⁴, მაგრამ არა იმ შემთხვევაში, თუ სასამართლო მიიჩნევს, რომ სამუშაოს შესრულებისას ადგილი ჰქონდა გადაფარვას⁴⁵⁵. სასამართლომ შესაძლოა ასევე შეამციროს ხარჯები, თუ ერთ საქმეზე რამდენიმე განმცხადებელი აყენებს ერთსა და იმავე საკითხს. ამის საფუძველია საქმეთა ერთგვაროვნება და „განმცხადებლების წარმომადგენლებს შორის ეფექტიანი კოორდინაციის“ საჭიროება⁴⁵⁶.

- 8.37 ხარჯები გაწეულად არ ჩაითვლება, თუ წარმომადგენლები მოქმედებდნენ უფასოდ და, შესაბამისად, ხარჯის მოთხოვნა ვერ მოხდება 41-ე მუხლის საფუძველზე. სასამართლომ შეიძლება ასევე განიხილოს, ეროვნულ დონეზე უფასო იურიდიული დახმარება გაეწია თუ არა განმცხადებელს სტრასბურგის სასამართლოს წინაშე გაწეული ხარჯების დასაფარად⁴⁵⁷.
- 8.38 თუკი განმცხადებელი არ იყო წარმატებული თავის საქმეზე კონვენციის დარღვევის დადგენისას, ეს შესაძლოა იყოს სასამართლოს წინაშე გაწეული ხარჯების შემცირების ფაქტორი⁴⁵⁸.
- 8.39 როდესაც განაცხადი გამოირიცხება განსახილველ საქმეთა ნუსხიდან 37-ე მუხლის საფუძველზე, სასამართლოს გააჩნია დისკრეცია განსაზღვროს ხარჯების ანაზღაურება განმცხადებლის სასარგებლოდ ([სასამართლოს რეგლამენტის] 43.4 მუხლის საფუძველზე), როგორც ეს დიდმა პალატამ გადაწყვიტა საქმეზე პისანო იტალიის წინააღმდეგ (*Pisano v. Italy*)⁴⁵⁹. ანაზღაურება განისაზღვრება არსებითად 41-ე მუხლით დადგენილი პრინციპების ანალოგიური პრინციპების საფუძველზე⁴⁶⁰. განმცხადებლებმა შეიძლება მიუთითონ საბანკო ანგარიში, რომელზეც მათ სურთ ანაზღაურების გადახდა⁴⁶¹.
- 8.40 ხარჯების ანაზღაურება შესაძლოა ითვალისწინებდეს ან არ ითვალისწინებდეს დღგ-ს და სასამართლოს მიერ მანამდე გადახდილი ნებისმიერი თანხები, როგორიცაა უფასო იურიდიული დახმარება, გამოიქვეთება⁴⁶². სასამართლომ დაამკვიდრა შემდეგი პრაქტიკა – ხარჯებისა და დანახარჯების ანაზღაურების სახით გადასახდელ თანხას უნდა გამოაკლდეს განმცხადებლის მიერ გადასახდელი ყველა გადასახადი. კონვენციაში არ არის რაიმე დებულება, რომლის საფუძველზეც შესაძლებელია წარუმატებელი განმცხადებლისთვის ხარჯების ანაზღაურების დადგენა.

454 იხილეთ, მაგალითად, ტუსიაკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Tysiąc v. Poland*), No. 5410/03, 20.3.07, 160-ე პარ.

455 იხილეთ, მაგალითად, როშე გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Roche v. UK*), No. 32555/96, 19.10.05, 184-ე პარ.

456 IJL, GMR და AKP გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*IJL, GMR and AKP v. UK*), Nos. 29522/95, 30056/96 და 30574/96, 25.9.01, მე-19 პარ.

457 იხილეთ გეერინგსი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Geerings v. Netherlands*), No. 30810/03, 14.2.08.

458 იხილეთ, მაგალითად, IJL, GMR AKP გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*IJL, GMR and AKP v. UK*), Nos. 29522/95, 30056/95 და 30574/96, 19.9.00, 151-ე პარ.

459 No. 3673/97, 24.10.02 (მოქმედებს [სასამართლოს რეგლამენტის] ყოფილი 44-ე მუხლი).

460 იხილეთ El Majjaoui & Stichting Toubia Moskee ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*El Majjaoui & Stichting Toubia Moskee v. Netherlands*), No. 25525/03, 20.12.07, 39-ე პარ.

461 პრაქტიკული სახელმძღვანელო: სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნები, 22-ე პარ.

462 პრაქტიკული სახელმძღვანელო: სამართლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნები, 18-ე პარ.

ინფორმაციის წყაროები ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასთან მიმართებით

ვებგვერდები და ონლაინ წყაროები –	9.01	სფეროში ინსტიტუციური შესაძლებლობების გაძლიერების დეპარტამენტის ვებგვერდი	9.12
ევროპის საბჭოს ვებგვერდები	9.01		
ევროპული სასამართლოს ვებგვერდი	9.02	მართლმსაჯულების ეფექტიანობის ევროპული კომისიის (CEPEJ) ვებგვერდი	9.13
მინისტრთა კომიტეტის ვებგვერდი	9.09	ვენეციის კომისიის ვებგვერდი	9.14
ადამიანის უფლებათა კომისიის ვებგვერდი	9.10		
ადამიანის უფლებათა და სამართლებრივ საკითხთა გენერალური დირექტორატის ვებგვერდი	9.11	სამართლებრივი ანგარიშები	9.15
სამართლებრივ და ადამიანის უფლებათა		ევროპის საბჭოს გამოცემები	9.21
		ჟურნალები	9.22
		შერჩეული ბიბლიოგრაფია	9.23

ვებგვერდები და ონლაინ წყაროები

ევროპის საბჭოს ვებგვერდები

- 9.01 ამ ვებგვერდზე (<<http://www.coe.int>>) განთავსებულია საერთაშორისო ხელშეკრულებათა ტექსტები, ხელმოწერებისა და რატიფიკაციის ცხრილი, ევროპის საბჭოს ისტორია და საქმიანობის შესახებ ინფორმაცია, გამოცემები და პრესრელიზები. ეს არის ასევე ევროპის საბჭოს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა ვებგვერდი <<http://conventions.coe.int>>.

ევროპული სასამართლოს ვებგვერდი

- 9.02 ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები სასამართლოს ვებგვერდზე (<<http://www.echr.coe.int>>) თავსდება მათი მიღების დღესვე. სასამართლო რეგულარულად აქვეყნებს პრესრელიზებს დანიშნული სასამართლო განხილვების და გადაწყვეტილებების დეტალებით, გადაწყვეტილებათა მოკლე შეჯამებებს მნიშვნელოვანი საქმეების მიმდინარეობის შესახებ და სტატისტიკას. საქმეთა დასაშვებობის შესახებ განჩინებებიც ქვეყნდება ვებგვერდზე, მაგრამ ხშირად დაგვიანებით. სასამართლო განხილვის ვიდეოტრანსლაცია ხელმისაწვდომია სასამართლო განხილვის დღეს 14.30 საათიდან.
- 9.03 სასამართლოს ვებგვერდზე განთავსებულია საძიებო სისტემა HUDOC (<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>), რომელშიც განთავსებულია სასამართლოს გადაწყვეტილებები, დასაშვებობის განჩინებები, მინისტრთა კომიტეტის რეზოლუციები და ევროპული კომისიის ანგარიშები 31-ე მუხლზე. ეს არის საკმაოდ დახვეწილი სისტემა, რომელიც საშუალებას იძლევა ძებნა მოხდეს, მაგალითად, მოპასუხე სახელ-მწიფოს, სახელწოდების, თარიღისა და ტექსტის მიხედვით. ინფორმაცია კომუნიკაციის ეტაპზე არსებული საქმეების (სასამართლოს „ფაქტების გაცხადება“ და „მხარეებისთვის დასმული კითხვები“) ასევე ხელმისაწვდომია HUDOC-ის სისტემის მეშვეობით: <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-cc-en>>.

- 9.04 ევროპული კონვენცია, სასამართლოს რეგლამენტი და პრაქტიკული სახელმძღვანელოები განთავსებულია შემდეგ მისამართზე: <<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Basic+Texts/The+Convention+and+additional+protocols/The+European+Convention+on+Human+Rights/>>.
- 9.05 ევროპული სასამართლოს გვერდი მოიცავს ინფორმაციას სასამართლოს შემადგენლობის შესახებ, პრეცედენტული სამართლის საინფორმაციო შეტყობინებებს, საქმიანობის წლიურ ანგარიშებს და საქმიანობის ყოველწლიურ კვლევებს. ასევე განთავსებულია მოკლე შეტყობინებები პროცედურის შესახებ და განაცხადის ფორმა, რომლის ჩამოტვირთვაც შესაძლებელია (სხვადასხვა ენაზე) შემდეგი მისამართიდან: <<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Applicants/Apply+to+the+Court/Application+pack/>>.
- 9.06 ასევე არსებობს ვებგვერდი ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებათა აღსრულების შესახებ, რომელზეც განთავსებულია ინფორმაცია პროცესის შესახებ და დოკუმენტაცია: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/default_en.asp?>
- 9.07 ის ასევე მოიცავს მონაცემთა ბაზას საქმეთა აღსრულების მიმდინარეობის შესახებ (ჩამონათვალი მოცემულია ქვეყნების მიხედვით): <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Reports/Current_en.asp>.
- 9.08 მიმდინარე საქმეთა საძიებელი: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Reports/Default_en.asp>.

მინისტრთა კომიტეტის ვებგვერდი

- 9.09 ამ ვებგვერდზე (<http://www.coe.int/T/CM/home_en.asp>) განთავსებულია მინისტრთა კომიტეტის დოკუმენტები (მათ შორის, რეკომენდაციები, რეზოლუციები, საერთაშორისო ხელშეკრულებები და დეკლარაციები): <http://www.coe.int/T/CM/documentindex_en.asp>.

ადამიანის უფლებათა კომისიის ვებგვერდი

- 9.10 ამ ვებგვერდზე (<http://www.coe.int/t/commissioner/default_en.asp>) იხილავთ კომისიის წლიურ ანგარიშებს, მოკლე მიმოხილვებს, რეკომენდაციებს, მოსაზრებებსა და მესამე პირთა ჩანარებს.

ადამიანის უფლებათა და სამართლებრივ საკითხთა გენერალური დირექტორატის ვებგვერდი

- 9.11 ამ ვებგვერდზე (<http://www.coe.int/t/dghl/welcome_en.asp>) განთავსებულია ინფორმაცია სტანდარტული პირობების, თანამშრომლობისა და მონიტორინგის შესახებ.

სამართლებრივ და ადამიანის უფლებათა სფეროში ინსტიტუციური შესაძლებლობების გაძლიერების დეპარტამენტის ვებგვერდი

- 9.12 ამ ვებგვერდით (<http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/capacitybuilding/default_en.asp?>) უზრუნველყოფილია წვდომა გამოცემებზე და მოცემულია ინფორმაცია სემინარების, კონფერენციებისა და ტრენინგების შესახებ.

მართლმსაჯულების ეფექტიანობის ევროპული კომისიის (CEPEJ) ვებგვერდი

- 9.13 მართლმსაჯულების ეფექტიანობის ევროპული კომისიის ვებგვერდია: <http://www.coe.int/T/dghl/cooperation/cepej/default_en.asp>.

ვენეციის კომისიის ვებგვერდი

- 9.14 ევროპული კომისია დემოკრატიისთვის კანონიერების გზით (ვენეციის კომისია): <http://www.venice.coe.int/site/main/presentation_E.asp?MenuL=E>.

სამართლებრივი ანგარიშები

- 9.15 1996 წლიდან ევროპული კონვენციის სამართლის ოფიციალური ანგარიშები გადაწყვეტილებებისა და განჩინებების ანგარიშების (RJD) სახელწოდებით ქვეყნდება ინგლისურ და ფრანგულ ენებზე (Carl Heymanns Verlag KG). მაგალითად:
- ჯონ მიური გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (John Murray v. the United Kingdom), გადაწყვეტილებებისა და განჩინებების ანგარიშები, 1996- I
- 9.16 1996 წლამდე ოფიციალური სამართლებრივი ანგარიშები სერია ა-ს ანგარიშების სახით გამოიცემოდა (Carl Heymanns Verlag KG). სერია ა-ს ანგარიშები მოიცავდა შერჩეულ განცხადებს და სხვა დოკუმენტებს. მაგალითად:
- მაკკანი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (McCann and others v. the United Kingdom) (1995) სერია A, No. 324
- 9.17 1974 წლიდან 1995 წლამდე ევროპული კომისიის რჩეული გადაწყვეტილებები ქვეყნდებოდა გადაწყვეტილებებისა და ანგარიშების სერიაში. მაგალითად:
- D საფრანგეთის წინააღმდეგ (D v. France) (1983) 23 DR 199
- 9.18 ადამიანის უფლებათა ევროპული ანგარიშების (EHRR) სერიები მოიცავს სასამართლოს რჩეულ გადაწყვეტილებებს, ასევე კომისიის გადაწყვეტილებებს (Sweet & Maxwell). პირველი ორი ტომი (1979 და 1980 წლების) ფარავს ევროპული სასამართლოს მთელ პრეცედენტულ სამართალს დღიდან დაფუძნებისა. მაგალითად:
- სმიტი და გრედი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Smith and Grady v. United Kingdom) (2000) 29 EHRR 493
- 9.19 ადამიანის უფლებათა ევროპული ანგარიშები ასევე მოიცავს შეჯამებებს, ამონარიდებს და დასაშვებობის შესახებ განჩინებებს. 1993 წლიდან მასში იყო კომისიის გადაწყვეტილებების (CD) ცალკე განყოფილება. მაგალითად:
- ფოლერიტი გერმანიის წინააღმდეგ (Vollert v. Germany) (1996) 22 EHRR CD 129
- 9.20 სხვა ანგარიშები ქვეყნდებოდა გადაწყვეტილებათა ნაკრებში (CD) 1955-1974, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის წლის წიგნში (YB) და სტრასბურგის პრეცედენტული სამართლის დაიჯესტში (Digest). ბატერვორთის ადამიანის უფლებათა საქმეები (Butterworths Human Rights Cases) ასევე მოიცავს ევროპული სასამართლოს რჩეულ გადაწყვეტილებებს. მაგ.:
- სურექი თურქეთის წინააღმდეგ (Süreker v. Turkey) (2000) 7 BHRC 339

ევროპის საბჭოს გამოცემები

- 9.21 ევროპის საბჭო რეგულარულად აქვეყნებს შემდეგს:
- ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს წლიური ანგარიში (2001 წლიდან)
- საინფორმაციო შეტყობინებები პრეცედენტული სამართლის შესახებ (ყოველთვიურად) – საქმეთა მოკლე შეჯამებები და სტატისტიკა.
- HUDOC-ის DVD
- ადამიანის უფლებათა საინფორმაციო ბიულეტენი (1978 წლიდან – სამი გამოცემა წლიურად) – ევროპის საბჭოში ადამიანის უფლებათა აქტივობების შესახებ უახლესი ინფორმაცია, მათ შორის, საქმეების შესახებ.

ადამიანის უფლებათა სახელმძღვანელოები – პრაქტიკული სახელმძღვანელოების სერიები (ამჟამად სახელმძღვანელოები მოიცავს მე-2, მე-3, მე-5, მე-6, მე-8, მე-9, მე-10 მუხლებს, 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლ მუხლს და პოზიტიურ ვალდებულებებს), რომლებიც შეგიძლიათ უფასოდ ჩამოტვირთოთ შემდეგი მისამართიდან: (<http://www.coe.int/t/dghl/publications/hrhandbooks/index_handbooks_en.asp>).

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის წლის გამოცემა

ჟურნალები

9.22 ზოგიერთი რეკომენდებული ჟურნალი:

ადამიანის უფლებათა ევროპული სამართლის მიმოხილვა (Sweet & Maxwell)

ადამიანის უფლებათა სამართლის ჟურნალი (N P Engel Verlag)

ადამიანის უფლებათა სამართლის მიმოხილვა (Oxford University Press)

ადამიანის უფლებათა კვარტალური გამოცემა (John Hopkins University Press)

ადამიანის უფლებათა ჟურნალი (Routledge)

ადამიანის უფლებათა პრაქტიკის ჟურნალი (Oxford University Press)

ნიდერლანდების ადამიანის უფლებათა კვარტალური გამოცემა (Kluwer)

შერჩეული ბიბლიოგრაფია

9.23 გთავაზობთ ნაშრომებსა და სტატიებს ევროპული კონვენციის შესახებ:

ბეიტსი, ე., ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ევოლუცია, Oxford University Press, 2010

Bates, E., The Evolution of the European Convention on Human Rights, Oxford University Press, 2010

ბლეკბარნი, რ. და პოლაკიევიჩი, ჯ., ძირითადი უფლებები ევროპაში: ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და მისი წევრი ქვეყნები, 1950–2000, Oxford University Press, 2001

Blackburn, R. and Polakiewicz, J. (eds.), Fundamental Rights in Europe: The ECHR and its Member States, 1950–2000, Oxford University Press, 2001

ბონდი, მ., ევროპის საბჭო და ადამიანის უფლებები – ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს შესავალი, ევროპის საბჭოს გამომცემლობა, 2010

Bond, M., The Council of Europe and Human Rights – An Introduction to the European Court of Human Rights, Council of Europe Publishing, 2010

ბრატცა, ნ., „ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მომავალი – ქარიშხლის ღრუბლები და ვერცხლის ჩარჩოები“, ტომას მორის ლექცია, ოქტომბერი 2002

Bratza, N., „The Future of the European Court of Human Rights – Storm Clouds and Silver Linings“, Thomas More Lecture, October 2002

და ო’ბოილე, მ., „კომისიის მეგვიდრობა ახალი სასამართლოს მეთერთმეტე დამატებითი ოქმის საფუძველზე“ [1997] 3

– and O’Boyle, M., „The Legacy of the Commission to the New Court under the Eleventh Protocol“ [1997] 3 EHRLR 211

ბრუინსმა, ფ.ჯ. და პარმენტიერი, ს., „ინტერვიუ ბატონ ლუციუს ვილდჰაბერთან, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს თავმჯდომარესთან“ (2003) 21/2 NQHR 185

Bruinsma, F. J. and Parmentier, S., „Interview with Mr Luzius Wildhaber, President of the ECHR“ (2003) 21/2 NQHR 185

კუკი, კ., „გარემოსდაცვითი უფლება, როგორც ადამიანის უფლება“ [2002] EHRLR 297

Cook, K., „Environmental Rights as Human Rights“ [2002] EHRLR 297

კომბერი, ა., „მართლმსაჯულების დამოუკიდებლობა: ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში დანიშვნის შესახებ კანონმდებლობა და პრაქტიკა“ [2002] EHRLR 486

Coomber, A., „Judicial Independence: Law and Practice of Appointments to the European Court of Human Rights“ [2002] EHRLR 486

დემბური, მ.-ბ., „საქმეების შეკვეცა: ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მზარდი გადატვირთულობის პრობლემის გადაჭრის რადიკალური გზა“ [2002] EHRLR 46

Dembour, M.-B., „Finishing Off Cases: The Radical Solution to the Problem of the Expanding ECHR Caseload“ [2002] EHRLR 46

დიკსონი, ბ., ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და კონფლიქტი ჩრდილოეთ ირლანდიაში, Oxford University Press, 2010

Dickson, B., European Convention on Human Rights and the conflict in Northern Ireland, Oxford University Press, 2010

ვან დაიკი, პ., ვან ჰოფი, ფ., ვან რაინი, ა. და ზვაკი, ლ., ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის თეორია და პრაქტიკა, მე-4 გამოცემა, ანტვერპენი; ოქსფორდი: Intersentia, 2006

Dijk, P. van, Hoof, F. van, Rijn, A. van, and Zwaak, L., Theory and practice of the European Convention on Human Rights, 4th edn, Antwerpen; Oxford : Intersentia, 2006

დროგე, ს., არჩევითი მსგავსებები? ადამიანის უფლებათა და ჰუმანიტარული სამართალი, წითელი ჯვრის საერთაშორისო მიმოხილვა, 90-ე ტომი, No. 8, სექტემბერი 71, 2008

Droege, C., Elective affinities? Human rights and humanitarian law, International Review of the Red Cross, Volume 90, Number 8, September 71, 2008

დრზემჩევსკი, ა., „მოსამართლეთა არჩევა სტრასბურგის სასამართლოში: მიმოხილვა“ [2010] EHRLR 377

Drzemczewski, A., „Election of judges to the Strasbourg Court: an overview“ [2010] EHRLR 377

ერდალი, უ., „მტკიცების ტვირთი და სტანდარტი ევროპულ კონვენციასთან დაკავშირებულ სამართალწარმოებაში“ (2001) 26 EL Rev. Human Rights Survey 68

Erdal, U., „Burden and Standard of Proof in Proceedings under the European Convention“ (2001) 26 EL Rev. Human Rights Survey 68

ევანსი, ს., რელიგიის თავისუფლება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მიხედვით, Oxford University Press, 2001

Evans, C., Freedom of Religion under the European Convention on Human Rights, Oxford University Press, 2001

ფოსტერი, ს., „პატიმრები და ხმის მიცემის უფლება – გადაწყვეტილება საქმეზე ჰირსტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ [2004] EHRLR 436

Foster, S., „Prisoners and the right to vote – the decision in *Hirst v United Kingdom (No.2)*“ [2004] EHRLR 436

გარსია სან ხოსე, დ., გარემოს დაცვა და ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, ევროპის საბჭოს გამომცემლობა, 2005

Garcia San Jose, D., *Environmental Protection and the European Convention of Human Rights*, Council of Europe Publishing, 2005

გერი, ჰ., „როდესაც პროცედურა ეხება სიკვდილ-სიცოცხლის საქმეს: შუალედური ღონისძიებები და ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია“ [2001]

Garry, H., „When Procedure Involves Matters of Life and Death: Interim Measures and the European Convention on Human Rights“ [2001] EPL 417

გედისი, ა., „შენ არ შეგიძლია თქვა „ღმერთი“ რადიოთი: გამოხატვის თავისუფლება, რელიგიური რეკლამირება და მაუწყებელი მედია საქმის შემდეგ მერფი ირლანდიის წინააღმდეგ“ [2004] EHRLR 181

Geddis, A., „You Can’t Say “God” on the Radio: Freedom of Expression, Religious Advertising and the Broadcast Media after *Murphy v Ireland*“ [2004] EHRLR 181

გილბერტი, ჰ., „მრწამსის გამო სამხედრო სამსახურზე უარის თქმის უფლების ნელი განვითარება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის საფუძველზე“ [2001] EHRLR 554 — „მრწამსის მანიფესტაციის განმარტების გადახედვა საქმეზე ლეილა შაჰინი თურქეთის წინააღმდეგ“ [2006] EHRLR 308

Gilbert, H., „The Slow Development of the Right to Conscientious Objection to Military Service under the European Convention on Human Rights“ [2001] EHRLR 554 — „Redefining manifestation of belief in *Leyla Şahin v. Turkey*“ [2006] EHRLR 308

გომიენი, დ., ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მოკლე გზამკვლევი, მე-3 გამოცემა, ევროპის საბჭოს გამომცემა, 2005

Gomien, D., *Short Guide to the European Convention on Human Rights*, 3rd edn, Council of Europe Publishing, 2005

ჰაეკი, ი. და ბურბანო ჰერერა, ც., „შუალედური ღონისძიებები ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალში“ (2003) 21/4 ნიდერლანდების ადამიანის უფლებათა კვარტალური გამოცემა — „სახელმწიფოების ტვირთისგან გათავისუფლება? ინტერამერიკულ და ევროპულ ადამიანის უფლებათა სისტემებში წინასწარი ღონისძიებების სახელმწიფოს მიერ აღუსრულებლობის სამართლებრივი შედეგების პარადოქსი“ [2010] 28/332 ნიდერლანდების ადამიანის უფლებათა კვარტალური გამოცემა

Haack, Y. and Burbano Herrera, C., „Interim Measures in the Case Law of the European Court of Human Rights“ (2003) 21/4 *Netherlands Quarterly of Human Rights* — „Letting States off the Hook? The Paradox of the Legal Consequences Following State Non-Compliance with Provisional Measures in the Inter-American and European Human Rights Systems“ [2010] 28/332 *Netherlands Quarterly of Human Rights*

ჰარისი, დ., ო’ბოილე, მ., ბატესი ე. და ბაკლი ს., ჰარისი, ო’ბოილე და ვარბრიკი — ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის სამართალი, მე-2 გამოცემა, Oxford University Press, 2009

Harris, D., O’Boyle, M., Bates E., and Buckley C., Harris, O’Boyle & Warbrick – *Law of the*

European Convention on Human Rights, 2nd edn, Oxford University Press, 2009

ჰიამი, ჯ., „ჰატონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ დიდ პალატაში: ერთი ნაბიჯი წინ, ორი ნაბიჯი უკან?“ [2003] EHRLR 631

Hyam, J., „Hatton v UK in the Grand Chamber: One Step Forward, Two Steps Back?“ [2003] EHRLR 631

კამინგა, მ. ტ., „ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას მიძიმე და სისტემატურ დარღვევებთან გამკლავებისთვის საკმარისი საშუალებები აქვს?“ (1994) 12/2 NQHR 153

Kamminga, M. T., „Is the European Convention on Human Rights Sufficiently Equipped to Cope with Gross and Systematic Violations?“ (1994) 12/2 NQHR 153

კელერი, ჰ., ფოროვიჩი, მ. და ენგი, ლ., მეგობრული შეთანხმება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს წინაშე. თეორია და პრაქტიკა, Oxford University Press, 2010

Keller, H., Forowicz, M., and Engi, L., Friendly Settlements before the European Court of Human Rights. Theory and Practice, Oxford University Press, 2010

კლოთი, მ., იმუნიტეტები და სასამართლოსთვის მიმართვის უფლება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლზე დაყრდნობით, Martinus Nijhoff Publishers, 2010

Kloth, M., Immunities and the Rights of Access to Court under Article 6 of the European Convention of Human Rights, Martinus Nijhoff Publishers, 2010

კოხი, ი.ე., ადამიანის უფლებები, როგორც განუყოფელი უფლებები: სოციალურ-ეკონომიკური მოთხოვნილებების დაცვა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის საფუძველზე, Martinus Nijhoff Publishers, 2009

Koch, I.E., Human Rights as Indivisible Rights: The Protection of Socio-Economic Demands under the European Convention of Human Rights, Martinus Nijhoff Publishers, 2009

ლამბერტ-აბდეღავადი, ე., ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებათა აღსრულება, მე-2 გამოცემა, ევროპის საბჭო, 2008

Lambert-Abdelgawad, E., The Execution of Judgments of the European Court of Human Rights, 2nd edn, Council of Europe, 2008

ლიჩი, ფ., „ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს ხელმისაწვდომობა – სამართლებრივი უფლებამოსილებიდან ლატარიაში?“ 27 HRLJ 2006 — „ჩეჩნური კონფლიქტი: ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს ზედამხედველობის მიმოხილვა“ [2008] EHRLR 732 — „ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს რეფორმის ანალიზი“ [2009] EHRLR 725-35

Leach, P., „Access to the European Court of Human Rights – From a Legal Entitlement to a Lottery?“ 27 HRLJ 2006 — „The Chechen Conflict: Analysing the Oversight of the European Court of Human Rights“ [2008] EHRLR 732 — „Analysis: On Reform of the European Court of Human Rights“ [2009] EHRLR 725-35

ლიჩი, ფ., ჰარდმანი, ჰ., სტეფენსონი, ს. და ბლიცი, ბ., ადამიანის უფლებათა სისტემურ დარღვევებზე რეაგირება: ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს „პილოტური გადაწყვეტილებების“ და ეროვნულ დონეზე მათი გავლენის ანალიზი, Intersentia, 2010

Leach P., Hardman, H., Stephenson, S., and Blitz, B., Responding to Systemic Human Rights Violations: An Analysis of „Pilot Judgments“ of the European Court of Human Rights and their Impact at National Level, Intersentia, 2010

ლიჩი, ფ., პარასკევა, ს. და უმელაკი გ., საერთაშორისო ადამიანის უფლებები და ფაქტების

დადგენა – ევროპული კომისიისა და ადამიანის უფლებათა სასამართლოს ფაქტების დადგენის მისიების ანალიზი, ადამიანის უფლებებისა და სოციალური სამართლიანობის კვლევის ინსტიტუტი, London Metropolitan University, თებერვალი 2009

Leach P., Paraskeva, C., and Uzelac G., *International Human Rights and Fact-Finding – An analysis of the fact-finding missions conducted by the European Commission and Court of Human Rights*, Human Rights and Social Justice Research Institute, London Metropolitan University, February 2009

ლესტერი, ა., „უნივერსალურობა სუბსიდიარულობის წინააღმდეგ: პასუხი“ [1998] EHRLR 73

Lester, A., „Universality versus Subsidiarity: A Reply“ [1998] EHRLR 73

ლესტასი, გ., „საერთაშორისო ადამიანის უფლებები და შუალედური ღონისძიებების სავალდებულოობა“ [2003] EHRLR 527 — „თავისუფალის შეფასების ფარგლების ორი კონცეფცია“ [2006] OJLS 705

Letsas, G., „International Human Rights and the Binding Force of Interim Measures“ [2003] EHRLR 527 — „Two concepts of the margin of appreciation“ [2006] OJLS 705

ლუკედესი, ლ., ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია: რჩეული ნაშრომები, Martinus Nijhoff Publishers, 2007

Loukaides, L., *The European Convention of Human Rights: Collected Essays*, Martinus Nijhoff Publishers, 2007

მაჰოუნი, პ., „უნივერსალურობა სუბსიდიარულობის წინააღმდეგ სტრასბურგის პრეცედენტულ სამართალში სიტყვის თავისუფლებაზე: რამდენიმე უკანასკნელი გადაწყვეტილების განმარტება“ [1997] EHRLR 364 — „სპეკულაციები რეფორმირებული ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მომავალზე“ (1999) 20 HRLJ 2

Mahoney, P., ‘Universality versus Subsidiarity in the Strasbourg case law on Free Speech: Explaining some Recent Judgments’ [1997] EHRLR 364 — ‘Speculating on the Future of a Reformed European Court of Human Rights’ (1999) 20 HRLJ 2

მარმო, მ., „ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების აღსრულება – პოლიტიკური ბრძოლა“ [2008] ევროპული და შედარებითი სამართლის მაასტრიხტის ჟურნალი 235

Marmo, M., „The execution of judgments of the European Court of Human Rights – a political battle“ [2008] Maastricht Journal of European and Comparative Law 235

მოლე, ნ., თავშესაფარი და ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, მე-4 გამოცემა, ევროპის საბჭოს გამომცემლობა, 2007

Mole, N., *Asylum and the European Convention on Human Rights*, 4th edn, Council of Europe Publishing, 2007

მუნი, გ., „ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დამატებითი ოქმის პროექტი დისკრიმინაციაზე“ [2000] EHRLR 49

Moon, G., „The Draft Discrimination Protocol to the European Convention on Human Rights“ [2000] EHRLR 49

მორგანი, რ. და ევანსი, მ., პატიმართა დაცვა – წამების პრევენციის ევროპული კომიტეტის სტანდარტები კონტექსტში, Oxford University Press, 1999

Morgan, R. and Evans, M. (eds.), *Protecting Prisoners – The Standards of the European Committee for the Prevention of Torture in Context*, Oxford University Press, 1999

მორისი, დ., „თვითმკვლელობის ხელშეწყობა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის თანახმად: კრიტიკა“ [2003] EHRLR 65

Morris, D., „Assisted Suicide under the European Convention on Human Rights: A Critique“ [2003] EHRLR 65

მოვბრეი, ა., პოზიტიური ვალდებულებების განვითარება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მიხედვით, Hart Publishing, 2004

— „ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ საქმეთა შესწავლა“ მანამდე დამკვიდრებული პრეცედენტული სამართლის შეცვლის მიდგომა“ [2009] HRLR 179

— „ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს იურისდიქციაში სამართლიანი ბალანსის პრინციპის კვლევა“ [2010] HRLR 289

Mowbray, A., The Development of Positive Obligations under the European Convention of Human Rights, Hart Publishing, 2004

— „An examination of the European Court of Human Rights' Approach to overruling its previous case law“ [2009] HRLR 179

— „A study of the principle of fair balance in the jurisprudence of the European Court of Human Rights“ [2010] HRLR 289

ნი აოლენი, ფ., „სამართლის გაცხადება, ანგარიშვალდებულება და სიცოცხლის უფლება ჩრდილოეთ ირლანდიაში“ [2002] EHRLR 572

Ni Aolain, F., „Truth Telling, Accountability and the Right to Life in Northern Ireland“ [2002] EHRLR 572

ნიკოლი, ა., მილარი, გ. და შარლანდი, ა., მედიასამართალი და ადამიანის უფლებები, მე-2 გამოცემა, Oxford University Press, 2009

Nicol, A., Millar G., and Sharland, A., Media Law and Human Rights, 2nd edn, Oxford University Press, 2009

ოვეი, ს. და უაიტი, რ., ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, მე-5 გამოცემა, Oxford University Press, 2010

Ovey, C. and White, R., The European Convention on Human Rights, 5th edn, Oxford University Press, 2010

ვან პაჩტენბეკე, ა. და ჰაეკი, ი., „დე ბეკერიდან ვარნავამდე: განგრძობადი ვითარების სტატუსი სტრასბურგის პრეცედენტულ სამართალში“ [2010] EHRLR 47

Pachtenbeke, A. van and Haec, Y., „From De Becker to Varnava: The State of Continuing Situations in the Strasbourg Case Law“ [2010] EHRLR 47

რადაჩი, ი., „გაუპატიურების საქმეები ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს იურისდიქციაში: გაუპატიურების განმარტება და სახელმწიფოს ვალდებულებათა ფარგლების განსაზღვრა“ [2008] EHRLR 357

— „გენდერული თანასწორობა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს იურისდიქციაში“ [2008] EJIL 841

Radacic, I., „Rape Cases in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights: Defining Rape and Determining the Scope of the State's Obligations“ [2008] EHRLR 357

— „Gender Equality Jurisprudence of the European Court of Human Rights“ [2008] EJIL 841

რიდი, რ. და მარდოკი, ჯ., შოტლანდიაში ადამიანის უფლებათა სამართლის სახელმძღვანელო, მე-2 გამოცემა, Tottel Publishing, 2008

Reed, R. and Murdoch, J., A Guide to Human Rights Law in Scotland, 2nd edn, Tottel Publishing, 2008

რიდი, კ., ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის სახელმძღვანელო პრაქტიკოსისთვის, მე-3 გამოცემა, Sweet & Maxwell, 2008

Reid, K., A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, 3rd edn, Sweet & Maxwell, 2008

რიდი, ა., ჰემპსონი, ფ. და ბიულე, კ., „ადამიანის უფლებების მძიმე დარღვევები: ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მოქმედება თურქეთის შემთხვევაში“ (1997) 15/2 NQHR 161

Reidy, A., Hampson, F., and Boyle, K., 'Gross Violations of Human Rights: Invoking the European Convention on Human Rights in the Case of Turkey' (1997) 15/2 NQHR 161

რიტერი ე., შეუქცევადი ზიანის პრევენცია – წინასწარი ღონისძიებები საერთაშორისო ადამიანის უფლებების მოქმედებისას, Intersentia, 2010

Rieter E., Preventing Irreparable harm – Provisional Measures in International Human Rights Adjudication, Intersentia, 2010

რობერტსონი, ა. ჰ. და მერილსი, ჯ. გ., ადამიანის უფლებები ევროპაში, მე-4 გამოცემა, Manchester University Press, 2001

Robertson, A. H. and Merrills, J. G., Human Rights in Europe, 4th edn, Manchester University Press, 2001

როჯერსი, ნ., „იმიგრაცია და ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია: ახალი პრინციპები ვითარდება?“ [2003] EHRLR 53

Rogers, N., „Immigration and the European Convention on Human Rights: Are New Principles Emerging?“ [2003] EHRLR 53

რუდინი, ხ., „De Minimis Non Curat ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო: დასაშვებობის ახალი კრიტერიუმის შემოღება (მე-14 დამატებითი ოქმის მე-12 მუხლი)“ [2008] EHRLR 2008

Ruedin, X., „De Minimis Non Curat the European Court of Human Rights: The Introduction of a New Admissibility Criterion (Article 12 of Protocol No. 14)“ [2008] EHRLR 2008

რისდალი, რ., „კონვენციის დაბერება“ [1996] EHRLR 18

Ryssdal, R., „The Coming of Age of the Convention“ [1996] EHRLR 18

სენდსი, პ., მაკკენზი, რ. ს., რომანო, ს. და შენი, ი., საერთაშორისო სასამართლოებისა და ტრიბუნალების შესახებ სახელმძღვანელო, მე-2 გამოცემა, Oxford University Press, 2010

Sands, P., Mackenzie, R. C., Romano, C., and Shany, Y., Manual on International Courts and Tribunals, 2nd edn, Oxford University Press, 2010

სარდარო, პ., „Jus Non Dicere ადამიანის უფლებათა მძიმე დარღვევების ბრალდებებთან მიმართებით: სტრასბურგის სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის სადავო ტენდენციები“ [2003] EHRLR 601

Sardaro, P., „Jus Non Dicere for Allegations of Serious Violations of Human Rights: Questionable Trends in the Recent Case Law of the Strasbourg Court“ [2003] EHRLR 601

სკორი, დ. და ეიკე, ტ., ადამიანის უფლებებისთვის მიყენებული ზიანი, Sweet & Maxwell,

2001

Scorey, D. and Eicke, T., Human Rights Damages, Sweet & Maxwell, 2001

შელტონ, დ., ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლით გათვალისწინებული დაცვის საშუალებები, მე-2 გამოცემა, Oxford University Press, 2004

Shelton, D., Remedies in International Human Rights Law, 2nd edn, Oxford University Press, 2004

სიმორი, ჯ., ადამიანის უფლებათა პრაქტიკა, Sweet & Maxwell, 2000

Simor, J. (ed.), Human Rights Practice, Sweet & Maxwell, 2000

სოტიაუსი, ს., ტერორიზმი და უფლებათა შეზღუდვა: ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და შეერთებული შტატების კონსტიტუცია, Hart Publishing, 2008

Sottiaux, S., Terrorism and the Limitation of Rights: the ECHR and the US Constitution, Hart Publishing, 2008

სტარმერი, კ., ადამიანის უფლებათა დიჯესტი, Blackstone Press, 2001

Starmer, K., Human Rights Digest, Blackstone Press, 2001

ვარბრიკი, ს., „ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის პრინციპები და სახელმწიფოთა პასუხი ტერორიზმს“ [2002] EHRLR 287

Warbrick, C., „The Principles of the European Convention on Human Rights and the Response of States to Terrorism“ [2002] EHRLR 287

ვილდჰაბერი ლ., „ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს კონსტიტუციური მომავალი?“ (2002) 23 HRLJ 161

Wildhaber L., ‘A Constitutional Future for the European Court of Human Rights?’ (2002) 23 HRLJ 161

9.24 ანგარიშები და სხვა დოკუმენტები

გადაწყვეტილებიდან მართლმსაჯულებამდე – საერთაშორისო და რეგიონული ადამიანის უფლებათა გადაწყვეტილებების აღსრულება, ღია საზოგადოების მართლმსაჯულების ინიციატივა, 2010 (<http://www.soros.org/initiatives/justice/focus/international_justice/articles_publications/publications/from-judgment-to-justice-20101122/from-judgment-to-justice-20101122.pdf>)

გადაწყვეტილებათა აღსრულება, ბოშათა უფლებები – ევროპის ბოშათა უფლებების ცენტრის ჟურნალი, No. 1, 2010 (<[http://www.romadecade.org/files/downloads/roma-rights-1-2010-imple-mentation-of-judgments.pdf](http://www.romadecade.org/files/downloads/roma-rights-1-2010-implementation-of-judgments.pdf)>)

მართლმსაჯულების დამოუკიდებლობა: ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში დამნიშვნელი მარეგულირებელი კანონმდებლობა და პრაქტიკა, Interights, მაისი 2003

სამართლიანი დაკმაყოფილების გზით მიკუთვნებული თანხების გადახდის მონიტორინგი: მინისტრთა კომიტეტის არსებული პრაქტიკის მიმოხილვა, 2010 (<[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Inf/DH\(2008\)7&Language=lanEnglish&Ver=final](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Inf/DH(2008)7&Language=lanEnglish&Ver=final)>)

პრაქტიკული სახელმძღვანელო დასაშვებობის კრიტერიუმზე, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, 2009 (<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/91AEE-BC-B90F-4913-ABCC-E181A44B75AD/0/Practical_Guide_on_Admissibility_Criteria.pdf>)

ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოსთან მიმართებით მინისტრთა კომიტეტის შემფასებელი ჯგუფის ანგარიში, სასამართლოს შემფასებელთა ჯგუფი

(2001)1, 27 სექტემბერი, 2001 <<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/The+Court/Reform+of+the+Court/Reports/>>

წამების პრევენციის კომიტეტის (CPT) სტანდარტები CPT/Inf/E(2002)1, Rev. 2009, წამების და არაადამიანური და დამამცირებელი მოპყრობის ან დასჯის პრევენციის ევროპული კომიტეტი (CPT), 2009 (<<http://www.cpt.coe.int/en/docsstandards.htm>>)

სარჩევი

თაზო 1	შესავალი - ევროპის საბჭო და ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია.	3
თაზო 2	ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა და პროცედურა – გადაწყვეტილების გამოტანის წინარე ეტაპი.	19
თაზო 3	ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა და პროცესი – გადაწყვეტილება და აღსრულება.	91
თაზო 4	დასაშვებობის კრიტერიუმები.	125
თაზო 5	კონვენციის ძირეული პრინციპები.	188
თაზო 6	ევროპის კონვენციის მატერიალური უფლებები.	210
თაზო 7	გადახვევა და დათქმა.	549
თაზო 8	სამართლიანი დაკმაყოფილება (მუხლი 41)	557
თაზო 9	ინფორმაციის წყაროები ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასთან მიმართებით.	572
	შერჩეული ბიბლიოგრაფია.	576

